ISIDOR IEŞAN

Secta Paterenă în Balcani şi în Dacia-Traiană

IMPREUNĂ CU

ISTORIA BALCANULUI

PÂNĂ LA OCUPAREA LUI DEFINITIVĂ PRIN OSMANI

EDITURA AUTORULUI

SECTA PATERENĂ

IN BALCANI ȘI IN DACIA-ȚRAIANA

IMPREUNĂ CU

ISTORIA BALCANULUI

PÂNĂ LA OCUPAREA LUI DEFINITIVĂ PRIN OSMANI

CU 26 ILUSTRAŢII ŞI 2 HĂRŢI

DE

ISIDOR IEŞAN

BUCUREŞTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE C. SFETEA

96, — STRADA LIPSCANI, — 96

1912

In memoria mamei mele decedate

Maica Agafia Ieşan

în semn de iubire şi profundă veneraţiune.

ISIDOR IEŞAN

PRECUVÂNTARE.

Intenţia mea a fost, la început, să tratez în prima linie numai despre „bogumilii din Bosnia şi Herţegovina", îmboldit fiind la aceasta de către revista „Glasni Musea", ce apare periodic, în fiecare an, în Saraievo, în limba croată şi care tratează despre rezultatele cercetărilor arheologice-istorice ce se fac aici prin toată Bosnia şi Herţegovina, şi din care revistă se publică părţi alese, în limba germană, într'o revistă întitulată „Wissenschaftliche Mittheilungen für Bosnien und Herţegovina", ce apare în Viena şi e redactată de dr. Moritz Hoernes. Dar, voind să tratez despre „bogumilii din Bosnia şi Herţegovina", nu m'am putut mărginì numai la aceştia, ci a trebuit să mă estind şi asupra „Paterenilor" (sau, altmintrelea nùmiţi şi „Pauliciani") din întregul Balcan, şi cu ei, tot odată, şi asupra celor din stânga Dunării, adecă asupra celor din Dacia-Traiană. Tratând şi studiind însă secta paterenă din întregul Balcan, studiind în de comun paterenismul întreg, am aflat lucruri surprinzătoare; am aflat, între altele, faptul cum că bogumilismul din Bosnia nu e o doctrină religioasă specială ce ar fi aparţinut numai Bosniei şi Herţegovinei, respectiv numai slavismului din Balcani, precum susţin cu tărie mulţi istoriografi slavi şi panslavi, sau precum o susţine chiar şi C. Jireček, tendenţiosul istoriograf al Bulgarilor, numai Bulgarilor, ci, din potrivă, că, atât Bosnia şi Herţegovina, cât şi celelalte ţări, nu numai balcanice, ci şi europene, au fost numai atrase în vârtejul şi sfera de activitate ale acestei doctrine religioase, că această doctrină n'a avut obârşia ei nici în Bosnia, nici în Bulgaria, precum o susţin cu multă tărie tot aceşti istoriografi slavi şi panslavi, dar mai ales Jireček, ci într'o altă ţară, mult mai istorică, mult mai frumoasă, mult mai minunată, în toată înfăţişarea ei, şi că această doctrină a provocat

o întreagă revoluţie sufletescă în gândire, în credinţă, cât şi o schimbare complectă în toată viaţa socială la atâtea popoare, atât balcanice cât şi asupra întregei Europe. Deci, pentru a fi mai bine înţeles, pentru ca chestia care o tratez să fie mai bine pricepută, a trebuit să mă ocup şi cu istoria întregului Balcan, până la acel timp când, prin sosirea Islamului şi ocuparea definitivă a Balcanului prin el, a încetat desvoltarea şi lăţirea acestei secte. Deaceea, pe lângă istoria Bosniei, dela începuturile ei până la căderea ei prin Turci în anul 1463, respectiv 1527, am aflat de lipsă să tratez, în legătură cu aceea a Bosniei, şi istoria celorlalte ţări din Peninsula Balcanică şi să relevez, cu această ocazie, mai cu seamă importanţa elementului românesc în Balcani prin evul de mijloc, dar mai ales înainte de sosirea Turcilor în Balcani, ceeace toţi istoriografii străini, mai ales cei slavi, au neglijat de a face, fie intenţionat, fie din rea voinţă, fie din alte cauze bine cunoscute.

Totodată am căutat să arăt, cu date positive, cu fapte puternice şi netăgăduite, pe cât mi-a fost cu putinţă a le aflà, în situaţia de aici în care mă aflu, că poporul românesc a existat prin tot evul de mijloc pretutindeni, prin tot Balcanul, în mase compacte, formând pretutindeni chiar majoritatea poporaţiilor şi poporaţia indigenă, contrar opiniilor diverşilor istorografi slavi şi altor imitatori ai acestora, şi că tocmai poporul românesc a fost acel element puternic care a luat parte decisivă la toate evenimentele mari din istoria Balcanului, că tocmai el a fost elementul cel puternic de cultură, de formaţie, de desvoltare a tuturor Statelor balcanice.

Această temă importantă mi-a fost foarte greu de împlinit, şi nici nu am ambiţia de a pretinde că dânsa mi-ar fi reuşit pe deplin, de oarece, pe când istoriografii slavi au o mulţime de izvoare slave şi numai slave, care sunt aproape toate făurite după chipul şi asemănarea lor, după interesul lor propriu special slav, adecă de a arătà lumei (neiniţiate, naive, necunoscătoare !) că tot Balcanul a fost şi este numai o Mare slavă; noi, Românii, — afară de unele puţine izvoare greceşti care ne sunt numai la început întrucâtva încă favorabile, care spun puţin şi despre noi câte ceva, dar care, mai pe urmă, se afundă şi ele, din cauze politice şi din alte interese, în apele slave, — nu avem până acum absolut nimic, nici un izvor propriu aflat de

noi, cercetat, studiat la fața locului, n'avem compilații de izvoare, de documente **autentice** *culese de un istoriograf român competent, cu vază și cu toată aptitudinea, care ar tratà* **istoria românilor din Balcani** *prin tot evul de mijloc.*

Să nu-mi zică cineva că atare documente și izvoare care ar mărturisì chestia noastră, care ar documentà existența noastră veche și preponderentă în Balcani nu există, că noi, Românii, nu le avem. Aceasta ar fi o dovadă de o grozavă sărăcie ce ne-am da noi înșine. Balcanul (orașele, mănăstirile, bisericile, chiar proprietarii mari, agalii, begii (beii), poporația întreagă, pretutindeni s'ar puteà găsì câte ceva) e plin de documente, arhivele din Stambul, Roma, Ragusa, Veneția, Agram, etc., sunt archipline de ele. Dar cine din noi și-a dat silința să le caute, să le desgroape?

Astăzi noi, Românii, ne aflăm în acea situație tristă și rușinoasă, să ne folosim, dacă voim să facem o istorie, ce abià se poate numì o istorie, asupra Românilor din Balcani, dela apunerea Imperiului roman până astăzi, în cea mai mare parte de izvoare slave, iscodite de istoriografi slavi, care, din cauza falsificărilor, din cauza tendențiosității și a șovinismului lor, evident, nu ne sunt de nici un folos, căci aceștia falsifică — precum vom vedeà mai la vale în lucrarea noastră, — istoria cu conștiința cea mai liniștită, numai și numài spre a glorificà, cu sila, spre a ridicà până la al zecelea cer, cu nedrept, rasa slavă, tinzând a arătà lumii naive că tot Balcanul a fost dela început, că este și până astăzi numai o Mare slavă și că numai rasa slavă singură a jucat un rol în istoria acestui pământ. Și aceasta le-a fost Slavilor ușor cu putință, pentrucă chiar dela început actele, documentele, etc., erau scrise în mare parte în limba slavonă, alungate fiind limba și scrisul **românesc** *chiar de noi înșine, în râvna noastră exagerată pentru Slavism, pentru tot ce este străin, pentru că chiar dela început numai Slavii s'au ocupat cu istoria Balcanului, numai ei au făcut cercetări istorice și au monopolizat, așà-zicând, toată istoria Balcanului, rămâind ca toți acei care vor venì în urma lor, deci și noi, Românii, să se țină morțiș de rezultatele cercetărilor lor, care nu sunt de nici un folos pentru noi.*

Despre Statul bosniac, respectiv despre regenții lui, voiu amintì numai puțin și numai în treacăt, rezervându-mi dreptul a tratà despre acest Stat mai pe larg cu o altă ocazie. Aci voiu amintì numai în puține cuvinte originea, desvoltarea și prăbușirea

acestui Stat în legătură cu istoria celorlalte State balcanice, scoţând în relief mai ales tot ceeace priveşte istoria Paterenilor cu care voim a ne ocupà mai pe larg şi mai amănunţit decât au făcut-o alţii care au scris până astăzi despre ei, în partea a doua a lucrării noastre.

Dar şi din această scurtă desfăşurare istorică vom aveà destulă ocazie de a ne convinge că istoria acestor două ţări, Bosnia şi Herţegovina, e destul de interesantă şi că dânsa se poate în multe privinţe asemănà cu istoria poporului românesc de pe amândouă malurile Dunării, dar mai ales cu istoria Românilor din Dacia-Traiană. Istoria acestor două ţări, Bosnia şi Herţegovina, e o istorie plină de lupte, de necazuri, de peripeţii, de suferinţe, de glorie şi de decadenţă, e o istorie elegică şi tragică tot odată şi în multe perioade foarte eroică, şi nici martirismul poporului românesc, nici rivalităţile, nici duşmăniile, nici râvna cumplită a popoarelor şi Statelor învecinate de a o cucerì, de a o cotropì, nu lipseşte aici, cu care evenimente istorice, Bosnia s'ar puteà complect comparà cu istoria eroică-tragică de martir a poporului românesc.

Banii amintiţi dela începutul istoriei Bosniei, adecă dela începutul formaţiei Statului bosniac, până la **Banul Culin** *(1168) sunt legendari, sunt inventaţi de istoriografii slavi, care s'au silit să umple (după modelul istoriei regilor romani) cu forţa golul între secolul VII şi XII, — ceva asemenea ca şi la istoria Românilor din Dacia-Traiană, numai cu acea deosebire că în aceste ţări româneşti, în timpurile cele mai depărtate, după retragerea legiunilor romane (în Dacia-Traiană), tot mai auzim de nişte principate române, precum : între Prut şi Siret de cel al* **Bârladului**", *între Nistru şi Prut de cel al* „**Tigheciului**", *între Siret şi munţii Carpaţilor, de vestitele republici româneşti a* „**Vrancei**" *şi a* „**Câmpulungului**" *moldovenesc, în partea miazănoptană-apuseană a Daciei, statele româneşti ce stăteau pe la anul 650 sub suzeranitatea bulgară a lui Glad, Actum, Salan Chenomerut, şi a lui Kean, lângă cetatea* **Porolisum**, „**Maramureşul**", *în partea de miazăzi a Daciei* „**Făgăraşul**", *apoi* „**Banatul Temişoarei**" *şi al* „**Severinului**", *apoi Statele între munţii Abrudului în Ardeal şi între Murăş şi Someş, apoi despre un Stat românesc depe la anul 568 şi 576 d. Hr.,* *sub ducele lor* **Aurite**, *despre care ne vorbeşte scriitorul bizantin* **Menandru** *(în „Corpus*

scriptorum historiae bizantinae", ed. Niebuhr, p. 1, Bonnae, 1829), etc., — pe când în ţările ce aparţin astăzi Bosniei şi Herţegovinei nu se aude între secolul al VII-lea şi al XII-lea, când apare abià Banul Culin, absolut nimic sigur despre vre-un Stat slav, format, ci numai o legendă.

Deaceea, nu e nici o mirare dacă toţi primii principii, Jupani şi Bani ai Bosniei sunt dotaţi cu numiri slave atât de fantastice, precum: **Svjetomir, Pulkmir, Zvonimir, Terpomir, Krezimir, Kanimir, Predamir, Hralimir, Teihomir, Munčimir, Legert,** *etc.*

Cine nu vede că toate aceste numiri sunt numai nişte fabricate prea îndrăsneţe ale istoriografilor slavi, care au căutat să facă cu orice preţ o istorie slavă acolo unde nu existà încă nicio viaţă slavă, nici un Stat slav, nici o istorie slavă, ci, precum vom vedeà mai la vale, din contra, o viaţă curat românească? Totuş eu i-am pus la rebuş şi pe aceşti Bani deşi sunt legendari, pentrucă a trebuit să umplu şi eu golul până la Banul Culin, neavând alta ce pune în loc, pentrucă nu am avut izvoarele şi documentele necesare la îndemână, cu care aş fi putut combate cu succes năzdrăvăniile şoviniste ale istoriografilor slavi. Chiar şi numirile acestea, ca: **Munči-***mir (muncă),* **Kani-***mir (câne),* **Preda-***mir (Preda), etc., ne documentează, prin forma lor hibridă, cuvinte pe jumătate româneşti şi jumătate slavone* (**mir** *=pace* [1]), *cu atât mai sigur existenţa limbii româneşti la poporaţia ţării de pe atunci. Dar şi unii istoriografi slavi, ca* **V. Klaić** *şi ungurul* **Johann v. Asbóth,** *mărturisesc singuri că istoria Bosniei până la Banul Culin e numai o legendă.*

Şi trebuie să se ştie de ce timpul între veacul al VII-lea şi al XII-lea e atât de legendar pentru istoria slavă a Bosniei. Pentrucă toată poporaţia ţării, toată viàţa socială, toate instituţiile prime ale acestei ţări au fost în acele timpuri, până în veacul al XII-lea (până la Banul Culin), ba chiar şi mult timp în urmă, până aproape de veacul al XV-lea, curat româneşti, ceeace ne documentează şi astăzi încă multe împrejurări şi fapte importante din istoria, din nomenclatura şi viaţa socială a poporaţii de aici, despre care vom vorbì mai pe larg la locul lor. Pentru ca, pe de altă parte, aceşti istoriografi să nu fie nevoiţi a arătà ei singuri romanitatea acestei ţări, au preferat mai bine să

1) *Atare cuvinte hibride vom aflà mai multe în lucrarea de faţă.*

ignoreze aceste fapte, sau să nimicească izvoarele şi documentele care ar fi putut arătà romanitatea de odinioară ale acestei ţări, deaecea ei au intercalat cu forţa o „istorie-slavă fantasie" pentru Bosnia între veacurile al VII-lea şi al XII-lea.

La tratarea istoriei româno-bulgare, şi în special la istoria Imperiului format de fraţii Asani, Petru şi Ioniţă, am aflat de lipsă să îndrept multe date, aşà numite istorice, dar de tot tendenţioase şi de tot neadevărate, aduse înainte de istoriografii slavi şi de cei influenţaţi de ei, precum e, de exemplu, scrierea grozav de tendenţioasă a faimosului istoriograf al Bulgarilor — de către unii Români, mari diletanţi în istorie, numit chiar şi „mare savant"—C. Jireček, intitulată: „Die Geschichte der Bulgaren", Praga, 1876, ce-i face numai ruşine şi-l degradează complect în ochii scriitorilor oneşti şi profunzi. E chiar de regretat că nu s'au aflat şi alţi scriitori sinceri şi oneşti cari şi-ar împlinì numai o datorie sfântă faţă de adevărul istoric şi faţă de publicul cetitor, care nu poate controlà tot ce se pune pe hârtie şi ar fi dat în vileag năzdrăvăniile şi fantasiile sale bizare şi modul de tot tendenţios de scriere al d-lui Jireček, dându-i tot odată şi o patentă de recunoştinţă meritată pentru o atare scriere **istorică.**

Poate că am încărcat prea mult partea întâiu a lucrării mele, poate că am fost în unele părţi prea amănunţit, dar am aflat de lipsă să o fac aceasta, pentrucă partea întâiu e baza pe care am putut zidì partea a doua a lucrării mele, apoi a fost tot odată şi intenţia mea să înlătur multe idei, susţineri, sentinţe, aserţiuni falşe, tendenţioase, ba chiar batjocoritoare, la adresa Românilor din Balcani, lăţite, parte de unii cari au avut tot interesul de a face aceasta, parte de alţii cari n'au ştiut ce scriu, ci au imitat pur şi simplu pre Slavi, parte primite de noi înşine fără mult scrupul, fără multă judecată, de sunt acele susţineri adevărate sau nu, ci numai din cauze înnalte şi anume: că ele vin dela streini şi că aceea ce spune streinul e lucru sfânt, obiectiv şi cu totul adevărat, fără ca noi, Românii, să-i privim pe aceşti streini mai de aproape în ochi.

Chestia Românilor din Balcani e, până astăzi, din partea istoriografilor români, — deşì astăzi îi avem destui, — cu părere de rău, foarte puţin tratată. O istorie complectă despre Românii din Balcani dela apunerea Imperiului roman, care ar tratà tot

evul de mijloc până în ziua de astăzi, n'avem, şi aceasta formează o lacună mare şi foarte simţitoare pentru istoria poporului nostru **din Balcani.** *Aceasta vine de acolo că istoriografii noştri au ignorat până acuma — afară numai de mici amintiri, de tot slabe şi insuficiente; — această parte a istoriei noastre naţionale, care zace cu totul încă îngropată sub ţelina unui pământ foarte bogat şi foarte abundent în fapte mari româneşti, prin care nebăgare de seamă ne-am căşunat numai noi singuri foarte mult rău. Pentrucă Slavii (şi Grecii) ne-au luat-o înainte, pentrucă ei susţin astăzi, şi aceasta pe baza unei istorii făurite de ei înşişi, şi toată lumea îi crede, că noi n'am existat în Balcani, că noi nu existăm nici astăzi pe acolo şi că, dacă suntem din întâmplare astăzi numai vre-o câţiva (cel mult 200.000), apoi suntem pe aici numai din graţia Slavilor şi a Grecilor, care conced numai din milă existenţa noastră în Balcani, şi numai pe acolo pe unde le convine lor, şi, apoi, că şi aceştia câţi suntem pe aici, suntem picaţi din cer, nu de mult, şi nu avem nici un drept a reclamà Balcanul de patria noastră.*

Deaceea, e timpul suprem ca istoriografii noştri, şi mai ales cei mai însemnaţi pe care îi avem, să se ocupe mai intensiv şi cu această frântură mare de popor românesc, ce a esistat odată şi mai esistă încă, deşì astăzi atât de decimată şi numai în mici enclave, ca nişte oaze luminoase, răcoritoare şi binefăcătoare prin vastul pustiu uscat, steril şi sec al Slavismului, al Grecismului barbar şi conrupt. Deaceea, e timpul ca istoriografii noştri să nu-şi facă lucrul atât de uşor, ignorând această parte a istoriei noastr sau lăsând această chestie naţională, atât de importantă, străinilor p rfizi, duşmani, ignoranţi (Weigand); ci să studieze, să studieze singuri la faţa locului chestia, să cerceteze singuri oraşele, satele, mânăstirile, locurile istorice şi poporaţia din Balcani, să caute, să adune, să descopere, să descifreze singuri actele, documentele nec sare şi referitoare la neamul nostru să aibă propria lor convingere prin propria lor muncă, liberă de influenţa străinilor tendenţioşi, ca să nu facă concluzii falşe, trecute prin prisma istoriografilor străini.

E prea destul de când ne tot lăudăm cu obiectivitatea noastră exagerată (istorică), rupând noi singuri bucăţi din trupul nostru, mutilându-l, sub cuvânt de obiectivitate, numai ca să plăcem străinilor, numai ca să căpătăm dela ei un testimoniu ridicol şi prea ruşinos de „bună-purtare", cu care obiectivitate, totuş, nu suntem

băgaţi în seamă, ci, din contră, istoriografii străini (slavi, greci, unguri), ca de pildă, Cvijić, Gopčević, Hunfalvi, **Jireček, Weigand,** *I. de Launay, din Paris, etc., falsifică mereu istoria pe contul nostru, şi ei trec totuş de învăţaţi, ba chia şi de „mari savanţi", şi culmea batjocurei e că noi singuri,* **„der dumme Wallach",** *îi adorăm şi-i numim „geniuri" şi „mari savanţi", tocmai pentrucă ne feştelesc şi ne batjocoresc neamul!*

E deci timpul să mai scrutinăm niţel **valoarea** *acestor „mari savanţi" istoriografi, care îndrăznesc a tratà despre noi nechemaţi, neapţi fiind, şi a precumpănì niţel cuvintele de laudă, cel puţin epitetul de „savanţi" şi de „mare savant", cât şi remuneraţiile şi* **bursele** *ce le svârlim cu atâta uşurinţă prin toate unghiurile pline de noroiu, pentru simplul lucru că cutare sau cutare e străin şi, că atare, e un* **geniu** *fiindcă e străin, şi ca atare trebue să fie preferat oricărui alt Român onest, muncitor şi sincer.*

Din această cauză am încercat deci eu, care nu sunt istoriograf, cel puţin nu în felul celor diplomatisaţi, în felul celor ce sunt recunoscuţi ca atare pe baza diplomelor, brevetelor, licenţelor şi mai ştiu eu pe ce bază, ale hârtiilor şi a cartoanelor căpătate dela vre-o Universitate; **eu,** *pe care unii „mari savanţi", ca, de pildă,* **Weigand,** *mă vor numì, în fuga fulgerului, „diletant", etc.; eu, cel obscur şi neînsemnat, după cât mi-au permis slabele mele puteri, precum şi împrejurările, foarte nefavorabile, în care mă aflu aici, să arăt existenţa puternică de odinioară a Românilor în Balcani, să arăt faptele şi luptele lor măreţe să arăt influenţa lor culturală importantă, avântul lor măreţ ce-l luară dela începutul evului de mijloc încoace, cât şi peripeţiile şi păcatele noastre strămoşeşti, care ne-au urmărit necontenit până în ziua de astăzi, care păcate au făcut ca astăzi să ne înfăţişăm lumii atât de decimaţi, atât de oropsiţi, atât de despărţiţi sub atâtea Domnìi străine, atât de bagatelizaţi, iobăgiţi şi călcaţi în picioare, şi totuş atât de mândri, atât de nepăsători, atât de* **cosmopoliţi,** *atât de* **înstrăinaţi** *şi atât de* **decăzuţi,** *care păcate fac ca şi astăzi să ne pierdem pretutindeni pe unde ne aflăm încă, într'un chip atât de ruşinos şi atât de degradator, noi, viţa cea aleasă,* **superioară, romană,** *etc., conduşi fiind numai şi numai de tendinţa de a plăceà străinilor, numai şi numai din cauza indolenţei noastre proprii, din cauza adorării nebune şi de tot ticăloasă a tot ce este străin de neamul şi de firea noastră românească! etc.*

In partea a doua mă ocup, ceva mai amănunţit şi mai intensiv, cu secta paterenă. Aici spun tot ce am putut aflà despre această doctrină religioasă, spun lucruri cu totul nouă, respective cu totul ignorate sau cu intenţie întortochiate şi falsificate de către istoriografii slavi. Şi în această privinţă lucrarea aceasta prezintă — pot zice — un ce cu totul nou faţă de celelalte scrieri ce au apărut până astăzi în această chestie.

Ştiu că lectura lucrărei de faţă va fi cam obositoare, sau poate chiar şi repulsivă, pentru mulţi cetitori şi că ceeace o va face, poate, mai rea şi mai defectă e că la mulţi le spun în faţă adevărul usturător. Dar ce să fac? Aşà mi-e firea, — avană, rea, neîmpăcată. Am marele defect, pentru timpul de astăzi, că nu ştiu a linguşì, nu ştiu a strigà **„osana"**, *nu pot lăudà acolo unde văd numai ticăloşie şi răutate, că nu pot* **râde** *acolo unde văd numai lacrimi şi durere. Am marele păcat că vreau binele, vreau marele, vreau sublimul, şi acestea nu le pot propagà, nu le pot lăţì altfel decât numai spunând pretutindeni adevărul, nud, aşà, precum îl aflu, spunând fiecăruia, oricine ar fi el, aceea ce merită.*

Sfârşind, mă aflu îndatorat a aduce mulţumirile mele sincere d-lui **Severin Secula**, *profesor la Pedagogiul român-oriental din Arad, care, prin amabilitatea sa deosebită, a sprijinit lucrarea de faţă, punându-mi la dispoziţie unele cărţi şi izvoare, de care aveam mare trebuinţă şi care mi-au făcut mari servicii.*

Isidor Ieşan.

Bihaci (Bosnia), 24/4, 1910.

PARTEA I-A

CAPITOLUL I-iu.

Istoria Bosniei şi a Herţegovinei, dela începutul lor până la ocuparea lor definitivă prin Turci.

---

a) *Istoria veche, până la invazia Avarilor* (598).

Istoria acestei părţi de pământ pre care noi o numim astăzi Bosnia şi Herţegovina se pierde în întunerecul legendelor şi al poveştilor. O mulţime de seminţii răsleţe, străine între olaltă, s'au tot perindat, una după altă; fragmente de neamuri, mai mari şi mai mici, au trăit după olaltă pe aici, un timp mai lung sau mai scurt, şi toate se pierdură, rând pe rând, precum apărură, parte prin amestecare, parte nimicite de alte curente, aspre, furtunoase, antagoniste, parte luând din nou toiagul pribegirii, abia lăsând semne de existenţă în urma lor, fără să se fi putut aflà până acum mai de aproape ce dor i-au adus prin aceste părţi şi ce dor, ce dureri i-au şi mânat de aici mai departe, sau ce nenorociri şi furtuni i-au silit să şi dispară. Desigur că aceleaşi lupte crâncene pentru existenţă — legea supremă în natură ce dictează tot programul în univers—vor fi fost pe acele timpuri poate mai vehemente, mai sălbatice decât cele de astăzi, dar pentru aceea mai puţin rafinate, mai puţin înşelătoare şi prefăcute, mai puţin învălite şi ascunse în paragrafe şi în forme aşà numite legale. Va fi fost, pe lângă toate, de sigur, şi dorul pribegiei, firea naturală a tuturor popoarelor vechi primitive.

Mai întâiu de toate e de lipsă însă să ştim cine, care popoare au locuit prin aceste ţări, din timpurile cele mai vechi.

Cei mai vechi istoriografi ai Bosniei susţin că locuitoii cei mai vechi ai acestor locuri ar fi fost poporul tracic al *Beşilor*

(Βέσσοι) şi după dânşii să fi căpătat ţara numele de „Bosnia". Această susţinere pare să aibă, precum vom vedeà mai la vale, multă dreptate, de oarece Beşii locuiau încă depe timpul lui *Strabo* (24, după Hr.) în Moesia, adecă în Serbia şi Bulgaria de astăzi.

Strabo[1] adecă istoriseşte că Beşii ocupară partea cea mai mare a Hemului (Balcan), cum că locuinţele lor se estindeau până la munţii Rodope şi că ei se mărgineau spre Apus de Panonia şi de Autariaţii ilirieni. Slavii, cu Jireček în frunte, susţin că între munţii Balcani şi Rodope, a locuit un popor belicos, curagios, iubitor de libertate, pe care Strabo îl numeşte „*Satroi*". Aceşti „Satres" sau „Satrae" aveau — aşà zice Jireček[2]—în munţii lor renumiţi (va să zică în Balcani) un oracol renumit, unde administrau serviciul divin nişte preoţi şi care se chemau în limba lor naţională „*beşi*". După numirea acestor preoţi căpătase poporul întreg numele „*Bessi*", „*beşi*" („bessea", „bessa" însemnează astăzi în limba albaneză, adecă tracică-cheltică : „credinţă", „fidelitate").

Dar această afirmaţie a lui Jireček, ca aprbape toate afirmaţiile sale, aduse, cu mare elan înainte în opul său aici citat îmi pare de tot dubioasă, ba chiar ridicolă, căci cum se poate ca pretinşii popi, care păzeau oracolul lor pe un munte,—însă unde, în ce loc şi pe care munte, Jireček nu ne-o spune —, să dea numele lor, al preoţilor, unui întreg popor?

Dar lucrul stă altfel şi nu tocmai aşà precum ne istoriseşte Jireček în opul său, într'un mod atât de superficial. Bessii au fost un popor vechiu trac, care a devenit mai pe urmă cu totul romanisat, şi care erà după mărturisirile lui *Ptolomeu*, v. VIII, 12, 4, — unul din cele cinsprezece triburi trace ce au existat, pe vremea romană mai ales, în Dacia-Traiană. Ptolomeu (v. III, 5, 20) zice că „Bessii (Βῆσσα) locuiau în Carpaţii nordici (I. v. Gheyn, 102).

Besii (în limba sanscrită : *večya* sau „*Bosii*" erau un popor muntean războinic, din aceeaş tulpină cu *Satrae*, încă un trib dacic depe timpul Romanilor, şi locuiau mai întâiu în munţii Ropodei, spre Est de Satrae (pe râul Nestus, până la Hemul

1. Lib. VII, după ed. pariziană, p. 264.
2. C. Jireček *Geschichte der Bulgaren*, Prag. 1878, p. 72—73.

nordic I. v. Gheyn, 97), pe teritoriul ce se întindeà dela Ciconi până la Hem. Inscripţia latină-greacă depe timpul lui Traian le numeşte „Versi", greceşte Βήσσυν (Zaikaria, 78). Capitala lor a fost *Bessapara* ale cărei ruine se văd şi astăzi încă la *Staro-Gradişte*, lângă *Besikava*, pe Strebrica, spre Sud de *Basardžik.* O inscripţie dela Naples citează pe Dolanus Esbani (F. Bessus, cqu. ex. coh. III Thracum, Strabo VII, 5, 12) şi zice că: Bessi merită a fi numiţi briganzi. *S. Paulin, episcopul de Nola,* (poema XVII, v. 219, Migne P. L. t. LXI) zise: „versos monachis latrones". Bessi au fost, după cum ne spune Herodot (VII, 111) preoţii templelor Satrelor, adecă ei erau şi castă sacerdotală, însă nu preoţii se chemau Bessi, ci tribul tracic unde serveau aceşti preoţi avea acest nume. Horaţiu numeşte pe Bacchus tracic „*Bassareus*" (Oda 1, XVIII, II). Oare din acest cuvânt nu s'ar puteà deduce foarte bine şi cuvântul „*Bassaraba*" la Români, despre care spune B. P. Hasdeu (în Etymologicum Magnum Romaniae, Bucureşti 1894, sub lit. B, p. 285—350) că e o compoziţie din cuvântul persan „*ban*" = *cap* şi „*saraba*" =principe, Domn, iar cuvântul întreg „Bassaraba" ar fi tracicul *Domnitor*? In regiunea Pindului găsim localitatea „*Bessarica* (Fligier: „Zur praehistorischen Ethnologie der Balkanhalbinsel, 45, 62). Şi astăzi cuvântul „bes", bessa" în limba albaneză, precum am amintit mai sus, înseamnă„ credinţă", „răsbunare"; dar aceste cuvinte n'au nimic de aface cu popii ce serviau în templul Satrilor şi al Bessilor. Bessii au fost totodată şi mari exploatatori ai minelor de aur din munţii Hem. Aşà, găsim în poema lui *S. Paulin de Nola*, Bessus: „colligit aurum", iar *Latinus Pecatus* zice: „Parvum ille pretiorum putabat aurum, quod de mantium venis aut fluminum glareis quaesitor. Bessus..... eruisset". Bessii provin ca „auri leguli et metallari", şi în Cod. Theod. X, 19, unde cetim: „ut nemo quemquam Thracem ultra in possesione propria putat esse celandum"[1].

Bessi au fost Tracii cei mai viguroşi şi mai rezistenţi, şi, fiind ei un trib nu numai sacerdotal, ci totodată şi militar, apoi ei au ştiut să-şi menţie lung timp şi naţionalitatea lor. Ei arătară Goţilor, care trec în anul 376, Hemul lângă Adrianopol

1. Dionisie Olinescu: „*Rămăşiţe traco-dacice*", publicat în „Junimea Literară", Cernăuţi, pe anul 1907, n-le 10 şi 11, p. 224 şi 225.

(Uscadama, în limba bessiană), drumurile prin munţii Ęmului şi ai Rodopoi (sequendarum auri venarum periti non pauci; Marc, XXXI, 6—6) ·; tot aşà au făcut şi Valachii (Vlachis) pe timpul lui Ioaniţiu (adecă Ioan, Asan, şi Petru, pe timpul eliberării Românilor din Pind, de sub stăpânirea bizantină) când Cumanii şi Pocenegii au călcat Balcanul (Tomaschek).

Bessii au existat lung timp şi după apunerea Imperiului roman, cam până prin secolul al IX-lea şi al X-lea *Episcopul Niceta*, dela Romesiana (Bela-Palanka, între Niş şi Pirot) predică în secolul al V-lea Evanghelia Beşilor şi Goţilor din ambele Dacii (uterque Dacus), cam prin anul 430, şi înfiinţează şi trei biserici, în care se oficià în limba greacă (armeană) şi besiană (Vita sancti Theodosii in Paguis, t. III, 9). Aceasta ne mărturiseşte peregrinul *Antoninus* din Placentia, care vizitează Sinaiul, în acel secol, şi găseşte la poalele muntelui o mănăstire, în care se află călugări ce vorbesc încă între olaltă şi limba bessă, „tres abates scientes linguae hoc Latinam, Besam et Groecum, Syriacam et Aegyptiacam vel mulfos interpretes singularum linguarum" (Itin. ed. Gildemeister", cap. 37 apud Tomaschek, ib. f.). Numele lor nu a fost încă dispărut, ca şi cel al Goţilor din Dacia. *Nicetas, episcopul dela Seres,* aminteşte încă despre Beşi.

Bessii au fost, precum am amintit mai sus, tribul cel mai răsboinic dintre Traci şi erau deci cei mai buni soldaţi ai armatei bizantine. La anul 492 Impăratul *Anastasius* trimete în contra Isaurilor pe generalii din **μετὰ πλῆδους Σκύδῶν καὶ Γότδικῆς καὶ Βεσσενῆς χεῖρος.** *Priscus,* care a călătorit în secolul al V-lea prin tot Balcanul, zice că limba latină erà aici limba oficială şi limba de casă pretutindeni. Tracii se contopiseră dejà cu totul cu coloniştii romani şi numai „Bistonii" şi „Bessii" mai rezistară ceva, până ce în secolul al VI-lea, îi vedem şi pe aceştia cufundaţi complect în masa (elementul) romană.

In anul 587, când oastea bizantină trecea munţii Rodopei, teritoriul Bessilor, contra năvălitorilor Avari, un soldat *bes* strigă camaradului său, ce mergeà înainte şi aveà un catâr încărcat cu merinde, de pe care picase sarcina fără să observe aceasta camaradul, stăpânul catârului: „torna, torna, fratre!". Bessii erau deci pe atunci nu numai complect romanisaţi, ci

limba lor rustică latină luase chiar o formaţie, care alcătuià baza limbii noastre româneşti de astăzi. Şi de oarece Bessii, împreună cu celelalte cinsprezece triburi tracice, erau răspândiţi aproape preste tot Balcanul şi Dacia-Traiană, apoi românii din Balcani şi din Dacia-Traiană erau Traci romanizaţi, amestecaţi numai în mică parte cu Romani. Astfel e explicabilă mulţimea mare şi compactă a elementului românesc în peninsula Balcanică pe timpul Impăraţilor *Anastasiu, Justinian* şi al urmaşilor acestuia, apoi pe timpul întâiului şi al doilea Imperiu româno-bulgar, în de comun prin tot secolul de mijloc, care fapt autentic vom arătà mai la vale, în decursul tratării noastre, cu fapte şi date notorice nerăsturnabile. Istoriograful bizantin *Theophanes* observă că aceste cuvinte rostite mai sus „torna, torna, fratre", au fost pronunţate în limba naţională a populaţiunii din ţară (τῇ πρῷα φονῇ), iar *Theophilactes* zice că aceste cuvinte erau exprimate în limba ţării (ἐπὶ χωριῷ γλοττῇ). Şi cu aceasta e făcută prima menţiune despre limba română. Tracii (Bessii, Satroi, etc.), vorbiau deci pe atuncea toţi, după cum zice *Tomaschek*, „lingua rustica Romanisca" (românească). In secolul al XI-lea strategul *Checaumenos* identifică pe Românii din Peninsula Balcanică cu Bessii.

Există urme de existenţa lor de odinioară şi în Dacia-Traiană. Aşà, se pare invederat că dela „Bessoi" sau „Bessi" din Dacia s'au numit şi munţii *Beskid* din districtul Sanok în Galiţia (I. v. de Gheyn f. 102). Tot dela Bessi se pare că se derivă şi numele *Băeşeşti*, cu ruinele antice în judeţul Vâlcea, sau numele „*Pop de Baieşeşti*", actualul deputat în Parlamentul din Budapesta. Apoi *Besianu* e un pârîu ce isvorăşte din munţii judeţului Gorj şi se revarsă în Olteţ (Frunzescu 42). *Bissecuca* se numeşte un munte în judeţul Prahova, aproape de hotar; *Bissoea*, în judeţul Râmnicu-Sărat, plaiul Râmnic (Frunzescu 42), etc.[1]

Există urme foarte puternice de existenţa Bessilor şi prin toată Bosnia, atât în numirea topografică, cât şi în numirile familiare, şi anume: Numiri topografice: *Besra* (un sat în districtul Ljubuški), *Beširev-brijeg* (distr. Krupa), *Beširoviči* (distr. Dl-Tuzla), *Beširoviči* (distr. Srebrenica), *Beše* (distr. Maglaj, Žepče), *Besa-*

1. *D. Olinescu*: „Rămăşiţe traco-dacice", publicat în revista literară „Junimea literară", Cernăuţi, 1907, No. 10—11, p. 224—225.

rovac (distr. Visoko), *Bešiči* (distr. Visoko, Klujč, (româneşte Cluji, Clisura; latineşte Claustrum, german Kloster), Tuzla Gračanica), *Bešir* (distr. Banjaluca), *Beširica* (distr. Foca), *Beškeri* (distr. Prozor), *Bešloči* (distr. Glamoč), *Bešliči* (distr. Foča), *Bišireviči* (distr. Srebrenica, *Biserna* (distr. Gorazda), *Bišir* (distr. Gračanica), *Bistarac* (distr. Tuzla), *Bistrani* (distr. Rogatica), *Bistrica* (distr. Fojnica, Banjaluka, Gradiška, Jajce, Zenica, Foča, Gradačac), *Biščani* (distr. Kotor-Varoš), *Bistrik* (o mahala în Saraievo), *Bišina* (distr. Vlasenica, Nevesinje), *Biševiči* (distr. Višegrad), *Bossin* (distr. Cajnica), *Bošković*, *Bosanje*, *Bosović*, *Bosniči*, *Bosančić* (distr. Ključ), *Bosnica* (distr. Zenica), *Bistra* (distr. Travnick)[1].

Iar din numirile proprii (familiare) amintim numai unele, precum : *Ahmed Biščeviči* (în oraşul Foča), un *Biser* şi un *Biščević* se află în oraşul Petrovaç (rom. Patrauţi), în cercul Bihač. *Mujo Besenić*, (în oraşul Visoko). *Vasso Bessara* (în oraşul Krupa), apoi o familie notabilă din Saraievo *Risto Bessarović*, numit şi *R. Bessara*, care prin lung timp a fost viceprimarul oraşului Saraievo, etc...

Numirea de „Bessi" sau „Bossi" provine în istorie şi pentru numirea Romanilor. Aşà, provine la cronica ungară (Simeon de Keza) şi la scriitorii de documente expresiunea : „terra silva Blachorum sive Bessinorum"[2]. *Dr. I. Sbiera*, în opul său : „Istoria Românilor dela originea lor", Cernăuţi 1906, p. 318, zice că în Ardealul miazăziual-răsăritean, în ţara Bârsei de astăzi, erà pe timpul năvălirii Ungurilor în Panonia, la anul 895, un al patrulea ducat român, locuit de „Besseni" şi de Români. Ce puteau fi aceşti Besseni, în acel timp, în mijlocul Românilor compacţi, înconjuraţi jur împrejur numai de Români? Deci dară şi „Bessii" sau „Bossii" posteriori, din Bosnia până la venirea Slavilor în ţară, chiar şi până mai târziu, până unde aflăm amintit numele lor în ţară, nu vor fi fost altceva decât tot numai Romani respectiv *Români*, şi atunci numirea de „*Bosnia*", dacă o deducem dela „Besseni" sau „Bosseni", nu e aşijderea altceva decât numai o *numire românească*.

Amintiţi sunt aceşti „Bessi" sau „Bossi' şi „Satroi" şi în seclul a IV-lea, când au fost priimit legeea creştinească, ca locuind

1. „Volkszahlung in Bosnien und die Herzegovina vom Jahre 1895", Sarajevo; pag. 12, 146, 356, 599, 690, 698, 700, 716, etc., etc.

2. *Zimmermann-Werne*: Urkundenbuch", I. L., p. 27-35, 131, citat în opul lui N. Iorga : „Geschichte des rom. Volkes", Gotha, 1905, p. 75.

în provincia Iliria-romană, unde se aflau, precum vom vedeà mai jos, şi alte popoare tracice.

Cercetările de până acum ne arată deci că în Bosnia şi Herţegovina de astăzi au locuit înainte de Romani popoare tracice, care apoi sub Imperiul Roman, şi chia până în timpul de astăzi, erau numite popoare ilirice[1]. Astfel au locuit aceşti Traci (Iliri) tot Vestul Peninsulei Balcanice, în Nord dela râul *Culpa*, în Sud până la fluviul *Genusius*, şi urmaşii acestui popor sunt — se zice — Albanezii sau Schipètarii (muntenii) de azi.

Deşì se susţine astfel, că locuitorii cei mai vechi ai Bosniei şi Herţegovinei sunt Traci, totuş despre Tracii cei din Bosnia şi Herţegovina, despre viaţa şi istoria lor veche ştim noi foarte puţin. Istoriografii elini şi, mai târziu, cei Romani au dat numai foarte puţină atenţie vieţii popoarelor din interiorul Balcanului şi, dacă se ocupau, apoi o făceau aceasta mai cu seamă numai cu ţările litorale.

Din ştirile foarte puţine şi sporadice ce le posedăm, cunoaştem că, pe la finele secolului al V-lea, înainte de Christos, au existat în Bosnia şi Herţegovina două stirpe tracice şi anume: *Ardierii* (Ἀρδιαῖοι) şi *Autariatii* (Αὐταριάται)[2].

1. Cuvântul „iliric" e mai mult o terminologie geografică şi nu etnică, căci o stirpă, o rasă „ilirică" n'au existat niciodată, ci sub „Iliri" sunt şi au fost de înţeles numai stirpele tracice din Vestul Europei. Această terminologie de „Iliri" e întrebuinţată abià dela dominaţia romană încoace, când Romanii au fondat „Provincia ilirică". Istoriografii slavi confundă însă cu plăcere sensul geografic cu cel etnic al cuvântului „iliria" şi adoptă în mod nedrept această numire pentru rasa slavă din vestul Balcanului.

2. Izvoarele pentru istoria veche a Bosniei şi a Herţegovinei, care vorbesc despre Traci şi Iliri, sunt următoarele: *Polybius* († 122 i. d. Hr.), *Strabo* († 24 d. Hr.), *Plinius senior* († 79 d. Hr.), *Plinius junior* († 113), *Appianus* († 150), *Clamdius Ptolemacus* († 160), etc.; apoi itinerariile romane şi anume: *„Itinerarium Antonini"* şi *„Tabula Pentingeriana"*. Şi antichităţile aflate pe aici ne dau bune servicii pentru dominaţia romană. Ceeace s'a aflat până acum în această privinţă, a publicat mai întâiu Franciscanul *Martin Nedic* (Archiv za povj. jugoslovensku IV, 1857, p. 142—162), apoi *Otto Blau* (Berichte uber die römischen Alterthümer in Bosnien, I, II, III, in den Monatsschriffen der Berliner Academie der Wissenschaffen fur December 1866, etc.). Toate acestea, adunate, se află în opul lui *Mommsen*: „Corpus inscriptiorum latinorum", tom. III, 1873. In timpul mai nou apar materiale în: *M. Hoernes*, Romische Alterthumer in Bos. und Herzeg. „Anchiologisch-epigrapische Mitheilungen in Oesterreich", Wien, 1880, Ihrg. IV, Hefl. I, p. 32—47. Din opurile şi disertaţiile ce se ocupă întrucâtva cu istoria

Ardierii locuiau pe acele timpuri spre Răsărit de Liburnia, în Croaţia şi în Bosnia de Vest.

Deşi poporul tracic consumà foarte mult vin, totuş Ardierii îi întreceau pre Bessi (Traci). Şi erà explicabil de ce Ardierii erau atât de tare dedaţi beţiei, de oarece aceştia nu lucrau nimica, ci se ocupau cu vânatul şi, mai presus de toate, cu răsboiul, predilecţia lor cea mai mare; lăsând pe sclavi ca ei să le facă şi să le îndeplinească toate celelalte afaceri şi toate lucrurile trebuincioase ale casei. Din cauza răsboaielor continue ce le purtau cu popoarele învecinate Ardierii aveau foarte mulţi sclavi, astfel că niciun patron sau pater-familias nu aveà mai puţin de cinzeci de sclavi în jurul său. Se zice că ei posedau, înainte de venirea Romanilor şi înainte de subjugarea lor prin Romani, un contigent de peste 500.000 de sclavi (προς-πέλαται).

Despre Autariaţi, care locuiau atunci la Sud de Ardiani, se istoriseşte că ei au fost pe acel timp de o constituţie foarte robustă şi foatre puternici. Autariaţii locuiau părţile de Sud-Vest ale Bosniei de astăzi şi Herţegovinei de Nord. Totuş se pare că ei erau lăţiţi până pela mijlocul Muntenegrului de azi, de oarece pârâul *Tara* conservă spre amintire încă numele lor. După *Skylax*, care istoriseşte o legendă că în jurul Mostarului s'ar fi aflat un lac mare, de unde curgeà sare, şi că rămăşiţele acelui lac ar fi astăzi „Mostarsko-blato", — ceeace e foarte neverosimil, de oarece acest „blato" zace vre-o 600—700 de metri înalt peste nivelul apei Narentei, ce curge abià un chilometru departe de acest „blato", — locuiau Autariaţii cam până la fluviul Narenta de sus şi de mijloc. La Vest de Autariaţi locuiau, la revărsarea Narentei în Mare, în preajma insulei Lesina şi Braszo, micile ginte *Nestai* (Νέσται) şi *Manierii* (Μάνιοι).

Despre referinţele lor între olaltă şi despre istoria acestor popoare ne este puţin cunoscut. Tot aşà de puţin ştim noi ori deveniseră aceştià ca un popor litoral în atingere cu Elinii. Pe la anul 400 înainte de Hristos îi ameninţase pre toţi, atât pre Ar-

Bosniei de azi, înainte de secolul al 7-lea, amintim, afară de scriptele lui *Katančić* încă pe *Kukuljević*: „Panonija rımska", (Rad. jugosl, akad. XXIII, 86); *Tomaschek* „Miscellen aus der alten Geographie"; apoi opul *Zippel G.* „Die römische Herschaft in Illyrien bıs auf Augustus" Leipzig 1877, şi în fine *Tomaschek W.*: „Die Vorslav. Topographie Bos. Herz. Cernogora und der angrenzenden Gebiete".

diari şi Autariaţi, cât şi pre celelalte popoare tracice, un pericol mare din partea *Chelţilor* (Galilor), care începură chiar a înaintà către peninsula italică şi a Balcanului. Incă pe la anul 380 veniseră Chelţii în Peninsula Balcanică şi năvăliră asupra *Tribaliilor*, care locuiau pe atuncea pe amândouă maluri ale fluviului Morava. Tribalii, împinşi fiind spre Răsărit de către Chelţi, deveniseră acuma vecinii *Ardiarilor*. In scurt după aceea se răsboiră aceste două popoare între olaltă, şi amândouă fură, însfârşit, pela anul 370—360 înainte de Hristos împinse spre Sud de către Chelţi, şi aşà devenise în scurt toată Bosnia în stăpânirea Chelţilor. Ardiarii, care erau împinşi mai spre Sud, se lăţiră până la mare şi ocupară teritoriile pela revărsarea fluviului *Narenta*, locuinţele de până acum ale *Nestenilor* şi ale *Mamienilor*.

După ce deveniră astfel Ardierii, la anul 360, în Sud, vecinii Autariaţilor, se iscase în curând între aceştia diferenţe şi lupte. Cauza acestor diferenţe să fi fost—aşà zice cel puţin *Carl Sax*—izvoarele de sare ce izvorau în fiecare primăvară pela frontierele amânduror popoare. Aceste lupte durară lung timp, până ce rămaseră Autariaţii învingători. Dar prin această învingere deveniră ei singuri învinşi, adecă prin atâtea lupte deveniră ei atât de slăbiţi, încât nu putură rezistà atacurilor Chelţilor. La 335 au fost Autariaţii bătuţi şi fugăriţi de către Chelţi. Urmarea invaziei Chelţilor a fost că ginţile tracice trebuiau să se supuie noilor stăpâni şi că o parte din ele emigrară din Bosnia şi Herţegovina de azi în desosebite direcţii, dar mai ales spre Nord, spre Panonia şi spre Dacia-Traiană. Partea cea mai mare şi mai ponderantă a Tracilor rămase însă în ţară şi formase stratul cel puternic al viitorilor Români, iar pe timpul invaziunilor Avarilor şi Slavilor, în evul de mijloc, stratul puternic al Românilor din Balcani. Aşà, rămase aproape intact poporul Bessi, sau Bossi, despre care am vorbit mai sus, şi care deveniră apoi Români şi tot sub acest nume se păstrară ei până cam pela secolul al VIII-lea d. Hr.

Se zice că dela secolul al III-lea până la anul 167 înainte de Hristos centrul istoriei ilirice erà ţara dela Narenta de sus până la Voiuşa, şi că aici se formase un stat puternic sub principii lor independenţi, care se chemau *Agron*, *Teuta* (nu vine cumva de aici şi numele românesc Teutu?), *Genthius*, etc...

Aceşti principi luptau adeseori în contra Romanilor, până ce, în anul 167, pică tot teritorul sub Genthius, adecă pământul de sus — mai târziu numit iliric — dela Voguşa până la Narenta sub dominaţia Romanilor.

In decursul acestui timp, adecă în decursul timpului de glorie al Statului tracic amintit mai sus şi ale luptelor cu Romanii, avem noi puţină ştire despre aceste popoare tracice şi cheltice de prin Bosnia şi Herţegovina de astăzi. Noi ştim numai că pe acel timp locuiau pela fluviul Narenta un popor tracic *Daorsii* (Δαόρσιοι), ce se predase, pe timpul luptelor între Romani şi între popoarele tracice-cheltice, voluntar Romanilor. După ce subjugaseră Romanii în 167 toată ţara până la apa Narentei, începură gintele tracice-cheltice, în Nord de Narenta, a se îngriji serios despre independenţa lor. Mai multe popoare, nu numai cele din Bosnia şi Herţegovina de azi, dar şi unele din Dalmaţia, ce locuiau între Narenta şi Cărca (Kreka), se uniră încă de pela 170 înainte de Hristos la un loc, formară o confederaţie spre a luptà împreună şi spre a se apărà la un loc în contra înaintării atât de puternice a Romanilor.

Locul principal al acestei confederaţii erà oraşul *Delminium* şi dela acest oraş se numără deacum înainte popoarele unite în confederaţie, *Delmatii* sau *Dalmatii*[1]. Această confederaţie devenise în curând în gâlceavă cu Romanii. Incă din 158 se iscase un răsboiu, ce se sfârşise cu aceea că la anul 155 ocupase *P. Cornelius Scipio Nasica*, oraşul principal al Dalmaţilor, *Delminium*, şi o ruinase (μικρὰν ἐποίησε). Insă succesele Romanilor nu erau durabile, ei trebuiau să se lupte de mai multe ori cu aceste ginte curagioase (119, 118, î. d Hr.) şi acestor stirpe neastâmpărate le mai ajutară şi vecinii, *Scordiscii*, care erau încă de gintă tracică. In 114 înaintaseră Scordiscii spre

1. Oraşul *Delminium* stăteà pe câmp aproape de oraşul de astăzi „*Sinj*", în Dalmaţia, şi anume pe ridicătura muntelui *Gordun*, aproape de fluviul Cetina. Asupra poziţiei oraşului Delminium vezi următoarele opuri şi dizertaţiuni: *Mommsen*: „Corpus inscriptiorum", vol. III, 1, p. 358; *Tomaschek*: „Miscellen aus der alten Geographie"; *Glavinic*: „Delminium (Bulletino di archiologia, e storia Dalmata I, 1878, N. 2, 3, 4); *Novaković Stojan*: „Derivazione etimologica dei nomi Dalmatia e Delminium"; *Tomaschek*: „Die vorslavische Topographie" (Mitth der k. k. geogr., Gesellschaft in Wien Bd. XXIII, No. 11, p. 505—507).

Sud, după ce deveniseră ei în 115 strâmtoraţi de către *Cimbri*, până spre Marea Adriatică. Acuma trebuiau Romanii să repulzeze prin un timp mai lung pe Scordiscii, până ce în fine în anul 85 îi succese propetorului din Dalmaţia (Iliria), *L. Scipio*, să alunge rămăşiţele Scordiscilor bătuţi preste Save. Subjugarea definitivă a Dalmaţilor, care se mai întăriră în răstimpul luptelor ce avură să le poarte Romanii cu Scordiscii, reuşise abià lui *Gaius Casconius* în anul 78. La această ocazie ajunse Bosnia şi Herţegovina de astăzi *de prima dată sub dominaţia romană*. Toată ţara Dalmaţilor deveni încorporată, împreună cu teritoriul din dos, adecă Bosnia şi Herţegovina de azi, şi formară o provincie Romană cu numele *Illyricum*. Frontierele acestei provincii erau: către Vest fluviul *Formio* şi *Marea Adriatică*, către Miazănoapte râul *Save* (Savus), către Răsărit apa *Drina*, iar către Miazăzi pârâul *Drin*.

Deşi cuceriseră Romanii la anul 78 (în. de Hr.) toată ţara până la Sava, gintele dalmatine nu le erau Romanilor nici sincere, nici devotate. Ele se tot resculară la orice ocazie, spre a se eliberà de jugul Romanilor. Deosebit de periculoasă erà răscoala sub Impăratul *Octavianus*, când, în anul 6 după Hr., se răsculaseră nu numai Dalmaţii, ci şi gintele panonice din Nord de Save. *Suetonius* zice că dela răsboiul punic încoace nu ameninţase Roma un pericol atât de mare ca răscoala aceasta, iar contimporanul său *Velleius* istoriseşte că singur Octavianus, care erà dealtmintrelea liniştit, calm şi deprins în lupte şi răsboaie, se cutremurase până în adâncul inimii sale. Răscoala durase până la anul 9 după Hristos. Răsculatorii ruinaseră, sub conducerea lui *Bato* şi *Pines*, Sirmiul-roman şi obsediaseră chiar şi *Solona* în Dalmaţia. 15 legionare romane, sub conduderea lui *Tiberius* şi *Germanicus*, luptară în contra lor, şi abià în patru ani au fost ei învinşi. Răscoala a fost apăsată, dar şi ţara Dalmatină rămase, precum condolează Strabo, zdrobită, prădată şi pustiită. Aproape tot poporul erà nimicit, iar forţa gintelor ilirice erà nimicită pentru totdeauna. Se pretinde că la aceste lupte teribile ar fi luat parte principală tocmai popoarele tracice din Bosnia şi Herţegovina.

După ce Romanii au mărit astfel prin răsboaie norocoase frontierele Impărăţiei lor dela Save până la Dunăre, cuceriră în Nord de Save nu numai pământul Panoniei, ci şi părţile

alpine, şi le legaseră la un loc sub numele „Illyricum" nu numai pământul vechiu tracic ce se lăţise în 78 până la Save, ci Romanii numiseră acum Illiria tot pământul dela mijlocul Alpilor până la munţii Pindului şi dela Marea Adriatică până la Dunărea de mijloc. Numele Iliria (Illyricum), ca provincie, îşi pierde însemnătatea sa veche şi devine numai o numire geografică. Pentru unele părţi se dăduse provinciei chiar numiri nouă, ca: *Dalmaţia*, *Panonia* şi *Noricum*. Bosnia şi Herţegovina de astăzi nu formaseră o provincie teritorială deosebit independentă, ci o parte din ea, şi anume cea din Nord, aparţinea provinciei Panonia; o altă parte, şi anume partea cea mai mare, aparţinea provinciei Dalmaţia, astfel că Bosnia nordică de azi formă frontiera între provinciile Dalmaţia şi Panonia. Această frontieră însă nu eră constantă, ci dânsa varià în estindere când spre Nord, când mai spre Sud, însă aproape totdeauna eră ea mai multe oare ...... îndepărtată de către Sud de Save. De regulă merse linia de demarcaţie dela Novi peste Banjaluka, Doboj şi Srebreniţa până la Bjelina şi Zvornik. Bosnia de Nord („Posavina-bosanska" de azi) aparţineà Panoniei, iar partea cealaltă, cu Herţegovina, aparţineà Dalmaţiei şi se estindeà sub dominaţia romană totdeauna până la Drin.

Să vedem acuma care e geografia acestor două ţări, şi care sunt popoarele tracice (ilirice) ce se aflau în aceste ţări pe timpul dominaţiei romane.

Strabo († 24 după Hr.) cunoaşte din fluviile acestor două ţări numai râul Save (Σαδος), şi chiar despre acest râu aveà el nişte noţiuni foarte neclare, şi *Narenta*, pe care îl numeşte el ὁ Ναρῶν. Plinius († 79) cunoaşte, afară de Save, încă alte două râuri afluente şi anume: *Valdasus* sau *Vadasus* (după unii Una, după Tomaschek Ukina) şi *Urpanus* (Vrbas). Tot aşà cunoaşte el fluviul Narenta (Naron), la a cărui scurgere în Mare se află cetatea însemnată romană *Narona* (astăzi Vid, lângă Metkovie în Dalmaţia). Remarcabil e că niciunul din istoriografii greceşti şi romani nu aminteşte nimic despre numele fluviului Bosna, nici despre numirea ţării „Bosnia". Romanii stăpânesc până la anul 9 după Hristos peste Peninsula Balcanică dela râul Savus (Save) până la Aoul (Voiuşa) şi peste Panonia.

Acest teritoriu Romanii l-a fost împărţit în: *Dalmaţia*, cu Capitala *Salona* (Spalato), *Praevalis* cu capitala *Scodra* (Scutari),

Epirus-nova cu capitala *Dyrrhachium* (Durazzo) şi *Moesia* cu Capitala *Sirmium* (Mitroviţa). Dalmaţia, Moesia şi Dardania au înaintat până la anul 300 atât de mult, încât ele au exercitat o influenţă şi asupra poporului din Dacia şi Panonia. Oraşele principale din *Dacia-mediterană* erau atunci *Naisus* (Niş) şi *Sardica* (Sofia), iar în Dardania (Macedonia) erà *Scupi* (Scopia sau Usküb).

Provincia romană Dalmaţia cu Liburnia erà împărţită în trei mari teritorii de administraţie (conventus) şi oraşele lor principale erau : *Scardona* pentru Liburnia, *Salona* şi *Narona* (Narona erà lângă Gabela de azi în Herţegovina) pentru Dalmaţia. Aceste oraşe erau, aşà-zicând, centrele acestor teritorii. Aici veniră popoarele tracice (ilirice) supuse Romanilor, în chestii de litigiu, ca să li se facă dreptate la pretorul respectiv; aici pertractau amploiaţii romani cu bătrânii şi cu căpeteniile, cu şefii ginţilor tracice. Teritorul Salonei (conventus Salonitanus) cuprindeà toată Dalmaţia de azi între Cetina şi Cârca (Kreka), apoi Bosnia de azi şi anume numai la început partea de Vest, mai pe urmă partea întreagă până la Drina. In acest teritoriu locuiau pe timpul primei dominaţiuni romane opt popoare cheltice. Teritoriul Naronei (conventus Naronitanus) cuprindeà însă afară de Dalmaţia de azi în Sud dela Cetina (Herzeg.), întreg Muntenegrul de azi şi întreg teritoriul Bosnici de Sud al Novibazarului de azi până la Drin şi munţii Pindului (Şar-planina). Aici locuiau mai multe popoare tracice (ilirice).

Bosnia aparţine deci teritorului Salona, iar Herţegovina aceluia al Naronei, fiecare seminţie tracică (ilirică) erà împărţită în „*gentes*", iar fiecare „gens" în „*centuriae*" (la Plinius *decuriae*). Despre popoarele tracice se istoriseşte că erau de o constituţie înaltă, sveltă, de o culoare întunecată şi luptători foarte curagioşi.

Să vedem acum care seminţii celtice au fost prin Bosnia şi Herţegovina de azi pe timpul dominaţiei romane.

I.

In Bosnia, care aparţine teritorului Salona, locuiau următoarele seminţii :

1. *Dalmaţii* (Δαλμάται) în sensul mai îngust. Odată a fost această seminţie poporul principal al teritoriului dalmatin. Aici

erau 342 decurie (descriptio în decurias CCCXLII), ele posedau 20 de cetăţi, şi pe timpul când posedau ei forţa cea mai mare, 60 de cetăţi. Dalmaţii locuiau Dalmaţia de azi, între Cârca şi Cetina, apoi în Bosnia de Vest, astfel că ei erau despărţiţi de către seminţiile ce locuiau prin munţii Jaranus sau Veranus (Slavii au schimbat în Vran), Meleda-nova, Muntenegro şi Sator[1].

2. *Sardeates* (Σαρδιῶτας, cu 52 de decurie) locuiau valea Ramei(adecă teritoriul împreună cu Jablomiţa de azi) până la scurgerea ei în Narenta, apoi valea Vărbasului de sus (Uskoplje, Skoplje). Teritorul lor erà înconjurat de către munţii Veranus (Vran), Schit, Stejar (fanaticul Slay Klaič îl slavisează, numindu-l Stozĕr (Stojer) şi Radovan).

3. *Deurii* (Δέρριοι, cu 25 decurie), Ei locuiau valea Lastva, în jurul Travnicului şi în Nord până la Jajce (Iaiţe) şi Varţarevo, adecă Dolna Varţar de azi. Spre Vest de aceştia locuià seminţia *Derriopilor* (Δερρίοπες) prin văile râului Sana de sus şi ale lui Una.

4. *Maezeii* (Μαζαῖοι, cu 219 decurie). Ei locuiau văile Unei, Sana de mijloc, de jos a Vărbasului (în Nord de Jaiţe) şi a râului Vărbanja. Pe teritoriul lor se aflà cetatea *Splaunum* şi mari băi de fier.

5. *Ditionii* (Διτίονες, cu 234 decurie). Ei locuiau dela valea apei Ucrina dealungul apei Uzora şi Bosna de jos, apoi în valea Sprecea până la Drina. Pe pământul lor se aflà ocne de

---

1. Unii filologi slavi deduc numirile oraşelor din Bosnia: *Duvno*, *Glamoč* dela cuvântul Delminium, şi deduc şi de aici că pe aici au locuit odată Delmatii. Aşà zice Tomaschek (op. citat, p. 506): „Se poate constatà, că Duvno vine dela Dumno şi aceasta dela Dl'm'no,' şi aceasta iarăş dela latinescul Delminium. Pe câmpul de lăugă Livno se află un izvor care se chiamă *Duman*. In timpurile vechi se chemase acest izvor desigur *Delmon*, ceeace aduce aminte la Delminium. In fine *Glamoč* se chiamă în uricele vechiu al evului de mijloc „Dlamoč" şi aduce iar aminte de Delminium. Vezi mai aproape St. Novakovič, „Derivazione etimologica dei nomi Dalmatia e Delminium" (Bullet. din archiologia e storia Dalmata, anno II, p. 56—58). Mai departe zice, V. Klaič (op. sus citat, p. 16, la notiţă,) că cuvântul „Delminium", „Dalmene", „Duman", etc., ar fi cuvinte slave şi ar însemnà „alpine". O afirmaţie ca cele mai multe ale acestor Slavi fanatici, trase grozav de păr. Atunci expresia „tuman" la Ruteni şi Poloni ar trebui să însemneze încă „Alpine" şi un „*prost*", „*bolănd*", „ieşit din minte". Românii bucovineni zic sub cuvântul „*m'ai tumanit*" = m'ai înebunit, m'ai scos din minte.

sare şi anume în Dolnja-Gornja, Tuzla de azi, pe unde se află şi astăzi ocna de sare.

6. *Ceraunii* (Κεραύνιοι, cu 25 decurie), locuiau în văile apei Zujevina (Juievina) Zeleznica, Fojnica şi Narentica, la poalele munţilor Treskavica Bjelašnica. In acest teritoriu se aflau băi, mine şi anume în Fojnica şi Kreševo.

7. *Dindarii* (Δινδάριοι, cu 33 decurie) locuiau în văile apelor Stabnja şi Krivaja şi posedau mine la Olovo.

8. *Daesitiates* (Δαισιτίαται, cu 53 decurie), erà seminţia cea mai curagioasă din toate seminţiile tracice-ilirice. Ei locuiau spre Sud-ost de Sarajevo până la Rogatica, Srebrenica, Višegrad, Gorazda şi Plevlje. Aceste seminţii a aparţinut renumitului duce *Bato*, despre care am amintit mai sus, în răscoala întreprinsă în contra dominaţiunii romane, ce a rezistat prin 4 ani (6—9 după Hr.) în contra legiunilor romane.

II.

In Herţegovina, ce aparţineà teritorului Narona, locuiau următoarele seminţii:

1. *Ardiarii* (Vardaci, Ουαρδαῖοι, Αρδιαῖοι, cu 20 decurie) sunt rămăşiţele unei seminţii ce a fost odată mare şi puternică, însă înfrântă prin multe lupte purtate cu Chelţii, Autariaţii şi Romanii. Ei locuiau pe timpul dominaţiunii romane teritoriul mic în jurul munţilor Capulja (Cepola) şi Varda (Auarda), la Sud de către Sardiaţi, trăiau pe acest pământ neproductiv în mare lipsă şi sărăcie.

2. *Daorsii* (Dauersii, Δαούρσιοι, Δαόρσιοι, cu 17 decurie) locuiau în valea apei Trebezat şi pe câmpiile Brocinei, şi pe malul stâng al Narentei până la Raguza de azi.

3. *Narezii* (Ναρήσιοι, cu 52 decurie), o seminţiemare, numeroasă, care ocupase teritoriile Autariaţilor, odată mari şi puternice. Ei locuiau pe valea Narentei de sus, pe câmpiile Nevesinei (Novum signum şi Gačko, apoi pe lângă apele *Piva* şi *Tara* şi în fine, până la Drina de sus, unde se învecinase cu Daesiaţii, (adecă Muntenegrul de azi).

4. *Deramestii* (30 decurie) erau vecinii Daorşilor şi locuiau teritoriul Popovo-polje şi valea Dabarului.

Acestea sunt seminţiile tracice-ilirice care locuiau pe timpul dominaţiei romane în Dalmaţia şi pe teritoriile Bosniei şi Herţegovinei de astăzi. Aceste seminţii avură aceeaş soartă ca şi ceilalţi locuitori ai provinciei dalmatine de atunci, numai cu acea deosebire că ele din cauza depărtării lor dela Mare, nu erau la început atât de repede influienţate de civilizaţia romană precum erau locuitorii litorarului. Dar, în fine, şi aceştia deveniră în curând pătrunşi de spiritul culturii romane, adecă toate aceste seminţii deveniră cu timpul cu totul romanizate, astfel că în secolul al 4-lea şi 5-lea nu mai erau în toată Peninsula Balcanică mai mult diverse popoare tracice-ilirice, ci numai Romani, Helini şi Traci pe jumătate romanizaţi = Albanezii de astăzi.

Despre influenţa puternică a culturii romane intensive în Bosnia şi Herţegovina de astăzi, ne mărtiurisesc şi astăzi încă rămăşiţele multe ce le întâlnim aproape la fiecare pas ce-l facem prin aceste ţări, ne mărturisesc urmele drumurilor romane, ale clădirilor, castelelor, cetăţilor şi ale oraşelor ce se desgroapă neîncetat, ale monumentelor şi ale lucrărilor de artă, apoi inscripţiunile şi monumentele romane aflate pretutindeni [1].

Rămăşiţe de drumuri romane avem noi în Bosnia :

1. O bucată dintr'un drum roman dela satul Gradeviţa peste câmpul Podrejniţa, peste Medna, Pesca şi Glaviţa, până în Glamoci. Această bucată de drum e lungă de 9 ore, şi se pare că e o rămăşiţă a drumului care mergeà dela Brod (Marsonia) prin Bosnia către Salona.

2. O bucată dintr'un drum roman în Herţegovina, ce mergeà pe lângă Tihaljina şi Nezdravica către Nord-Vest de Ljubuški. Aceasta e o parte a drumului care duce dela Runović (*ad Novas*) prin valea Trebizat către Vid (*Narona*), în Dalmaţia la revărsarea râului Narenta în Mare. O parte din acest drum e vizibil aproape de mânăstirea Franciscanilor din Humac (Ljubuški. Poporul îl numeşte aci *Seculan* şi zice că el a mers de

1. Din opuri şi dizertaţii, afară de cele amintite mai sus, care tratează despre antichităţile romane în Bosnia şi Herţegovina, vezi încă următoarele: *Ewans, Arthur*, „Trough. Bosnia and the Herzeg.", London, 1876. „Antichità" di Bročno, ed un ara di Silvano (Bullet. di archeologia e storia Dalmata I).

la Salona până la Narona (*Narenta*), adecă dela Salona peste Runović (ad. Novas) către Narona.

Rămăşiţe romane de pietre monumentale, clădiri, palate, morminte şi producte de artă, sunt încă foarte multe prin întreaga ţară.

Pe câmpul ce se numeşte astăzi Bročno, lângă satul Čerin, s'au aflat adânc în pământ temeliile de piatră ale unei clădiri, romane. Rămăşiţe de clădiri romane se află şi la Hanul Podrunić, între Travnik şi Jajce, în Glaviţa şi pe câmpul de lângă Glamoci. Ruinele multe de lângă oraşul Plevlje (în Novibazar) documentează că aici a fost odată un oraş roman, şi *Mommsen* presupune că aici a existat municipiul ce se chemase odată *Stanecli*. *Tomaschek* crede însă că aici a stat oraşul *Sapno*. Oricum, astăzi e constatat că acel oraş roman a stat acolo unde se află astăzi oraşul Plevlje, şi pe muntele Ilino (*Ileana*) de lângă Plevlje stăteà necropontele roman. Lângă satul Moşun, pe apa Laşva se văd şi astăzi încă vechi ruine; pe aici se găsesc şi astăzi încă o mulţime de monede romane, chiar şi statuete ale zeilor romani. Tot aşà se află lângă satul Pazarić, între Coniţa (*Conia*) şi Saraievo, pietre de morminte romane ruinate, apoi la Blažuj (Blajuĭ), la izvorul fluviului Bosnia; apoi la Vărtocia, pe valea apei Una, s'a fost aflat un *basrelief* de doi metri de înalt.

Monede romane s'au aflat lângă Vitina, pe valea apei Trebezat (distr. Ljubuški); apoi lângă Divjak, în apropiere de oraşul Travnic; în oraşul Glamoci, lângă satul Podlipci (*Filippi*); în Dnoluka, spre Ost de Jaice; în oraşul Koniţa (Conia) şi în împrejurimea lui.

Tot aşà se află prin toată ţara inscripţii romane şi anume: lângă Bihaci, pe apa Unei, pe câmpul Brouno (lângă Gradnici, Sainişte, Kerin), lângă oraşul Ljubuschii şi în jurul lui Humaţ (adecă Hum, Ligat, Gradcina), în valea apei Trebezat (Vitina, Mlade), în satul Svrachino, lângă Saraievo, în Rogatiţa (4 inscripţii, pe una din ele e amintit de un decurio coloniae Risine, care zace aici îngropat); apoi în Gorazda, în Plevlje (peste 30 de inscripţii), în Prepolje (Novibazar), în împrejurimea Travnicului (lângă Putičevo, lângă Capela-guciania şi lângă hanul Podrunici), pe câmpul de lângă Livno (lângă Vašarovina în Sistani, lângă Radin Kula, în Kablici şi Priluka), pe Glamočiko-

polje (câmpul glămocian, lângă Glaviţe, Kapetina şi Jahir) şi pe platoul Kupreš (în Otinovo).

Băi şi mine romane au existat încă şi se află urme la izvoarele fluviului Vrbas sau Urpanus. La poalele muntelui Rosin se află urme de săpături foarte vechi, dar mai cu seamă lângă satul Koupa. Cum că romanii au scos în aceste părţi şi aur, se poate presupune cu mare siguranţă după mulţimile de monede de aur romane ce se află pretutindeni pe aici.

Dejà aceste urme de cultură romană amintite mai sus ne argumentează îndestul că Romanii au ştiut a lăţi în mod puternic cultura lor în aceste ţări. Dar afară de aceste urme mai putem înfăţişà şi documente literare care ne istorisesc că Romanii au făcut prin Bosnia şi Herţegovina drumuri militare (strategice) şi comerciale şi că ei zideau de-alungul acestor drumuri cetăţi, oraşe şi staţii militare, care aveau de scop de a ţineà acele drumuri într'o stare bună, de a le ocrotì, şi a le apărà de devastaţii barbare şi de a păzì siguranţa comerţului. Asupra acestor drumuri şi oraşe ne referează două documente şi anume: *Itinerarium Antonini* şi *Tabula Peutingeriana*.

Conform acestui itinerariu şi a cosmografului din Ravena, se poate constatà că pe timpul Romanilor traversau Bosnia şi Herţegovina *trei* drumuri principale, care legau Salona, capitala Dalmaţiei de atunci, cu Posavina, Podrinje şi cu valea Narentei, şi anume:

1. Drumul prim mergeà dela Mitroviţ (*Sirmium*, Sirmia de azi) de-alungul apei Save, până la Gradiška, şi de aici prin Bosnia de Vest de astăzi către Salona. Acest drum a fost de două ori făcut. Intâia oară, plecà mai mult spre Ost, a doua oară plecà mai mult spre Vest. Drumul cel mai vechiu, precum se află el amintit în tabula Peutingeriană, aveà următoarea direcţie şi următoarele staţii: dela Gradiška (*Servitio*) el pleacă spre Sud până la Lactasi (*Ad fines*) [1], unde erà frontiera provinciilor Panonia şi Dalmaţia; de aici pleacă

1. Tomaschek W.: „Die vorslavische Topographie der Bosna, Herzeg.", pag. 512, zice: cum că la Lactasi a fost o colonie română, dovedeşte între altele şi acea împrejurare că în anul 1863 s'a fost aflat aici o statue aurită, care înfăţişà desigur pe un împărat roman.

peste Banjaluka de azi (*Castra*)[1] spre platoul dela Dobrinje până la Han-Pavic (*Lamatis*)[2], şi de aici preste platoul Podraznica, unde se află staţia *Leusaba*[3]. De aici merge înainte peste Varcerevo (*Baloie*)[4], Jezero (*Imdenea*), Pliva-desus (*Saritta*)[5], spre izvoarele apei Ianska (*Joneraria*) şi Strazbina (*Bariduo*), spre câmpul Cupreşului; mai departe, preste Molovan, până la Suica (Suiţa) preste Borovaglava, pe câmpul Livno, unde atinge satele Vašarovina şi Ljubunčić şi ajunge muntele Prolog (în Alperio)[6] şi se lasă apoi spre Čitluk (Aequum) şi Salona la Mare.

Sau că drumul acesta a fost prea lung, sau că a fost de tot deteriorat, destul că el a fost mai târziu renovat cu totul şi luase acum o direcţie mai dreaptă, deci mai scurtă, şi se pare că el a fost de astă dată şi cu mult mai solid zidit decât ca întâia dată. Acest drum, amintit în Itinerarium Antonini, se ţine până la platoul Podraznica (Leusaba) de drumul

1. Incă şi acuma se vede în oraşul Banjaluka (pe râul Vrbas) ruinele unei băi (scaldă) romane. Inainte cu vreo câţiva ani s'au fost aflat aici mai multe sute de monede romane de bronz.

2. Lamatis se chemà şi *Acmale* în Itinerarium, Antonini, (edit. Parthey et Pinder, Berolini, 1848, p. 128). Două ore dela casa lui Pavić se află — odată se numià acest loc „*fontanae*", „*fontes*", astăzi „Bunari" — şi astăzi 4—5 fântâni vechi, zidite cu piatră pătrată, desigur nişte rămăşiţe de pe timpul Romanilor.

3. *Lausaba* sau *Lausava,* ce se află amintit în cosmografia din Ravenna (ed. Pinter et Parthey 1860, IV, 19, 217—218).

4. *Baloie* sau *Baloia* (după Ravenna însemnează în limba albaneză „balle" = frunte, ascuţit, început; lat. = vallis; rom. = vale; franc. = Vallois, Vallones; germ. Koln, Collogne; sârbă-croată = Holm, Chlum, Chulm, Hum, etc.). Această cetate, numită şi „*Balea*", apare în deosebite documente vechi, precum am amintit mai sus, cu diferite numiri, şi anume: Βάλκης, Βάλβης, Βάλκης, Balcha, Balia, Balea (*Račkí*, Documenta historiae croaticae periodum antiquum illustrantia. Zagrabia 1877, p. 254). Tomaschek presupune că această cetate, numită şi Σάλβεις, ar fi „*Salvii*" (astăzi Glaviţa, amintită mai sus), pe câmpul de lângă Glamoci.

5. Dio Cassius numeşte acest oraş *Sarutte* şi Σερέτιον In Bucovina există un râu şi un oraş cu numele „*Seretiu*". Oare să nu existe aici o legătură sau chiar o afinitate între aceste două locuri cu aceleaşi numiri, deşi atât de departe — pe la poluri contrare unul de altul. Probabil că Saritte se aflase aproape de cetatea Sokolac (Socolaţi), aproape de oraşul de azi Bihaci Acest oraş „Saritta" sau „Sarutte" erà un loc însemnat şi e amintit în anul 532 în d. Hr. ca un „municipium Sarciaticum", care aparţineà episcopatului *Ludrum.*

6. *Alperium,* se află probabil lângă Bilibrig.

cel vechiu, şi avuse în această parte numai o staţie (nouă) şi anume lângă Trn (*ad Ladios*)[1] către Nord de Banjaluka de azi, dar dela platoul Podraznica se desparte de drumul cel vechiu spre Vest şi merge în altă parte, peste apa Sana (*Sarnacle*)[2], peste Glaviţa spre Glamočko-Polje (*Salviae*)[3] şi Listani spre câmpul dela Livno, spre Čitluk şi Salona. Acest drum erà lung: dela Gradiška până la Salona de 154, şi dela Gradiška până la Lištani de 116 mile romane[4].

II. Drumul al doilea mergeà drept peste mijlocul Bosniei-de-Sud până la Drina, şi de aici către Mitrovica. Acest drum provine amintit numai în tabula Peutingeriana. El merge dela Salona peste Triplje spre Cetina (*Tilurio*) mai întâiu pe câmpul dela Livno până la Vidoš (*Ad Libros*), de aici peste Buzaningrad (*In Monte Bulsinio*)[5] şi Eminovo-polje (*Bistue-vetus*) până la izvoarele apei Vrbas, unde se află colonia însemnată Matrix (Ad Matricem, poate Skoplje de astăzi). Aici în apropiere se aflau odată mine de aur[6]. Dela izvoarele lui Vrbas merse drumul mai departe, peste Krupa, către Fojnica (*Bistue nova*)[7]

---

1. Numele „*Ad Ladios*" îl căpătase locul de acolo pentrucă aici se află un despărţământ de soldaţi din gintea Ladiilor pontinici.

2. *Saniglo* şi *Sarniclo* la Ravenna, şi *Sarnade* la unele manuscripte. In anul 530 se aminteşte despre „Vitalis presbyter *Sarniensis* ecclesiae" (Farlati Illyr. sacr. I 169).

3. *Salvia, Silviae*, la Ptolemaeus Σαλυία In anul 532 d. Hr. se aminteşte despre un „municipium Salviaticum", ce aparţineà episcopatului din Ludrum.

4. La izvoarele Sana (Sarnacle) se reschirase dela acest drum un alt drum lateral, ce duceà până la Bihač şi de aici până la Dubica şi Gradiška. Staţiile acestui drum lateral erau: *Sarnicle*, (Izvoarele-Sana), *Persetis* (Petrovac), *Netabio* sau *Netavio* (Lipovo-polje), *Speridium* (lângă Bihač), *Baetinio* sau Ραίτινον (Izačić), *Brindia* (Krupa), *Clandate* (Novi), *Assinone* (Priedor), *Berginio* (Dubica), *Servitium* (Gradiška).

5. Monte Vulsi (Bulsi), la Geograf. Ravenna IV, 16, pag. 211).

6. Despre aceste băi (mine) de aur vezi: *Conrad A.* „Bosnien in Bezug auf seine Mineralschatze" (Mith. der k. k. geogr. Gesellsch. in Wien, 1870, p. 221); — *Jireček C.*: „Die Handelsstrassen, und Bergwerke, pag. 42. In anul 530 e amintit despre un Presbyter Vitalis ca fiind Episcopus ecclaesiae Martaritanae; Tomaschek (op. cit. p. 520) crede că aici ar trebui să se citească „ecclesiae" *Matricitanae*.

7. In anii 530—532 se aminteşte despre un Episcop Andrei Bestoensis (ecclesiae). Bistua-nova există deci atuncea, şi desigur şi mulţi ani înainte, unde erà sediul unui episcopat creştinesc.

şi până la Blajui (*Stanccli*), pe câmpul de astăzi al Saraievolui. Câmpul de lângă Saraievo erà încă pe timpul Romanilor centrul de comunicaţie şi emporiul comerţului cu internul ţării. Dela câmpul de lângă Saraievo (respectiv dela Blajui) merse mai întâiu un drum principal mai departe peste staţia *Argentaria* (nu se ştie precis de acest loc astăzi Vareš sau poate Srebrenica) până la Drina şi Metrović, pe când alte trei drumuri laterale mergeau spre Ost, Sud-Ost şi Nord-Vest. Primul peste Rogatiţa (*Aleva*) şi Gorozda spre Plevlje (*Sapua*) al doilea până la Konjiţa (*Conia*), şi al treilea peste Busovaca, spre Travanjsko-polje (Mošunj), şi de aici peste Jaice până la Jezero, unde se întâlneşte cu drumul principal care duceà dela Gradiska prin Bosnia de Vest spre Solona[1].

III. Drumul al treilea merse numai în parte prin Bosnia şi Herţegovina de astăzi şi se află încă amintit în Itinerarium Antonini. Acest drum mergeà dela Salona către Narona şi de aici spre Scutari (*Scodra*) şi *Dyrhahium*, unde se întrolocase cu drumul militar „*via Egnatia*" şi legà Dyrhahium cu Tesalonichi şi Constantinopole. Dela Salona mergeà acest drum prin Dalmaţia de astăzi până la Runavić (*Ad Novas*), de aici peste Nezdravica şi Tihaljina (*Ab Fusciana*)[2] prin valea Trebezat până la Ljubuški şi Lujubusko-polje (*Bigeste*) şi până la Vid (*Narona*) pe fluviul Narentei. Şi dela acest drum se despărţise mai multe drumuri laterale care duceau înnăuntrul ţării[3].

Această mică supra-privire a drumurilor romane în Bosnia şi Herţegovina de astăzi, ne arată destul de clar, cum au ştiut Romanii să lăţească cultura lor prin aceste părţi. Căci drumurile construite nu serviau numai de a dominà preste seminţiile tracice-ilirice atât de greu învinse (feroces Dalmatas), ci şi de a ridicà nivelul cultural şi material al ţărilor subjugate. De oarece Bosnia erà foarte avută în minerale şi alte producte montane, apoi dădeau Romanii o îngrijire deosebită exploata-

1. Despre aceste drumuri laterale vezi Tomaschek, op. cit., pag. 521—523.

2. Augustianis in Itiner. Antonini şi Georg Ravesi.

3. Tomaschek, op. cit., pag. 523, 545—548, 558—560. Dela Narona mergeà drumul mai departe peste Klek (*Ad Turres*), Oslje (*Dilunto*), Slano (*Pardua*), Zaton (*Asamo*) şi Cavtat (*Epidaurum*) către Risano (*Resinum*), şi de aici peste Budva (*Butua* sau *Budua*) către Scutari şi Durazzo.

ției de mine. Semințiile ilirice care erau îndatinate până acuma de a se ocupà numai cu răsboiul și cu viticultura, erau acuma silite de a se ocupà, afară de agricultură, cu comerțul, cu industria, cu montanistica, cu scoaterea metalelor, cu spălarea aurului[1], și ajunseră în curând la o deosebită abilitate în această ocupație. Din Bosnia se scoteau toate metalele prețioase, dar mai cu seamă aur atât de mult, încât chiar poieții romani, ca *Statius*, lăudară mult această provincie din cauza abondanței ei în aur. *Pliniu* istorisește că, sub împăratul Nero, se aflà aur în Dalmația și că în fiecare zi se puteà câștigà la vre-o 50 de livre de aur[2].

Romanii aveau în Salona un funcționar deosebit pentru conducerea și supravegherea exploatării minelor de aur bosniace (comentariensis aurariarum Dalmatarum), Romanii dădură și mai multe emise care priveau exploatarea munților, în care sunt amintite expresii ca: „comites metalorum, aurileguli, metallari", etc., iar băieșii din Bosnia erau supuși unei jurisdicții speciale, puse anume în Salona pentru Dalmația și Panonia, și se chemau „Procurator metallorum".

Din toate acestea, enarate până aici, vedem noi că multe popoare au trăit prin aceste țări, dar că niciunul, afară de poporul roman, n'au lăsat urme marcante de existența lor pe aceste locuri, că toate ce aflăm noi astăzi pe aici ne arată cultura intensă a Romanilor, că numirile râurilor, orașelor, provinciilor ne amintesc cu tărie de trăinicia, de influența lor puternică prin aceste țări.

b) *Dela invazia Avarilor, până la Banul Culin* (1168).

Bosnia de astăzi cu Herțegovina cuprinde un teritoriu de vre-o 52.102 de chilometri-patrați, cu peste un milion și jumătate de locuitori. In timpurile cele vechi erà teritoriul ei când mai mare, când mai mic. Erau însă și timpuri când dânsa cuprindeà toată partea de Vest până la Mare, spre Nord până dincolo de Agram, spre Ost până la Semendria, la râul Morava,

1. (Augustus) efferum genus (scil. Dalmatas) fodere ferras coegit aurumque venis repurgare. *Florus* IV, 12.

2. Invenitur (aurum) aliquando in summa tellure protinus rara felicitate, ut nuper in Dalmația principatu Neronis singulis diebus etiam quiquagenas libras fundens. Plinius XXXIII, 4.

ba chiar şi până la Timoc şi Vidin, iar spre Sud până în Albania şi Macedonia de Nord.

Dominaţia romană a lăsat în ţară, precum am văzut mai sus, foarte multe urme de influenţa ei civilizatoare. Dar în timpurile din urmă ale domniei romane se revarsără peste Iliria romană hordele barbare şi o zguduiră de tot din temelia ei puternică. Veniră Goţii, Gepizii, Alanii, veniră Hunii şi Vandalii, etc., şi, după ce o devastară aproape 100 de ani, o părăsiră unii după alţii pe rând, ca să devasteze şi alte provincii romane. Aceste horde nimiciră pretutindeni, dar mai ales în Balcani, aproape toată cultura romană.

In anul 535 începuse *Justinian* răsboiul de 20 de ani cu Goţii. Pe acel timp a avut Dalmaţia, deci şi Bosnia şi Herţegovina, să sufere foarte mult, parte prin persecuţiile religioase, care se iscaseră de pe atunci din cauza luptei pentru supremaţia religioasă şi a antagonismului grozav ce existà între cei doi Episcopi ai celor două capitale ale Imperiului Roman apusean şi răsăriteam, adecă între Roma şi Constantinopole, amândoi capi ai bisericei creştine grozav ambiţioşi, grozav năzuitori după dominaţia lumească, după pasiuni egoiste, deslănţuind prin aceasta răsboaie, omoruri şi nimiciri religioase, parte prin răsboaie politice, prin lupte disperate de apărare purtate cu barbarii năvălitori. Aşà ne istorisęsc adeseori cronicarii cei vechi cum d. e.: Goţii ariani persecutau pe creştini în mod teribil.

După o luptă teribilă de 20 de ani fu, în fine, distrus Imperiul Ostgotic, iar Dalmaţia, cu Bosnia şi Herţegovina, veni sub dominaţia bizantină. Insă, prin aceasta, liniştea în aceste ţări nu se restabilì deloc, ci invaziunile popoarelor eterogene, barbare curgeau puhoiu şi mai departe, căci abia fură Ostgoţii alungaţi din Moesia, iată că acuma năvăliră Avarii într'un mod şi mai impetuos.

Invazia teribilă a Avarilor se întâmplă cam pe la anul 598, când Chanul Avarilor intrase în Panonia (Sirmia) şi pornise spre Salona, pe calea romană ce duceà prin Bosnia, pustiind ţara în modul cel mai grozav[1].

Sub astfel de împrejurări nefaste, când ne gândim că Impe-

1. *Vieceslav Klaić* aminteşte în opul său: „Povjest Bosne" Zagreb 1885, p. 5, că Avarii, năvălind în anul 599 în Panonia (Sirmia de azi) dărâmară în calea

riul Ost-roman erà grozav ocupat cu respingerea năvălirilor diverselor popoare barbare şi foarte îngrijat cu susţinerea exis-

lor spre Dalmaţia, *Sirmia-Salona*, peste 40 de cetăţi romane şi că între acele cetăţi dărâmate se aflà şi o cetate cu numele *„Balea"*. Şi, în adevăr, această cetate veche romană s'a aflat, precum am văzut mai sus, în direcţia drumului roman care mergeà dela *Salona* (Spalato) spre *Servitium* (Gradişca), şi de aici peste *Marsonia* (Brod), *Certissa* (Diacovar), *Ciballae* (Vincovţce) *Sirmium* (Mitroviţ); *Taurunum* (Semlin) şi *Singidunum* (Belgrad), şi anume în Bosnia de astăzi, între oraşele *Glamoč* şi *Ključi* [*Cluci* vine dela lat. Claustrum (Kloster ger.) dela rom. Cluji (Clusium) în Transilvania, şi nu dela slav. ključ = chiée] în Nord de locul Glaviţa. Această cetate *„Balca"*, numită şi „Baloie", apare în deosebite monumente vechi, precum am arătat mai sus, cu felurite numiri şi anume Βάλκεις Βάλβης, Βάλκης Balcha, Balia, etc.).

Bački. Documenta historiae croaticae periodum antiquum illustrantia. Zagrabia. 1877, pag. 254).

In Herţegovina se aflà un district întreg cu mai multe cătune: *Goicev, Colacovici, Javina, Mogorelo*, în frunte cu satul *Jaseniţa*, a căror populaţiune e numită de către poporul indigen din împrejurime „Balea" despre care populaţiune am amintit în lucrarea mea „Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi în prezent", publicat mai întâiu în Analele Academiei Române secţ. istorică 1904 şi apoi ediţia a doua la „Tribuna" în Arad, 1906, la pag. 51—58, unde susţin că această populaţiune cu numele „Balia" sau „Balea" e de origine romană res pective *română*.

Ce priveşte cuvântul „Mogorelo" tot aşà şi cuvintele *Krnijela* (carne şi jela) *Lupoglava, Priedor, Scărnevita* (sat în sudul Bosniei), *Krneusa* (adecă cărnuş), satul mai sus amintit, etc. sunt cuvinte *„hibride"* pe jumătate slave şi pe jumătate române iar cuvântul *Mogorelo* vine dela cuvântul românesc „măgură", „măgurel", iar „măgură" însuş e un cuvânt hibrid şi constă din „mare" şi „gora" = mare-munte. Mogorelo e deci o formaţiune din limba românească, mai întâi format pe baza limbei române, cu articolul românesc „l" adică „Măgurel", apoi din nou slavizat căpătând un sufix „o" la fine, care cuvânt a trebuit să fi fost vorbit odată în ţară. De aceste cuvinte hibride se găsesc pe aici prin Bosnia şi Herţegovina foarte multe, mai ales în topografia ţărilor de aici, precum e de ex. mânăstirea şi satul „Zavale" („za" şi „vale" = după vale) din Herţegovina şi anume: după valea „Popovo-polie". Un alt „Zavale" e un sat-orăşel lângă Bihaci la frontiera între Bosnia şi Croaţia, şi aici se află acest sat-orăşel, după „valea" apei Una. Apoi aşà un hibrid e şi cuvântul *„Morlaci"* din „Vlachi" şi „od More"; apoi satul *„Satomare"* din Dalmaţia de Nord, care prea bate la cuvântul nostru „Satul-Mare"; apoi o numire familiară în Bosnia: „Lupovglava", din „lup" şi „glava" = cap de lup, etc., etc.

Aceste cuvinte hibride româneşti ce se aflà atât în Bosnia şi Herţegovina, cât şi în Dalmaţia şi Croaţia, cât şi multe, multe alte cuvinte curat româneşti, ca de ex. *urlasi, etote, ne valea, sigurno, varga, mrcina* = (rom. maracina, spini), etc., etc., ce există în limba sârbo-croată vorbită pe aici, apoi numirile orografice, topografice ale satelor şi oraşelor, etc., despre care am amintit încă şi în opul meu de mai sus citat, ne dau argumentul cel mai bun pentru susţinerea noastră cumcă

tenţei sale proprii şi că din acestă cauză nu putù ţine în mână provinciile romane din Veštul Balcanului, apoi înţelegem foarte lesne cât de uşor le-au fost Slavilor, care erau răscoliţi din lo-

limba română a trebuit să existe prin lung timp prin aceste ţări şi că prin urmare a trebuit să existe prin un lung timp şi o populaţiune română chiar foarte considerabilă despre care împrejurare mărturiseşte chiar şi ilustrul nostru Hasdeu precum am arătat mai sus.

Deci, oare această întâlnire interesantă de numiri egale în deosebite locuri, în realitate însă foarte aproape unul de altul, oare această numire „*Balea*", numirea populaţiei din Jasenuiţa şi împrejurime în districtul Liubuşchi (Mostar) şi „*Balea*", cetate veche romană din anul 598 de lângă Glaviţa de azi, lângă Glamocí (Bosnia, să fie numai o întâmplare? Oare între cetatea veche romană cu numele „Balea") „Baloie", „Balcha", „Βάλκης', etc., amintită mai sus, şi între populaţiunea din Jasenuiţa (distr. Liubuşchi, cercul Mostar, provincia Herţegovina), numită tot „*Balea*", să nu existe vre-o legătură istorică sau etnică între olaltă? De unde vine aici cuconul şi atotsavantul G. Weigand la „Jürucu" lui? .... Dela cetatea veche romană „Balea", astăzi „Glaviţa", lângă Chuci (Claustrum-Cluji), până la satul Jaseniţa sunt abià 50 de kilometri depărtare. Ce însemnează această distanţă pentru estinderea sau emigrarea unui popor? Nimic! Atunci când această cetate „Balea" a fost dărâmată de Avari, oare n'a fost cu putinţă ca populaţia de aci să fi fost ridicată de aici (un obiceiu uzitat la toate răsboaiele medievale), dusă cu sine de către aceşti Avari în mersul lor spre Salona şi transplantaţi în acele locuri pe unde se află ei astăzi. Şi aceste locuri Jaseniţa, Goicev, etc., stau tocmai în drumul roman ce duceà pe atunci spre Salona, aceasta cu atât mai mult, cu cât ştim că Avarii au domnit pe aici aproape 200 de ani. Populaţiunea romană (pela anul 598 erà acum română) din cetatea romană „Balea", puteà să fi emigrat chiar singură, necesitată fiind, în urma devastării locuinţelor lor, şi să se aşeze în aceste părţi, cari nu erau departe de cetatea lor de odinioară, prin prăpastiile Herţegovinei, cu scop ca de aci să se poată ei apărà mai cu succes în contra atacurilor duşmane şi a-şi conservà astfel prin decursul secolilor *măcar numele*, dacă nu şi limba şi naţia lor română, până în ziua de astăzi. Oare familiile nobilitare din Transilvania — odată române, astăzi trecute de mult în tabăra (aristrocraţimea) maghiară — cu numele „*Boalia*" (Kristofy) din Zarand şi Crišcior, apoi „*Balia*" din comitatul Hunidioarei, să nu aibă ele vre-o legătură (origine) istorică cu această cetate romană veche şi cu această populaţiune „Baleia" din Jaseniţa (Herţegovina)? Vezi opul lui *Nic. Densuşeanu*: Revoluţia lui Horia în Transilvania şi Ungaria, Bucureşti, 1884, pag. 194. In Bucureşti avem pre un croitor român diplomat şi de primul rang în Pasagiul Român No. 11, anunţat de Revista lui N. Iorga „Neamul Românesc" 1910, cu numele „*Paun G. Balea*". Oare nu cumva, va fi şi acesta ver-un „Jürük" de al cuconului Weigand?? Oare familia română antică a „Balşilor" (Balş, Balşa), care a fundat în secolul al X-lea Statul Zeta (Dcoclea de odinioară, Muntenegrul de azi) şi a existat aici până la anul 1421, când Balş al III-lea a murit fără urmaş de sex masculin, care familie a existat şi în Moldova, Muntenia, Transilvania şi Ungaria, — despre care familie vom vorbi mai pe larg cu o altă ocaziune, — să nu aibă şi ea vre-o înrâurire, o legătură oarecare etnică-istorică cu aceşti „Balea"? Să nu derive dela acest nume?

curile lor încă de alte popoare năvălitoare, de a se furişă prin ajutorul Avarilor, chiar şi ale Bizantinilor, prin aceste ţări, şi neintrând cu răsboaie şi cu învingeri irezistibile, ca alte popoare,

Cumcă aceşti „Balea" din Jaseniţa, Goičev, etc., sunt de origină romană respectiv română, aceasta o susţin mai mulţi învăţaţi probaţi serioşi, şi nu cârpaci ca cel dela Lipsca, care s'au ocupat cu acest popor mai mult timp, şi nu prin o excursiune de petrecere de o zi pe la pocale cu vin roşu dalmaţian şi cafea neagră; o susţine şi Archeologul învăţat dela Museul din Saraievo, *D-rul C. Patsch*, în o publicaţie ce a apărut în „Bosnische Post", 1902, No. 279, deşi cu 10 ani mai târziu (1892), după ce am fost aflat eu de aceşti „Balea" când am fost în Mostar şi făceam de acolo prin toată Herţegovina, deci şi prin districtul Liubuşchi, (Jasebiţa, Mogorclo, Goicev, etc.) călătorie de serviciu (de inspecţie).,

De ce insist eu, cu atâta gravitate, asupra acestei chestii? E foarte simplu! E, ca să argumentez prin aceasta, neştiinţa complectă, ignoranţa îngrozitoare, totodată şi obrăznicia neruşinată, debutată „ex professo" în public, prin publicaţii, a unui om, care cu forţa vrea să fie numit „savant" şi care face numai ruşinea naţiunei sale germane; care zice: că susţinerea mea; „—"cum că populaţiunea „Balea" din Jasčniţa ar fi de origine română, „e o prostie (unsinnige Behauptungen), că în de comun, tot studiul meu despre „Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi în prezent", publicat în Analele Academiei Române, unde tratez şi despre „Balea": „liegt tief, tief, unter jeder Wurde der Beachtung und tief unter aller Kritik".

Faimosul nostru savant „şuchiat" şi „renumitul cârpaciu" din Lipsca, *D-rul G. Weigand*, află în superficialitatea sa proverbială dar arătată cu mare îndrăsneală în publicaţia sa „pamflet" întitulată: „Vierziechter Jahresbericht des Institutes fur rumanische Sprache", Leipzig, 1908, sub titula „Rumänen und Aromunen in Bosnien" sub pag. 171 şi apoi „Die Balije (fals, în loc de „Balea". Aut.) in der Herzegovina", pag. 195, totodată şi tradusă, de Weigand însuş în limba românească, în o limbă românească de tot stâlcită dar publicată cu mare prevenire, ba chiar preferată altei lucrări serioase de mine; întitulată: „*Despre originea cuvântului Bosnia*" (a apărut mai târziu în Revista „Societăţii Istorice" din Bucureşti 1911) în „Junimea Literară" din Cernăuţi, pe anul 1908 No. 7—8 pag. 139.... „că aceşti „Balea" sunt nişte păstori din o ramură (stirpă) turcească cu numele „Jurucĭ", cari au venit—aşă zice d-sa—în Europa odată cu Turcii şi cari s'a aşezat aci în Jaseniţa, tocmai în Herţegovina. Dar dacă această populaţie e o stirpă turcă cu numirea „Jurucĭ" de ce se chiamă ea atunci deodată „Balea"? Aceasta nu ne-o poate spune şuchiatul nostru învăţat german din Lipsca. Apoi dacă aceşti „Balea" sunt Turci—ce comoditate, fiindcă ei sunt astăzi de legea islamită,—cum vine atunci că limba lor ce o vorbesc posedă şi astăzi încă o mulţime de cuvinte curat româneşti, cum vine că ei posed încă în mare parte portul, datinele, obiceiurile româneşti, că felul de a trăi, de a zidi ca şi a mobilă casele lor corespunde încă şi astăzi complect felului de trai, de vieaţă, al Românilor din Macedonia şi Albania? Aceasta supraînvăţatul nostru Weigand n'a observat-o la ei... Negreşit că într'o zi de banchete cu prietenii, e imposibil să observi ceva alta decât numai păhărel cu vin roşu şi ceşcele cu cafea neagră. Oare aceşti Turci, Jurucĭ, ai d-lui Weigand au avut ei atât de mare trebuinţă să umble prin lungul şi latul lumei, să facă un drum atât de mare, din Asia

ci în mod calm, tacit, servil, ba chiar suspect, le erà totodată posibil să se strecoare printre poporul român ce există pe aici, şi să se menţie chiar prin deosebite împrejurări norocoase şi

---

Mică până aici în Herţegovina, ca să se aşeze tocmai în aceste prăpăstii stâncoase numai şi numai ca să facă plăcerea d-lui Weigand? Oare Jurucii d-lui Weigand, acceptând că aceştia au existat cândva, despre care existenţă d-l Weigand nu ne poate documentà, şi că ei au venit în adevăr în Balcani, n'au putut găsì ei oare prin întregul Balcan, care erà doar al Turcilor, un alt loc mai bun, mai fertil, mai larg şi mai la îndemână, unde s'ar fi putut ei aşezà, ci tocmai aici în acest loc pustiu şi prăpăstios?

Apoi de ce nu ne spune nouă faimosul învăţat german, când, cu care ocaziune au venit „Jurucii" d-sale aici pe aceste locuri şi cum vine că din *„Juruci"* au căpătat ei deodată numirea *„Balea?"* Pentrucă nu o ştie. Ba ceva mai mult: D-sa ca să ne dovedească în mod eclatant ignoranţa sa *„cubică"* şi obrăznicia sa ridicată la potenţa *„entică"* (n), ne aduce înainte un neadevăr şi mai sfruntat şi anume: el zice în acea scriere-pamflet a sa, că cuvântul „Balea" ar fi în Bosnià o numire generală pentru tot poporul mahomedan (mai ales pentru cel dela ţară). Nu-i adevărat d-le Weigand!! Ţi-au cam prea zăpăcit minţile vinul roşu dalmatin şi cafeaua neagră din Jaseniţa. Mai întâiu aceşti „Balea" se află numai în satele Jaseniţa, Mogorelo, Goičev, Javine, şi toate aceste sate sunt laolaltă în districtul *Liubuşchi* din provincia Herţegovina şi nu în Bosnia. D-l Weigand nu cunoaşte nici geografia ţării — ceeace o cunoaşte fiecare normalist — nici nu ştie unde locuesc aceşti „Balea" şi totuş se încumetă de a scrie chiar în mod autentic despre ei, şi chiar de a face critice feştelitoare asupra lucrărilor altora. Apoi numirea „Balea" e o numire cu totul locală numai pentru populaţiunea satelor amintite mai sus, şi nu *„generală pentru toţi Turcii din Bosnia"*. Afară de Jaseniţa şi cele câteva sate, cuvântul „Balea" nu e cunoscut mai mult, nicăiri în Herţegovina, cu atât mai puţin în Bosnia. Fiindcă aceşti „Balea" aparţin astăzi legei mahomedane, apoi face marele cârpaciu din Lipsca o concluzie foarte uşoară şi comodă, fără multă bătaie de cap, potrivită de tot spiritului său ager german că toţi aceşti „Balea" sunt „Jurucì", despre cari Turci cuconul Weigand n'are nici o ideie cine sunt. Apoi în modul acesta ar puteà d-lui să facă Turci toată lumea mahomedană din Balcani şi aceasta ar trebui să fie adevărat, pentrucă aşà o spune profesorul şi *„oracolul german"* din Lipsca. Apoi cuconul Weigand, pehlivanul din Lipsca, cel cu cercetările sale serioase germane *„deutsche Genanigkeit"* de o zi cu banchete şi cu anecdote triviale, nu ştie că şi astăzi există în Transilvania familii aristocrate maghiarizate, odată *nobilitare vechi române*, cu aceeaş numire *„Boalia"* şi *„Balia"*, ci d-lui ştie numai de *„Jürucii"* turci pe cari i-a scos din senin. Halal de un atare profesor învăţat! Nu! nu! d-le Wiegand, în acest mod nu se face ştiinţă! A feştelì, în loc de argumente, a îndrugà tei de curmei, a publicà neadevăruri, fantezie şi prostii, aceasta vor înţelege desigur şi „Jurucii" d-tale sau poate şi „harabagii" din Lipsca cari nu sunt profesori de Universitate nici doctori în litere ca d-ta.

favorabile lor, formând chiar şi state, care, cu mici întreruperi în decursul timpurilor, lovite de felurite împrejurări, să se susţie în parte şi până în ziua de astăzi, pe când toate celelalte popoare barbare au perit.

D. Weigand trăeşte într'o închipuire de tot obraznică, căci el crede că orice ar zice d-sa trebuie să fie numaidecât adevărat şi de mare valoare, fără să aibă lipsă de a le şi argumentà. De ce? Pentrucă poartă titlul de profesor universitar şi încă la acea, mă rog, „doctor" (german) în filologie. Această închipuire obraznică am aflat-o la el, din propria convingere, cu ocaziunea când am făcut cunoştinţa lui personală în Saraievo în anul 1908. Cu acea ocaziune a voit d-sa să ne convingă (colonia română) cumcă noi nu suntem nici nu ne chemăm „*Români*" ci „Rumăni", pentrucă Germanii ne numesc aşà — „die Rumanen"....

Iată aşà debutează d. Weigand, pretinsul învăţat, de unii Români slabi de înger şi puţin serioşi, numit chiar şi „*savant*" — o adevărată batjocură pentru cei adevăraţi savanţi — mistificând lumea naivă care nu-l cunoaşte, şi mai ales pe naivii Români, cu superficialitatea şi ignoranţa sa îngroziitoare în toate materiile cu care se ocupă el.

Dar noi vom mai reveni, mai adeseori, asupra acestei „*lumini*" în ştiinţă, care se crede apt de a face studii limbistice (dialectice) şi etnice asupra poporului român din Balcan. Noi îi vom arătà încă cu argumente zdrobitoare, cu o altă ocaziune, când vom tratà, când vom cerne şi vom analiza toate lucrările sale „pamflete" sau „*scrieri-scaete*", că aceia pe cari îi numeşte d-sa cu atâta îndrăzneală şi neruşinare „*diletanţi*" nu sunt pe departe atât de „diletanţi", nici nu se află ei pe departe atât de „*tief, tief unter dem Niveau des Wissens*", precum ni se impune cu forţa însuş d. Weigand, care nu e numai „*diletant*" în ştiinţa pe care o profesează fără nici-o pricepere, dar se închipuie că o posedă, ci chiar şi un „*ignorant*" desăvârşit, şi că nu „*diploma*", o hârtie feştelită cu negreală, căpătată dela vre-o Universitate *germană*, cine ştie sub care împrejurări dejositoare, face pe om învăţat şi savant, ci aptitudinea, capacitatea, onestitatea, munca solidă, studii şi cercetări temeinice serioase şi nu o excursiune de petrecere de o zi, întreprinsă cu prieteni, cu cari ai băut vin dalmaţin, ai luat cafea neagră turcească, unde ai făcut hazuri nesărate şi ai povestit anecdote triviale, şi apoi ridică-te, Neamţule, la glorie înaltă, ca să faci pe „savantul neîntrecut", scriind la prostii, sub firma de profesor dela o Universitate germană.

Iar în ce priveşte modul cum se capătă diplome şi titluri de doctor, profesor, etc., pe la Universităţile germane, le cunoaştem foarte bine. Ele zboară cu iuţeala fulgerului şi cu uşurinţa deplină a unei rândunele, care face să zâmbească şi să se indigneze tot omul cel mai simplu şi mai indulgent. A obţine de ex. doctoratul în litere (la Nemţi în filosofie) à la G. Weigand, în două luni, cu o lucrare scrisă pe fugă şi numai cu vre-o câteva zeci de pagini, e tot ce poate fi mai obişnuit la o Universitate germană. Nici-o mirare deci dacă omul nostru *G. Weigand* e atât de *învăţat* şi atât de *doctor*.

Să-mi permită onor. Revistă „Junimea Literară" din Cernăuţi, ca eu, ca

Din toate popoarele care au cutreierat aceste două ţări, are pentru noi o însemnătate deosebită *invazia Avarilor*, pentrucă imediat după ei, ba putem zice chiar pe timpul dominaţiei lor şi prin mijlocirea lor, veniră şi Slavii în aceste părţi.

Se zice că *Justinian* (527—565), din cauza luptelor multe ce le aveà cu popoarele năvălitoare în Imperiul Ost-roman, uzându-se de o tactică nouă, adică de a aţâţà un popor în contra altuia şi apoi de a nimicì pe toţi la un loc, i-ar fi chiemat pe *Avari*, numiţi şi *Ogari*, în contra Slavilor de Răsărit şi asupra Bulgarilor ce năvăleau în Imperiul Ost-roman. Impăratul Justinian nu erà Slav, precum le place istoriografilor slavi a susţine aceasta, spre a se mândrì cu el, ci el erà Roman (Român), născut în Tauresium, pe care o numise el mai pe urmă, în o-

Român şi ca compatriot bucovinean, să-i fac, cu această ocaziune, un reproş *binemeritat*, şi să-i aduc aminte de cuvintele din Sfânta Scriptură, care zice: „Nemo in patria sua, profeta".

„*Junimea Literară*" a crezut că face un lucru grozav de mare şi înţelept, *un lucru grozav literar*, dacă face curte unui „*cârpaciu*", unui om cu totul superficial şi ignorant, în tot ce priveşte ştiinţa şi literatura, dar numit de noi înşine, cari suntem cu totul înstrăinaţi, mai ales noi, Bucovinenii, de atâta cultură străinănemţească-evrciască — şi se vede că din această cauză ne numesc Germanii, mai ales pe noi cei din Bucovina, „der dumme Wallach" — de „*savant*", dacă dânsa se gudură înaintea unui duşman ascuns, rafinat, şi cu atât mai periculos pentru noi, care a făcut atâta rău neamului nostru prin scrierile sale tendenţioase şi de tot fără valoare, dar scump şi drăguţ pentru multe capete seci şi goale, pentru că e *străin*, pentrucă e *Neamţ*; dacă mă condamnă pe mine, fără mult scrupul, simplu numai pe sentinţa decisivă a acestui mare „cârpaciu" care e „*juriul suprem*" pentru literatura română, pentru cei dela „Junimea Literară". Ea a crezut că se va redicà grozav de sus în valoarea ei literară dacă mă va condamnà pe mine, care am făcut cercetări şi studii serioase prin mai mulţi ani la faţa locului, asupra Românilor din Bosnia şi Herţegovina şi asupra originei acestei populaţii cu numele „*Balea*", şi nu o simplă excursiune de o zi, pentru a face banchete cu prietenii de excursiune, pentru a beà vin roşu dalmatin, cafea neagră turcească şi a debutà la anecdote (prostii), a crezut că va câştigà o mare autoritate literară dacă dânsa îmi va refuzà a publicà un studiu serios şi aprofundat „Despre originea cuvântului Bosnia" şi va preferà înjosindu-se de a publicà sub No. 7-8, pag. 139, pe anul 1908, tocmai acest „*articol-baljocură*" al d-lui Weigand, în care nu stă nimic alta scris decât numai petrecerile sale bachantine, hazurile şi anecdotele sale foarte proaste amintite mai sus, şi sentinţa că studiul meu despre „Balea" e o prostie, Şi acestea toate drept cercetări ştiinţifice, profunde despre originea populaţiei Balea, despre care chestiune s'au încumetat G. Weigand a scrie, neavând nici o idee.

Da! da! Aşà e la noi, Românii. Munca onestă a unui Român n'are trecere, ci minciuna, înşelăciunea, răutatea şi ignoranţa străinului. Iată un fapt caracteristic cum arată „cultura *română*" din Bucovina.

noarea lui proprie, *Justiniana-Prima* (astăzi Ohrida) [1]. Avarii erau un popor de rasă mongolă şi de seminţia ural-altaică, locuiau pe lângă Marea Caspică, se înduşmăniră însă cu seminţiile consângene ale Turcilor. Ei fură învinşi de aceştia şi nimiciţi, iar mai mulţi din ei, un grup mai mare, se refugiară în ţinuturile munţilor Caucasului. De aici îi chemă împăratul Justinian, la anul 558, în ajutor asupra Slavilor răsăriteni (Sclavini şi Antii) şi asupra Bulgarilor. Aceştia, atacaţi dintr'o parte de Avari, de altă parte de împăratul Justinian, se mai astâmpărară niţel, deocamdată.

Din aceleaşi consideraţii, de luptă, de a-i aveà în ajutor, se folosiră şi strâmtoraţii Longobarzi, numiţi aşà, dela lungile bărzi (pari, druci) ce le purtau ei. Longobarzii îi chemară pe Avari încă la anul 562, într'ajutor în contra rezistenţilor Gepizi, şi împreună înfrânseră cerbicia acestora, învingându-i la anul 566 chiar cu desăvârşire şi nimicindu-le dominatul lor [2]. Drept răsplată pentru ajutorul căpătat, primiră Longobarzii pe Avari ca să se aşeze cu statornicie în şesurile Dunărei de mijloc. Astfel veniră ei în Nord-vestul Balcanului, în ţările de astăzi ale Bosniei, Croaţiei, Slavoniei şi Banat, şi totodată în nemijlocită atingere cu Imperiul Ost-roman.

In urma acestei statorniciri, stârpiră Avarii nu numai pe învinşii Gepizi, dar ei se năpustiră acum chiar şi asupra binefăcătorilor lor, peste dominatorii Longobarzi, astfel că aceştia erau la anul 568 constrânşi să părăsească ţările acestea ce le domniseră până acum şi să plece împreună cu mai mulţi Saxoni peste Alpi în Italia sub ducele lor *Alboin* (561—573). Aici cuceriră Longobarzii dela imperiul roman-răsăritean Italia de sus (571), se statorniciră aici printre Romanii şi Goţii răsăriteni şi-şi întemeiară un *Dominat* propriu, care durase până la anul 774, când fu cucerit de *Carol-cel-Mare*. Fiind Longabarzii aici în număr covârşitor, ei dădură acelei părţi de ţară numele „*Longobardia*", astăzi „*Lombardia*", se încreştinară cu toţii, la anul 591, primiră cultura romană şi se romanizară cu toţii împreună cu Goţii răsăriteni [3].

---

1. *Procopius*: Περὶ τοῦ κτισμάτου (de aedificiis). Bonnae, vol. 3, p. 266.
2. *Aschbach*: Geschichte der Heruler und Gepiden Frankfurt 1835. *Kropatschek*: De Gepidarum rebus. Halle 1869.
3. *Fleger*: Das Koenigreich der Longobarden in Italien. Leipzig 1851.

După plecarea Longobarzilor la Italia, rămaseră Avari singuri stăpâni preste țările dela Dunărea de mijloc. Aici își întemeiară ei un Imperiu propriu și primiră într'însul, încetul cu încetul, pre Slavii ce veneau încoace, mai ales din Nord, parte pe furiș, parte refugiați, strâmtorați fiind prin alte părți, de alte popoare. Simțindu-se Avarii bine întăriți prin țările ocupate de ei, nu se astâmpărară, ci întreprinseră excursii de pradă, mai întâiu spre Apus, și intrară în grave conflicte cu Francii pe la anul 572, apoi spre Miazăzi și Răsărit, oștindu-se cu Împărații romani răsăriteni prin anii 579—581, apoi cu Francii la anul 596. La anul 610 se încăerară cu Longobarzii, în anul 619 îi vedem prădând în imperiul Bizantin, iar în anul 636 încunjoară chiar și Constantinopole.

Dar în curând se văzură Avarii strâmtorați din toate părțile de felurite seminții, când de *Francii* care tindeau la lățirea domniei lor spre Răsărit, când de *Românii* din Dacia-Traiană, care nu voiau să renunțe la guvernarea țărilor pe care le posedau, când, în fine, de *Bulgari*, care năzuiau spre înființarea unui Imperiu propriu la Dunărea-de-jos. Sub astfel de împrejurări soarta tristă a Imperiului Avar erà ușor de prevăzut, mai ales deoarece firea lor cea neastâmpărată nu-i lăsà să trăiască în pace cu popoarele învecinate. Cu deosebire de un rezultat foarte rău erau conduse încăerările lor cu Francii. Sumuțând adică Avarii pe vasalii Francilor la nesupunere și la răscoale, își propuse regele acestora, *Carol-cel-Mare* (768—814), ca să-i stârpească cu desăvârșire; îi bătù deci în mai multe rânduri, iar în anul 796 le nimicì Imperiul, făcându-se însuș stăpân asupra țărilor de sub ascultarea Avarilor. Avarii mai încercară încă în anii 799 și 803 niște răscoale pentru a câștigà neatârnarea de mai înainte, dar fură nimiciți fără cruțare. Numărul lor se tot împuținase mereu, și în curând dispărură cu totul din istorie.

După nimicirea Avarilor, se simțiră libere și la largul lor toate semințiile din jurul lor, și anume: cele germane, române, slave, depe teritoriul stăpânit de dânșii, mai ales Românii, atât cei din Vestul Balcanului, ce locuiau prin Panonia (Croația, Slavonia, Bosnia), Iliria (Dalmația, Herțegovina, Muntenegrul) și Dacia-Aureliană (Serbia de azi), cât și cei din Dacia-Traiană, care puteau acuma a se estinde mai liber.

In treacăt putem amintì la acest loc că Românii din Dacia-Traiană au avut mult de lucru şi multe de a suferì din partea Avarilor între anii 568—576. Scriitorul Bizantin *Menandru*[1] spune că, aşezându-se Avarii cu statornicie în locul Longobarzilor la Dunărea-de-mijloc, prin ţinuturile dintre râurile *Tisa* şi *Sava*, şi supuindu-şi popoarele române, germane şi slave de pe acolo, ei trimeseră soli şi la Domnitorii din Dacia-Traiană ca să le ceară supunere şi tribut anual. Acestor soli răspunseră ducele *Daurite* (Δαυρίτα Δαυρέντιος) împreună cu ceilalţi conducători ai poporului de pe aici: „*Există oare vre-un om sub soare care ar puteà supune şi îmblânzì puterea noastră? Noi suntem deprinşi a domnì asupra ţinuturilor altora, iar nu ca alţii să domnească asupra ţinuturilor noastre; şi aceasta e la noi sigur; până când vor mai fi răsboaie şi săbii*".

Infuriindu-se solii Avarilor de acest răspuns sumeţ, săriră la arme, dar fură ucişi cu toţii. Această sumeţie şi batjocură făcută Avarilor, după cum au meritat, nu se grăbiră Avarii să o răzbune, şi tocmai această împrejurare ne face să credem că locuitorii Daciei-Traiane insuflau respect şi grijă celor ce cutezau să-i atace sau să-i supuie. Abià mai târziu încercară Avarii să se răzbune asupra Romanilor, dar şi acuma nu deadreptul, ci prin surprindere. Pela începutul Domniei Impăratului *Tiberiu Constantin* (578—582), prădară Sclavinii din Dacia orientală (adică ţara între Carpaţi, Prut şi Nistru), ţările din dreapta Dunării-de-Jos ale Imperiului Bizantin, până la Grecia. Fiind ocupată oastea împărătească în contra Perşilor, cerù Impăratul Tiberiu ajutor dela Avari, permiţându-le ca să meargă asupra Sclavinilor prin ţările române din stânga Dunării. Avarii plecară, trecură Dunărea în stânga şi îi atacară, dar nu găsiră la ei aceea ce căutară, adică aur, deaceea se întoarseră îndărăt pe unde veniră, fiindcă în curând după aceasta îi vedem în luptă cu Bizantinii pentru ocuparea Sirmiei de lângă râul Sava. Că ar fi atacat Avarii cu această ocazie şi pe ducele *Daurite* din Dacia, nu ne spune despre aceasta scriitorul Menandru nici un cuvânt, dar din toată povestirea lui rezultă destul de clar că el confundă pe Sclavinii din Dacia orientală cu locuitorii din Dacia şi pe du-

1. Ἐκ τῆς ἱστορίας Μενάνδρου Προτέκτορος ἐκλογαὶ περὶ πρεσβέων ἔθνων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους. in Corpus inscriptiorum historiae byzantinae, Edidit Niebuhr, p. 1, Bonn. 1829, p. 404—407, No. 16 p. 404, No. 21.

cele acestora, pe vrednicul Daurite, cu ducii Sclavinilor, făcându-l duce al acestora. La această concluzie trebue să ajungem dacă considerăm şi aceea ce ne spune un alt scriitor, tot contimporan cu Menandru, *Iornandes* [1]. El zice că pe la mijlocul secolului al 6-lea nu se întindeà Sclavinii în Dacia-Traiană mai departe spre Apus decât până la Cetatea-Nouă, de lângă Dunăre, până la *Sclavinul Romănesc* (Slaveni, satul de azi, în dreapta Oltului) şi până la locul *Musian*, iar spre Miazănoapte-Apus până la Nistru, având ca cetăţi locuri băltoase şi păduroase depe acest teritoriu [2].

Din împrejurarea însă că ducele Daurite apare la Menandru, în mod nu destul de lămurit, ca duce al Sclavinilor, au început unii scriitori moderni, chiar prea moderni, slavi de origine, şi între ei mai cu seamă *Const. Jireček* [3], a vedeà în numele *Daurite*, ca şi în multe alte nume româneşti sau romanice, un nume slavic „Dobrenta", şi schimonosiră cu forsă acest nume numai spre a formà cu putere un Slav —, fiindcă Menandru îl numeşte şi „Daurentios".

Când au apărut Slavii în Peninsula Balcanică, cum şi în ce mod şi-au păstrat ei caracterul lor slav, venind şi trăind ei în o lume cu totul streină de datinele, de obiceiul, de fiinţa lor, de modul lor de traiu, în o lume cu totul romană, cum s'au amalgamat ei cu seminţiile daco-tracice-romane ce au existat pe aici, formând un complect popor slav, — precum o zic şi o susţin aceasta cu putere istoriografii slavi, — aceasta nu ne-o spune nici unul din toţi istoriografii slavi cu totul fanatismul lor, aceasta nu ne-o spune nici Jireček, renumitul istoriograf al Bulgarilor, şi nici nu ne-o pot spune. E foarte probabil că ei veniră de cu timpu-

1. *Teufel*: Geschichte der romischen Literatur, 5 Aufb. Leipzig 1890. l. 2, p. 1236—1259.

2. *Jornandes*: De rebus gesticis, edit. Frid. Lindenborgius, Hamburg 1611, p. 85, citat la d. I. Sbiera: „Istoria Romanilor, dela originea lor", Cernăuţi, 1907, p. 230.

3. *I. C. Jireček*: „Geschichte der Bulgaren" Prag. 1876, pag. 78. Jireček are în decomun o manie cumplită, şi o manieră grandioasă, de mare istoriograf, de a slavizà tot ce-i pică româneşte în mâna sa. Tot opul său mai sus citat e numai un *şovinism-slav-crasant*, unde face numai politică şi nu istorie; şi totuş trece acest scriitor de un istoriograf renumit. Aşà zice el, de ex. la pag. 79, că „*Bârsan*" e un cuvânt slav, iar în o altă parte.... că „păun" (pavo-onis) e un cuvânt slav, etc., etc.

riu [1] în provinciile romane, până în Italia (Latium), ba chiar şi ca până'n Helada antică, dar nu ca cuceritori grozavi, nu ca învingători iresistibili. Ei n'au venit deodată, nu în mase mari compacte, nu cu un avânt răsboinic ca alte popoare medievale, ci singurateci, ca indivizi, mai mult tupilaţi, îndoiţi, mai mult pe furiş nevăzuţi, neauziţi, precum o fac Slavii (Rutenii, Polonii, Mazurii, Ruşii) şi astăzi îndesându-se mereu, mereu, pe furiş, în Bucovina, căutând un traiu mai bun, decât acela ce-l aveau, decât acela ce-l au şi astăzi în sărăcia lor de casă, şi anume ca servitori, ca *„sclavi"* (Slavi), ca *„servi"* (Sărbi) angajaţi pe la vechii Romani, pe la „patricii" şi funcţionarii romani, pe la posesorii de latifundii, pe unde învăţară ei a lucrà pământul şi a face alte servicii casnice inferioare, obscure, de unde şi numele ce-l căpătară dela Romani de *„Sclavinii"* (Slavini) *„Sclavi"* (Slavi); *servi* [2] (Sărbi).

Avem destule documente care ne dovedesc această aserţiune. Aceasta ne-o spune chiar şi istoriograful elin *Constantin Porfirogenetes*, unul care a fost cel mai mare amic al acestei rase de popor din aşà numita „Sarmatia". El zice singur; „Serblii autem et Slavi Romanorum lingua *servi* (δόλα) et *sclavi* dicuntur, unde *serbula* et *sclavus* vulgo servorum colectamente appellantur, et tzerbulianus illos vocamus qui ita viliter ac panperum in modum sunt calciati, Serbli autem inde sic cognaminati sunt, quod Romanorum imperatori servirent." [3].

Iar un alt istoriograf croat, mai nou, un Episcop, istoriseşte special despre Serbi următoarele: „Gens rasciana cum nullos disciplinae, nullos artes, nullos scholes, nullos doctores aut instructores habeat, in sylvis perpetuo extirpandis, et pecoribus alen

1. In anul 180 d. Hr., sub Marc-Aurel, apoi sub Aurelianus 273, sub Galerius 298, care bătuse pe Sarmaţi, Caspi, Bastarni şi alte popoare, au fost transplantaţi aceşti „Sarmaţi" ca „sclavi", ca „servi" prin toate provinciile şi coloniile romane, prin Italia, Panonia, Hispania, Moesia, etc., cari erau pretutindeni întrebuinţat ca servitori de case, ca sclavi la lucrarea pământului. Vezi *C. Jireček*: Geschichte der Bulgaren, p. 78.

2 In Bucovina se află până azi un obiceiu, de altfel naţional-economic, destul de rău, că pe la casele române — precum vedem încă un obiceiu vechiu roman şi mai ales pe la casele boierilor români, se primià mai înainte, se primeşte cu mare părere de rău şi astăzi încă pentru serviciile cele mai proaste de casă sau de curte, *Ruşi*, *Ruteni* sau *Poloni* din Galiţia învecinată, şi aceştia sunt numiţi de poporul român cu un nume general: *„Strujì"* şi însemnează în limba rusăpolonă *„servitor"*, *„hargat"*, *„slugă"* de rând, *„hapotnic"*.

3 De administr. nip. Cap. 32. Constantin Porfirogenetes.

dis sit ocupata, militiae magis sylvestri quam campestri addita, ad huc, superstitionibus sortilegiis et maleficiis sit dedita, unde magis barbara et aggrotis quam culta et avilis in dies cadit".

Sclavinii se întindeau, după Jornandes, dela Dunăre până la Nistru şi apoi spre Nord până la Vistula. Textul lui Jornandes, unde îi numeşte el pe Slavii din Nord-Ostul Balcanului „*Sclavini*" — desigur dela „sclavus" — sună : „Sclavini a Civitate Novo et Sclavino Romunensi et locu qui appellatur Musianus usque ad Danastrum et in boream Vistula tenus commemorentur; hi paludes sylvasque pro civitatibus habent", şi însemnează astfel : „Hotarele Sclavinilor se încep în centru dela Dunăre în faţa Nicopolei, apoi la stânga dela Olt în dreptul Sclavinului românesc, iar la dreapta dela locul Ramsin în Dobrogea, mergând de aici spre Nord şi spre Răsărit până la Vistula şi până la Nistru, pe unde nu sunt oraşe ci numai bălţi şi păduri [1].

Invasiunile, adică imigrările, mai mult secrete, ale Slavilor, mijlociră, tot aşà ca şi ale Hunilor, de a aduce „Sclavi" în provinciile romane, pentru lucrarea pământului. Poporul aşà numit „Slav" constà din multe seminţii răsleţe, dar Romanii îi numiră pe toate aceste popoare după firea lor generală servilă, sclavică sub un nume general îndecomun : „*Sclavi*" [2]. Câte odată ajutară Avarii Bizantinilor prin aceea că ei eliberară pe Sclavi de „*sclavia*" romană [3].

N. Iorga îi numeşte în opul său mai sus citat : — „Geschichte des rom. Volkes I Band, Gotha, 1905, p. 68, — pe Slavii din stepele de Ost dela Nistru spre Vest, ce năvăliră apoi mai târziu în Moesia română : „ein geknechteter Stamm die „*servi*" der Sarmaten und spater die Herren ihrer Herren".

Bizantinii din secolul al VII-lea până la al IX-lea însemnau o mare parte din Balcanul de Vest, adică din Iliria Romană, cu numele Σκλαβίνοι, sau în plural Σκλαβίνιαι. Incă la *Michail retorul din Tesalonic* (pe la anul 1150) apar Sârbii numiţi Σκλαβίνοι. *Niceta Choniates* numeşte încă şi pe la începutul secolului al XIII-lea litoralul dalmatin din cauza seminţiilor slave ce se aşezase pe acolo τῶν Σκλαβίνων. La popoarele apusene se chemà

1. *B. P. Haşdeu*, „Etym. Mag. Romaniae Strat şi substrat", Bucureşti, 1894, p. 52.

2. *N. Iorga* : „Geschichte des român. Volkes", Band I, 1905, pp. 65, 66 şi 199.

3. *Menandros*, p. 334, citat în opul lui N. Iorga, amintit mai sus.

tot teritoriul între Istria şi oraşele litarole până la Albania, dela secolul al XIII-lea în sus, din cauza elementului slav ce se lăţise prin aceste provincii romane, „*Sclavenia*”, „*Sclavonia*”. Dr. *Constantin Jireček*, în publicaţiunea sa: „Die Bedentung von Ragusa = in der Handelsgeschichte des Mittelalters”, Wien, 1899, p. 12, zice că piaţa cea mai bună pentru comerţul Raguzei între secolul al XIII—XV-lea, erà teritoriul ce se chemà pe atunci „*Sclavonia*”, adică litoralul, precum am zis, între Istria şi râul Bojana, cu toate ţările din dărăt, adică Croaţia, Dalmaţia, Herţegovina, Bosnia şi Serbia. *Contele Arnold de Harff* (1496—1499) numeşte în descrieea călătoriei sale făcute la Ierusalim, toată Dalmaţia, tot litoralul cu insulele, cu oraşul Villahardouin (1203) şi Zara încă, „*Sclavonia*”, iar insula Curzola ca aparţinând la „Sclavonia”. El ne dă chiar şi unele probe despre limba aceasta „sclavoniensis lingua” [1]. La *Urzano*, în secolul al XV-lea, e râul Bojana frontiera între *Sclavonia* şi *România*, în teritoriile vechi ale Imperiului roman de Ost. In tractatul din Ragusa şi Ancona în anul 1292 devine Sclavonia restrânsă asupra teritoriului între râurile Narenta şi Drina (Alessio): Et dicta Sclavonia inteligatur a loco qui dicitur Orenta usque in flumine Lessi (Rad. IV, 56). In materialele veneţiene, dalmatine din secolele XIII şi XV e numit cu numele „*Sclavonia*” pe o parte teritoriul cel vechiu croat. In special Croaţia şi Dalmaţia erà înţeleasă şi sub. numirea de „banatieum”, dar acea Sclavonie erà împărţită în două, şi anume: dela oraşul *Knin* până la *Agram* sub numirea de „*Sclavonia superior*”, iar spre Ost de Agram „*Sclavonia inferior*”, pe altă parte erà numită „Sclavonia” şi Serbia de atunci: rex imperator „*Sclavoniae*”, mai rar „*Rasciae*”, sunt numiţi Domnitorii Serbiei. După cuprinderea ţărilor prin Turci se pierde cu încetul această numire generală de „Sclavonia” şi „Sclavi” şi se preface în „Slavonia” şi „Slavi”. Dela finea secolului al XVII-lea devine în fine redusă numirea asupra teritoriului Nord-Ostic, ce se chiamă şi astăzi încă „*Slavonia*”, teritoriul între râurile Sava şi Drave. La poporul din Veneţia, ba chiar la poporul italian din Nordul Italiei, se chiamă Dalmaţia şi astăzi încă „*Schiavonia*”, iar poporul slav „*schiavoni*” [2].

1. *Aug. de Groote*: Kolonia (Köln) 1860, pag. 64.

2. Dr. C. Jireček: „Die Bedentung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters, Wien”, 1899, p. 57, notiţă.

Dela *Sclavinii* (Sclavii, Slavii) din Nordul Dunării, despre care zice Haşdeu că ei au locuit dela Dunăre până la Nistru şi spre Nord până la Vistula, sub o numire mai vechie de „*Anţi*", şi pe care Haşdeu îi declară de posteriori Bulgari [1], avem şi noi în limba poporului român cuvântul „*Schiau*" şi anume o deducţiune curată dela cuvântul latin „*sclavum*", o numire veche ce o dădeau Românii încă din evul de mijloc până în timpul cel mai nou (secolul al XIX-lea) Bulgarilor cu care venirá Românii prin tot evul de mijloc până în timpul cel mai nou în necontenită atingere şi anume în mod invers: Numirea de „Schiavi" o căpătară mai întâiu toţi Slavii (Sclavii) din Orient care veniră în atingere cu Românii, apoi devenind Bulgarii însu-şi Slavi şi stând Românii depe amândouă maluri ale Dunării prin tot evul de mijloc cu Bulgarii în atingere într'un mod foarte intensiv—precum vom vedeà aceasta mai la vale—apoi căpătară în fine şi aceştia acest nume de „*Schiavi*", ca un nume general pentru toţi Slavii. Deacolo avem şi numirea unui loc „*Şcheia*" [2]. E un sat românesc aproape de Suceava, în Bucovina.

Şi *Procopius*, în „De aedificiis II de bello Gothico", zice că Sclavinii apar odată în Nord-Ostul Balcanului pe la Turnu-Măgurele, Nicopole, la revărsatul Oltului (Anţii cei vechi), pe care Justinian [3] îi primeşte îm Moesia romană (Tracia) spre a lucrà pământul slab presărat cu populaţiune, tot aşà o altă stirpă de Sclavini fac în Sud de Panonia, în Iliria-romană, până la Marea Adriatică năvăliri, mai adese ajutaţi când de Goţi, când de Avari [4], până ce în fine sunt şi aceştia primiţi de către Impăratul *Heracliu* ca să lucreze pământul iliric-tracic cel slab populat şi să facă diferite alte servicii notabililor şi nobililor imperiului Ost-roman.

In fine şi însuş slavistul *Safařik*, marele istoriograf slav, zice referitiv la descălicarea Slavilor în Balcani că: „ei (Slavii) n'au venit niciodată în mase compacte şi cu avânt răsboinic în Moesia şi în părţile învecinate, ci numai singurateci, în toată liniştea, mai mult, furişaţi (tot aşà precum o fac şi astăzi *Boicii*, *Mazurii* şi

1. *B. P. Haşdeu*, opul sus citat, pp. 41—50.
2. Ibidem, p. 52.
3. *Procopius*. De aedificiis II de Bello Gothico III, cap. 14, citat în opul lui N. Iorga sus amintit, la pp. 65 şi 66.
4. Ibidem opul sus citat.

toţi golanii Galiţieni care năvălesc neîncetat pe furiş în Bucovina. Aut.) pentru a prestà patriciilor şi nobililor romani şi bizantini servicii de case şi de câmp".

Deci toţi Slavii, precum vedem, atât cei din Ost cât şi cei din Vest, ce au sosit în Balcani, şi care erau cunoscuţi Romanilor, Elinilor şi Europei în evul de mijloc, sunt pretutindene numiţi, atât de către istoriografii romani, cât şi de cei elini, în general: „*Sclavi*", „*Sclavini*", „*Sclavoni*", iar ţara pe unde lucuiau ei „*Sclavenia*", „*Schiavonia*". Aceasta trebuie să fie o cauză mai profundă, o causă fisiologică, şi nu poate fi numai o simplă întâmplare şi fără sens. Se vede că acest popor dăduse chiar dela începutul existenţei sale, dela prima convenire cu popoarele culte (Romanii şi Helinii), contingentul cel mai mare de „servitori", sau, precum se ziceà pe atuncea de obiceiu, de „sclavi" şi „servi", şi de acolo se poate uşor deduce originea şi sensul cuvântului „Slav" sau (sclavus) şi „Sărbi" (servus), carele-au devenit astăzi un nume general, care nume le-a rămas cu totul caracteristic şi care însemnează că acest popor al Sarmaţilor şi al Marcomanilor (adică Cehi şi Slavii de Sud de astăzi), a fost din capul locului un popor de „sclavi", de „servitori", că ei n'au fost niciodată destinaţi pentru ceva mai mare, ceva mai însemnat, că în zadar e toată falşificarea istoriei din partea istoriografilor slavi în folosul lor, că înzadar e toată grandomania Slavilor de azi, de a arătà lumii de azi, poate numai celei ignorante, că rasa lor ar fi prima şi cea mai valoroasă rasă, că în zadar e şi deducţiunea ce o fac'ei singuri fără temeiu, că cuvântul „Slav" ar venì dela cuvântul vechiu slav „*slava*" = *mărire*? Căci în modul acesta căutând cu forţa după cuvinte sinonime s'ar puteà face deducţiunile cele mai bizare şi mai ridicole din lume.

Dar să reluăm iar firul întrerupt.

Perioada romană a invaziunilor popoarelor provocase în unele părţi ale Peninsulei Balcanice o mare încurcătură. Această invaziune decimase poporaţiunea indigenă şi prefăcuse unele teritorii române chiar în pustietăţi. Slavii deci care veniră în Balcani, veniră totdeauna sub scutul altor popoare, şi aici, în urma acestor invasiuni barbare, aflară ei ţări aproape cu totul devastate. Erà deci foarte uşor şi lesne pe atuncea oricărui popor pribeag în provinciile romane, aşà dar şi Slavilor să formeze cu ajutorul Avarilor şi ale altor seminţii barbare, răsleţe prin Im-

periul roman, ba chiar şi cu ajutorul Imperiului roman de Răsărit, bizantin, şi pe ruinele acestor ţări, nişte state în Nord-Ostul şi Nord-Vestul Balcanului, în parte independente, de către dominaţiunea bizantină, când ne gândim pe lângă aceea că Imperiul bizantin erà pe atunci grozav de atacat din toate părţile de către toate seminţiile năvălitoare, care căutau pradă, şi că el nu puteà ţine în mână cu o putere rezolută provinciile romane şi că erà prea slab de a se luptà pretudideni cu toţi deodată. Aşà le-a servit Slavilor precum acuma aşà şi mai târziu, deci totdeauna, ocaziunea bună şi norocul, apoi le-a dat şi biserica slavă, adică *ritul slav, limba slavă, scrisul slav,* precum vom vedeà mai târziu mijlocul cel mai mare şi mai bun, cu care au fost Slavii în stare să slavizeze tot Balcanul şi tot Orientul European, deci o parte foarte mare de Români de pe amândouă maluri ale Dunării.

Intre aceste timpuri ţările ilirice-romane se aflau în o fierbere continuă. Popoare streine veneau, invadau, prădau, nimiceau şi se duceau mai departe. Nicăieri nu erà nici siguranţă nici stabilitate.

Sub domnia Impăratului *Phokhios,* erà domnia bizantină ameninţată cu peirea. Provinciile ilirice erau aproape cu totul peirdute în mâna Avarilor. Răsboaele nenorocite ce aveà Bizanţ să le poarte în contra Perşilor, avuse de rezultat că Iliria nu putù fi ţinută, că chiar multe provincii până acum încă romane, d. e. Egiptul şi aproape toate provinciile africane se desfăcură de Imperiul Ost-roman, pe când centrul, adică Peninsula Balcanică, erà aproape strivită de invaziunile Avarilor. Spre a puteà răpune pe duşmani, erà de lipsă parale şi ostaşi, şi tocmai amândouă lipseau imperiului bizantin pentrucă corupţiunea celor mai mari ai ţării, a generalilor şi a curţii bizantine, cât şi sistemul hapsân al guvernământului, consumà tot nervul ţărilor iar trupele ce existau purtau toate pe fruntea lor marcat sigiliul descompunerii, prototipul caracterului şi al moralităţii guvernământului grecesc. Devastările continue ale Vandalilor şi ale Hunilor despoporaseră aproape cu totul provinciile romane şi le făcură incapabile de a se apărà singure în contra duşmanilor externi, în contra năvălirilor barbare. Provinciile ilirice erau deci cu totul părăsite şi stăpânite, pe rând, când de Vandali, când de Huni când de Avari! Erà deci o mare norocire pentru Imperiu că în anul 610 venise pe tron un Impărat mare, energic, împăratul *Heraclius.* Acesta îşi dădù toată silinţa

de a face pace şi o legătură cu Avarii, şi, dupăce îi succese aceasta, formase nouă trupe spre a puteà purtà răsboiul contra Perşilor.

Pe când erà Heraclius ocupat în Ost cu Perşii, întrebuinţară Avarii absenţa lui spre a obsedià Constantinopole şi numai împrejurării, că oraşul erà bine apărat de către populaţiune, erà a se mulţumì, că Constantinopole nu a fost picat atunci în mâinile Avarilor. Acest fapt perfid din partea Avarilor, uniţi cu Slavii ce se revărsară acuma din Nord sub scutul lor, erà pentru curagiosul Heracliu o învăţătură bună cât plăteşte fidelitatea Avarilor şi a Slavilor.

Sub astfel de împrejurări nu erà nici-o mirare dacă Impăratul Heracliu dădù mare atenţiune mişcării care aveà mai târziu să răstoarne tot Orientul şi mai ales toată istoria Balcanului şi cu el în deosebi ale acestori două ţări, Bosnia şi Herţegovina, adică acea mişcare, pe care o introduse marele intemeietor al religiunei moslemine *Mohamed*. In anul 622 erà *Hegira*, adică fuga lui Mohamed la Mecca. Ca fulgerul se răspândì doctrina acestui bărbat şi după moartea lui, în anul 632, apucase toţi adepţii lui armele, spre a lăţì cu forţa doctrina lui.

Spre a puteà rezistà acestor mari mişcări nouă cu toată puterea sa, luase Heracliu refugiul la o stratagemă vechie a Impăraţilor romani — o stratagemă care şi astăzi e uzată cu mare predilecţiune şi cu părere de rău tot cu succes şi de către statele moderne (mai ales Austria e renumită în această privinţă faţă de naţiunile ce o constitue, unde maxima de Stat e „divide et impera", care caracterizează perfect moralitatea Austriei :), când e vorba de a nimicì pe un popor mai mic în favorul altuia — adică : de a-i aţâţà între olaltă. Şi aceasta îi succese lui Heracliu întru atâta încât în adevăr aceştia se răsboiră şi se uciseră între olaltă (Sclavii cu Avarii, iară aceştia cu Longobarzii şi cu Francii, etc.) şi în acest mod erà cel puţin armata lui Heracliu cruţată de nimiciri zadarnice.

Pe acest timp începuse intrarea Sclavilor acuma şi în Vestul imperiului roman în Iliria romană, şi anume Sclavii din Nord, o altă seminţie decât acea amintită de mai sus a Sclavinilor din Ost., Sclavii din seminţia Marcomanilor, Guazilor şi a Moravilor, locuitori de prin părţile Moraviei, Silesiei şi a Bohemiei de azi, cercetară provinciile romane şi mai înainte, dar, precum am amintit mai sus, nu singure şi independente, ci totdeauna sub

scutul altora, al Hunilor, al Goţilor (541) al Avarilor, etc., dându-le acestora parte ajutor şi avantajii la hoţie şi la pradă, parte siliţi fiind de a le urmà ca sclavi şi servitori formând astfel totdeauna trupa din urmă (arrier-garde) a acestor horde barbare.

Şi aceşti Sclavi erau Croaţii şi Sârbii.

Legenda despre descălecarea lor prin provinciile de Vest ale Imperiului roman, adică prin Panonia şi Iliria, e de tot variată şi nici una precisă. Istoriografii slavi ridică cu mare pompă originea acestor două popoare ca o Homeriadă, îşi dau silinţa de a o înfăţişà această legendă drept o istorie autentică glorioasă, pe când de fapt toată istoria ce o dau ei despre originea acestor două popoare se restrânge numai la nişte invenţiuni fantastice. Mai ales istoriografii croaţi şi sârbi desvoltă un mare avânt zadarnic şi mai mult ridicul în această privinţă. Aşà zic istoriografii croaţi *Medo Puičć* [1], dr. *Frane Rački* [2], *V. Klaić* [3], *Gjorgjo Danicić* [4], *Simeon Ljubić* [5], etc. etc., că Croaţii ar fi locuit dincolo de Carpaţi — dar unde, pe care loc anume, nu ni se spune — că ei ar fi fost un popor mare, puternic, un popor de eroi, etc., pe când istoria pozitivă nu ştie nimic despre toate acestea, apoi cum că ei au fost acolo, dincolo de Carpaţi, împărţiţi în „*Croaţii albi*" şi „*Croaţii negri*" (cam tot aşà precum împărţesc unii istoriografi germani pe Polonii de azi din Galiţia în „*Wasser polaekn*" şi „*Sumf polkaen*", adică în „*Boici*" şi „*Mazuri*", poate că şi Croaţii şi Sârbii se trag, după istoriografii lor proprii, din aceste seminţii), şi că aceştia părăsiră locurile lor şi veniră pe invitarea Impăratului bizantin *Heracliu*, cam pe la anul 638 sub conducătorul lor *Krobat*, în provinciile romane, trecând apoi apa Save şi aşezându-se în provinciile panonice şi ilirice. Ajunşi acì se aliară ei apoi cu *Sârbii*, care, după *Safařik* [6], veniră şi ei din Nordul Carpaţilor, şi anume din părţile Poloniei de azi—dar special din care loc nu ne-o spune nici el—trecură în Ost de Croaţi tot râul Save şi se lăsară în provinciile romane,

1. Spomenik srpski i dubrovačke archive knjega druga, Belgrad, 1862.
2. Pokret na slovenskom jugu koncem XIV i prietkom XV vieka.
3. Povjest Bosne, Zagreb, 1882.
4. Istoria srbskoga naroda, Belgrad, 1876.
5. Opis Povjestnička iztrazevanje od Hrvati, Zagreb 1876 (Rad. XXVI).
6. Monumenta Serbiae archivi Venetiae in „Glasnik drustvo srbske slovenosti" (tom. XI—XV, 1858—1862). (Numele „Safarık" se citeşte în româneşte — Safargic).

şi anume: în Slavonia, Bosnia şi Herţegovina, Novibazarul şi apoi Serbia de azi.

După *Procopiu* trecură Croaţii şi Sârbii, uniţi la un loc, cam pe la anul 561, împreună cu alte seminţii (se potriveşte deci cu aceea ce am zis noi mai sus, adică sub scutul altor popoare barbare), râul Save şi Dunărea şi cerură pământuri dela împăratul Ost-roman, şi căpătară.

După *Constantin Porfirogenete*, care e mai autentic dintre toţi şi cărui i se alăturează şi renumitul nostru istoriograf *B. P. Haşdeu* [1], Sclavii de Vest din Peninsula Balcanică, adică Sârbii şi Croaţii, împreună cu diferite subdiviziuni ale lor, s'ar fi aşezat pe teritoriu spre marea Adriatică în secolul al VII-lea, sub Impăratul *Heracliu*, adică ceva înainte de anul 640, şi că ei se pogorîră din părţile *Bavariei*, (Βαγιβαρία) în vecinătate cu *Franconia*, adică cu Francii (Φραγγία), Francia Orientală), deci nicidecum din Rusia, nici din Galiţia, nici din Nordul Carpaţilor, după cum o spun istoriografii slavi unul după altul şi unul dela altul, voind prin aceasta să arate că aceste două seminţii au aparţinut, încă din timpurile cele mai îndepărtate, unui popor mare, viguros, cu instituţiunile şi regatele sale proprii independente, ceeace însă d-lor nu ne-o pot deloc argumentà.

Noi vedem deci că între toţi aceşti scriitori citaţi mai sus există o mare diferenţă de vederi, atât asupra timpului descălecării lor, cât şi asupra locului şi a originei lor.

Din expunerile lui Porfirogenete că Croaţii şi Sârbii ar fi descălecat în Balcani din părţile *Bavariei*, ni se îmbulzează de sine întrebarea : ce Slavi vor fi fost aceştia din părţile Bavariei? Noi ştim că dejà pe timpul Romanilor erau prin acele părţi nişte seminţii ce se chemau „*Marcomani*" şi că aceşti Marcomani ocupară teritoriile Moravia, Bohemia de azi, apoi Silezia austriacă şi germană de azi, şi că aceşti Marcomani sunt „Cehii" de azi, care ocupă şi azi încă teritoriile limbei „*cehe*" din Moravia şi Bohemia de astăzi, şi numai o parte foarte mică din Silezia. Intemeietorii acestui popor „ceh" erau, după legendele cehe, „*Svjatopluk*" şi „*Vlasta*", şi noi vom vedeà mai la vale, că dintre *Jupanii* cei mai însemnaţi ai Bosniei este şi unul cun umele „*Svjatopluk*"

1. Etymologicum Magnum Romaniae, Bucureşti, 1894, sub titlul „Strat şi Substrat", pp. 37—40.

amintit. Oare să nu fie aceasta o legătură veche de înrudire, de origine cehă, între aceste popoare slave egale de Sud şi de Nord?

Se pare că însuş cuvântul „*Sârb*" a fost într'o vreme oarecare un nume generic pentru întreaga ramură bohemă. Aşà zişii „*Sarobi*" sau „*Sorbi*" din Lusaţia, care îşi dau şi numele de „Sârbi", întocmai ca şi Sârbii din Peninsula Balcanică, vorbesc un dialect bohem amestecat cu elemente polone. Nu e apoi fără însemnătate că în cronica bohemă rimată a lui *Dalimil*, scrisă pe la anul 1300 pe baza legendelor populare, ne întâmpină următorul pasagiu despre „Ceh", fabulosul părinte al naţionalităţii boheme: „La gintea serbă este o ţară care se numeşte Croaţia; în acea ţară erà un boier care se numià Ceh ...". Scriind aceasta pe la finele secolului XIII, *Dalimil* nu puteà aveà în vedere ver-o altă Serbie sau vre-o altă Croaţie decât singurele care existau atunci şi care există şi până astăzi. Prin urmare, unicul sens legendar, care se poate da într'un mod firesc pasagiului de mai sus, este că la Bohemi erà încă proaspătă în secolul al XIII-lea tradiţiunea despre legătura lor strânsă de neam cu Sârbii şi cu Croaţii şi despre vechia răspândire a numelui „Sârb" preste întreaga ramură Bohemă. Dalimil se împacă pe deplin în această privinţă cu aceea ce ne spune Const. Porfirogenete [1].

In Germania în apropiere de Lausitz există şi astăzi încă un mic fragment de popor slav, care nu e polon şi care se numeşte pre sine *Sorbi*, *Sarobi* sau *Sărbi*, şi vorbeşte o limbă de tot asemenea limbii sârbo-croate din Balcan.

E deci, precum vedem, mai probabilă susţinerea că Sârbii şi Croaţii sunt de origine „*cehă*" şi că ei nu sunt originari din Galiţia, nici din Nordul-Carpaţilor, ci din Bohemia sau din jurul nordic al Bohemiei, şi că ei, venind încoace, în Iliria romană, au adus cu sine limba cehă care, izolată fiind cu totul de contactul cu patria lor originară Bohemia, s'a transformat în răstimpul seculilor în cea de astăzi aşà numită *sârbo-croată*, şi aceasta o argumentează şi filologul nostru P. B. Haşdeu [2], prin studiile sale limbistice, asemănând limba cehă cu cea sârbă-croată.

Prin urmarè Sârbii şi Croaţii sunt de acelaş neam, de aceeaş limbă, de aceeaş origine, au fost chiar acelaş neam când au pornit ei de acesă din patria lor veche, Bohemia, Silezia, Moravia,...

1. B. P. Haşdeu, opul sus citat, p. 38.
2. Ibidem, pp. 39—45.

negreşit despărţiţi fiind de olaltă, conduşi de proprii conducători, şi mergând fiecare pe căi deosebite încoace spre provinciile romane. Istoria descălicării lor ne arată o asemănare frapantă cu istoria descălicării Românilor sub *Radu-Negru* şi sub *Dragoş*, în Muntenia şi în Moldova din secolul al XIII-lea, din patria comună Transilvania, leagănul comun ale acelor două state Muntenia şi Moldova. Prin tot timpul existenţei lor aci în Balcani au avut amândoi fraţi — Croatul şi Sârbul — aproape aceeaş soartă de îndurat, aceleaşi lupte de purtat, adeseori au avut amândoi aceleaşi dureri, suferinţi şi necazuri comune, şi deşi sunt ei unul şi acelaş popor, de aceeaş limbă, cu aceleaşi datine, de aceeaş origină şi de aceeaş soartă, deşi au trăit ei aproape unul de altul, aşà zicând „spate la spate", totuş ei n'au fost niciodată în stare de a se unì în o naţiune comună unitară, ci, din contră, şi astăzi sunt ei între olaltă contrarii şi duşmanii cei mai mari. Şi de ce? ne întrebăm. De ce? Răspunsul îl aflăm, cu durere de zis, în desbinarea lor confesională. In religiune! Religiunea! n'a fost pretutindeni îngerul blând al iubirii, al unirii şi al mântuirii, ci prea adeseori a fost ea o ciumă, o nenorocire care au adus peste omenire, din causa ambiţiunii ticăloase ale popilor aroganţi şi în etern hapsâni, după împărăţia lumii numai desbinare, neunire, teroare, barbarism, şi nimicire, numai sabie, foc şi blestem pentru omenire.

Fapt pare a fi, şi în această consună aproape toţi istoriografii statelor slavice din vestul Balcanului, că Croaţii şi Sârbi, cari făcură mai înainte şi de mai multe ori cunoştinţă cu provinciile romane de Vest, precum am amintit mai sus, în mod tiptil şi furişaţi, veniră acuma în cooperare cu alte horde barbare (Goţi, Vandali, Huni, şi Avari), în aceste părţi, invitaţi fiind de către Impăratul *Heracliu* ca să vie şi să populeze Iliria romană, care erà cu totul despopulată, din cauza atâtor invaziuni şi răsboaie; crezând că prin ei, prin acest popor puţin ferm, puţin constant, va puteà el organizà, milităreşte, frontierele de Vest ale imperiului său, în contra năvălirilor barbare. Dar se înşelase amar.

Ei veniră negreşit cu mare grabă pentrucă erau doritori de pământ, — chestia agrară a jucat în toate timpurile un rol important — despărţiţi sub conducătorii lor proprii aparte. Croaţii trecură peste Sprecea şi Save, Sârbii peste Save şi Dunăre şi descălicară în provinciile romane pe atunci numite încă Iliria, şi recunoscură supremaţia bizantină. Cum şi în ce fel,

fu exercitată acea dominaţiune, nu ştim. Fapt e că guvernul bizantin, ca să-i atragă şi mai mult către sine, le dădù toate favorurile, crezând că au aflat în ei pe inimicii cei mai mari ai Avarilor.

Istoriografii slavi (Sârbi) zic, că primele începuturi de organizaţiune ale poporului sârbesc, primele teritorii ale Statului vechiu sârbesc s'ar fi aflat imediat după invazia lor în Iliria-romană, la Marea Adriatică, că acest Stat ar fi ajuns până aproape de Ragusa. Apoi că încetul cu încetul s'ar fi estins puterea Sârbilor spre Ost peste (Raşcia), Novibazarul de azi cu oraşul capital *Raşcia*, care să fi fost la început sediul lor principal. Ce priveşte însă Raşcia, toate aceste comunicări din partea unor scriitori Slavi fanatici ca dr. I. Cvijič et cons. nu sunt de loc adevărate. Raşcia n'a fost niciodată o ţară sârbească, cu atât mai puţin pe timpul invaziunii lor. Această ţară a purtat de când există, poartă şi în prezent numele „*Stari Vlah*" [1] = (Vlahul bătrân). Apoi mai zic istoriografii Sârbi că cu timpul s'ar fi estins Sârbii de acì tot mai spre Nord şi Ost şi că prin aceasta se depărtase punctul de gravitaţiune (centrul) al statului lor spre Nord-Ostul Balcanului adică în Serbia de azi. La 1200 se aflà în Ragusa un Vameş din satul sârbesc. Câştigul din vânzarea sărei de mare erà împărţit în părţi egale între Ragusa şi regele serbesc, etc.

In decursul secolului XIV-lea deveniră, aşà zic mai departe scriitorii Sârbi, Sârbii tot mai mult depărtaţi dela malul Mării Adriatice prin diferite împrejurări politice, mai ales spre Bosnia şi Raşcia. Banii bosniaci dominau la început numai valea apei Bosna, ce se află cam departe de mare, dar în timpul Banilor şi mai ales pe timpul primului rege *Totrko I* se estinse Bosnia şi până la mare [2].

Istoria Bosniei dela jumătatea secolului VII-lea adică dela primele începuturi ale existenţei, până la Banul Culin e de tot neclară şi întunecată. Până la secolul al X-lea nu se ştie aproape nimic sigur. Abià dela secolul al X-lea în sus, ne aduc izvoarele nişte mici informaţiuni asupra acestor două ţări Bosnia şi Herţegovina. Deşi erà Bosnia atât de aproape de Italia (Roma), totuş, erà dânsa aşà de departe de centrele de cultură de pe

1. Stari-Vlach sau Vlahia e vechia *Dardania*, adică teritoriul în care e cuprins sandzacul Novi-Bazar, şi partea despre Nord din vilaetul Cosovo. Această ţară erà numită într'un timp, pe timpul Romanilor şi „*Aurania*".

2. *Dr. C. Jireček*. Die Bedeutung von Ragusa in der Handesgeschichte des Mittelalters. Wien, 1899, p. 17.

atunci. Scriitorii mai vechi ai Bosniei, au încercat să umple acest mare gol prin date foarte nesigure şi foarte puţin apte pentru întrebuinţare şi anume prin date mai mult fantastice şi peste tot foarte şoviniste, precum sunt cele ale preotului din Deoclea care îşi dăduse numele *Presbiteros Deocleas* şi trăise dela 1150—1200 d. Hr.

Dar eu cred că prin o cercetare temeinică, profundă şi imparţială a izvoarelor vechi de prin Roma, Ragusa şi poate Veneţia s'ar puteà foarte bine (uşor) umpleà golul istoric, până la secolul al X-lea, şi mie îmi pare că pe aci s'ar aflà urme puternice de existenţa poporului roman. Prin un studiu imparţial nu de de Slavi, ci de alţi istoriografi nepărtinitori, să zicem de Români, s'ar puteà aflà — şi în aceasta sunt ferm convins — că acest gol există numai pentru rasa şi istoria slavă, nu şi pentru istoria poporului român din Balcani.

Dejà *Orbini* încercase să puie în ordine datele atât de încurcate şi necomplecte ale cronicelor slave ce privesc istoria Bosniei şi a Herţegovinei ale acestei cronice, şi după dânsul se luase toţi ceilalţi scriitori până la *Jukić*. Aşà apăruse deodată în istoria Bosniei, Bani, pe jumătate mitici, ca Zelimir, Krešimir, Vukmir, Kanimir, Svjetomir, Munčimir, etc., despre care istoria critică nu ştie nimic. De oarece toate aceste date, din izvoare slave, sunt false, apoi e foarte greu de a umpleà golul atât de mare prin atâtea secole. Totuş noi vom încercà de a schiţà aci fie şi numai într'un mod foarte defect, parte pe baza unor izvoare de tot insuficiente, parte pe baza presupunerilor mele, o icoană fie şi foarte superficială asupra istoriei celei mai vechi a Bosniei.

După ce ocupaseră Sârbii şi Croaţii în prima jumătate a secolului al VII-lea partea de Vest a Peninsulei Balcanice şi ajunseră dominaţiunea lor peste provinciile odată romano-bizantine, nu creiară ei imediat State, ci, formară la început numai nişte teritorii (ţinuturi) mai mari sau mai mici, proprii, independente de olaltă. Şi aceste ţinuturi constau iarăş din mai multe seminţii, adică „županе" (jupane). Numai două din aceste teritorii, cel mai de Ost şi cel mai de Nord, păstrează numirea lor naţională, adică cea sârbă şi cea croată. Celelalte ţinuturi din mijloc, căpătară numirea lor parte după seminţiea lor, parte păstrară numirea lor topografică veche romană. Aşà se chemà teritoriul de-alungul apei Narenta (cu oraşul vechiu roman

Narona), *Narentana*, cela dela muntele Hum (Humus) *Humianii*, sau Humiana iar cel din jurul oraşului roman odată foarte renumit *Deoclea, Deocleani*. (Zeta şi Herţegovina posterioară), apoi „*Tribunia*" astăzi Trebinje) *Dardania, Aurania* (Novibazarul de azi). Pe valea râului Bosna-de-sus erà încă din timpurile vechi un teritoriu foarte însemnat şi acì se uniseră mai multe zupane într'o administraţiune comună, sub numirea de „*Rama*", etc.

După izvoarele puţine şi foarte sterile, e foarte greu de decis dacă primii locuitori Slavi care au venit încoace în aceste ţări, Bosnia şi împrejurime, au aparţinut, respective s'au numit Sârbi sau Croaţi. Dar atât e sigur, că teritoriile de administraţiune ale Bosniei zăceau încă dela început la frontierele între aceste două popoare.

Această împrejurare, confundarea numirilor naţionale — cu totul egal de e Croat ori Sârb — chiar şi a numirilor teritoriale între olaltă, locuirea la un loc în acelaş jupanat, în acelaş teritoriu administrativ, ba şi sub acelaş domn (jupan), ne dă de înţeles, că Sârbii şi Croaţii la început nu erau atât de streini, atât de duşmani între olaltă şi că ei nu se ţineàu de popoare deosebite de olaltă, precum se declară ei astăzi cu mare vehemenţă, ci de fraţi, de acelaş neam, de acelaş popor.

Cum numai se născură două state cu numiri aparte naţionale, unul sârbesc şi altul croat, imediat încercară aceste două State ca să aducă fiecare către sine aceste două ţări, Bosnia şi Herţegovina. Deşi nu putem cu desăvârşire crede istorisirilor detailate ale preotului din Deoclea, una se poate însă totuş vedeà din ele, şi anume, că Bosnia ar fi aparţinut odată Croaţiei. Aceasta va fi fost foarte probabil pe la începutul secolului al X-lea, pe când primul rege croat *Tonislav* a fost primul contimporan al împăratului romano-bulgar *Simeon*. E probabil însă că Bosnia a fost pe acel timp simplu numai un Banat.

Numirea şi dignitatea de *Ban* erà la amândouă popoare comune, nu le avuse însă pe timpul descălicării lor, ci le căpătase cu vre-o câteva secole mai târziu, aceasta ne îndreptăţeşte a susţineà că ei, Croaţii şi Sârbii, nu au avut această dignitate, ci că ei primise această dignitate dela alţii şi anume sau dela Avari cu care stătură ei în contact lung timp şi de care erau ei, direct aduşi în provinciile romane, sau ceeace e şi mai probabil că ei au primit această dignitate precum vom vedeà mai la vale direct dela *Români*, care descălecară, pe aci încă un contigent puternic, încă prin

secolul al IX-lea şi al X-lea venind din Panonia spre provinciile ilirice, împinşi fiind încoace de invasiunea Ungurilor în două rânduri din Nordul şi Ostul Carpaţilor. Şi cu această ocaziune va fi adus poporul român această instituţiune a „banatului" cu sine din ţările româneşti.

Astfel de cazuri de descălecare a Românilor din Panonia şi din Dacia-Traiană în aceste părţi în Croaţia, Slavonia, Bosnia, Herţegovina, Serbia, etc., au fost foarte multe. Aşà a fost cea dintâi desigur provocată de năvălirile barbarilor din Nordul şi Ostul Europei. Apoi foarte însemnată erà cea întâmplată pe porunca lui Marc Aurelian când a retras legiunile romane din Dacia-Traiană, apoi cea provocată de năvălirile Avarilor în secolul al VI-lea, apoi cea din secolul al IX-lea provocată de invasiunea Maghiarilor între 886—896 din părţile de Ost ale Europei sub conducerea lui Arpad. Aceastá năvălire din urmă determinează cu adevărat o mare mişcare a Daco-Românilor din Carpaţi şi din Panonia. Ei emigrează în grupuri în cele două direcţiuni opuse punctelor de intrare a Maghiarilor şi anume : spre Vest în Slavonia, Croaţia până la Istria şi Marea Adriatică, iară un alt grup mai mare spre Sud, trecând apa Sava luând direcţiunea Bosnia, Herţegovina şi Dalmaţia de azi, iar un alt grup a luat direcţiunea de atâtea ori călcată spre Serbia şi Bulgaria, etc. Această descălecare din urmă o mărturiseşte însuş *Haşdeu* în lucrarea sa : „Magnum Etymologicum Romaniae", p. 59, zicând : „Năvălind în Panonia, despre Nord şi Orient, Ungurii, a trebuit fireşte să împingă pe Românii de dincolo în acele două direcţiuni opuse punctelor de intrare, adică spre Occident şi spre Sud. Spre Occident au fost împinşi Românii pe care îi găsim apoi în Moravia, cu totul depărtaţi de restul Românimei şi slavisaţi fără nici-o greutate; spre Sud, adică peste Dunăre, au, fost împinse alte cete de Români, din care unii cei din Bosnia mai ales şi-au păstrat lung timp naţionalitatea lor şi s'au serbisat abià după secolul al XVII-lea[1], alţii — Istriano-românii — au nimerit tocmai pe la Triest, unde au putut să reziste cât timp a durat influenţa italiană, astăzi însă din cauza şovinismului popilor croaţi şi a influenţei preponderante a Croaţilor, sunt pe cale de a fi cu totul slavisaţi; în fine o samă e numărul cel

1. *Miklosich*: Wanderungen der Romanen, pp. 3—6.

mai mare, care trecând prin elementul sârbesc şi prin cel bulgăresc ca păstori de vite cornute precum au fost Românii la început aproape pretutindenl pe amundouă maluri ale Dunării în Dacia şi în Balcani, s'au strecurat în Macedonia în Epır şi în Tesalia unde nu s'au mai desnaţionalisat din cuază, că pe acolo au existat dejà Români în mase compacte şi pentrucă pe acolo începuse dejà lupta înverşunată între Greci şi Slavi, astfel că nici Grecii nu erau mai mult tari, nici Slavii nu erau organizaţi încă. Profitând de acest antagonism, Românii ştiură cu dibăcie a se însoţì când cu Grecii în contra Slavilor, când cu Slavii în contra Grecilor, căutând mai presus de toate a se consolidà, iar după ce se consolidară isbutiră a fondà apoi imperiul româno-bulgar al Asăneştilor. Aceşti Români dar mai ales acei din Dacia-Traiană, care au venit în aceste părţı în Nord-Vestul Balcanului au adus cu sineşi instituţiunea veche persiană, a „Banilor" şi a „Banatului", despre care instituţiune vom vorbì mai pe larg mai la vale.

Despre năvălirea Ungurilor mărturiseşte şi istoriograful rusesc *Nestor*, un scriitor din secolul al XI-lea zicând că: „între anii 886—898 (Ed. Miklosich p. 12) au trecut Ungurii pe lângă *Kiev*, pe dealul ce se numeşte cel unguresc, şi ajungând la Nipru au aşezat corturile lor, căci ei umblau cu corturi ca şi Cumanii, se aşezară în ţinuturile între Nistru şi Nipru, numite de dânşii Atelcuz (loc de repaos); şi venind din părţile Răsăritului s'au repezit peste munţii mari şi au început a face răsboiu cu Românii şi cu Slovenii care locuiau pe acolo. Au cuprins pământul Slovenilor, *au gonit pe Români*, şi au rămas cu Slovenii pe care i-au supus şi de atuncea se chiamă acea ţară Ţara Ungurească şi au început Ungurii a face răsboiu Grecilor prădând Tracia şi Macedonia pânăl a Salonic etc.[1].

Această emigrare a Românilor din Dacia-Traiană a rupt cu sine şi fragmente mai mari ungare spre Balcani. Aşà găsim fragmente de Unguri în anul 1020 în Macedonia lângă râul Vardar. Vasilie II Bulgaroctonul ne spune mai departe că în întreaga Bulgarie se aflau pe la anul 1020 împrăştiaţi cete de Unguri, şi „*lângă râul Vardar*" locuiră „*o seamă de Unguri*" „τῶν ἀνὰ πᾶσαν Βουλγαρίαν Βλάχων κατὰ τῶν περὶ τὸν Βαρβχρεῖον Τούρκων "[2].

1. Golubinski: Historia crkvei. Moskva 1871, pag. 263.

2. Vezi citatul la B. P. Haşdeu în Etym. Mag. Romaniae 1892, Bucureşti lit. Strat şi Substrat pag. 60.

Un alt fragment de Unguri sunt cei de lângă *Ohrida* amintiţi de *Anna Comnena*: „Οἱ περὶ 'Αχρίδαι ἔχοῦντες Τοῦρκοι". Despre aceşti Unguri de lângă Ohrida vorbeşte şi Anonimul regelui Bela, când ne spune, că în invasiunea lor peste Dunăre, pierzând ei pe căpitanul lor, şi din *prostie* nu s'au mai întors în Ungaria: „stultus populus, quia mortua domine suo viam non diloxit redire ad patriam suam". Dânşii au rămas dincolo de Balcani din prostie.... fie şi aşà. Românii însă alungaţi de neamul acestui „stultus populus", au trebuit o parte să treacă acì peste Dunăre în Balcani. Şi acì e o desfidare teribilă a năsdrăvăniilor lui Hunfalvy, renumitul istoriograf al acestui „stultus populus" care improaşcă în lumea ignorantă din clocitura sa mentală miasme istorice care zice: asemenea fratelui său în spirit şi în ştiinţă ce se ocupă nechemat, cu totul neapt şi cu dialectica limbei române şi cu cercetări etnografice asupra Românilor din Balcani, renumitul cârpaciu din Lipsca Dr. G. Weigand: că Românii din Ungaria şi din toate ţările româneşti de astăzi (din Dacia-Traiană) ar fi venit acolo, din Balcani în secolul al XIII-lea.;

Noi avem 'şi alte semne şi argumente prin care putem susţineà că multe alte grupuri şi părţi considerabile din poporul românesc din părţile de Nord şi din Dacia-Traiană, au emigrat spre Sud şi Sud-Vestul Balcanului. Aşà mărturiseşte *Nicetas-Choniates* că Vlachii se numeau înainte „Mysites" aceeace vreà să zică, că soarta acestui popor a fost prin lung timp strâns legată de ţările din Sud de Dunăre [1].

Tot aşà avem noi un referat din secolul al XI-lea a lui *Kecaumenos* care vorbeşte despre Vlachi şi din care se poate deduce că poporul român din Balcani a locuit înainte, la Nord de Dunăre şi de Save [2].

La acestea amintite mai sus putem adăogà şi un pasagiu al lui *Mihail Psellos*, care vorbind încă despre Misii, constată cele zise de Kekaumenos referitiv la schimbarea locuinţelor lor. El istoriseşte adică acì, că *Misii* de mai înainte sunt acuma numiţi cu un *nume schimbat*, că ei locuiau odată la Dunăre, dar că acuma

1. *Nicetas Chomiates*: Historia ed. Bosn., pag. 482, πολεμώσας τοὺς κατὰ τὸν Αἶμον τὸ ὄρος βαρβάρους οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκονται. Citatul la Roesler, pag. 109. I, 237, e însă fals.

2. *Kekaumenos*, apud. Pić. Streitfragen, pag. 32 f. reproduce şi traduce tot pasagiul.

ar fi ei venit de acolo peste râul îngheţat de au ocupat teritoriile noastre [1]. Un alt pasagiu interesant e acel amintit de *Roesler*. El citează pe *George Pachimeros* care aminteşte şi el de Vlachi, că ei locuiau pe la anul 1284 lângă *Byzia* aproape de Constantinopole, că se poate susţinea că acest popor, din causă că el poartă o viaţă de tot nestatornică umblând din loc în loc şi din cauza asemănării foarte mari a obiceiurilor lor cu poporul de peste Dunăre, ar aparţineà — Boesler adaogă acì: „wie man falschlich annahm" (Roesler pag. 120) Schiţilor [2].

Cum ar puteà Pachimer să pice în această greşeală, şi să scrie acestea, deoarece bizantinii ştiau prea bine că în Peninsula Balcanică au existat Românii totdeauna ca un popor autochton şi originar acolo din vechime. Iar sub Schiţi înţelegeau Bizantinii dejà din anticitate populaţiunea depe malul stâng al Dunării. Deci dacă au părăsit Vlachii locuinţele lor, patria lor din stânga Dunării, atunci negreşit că Bizantinii i-au cufundat cu Schiţii. Mai marcant ne apare însă amintit Dacia-Traiană prin un alt pasagiu rostit de *I. Kantakuzinos*. El aminteşte acì despre un „(Συρμπάνον) [3] τῶν ἀπὸ τοῦ Δακίνοῦ γένους νομάδα ‘ în Rodope [4].

Tot aşà citim noi în un necrolog al lui *Eustatius*, ţinut la mormântul lui *Emanuel Comnenul* (1143—1130), în care i se atribuie împăratului de un merit deosebit faptul, că a întreprins colonisarea *Pòoniei* (în Balcani) cu poporul român adus de

---

1. Μιχαὴλ Ψελλός (1018—1096). Βιζαντινῆς ἱστορίας ἑκατονταετηρίς ed Σάθας Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, Athen, 1874, IV, pag. 247. „οὓς Μυσοῦς μὲν ὁ πάλαι χρόνος ὠνόμαζεν εἶτα δὲ εἰς ὃν λέγονται μετωνομάσθησαν· νεμόμενος δὲ ὁ πάσα ὁ Ἴστρος πρὸς τὴν τῶν Ρωμαίων ὁρίζει ἡγεμονίαν, ἀθρόον τε ἐπανάστησαν καὶ πρὸς τὴν ἡμεδαπὴν γῆν μετωκίσθησαν ‘.

2. *Georgios Pachimeres*. De Andronico Paleologo, ed. Bosn., pag. 105 sq, Acest pasagiu e dejà adeseori tipărit şi citat. Aci mai putem cità şi pe *Suidas*. „Δάκες οἱ νῦν Πατζινάκιται λεγομένοι ‘ (ed Gaisford, London, 1834, I. col. 869). Pič, Abst. pag. 60, nu-şi poate explicà ce caută aceşti Valachi în apropierea Constantinopolei, şi zice cu totul naiv: „Vielleicht handelt es sich um eine Kolonie asiatischer Hirtenvolker" poate că e vorba aci de o colonie a păstorilor din Asia.

3. Corespunde cu totul numelui românesc „*Şerban*" a domnitorilor ţărilor româneşti din stânga Dunării.

4. *Kekaumenos*. Historiarum, ed. Bosn. I, pag. 146, ad. op. 1322. *Roesler*, pag. 106.

dincolo de Dunăre [1]. In fine, inducem aci şi pe *Ruysbrock* şi pe *Roger Bacon*, cari mărturisesc, că în secolul al XIII-lea a existat opiniunea generală, că Vlachii Asanizilor adică a împăraţilor româno-bulgari Asan, Petru şi Ioniţă, erau din *Marea-Vlachie* dincolo de ţara *Pascatur* [2].

Astfel se argumentează pe deplin susţinerea noastră, că Românii din Nordul Dunării adică din Dacia-Traiană au emigrat adeseori, ba chiar putem zice de nenumărate ori spre Sudul şi Sud-Vestul Balcanului, pe unde venind au întărit în un mod foarte puternic elementul românesc autochton şi originar depe aci. Cumcă Românii au fost originari şi foarte mulţi nu numai în Carpaţi, ci şi în Balcani despre care ne mărturiseşte şi *C. Porfirogenete* care istoriseşte despre luptele purtate de Români cu popoarele năvălitoare, şi despre retragerea lor spre munţi, cari Români au fost după părerea sa, coloniştii împăratului *Deocleţian* şi care populaţiune se estindeà dela Dalmaţia până la Dunăre. După invasiunea Avarilor şi a Slavilor s'ar fi retras apoi aceşti „*Români*" care se numesc astfel şi până în ziua de astăzi, spre Spalato, pe insulele şi oraşele Mării-Mediterane.

Emigrări de Români în mase compacte în aceste ţări (Bosnia şi Herţegovina, Dalmaţia, Croaţia, Serbia etc.) au fost apoi aproape în fiecare secol următor, provocate mai cu seamă de răsboaiele şi neînţelegerile politice, dar mai cu seamă de acele religioase, care au durat necontenit până cam prin secolul XVII, după cum am arătat aceasta în un alt studiu intitulat: „*Românii din Bosnia şi Herţegovina, în trecut şi prezent*" Edit. II la tipografia Tribuna din Arad, 1906.

Patria cea nouă a Croaţilor şi a Serbilor se poate privì după împărţirea teritoriilor făcute între ei, şi anume: liniia dela râul *Save* în Nord până la revărsarea fluviului *Una* în Save, apoi dealungul fluviului Una în Bosnia de azi, până la Marea Adriatică, în sud până la revărsarea râului *Cetinge* împreună cu

1. *Eustaţius*, Episcop din Tesalonic, cuvânt funebru, ţinut pe mormântul lui Emanuil Komnenos, la *Tafel*; Komnen und Normanen, Ulm 1852, pag. 187.

2. *Ruysbrock*. Itinerarium, Recuéil de voyages, publ. p. la soc. de geographie, Paris, 1839, IV, pag. 275. „Et juxta Pascatur sunt Illac.... a quibus venerunt illi, qui sunt in terra Assani. Utrosque enim vacant Illac". *Roger Bocon*, Opus majus, Venetiis 1750, pag. 173 „Et justa terram Pascatyr sunt Blaci de Blacia majore, ad quo venerunt Blaci in terra Assani inter Constantinopoilm et Bulgariam et Hungariam minorem".

lacul Imoţchi, şi cu munţii ce se estind până la apa Vrbas (Vărbas), iar patria nouă a *Serbilor*, cuprindeà Bosnia propriu zis, partea cea mai mare din Herţegovina, Dalmaţia-de-sus, Montenegrul şi Serbia de azi, până la râul Morava. Morava despărţià Serbia de Bulgaria.

Organizaţiunea politică ale acestor două popoare erà aproape aceeaş. Ei îşi aleseră în excursiunile lor nomadice sau în răsboaiele[1] lor, pe un conducător. Ţara ocupată sau subjugată o împărţiră între sine, şi deşi îşi aleseră ei dintre sine pe un cap superior „veliki župan", totuş, acesta nu aveà o putere deosebită peste ceilalţi jupani, ci erà numai un „primus inter pares", şi fiecare jupan domnià pe teritoriul său aproape independent. Seminţiile slave venite acì se uniră cu Românii autochtoni, ce se aflau în ţară, şi care soseau necontenit în aceste ţări, parte din abundanta Macedonia-română, parte de peste Dunăre, siliţi fiind în mai mult rânduri de a părăsì, în parte, vetrele lor de către invasiunile barbare, mai ales acei din Panonia, Banat şi Maramureşul de azi.

Aşà pe lângă toată organisaţiunea lor slabă, ei se eliberase în curând cu ajutorul puternic al poporului român de sub influenţa bizantină.

Viaţa socială (poporală) depe atuncea e foarte greu de descris, e aproape imposibil. In întreaga Peninsulă Balcanică cât şi în Bosnia şi Herţegovina de azi, viaţa poporală nu erà deloc curat slavă, precum o pretind cu forţa scriitorii Slavi, ci pretutindeni erà acea viaţă mai mult sau mai puţin influenţată de viaţa română a poporului român, peste care sosise Avarii şi Slavii. Slavismul începù acum abià a se consolidà cu concursul puternic al Românilor.

Slavismul a ajuns în Balcani la ceeace este el astăzi, abià

1. La început, aceşti Slavi nu purtau războaie, pentrucă ei n'au fost un popor răsboinic, dovadă cele enarate de mai sus, ci ei se furişaseră în provinciile romane, şi nu veniră niciodată în mase compacte, şi chiar atunci când descălecară în mase mai compacte, spre a se stabili acì, sosiră numai sub scutul Avarilor, formând *arriere-garda* lor. Arta şi curajul de a purtà răsboiu îl deprinse ei abià dela Avari, respective dela Români, cari au fost peste tot Balcanul, dar mai ales acì în aceste ţări elementul cel mai puternic cultural şi cel mai răsboinic, precum vom vedeà mai la vale. Romanii din Balcani au dat Slavilor instructori abili şi mari în purtarea armelor şi generali renumiţi în purtarea răsboiului, dar scriitorii Slavi o ignorează aceasta, din cauze bine cunoscute.

cu multe secole în urmă dela X-lea şi XVI-lea secol încoace, prin introducerea şi cultivarea scrisului slav şi a religiunei slave, Abià aceste două prindipii mari, scrisul, dar mai ales religiunea slavă, au nimicit atât de grozav elementul român cel atât de puternic din Balcani. Astăzi Românul din Balcani e abià a zecea parte din ceeace a fost el la început, e aproape cu totul decimat. Religiunea, religiunea *ortodoxă-slavă-bizantină* au fost în decomun dacă judecăm timpul cel fanatic-religios al evului de mijloc, toată peirea, toată nimicirea poporului român, care popor dacă ar fi avut el scrisul său, literatura sa proprie, religiunea sa *proprie română* ar fi devenit astăzi primul şi cel mai puternic popor din Orientul Europei. Aceasta e cu totul sigur şi necontestabil, că Românii ar jucà astăzi acel rol puternic ce-l joacă astăzi Rusia în Orientul Europei.

Poporul din Bosnia introduse de cu timpuriu un obiceiu de traiu care influenţase mai târziu foarte mult asupra lăţirii şi întărirei a sectei paterene în ţară, astfel că familiile formară baza întregei organisaţiuni politice şi erau strâns unite prin o legătură extraordinară între olaltă, ce le acceptase dela formele de viaţă familiară ale românilor autochtoni ce existară dejà prin această ţară şi prin tot Balcanul.

Organizaţiunea familiară în Bosnia erà astfel orânduită încât fiecare membru stăteà aşà zicând sub o disciplină militară. Aşà o familie se numia „*Zadruga*" şi urmele acestui sistem se găsesc şi astăzi încă. In această legătură (zadruga) intrau toţi membrii unei familii. Dar în această legătură puteau să intre şi străini şi erau bine primiţi. Averea acelei „zadruga" formà o *proprietate comună*", şi erà totodată şi comun administrată. Ceeace câştigà fiecare erà întrebuinţat pentru necesitatea comună. In viaţa aceasta nouă al acestui nou popor, există deci un fel de *comunism*. Susţinerea comunităţii erà scopul comun, din care cauză locuinţele acestei comunităţi trebuiau să fie foarte aproape de olaltă. Fiecare membru al acestei legături sau comuniuni (zadruga) puteà să intre în o viaţă conjugală numai prin învoirea tuturor membrilor ale acestei legături. Toate afacerile ce se iveau, erau conduse cu o autoritate nemărginită de către „*Sterjeşina*", adică de către capul suprem al acestei comunităţi, de către un „*moş*", care erà ales liber şi independent, de către toţi membri ai acestei comunităţi. Fiecare puteà să

fie ales de „*Stareşina*", (moş), dacă aveà cualificativele necesare, dacă aveà încrederea generală. Insă stima deosebitǎce aveà acest moş şi împrejurarea, că pentru a puteà conduce o comunitate se cereà multă experienţă, aduse cu sine că dè regulă ales erà de Stareşina, membrul cel mai bătrân din Zadruga (comunitate).

Dacă judecăm, că după obiceiul defect al acestei instituţiuni, toată comunitatea (zadruga), că întreaga familie, ca satul ba chiar că un teritoriu întreg aveà să răspundă pentru greşelele fiecărui individ, şi că la atare ocaziuni trebuià comunitatea să puie cuvânt pentru toate cele întâmplate în mijlocul zadrugei, apoi e de tot explicabil că acest „stareşina" aveà un rol foarte important nu numai în mijlocul familiei sale, nu numai în internul patriei sale, între membrii comunităţii, ci şi în afară de această comunitate pretutindeni acolo unde erà vorba, de a reprezentà aceasta „zadruga" în afară. Fiecare membru al acestei „zadruga" aveà dreptul preste o parte din averea comună, şi această avere erà în tote cazurile exact precisat, însă nici unul nu puteà vinde acea parte ce-i aparţineà lui după buna plăcerea sa, ci el putù vinde numai aceea ce şi-a fost câştigat prin munca sa proprie independentă de averea comună, şi de activitatea comună a stareşinei. Precum erà fiecare liber să intre după plăcere în acea zadruga, tot aşà erà el liber şi de a ieşi din ea după plăcere, şi de aci se vede că această organizaţiune veghià aspru mai mult asupra ordinei interne, nu atingeà însă de loc libertatea fiecărui individ, cu atât mai puţin, deoarece fiecare membru posedà drepturi comune şi o putere egală. O excepţiune în această privinţă o făceà numai *Stareşina*, (moşul), însă această putere excepţională al stareşinei erà numai efluxul unei elecţiuni libere din partea membrilor, deaceea membrii comunităţii nici nu simţià atât de tare această putere esecntată de către acest stareşina (moş).

Această organisaţiune familiară „*zadruga*" nu e însă deloc o instituţiune slavă, precum o susţin cu atâta forţă şi cu atâta lipsă de temeinicie istoriografii slavi şi chiar mulţi istoriografi germani, ci o instituţiune veche dacică respective *română*.

Slavii (Serbii şi Croaţii) venind aci în Balcani, sălbatici şi păgâni fiind, venise aci în atingere în prima linie cu poporul autochton depe aici adică cu *Bessi* sau *Bosii* romanisaţi care popor erà pe timpul venirii Slavilor în Balcani, dejà format în *popor român* şi erà totodată poporul cel mai lăţit peste tot Bal-

canul (despre care împrejurare am amintit dejà mai sus) şi au acceptat această instituţiune deci dară dela Români. Tot aşà se laudă Slavii din Balcani adică Sârbii şi Croaţii în zadar că numai ei au această instituţiune. Aceasta e cu totul falş e o falsificare a istoriei. Mai multe stirpe albaneze au şi astăzi această instituţiune a *„zadrugei”*, iar cât despre Albanezi e cunoscut doară că ei sunt de origine tracică ca şi Dacii şi nu de origine slavă.

La Daci erà proprietatea de tot colectivă şi Horaţiu (Carmen III, 24, 9) ne zice : „că mai fericiţi sunt Geţii pentru care un pământ nelimitat produce recolte libere, căci ei nu cultivă acelaş pământ mai mult decât numai un an, şi la finea anului un alt lucrător înlocueşte pe cel dintâi”. Noi aflăm această proprietate familiară mai departe la Românii ce se aflau în Dacia, acceptată desigur dela Daci. In România s'a menţinut această *„proprietate familiară”*, până în secolul al XVIII-lea. Tot aşà aflăm noi această instituţiune şi la Românii din Pind şi mai ales generală erà ea în evul de mijloc la toţi Românii din Balcani. Această organizaţiune socială-familiară-comunală de care Românii din Pind s'au fost bucurat şi se bucură încă, crează în imperiul bizantin atâtea stătuleţe câte comune erau. Aceste comune ascultau şi se supuneau autorităţii oamenilor mai cu vază dintrînsele care exercitau şi magistraturele comunale. Aceste magistraturi, luându-ne după aceea ce ne-a rămas încă până astăzi, din vechia organizaţie comunală, aveau o mare putere asupra locuitorilor, prin atribuţiunile lor administrative, fiscale, juridice poate şi militare, dacă judecăm după demersul fraţilor *Petru*, *Asan*, şi *Ioan* care solicitară înainte de răscoala lor, dela curtea imperială tocmai o astfel de poziţiune.

Deci, această instituţiune familiară nu e deloc o specialitate a Slavilor, ci e o moştenire veche dela vechii Daci respective dela vechii *Români*, locuitorii autochtoni ai Balcanului, care instituţiune, Slavii au adoptat, ca şi multe alte instituţiuni de drept familiar-social-religios, etc.... precum au adoptat ei şi multe alte datine şi obiceiuri poporale româneşti dela Românii conlocuitori cu ei, precum : *„Krstno-Ime”* adică „cultul penatelor” dela vechii Romani, sau cultul posterior al *„patronului casei”* la Români, apoi jocurile lor *„kolo”* dela *„hora”* românească, care însemnează jocul preoţilor români (sales) în jurul altarului zeului Saturnus, apoi *„koledo”* sau *„koljenda”* dela „colinda” noastră adică :

mersul soarelui în jurul pământului nostru, serbarea Saturnalielor, etc... şi alte datine şi deprinderi adoptate dela Români încă depe timpul când sosiră ei în Balcani şi veniră în atingere cu poporul român. Slavii adoptându-le, negreşit că le-a schimbat în decursul secolilor, precum e şi natural, astfel că astăzi aceste instituţiuni, datine, etc. arată după diferite ţări şi regiuni oareşcare deosebire, dar nu în insenţă ci numai în unele forme. Acum susţin Slavii cei ignoranţi că toate aceste datine etc. sunt productul lor propriu naţional curat slav, susţin chiar în obrăznicia lor că noi am fi luat dela ei toate datinele şi obiceiurile noastre de astăzi.

Această „zadruga" formă în sensul deplin al cuvântului o corporaţiune bazată pe principie morală. Pentru faptele fiecăruia însă purtà răspunderea întregul tot. Stareşina trebuià sau să-l estrădeze pe cutarele diliquent, sau să plătească pentru el pedeapsa taxată în bani. Din acest sistem al zadrugei, se desvoltase aşà numitul sistem al *„seminţiei"*, iar seminţiile se bazau pe aceleaşi principii morale, pe aceeaş îndatorire şi răspundere comună ca şi zadruga, numai în o estindere mai mare. Această coherenţă, această legătură avuse negreşit şi defectele sale mari, şi anume, că restrânse în mare parte mersul justiţii, deoarece dânsa ţinuse aşà de mult partea culpabilului încât comunitatea reuşise de a declarà pe culpabil şi la crima cea mai mare ce o comise, de nevinovat. Pe altă parte dejà ideia acestei responsabilităţi comune, necesitase comuniunea întreagă de a vigilà asupra ordinei şi a siguranţei publice.

Această organisaţiune a seminţiei, puse şi baza unui sistem ce s'a fost desvoltat mai târziu în popor la o însemnătate foarte importantă. Aşà formase mai multe „zadruga" la un loc o comună (obcina), iar „stareşinele" (moşii) tuturor comunelor, formau tribunalul judecătoresc (sud). Cel mai bătrân „stareşina" (moş) erà preşedintele (obstinki odbor) mai târziu„ *kmet"*. Cu timpul se simţise pentru oareşcare scopuri generale, necesitatea concentrării unei forţe mai mari. Deaceea se uniră mai multe obcine la un loc, şi aleseră pe acel starieşina sau pe acel kmet, care aveà cea mai mare influenţă, de „kneaz", iară satele ce se aflau sub acest „cneaz" se chemau „knezina" (adică cnezanate). Mai multe cnezanate se uniră apoi în un district mai mare, şi

aci erà ales cel mai vrednic cnez de „*Obor*[1]*-Knes*" (cneaz-superior), şi el suplinià pentru anumite afaceri toată cnezia. Fiecatre cnez aveà să asculte de „*Oborknez*", dar acesta nu se putù amestecà în afacerile interne ale fiecărui cnezat. Mai multe „Oborknezanate" unite la un loc formară o „*Župă*" o instituţiune ce devenise foarte însemnată mai târziu. In fruntea ei stăteà cel mai însemnat „Oborknez" cu titlul de „Zupan" (jupan). Dar nici această organisaţiune nu erà destul de mulţumitoare şi destul de rezistentă în contra atacurilor duşmane ale vecinilor şi aşà se uniră mai multe jupane la un loc, în un corp mai mare sub titula de „*Veliki Zupan*" (Marele-jupan).

Cu cât mai mare erà autoritatea, influenţa şi puterea personală a unui atare Mare-jupan cu atât mai mult erau jupanii şi cnezii mai restrânşi în cercul lor de activitate şi aşà suferise prin lărgirea sferei de activitate a unor Mare-jupani organisaţiunea unitară a seminţiilor familiare schimbări tot mai mari, astfel încât cu timpul pierdură ele mult din caracterul lor care şi aşà nu erà de tot original precum o pretind aceasta că o fi fost, istoriografii Slavi.

In instituţiunea zadruga, oficiul lui stareşina nu erà hereditară în familie, astfel că după moartea lui Stareşina nu trebuià să urmeze numaidecât fiul său, ci membrii din zadruga alegeau liber fără o deosebită consideraţiune la legăturile familiare. Aceeaşi practică se observase şi la alegerea unui cmet sau cnez. Dar dejà la denumirea unui „Oborcnez" aflăm noi că alegerea nu se mai putù susţineà în aceeaş formă liberă şi curată. Dignitatea funcţiunilor de Oborknez, Jupan şi Velikijupan erà de regulă legată de o anumită familie şi treceà cu timpul din tată în fiu pe calea moştenirei naturale, deşi alegerea în privinţa formei externe persistà mai departe. Cu cât mai lung erà această dignitate legată de o familie, cu atât mai mult aveà această familie ocaziunea de aş-i procurà avere şi autoritate şi de aş-i întărì tot mai mult posiţiunea sa proprie.

Imprejurarea, că şi alţi jupani să năzuiau de a procurà

1. Acest cuvânt „*Obor*" probabil că se derivă dela cuvântul german „ober". Aceasta o adevereşte atât însemnătatea cuvântului „ober"—superior, „obercnez = cnezul superior", cât şi dignitatea ce o are cutarele care poartă acest titlu. Se vede că Croaţii şi Sârbii vor fi luat acest cuvânt la timpul său — ca şi multe alte cuvinte —dela *Osgoţii*, cari erau Germani, şi cu care veniseră ei lung timp în atingere.

familii lor dignitatea unui Mare-jupan, aveà de urmare, că Marejupanii gândeau mai mult la acest moment familiar-egoistic decât la binele comun al ţării, deaceea căutà adeseori Marelejupan de a inaugurà în domnia sa o domnie bazată pe volnicie, pe abuz de putere, şi de a trece peste sfera dreptului său. Tot aşà erà şi cu oficiul lui Oborknez. Şi acesta se silià de a susţine această dignitate în familia sa dar nu făceà atâta abuz din poziţiunea sa, dejà din acea cauză, pentrucă se temeà, că familia sa va pierde toată încrederea comună şi că cnezii vor alege pe un alt Oborknez. Alegerea se făceà însă pentru toată viaţa. Ideia responsabilităţii comune erà însă transmisă şi asupra corporaţiunilor mai mari în acelaş fel precum erà ea stipulată şi pentru zadruga, şi deşi organisaţiunea familiară a stirpei devenise mai târziu mult slăbită şi desbrăcată de haina ei veche, totuş ideia aceasta a responsabilităţii şi a chezăşiei mutuale şi a controlei comune se trage ca un fir roşu în toată istoria acestei ţări.

Despre istoria timpului ce a urmat imediat după invasiunea Slavilor şi in decomun al celor din Vestul Balcanului avem puţine date autentice la mână, şi aceea ce există tratează în un mod de tot întunecat numai certele şi luptele unor jupani întreolaltă. Ea ne dă deci prea puţin interes pentru studiarea chestiunii noastre pe care o urmărim. In decomun toată istoria Slavilor din Balcani e tratată de către aceşti scriitori Slavi în un mod cu totul tendenţios, falşificând chiar şi istoria, numai şi numai de a râdicà cu toată forţa rasa slavă până la la 10-lea cer.

Mai însemnat e pentru noi dejà silinţa împăratului Heracliu, de a-i aduce pe Croaţi şi pe Slavi la creştinătate. După mari sârguinţe, îi succese în fine de a înduplecà pre o parte din popor ca să primească creştinismul şi aceştia convertiţi fură puşi imediat sub hierarhia Episcopatului din *Spalato*. Pe atuncea nu erà încă deosebirea de credinţă creştină, n'ci lupta de moarte între creştinii cei din Apus şi cei din Răsărit, ci Spalato împreună cu toată Dalmaţia aparţineà dominaţiunii imperiului bizantin dar stăteà sub herarhia bisericească din Roma. Insă cea mai mare parte din Sârbi şi Croaţi persistară deocamdată la credinţa lor păgână. După moartea lui Heracliu în anul 641, se întoarse şi acei Slavi ce primiră sub Heracliu creştinismul înapoi la legea lor păgână cu tendinţa pre-

cisă, de a nu aveà nimic de lucru nici cu hierarhia din Roma, nici cu cea din Constantinopole.

In urma triumfurilor mari ale lui Carol-cel-Mare preste Barbarii din Răsărit, Goţii şi Avarii, pierdură aceştia şi cu ei împreună supuşii lor Sârbii şi Croaţii, independenţa lor. Dalmaţia ajunsese atuncea sub dominaţiunea Francilor, iară Bosnia ajunsă, din cauza neunirei între Sârbi, o parte de Vest sub dominaţiunea Francilor, iară partea de Ost sub dominaţiunea română-bulgară.

Neînţelegerile perpetue, fără sfârşit în afacerile interne ale ţării lor, dar mai ales în afaceri religioase, între seminţiile serbo-croate (din Bosnia, Croaţia şi Serbia) dădù regelui româno-bulgar *Simeon*[1] (893—927) un prilej binevenit, de a ocupà în anul 893 Serbia întreagă şi o parte din Bosnia.

Domnia bulgară o suportară numai foarte greu popoarele din Balcani şi anume mai ales Românii care erau preponderanţi mai ales în Vestul Balcanului în Bosnia, Herţegovina, Dalmaţia, Montenegrul şi Croaţia litorală de astăzi. Deaceea apucară adeseori aceste popoare sub conducerea Românilor armele spre a se eliberà de acel jug bulgăresc, însă de regulă fără succes, până ce în fine ajunseră ei pentru un timp scurt din nou sub dominaţiunea bizantină.

In primul imperiu româno-bulgar, cultura adoptată dela Bizantini le-a fost adus Slavilor fructe literare[2] destul de însemnate dar mai cu seamă o literatură bisericească slavă prin introducerea posterioară a limbei slave în biserica creştină-bulgară de către discipulii merovingi ai apostolilor Chiril şi Metodie încreştinatorii Moravilor. Se pare însă că pe timpul regelui *Simion* se va fi născut în Balcani şi anume în Sudul Hemului, şi secta Bogumilă, şi aceasta tot numai din caza frecărilor religioase între biserica bizantină şi ceà romană. Monumentele istorice erau pe atunci puţin luate în seamă, ba chiar de loc, şi deacolo vine, că dela acest timp avem dela ei numai foarte puţine date istorice.

In timpul prim, când ei (Bulgarii) sê supuseră imperiului Bizantin, s'au fost ridicat câtva prin helenisarea bisericii re-

1. Virgil Stoicescu : Romanii din Macedonia. Bucureşti 1901 : pag. 14.

2. Studiu asupra dialectului românesc din Macedonia, de *St. Mihăileanu*, Bucureşti, 1889, p. 25.

ferinţele culturale ale lor, şi când dominaţiunea naţională fu descompusă, se împărţise pretutindeni prin ţările învecinate elevii marelui dascăl a Archiepiscopului *Eutychimie* [1] cari introduseră pe lângă alte ştiinţe şi limba slavă ca o limbă de stat şi ca o limbă bisericească cu o scriere formată din literile greceşti, numită *glagolită* [2]. Insă o cronică nu s'a fost desvoltat în imperiul bulgar.

Croaţii şi Sârbii putură fi înduplecaţi să primească creştinismul abià pe la secolul al IX-lea şi precum am amintit mai sus, prin stăruinţa puternică a împăratului *Heraclius*. Discipulii fraţilor Chiril şi Metodie care propăvăduiră Evanghelia la Slavii din Moravia (şi nu la Slavii din Balcani) alungaţi fiind din Moravia după moarte acestor doi fraţi, veniră în Bulgaria şi introduseră acì limba Slavă în biserica bulgară.

Astfel pe când preoţii catolici (din Roma) care nu cunoşteau limba slavă, puteau să înfăţişeze efecte, mai mici, secerară aceşti discipuli ai lui Chiril şi Metodie de oarece ei cunoşteau limba slavă, între Slavii amestecaţi cu Români şi Bulgari, resultate admirabile. Acolo pe unde ei nu putură nimic ajunge cu elocinţa lor, luară aceşti discipuli refugiul la pictură. Ei zugrăvià în colorile cele mai grozave muncile iadului în un mod foarte abil şi acele imagine erau din cauza fanteziei vie şi foarte mişcătoare a popoarelor, în stare a uşurà priceperea şi primirea doctrinei nouă. pe când pe altă parte soarta celor botezaţi în Christos erà zugrăvită în colorile cele mai frumoase. Aceasta făceà efect în popor şi astfel le succese discipulilor lui Metodie de a influenţà asupra inimii şi a vieţii sensitive a fruntaşilor poporului întru atâta, încât la anul 862 singur *Crum* regele Bulgarilor părăseşte credinţa păgână şi trece la creştinism. Exemplului dat de el îi urmează şi poproul deşi nu întreg deodată, dar de astă dată peste jumătate. *Hadrian II* denumise pre Chiril, care propăvăduise Evanghelia la Slavii din Moravia şi-i aduse pe aceştia la creştinism de *Archiepiscop al Panoniei şi al Moraviei*, iar Ioan VIII îl denum de Marepastor al Serbiei. Chiril şi Metodie lăţiră între Slavii din Moravia nu numai cretştinismul ci introduseră între ei şi scrierea aşà-numită „*glagolită*" şi anume acomodând literile

1. C. *Jireček*: Geschichte der Bulgaren Prag 1878.
1. *Katjuzneacki*: Despre acest Archiepiscop şi literat. Cernăuţi, 1901.

cele greceşti ideomului şi firei limbei slavone, şi introduse astfel totodată şi limba Slavă în biserica lor numai cu scop, ca prin aceasta să-i câştige atât mai degrabă pre Slavii Moravieni pentru creştinism.

Această năzuinţă provocase negreşit o opoziţiune vehementă la clerul catolic, însă aceşti Episcopi şi-au fost asigurat dejà o poziţiune destul de forte în Moravia. Silinţele lor erau cel puţin la început, lipsite de egoism şi cu totul contrare intenţiunilor şi silinţelor popilor catolici. Ei îşi agonisiseră însă dejà o autoritate mare în lumea slavă astfel că întreg clerul catolic nu le putù strică mult. In fine, Papa totuş le oprise Slavilor, ca ceremoniile religioase şi leturghia în Biserică, afară de predică, să nu se facă în limba slavă, sub cuvânt, că *„limba şi scrisul slav"* ar fi foarte periculos pentru biserica creştină. Şi precum vom vedeà mai la vale în capitolele ce urmează, au avut Papa din Roma tot dreptul, mai ales ce priveşte soarta posterioară *naţional-religioasă*, ba chiar toată *existenţa naţională*, tot viitorul poporului român de pretutindeni atât a celui din Balcani cât şi a celui din Carpaţi, căci biserica slavă a fost un dezastru cumplit, o nimicire naţională pentru întreg poporul român de pretutindeni, care ne-a cauzat *rane* naţionale, morale, sociale atât de cumplite şi atât de intensive încât şi astăzi bolim încă cumplit în urma acestor nu rane şi cangrene slave-bisericeşti.

Sub ţarul Simion fu apoi ritul greco definitiv introdus în toată Bulgaria (885). Deşi aceşti doi fraţi Chiril şi Metodiu n'au opèrat direct în Balcani la încreştinarea Slavilor din Balcani, totuş prin aceea că Chiril introduse scrierea chirilică la Slavii din Moravia, iară discipulii lui la Bulgari prin aceea că el traduse toată Evanghelia în limba slavă, că discipulii săi introduse scrisul şi limba slavă în biserica bulgară, poate Chiril cu tot dreptul fu numit întemeietorul literaturii slave, Apostolul Slavilor, ba chiar întemeietorul Slavismului, căci e o întrebare mare, de s'ar fi putut susţine poporul slav între atâtea alte popoare mult mai înaintate şi mai puternice şi nu s'ar fi pierdut ca şi Hunii, Avarii, Goţii, Gepizii, Cumanii, Vandalii, etc.... de ar fi avut el acea conştiinţă de sine care l'a făcut să reziste faţă de influenţa atât de puternică posterioară greacă şi română, faţă de puterea asimilitoare a bogumilismului şi a islamismului până'n ziua de astăzi, dacă Slavii n'ar fi avut acest razim puternic naţional şi datător de viaţă *„scrierea slavă, biserica slavă,* şi cu ea literatura slavă, şi cultul

slav. De acolo vine că Sârbii confundă şi până'n ziua de astăzi naţiunea cu credinţa lor şi numesc amundolă cu un cuvânt *„sărb"* *„sbrska vjera"* = legea sârbă, şi nu legea ortodoxă, precum o numim noi Românii biserica noastră, de tot falş, chiar de tot ruşinos pentru noi „legea ortodoxă". Legea noastră ar trebui să o numim noi „legea românească-răsăriteană" sau „legea românească-apuseană" şi nu ortodoxă" sau *„greco-orientală"* sau *„greco-*unită", tot *„greaca"*, „adică acea lege care ne omoară pre fraţii noştrii Români din Macedonia, fiindcă aparţin legei *„ortodoxe"*.

In Bosnia se lăţise creştinismul abià prin anul 867, adică creştinismul slav ajunse pe aci târziu, mult mai târziu după ce primiră Bulgarii limba slavă în biserica lor, abià prin dominaţiunea bulgară sub Simion. Şi aci numai partea care erà dominată de Bulgari. Până atunci toată Bosnia stăteà sub Hierarhia din Roma şi avea ritul latin în biserică. Numele *Bosnia* nu erà pe atunci încă cunoscut. Pe atunci erà *Svetomir* Mare-jupan prin părţile Bosnei de azi, In Herţegovina şi Bosnia se lăţise creştinismul între Slavi abea sub împăratul Heracliu prin influenţa Românilor. vechii locuitori autochtoni ale acestor ţări, şi dejà creştini depe timpul Romanilor. Insă Slavii din aceste părţi nu ţinuse (la început) lung la creştinism, ci după moartea lui Heracliu trecură ei din nou la păgânism. Sămânţa creştinească semănată între ei nu prinse încă rădăcini în inimile lor şi mai ales Sârbii erau tocmai aceia cari primiră foarte greu creştinismul. Abià influenţa seculară a Românilor conlocuitori cu ei, au mijlocit trecerea lor nu în mase ci periodic, prin unele familii. Abià sub Marele-jupan *Svetomir* sau după cum numesc alţi istoriografi şi scriitori Slavi, *Zvonimir* [1], au început creştinismul prin influenţa bisericii bulgare, a luà o consistenţă mai mare în poporul slav încă străin fiind în această ţară. Şi tocmai deaceea că erà străin, străin de ţară, străin de cultura romană, respective de cea acuma devenită română, poporul slav depe aicea nu putù fi nici sincer nici aplecat creştinismului căci, în curând îi vedem cu toţii trecând la o altă religie. Negreşit, au fost şi alte cauze, care au necesitat trecerea nu numai a Slavilor ci în mare parte şi a Românilor, la religiunea cea nouă, cea aşà numită „bogumilă" sau „paterenă", ba Românii erau aci chiar con-

1. *La Deocleas* este cel numit Zvonimir, la *Marulus*, Satimin, la *duf resne.* Svetomir. De familiis Dalm. Slav. Paris, p. 273,

ducătorii şi propagatorii acestei doctrine nouă, prin lăţirea literaturii bogumilice pre care o scrise mai ales Românii din Balcanii de oarece această nouă doctrină corespundeà mult spiritulu, timpului, împrejurărilor sociale depe atunci.

Noi am amintit mai sus că sub Marele-jupan Svetomir, care erà mai mult o figură legendară decât istorică, ţara aceasta nu erà încă cunoscută sub numirea de *„Bosnia"*, şi aceasta e cu totul explicabil, deoarece noi am zis mai sus că istoria Bosniei dela secolul VII-lea până la Banul Culin, adică până la secolul al XII-lea e cu totul neclară, întunecată, neesistând până la acel secol nici date, nici izvoare, ci numai presupuneri, iară documentele noastre eraldice apar abià după secolul al XII-lea şi aceasta cade tocmai pe timpul invasiunii Maghiarilor în Dacia-Traiană şi Panonia, adică la 997, când o parte de Românii din aceste părţi au fost necesitaţi să emigreze spre Bosnia (Dalmaţia) şi Serbia. Şi deacì vedem noi stratul (se va fi pus negreşit temelia puternică) cel mare şi puternic al Românilor din aceste ţări, care au fost apoi mai pe urmă neîncetat întărit prin invasiune şi imigrări când din Macedonia, când din stânga Dunării, când din Serbia şi Bulgaria, şi care element puternic românesc au existat necontenit până'n secolul al XVIII-lea.

Dela secolul al VII-lea până la Banul Culin ţara Bosnia nu aveà o numire sigură, ci dânsa se chiemà când „So",'când, „„Uzora", când „Rama", când „terra Besiorum", când „Bassante"[1] etc.; abià Banul Culin (1168—1204) — despre care vom vorbì mai pe larg, mai la vale şi care erà precum vom vedeà mai jos încă român — puse definitiv numirea ţării, luându-şi titlul de „Ban al Bosniei".

Adolf Strausz[2] spune că Budimir[3] primul rege serbesc ţinù în anul 874, pe câmpul *Delminium* o adunare obştească, adică un sfat al ţării şi împărţise la această adunare (dieta), imperiul său Iliric estins, de oare ce el nu-l putù singur guvernà din un centru, în trei părţi şi anume în aşà numita: *Croaţia roşe* şi acì erà de înţeles Albania şi o parte din Dalmaţia, *Croaţia albă* adică

1. *Isidor Ieşean* „Despre originea cuvântului Bosnia" publicat în „Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filosofie, organ al Societăţii istorice române vol. XIV part. I şi II 1911 pag. 157—177.

2. *Adolf Strausz*: „Bosnien Land und Leute". Wien, 1882, p. 12.

3. Autorii mai vechi îl numesc *Svetopolek* (adică svetii pulk), sfântul june, vezi „Assermann Karl ecles. univ.", tom. IV.

Croaţia de azi, şi în *Croaţia internă* ce cuprindeà Bosnia, Rascia, Herţegovina şi ducatul Zeta. Aceste trei ţări să le fi fost împărţit el în Banate [1], Zupanate şi Voevodate. Afacerile justiţii, conduceà Županul şi clerul influenţat de Bizantini ce erà dependente de Constantinopole. Afacerile militare, organizaţia apărării comune erà lăsată, din cauza autorităţii mari şi aşà-zicând a in-

1. Sub Banate înţeleseră Slavii dignitatea de „duce". Cei mai mulţi „Bani" erau membrii ai familiilor domnitoare sau, precum am arătat mai sus, se trageau din casta nobilitară română a „Sarabilor" sau a „Basarabilor". Jupan şi Voevod e sinonim, adică tot aceea, ce la noi însemnează „Conte" sau „Duce" şi abià aceştia organizau armata în caz de lipsă. Vezi *Seneslav*: *Pandect.* Historiae turc. tom. III şi *Debner Gelas*: Annuar. Bohem".

După cum susţine savantul nostru P. B. Haşdeu (vezi opul „Etymologicum Magnae Romaniae", Bucureşti 1894, sub litera B, cuvântul „Ban", „*Banilor*" pag. 271—284: numirea de „Ban" şi dignitatea „Ban"-ului, nu ar fi o instituţiune slavă, şi nu aparţine nici Sârbilor, nici Croaţilor (căci Bulgarii nu posedă această dignitate. Primii cari ar fi întrebuinţat această numire de „Bani", această dignitate a „Banului", adecă ca expresiune şi dignitate, să fi fost Persianii, dela aceştia au primit Românii şi abià dela Români au primit-o Slavii din Vestul Balcanului, cu ocaziunea imigrării lor în Bosnia şi Serbia, când au fost ei împinşi de invaziunea Maghiarilor în Panonia şi Dacia-Traiană, despre care am amintit mai sus.

Românii au căpătat acest cuvânt „ban" ca şi cuvântul „cioban", „balaban" (conducător în sens ironic) în veacul de mijloc, în regiunea dunăreană, mai cu seamă prin mijlocirea celor două mari popoare turanice năvălitoare, *Pecenegii* şi *Cumanii*, cari veniseră în Carpaţi, după o lungă şedere la coastele Persiei. Aşà dară „ban" şi „cioban" ar fi cuvinte persiane, ce ar fi venit mai întâi la Romanii dela Dunăre şi abià de aici s'a strecurat cuvântul, prin mijlocirea Românilor, adică prin emigrarea Românilor din cauza năvălirilor Ungurilor, la Sârbii din Bosnia şi Serbia şi la Croaţii din Croaţia.

Un vocabular cumanic din secolul al XIV-lea, ajuns din fericire până la noi, este plin de persianisme (*Kuun*, Codex Cumaniens paosim). Cuvântul persian „ban" e asemenea cuvântului zendic „van" şi însemnează: posesor, dominus, vir magnus, illustris. (Vullens I. 184). Dela Persiani „ban" a trecut la toţi vecinii lor, Turani şi ne-Turani. Aşà la Armeni, compositul „*marz-ban*" erà titlul capului oştirii (De Lagarde, Abhandl. p. 64). Alanii din Caucaz, când au înaintat în Europa, împinşi fiind de Huni, unul din principii lor se chemà „*Sangibanus*" (vezi Jornandes).

Tot aşà poate să fie şi cuvântul „*Balaban*" o composiţiune din „*bala*" şi „*ban*" sau „balavac" în limba sârbă-croată, însemnează prost, vrea să zică „bala" şi „ban" ar însemnà regele proştilor, sau primul între proşti.

Eu sunt chiar de părere că şi cuvântul „*panie*", „*pan*" (domn) la Poloni, Ruteni şi Cehi, ar veni încă dela acest cuvânt Persian „ban", care însemnează încă „domn" precum am văzut mai sus. Adoptarea aceasta a putut fi foarte posibilă prin atingerea acestor popoare cu Pecenegii şi Cumanii, ce li erau vecini cu toţi.

Continuitatea teritorială a acestui cuvânt „ban" dela Oltenia, apoi Serbia,

dependenţii Jupanilor, pe seama lor. Dar tocmai din această cauză erà această apărare foarte lax exercitată. Numai în cazuri extraordinare, când erà d. e. ţara în pericol se uniră trupele Jupanilor sub suveranitatea conducerei supreme a unui *Mare-Jupan*. Această mare sferă de autoritate a Jupanilor aveà negreşit o influenţă dăunătoate asupra ridicării Bosniei şi asupra întăririi şi lăţirei puterii naţionale.

De oarece fiecare Jupan aveà înaintea ochilor săi mai mult interesul său propriu, apoi ţinta şi zelul său principal erà totdeauna de a ajunge Mare-Jupan. Aristocraţimea bosniacă posedà latifundiile şi pământul ţării ca un alodiu în mod feudal şi pentru aceea erà ea obligată să susţie o anumită armată. Voevozii aveau rolul unui subconducător. „Vlasteni“ şi „Vanosči“ însă aveau în fiecare Jupanat rolul unui stegar. Aceştia purtau o uniformă ce semănà mult cu aceea dela curtea bizantină. Incât luaseră parte oraşele şi poporul de rând la purtarea răsboiului nu se poate

---

Bosnia, Croaţia, apoi Polonia, pe la Ruteni şi Cehi, şi până la Marea Adriatică, este învederată. Pe acest spaţiu geograficeşte neîntrerupt, pecenegicul sau cumanicul „ban" (domn), nu puteà să călătorească decât plecând din România, dela poporul român, prima staţiune balcanică a Pecenegilor şi a Cumanilor şi deci e de tot sigur că Oltenia şi poporul român au avut pe *„Bani"* înainte de ce l-au avut Sârbii şi Croaţii. Şi gonită fiind ramura românească, cea aşezată de veacuri în Panonia, prin invaziunea maghiară, după cum am amintit mai sus, se revărsase în parte în secolul IX—XI tocmai asupra Bosniei şi Dalmaţiei, unde provin cele dintâi Banate, adică acolo, unde ne întâmpină cele mai vechi *Banate* ale Serbilor. De aici rezultă că în acea epocă—o epocă în care o mare parte a României erà cuprinsă de Pecenegi, astfel că contemporanul *Suidus* zice : **Δάκες δι νῦν Πατζνακίτοι λεγόμενοι** Oltenia (adecă Severinul) aveà dejà *„Bani"*, care titlu Romanii cei din Panonia l-a fost transmis Sârbilor, şi Croaţilor. Tot acest titlu *„ban“* l-au fost transmis în aceste ţări şi casta nobilă a *„Sarabilor"* sau a *„Basarabilor"*, şi cu dânşii şi *marca* lor şi numirea ţării în „Bosnia". vezi Isidor Ieşan : „Despre origina cuvântului Bosnia“ amintit mai sus.

Pe lângă titlul „Ban", Romanii au avut din aceeaş vechime şi numele personal de „bani" cu derivatele sale de Banila (în Bucovina), Baniţă, Băneasa, Bănău, Banciu, Băncilă, Băuş, etc.

Iară cuvântul „Jupan" va fi desigur un cuvânt „hibrid", o compoziţiune din latinescul „sub" şi sus amintitul cuvânt persian „Ban" adică „sub-banus" şi de acolo slavizat şi vulgarizat în *„Jupan"*. Şi dacă cercetăm mai de aproape însemnătatea acestui cuvânt „Jupan", apoi vedem că el corespunde pe deplin dignităţii sale, adică „Jupan" e ceva mai puţin decât „Ban" şi corespunde deosebirei ee există între „Erzherzog şi Herzog sau Furst şi Graf la Germani, şi această constatare pare a da dreptate presupunerii noastre.

constatà, atâta ştim, că pe lângă indigeni se aflà şi o oaste angajată adică plătită sau mercenari. Armele lor constau din arme de apărare adică din un scut lung, iară pentru atac întrebuinţară ei cu predilecţiune o suliţă lungă. In o luptă deschisă pe câmpul liber, desvoltară ei o abilitate desăvârşită. La asediu se arătară ei însă mai puţin apţi. Bravura şi bărbăţia formase la poporul bosniac amestecat din Slavi şi în cea mai mare parte din Români [1], dejà de timpuriu virtutea principală adoptată şi învăţată dela Românii autochtoni şi dela cei imigraţi acì în timpuri periodice. Ei posedau o personalitate expresivă ce se puteà asemănà cu popoarele cele mai curagioase din acele timpuri.

Deşi în acest sfat obstesc s'au fost pus la cale multe instituţiuni şi dispoziţiuni salutare, totuş ele nu erau suficiente de a împiedicà luptele adânci religioase, ce intrase dejà pretutindeni şi care căşiunase frecările posterioare atât de nenorocite. Locuitorii acestor ţări, care erà la început exclusiv de ritul latin trecu abià mai târziu prin influienţa impetuoasă a bisericei bulgare, la ritul slavo-bulgar respective slavo-bizantin, pe când partea cea mai mare a populaţiunii persistase a rămâneà credincios ritului latin şi bisericii romane din Roma.

In această epocă de mare frământare, de mari transformaţiuni nu dispunem noi de o tradiţie scrisă şi nici un document n'avem care ne-ar puteà informà despre uzul şi obiceiul poporului. E însă foarte probabil că acele obiceiuri şi deprinderi ce le vor fi având acuma Sârbii şi Croaţii vor fi fost în mare parte dejà primite dela poporul autochton respectiv dela Românii pe care i-a găsit acì, şi care au sosit necontenit, când din Ost (Bulgaria), când din Vest [Macedonia, Tesalia, Epirus (Vlachia Mare, Vlachia Mică şi Vlachia superioară] când şi din stânga Dunării.

Impărţirea ce se făcuse de către regele Budimir pe câmpul Delminium nu erà avantagioasă. Pretutindene domniau Banii cu o suveranitate deplină, şi fiecare Ban să năzuià să guverneze cât se poate de independent, şi mai ales Banii din Croaţia internă, adică cei din Bosnia şi Herţegovina ş' din Serbia, pândeau numai ocaziunea de a luà Banatul unul dela altul şi de a se mărì pe cheltuiala altuia. Fiecare stăruià de a ajunge cât mai degrabă cu totul independent şi de a formà pentru sine un regat mare şi puternic.

1. Isidor Ieşan : „Românii din Bosnia şi Herzegovina", la Tribuna, Arad, Nichin 1906.

Croaţii şi Sârbii se combătuse necontenit, până ce Banul din Croaţia albă, *Terpimir I* murise fără succesori şi *Krezimir*, Banul Serbiei unise în anul 905 Croaţia albă cu banatul său. *Kanimir*, Banul bosniac apucase armele, spre a împiedecà această împreunare, fu însă bătut în mai multe rânduri şi anume la *Jaiţe*, *Banialuca* şi *Belgrad* la apa Pliva, şi Krezimir aduse astfel din nou toate trei ţări sub domniaţiunea sa. Krezimir luase chiar încurând cu consimţimântul Papei titlul de rege al Serbiei.

Insă tocmai pe acest timp devenise groaza Balcanului un alt beliduce mare. Erà *Simion*, regele româno-bulgar. Acesta intrase în Serbia cu o armată puternică ce constà în mare parte din Români, devastă toată Serbia şi o anexase la imperiul său. De această ocaziune se uzară Banul din Bosnia şi din Croaţia de a se eliberà de sub dominaţiunea serbească. Primul pas în această privinţă o făcù Herţegovina, şi nu Novibazarul de azi precum o susţin cu totul falş mulţi scriitori Slavi. Ea se puse sub protectorul Romei, Banul de aice se declarase duce *de Chlum* (Hum), iară în Croaţia căpătase *Tamislav*, care încă se puse sub protecţiunea Papei, dela acesta, titlul de „*Rege al Croaţiei* [1].

In Bosnia domnià pe atuncea însă *Ştefan*, fiul regelui din Serbia, *Krezimir*, aproape independent. Sub domnia lui ((915—932) se lărgise frontierele ţării. Ragusanilor dăruise el, ca recunoştinţă pentrucă îl sprijinise contra contelui *Korbovia* [2], cetatea *Breno*. După moartea lui Ştefan, fu soţia sa Margareta, cu ocaziunea unei răscoale, alungată depe tron, şi fugise numai cu mare greutate la Ragusa, unde a fost în fine, după moartea ei îngropată la anul 935 în o biserică zidită de dânsa [3].

1. Adolf Strausz: Bosnien Land und Leute, Wien, 1882.

2. Acesta desigur nu va fi fost slav.

3. Istoria Ragusei, Slavii (Croaţii) o numesc astăzi Dubrovnik), joacă în toate afacerile bosniace, în de comun în toată istoria Bosniei un rol foarte important. Pentru naţiunile (ţările) din Sud-Vestul Balcanului, dar mai ales pentru Bosnia, aveà Ragusa o influenţă foarte binefăcătoare. După descălecarea Sârbilor şi a Croaţilor în aceste părţi, erà Dalmaţia împărţită în două părţi, şi anume: în *Dalmaţia de Sud*, cu capitala Ragusa, şi în *Dalmaţia de Nord*, cu capitala Spalato, care reprezentà teritoriul ocupat de Croaţi şi căpătase deaceea şi numele *Croaţia*. Aceasta e tot odată şi cauza, de ce limba dalmatină erà numită limba croată, de oarece dânsa erà o limbă aparte, ce semănà mai mult limbei româneşti, până ce abià mai târziu, prin secolul XIV-lea

După ce i-a succes după moartea împăratului *Simion*, principelui serbesc *Ceslav* (Ceslau 931—960) de a ridicà Serbia apăsată, subjugată şi decăzută, din nou şi de a formà un stat federativ, au fost luată şi Bosnia în acea federaţiune. Contimporanul scriitor grecesc al împăratului Constantin ne aduce prima ştire sigură despre Bosnia depe atuncea. După dânsul erà Bosnia atunci o parte din principatul serbesc, deci cu totul explicabil influienţa bisericei slavo-bulgare din acel timp asupra Bosniei, şi nu aveà un regent propriu, ci erà supusă principelui Ceslav. Şi acestui principe este de a se mulţumì că Banatul Bosniei a fost apărat de invasiunea Maghiarilor. Căci Maghiarii, mai ales după ce au fost ei ajuns dominaţiunea peste Sirmia (: partea de Ost a Panoniei de jos de odinioară între râurile Save şi Dunăre, şi de unde au fost împinşi Românii şi siliţi să treacă peste Save şi Dunăre în Serbia, în Bosnia, etc. :), făcură de mai multe ori incursiuni în Peninsula Balcanică, mai cu seamă după ce au fost ei amarnic bătuţi de către Germani (: de cătră Otto II :) în anul 955.

Aşà făcuse odată ducele unguresc *Kées*, probabil domnitorul Sirmiei, o escursiune de pradă cu călăreţii săi iuţi prin Bosnia, şi înaintase până la Župa (Jupa) şi Drina, ce se aflà la frontiera între Bosnia şi Serbia propriu zis. La locul Cvilina îl aşteptase însă principele Ceslav cu armata sa, hordele ungare fură bătute şi împrăştiate în toate părţile, iar conducătorul lor picase în lupta dată de către Trehomilo. Trufia obraznică a Maghiarilor şi-a fost aflat acì mormântul ei.

---

devenise ea mai mult slavă sau sârbo-croată. Deşi au existat în unele părţi dialecte, dar acestea aparţineau mai mult limbei române-latine. Când Croaţia a fost unită cu Ungaria, soarta Dalmaţiei erà în multe părţi strâns legată de soarta Croaţiei. Pentru litoralul dalmatin erà între Ungaria şi Croaţia, mai târziu între Ungaria şi Veneţia, totdeauna o luptă neîntreruptă. Ungaria executase peste Dalmaţia din secolul XII până la anul 1439 mai mult sau mai puţin o dominaţiune faptică. Apoi veni dominaţiunea veneţiană, care durase până la anul 1797. Ragusa erà de cu timpuriu literar foarte productivă. Productul cel mai vechiu al literaturii raguseane e *Annuariul presbiterului Deoclea*, care erà scris în anul 1150. Cei mai însemnaţi scriitori din acele timpuri sunt: *Lucius*: „De regno Dalmatiae et Croatiae; *Micaesi*: „Otior Croatiae liberr unus"; *G. Catalinich*: „Storia dela Dalmatia"; *Kukuljević*: (desigur dela „cucul"): „Archiv za povjestnicu jugoslavenskie"; *Safaržik*: „Geschichte der slav. Sprache u. Literatur"; *I. Svear*: Ogledalo, Iarije"; *D. Seljan*: Zemjopis pokrajuvah ilirskih"; *I. Ilic*: „Narodni slavenski običaji.

Principile Ceslav înaintase apoi după această luptă victorioasă spre Sirmia în ţara Ungurilor, plătise însă această vitejie cu moartea. După moartea sa decăzù iară imperiul său şi preste Bosnia guvernau dejà Bani indigeni. şi anume *Legert*. Un fiu natural a lui Krezimir devenise ales de către jupanii Bosniei, de Ban al Bosniei.

După moartea regelui serbesc *Predimir*, devenise Serbia din nou împărţită între fiii săi. Aceştia netrăind în pace între alaltă începură a se răsboì întreolaltă şi de a-şi devastà viceversa ţările lor proprii. Erà adică o anarchie şi un răsboiu constant fratricid atât de teribil încât o deputaţiune serbească venise la Legert, Banul Bosniei, şi-l rugase ca el să intervină şi să facă capăt acestor situaţiuni insuportabile, ce nimiceau toate forţele ţării şi să ocupe tronul serbesc. Lui Legert îi plăcù această invitare şi intrase cu o armată în Serbia, o cucerise şi prinse nu numai pe cei 4 fraţi domnitori *Hralimir*, *Boleslav*, *Dragislav* şi *Sveled*, dar şi toată familia lor şi pe notabilii ţării. Numai fiul cel mai tânăr a lui Boleslav, *Silvestru*[1], putù fugì la Ragusa. Aşà devenise toată Serbia sub dominaţiunea Banului bosniac, Legert, care a fost mai târziu ales şi de rege al Dalmaţiei. Reşedinţa sa erà *Traiecto* aproape de oraşul Cattaro. Legert nu domnì însă lung timp. In anul 963 picase el şi toată familia sa jertfa ciumei orientale ce crasase în acel timp. In acel an erà silit şi Petru fiul lui Simion împăratul romano-bulgar să renunţe la teritoriile ce le aveau în Serbia.

Pe tronul bosniac şi serbesc erà chiemat acuma *Silvestru*, dar acesta guvernase încă numai puţin timp deoarece *Muncimir*, regele croat intrase, după ce alungase din ţara sa pe fratele său *Surigna* şi învinse pe dogele de Veneţia, ce venise fratelui său în ajutor, cu o armată în Bosnia şi cucerise aproape toată ţara. El estinse dominaţiunea sa şi asupra Dalmaţiei. Despre Muncimir şi Krezimir II, care îi urmase lui Silvestru avem ştiri prea puţine şi de tot nesuficiente. Atâta ştim că belicosul *Muncimir* triumfase adeseori peste *Petru Ursini* dogele Veneţiei. După moartea sa îi urmase la anul 1018 pe tronul Bosniei, *Krezimir II*, despre care ştim încă numai atâta, că el a fost grozav

1. *Gebhardt*: „Geschichte Ungarns", Bad. III. *Hellwald*: „Die heutige Turkei", Bad. I.

bătut de către împătarul bizantin Vasilie II Bulgaroctonul şi deportat ca prinsonier la Constantinopole.

Acesta concepuse adică ideia, şi aceasta îi şi reuşise, de a readuce din nou toată Peninsula Balcanică sub puterea împăraţilor bizantini. După o luptă lungă şi sângeroasă învinse el mai întâiu pe împăratul român din *Ohrida*, pe atunci statul şi poporul cel mai puternic din Balcani, despre care vom vorbì mai la vale în un capitol separat, apoi se întoarse în contra Serbilor şi a Croaţilor. E foarte probabil că atunci pela anul 1019 va fi picat şi Bosnia şi Herţegovina şi Sirmia, sub dominaţiunea bizantină, dupăce ducate mai puternice decât Bosna, precum Zeta şi Serbia picase sub dominaţiunea bizantină. Dar dejà după moartea acestui puternic împărat se eliberase Bosnia din nou de sub dominaţiunea bizantină şi rămase deacum înainte prin un timp mai lung independentă sub Banii săi proprii.

In al doilea şi al treilea patrar din secolul al XI-lea îşi ridicase Banii Bosniei autoritatea lor şi vaza ţării întru atâtea, încât în anul 1067 erà Bosnia pusă în rând cu principatele Deoclea (Zeta) şi Serbia. Astfel întărită putù Bosnia să reziste mai târziu chiar prin mai lung timp ducilor din Deoclea care voiau cu toată râvna să o supuie lor.

Imediat după moartea lui Vasilie II se eliberase *Nicolai* un urmaş de a lui Krezimir II de legătura sa cu Serbia şi de sub suveranitatea împăratului grecesc, aduse aproape toată Bosnia sub stăpânirea sa şi se lăsă proclamat de către nobilimea ţării de „*Ban al Bosniei*". Regele Serbiei *Hralimir* urmaşul lui Krezimir erà necesitat să-l recunoască de Ban al Bosniei şi ca recunoştinţă luase el pe sora lui Hralimir de soţie, Prin aceasta îşi întărise el şi mai mult tronul bosniac. Relaţiunile între Bosnia şi Serbia pe timpul Banului Nicolai, erà ca între două state egale şi aliate. După un lung şir de ani, îl vedem pe Banul Bosniei din nou cu totul independent peste ţara sa. Această dominaţiune liniştită şi independentă e uşor de înţeles dacă luăm în considerare vălmăşagul cel mare, încurcăturele neîntrerupte în care se aflară neîncetat ţările vecine, ba chiar întregul Balcan, şi că poziţiunea geografică pentru Bosnia din întâmplare foarte favorabilă prin aceea că stăteà la frontiera acelor încurcături, făceà ca dânsa să steà la adăpost de aceste mari lupte şi răsboaie ce se desfăşurase pretutindeni în Balcani pentru hegemonie şi prepon-

deranţă, parte între Bizantini și Româno-Bulgari, parte între aceştia şi Serbia.

Impăratul grecesc *Michail IV Paflagon*, năvăleşte în anul 1040 în Dalmaţia, dar e învins de regele serbesc *Dobroslav*. Urmaşul lui Paflogon, *Michail V Calafatul* (1041—1042) preurmează răsboiul şi vreà să cucerească numaidecât Dalmaţia, *Bosnia* şi Serbia. *Dobroslav* regele Serbiei şi Nicolai Banul Bosniei cunoscură pericolul ce le ameninţase, şi se uniră la un loc în campania în contra lui *Michail*, şi învinseră trupele greceşti comandate de generalul *George Maniacul* lângă *Durazzo* în anul 1043 sub împăratul grecesc *Constantin IX Monomachul* (1042—1054) şi scăpară astfel amândoi ţările lor de nimicire. Deşi încheiase regele Serbiei pacea cu împăratul grecesc, deşi căpătase acesta o mulţine de daruri, o mulţime de dignităţi şi titluri, şi legase în anul 1050 chiar şi o alianţă cu împăratul, totuş pacea nu putù durà lung timp. Cauza a fost din nou râdicarea Românilor în contra atrocităţilor şi jafurilor greceşti provocate prin stoarcerea poporului prin dăjdiele ce le storceau cu mare tiranie satrapii greceşti. Astfel se iscase o răscoală mare care se lăţise în scurt aproape peste tot Balcanul. Românii se resculară sub conducerea lui *George Voiţă* [1] la anul 1073 şi rugară pe regele Serbiei de ajutor şi promiseră în caz de reuşită în contra Bizantinilor, tronul român lui *Const. Vadin* fiul lui Dobroslav regele Serbiei.

Energicul Vadin se puse în fruntea resculaţilor şi pleacă cu o armată de Români din ţara Macedoniei de Nord şi din Zeta în contra Bizantinilor. Generalul bizantin *Damian Dalasinos* fu bătut şi prins şi luat în serviciul său. Vadin făcù însă greşeală mare de împărţì armata sa în două părţi, trimiţând una spre *Niş*, iară cealaltă spre *Castoria*. După ce fu armata ceà dela Castoria bătută de către bizantini, grăbeşte Vadin dela Niş spre Castoria în contra Bizantinilor, dar şi această armată fu bătută la cetatea „*Paun*" [2], pe câmpul Mierlei, (în aşà numita „Serbia

1. Dr. I. Sbiera: „Istoria Românilor dela originea lor", Cernăuţi, 1906 pag. 308.

2. *Jirecek*, scriitorul faimos al istoriei „Geschichte der Bulgaren", Prag, 1876, istoriograful fanatic al Bulgarilor, zice la pag. 268 notiţa 12 al acestui op, că „*păun*" e un nume slav, că e o cetate veche slavă — desigur va fi fost această cetate încă de pe timpul Romanilor tot o cetate slavă, deşi sub numirea de „*pavo*".

vechie" de azi) care loc se chiamă şi azi „Paunovo-polje", adică câmpul păunilor, Vadin fu prins şi dus la Siria în captivitate de unde fugì cu ajutorul Veneţianilor şi a unchiului său *Radoslav*, ce devenise regele Serbiei, plătind pentru scăparea lui o sumă considerabilă de bani Veneţianilor, şi sosì la tatăl-său în Scodra (Scutari).

Nerecunoscătorul Vadin întrebuinţase însă eliberarea sa, drept mulţumire pentru aceea că a fost eliberat, de a alungà cu forţa atât pe unchiul său depe tron, cât şi pe Banul din Bosnia şi ridicase în anul 1080 pe tronul Bosniei pe Ştefan II de Ban al Bosniei sub suveranitatea Serbiei.

Cam în acelaş timp isbucnise o mare invasiune a Cumanilor şi a Pecinegilor în Balcani. Insă la această invasiune dăduse însă urmărirea şi persecuţiunea grozavă şi neumană a Paulichianilor sau a Bogumililor români din Balcani. Dar sub aceşti Cumani, pre care Jireček îi numeşte astfel în opul său mai sus citat, totdeauna cu mare predilecţiune în locul Vlachilor—nu e de înţeles, precum vom vedeà încă adeseori mai la vale, altceva decât numai *Românii* din stânga Dunării, care făceau neîncetat causă comună cu Românii, fraţii lor din dreapta Dunării ce trăiau în armonie cu Bulgarii.

In anul 1086 trecură Cumanii lui Jireček, adică Vlachi Dunărea venind în ajutor fraţilor Români persecutaţi pentru credinţa lor şi se uniră cu Bogumilii (Paulichianii) români, răsculaţi sub comanda unui bogumil din Filipopol numit „Belotava" şi devastară toată Tracia. Cu ajutorul acestor Vlachi (Cumanii lui Jireček) din stânga Dunării ocupară paulichianii români răsculaţi *Silistria* şi tot teritoriul Dunării. In fine, comandantul român paulichian luase fata unui principe cuman (român) de soţie. Incă o dovadă că aceşti Cumani (ai lui Jireček) au fost Românii din stânga Dunării şi că ei veniră

Ei bine, astfel de năzdrăvănii istorice scrie un om care vrea să fie istoriograf şi pe lângă aceea şi un om serios? Poate că d-l Jireček nu cunoaşte limba latină şi totuş vrea el să fie un istoriograf renumit. Atunci înţelegem că d-lui poate fi şi istoriograf, dar numai al slavilor, şi pe lângă aceea chiar şi un istoriograf *savant*, precum este el declarat chiar de către unii Români diletanţi în istorie. Aci se mai constată încă ceva. Dacă în aşà numita şi mult glorificata „*Serbia-Veche*" s'au aflat odată atâtea numiri româneşti, precum „*Păun*", „*Câmpulung*", „*Stâncă*", „*Clisura*", etc., şi dacă se află numiri româneşti chiar şi astăzi, atunci desigur că această ţară, *Serbia-Veche*, nu e atât de *sârbă*, nici atât de „*veche*" precum o declară Sârbii cu atâta forsă, că ar fi.

în Balcani numai pentru ajutorul fraţilor Români din dreapta Dunării.

Pe timpul domniei lui *Ştefan II* erau trupele bosniace necontenit ocupate pentru interesele serbeşti, deci năzuinţa Banului Ştefan erà necontenit într'acolo îndreptată, de a se face independent de regele serbesc. Insă acea năzuinţă nu-i succese sub ambiţiosul şi belicosul *Vadin*, ci din contra el devenì mai târziu nebun şi fu ucis.

Dobroslav II, regele Serbiei numise acuma pe *Tvrtko I* de Ban al Bosniei, sub îndatorirea, ca să plătească dări anuale şi să iee parte ca aliat şi amic cu oastea sa din ţară la fiecare campanie ce va întreprinde el. Subt Tvrtko I căpătară afacerile Bosniei o schimbare însemnată, şi eu aflu destul de interesant de a mă ocupà ceva mai pe larg cu ele.

Dela *Vasilie II Bulgaroctonul* până acì avură împăraţii Bizantini influenţa cea mai mare preste Croaţia. Domnitorii croatini nu putură ocupà tronul ţării lor fără încuviinţarea împăraţilor din Constantinopole. Regii croatini primiră totdeauna dela Constantinopole investitura, adică insignele puterii, sceptrul şi coroana şi recunoscură suveranitatea grecească, deşì se numeà fiecare rege încoronat,rege al Croaţiei şi al Dalmaţiei. Dar pe timpul domniei banului bosniac Tvrtko I erà *Zvonimir* primul, care ştiind a se uzà de neliniştea, de confusiunea ce se iscase în imperiul (guvernământul) grecesc sub împăratul *Duca*, refuzase cu desăvârşire de a recunoaşte suveranitatea împăratului grecesc, şi se lăsă a fi încoronat de către Papa *Grigor VIII* prin legatul său *Gebizo* în anul 1076 în biserica Sf. Petru din Salona, de rege independent al Croaţiei şi al Dalmaţiei. Dar nu numai faţă de domnia grecească putù Zvonimir desvoltà energia sa, ci el executase chiar şi în ţara sa un atare guvernământ aspru şi sever, ba chiar tiranic şi prepotent, încât notabilii ţării sale începură a-l părăsì. Neordinea şi anarchia începuse a creşte şi în Croaţia la o înălţime teribilă. Mulţi din Magnaţii ţării fugiră la *Ladislav I* regele Ungariei şi-l rugară să se uzeze de această confuzie, să iee Croaţia dela Zvonimir cumnatul său, care nu e apt a fi rege, şi să unească Croaţia cu Ungaria. Regele Zvonimir, care auzise despre intenţiunea magnaţilor ţării, conchiemase la anul 1087 dieta ţării la *Cnin*. Insă regele altă dată atât de puternic nu putù luà acuma nici o dispoziţiune valabilă, pentru ca se înceteze neliniş-

tea şi încurcăturile cele mari în ţară. Din norocire pentru ţară el murì în curând, şi după moartea sa luase în mână domnia ţării, de oarece el nu lăsase nici un moştenitor, la anul 1089 *soţia sa Helena,* sora lui Ladislav I regele Ungariei.

Insă opoziţiunea care devenise puternică dejà pe când trăià bărbatul ei, îi puse un contrarege, în persoana Voevodului Ştefan pe care îl aleseră opoziţia de rege şi pe care îl încoronase Archiepiscopul de Spalato de rege al Croaţiei.

Văzând aceasta ex-regina Helena rugase ea pe fratele ei, pe regele Ungariei de ajutor, promiţându-i toate drepturile ei asupra ţărilor hereditare. *Ladislav I* apărù în adevăr cu o armată puternică şi ocupase toată Croaţia şi Slavonia şi unele oraşe litorale. Aceasta o fost de prima dată, când Ungurii sosiră cu o armată în Croaţia şi când Croaţia devenise sub sceptrul Ungariei. Insă ocupaţiunea ungară provocase, prin sălbăticiile şi barbariile ei hunice între locuitorii ţării o atare groază şi indignare încât cea mai mare parte din locuitori fugiră pe unde putură, parte în Dalmaţia parte în Bosnia şi Serbia şi numai o mică parte rămase în ţară, devenind toată ţara aproape despopulată. Regele Ladislav avù mare greutate a restabilì ordinea mai întâiu între oamenii săi şi apoi de a-i rechiemà pe emigraţi înapoi în ţară, apoi denumise el în anul 1091 pe *ducele Almus* [1] un bărbat just şi foarte viteaz, de guvernor al toturor provinciiler cucerite. Regele asigurase apoi nobililor ţării diverse privilegii, iară pre popor îl declarase el de supus al Ungariei cu egale drepturi şi îndatoriri ca şi ceilalţi cetăţeni ai Ungariei.

E foarte probabil că ducele de Almus privì ca o ofensă pentru dânsul împrejurarea, că el nu putù întrebuinţà oficial titlul de rege. însă el se năzuì din răsputeri nu numai de a-şi cucerì titlul de rege al Croaţilor ci el se năzuì precum vom vedeà mai la vale ca să capete şi coroana Ungariei.

---

1. Oare acest *duce de Almus,* să nu se fi chemat el mai corect *„duce de Almaş"* şi să nu fi fost un Român? Şi oare Almaş să nu fie egal lui Amlaş, despre care aminteşte Iorga în opul său mai sus citat, p. 287: „Geschichte des rom. Volkes" că ar fi fost esistat dincolo de Olt, pe un teritoriu românesc, un dominat al Amlaşului şi care e astăzi ţinutul Făgăraşului. In Transilvania există şi până azi încă un loc, un oraş românesc, care se chiamă „Amlas" care a dat Ungurilor prin toate timpurile multă nobilime şi bărbaţi destinşi în lupte şi în glorie.

Abià ce se urcase în anul 1096 regele *Koloman* pe tronul Ungariei, ducele de Almaş făcù pe loc pretenţiuni la coroana Ungariei şi se resculase făţiş în contra domniei ungare. Magnatul croat *Petru Slavizo* se uzase de această încurcătură şi se proclamase singur de rege al Croaţiei şi al Dalmaţiei. Regele Koloman avuse acum deci o cauză dublă de a intrà din nou cu o armată în Croaţia. După ce bătuse el cu desăvârşire lângă *Pettrinie* partida ce au ales pe Slavizo de rege, se îndreptase el acum în contra ducelui de Almaş, atacase şi pe acesta pe neaşteptate îl prinse şi îi scoase ochii lui şi fiului său Bela, apoi silise el pe rebelii magnaţi croaţi să se supuie, puse douăsprezece din cele mai însemnate familii croate înapoi în drepturile şi privilegiile lor pe care le avuse mai înainte şi le lăsară în posesiunea şi averile lor de mai înainte [1]. Spre a aduce în ţară ordine şi disciplină, organizează el o nouă armată, sub conducerea unui Ban, de unde se născù mai târziu numirea de Banduri sau Panduri [2]. *Koloman* ocupase apoi cu armata sa victorioasă Dalmaţia, şi după ce cucerise el ducatul *Chulm*, (Chelmo, Chlum sau Hum) astăzi o parte din Herţegovina cărei îi aparţinea înainte de 1399 o parte din terenul mării, între oraşul Ragusa şi gura râului Narenta şi se estinse înlăuntru până la Nevesinje (Novum-Signum) Stolac, Gebela legată cu apa Narentei iar până'n mare, —şi Rama (Bosnia), se proclamase el în anul 1103 în *Belgrad* (Ţara-vechie) de rege *al Croaţiei, Dalmaţiei*, al *Ramei şi al Serbiei*. El erà primul rege al Ungariei care luase titulatura de rege al Croaţiei, Slavoniei şi *Rama* [3]. Sub Rama se înţelese însă pe atuncea precum am amintit mai sus, teritoriul prin care curge râul Bosna. Insă regii Ungariei întrebuinţară în documentele lor, în loc de întreaga Bosnia numai cuvântul Rama — pars pototo — adică : Rex Ramae seu Bosniae.

Din timpul acela purtară regii Ungariei pe lângă titulatura de rege al Ungariei, şi aceea de rege al Bosniei, dar timpul cât a fost Bosnia sub *regimul unguresc* au avut Bosnia destul

1. După *Lucius* : de regn. Dalmatiae et Croat. erau cele 12 familii următoarele : „Genus Chattitorum, Cuchacorum, Subithorum, Sudomirorum, Snacittorum, Citorum, Gusichorum, Cosingusium et Lapuanorum, Polticliorum, Larrnicitorum, Jamometarum, şi Tugumirorum".

2. Despre originea Bandurilor sau Pandurilor, vezi : Kerketich : not. regn Croat. Slav. Dalm.

3. La Lucius, tom. III, C. 3, 1806, începe un document în următorul mod : Ego Colomanus etc.... post quam coronatus fui Belgradi super mare in urbe regis.

de a suferì, au fost adevărate timpuri de urgie, şi precum vom vedeà mai la vale o ruşine pentru toată istoria Ungariei.

Această urgie şi blestem ce o suferise sărmana Bosnia din partea Ungariei nu venià atât de mult depă terenul politic, ci mai mult depe terenul religios, erà mai mult un eflux al situaţiunilor religioase depe atuncea şi a împrejurării că regii Ungariei se priviau de propagatorii şi executorii principali ai religiunii catolice şi servii cei mai necuvântatori ai prea cinstitului Papa din Roma.

Slavii din Sud erau atunci din cauza luptelor continue între sine şi din cauza luptelor cu imperiul Bizantin în o atare situaţiune încât ei vedeau cu plăcere, că Croaţia e dominată de regele Ungariei, ba ei voiau chiar, ca Ungaria să păşească înainte ca concurentă cu împărăţia bizantină. Deci şi Ungaria a Arpazilor din secolul al XII-lea erà cu totul alta, ca acea Ungarie de mai târziu depe timpul centralisaţiunii sub dominaţiunea casei de Anjou şi a Huniazilor. Dar cu atât mai mult neliniştise aceasta pe Veneţiani şi pe Bizantini. Veneţianii nu-i putură uità lui Koloman, că el a îndrăznit, cu tot contractul ce-l avuse cu dogele Veneţiei, de a captivà coroana Croaţiei şi a Dalmaţiei, care ţări Veneţia le privise dejà ca Domenie al ei, şi când Koloman murise în anul 1114 fără de veste, luară ei aceasta ca o pedeapsă venită dela Dumnezeu, pentrucă el (Koloman) le-ar fi luat aceste ţări în mod perfid. Dar mai mult încă erau neliniştiţi împăraţii bizantini din *dinastia Comnenilor*. Ei nu putură uità durerea ce o simţiră pentru pierderea Sirmiei, pe care coroana Ungariei a fost rupt dela dânşii în a doua jumătate din secolul al XI-lea, când Koloman încercase de a aduce sub dominaţiunea sa Dalmaţia, Croaţia şi Bosnia, pre care ţări Bizantinii le declarase totdeauna de nişte părţi integrante ai împărăţii lor.

Răsboaiele cele mari ce le purtară împăraţii bizantini, din familia Comnenilor în secolul al XII-lea, cu scop, spre a restabilì din nou periferia de odinioară a imperiului bizantin şi spre a restituì splendoarea coroanei lor, începuse dejà sub *Ştefan II* (1114—1131) fiul lui Koloman. Ca să ajungă Bizantinii scopul lor trebuiau ei să învingă mai întâiu pre regii Ungariei, să-i alunge pre aceştia din Sirmia, Croaţia şi Dalmaţia, apoi să-i bată pre Normanii din Italia de Sud, şi în, fine să aducă sub stăpânirea lor toate popoarele din Peninsula Balcanică, mai cu seamă pre

Serbii care începură pe atuncea iară de a se mişcà. Pe altă parte erà cu totul natural, că atât regii Ungariei, cât şi Marele-Jupan al Serbiei şi căpeteniile normanice, căutară a se apropià către olaltă, pentru ca cu puteri unite, să poată ei mai uşor preîntâmpinà soarta pre care voià să le croiască Comnenii. In sensul acesta încheiasă regele Ştefan II o alianţă de apărare cu Marele-Jupan al Serbiei, cu *Regele Uroş* în contra împăratului *Ioan Comnenos*, şi pentru ca această alianţă să fie mai durabilă, însurase Ştefan pre nepotul său şi pretendentul la tronul Ungariei pre orbul Bela, cu principesa Helena fiica regelui Uroş, şi Marele-Jupan al Serbiei.

Sub regele *Bela II*, orbul, care erà fiul nenorocitului român Almaş, Ban al Croaţiei, apare Bosnia de prima dată în o relaţiune mai intimă cu regele Ungariei.

E de tot vagă şi cu nimic argumentată, presupunerea că Bela II ar fi căpătat Banatul Bosniei ca danie dela socrul său Uroş, Marele-Jupan al Serbiei, din contră, mai verosimil e, că Banii Bosniei se vor fi alipit singuri de bună voie ca să aibă o legătură mai strânsă de regatul Ungariei, văzând că Arpazii au luat tronul Croaţiei văzând că ei trăiesc totodată ca domnitori ai Serbiei, că ei stau cu Serbia în relaţiuni familiare, şi pentru ca prin ajutorul coroanei Ungariei să poată ei mai uşor rezistà duşmanului comun şi pre care îi ameninţà tot aceeaş soartă ca şi pre Bulgari.

Când ajunse *Geza II* (fiul lui Bela II) 1131—1161, pe tron, se aprinse cu toată vehemenţa răsboiul ungaro-bizantin, mai cu seamă dupăce împăratul *Emanuel Comnenos* căpătase în Constantinopole purpurul. Prin tot timpul dominei sale a zguduit el Ungaria şi Peninsula Balcanică. Pe acel timp când erau purtate luptele cele mai vehemente, când Emanuel voià să rupă din mâna lui Geza II, păşind peste popoarele slave, învinse, nu numai Sirmia, Croaţia, Dalmaţia şi Bosnia dar îşi subjugase chiar şi întreaga Ungarie, pe timpul acestor lupte decisive, îl aflăm noi pe Geza II în o legătură foarte intimă cu domnitorul Serbiei. Ungaria erà pe atuncea inundată de magnaţii serbi, croaţi, *români*, erà grozav tolerantă şi liberală, pentrucă nevoia şi pericolul peirei o bătea în cap — dar cum se schimbă lucrurile şi cum de ingrat e omul când se află în bine—. Chiar şi primul dignitar al statu-

lui după rege, renumitul *Belus* (adică Belu) erà pe atuncea român, şi eu cred de origine din Macedonia [1].

Pe acel timp apare pe arena luptelor şi *Banul Borić* (Boricĭ) [Purice], primul domnitor al Bosniei, cunoscut istoric după nume. El erà un fiu natural al lui Koloman şi fu de dânsul chiar denumit de Ban al Bosniei. Dejà în anul 1150 trecusă prin Bosnia o armată ungurească în ajutorul aliaţilor Serbi pre care i-a fost atacat împăratul Emanuil. Insă cu toate acestea Serbii, au fost bătuţi la râul *Tara* şi împăratul victorios plecă acuma în contra lui Geza II şi îi luă Sirmia (Banatul). După mai multe evenimente se făcuse în anul 1153 o pace între Ungaria şi Bizanţ, dar dejà în anul următor 1154 rupse Geza această pace şi năvăli cu o armată puternică în imperiul bizantin. Pe când se luptau Serbii în Sud, se unise Banul Borić cu armata ungară, trecusă apoi Dunărea, încunjoară *cetatea Braničevo*, pe malul drept al Dunării (la revărsarea apei Mlavei lângă Kostolac de astăzi). Intru aceea venise şi împăratul Emanuil cu armata sa spre a apărà Braničevo. Armata ungară-bosniacă desridică asediul şi se despărţiră deolaltă. Armata ungară înaintase spre Belgard, iară Banul Borić înaintase dealungul râului Savc şi Drina spre Banatul său. Impăratul Emanuil trimise apoi pe beliducele său *Basilius* sprc a urmărì pe Borić, însă în loc să deie de armata bosniacă nimerì de cea ungară şi fu bătut, pe când Borić se întoarse sănătos şi teafăr în Bosnia înapoi.

După moartea lui Geza II (1161), când se iscă în Ungaria răsboiul hereditar, când fraţii lui Geza, Ladislav II şi Ştefan IV se luptau cu fii lui Geza pentru acapararea tronului, jucase Banul Borić un rol foarte însemnat. Acceptând el că în Ungaria e decisiv dreptul hereditar după etate şi nu după prima genitură luase el partea *fraţilor* lui Geza, în contra fiului său, şi sprijinise mai întâiu pe Ladislav II pe tronul de odinioară, duce al Bosniei, iară după moartea lui (2 Feb. 1163) pe fratele său Ştefan IV. In acelaş an (1163) îl aflăm pe Borić chiar în Ungaria, la Gran alăturea de regele Ştefan IV unde şezù şi el cu alţi partizani ai lui

1. Numiri *Belu* avem şi astăzi o mulţime, atât prin Banat şi Transilvania, cât şi prin Macedonia. Această familie va fi sosit încoace desigur de pe timpurile lui Constantin II Bulgaroctonul, când mulţi nobili şi magnaţi români din Macedonia şi Bulgaria plecară peste Dunăre în părţile Ungariei, a Banatului (pe atunci se numià Sirmia) a Transilvaniei, şi în ţările româneşti.

Ştefan în consiliul regal. Insă autoritatea şi puterea lui Ştefan IV nu dură lung. Incă în acelaş an fu el detronat de către contrarii săi, şi trebuì să fugă din Ungaria, iar pe tron fu ridicat fiul lui Geza, *Ştefan III.* Acesta urmărise acuma pe toţi aceia care i-au fost contrari, dar mai mult se răsbunase el în contra lui Borić. El trimise contra lui pe un *Gottfried* ce emigrase din Germania, acesta învinse pe Borić şi se întoarse victorios la Ungaria înapoi. Ce se întâmplă mai târziu cu Borić nu ştim pentrucă nici una din izvoarele cunoscute nu amintesc ceva despre numele lui.

Istoriografii ragusani dela *Orbini* până la *Rastić* istorisesc despre nişte certe ce ar fi avut Banul Borić cu Ragusanii. Causa ar fi fost chestiuni religioase. Unii zic că Borić ar fi urmărit pe catolicii bosniaci, el singur fiind pateren, din care causă mulţi catolici ar fi fugit la Ragusa, pe care Ragusanii n'au voit să-i estrădeze, alţii însă zic, că el s'ar fi înduşmănit cu Ragusanii din causa episcopului bosniac Milovan din *Kreševo*, care s'a fost eliberat de către diecesa ragusană şi s'ar fi alăturat celei din Spalato, şi de acolo s'ar fi iscat cearta. Borić ar fi rupt apoi dela Marele-Jupan de Raščia (Raşcia) ţinutul Chum (Hum) şi ar fi pradat împrejurimea Ragusei. Când a venit însă să împresoare oraşul, l-ar fi bătut Ragusanii sub conducătorul lor *Mateiu Bobali* (pe care'l numì istoriografii croaţi că V. Klaic „Miho Crieviċ"), picând fără de veste asupra lui în castrul său propriu de lângă *Trebinje* (Tribunia). Acest Bobali l'ar fi fost necesitat pre Borić să încheie o pace cu Ragusa şi să supuie pre episcopul din Kresevo, Archidiecesei din Ragusa. Acest eveniment de tot neprobabil s'ar fi fost întâmplat după Orbini şi Livkarić în anul 1154, după Rastić însă în anul 1159—1160. Există şi un document, prin care Banul Borić ar fi dăruit, precum se zice după terminarea răsboiului cu Ragusanii ca domn preste Hum, mânăstirei Sf. Benedict depe insula Lacroma, bisericei Sf-lui Pancratius depe insula Meleda. Acest document pare a fi însă suspect.

Dacă şi nu e adevărat, că dejà Borić ar fi unit pământul Hum cu Bosnia, totuş Banatul său erà şi fără de aceea destul de mare şi estins. Istoriograful contimporan grec *Cinnamus* zice resvidit, că Bosnia ajunsese atuncea până la râul Drina şi că dânsa se mărgineà cu frontiera Serbiei, că Bosnia nu erà supusă Marelui-Jupan al Serbiei, şi că poporul de acolo (din Bosnia) posedă

datinele şi obiceiurile sale speciale locale [1], şi pe domnitorul lor propriu. Bosnia înaintase în jumătatea secolului al XII-lea şi preste teritoriile ce erau înainte serbeşti, aşà preste *Župa Baraţ*, ce a fost un teritoriu şerbesc. Preotul din Deoclea zice însă, descriind el timpul său, că Bosnia ajungeà pe atuncea dela Drina spre Vest până la munţii *Borovo-glava* iară spre Ost dela Livno, astfel că dejà atunceà aparţineà *valea Ramei* la Banatul Bosniac. Banul Borić n'a fost niciodată supus regelor Ungariei, ci el erà numai în alianţă cu ei, şi erà mult stimat, preţuit şi foarte distins, şi respectat pentru serviciile sale mari făcute Ungariei. E foarte verosimil că, dejà atuncea va fi căpătat Banul Borić dela regii Ungariei ca recompensă pentru serviciile sale, teritoriile *Soli* şi *Uzora* situate în Nord de Bosnia, şi tocmai prin aceste teritorie ar fi venit el în o anumită dependenţă de către Ungaria, pentru că ţara adevărată a Bosniei n'a fost niciodată supusă regilor Ungariei. Această ipotesă e cu atât mai mult verosimilă prin aceea, că Banul Borić au posedat posesiuni şi în Slavonia ce le dăruise apoi cu permisiunea regelui Ştefan cavalerilor din ordinul Templarilor. Urmaşii lui Borić sunt amintiţi încă până'n secolul al XIII-lea ca magnaţi ai Croaţiei, mulţi susţin chiar că Banul Borić, ar fi fost protopărintele familiii posterioare renumite Borislavić.

Istoria Bosniei devine după moartea lui Borić (1163) pentru mai mult timp din nou neclară. Desigur au fost ajuns Bosnia din nou aceeaş soartă, ca şi celelalte ţări, din Vestul Peninsulei Balcanice. Ele picară adică în anul 1166 împreună cu Sirmia (Banatul) Croaţia şi Dalmaţia în mâinile împăraţilor bizantini [2]. Conform stipulaţiunilor de pace din acelaş an trebuià regele

1. Negreşit româneşti din cauza contingentului mare de popor roman, ce se află pe atunci mai ales în Bosnia, Herţegovina şi Dalmaţia.

2. *Cinnamus* (248 249) istoriseşte: „beliduccle bizantin *Ioan Duca*, cu cerise în acest an toate oraşele dalmatine, vreo 57 la un loc". Dejà aceasta mulţime respectabilă de oraşe necesitează a presupune că între aceste oraşe au trebuit sa fie şi oraşe bosniace, cu atât mai mult, de oarece Cinnamus numără Bosnia ca aparţinătoare Dalmaţiei. Cumca *Emanuel IV Comnenul* va fi avut şi Bosnia în posesiunea sa, aceasta ne argumentează titulatura sa în documentul din anul 1155, unde se numeşte el: „Manuel in Christo deo fidelis rex Porphyrogenitus, Romanorum, imperator, piosimus semper Libertus, Augustus....... Dalmaticus, Ungaricus, *Bosthnicus*, Servicus, Zerchicus". Lasinschi f. Dejiny krulastva uhorskeko I, p. 197, Nota 2.

ungaro-croat Ştefan III să predeà împăratului bizantin toată Sirmia şi Dalmaţia, după cum se ziceà pe atuncea ca danie pentru fratele mai mic a lui Ştefan III Bela, ce se aflase pe atunci în Constantinopole. Bosnia rămase atunci împreună cu Croaţia. Dalmaţia şi Sirmia prin 14 ani sub dominaţiunea bizantină. Se pare că Emanuel crease din aceste ţări un fel de regat pentru protegiatul său Bela, şi pentru aceasta vorbeşte încâtva împrejurarea, că prinţul Bela băteà în Constantinopole monete cu inscripţiunea „regele Ramei". Insă în scurt după aceea murise împăratul Emanuil Comnenul (la 25 Sept. 1180) şi după moartea lui decăzù şi clădirea grandioasă pre care o ridicase acest principe şi împărat puternic, dar şi ultimul împărat bizantin, care au fost încercat de a adunà încă odată toate statele ce au fost odată sub imperiul roman de Ost, sau măcar sub Constantin II omorîtorul de Bulgari, sub împărăţia bizantină. Toate popoarele balcanice respiraseră mai libere, astfel că şi Bosnia căpătase o libertate mai mare sub Banii ei următori.

In ultimii doi ani ai domniei Banului Borić, exercitase *Constantin Sebasto*, un om ce stăteà sub protecţiunea împăratului grecesc, o mare influenţă asupra afacerilor bosniace. Această influenţă grecească se pierduse însă, când se suise *Bela III* favoritul împăratului Emanuil, pe tronul Ungariei. El restituì din nou pacea şi liniştea în provinciile slave şi aceasta îi sucese mai uşor, când socrul său împăratul grecesc Emanuil, murise, şi Bela III, se putù acuma, fără nici o greutate urcà pe tronul Ungariei şi totodată anexà toate provinciile de Sud fără nici o rezistenţă, coroanei sale.

c). *Dela Banul Culin, până la prima ocupare a Bosniei prin Osmani (1168—1463).*

După moartea Banului Borić nominase *Bela III* în anul 1168 pre Culin de *Ban al Bosniei* care domnise dela anul 1168 până la 1204. El erà după chronologia istorică a Banilor Bosniaci, făcută de istoriografii slavi care au predilecţiunea de a înlocuì istoria cu fantesia, dejà al X-lea Ban al Bosniei şi se numià „*Fiduciarius regis Hungariae*".

Cu moartea împăratului *Emanuil I Comnenul* 1180, încetase

pentru Slavii de Sud orice pericol din partea imperiului bizantin pentru toate timpurile. Emanuil erà ultimul împărat care a fost încercat de a adunà toate statele balcanice din nou sub împărăţia bizantină. După moartea sa decăzuse foarte repede imperiul bizantin. Mai întâi erà el înlocuit prin *Imperiul-latin* care erà nenatural, deaceea nici trainic (au durat adică dela 1204—1264), apoi după căderea acestei împărăţii, devenì împărăţia grecească din nou restaurată, însă această împărăţie erà atât de slab restaurată, atât de debilă, încât împăratul serbesc *Duşan* putù visà că va construì pe ruinele acestui imperiu, un imperiu serbesc cu sediul în Constantinopole. Insă în locul bizantinului se renăscù în curând un nou duşman pentru popoarele şi statele din Balcani, şi mai ales pentru Bosnia, şi acest duşman erà Ungaria. Domnitorii Ungariei uitaseră adică prea de grabă, că lor le-a fost, numai prin puternicul ajutor al popoarelor încunjurătoare, adică prin Români şi Slavi cu putinţă—precum şi astăzi toate existenţa lor e susţinută numai de naţiunile conlocuitoare ce formează statul Ungar, precum Români, Croaţi, Germani, Slovaci, Sârbi, Sloveni Italieni—de a rezistà prepotenţii bizantine sub *Comneni*, şi păşiră acuma, după ce pericolul cel mare a fost trecut, pe urma principiilor perfide greceşti, şi încercară acuma cu toată forţa, de a face pre consoţii lor fideli de odinioară, voevodatele independente româneşti din stânga Dunării şi celelalte state din Balcani, acuma vasale, şi supuse Ungariei, ceeace în mare parte, cu părere de rău le şi succese. Domnitorii Ungariei, căutară, dela regele Emerich încoace să aibă o influenţă tot mai mare în peninsula Balcanică, şi lor necontenit le-ar fi plăcut dacă ar fi căpătat sub dominaţiunea lor nu numai voevodatele româneşti din Transilvania, ţările româneşti între Carpaţi, Dunăre şi Nistru, ci şi Bosnia şi Serbia, ba chiar şi imperiul Româno-bulgar cel abià renăscut sub fraţii Asăneşti.

In acest strămur al lor prea îndrăsneţ, aflară regii Ungariei un aliat fidel în *Prea sfinţii Papi ai Romei.* Tocmai pe acest timp devenise puterea papală, ambiţiunea lor grozavă direct scandaloasă şi umflată de un nesaţiu cumplit după dominaţiunea lumei, o groază pentru lumea creştină. Deoarece Roma erà odată capitala lumei romane apoi ei, Papii din Roma, îşi închipuiau că şi ei trebue să domineze peste toată lumea creştină, ca şi împăraţii romani, şi deaceea îşi dădură aceşti episcopaşi din Roma acuma deodată numirea de „Papi" şi nu mai mult „Episcopus urbis Romae" cre-

zându-se egali Cesarilor romani. Mai ales *Grigorie VII* visà mereu după împărăţia întregei lumi. Oameni rafinaţi plini de şarlatanie şi de aroganţă papală sau—aceeace e totuna—patriarchală, cu spirit şi cu energia pentru toate răutăţile şi corupţ unile posibile, o-cupaseră dearândul sediul de Papa din Roma în decursul primei jumătăţi a secolului al 13-lea. Papii (popii) ca *Inocenţiu III, Honorius III, Grigorie IX* şi *Inocenţiu IV*, erau nu numai conducătorii creştinismului romano-catolic, adică Apusean, nu numai iniţiatorii şi autorii intelectuali ale cruciadelor contra aşà numiţilor necreştini şi barbari din Balcani şi Asia, ci ei erau totodată şi dictatorii Europei, căror nu se puteau opune nepedepsiţi nici împăraţii romano-germani. Ei nu căutau atât de a eliberà Sfântul Mormânt de profanaţiunea necredincioşilor, precum o rumegau aceasta pretutindene popii lor fanatici şi corupţi. Aceasta o ziceau ei numai în perfidia şi în rafinitatea lor iezuitică, de a înfăţişà toate acţiunile lor mârşave sub o formă nobilă şi sublimă, spre a îmbătà lumea depe atuncea — în mare parte încă şi astăzi — atrofiată de prostia, de fanatismul, de veninurile popeşti-papale, cu apă rece, pe când strămurul lor principal erà, de a aduce, dacă nu toată omenimea, apoi toată creştinătatea, Orientul şi Occidentul sub dominaţiune lor, şi de a stârpi pre toţi aceia ce nu se închinau lor. Va să zică o tendinţă, o acţiune cu totul barbară, egoistă, nimicitoare împreunată cu acţiunile cele mai condamnabile, criminale, tot aşà ca şi aceea de astăzi a *Patriarchiei* greceşti din Fanar, care sub cuvânt de sfinţenie, sub titlul de creştin plăteşte şi trimete bande de hoţi ca să omoare în Macedonia pe toţi creştinii, ce nu sunt, şi nu vreau să fie Greci, care Patriarch sfânt le dă acestor hoţi absoluţiune, ba îi proclamă pre aceşti hoţi chiar de sfinţi şi de eroi naţionali. In acest mod au înţeles biserica creştină în timpurile vechi, astfel înţelege biserica creştină şi în timpul cel mai nou, învăţăturile lui Christos, cu care se lăudà ea totdeauna, adică de a înşelà numai lumea, astfel înţelege ea a preamări pe Dumnezeu şi de a documentà, că legea creştină e mai nobilă decât toate celelalte religiuni.

Deaceea nu abziseră Papii ajutorul lor noului imperiu latin introdus în Constantinopole cu *Godefroi de Bouillon*, deaceea introduseră ei inquisiţiunea şi ridicase cruciade în contra tuturor care nu voiau să recunoască autoritatea lor, deci şi în contra creştinilor ortodoxi, apoi în contra ereticilor ori pe unde s'ar fi fost

aflat ei, fie în Francia, Italia, Germania, în Peninsula Balcanică sau în Bosnia. Spre a lucrà cu efect, mai ales aci în Bosnia, se îndreptară ei către regii Ungariei care se uitau cu ochi galeşi peste Save şi Dunăre la popoarele Balcanice şi peste Tisa şi Carpaţi la poporul român din Dacia-Traiană. Aşà se unise puterea gigantică popească (papală şi patriarchală) cu cea lumească, în contra libertăţii religioase, sociale, şi politice ale popoarelor Balcanice şi Dunărene. Cât de mult rău a făcut această religiune popească (papală-patriarchală) cu tot fanatismul şi egoismul ei mârşav, cu tot barbarismul ei păgân prin tot decursul evului de mijloc chiar şi până'n ziua de astăzi — să se observe numai omorurile, incendiile satelor întregi, asasinatele şi hoţiile făcute printre Românii din Macedonia, conduse, plătite şi sfinţite de către ticălosul Patriarch-grec din Fanar, drept supremul pastor al creştinilor cu titlul perfid de „preasfânt" ce o face în numele lui Christos, în numele lui Dumnezeu—o cunoaştem noi îndetul din toată istoria poporului român. Venise deci grele timpuri şi pentru creştinii din Bosnia, atât pentru cei din ritul oriental, cât şi pentru Patereni sau Paulichiani (de istoriografii Slavi numiţi Bogumili), cât şi pentru noul Ban ales, adecă pentru *Banul Culin* şi pentru Banii posteriori.

Banul Culin erà o rudă al Marelui-Jupan din *Deoclea*, a lui *Ştefan Nemania*. Sora lui Culin erà adică soţia principelui de *Zahumlje*, (Herţegovina de azi) *Miroslav* fratele lui Ştefan Nemania. Tot aşà precum căpătase Ştefan Nemania prin moartea împăratului Emanuil IV Comnenul ocaziunea de a se face independent şi neatârnat, aşà căutase acuma şi Culin de a pune Banatul său pe picioare proprie. Referinţele de mai înainte ale Bosniei faţă de regii ungaro-croaţi din anii 1135—1166 nu-l conturbase de loc pentru a-şi puteà realisà această ţintă. Dar aceste referinţe favorabile pentru Bosnia începuse abià cu ocupaţiunea bizantină. Regele Ungariei *Bela III*, de unde putù să aibă Bosnia multe şi grave neplăceri, erà prea mult ocupat în primii ani ai guvernării sale cu alte lucruri, decât de a se amestecà în afacerile Bosniei. El trebuì să recapete înapoi mai întâi Sirmia, Croaţia şi Dalmaţia şi apoi să apere prin un răsboiu mai lung oraşul Zara şi insulele învecinate în contra Veneţianilor.

Despre primii ani ai domniei lui Culin avem prea puţină Există o scrisoare din anul 1180 dela *Teobald* nunţiul Papei

Alexandru III către Culin. Nunţiul papal îi scrie foarte politicos şi între altele îi zice: „Cât de mult doreşte el ca să-l vadă (pe Culin), să-i aducă personal o scrisoare şi binecuvântarea dela Papa. Deoarece el însă nu poate face aceasta, apoi îi trimete el pre amândouă şi îl roagă respectos, din stimă pentru Sf. Petru şi pentru Papa, să-i trimeată el (Culin) doi servitori şi două blane de jederi. Totodată îl roagă să-i comunice ori de are el ceva de comunicat lui Papa [1].

Judecând după această epistolă s'ar puteà crede că Culin ar fi fost pe atuncea poate un partisan al bisericei romane-catolice, sau că poate ar fi stat cel puţin în o bună înţelegere cu curia romană. Banul Culin erà însă un om politicos şi cu mare precauţiune şi se deosebise mult de cumnatul său *Miroslav* principele de Hum, în ceeace însemnează tact şi prevedere.

Miroslav fiind pateren se aflase în ceartă cu biserica romană, şi devenindu-i popii (catolici) prea agresivi el îi alungase din ţară şi jefuise chiar pe Archiepiscopul din Spalato astfel încât *Papa Alexandru III* erà necesitat de a-l afurisì, despre care afurisenie papală îşi bătù Miroslav numai joc. Banul Culin se ţinù însă, deşì erà şi el Pateren, liniştit, şi în următorii ani, deoarece puţin se relaţionează despre el. El lucrà pe timpul acela poate pentru rădicareá stării economice mai cu seamă pentru ca să rădice comerţul ţării sale. Despre aceasta dovedeşte contractul ce l-a fost încheiat el cu Ragusa la 29 Aug. 1189, cu care lăţise el atunci comerciul ţării sale preste întreaga peninsulă balcanică. Din acest document vedem noi între altele, că Culin erà pe atunci un principe deplin independent, iar pe altă parte vedem, cu ce rafinament şi şiretenie încercau papii să se vâre în inima şi în referinţele statelor streine, mai ales în cel Bosniac, spre a captivà popoare şi state pentru interesele lor.

Se pare, că după anul 1189 se făcuse în Bosnia o mare schimbare. Pe când Episcopul Bosniac aparţineà în anul 1185 *încă Archiepiscopatului din Ragusa*, picase acesta în anul 1191 sub administraţiunea *Mitropoliei din Spalato*. Acì residà pe atuncea

1. Kukuljević. Codex dipl. Croatiae II, p. 114—115. Theobald onorează pre Culin cu titula: „Nobili et potenti viro Culin bano Bosine". Culin magno bano Bosinae" şi când îl roagă îi scrie: „Magnitudinae libertatis et gloriae vestri rogantes".

Archiepiscopul *Petru Ugrin*, pre care îl puse pe scaun regele Bela III, ca să sprijinească planurile lui.

E posibil că Bela III va fi influenţat şi pre Papa în această privinţă, încât el supuse în anul 1191 Archiepiscopatului din Spalato nu numai episcopia Stagno (Ston) din Hum, ci şi Episcopatul din Bosnia. In acest mod voià Bela III să aibă prin Archiepiscopul din Spalato o influenţă în Bosnia. Insă de astă dată nu-i succese acest scop, pentrucă dejà în anul 1195 îl găsim pre amintitul Episcop din Bosnia în Ragusa, spre a căpătà acì consacraţiunea Archiepiscopului.

Scopul lui Bela III, de a pune Bosnia sub Archiepiscopatul din Spalato ce îi erà lui supus, dădù Banului Culin motivul de a sustrage ţara sa cu totul de sub influenţa bisericei romane, spre a se emancipà astfel cu totul de sub influenţa regilor ungro-croaţi, a căror aroganţă luase din ce în ce dimensiuni tot mai mari. Mult participase la această intenţiune, profund prevăzătoare a lui Culin şi sora sa, văduvă după principele Miroslav de Hum, care se întoarse acuma după moartea bărbatului ei, la fratele ei, la Banul Bosniei. Aşà se întâmplă, că Banul Culin adoptase definitiv *legea Paterenă* şi o introduse *de lege a ţării sale între anii* 1190—1199, şi trecuse oficialmente nu numai el, ci şi toată familia sa şi peste 20.000 de locuitori la legea paterenă [1].

Urmarea a fost că nu numai locuitorii din Bosnia primiră în mase compacte legea paterenă, ci această sectă se lăţise ca fulgerul de repede nu numai acì, ci şi preste ţările învecinate precum Croaţia, Slavonia, Dalmaţia, Albania, astfel că şi în Spalato se aflà dejà în anul 1200 o deosebită comunitate paterenă, ai cărei învăţători erau un pictor şi un aurar adică doi fraţi *Mateus* şi *Aristodeus* cetăţeni din Zara dar născuţi în Pola. Se zice despre dânşii, că ei erau foarte bine versaţi în literatura latină şi greacă antică şi că partea cea mai mare din viaţa lor au fost trăit ei în Bos-

---

1. *Vulcan*, regele Deocleei şi al Dalmaţiei, încunoştiinţeaza la 1199 pe Papa Inocenţiu III, zicând: „Demum vero paternitatem vestram nolumus habere, quia *heresis* non modica in terra regis Ungariae, Videlicet in *Bossina* pullulare videtur, in tantum quod peccatis exigentibus ipse Ban Culinus cum uxore sua et cum sorore sua, que fuit, defuncti Miroslaví che (l) mensis (uxor) et cum pluribus consaquineis suis seductus plus quam viginti millia Christianorum in eandem peresim introduxit", Theiner A., Monumenta Slav. merid., I, p. 6.

nia unde au fost învăţat ei a cunoaşte şi a stimà secta paterenă [1]. După această informaţiune putem noi judecà, că doctrina paterenă a existat în Bosnia dejà lung timp înainte de venirea Banului Culin pe tron, şi că el a fost desigur şi crescut în această legei deci dară încă lung timp înainte de anul 1190.

Istoriograful zice despre Banul Culin, că domnia lui preste Bosnia erà norocită şi binefăcătoare. El a fost primul care a început a organizà ţara sa şi a fost început exploatarea munţilor şi s'au ocupat mai ales cu scoaterea fierului. La doi Ragusani li-a fost lăsat chiar în munţii Jagodina lângă mare, două sate, unde săpaseră ei mine de fier şi de argint. Ei zidiră acolo apoi o mică cetate pe care o numiră *Ragusa-Mică.* In documentele evului de mijloc nu e amintit nicăirea cetatea Ragusa-Mică, ci o aflăm de prima dată amintită abià pe timpul dominaţiunii turceşti la anul 1503, totuşi noi avem date, care argumentează că Bosnia a făcut sub Banul Culin mari progrse. Aceasta argumentează între altele şi tractatul de comerciu făcut cu Ragusa din anul 1189, apoi ştirea cumcă pictorii italieni şi aurarii Matheus şi Aristodeus au aflat lucru prin mai mult timp în Bosnia.

Istoriograful ragusan mai referează că sub regimul Banului Culin, Bosnia erà foarte productivă în cereale şi în toate celelalte, aşà că încă mulţi ani în urmă se ziceà în popor când li se întâmplà un an mănos, sau când le mergeà deosebit de bine; „*Se întorc timpurile Banului Culin*".

Banul Culin nu erà numai energic şi belicos, ci el aveà şi toate calităţile personale, care erau tocmai de lipsă pentru un domnitor bun şi fericit pentru ţară, care aveà să aducă ţara sa la progres şi prosperare prin o bună adminstraţiune după atâtea timpuri de anarchie şi de nelinişte.

1. „Erat autem (Bernardus archiepiscopus spalatinus) insectatur haereticorum valde sollicitus. Fuerunt namque eo tempore duo fratres filii Zarobabel, quorum alter Mathaeus, alter Aristodius, vocabatur. Hi quamvis essent ex patre Apollo, erant tamen a pueritia Jadrensis cives effecti conversabantur, vero ex maiori parte apud *Bosnam*, quia erunt pictores optimi, et in auri febrili arte satis exercitati, competentur, etiam latinae et sclavoniscae litteraturae pestis immersi; ut non solum inspiam haeresim obcoecato corde crederent, sed etiam eclestis labiis praedicarent. Hos invenit Bernardus Spalati commorantes, multosque iam pestiferé dogmatis tabe ab eis infectos". Tomae archidiaconi Historia salonitana cap. 21. Lucius, de regno. Dalm., p. 332).

La începutul domniei sale alese el de cnazi, jupani, şi voevozi pe cei mai buni şi mai vrednici din poporul său şi-i puse pre fiecare la locul său, sub aspre răspunderi. Pre aceştia îi controlase el singur şi adeseori cu mare rigurositate, şi le înăspriă totdeauna ca să fie cu dreptate, cu blândeţe şi cu bunăvoinţă faţă de popor. El supraveghià ca un tată adevărat preste ţară şi preste popor şi *orice nedreptate făcută de vre-un slujbaş al său faţă de popor pedepsià el foarte aspru, cu destituirea lui complectă şi cu pierderea averilor sale.* El împopulase părţile nelocuite din ţară, părţile despopulate din causa multor răsboaie şi lupte ce bântuise ţara până acuma, şi devenise pustie, prin aceea, că aduse din Serbia, apoi din Macedonia (din Pind) şi Albania colonii române în mase mari şi compacte [1]. El chemase totodată şi meseriaşi iscusiţi în ţara sa şi aceştia se recrutară încă mai cu seamă din elementul românesc din Pind [2], mai chiemase şi comersanţi din Ragusa şi Macedonia care erau încă mai cu seamă români. Aceasta o cunoaştem şi din spusele lui Jireček care zice că pe timpul Banului Culin păstori români din Bosnia veneau iearna în Ragusa purtând negoţ de sare, şi de lânărie şi de alte lucruri în Ragusa.

Banul Culin aduse şi băieşi din Banat şi Transilvania din cari cea mai mare parte erau încă români [3]. Aceşti băieşi iscusiţi români recunoscură pe loc bogăţia ţării în metale preţioase şi deschiseră două chilometre departe de Saraievo lângă *Vareş*, băi de fier, în Srebrenica băi de argint, deschise chiar şi băi de aur. Ceilalţi imigranţi formase mai multe colonii prin toată ţara, şi cele mai multe şi mai însemnate erau cele româneşti, mai ales acele colonii formate cu românii din Macedonia, care prin munca şi activitatea lor rodnică, ridicase ţara în valoare şi autoritate. Astfel erà în Bosnia mai cu seamă pe timpul Banului Culin poporul român, cel autochton împreună cu cei imigraţi, elementul cel mai important de cultură, de civilisaţiune şi de progres pentru toată ţara.

Banul Culin erà primul care bătuse în Bosnia monede cu

1. *Miklosich*: Über die Wanderungen der Romunen (Denkschsrift der Wiener Acad. der Wissenschafen, XXX, 1879.

2. Ibidem, vezi şi lucrarea mea: „Românii din Bosnia şi Herţegovina", Arad, 1906

3. Vezi broşura mea: „Românii din Bosnia şi Herţegovina", Arad, Tipografia Nichin, 1906.

efigia sa proprie. Prin aceea că promovase el pretutindeni în ţară în toată privinţa bunăstarea poporului său, ocupă el, în orice chip, primul loc între banii şi îndecomun între toţi domnitorii ţării.

Sub Banul Culin, secta paterenă (bogumilă numită şi paulichiană), care erà dejà puternic ramificată peste toată ţara, da mult de lucru atàt ţării sale prăprii, cât şi ţărilor vecine, dar mai ales Papei din Roma, despre care afacere vom tratà mai pe larg în un capitol special mai la vale.

Bosnia erà sub Banul Culin mare şi estinsă; dejà înainte de el ajunsese Bosnia până la Drina şi cuprindeà odată şi părţi din Serbia, dar acuma erà dânsa şi mai mare şi mai estinsă şi ajungeà până preste Soli şi Uzora şi preste unele Jupane croate cuprinzând tot cursul apei Vrbas (Dolni kraj). Legatul papal *Joan* numeşte Bosnia în anul 1203 un „regat" şi zice că are o întindere de 10 zile şi mai mult.

Cum că Culin erà o persoană marcantă, vedem noi de acolo că curia romană îl numeşte „un bărbat nobil şi puternic"; altă dată îl numeşte „Mare-Ban al Bosniei", etc. Amintirea lui în popor trăieşte şi astăzi. Şi astăzi se istoriseşte cu mare veneraţiune despre el. La anul 1406 rugă regele Bosniei, **Tvrtko II (Tvărtco) Tvrtković** împreună cu *Hărvoie* ducele de Spalato, pre regele *Ladislav de Neapole* şi Croaţia, Dalmaţia, ca acesta să confirme regatului bosniac toate datinele, obiceiurile privilegiele şi fronticrele — mai cu seamă cele de către Ungaria — precum le avuse Bosnia sub Banul Culin. Aceasta e dovada cea mai bună cum stimau chiar şi regii posteriori bosniaci memoria lui Culin. Istoriografii Slavi îl laudă grozav şi unanim pe Banul Culin, dar uită cu intenţiune de a ne spune cine a fost acest *Ban Culin*, şi o spun cu mare îngâmfare şi laudă, că el a fost negreşit un Slav. Aceasta e cu totul falş şi cu atât mai regretabil din partea istoriografilor slavi, dar o vom spune pentru aceea noi, cine a fost Banul Culin şi vom deslegà enigma, de ce a impopulat el ţara mai cu seamă cu Români despre care împrejurare tac istoriografii slavi. Există o cauză mai profundă, dece a preferat Banul Culin cu atâta plăcere pe Români în toate afacerile ţării sale.

Se zice, că cei mai mulţi bei avuţi, ce se află astăzi prin Bosnia şi Herţegovina cu numele *Culenovici* ar fi urmaşii Banului Culin.

Sub domnia lui se ridicase locurile *Visoko* şi *Fojnica* la rangul de oraşe care întreţineau cu Ragusa relaţiuni comerciale.

In *Župa Vrhbosna* (adică teritoriile cât ţin izvoarele apei Bosna împreună cu Saraievo) se aflase cetatea „Brdo" astăzi a rămas numai numele „Brdo" în apropierea izvoarelor apei Bosna. Sub muntele *Igman* se aflà biserica Sf-lui Ştefan. Cumcă Papa dăduse Bosniei atâta atenţiune tocmai pe timpul Banului Culin, devine aceasta explicabil dacă judecăm, că sectarii se lăţise pe atuncea dejà până'n *Lombardia*, pe unde fură ei numiţi, când „Patereni", când „Cathareni", apoi în *Francia* (Provansa) pe unde s'a fost întreprins dejà o cruciadă în contra lor în contra Albigensilor — mai departe pe râul Rinului de jos, pe unde din cuvântul grecesc „Καθαρός" (curat) făcură Germanii „Ketzer". Din Flandra veniră ei (Pateremi) în Anglia unde Henrich al II îi înfierase cu foc. Ei fură numiţi acolo „Bublicani" (stricat de la cuvântul „Paulichiani").

Ramiero Sacconi, ce erà mai înainte partizan al acestei doctrine şi contimporan cu Banul Culin, numărase pentru toate ţările bogumilice vre-o 13 Episcopate bogumilice, din care cea mai însemnată erà cea bosniacă. Dar noi vom vedeà în capitolele ce vor urmà mai jos că în toate teritoriile pe unde au existat bogumili au existat 17 Episcopate bogumile. Papii din Roma se deplângeau mereu, că Bosniacii ar fi sedus pe Albigenzi şi îndecomun se credeà că toată mişcarea sectară (heretică) e condusă de un *Papa sectar* ce se aflà în Bosnia.

Văzând Banul Culin importanţa religiiuni sectare (bogumilă) pentru ţara sa, văzând el că tot poporul său aparţine cu toată însufleţirea acestei doctrine, proclamase el această doctrină de religiunea statului. Toate silinţele posterioare a curiei din Roma de a convertì poporul din Bosnia la legea papală fură cu totul în zadar. Convertirea momentană şi numai formală, făcută numai de forţa împrejurărilor, a Banului Culin, restabilise în câtva pentru un scurt timp pacea între Roma şi Bosnia, dar imediat după moartea Banului Culin, turburările cu Papa şi regele Ungariei, pentru religiunea sectară se iscase din nou, cu o putere şi mai mare şi care turburări durase secole întregi până la apunerea ţării prin Turci. Numai nobilii şi magnaţii, dar şi din aceştia partea cea mai mică au putut fi convertiţi pe porunca papală sau regală, nu

însă şi poporul. Masa poporului ţineà totdeauna morţiş la religiunea sa vechie strămoşească.

Să punem aci o mică întrebare pentru noi Românii o întrebare foarte interesantă şi anume : Cine a fost acest Ban Culin? Cărei naţiuni a aparţinut acest bărbat, aproape cel mai însemnat şi mai capabil bărbat dintre toţi domnitorii pre câţi i-a avut Bosnia? Răspunsul acestei întrebări ne va explicà o enigmă, ne va desluşì un fapt etnic foarte interesant, ne va arătà, că Bosnia nu erà prin secolul al XII, XIII, etc. cel puţin pe timpul Banului Culin atât de slavă precum ne-o înfăţisează cu atâta forţă istoriografii Slavi.

Ragusanul *Mauro Orbini*, istoriograful cel mai vechiu asupra Bosniei aminteşte în opul său : „Il regno de gli Slavi hoggi correctamente detti Schiavoni" de Don *Mauro Orbini Raguseo* abbate Melitense în Pesaro 1601, despre un „*Banus Colinus*" ce a trăit dela anul 1165—1204. Tot aşà aflăm noi în opul renumitului învăţat francez *Charles du Fresne* numit simplu şi *Ducange* : „Illyricum vetus et novum sive historia regnorum Dalmatiae et Bosniae" etc. (Caroli di Fresne domini du Cange) încă despre un „*Colinus* Banus Bosniae". *Posoni*, 1749 şi *Daniel Farlatti* (1690—1773) în istoria sa asupra bisericii catolice în Bosnia aminteşte despre un „Banus *Colinus* Paterenus", pe când la istoriograful serb *Gjovan Raić* aflăm în opul său despre Slavii de Sud intitulat „*Istoria raznih slavenskih narodov*, najpacc Bolgar, Horvatov i Serbov, în 4 tomuri. Viena 1791, deodată nu mai mult „Colinus" ci „Kulin". Acestui mare serb se vede că i-a sunat prea puţin slav numele „*Colin*" şi l-a prefăcut în „Kulin" şi dela dânsul au acceptat toţi ceilalţi istoriografi posteriori această numire slavisată.

Dacă judecăm precum vom vedeà mai la vale, că cea mai mare parte din populaţiunea Bosniei, a Herţegovinei şi a Dalmaţiei împreună cu aproape toată aristocraţimea acestor ţări, că mulţi Jupani şi Voevozi erau pe atuncea, dar mai ales pe timpul Banului Culin, români, totodată şi patereni [1], dacă judecăm că Banul Culin a fost singur un pateren pronunţat, atunci uşor putem presupune că el a fost un român împreună cu mulţi alţi magnaţi şi voevozi din ţară, că el nu s'a chiemat *Kulin* ci

1. Isidor Ieşan : Vezi tratatul meu „Paterenii Români în Bosnia şi Herţegovina", apoi I. Ieşan „Românii din Bosnia şi Herţegovina", Arad, Nichin, 1906.

după cum zice Orbini, Ducange şi Farlatti etc. „Colin" un nume cu totul românesc.

De unde vine cuvântul „Colin"?

Eu susţin că numele Kulin e slavisat din cuvântul românesc „colină", „coline" ce însemnează o ridicătură, movilă, munte, culme, şi e egal cu lat. = collis, român. — culme, grec. Κόλονος litvan = kalmas, franc. = coline, Collogne, germ. Koln, Kulm, slav — Cholm, Chlum, ung. =holom, etc. şi nu precum cred unii dela cuvântul latin „culus" =dosul sau culeus-i — un sac sau un borcan pentru păstrarea vinului în el. Tot aşà se numià Bosnia de Sud odată „Za-holm", „Zahumljani", "zaholmska zemlja" adică, ţara cea după „coline", după munţi", după „culmi" iară ţara munţilor = „Hum", sau „Cholm" erà Herţegovina, deci dară „Zaholm" sau „Za-holm" însemnează ţara după „Herţegovina" [1].

Unii istoriografi Slavi ar voì să deducă cu forţa acest nume „Kulin" dela cuvântul arab „kula" [2]. Dar această deducţiune

1. Herzegovina se chemà la început, „Cholm", „Chlom" şi „Hum" şi astăzi există prin Herţegovina chiar şi prin Bosnia o mulţime de locuri oro şi topografice, cu numirea când „Cholm", când „Hum", când „coline", cuvântul din urmă mai ales în Herţegovina, desigur dela forma terenului „colinar", adecă movilos, muntos, al ţării. Sub *„dux Chulmorum"*, se înţelegeà în secolul al XI-lea şi al XII-lea ducele preste teritoriul dela Ragusa până la revărsarea Narentei în Mare, şi de aicea dealungul acestui fluviu până la Narenta de sus, adecă cam până la oraşul Konjica (vechiul oraş roman *„Conia"*) şi izvoarele Narentei Populaţiunea acestei ţări fù numită mai pre urmă „Zahumljani", adecă locuitorii de preste munte, de preste ţara colinelor, şi abià mai târziu, cam prin secolul al XIV-lea ne întâmpină numirea „Zahumlje". Inainte se chemà deci această ţară, precum am zis mai sus „Hum", „Hlum", „Chulm", „hulmska-remlja", etc adică ţara muntoasă

Deci toate cuvintele mai sus arătate, sunt numai o derivaţiune dela românescul „colină", amintit mai sus, ce însemnează „ţara munţilor", „ţara colinelor". Şi în adevăr, această ţară e plină de „coline", adică de „munţi" înalţi şi prăpăstioşi. Numirea „Herzegovina" o căpătase această ţară cu totul mai târziu şi anume dela cuvântul german „Herzog", ce-l căpătase principele ei *Ştefan Vukčić* în anul 1448 dela împăratul german Friederich III ca titul, şi anume: Herzog des herligen Sava, dux de Sancti Savae adecă, duce de sfântul Sava.

2. In limba turcă însemnează cuvântul „kula", „Edikule" un turn, o fortăreaţă. Şi în limba română există cuvântul „cula" acceptat eu cred dela Turci şi înseamnă o casă boierească, zidită cu ziduri groase, aşezată pe un soclu foarte înalt cu metereze, ce are subsol şi e întărită în contra atacurilor duşmane.

In Bucovina avem mai multe comune rurale cu acest nume, ca de exemplu Cula-tărla, Culenţ,ĭ Culoni (Vl. Mironescu: „Note de călătorie", Archiva, 1909, No. 11, pag. 457).

e un „non sens" şi formează totodată un anachronism cumplit, căci cuvântul „kula" însemnează, dacă luăm că e un cuvânt arabic „turn", o mică „fortăreaţă" de apărare, şi poate fi acceptat în limba ţării abià lung timp în urmă după venirea Osmanilor în ţară, adică abià prin secolul al XV şi XVI-lea, pe când Banul Culin a trăit dejà pe la începutul secolului al XII-lea, pe un timp când nu se ştià în Bosnia încă nimic despre Turci. Dar chiar şi deducţiunea e cu totul falşă, căci după regulele limbei serbo-croate, dela cuvântul „kula" se poate formà numai „Kulanin. şi nici cum „Kulin" ca d. e. dela provincia „Lika" = Ličanin".

Noi avem în Herţegovina chiar un loc, care se chiamă şi astăzi încă „*Colin*". *Fiala* şi *Dr. C. C. Patsch* amândoi custozi la muzeul ţării în Saraievo, primul a murit dejà, aminteşte în lucrarea lor comună intitulată: „Untersuchungen römischer Fundorte in Herţegovina", publicat în Wissenschatliche Mittheilungen aus Bosnien und Herzegovina tom. III. 1895 pag. 258 etc.... că aproape de satul Poşuşie, districtul *Nevesinje*, (Novum-Signum roman) se află o ridicătură, şi pe ea se vede nişte ruine ale unei cetăţi romane [1]. Acea ridicătură o numeşte poporul de acolo „*kulina*" şi amândoi custozi o constată aceasta zicând că poporul o numeşte: „im Volsksmunde" '*kulina*". Desigur e aceasta o slavisare dela cuvântul românesc „coline" [2].

---

1. Aceşti doi custozi, zic în lucrarea mai sus amintită, că aceste ruine ar fi rămăşiţele unei cetăţi vechi romane. Dar d-lor nu ne pot spune nici numele roman al acelei cetăţi romane, nici din care secol aproximativ datează acea cetate romană, deşi vieaţa şi activitatea Romanilor în aceste ţări ne e astăzi destul de bine cunoscută. D-lor exprimă deci numai o presimţire acolo unde ar trebui să aibă o ştiinţă exactă. Aceasta, după mine nu e o ştiinţă, ci o orbicare, şi acest sistem e aci în ţară, îndecomun cam adeseori şi cu predilecţiune întrebuinţat, de a numi toate rămăşiţele istorice, ce nu se pot precis cunoaşte şi deosebi ce sunt. în fuga cuvântului de „romane", de oarece se ştie de toată lumea că Romanii au lăsat pe aceste locuri mai ales în Bosnia, Dalmaţia şi Herţegovina, multe urme din existenţa lor de odinioară de pe aci. Dar eu totuş cred, că o cercetare mai diminuţioasă asupra acestor ruine ar află, că aceste ruine sunt de o origine mai nouă şi că această cetate a fost zidită poate tocmai de Banul Culin, sau poate de vreun succesor al său. poate că în fine există vreo conexiune între Banul Culin şi aceste ruine, căci în zadar şi fără vreo însemnătate oarecare poporul din acele locuri nu va fi numit până în ziua de astăzi aceste ruine cu cuvântul „*kulina*".

2. Numele „Culin" se poate deduce şi dela cuvântul românesc „*calina*", un arbore cu fructe roşii, cu un gust foarte amar. Nici cuvântul „*calin*" nu provine in limba sarbo-croată. Arborul acesta „calin" provine la Croaţi sub numirea de

Astfel credem noi a fi arătat că *Banul Culin* a fost un Român. Deci dară dacă însuş întemeietorul statului bosniac a fost un român, apoi uşor putem presupune ba chiar cu toată siguranţa după cele ce le-am arătat până acuma şi susţincă, că toate instituţiunile ţării, datinele, obiceiurile cât şi viaţa socială din ţară va fi fost pe acel timp şi mult încă în urmă desigur în partea cea mai mare română.

Urmaşul Banului Culin au fost *Banul Ştefan*. Se crede că el a fost fiul Banului Culin. Ştefan avuse de femeie pe Ana ce-i născuse un fiu cu numele *Sebislav* şi care a fost mai târziu în anul 1236 *duce de Uzora*. Deşi a fost Ştefan precum se presupune un mare aderent ai bisericii romane, totuş el ridicase sub guvernământul său din nou religia paterenă, care se lăţise nu numai în Bosnia ci şi în regatul croat. Timpul erà foarte favorabil pentru lăţirea ei, pentrucă în Ungaria se iscase sub regele *Andrei II* mari turburări, care fură delăturate în câtva abià prin bula de aur la anul 1222. Papa *Honorius* nu putù însă nimic face fără de Ungaria în contra Paterenilor. El denumise prin scrisoarea sa din 3 Decembrie, 1221 pre capelanul său aulic *Acontius*, care se aflase adeseori, dejà pe la 1218 în Ungaria şi în ţările învecinate ca delegat al său. In această scrisoare se deplânge Honorius, cum că femeile eretice din Bosnia apleacă ca strigoaice şi ca solomone copiii lor cu sinurile desvelite şi predică în public şi fără sfială, spre marea daună a turmei Domnului, învăţăturile lor ipocrite, afurisite. El îi dă deci lui Acontius o plenipotenţă nemărginită şi îi ordonă să înduplece pre regele Andrei, să înduplece preoţimea şi poporul unguresc la o *cruciadă* în contra Paterenilor şi a sprijinitorilor lor. Totodată se adresează Papa prin o scrisoare aparte la 5 Decembrie 1221 către Archiepiscopul din

„*zova*". *Zovic* e un sat românesc în districtul *Dolnia-Tuzla*. Probabil e că „zova" e numai o traducere din românescul „calina", căci acest sat constă şi astăzi încă numai din români. (Vezi tratatul meu „*Românii din Bosnia şi Herţegovina*", Arad, 1909 :)

Cuvântul ‚calina", împreună cu derivatele sale, provine adesea şi în topografia acestei ţări, dovadă că acest cuvânt românesc erà odată aci în ţară foarte adesea întrebuinţat, deci şi aceasta dovedeşte existenţa Românilor, abondenţa lor de odinioară de pe aicea. Aceste locuri sunt: *Kalinovik Kalin Hadziali* (Saraievo), *Kalinov-dol* (Rogatica), *Kalin-bunar* (*Travnik*), *Kaljina* (Sarajevo), etc.; vezi opul „Hauptresultate der Volkszhalung in Bosnien und Herzegovina, vom Iahre", 1895).

Gran și către toți Episcopii din Ungaria, și îi provoacă ca să sprijinească cu toți pre delegatul lui în toate. Pe la începutul anului 1222 sosi în adevăr *Acontius* la Spalato și provocase acì toată Croația și Dalmația la o cruciadă în contra hereticilor bosniaci. Insă provocațiunea lui nu o ascultă nimeni, și el fu necesitat să se ducă singur și cu mâna goală la Bosnia, și acolo murì în acelaș an, fără ca să fi făcut ceva pentru nenorocita biserică catolică și pentru aroganța Papei de a-și vedeà lărgită dominațiunea sa preste tot pământul.

Paterenii trecură de astă dată bine, fură lăsați de astă dată în pace pentrucă din cauza turburărilor interne din Ungaria, cruciada plănuită de către Papa nu se putù realizà. Dară în 1222 începù regele Andrei II, după ce mulțumi el în câtva pre magnații neliniștiți cu bula de aur, singur a meditá, cum ar puteà el satisface dorințele lui Papa. Incă pe când trăià delegatul Acontius, cerù Archiepiscopul din Kolosza, *Ugrin*, care voià să lățească dominațiunea bisericei sale și preste Bosnia, permisiunea de a purtà pe spesele sale proprie o cruciadă în contra ereticilor bosniaci.

Acest ofert primise acuma regele Andrei II, și îi dăruise Archiepiscopului din Kolosza pentru toate timpurile Bosnia cu Soli și Uzora sub condițiunea ca să curățească aceste țări de heretici. Această donațiune confirmase și Papa Honorius și-l provocase pre Ugrin cu o scrisoare aparte din 15 Mai 1225 ca să-și ție promisiunea și să întreprindă cruciada în contra Bosniei precum au fost promis aceasta și lui Acontius.

Insă Ugrin nu putù căpătà Bosnia numai prin donațiunea regală, pentrucă nu o putuse luà, tot așà nu avuse el nici puterea de a suprimà acolo heretismul. El începù deci a negoția cu prințul imperial *Ioan*, cu fiul împărătesei Margareta, sora regelui Andrei și văduva împăratului bizantin *Isac-Angel* care administrase pe atuncia Sirmia. Prințul Ioan luase dela Ugrin chiar 2000 de mărci în argint à conto cruciadei ce va întreprinde.

Insă Ioan uitase de tot de îndatorirea sa, deși îi aduse aminte de mai multe ori Papa Honorius III. Astfel rămase baltă și de astă dată toate strădăniile curiei romane și a regelui ungar. Iară când Paterenii văzură aceasta se încurajară și mai mult, destituise pre Banul Ștefan și puse în locu-i pe tronul bosniac, pre un bărbat care erà născut și crescut în legea paterenilor și anume pre *Mateiu Ninoslav*. Acesta devenì Banul Bosniei, iară fostul lui Ban Ștefan

şi fiului său *Sebislav* îi rămase numai Usora probabil sub scutul lui Andrei II.

In fine trebuià Andrei II să actioneze. In anul 1233 trimise el după ce se potolise în câtva furtunile interne, pre fiul său *Koloman*, care dominà dejà Croaţia-Dalmaţia, cu o armată în Bosnia. Koloman cucerise o Jupà (un district) după altă. Ninoslav se adresează acuma către legatul Papei *Grigorie* ce se află atuncea în Ungaria, către *Iacob* Episcopul de Preneste. Acesta sosì în anul 1233 în Bosnia şi aflase acì că nu numaî tot poporul aparţine sectei bogumile, ci că chiar şi Episcopul catolic erà dejà partizan al acestei doctrine. După ce şi Archiepiscopul de Ragusa tolerase lăţirea sectarilor, desfăcù legatul papal Episcopia bosniacă de jurisdicţiunea Archiepiscopatului de Raguza şi o supuse Archiepiscopului de Kalosza.

Papa auzise cu bucurie prin delegatul său, că Ninoslav e convertit, că el făcuse chiar o donaţiune Dominicanilor pentru zidirea unei catedrale — ruinele acestei catedrale se văd şi astăzi încă în *Blajui* lângă Saraievo — şi că el dăruise Episcopului catolic mai multe bunuri. Deaceea luase acuma Papa pre Banul Ninoslav şi ţara sa sub scutul Sfântului Petru, şi Banul caută să se uzeze de acest scut pe cât e numai cu putinţă, ca să vadă măcar cât poate acest scut. El roagă pre Papa nu numai pentru înapoierea jupanilor cucerite, ci şi pentru înapoierea Usorei ce se află în mâinile lui Zibislav, şi care rămase credincios credinţei catolice la care trecuse el înainte de vre-o câţiva ani. Abià însă ce părăsise ducele Koloman Bosnia, devenì toată ţara iar bogumilă. Stările de mai înainte se întoarse înapoi. Deaceea ordonase acuma Papa şi regele Ungariei *o nouă cruciadă* în contra Bosniei, aproape în acelaş timp, când şi în Francia de Sud fu întreprinsă o cruciadă în contra Albigensilor.

Regele Andrei II donase lui Koloman din nou Bosnia. Papa îi scrià acestuia: „Concessionem de terra Bosne a prefato rege patre tuo liberaliter tibi factam, sicut legitime ac provide factasese dinoscitur auctoritate apostolica confirmamus”, şi iea acuma pre Koloman şi posesiunea lui sub scutul *Sf-lui Petru.*—tot apucături de de ochi—Chiar şi Zibislav din Usora se ataşase acestei cruciade.

In anul 1237 erà suprimată toată rezistenţa şi Koloman avea în posesiunea sa nu numai Bosnia ci şi Chlumul (Herzegovina) bogumil. Koloman zidise cu paralele ce le dăduse Ninoslav,

catedrala Sf-lui Petru din *Blažuj*, mărise posesiunile Episcopului bosniac, între altele şi cu domeniul din *Djakovar*. Archiepiscopul din Kalosza zidise prin toate părţile prin ţară cetăţi „pentru scutul bisericei şi a religiunei catolice". Insă toate aceste erau în zadar. In momentul ce ducele Koloman părăsise ţara, apare Ninoslav din nou, ocupă din nou Bosnia, respective bogumilii o predau lui, răstoarnă tot catolicismul, şi introduce din nou dominaţiunea doctrinei paterene în ţară. Apoi încheie Ninoslav cu Ragusanii la anul 1240 o alianţă de apărare.

Miklosich ne comunică respectivul document interesant în monumentele sale sârbeşti. Documentul zice : „Deoarece e voinţa D-lui şi Dumnezeului nostru Isus-Christos şi intenţiunea mea bună, de aceea mersem cu Marele-Ban al Bosniei *Mateiu Ninoslav* la Ragusa, la vechi mei amici la patricieni şi la comună, şi venisem acolo cu notabilii mei, cu Voevodul *Iuriş, Tepsia, Radan* şi cu fratele său Simion, şi *Mirhon* [1], camarierul curţii mele etc.., şi de oarece îl aflasem acì pre *Nicolai Tonist* ducele de Ragusa, apoi jurasem cu toţii şi între olaltă o pace în amintirea eternă".

Cumcă această întorsătură atât de radicală a fost cu putinţă, aceasta o explică năvălirea Tătarilor în Europa. Armata ungurească e nimicită la anul 1241 lângă *Sajo*. Ducele Koloman pică pe câmpul de luptă. Bela IV fuge. Tătarii fac apoi excursiuni de pradă până la Bosnia, însă Ninoslav cu Paterenii săi energici rămân domni ai situaţiunei, ba el încheie şi o alianţă în contra regelui Bela cu oraşul Spalato, care se desfăcuse de Ungaria pe timpul năvălirii Tătarilor, totodată şi cu contele Andrei *de Chlum*. Bela IV trimete în contra acestei alianţe o armată sub conducerea *Banului Dionisie*, un român transilvănean. La 12 Iulie 1244 se supune Spalato şi se face o pace cu regele. Dar la această pace Ninoslav, Andrei contele de Chlum, şi mai mulţi notabili bosniaci qui sunt infidelis gigi" nu ieau parte. Regele Bela IV conduce acuma singur în persoană, o armată puternică în contra lui Ninoslav.

1. Desigur se va fi chemând „*Miron*" şi nu „*Mirhon*", în decomun toţi notabilii amintiţi mai sus ce au format suita banului Ninoslav la Ragusa, se pare după numirile lor, să fi fost toţi români, dar istoriografii slavi cari au scos mai întâi izvoarele şi au fost cei dintâi cari au alcătuit o istorie a Bosniei şi a Balcanului, au avut interes să schimbe (slavizeze) numirile, sau cel puţin să ascundă adevărul

Din un document de danie, care afirmă posesiunea Episcopului din Bosnia reiese, că şi Ninoslav s'ar fi fost predat. Insă în anul 1246, pe timpul certei între Bela IV şi ducele austriac Fridirich II-lea se deplânge Episcopul catolic din Bosnia, din nou asupra estinderei grozave o bogumilismului în ţară. Din cauza aceasta provoacă Papa în anul 1247 din nou pre Archiepiscopul din Kalosza, şi pre regele la o nouă cruciadă şi aceasta ar fi dejà *a patra* cruciadă, în contra sectarilor, însă Ninoslav se sileşte, a-l linişti pre Atotsfântul-Papa prin o delcaraţiune, că el a rămas credincios bisericii catolice. Papa retrage deci provocarea pentru cruciadă, ba sperând chiar că-i va succede să-i convertească pre bogumilii bosniaci, *permise el la 29 Martie 1248 întrebuinţarea scrierei glagolitice şi a limbei slave în serviciul divin catolic.* Ninoslav promite şi de astă dată că va ţineà la confesiunea catolică. In un document din 1249 prin care se reînoieşte alianţa cu Raguza de astădată în contra lui *Ştefan Uroş* regele serbesc, jură el pe cruce şi „la Maica Domnului".

După moartea lui Ninoslav se desvěleşte o nouă eră pentru Bosnia, care se poate numì *„era Banilor ungureşti"*. Regii Ungariei devenind experţi prin cele întâmplate de până acuma, încredinţase deacuma înainte conducerea ţării bărbaţilor credincioşi şi anume rudelor din casa domnitoare, sau magnaţilor ungureşti, şi părăsise urmărirea cu forţă de până acuma a Bogumililor. Prin un secol întreg provocase Papa neîncetat dar în zadar pre regele Ungariei ca să întreprindă o cruciadă în contra Paterenilor, un mijloc pe atuncea foarte uzitat şi sfânt de a aduce cu silă cu foc şi sabie pre cineva la fericirea dumnezeiască. Această epocă de 100 de ani cu punctul cel de culminaţiune în care pe lângă Ludvig cel mare şade şi fiica unui Ban Bosniac pe tronul Ungariei se poate numì cu tot dreptul timpul de strălucire pentru Bosnia. In această epocă se află în ţară pacea internă, bună stare materială fapte mari răsboinice. Intinderea teritorială a ţării erà cea mai mare, pe când pentru Ungaria a fost Bosnia un val natural în contra espansiunilor teritoriale atât a ţarului sârbesc şi a puternicei republici veneţiane, cât şi în contra neîncetatelor răscoale a magnaţilor croaţi, şi punctul de razim cel mai însemnat pentru toate întreprinderile a casei Anjou din Ungaria pe Peninsula Balcanică.

In anul 1263 încredinţase Bela IV guvernământul preste *Bos-*

nia, Usora şi Soli (teritoriul salinelor D-l Tuzla), fiicei sale *Agnes*, văduva după *Ratislav* ducele de *Halitş* şi îi dăduse sub comanda ei totodată şi Banatul nou format al *Macsó* teritoriul între Drina, Save, Dunăre şi *Morava* adică Serbia de Nord-Vest de astăzi, care teritoriu poartă şi astăzi încă numele de *Mačva*. După Agnes urmează fiul ei *Bela* care poartă titlul „Dux de Machom et de Bosna". Acest titlu se află în documentul prin care se face pacea între Ştefan V şi Ottocar II.

Despre finea domniei lui Ninoslav nu avem date precise. Aşà nu ne e cunoscut de a murit el pe tron, deci în posesiunea puterii sale, sau a fost alungat depe tron. Sigur e, că către finea domniei sale se iscase în Bosnia turburări şi că Bela IV trimise pre *Ştefan Kotroman* ca să delătureze aceste turburări. Documentele vechi amintesc pe lângă el şi pre *Banul Prezda* [1], cărui îi dăduse Bela IV la 1255 ca recompensă pentru serviciile sale, toată Župa de Novak (în Slavonia de azi). In anul 1290 provin amintiţi în o scrisoare papală Ştefan şi Prezda la un loc ca Bani ai Bosniei. E probabil că Prezda a posedat Usora şi teritoriul Solei al Tuzlei (Sol). Sub domnia lui Ştefan se află şi *Radoslav* jupanul de Chlum, care e amintit în un document (comunicat de Miklosich) din anul 1254 ca un „credincios supus al D-lui său, al regelui unguresc" ; „a ja Župan Radoslav jesam vern klet gospodinu kralju ugarskomu".

In anul 1273 erà *Egidius* (după nume nu erà el desigur Slav) Ban de *Macso* (Mačva) şi Bosnia. In 1279 domnià *Ladislav Cumanul* [2] — sub domnia lui slabă se iscase precum în imperiul său unguresc tot aşà şi în Bosnia mari turburări — şi acesta denumise pre *Ugrinul* [3], Banul de Severin, de Ban peste Macsó şi Bosnia, iară în anul 1280 numise el (Ladislav) pre maică-sa *Elisabeta*, ducesă de Macsö şi Bosnia, şi mai târziu, denumise el pre cumnatul său *Ştefan Dragutin* fost rege de odinioară al Serbiei şi care a fost apoi delăturat depe tron de către fratele său cel mai mare, *Ştefan II Uroş Milutin*, tot de Ban al Bosniei.

1. Numele adevărat erà desigur „*Preda*", un nume vechiu macedo-român, ce-l aflăm şi astăzi adesea în poporul român.

2. Sub numirea de „Cumani", erau numiţi în secolul de mijloc de obiceiu de către istoriografii acelui timp, poporul român, e probabil deci că acest Ladislav supranumit *Cumanul* nu a fost slav, ci român.

3. Dejà după nume „Ugrinul" cât şi prin aceea că a fost Ban al Severinului, se pare evident că a fost şi el un român.

Ştefan Dragutin, se plânse după ce trecuse el dela legea bizantină la cea catolică, la Papa, despre numărul cel mare al hereticilor în ţară, şi-l rugase ca să trimeată misionari care ar aduce poporul la credinţa adevărată (?).

In acet timp în Bosnia se pare că a domnit ca Ban mai sus amintitul *Ştefan Kotroman*. El a trebuit să fi fost Ban, cel puţin, în Bosnia proprie, (vezi harta vechie, romană, teritoriul vechiu original al Bosniei) şi în Dolnji-Kraj [1]. In acest caz Egidius şi Ugrinul ar fi fost executat ca şi ducele de Macsö (Mačva) şi Bosnia numai supremaţia. Unii istoriografi (Şimec) îl declară pre Kotroman de un cavaler teuton; noi suntem însă de părerea motivată, că el va fi fost mai degrabă un român. Atât-se ştie cu siguranţă că el n'a fost Serb nici Croat, deşi a domnit preste ţări aşà numite slave, precum erà Bosnia, Dolnje-Kraj, etc., care erau pe acel timp impopulate mai mult cu Români decât cu Slavi, şi că aproape toţi Românii de pe aci au fost de secta Bogumilă, şi că Kotroman a fost încă bogumil. Şi deoare-ce ştim să grosul bogumililor din aceste ţări, că aproape toată nobilimea şi magnaţii ţării au fost români bogumili [2], şi deoarece nici numele, oricum l'ar suci Slavii nu-l arată că ar fi fost Slav, şi de oarece în fine el singur a fost încă Bogumil, apoi uşor putem presupune că Kotroman a fost încă un Bogumil român.

Ştefan Dragutin îi dăduse pre fiica sa *Elisabeta* de soţie, cu care avuse el trei fii. Cel mai mare Ştefan Kotromanić (din Kotroman devine el acuma kotromanić) şi joacă în curând un rol însemnat.

Afară de monetele pre care le imprimase Bela IV în Constantinopole, ca rege de Rama, mai e de remarcat că monetele Banului Ştefan Kotroman sunt primele monete bosniace, despre care avem noi cunoştinţă. Dela acest Kotroman începând, posedăm noi monete şi dela toţi urmaşii săi. Aceste monete sunt piese de argint numite dinare, jumătate de dinare, o pătriţă de dinar, cu esceptiune de monedele de aramă catarense a lui Tvrtko I.

Monetele Banilor ne arată pe o parte chipul lui Christos pe altă faţă pe prealabilul Ban regent. Dela timpul primului rege

1. In documentele ungureşti, se chiamă acest teritoriu Olfold, Alfold, teritoriul în jurul cetăţilor Jajce şi Ključ, pentru care teritoriu s'a fost purtat între Croaţia şi Bosnia pe timpul regatului croat, un lung şi greu răsboiu fratricid.

2. Vezi mai jos capitolul ultim al lucrării noastre.

se pierde de regulă chipul Domnitorului şi în locul lui apare pe partea heraldică, coroana cu insignele. Sub aceste insigne se află adeseori scutul nobilitar şi iniţiale numelui a domnitorului. In locul chipului lui Cchristos apare chipul unui patron ca d. e. Sf. George sau Papa Grigorie, etc. Literile şi textul pe inscripţie sunt totdeauna latine[1] şi numai arareori slave. Pe unele monete apare numai semnul IC. XC. (Isus Christos) cu literele cirilice şi alta nimic.

In luptele de succesiune ce se iscase în Ungaria după moartea lui Ladislav IV rămase Ştefan Kotroman tot timpul credincios dinastiei Arpadiene adică lui Andrei III, pe când Banul croat *Paul Subić*, contele de Brebir, ţineà cu *Carol de Neapole*. Contele de Brebir ocupă în luptele ce se iscase mai târziu, o parte din Bosnia, şi se numeşte dela anul 1299 şi „domn al Bosniei". Fiul său *Mladen* cucereşte în anul 1314 *Usora* şi *Soli* şi se numeşte de acì înainte „Banul Croaţiei şi al întregei Bosnii". Insă în scurt timp se văzuse că contele de Brebir sprijinise casa de Anjou în aceste lupte de succesuine cu acel scop, spre a-şi întărì numai posiţiunea sa proprie, şi spre a se face singur independent, astfel că Carol Robert devine în fine necesitat de a procede în contra partisanului său de odinioară. In anul 1314 pune Robert pre Ştefan Kotroman de ereditar pe tronul tatălui său şi întreprinde în anul 1322, sprijinit de către Ştefan Kotroman şi de către Banul de Slavonia, *Ştefan Babunić*, o campanie în contra lui Mladen. Mladen fu prins şi Ştefan Babunić fu rĕdicat ca recompensă pentru serviciile sale de Ban al Croaţiei, pe când Ştefan Kotroman fu pus din nou în deplină posesiune peste *Bosnia, Usora, Sol* şi *Dolnja-Kraj*.

Carol Robert a ştiut să pedepsească pre partizanul său de odinioară, care spre a-şi satisface numai ambiţiunile sale personale, ca să ajungă la o domnie independentă, se ataşase contrarilor săi, eară pre contrariul lui Mladen, pre Ştefan Kotroman care erà credincios tronului unguresc, îl remunerează, ba mai mult încă, Carol Robert căutase să-l câştige pre Ştefan Kotroman pe deplin de partea sa.

Banul Kotroman stăteà dejà prin mama sa în rudenie cu casa Arpazilor, deci şi cu casa de Anjou. Această neamurie

1. O dovadă că spiritul ţării ţineà încă mult la latinism şi că prin urmare, populaţiunea ţării trebuià să fie încă preponderant română.

o reîmprospetă regele dându-i în anul 1323 de soţie pre o rudă de a lui, pre Elisaveta fiica voevodului polon *Kazimir*.

Pe timpul răsboiului de succesiune le succese Sărbilor de a cucerì Chlum, însă Banul *Ştefan* câştigase în anul 1325 Chlum înapoi. Ştefan nu numai că restaurează confiniile de odinioară ale ţării sale, ci le şi măreşte. In Vest de Chlum pe apa Narentei posedau Veneţianii un teritoriu ce se estindeà până la Cetina şi până la litoralul mării Krainei.

E interesant de a cunoaşte cum se mutase acuma populaţiunea română de Sud, şi cu ea şi cea Slavă, în aceste timpuri, sub presiunea cuceririlor Otomane spre Nord. In Bosnia şi Herţegovina, în Dalmaţia până şi în Croaţia sosiră contigente puternice de Români împinşi de Turci din Sud din Albania, mai ales însă din ducatul *Zeta* şi Raşcia (astăzi aşà numită Serbia vechie, pe timpul Românilor, Argentaria, din cauza minelor de argint ce se aflà pe acolo), care parte augmentară elementul românesc esistent pe aici, parte schimbară faţa antică a ţătilor amintite în favorul elementului românesc, şi această lume românească augmentată de atâtea ori cu elementul românesc din Macedonia, Epir, Tesalia, durase lung timp, chiar secôle întregi până aproape în secolul al XVIII-lea, despre care fapt vorbesc mai mulţi istoriografi obiectivi precum Miklosich, etc.

Tot aşà căpătară ţările prin aceste dislocaţiuni etnice, alte numiri, aşà d. e. căpătase ţara din Sudul Bosniei şi o parte din Chlum numirea de „*Romania*", apoi ţara între Arbe şi Pago, între Quarnero, Cattaro şi Antivari, „*Morlachia*", apoi teritoriul între Pozega şi Cerniţa în Slavonia „*Vlachia-parva*", saù „*Mala Vlăška*" adică „Vlachia mică etc. O parte din Croaţia vechie a devenit „*Craina*" bosniacă de astăzi împărţită între Dalmaţia şi Herţegovina. Tot aşà se afla odată punctul de gravitaţiune al Serbilor şi capitala Serbiei în „Ras" sau „Raška" în Novibazarul de astăzi şi această provincie se chemà odată „Rašcia", şi aveà odată, încă pe timpul Asanilor, şi a urmaşilor săi, o populaţiune preponderentă română, chiar şi astăzi se află Români macedoneni şi numiri topografice româno pe acolo. Această ţară nu e nici n'a fost atât de sârbă precum o declară cu forţa istorografii Serbi. Dela acest nume „Răscia" vine probabil şi numele Serbilor de azi slavisaţi din Român, „*Raiţii*", sau precum sunt numiţi Serbii din Slavonia, fiindcă veniră acì din Rascia. „*Ratii*", iar Belgradul

şi toată Mačva formà Banatul de Macsö, precum o parte de Vest din Muntenia de azi Banatul Severinului.

Această Kraina bosniacă (dolnje şi gornje Kraj) ce aveà pe atunci o populaţiune prevalent română, devenise în curànd una din ţările cele mai bogumilice, şi aceşti Români bogumili deveniră din causa cruzimilor ungare cât şi a clreului creştin de amândouă rituri, cei mai renumiţi şi mai temuţi piraţi aşa numiţi „*Uscoci*" [1], care neliniştià tot comerţul veneţian depe mare. Deaceea întreprinse Veneţia în anii 1276—1279 un răsboiu teribil în contra lor, şi deşi Veneţia întrebuinţase pentru această campanie, şi pentr cucerirea litoralului dalmatin timpul de răscoală în Croaţia, totuş Veneţianii nu le putù face nimica acestor Uscoci, ci abià Ştefan Kotroman ocupase Kraina bosniacă cu capitala lor *Makarska* şi o uneşte cu Bosnia, banatul său. Banul Ştefan Kotroman estinde acuma ţara sa şi mai departe şi anume: Carol Robert e silit să intre la anul 1326 cu o armată în Croaţia ce se revoltase din nou.

1. Cine au fost *Uscocii*? După căderea Jaiţei în anul 1463, părăsiră ţara multe familii din popor şi mai ales familiile aristocrate, cari au fost precum ştim în mare parte Români, spre a merge în Croaţia, Slavonia, în Bacica, apoi spre Dalmaţia, până în Stiria şi Craina austriacă.

Cine a fost această populaţiune emigratoare? Noi ştim că cea mai mare parte au fost Români. Acei cari au fost Patereni, au trecut la Islam şi au rămas în ţară, păstrându-şi toate averile şi privilegiile, acei însă ce au voit să rămâie creştini, au trebuit să plece din ţară, din cauza persecuţiunilor religioase, acum nu mai mult creştine, ci mahomedane. Noi vedem deci că populaţiunea emigrată în ţările vecine au fost *Românii*. Acei ce plecară în Croaţia, Slavonia, Bacica, tot nu putură scăpà de dominaţiunea turcească, căci cuceririle turceşti se lăţiră mai pre urmă şi peste aceste ţări, de acea acei Români refugiaţi în Nordul Dalmaţiei, în Lika, în litoralul Croaţiei, în Stiria şi Craina austriacă, deveniră „Uscoci", adecă acei renumiţi piraţi, de cari aveau respect nu numai Veneţia, ci şi autorităţile austriace care erau nevoite să întreprindă o luptă de extirpare în contra lor. Uscocii români dela litoralul mării, precum: Fiume, Zengg, Carlopago, Quarnero, până la Zara, ajunseră ca piraţi la acel renume, şi la acea putere, încât ei dădură Veneţiei mai multe lupte navale şi chiar cu succes, iar întreprinderile lor îndrăzneţe dădură tuturor aventurierilor din lume o atare atracţiune, încât în anul 1618 se văzu guvernul din Viena necesitat, să facă un măcel grozav între ei deşi ei făceau de regulă Austriei mari servicii de răsboiu în întreprinderile ei în contra Turcilor. Austria au răsplătit totdeauna cu perfidie, cu omor şi cu nimicire serviciile bune aduse ei. Românii se făcură piraţi (Uscoci, ca şi Haiducii din ţările româneşti şi din Balcani) din cauza nedreptăţilor şi a barbariilor suferite din partea străinilor. La 14 August 1618 din acelaş an fură mai multe mii de Corsari public spânzuraţi, ca spaimă, ca exemplu pentru ceilalţi. Şi aceşti Uscoci, aceşti corsari, erau *Români emigraţi din Bosnia*.

Banul Ştefan uneşte contingentele sale în valea Unei cu armata ungurească, care erà condusă de *Banul-Micuţ* [2]. Armata unită înaintează până la oraşul Zara, cucereşte cetăţile răsculaţilor, lăsând garnisoane atât în aceste cetăţi cât şi în oraşul croat *Bihač*. Banul Ştefan răpeşte dela Croaţi jupele *Duvno, Hlivno* (Livno) şi Dlamoc (Glamoc) şi le uneşte cu Banatul Bosniei. Aşà devine tot litoralul dalmatin dela Ragusa până la Spalato o apartinenţă a Bosniei.

In tot acest timp dela mijlocul secolului trecut, nu s'a fost întreprins nimica în contra Bogumililor. Papii, ce-i drept, provocară adeseori pe regii Ungariei să facă cruciade, să întreprindă răsboaie de esterpire în contra lor, însă fără succes. In acest timp auzim numai despre încercări de convertiri, de smomiri şi atracţiuni sub toate mijloacele oneste şi neoneste de a aduce pe Bogumili cel puţin aristocraţimea bosniacă la confesiunea romană, dar nu şi de persecuţiuni. Bogumilii întrebuinţase foarte bine acest timp de linişte şi de toleranţă, astfel că Bosnia devenise acuma cu totul pierdută pentru Biserica creştină latină.

Chiar însuş Banul *Ştefan Kotromanič*, ca şi tatăl său erà bogumil. Episcpoul catolic bosniac erà silit să se mute la *Djakovar*. Apoi mai veniră şi certele catolice între Dominicani şi Franciscani, certe de invidie popească, care merse atât de departe încât Papa Ioan XXII îi citase pre priorii amândoror congregaţiuni (ordine) din Bosnia la Avignion înaintea scaunului său de judecată. Papa acuzase apoi pre Banii şi pre magnaţii ţării, că ei sprijinesc pe heretici. Mai clar se reflectează desperarea Papei (pentru sufletele pierdute (?) ale hereticilor (?) :) prin aceea, că el se adresează prin *Nelipić* în anul 1337 cu o scrisoare către armata resculată croată, cu provocarea, ca aceştia să atace cu putere şi fără cruţare Bosnia heretică. Acuma începură luptele mari între Banul Ştefan şi între conducătorii Croaţilor resculaţi, care nu erau încă pe deplin învinşi. In anul 1338 înaintează Jupanul *Os-*

2. Istoriografii Slavi, precum *V. Klaic*, C. Jirecek, etc., l-au slavizat numindu-l „*Mikić*", dar cuvântul Mikić nu însemnează nimic în limba croată şi e prea bătător la ochi asemănarea frapantă cu românescul „mic", „micuţ". Dela „Micuţ" au făcut istoriografii slavi „*Mikić*", dar această procedură îi dă grozav de gol După cum se vede, „*Micul*" sau „*Micuţ*" va fi fost un român probabil din ţările româneşti ale Ungariei, unde avem mai mulţi români cu numele „Micul", „Klein", etc.

toja cu o armată bosniacă ce constà exclusiv din bogumili din nou în Croaţia şi ocupă mai multe Jupanate. Răsboiul fratricid durase pànă la 1340. Acuma se pregătise atât Banul Ştefan cât şi regele Carol Robert să plece amândoi în persoană în contra Croaţilor răsculaţi. Veneţia care aveà frică pentru provinciile şi oraşele ei din Dalmaţia, încercase de a influenţà prin delegaţii ei asupra Banului Ştefan, sprijinise însă totodată în secret prin arme, bani şi consilie, armata croată în resistenţa sa în contra regelui. Carol Robert erà deşi el nu persecutase pre Bogumili, un fiu credincios al bisericii catolice şi precum toţi domnitorii catolici al acestui timp, aşà erà şi el servil sau cel puţin, nu-l lăsà conştiinţa *bigotă* de a se pune în ceartă cu Papa. De aceea îl surprinse rău ştirea că Papa face parte comună cu resculaţii Croaţi. El întreprinse deci toate de-a delăturà această alianţă şi căutase de a mulţumì pre Papa. El începù deci de a înrâurì prin autoritatea sa regală cât şi prin influenţa sa de rudenie asupra Banului Ştefan, spre a-l înduplecà de a primì credinţa catolică. Pe dorinţa regelui primise Banul Ştefan pre *Gerhardus*, delegatul papal. In răspunsul ce-l dă el delegatului papal se manifestează pe deplin toată agerimea de prevedere şi superioritate diplomatică a Banului Kotroman. El zice : „Bogumilii ar cere imediat ajutorul şizmaticilor, dacă ar procedà el în contra lor, şi pericolul ar fi atuncea şi mai mare, atât pentru el ,fiindcă ar pierde tronul, cât şi pentru Papa, căci atuncea poporul ar alungà cu desăvârşire pe toţi popii catolici din ţară şi Bosnia ar fi cu totul pierdută pentru Papa”.

Papa îi răspunde însă Banului Ştefan, că el (Papa) în cazul acesta îi promite nu numai ajutorul regelui Ungariei ci şi ai tuturor principilor creştini. Ştefan îi aminteşte iarăş în răspunsul său către Papa despre puterea crescândă a Serbiei, Cu toate nedumeririle sale primeşte el în fine înduplecat prin încurajarea regelui şi a Papei credinţa catolică, restitue Episcopii catolici din nou în posesiunea lor, decide în conţelegere cu scaunul pontifical asupra certei iscate între episcopul şi Franciscanii pentru perceperea zecimei şi anume în favoarea episcopului, rechiamă pre episcopul alungat din *Macarsca* înapoi în ţară, şi fondează un al treilea episcopat, pre cel din *Dumno*.

Prin aceasta sau fost delăturat alianţa între Papa şi Croaţii revoluţionari, dar nu şi rezistenţa Croaţilor. După ce se rădică după moartea lui Carol Robert *Ludwig cel Mare* pe tronul Ungariei

(1342), se aflase partea cea mai mare a Croaţiei împreună cu cetăţile *Knin*, *Brebir*, *Ostrovica*, *Scardona*, *Elissa* şi *Almissa* din nou în mâinile resculaţilor. La anul 1344 trimise regele pe *Banul Nicolai* în contra rebelilor. Baronii croaţi se supuseră. Insă abià ce se retrase armata ungară Croaţii se resculară din nou, asmuţiţi fiind de Veneţiani şi sprijiniţi deci cu arme şi bani. Deaceea pleacă acuma regele Ludwig în persoană cu o armată de 20.000 în contra Croaţilor. La Bihaci se uneşte Banul Ştefan cu vre-o 10.000 de bogumili bosniaci, cu armata ungurească. Insă nu venì la o luptă, căci dejà aparinţa unei atare armate mari îi puse în spaimă pre *Kurjaković* şi pre *Nelipić* care erau conducătorii rebelilor şi ei se predase voluntar.

Eliberat fiind de grija Croaţilor trimite regele pe Banul Ştefan să elibereze *Zara*, care erà încunjurată de către Veneţiani. Cum numai apare Ştefan înaintea oraşului Zara, Veneţianii cer un armistiţiu. Ştefan le încuviinţează dar dejà în anul viitor apare Ştefan din Nou, de astă dată împreună cu regele Ludwig înaintea cetăţii Zara. Lupta se sfârşeşte însă în favoarea Veneţianilor, deoarece armata ungară ce constà mai cu seamă din cavaleri erà neputincioasă faţă de pedestrimea şi de galerele veneţiane. Pe lângă aceea Ştefan îşi dădù toată silinţa să mijlocească între regele şi Veneţiani. Şi anume: Republica oferise regelui 100.000 de galbeni, iar conducătorilor armatei câte 20.000 de galbeni, însă fără să cedeze Zara [1].

In Septembrie 1346 delegaţii Banului propun chiar direct pacea între regele Ungariei şi Veneţia. Ei cer ca Veneţia să in-

1. *Klaić*, vede pe baza expunerilor unui anonim chronist zaratin din acel timp în acea intervenţiune a Banului Ştefan o trădare şi susţine, că el ar fi fost mituit de Veneţieni. E cunoscut însă, cât de repede sunt scriitorii contimporani cu acuzarea de trădare, mai cu seamă pentru acea parte ce nu le erà cunoscut. sau nu le convenià scriitorilor. Ştefan a primit, nu-i vorbă, daruri dela delegaţii Veneţiani, precum erà uzul de pe atunci, şi multe secole în urmă însă el n'a făcut, politică de bani. Din contră. In prevederea sa ageră politică, văzù el că din Sud-Est se apropie o furtună mare, deaceea voi el să aibă pace cu Veneţia. Şi cumcă el, a avut dreptate, ne argumentează aceasta evenimentele următoare, ne arată ca el a servit pre Regele său prin aceasta, cărui i-a prestat, cu toată intervenţiunea aceasta, totdeauna servicii militare, cu credinţă şi în mod loial. In fine, Banul Ştefan se deplânge singur la Veneţieni, că Zaratinii l-ar fi defăimat înaintea regelui, iar Veneţienii îşi exprimase părerea lor de rău. (*Ljubić*: Monm. Slav. merid. II, 406). Dacă Banul ar fi fost într'adevăr culpabil, dacă ar fi intrigat in adevăr în contra regelui, atunci n'ar fi vorbit amândoi astfel între dânşii.

fluenţeze şi asupra rebelilor Croaţi şi că ea (Veneţia) să-l însinue pre Banul Ştefan în amiciţia împăratului Serbiei, pe când ei (delegaţii) oferează din partea lor, mijlocirea regală şi Zara [1]. In fine aduce Banul Ştefan în anul 1348 în adevăr la cale armistiţiul de opt ani între Ungaria şi Republica de San-Marko.

Baza politicei urmată de Banul Ştefan formează rugămintea sa, că Veneţia să-l însinue în amiciţia împăratului serbesc. Dejà de cu ani înainte, avuse el, precum ştim, grije că Bogumilii ar fi în stare să chieme, dacă ar fi răù trataţi în ajutor pre şizmaticii adică pe Serbi în ţară. *Ştefan Duşan* rădicase într'adevăr, după ce omorîse el pe tatăl său Uroş III, Serbia la o putere impunătoare. Dejà Uroş se eliberase de sub suveranitatea regelui *Carol Robert*, atacase Bulgaria şi alte state. Ştefan Duşan atacă apoi din nou Bulgaria şi la 1340 se făcuse el domn peste o parte din Macedonia [2] şi Albania, iară în anul 1346 se proclamase de împărat al Serbilor, al Grecilor şi al Albanezilor. Prin introducerea catolicismului în ţară de către Banul Ştefan devenĭră bogumilii, adevăraţii locuitori ai ţării, 'nedreptăţiţi şi spoliaţi de multe drepturi, şi nemulţumiţi fiind cu situaţiunea nouă creată, prin ambiţiunea şi aroganţa papală se îndreptară ei în adevăr către *Ştefan Duşan* şi-l chemară în ajutor în ţară. Dejà în anul 1346 când Duşan întărise dominaţiunea sa în Orient, îi aduse delegaţii veneţiani ştirea dela Duşan, că de dragul Veneţiei este dispus, să trăiască în pace cu Ştefan, dar numai sub condiţiunea, dacă el va reîntornà *Chlûm* asupra cărui teritoriu împăratul serbesc are drepturile sale. Dacă Banul Ştefan n'ar voi să accepteze această propunere, atunci îi oferă împăratul deocamdată un armistiţiu de doi până la trei ani [3].

Banul Ştefan posedà, pe lângă o prevedere politică, care e în stare să delăture un pericol atât de mare, şi acea energie care nu se sperie de calamităţi şi pericole ce-i stau înainte. El nu aşteptase în neactivitate ca pericolul să-l surprindă fără de veste, ci el răspunse împăratului serbesc prin aceea, că întărise puternic toată provincia Chlum, cumpărase în Veneţia arme şi după ce şi regele

1. *Ljubić*: Op. citat, pag. 376—429.

2. Adecă Macedonia de Nord, care se chemà mai înainte *Raşcia*, şi erà precum pretind istoriografii slavi, primul sediu al Sârbilor, astăzi o numesc Sârbii acel teritoriu Serbia-Veche (Novibazarul) până la câmpul Mierlei (Kosoșojnelje).

3. Ljubic: op. citat. II. p. 408.

Ludwig aflase timpul potrivit de a se opune ambiţiunilor nemărginite ale puterii serbeşti abià născute, păşeşte Banul Ştefan ca primul pe câmpul acţiunilor. In a doua jumătate a anului 1349 tocmai când se sfârşeà timpul armistiţiului oferit de Duşan, înaintează Banul Ştefan cu o armată de 50.000 de cavaleri şi 30.000 pedeştri în teritoriul împăratului serbesc, ocupă ducatul *Tribunia* (Trebinje de azi). Regele Ludwig erà ocupat cu recucerirea Neapolei, de aceea îl lăsase pre Ştefan singur în luptă cu Duşan, iar Ştefan se aflase prin această împrejurare neaşteptată în mare strâmtoare faţă de o armată aproape de două ori mai mare serbească decât a sa. Insă el aşteptase evenimentele cu mare bărbăţie. Duşan îl alungase pe Banul Ştefan nu numai din teritoriul serbesc, ci intrase acuma singur în Bosnia. Bogumilii nedreptăţiţi, maltrataţi şi nemulţumiţi, aşteptară numai momentul, şi se ataşară în mare parte de împărat. Banul se apărase în cetăţile, pădurele şi în stâncele sale, şi nu voì să audă de mijlocirile oferite de către Veneţia, care mijlociri, ar fi adus negreşit numai pierderea Chlumului [1]. Ştefan devenise tot mai mult atacat de către Duşan în cetatea *Bobovaţ* [2], o cetate bine întărită, unde se aflase un tesaur scump, fiica cea frumoasă a Banului. Bobovaţ, e blocat de Duşan. Incă odată îi oferă Duşan prin mijlocirea Veneţiei şi a Ragusei pacea sub condiţiunea, că el să capete pe *Elisaveta* fata lui de soţie, şi atunci să-i pice Chlum ca dotă. Insă nici Banul nici cetatea Bobovaţ nu dădù afară pe Elisaveta. In anul 1350 e Duşan împins înapoi spre Chlum, iar în anul viitor este el chiar alungat din Chlum, şi campania se sfârşise cu aceea, că Duşan ameninţat fiind în Ostul ţării sale, renunţă cu totul asupra acestei provincie. Ba mai mult încă. Banul Ştefan întărindu-şi armata sa cu trupe ungureşti intră în Serbia şi cucereşte dincolo de apa Drina, o mare parte din Provincia Mačva, cuprinde mânăstirea *Miloşevo,* unde se află mormântul Sf-lui Sava, apoi zideşte pentru ordinul Franciscan o mare mânăstire şi o donează cu mari posesiuni.

Elisaveta — „elegantis formae feminam", precum o numeşte scriitorul polon Longinus — capătă în adevăr ca danie Chlum, însă ea devine mireasă nu a lui Duşan ci a regelui Ungariei. In

1. Ljubic: Op. citat, pag. 190 199.

2. Ruinele acestei cetăţi se văd încă şi astăzi, o oră departe dela defileul prăpastios *Sutjeska,* între districtele Foča şi Nevesinje, (Novum-signum), pe vârful unui munteînalt, la introlocarea apelor *Bucoviţa* şi *Boroviţa.*

anul 1357 se cunună regele Carol Robert cu Elisaveta fiica Banului Ştefan. Ştefan voià să participe personal la cununia fiicei sale. Insă el moare pe drum spre Buda şi fu îngropat în catedrala din Miloşevo zidită de el.

Mâna tare, energia şi politica lui ageră a fost în stare să depărteze pericolul ce sosise cu atâta vehemenţă peste ţara sa, şi să micşoreze urmările fatale isvorîte prin apăsarea şi nedreptăţirea faţă de Bogumili. Insă după moartea sa se ridicase aceste urmări cu o vehemenţă şi mai puternică, devenise aceste urmări şi mai fatale pentru ţară şi tron, astfel că aceste urmări fură în urmă greu resimţite şi afară de frontierile Bosniei până în părţile sudice ale imperiului unguresc.

Succesorul său erà *Tvrtko* (1353—1391) un fiu al fratelui său mai tânăr Vladislav şi a Helenei Subić, care venind cu maică-sa şi cu fratele său mai mic Vuk din Ungaria (1354) conchiemase o dietă a ţării. Dejà la această ocaziune se arătase la unii magnaţi greutăţi însemnate. Regele Ludwig predase Banatul lui Tvrtko cu acea îndatorire, ca să-i urmărească şi să-i alunge pre Bogumili din Bosnia. Insă autoritatea tânărului Tvrtko erà prea mică pentru aşà un lucru mare. Unii magnaţi bogumili căutară scut la *Duşan*, alţii însă îi refuzase direct credinţa şi ascultarea. Ludwig domnià direct nu numai peste *Chlum*, ce o avuse ca dota soţiei sale, ci el puse sub autoritatea sa şi alte posesiuni bosniace, spre a ţineà astfel în frâu şi sub ascultarea sa pre diferiţi magnaţi ai ţări. Cu toate acestea se iscase o rescoală a Bogumililor, astfel că regele erà necesitat, după ce îl provocase şi Papa să întreprindă o cruciadă în contra Paterenilor, să intre în Bosnia la 1363 cu două armate. Pre una o conduceà *Nicolai* Archiepiscopul de Gran, şi Palatinul *Nicolai Conta* (după nume se pare că erà român) spre Uzora, iar cealaltă o conduceà regele singur în persoană spre Dolnji-Kraj. Prima armată nu reuşise cu nimica, ba Archiepiscopul de Gran pierduse în această campanie chiar şi sigiliul cel mare a împărăţii [1].

---

1. Această campanie e pusă de istoriografii slavi, dela Katona până la Klaić că ar fi fost în anul 1360. Până la anul 1360 avem însă documente, cari sunt prevăzute şi cu sigilul cel vechiu. Documentele cari sunt făcute după pierderea sigilului a împărăţii, pică însă în anul 1364 şi anume dela luna lui Fevruar încoace. Vezi.: *Huber. Ludwic I* şi Statele vasale ungare. Archiv. fur oster Gesch., LXVI Bd. I, Th.

Regelui îi succese însă de a restabili autoritatea lui Tvrtko astfel încât Veneţia îl introduse în cartea ei de aur a nobililor atât pre „ilustrul şi magnificul Domn *Tvrtko* din graţia lui Dumnezeu Ban al întregei Bosnii", cât şi pre fratele său, pre contele Vuk ş pre maică-sa contesa Helena. Bogumilii bătuţi şi subjugaţi de regele, se resculară din nou la anul 1365. In fruntea lor stăteà acuma contele *Vuk*. Tvrtko e silit să părăsească ţara şi să fugă în Ungaria. In anul viitor 1366 se întoarse el înapoi cu o armată ungurească şi recucereşte o parte din Bosnia, şi se numeşte acuma: „Din graţia lui Dumnezeu şi a regelui Ludwig I Ban al Bosniei". Insă el totuş se deplânge Veneţienilor zicând: „că Baronii ţării care dejà mai înainte au părăsit pe Dumnezeu, au devenit şi nouă necredincioşi, ne-au destituit şi ne-au alungat pre noi împreună cu maica noastră în mod ruşinos din Banatul nostru. Prin graţia lui Dumnezeu şi a graţiosului Domnitor Ludwig rege al Ungariei am aflat har şi dreptate pentru credinţa noastră, şi am fost din nou instalaţi în o parte din Banatul nostru şi nici nu suntem în stare de a pedepsì pre resvretitorii şi necredincioşii magnaţi".

In fine îi succese lui Tvrtko să doboare răscoala bogumilă. Vuk fuge la Ragusa încotro îi urmează Tvrtko (1367) spre a cere estrădarea lui. Ragusa stăteà pe atuncea ca şi celelalte oraşe dalmatine sub suveranitatea ungurească. Ea se decise ca să-l primească pe Tvrtko cu toate onorurile care se cuvine unui Ban, însă cu conservarea reverenţei pre care sunt ei datori a o păstrà regelui Ungariei. Ragusanii încheiară cu Tvrtko o alianţă „pentru toate timpurile însă cu condiţiunea de a exclude toate acelea ce ar fi apte să micşoreze demnitatea regelui Ungariei". Estrădarea lui Vuk o refuzară ei provocându-se la dreptul lor de azil ce-l posed.

Tvrtko caută, după ce i-a supus pre Patereni, cu ajutorul regelui să-i câştiga acuma pentru sine, văzând el prea bine, că fără de ajutorul lor nu poate el nimic face, nici că e sigur pentru tronul său. Insă contele Vuk, fratele său ce erà încă pateren încarnat, îl acuză la Papa, tocmai din cauza că protejà acuma pe Patereni. Atâta se ştie sigur că Tvrtko care făcuse dejà experienţe rele cu încercarea de a apăsà pre bogumili, se siliă acuma din răsputeri de a delăturà toate neînţelegerile interne, cu atât mai mult deoarece el concepuse un plan mare, a cărui realisare li trebuise neapărat ajutorul şi tot concursul elementului celui mai puternic

din ţară, a Paterenilor. Noi vom vedeà că el se uzase de ei (de Patereni) chiar şi în contra coroanei ungare, şi pentru acest scop îi dădură ei tot concursul lor, deoarece bogumilii observară cu drept în regele Ungariei pre cel mai mare duşman ai credinţei lor. Acest plan îşi realizase el însă abià după moartea regelui Ludwig favorisat fiind la aceasta prin luptele de succesiune la tronul Ungariei.

Regele Ludwig cuprinsese în anul 1358 prin mai multe lupte victorioase o parte din imperiul serbesc. Un nou pericol ameninţase imperiul serbesc atunci când sultanul *Murad I* strămutase la anul 1361 reşedinţa sa din Asia în Europa în Oraşul Adrianopole. După ce murise *Duşan cel Mare*, fiul lui, *Uroş IV*, ultimul din dinastia Nemanizilor, la $^{2}/_{12}$ 1367 — poate că a fost omorît — cnezii puternici ai imperiului lui bucăţise acest imperiu în o mulţime de principate.

Despre toate aceste împrejurări dar mai ales despre acele întreprinderi ale lui Ludwig ce aveau de ţintă nimicirea imperiului serbesc, ştiuse Tvrtko a se usà foarte iscusit, astfel că acuma putù el păşì înainte direct ca erede al Nemanizilor, fiind el în linia femenină strenepotul lui *Ştefan Dragutin*. Mai întâi de toate se aliase el cu cneazul serbesc, cu *Lazar Grebljanović* conte de Uşiţa (dela „greblă") care erà încă vasal al coroanei ungare, şi se silià de a unì toată Serbia sub dominaţiunea sa. Apoi uniţi la un loc atacase ei pe Jupanul *Nicolai Altaman* [1], care domnià preste o parte din Rascia şi peste Tribunia până la mare, şi pre *George Balş ducele de Zeta*, şi îi luă celui dintâi, ducatul Tribunia împreună cu litoralul apoi şi o bucată din Raşcia până la Sjenica şi o unise cu Banatul Bosnia. Lui George Balşa nu-i putù însă nimic face, căci întărindu-se el puternic în munţii săi înalţi şi prăpăstioşi se aşezase în cetatea sa *Declea* (astăzi Podgoriţa) şi respinse toate atacurile lui Tvrtko ba îl bătuse chiar şi îl alungase din ţara sa.

Victoriile frumoase ce altfel le secerase Tvrtko, cuceririle mari cu care mărise el frontierele ţării sale, respectul general ce-l avuse el acuma atât dela curtea ungară cât şi la celelalte curţi, în fine iubirea, dragostea ce o arătase el faţă de poporul său, bogumil îi deşteptase din nou dorinţa sa fierbinte de a-şi luà titlul

1. Numele „Altaman" nu pare deloc a fi slav. Istoriografii slavi l-au făcut să sune mai slav adăogând sufixul „vici" la urmă, făcându-l „Altamanović".

de rege al Bosniei. Insă deocamdată nu-şi putù împlinì dorinţa sa, pentrucă în anul 1367 i se puse lui o mulţime de piedici înainte de către clerul catolic. In anul 1369 aduseră ei chiar înaintea *Papei Urban V* o pâră încontra lui, că el ar protejà pre Patereni şi că ar persecutà pre catolici, că el deaceea i-ar fi scos ochii fratelui său Vuk, pentrucă el ar fi trecut la biserica catolică. Papa scrie în aceasta afacere la Ludwig şi ceruse totodată ajutor dela Ragusa, Spalato, Durazzo, ca aceste oraşe să sprijinească pre misionarii săi, şi în caz de lipsă să organizeze o mişcare în contra lui Tvrtko. La această provocare se alăturase şi *Nicolai Altaman* şi *George Balş* care ca răzbunare pentru campania făcută de Tvrtko în anii trecuţi în contra lor, luară pe misionari Franciscani sub scutul lor. Insă procedura de tot tirană a misionarilor catolici în contra Paterenilor ce o făceau ei în numele regelui Ungariei şi a Papei provocase o nouă răscoală a Paterenilor în toată ţara. Aceasta necesitase pre regele Ljudvig să trimeată din nou o armată spre a domolì rescoala Paterenilor, la care armată luase parte şi Tvrtko.

Ducele Altaman şi Balş fură învinşi de către trupele lui Tvrtko (1370).

După ce restabilise Tvrtko iară autoritatea sa, aflase el timpul binevenit de a se încoronà de rege. In anul 1376 îşi puse el fără ştirea şi voinţa regelui Ludwig şi a cneazului *Lazar Greblă* (Grebllanovic) *în Mileševo* unde se aflau mormintele lui *Ştefan Kotroman* şi a Sf-lui Sava, două coroane pe cap : una, cea bosniacă „ce i se cuvinea dinnainte", şi cea serbească ce a moştenit-o dela „strămoşi". Apoi se subscrise: „Ştefan Tvrtko vo. Hrista boga kralj Srbljene i Bosne i Primorje".

Acest act al lui Tvrtko merse negreşit preste politica regelui Ludwig. Ţinta regelui erà negreşit slăbirea împărăţiei serbeşti de odinioară. Tvrtko apucase însă o cale care stăteà cu totul în contrazicere cu intenţiunea sa, care avù de scop restituirea acestei împărăţii sub un alt nume, sub o altă coroană. Mai târziu după moartea lui Ludmig căutase Tvrtko să cucerească şi Croaţia şi Dalmaţia spre a formà astfel un mare imperiu. Deocamdată observase el o ţinută duplă spre a mascà astfel faptele sale înaintea regelui Ludwig şi spre a delăturà dela sine suspecţiunea unei rebeliuni făţişe din partea sa. Mai întâi păstră el credinţa coroanei ungureşti ca Ban unguresc şi deoarece luase el în posesiune o parte

din Serbia ca alodiu (feud) al Coroanei ungureşti apoi putù el tot mascà (mistificà) procedura sa, ca şi când ar fi voit să mărească prin această cucerire puterea coroanei ungare şi spre a rădicà splendoarea ei. Şi titlul ce-l purtase el acuma aveà un semn dublu. In afară făceà el pretenţiuni cu titlul de rege, numindu-se rege al Raşciei. Veneţianii îl şi numiră astfel. Mai ales pe cât timp se aflară ei în relaţiuni bune cu regele Ungariei, îl numiau ei rege al Raşciei şi niciodată rege al Bosniei.

In sensul adevărat al cuvântului nici nu poate fi vorba de un regat bosniac, deoarece Tvrtko domnià Bosnia de fapt şi mai departe ca Ban al Bosniei, şi numai prin împrejurările favorabile ale timpului devenise în uz titlul de rege al Bosniei, o împrejurare pre care istoriografii nu au prea clarificat-o. Aceasta e şi explicabil, când ştim că Ludwig erà foarte ocupat în Polonia şi nu luase prea în seamă aceeace se făcù în Bosnia, ştiindu-l pe Tvrtko de tot credincios coroanei.

Erà deci de tot clar că Tvrtko se năzuì să formeze un mare imperiu. Insă el apucase această ţintă numai cu mare precauţiune, bine înţelegând ca să nu periciiteze proiectul său dejà pus în faşe, prin puterea coroanei ungare. Indată după încoroanare sa luase el pre *Dorotea* fiica lui *Ştraşimir Alexandrović*, fratele cel mai tânăr al împăratului bulgar *Ioan Şişman*, de soţie şi-şi câştigase prin aceasta un titlu de drept, la conducerea afacerilor din Balcani. Apoi îşi îndreptase el privirile sale asupra oraşului *Cattaro* şi *Ragusa*. In favorul oraşului Cattaro oprise el exportul de nutrimente la Ragusa. Plângerile Ragusanilor aduseră cu sine intervenţiunea regelui Ludwig şi Tvrtko fu silit să sisteze această oprire. Abià după moartea lui Ludwig putù el iar reîncepe cearta cu Ragusa cu mai mult succes. El întemeiase în apropierea de Cattaro o cetate, *Castelanuovo* de astăzi, cu scop ca această cetate să fie rivală Ragusei şi crease acì o piaţa de comerţ.

După moartea lui Ludwig cel Mare (1386), devenise şi Bosnia trase în vârtejul evenimentelor şi a luptelor pentru succesiune pe tronul Ungariei. De oarece regele Ungariei murise fără un descendent masculin, fu aleasă de regină, fiica lui cea mai mare, *Maria I*, soţia lui Sigismund regele Bohemiei şi încoronată de regină a Ungariei, iar guvernământul conduse în numele ei maica ei, văduva regină. Dar dejà la începutul domniei se iscase mai cu seamă în Dalmaţia o răscoală puternică. In fruntea acestei

rescoale stăteà priorul din Aurania *Ioan Palişna,* şi acesta atrase către sine şi pre episcopul din Agram. Şi regele Tvrtko se aliase cu răsculaţii şi fapta sa primă erà, recucerirea ducatului *Chlum.* După un an de luptă cucerise el (1383) şi Herţegovina, dela care timp rămase dânsa necontenit legată de Bosnia.

In anul 1385 cheimase Episcopul de Agram pe *Carol regele Neapolei* în ţară şi fù în prezenţa amânduror regine, încoronat de rege în *Stuhlweissenburg.* Insă dejà în anul următor se lăţise revoluţiunea peste toată Ungaria. Regina Maria voise să potolească rescoala, însă ea fu prinsă împreună cu mama ei şi închisă în cetatea *Novigrad* unde regina-văduvă, fu omorîtă înaintea ochilor reginei. Pentru siguranţa reginei aduse fratele ei, Sigismund, o armată considerabilă din Bohemia.

Tvrtko înţelese foarte bine să se uzeze acuma de turburările ungare, care îi dădură o ocazie foarte potrivită de aş mărì frontierile ţării sale. Tvrtko păşì acum pe faţă ca contrar al curţii ungureşti. El primì pre *Horvat* care fu alungat de Ladislav, îl luase sub scutul său şi-i dăduse cetatea *Clisa.* Ocupă apoi Cattaro şi înconjură Spalato. Cetăţile ungureşti i se predară una după alta.

Insă acuma apăruse în Europa un alt duşman mult mai pu ternic. Osmanii înaintară mereu în Balcani, cuprinse *Adrianopol, Sofia, Filipopole* etc. Toată Bulgaria o prefăcuse în o provincie turcă. Prin victoria lor mare peste Vukasin îşi deschise ei calea şi spre Serbia, şi de aicea făcură ei inscursuini în Tesalia, Macedonia şi Albania. In anul 1386 atacară Turcii Serbia din nou, cu mare vehemenţă şi după căderea oraşului Niş erà principile Lazar silit să-şi cumpere pacea prin plătirea unui tribut. Invasiunea turcă luase acuma abià începutul său mai marcant în Europa, ea dăduse adică prin bătaia dela Câmpul-Mierlei (Kosovopolje) din 15 Iunie 1389, unde atât Lazar cât şi Sultanul aflară moartea lor [1] numai forme mai precise. Princi-

1. Sultanul Murad nu erà dispus de a luptà în acea zi, însă fiul său *Baiazid,* iute şi energic, înduplecase pre generali ca să înceapă lupta. Partea leonină a victoriei îi aparţine lui Baiazid. **Cantemir**: „Istoria imperiului Otoman", I, p. 48. Despre moartea lui Murad, se istoriseşte felurit. După unii istoriografi îl străpunse *Miloş Obelic,* ca să scape de suspectul că ar fi trădător de patrie, în castelul său, dimineaţa înainte de începerea răsboiului. După alţii, sărise pe câmpul de luptă un Sârb, despre care se credeà că e mort tocmai în momentul când Sultanul Murad

pele Lazar încheiase mai înainte, spre a preveni Turcilor şi spre a scăpà de jugul lor, o alianţă — precum vom vedeà mai la vale cu eroul *George Castriota* la anul 1385 şi cu mai mulţi principi albanezi şi cu regele Bosniei.

Tvrtko pregătise două armate puternice. Pe una o conduse el singur în contra Turcilor, care veniră pentru prima dată pe pământul Bosniei, a doua o trimise el în contra regelui *Sigismund* la Dalmaţia sub conducerea lui *Horvat* fostul Ban al Croaţiei şi al Dalmaţiei, şi a lui *Hrano Vlatko*. Armata primă o unise el cu trupele lui *Mircea*, Voevodul Munteniei şi cu trupele lui *Lazar* principele Serbiei, astfel că el avuse la un loc o armată de peste 10.000 de combatanţi pentru bătaia nenorocită depe *Câmpul-Mierlei*, unde trupele bosniace luară parte cu mare bravură, însă în general fără folos, căci conducerea creştinilor erà de tot greşită. Se zice că regele bosniac Tvrtko bătù 10 paşa şi strâmtorase mereu aripa stângă turcească care erà comandată de *Iacub* un fiu de al Sultanului. Celălalt fiu al Sultanului, *Baiazid*, împinse îndărăt pe Sârbi şi *Vuk Brancović* părăsise cu armata sa câmpul de luptă. Tradării sale i se atribue înfrângerea totală a armatelor creştine şi toată nenorocirea Serbilor, pentrucă înfrângerea depe câmpul Mierlei dădù lovitură de moarte imperiului serbesc, deşi amândouă armate contrare, cea turcă şi cea creştină se retraseră după luptă, deşi Tvrtko celebrase chiar o victorie, pentrucă Sultanul picase şi Turcii nu intraseră în ţara sa.

După catastrofa fatală se retraseră trupele bosniace în o atare ordine exemplară, încât trupele turceşti ce urmăreau retragerea bosniacilor erau necontenit respinse cu mari pierderi. Tvrtko pleacă apoi, ajuns în ţară, cu toată armata sa, la Dalmaţia şi luase în acelaş an o mulţime de cetăţi şi oraşe ce erau supuse Ungariei. El bate o armată ungurească la 15 Iunie 1389 ce vine sub conducerea lui *Dietrich Bebek* şi a priorului *Albrecht Nagymihaly* ca să elibereze Aurania, şi ocupă acuma liber toată provincia litorală. La ştirea despre această mare victorie totodată şi la consfătuirea Archiepiscopului *Andrei Giraldo* care erà consilier secret al regelui Tvrtko se predà oraşul Spalato regelui Tvrtko. In acel timp predà Tvrtko toată Herţegovina lui *Hrasno Vlatko*

luase în privire câmpul de luptă, după bătaie, şi îl străpunse. Kallaj, Istoria Sârbilor, p. 183, I.

ca să se poată opune cu atât mai enegric regelui Sigismund, care întrase dejà cu două mari armate în Bosnia. Una trecuse frontiera Bosniei pe la *Novigrad* cealaltă intrase în direcţiunea râului Vrbas şi cucerise *ducatul Uzora. Michail Guray* (gură) Banul de Croaţia şi Dalmaţia se folosise acuma de boala lui Tvrtko, care nu putù conduce singur resboiul, şi urmărise pe răsculaţii cu mare energie. El înconjoară cetatea *Doboj* capitala lui Horvat zidită pe apa Bosna, o iea cu asalt şi o ruinează. Horvat fuge, fu însă în curând prins împreună cu Episcopul Paul, amândoi fură transportaţi la Fünfkirchen şi acì uciși sub munci grozave.

Când auzise regele Tvrtko despre victoriile armatei ungare, boala lui se înăsprise şi mai mult şi în anul 1391 îşi dădù sufletul.

Sub regele Tvrtko ajunge Bosnia estinderea cea mai mare. El domnise peste o parte din Bosnia, Herţegovina, Croaţia, Dalmaţia înpreună cu insulele, şi se numise „*Rege al Croaţiei, Bosniei* şi *al Dalmaţiei*". El se simţì că e principele cel mai înalt şi îşi exprimase acest simţământ prin aceea că după moartea primei sale soţii îşi căutase el o altă soţie din casa Habsburgă. El voì adică să iee de soţie pe fiica lui *Albert III* duce de Austria.

Cu Tvrtko apuse şi regele cel mai puternic al Bosniei. El îşi făcuse mare nume atât sieşi cât şi ţării sale. El estinse frontierele ţării sale, el aduse armatelor bosniace glorie şi onoare. Turcii cari intrară în ţara sa, fură totdeauna bătuţi, astfel că ei dădură lung timp pace ţării sale. Şi pe terenul intelectual-spiritual erà el însemnat, şi aceasta o dovedise el Veneţianilor adeseori prin aceea că el a fost în stare pe lângă toate manoperele şi intrigile Veneţianilor să ocupe Dalmaţia cu oraşele de pe litoral. Regele Tvrtko avuse două soţii, una se chiemă *Dorotea* o ducesă bulgară, cealaltă se chiemă *Jelica* (Jeliţa) fiica nobilului *Vukosava*, şi avuse un fiu natural, pre *Šura Tvrtko*, care ridicase mai târziu pretenţiuni la tronul bosniac.

După moartea lui Tvrtko devenise soarta Bosniei tot mai rea. Urmăririle şi persecuţiunele neîncetate în contra Bogumililor aduse neîncetat mult sânge rău şi multă nenorocire preste ţară. Regele Tvrtko întinse prea mult puterile ţării sale şi aduse ţara prin aceasta la turburări interne şi la o oboseală totală astfel că decăderea totală nu putù să întârzie. Regii bosniaci urmaşii lui Tvrtko voiau mai mult să cuprindă decât puteau ţine în mână. Turburările diferitelor neamuri ce trăiau în ţară precum în primul

rând Românii cari erau foarte mulți, apoi Dalmatinii care formau un neam aparte după limba lor vechie romană-română și se alăturau mai mult Românilor [1], după limba, port, obiceiu, apoi Sârbii şi Croaţii, uniţi cu putere sub un stat slav, nu voiau să sufere suveranitatea unei rase asupra alteia, conflictul însă cu coroana ungară răpise Bosniei nu numai scutul său natural şi cel mai efectiv în contra Turcilor, ci îi consumase puterile, slăbise autoritatea principilor întru atâta, că pe lâgă neputința în afară se asociase şi turburările grandioase interne, în decursul căror turburări se iscase lupte teribile unde o partidă chiemà în ajutor în contra celeilalte partide pe duşmanul comun extern, care erà totdeauna gata ca să năvălească cu toată urgia asupra ţării.

După moartea lui Tvrtko nu-i urmase fiul său, *Tvrtko Tvrtković*, ci conform uzului vechiu al țării, *Dabija* membrul cel mai bătrân al familiei, pre care istoriografii îl țin de un frate mai tânăr al lui Tvrtko. De oare-ce însă în documentul amintit mai sus cu ocaziunea ţinerei a primei diete din țară, se află amintit pe lângă Tvrtko numai despre nenorocitul Vuk, apoi e probabil că Dabija va fi fost fiul lui *Inosaf* al treilea frate a lui *Ştefan Cotroman*, despre care am fost amintit mai sus că erà probabil român. Deci şi de astă dată va fi fost venit pe tronul bosniac un rege român de origine, tot ca și *Banul Culin* şi *Banul Cotroman* de odinioară.

Şi acest rege român de origine, *Dabija* erà vrednic şi demn de antecesorii săi Culin şi Cotroman. El avuse intenţiunea de a păstrà independența ţării sale după exemplul antecesorilor săi. Insă imediat la suirea sa pe tron se ridicase în contra sa puternici duşmani care încurcară cumplit afacerile Bosniei. Fiul natural a lui Tvrtko, *Şura*, refuzase de a recunoaşte pre Dabija de rege şi declarase oraşele dalmatine care rămaseră lui credincioase cu totul independente de către Bosnia. O parte mare

1. Vezi *Miklovitch*: Uber die Wanderungen. *Diefenbach*. Die Volksstaeme der Europaischen Turkei, p. 27. *Jirecek*: Die Romanen in den Stadten Dalmatiens wahrendt des Mittelalters, 1901, I, p. 20. *Dr. A. Marienescu*: Ilirii Macedo-Români şi Albanezi. Apoi *Giovani Lucius*: Memorio istoriche de Tragurio; apoi *Hugo Schuschardt*, în lucrarea sa „de regno Dalmatiae et Croatiae", 1666, şi în lucrarea „despre limba Dalmatină veche şi vegliotă" de Dr. *Mateo Bartoli*, etc.

din aristocraţime chiemase pe *Hrano Vuk* care avuse pe parte sa o mare partidă, de Ban al ţării.

Spre aş puteà asigurà dominaţiunea renunţase Dabija cu totul la planurile sale mari, şi pe când jurase el regelui Sigismund credinţă, puse el Bosnia din nou sub suveranitatea coroanei ungare. Din această cauză trimise el pre *Banul Gura* încă român de origine despre care am amintit mai sus, în contra lui Šura Tvrtko, îl bătù de mai multe ori, şi îi luase partea cea mai mare din cetăţi, preste care puse apoi Dabija un Ban separat, ca să aibă astfel mai mult mână liberă şi să poată mai bine observà mişcările trupelor turceşti, care devastase dejà sub Sultanul *Baiazid* fără milă frontierele Bosniei.

E foarte probabil că partida contrară a lui Dabija să fi avut adeseori pertratări cu Turcii, pentrucă numai teama că duşmanii lui interni se vor unì cu puternicii duşmani externi pentru a-l doborî, putù să-l înduplece pe Dabişa, care vigilà cu atâta îngrijire asupra domniei sale, mai mult încă asupra independenţei partiei sale, ca să predee dreptul de ereditate (de succesiune) asupra Bosniei, coroanei ungare [1], Pentru această faptă, şi pentrucă Dabija ţinù, cu ocaziunea luptei vehemente de succesiune între Sigismund Albert şi Ladislav din Neapole, totdeauna cu Sigismund, îi dăduse pentru toată viaţa sa în posesiunea asupra Dalmaţiei.

Intr'ceea se începuse a se face în Europa mari pregătiri pentru nimicirea şi alungarea dominaţiunei otomane din Europa. O armată colosală contsând în mare parte din armatoli streini (creştini), stătù la dispoziţiunea lui Sigismund. Generalii acestei armate începù a se îngâmfà şi aşi prorocì singuri victoria sigură asupra Turcilor. Regele Sigismund. plecă singur în persoană cu această mare armată prin Muntenia în Bulgaria, iea *Nicopole* [2] în asalt şi se decise să aştepte acì armata Sultanului Baiazid, înştiinţând totodată pe împăratul bizantin despre scopul campaniei şi ca el (împăratul) să atace totodată dindărăt pe Baiazid, ca ast-

1. Dabissa rex Bosniae ad nostram personalitatem, accedens majestatem, se et nos sacrae coronae nostrae debitis et observandis *Fraj. Anal.* II, p. 189.

2. Pe atunci existau 3 Nikopolis. Una în Bulgaria, la Dunăre, şi se chemà *Nicopolis-Mare*, al doilea în pasul Hemului, iar al treilea în Raşcia, şi acesta se chemà *Nicopolis cel mic.* Praỳ. Anal. Reg. Hung. Th. III, p. 199.

fel să vie trupele otomane luate între două focuri. Insă epistola ce avù să înștiințeze pe Greci fu prinsă de *Pașa Jagidebeg* cu ocaziunea unei iscoade ce o făcù el cu un detașament al său, și Sultanul se îngrijise imediat, ca acest proiect să nu se realizeze, prin aceea, că atacase imediat armata lui Sigismund.

In castrul lui Sigismund existà însă o mare disensiune. Armata creștină credeà cu siguranță în victoria ei și nu voià se lase gloria luptei mari ce va fi, Ungurilor, ci mijlociră în consiliul de răsboiu ca primul atac în contra Osmanilor să se facă de ei adică de cavaleria franceză sub conducerea contelui francez *Nevernioni*. Acì erà adunată floarea armatei franceze cu conducătorii lor *Filibert* de *Noicelles*, *Jean de Nevers*, etc., acì se aflà și *Mircea* Voevodul Munteniei cu o armată românească. Lui îi erà cunoscut încâtva dejà din experiență și din luptele avute înainte cu Turcii, tactica deosebită a armatei turcești, de aceea el erà de o altă părere și sfătuià pe Sigismund și consiliul de răsboiu ca la o distanță mai mare, să se posteze în mod mascat, mari reserve, și abià cu ele să se facă atacul ultim și decisiv, iar ca prima încăierare să se facă cu trupe mai slabe, ca astfel să fie surprinsă armata turcească și zadărnicită toată tactica de bătaie a Turcilor. Insă acest sfat ce ne arată talentul strategic a lui Mircea nu fu ascultat.

La 18 Aug. 1396 stătură amundouă armate inamice față în față în ordine de bătaie. Armata franceză se aruncă cu mare entuziasm asupra armatei osmane și făcù în ea o mare desordine. Aproape 1500 de Turci picară la primul atac. Insă abilitatea și fineța extraordinară a Spahiilor care schimbară neîncetat pozițiunea lor, și atăcau necontenit când dinainte când dinapoi pe cavalerii francezi, îi obosiră astfel grozav pre cavaleri, și fură siliți să descalece depe caii lor, iar entuziasmul lor decăzù grozav. Afară de aceea se iscase între conducătorii francezi din cauze necunoscute, chiar pe timpul luptei o neînțelegere regretabilă și așà se făcù, că armata ce erà până acu ținută de neînvincibilă erà nu numai bătută dar chiar nimicită. Sultanul atacă acuma și armata ungurească, o bate și pe aceasta, iară Mircea văzând dejà dela început nereușita întreprinderii fruntașilor cavaleri și preste tot a întregei campanıei, se retrase decu vreme înapoi cu armata sa, rezervând-o pentru alte momente mai serioase ce vor sosì peste patria sa. Regele Sigismund încredințase conducerea armatei sale unui Român de naștere lui *Ioan Guraj* (Gura) care

luase încă parte la acest războiu cu armata ungară. El erà ca și Mircea cu totul contrar planului de războiu propus de francezi, însă din curtoazie pentru cavaleria franceză cedase și el. Urmarea precum am văzut a fost, că atât Palatinul *Nicolai Gura* (un frate a lui Ioan) cât și regele scăpară abià cu viața. In această luptă nenorocită se aflase și *Šura Tvrtko* în fruntea unei trupe bosniace, dar și el rămase în rezervă pecând sărmanii Serbi erau siliți să lupte în rândul Osmanilor în contra creștinilor.

După aceată victorie splendidă cutreerară Turcii acuma toată Peninsula Balcanică, nimicind, prădând, devastând totul ce aflară în cale, și aceasta îi făcù regelui Dabija mare grije, deoarece Turcii sosiră acuma în excursiunile lor rapace până la Drina la fronticrele Bosniei și făcură pe acì mari prădăciuni și devastări. In scurt după această bătaie fatală, unde erà decisă toată soartea Peninsulei Balcanice, murise *Dabija* și soția sa se duse într'o mânăstire și murise acolo.

Acuma se ivise deodată doi candidați pentru tronul Bosniei. *Šura Tvrtko* fiul cel mai tânăr a lui Tvrtko și *Ostoja*, despre care se zice că erà un fiu ilegitim a lui Tortko și că erà bogumil. Acești doi candidați, declarară contractul încheiat de Dabija cu coroana ungară, după care coroana bosniacă aveà să treacă direct la coroana ungară, de nevalabil, și lucru curios, amândoi candidații fură aleși de rege al țării. *Ștefan Ostoja* erà ales de către magnații țării, care erau aproape toți Patereni și avură dejà toată puterea țării în mâna lor, iară *Sura Tvrtko* de către partida populară. Astfel devenise Bosnia terenul luptelor celor mai josnice de partid și de interese egoiste-personale, acuma când pericolul cel mai mare, Osmanlismul, băteà la ușe și îi amenință cu peirea totală. Aceasta grăbise numaidecât catastrofa ce venise mai târziu. Perfidia și trădarea din partea magnaților erà la ordinea zilei, din cauza luptelor religioase se perduse acuma orice simț de onestitate, orice entuziasm pentru mărirea patriei. Interesul personal erà principiul și motorul prim. In aceste lupte de partide orice mijloc erà sfânt și bun dacă mulțumeà numai interesele acelui partid (ca d. e. partidele politice din România :). Dacă unul erà prea slab în luptă, în contra celuilalt, pe loc erà chiemat dușmanul de afară adică Turcul. In acest mod deschiseră chiar partidele țării, chiar patrioții cei așà numiți mari, drumul Turcilor ca să vie în țară și să se amestece în afacerile țării.

Ţara merse deci rapid spre decadenţa totală. In mijlocul acestei anarchii şi a neliniştei generale degnitatea Banului, respective a regelui nu avuse nici o valoare, nici o putere. Autoritatea sa decădeà mereu, mereu. Numai acela posedà putere şi autoritate, care aveà destule tesaure şi averi mari. Intrigile crudelităţile, tradările josnice a Banilor, şi a magnaţilor, luptele religioase, ticăloşiele popilor creştini, corupse cu totul caracterul poporului şi elementele oneste ce mai rămăsese neatinse de această ciumă morală, căpătase dispreţ şi greaţă asupra celor existente.

Magnaţii cei mai puternici ai ţării din acel timp erau *Hervoje Vukčić* şi cumnatul său *Sandalj Hranić.* Acesta domnià tot aşà de independent în Chlum ca şi Hrvoje în Nord-Vestul Bosniei. Amândoi erau totodată şi mari Patereni. *Ştefan Ostoja* erà încă Pateren, şi se vede că din această cauză erà el ales de rege. Insă domnitorul adevărat al ţării nu erà Ostoja ci *Hrvoje* care purtà titlul de: *„Mare-Voevod al regatului bosniac şi Mare-Guvernor al regelui Ladislav şi al regelui Ostoja"*.

Hrvoje ridicase steagul răsvrătirei în contra lui *Sigismund* regele Ungariei, recunoscând pe *Ladislav de Neapole* ca rege al Bosniei, făcù acuma încercări ca să cucerească Croaţia, Slavionia pentru Ladislav, dară de fapt pentru sine însuşi. Ostoja care erà părăsit de magnaţii săi, ca să aibă aderenţi, ca să aibă şi pe Hrvoje pe partea sa, se supuse contraregelui Ladislav din Neapole şi recunoscù suveranitatae lui peste Bosnia. In anul 1401 decade prin influienţa lui Hrvoje oraşul Zara dela Sigismund şi devine centrul partidei lui Ladislav.

Hrvoje însă nemulţumit cu regele Ostoja se unise cu Ragusa în contra lui Ostoja şi voià să ridice pe cneazul bogumil pe *Paul Radišić* de rege în locul lui Ostoja. Documentul aliaţilor sună: „Noi D-l Hrvoja din graţia lui Dumnezeu principele glorios de Spalato, puternicul Voevod al regatului bosniac etc.... Noi dogele, patricianii şi comunitatea lui Dumnezeu plăcutului oraş Ragusa, jurăm şi ne unim mutual, să fim totdeauna inimicii juraţi ai regelui Ostoja, pentru a-l nimicì şi a-l alungà depe tronul Bosniei. De aceea jurăm noi *Hrvoja*; că vom ridicà armatele noastre că le vom conduce preste Narenta în Chlum şi vom declarà şi proclamà în numele lui Christos pre *Paul Radišić* de rege al Bosniei, că'l vom susţineà şi apărà cu toată puterea noastră. Şi nu mai puţin jurăm noi, oraşul Ragusa, de a face împreună cu D-l

Hrvoija, atât pe apă cât şi pe uscat, în toate locurile, cu oamenii noştri, şi cu alţii, pre cari îi vom puteà acuirà tot ce e posibil pe o parte în contra lui Ostoja pe altă parte pentru Paul Radišić. Apoi voim să ne adresăm la graţia regelui Sigismund şi să întrebuinţăm toate, ca Hrvoja să vie iară în graţia regelui, deoare ce şi afară de aceea regele Ostoja, nu mai poate fi de preţ nici util Domnului nostru regelui Sigismund" [1].

Aşà avem noi spectacolul trist ,ca să vedem în Bosnia 1 regi de odată şi anume : 1) *Şura Tvrtko*, 2) *Ştefan Ostoja*, 3) *Sigismund* regele Ungariei, şi 4) *Paul Radišić*, şi mai pe urmă vom vedeà că apare şi al 5-lea rege al Bosniei şi anume 5) *Ladislav din Neapole*.

In mijlocul acestei anarchii complecte, voià Sigismund, regele Ungariei să restabilească autoritatea şi domnia sa, în Bosnia şi trimite pe *Maróth* adică pe Banul de Macsó, cu o armată în Bosnia, care ocupă mai multe oraşe şi cetăţi dealungul râului Bosna, şi fondează un nou Banat, şi îl pune ca Ban peste acest teritoriu pe Hrvoja.

Insă abià ce se retrage armata ungară, Hrvoja părăseşte din nou pe regele Ungariei, şi deoarece văzù că Ostoja e mai puternic decât Tvrtko, trece el acuma la partida lui Ostoja. Din această cauză îi măreşte Ostoja posesiunile sale şi îl denumeşte la anul 1399 Mare-Guvernor preste o parte din Bosnia.

Tvrtko aflându-se în mare strâmtoare, ca să-şi poată susţineà faţă de coroana ungară independenţa sa, face o alianţă cu Turcia, obligându-se a-i plătì un tribut. Afară de aceea îi succede lui Tvrtko prin mijlocirea averilor sale, că o mare parte de magnaţi trecură pe partea sa, şi părăsiră încetul unul câte unul pre Ostoja. Ostoja însă la rândul său, ca să aibă şi el mari averi, impune ţării grele dări, şi impozite ilegale, cere mai ales dela oraşe sume colosale de bani, şi acest procedeu îl încurcă într'un răsboiu cu Raguza. Raguza cere înzadar ajutorul regelui Sigismund, pentrucă magnaţii unguri închiseră pre regele lor în cetatea Sikloş, şi aceasta mărise în Bosnia anarchia şi mai mult. Pe lângă aceea venise şi deciziunea curioasă a Papei faţă de regele Sigismund (adevăratul suveran peste Bosnia), prin care încoronase el (Papa) în anul 1403 la adunarea magnaţilor din toate ţările a coroanei ungare, pre *Ladislav din Neapole* de rege al Bosniei.

1. *Miklosich* : „Monumenta Serb.", pag. 252.

Iară Ladislav se girase acuma deplin ca rege preste Bosnia împărțind pretutindene dignități și privilegii, și spre aș întărì partida sa, denumise el pre Hrvoje de *duce al orașului Spalato.*

Acuma avem aspectul cel mai rar drept un gradometru în ce anarchie cumplită se aflà Bosnia, când dânsa avuse acuma dejà și pe al cincilea rege, pre *Ladislav din Neapole.*

Din cauza impozitelor barbare ce le impuse Ostoja preste țara sa, se iscase în țară o mare nemulțumire, ceeace avuse ca urmare mai întâi alungarea guvernatorului *Sandal,* apoi apare Tvrtko cu o armată turcească de 10.000 de combatanți, .la care armată se alăturase și Hrvoja cu contigentele sale. In 1404 învinge el pe Ostoja și-l alungă din țară. Tvrtko recunoaște acuma pre contra-regele Ladislav de suveranul său și pentru aceasta rămase el confirmat ca domn preste Bosnia.

Ostoja caută acuma ajutor la regele Sigismund. Acesta trimete pe Maròth ca să-l puie pe Ostoja la loc în scaunul său, și ca siguranță lasă el în țară o garnisoană ungară. Insă Ostoja nu avuse liniște.

Acuma se amestecă din nou și Papa în afacerile bosniace. Lui nu-i place deloc că secta paterenă se întărește atât de tare în Bosnia. El încurajiază pre Sigismund și îi promite ajutor în contra Turcilor, și-l provoacă să meargă cu toată energia în contra „Manicheilor și a Arianilor" — așà îi numeà el secta Paterenă — din Bosnia și proclamase din nou o cruciadă a întregei lume creștine în contra Bosniei.

In anul 1498 conduse Sigismund în persoană întărit și cu subsidie polone, o armată puternică de vre-o 60.000 de bărbați în contra Bosniei. După niște lupte sângeroase, mai cu seamă la *Srebrenik* și *Branić* fu armată bosniacă nimicită lângă Doboj. *Tvrtko Tvrtković* pică cu o mulțime de baroni în mâinele regelui. Sigismund face o mare scăldare de sânge. El decapitează preste 126 de magnați bosniaci, pre Tvrtko îl duce însă prins la Buda. Cei mai însemnați magnați nu se aflau însă între cei decapitați și anume cei doi puternici conducători bogumili Hrvoja și cumnatul său Sandalj Hranić de Chlum se refugiase de cu vreme din bătaie și-l lăsase pre Tvrtko singur, se împăcase cu Tvrtko astfel că Sigismund îi dăruise lui Hrvoje afară de posesiunile sale cele vechi și *Požega* „chiar și ordinul său cel nou creat al „*zmeului*". Cauza de ce fu Hrvoja atâta onorat, erà ca să-l detragă cu totul

dela regele Ladislav, şi în adevăr prin supunerea lui înaintea lui Sigismund pierduse regele Ladislav şi ultimul său sprijin.

In adevăr regele Sigismund curăţeşte acuma toată Croaţia, Dalmaţia afară de Zara, pre care o vânduse Ladislav în desperarea sa împreună cu toate drepturile sale asupra Dalmaţiei republicei Veneţia pentru 100.000 de galbeni. Hrvoja îi făcuse lui Sigismund şi alte servicii. Ostoja care trăise până acuma sub scutul garnisoanei ungureşti din Bobovaţ, crezuse că acuma a venit din nou rândul pentru dânsul, şi îşi câştigase şi pe Sandalj pentru cauza sa. Sigismund făcù capăt acestei pretenţiuni prin o nouă campanie la anul 1410—1411 ajutat fiind în această campanie de către despotul *Lazarović* şi *Hrvoja.* Efectul acestei campanii a fost că Bosnia devenise cu totul bucăţită. *Ţara de jos* picase lui Hrvoje. *Uzora* lui *Ioan Gură, Sol* Banului de Macsó, Srebrenik despotului de Serbia, şi numai teritoriul de sus al apei Bosna (valea Bosnei) rămase încă în posesiunea lui Ostoja, pentrucă în Chlum, Tribunia (Trebinje) şi Podrinje se află Sandalj domn. In anul 1412 se pare că pacea erà restaurată şi complectă în ţară, însă sub cenuşe (spuză) ardeà jaratecul mai departe. Hrvoje nu puteà uità lui Sandalj, că acesta—deşi îi erà el rudă şi un vechiu partizan—se puse pe partea lui Ostoja. Amândoi conducători ai Bogumililor deveniseră întreolaltă inimicii cei mai incarnaţi, şi pe când Sandalj pornise în anul urmăror pe porunca lui Sigismund în ajutorul Serbiei şi în contra Turcilor, intră Hrvoja în posesiunile lui Sandalj le pradă şi îi cucereşte toate cetăţile. Pe când se află Sigismund pe drumul spre Roma, ca să fie acolo încoronat de împărat, îl declarase regina *Varvara* în locul lui Sigismund pe Hrvoja, pe baza acuzelor făcute din partea lui *Sandalj,* Ioan Gura şi a Banului din Slavonia *Paul Ciubăr* [1], public de trădător. Hrvoja constrâns din toate părţile se apără cu mare dibăcie, şi această apărare e interesantă, pentrucă aci ameninţă Bogumilii de prima dată în public, că ei se vor alià cu Turcii în contra contrarilor săi, şi aceşti contrari periculoşi au fost totdeauna *creştinii.*

Din cauza acestui atac clandestin în contra lui Sandalj,

1. *Ciubăr* erà un general şi voevod român din Transilvania, dar istoriografii slavi îl slavizaseră, numindu-l „*Čupor*", un cuvânt ce n'are în limba croată nici un sens.

şi a trădării săvârşite în contra patriei sale, şi a regelui Sigismund plecară deci în anul 1415 *Ioan Maròth*, *Ioan Gură* şi *Paul Ciubăr* în contra lui Hrvoja. Ei atacară trupele cele turceşti cu mare vehemenţă; însă trădătorul cunoşteà mai bine terenul şi ştià a se folosì de şarlataniele sale astfel că lupta se sfârşise în defavorul trupelor ungare Aceasta a fost de prima dată când Bogumilii uniţi cu Turcii luptară acuma în contra creştinilor, mai mult din ura religioasă şi din răzbunare în contra opresorilor şi a tiranilor lor, decât din convingere. Turcii făcură prăzi extraordinare, ajunse în Nord până la Cilli în Stiria. Trei conducători ai armatei ungare ajunse în prinsoarea Turcilor. *Gura* fugì, *Maròth* fu rescumpărat de soţia sa pentru 4000 de galbeni, iară *Ciubăr* devenise victima răsbunării lui Hrvoje. Hrvoje îl cususe adică pre Ciubăr în o piele de bou, şi-l aruncase astfel spre petrecerea poporului de rând în apă [1]. Despre *Paul Ciubăr* mai ştim noi că Ioan Corvinul l'au fost trimis la anul 1448 în Moldova ca să alunge de pe tron pe *Roman III* (1447—1448) şi să apere pe *Petru III* aşezat pe tron în locul lui Roman. Dar mai târziu tot acest general român Ciubăr (din Transilvania)al lui Ioan Corvinul, îl scoate pre Petru III (1448—1449) din scaun. Xenopol [2] zice: că Generalul lui Ioan Corvin, *Ciubăr*, acel trimis în Moldova spre a păzì pe Petru III în contra atacurilor duşmane, rămase câtva timp ca ocàrmuitor în locul detronatului Petru, şi numele său dădù, prin asonanţă, în gura poporului român naşterea lui *Ciubăr-Vodă* de care nume straniu pentru un domn, apucându-se tradiţia el devine un erou de poveste, spunându-se despre el că ar fi fost mâncat de guzgani. Despre un *Ciubăr-Vodă* în Moldova se aminteşte şi în Analele putnene, în cronica moldopolonă şi în Cronica anonimă [3], că ar fi fost urmaş al lui Petru-Vodă

1. Pe când se aflà Hrvoje la curtea din Buda, fù el odată salutat în prezenţa unei societăţi mai mari, de către banul Paul Ciubăr (ban de Croaţia) cu un răget de bou. Hrvoje erà adică um om foarte urât, aproape sperios, cu un cap foarte mare, cu o voce foarte dură şi sălbatecă, cu picioare foarte mici, îndecomun de o natură animalică. Hrvoja nu-i putù uità această şagă, cam prea nepoliticoasa, şi când pică Ciubăr în mâinile sale, îl cusù în o piele de bou, de oarece el dase de la sine, om fiind, o voce de bou.

2. In ,,Istoria Românilor din Dacia Traiană", ediţ. Şaraga, Iaşi, tom. III pag. 130, 1896

3. *Bogdan*: ,,Vechile cronice", p. 194, 224, 238

Vodă şi ar fi domnit două luni. Gr. Ureche [1] zice : „că după moartea lui Petru-Vodă au domnit un Ştefan Vodă un an şi a murit", şi că după aceasta „au domnit un Ciubăr-Vodă.... două luni. Şi Dr. I. Sbiera, susţine în opul său, „Istoria românilor dela originea lor Cernăuţi 1906 p. 522, că acest Ştefan şi acest Ciubăr a lui Ureche sunt una şi aceiaşi persoană, şi anume căpitanul oştirii ungureşti, (ales de I. Corvinul), cu ajutorul căruia a fost ajuns Petru-Vodă la domnie, şi că acestă s'a chiemat respectie e numit de istoriografii slavi „Paul Ciupor, ce a fost apoi pe scurt timp mai sus amintitul Ban din Slavonia. Numele „*Ciupor*" sau „Ciubăr" găsim pe timpul acela foartea desea prin toată Transilvania.

Hrvoje venise însă în curând la cunoştinţă, ce politică falşă şi păcătoasă a purtat el. El a voit să se folosească de armele turceşti pentru ca să-şi ridice prin ele puterea sa proprie. Dar s'au înşelat amar. Turcii îşi făcură ei singuri de ţânţă, stabilirea lor proprie şi domnia lor în această ţară, şi fără nici o consideraţiune la alianţa lor cu Hrvoje, prădară şi devastară ei toate pe unde veniră şi aceeace aflară ei în ţară, după vechiul lor obiceiu. Ei deci nu părăsiră mai mult stupul de miere ci-l gustară după toată plăcerea, şi se amestecară în afacerile ţării, în discordiile şi neînţelegerile cnezilor etc. *Evr Paşa* puse pre locuitorii oraşelor, pe unde sosì în catene, ruinase cetăţile *Sokol, Vişegard* şi *Ključ*, subjugase în 1461 cetatea *Verhbosna* cu aceasta şi toată *Župa*, adică inima Bosniei şi formase din Bosnia de Sud un Sandjak turcesc, şi îl încredinţase lui *Sandzak-Beg Isak* şi acì erà pusă temelia (naşterea) oraşului Saraievo. Hrvoje văzând acuma cât de departe au ajuns ţara sa prin trădările sale, îşi luase aceasta la inimă, picase în melancholie şi murise în Cattaro.

Cauza acestei decadenţe erà negreşit mult mai vechie şi mai adâncă. Ea se aflase dejà cu primele persecuţiuni ale Bogumilismului. Totuşi au durat foarte lung timp până ce Bogumilii se deciseră se chieme pe Turci în ajutorul Creştinilor, dară în fine papismul şi creştinismul prea sfânt i-a silit la aceasta. Urmările au fost apoi de tot fatale pentru toţi, nu numai pentru Bogumili ci şi pentru Creştini. Aşà vedem noi că totul se răsbună în lume.

1. *Ureche*. I, c. cp. 9, pg. 116.

Acuma după ce Turcii sunt chiemaţi în ţară chiar de către stăpânitorii şi de către patrioţii ţării, soartea ţării se decide foarte repede.

Regele *Ostoja*, care erà fugar şi pre care îl isgonise Turcii din ultima sa posesiune, se mângâià cu speranţa că va puteà din nou ajunge la putere, dacă va luà de soţie pe văduva lui Hrvoje. Pe soţia sa proprie o depărtase el dejà mai înainte, după metoda bogumilă, din care cauză se instrăinase şi feciorul său de dânsul. Dieta ţării, care erà conchiematǎ de Mohamed, decise, ca Ostoja să fie, pentrucă el e cauza tuturor nenorocirilor peste ţară, aruncat în închisoare, însă el se mai susţinuse încă prin doi ani, până ce murì în 1418. O parte din Magnaţii ţării aleseră acuma de rege pe fiul său *Ştefan Ostojić*. Voevodul Sandalj nu voì însă să-l recunoască şi aleseră împreună cu cealaltă parte din magnaţi în 1420, pe *Tvrtko II Tvrtković* de rege, iar Ostojic se făcù deodată nevăzut în ţară.

Tvrtko II fiind ales de rege, venise, după ce lipsise în ţară prin aproape vre-o 10 ani, în fruntea unei armate puternice ungureşti, în ţară spre a delăturà turburările, spre a face ordine şi spre a împiedecà amestecul Turcilor în ţară.

Pe acel timp făcù *Isa-Paşa*, care de către unele cronice e numit şi rege al Bosniei, o excursiune în Banatul Temişoarei. Se zice că aceasta e prima invaziune turcească făcută în Ungaria, şi aceasta tocmai din Bosnia. In Banat îl întâmpinase însă Voevodul *Petrufiu* [1] cu voinicii săi români. Paşa e bătut amar şi chiar omorît de însuşi Petrufiu într'un duel ce-l avură amândoi pe câmpul de luptă.

Se zice că Petrufiu erà foarte viteaz şi că erà în luptă asemenea unui Gedeon biblic. El întrebuinţase în contra inimicilor săi toate vicleniele unui mare strategic şi conducător probat şi efectuase astfel că cu o armată mică nimiceà el trupe şi mase compacte de Turci. Astfel scăpase el şi Bosnia un timp de năvălirile turceşti [2].

1. *Petrufiu*, se vede dejà după nume că a trebuit să fie un *român*, precum erà pe atunceaîntreg Banatul locuit numai de Români, însă istoriografii slavi, în frunte cu *Klaić*, etc., îl numesc „*Petrović*”, pe când *Asboth* şi *Krausz*, cari au scris istoria Bosniei în sens maghiar, îl numesc „*Petterffy*”.

2. *Adolf Krausz*: „Bosnia und Herzegovina”, Wien, 1882, p. 64, 65.

In anul 1427 decise Tvrtko asupra chestiunii succesiunii în acest mod, că în testamentul său erà pus ca urmaş pe tronul său, fiul surorei sale şi a puternicului conte *Ulrich Cilli* Banul din Slavonia adică pre *Hermann Cilli* şi urmaşii săi. Regele Sigismund se grăbì pe rugămintea Papei, să-l citeze pre viitorul principe feudal Cilli la Buda înaintea sa, şi să-l facă atent, că el trebuie să iee asupra sa dacă vrea să devie regele Bosniei, îndatorirea, de a converti toată Bosnia și de a urmărì pre Patereni.

Subt Tvrtko II se îndreptase încâtva situaţiunea ţării. El erà drept și cu inimă adevărată pentru ţară şi popor şi arătase şi aptitudini pentru a guvernà şi a purtà coroana regală. Poporul îi dăduse numele „*cel drept*" pentrucă erà cu multă dreptate. Afacerile statului le conduceà el singur şi formase din magnaţii ţării un „*consiliu de stat*". Justiţia erà publică şi nimeni nu puteà fi pedepsit fără o cercetare prealabilă. In fiecare oraş se aflà pentru acest scop un „*starost*" (jude) şi el erà încredinţat cu pertratările procesuale şi fiecare sentinţă erà publicată poporului. In privinţa religiunii avură bosniacii sub Tvrtko — mai cu seamă la începutul domniei sale — toată libertatea. Atât el cât şi magnaţii ţării erau partisani ai credinţei paterene. Mai târziu se ridicase atât Papa cât şi regele Ungariei influenţat de el, cu mare vehemenţă în contra acestei vieţi religioase liniştite si fericite ce o duceau Paterenii între sine. Această amestecare în afacerile interne ale unui popor şi stat strein provocase după un scurt timp de linişte din nou lupte religioase cumplite, şi Tvrtko singur suferea mult din partea preasfintei religiuni catolice, şi a ambiţiunei papale. Ba Papa şi clerul său nici nu voià să-l recunoască de rege al Bosniei până ce nu promise Tvrtko, că va sprijinì religiunea catolică în ţară. Şi aceasta o făcuse el numai pentru amiciţia ce o avuse cu regele Ungariei. Insă viaţa acestor popi catolici erà atât de destrăbălată, decăzută, coruptă; siluirile şi stoarcerile ce le făceau ei în popor erau atât de mari, încât poporul erà silit să se uzeze de dreptul forţei faţă de ei. Ei deveniră casta cea mai abiectă şi batjocorită a omenirei. Din această cauză trimise Papa în anul 1433 pe delegatul său *Iacob Picena* la Bosnia. Dar acesta se purtase atât de aspru cu ei, încât aceştia (poporul) văzându-se răpiţi de libertatea lor ce o avuse până acuma, îi refuzară toată obedienţa, se conjurase în contra nuntiului, şi se decise de a trece cu toţii pe partea Paterenilor. Tvrtko

se purtase în această afacere foarte corect, cu totul neutral, dară refuzase absolut de a sprijinì această procedură barbară a inquisiţiunei, şi îi oprì ca să apară la sinodul din *Basela* ca delegat al Bosniei.

Conciliul din Basela, care erà convocat de Papa *Eugen IV*, spre a nimicì heretismul din Bosnia, şi spre a unì Creştinătatea — ce contraziceri grandioase în vorbirile şi în acţiunile mârşave ale tuturor Papilor — înaintea pericolului ameninţător ce venise din partea Turcilor, se adresase în anul 1433 şi către Ragusa, ca şi dânsa să participe în acest sens faţă de Bogumilii din Bosnia. Ragusa răspunse însă, că de prezent nu se poate nimic face, pentrucă regele Tvrtko se află dejà încăerat în o luptă cu Turcii care voise să ridice în locul lui pre un magnat cu numele *Radivoj* pe tronul Bosniei.

Cu toate acestea conciliul din Basela se ocupase cu mai mult foc cu inocenţii Manichei bosniaci decât cu pericolul mare şi general pentru toată creştinătatea ce venea cu paşi gigantici din Asia, din partea Turcilor. In pertraterea dela 3 Sep. 1434, la care ocaziune se vorbise şi despre unirea cu biserica răsăriteană, atrase Episcopul din *Treviso* atenţiunea conciluilui asupra hereticilor din Bosnia. El se simte — zice el — cu atât mai mult îndemnat spre aceasta, deoarece se poate sperà cu tot dinaninsul, că covertirea lor e tot aşà de realisabilă ca şi la cei orientali". Legatul papal provoacă deci, după alocuţiunea aceasta grandioasă jesuitică, pre orator ca el să nomineze pe vre-unul care ar primì această misiune asupra sa, şi Episcopul din Treviso declară că el singur e dispus să primească această misiune cu mare bucurie [1].

In Februarie 1435 aduse Sigismund împăratul romano-german (regele Ungariei) conciliului ştirea că regele Bosniei, doreşte ca să vie la *sânul preafericit* al bisericei catolice. De aceea cere împăratul ca conciliul să aibă grija necesară pentru convertirea regelui şi a poporului bosniac. După sfatul lui *Ioan din Ragusa* decise conciliul, ca legatul papal şi cardinalul din Arelata, priorul soţiilor din Viena şi Episcopul din *Freisingen* să aibă de grije pentru trimiterea la Bosnia a unei delegaţiuni potrivite [2].

La 21 Decemvrie 1435 se aflară delegaţii conciliului din

---

1. *Ioannis de Segovia*: Historia gestorum, generalis synodi Basiliensis I, Sib. IX, C. V., p. 750). (Monumenta concil. gen. seculi decimi quinti. Conc. Bas, Scriptorum, Tom. Sec.).

2. Ibidem.

Basela care aveau să convertească pre regele şi poporul Bosniei împreună cu regele Sigismund şi cu regele Bosniei în *Stuhlweissenburg*. Aci îl provocase Sigismund pre regele Bosniei, ca el să aibă de grije, ca în timp de 6 luni să fie tot poporul botezat. Dar un proverb german zice : „Nu se mănâncă atât de fierbinte precum se fierbe". Mai veniră peste Ungaria şi Papa şi alte daraveri cu care avură ei destul a se ocupà.

După moartea regelui Sigismund, strămurul Sultanului *Murad II* erà îndreptat într'acolo, ca să-şi lăţească dominaţiunea sa asupra întregei peninsule Balcanice. Ca să-şi poată îndeplinì acest scop, încercase el atacuri grandioase prin mai multe părţi. El înţelese foarte bine însemnătatea Bosniei, şi nu întârziase de a o căpătà încurând în stăpânirea sa. El se uzase ca de obiceiu, precum o făceau Turcii, de vicleşug. El trimete adică pre prinţul Radivoi, şi pre fiul lui Ostoja, ce se aflà ca ostatic la el, cu o armată ca să ocupe tronul ţării sale, şi credeà că prin acest mijloc va introduce în ţară zizanie, turburări, neunire şi lupte de partide în scurt că apoi va puteà pescuì în apă tulbure. Poporul bosniac ţineà însă cu multă iubire la regele lor Tvrtko, care erà bun şi cu dreptate, iar Radivoj nu putù nimic scoposì, ci din contră trupele sale turceşti fură bătute şi el singur fugise la Ragusa.

Deşi Sultanului Murad nu-i succese acuma scopul său, totuşi întreprinderile sale din anul 1439 erau mai norocite, şi el formase în acest an în Bosnia aproape de *Skopio* un *Sandjak*, preste care puse el ca guvernor pre cunoscutul *Isac-Paşa*. Acest Paşa, fără răgaz, neliniştì într'atâta teritoriile învecinate încât Tvrtko se văzù silit, să ceară pace dela Sultan, să recunoască suveranitatea sa şi să plătească un tribut de 25.000 de galbeni, numai ca să aibă pace.

Sub astfel de împrejurări evident că conciliul din Berna nu a putut ajunge în Bosnia la scopul său. Deşì sosise mai târziu o deputaţiune bogumilă în Basel, totuş pertratarea ţinută acolo nu aduse nici un rezultat, tot aşà ca şi acele ţinute în causa Husiţilor şi a Grecilor.

Tvrtko încercase cel puţin toate, ca să delătureze starea precară în care se aflà ţara sa. După ce fu ales după moartea lui *Albert II* în anul 1440 polonul *Vladislav* de rege al Ungariei, apare la noul rege o deputaţiune de a lui Tvrtko care îl roagă pe noul rege provocându-se la rudenia sa din strămoşi, la referinţele „ve-

chi sfinte" între Ungaria şi Bosnia ca să-i dee ajutor în contra Turcilor. Tvrtko erà de tot conştient de pasul periculos ce-l făceà. De aceea se îndreptase el către Veneţia în anul 1441 cu rugămintea, să-i dee voie ca să aducă acolo averile sale, şi în caz de lipsă ca să se poată refugià acolo. Mai departe o roagă el ca dânsa să primească, fie în mod secret, sau făţiş guvernământul ţării, şi dacă dânsa n'ar fi dispusă sau n'ar fi în stare să o facă aceasta, atunci să-i trimeată măcar arme şi muniţiuni. La anul 1442 trimite el la Ragusa o sumă mai însemnată de bani spre păstrare. In fine vin în acest an primele ştiri despre victoriile lui *Ioan Huniadi*, cunoscutul erou român pre care Slavii îl numeau *Jancu Sibinjan*, adică „Jancu din Sibiu" şi care deveni un erou cântat nu numai în poesiile Românilor ci şi ale Slavilor din Balcani. Un munte din apropierea Saraievului poartă şi astăzi încă numele lui *Jancu Huniadi* şi se chiamă „*Huniadibrdo*". Acest Iancu inspirase toată lumea creştină din Balcani şi din Orient, şi devenise totodată spaima Turcilor. Pe altă parte dădù şi *George Castriota* principele albanez, încă un român precum vom vedeà mai la vale, la un loc cu *Balş ducele de Zetta*, Turcilor mult de lucru, astfel că Turcii nu erau prea încântaţi de situaţiunea în care intrase ei acuma.

Dar mai ales entuziasmul pentru luptele eroice ale lui Ioan Huniadi erà aşà de mare încât şi trupele bosniace şi cele serbe, şi mulţi români voluntari din Balcani alergară în armata lui Huniadi. La 1443 nimicise Jancu la defileele *Cunoviţei* în Bulgaria armata lui *Murad II* cu desăvârşire, şi pacea încheiată la anul 1444 în urma acestei învingeri erà că Turcii trebuiau să părăsească din nou Bosnia.

Insă Tvrtko nu ajunse să vadă aceste timpuri mari de glorie, se poate zice „*de glorie română*". Căci pretutindene în Balcani erau toţi eroii şi strategicii mari şi puternici tot Români. *Castriota* în Albania, *Balş* în Zeta, *Petrufiu* în Banat, Huniadi în Ungaria, iar cu puţin mai înainte *Mircea* în Muntenia, etc.

Tvrtko murise în anul 1443. Din însemnările unui cronicar Croat se poate vedeà că Bogumilii au preferat totdeauna supremaţia otomană decât cea ungară, şi că *Ştefan Vukčić* bazându-se parte pe Turci parte pe Bogumili făcù Hlum (Herţegovina) şi Bosnia din nou independente.

Urmaşul lui Tvrtko erà încă un Pateren. Dinastia lui *Cotroman* murise dejà cu totul. Mai rămăsese în viaţă doi fii ilegitimi a lui Ostoja născuţi din o femeie bogumilă şi anume: *Radivoj*

şi *Toma Ştefan*. Magnaţii bosniaci aleseră nu pre cel mai mare fiu, *Radivoj*, ce se predase dejà cu totul Turcilor ci pre Toma, ce trăise până acuma cu totul retras la o familie săracă paterenă. Din această familie îşi luase el şi o femeie de soţie, însă după metoda bogumililor, adică sub condiţinuea ca să-i fie bună şi credincioasă".

Toma erà cu totul conştient de pericolul duplu ce spânzurà peste coroana bosniacă, atât din partea oligarchiei puternice din ţară, cât şi din partea Turcilor, şi deaceea căutà el sprijinul coroanei ungare. In un document din 3 Iunie 1444 se arată cum Toma îi mulţumeşte lui Ioan Huniadi, care ajunse dejà la renume, pentru amiciţia şi bunavoinţa sa, şi ca recunoştinţă îi promite Toma 3000 de galbeni anual şi orice sprijin posibil în contra Turcilor. Apoi îl învită să vie la Bosnia, unde este el cu mare bucurie aşteptat.

Toma merse chiar şi mai departe. Papa *Eugeniu IV*, adică, nu părăsise planurile sale absurde, de a unì toată creştinătatea sub sceptrul său, şi se gândì în prima linie la Bosnia. Pre dânsul îl năcăjeà nu existenţa Turcilor în Europa ci existenţa Paterenilor în Balcani, şi mai ales a celor din Bosnia, cáre proclamară precum ştim dejà sub Banul Culin această doctrină de lege a statului, unde Bogumilismul (doctrina bogumilă) erà religiunea dominantă a ţării şi unde tot poporul, magnaţii împreună cu regele erau Patereni. Erà deci o boală cronică mentală de care sufereau cumplit dearândul toţi Papii din Roma fără mijloc de tămăduire.

Papa trimete deci pe *Toma Episcopul de Lezina* la Bosnia. Acesta căutase din nou să câştige pre *Ştefan Vukčić*, care erà stâlpul principal al Paterenilor pentru biserica catolică. Insă refuzat fiind, se adresează el către regele Toma. Acesta erà până acuma încă un Pateren fervent şi se temeà, că dacă va părăsì credinţa naţională, că atunci îl va părăsì poporul, adică toţi Paterenii, şi se vor alià cu Turcii în contra lui. Pe altă parte înţelese el, că faţă de pericolul iminent din partea Turcilor, va puteà aflà el sprijin eficace numai în Vestul Europei, care e însă creştin-catolic, şi tocmai acest sprijin îi promise legatul papal. Resultatul acestor lungi pertratări au fost, că regele renunţase în fine la coroana ce i-o oferise Papa, refuzase totodată crearea de episcopate cerute de Papa, şi justificase procedura aceasta prin aceea, că cu privire la mulţimea Paterenilor şi a ortodocşilor care întrec cu

mult pe foarte puţinii catolici din ţară, nu poate îndeplinì dorinţa Papei.

El singur devenise însă prin influenţa lui Ioan Huniadi catolic. Totodată rugase el pre Papa, ca să-l elibereze de ruşinea naşterei sale ilegitime, şi să desfacă legal (?) căsătoria ce o făcuse mai înainte cu o femeie bogumilă din o stare mai joasă, deoarece din cauza aceasta este el luat în râs de către Voevozii săi. Papa îl eliberează de aceste două inconveniente. Regele Toma care se gândeà la o împăcare cu magnaţii bogumili, cerù acuma pre *Catarina*, fata Marelui Voevod *Ştefan Vukčić* de soţie, care căpătase dela împăratul german *Friedrich* titlul de „*Herzog*", pentrucă el trecuse la legea catolică. De atunci datează şi numele ţării „Herţegovina", adică ţara „Herzogului".

Marele Voevod sau Herzogul de Chlum *Ştefan Vukčić*, primì cu mare plăcere propunerea lui Toma ca fata sa să se urce pe tronul Bosniei, şi îşi dădù consimţământul său, ca fiica sa să fie regină şi ca dânsa să treacă la legea catolică. Prin aceasta devenise încuragiat şi cneazul Radivoj şi alţi magnaţi de a primì legea catolică. Dar ca să nu aţâţe cu aceste demersuri prea tare susceptibilitatea Paterenilor, ordonase el, ca toate afacerile de drept, chiar şi când va fi vorba de lesse majestate, să fie judecate de „*djed*" (moşul, acesta erà episcopul, capul bisericei bogumile din ţară). Călugării catolici îl pârîse pe Toma la Papa pentru aceasta, şi regele se văzù silit a se rectificà şi anume : „că el'e hereticilor numai de formă binevoitor şi numai atât de lung pânăce ei sunt încă puternici şi îi pot încă mult strică. Onoarea ce o dă el capului lor bisericesc, e nu mai o curtoazie simplă şi n'are nimic de a face cu acel respeet religios ce-l datoreşte el Dumnezeului creştinesc. Acest respect nu poate ofensà pe Dumnezeul creştinilor. Când va venì el însă la putere, atunci îi va *silì cu foc şi cu sabie să recunoască pe Dumnezeul adevărat creştinesc*". Aceasta e adevărată religiune, sublimă, religiunea milei şi a pacei religiunea moralei şi a iubirei, care e propagată şi susţinută prin foc şi sabie ! Halal de dânsa ! !

Şi în adevăr silit de Papa, silit de regele Ungariei Toma întreprinse el paşii necesari de aşi îndeplinì această promisiune. Persecuţiunile grozave începuse din nou cu cea mai mare urgie. Paterenii nu au avut poate niciodată pre un *Prigonitor*, pre un tiran mai mare, precum a devenit acest rege, născut şi crescut în legea

paterenă. Demersul său în afacerea convertirei şi a prigonirei religiunei sale strămoşeşti formează una din cele mai triste pagine a întregei istorii a Bosniei. Aci nu erà simţimântul religiozităţii sau a convingerii religioase ce-l împingeà pe Toma la aceste crime, ci caracterul său slab şi fără energie şi apoi forţa împrejurărilor, amare în care se aflà între ciocan şi nicovală (ılĕu). Atâta numai se poate el scuzà de crimele sale comise, că el erà silit la aceasta, de biserica cea atotsfântă creştină catolică, de bestiele, de hienele omenirii creştine îmbrăcate în reasă neagră.

Se poate zice că niciodată nu suferise Paterenii în alte timpuri atare prigoniri amare ca acuma. Până unde ajunse puterea şi braţul regelui se vedeà numai mizerie şi urgie, numai sânge şi cadavre. Insă această prigonire nu efectuase de loc o lăţire a religiunei catolice, ci din contră, teritorie întregi deveniră devastate şi părăsite. E deci explicabil dacă poporul pateren preferase pre Turci decât pe creştini, căci Turcii erau pre lângă toată sălbăticia lor asiatică tot oamenii mai nobili, mai cinstiţi, mai umani şi mai juşti decât marii creştini ai Europei.

Se iscase din nou o anarchie cumplită în ţară. Vieaţa de *haiduc*, de apărători ai libertăţilor, ai poporului devenise în floare, faptele lor deveniră cântate, preamărite în cântecele poporului, ca şi la poporul român din Carpaţi, ca şi „*haiducii*" la noi din timpul fanarioţilor şi a ciocoilor.

Sub titula că vreà să facă ordine în ţară, chiamă regele Toma la anul 1446 în *Coniţa* o mare dietă a ţării. Insă deciziunile foarte aspre luate aci, aţâţară pe Patereni şi mai tare, astfel că aproape 40.000 de locuitori trecură în mase compacte în Herţegovina, Dalmaţia, Croaţia şi Slavonia. Negreşit că cei mai mulţi din aceşti Patereni au fost Români, deoarece pe acest timp şi multe secole în urmă, până aproape de secolul al 18-lea, precum am arătat mai sus, şi vom mai vedeà mai la vale, tot Balcanul, tot aşà şi aceste ţări Bosnia şi Herţegovina erau pline de Români. Şi acest an 1446 au fost încă unul din cele multe perioade, când Românii din aceste ţări au părăsit patria lor veche, trecând în mase compacte în Dalmaţia (insuleleVeglia, Brazza, Stagno, etc.) în Lica, apoi Croaţia şi Slavonia pe unde au format ei teritorie române, chiar cu numiri române, despre care unele am amintit deja şi mai sus, iar despre altele vom vorbì mai la vale.

Deciziunile luate în diata ţinută în Croaţia sunt interesante şi în multe părţi semnificative, de aceea le pun aci înainte :

„Noi, *Ştefan Toma,* din graţia lui Dumnezeu rege al Bosniei, Serbiei, şi al Primorjei şi a regiunelor dalmatine şi croatine, dăm tuturor pre carii îi priveşte, de ştire şi de cunoştinţă, că în adunarea generală ţinută în oraşul nostru Coniţa (in pago nostro de Conitz) în care supuşii noştri credincioşi, Episcopii, Baronii, Voevozii şi Prefecţii, cât şi nobilimea tuturor somităţilor regatului nostru se consfătuiră asupra păcii şi asupra prosperării ţării şi ne predară între altele instituţiuni folositoare prin următoarele articole, cu rugămintea ca să le sancţionăm.

I. Manicheii (hereticii) să n'aibă voie mai mult să zidească biserici nouă, nici cele vechi să le restaureze.

II. Bunurile donate bisericei catolice să nu poată fi mai mult înapoi luate.

III. Omorîtorii, ucigaşii să fie pe porunca regelui arestaţi, jumătate din averea lor să fie confiscată cealaltă jumătate să pice urmaşilor celui omorît.

IV. Consilierii, scriitorii secreţi, Voevozii şi conţii scaunului nostru regesc (sedis regiae) sunt obligaţi înainte de ce vor începe funcţiunea lor să puie jurământul de credinţă în faţa regelui.

V. Ducele de Sf. Sava Herzogul (Sancti Sabbae) e numai atunci privit de legal, când el va fi numit de regele Bosniei al Rasciei şi a Iliriei, şi dacă îndată după denumirea sa va fi pus el jurământul de credinţă în mâna regelui. Altfel să fie el pedepsit de regele.

VI. Incestorii şi seducătorii rudeniilor sale au să fie pedepsiţi cu moartea.

VII. Trădătorii poziţiunilor întărite, ale oraşelor, ale cetăţilor cât şi falsificatorii de monete să fie pedepsiţi cu moarte.

Noi am sancţionat aceste articole spre amintirea şi confirmarea eternă cu sigilul nostru cel mare, cu consiliul şi sub cooperarea Prelaţilor, Voevozilor, a Magnaţilor, a Prefecţilor şi a întregului nostru regat.

E dat în Coniţa şi subscris de supuşii noştrii credincioşi în Christos. Vladimir Vladimirović Episcopul de ritul grec în Creşevo şi Narenta, secretarul curţii noastre (aulae), doctor în drepturi şi în literatura helenă, la anul 1446 al Mântuitorului în a treia zi al Sf. Ioan, în prezenţa preacuviosului Toma Episcopul de Lesina, şi al legatului Sf-lui scaun apostolic; al lui Theofanes Episcopul de Deoclea sau Ipek, a Patriarchului grecesc, a regatului nostru Rascia, a Mitropolitului Maximus, a Mitropoli-

tului din Marna, Ioan; a priorilor din ordinul Mitropoliţilor; a Sf-lui Franciscus, a nuntiatului apostolic şi a comisariului în regatul nostru Rascia. Eugeniu Summa; a Marelui Inquisitor din Bosnia şi a vicarului episcopal Michail din Zara; mai departe în faţa magnificului Ştefan duce de Sf. Sava şi a fiilor săi; a iubitului nostru frate Radivoj, Banul de Jajce (Jaiţe); a nostrului Jude curial (index Curiae), a contelui Radivoj-Vladimirović, a consilierului nostru Ştefan Vlatković Banul de Uzora; a Voevodului din Glasienac, a marelui paharnic Petru Pavlović; a Voevodului de Zvornik, a marelui clucer Pava Grubjetić; a Voevodului din Valeria; a prefectului regatului nostru serbesc *Nikola Altaman*; a Voevodului şi prefectului a regatului nostru, Rascia Vladimir Jamonektović şi alţi Voevozi ai regatului nostru" [1]).

1. Jesuitul *Farlati*, care comunică acest document, l-a căpătat acest document, precum mărturiseşte el singur, dela familia *Vladimirović*. Eu dubitez însă că acest document ar fi original, mai ales nu în forma în care ne-o comunică jesuitul Farlati. Eu îl ţin acest document de un falşificat, precum sunt mai multe de felul acesta, în toată literatura slavă privitoare la istoria Balcanului, precum sunt falşificate multe alte documente bosniace, croate, bulgare şi serbe, din timpurile cele mai vechi, dearândul până în timpul cel mai nou, făcute cu intenţiune din mai multe cauze, bineînţelese, cu tendinţe confesionale, private, dar mai ales şi principalmente naţional-slave, cu scop de a arătà că întreg Balcanul e o *mare curat slavă*, unde nici un alt popor — aşà o zic aceşti istoriografi slavi — n'au avut istorie, nici valoare, nici existenţă, decât numai rasa slavă.

Eu îl ţin acest document de un falşificat, din următorul motiv foarte marcant şi bătător la ochi, şi anume:

Despre „*Ilíria*", care nume e pus în titula regelui, nu s'au ştiut nimic pe acel timp în Bosnia. In secolul de mijloc, erà acest cuvânt numai o noţiune geografică din timpul Romanilor. Acest nume nu provine în nici un document original şi e o invenţiune ale acelei propagande catolice-croate, ce se poate estinde îndărăt până la timpul jesuitului Farlati, care se silea să unească teritoriul ilíric al antichităţii, sub conducerea confesională şi naţională a Croaţilor.

Cumcă ducele (Herzog) *Ştefan Vuhčić* va fi consimţit dejà atuncea cu conţinutul acestui document, nu se poate uşor crede El a devenit abia mai târziu Herzog (conte).

Titula ce i se pune lui Radivoj „Banul de Jajce", o căpătase el abià mai târziu, pe timpul Voevodului Nicolai Uljak, adecă Olahul (aşà numit de Unguri, care erà încă un voevod român din părţile Ardealului, care fù numit de Matei Corvin pe la anul 1467 „rege al Bosniei" şi încredinţat cu guvernarea ţării) deci dar e un anachronism complet.

Altaman e numit în document „prefect al regatului nostru sârbesc", însă despotatul sârbesc, i se oferise fiului regelui Toma, abià în dieta imperială din Segedin, în anul 1458, prin Mateiu Corvinul., regele Ungariei, deci un alt anachro-

Insă dieta ţării ţinută în Coniţa nu aduse nici ţării nici regelui rezultatele dorite. Ea nu aduse nici pace în ţară nici autoritatea zdruncinată a regelui. In toată ţara se iscase turburări şi frământări mari. Paterenii se resculară în contra prigonitorilor. Această ocaziune favorabilă fu întrebuinţată de către nemulţumitul duce Ştefan Vukčić, care se puse în fruntea lor şi trecuse acuma înapoi la legea paterenă. Insă nu numai ducele Vukčić ci şi mulţi alţi magnaţi şi Voevozi până ce şi clerul cel înalt se reîntoarse înapoi la legea paterenă.

Dieta din Coniţa erà îndreptată mai cu seamă în contra ducelui de Chlum (a Herzogului), însă el sprijinit fiind de masa puternică ai ţării sale deveni tot mai puternic. Legatul papal luptà în zadar în contra acestei situaţiuni critice, în zadar rugà el pre Papa Nicolai IV ca el să ordoneze un războiu în contra ducelui Vukčić. Papa o mai trăgănase, şi cu tot dreptul, oricât de papal ar fi fost, pentru că el ştià prea bine, că efectul acestei întreprinderi ar fi fost numai că Ştefan Vukčić ar fi adus, după exemplele de până acuma, pre Turci în ţară în contra regelui bosniac.

In Bosnia devenise acuma biserica catolică tot mai prepotentă tot mai tirană. Pretutindene fură zidite biserice şi mănăstiri catolice, iar preste Patereni sau fost pus o dare de cap, care aveà să o plătească popilor. Aceasta aţâţase din nou poporul pateren, care erà şi aşà destul de aţâţat, destul de asuprit şi maltratat, astfel că regele erà nevoit ca să revie asupra acestei dări.

După ce luase Sultanul *Muhamed II* Constantinopole şi nimicise imperiul bizantin la anul **1453** cutreerase el cu armatele sale toată Peninsula Balcanică şi apăruse deodată cu trupele sale, după mari devastări şi nimiciri la frontiera Bosniei, bine ştiind, că până ce nu va cucerì Bosnia, nu poate el întreprinde o campanie mai mare spre Vest. El voise, adică să-şi lege calul său de altarul bisericei Sf-lui Petru din Roma. Timpul şi împrejurările, situaţiunea morală a Romei papale şi ale statelor creştine din Vest-Europa nu erau cu mult mai bune decât cele din Balcani, erau deci foarte potrivite şi favorabile acestei întreprinderi pentru un bărbat energic şi curagios.

---

nism. Până atuncea, regii bosniaci n'au posedat o Serbie, afară de Raşcia, ce erà numai o provincie în sudul Bosniei, în Sus de provincia „Podrinje", astăzi teritoriul Novibazarului. Asupra Serbiei, nici n'au făcut ei pretenţiuni cândva, cu atât mai puţin atuncea, asupra ei.

Bosnia erà acuma însă cu totul decăzută, erà câmpul de luptă ale tuturor partidelor. Neunire, prigoniri religioase, apăsare teribilă prin popi, demoralizare între rude, părinţi şi fii, în scurt o anarchie morală şi socială întreagă. Cine aveà acuma interes să apere patria? O patrie, o avere proprie nici nu existà mai mult, căci aceea ce erà astăzi al meu, mâine erà dejà al altuia. Deci uşor erà Osmanilor să cuprindă această ţară. Indecomun coruptiunea colosală, starea de tot decăzută morală a Balcanului prin influenţa bizantinismului şi prin luptele de rivalitate popească, între cele două confesiuni creştine, iau adus pre Osmani în Europa, şi li-ą facilitat acestora în un mod uimitor de scurt cucerirea întregului Balcan. Pretutindene erà .lumea infectată de popi, de aroganţă şi de ticăloşiele lor sub masca sfinţeniei, a religiozităţii şi a dumeezeirei.

Abià acuma văzù pontificul din Roma mişelia grandioasă papală şi crima ce o comise popismul dejà prin atâtea secole de ani, şi crezù că va îndreptà tot răul comis, că va delăturà corupţiunea ce întrase dejà în oase şi măduvă, prin aranjarea unei cruciade ale întregei creştinităţi în contra Islamului. Insă sărmanul popă cu potcapul său triplu pe cap uitase, că nu formele perverse, intortocate, nebune a unei religiuni arogante, barbare atrofiate de mişeliele ministranţilor ei bachanali, învinge răsboaiele, depărtează nenorocirele şi catastrofele, ci energia, caracterul firm şi intact, **moralul sublim**, conştiinţa de sine şi strămurul puternic pentru fapte mari şi sublime sunt mijloacele de a cucerì lumea. Lumea creştină erà dejà cu totul atrofiată, decăzută sub influenţele de tot detestabile atât a curiei romane cât şi a celei bizantine.

In adevăr, principii creştini începură a vedeà seriozitatea situaţiunei, începură a se strânge la un loc, şi a se sfătuì cum să preîntâmpine ei ziua de mâine? Insă ţara principală Bosnia nu le insuflà lor mai mult încredere. Asupra regelui bosniac avură toţi neîncredere, toţi îl credeau de un spion turcesc. Această bănuială erà provocată mai cu seamă prin aceea că Sultanul Muhamed II cutreerase Bosnia prin mai lung timp îmbrăcat ca călugăr, studiind poziţiunile şi tăria ţării şi a cetăţilor, forţa de apărare şi armata ţării, şi când *Goian*, Voievodul bosniac, recunoscù în reşedinţa sa din *Suliesca* pe Muhamed, Sultanul se dădù franc pe faţă că el e, şi se duse cu paşi energici înaintea regelui *Toma*. Acesta în loc să se uzeze de ocaziunea binevenită şi să-l facă cel

puţin prizonier pre Sultanul ce se află în mâinele lui, el primeşte din contra cu toate onorurile unui Sultan, şi îi dă o suită splendid care îl conduce până la frontiera ţării. — Ce prostie fără fund ! ! !

Aceasta provocase cu tot dreptul o mare nedumerire între prinţii creştini şi chiar între neamurile sale proprie şi între magnaţii ţării. Incă o dovadă la ce grad de decadenţă au fost ajuns dejà la regii bosniaci, energia, curagiul, onoarea sa şi a ţării, şi conştiinţa de sine.

In scurt cruciada proiectată venise la cale însă fără concursul bosniacilor şi fără nici o treabă bună.

Popoarele creştine depe atunci erau, precum am zis mai sus, prea mult otrăvite de *„papucul preasfânt al preasfântului Papa"*. Cruciada adunase în adevăr o armată mare şi frumoasă, dar nedisciplinată, neechipată, *nearmată*, nepregătită, în scurt zis, o armată nedrebnică, o *hordă* de oameni corupţi şi îngâmfaţi, şi această hordă fu cu totul nimicită la *Varna* sub conducerea incapabilului *Vladislav*, regele Ungariei, unde fu şi el singur ucis.

Acumă devenise toată mândria creştinilor, toată speranţa Papei din nou spulberată în vânt. *George Branković*, cu care intrase regele Toma în faţa pericolului comun din partea Osmanilor, în o mare amiciţie—din cauza amiciţiei celei mari ce avură de astădată amândoi împreună, imprimară ei monede comune cu efigiele amunduror-domnitori — se închinase Turcilor şi ocupase *Srebrenica*, ce aparţinuse din nou Bosniei, dela victoriele cele mari ale lui Ioan Corvinul asupra Turcilor. Branković făcuse 1448 prizonier chiar pre Ioan Corvinul, când acesta se întoarse dela bătaia nenorocită depe câmpul Mierlei şi trecù prin Serbia. Regele Toma roagă în acest an ajutor dela Papa în contra lui Branković. Deci, amiciţia cea mare cu Branković, se vede, că nu durase mult. In fine, Bosnia erà necesitată, prin pacea dela Semendria la anul 1449, unde Poarta erà reprezentată prin *Branković* iar Ungaria prin *Ladislav Gura*, să plătească un tribut Poartei.

Pacea erà stipulată pe un timp de 7 ani. In acest timp constrânse acuma atât Papa cât şi Ioan Corvinul — acesta înduplecat de Papa — din nou pre regele Toma, ca acesta să-şi împlinească promisiunea dată, adică ca să nimicească pre Paterenii din ţară. Aroganţii şi tâmpiţii de Papi nu vedeau pe Turci, ci numai pe Patereni. Paterenii din Bosnia erau pentru Papa ne-

norocirea creştinismului din Europa, şi nu Turcii ! ! ! Ce tâmpire mintară, câtă decadenţă papală ! ! !

Regele Toma începuse deci din nou a prigonì pre Patereni şi din nou părăsiră în anul 1450 o mulţime de Patereni români Bosnia, spre a merge parte în ţara lui Herzog, parte la Turci, parte în Dalmaţia, parte în Serbia la George Branković care începù acum a ocupà părţi din Bosnia. Şi cu Ştefan Vukćić avuse regele Toma mari greutăţi. Marele Voevod al Chlumului se năzuise din răsputeri să ajungă a fi un principe independent şi recunoscù în anul 1448 pre împăratul Friederich III de suveranul său, trecând totodată la catolicism. Pentru aceasta căpătase el titlul „Herzog de Sf. Sava", după mormântul Sf-lui Sava, care se aflà îngropat pe posesiunele lui Ştefan în Monastirea Miloşevo. Din acel timp se numeşte această ţară „*Herzegovina*".

In acelaş timp când începură Paterenii din Bosnia să emigreze în ţara sa, alungase el, Herzogul-Nou, pre soţia sa, pentrucă el se amorezase în o femeie aventurioasă ce venise în ţara sa cu comersanţii florentini. Soţia sa alungată şi fiul său, cneazul Vladislav, căutară acuma refugiu în Ragusa. Herzogul ceruse însă estradarea soţiei sale şi a fiului său, şi deoarece i se refuzase această cerere, atacase el oraşul cu putere. Republica ceruse ajutor dela toate puterile europene, în prima linie dela regele Bosniei. Regele Toma aveà trei cauze ponderoase ca să păşească în contra lui Ştefan. Mai întâi rupse el legătura de supunere faţă de regele, apoi primise el pre Paterenii fugiţi din teritoriul său cu braţele deschise, în fine alungase el pre soţia sa, pre muma reginei sale, în un mod atât de defăimător. Deci promise Toma Ragusanilor că le va ajutà cu toată puterea sa. Insă când provocase el pre Voievozii şi cnezii săi la luptă în contra lui Ştefan Vukćić, refuzară cei mai mulţi ascultară, astfel că regele se văzù nevoit de a îndreptà armata sa ce-i mai stà la dispoziţiune în contra magnaţilor săi proprii. Herzogul din partea sa chiemase în ajutor pre Veneţiani. Aceştia întrebuinţară ocaziunea de-a ocupà pentru sine tot litoralul dela Cetina până la Narenta. Totodată ceruse Herzogul şi ajutorul Turcilor, care se localizară dejà în Foča şi formară acì un Sandzak, puind acì ca guvernor pre un Sandzak-beg cu titlul de „Sandzak-beg al Herzegovinei". Când încheiase Ştefan Vukćić pacea cu Ragusa 1454, se făcuse el vasalul Sultanului, căci el spune în acel document făcut cu Ragusa : că el se obligă a nu

atacà mai mult pre Ragusani, afară doară pe porunca domnitorului puternic a Sultanului *Mehmed-beg*. Iară în un alt document din anul 1459 se intitulează el „Din graţia lui Dumnezeu şi a marelui domnitor a împăratului Emir Sultan Mohamed-beg cu Ştefan Herzog de Sf-l Sava [1]).

Abià numai ce se împăcase Vukćić cu Ragusa, cu fiul şi cu magnaţii săi, şi începură a face pregătiri ca să atace cu o armată puternică pre regele Bosniei. Cauza la aceasta se pare că au fost persecuţiunea Paterenilor, în a căror sprijin îşi puse el toată vaza sa. Pe lângă aceasta mai erà şi o altă cauză. *Petru Talovaţ*, banul croat şi cel mai mare proprietar la frontiera Bosniei, murise în anul 1453. Toma căutà acuma să capete mâna văduvei pentru fiul său *Ştefan Tomašević*, şi cu ea şi posesiunile ei estinse cât şi un sprijin mai mult pentru puterea sa. Dar şi Herzogul Ştefan Vukćić puse ochiul pe văduva *Hedwig* şi pe posesiunile ei. In această luptă de rivalitate picantă se amestecase şi banul croat *Ulrich de Cilli*. Ciocnirea între aceşti trei rivali trebuià să fie inevitabilă.

In toiul acestor lupte ridicole stăteà pe partea Herzogului Ştefan, Sultanul. Acesta pregătindu-se de un răsboiu în contra Ungariei (1456), ceruse deodată dela regele Toma afară de tributul fixat şi 20.000 de merţe de bucate (cereale) şi *patru cetăţi*, ameninţându-l că în caz de neîmplinire îi nimiceşte Bosnia.

Urmările prigonirilor sălbatice ale Paterenilor soseau acuma cu paşi repezi, ca o furtună ce aveà să înghiţă toată Bosnia. Toma se văzù deodată în luptă cu magnaţii bogumili ai ţării sale proprie, cu despotul Serbiei, cu Ştefan Vukćić şi, în fine, cu duşmanul cel mai periculos cu Turcii, şi pre toţi aceştia îi chiemară în ajutor, bogumilii prigoniţi din ţară.

Şi încă tot s'ar fi putut salvà existenţa regatului bosniac, dacă cel puţin în ultimul moment, ar fi încetat propaganda religioasă papală atât de fatală, dacă ar fi încetat prigonirile barbare dar *sfinte* din partea bisericelor creştine. Bosnia puteà să se ridice ca un *Foenix* din cenuşa sa proprie, puteà să devie mai puternică şi mai respectată prin eroii săi, prin fii săi, ca pe timpul *Banului Culin*, şi a lui *Tvrtko I*. Ţara aveà încă eroi şi braţe puternice (vânjoase), poporul erà încă sănătos şi intact, forţă de re-

---

Micklosich Monumenta serborum p. 460.

zistenţă erà încă destulă, dar ce folos dacă *ticăloşia şi corupţiunea celor de sus* nimiceà necontenit sâmburele sănătos ce existà încă în popor când pastorii turmelor, erau chiar însuşi lupi, erau fiare răpitoare îmbrăcate în piele de om.

Există o lege supremă, în natură aceasta, e legea cauzalităţii, înaintea căreia nimeni nu se poate sustrage, care zice : Nici o faptă fără de răsplată, sau mai la înţeles : Precum e cauza aşà şi urmarea, aşà şi efectul. Această lege domineazå (apare) cu o stricteţă aspră şi grozavă, arătând lumei indolente că toate în lume au urmările lor, că totul se răsbună singur, pentrucă aceea ce e matur pentru peire, ce e corupt şi stricat, trebuie să piară şi să facă loc elementului sănătos, şi celui intact.

După ce luase Mohamed II la anul 1453 Constantinopole cu asalt, ocupase el tot în asalt din triumf în triumf, în un timp de un an toate statele balcanice. In anul 1454 provocase el pe George Brancović să predee toată ţara sa. Despotul nu ştià altă cale decât ca să predee toată Serbia fără nici o împotrivire, iar el singur fugise în Ungaria spre a cere ajutorul lui Ioan Corvinul. Până la interventiunea Corvinului erau hordele lui Mohamed până atuncea iresistibile, însă acuma prin interventiunea lui Corvin, erau ele silite să părăsească în anul 1455 Serbia. Furios de această înfrângere se reîntoarse Mohamed în anul viitor 1456 cu o armată de 150.000 de oameni şi cu 300 de tunuri în contra Corvinului, dar Corvinul, împreună cu un călugăr român, cu numele *Capistran* nimicise din nou cu desăvârşire lângă zidurile *Belgradului* toată armata Sultanului.

Lumea creştină erà intuziasmată de aceste grandioase victorii ale acestor doi conducători geniali români şi Toma refuzase acuma nu numai predarea cetăţilor, ci refuzase chiar şi darea tributului şi chiamă o cruciadă în contra Turcilor. Papa ordonase legatului său că a treia parte din toate paralele ce vor fi adunate pentru o cruciadă să fie date regelui Bosniei, iară celelalte două părţi fură destinate în părţi egale regelui Ungariei şi lui George Castriota, domnitorului român din Albania, apoi provocase Veneţia chiar şi pre Ştefan Vukćić ca toţi aceştia să dee ajutor lui Toma,

La început cucerise Toma în adevăr unele poziţiuni la frontiera serbo-bosniacă, însă încurând picase sprijinul Ungariei prin moartea genialului Ioan Corvinul. Delegatul regelui Toma care fu trimis la Veneţia, Mediolanum, Burgund şi Neapole nu reuşise

nicăieri cu nimica, de aceea erà Toma necesitat să facă pace cu Mohamed şi să se oblige din nou să plătească tribut.

Regele bosniac penultim Toma aflat în mănăstirea *Suticsca* în Bosnia.

Situaţiunea precară de până acuma a *regelui Toma* devenise cevà mai suportabilă. Magnaţii paterenii fură pedepsiţi, cu Turcii încheiase el pace, la căsătoria cu băneasa văduvă croată renunţase el dejà cu totul. Herzogul Ştefan se ţineà liniştit, cel puţin se aflà sub influenţa victoriilor grandioase ale Corvinului. Totul se păreà că se aflà în favorul lui Toma. Mai mult câştigase el însă din partea Serbiei. Cu Brankovići se aflase el în ceartă încă dela anul 1455, însă în anul 1457 murise despotul, şi cu fiul său *Lazar* intrase Toma în faţa pericolului general din partea Turcilor, în relaţiuni intime, logodise pre fiul său *Ştefan Tomašević* cu fica despotului Lazar, cu *Jelacia*, şi căpătase prin aceasta nu numai un drept asupra teritoriului răpit dela Bosnia, ci şi asupra întregului despotat serbesc. După moartea lui Lazar confirmase regele *Mateiu Corvinul* în dieta imperială din *Segedin* 1458, la care luase parte regele Toma şi fiul său *Ştefan Tomašević*, po-

sesiunea despotului serbesc şi posesiunile ungare, deşi Tomašević se însurase abià mai târziu cu fica lui Lazar la anul 1459.

Insă această situaţiune strălucită a Bosniei erà numai efemeră. Dejà în acelaş an 1458 fu luată Semendria cetatea cea mai însemnată la frontiera serbo-ungară, dela nepotinciosul Ştefan Tomašević, aproape fără nici o rezistenţă de către Sultanul Mohamed II şi prin aceasta picase toată Serbia în mâinile Turcilor. Pentru această faptă foarte tristă, fu acuzat atât Tomašević cât şi tatăl său Toma, şi se pare cu tot dreptul, de *trădători*. Apoi îl constrânse Turcii pe regele Toma tot mai mult până ce fu necesitat să lase armata turcească ce erà condusă de *Hassan-Paşa*, să treacă prin Bosnia spre Ungaria. Toma văzând pericolul iminent şi prevăzând catastrofa, oferă din nou tot regatul bosniac Veneţiei sau să-i trimită cel puţin ajutor. Veneţia se mărginise însă de a-i trimite numai încurajări verbale exprimându-şi speranţa, că Toma va fi doară singur în stare după exemplul bun al moşilor săi prin înţelepciunea şi curagiul său probat să delătureze pericolul ce ameninţă să se prăbuşească preste ţară. Un răspuns cap de operă în ironie şi în derîderea situaţiunei de tot pierdute în care se aflà sărmanul regat bosniac.

Acuma începe şi Vukčić să înţeleagă pericolul ameninţător ce vine preste ţara sa, şi se silià măcar pentru persoana sa să astrunce comorile sale în un lor sigur şi să afle un loc de azil şi aceasta o căutase el în Veneţia.

In fine regele Toma e atacat la anul 1460 de *Banul Speranţa*, ce avuse Banatul pe teritoriul croat şi a fost aşezat în această dignitate de către regele Mateiu Corvinul. Paul Speranţa erà originar din Transilvania şi după nume se vede că a fost român. Istoriografii slavi ca Rački, Klaić, etc. îl slavisează cu forţa numindu-l *„Sperančić"* E metoda la mijloc a Slavilor de a face istorie.

In această luptă îşi găseşte regele Toma moartea sa la anul 1461. Alţi istoriografi croaţi, precum Rački, Klaić şi ungurul Krausz susţin că Toma ar fi fost omorît de către fiul său Ştefan Tomašević, împreună cu fratele său Radivoj în cortul regal cu ocaziunea împresurării cetăţii Blagaj.

Şi acuma vine istoria ultimului rege al Bosniei şi totodată şi catastrofa.

Ştefan Tomašević stătcà la Papa în mare favoare, pentrucă

prigoneà amarnic pre Patereni, dar pentru aceea în foarte mare ură şi dispreţ la poporul său. El îl apăsase cu nouă impozite şi afară de aceea apucase el atare mijloace de opresiune încât 6000 de Patereni, parte numai în aparenţă, parte siliţi prin crudelitate trecură numai în puţine zile ale domniei sale la legea catolică. El îşi atrase însă mània regelui Mateiu mai întâiu pentru aceea că predase cetatea Semendria în un mod atât de uşuratic Turcilor, care cetate, încă în vieaţa tatăne-său, i s'a fost încredinţat prin dieta ţării din Segedin, pazei şi îngrijirei sale, şi totuş o predase el atât de uşor Turcilor, apoi, pentrucă el voì să puie ţara sa sub suveranitatea Papei.

Pre regele ofansat îl molcomì Tomašević cu aceea că îi dăduse unele cetăţi la frontiera Ungariei.

Radivoj Banul de Jajce, fiul său Galesă, apoi fratele regelui Sigismund toţi se sileau după o domnie independentă în ţările lor. Ştefan Vukčić devenind strâmtorat de turci, erà silit să plătească 40.000 de galbeni lui Paşa din Serbia şi aceasta îl silì să se împace cu regele Toma şi să recunoască supremaţia lui.

Insă regele Mateiu, care avuse chiar atunci de lucru cu Husiţii din Bohemia se zice că ei stăteau în relaţiuni cu Paterenii din Bosnia — şi care se luptà cu Husitul *George Padierad* pentru coroana bohemă, provocase acuma din nou pre Tomašević ca să prigonească aspru pre Bogumili. Lumea papal-catolică depe atuncea credeà în adevăr, că pericolul ce ameninţă de către Turci asupra creştinătăţii se va puteà numai atunci delaturà, când toţi vor fi *creştini catolici*. Insă această prigonire accelerase numai catastrofa. O mulţime de bogumili bosniaci erau siliţi din cauza prigonirilor şi a barbariilor grozave, să se refugieze la Turci, şi să trăiască între ei, iar acei magnaţi care luară credinţa catolică numai de silă, rămase în secret şi mai departe credincioşi paterenismului şi se grăbiră a informà pre *Mohamed* despre toate ce se făceà la curtea bosniacă.

Paterenii trecuţi la catolicism nu erau eliberaţi numai de impozite, ci ei fură puşi nemijlocit sub suveranitatea Papei şi se sileau acuma să devie eliberaţi şi de alte dări şi îndatoriri. Această situaţiune priviligiată erà invidiată de mulţi, şi mulţi imitară acest exemplu, astfel că cu timpul se născù o partidă specială, mare, care se opuse direct poruncilor regelui bosniac, şi când regele Tomašević ordonase ca să se facă cetăţi şi întărituri la frontierele

ţării în vederea pericolului ce venià dela Turci, spre a puteà a-părà ţara, i s'a fost direct refuzat de către popor. Deci, iată cum stă cu puterea unui domnitor când lui îi lipseşte „*baza*" puterii sale„*poporul*" pe care se poate sprijinì şi mărì. Neavând el sprijin căutase el acuma un sprijin, dar foarte labil, efemer, în afară de ţara sa. El făcù o alianţă cu principele român din Albania Scenderbeg, cu despotul din Serbia, cu Isac şi Paul şi refuzase totodată haraciul Sultanului.

Când totuş zidise el unele cetăţi la frontierele ţării sale cu populaţiunea ce-i mai rămase încă credincioasă, îl întrebase Sultanul, prin un delegat al său, despre scopul acestor fortificări şi ceruse imediat tributul restant. Atunci regele Tomašević, să-l fi condus pre acel delegat — după susţinerea unor istoriografi — în cavernele (gherghefurile) sale şi să-i fi arătat acolo tezaurele multe şi mari, strânse încă dela strămoşii săi, zicându-i că are de unde plătì, dar că nu-i va plătì nici o parà, ci va întărì ţara sa cu acele parale.

Această enuntiaţiune din partea lui Tomašević nu e de fel de crezut că ar fi făcut-o. De oarece faptele sale de până acuma l-au dovedit totdeauna, că erà laš, servil, tiran şi fără calităţi sublime de un adevărat patriot, de un adevărat rege iubitor de ţară şi de popor. Şi nici nu e acesta modul prin care se poate impune duşmanului său, ci numai prin fapte şi iarăşi *fapte*. Iară fapte mari i-a lipsit lui totdeauna.

In fine chiemase Ştefan Tomašević toată populaţiunea ţării sale la arme. Trupele auxiliare promise de afară nu sosesc, iară trupa regală erà ridicolă de mică şi cu totul nepregătită pentru războiu, lipsiau chiar şi arme, iară tezaurele stăteau neurnite prin beciuri. Afară de aceea trupele sale erau fără disciplină şi fără de orice cohesiune între sine.

Ca un orcan mare nimicitor se răstogolì deodată Mohamed cu o oaste de vre-o 150.000 de oameni în Bosnia. El află acì numai puţină rezistenţă, pentrucă nimeni nu aveà mai mult un interes de a apărà o ţară şi o stăpânire, care erà numai o ciumă şi o nenorocire pentru popor şi pentru toţi care locuiau în ea. Un aviz puternic statelor şi guvernelor moderne, tirane şi bestiale care se bazează numai pe forţă şi brutalitate, care se gândesc numai la interesul şi la egoismul lor propriu. Legile în natură rămân tot aceleaş. Astăzi mie, mâine ţie. Avem exemple amare, foarte trista

chiar din timpurile cele mai nouă. Avem atâtea răscoale și revoluțiuni ale popoarelor oprimate, tiranisate și nedreptățite sub titulele pompoase, de dreptate, egalitate, constituțiune, umanism, etc., avem revoluțiunea cea mai recentă a țăranilor din România din Aprilie 1906. Avem exemple foarte detestabile ale corupțiunei teribile de sus, și al streinismului cumplit încuibat în România. Acestea toate nu poate deloc duce la bine și la un viitor strălucit pe lângă toată fanfaronada de stat liber și independent, numai în aparență. Totul e numai o apucătură de ochi. O zic acesta din o inimă adâncă și plină de durere. Aceasta e un aviz puternic ce le spun conducătorilor din România. *Caveant consules*! ca apoi să nu fie prea târziu.

Lui Ștefan Tomašević, regelui Bosniei, nu-i zăceà la inimă pericolul ce amenințà țara sa, ci mai mult grija pentru pierderea tezaurelor sale. In loc ca Tomašević să se fi retras cu oastea sa, cât de mică ar fi fost ea, după sfatul regelui Mateiu în munții prăpăștioși și neocupabili spre a-l hărțuì pe dușman neîncetat din dărăt — și aceasta i-ar fi reușit pe deplin, căci această țară e dejà de natura întărită și apărată cu munți foarte mari și prăpăștioși prin pozițiunele și defileele sale extraordinare și de tot strategice, asftel că pentru a o apărà erà de lipsă numai puține brațe, numai o voință energică și tare — dar el preferase de a o luà la fugă.

Intrând Mohamed în țară el ocupă *Podrinje* și îi taie capul Voievodului de acolo, apoi înaintează spre cetatea *Bobovac* și o încunjoară. Această cetate ce au suportat și au repulsat atâtea furtuni ar fi putut rezistà și acuma. Insă comandantul ei, Cneazul *Radak*, un pateren secret, care luase credința catolică numai de silă, predase această fortăreață dejà în a treia zi. Mohamed îl renumărase pentru această nobilă faptă prin aceea, că-i tăiase capul zicând: „Un om care trădează patria sa e în stare să mă trădeze și pre mine". Poporul arată și astăzi stânca ce zace între defileul *Sutieska* și *Bobovac* și se chiamă „Radakovica" pe care au fost decapitat trădătorul.

Regele Tomašević, care se bazase pe rezistența cetății Bobovac, au avut de gând să aștepte ajutoarele străine promise — dela regele Mateiu în cetatea Jajce. Auzind el însă știrea sdrobitoare despre căderea cetății Bobovac, și că partea cea mai mare

a magnaţilor nu vreau să puie nici o rezistenţă în contra Sultanului, părăseşte Jajce şi în fuga mare caută să ajungă în Ungaria.

Sultanul avù însă de grije ca înainte de ce va părăsì Tomašević ţara să fie el prins. De aceea trimise el în grabă pre Beglerbeg cu cavaleria sa uşoară şi-l ajunge în cetatea *Ključ* [1]. După o împresurare de 4 zile se predă cetatea şi regele cu toate averile sale în mâinile lui Beglerbeg, (1463).

Sultanul promise totul graţie şi libertate, însă toate acele promisiuni nu fură ţinute, şi când se află cetatea complect în puterea sa, împărţise el copii celor nobili între Paşă şi Aga, o parte trimise el spre a-i vinde în Constantinopole şi numai acei care nu erau capabili pentru augmentarea armatei turceşti, rămasè la părinţii lor. Tot aceiaş soartă tristă ajunse şi pre toate celelalte oraşe şi cetăţi. Afară de aceea înduplecase Mohamed-paşa pre regele prin promisiuni seducătoare, ca să vie în cetatea Jajce înaintea Sultanului. Acì trebuì el, pe provocarea Sultanului să facă un apel către aristocraţimea bosniacă, prin care îi provoacă el să părăsească rezistenţa şi să predee cetăţile. După acest apel urmase în câteva zile capitulaţiunea de preste 70 de cetăţi şi oraşe. Istoriograful grec *Cristobulos* zice chiar preste 300.

După ce se uzase Sultanul încă de autoritatea regelui nenorocit declarase Marele-Mufti al Sultanului că condiţiunile de pace ce le făcuse Beglerbeg Mahmut în cetatea Jajce cu regele Tomašević prin care s'au fost promis regelui vieaţă, libertate şi posesiunea averilor sale de neesistente, şi fu după unii istoriografi decapitat, aproape de Jajce pe câmpul *Bilei*, după alţii, decapitat chiar de însuşi Marele-Mufti la anul 1463. Tot aşà decapitase Sultanul toată familia regală, pre Radivoj fratele său, împreună cu fiul său, pre mulţi Voievozi, Zupani, Bani şi Magnaţi, cu toate că le promise la toţi vieaţă şi libertate. Regina Maria fugise mai întâiu la Ragusa, deacolo la mama ei în Ungaria. Acì avuse ea însă o tratare rea dela Banul Paul. Mama-maştia regelui *Caterina*, pri-

1. *Ključ* (Chuci) dela latinescul Claustrum, germanul Kloster, românescul Clisa, Clisura, *Cluji* (oraş românesc în Transilvania). Sate şi oraşe cu numele Clisa, Clisura, se află o mulţime prin tot Balcanul, prin Serbia, Bulgaria, Albania, Turcia europeană, dar mai ales în Macedonia, Tesalia şi Epirul. Ključ nu e deci un cuvânt slav şi nici nu vine dela slavul „hljuč" = *cheie*, ci e un cuvânt roman, respectiv român, dela lat. cluo-cre = a încuià, a închide, apoi dela Clanstrum, Cluji, Clusium. Şi în adevăr, acest loc e pretutindenea închis jur împrejur de munţi înalţi, cu stânci şi abisuri ca o mânăstire, cu zidurile ei.

begise lung timp fără să găsească un loc de oploşeală. Aproape desculţă caută dânsa refugiu când în *Narona*, când în *Stagno*, când în *Ragusa*, până ce, în fine, venise la anul 1466 prin Ancona la Papa în Roma. Acì testează dânsa regatul bosniac Papei pentru cazul că copii ei *Sigismund şi Caterina* nu s'ar reîntoarce la sânul bisericei catolice. Pentrucă aceştia se aflară în mânile Sultanului Mohamed şi luară dejà credinţa islamită.

Din această cauză avuse dânsa la Papa o tratare bună. Ea murise în Roma şi fu îngropată în biserica „Are Coeli". Peatra mormântului păstrează următoarea inscripţie : „Catherinae Reginae Bosnensi Stephani Ducis Sancti Sabba Sorori, ex genere Helene t domo Principis Stephani natae, Thomae Regis Bosnae uxoris quantum vixit annorum LIIII et abdormivit Romae Anno Domini MCCCCLXXVIII die XXV Actobris. Monumentum ipsius acriptis positus.

Iară partea cea mai mare a magnaţilor şi poporul ţării, care luară mai înainte legea catolică numai de silă, se lepădară imediat cu toată plăcerea de această religiune atât de barbară, şi trecură cu toţii în mase compacte la islamism ceeace le veniră cu atât mai uşor, deoare-ce islamismul aveà multe puncte de atingere cu convingerile religioase ale lor. Şi islamul ignorează crucea ca un semn de batjocură, ignorează botezul, pompa grozavă şi îmbătătoare de cap al popilor, ceremoniele iesuitice, nebune, hierarchia antocrată şi aroganţa, misteriul, trimitatea, sacramentul, matrimoniul, comunícatura, ca o instituţiune barbară şi nedeamnă de omenirea înaintată, etc.

După ce devenise Mohamed II domn peste toată Bosnia se îndreptase el acuma în contra Herzegovinei. Aci dăduse el de o rezistenţă puternică şi înfocată. Această diferenţă în apărarea patriei ne arată în modul cel mai exlatant, că originea şi cauza prăbuşirei regatului Bosniei erà numai şi numai papismul, catolicismul care a cultivat necontenit corupţiune, peire, nimicire sub titlul de sfinţenie şi dumnezeire, şi prigonirea Paterenilor.

In Herţegovina se aliase cu toţii la un loc, popor şi aristocraţime. Opinca şi vlădica se puse în jurul principelui bogumil spre a apără ţara cu o bravură nedescriptibilă. După ce obsediase Mohamed II înzadar mai multe luni *Blagaj* capitala şi reşedinţa ducelui Ştefan se încredinţase Mohamed numai decât, că acì nu va învinge el aşà de uşor ca în Bosnia, unde nimenea nu s'au a-

părat, şi se întoarse la Constpole înapoi, luând cu sine în robie 100.000 de prizonieri, şi 30.000 de tineri, partea cea mai mare din Bosnia pentru a-i înrolà în armata Janicerilor.

Aşà se sfârşise cu regatul naţional-bosniac. Poporul erà în esenţă bun, precum pretutindene e poporul elementul cel mai bun şi mai sănătos al unei naţiuni sau al unui stat — şi nu *aristocraţimea* îmbuibată, coruptă şi demoralizată, nu aşà numită *inteligenţă infectată* cu toate boalele unei culturi şi creşteri falşe care îl înstrăinează pe adevăratul om de natura sa proprie, şi care amundouă clase de oameni în un stat, în o naţiune, sunt mai mult sau mai puţin numai *trântorii*, mâncătorii şi nimicitorii poporului — Insă acel popor au suferit prea mult, de tot mult, sub barbariile şi ticăloşiele aristocraţimei şi a funcţionarilor corupţi venali, sub aroganţa şi prepotenţa clerului creştin de amundouă confesiuni, atât de către cel Oriental, cât şi de către cel Occidental, au suferit sub luptele purtate între aceste două confesiuni pentru supremaţia şi domnia atât papală cât şi cea patriarchală în ţară, astfel că el (poporul) devenise cu totul tâmpit, apatic, dezgustat şi nepăsător pentru toate. El degenerase mereu, şi întru-atâta, încât nu erà nici o minune, dacă această ţară ce dădeà ce produceà odată fii de eroi, picase acuma atât de jos, dacă acest popor devenise acuma atât de decăzut, şi totodată un exemplu de groază, mai ales pentru toate naţiunile mici care totuş aspirează şi ele la o vieaţă la un viitor.

Cauza pentru toate acestea a fost, că în poporul bosniac au existat *două neamuri* nu străine, ci interne, de un sânge, născute din. obârşia ţării lor comune şi totuş duşmane înverşunate una alteia Adică din sânul poporului său propriu s'au fost propàgat peirea, nimicirea. Şi aceste două neamuri foarte aproape şi totuş duşmane de moarte una alteia, erà pe o parte *aristocraţimea*, pe altă parte *poporul de rând*.

Peste trei secole întregi, dela Banul Culin încoace, clasa conducătoare ale acestei ţări s'a fost tot înstrăinat mereu, mereu de pătura poporului de jos, numai cu foarte mici excepţiuni, — pre cum odată la Romani şi vre-o câteva secole mai târziu la Poloni — şi în loc de a-l conduce, de a-l reînălţà, de a-l deşteptà, l-a tot săpat, l-a tot apăsat, l-a tot stors până la sânge, până la moarte. Atare exemple triste, cutremurătoare, prevestitoare de moarte, vedem noi şi astăzi cum ni se înfăţişează ele cu mare predilecţiune şi încă la aceea de către un popor mic, încunjurat jur împrejur de

neamuri hapsine, grozav inamice, ba chiar rapace, barbare, distrugătoare; vedem această aparenţă cu prea mare bielşug la un stat mic ce aspirează, — aşà o zice el — la un viitor mare; e *România.* Nu putem trece cu vedere acest moment fiziologic-moral foarte important, fără de a-l fixà ca un exemplu mare de atenţiune şi de instrucţiune pentru ocàrmuitorii poporului român de astăzi şi mai ales al acelui din *România-liberă,* a cărui soartă, şi existenţă nu poate fi de loc egală pentru fiecare bun patriot, pentru fiecare român bun.

Sunt momente şi aparinţe importante în istorie, adică în vieaţa popoarelor pre cari nu e permis istoriografului să le treacă cu vederea, ci e necesitat să le fixeze mai apriat, ba e chiar îndatorit să le scoată în relief, mai ales acele care sunt instructive şi educative pentru acei ce caută în istoria popoarelor învăţătură, progres, înaintare, căci altfel istoria n'ar aveà nici un folos, nu şi-ar ajunge, după părerea noastră, scopul ei sublim: adică instrucţiunea, creşterea intuitivă, darea de îndemnuri spre fapte mari şi puternice, priceperea şi năzuinţa pentru virtuţi înalte, deşteptarea şi creşterea caracterului mare şi intact, etc. Căci altmintrelea în ce fel are să ne fie istoria oglinda vieţii noastre? Negreşit prin aceea că puind faptele altora înaintea ochilor noştri să vedem ce înţelegem şi să judecăm faptele noastre proprie, ca din păţania altora să putem învăţà noi singuri, şi învăţând să putem regulà vieaţa noastră spre bine spre un viitor mare sublim. Vai de acel om, vai de acel popor ce nu învaţă nimic în vieaţa sa, nici din păţaniele sale şi nici din păţaniele altora, acela şi-a săpat singur mormântul său.

d) *Bosnia sub dominaţiunea ungară, până la a doua şi definitivă ocupare prin Osmani dela 1463—1527.*

După ce auzise regele Mateiu că Bosnia picase sub domnia otomană, făcuse el o legătură cu împăratul *Friederic* prin care recunoscù el pre împăratul roman de tată, iară acesta pe Mateiu de fiul său şi stipulară amundoi între sine, că dacă Mateiu ar muri mai întâi şi fără urmaşi să pice coroana ungară urmaşilor lui Frideric.

Acest contract fu iscălit la 19 Iuli de către împăratul, la 24 Iuli 1463 de către legatul papal şi de către regele Ungariei, iar la

3 Aprilie 1464 de către magnaţii Ungariei, în urma cărui contract coroana ungară, care se aflase prin 20 de ani în mânele Austriace, fu adusă după depunerea quotei de 60.000 de galbeni, bani de răscumpărare, cu mare pompă şi festivitate la Buda.

Regele Mateiu se temeà că Mohamed II va apucà acuma în sborul său după cucerire şi victorie, drumul spre Ungaria de aceea conchiemase el imediat pre magnaţii imperiului în *Petervardein* la o consultare. El se aliase cu Veneţia şi înaintase cu o armată în grabă preste Sava în contra Turcilor, ţinându-se de principiul strategic că cine apucă ofensiva şi atacă cu energie acela se află totdeauna în avantagii şi a câştigat dejà pe jumătate. După ce aflase că locuitorii din Jajce şi din jur voiesc să scuture depe sine jugul turcesc, credeà el că aceştia se vor alià cu el în contra Turcilor şi încunjurase Jajce. El întrebuinţase cu această ocaziune şi o strategemă şi anume, el trimise o parte din armata sa spre *Zvornik* spre a detrage astfel atenţiunea Turcilor (asupra acestui oraş) dela scopul său adevărat, şi plecase cu grosul armatei sale spre Jajce (Jaiţe). Oraşul fu încunjurat şi după o scurtă obserdiare se predase, însă cetatea însuş se ţinuse încă energic, deoarece poziţiunea strategică naturală, o făcù puternică şi greu de luat. Afară de aceea întrebuinţase comandantul cetăţii turcesc *Harambeg-paşe* toate ca să o puie în poziţie de apărare, de aceea o căpătase Mateiu abià după multe şi grele asalturi şi atacuri, după multe săptămâni în mâna sa.

Cu această ocaziune se escelase în mod deosebit *Mateiu Greblă* [1]) o rudă de a lui Mateiu Corvinul şi anume : Pe timpul asediării cetăţii (Jajce) provocase un paşa turcesc, un urieş de om, pre unul din ostaşii naţionalităţilor ce se aflau în caştrul unguresc la o luptă de doi, şi de oarece nu se anunţase nimeni la acest duel, se anunţase tânărul şi voinicul Greblă, spre a se măsurà cu îngâmfatul Paşa. Lupta erà aspră, impetuoasă, şi durase lung timp până ce, în fine, îi succese lui Greblă de a-l învinge pre Paşa. Capul lui Paşa fu adus şi pus înaintea picioarelor regelui Mateiu. Mateiu se bucurase de această faptă eroică a rudei sale, şi îi dăduse imediat drept laudă şi recunoştinţă o pereche de pinteni de aur, un harmăsar frumos, echipat şi îl lăudase înaintea magnaţilor şi a întregei

1. Istoriografii unguri, precum : Asboth, Krausz, etc., îl numesc nu cu numele adevărat Greblă, ci „Gereble".

oaste care ocupase cetatea Jajce. După cucerirea cetăţii Jajce mai cucerise regele încă multe alte oraşe şi cetăţi cu care ocaziune prestară călugării Franciscani bune serviţe,' pregătind poporul în secret pentru sosirea armatei ungare şi pentru scăparea lui de sub domnia turcească, înscenând prin toate oraşele şi cetăţile ocupate de Turci cu ocaziunea venirei armatei lui Mateiu o revoluţie în favoarea regelui.

După această campanie purtată cu succes făcută de Mateiu în Bosnie, rămase Turcilor numai un teritoriu foarte mic din Bosnia în posesiunea lor. Erà numai partea de Sud, ce se estindeà abià până la Sarajevo sau precum o numeau ei *Bosna-Serail*. Contractul de pace încheiat cu Turcii la anul 1503 ne arată că oraşele şi cetăţile cele mai însemnate, precum Jajce Imocki, Prolozac, Ostrozac, Ljubuški, Mostar, Počitelji, Blagaj, Prozor, Livno, Vienac, Komotin, Vratnik, Travnik, Novi, Ključ, Bihač, Doboj, Maglaj, Ragusa, Zvornik, etc. se aflară în mâna Ungurilor.

Acest succes strălucit aflase în ţara strâmtorată a Herzogului un răsunet puternic. După plecarea lui Mohamed dela Jajce, se întoarse *Ştiepan Vukčić* dela litoralul mării Adriartice încotro se refugiase mai înainte pe timpul năvălirii a Turcilor în ţara sa, şi readuse din nou toată Herţegovina sub domnia sa. Cu această ocaziune se escelase mai ce seamă fiul său *Vlatko* care reocupase nu numai teritoriul familiar al tatălui său, ci şi partea ce aparţineà odată familiei Pavlović şi Kovačevič până aproape de oraşul Srcbreniţa. Regele Mateiu încheiase cu el un contract prin care îl primeşte pre tânărul şi bravul principe sub scutul său regal. In urma acestui act apare apoi Stiepan personal înaintea regelui Mateiu şi îi ajută a cucerì Jajce. De nu s'ar fi fost resculat fiul cel mai mare a lui Herzog, sedus fiind de Veneţiani prin un contract încheiat cu ei în contra tatălui său şi în contra lui Ştefan fratele său cel mai mic, născut din a doua căsătorie a tatălui său, spre a cere un domeniu mai mare din hereditatea familiară a tatălui său decât i se cuveniă, apoi desigur că întreaga Herţegovina ar fi devenit înapoi cu totul în starea sa de mai înainte, adică ar fi venit toată împreună cu litoralul în posesiunea tatălui său a Herzogului Ştefan.

Cu această întreprindere plină de succes a regelui Mateiu şi a Herzogului Ştefan fu provocată o nouă expediţiune a Sultanului Mohamed II în contra Bosniei. In primăvara anului 1464 pornise

Mohamed cu o armată de 30.000 de luptători spre Nord-Vest. Unii zic că această armată au fost condusă de Minnet-Paşa pre care Sultanul l-ar fi ameninţat cu moarte în caz când nu-i va succede recucerirea cetăţii Jajce. Fapt e că mai multe oraşe şi cetăţi care erau cucerite de Unguri, picară din nou în mâna Sultanului. Apoi începuse Sultanul, bazat pe tunurile sale mari de poziţiune, care până atunci nu erau văzute prin aceste părţi, cernarea Jajcei. Insă în curând recunoscù el că această întreprindere e numai o pierdere de timp, că cetatea zidită de Voievodul Sandalj putù rezistà tuturor atacurilor. După 20 de zile, şi după ce întreprinse Mohamed în zadar mai multe asalturi, părăsise cetatea şi lăsase în locul său pe Mohamed fiul lui Minnet-Paşa cu îndatorirea ca el să recucerească cetatea Jajce.

Se zice că unele părţi de cetate să fi fost venit în adevăr în mâinele Turcilor. Din partea Ungurilor se asigură că regele Mateiu ar fi trimis în ajutorul garnizoanei Jajce în primăvara următoare pre *Emerich Zapoljia* numindu-l totodată şi de guvernator al Bosniei. Tot aşà se zice din partea Ungurilor că Zapolija ar fi cauzat retragerea (fuga) lui Mohamed prin aceea că el ar fi lăţit prin spionii săi, împrăştiaţi prin toată Bosnia, vestea că regele Mateiu vine singur cu o armată puternică să scape Jajce şi linguşitorii lui Mateiu, scriitorii Unguri, mai zic încă, că Mohamed ar fi fugit dela Jajce de frica lui Mateiu, şi că trupa ungară dela Jajce ar fi fost numai o avantgardă din armata lui Mateiu. Dar în luna lui Iuni nu erà nici vorbă despre o acţiune din partea regelui, ci din contră, regele Mateiu erà toată vara ocupat cu alte afaceri. Abià în Octombrie venise ştirea la Veneţia, că Ungurii ar fi părăsit castrul dela *Futoc*, şi ar fi intrat în Bosnia [1]. Ungurii cernară Zvornik pe Save şi Mateiu nu avuse acì mai mult noroc decât Mohamed la Jajce. Deşi îi succese lui Zapolija de a ocupà Srebreniţa dela Turci însă când sosise el sub murii cetăţii Zvornik, fu lovit de o săgeată drept în ochi. Afară de aceea sosise ştirea, că lui Schenderbeg, care erà încunjurat în Zvornik — îi vine în ajutor fratele lui Ali, apoi Isa şi vizirul Mohamed ca reprezentant al Sultanului.

De oarece regele Mateiu erà, din cauza răscoalei înscenate de către Archiepiscopul din Gran, angajat în Ungaria, apoi nu se putù singur îngrijì de afacerile Bosniei, de aceea încredinţase

1. Lyubic, 2, pag. 311.

el guvernământul preste partea cucerită a Bosniei Voievodului român din Transilvania cu numele *Nicolai Olahul* [1]) care erà totodată Ban din Macso şi îi dăduse şi titlul de „rege al Bosniei".

Situaţiunea părţii din Bosnia devenită sub Ungaria erà foarte tristă. Teritoriele care se mărgineau de posesiunele turceşti se aflau în necontenită spaimă, iară garnizoanele cetăţilor ocupate, erau expuse felurilelor lipse şi neajunsuri, şi din acea cauză aproape toţi ar fi părăsit postul lor, dacă ele n'ar fi fost sprijinite cu toate mijloacele posibile de către energicul Emerich Zapolija. Pe altă parte fură Turcii reţinuţi în mersul lor prin victoriele raportate de către Mateiu Corvinul asupra armatelor turceşti. Totodată constatase Sultanul că numele lui Mateiu provoacă o panică în soldaţii săi.

Spre a eliberà armata sa de această groază şi spre a o ocupà în altă parte trimise el pe un Paşă la regele Mateiu spre a tratà cu el pentru un armistiţiu. Acest ofert fu respins de Mateiu. Regele Ungariei ştiu prea bine că va ofensà foarte tare ambiţiunea Sultanului deaceea se pregătì el decu vreme pentru un răsboiu mare general care ar fi avut de scop „nimicirea totală a puterii Osmanilor". Insă cu părere de rău pentru întreaga creştinătate regele Mateiu întreprinse, din cauza insistenţei a Papei, un răsboiu nu în contra Turcilor, ci în contra lui Podiebrad regele Bohemiei. Tot ambiţiunea ticăloasă şi fanatismul popesc au fost şi acì cauza întregului dezastru care au urmat apoi preste statele creştine.

Dela aşà numita fugă a lui Mohamed dela cetatea Jajce nu întreprinse Sultanul nimic în contra Bosniei cât trăise Mateiu, ci din contră se declarase gata a cedà întreaga Bosnia şi Herzegovina regelui Ungariei şi de a nu atacà aceste ţări, dacă acesta îi va îngăduì un drum liber prin Ungaria, ca să poată intrà şi prădà în Germania. Pertartările se făcuse în prezenţa deputaţiunii a Sultanului şi a statului ungur în Buda, însă Mateiu respinse cu indignare şi acest ofert, deşi se aflase el cu împăratul Germaniei pe atunci pe picior de răsboiu.

Mohamed II se încercase să se uzeze de neînţelegerile ce domnià atunci în Bosnia. Pe când armata ungară se luptà în contra

1. Istoriografii unguri, ca de exemplu Asboth, Krausz, etc., îl maghiarizează, numindu-l Ujlaky; *Xenopol* îl ţine de coborâtor din familia lui Ioan de Huniadi,; vezi Xenopol: „Istoria Românilor", tom. IV, p. 39, editura Şaraga, Iaşi, 1896.

lui Podibrad, Svehla şi Komoski, trimise el lui Assan-Beg guvernatorului Paşa din Bosnia trupe considerabile, ca să poată întreprinde cu ele jafuri şi prădăciuni prin Italia. Assan-Beg de origine un German, devastase cu hordele sale sălbatice Bosnia, Serbia, Croaţia, Carinţia, dându-le ostaşilor săi toată libertatea ca să prade după plac. Tinerimea fu pusă pretutindene în fiare, vitele şi toate mijloacele de traiu fură luate, iar poporul erà cu totul fără scut şi prădat cu totul discreţiunii hordelor sălbatice. Cât despre o rezistenţă nu erà nici vorbă. Puterea regelui bosniac adică armata lui Niculai Vlachul ce se aflà în Bosnia de nord erà atât de slabă încât abià putù el apărà Sirmia de duşmanii năvălitori. Slavonia fu eliberată numai prin revărsarea apei Sava care inundase tot terenul în jur. Puterea Turcilor bosniaci se estinse preste frontiera croată, preste toată Dalmaţia şi Stiria pentrucă ei nu aflară nicăirea o rezistenţă serioasă.

Când începură Turcii din Bosnia în anul 1475 a devastà cumplit toată ţara din nord până la Varasdin, trimise domnitorul unguresc pe *Ladislav Vitez* la Papa spre a-l înştiinţà pre acesta despre aparinţa noelor horde tartare din Ost, despre intenţiunea Sultanului de a năvălì în Italia, că ostaşii turci obicinuiesc la orice asalt ce-l fac, pe lângă aclamarea numelui profetului Mohamed, a strigà şi cuvântul „Roma, Roma" [1]).

Evident că Isabeg Akindris din Bosnia nu cruţase nici provinciele ce aparţineau imperiului german. Impăratul german, păţit prin experienţele făcute în anul 1470, dădù acuma mai multă atenţiune chestiunei turceşti. O nouă adunare imperială fu conchiemată la 1471 în *Regensburg.* Pe lângă mai mulţi episcopi, duci saxoni şi bavarezi pe lângă ducele de Vùrtemberg se aflau faţă şi reprezentanţii Veneţiei, a regelui Ungariei şi a Poloniei, ba chiar ducele de Burgund. Impăratul singur prezidase adunarea. Dejà în primele zile sosiră epistole dela frontierele Germaniei care comunicară despre devastările făcute de Turcii din Bosnia, prin valea Savei, prin părţile Ţili şi a Crainei până în suburbiele Laibach.

1. Iam vero in Italiam invadere statuit et romana dignitate potiri..... Italiae imperio inhiat.. .. Vocem illam sacrilegam „Alah, Mahomed, Mahomed, Roma, Roma", non aliud profecto expugnato eo oppido, universa belli mole Italiam petere..... O bone Deus, quantum erat per Italiam metus cum Scodra obsidebatur", cod. lat. monac, 461, fol. 51 60. Şi „Cron. Zeno" vorbeşte despre această exclamare pretinsă : Cridando : Roma, Roma".

Acele epistole arătară numărul mânăstırelor, bisericelor şi ale satelor arse şi devastate.

Dieta imperială se mulţumise însă de a decretà încă-odată pacea şi de a conchiemà o armată mai însemnată. Insă nici în anul următor nu se adunase armata despre care se vorbise dejà de 20 de ani, deşi lipsa ei erà foarte mare. Dejà pe la finea lui Aprilie 1472 se vorbì despre sosirea din nou a Turcilor din Bosnia şi nimeni nu îndrăsnià a li se opune. Ei sosiră în adevăr din nou prin luna lui Iuli, August-pe timpul secerişului şi devastară toată Craina, oraşele *Petan* şi *Marburg* până aproape de *Windieschgraetz*; ei ocupară *Pleiburg* şi merse chiar spre Sud-Vest. Tot aşà o făcuse Turcii din Bosnia şi în anul al doilea. In toamna 1473 apăruse ei pe la Sfântul Nicolai în valea Savei şi merse din nou spre Windischgraetz pe când o altă ceată atacase *Portschach* şi *Feldkirch*. Devastările durase 6 zile în modul cel mai cumplit. Papa se adresase acuma din nou către principii germani şi îl declarase pre Mohamed de un tiran ambiţios care vreà ca numai el singur să domniască în lume. De sărbătorile paştilor se ţinù o nouă adunare în *Augsburg*. Delegatul papal, Patriarchul Marcu din Aquileia, aduse din nou ideia Papei Piul II înainte. Se vorbise despre decadenţa totală a bisericei orientale, despre devastările terıbile în Craina de unde duse cu sine Turcii la vre-o 60.000 de creştini în sclavie. Dară şi această adunare nu scoposise nimic.

Insă toate aceste întreprinderi, devastări și jefuiri erau făcute numai pe seama Agalelor și Begilor bosniaci şi nu se ţineà de loc de politica mare externă a Sultanului Mohamed.

Abià acuma când durerile şi vaicărul cumplit ale popoarelor expuse jefuirelor și nimicirelor trecuse şi în Ungaria, când o mulţime de magnaţi slavoni şi croaţi se refugiară în Ungaria spre a aflà ajutor şi scăpare, abià acuma văzură atât regele Ungariei cât şi Papa, că ar fi fost cu mult mai bine dacă s'ar fi fost întreprins cruciada despre care s'a fost vorbit atât de mult înainte, în contra Turcilor şi nu în contra Bohemilor, adică în contra Husiţilor. Sectarii din Bohemia şi din Bosnia îi ardeà pre prea cinstitul Papa cu oala triplă pe cap şi nu Turcii care erau teroarea creştinilor. Din cauza aceasta erà în ţară mare nemulţumire. Urmarea a fost că în Ungaria se formase o partidă puternică care căutà să-l alunge pre Mateiu depe tron, pe când purtà el răsboiul cu Cehii. Magnaţii unguri nu erau de loc conţeleşi cu campania în Bohemia

şi acuma când pericolul din partea Turcilor devenise tot mai mare, li erà acest moment numai bine venit.

Mateiu văzù pericolul ce-l aşteptase, deci părăsì în grabă Bohemia, încheiase pace cu Polonia şi regulase repede afacerile cehe după moartea lui Podiebrad. El liniştise spiretele agitate ale magnaţilor şi îşi îndreptà acuma toată atenţiunea sa asupra mişcării turceşti.

In acest timp pică luptele lui *Vlad Ţepeş* cu Mohamed II. La anul 1462 trece Vlad Ţepeş după ce înţeapă el pre *Hamza-Paşa din Vidin* şi pre alţi soli trimişi din partea lui Mohamed II, Dunărea, pradă şi jefueşte provinciele turceşti. Intorcându-se în ţară înapoi bate armata lui Mohamed II : După spusele istoriografului grecesc *Chalococandilus* şi a ambasadorului veneţian la Buda *Petras de Thomasius* acea armată erà de 60.000 de oameni.

Pe acest timp pică şi luptele cele mari ale lui Ştefan cel Mare tot cu Mohamed II la *Rahova* şi la *Răsboieni*.

După ce gătise Mohamed II răsboiul din Asia-Mică, se decise să întindă frontierele imperiului său departe în Europa, şi începù din această cauză mai întâi campania sa cu ţările româneşti, luând de pretext restanţa tributului pre care l-ar fi fost în drept să-l ceară, dirigând o armată puternică spre Moldova. Domnitorul Moldovei era pe atunci unul din cei mai mari eroi al Românilor, erà *Ştefan cel Mare*, un domnitor puternic, isteţ, un beliduce genial, un bărbat energic şi curagios, dar şi blând şi bun. El înţelese să ridice situaţiunea economică şi politică a ţării pe o treaptă înaltă. Moldova devenise azilul **culturei slave** refugiate din Balcani, alungată de puterea otomană, centrul architecturei religioase, şi pământul clasic al eroilor, al legendelor şi al poesiilor poporale.

In situaţiunea în care se aflase el faţă de Turci şi faţă de rivalul său Vlad Ţepeş în Muntenia, îşi dădù mai cu seamă silinţa să capete Chilia, un punct foarte însemnat pe mare, în mâna sa, şi aceasta îi succese prin o surprindere ce o făcuse iarna în anul 1465. In anul 1467 se unise el cu rebelii transilvăneni în contra regelui Mateiu. In anul următor Mateiu îl atacă, dar fu amar bătut la *Baia* şi vulnerat. Apoi năvălise Ştefan în ţara Secuilor spre a se eliberà de un pretendent neplăcut şi anume de *Petru Aron*.

In anul 1469 năvăliră Tătarii preste Moldova însă ei fură în văile Basarabiei striviţi şi alungaţi. Aceasta erà pe timpul când Veneţia concepuse curioasa idee nu numai de a-i aţâţà pre Mos-

leminii din Siria, Karamania şi din ţara Turcmenilor în contra Osmanilor, ci de a trage către sine şi pe Nomazii ce trecură la credinţa moslemină, ce erau de origine turcă, şi trăiau în armonie cu Genuezii cari dominau litoralul mării Egeice şi Ionice. Alte bande de ale Chanului *Mamak* prădară în părţile *Zitomir* şi *Trebovle* în Polonia. *Eminek*, fratele lui Mamak. devenise în 1469 prizonier în Moldova şi aci rămase el până la anul 1473. Ştefan îi mutilase şi îi trase în ţepe pre delegaţii împăratului tătăresc, şi zidise nu departe de râul Nistru lângă părâuţul *Reut*, cetatea *Orheiu*. Ca aducere aminte despre această victorie mare asupra Tătarilor zidise el mânăstirea Putna.

Năvălirea Tătarilor în Moldova se făcuse în înţelegere cu Begul dela Dunăre şi cu *Radul Voievodul Munteniei*, căci Ştefan erà inimicul regelui Ungariei şi Osmanii îl putură atacà, fără să aibă grije că prin aceasta ar fi dat el însă la un războiu periculoş cu Ungaria. Vre-o câteva bărci umplute cu Turci sosiră în vara anului 1469, împreună cu Radu, pe timpul când Ştefan erà ocupat cu Tătarii înaintea Chiliei. Ştefan oţărit de acest asalt neprevăzut, năvălise în iarna anului 1470 preste Muntenia şi ocupase *Brăila*. Intru acest timp înaintase Kazimir regele Poloniei pânăla *Liov* şi voià să ajungă la *Camieniţ* în Podolia spre a silì pre Ştefan ca acesta să-i jure credinţă.

In anul 1471 încercase Radu să facă în Moldova o răscoală şi venise singur în Moldova de Sud. Ştefan nimicise răscoala şi ucise pre toţi conducătorii răscoalei şi bătù pre Radu la Săci, alungându-l înapoi în Muntenia. Intorcându-se în ţară întărise Radu frontiera sa prin zidirea unei cetăţi cu numele *Craciuna*, chiar şi Bucureştiul reşedinţa sa nouă în apropierea Giurgiuvoului turcesc, fu prevăzut cu şanţuri şi cu întărituri primitive.

Ştefan care sprijinise din nou pre prinţul Cazimir, pre pretendentul coroanei ungare în contra lui Mateiu, nu erà de loc îngrijat de o nouă pregătire a lui Radu. La 8 Noemb. 1473 se aflase el dejà la apa Milcov şi după 10 zile bătuse el pre Radu la apa Râmnicului. Acesta fugì în castrul Turcilor la Giurgiu. Femeia lui şi două fete le luase Ştefan cu sine la Moldova şi aşezase în locul lui în Bucureşti pre *Laiot Basarab* fără învoirea nici a Ungurilor şi nici a Turcilor, nici a boierilor, de Voievod al Munteniei.

Insă posiţiunea lui Laiot Basarab nu erà de lungă durată. Lui Ştefan îi succese de a alungà pe Radu depe tron, numai pentru

că Turcii erau atunci ocupaţi în Asia-Mică cu *Usun*. Intorcându-se ei însă înapoi din Asia, fu Laiot alungat şi Radu pus din nou pe tronul Munteniei. Totuş Begul Dunărei nu avuse curagiul de a atacà pe Ştefan care venise înaintea Turcilor până la Vaslui. Deci campania lui Beglerbeg din *Ruma* în unire cu Solinian Hadrum guvernatorul Bosniei devenise superflu. Berglerbegul Bosniei îşi putù îndreptà acuma toate privirele sale spre răsboiul albanez pre care îl purtau Turcii în contra oraşului Scutari. După moartea lui Radu se făcù Laiot Basarab vasalul Sultanului.

Sultanul trimise însă lui Ştefan porunci ca el să dee înapoi Chilia şi Cetatea-Albă. Ştefan respinse cu indignare aceste pretenţiuni şi se puse în relaţiuni cu voievodul transilvănean *Blasiu Magheru*. In scurt după aceea fu alungat Laiot depe tron de Ştefan Batori.

Auzind despre aceasta Sultanul care se aflase în Constantinopole unde se odihnise ceva de oboselile răsboaielor făcute în Asia, ordonase pre Soliman care se aflase în Albania să meargă în Moldova şi să-l pedepsească pre Ştefan în mod exmeplar. Ştefan îl aşteptase însă pe colinele de lângă Vaslui unde se vede şi astăzi încă o biserică şi ruinele unei case.

Ştefan avuse pe lângă sine numai vre-o câţiva unguri de ai lui Batori şi vre-o 5000 de Secui. In total aveà el la dispoziţiunea sa abià 30.000 de luptători, aproape toţi ţărani moldoveni.

Soliman sosì împreună cu Ali şi cu Iskender preste Nicopole. Acì se uniră ei cu toţii la un loc. Lor se mai alăturase şi Laiot Basarabul în contra lui Ştefan.

Soliman paşa înaintează cu o armată de preste 100.000 de oameni, după isvoarele turceşti. Dlugoş şi Miekovski, şi după ei Urechie, arată că erau 120.000, afară de Tătari şi de Munteni. In scrisoarea lui Ştefan către principii Europei în care îi încunoştiinţează despre victoria dela Racova, Domnul Moldovei însuş dă acelaş număr. Ştefan nu se opune la trecerea Dunării, ci pustiază toată ţara pre unde trebuià să treacă armata turcească, spre a-i luà putinţa aprovizionării şi a o slăbì, iar el se retrage cu armata lui într'un loc adăpostit, foarte potrivit pentru a primì bătălie făţişe.

O greşeală mare a Turcilor erà, că ei întreprinseră expediţiunea asupra iernei, în un anotimp cu care Turcii nu sunt deprinşi. Până să ajungă dela Scutari până în Moldova îi prinsese luna lui Ia-

nuarie. Bătălia se dădù pe la începutul acestei luni. Trecând Turcii pe lângă Vaslui, ajung ei 1475 la râul *Racova* şi tăbărîse acolo. In noaptea următoare către dimineaţă îi surprinde Ştefan ajutat de o negură cumplită, pre Turci. Ei pierdură toată direcţiunea şi fură împrăştiaţi în toate părţile. In drumurile labirintice ale ţării fură ei pretutindene prinşi şi măcelăriţi ca lăcustele. Europa Vestică căpătase ştire despre această victorie strălucită asupra Beglerbegului din Rumelia, înaintea cărui tremurase în 1474 când se aflase în Scutari, state mai puternice şi mai mari decât Moldova. Se zice că cu această ocaziune toată armată lui Soliman să fi fost cu desăvârşire nimicită. Ca pedeapsă fu Ali destituit şi aruncat în temniţă.

Ştefan ştiù ce-l aşteaptă, de aceea căutase el de cu vreme alianţe şi ajutoare şi se puse în relaţiuni prieteneşti cu regele Ungariei. Insă regele Mateiu Corvinul, care pretindeà drepturi de suveranitate asupra Moldovei, care nu putù uità bătaia amarnică ce o mâncase la Baia dela Ştefan, avuse neruşinarea de a se lăudà înaintea lumei, în scrierile sale către Papa şi către împăratul Germaniei şi către alţi regi mai ales către aceia care nu puteau controlà spusele sale, cumcă oamenii săi sub hatmanul său Ştefan, palatinul Moldovei, bătuse o mare armată turcească, atribuindu-şi în obicnuita sa vanitate şi obrăznicie meritele altora, ba el luase chiar în mod clandestin şi perfid paralele preste 100.000 de cehini, ce le trimise Papa lui Ştefan ca ajutor, ca să poarte mai departe războiu cu Turcii în cauza creştinătăţii; zicând că: „de oarece Ştefan ar fi şi aşà numai omul lui de aceea e lucru mai natural, dacă Papa ar încredinţà banii mai bine lui decât suţeranului său Ştefan. Papa necunoscând relaţiele ce existau între Domnul Moldovei şi regele Ungariei, crede laudelor neruşinate ale lui Mateiu şi îi dă acestuia cei 100.000 de cehini, din colecta făcută de însuşi Papa pentru purtatea răsboaielor în contra Turcilor, bani pre care regele Mateiu le întrebuinţase pentru interesele sale proprie în loc de a le cheltuì cel puţin conform menirei lor, pentru combaterea Musulmanilor.

Tot cu aceste laude de isbânde glorioase şi relaţiuni falşe de suveranitate ale lui Mateiu preste Ştefan cel Mare, vin înainte aproape toţi istoriografii suchiaţi unguri. Ştefan iscăleşte, silit fiind numai de împrejurările timpului, de urgia Turcilor ce-l aşteaptă, crezând că va izbutì cu ceva, numai de formă actul de închi-

nare cerut de rege cu atâta dorinţă şi de atâta timp, şi anume în ajunul luptei cu Turcii la Răsboieni, numai şi numai ca să poată căpătà subsidie şi ajutor în oaste şi în bani. El caută dar ca să se puie bine cu Mateiu, fiindcă lupta ce aveà să o susţie Moldova în contra înfuriatului Mohamed II, erà să fie o luptă pe moarte şi pe vieaţă, decisivă pentru existenţa Moldovei, Mateiu Corvinul dă însă la 15 August 1475 o diplomă prin care spune că credinciosul său Ştefan s'a întors din rătăcire şi l-a recunoscut pre el de Domnul său firesc, iară el Mateiu, e îndatorit să-l ajute după putinţă. Insă această diplomă a fost fără nici un efect real, căci nici Mateiu nu l-a ajutorat pre Ştefan în războiul cumplit dela *Răsboieni* dar nici Ştefan n'a recunoscut niciodată această diplomă, nici pre Mateiu de suţeranul său.

Acuma erà Mohamed II necesitat să întreprindă singur o campanie în contra lui Ştefan. El plecase în adevăr din Constantinopol deşi suferià amar de podagră, dar toată campania din acest an rămase fără de nici un rezultat. Nici Chilia nici Cetatea-Albă pe care cetăţi puse Mohamed atâta preţ nu le putù el cucerì. Dar pericolul unui mare răsboiu cu Turcii pentru Ştefan nu erà trecut.

In primăvara anului viitor 1475 soseşte *Gedik* cu o armată puternică la Dunăre şi trimete o avantgardă ca să ocupe Chilia şi Cetatea-Albă.

Planul lui Vlad-Ţepeş de a năvălì în Muntenia din Transilvania unde se aflà el refugiat, devenì superfluù prin supunerea lui Laiot Basarab.

Ştefan se simţise prea slab cu toată vitejia sa, cu toate calităţile excelente ale ţăranilor săi, de a luptà cu succes în contra Turcilor delà Dunăre, cu atât mai mult de oarece nici Laiot nu-i părù destul de sigur. Tot aşà nu-i părù consult de a atacà Giurgiovul şi alte oraşe depe ţărmul Dunării. In fine, se decise şi Mateiu să înainteze în contra Turcilor şi venise pe Dunăre până la *Petervardein*, trecuse apoi Dunărea şi cernase cetatea *Şabaţ* în care se aflară internaţi mai multe mii de creştini ce erau aduşi ca sclavi de prin Germania şi Ungaria. Dar şi Turcii erau dejà acì şi tăbărîră în preajma armatei lui Mateiu. Era Decembrie 1475 şi amundouă armate căutară cuartiere de iarnă. Sub astfel de împrejurări Mateiu nu putù mai mult realisà planul său îngânfat, adică de a atacà Constantinopole, şi anume cu 8000 de români din ţara ungurească, care erau renumiţi dejà depe timpul tatăne-său, ca

ostaşi foarte bravi în luptă în contra Turcilor, cu 12.000 de călereţi cu 20.000 pedeştri cu 4.000 boieri călări şi 30.000 de soldaţi, aproape toţi Români.

Lucrul principal era acuma de a întrebuinţà absenţa lui Beglerbeg şi de a cucerì în absenţa lui cetatea Şabaţi care erà centrul de convenire ale tuturor bandelor jefuitoare turceşti. Până la finea lui Decembrie stătuse Mateiu în Belgrad. La 2 Februarie se aflase el înaintea cetăţii Şabaţi. Ali şi Skender-paşa care veniră se apere Şabaţul nu avură curajul să-l atace pre regele Mateiu. După vro câteva săptămâni se predase cetatea. Pentru Osmani această pierdere nu era mare, pentru Mateiu era aceasta însă o ocaziune excelentă de a se lăudà înaintea întregei Europi că el e un mare erou, că a făcut atâtea şi atâtea sacrificii pentru cauza creştinătăţi. După ce fu Şabaţul colonizat cu români, şi după ce lăsă el acì o garnizoană de ostaşi români, se întoarse înapoi în Ungaria.

Totuş în mijlocul iernei întreprinseră trupele române de sub comanda lui *Vlad-Ţepeş* şi a lui *Vuk* pretendentul serbesc, împreună cu *Grigori* fiul lui Vuk supranumit şi „zmeul' pentru curajul său îndrăsneţ, un atac neaşteptat în *Bosnia*. Acì puse Sultanul pre un renegat, o pretinsă rudă din regii vechi ai ţării, pre un. Mateiu, de domnitor, pe când Ungurii îl declarase pre *Nicolai Olahul* — despre care am amintit mai sus — de rege al Bosniei. Vlad-Ţepeş şi Vuk trecură noaptea pe căi puţin cunoscute preste Save. Avantgarda lor travestită în vestminte turceşti surprinse în o zi de târg oraşul *Srebreniţa* şi o prădase cumplit. Apoi devastară toată Bosnia turcească. Mosleminii fură de teribilul Vlad *traşî în ţepe* după obiceiul său vechiu, şi băgase în Turci o atare spaimă, încât nici un comandant turcesc nu îndrăsneà de a-li se opune. Alibeg care aveà să opereze în contra lui Vlad în *Srebrenica* stătù ascuns în sghiaburile stâncoase ale munţilor din Montenegru toată iarna.

In fine, după ce armatele turceşti au fost de astădată, şi de atâtea ori bătute şi decimate parte prin boli şi friguri, parte prin energia celor trei mari eroi români : Ştefan-cel-Mare, Vlad-Ţepeş şi Matei Corvinul, credeà acesta din urmă că se va puteà linişti ceva, de aceea serbează el la 22 Decembrie 1476 în Buda, cununia sa cu *Beatrix* principesa de Neapoli. La această festivitate luară parte toţi principii, toţi Banii împreună cu Nicolai Olahul, regele

Bosniei, etc. Acesta încheiase cu *Ioan Gură* 1) un contract care semănà mult cu acela pre care îl încheiase odată Tvrtko cu contele Cilli, după care se decise, că, dacă va murì regele Nicolai Vlahul fără descendenţi, să urmeze pe tronul Bosniei descendenţi din familia lui Gură.

Pe la începutul lui Iulie 1476 *Sultanul Mohamed* se aflase în *Dobrudja* pe malul Dunării lângă *Isaccea* şi *Olteniţa.* Trecând Dunărea spre Moldova îi vine înaintea lui Laiot Basarab, care a fost totdeauna inconstant şi a jucat necontenit un rol duplu. Totodată năvăliră şi Tătarii sub *Mengli-Girai* în Moldova, ameninţând Suceava, capitala ţării.

Mahomed trece Siretul care percurge toată Moldova, şi merse deadreptùl spre Suceava. Ştefan părăseşte deci poziţiunea sa lângă Iaşi, un oraş din secolul al 15-lea, unde aşteptase el pre Mohamed, se îndreptase, trecând şi el Siretul spre munţi şi se întărì acì, trei oare în sus de Piatra la parĕul *Valea-Albă.* Locul unde fu lupta se numì mai pe urmă *„Răsboieni"*.

Armata română constà numai din boieri, pentrucă cei mai mulţi ţărani avură permisiunea să meargă pe malul stâng al Siretului ca să apere acolo familiele lor ameninţate de năvala şi de robia tătărească. Boerii (nobilii) moldoveni dădură cu această ocaziune un exemplu splendid de sacrificare şi de un eroism înalt pentru apărarea patriei şi a credinţei. Tunurile lor făcură mare gol în rândurile Turcilor, Janicerii, în fruntea cărora se aflà *Mahmed-Aga* din Trapezund se aruncase la pământ, spre a fi cruţaţi de ghiulele năpraznice ale Moldovenilor. Chiar Sultanul trebuià să păşească în persoană înainte spre a încurajà astfel pe ostaşii săi. Lupta durase până în târziul nopţei, pentrucă Moldovenii învinşi nu voiră să se retragă şi aşà fură măcelăriţi aproape toţi boerii Moldovei. Abià Ştefan putù scăpà cu vieaţă din această luptă. Mohamed învingând pre Moldoveni plecă acuma înainte spre Suceava care i se predă imediat.

Mohamed aduse cu sine pre un pretendent, pre Alexandru fiul lui Petru Aron, care fu luat în anul 1456 ca ostatic din partea Moldovei de Turci şi dus la Constpole. Insă el nu ajunse ca să fie pus pe tronul Moldovei. De oarece unicele cetăţi ale ţării *Neamţul,*

1) Istoriografii maghiari: Asboth: Kraus, etc, il maghiarzeaza denumindu'l *„Guraj"*.

Hotin, *Cetatea-Albă* nu fură atacate, ba chiar nici în cetăţile din *Roman* şi *Suceava* nu lăsase Mohamed garnizoane de Ianiceri, apoi atacul acesta avuse pentru ţară numai acea urmare, că numai clasa boerilor fu mereu decimată şi că ţara devenise teribil devastată.

După victoria raportată de Turci asupra Moldovenilor şi retragerea lui Ştefan, Sultanul voieşte să iee cetatea Neamţului, în care presupuneà că Ştefan se aflà acolo, şi că acolo sunt toate avuţilie lui. El încunjoară deci această cetăţuie şi repede totodată un corp de oştire sub Laiot Basarab către Transilvania pentru a lovì ţaza Bàrsei. Ungurii atunci văzând ţara lor proprie în pericol, se hotărăsc a mişcà o armată în contra Turcilor, lucru de care auzind Sultanul, şi neputând luà nici cetăţuia, iar armata lui pedealtă parte fiind bàntuită cumplit de ciumă şi de foamete, ce hotărîse a părăsì Moldova, fără ar fi repurtat o isbândă hotărîtoare şi se îndreptă înapoi către Dunăre.

Ştefan luându-se după Turci, îi hârţuià necontenit, grăbind tot mai mult retragerea lor către Dunăre. Acì văzând el armata turcească de tot dezorganizată, o loveşte chiar într'o luptă făţise, ucigându-le peste 12.000 de oameni, despre care faptă auzindu-se la Erlau în Ungaria, episcopul de acolo, care se vede că gândeà altfel mai cinstit despre Ştefan decât îngâmfatul rege maghiarizat Matei Corvinul, pune să se facă răgăciuni publice de mulţumire. Turcii trec Dunărea cât mai degrabă, încât Mohamed se întoarse din Moldova mai mult biruit decât biruitor. Tot aşà de ruşinoasă cualifică şi Mateiu Corvinul într'o scrisoare către Papa din 1476 retragerea Turcilor din Moldova.

Ca dovada cea mai bună despre nereuşita expediţiei lui Mohamed în Moldova, ne dau faptele petrecute în Muntenia, îndată după retragerea Turcilor. Ungurii doriau adică să puie iarăş pe tronul acelei ţări pre Vlad-Ţepeş, ce stăteà de atâţia ani la curtea regelui pensionat şi întreţinut de el, încât Mateiu Corvinul erà bucuros ca pe de-o parte să scape de această chieltuială, pe dealta parte să-şi întemeieze înrâurirea sa în Muntenia, punând acolo un principe pre care îl adăpostise şi îl îndatorise atàta timp. Mateiu se înţelege deci cu Ştefan, năvălesc împreună în Muntenia, bat şi alung pre Laiot Basarab, şi pun în locu-i pre Vlad-Ţepeş, pre fostul domn al Munteniei. Precum înainte Radu tot aşà fuge şi Laiot la Giurgiu. *Târgovişte* şi *Bucureşti* fură luate. Astfel se uniră către mijlocul

lunei Noembrie 1476 în prietenie între olaltă doi titani români şi eroi mari, Ştefan Domnul Moldovei cu Vlad-Ţepeş Domnul Munteniei. Ştefan lăsase soţului său Ţepeş o mică gardă şi pleacă la Suceava înapoi. Insă acea mică gardă nu-l putù apărà de trupeel năvălitoare a Beglerbegului dela Dunăre. In Decembrie al aceluiaş, an fu el omorît în *Balteni* lângă Bucureşti. In mânăstirea *Sneagov* zac osemintele acestui energic şi teribil bărbat şi duşman neîmpăcat al Turcilor, sub o piatră fără inscripţie. Totodată plecară Turcii spre Şabaţi şi reocupară această cetate îndărăt.

In acest timp, pe când se întâmplase toate aceste în Orientul Europei, Turcii din Bosnia nu stătură neocupaţi, ci făcură necontenit năvăliri puternice prin ţările vecine, prădând, jefuind şi arzând totul ce aflară în cale.

Aşà suferise *Veneţia* în anul 1477 o lovitură puternică prin năvălirea cea mare a Bosniacilor în Friaul. Acì orânduise Signoria ca să se facă pe la toate râurile ce curg din munţii Alpi vaduri şi propteli şi puse pentru paza lor trupe. Insă *Umur* conducătorul Turcilor bosniaci nu se lăsă conturbat de aceste impedimente. In un atac mare ce-l avù *Girolemo Novello* şi fiul său la râul *Isonţa* cu năvălitorii Turci, fu armata veneţiană bătută şi amândoi conducători tată şi fiul ucişi. Satele şi oraşele din jur fură toate prădate şi incendiate chiar Verona tremurà pentru soarta ei. Când venise în ajutor *Vittorio Soronzo* în Friaul, Turcii cu prada lor nu erau mai mult pe acolo. Ei apărù, după obiceiul lor ca fulgerul deodată în *Stiria*, apoi şi *Agram*, *Varasdin* pe unde se purtară foarte grozav. De aicea merse ei apoi prin *Craina*, întorcându-se acasă şi nu întâlniră — cu toate silinţele, cu toate proiectele decisiunelor dietale etc. — nicăieri trupe împărăteşti, care le-ar fi fost eşit înainte. Dieta imperială conchiemată de împăratul Germanilor la $^1/_3$ 1478 în *Kreisingen*, nu aduse nici un folos ţărilor devastate.

O altă năvală a bosniacilor „în *Sackmannen*" făcută în 1478 le aduse Turcilor un avantaj şi mai mare decât acela din Friaul. Ei trecură acuma preste *Isonco* şi *Cormons* în provinciile germane. In Juli se aflară ei (sub conducerea Skenderbergului din Bosnia) dejà în *Tirol*, *Geisthal* şi tăbărîră lângă *Vilach*. Dietele care erau convocate de a deliberà asupra modului de apărare ale ţărilor invadate de Turci, nu aduseră nici o rezoluţiune.

In anul 1480 reînoiră Turcii bosniaci excursiunele, jafurile şi devastările lor acuma în Ungaria. Dară de astădată o păţiră

cam rău. Regele Mateiu îi alungase şi îi urmărise în Bosnia înapoi, trimise apoi mai multe cete şi bande în Bosnia turcească, care arse şi jefuiră dela Vrhbosna până în ţara „Herzogului" [1]). Daut Beglerbeg şi fiul său se aflară în mare pericol de a fi prinşi şi ucişi, căci toţi prizonierii Turci, fură cu toţi omorîţi fără excepţiune. La această excursiune se excelară *Românii din Bosnia* atât cei din *Police* şi *Radobolje* (Mostar) cât şi mai cu seamă cei din părţile *Crainei* (Bihaci, Novi şi Banjaluka), *Jupei* şi a *Posavinei*, care dădură ajutor puternic lui Mateiu în contra Turcilor. O altă ceată sub conducerea Voievodului transilvănean *Paul Kinizai* [2]), un român de naştere, devastase totodată în Ost teritoriul turcesc dela *Semendria* până la *Kruševo*. Cu această ocaziune fu adusă o puternică populaţiune creştină aproape vre-o 40.000 din Serbia şi din Bosnia, aproape toţi români şi colonizaţi prin Banat, Croaţia şi Slavonia [3]).

Din nou se făcù planul pentru o cruciadă în contra Turcilor, însă moartea lui Mohamed II întâmplată în anul 1481 curmase toate pregătirile, alungase toată spaima despre Turci. Toţi aveau teama numai de energia şi vitejia lui Mohamed II şi acuma abià după moartea lui se sperase în o linişte şi pace generală, cu atât mai mult, deoarece fii săi, *Mustafa, Alaeddin, Dahem* şi *Baiazid*, începură a purtà un războiu fratricid, căutând fiecare să ia domnia preste întreg imperiul otoman, în mâna sa.

Fiul cel mai mic *Baiazid II* se întoarse victorios din Asia, luase stăpânire preste tot imperiul otoman, şi îşi propuse să-şi mărească imperiul pe conta Europei. Deaceea îşi îndreptase el mai ântâi privirele sale spre părţile Vestice ale Balcanului ce nu se aflară încă definitiv în mâna sa, adică Herţegovina şi Bosnia ungurească. In Herţegovina murise energicul herzog *Ştefan Vukčić* în anul 1466. Fii săi *Vladislav, Vlatko* şi *Ştefan* nu erau capabili să menţie ţara în contra Sultanului Baiazid II. In anul 1483 trimise Baiazid II pre Mustafa-Paşa, care erà Beglerbegul Bosniei turceşti, cu o trupă mai mare în Herţegovina şi îi poruncise ca să atace fără de veste pre fraţii lui Vukčić şi să le iee ţările nu

1. „Mathiae epistolae ad romanos potifices", S. 148 ff.

2. Acest cuvânt e desigur maghiarisat din cuvântul românesc „cnez", „cnezanat", „chineş" „chinezanat", etc. ce'l avem şi astăzi încă prin Transilvania.

3. Vezi N. Iorga: Geschichte des osmanieschem Reiches", tom. II Gotha, 1909, pag. 182—183.

de mult moştenite. Ţara erà împărţită în provincie între fraţi şi aceste provincii picară fiecare una după alta în mâinile Turcilor. Iar fraţii fugiră fiecare încotro put ră ; *Vladislav* fugise în Ungaria, *Vlatko* fugise la Ragusa, iar *Ştefan* fratele cel mai mic, trecuse sub numele *Ahmed-beg Herzegovac* la Islam, şi fiul său cu acelaş nume devenise unul din cei mai renumiţi Mare-Viziri ai imperiului turcesc şi luptase ca atare la *Lepanto.*

Şi astăzi avem prin toată ţara Herzegovinei mai mulţi Begi şi Aga cari poartă acest nume. Se poate că şi aceştia se trag din familia renumită a vechiului Herzog Ştefan Vukčić respective a lui *Ahmed-beg Herzegovaţ.*

Aşà devenise Herţegovina la anul **1483** o provincie turcească şi anume 20 de ani după cucerirea Bosniei.

Acuma venise rândul şi la cealaltă parte din Bosnia ce se aflà încă sub domnia ungurească.

Regele Mateiu nu erà pregătit pentru un războiu cu Turcii. In zadar trimise el pre episcopul din *Oradia-Mare* şi pre judele din *Olmütz* la dieta imperială din *Nurnberg* spre a deliberà cu împăratul asupra păcei şi asupra apărării comune în contra Turcilor, cu toate silinţele unor amici germani şi a dorinţei a delegatului papal, *Orso de Orsini.* Aceşti delegaţi ai lui Mateiu nu fură lăsaţi nici să intre în ţară, ba li se refuzară chiar şi pase-portele dorite. Adunarea decise fără să-i asculte pre delegaţi, ca să se adune o armată de 15.000 de oameni care aveau să sosească în primăvara anului 1484 înaintea ziduri'or Vienei. Insă nici paralele promise de Papa nu sosiră, nici cele o sută de corăbii ale regelui din Spania, ce luptau în Granada în contra Maurilor nu ieşise din portul lor [1]). Mateiu ceruse 10.000 de călăreţi din Apus, cari ar aveà să ajute acuma lui Mateiu de a se uzà de tulburările din imperiul osman, dar nu-i fu încuviinţat [2]). Aşà se văzù ambiţiosul fiu a lui Huniadi, care se lăudase înainte că după împrejurări va puteà luà şi Constantinopole în un asalt, acuma silit să cedeze chiar şi planul său de a cucerì Herţegovina [3]).

1. „Centum triremes paratas habituri". Epistola Papei din 16 Ianuarie 1481; Dresdener Archiv, 9321, la N. Jorga: Geschichte des osmanieschen Reiches, p. 258, Gotha, 1909.

2. „Monumenta Vaticana", a. a. O. S., 183.

3. „Ad castra illa que illustrissimus princeps S. Sabe novissime pro contracumbio nobis assignavit". Ibidem, tom. II, S. 155—156.

Totuş în anul viitor se mişcà o armată de 32.000 de combatanţi sub conducerea Voievodului *Kinizai* în contra Turcilor. Insă avantgarda lui fu bătută la fortul *Haram*. Comandantul turc din Belgrad şi despotul Vuk trecură Dunărea şi devastară tot ţinutul depe malul stâng al Dunării. Kinizai trecù însă cu grosul armatei pe la Semendria şi ajunse mergând tot pe valea apei Morava până la *Kruševăţ*, şi Skender Michaloglu fu nevoit să se retragă. La reîntoarcere, restaurase Kinizai cetatea vechie Keva, întăreşte poziţiunea *Haram* şi lasă o garnizoană pe un punct pe Dunăre, care erà potrivit de a fi întrebuinţat ca vad. Dară aceste succese erau de tot slabe şi făcură Osmanilor numai daune, dar nicidecum o pierzare în teritoriu sau în poziţiuni strategice.

La începutul lui Septemvrie 1482 sosise 5 Voievozi sub comanda lui Michaloglu, din Asia cu o armată până aproape de Temişoara, unde se aflà castrul lui Kinizai. Turcii făcură mari prăzi, dar când la întoarcere se aflară ei lângă cetatea *Besče*, îi ajunse Kinizai, cărui îi erà încredinţat conducerea războiului [1]), şi îi puse pe fugă. Intre cei prinşi se aflase şi Voievodul din Kruševac fostul Beglerbeg din Ruma şi Mohamed din Bosnia.

Mateiu acuzase pre împăratul Germaniei în primăvara anului 1483, că el ar asmuţi pre Turci în contra sa, numai ca el să se poată eliberà de Mateiu, cu atât mai mult, deoarece Turcii bosniaci năvăliră şi de astădată în Kraina, Stiria ca şi înainte în anul 1480 în ţările austriace [2]). Prin două săptămâni întregi jăfuiră şi prădară ei dincolo de Save. Spre a li se tăia drumul de reîntoarcere, convenirăla un loc contele *Zrini*, despotul *Vuk*, *Francopan*, *Mateiu Greblă* şi vre-o câţiva magnaţi, conform pacei separate de'a 30 Noemb. 1482, încheiate între Mateiu şi Voievodul Carintiei, înconjurară pre Skenderbegul bosniac şi-l bătură rău. In acelaş an soseşte Sultanul singur din Constantinopol şi se reţine vre-o câteva zile în *Sofia*. Aceasta dădù o aparenţă ca şi când Sultanul ar aveà de gând să facă o lovitură puternică asupra Ungariei. Imediat după catastrofa bosniacilor începură tratativele Sultanului cu Mateiu care declarase că nu avuse intenţiunea

1. Primarius copiarum nostrarum dux in illis partibus contra Thurcos, ibidem, L. 255 ff.

2. Despre groaza turcească din anii 1481 şi 1482 vezi şi Cod. germ. monac., 414, fol. 169. *Karl Haselbach*: „Die Turkennoth im XV Jahrhunderte", S. IX, ff. 514 ff.

de a reţinea pre Skenderbeg şi de a-i căşună daune, şi chiar în toamna aceluiaş an încheiase Mateiu după dorinţa lui Baiazid un armistiţiu cu el pe 5 ani.

In partea dominată de Turci trecuse aproape toată aristocraţimea lă Islam, numai pentru ca să rămâie în posesiunea averilor şi ale drepturilor lor. Acestui exemplu îi urmase şi poporul. Aceia însă care rămaseră credincioşi credinţei strămoşeşti deveniră „Raiah" adică, o hordă fără scut şi fără drepturi. Cu trecerea populaţiunei la Islam începuse imediat şi persecuţiunile teribile ale creştinilor, care luase din ce în ce dimensiuni tot mai mari. Aci în Bosnia şi Herţegovina se înscenară prigoniri şi terorizări nemai pomenite ca nicăieri în tot imperiul turcesc asupra creştinilor de amândouă rituri, şi acestă prigonire a durat necontenit până în timpul cel mai nou, adică până la ocuparea ţărilor prin Austria în anul 1878, dovadă că nu turcii sunt aceia care au înscenat şi au favorizat aceste cruzimi — căci Turcul în general e tolerant, liberal şi nobil — ci tocmai poporul autochton, foştii Bogumili, au fost totdeauna aceia care acuma la rândul lor se răsbunau din răzputeri, pentru toate acelea ce le suferise ei înainte dela creştini.

Poporul „Raia", erà răpit de orice drept. El n'aveà voie să poarte arme, nici să aibă ceva al său propriu, chiar el singur erà o posesiune străină, un dominium, al stăpânului său turc (aga, beg, spahi, etc.), care aveà peste el o putere absolută pe moarte şi pe vieaţă. Afară de aceea erà el însărcinat să plătească o dare personală, şi dacă voià el să îndrepte încâtva situaţiunea sa foarte precară, atunci o puteà face aceasta dar numai prin trecerea sa la Islam.

Bosnia ajunse aceiaş soartă ca şi Serbia şi Bulgaria, însă soarta lui „Raiah" din Bosnia, erà cu mult mai amară şi mai pierdută decât ale tuturor acelorlalţi din ţările subjugate de Turci, pentrucă tocmai în această ţară au turbat prin secole întregi, cu cea mai mare furie, ca nicăieri în alte părţi, mai grozav şi mai bestial războiul religios, prin care s'au fost înăsprit până la extrem duşmăniile şi urele reciproce.

Bogumilii care căutau răzbunare pentru barbariile suferite prin secole de ani, trecură acuma la Islam, nu din convingere, şi poate mai puţin pentru interesul lor material decât mai mult numai de a se răzbună din suflet asupra adevăraţilor câini de creştini.

Şi sub firma Islamului şi protejaţi fiind de puterea predominatoare a Islamului o pulură face aceasta pe deplin. Aceştı noi Mahomedani saụ Bogumilo-Mahomedani întreceau, prin ura şi răsbunarea lor, prin crimele lor, pre adevăraţii Mahomedani, căci cu aceasta voiau ei să arate acestora şi guvernului turcesc, alipırea lor sinceră şi complectă către Islam, spre a se linguşì prin aceasta şi mai mult Vizirului şi lui Paşa, deşì trecerea lor la Islam erà numai formală, căci ei nu părăsiră cu totul speranţa, că la un timp favorabil se vor întoarce îndărăt la credinţa lor strămoşească, adică la cea paterenă.

In privinţa veniturilor şi a averii fu ţara împărţită în trei părţi, şi anume: o parte din tot venitul aparţineà Sultanului, a doua bisericei lor (vakuf) şi abià a treia parte stăpânului feudal.

Pentru administraţia Bosniei erà în Stambul un Paşă cu trei cozi de cal, erà deci tot acel sıstem după care fu denumit un guvernator-Paşa, cu toate prerogativele plenipotenţiale, dară numai pe un tımp scurt. Acest sistem erà introdus pretutindene de către guvernul turcesc, deci şi acì. Deoarece însă aceste dignităţi nu se puteau căpătà decât prin mari sacrificii în bani, prin mituiri, şi de oarece aceşti Paşa ştiau foarte bine, că aşà precum au încăput ei, tot în modul acesta uşor va puteà încape chiar preste noapte şi un altul în această dignitate, fără întrebare, de există o cauză sau nu, şi deoarece, prin urmare, ei nıcıodată nu puteau ştì nici calculà când va luà un altul locul lor, apoi fiecare Paşa căutà în acest scurt tımp nu numai ca să-şi incaseze càt se poate de bine dela supuşıi săi, toate chieltuelele sale, ci şi se siliau ca să-şi adune şi averi colosale şi cât se poate de repede, în orice mod ar fi. Şi la aceasta le înlesniră puterea nemărginită şi neresponsabilitatea asupra faptelor sale, cu care erà învestit acest Paşa, cât şi toleranţa cu care erà privită de sus, tirănia şi stoarcerea lor fără de margini. Imprejurarea că toţi amploiaţii divanului erau mituiţi dejà înainte de a intrà în serviciu, înainte de a guvernà, erà un ce cu neputinţă pentru Poartă de a trage la răspundere pre iniţiatorii şi conducătorii acestor àbuzuri. Un atare conducător aparţineà de regulă unui neam străin, erà de regulă un grec.

Acela care aveà să guverneze o ţară, nu se ocupase de loc cu datinele, obiceiurile, cu firea poporului pre care aveà să-l guverneze. El nu aflase de lipsă de a-l cunoaşte mai deaproape pre acel popor, ba în cazurile cele mai multe, el nici nu cunoşteà

ţara pre care aveà să o guverneze. Erau apoi şi de aceia care prin tot timpul funcţiunei lor ca Paşa sau Vizir (al Bosniei) nu eşia mai nici odată din oraşul lor de reşedinţă, care nu vizitau ţara nici atuncea, când toată ţara răsunà de tânguiri, de plângeri şi de gravamine. Ei rămâneau de regulă nemişcaţi pe locul lor încredinţând doară cercetarea şi rezolvarea ale acelor daraveri familiei sale, sau acelor begi şi aga, care îi dădeau anticipand-o pentru această misiune, care erà negreşit îmbinată cu mari avantagi materiale, cu mari sume de bani.

Guvernatorul sau Vizirul denumit locuià când în *Saraievo* când în *Banjaluka* când în *Travnik* şi ţara era împărţită în 5 Sandšakuri, cel din *Banjaluka, Klisa, Skoplje, Zvornik* şi *Novibazar.* Sandžacurile fură apoi împărţite în 38 de capitanate. Fiecare capitan aveà toată puterea preste moartea şi vieaţa ai tuturor „Raiah" din capitanatul său, fără de a fi tras la răspundere de cinevà. Fiecare capitan şi beg aveà sub stăpânirea sa un teritoriu sau un district mai mare. Subt aceşti capitani erau Spahii care strângeau din spahicul ce erà încredinţat lor sarcinile (desetina, zeciuiala), şi pentru aceasta erau ei îndatoriţi să servească în armată ca călăraşi şi să se înfăţişeze în castru complect equipat. Toţi aristocraţii armatoli apţi de a purtà războiu, luptau pe timpul unui războiu sub conducerea begului. Prin acest sistem putù Sultanul să-şi mărească armata sa imediat după cucerirea Bosniei cu 25.000 de combatanţi mai mult.

După moartea regelui Mateiu la 6 Aprilie 1490 se apucase Mohamed II să-şi realizeze planul său grandios de războiu. El prevăzuse prea bine, că numai atunci va puteà el conduce armatele sale în interiorul Ungariei şi în Germania, când va aveà Bosnia cu totul în dominaţiunea sa, căci deşi partea cea mai mare a ţării devenise cu timpul în puterea sa, totuş el nu se putù privì de adevăratul stăpân preşte ţară, pe cât timp Ungurii posedau în ţară cetăţi puternice precum erà *Jaiţe* cetatea cea mai puternică din Bosnia. Generalii Turci întreprinseră adeseori atacuri puternice, şi încercară toate spre a puteà căpătà cetatea în mâna lor, dar rezistenţa eroică, luptele tenace ale garnizoanei de acolo, care constau şi erau partea cea mai mare aproape toată din Români ungureni, cât şi eroismul reînălţat al bravilor Români, care vărsau şi acuma ca totdeauna sângele lor pentru o cauză străină, care se sacrificau numai în folosul altora, care au oferit viaţa lor totdeauna

numai pentru *gloria străină*, făcură zadarnice toate tentativele Turcilor.

Osmanii întrebuinţară ca de obiceiu, aşà şi aci o procedură curioasă spre a cuceri ţări, şi aceasta constà în aceea că ţara pre care o luase ei la ochi spre a o cucerì, o slabiră, o depopulase mai întâi prin desele invaziuni, devastări şi măceluri. Devenite ele odată deşarte de apărători, le erà apoi un lucru uşor de a le cucerì cu desăvârşire. Ca un remediu foarte potrivit şi abil pentru această întreprindere le servì Bogumilii; secta cea de creştini grozav muncită şi terorizată, decì dară însuşi populaţiunea Bosniei, care cunoştea toată slăbiciunea şi toate ascunsurile ţării. Aceştia le dădù Turcilor ajutor suficient în urmărirea planului, aceştia se asociau cu Turcii în săvârşirea cruzimilor, barbarilor celor mai mari în contra creştinilor. Populaţiunea indigenă creştină fugeà de regulă din cauza acestor cruzimi, în toate părţile, astfel că în jurul cetăţilor cu garnizoane ungureşti nu se aflà nici o populaţiune mai multe mile patrate de depărtare împrejur.

Această stratagemă o întrebuinţau Turcii cu un calcul foarte iscusit şi se poate susţineà că ei împărţiră astfel luptele lor în o campanie de vară şi una de iarnă. Iarna se îngrijau ei de a depopulà teritoriul duşmanului, iar vara făceau războaie şi asediuri (blocade). Acest mod de luptă o întrebuinţau ei mai cu seamă aci în Bosnia, unde cetăţile erau dejà dela natură tari şi greu de cucerit, unde pe altă parte stâncele, sghiaburile, prăpăstiile cât şi codrii urieşi ai ţării le dădea apărătorilor remedie puternice de apărare, pe când oastea turcească oricât de puternică ar fi fost, devenise faţă de aceste impedimente puternice naturale, totdeauna insuficientă, şi numai Paş cu Paş şi cu multă chibzuinţă putură Turcii răuşì în operaţiunele lor.

Şi apoi Turcii mai ales cei din Bosnia — făceau toate aceste prăzi, devastări, măceluri şi pustiiri în aşà numitul timp de pace, şi dacă erau ei atacaţi de către o trupă oarecare, apoi totdeauna făceau ei remonstraţiuni regelui unguresc. Aşà se întâmplase cu ocaziunea când Baiazid dăduse poruncă lui *Jacob-paşa* guvernatorului din Bosnia ca să năvălească cu armata sa în Stiria. Când se întoarse el îndărăt cu prăzi mari în anul 1493, prourmase el prădăciunele sale şi în Croaţia. Atunci îi eşise înainte pe la Modrus cu o armată Banul croat *Emerich Derenczeni, Ioan Murnu* fraţii *Francopan* şi contele *Petru Zrini*. Lupta dela Modrus, pe

lângă toate că erà defavorabilă creştinilor, căci creştinii fură bătuți, mai mulți conducători fură omorîți şi mai bine de vre-o 6000 de ostaşi fură ucişi, mai erà şi ruşinoasă. căci Banul Emerich Derenczeni fu prins şi dus Sultanului ca peşcheş, unde murì după vre-o câteva luni în închisoare.

Evenimentele se desfăşoară astfel:

Turcii bosniaci se uzară de certele iscate între membrii familiei Francopane, cărei familie îi aparţineà teritoriul *Segna*, şi anume între fiul regelui Mateiu, junele Ioan Huniadi şi succesorul său în dignitatea supremă din Croaţia, Banul Emerich Terenczenii. Segna se aflase în o stare bună de apărare. Papa trimise singur nişte trupe cu camerariul său *Anton Fabricius* în această parte. Beglerbegul bosniac nu se gândeà de loc de atacà oraşul întărit, ci el intrase în Croaţia ca să jăfuiască — şi deoarece regele Ungariei reînoiză armistiţiul cu Su tanul — apoi pe la începutul lunei Septembrie se aflase el pe drum spre casă. Banul Croaţiei cu fii săi cu contele Cetina [1]), cu Nicolai și Bernard Francopan, cu doi nobili din familia Zrini şi cu alţi doi din familia Blagailor, dispuseră asupra unei armate de 2000 de că ăreţi şi 6000 de pedeştri, și sperară că vor puteà re`noì răzbunarea din anul 1183. Turcii bosniaci avură la mână numai 4000 de Spahi toţi ostaşi aleşi care erau înainte toţi bogumili români. La ei se mai atașase ca comandanţi și doi gineri de ai sultanului. După o scurtă luptă, toată aristocraţimea croată fu prinsă şi omorîtă. După vre-o câteva zile ocupară învingătorii caste'ul *Cosara* lângă Segna, și camerariul papal tremurà de frică că dejà şi Segna va puteà fi uşor asaltată de Turci [2]). In Tirolia întreprinse ducele *Siegmund de Austria* remedie puternice pentru a preîntâmpinà atacul turcesc, de aceea a lipsit acì invaziunea turcească [3]).

Pe la finea anului 1492 năvăliră în Transilvania vre-o 5000 de călăreţi Turci prin Oltenia conduşi fiind de Alibeg din Semen-

---

1. După mine e „Cetina".un nume românesc dela „cetenă" un arbore.

2. Epistola camerariului papal din 13 Septemvrie, sună:

„Nullus in tota Crovatia remansit qui posuit resistere.... Actum est de patria ista ....Habeat pro certo S. V. quod tota patria ista peribit... Metu Turcorum eogor nocte dormire in portu in navi al qua. Tota civitas plorat de clamans opportunum subsidium".

3. Vezi „Insbrucker Archiv, Siegmund", I, 36. „München, Reichs archiv. Turken-Hilfe, und Bonfinius", S. 514 ff. Leonclavus us Sp. bon f.

dria, spre a prădà în părţile „Turnului roşu". La reîntoarcere 1493 avură ei însă să sufere greu din partea ţăranilor români, cari se postară pe înălţimile munţilor [1]). Această întreprindere îndrăzneaţă a Turcilor fu răsbunată şi din partea Transilvaniei. *Kinizai şi Bartolomei Dragulfiu,* succesoru lui Ştefan Bathori n Transilvania, un român de naştere, întreprinse în iarna anului 1493 o cavalcadă spre Serbia. Ei cuceriră castelul lui Alibeg şi luaseră înapoi policandrele de aur ce le răpiră Turcii când năvăliră în 1490 în Oradia-Mare. Alibeg nu se putù răzbunà asupra Transilvanilor deoarece îngheţase Dunărea.

Mulţi credeau că Sultanul încurajat fiind prin succesele raportate în Croaţia va atacà Ungaria spre a răpì în fine Jaiţe şi Belgradul din mâinile creştinilor. Insă aceasta nu erà exact. Numai unele cete de ale lui Skenderbeg apărură înaintea Belgradului care erà slab întărit. Banul croat aveà frică de un atac (invaziune) din partea Turcilor şi ceruse ajutor dela vecini. Abià în Octombrie fu teritoriu' dela Save până la Petau, apoi teritoriul dincolo de Dunăre împreună cu districtul *Pojega* jefuit de către Turcii bosniaci. *Kinizai* întreprinse o contracampanie de răzbunare în dreapta Dunărei, şi prădase tot teritoriul depe malul drept al Dunărei, arse mai multe oraşe şi toate suburbiele Semendriei. In scurt, după aceste succese, Kinizai fu nemerit de templana şi murise, iar la anul 1495 încheiase Sultanul din nou un armistiţiu pe 3 ani.

Baiazid II crezù în fine că a sosit timpul de a cuprinde şi de a cucerì Jaiţe, cetatea cea mai tare a Bosniei, ce se aflà atuncea tocmai la frontiera între posesiunea turcească şi cea ungară. Ce mare însemnătate aveà pe atuncea această cetate se poate vedeà de acolo, că însuş Papa îndreptase un apel către principii creştini, de a venì în ajutor acestei cetăţi şi de a nu permite ca dânsa să devie o posesiune turcească. Chiar şi Veneţia, unde comandantul ei, dogele, era cu totul nepăsător, văzând că Turcii făceau operaţiuni radicale în ţara ungurească, că devastează oraşele şi populaţiunea din Ungaria, voià să iee partea activă la apărarea acestei cetăţi.

După ce învinse Baiazid II pre regii epiroţi pre *Nicolai Comneanul* şi *Ioan Asan* (un strănepot al renumitului Ioniţă Asan

---

1. *N. Iorga*: „Studii şi documente", III, S. XL—XLI. Hurmuzachi. II, S. 331. Bonfinius, S. 514.

întemeetorul imperiului romano-bulgar al II-lea), conduse el armata sa în anul 1500 în Bosnia spre a recuceri cetatea Jaiţe. In acest an trecură Morlacii din Dalmaţia şi Croaţia despre care se ştie că erau Români cât şi toată populaţiunea bogomila română din nordul Bosniei—din părţile Bihaci, Petrovac (Pătrăuţi) Benjaluka, Novi, din toată Craina şi Jupa pe unde se aflau încă Bogumil şi aproape toţi Românii, la vre-o 80.000 *la legea islamă.* Aceşti bogumili Români deveniră acuma cei mai fanatici Turci, cei mai buni luptători şi cei mai buni credincioşi ai Islamului din toată armata lui Baiazid II. Istoriografului Baiazid II zice : „că acea mare armată se compunea mai ales din Morlacii ce locuiau în Dalmaţia şi Bosnia de Nord stăpânită de Ungaria, care până acuma fuseseră duşmanii cei mai neîmpăcaţi ai Turcilor şi ai Creştinilor. Pre aceştia au ştiut Sultanul să-i câştige pentru sine, căci turcindu-se, ei au fost lăsaţi în posesiunea pământur lor şi a tuturor privilegielor lor. Aceşti Morlaci — aşà zice istoriograful mai departe au fost luptătorii cei mai aprigi şi mai grozavi din toată armata turcească."

Aşà dară, armata lui Baiazid II, au consistat în parte ei cea mai mare din Morlaci. Dar cine au fost aceşti Morlac ? Istoriograful lui Baiazid II zice că ei au fost la început deopotrivă duşmani atât ai creştinilor cât şi a Turcilor, deci de care altă confesiune puteau ei fi decât de cea bogumilă pre care a schimbat-o apoi cu aceea ai Coranului. Apoi mai zice acest istoriograf, că Baiazid II i-ar 1-câştigat pentru sine, că ei s'au fost turcit şi lăsaţi în posesiunea pământurilor şi a privilegielor ce aveau până acum şi că aceşti Mori laci turciţi au fost cei mai grozavi luptători din toată armata lu-Baiazid. Aci e deci cu totul clar arătată existenţa *Bogumililor ro. mani* în Bosnia şi Herţegovina, ba chiar şi în Dalmaţia şi Croaţia [1]),

Cum numai venise ştirea în Ungaria, că Jaiţe se află în pericol-adunase *Ioan Corvinul,* fiul natural al regelui Mateiu, trupele palat'-nului *Greblă,* a voievodului *Emerich Ciubăr* (Czupor), alui *Francopan,* a contelui de *Carbovia* şi a lui *Zrini* şi atacase pe neaşteptate armata turcească şi o bătuse cumplit. Aproape 4000 de Turci se înecase în *Vrbas* şi tot castrul duşman picase în mâinile Corvinu-

1. Isidor Ieşan : „Românii din Bosnia şi Herzegovina în trecut şi prezent"› comunicări făcute Academiei Române, Arad, 1906, pag. 44.

lui. După ce aprovizionează el cetatea Jaițe, o îndreptase și o întărise din nou reînoind fortificațiunile ei, și o încredințase apoi comandei lui Ioan Gjula [1]).

Pe acest timp erà foarte greu de a aprovizionà orașul Jaițe cu cele pentru traiu, de a-l susținea și de a-l apărà. El stăteà aci singur ca o oază în mijlocul unui deșert întins. Locuitorii din împrejurime se retraseră și pretutindine în jur nu se produceà nimica. Proviantul necesar trebuià să fie adus de departe, și aceasta costà, din cauza comunicațiunilor foarte rele, foarte scump și deoarece acestea trebuiau să fie aduse din Croația, din Ungaria, ba chiar și dela curtea ungară, apoi erà, judecând starea de tot precară de atunci în care se aflà tezaurul țării, de tot natural, că aceste mijloace să le lipsească aproape de tot. Afară de aceea mai lipseà și brațele de muncă spre a puteà reperà și a țineà în stare bună cetatea principală și fortărețele mai mici ce o încunjurà.

Cumcă din această cauză nici un magnat nu se decise ușor de a primì postul de comandant preste aceste cetăți, aceasta erà cu totul natural. Și în adevăr, dela acela care ar fi voit să primească această sarcină grea, se cereà un înalt grad de sacrificiu, de energie, de abnegațiune, pentru că se știà prea bine în ce stare de neputință se aflà pe atuncea guvernul unguresc, cât de sărac în fapte bune și în mijloace erà acel guvern, cât de greu și de tot neregulat curgeà solda pentru garnizoanele cetăților. Nu arareori se întâmplase că trupele ce păzeau frontiera, erau silite, din cauza

1. Ioan Corvinul, ca fiu natural al lui Mateiu, aveà tot dreptul la tronul Ungariei. Această pretențiune o aplanase regele Vladislav, în acel mod, că el îi dădù în posesiune provinciile ilirice preste Drau, și anume Bosnia, Croația, Dalmația, împreună cu toate orașele litorale. Populațiunea din Dalmația, Croația și Slavonia se simțise ofensată, prin această procedură, pentrucă ei se văzură prin aceasta atacați în independența lor. Deaceea voiră ei la început a se predà sub suzeranitatea împăratului germano-roman, și numai pericolul care îi amenințase necontenit din partea lui Beglerbeg-Pașa din Bosnia, îi înduplecase de a cedà deocamdată dorinței lui Vladislav, deși recunoscură ei cu sinceritate, că niciodată nu avură ei mai înainte un regent mai energic și mai activ ca acest Ioan Corvinul. Deși Dieta Imperială ce a convenit în Buda la anul 1492, ordonase ca Croația și Slavonia să recapete înapoi libertatea lor de mai înainte și să plătească numai jumătate din dările ce le plătesc astfel toți ceilalți supuși din Ungaria, totuș spiritele agitate nu se liniștiră, cu toate acestea, și regele Vladislav se văzuse constrâns, din cauza amenințărilor, a episcopului *Osvald* din Agram și a partidei sale, să-i retragă lui Ioan Corvinul titlul de duce iliric și să-l denumească numai de *Ban al Bosniei*, cu plenipotențe foarte restrânse.

lipsei prea mari, să facă singure excursiuni de pradă, ca şi când s'ar fi aflat ele într'o ţară străină, duşmană. Dar şi aceste prădăciuni de trupele sale proprie dădură un rezultat de tot slab pentrucă tot ce erà de luat, luase dejà Turcii. Ba se întâmplase chiar şi aceea, ca trupele ungare se puse, din cauza strâmtoarei şi lipsei grozave în care se aflară, în coînţelegere cu curţile străine, spre a le predà cetăţile încredinţate lor, pentru bani şi mijloace de nutriment, pe mâni străine.

Imprejurările de tot triste şi decăzute în care se aflà pe atuncea Croaţia, Slavonia, Ungaria, cereau pe un om energic care trebuia să fie pus în fruntea poporului, care aveà să fie ales de Ban, şi acesta se făcù prin alegerea lui *Ladislav Kinizai*, a viteazului comandant de Zeng şi Jaiţe.

Prima faptă de căpetenie a primului Ban era îndepărtarea partidei agitatorice a Episcopului Oswald. Prin această faptă câştigase el poporul pentru sine şi aduse iară linişte în ţară. Kinizai intrase apoi cu 1000 de călăreţi aleşi prin Ostul Bosniei în Serbia, devastase cetăţile zidite de Alibeg, de unde întreprinse el prădăciunele sale, luase apoi parte activă la cercetarea ordonată de regele Ungariei şi executată de voievodul Dragulfiu, în contra lui Ioan Horvat priorul din Aurania şi în contra lui *Laurentius Vlach*, ducele de Sirmia la care ocaziune s'au fost constatat, că ei avura relaţiuni trădătoare cu Turcii. Aceştia au fost destituiţi din postul lor, iară ceilalţi care au fost luat parte la această trădare au fost pedepsiţi cu moarte. Kinizai introduse acuma, ca pentru fiecare cetate de la frontiera ţării să fie denumiţi câte doi comandanţi din care unul era obligat să fie necontenit în cetate, iară celalt să controleze aspru pre cel dântâiu. Astfel credeà el că în viitor nu va picà mai mult o cetate prin tradare în mâinile duşmanilor.

In acel timp conchiemase regele Vladislav poporul la o dietă imperială a cărei scop principal era, de a pune în fine stavilă întinderei a Turcilor. Deci se decise ca popoarele din Ungaria să adune pentru acest scop 40.000 de galbeni, ca dare de războiu, şi să pregătească 10.000 de soldaţi. Tot aşà fu încheiat un tratat cu Veneţia, prin care se obligase Republica să plătească regelui Ungariei 100.000 de galbeni, ca subsidie de războiu, atât de lung timp, cât va fi de lipsă de purtat războiul spre a slăbi pe duşmanul comun. După ce murise Kinizai fu Ioan Corvinul, care erà renumit prin bravura sa, din nou ales de Ban al Iliriei (Bosniei),

totodată îi fu încredinţată şi comanda supremă preste toată armata popoarelor din Ungaria. Chiar şi Papa Alexandru IV se obligase să plătească anual 40.000 de galbeni, şi să înduplece Franţa, Spania şi Veneţia ca aceste state să adune o putere navală spre a recuceri Constantinopole. Planul său erà de a curmà puterea otomană prin un atac puternic şi unit pe apă şi pe uscat. Cu toate că această dispoziţiune era foarte salutară, totuş toate aceste planuri rămase numai un „pium desiderium", o dorinţă exprimată în vorbe late şi umflate fără efect, pentru că Turcul erà prin spionii săi excelenţi totdeauna foarte bine şi la timp informat, despre toate mişcările ce se făceà în tabăra creştinilor în contra sa, şi el putù luà totdeauna contra măsurele necesare în toate direcţiunile cu o energie uimitoare.

Tot aşà şi împrejurarea tristă că Ioan Corvinul, fiul regelui Mateiu, murise la 2 Oct. 1504 contribuise încă mult la agravarea situaţiunei. Cu moartea lui Ioan Corvinul se stinse şi ultima descendenţă din renumita familie română a lui Huniadi (a Corbenilor) şi cu cât pierduse prin moartea lui Ioan armata creştină, pe atât se ridicase dorul de luptă al Turcilor. Deşi urmaşul său *Andrei Bota*, încă un român din naştere, era încă energic şi bun conducător strategic, totuş, el nu putù mult reuşi, deoarece nemulţumirea în aristocraţimea ungurească, discordia şi luptele ce le întreprinse magnaţii în contra regelui era generală, astfel că, în fine, era însuş împăratul Germaniei necesitat ca să se amestece în chestiunele interne ale Ungariei şi să împace discordia turbată între rege şi magnaţi.

Aceste turburări dădură Turcilor ocaziunea cea mai bună de a întreprinde din nou, după obiceiul lor vechiu, excursiuni de pradă şi de devastări. Deşi în dieta imperială din 22 Aprilie 1507 se decise ca să se fortifice şi să se armeze din nou cetăţile *Jaiţe, Semendria, Belgradul, Şabaţ* şi *Zvornic*, totuş aceste întăriri nu se făcù, ci se făcù pregătiri de războiu în contra Veneţiei. Această campanie veneţiană era toată cauza principală că Veneţianii permise bandelor turceşti trecerea liberă prin teritoriul lor (veneţian) totdeauna când Turcii o voiau aceasta, ca să devasteze numai provinciele şi cetăţile ungare.

Deşi Sultanul Selim îngăduise Ungurilor, după ce se întoarse din Asia un armistiţiu de 4 luni, totuş Turcii din Bosnia întreprinse încă în vara anului 1513 o invaziune în ţările ungare. In luna

lui August, când Tătarii jefuiră în Moldova, se înțelese întreolaltă 5 comandanți turci la frontiera Bosniei în Vrhbosnia, care era centrul puterei otomane în Bosnia [1]), și beglerbegul *Junus* atacase cu contigentele turcești unite, toate cetățile din Nordul Bosniei care aparținea regelui Ungariei [2]). *Ștefan Batori* sosise în grabă înaintea zidurilor Semendriei unde *Balıbeg* fiul lui *Jahja-Pașa* era conducător. Acesta chiemase în ajutor pre begii vecini serbești din *Aladșa-Hissar*, din Zvornik și chiar din Nicopoli, fără de a reuși cu ceva. Batori se retrase apoi în deplină ordine cu tot echipamentul său de războiu. La Belgrad sau fost dat o luptă. După isvoarele ungurești [3]), se zice că Șabaț ar fi fost picat în mâinile turcilor, că Turcii ar fi mers sub conducerea lui Junus până la Save și ocupară Požega. Teritoriul în jurul Jaițe, capitala Bosniacă a Ungariei, avea acuma să sufere multe daune. Bosniacii turci să fi înaintat atunci iar până la Craina [4]). Ungurii istorisesc și despre o victorie pre care să fie câștigat lângă râul Dubița în Croația, Episcopul și Despotul *Berislau*, Banul Slavoniei și anume în următorul mod :

In anul 1512 fu denumit *Petru Berislav*, episcopul din Aurania care se excelase mai înainte prin serviciile sale credincioase, de Ban al Bosniei. Sub domnia lui suferise mult aceste provincii și mai ales cetățile bosniace, însă prelatul energic se opuse după putință atacurilor dușmane. Așa atacase el cu putere o armată turcească ce năvălise în țară, chiar cu noroc lângă Dubița și o respinse până la Banjaluka. Aci tăiase el acestei armate drumul de reîntoarcere și o nimicise cu totul. Această înfrângere era pentru Turci o mare rușine. Deaceea adunase Pașa din Bosnia turcească tot contigentul său și ocupase *Tešani*, *Sokol* și *Kotorsko* și ar fi ajuns și mai departe dacă nu i-ar fi ieșit la timp înainte prelatul Bereslau cu ostașii săi. Pașa fu iar bătut și cetățile înapoi luate.

In August 1513 sosise în Constantinopol un delegat al împăratului romano-german, cu scop ca să mijlocească o pace între Ungaria și Turcia și cu intențiunea de a realiză proiectele sale proprie. Acest delegat aflase la Vizirul *Dukadžin*, care era un român

1. Dipl. Rag., S. 674.
2. Hurmuzachi, II, z. I.
3. *Sambucus* după *Bonfinius*, Sp. 537.
4. Leonclavus, pag. 705—711.

din Albania, o primire bună [1]). Trimisul regelui Vladislav venise încă cu o suită de 80.000 de călăreţi [2]) Dar aceşti delegaţi avură să aştepte lung timp până ce au putut fi primiţi în audienţă, deşi Sultanul doreà pacea la Dunăre, spre a se puteà oferà cu toate puterile afacerilor sale asiatice. Dar el voise totuş să arate că numai el „marele Domnitor" are puterea de a permite pacea, şi că toţi principii care îi sunt lui supuşi, au să primească cu respect acest dar sub condiţiunele pre cari le va aflà el, Majestatea Sa, de bune [3]).

Aceasta cu atât mai mult, deoarece delegatul regelui unguresc ceruse reîntoarcerea cetăţilor nu de mult ocupate de Turcii din Bosnia, şi că toate imperiele din Vest, împreună cu Ragusa şi principatele române să fie primite în acest contract de pace. In Aprilie 1514 se aflase un delegat turc în Ungaria. Pertratările de pace cu Sultanul se trăgănase pentru că acesta nu avea de loc intenţiunea de a aduce la capăt aceste pertratări. In Decembrie 1514 era din nou o mare teamă pentru siguritatea Croaţiei. Abià după reîntoarcerea lui Selim din Asia în anul 1515 se făcură pregătiri în contra Ungariei. In vara aceluiaş an se uniră Turcii din Bosnia cu cei din Sandjacurile vecine şi se ziceà că şi sultanul singur e gata de a înaintà. Regele unguresc *Ludwig II* comunicase aceasta unchiului său polon care erà îngrijat, că Selim voieşte să plece prin principatele româneşti, şi să cucerească pe deplin amândouă regate, pre cel ungur şi pre cel polon. In mare grabă fură puse în mişcare toate mijloacele de apărare. Cetatea Jaiţe şi alte puncte mai importante de la frontierele Ungariei fură bine-întărite.

In anul 1520 atacase Turcii bosniaci cetăţile *Knin* şi *Ostroviţa*. Ei fură însă bătuţi de către *Berislau* şi luaţi la goană. Viteazul episcop fu însă smomit de către Paşa bosniac în o cursă lângă *Drošnik* şi omorît. După moartea lui devenise soarta cetăţii Jaiţe tot mai tristă, deşi cei doi succesorii ai episcopului omorît, *Petru Keglević* şi *Christof Frankopan* erau încă viteji şi generali excelenţi.

In anul 1521 atacaseră *Alibeg* şi *Mustafa-Paşa* amândoi din Bosnia turcească, cetatea *Zvornik* care era foarte rău apărată de

---

1. Capi Consiglio X, Referatul din 27 Dec. 1513. Maximilian trimise în acelaş scop şi pre Sandzacul bosniac.

2. Hurmuzachi, VIII, S. 42—43, No. LIII.

3. A questo Gran-Signore sta il dar la pace, e pero bisogna che tutti li-principi, che li sono inferiori, abbiano di gracia a pigliarlo con quelle conditioni che pare alla Maiesta Sua. *Alberi*, S. 37.

către comandantul ei *Toma Malușnari*. După o scurtă bombardare se predase cetatea și toată garnizoana fuse omorîtă până la unul.

După acest succes trecuse guvernatorul Bosniei turcești, *Ferhat-Pașa*, cu 15.000 de ostași preste râul Sava spre a predà Sirmia. Armata lui fu însă cu totul nimicită de către căpitanii *Paul Tomorug* și *Ștefan Bardos*[1]), amândoi români din banatul Severinului. Pașa singur fu prins și omorît. Indată ce fu numit *Usref-Pașa* de urmaș a lui Ferhat, pe loc căutase acesta să răzbune înfrângerea suferită a lui Ferhat, se unise cu Sinan Pașa din Epir, cu Alibeg Pașa din Belgrad și Semendria și porniră cu toții spre a cucerì Jajce.

Petru Cheglevich comandantul cetății făcuse totul ce stătea în puterea sa, spre a pune cetatea în stare de apărare, o aprovizionase de cu timpuriu cu proviant și cu arme. Totodată trimise el curieri la regele Ungariei și-l rugase de ajutor.

Auzind Ludwig II despre pericolul ce amenință cetatea cea mai însemnată a Bosniei ungurești, trimise el pre Christof Frankopan cu o armată de 15.000. El plecase din Dubița și în două zile stătù el înaintea Jaiței și își puse castrul său în fața dușmanului. Deoarece Usref-Pașa ținuse cetatea dejà mai multe săptămâni încunjurată, pe când pe altă parte evitase el orice atac cu Frankopan, iară garnizoanei începù a-i lipsì dejà proviantul, apoi se îngrijește Frankopan din toate mai întâiu cum ar puteà el aprovizionà cetatea. El puse partea cea mai mare din armata sa în ordine de bătaie, în o formă de semilună, iar partea cealaltă o lăsase sub comanda lui *Petru Cručić* (Cruce) în castru și îi ordonase ca în timpul ce partea primă, grosul armatei se va luptà cu Turcii, el, cu cealaltă parte de armată, să ducă proviantul în cetate. Planul îi succese de minune, căci cum numai văzură garnizoana că Frankopan se încăierează cu Turcii, dădù năvală afară de cetate și căşunase nu numai mari pierderi trupelor dușmane, ci ea aprovizionase totodată și cetatea cu toate cele trebuincioase. Apoi stătură din nou lung timp armatele față în față, fără ca una să aibă curajul a lovì asupra celeilalte, până ce, în fine, se aruncase Frankopan cu trupele sale intuziasmate asupra taberei turcești. Atacul era atât de neașteptat, încât când auziră Turcii tobele și fanfarele ungurești credeau că Frankopan se întoarce îndărăt în patria sa. Cu atât mai înfocată era bătaia. Când începură însă tunurile, pos-

1) Istoriografii Unguri îl numesc „Bardoşi“

tate parte pe murii cetăţii, parte pe ridicăturile ce încunjurau cetatea, de a aruncà obuzele lor în mijlocul Turcilor, atunci o luară aceştia, ne mai putând rezistà, la fugă. Totodată fură Turcii încunjuraţi şi tot castrul împreună cu tot materialul de războiu picase în mâinele învingătorilor creştini. Multe steaguri, corturi, şi alte trofee le trimise Frankopan regelui la Buda. Drept mulţumită pentru această victorie strălucită, regele îl denumise pre Frankopan de Protector al Croaţiei şi îl onorase cu mari distincţiuni.

Din cauza neactivităţii cât şi a mizeriei şi a corupţiunei curţei regale în care se aflà dânsa dejà de lung timp, se putù totuş uşor prevedeà catastrofa ce aveà să vie mai târziu sau mai de vreme, atât peste Bosnia, cât şi peste întreaga Ungarie.

Aceasta o simţise şi regele Ludwig, de aceea rugase el pre Ferdinand ca să-i dee ajutor. Văzând Ferdinand pericolul ce ameninţà peste Ungaria şi crezându-se heredele ei natural, trimise în adevăr o armată de mercenari, care fu împărţită ca garnizoane printre cetăţile Bosniei ungureşti.

Turcii din Sandzacul bosniac care dispuneau de o armată de 8000 de Spahi şi 10.000 de galbeni venit anual, nu aveau lipsă de o concesiune sau de o poruncă din partea Sultanului, mai întâi, pentru a face năvala de pradă după obiceiul lor prin ţările ungureşti, şi pentru a ocupà când acì când acolo unele poziţiuni ungureşti, precum *Srebrenica*, *Visoko*, *Zvornih*, sediul episcopesc, etc. Pe la finea anului 1521 sosise în Ungaria ştirea îmbucurătoare că *Selim* (Soliman) a murit. Incurajat prin această ştire, trimise regele Ludwig pre un regent infirm, dară mare în impulsiuni pasionate, ca delegat la Constantinopole, care aveà să comunice că Ungaria e gata să plătească tributul dorit numai ca să aibă pace.

Insă vizirul *Piri* propuse războiu şi Sultanul făcù pregătiri pentru o campanie pe Dunăre. Voievodul din Moldova, Ştefan cel tânăr al V, (Ştefăniţă 1517—1527) care erà ocupat cu Tătarii, presupuneà că Sultanul se pregăteşte în contra sa, şi scrise în sensul acesta către regele Poloniei, unde ducele rusesc Constantin adunase o armată pentru apărarea frontierelor sale[1]). In Mai pornise Sultanul, în Juni, Juli aşteptară Transilvănenii o invaziune a osmanilor, care se aflau la Dunăre sub comanda lui Mohamedbeg. Voievodul *Ioan Zapolia*, cel mai puternic din baronii regatului

1. Hurmuzachi, II, p. 357—358, No. 291, p. 359, No. 253.

ungar, conchiemase pe la finea lui Juli toată oastea în castrul dela *Sas-Szeben* şi regele promise cetăţenilor săi din Transilvania ajutor. Episcopul din Breslau merse la regele polon, ce era rudă cu Ludwig şi ceruse şi dela acesta ajutor.

Dela Sultanul Soliman II merse însă porunca la voievozii din Muntenia şi Moldova ca să se înarmeze în contra Transilvaniei. Cel din Moldova era foarte bine informat despre toate ce se întâmplase în Constantinopole şi refuzase ajutorul cerut. El îşi răscumpărase mai târziu pentru această neascultare iertarea de la Sultan prin 60.000 de aspri şi 500 de berbeci. Cel din Muntenia se află însă pe patul morţii. Unul din boieri săi scrise la Cluj — aceasta e prima epistolă scrisă în limba română — că Sultanul au ajuns pe la Sofia, că pe Dunăre se află o flotilă, şi că Mohamed-beg vreà să intre în Transilvania prin Muntenia [1]). Şabaţ picase dejà la 6 Juin în mâinele vizirului *Ahmed*, garnizoana creştinească din acest oraş, care constà din vre-o câteva sute de români şi serbi au pus în zadar toate puterile lor spre a rezistà atacului turcesc. In două zile ajunse Soliman II în Şabaţi ordonase nouă întărituri în jurul Şabaţului, şi construirea unui pod peste Save. Tot odată fură luate şi celelalte cetăţi precum : *Belgrad*, *Semendria*, *Semlin*. Belgradul nu era pregătit pentru o rezistenţă mai lungă. Pe când merse *Piri-Paşa* mai departe către Belgrad, devastase *Behram-begul* din Nicopole, şi *Mohamed* din Silistria insulele sirmice şi făcură prizonier pre renumitul *Deli-Marcu*, care omorîse pre o rudă şi conducător mai înalt de ai Chanului tătăresc. Căpitanii unguri care priviră oraşul ca o poziţiune independentă şi se opuseră regelui, fură chiemaţi la curtea regală, dar ei nu putură ajunge mai mult la curtea regală din Buda, pentrucă dânsa era dejà încunjurată de către trupele Sultanului. Despărţăminte răsfirate de trupe turceşti ocupară, fără să se întâlnească cu duşmanul, cetăţi şi oraşe ungureşti, precum *Salankanen*, *Titel*, *Petervardein* şi încercară să ocupe chiar şi Severinul.

Regele Ludwig, venise beteag cum era dela Buda până la *Teten*, însă armata ce era consignată în Buda de către dieta imperială nu erà încă adunată. Palatinul Ştefan Batori, bătuse castrul său lângă satul *Zenta* (Ţinta), fără ca să se poată mişcà de aci în altă

1. Hurmuzachi, XI, p. 847, Nota 1. N. Jorga: „Braşovul şi România", p. 283—284. s. c.

parte. Alte trupe se adunase la *Tolna*. Dela regele Ferninand cumnatul lui Ludwig se așteptase pedeștri și tunuri [1]. Toate silințele Ungariei se mărginise numai la aceste acțiuni cu care credeà că va puteà ținea în mână cheia importantă a liniei Dunării, adică linia care ținea deschis drumul spre Buda, unde promise *Selim* că va zidi o moscheie. Niciodată n'a picat un stat mai repede, mai jos, și mai rușinos ca Ungaria atuncia.

La 24 Juli 1525 sosise regele Ludwig în Tolna unde nu se aflase încă nici o armată, deși era cu mare dor așteptată, pentrucă acuma stăteà în pericol existența Ungariei. In fine, sosise Ștefan Batori cu trupele Archiepiscopului din *Gran*, 3000 de pedeștri, tot așà aduse vre-o câteva trupe și *Andrei Batori*. Din Stulweisenburg sosì *George Zapolia* cu 300 de călăreți și 1200 de pedeștri. *Francisc Bathiany* și *Christof Frankopan* nu sosiră cu ajutoarele lor. Inzadar așteptase regele Ludwig ajutoarele promise dela regele Ferdinand. Mai veniră puțini Cehi, apoi la vre-o 1300 de mercenari trimiși de Papa și vre-o 1300 mercenari poloni sub conducerea lui *Gnoievski* plătiți încă de Papa. In total avuse regele abià 20.000 de oameni, și pe jumătate țărani, *Tamorug* și *George Zapolia* fură numiți de comandanți. Voievodul transilvănean Ioan Zapolia căpătase niște directive, adică ca să năvălească prin Muntenia peste Dunăre în țara Turcului, și să vie în ajutor regelui cu armata sa. Insă el nu era conțeles cu deciziunele dietei imperiale din urmă din Buda, ba era chiar ofansat, și nu voià să meargă la un loc cu dușmanii și ofansatorii săi declarați, spre a-i apărà la aceea încă și imperiul lor.

La 15 Aug. pornise această armată împestrițată, nedisciplinată, și plină de interese personale dela *Tolna*, condusă fiind de un rege pre care nimeni nu-l ascultà și cărui totuș i se aruncase în cap toată vina catastrofei întâmplate. Armata tăbărîse lângă satul *Mohaci*, pe o câmpie între *Balta* și râul *Drave*, nu departe de Dunăre. Acea câmpie erà înconjurată pe o parte de un afluient al Dravei, pe altă parte de Drave singur. Pe acea câmpie întinsă se ridicase și unele coline, iară printre ele se aflară o mulțime de mlaștini și mocirle.

Armata osmană sosise acì dejà pe la 15 Aug. și puse și ei acì castrul lor, dar pe râul Drave în sus. Din partea Turcilor fu imediat

1. Hurmuzachi, II, p. 365 366. N. 258.

construit un pod peste Drave și un voievod din Belgrad era primul care îl trecuse spre a se convinge dacă e rezistent. Ca răsplată pentru această întreprindere curajoasă căpătase el un aladin (o moșie) ce-i aduse un venit anual de 9000 de asperi. La 22 trecuse toată trupa otomană peste râul destul de larg, apoi arse Esseg. Mai multe zile plouase necontenit, pământul era plin de bălți și o negură teribilă întunecase orizontul. Și totuș stăteau Osmanii dejà la 29 Aug. vis-à-vis de armata ungară. Se iscase mai multe propuneri în castrul Ungurilor. Unii ziceau că ar fi mai bine ca să se ceară pace dela Sultan și să plătească un tribut, dară magnații unguri care dădeau tonul nu voiau aceasta cu nici un preț, și orbiți de mândria și de aroganța maghiară, voiau să poarte numai decât războiu și să se măsoare cu armata turcească pe atuncia cu cea mai bună armată din toată Europa. Deși episcopul din Oradia-Mare le prorocise foarte bine finea războiului și îi sfătui să se retragă, totuș cei mai mulți cerură imperios războiul, căci el le va aduce *o glorie* mare — așà credeau ei — o glorie maghiarească.

In loc ca să caute Ungurii în lupta ce o purtau adăpost și scut după care, ce se aflau prin castru, și după coline, precum le sfătuise conducătorii poloni, în loc ca să cunoască mai de aproape poziţiunea Turcilor, se ordonase linia de războiu. La aripa dreaptă stătù Banul Bosniac, la cea stângă Pereny. Pre rege îl puse în linia a doua între garda de onoare a cavalerilor. El apăruse astfel mai mult ca un prizonier decât ca un monarch în jurul ostașilor săi. Un spectacol mai ridicol și mai prost nici nu se mai puteà, nici nu s'a mai văzut aproape în nici o istorie a tuturor războaielor.

Ungurii își închipuiau că toți Turcii vor tremurà de pintenii lor, că cu husarii lor pițigăiți vor sfărămà toată călărimea Spahilor cu un atac energic de „teremtetem” și toată armata turcească va fi spulberată de pe fața pământului. După ce așteptară Ungurii toată dimineața un atac din partea Turcilor, se văzù, în fine, cum se mişcă o coloană dușmană printre coline spre dreapta lor, şi acea ce le picase mai mult în ochi, era tăcerea complectă ce existà în armata turcească, un rezultat, un semn excelinte al disciplinei extraordinare ce deosebia armata otomană mai mult de cât eroismul lor [1]), atât de mult de cea ungurească. După un mic consiliu înaintară bandierile feudalilor unguręști asupra Spahilor. Aceș-

1. Tacite incendes, sola hastarum summitatee prodeunte; *Brodericus.*

ţia se retraseră îndărăt după obiceiul lor, adică conform artei lor de luptă. Ungurii cu Andrei Batori în frunte exclamară dejà „victorie”. Atât voiră Turcii, când deodată tunurile turceşti ascunse în valea dela *Foldvar* începuse a isbì în carne vie, nimicind deodată toată aripa dreaptă a Ungurilor. Se iscase imediat un vălmăşag grozav şi general între Ungurii împintinaţi. Ei pierdură minţile şi o panică teribilă îi puse pre toţi la fugă, pierzându-şi pintenele şi înjurând „teremtetem”. Peiră acì Archiepiscopul din Gran, regele, mai mulţi voievozi şi aproape toţi magnaţii falnicii descendenţi ai lui Tuhutum. Turcii împinseră pre creştini care fugeau fără plan în bălţile şi mocarlele de prin apropiere, care deveniră dejà fără fund din atâtea ploi.

Bălţile din *Mohaci* devenise în ziua memorabilă din 6 August pentrù Unguri mormântul pentru multe zeci de mii din rasa nobilă a lui Tuhutum. Capul lui Tomurug îl purtară Turcii ca trofeu prin castrul lor. Preste 12.000 de prizonieri fură decapitaţi. Mai pe urmă se aflară cadavrele Archiepiscopului din *Oradia-Mare* a celui din *Raab*, din *Cinci-biserici* şi din *Bosnia*. Şi regele fu aflat ţapăn călare pe un cal plin de noroiu, adică înăduşit în o bălitoacă. În fuga grabnică ce o luase intrase el, adică fără de veste, într'o băltoacă de unde nu mai putù ieşì şi se înăduşì acolo.

Aşà se finise gloria şi mândria unui popor ce poartă în sine fineţa milenară a Hunilor şi sângele lui Atila.

După această înfrângere cumplită a Ungurilor ajunse *Soliman II* în marşuri forţate la 11 Sept. preste Tolna la castelul regal din Buda. Nimeni nu făcù nici măcar o încercare de a opune o rezistenţă. Sultanul intrase cu favoritul său *Ibrahim* în oraşul tăcut şi părăsit. Oraşul fu imediat incendiat, clădirele cele mai mari şi de căpetenie catedrala, biserica principală, toate deveniră o victimă a focului. Numai castelul regal fu cruţat. Acì îşi alese Soliman II locul de reşedinţa sa viitoare, puse Janiceri în ea ca garnizoană şi merse preste podul cel nou de curând construit preste Dunăre la Pesta, care fu încă ocupată de toată armata turcească. Din cauza comunicaţiunei grozav de mare între Buda şi Pesta ce aveà acuma podul nou să-l suporte se prăbuşise de greutatea ei, ariergarda turcească trebuià deci să treacă pe bărci la Pesta. Toate clopotele, tunurile, statuele de bronz ce le aflară Turcii pe acì, şi care ar fi putut fi întrebuinţate pentru topirea de tunuri, au fost luate şi transportate la Constantinopole.

Abià la 25 Sept. părăsise Soliman II Buda. Ii lipsise adică trupe suficiente pentru a puteà ocupà toată Ungaria până la Raab. Castelurile Gran şi Vişegrad se aflară încă sub stăpânirea Ungurilor. La *Maroth* se luptară numai ţăranii şi călugării dând o luptă regulată cu Turcii bosniaci şi chiar cu succes. Devenise timpuri foarte grele preste toată Ungaria, erau lupte pretutindene. Lipsa de proviant şi foamete se încuibase în toată ţara. Din această cauză era Soliman necesitat să părăsească Buda şi să se reîntoarcă la Constpole. La reîntoarcere se făcù popas în *Segedin* şi *Titel*. Urmăriţi de Palatinul ţării ajunse armata turcă la podul de lângă *Petervardein* care era dejà din nou construit. Pe ici şi pe colo mai dădură Turcii de oareşcare rezistenţă însă foarte slabă. La trecerea preste pod sosì vestea despre răscoala ziliciană şi aceasta îl chiemase repede pre Anadol-Beglerbeg la Asia înapoi. Numai în Petervardein şi în Ujlok fură lăsate garnizoane. La 28 Oct. se aflase armata turcească la Nişi, la 25 în Sofia, la 13 Novem. intrase Sultanul cu mare pompă în Constantinopole.

După bătaia dela Mohaci se aflase toată Ungaria în mâna Turcilor, dela Salankamen, Siria, Illok, Zemlin, Petervardein până în Nord de Gran şi Presburg. Chiar Germania aveà să mulţumească numai răscoalei lui Beg-Kalendar din Asia-Mică, că Sultanul Soliman II nu intrase dejà acuma în Germania spre a o devastà, ci îndreptase acuma armata sa spre resculaţii din Asia.

In Ungaria se petrecù tocmai acuma lucruri grozave. In loc ca guvernul să-şi dee silinţa, ca să elibereze ţara de teribilul jug turcesc, care a costat numai în un restimp de vre-o câţiva ani, vre-o 200.000 de bărbaţi din toate naţionalităţile Ungariei, şi sub care jug au gemut apoi Ungaria preste 100 de ani; în loc să caute ca prin o luptă decisivă prin onestitate, caractere mari şi liberalism să unească ţara ca să poată luptà cu putere spre a curmà forţa Turcilor, crasase acuma în toată Ungaria războiul civil ce sugeà aparte măduva ţării. Acì se războì doi regi între olaltă, în toată ţara dar mai ales sus la curte şi în întregul guvernamânt domnià mituirea, trădarea şi intoleranţa cea mai mare — pecând morala publică era călcată în picioare — toate tocmai aşà ca şi astăzi.

Generalul *Cacianer* aveà să apere Bosnia şi toate celelalte provincii din Sud, însă el nu se putù oferà acestei îndatoriri, ba din contră el era necesitat, să poarte o luptă departe în alte părţi, cu

magnaţii ce erau renumiţi revoluţionari, în loc ca această armată să stee în Bosnia, spre paza şi apărarea cetăţilor periclitate mai ales acuma în aceste împrejurări atât de grele. In zadar se rugase oraşele, cetăţile şi populaţiunea din provinciele ameninţate de Turci, după ajutor, în zadar trimise ele deputaţiuni şi epistole.

Interesant e o epistolă din acel timp, pre care o trimite prefectul cetăţii *Bihaci*, generalului Cacianer, pre care o înfăţişăm de curiositate în traducerea românească: „Graţioase Doamne! Prin spioni am aflat că o mare armată turcească cu întregul material de războiu e pe drum şi se apropie de noi. O parte din acel material se află dejà în Belgrad adunat la un loc, şi aşteaptă numai porunca să plece încoace spre noi. Situaţiunea noastră e deci foarte tristă. Comandantul cetăţii nu e aci şi noi nu dispunem nici de arcaşi, nici de tunuri, nici de ostaşi, nici de materialul necesar de războiu, iar ce priveşte proviant apoi el ne lipseşte cu desăvârşire. Abià mai putem trăi o săptămână întreagă. D-Voastră a-ţi fost pe la noi, cunoaşteţi deci situaţiunea noastră şi ar fi superflu să vă mai descriu în colori vii pericolul ce ne aşteaptă, cât şi pagubele ce ar rezultà pentru împărăţie dacă am pierde această cetate. In numele religiunei creştine şi a înaltelor dignităţi care vi le-au pus în mână Majestatea-Sa Regele, ca să apăraţi pre supuşii săi strâmtoraţi şi luând în considerare poziţiunea noastră periculoasă. Vă rugăm pentru Dumnezeu, de un ajutor. Dacă nu ne puteţi ajutà altfel, trimiteţe-ne atunci măcar arcaşi, ostaşi şi materialul de războiu. Şi aceasta cât mai urgent pentrucă pericolul ne stă la uşe. La un eventual atac din partea duşmanului ar fi imposibil să ne apărăm, dar având armele necesare, suntem gata a ne apărà până la ultima picătură de sânge. Dacă ne părăsiţi acuma, atunci suferinţa femeilor şi a copiilor noştri Vă va acuzà neîncetat, că D-Voastră aţi fost cauza nenorocireĭ şi a răpunerei noastre. Anton Andrijevic Vă va comunicà gural mai mult despre starea noastră de tot deplorabilă".

Mai târziu s'a fost constatat că Cacianez a fost un trădător, că lui nu i-a zăcut la inimă siguranţa provincielor de Sud ci numai avantajul său personal. Ba el fraternizase chiar pe faţă cu Turcii şi când această purtare devenise publică, trecuse simplu la Turci primind funcţiuni dela ei.

Pentru a ilustrà şi mai bine împrejurările depe atuncia în Ungaria, e destul a ştie că Frankopan, un erou vestit al timpului

său, care a bătut pre Turci adeseori, care a scăpat adeseori Ungaria de mari pericole, deşi a fost el un croat de naştere, care fu din cauza bravurei sale de atâtea ori destins de către regele însuş, fu atras de către regele Ferdinand în o cursă lângă Vareš (lângă Visoko în Bosnia) şi hoţeşte omorît (asasinat) de către ucigători plătiţi. Ferdinand se grăbise apoi să comunice acest caz cu o mare bucurie, Mariei, soţiei sale, arătând această moarte drept o mare victorie pentru casa sa, pentru că Frankopan erà contrariul său politic, pentru că nu stăteà pe partea sa, ci pe partea contra-regelui Ioan.

Pe când trupele regale se luptară sub conducerea lui *Caciuner* în Ungaria de sus în contra-regelui Ioan, şi apăsară în mod de tot barbar satele şi oraşele ţării, prin devastările şi jafurile trupelor sale proprie, trupele celelalte ce stau sub comanda lui *Gărbanok* uitaseră cu totul de cetatea Jaiţe. Mehmed-Paşa din Belgrad şi din Semendria, împreună cu Paşa din Bosnia-turcească, întrebuinţară această ocaziune binevenită şi înaintară cu trupele lor spre cetatea Jaiţe. După o cernare de vre-o 10 zile se predase cetatea, care era lipsită de arme, de ostaşi, de provianţ, în scurt de toate mijloacele de apărare *la anul* **1527** Turcilor. Tot aceasta făcură şi celelalte cetăţi şi întărituri ce se aflară încă sub domnia Ungurilor. După ocuparea cetăţii Jaiţe, picase toată Bosnia din nou în mâinile Turcilor, astfel că Turcii dominară acuma preste toată Bosnia şi Herţegovina şi o parte din Croaţia de sus şi preste toată Ungaria până la Buda şi Raab.

In provinciile bosniace cucerite de dominaţiunea ungară era populaţiunea prin certele şi persecuţiunile religioase atât de amărîtă încât se şterse la mulţi aproape cu desăvârşire încetul cu încetul tot simţul de independenţă, tot amorul de patrie, şi aceasta încă depe atuncia, când şedeau pe tronul ţării regi naţionali autochtoni din pământul Bosniei, acuma negreşit au fost degenerat moralitatea publică şi mai cumplit sub corupţiunea ungurească, astfel că despre o apărare energică şi unită a patriei nu era nici vorba. Certele de succesiune la tron, cu aparinţele lor foarte detestabile, despărţise poporul ţării în două tabere duşmane una alteia, ce se combăteau cu cea mai mare înverşunare. Vecinul prădà şi omoreà pre vecinul său, dacă acesta aparţineà unei alteĭ confesiuni, sau unei alteĭ partide. Era o anarchie cumplită între olaltă şi aceasta slăbise cu

desăvârşire puterile ţării. Lipsea poporului o autoritate naţională, persoane conducătoare oneste, cu caractere mari, cu suflete curate, intacte, cu calităţi înalte, îi lipseà poporului încrederea în sine, care se creşte prin libertate şi dreptate pentru că nimeni nu-l învăţà, nimeni nu-l creşteà spre bine, nu-i dădeà exemple mari, ci din contra, domnitorii ţării veniră pe tron numai prin cabale, prin barbarii, persecuţiuni, înşelăciuni, omoruri, promisiuni şi corupţiuni, în scurt prin perfidie şi laşitate. Pe altă patre aristocraţimea coruptă înbuibată în toate fărădelegile unei vieţi morale, de tot decăzute cu strămurul bestial în pieptul lor, tot numai de a consumà, fără de a produce, tot numai de a rupe şi de a nimicì, nu a adus nimic bun, nimic salutar în popor, nici o învăţătură folositoare pentru salutul său, pentru propăşirea sa, nu i-a adus poporului niciodată acea încredere sinceră în forţele sale, „care întăreşte familia unei domnii şi asigură puterea ţării. Până la catastrofa sângeroasă dela *Bobovaţ* şi *Jaiţe* sau fost succedat pe tronul Bosniei, afară de *Banul Culin*, numai domnitori egoişti, slabi de înger, mici la suflet, mari în fapte ticăloase, apoi mai venise şi corupţiunea, ticăloşia milenară a guvernului unguresc, care nimicise şi aceea ce rămase încă bun şi sănătos. Răul, se agravase încă şi mai mult cu venirea Ungariei, deoarce întreaga Ungarie zăceà adânc în mocirla corupţiunei şi a decădenţei morale, o boală cronică care n'a părăsit-o nici astăzi, după atâtea secole, ba chiar nici după un milineu de cultură europeană de cârpeală. O rasă adevărat hunică.

Osmanii erau însă pe atuncia un popor energic cu calităţi mari şi puternice, cu conducători şi domnitori geniali, era un popor moralmente sănătos, intact, ce formà o putere mare şi unită în mâna domnitorului lor. Această putere centralistică a Sultanilor isvorà din o instituţiune care asigurase nu numai puterea lor proprie, ci provocase şi dezvoltase în poporul lor un spirit întreprinzător, un spirit războinic, energic, conştiinţă, heroism şi aptitudini mari de luptă, calităţi pre care nu le aveau pe acel timp aproape nici un popor european, cel puţin nu în acea măsură, precum îl aveau Turcii. Au existat da! au existat aceste calităţi! dară numai ca nişte momente de o strălucire glorioasă şi la Românii din principatele dunărene şi anume aceste calităţi mari războinice amintite mai sus, sub voievozii Mircea cel Bătrân, Ştefan cel Mare, Vlad Ţepeş, Alexandru cel Bun, dar ţara era prea mică pentru aceste spirite mari, au

lipsit continuitatea nemijlocită ale acestor calități mari, au lipsit și aci conștiința de sine, puterea care ar fi adus în popor aceste calități mari.

Principala instituțiune pre care se bazà puterea Sultanului, a poporului turc era armata otomană care era permanentă și care depindeà cu totul de persoana domnitorului. La Osmani trebuia fiecare armatol să se înfățișeze la prima chiemare în castru și fiecare act de stat purtà în sine timbrul organizațiunei militare.

Toate acestea erau potențate prin fanatismul lor religios, prin credința oarbă în instituțiunele religiunei lor, prin contemplațiunea că luptele și războaiele stau în strânsă legătură cu doctrinele coranului și că faptele lor crude, sălbatice sunt acțiuni sfinte prescrise de religiunea lor și că întreprinderea unei cruciade în contra creștinilor ar fi pentru Moslimi o faptă sfântă.

Principatele dunărene împreună cu statul ungar, ar fi fost singure chiemate nu numai ca să împiedice mersul triumfal al Turcilor, care întrecuse chiar pre Romani în cucerirele lor mari impetuoase, și în un timp atât de scurt, ci chiar să-i alunge din Europa, fiindcă aceste țări erau cele mai interesate și cele mai mult amenințate, pe altă parte în unire cu Ungaria ar fi fost asistat destulă putere latentă, spre a întreprinde cu succes această faptă măreață. Insă regii Ungariei nu posedau acele calități mari care sunt de neapărată lipsă pentru regii și conducătorii unui popor, ca aceștia să poată întreprinde și a săvârși fapte mari, ci din contra ei erau ambițioși, egoiști, venali, suflete negre, caractere decăzute, pe altă parte existau împrejurări foarte ciudate. Ungurul era îndatorit să facă servicii militare numai în internul țării sale, afară de frontiera țării puteà regele să întrebuințeze pentru interesul Ungariei numai mercenari ce se puteau căpătà numai cu anevoie și pentru bani grei. Apoi Ungurul făceà serviciul militar când voià el și când îi plăceà, pe când națiunele care susțineau statul ungur erau sclavi, și necontenit ostași, un dobitoc numai cu îndatoriri și fără nici un drept. După tradițiunea vechie magnații țării erau obligați ca să apere numai o anumită cetate sau un anumit teritoriu, și dacă se aflase, că apărarea e prea slabă, apoi magnatul vecin era foarte greu de înduplecat, și aceasta numai în cazuri extraordinare ca să dee ajutor cetății sau teritoriului vecin ce se aflà în pericol. Deacolo se explică dece pentru o întreprindere comună ce interesà toată țara, se putù atât de greu adunào putere

mai mare, şi dacă dânsa fu în fine adunată la un loc, apoi invidia magnaţilor făcuse ilusoriu orice întreprindere şi orice succes.

Mateiu Corvinul, slab de caracter şi de calităţi mari. dar totuş cel mai bun rege pe care l-a avut vre-o dată Ungaria, înţelese prea bine acest inconvenient grav, de aceea creasc el o armată permanentă care o chiemase *„armata neagră”*. Dară Mateiu nu era primul care întemeiase această instituţiune militară. Turcii o aveau de mult dejà cu înfiinţarea oastei militare a Janicerilor. După Turci avuse şi *Ştefan cel Mare* o armată permanentă cu care făcuse el minuni de vitejie şi puse o lume întreagă în respect. Mateiu copiase în această privinţă numai pre Turci, dar mai ales pre Ştefan cel Mare. Şi numai acestei armate permanente era de a se mulţumì că sub domnia lui Mateiu Corvinul şi Ştefan cel Mare, Turcilor li s'au fost pus încàtva o stavilă în cuceririle lor extraordinare. Dacă Sigismund ar fi avut la Nicopole această armată neagră, apoi acea campanie n'ar fi avut un rezultat atât de trist. După moartea lui Corvin se desfăcuse imediat şi această armată neagră, iară certele pentru succesiune la tron cât şi luptele de partidă le netezìră Turcilor drumul şi le uşurase foarte mult victoriele raportate asupra Ungurilor.

Sub astfel de împrejurări nu e nici o mirare că Turcii se estinseră din zi în zi tot mai mult, până ce, în fine, venise tot teritoriul estins dela Marea Neagră până la Adria şi din Asia şi Egipet până preste Dunăre şi Save până la Buda, Gran şi Raab. Nici o mirare deci dacă în Ungaria întreagă au putut domnì semiluna preste 100 de ani, dacă în Buda au rezidat un Paşa turcesc preste 100 de ani. Şi astăzi se văd încă în Buda ruinele unei *dzamiei turceşti*, drept o amintire istorică glorioasă pentru Unguri, că Ungaria întreagă au fost preste 100 de ani un paşalâc turcesc, pe când ţările româneşti n'au fost niciodată un paşalic turcesc, şi nici nu au existat o dzamie în vre-un oraş al României.

Imperiul imens turcesc, care a putut rezistà tuturor inimicilor care nu voì să renunţe la cuceriri de teritorie şi de imperie, deşi acest imperiu îşi aflase frontierele sale naturale dejà de mult, se bazà pe disciplina celei mai bune armate din lume, care fu augmentată neîncetat cu puterile cele mai bune fizice şi sufleteşti ale popoarelor subjugate, se bazà pe o herarchie perfectă de o ordine severă, pe o obedienţă necondiţională, ce îi asigurase fiecărui Sultan posibilitatea ca să orânduiască toate după voia şi plăcerea

sa proprie, se bază apoi pé bogăţia provincielor care erau după împrejurări bine administrate, pe aptitudinea Dinastiei juvenile, sănătoase neconsumată încă prin desfrâu şi vieţi desfrânate-voluptoase, dotată cu calităţi mari întreprinzătoare, cuceritoare, şi, în fine, în mare parte pe virtuţile societăţii osmane, dar mai cu-seamă a rasei conducătoare turceşti şi în mare parte şi pe clasa renegaţilor cu care era amalgamat dejà clasa sănătoasă a Osmanilor.

CAPITOLUL II.

Primul imperiu româno-bulgar până la anul 1018.

Pe la anul 482 un alt popor tot așà de sălbatic și de furios, ca și predecesorii lor Hunii, Avarii și mai pe urmă Maghiarii își făcù apariția sa în provinciele romane. Aceștia erau *Bulgarii*, un popor turanic de originea Ugrilor [1]), deci de rasa mongolică, ce locuiau pe lângă râul *Volga* [2]), deacolo poate și numirea lor „*Volgari*" — „*Bolgari*" [3]).

Dr-l I. G. Sbiera susține în opul său : „Istoria Românilor dela originea lor" Cernăuți 1906, tom. I, p. 221, că numele „*Bulgar*" s'ar derivà dela râul *Volga*, pe unde locuià acest popor pe timpul când venиră ei în atingere cu imperiul Ost-roman, deci dela Volga —

1. După *Hasdeu*, ar fi Bulgarii urmașii Sclavinilor, despre care amintește. *Jornandes*, că ei ar fi locuind dela Dunăre până la Nistru și spre Nord până la Vistula, și pre cari Hasdeu îi declară, după asemănarea fonetică a limbei bulgare cu cea polonă, de urmași ai polonilor. (Vezi Etym. Mag. Rom., Bucureșli, 1894, „Strat și Substrat", p 11 50).

Unii autori, mai ales Rușii, susțin că Bulgarii ar fi fost de origine slavă ceeace ar corespunde cu afirmațiunile lui Hasdeu. *Xenopol* susține însă ca Bulgarii ar aparțineà rasei finice. turanice și pune ca dovada înainte catalogul principilor lor cei vechi, scris deja in limba cea nouă slavă, dar care cuprinde numiri din limba cea veche a Bulgarilor, care nu are nicio asemanare cu limba slavonă (vezi *Xenopol*. „Istoria Romanilor", vol. I, nota 1. pag. 392).

2. *St. Mihăileanu* · „Studii asupra dialectului a Romanilor macedoneni", București, 1889, pag 23. *Dr. I. G. Sbiera* : „Istoria Românilor dela originea lor", Cernauți, 1906, tom I.

3. *C. Jirecek* îi numește în „Geschichte der Bulgaren", Prag, 1878, „Die *Bolgaren*".

Volgari, Bolgari—Bulgari. Poate să fie, căci e foarte natural ca un popor să-și tragă numele dela numirea unui munte, unei țări, unui râu, pe lângă care locuește, ca d. ex. Moldovan dela Moldova, Oltean dela Olt, Mureșan dela Mureș, etc. Dar și presupunerea următoare nu se poate cu totul îndelătură, că numirea „Bulgar" ar puteà fi și o numire direct romană și anume dela cuvântul latin „*vulgaris*" *populus vulgaris*; adică un popor de rând, simplu sălbatic, etc. E cunoscut că limba latină au durat în imperiul Ost-roman până la împăratul *Mauritius* (582—603), și că abià de la dânsul încetează limba latină de a fi limba oficioasă în toate afacerile statului, pe când limba poporală, „*latina rustica*" au durat încă mai lung timp în popor, până ce s'a fost transformat în „*limba română*" (vezi *Teofilact*: toarnă, „toarnă fratre" la anul 579).

Impăratul *Zenon Isauricul* (474 491) îi chiamă pe Bulgari în ajutor în contra Ostrogoților la anul 482, deci pe un timp, când imperiul Ost-roman erà încă cu totul roman. Pe altă parte erà însă acest popor, înrudit în fire și în sânge cu Hunii, Maghiarii, Turcii — deci un popor foarte sălbatic și agresiv, așà dară ușor putură ei, venind în atingere cu poporul român nobil, cult, să capete dela aceștia, precum căpătară Slavii numirea de „Sclavini" = dela cuvântul „*sclavus*" precum am arătat mai sus tot așà și acest popor numirea de „*populus vulgaris*", sau pe scurt „vulgaris" ce se transformase cu timpul în „*Bulgarus*" și „*Bulgar*".

Impăratul Ost-roman Zenon Isauricul îi chiamă deci, precum amintisem mai sus, pentru ca să scape de năvălirele dese ale Ostrogoților, ce le făcuse în imperiul său, în ajutor asupra lor la anul 482 [1]), pre acest populus „Vulgaris" sau „Bulgares" sau și „Volgari". Aceasta erà însă o idee de tot nenorocită tot așà ca și a chiemării a Ugrilor (Maghiarilor) din Atelcuz (loc de repaos) între Nipru și Nistru, de către regele Francilor-răsăritene, *Arnulf* (887 899) în contra lui *Svatopluc* ducele Moraviei (871) pentru că ei căpătară gust de aceste țări civilizate, și veniră apoi adeseori încoace spre a jăfui și a prădà, pe unde apoi se așezară mai târziu pentru nenorocirea altor popoare, pentru nenorocirea popoarelor autochtone, dar mai ales pentru nenorocirea poporului român.

Bulgarii erau ca și Hunii, ca și Maghiarii cu care se înrudeau

1. Fragmenta hist. graec., edit. C. Mullerus, vol. IV, Paris, 1851, p. 619.

şi se asemănau în toate, totodată un popor nomad, ce umblà cu turmele de oi, mai ales de cai, din loc în loc, ca să-şi subjuge popoarele cele agricole.

Cunoscând deci Bulgarii, dejà din anul 482, că la Dunărea de jos se află nişte locuri mai bune, mai fertile, decât acelea pre care le cunoşteau ei până acuma, se deciseră, ca să le ocupe pentru totdeauna, pentru sine dacă le va succede. Deaceea nu încetară ei, depe la anul 499 încoace de a tot face excursiuni de pradă în părţile acestea. Prin aceste excursiuni puseră ei în mişcare pre vecinele seminţii slavice dintre Volga şi Nipru, dintre Marea-Baltică şi cea Neagră, cunoscute pe atuncea sub numele de Sârb (Serbi, Sorbi, Sarobi, Surbi), de Venzi (Veneter, Venedi, Wenden), de Sclavini sau Sloveni şi Anţi, etc. Aceste seminţii slavice erau popoare se se ocupau mai mult cu agricultura decât cu păstoritul, şi nu nomazi, precum erau Hunii, Bulgarii şi Ungurii (Maghiarii). Seminţiele acestea înspăimântate şi strâmtorite de către Bulgari, luară lumea în cap. Dintre Slavii răsăriteni, Anţii apucară spre părţile Daciei-Traiane asupra Sarmaţilor, Schiţilor şi Românilor de aici, iară spre partea vestică şi sudică porniră mulţi dintre Slavii apuseni, dând acolo preste Gepizi şi Longobarzi.

Invaziunele Bulgarilor se repeţiră cu atât mai adeseori, şi dorinţa lor de a se aşeză prin ţările Dunărei de jos deveniră cu atât mai mare, cu cât şi ei fură împinşi din locurile ocupate depe lângă Volga, Don şi Marea-Neagră de cătră un alt popor, tot de aceeaş viţă cu dânşii, de Avari, cari încă fură învinşi şi împinşi asupra Bulgarilor, de către un alt popor asiatic încă consângean, cu Turci, care locuiau pe atunci pe lângă Marea Caspică. Toate aceste popoare fură împinse una de alta preste imperiul Ost-roman. Slavii fură împinşi de Bulgari, aceştia de Avari, iară Avarii de către Turci.

Spre a scuti măcar Constantinopole de o surprindere neplăcută din partea barbarilor năvălitori, trase împăratul *Anastasiu I* (491—518) un val mare de apărare, începând dela Dercon lângă Marea-Neagră până la Selibnia lângă Propante. Această construcţiune făcù, ca de aci înainte părăsiră barbarii ideia de a năvălì asupra Constantinopolului, ci îşi îndreptară acuma privirele lor către altă parte.

Sub împăratul *Justin* (518—527) au continuat prădăciunele Bulgarilor în ţinuturile din dreapta Dunării. Sub acest împărat e remarcabilă rescoala *poporaţiunei române* din Moesia su-

perioară sub *Vitelian* (510—520) în contra împăratului Justin, carele nu puteà să le dee ajutorul necesar de apărare în contra năvălitorilor.

Sub împăratul *Justinian I* (527—565) repeţiră barbarii năvălirele lor în dreapta Dunărei. Ei făcură adică sub regele lor *Cubrat* împreună cu alte triburi, şi mai ales cu Românii din stânga Dunării dese năvăliri în imperiul Ostroman şi Justinian erà silit Justi-
să se lupte cu dânşii în mai multe rânduri. In fine, îi răuşise lui
nian de a-i respinge pre Bulgari împreună cu românii parte preste Dunăre, parte preste apa Morava (Marissus) în Iliria, şi ca să aibă linişte din partea lor, spre a-i ţineà departe de imperiul său, stabileşte el pentru apărarea frontierelor de Nord al imperiului său în contra năvălirelor perpetue, o linie fortificată dela Varna până la *Scutari*, cuprinzând 382 de fortăreţe şi turnuri [1]) cu 25.000 de ostaşi ce formà garda lui [2]).

Aşà crezù Justinian a fi găsit mijlocul cel mai bun de a puteà apărà imperiul său de atacurile neîncetate ale hordelor barbare. Acele fortăreţe le trase el dela Mare prin Mesia şi Dardania legând oraşele *Ulpiana* numită de dânsul *Justiniana Secunda* (astăzi Prisren), *Tauresiul*, numit acuma *Justiniana prima* (astăzi Ohrida), fiindcă fusese locul său natal [3]), Germona şi Sardica. Mai după aceea trase el o altă linie de castele pe ambele laturi ale Dunării dela Singidunum (Belgrad) până la Marea-Neagră; apoi încă o altă în lăuntrul peninsulei Balcanice, începând din Epir trecând prin Macedonia şi Tracia şi ajungând până la valul lui *Anastasius* de lângă Constantinopole. In lăuntrul acestor linii şi spre Sud de ele prin Tesalia până la Termopile se zidiră şi se repetară încă o mulţime de castele pentru apărarea ţinuturilor pentru adăpostirea locuitorilor. Istoriograful contimporan *Procopin Cesareanul* (558 d. Ch.) numeşte în opul său despre edificii vre-o 181 de castele numai în Tracia, iar prin Dardania, Macedonia, Iliria, Tesalia şi Epir vre-o 382.

In anul 534 se sculară Bulgarii, Anţii şi Sclavinii în număr

1) *V. Stoicescu*: „Românii din Macedonia", Bucureşti, 1901, pag. 12.

2) Mai târziu fură aceste turnuri numite până astăzi de către populaţiunea indigenă „kula", cula, despre a căror origine există şi astăzi controverse istorice între istoriografii de astăzi, şi anume: ori de sunt aceste „cule" rămăşiţe *romane*, sau creaţiuni mai noui.

3) *Procopius*: Περὶ τῶν κτισμάτων (de aedificiis) Bonnae, vol. 3. p. 266.

mai mare, surprinseră oastea romană, omorîră pe ducele ei și o împrăștiară, răzbiră prin liniele de intrare și prinseră a prădă prin toate părțile.

In anul 510 repețiră ei aceste excursiuni departe în Sud până prin Grecia.

In toată peninsula Balcanică făceau pe atuncea Românii partea cea mai mare din toată populațiunea și anume : în Moesia, Dardania, Iliria (Bulgaria, Serbia, Bosnia, Hum, Dalmația, Zeta), Albania, Macedonia, Epir, Tesalia, Tracia, până adânc în Sud în Peloponez. Ei erau și în armata imperială deasemenea în numar foarte mare ba chiar partea preponderantă după cum ne arată aceasta diferiți scriitori bizantini ca d. e. *Theophanes* în Ἱστοριῶν Βιβλοιδένα și *Theophilactus Simoecta* în Ἱστορία οἰκονμενική Pe la anul 579 Chagarul Avarilor pustiise imperiul oriental. Doi hatmai români *Comentiolus* și *Martin*, ascunși în codrii Balcanului au năvălit de acolo pe neașteptate asupra Avarılor. Isbânda aveà să fie sigură dacă n'ar fi fost catârul cu povară pusă pe el. Povara alunecând și căzând depe catâr, fără ca să bage de seamă stăpânul dobitocului, un alt ostaș, strigà cât îi ținea gura, ca să se întoarcă și să ridice povara zicând : „τορνα, τορνα φρατρε". Amândoi istoriografi mai adaog că aceste cuvinte erau rostite în limba țării, adică în graiul locuitorilor din regiunile Balcanilor „ἐπι. χωρίω τὲ „γλωττῃ". Intreaga oaste a lui Comentiolus și a lui Martinus fiind compusă din Romani, țipătul „toarna, toarna fratre" produse între dânșii o mișcare de spaimă, căci el însemnà retragerea : Romanii deci dară au fugit, însă „toarnă fratre" ne-a rămas ca dovadă istorică că dejà în anul 579 tot Balcanul împreună cu Bulgaria de azi erà plin de Români.

Deci Bulgarii (Volgarii sau Vulgarii) erau necontenit în legătură cu Romanii atât cu cei din stânga Dunărei din Dacia Traiană, cât și cu cei din dreapta Dunărei, din Peninsula Balcanică. Și altfel nici nu erà cu putință, căci Bulgarii nu putură face nici un pas, nici în Carpați, nici în Balcani, fără a se lovi pretutindene de Români, deaceea incursiunele și campaniele lor le făceau în mare parte împreună cu Românii, astfel că Justinian n'aveà de luptat numai cu Bulgarii și alte triburi, ci și cu Românii din stânga Dunării.

Bulgarii se arătară la început circumspecți și cu oarecari considerări față de conlocuitori și de vecini. După moartea du-

celui *Crubal*, cam pe la anul 664, întemeetorul regatului bulgar dela Don, pre care Bizantinii îl numiră *Chrobatos*, se împărţise regatul său mare între cei cinci fii ai săi. Cel mai mare *Butuia*, se aşezase pe locurile strămoşeşti între Volga şi Don, al doilea *Contarag* între Don şi Nistru, al treilea *Asparuch* între Nistru şi Dunăre pe lângă marea Neagră, făcându-şi acolo o întăritură, numită Honglon (ungiu, Unghieni, oraş în Moldova la Prut), iar *Rean* şi *Alzec* trecând Carpaţii prin trecătoarele din Galiţia de azi în ţinuturile Tisei şi ale Dunărei, se aşează aci şi se supune caganului (împăratului) Avar, iar celalt se duce la Italia şi intră în serviciul regelui al Longobarzilor, *Grimvald* (662 672).

Numai fiului al treilea, lui *Asparuch* îi surîse mai mult norocul. Şi anume el se împrieteneşte cu Românii din Dacia-Traiană, trece ajutorat de ei la anul 679 în Dubrudzia şi Bulgaria de astăzi, şi răpeşte tot teritoriul dintre Dunărea de jos şi munţii Hemului (Balcani) şi atacă imperiul bizantin. Românii din aceste părţi (Moesia romană) se unesc cu Bulgarii şi cu ceilalţi fraţi români veniţi de preste Dunăre şi la un loc pregătesc o invaziune în imperiul bizantin. Dar Asparuch moare înainte de a-şi puteà îndeplini planul său, şi lui îi urmase *Terbelin* (683—727). Acesta năvăleşte de mai multe ori cu armatele sale romane-bulgare în ţinuturile ce se întindeau până în munţii Hemului. Atunci hotărăşte împăratul bizantin *Constantin IV Pogonet*, a atacà cu vigoare pre Românii şi pre Bulgari, chiar în ţara lor propriĕ, trimiţând o armată pe uscat şi pe apă, adică pe Marea-Neagră şi pe Dunăre în sus, atacând mai întâi pre Români, dar fără nici un rezultat. Apoi Românii şi Bulgarii asociaţi se întorc îndărăt la gurele Dunărei, acolo se întăresc ei între Nistru, Prut şi Basarabia de Sud, aşteptând armata imperială. Impăratul Constantin IV Pogonet, care comandà singur în persoană armata nu-i poate atacà în acele ţinuturi mlăştinoase şi acoperite cu păduri, de aceea se retrage fără a se mai încăierà şi cu Bulgarii, din cauza unei boale ce o căpătase în acea campanie. Soldaţii văzând retragerea împăratului se descurajară şi începù a dezertà. Românii şi Bulgarii văzând aceasta ies din întăriturile lor, fugăresc pe Bizantini gonindu-i şi omorîndu-i o mare parte din ei, şi învingându-i cu desăvârşire la cetatea vechia *Durastoros* sau Durstor (Silistria zidită încă de Justinian I) la anul 680.

Românii şi Bulgarii îi urmăresc apoi pre Bizantinii fugăriţi preste Dunăre în Moesia romană până la munţii Emului. Bulgarii

şi mulţi Români din stânga Dunării se stabilesc acuma definitiv în Moesia romană, amestecându-se cu poporul existent pe acolo, adică cu Românii de acolo, şi pun baza unui imperiu *romano-bulgar*, luându-şi de capitală oraşul *Sardica* (Sofia) şi continuară mai departe împreună cu Românii atacurile lor în ţinuturile bizantine. Acest imperiu se estindeà deocamdată la început spre Sud numai până la munţii Hemului, spre Răsărit până la Marea Neagră, spre Apus până la Carpaţi şi munţii ce formează valea Timocului din Serbia de astăzi. Spre Nord nu se ştie cu siguranţă până unde, dar se susţine că ei vor fi stat în legătură cu Românii din stânga Dunărei până în Carpaţii Transilvaniei şi până dincolo de Nistru până la Nipru [1].

Văzând Justinian II (685—695) împăratul Constantinopolei cele întâmplate în Nordul imperiului său, porneşte cu o armată în contra Românilor şi a Bulgarilor, dar e crunt bătut. Senatul imperial îl detronează pentru aceasta. Exiliat fiind, vine la curtea lui Terbelin. Cu ajutorul armatei româno-bulgare îşi recapătă Justinian înapoi tronul bizantin. Puţin mai pe urmă Justinian, îl atacă din nou pre Terbelin, drept mulţumire şi recunoştinţă grecească, e însă din nou bătut şi constrâns a plătì un tribut.

La anul 716 îi găsim pe Româno-Bulgari din nou în un răsboiu cu imperiul bizantin, şi de astă dată uniţi cu Românii din stânga Dunării, cucerind de la Bizantini Tracia şi alte foloase în bani şi producte. In anul 755 întreprinde Bulgarii sub conducerea lui *Cormesiu* (727—760) de astă dată singuri fără ajutorul Românilor un răsboiu cu împăratul *Constantin V. Copronicul* (Spurcatul 741—775), fură însă cumplit bătuţi şi abià în anul 759, după ce se aliase din nou cu Românii din Dacia-Traiană se putù Cormesiu răsbunà asupra Bizantinilor.

După moartea lui Cormesiu se iviră turburări interne în imperiul româno-bulgar. Populaţiunea din Moesia, care erà parte bulgară iară partea cea mai mare română, nemulţumită cu conducerea ţării se revoltară în contra dignităţii bulgăreşti, ucise pre toţi urmaşii din familia domnitoare bulgară şi aleseră pre alţii în loc. Printre nouii domnitori întâmpinăm nume româneşti, pre

1. Ravenatis anonimi cosmographia edit. Pinder et Parthey, Berolin, 1860, p. 185. *Dr. D. Onciul*: „Teoria lui Roesler" şi „Convorbiri Literare", anul XIX, p. 329 334. *Xenopol A. D.*: „Istoria Românilor", tom. I, p. 401—414.

cari istoriografii slavi în frunte cu faimosul C. Jirecek, nu-i aminteşte deloc, nu-i cunoaşte, negreşit pentrucă prin amintirea Românilor să nu profaneze cumva istoria curat slavă a Bulgarilor şi a Balcanului. Aceste numiri române sunt: *Sabin* (763—764), *Pagan Sever* (764 770), (el erà pe la anul 765 principele Sclavinilor din Ostul Daciei-Traiane şi)*Telesiu* (770 777)[1], şi aceasta ne face a crede că locuitorii români, adică Românii din părţile acestea, căutau acuma să vină mai mult în valoare, şi să puie mâna pe conducerea imperiului, pentrucă şi aşà contigentul cel mai puternic în armată c ât şi victoriile şi rezultatele cele mai strălucite le prestară numai Românii.

Să recapitulăm acì niţel cele istorisite până acum din istoria Bulgarilor.

Acì ni se arată în un mod foarte clar, că expunerile istoriografilor Slavi, dar mai ales ale faimosului C. Jireček în opul său: „Die Geschichte der Bulgaren" Prag. 1876, în care susţine el cu atàta îndrăsneală, că imperiul bulgar din Balcani atât cel prim cât şi cel al doilea, sau fost întemeiat numai şi numai prin Bulgari şi de Bulgari, şi că numai ei au fost necontenit factorul principal în Balcani, sunt nişte fantasmogorii prea îndrăsneţe şi o falsificare obrasnică a istoriei întregului Balcan. Din contra, noi vedem acì că toate acţiunile Bulgarilor întreprinse în Balcani, începând dejà cu *Asparuch*, sub a cărui conducere veniră Bulgarii de prima dată în Moesia (Dacia-Aureliană), s'au fost făcut numai şi numai cu ajutorul Românilor depe amândouă maluri ale Dunării şi că fără ajutorul lor Bulgarii au fost totdeauna bătuţi şi strâmtoraţi. Ba noi vedem chiar că fără ajutorul Românilor Bulgarii n'ar fi putut nimic întreprinde. Aceasta o vom vedeà şi mai clar argumentat în capitolele următoare ale lucrării noastre.

Dacă analisăm deci timpul dela întemeierea regatului bulgar la Don în anul 666 până la certele iscate cu împăratul bizantin Constantin IV Pogonet la anul 680, apoi aflăm un intreval de 11 ani. Ce nu s'a întâmplat în acest timp relativ atât de scurt în viaţa Bulgarilor, cari până ce veniseră în atingere cu Românii din Dacia-Traiană nu erau de fel cunoscuţi în istorie. Mai întâi fii lui Cubrat se luptară sângeros între ei, mai mulţi ani pentru tronul părin-

1. Dr. I. G. Sbiera: „Istoria Românilor dela originea lor". Cernăuţi, 1906, p. 227, tom. I.

țesc, și tocmai după ce *Bulaia* isbutește de a-și delătură frații, se hotărăște *Asparuch* să plece din Don și se să așează pentru câtva timp în ținuturile dintre Marea-Neagră, Dunăre și Prut, adică într'un colț răsăritean al Daciei-Traiane. După aceea părăsește Asparuch arătatele ținuturi și trece dincolo de Dunăre în Dacia-Aureliană și cuprinde Moesiele amândouă, apoi moare Asparuch. Ca nou rege se alege *Terbeliu* căcî acesta vine la tron prin alegere apoi se naște certe între Bulgari și împăratul Constantin IV Pogonet, apoi vine și răsboiul dintre ei la 680.

Atatea și atâtea fapte numai în 11 ani. Ce însemnează aceasta? Că Bulgarii îndată ce s'au văzut între Românii depe amândouă maluri ale Dunarii, adică între Românii din Dacia-Traiană și între Românii din Dacia-Aureliană (Balcani), nu s'au mai simțit deloc la îndemână, strânși fiind între Daco-Români, și Traco-Români, și de aceea le-a cerut neîntârziat prietenia, ba mai mult le-a cerut sprijin și ajutor. De aceea în toate luptele ce le-au purtat Bulgarii sub atâția regi în contra imperiului bizantin, vedem și pre Daco-Români și pre Balcano-Români uniți cu Bulgarii ajutându-se reciproc și formând contigentul cel mai mare și maî puternic.

Să admitem pentru un moment, că au dreptate acei care se îndoiesc, despre adevărul acestui fapt enarat din urmă, cumcă Românii din Carpați și din Balcani au ajutat totdeauna pre Bulgari la toată ocaziunea și în toată privința, apoi acei cari zic că istoria bulgară este exclusiv numai a Bulgarilor, totuș faptele istorice admise chiar de panslaviști le spulberă aceste susțineri tendențioase. Și anume Constantin IV Pogonet pornește, cu două armate în contra așa-zișilor Bulgari. Una armată merge pe uscat și alta pe apă și înaintează pe unde? pe Dunăre în susul apei. Incotro? In Dacia-Traiană! Ori ca să-i atace și să-i bată pre Daco-Români, sau ca să împiedece, ca aceștia să vie în ajutorul Bulgarilor. Deci Românii din Dacia erau amestecați în acest răsboiu, dece? pentrucă ei ajutând pre Bulgari ajutau și apărau totdeauna și pre frații lor (pre Traco-Români) din Balcani, iară înpăratul bizantin voia să împiedece această sprijinire, voind să pătrundă în Dacia și după ce se cioeni cu Daco-Românii se întoarse rușinat la Bizanț înapoi. Și ca dovadă că Românii erau factorul principal este împrejurarea că împăratul atacă mai întâi pre Daco-Români iar nu pe Bulgari. Iar după anul 680

o mare parte din Daco-Români veniră dincoace de Dunăre și se stabilise în Balcani, adică în coastele imperiului bizantin, iar Bulgarii stabiliră mai întâiu capitala țării lor în cetatea *Sofia*, care erà cunoscută în vechime sub numele de *Sardica*, și erà pe atunci înpopulată numai de Români.

Tot așà se întâmplă și în anul 716 sub regele *Cormesiu*. Luptând Bulgarii singuri fără ajutorul Românilor fură amar bătuți de Bizantini. Se vede că numai pentru un moment s'au fost iscat vre-o gâlceavă între Bulgari și Românii din stânga Dunării, și pe loc se schimbase radical soarta răsboiului cu totul în defavorul Bulgarilor, iar când Bulgarii se împăcă cu Românii și aceștia le vine Bulgarilor în ajutor la anul 755 în contra Bizanților, Bizantinii fură de astădată cumplit bătuți.

Istoria panslavistă și ale acelor influențați de Slavi (G. Weigand Jireček, etc.) zice că tot numai Bulgarii ar fi fost aceia care s'au stabilit în Balcani, dar această istorie foarte părtinitoare ne spune și acea că acești Bulgari (?) veneau și din interiorul Daciei-Traiane. Cum se potrivește aceasta, când se știe de toți că în Dacia-Traiană n'au existat Bulgari. Panslaviștii, respectiv istoriografii slavi ca *Jireček, Klaić Drinov, Grigorović, Cvijić, Gopčević*, etc. etc., uită că istoria nu e numai ca s'o scrii, în mod tendențios, sau cu scop politic, ci e de lipsă ca să o pătrunzi, să o și pricepi și să fii sincer.

Iar pre regii Bulgari îi numim noi de aceea *romano-bulgari* pentrucă de fapt atât statul bulgăresc ca atare, cât și toate răsboaiele care erau purtate au fost susținut, mai cu seamă de poporul Român. El formà pe atuncea elementul covârșitor în întreg Balcanul.

Imperiul româno-bulgar continuase și mai departe prin vre-o 150 de ani de a atacà imperiul bizantin sub diferitele căpitănii româno-bulgare totdeauna însă cu ajutorul Românilor depe amândouă maluri ale Dunării.

Sub *Cardamus* (777 807) urmașul lui Telesiu, găsim pre Bulgari din nou încăierați cu imperiul bizantin și anume în anii 790, 791 și 796 cu împăratul *Const. VI Porfirogenetul* (780 797), tocmai pe un timp când regele Francilor *Carol cel Mare* nimici imperiul Avarilor 796, și căutà acuma să puie mâna și pe imperiul bizantin,

De aceste încurcături se folosi *Crum* (807 820) regele româno-bulgar. El încercă ca să cucerească și el ceva din imperiul

bizantin, deaceea începuse o luptă teribilă cu împăratul *Nichifor* (802—811), apoi cu împăratul *Mihaiu Ranguba* (811—813) cu împăratul *Leon V. Armeanul* (813—820) şi isbuti a pune mâna pe unele ţinuturi din Tracia şi Macedonia, şi se strămutase în anul 812 în stânga Dunării pe teritoriul Daciei-Traiane. Aci luă el cu sine o mulţime de locuitori din cucerita cetate *Devellul* împreună cu Episcopul deacolo *Emanuel din Adrianopole*. Aceşti locuitori Români şi Greci de origine, au înmulţit şi reînvioşat atât pre Românii din acele părţi cât şi cultul lor creştinesc, căci îi vedem în curând pornind aci o agitaţie de încreştinare printre Bulgari. Crum erà atât de norocos în luptele sale purtate cu ajutorul Românilor încât în anul 812 asediase el şi Constantinopole. In acest an s'au fost aşezat o mulţime de colonii şi de sate româneşti în jurul Constantinopolei.

De tot sumeţ se arătase însă *Critagon* numit şi *Omertag* (814—833) urmaşul lui Crum. El încercase în sumeţia sa de a aduce sub stăpânirea sa pe Românii din stânga Dunării, care au fost până acum necontenit tot sprijinul şi toată gloria Bulgarilor în răsboaele purtate până acum, totodată şi pre Românii din *valea Timocului* [1]. Dar acest plan prea sumeţ nu-i succese. Românii depe amândouă maluri ale Dunării se uniră la un loc, intrară în legătură cu *Ludwig cel Bun* (814—840) regele Francilor şi bătură cumplit sub ducii lor proprii *Cordula* şi *Ţânta* pre Critagon la Dunăre în apropierea *Cladovei* de azi, şi-i alungară până la munţii Hemului. Intre eroii luptători ai Românilor se escelase atuncea cu deosebire un român macedonean cu numele *Vasilie*, feciorul unui ţăran de lângă oraşul Adrianopole, care ajunse apoi prin spiritul său deştept, prin vitejia şi capacitatea sa înaltă, să vie la curtea împărătească din Constantinopole... Acolo căpătă el în curând demnităţi înalte şi în fine ajunge la anul 866 singur împărat sub numele *Vasilie Macedoneanul* (867—886), întemeind în Bizanţ o dinastie proprie valoroasă română, ce durase până la anul 1056 şi deveni funestă pentru domnia română-bulgară prin un strănepot al său Vasilie II Bulgaroctonul (976—1025). *Critagon*

1. E de notat că pe atuncea erà toată Bulgaria, mai ales partea care se chemà Moesia (astăzi între apa Vid şi Timoc), dar mai ales Serbia, între Timoc şi Balcani, până la valea Moravei, în sud dela Vranja până în Nord între Semendria şi Belgrad, plină şi populata de Români. Partea Serbiei între Timoc, Dunăre şi Morava până la Pirot şi Nis, e şi astăzi încă plină de Români., ceeace oficialmente Serbia o tăgădueşte cu totul.

începe acuma după aceasstă înfrângere repurtată dela Românii din stânga Dunării a fi mai circumspect, se folosì de o şiretenie, să împacă adică în anul 817 cu împăratul bizantin pe 30 de ani ca să se poată estinde nejenat de Bizantini spre Vest, cucerind în anul 827 Panonia, iară în anul 828 Dalmaţia şi Iliria romană.

Critagon ţineà mult la păgânismul său străvechiu, de aceea începù el, spre finea domniei sale, să persecute amarnic pre creştini din imperiul său, mai ales când văzù că românii şi Grecii cei strămutaţi în anii 812 şi 813 în stânga Dunării, în frunte cu episcopul *Emanuel din Adrianopole,* porniră o mare agitaţie nu numai printre creştinii de acolo în contra dominaţiunei bulgare, dar încă şi printre populaţiunea bulgară şi slavă din dreapta Dunării, spre a o aduce la creştinism.

Critagon chinuì şi omorî nu numai pre Episcopul Emanuil, dar împreună cu dânsul şi pre alţi trei Episcopi din părţile Traciei pre care îi făcuse el captivi şi alţi 371 de captivi. Această cruzime aţâţase şi mai mult spiritele în contra lui şi pentru creştinism. Ele găsiră teren priiincios fiindcă după moartea lui Critagon se iscase printre dirigenţii bulgari certe pentru domnie şi pentru favorisarea sau persecutarea creştinismului. De aceste neînţelegeri interne se folosì magistrul militar al Românilor, cari fură trecuţi de Crum în stânga Dunării şi cerù pe la anul 835 dela împăratul *Teofil* (829—842) ca să-i trimeată corăbii pe Marea-Neagră spre a se întoarce în patrie. Simţind aceasta comitele bulgar dela Dunăre trecù la dânşii şi se iscă o mare bătaie. Românii învinseră pre Bulgari, iară Bulgarii abià putură fugì la Ungurii cei chiar acuma porniţi din Caucaz şi Atelcuz spre teritoriul Daciei-Traiane. Acuma sosiră şi corăbiele împărăteşti dară veniră acum şi Ungurii. Se încinse din nou o bătaie unde fură Bulgarii şi Ungurii din nou înfrânţi. Românii şi Grecii care fură strămutaţi în aceste părţi se întoarseră acuma înapoi în patria lor. Bulgarii păgâni nu mai putură de acum înainte resistà creştinismului şi începură a se *increştinà* între *anii* 845 *şi* 861.

Stabilirea Bulgarilor în Moesia a cauzat împrăştierea şi reslăţirea elementului românesc. Oraşele atât de înfloritoare de altădată care erau des impopulate cu Români prin toată Moesia, deveniră acuma din nou pustiite, iar populaţiunea română ne mai putând suportà atâta jaf, prădăciune, devastere şi desordine, este nevoită să caute scăpare prin alte părţi, parte în munţii He-

mului, în Macedonia, Epir, Tesalia şi în Sud în Grecia[1]), până în Pelopones, parte în Munţii Pindului şi ai Bosniei şi ai Herţegovinei ajungând în Nord până în Croaţia şi Istria, în Sud în Dalmaţia şi Zeta, întărind astfel pretutindene pre Românii cei indigeni ce se aflau dejà pe acolo, lăţindu-se cu putere până la Marea-Adriatică, parte trecând Dunărea spre a se întoarce înapoi în Dacia-Traiană de unde au fost venit odată înpreună cu *Cubrat* din munţii Carpaţilor. Cu aşezarea Bulgarilor în Moesia, legătura continuă ce esistà între Românii (fraţii) depe amândouă maluri ale Dunării nu se întrerupse, ci din contra, Românii din Dacia-Traiană se unesc adeseori cu fraţii lor din Balcani, se unesc precum am văzut aceasta mai sus, şi precum vom mai vedeà mai la vale. Ei se unesc mai departe cu Bulgarii, făcând adeseori cauza comună, spre a se emancipà de un duşman comun, de sub supremaţia bizantină, profitând de slăbiciunea împăraţilor bizantini care erau ocupaţi cu certele religioase şi cu certele de curte.

Increştinarea Bulgarilor şi luptele religioase în ţară îi consumase lui Critagon tot timpul astfel că el nu avuse nici timp dar nici puterea necesară de a întreprinde răsboae sau invasiunele obicinuite de pradă prin imperiul bizantin. Astfel trecură aproape 30 de ani fără vre-o încăerare cu imperiul bizantin.

La anul 838 venise *Bogor* (Bogoris, Boris, 838—888) pe tronul româno-bulgar. Acesta auzind că după moartea împăratului *Teofil* 42, luase *Teodora* soţia sa, văduvă, conducerea imperiului ca tutoră (852—856) a fiului ei *Mihail III* (842—867), trimise la ea soli, înştiinţând-o că porneşte asupra ei cu oaste. Impărăteasa îi răspunse însă, că şi dânsa se va ridicà cu oştile asupra lui, că are speranţă că-l va supune, dar chiar de s'ar întâmplà ca ea să fie învinsă de dânsul, tot ea va fi moralmente învingătoare, fiindcă el va fi timbrat de opiniunea generală că a bătut nu pre un bărbat ci pre o biată femee[2]). Uimit de acest răspuns, nu cutează

1. Οἱ (Românii) καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε (locurile de lângă Dunăre), διεσπάρησαν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ. οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα.—Κεκαυμένος citat de Xenopol în Istoria Românilor, Vol. I, pag. 1. *I. Nenitescu*: „Românii din Turcia Europeană”, Bucureşti, 1884.

2) *Theophanes Continuatus*, Ioannes Cameniada, Symeon Magister, Georgius Monachus ex recoj. Im Bekkeri Bonnae 1848. *Georgius Codrenus*, Ioannis Scylitzae ope ab. Imp. Bekkero, Bonnae 1839, *Leonis Gramabici*, Cromographia

Bogor să întreprindă nimic rău în contra imperiului bizantin, ci preferì liniște și reînnoì prietenia.

După ce fură unele relațiuni iară restaurate între amândouă imperii, se interesă Teodora de un călugăr cu numele *Tudor Cufura*, care petrecea ca captiv printre Bulgari, iară Bogor se interesà de sora sa ce trăia ca captivă la curtea împărătească și îmbrățișase creștinismul. Acești captivi fură schimbați întreolaltă. Venind sora lui Bogor acasă în Bulgaria, și fiind dânse crescută în disciplinele creștinești, nu încetà dânsa să vorbească fratelui ei și altor curteni despre creștinism și despre revoluțiunea socială ce a produs, învățătura lui Christos între oameni și îndemnà și pe fratele ei Boris să treacă la creștinism. Pe lângă aceste îndemnuri mai venì și întâmplarea că domnitorul Bogor, iubitor mare de vânătorie, voià să desemne pe păreții curții sale ceva vânătoresc și îngrozitor totodată, și cerù dela împăratul bizantin ca să-i trimită pe un pictor iscusit. Acesta îi trimise pe talentatul călugăr *Miftodie*, care pictează, în loc de o vânătoare plinnă de omoruri, județul cel de pe urmă cu toate grozăviile lui. Această pictură făcù asupra lui Bogor o impresiune atât de puternică și de îngrozitoare, încât, aflând despre însemnătatea ei, se decise îndată ca să se încreștinească atât el cât și curtenii și toți păgânii din imperiul său. La botez primì numele de Mihai, după numele împăratului bizantin. Astfel deveniră Bulgarii creștini cu mulțimea de odată și anume între anii 845 și 865 [1]). Se zice de către mulți istoriografi și mai ales de către cei slavi, că la această încreștinare au lucrat cu mult zel și cu rară înțelepciune frații *Miftodie* și *Ciril*, amândoi călugări, români, născuți în Tesalonic din parinți români, pe când noi susținem împreună cu alți istoriografi mai moderni, și precum vom arătà aceasta în capitolul „Despre influența imperiului rom.-bulgar asupra tutoror Romanilor" că frații Ciril și Miftodie au lucrat în Moravia, și că abea dis-

Bonnae 1812. *Hilferding*: Geschichte der Bulgaren und Serben Bautzen 1856. *C. Jirecek*: Geschichte der Bulgaren, Prag 1876, pag. 150 160. *Herzberg*: Dr. G. F. Geschichte der Byzantiner und des osm. Reiches Berlin 1883 p. 116—188, *Krumbacher*: Geschichte der byzantischen Literatur München 1897, p. 989. 994—996, Dr. I. G. Sbiera. Istoria Romanilor dela originea lor. Cernăuți 1896, p. 325—331.

1) Dr. I. G. Sbiera, opul sus citat, p. 334.

cipolii acestor fraţi au venit în Bulgaria abia după încreştinarea Bulgarilor şi abea după alungarea lor din Moravia.

In acel timp se ivise mari rivalităţi între conducătorii creştinismului şi anume între *Fotie* (858—886) patriarchul Constantinop. şi *Nicolai I*/858 876) Papa din Roma, în privinţa juridisţiunii şi a chestiunii care limbă să fie întrebuinţată la serviciul religios. Apoi se iscase neînţelegeri şi între aceşti capi bisericeşti şi domnitorii romano-bulgari asupra referinţelor cari aveà să aibă comunitatea creştinească din Bulgaria cu celelalte comunităţi creştineşti. Aceste rivalităţi lăsară urme fatale distructive după sine. Domnitorul Bogor necăpătând dela Papa *Adrian* (867—872) recunoaşterea neatâtnării comunităţilor creştineşti din imperiul său, şi coordonarea lor cu celelalte creştineşti, se dete cu totul pe partea partiarchului *Fotie*, respective pe partea confesiunii răsăritene. Bogor desgustându-se în fine de domnie renunţă la tron, se retrage şi se călugăreşte lăsând tronul romano-bulgar fiului său celui mai bătrân *Vladimir* (**888—893**). Acesta se arată însă nedemn de domnie, atât prin viaţa sa privată cât şi prin înduşmănirile sale cu împăratul bizantin *Leon cel Inţelept* (886—912), cât şi cu *Sviatopulc* regele Moraviei. El fu în curând scos din domnie de către tatăl său şi înlocuit cu *Simion*. Acesta îşi făcuse studiile sale în şcoalele din Bizanţ şi cunoşteà prea bine năzuinţele exclusiviste naţionale ale Grecilor depe atunci [1]).

Simion (893 927) erà un domnitor de viţă română, — deşi C. Jireček îl face în opul său mai sus citat. „Die Geschichte der Bulgaren“ cu forţa bulgar — şi anume, născut în Meglena, de viţă farşariotă [2]).

Când luase Simion domnia în mână, existà în Nord-Vestul Balcanului patru principate în mare parte române adică cu o populaţiune română şi în unele principate chiar şi domnitorii erau indigeni români, şi anume: *Raşcia* (Novibazarul cu o parte din Bosnia de Sud.; Această ţară nu erà complet sârbă precum o zic istoriografii Serbi, pe care o numesc chiar şi „Serbia vechie“. Deşi domnitorii erau serbi, însă populaţiunea erà română). *Chulm* sau Hum (Herzegovina), *Deoclea* (Zeta, un principat curat ro-

1) *Dr. I. G. Sbiera*: Istoria Românilor dela originea lor. Cernăuţi 1906, tom I, pag. 327.

2) *Vergil Stoicescu*: Românii din Macedonia. Bucureşti 1901, p. 14.

mân cu dinastia română al Balşeştilor, astăzi Muntenegru), şi *Tribunia* (Trebinje), despre cari regale romane vom vorbì cu o altă ocaziune.

In Constantinopole domnià pe atuncea, după ce fu omorît *Michail III* (842—867) împăratul *Vasilie Macedoneanul* (868 885), încă un român, feciorul unui ţăran de lângă Adrianopole despre care am amintit dejà mai sus.

Deşi erà Simion crescut la curtea din Constantinopole totuşi în fruntea armatelor sale, compuse mai cu seamă din Români, atacase el cu multă vigoare pe Bizantini. El îşi întinse domnia sa la Nord la stânga Dunărei dela Tisa pânăla Marea-Neagră, iar la dreapta Dunărei în Sud, cam dela Mesembria (lângă Marea-Neagră) peste Adrianopole şi munţii Rodopei pânăla Olimp şi de aci spre apus până la Marea-Adriatică, în dreptul insulei *Corfu* şi de aci spre miază-noapte pânăla oraşul *Scutari* şi apoi mai departe dealungul râului *Drina* pânăla Save, cuprindeà deci întreaga Serbia de astăzi şi o parte din Bosnia.

In această împrejurare Constantin Porfirogenitul este silit a cumpără în anul 912 scump pacea dela viteazul român, dela regele Simion.

Regele Simon voind aşi întinde tot mai mult hotarele regatului său, intră di nou în Tracia. Bizantinii nu pot să-i opuie o rezistenţă serioasă, căci oştirele lui Sinom adică trupele române erau aprige, învăţate la greutăţile răsboiului şi doritoare de glorie. Atunci Bizantinii sunt nevoiţi a cere ajutotul *Pecinaţilor* din Nordul Dunărei. Aceştia intrând în lupte, Simion e silit a-şi îndreptà trupele sale spre Nord, spre a isgonì spre năvălitori. In acest chip scapă împăratul bizzantin deocamdată Tracia de cucerire.

Având Simion acuma atâta teritoriu sub stăpânirea sa, nu se mulţumi acuma cu titlul său de rege de până acum, ci el îşi luă pe cel mai modern şi anume de „Cesar“ (Ţar) de „*Impărat al Bulgarilor şi al Românilor*“. Acest adaus din urmă la titulatura sa e dovada cea mai bună în contra tuturor neadevărurilor a scriitorilor Slavi în frunte cu faimosul Jireček,—că poporul român au avut pe atunci în Balcani o însemnătate puternică. Simion îşi puse acest titlu desigur cu privire la mulţimea Românilor depe teritoriul stăpânit de el şi cu privire la serviciele mari militare ce le prestà poporul român imperiului său, şi totodată poate şi conştiinţa sa că şi el singur e român.

Pe lângă aceia că Simion erà un vrednic luptător şi beliduce cuceritor, mai erà el şi un reorganizator al comunităţii sale bisericeşti, dând Archiepiscopului din *Preslava*, vechia cetate Marciana (Marcianopolis) titlul de Patriarch, apoi a înrăurit de s'au fost tradus o mulţime de cărţi bisericeşti, cari au fost răspândite printre toate popoarele (Români şi Bulgari) din imperiul său [1]).

Mândria şi sumeţia lui Simion se sprijineşte mai ales pe voinicii români. Trupele române înspăimântà atât de mult pre Greci, încât ei fac pace cu *Sarasinii*, ce se aflau dejà în Siria şi reîncep o luptă desperată în contra regelui româno-bulgar. Porfirogenite trimise în contra lui Simion doi duci, români de origine, pe *Leon Foca* şi *Roman Lecapenul*, cari devenirà mai târziu amândoi împăraţi în Constantinopole. Sub zidurile acestei cetăţi (Constantinopole) pierise aproape tot restul armatei imperiale sdrobită de stăpânitorii din Hemus [2]).

Se zice, că cu ocaziunea aceasta, împresurând Simion împăratul româno-bulgar, cu oastea sa română Constantinopole, şi negoţiind acuma cu Bizantinii pentru pace şi pentru avantagiile şi despăgubirile de răsboiu, să-i fi fost ieşit înaintea împăratului Simion, pentru a-l salutà [3]), Patriarchul cu tot clerul său, cu oficianţii curţii imperiale împreună cu tânărul împărat *Roman Lecapenul*, prin una din cele mai mari porţi ai Costantinopolei, care se chiamă de atuncea „*porta Blachernarum*“. Această poartă se chiamă până în ziua de astăzi, de aceea astfel „porta Blachernarum“ pentrucă quartirul Constantinopolei, unde se aflà acea poatră, erà pe atunci plin de Români, adică erà cartirul Românilor.

Răsboiul sau mai bine zis năvălirile sângeroase făcute în imperiul bizantin sunt continuate până la anul 923. In acest an vine însuşi împăratul *Roman Lecapenul* (919 911) în persoană şi cerù pace şi ajutor dela Simion [4]). In mijlocul acestor cuceriri şi succese grandioase moare Simion la anul 927 şi lui îi îi urmează fiul său *Petru* (927 969). Insă el nu erà apt ca tatăl său de a domnì

1) Dr. I G. Sbiera: Istoria Românilor dela Originea lor. Cernăuţi 1906. tom. I, p. 327.

2) *Şincai*: Cronica Românilor.

3) V. *Klaic*: Slike iz slavenske povjest, Zagreb 1903, p. 37.

4) *Theophanes Continuatus*. ... Georgius Monachus, ex re cag. *im.* Bekkeri Bonnae 1836, p. 461 409, 900 901.

şi de a conservà acea mare estindere a regatului ce a fost creat de tatăl-său.

Imediat după moartea lui Simion fu imperiul atacat de *Maghiari*, cari îşi supuseră partea de Vest din Dacia-Traiană, apoi de *Pecenegi*. de *Sârbi* şi de *Croaţi*, cari scuturară încurând supremaţia română-bulgară ce le erà impusă de Simion. Chiar şi fratele său vitreg, Mihaiu, nu voià să-l recunoască de împărat şi se răsculase asupra lui, dar fu învins şi alungat. Strâmtorit astfel din toate părţile şi înţelegând că şi împăratul *Roman I Lecapenul* (919 914) se pregăteşte de răsboiu în contra lui, se împacă Petru cu imperiul bizantin luând ca soţie pre o nepoată de a lui Roman I, şi căpătă ca răsplată recunoaşterea titlului de (Cesar) împărat şi neatârnarea bisericească. Cu ajutorul Bizantinilor isbuteşte Petru ca să-şi păstreze măcar o mică parte din întinsul imperiu al tatălui său şi ca să strângă şi mai tare legătura sa de incuscrire cu împăratul buzantin, îşi trimise Petru feciorii săi la Constantinopole spre învăţătură, şi se împrieteni cu Grecii până într'atâta, încât primi întru toate înreurinţa naţionaliştilor greci, şi se făcù mai mult o unealtă oarbă ale acestorà, în loc ca să-şi împlinească dătorinţa sa de domnitor al Românilor şi al Bulgarilor din imperiul său. Această purtare stârnì o mare nemulţumire mai ales printre Români, cari erau dejà mari aderenţi ai sectei paterene (bogumile, panliciane) răspândită pe atunci cu mare stăruinţă printre dânşii şi pintre Bulgari.

In fruntea acestei nemulţumiri generale se puse un duce de ai Românilor din munţii Hemului, originar din *Trnova* de lângă râul *Iantra*, cu numele *Şişman Camitopol* împreună cu patru fii ai săi : *David*, *Moisi*, *Aron* şi *Samuil*, şi porniră împrună o rescoală în contra lui Petru la anul 963. Neputând Şişman resistà atacurilor nenumăraţilor partizani ai lui Petru, se retrase el cu partizanii săi spre Macedonia, Tesalia şi Epir, pe unde poporaţiunea română erà mai deasă şi mai numeroasă, şi încercase a întemeià acì un regat propriu independent, cu reşedinţa în cetatea numită *Prespa*, iar mai apoi în cetatea *Lychnidos*. După cucerirea ei prin domnitorul româno-bulgar *Boris Mihaiu* la anul 861 fu această cetate numită *Ohrida*.

Acuma crezură Bizantinii că a sosit timpul să se scuture de obligamentul anual de a trimite daruri Cesarilor româno-bulgari ce erau introduse încă dela împăratul Simion. Aşà refuză

pe neaşteptate împăratul bizantin *Nichifor II* (963 969) trimiterea lor, iar Petru începe a le pretinde cu vehemenţă şi cu puterea armelor. Impăratul Nichifor chiamă pre Ruşi în ajutor. Aceştia veniră în anul 967, îi domoliră pe îndărjiţii Bulgari şi cuceriră dela ei Drstorul (Silistria) şi alte cetăţi depe lângă Dunăre cu scopul de a se aşezà acì cu statornicie.

Această năzuinţă a Ruşilor nu conveni împăratului Nichifor, de aceea se împacă el cu ţarul Petru în anul 968, luând dela el ca ostatici pre fii lui, pre Boris şi *Roman*, şi apoi atacară împreună pre Ruşi. Murind însă Petru (969) şi retrăgându-se Ruşii dela Dunăre, pentrucă Pecenegii le atăcară cetatea *Chievului*, crezù acuma Samuil conducătorul Românilor din noul *regat din Prespa şi Ohrida*, că acuma va puteà pune mâna şi pe acelaltă parte a imperiului bulgar, şi pornise cu o oaste puternică de Români asupra lui Petru. Dar împăratul Nichifor se grăbì ca să aducă pe tronul româno-bulgar pe fiul lui Petru *Boris II* (969—971). Acesta însă nu se putù ţineà pe tron, căci Ruşii veniră din nou asupra lui la 970, şi cuceriră *Preslava*, capitala imperiului său, prinseră pre Boris II, trecură munţii Hemului, cuceriră Filipopol şi înaintară pânăla Adrianopole. Abià acuma le iasă Ruşilor înainte noul împărat *Ioan Timişcă* (969—976), încă de origine română, nepot de al împăratului Vasilie Macedoneanul, îi atacă pe Ruşi pe uscat şi pe marea-Neagră şi-i necesitează să se retragă, încheind totodată o pace cu ei. Iar pe împăratul Boris II şi pe fratele său Roman îi luase Timişcă cu sine îi detronă şi îi petrecù printre patricii imperiului bizantin, şi coroana imperiului româno-bulgar o depuse ca semn de desfiinţare al acestui imperiu şi spre amintire, în biserica Sfintei-Sofia din Constantinopole [1]). Aceasta erà la anul 970.

Mai rămase din desfiinţatul imperiu româno-bulgar încă partea din Vest, Macedonia de Nord, ce formà un ducat propriu naţional românesc sub conducerea lui Şişman. Dar şi pe acest nou regat românesc căutară împăraţii bizantini ca să-l nimicească, cu atât mai mult, deoarece ei începură de curând a cunoaşte în el un nou concurent şi un rival puternic în care puterea română se începù a se deşteptà cu vioşie şi vehemenţă, şi unde toată pătura,

---

1) Dr. I. G. Sbiera: opul suscitat, pag. 327—380.

unde grosul populaţiunii erà cel al poporului românesc, care aveà o puternică conştiinţă de demnitatea sa naţională.

Insă, spre a nimicì încă în faşe desvoltarea şi întărirea acestui nou imperiu român rival şi viguros, se folosiră împăraţii bizantini, cu o neîntrecută iscusinţă, ce o au Grecii dejà în sângele şi în măduva lor, de a încurcà iţele altora şi de a face desbinări, atât de intrigi cât şi de puterea armelor. Şi Bizantinii isbutiră nimicirea acestui regat după o luptă stăruitoare de aproape 50 de ani.

Mai întâi Şişman întemeetorul acestui regat român independent din Macedonia, cu reşedinţa sa în *Ohrida*, fu ucis de ai săi, prin influienţa şi intrigile din Bizanţ. Fiul şi urmaşul său *David* fu încă ucis prin o întâmplare fatală la anul 1016 în Macedonia între *Castoria* şi *Prespa* de nişte păstori români, cari se purtau cu oile prin acele locuri, şi cari nu-l cunoscură că e un prinţ al Domnitoriului lor propriu din regatul lor propriu, ci credeau că e un Grec [1]), Moise căzù în luptă la împresurarea cetăţii *Seres*, iară *Aron* fu ucis de către fratele său *Samuli*, fiindcă el căzuse în prepus că er stà în conţelegere cu Bizantinii, şi că ar conspirà cu ei în-contra existenţei acestui imperiu.

După ce rămase acuma *Samuil* (976) singur domnitor se folosì el de răsboiul civil din imperiul bizantin între anii 976 989 spre aş estinde noul său imperiu şi anume spre Grecia, spre Marea-Adriatică şi în Nord spre Dunăre. El isbutì înadevăr după o bătaie norocoasă cu oastea bizantină la anul 981 de lângă *Sardica* (Sofia), ca să-şi supune toate ţările despre Nord şi ost până la Dunăre şi reconstruise astfel din nou impreiul bulgar cucerit de Bizantini înainte de vre-o câţva ani, şi-l împreunase cu imperiul român. Impăratul româno-bulgar revenì deci reconstruit, dar astădată nu mai mult sub domnitori streini (bulgari), ci direct sub domnitori români, şi cu reşedinţa, nu în Preslava ci în *Ohrida* în Macedonia pe un pământ *curat românesc*.

Acuma îşi luă Samuil titlul de *Cesar* (Impărat) şi înfiinţă pentru imperiul său un nou Patriarch, neatârnat în *Ohrida* şi se puse în legătură cu Papa din Roma. Aceste succese mari nu le putù suferì *Vasilie II* (976 1025) împăratul Bizantinilor, un strănepot al împăratului *Vasilie Macedoneanul* ce a fost feciorul unui ţăran român de lângă oraşul Adrianopole, amintit mai sus şi

1) *Cedrenus*: vitorul bizantin.

porni în 996 un răsboiu în contra cesarului Samuil. Dintru început era norocul pe partea lui Samuil, dar mai pe urmă îl părăsi norocul mai ales după ce îl trădase un ginere al său ce era grec. In trei ani de zile recuceri Vasilie II din nou toate ţările din imperiul lui Samuil, până în Dunăre, aşà încât acesta rămase numai cu părţile muntoase depe mprejurul Sofiei, cu Macedonia şi cu Epirul. Pe acest teritoriu, cel de origine al statului său, şi cuibul Românilor încă şi până în ziua de astăzi, se mai susţinù Samuil până la anul 1014, când isbusnì al treilea şi ultimul răsboiu între el şi împăratul Vasilie II.

Pentru a scăpà de atacurile bizantine întăreşte el o trecătoare ce se aflà între *Cleidon* şi *Câmpulung*. Acest nume românesc al unei localităţi din munţii Macedoniei arată aprial locuinţa Românilor în acei munţi aşezaţi la Sudul Balcanului. Jireček, faimosul istoriograf al Bulgarilor, omite a le publicà aceste date la tratarea istoriei (paflet) a Bulgariei, declarând că totul şi toate ce se află în Balcani (mai ales în Bulgaria) este slav, respectiv bulgar; că atât ţara cât şi tot poporul, şi toţi domnitorii negreşit împreună cu Şişman şi cu Samuil au fost Bulgari [1]).

Samiul aveà un beliduce ce se chiamă *Draguşan*, român de origine şi care erà internat, după bătaia dela *Sperchios* în cetatea bizantină *Vodena*, ce se află în Macedonia, de către Vasilie II. Intre oraşele pe unde purtase Samuil răsboiu cu Vasilie II se aflase şi oraşele *Chilia* şi *Câmpulung* în apropiere de râul Strumniţa.

In acest ultim răsboiu a lui Samuil cu Vasilie II îi merse lui Samuil de tot rău, oastea lui fu nimicită în *Valea-Tistei* (Βαλατίστα) iar el murì în 1014 de durere, văzând 15 mii de bravi ostaşi ai săi cu ochii scoşi din porunca împăratului Vasilie. Fiul şi urmaşul său *Gavril Roman* fu urmărit de oastea învingătoare bizantină până la *Meglena*, cuibul Românilor, şi acì fu şi el ucis de către vărul său *Ioan Vladislau*, un fiu al ucisului Aron. Acesta denive urmaş şi erà gata să se împace cu Grecii, dar mai marii ai oştirii lui nu se învoiră cu aceasta. Răsboiul fu purtat mai departe, dar tot în dauna Românilor până ce şi Ioan Vladislau fu ucis în primăvara anului 1018. Cu el fu omorît şi ultimul descendente din

1) *Xenopol*: Istoria Romanilor, Iaşi, tom. II, pag. 198 Edit. Şaraga.

dinastia română a Şişmanilor eară cu ea fu nimicit şi imperiul român din Macedonia (Ohrida).

După moartea lui *Ioan*, ultimul împărat român-macedonean, care fu ucis lângă cetatea *Durazzo*, se formase două partide una pentru a se predà împăratului Vasilie II sub conducerea unui anumit *Bogdan*, cealaltă partidă sub conducerea unui anumit *Frunză*, un fiu de al lui Ioan şi a lui Nicoliţă şi Isac. Aceştia trei din urmă erau absolut pentru a purtà lupta mai departe. Afară de Ohrda mai erà un oraş, *Marcianopole*, unde se ţineà partida resculată, care voià să lupte mai departe. Aceştia mai purtară încă vreo câteva luni răsboiul, dar în fine fură ei parte învinşi, parte corupţi, după datina vechie bizantină, sau modernă austriacă, în felurite moduri. După ce fu cucerită şi această parte a imperiului lui Samuil fugiră pretendenţii tronului în toate părţile, tot aşà şi clerul cel mai înalt, parte spre Vest şi Nord spre Zeta, Bosnia, Herţegovina şi Serbia (parte spre Sud spre Albania, Tesalia şi Epirus), încercând a pune o rezistenţă şi a se opune cu arma urmăririlor armatei bizantine, dar şi acì fură pr tendenţii tronului român bătuţi la *Durhachium* [1]) la litoralul Mării-Adriatice. Aşa se finise tocmai la Apus, creaţiunea cea mare militară română-bulgară care a fost durat peste 4 secole, cari începuse cu un avânt atât de mare în Răsăritul Balcanului, acolo unde se revarsă Dunărea în Marea-Neagră [2]), şi luase apoi un avânt atât de frumos între Românii din Sud-Vestul Balcanului cu capitala *Ohrida*.

Imperiul bizantin fu deci restaurat în marginele sale de mai înainte, adică frontiera cea vechie Justiniană până la Drave şi Dunăre, iară ţările *Bosnia şi Herţegovina* deveniră iară sub dominaţiunea biznatină [3]). Impăratul Vasilie II intră la începutul anului 1019 cu triumf în Constantinopole, căpătând pentru strălucitele sale răsboaie conumele de Bulgaroctón, adică ucigător de Bulgari.

De amintit e că dejà sub domnia lui Petru şi mai pe urmă a lui Samuil se lăţise peste tot Balcanul în un mod rapid secta paterenă (bogumilă). Se zice că sub domnia îm-

1) Isvoarele şi documentele imperiului de vest. Notiţa la C. Jirecek: Archiv fur slavische Philologie XXI p. 545.

2) *N. Iorga*: Geschichte des rom. Volkes Gotha 1905. tom. I, p. 73.

3) Ibidem, pag. 72. Theofanes uber die Ansiedlungen der Bulgaren, p. 544.

păratului Petru, ar fi apărut în Macedonia, *Jeremie*, renumitul organizator al doctrinei paterene (bogumilice, paulichiane), care ar fi dat întregei mișcări sectare toată direcțiunea și numele său. Se zice chiar că însuși împăratul Samuil ar fi primit împreună cu fiul său, cu sora sa, în scurt cu toată familia sa doctrina, paterenă (bogumilă). Din scriptele presbiterului *Cosma*, contimporan cu Samuil, știm că paterenii (bogumilii) avură un sprijin duternic în guvernământul lui Samuil, și aceasta ne îndreptățește cu atât mai mult a presupune că Samuil va fi fost singur pateren împreună cu toată familia sa, și deoarece erà el român, apoi erà el totodată un pateren (bogumil) român.

Acì voim să facem iară o mică recapitulare din cele istorisite până acuma din istoria română-bulgară ca să relevăm prin aceasta unele momente mai importante cari sunt în stare să ne dovedească în mod eclatant inexactitatea, să nu zicem tendința și reavoința a istoriografilor Slavi și ai acelor influențați de ei, cari susțin că în Balcani și în special în Bulgaria factorul principal a fost numai și numai Slavii, respectiv Bulgarii și cari contestă totodată influiența importantă și participarea puternică a elementului românesc depe amândouă maluri ale Dunărei la viața socială din Balcani și în special al statului așà numit bulgar și anume :

Când *Crum*, regele așà zișilor Bulgari, atacă pe împăratul Mihail I (urmașul lui Nichifor), care fusese ucis în luptă cu Daco-Romani după-ce'l învinse și intră în Hadrianopole, de unde luă 12.000 oameni prizonieri, pentru ce le dărui Crum pe acești prizonieri tocmai Daco-Romanilor, care îi duseră în Dacia-Traiană? Pentrucă toate victoriile arătate ca câștigate de Crum, erau în realitate câștigate de Daco-Români. Și când tot Crum, între anii 810 și 814 înconjuară Constantinopole pe timpul împăratului *Leon Armeanul* și cuprinse toate cetățile din jurul acestei capitale, pentru ce fură toți prizonierii iarăși luați de Daco-Romani și iarăși strămutați în Dacia-Traiană? Pentru că toate victiriile arătate de istoriografi ca făcute de Crum erau de fapt câștigate de Daco-Români.

In anul 820 murì regele Crum și lui îi urmă *Critagon*. In timpul acestui rege se întâmplă o ceartă între Bulgari și Daco-Romani, cearta aceasta se dovedește că așà zișii Româno-bulgari sau Bulgaro-Români nu erau unul și același popor, ci două po-

poare deosebite, cu interese și aspirațiuni separate. Și noi vedem ce se întâmplă cu Bulgarii când Românii nu-i mai ajută... Daco-Românii ca și Traco-Românii erau pe atunci aproape cu toții încreștinați. Critagon supărat că Bulgarii lui începuseră și ei a se încreștină, din cauza contactului mai ales cu Daco-Românii, chiamă la sine pe Episcopul Emanuil din Adrianopole, adus pe locurile acelea de Crum, care favorizase creștinismul, și îi cerù să se lepede de religia creștină. Critagon voià ca prin această mare pildă dată de un episcop creștin să împiedece venirea la creștinism al Bulgarilor. Emanuil nu se supune. Atuncea Critagon ucise prin tortură pre Episcop și pre toți soții acestuia, între cari mulți erau *Daco-Români* și *Traco-Români*. Iată o dovadă că și poporul românesc atât cel din Balcani cât și cel din Dacia-Traiană *posede Sfinți mucenici* ai bisericei creștine, și nu numai Grecii și Slavii precum o susțin aceasta unii, cu atât mai mult încă, deoarece și însuși *Episcopul Emanuil* erà un român.

De aici începură certuri între Românii depe amândouă malurii ale Dunării și între Bulgari, iar sub *Bogor* (Pogor) nepotul lui Crum și urmașul lui Critagon, certurile acestea ajunseră până la crunte răsboaie întreolaltă. Ducii lui Bogor de lângă Dunăre fură bătuți și sdrobiți în mai multe rânduri de către Daco-Românii Bogor se încredințează încurând că el cu propriele sale puteri nu va puteà rezistà Daco-Românilor, de aceea cerù ajutorul Ungurilor, cari decurând se iviră pe țărmurile Mărei-Negre. Daco Romanii din dreapta Dunărei alergară să ajute pe frați lor din stânga Dunărei, și împreună sfărămară oștile unite ale Ungurilor și ale Bulgarilor și le puseră pe goană. Deci *când* le merge bine Bulgarilor? Numai atunci când sunt ajutați de Români de dincolo și de dincoace de Dunăre. Apoi mai departe, când pe tronul dela Bizanț se suie Vasile II treburile Bulgarilor se încurcă și mai rău. Vasile II cuprinde *Ohrida* (Achris) distruge regatul macedo-român din Ohrida pe care Jireček și alți istoriografi slavo-fili îl numesc curat bulgar—pe când de un regat bulgar nu e acuma nici o vorbă și iea totuși numele de Bulgaroctón și nu Vlachoctón, precum ar trebuì să fie. Și de ce? Cu scop ca să cruțe susceptibilitatea Românilor, cari erau prea mulți și desigur prea periculoși pentru imperiul bizantin, precum am văzut aceasta din luptele cele cerbicoase și desperate din urmă ale Românilor și din mulțimea principilor români ce se aflà pe atuncea prin tot Vestul Balcanului

până adânc în Sud până la Grecia, şi precum sau văzut aceasta foarte clar mai târziu sub fraţii Asaneşti.

Vlachii de o parte şi de cealaltă parte a Dunărei îşi urmează înainte vieaţa lor naţională. Vasilie II Bulgaroctonul lasă în testamentul său urmaşilor săi îndatorirea că : dacă Românii se vor sculà din nou în contra Bizantinilor să nu le cruţe mai mult. Aceasta dovedeşte că în Balcani şi că mai ales în Bulgaria au fost mulţi Români, astfel că marele împărat Vasilie II aveà frică de ei pentru împărăţia sa, şi se temeà de răscoala lor, fiindcă au avut dejà a suferì mult din partea răscolei a Românilor sub principele Şişman şi sub fii lui, fraţii David, Moisi, Aron şi mai cu seamă sub al partulea fiu, împăratul Samuil, prin care răscoală erà pus în cel mai mare pericol toată existenţa statului bizantin. Frică pentru o repeţire recidivă erà la Bizantini foarte mare. Cu această frică deosebită faţă de Români se mai dovedeşte şi altceva, se dovedeşte anume cumcă Bulgarilor le merse indecomun numai atunci bine, când ei erau uniţi cu Românii depe ambele maluri ale Dunărei [1]).

Şi acest rol decisiv pentru existenţa Bulgarilor chiar până în ziua de astăzi l'au avut Românii totdeauna prin tot evolul de mijloc şi până astăzi. Românii au fost totdeauna salvatorii Bulgarilor, atât ai naţiunei, cât şi ai religiunei, ai literaturei şi ai scrisului lor. Românii le-au păstrat numele şi renumele atât la crearea primului imperiu româno-bulgar (680), cât şi la crearea al doilea imperiu româno-bulgar (1186) şi mai mare şi mai puternic—precum vom vedeà mai la vale.—Bulgarii au de mulţumì Românilor toată existenţa lor, istorică-naţională, chiar şi existenţa lor de astăzi. Aceasta ne-o dovedeşte faptul recent, *răsboiul româno-ruso-turc* din anul **1877**.

In acest răsboiu aveà Rusia sumeaţă să sufere un dezastru cumplit, toată armata ei de peste 120.000 de combatanţi ce se afla pe câmpurile Bulgariei, avea să fie aruncată în Dunăre de către Turci, dacă nu săreà atunci Românul în ajutor în un mod atât de generos, sub conducerea lui *Carol* pe atunci încă prinţul României. Aşà a voit soarta, cam ironică pentru Rusia sumeaţă, şi prea obrasnică, că deşi Rusia pornise la război cu Turcia sub pre-

1) I. Neniţescu. Dela Românii din Turcia Europeană, Bucureşti, 1895, p. 315—316.

text de a liberà crucea, şi po orul creştin de sub sclavia semilunei, în realitate însă precum a fost tendinţa şi totdeauna, tot aşà şi acuma, de a cucerì şi de a răpì. Totuşi Românul (România) cel bruscat şi desconsiderat de Ruşi au fost acel popor nobil care a scăpat dela moarte Rusia cea îngâmfată acest stat mare, dar putred şi barbar, care a răpit apoi drept resplată pentru această scăpare de moarte prin un avânt de o virtute mare, nobilă special rusească, Basarabia. Slavul, Rusul, a dovedit înaintea lumei întregi şi de astădată, că e un popor perfid, ticălos, barbar, sălbatic, iară ţarul rusesc a dovedit, că nici cuvântul unui împărat rusesc întărit chiar prin tractate, nu valorează nimic, e o nimică o batjocură, înaintea unei pofte sălbatice de a furà de a răpì teritorii streine, fie şi dela acela care l-a scăpat dela moarte, fie şi prin săvârşirea celei mai oribile crime din lume. Fie! Un împărat rusesc poate să-şi promită aşa ceva pentrucă e rus, pravoslavnic. Pentrucă e mare creştin şi face răsboaie tot numai în numele crucei şi a creştinismului. Insă Românul a fost tot acela care a eliberat Bulgaria şi poporul bulgar de robia turcească şi nu Rusia, şi aceasta ar trebuì să nu o uite Bulgarii nici-odată pentru toată viaţa lor, ar trebuì să judece că cine ştie, dacă ar fi ei astăzi aceea ce sunt, dacă în anul 1877 nu veneà din nou Românul, şi vărsându-şi sângele său nobil pe câmpurile Bulgariei pentru ei să le dea Bulgarilor o patrie, un nume şi o libertate.

Şi ca dovadă că nu Rusia ci România (poporul Român) a creat din nou o Bulgarie de astăzi, ne serveşte telegrama desperată a *Marelui Duce Nicolai*. Acea faimoasă şi pentru noi Românii de tot memorabilă depeşe, redactată în limba franceză, sună astfel:

„Alteţei Sale Domnului Carol", la Poiana,

Vino în ajutorul nostru. Treci Dunărea pe unde vei voì, cum vei voì, sub ce condiţiuni vei voì, dar vino grabnic în ajutorul nostru. Turcii ne prăpădesc. Cauza creştină (? Aut.) e pierdută" [1]).

Nicolai.

1) *T. C. Văcărescu*, colonel în rezerva armatei romane. Luptele Româ nilor în răsboiul romano-ruso-turc, din 1877 1878. Bucureşti, 1887, pag. 180. Operă încununată de Academia Română.

Această depeșă reoglindește destul de clar și în mod foarte psichologic strâmtoarea grozavă și situațiunea cu totul compromisă a armatei prea sumețe imperiale rusești și a quartirului general rusesc, care înainte cu vreo câteva săptămâni pretindeà chiar acest quartier general în sumeția sa fără margini, ca totă armata română să fie desfăcută și împărțită între trupele rusești.

Așà au prestat Românii Bu garilor totdeauna, chiar dela începutul existenței lor istorice, serviciile cele mai mari. Românii le-au format și le-au constituit regate și împărății, i-au dat belidici mari, împărați puternici, geniali, cari au pus toată lumea balcanică în groază și în uimire. Românii i-au scăpat prin con tingentele lor mari și eroice de peire și nimicire, le-au conservat chiar religia și toată literatura religioasă-bulgărească, etc... în scurt se poate cu tot dreptul zice că Bulgarii datoresc Românilor toată existența lor de astăzi, și totuși istoriografii Slavi sunt atât de mici la suflet (spirit), atât de corupți în fanatismul lor panslav, ca d. e. C. Jireček, Drinov, Račcki Cvijič, Grigorovič, Gopčevič, Jagič, Daničič, etc. etc. încât ei deneagă cu desăvârșire, nu numai rolul nostru important ce l-am avut prin tot evul de mijloc până astăzi, în toată istoria și viața balcanică, ne deneagă nu numai sprijinul puternic ce l-am dat necontâuit în susținerea slavilor din Balcani. și în special al poporului bulgar, ci ei ne falsifică chiar și istoria și ne deneagă cu desăvârșire existența noastră în Balcani cea de odinioară și mai ales cea de astăzi.— O impertinență slavă mai mare nici că se mai poate.

După ce devenise imperiul român dela Olhrida sub împăratul Samuil nimicit de către Vasile II la anul **1018**, Românii par a fi acuma plictisiți de alianța lor cu Bulgarii. Mai ales după căderea Ohridei, se strâng ei în locuri prăpăstioase prin creștetul munților Balcani, Rodope și Pind, și aceasta din cauza desbinărilor profunde ce se iscase între cei ce guvernau acest stat și care slăbindu-l, l-a deteriorat, dar toate acestea introduse și propagate de Bizantini [1]).

După distrugerea imperiului româno-bulgar sub Boris II și Roman urmașul lui Petru, prin împăratul bizantin *Timișcă* la anul **971** respective a imperiului român din Ohrida la anul **1018**, prin aproape un secol și jumătate, autoritatea împăraților

1) *C. Naum*· „Românii din Macedonia", București, 1901.

bizantini se întinse până la Dunăre, iară populaţiunea românească, care în această epocă e cunoscută sub numele de „Vlachi“ [1]), se găsesc în mare număr în Macedonia în munţii Hemului şi ai Pindului unde au sate numeroase aşezate pe piscurile munţilor, apoi la nordul Albaniei, apoi prin toată Serbia [2]) şi anume pe toată valea Moraviei până la isvoarele ei şi a Timocului, apoi în Raşcia cea veche cu Câmpul-Mierlei, cu care ţară se mândresc Sârbii atât de mult dar fără de nici un drept, apoi prin principatele Zeta, Hum, Tribunia, Rama şi Bosnia de astăzi.

Insemnătatea importantă a Românilor din acel timp şi valoarea lor pentru imperiul bizantin ne arată chiar şi această împrejurare, că însuşi împăratul Vasile II, ca să păstreze pre redeşteptaţii Români sub ascultarea imperiului bizantin, garantează boerilor şi aristocraţimei române toate privilegiile ce le aveau ei de pe timpul imperiului lor liber din Ohrida, îi primì pre mulţi în funcţiunile statului şi îi trată egal cu ceilalţi aristocraţi ai împărăţiei sale, iar clerului îi lăsă neatârnarea bisericească, dându-i un patriarch naţional, numit *Ioan*, cu reşedinţa în *Ohrida* şi numai episcopia Dorostolului (Silistria), ce aparţinea odată imperiului romano-bulgar distrus, rămase sub ascultarea patriarchului din Constantinopole. Incă o dovadă cât de puţin valorau pe atunci Bulgarii înaintea lui Vasile II şi înaintea Bizantinilor.

Vasile II murise fără de copii şi lui îi urmase fratele său *Constantin VII* (1025 1028). In decursul domniei lui avù imperiul bizantin să se apere de prădăciunile Pecenaţilor prin ţările de lângă Dunărea de jos şi de ale Arabilor din Africa în Marea-Egeică. Pe patul morţii (1028) îşi căsătorì el pre una dintre cele trei fete ce le avea, pre *Zoiţa*, după bătrânul patriciu *Roman Arginteanul* (Ρωμαῖος Ἀργυρόπουλος) şi îl destinase urmaş pe tronul său care guvernase dela 1028 1031. Acesta potoli mai întâiu o conjuraţie făcută în contra sa şi apoi se ostì cu dom-

[1]) *Τοὺς κατὰ τὸν Αἶμον τὸ ὄρος Βαρβάρους, οἱ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσκονται* citat de Xenopol, Nic. Choniat, p. 482.

2) *Ştefan Nemania* (1158—1199) dă mănastirei Chilindarului din muntele Athos 170 de familii Valache. *Ştefan Uros I*, adauge către această danie încă alte 300 de familii Valache de lângă Drina.

nitorii mahomedanilor din Asia, când cu noroc, când fără noroc. După moartea lui, în Aprilie 1034, în urma unei înveninări din partea soţiei sale, alese aceasta ca bărbat şi ca împărat pre *Mihaiu IV Paflagoneanul* (1034—1041). Acesta îşi recrută cu simbrie ostaşi dintre Ruşi şi Veringari din Scandinavia. Aceştia apărară cu succes, prin anii 1034 şi 1035 Marea Egeică de prădăciunile Arabilor, iar la anul 1040 cuceriră şi cu ajutorul Normanilor, cetăţi din Italia de jos, dar neînţelegerile dintre comandanţi împiedicară săvârşirea lucrului început.

Cu toate favorurile ce le aveau Românii căpătate încă dela împăratul Vasilie II, ei nu se astâmpărară. Dorul după independenţă şi după imperiul lor liber din Ohrida erà necontenit treaz în ei, şi acest dor după libertate izbucnise din nou prin fapte mari şi puternice.

Pe atuncea se aflase prin munţii Macedoniei un strănepot de al comitelui roman *Şişman*, dela fiul său Gavril, cu numele *Petru Deleanul.* Acesta nu putù uità nimicirea imperiului cel înfiinţat de feciorii lui Şişman respective de Samuil, de vrednicul împărat român, de aceea se folosì el de nemulţumirea iscată în popor din cauza cererii birului în bani şi nu ca mai înainte în cereale, şi pornì în anii **1040** şi **1041** o răscoală de eliberare. Lui Petru Deleanul îi răuşeşte pentru un moment de a strânge sub sceptrul său regatul strămoşesc ce picase sub loviturile puternice ale lui Vasilie II. Cu puţine trupe atacă el *Skoplje* şi *Naisus* (Niş), pretutindeni fiind cu bucurie aşteptat, omorînd pre Greci cu mare furie pretutindeni pe unde îi află.

Cedrenus zice în această privinţă următoarele: „Bizantinii silesc în acest timp din răsputeri a înfrânge biruitorul mers al Românilor, însă nu isbutesc. Desorganizarea imperiului din răsărit erà prea mare. Cei puternici odată, erau acuma prea slabi spre a puteà luptà în contra viguroşilor Români din Nordul Macedoniei".

Bizantinii alerg deci la intrigă, unica lor armă, cea mai puternică şi cea mai glorioasă ce a posedat ei prin toate veacurile existenţei lor până astăzi. Ei răscoală o parte din bulgari prin Greci spioni şi prin omeni plătiţi ai curţii imperiale bizantine şi fac ca acei bulgari răsculaţi, cari ţineau cu Românii, să se despartă de Petru Deleanul şi să proclame de rege al lor pre o creatură a imperialilor şi anume pre *Teihomer.*

Mişcarea aceasta separatistă aveà chiar sorţi de isbândă. De'eanu înţelese imediat că aci trebue să risce totul pentru ca să câştige totul.

El îşi uneşte deci oştile lui cu ale lui Teihomer, strânge la un loc toate capacităţile cele mai mari ale Românilor, apare însuş înaintea acestui măreţ tribunal, adică înaintea întregului popor, spre a fi judecat, şi ţine poporului adunat o cuvântare însufleţitoare, declarând că dacă voeşte poporul, el se va supune lui Teihomer, se va închinà lui, şi-l va recunoaşte de stăpân al său. Dar în acelaş timp [1]) aminteşte el despre victoriile sale la cari i-a condus el până acuma, amintind în acelaş timp de nobilul său strămoş *Samuil*, de marele împărat al cărui nume ne deşteaptă visurile de glorie şi de mărire românească ale celor din jurul său.

Face apoi apel la elementul românesc, la „acei urmaşi" ai împărăţiei române, ce a format gloria poporului român, la umbra lui Şisman şi a marelui Samoil, care ne-au lăsat un nume glorios de „români", întrebându- dacă dânşii consimt a aveà de rege pre acel venetic, sau pre dânsul?"

După ce zise acestea, se făcù larmă mare, şi strigând că numai pre Deleanul îl voiesc, îl ucid pre Teihomer îndată cu pietre [2]).

După această nouă proclamare, porneşte Deleanul cu oastea sa asupra Bizantinilor, surprinde armata lor şi o pune pe fugă. Impăratul pierde o mulţime de oameni, sculele, aurul, argintul, mulţi bani, toate bagajele sale, pre cari pun mâna Românii [3]). Deleanul îşi stabileşte quartirul său în Nordul Tesaliei, făcând neîncetate lovituri pline de succes, atât spre Sud în Grecia, cât şi spre Nord. Mulţi din locuitorii diferitelor cetăţi, nemai putând suportà birurile cele grele puse de Bizantini, se uneau de bună voie cu Românii, pre cari îi primeau ca pre nişte eliberatori.

Aceasta erà pe atunci când împăratul grecesc *Mihail IV Paflagon* năvăleşte în anul 1010 în Dalmaţia, dar e învins de către *Dobroslav*, regele serbesc.

---

1. Tot la Codrenus, opul sus citat.
2. *Cedrenus*, opul sus citat.
3. *Const. I. Naum*: „Românii din Macedonia, dela anii 1140". Bucureşti, 1901, pag. 18 24.

Un alt nepot al împăratului Samuil, cu numele *Alexian* (sau Alusian) fiul lui Aron, trăià în Constantinopole.

In urma unor neînţelegeri, sau poate şi intrigi greceşti, de cari curtea grecească erà neîntrecută, fuge Alexian din Constantinopole la vărul său Deleanu Se poate prea bine ca acest Alexian, crescut la curtea bizantină, să fi avut sentimente mai mult greceşti decât româneşti, şi aceasta e şi de tot probabil, de oarece el a fost ca de obiceiu un instrument ruşinos, detestabil al împăratului bizantin, în contra lui Deleanu. Căci Grecii, un popor corupt şi cu totul decăzut, văzând că nu-l poate învinge pre Deleanul cu armele luptei drepte şi al vitejiei, recurseră la asasinări şi la faptele cele mai mişeleşti. Ei îl cumpărase pre Alexian, care avusese dejà tot aceeaş creştere coruptă, demoralizată grecească, trăind întrei ei, şi-l trimise la Deleanul ca să-l nimicească în orice mod ar fi. Alexian aduce în adevăr la pieire pe Deleanu şi cu el întreg edificiul ridicat de dânsul cu atâta glorie şi vitejie. Faptele lui Alexian îl arată nu ca pre un nemulţumit malcontent şi fugar dela curtea imperială, care caută a se răsbunà în contra Bizantinilor, ci din contră, ca pre un mişel şi trădător mizerabil al poporului, al neamului său propriu, care spurcă şi necinsteşte amintirea glorioasă a strămoşilor săi, ca pre o unealtă ruşinoasă a poporului celui mai ticălos de pe lume, al Bizantinilor şi al Grecilor de astăzi.

Alexian, venind la Deleanul, se pare că nu a implorat atât ajutor, cât a căutat mai mult a-şi arătà drepturile ce le-ar aveà la tronul regatului românesc.

Deleanul se vede silit de a-l primì de consoţiu la comanda armatei, îi încredinţează 40.000 de ostaşi şi îl trimite în contra Tesalonicului. Cetatea rezistă însă atacului, iar Alexian se hotăreşte ca s'o împresoare şi s'o capete astfel prin foame. In acest timp Bziantinii ies fără de veste afară din cetate, isbesc cu furie în trupele adormite, producând o învălmăşeală fatală şi o nimicire. Vreo 15 până la 20.000 de oameni din armata lui Alexian au rămas morţi. Restul oştirii, împreună cu Alexian fug la Deleanul.

Nu numai atâta că Alexian pierduse prin indolenţa (se vede că erà intenţionată) şi prin incapacitatea sa toată campania, dar el urmărise scopul său destructiv, adică nimicirea totală a imperiului român abià în reconstruire, mai departe semănând

pretutindeni discordie între credincioşii regelui, dar mai ales în elementul bulgar ce se află în armata lui Deleanu, care element eră totdeauna foarte accesibil manoperelor perverse ce veneau din Bizanţ. Deleanul nu putù uità pierderea dela Salonic, unde Alexian voià să conducă cu orice preţ singur armata, şi-i face amare imputări pentru nesocotinţa, neaptitudinea şi lipsa de energie, cari au făcut să piardă lupta şi atâtea mii de soldaţi şi care îl face uneori ca să se îndoiască de buna-credinţă a vărului şi a aliatului său.

Atunci Alexian grăbeşte evenimentele; la un ospăţ, după ce îl ameţeşte cu vinuri pre regele Deleanu, îi scoate ochii, îl lasă orb şi sub paza câtorva conjuratori ai săi, iar singur se întoarce, după ce şi-a împlinit misiunea luată dela Greci, la Bizanţ. Aci este el primit cu mare pompă şi cu multe onoruri. Imperialii atacă acuma oştile nenorocitului Deleanu o fugăreşte prin munţii Hemului, prind pre Deleanul şi pre credincioşii săi Români şi îi aruncă în temniţele Bizantinului, iar regatul cade acuma cu desăvârşire din nou sub domnia bizantină. Aceasta se întâmplă sub împăratul grecesc *Michail IV Paflagon*, în anul 1041.

Aşà se pierde o domnie, un imperiu întreg, toată gloria şi mărirea purtată şi susţinută cu atâta vitejie şi energie de ginta română, prin intrigile şi mârşevinle Bizantinilor, prin perfidia şi trădarea ticăloasă chiar a unuia din neamul său propriu. Cât de multe exemple triste de felul acesta avem noi şi astăzi? Cât de mult însemnează înstrăinarea, ce mare nenorocire chiar pentru un întreg stat, pentru un întreg popor, e creşterea rea, conruptă, creşterea străină, despre aceasta avem noi exemple foarte triste, nu numai în istorie, ci şi astăzi pretutindenea între Români, dar mai ales în Bucovina şi în România. Pe aicea ne poate servi înstrăinarea neamului nostru prin moravurile şi apucăturile străine, prin adorarea a tot ce e străin, prin stricarea caracterului şi a firei noastre curat române, etc..... de mari exemple de groază şi de desperare pentru viitorul neamului nostru, ce ne aşteaptă.

Românii se mai răsculară de mai multe ori în contra domniei bizantine; aşà la anul 1073, sub conducerea lui *George Voila*, apoi la anul 1078 la Filipopol, provocată de paterenul (bogumilul) român *Leca*, sub împăratul bizantin *Nichifor Botaniades* (1078 1081), apoi s'a fost făcut o răscoală în anul 1086

în *Belotava*, sub conducerea unui alt pateren (bogumil [1]), dar toate au fost în zadar, căci nici una din acele întreprinderi nu au durat lung, ci fură în curând potolite. De aici apoi și până la răscoala grandioasă a Românilor din Macedonia în contra imperiului bizantin, conduse de frații *Petru*, *Asan* și *Ionița*, la anul 1186, nu auzim mai mult nimica despre Românii din Balcani. Abià la anul 1186 începe să pulseze din nou o nouă vieață puternică românească în întregul Balcan, care trezise din nou gloria antică, scoase din nou în renume vitejia românească, care reîntemeiase din nou imperiul Româno-Bulgar, în un mod și mai strălucit decât cel înainte și lucru de tot caracteristic — și de astădată tot numai prin *inițiativa* și *curagiul Românilor* și nu al Bulgarilor (Slavilor) și de astădată pun numai Românii și nu Bulgarii în spaimă toată lumea balcanică, dar mai ales întreg imperiul bizantin și fac să se sgudue acest imperiu din nou până în temelia sa.

---

1. *Dr. I. G. Sbiera*: „Istoria Românilor dela originea lor". Cernăuți, 1906, p. 330.

CAPITOLUL III.

Imperiul al II-lea Romano-Bulgar până la cucerirea Bulgariei respective a Constantinopolei prin Turci dela 1186 1393 respect v 1453.

Spre a puteà mai bine pricepe desvoltarea Bogumilismului în Balcani, spre a puteà cunoaşte mai exact vieaţa socială şi intelectuală pe la diferitele state creştine din Peninsula Balcanică, spre a arătà tot deodată cu dovezi istorice — pe cât mi-a fost cu putinţă, din puţinele documente ce le avem, cu părere de rău, încă în această parte a istoriei noastre — că cu totul contrar expunerilor tendenţioase şi grozav de şovmiste ale istoriografilor slavi, vieaţa românească din Balcani nu erà deloc strivită, cu invasiunea Slavilor, nici pre timpul invaziunei, nici în urma ei, ci din contră, că poporul român din Balcani erà plin de vigoare, plin de vitalitate şi de activitate pe toate terenurile, şi că el a format chiar un factor puternic şi decisiv în toate afacerile Balcanului, aflu de lipsă să amintesc aci unele despre istoria statelor balcanice din evolul de mijloc, dar mai ales despre istoria Românilor din Balcani dela secolul al XII-lea pânăla venirea Turcilor, respective pânăla cucerirea Constantinopolei prin Turci la anul 1153, timpul ce conţine mai cu seamă istoria imperiului al doilea Româno-Bulgar, începând cu impulsiunea puternică dată de către fraţii Asaneşti sau Muşăteşti [1]) la anul 1186; vom în-

1. *Dr. I G. Sbiera*: „Istoria Românilor dela originea lor". Cernăuţi, 1906. Vol. I, p. 421 430.

Fiţişà deci începutul, înfiinţarea, desvoltarea şi peripeţiile acestui stat, apoi decadenţa lui, după moartea Asaneştilor, până la a lui totală supunere prin Turci. Vom trată deci despre partea cea mai însemnată a vieţei noastre româneşti din Balcani, care parte a istoriei balcanice a fost până astăzi de către istoriografii străini cu intenţiune cu totul ignorată, ba chiar cu tendinţă falşificată, prea uşor tratată chiar de către istoriografii români, din cauza lipsei de izvoare necesare şi suficiente, tot odată şi din cauza lipsei cercetărilor proprii mai profunde, independente de acele străine cari sunt în mare parte falşificate de Slavi, cari nu sunt numai foarte necomplecte, ci chiar şi superficial tratate. Din această cauză, putem zice că o istorie complectă *a tuturor Românilor din Balcani*, până astăzi, nici nu există, deşi avem atâţia corifei români, în istoria română, atâţia istoriografi renumiţi români, etc. Această împrejurare formează un gol mare şi foarte regretabil în istoriografia noastră română, în cunoaşterea mai deaproape a neamului nostru de pretutindenea, ori pe unde s'ar află el; deaceea, ocupaţiunea de predilecţiune a bărbaţilor noştri competenţi ar trebui să fie, de a întreprinde cercetări severe independente de cercetările şi izvoarele făurite meşteşugite şi întocmite de istoriografii Slavi, pe la diferitele centre şi biblioteci vechi, precum Veneţia, Ragusa, Vatican, Agram, Stambul, mai ales pe la oraşele cele mai însemnate româneşti din Macedonia, Epir, Tesalia şi pe la cele din Tracia, prin diferite locuri în Balcani, în Pind, etc.... de a se ocupà cu scoaterea la lumină ale acelor documente cari ar puteà dezveli şi preciză trecutul nostru mare şi frumos din Balcani, cari ne-ar puteà înfăţişà atâtea şi atâtea izvoare atâtea tezaure încă necunoscute sau chiar cu intenţiune întunecate şi acoperite cu lutul falşificaţiunilor posterioare de către cei cu musca pe căciulă, cari au interes de a ne arătà lumei de neexistenţi şi fără de vreo istorie în Balcani. Altfel am fi atunci apreciaţi de străini cari nu ne cunosc şi voiesc să ne cunoască, altfel ar ieşi atunci la iveală însemnătatea şi vaza noastră, a Românilor, înaintea Slavilor şi înaintea lumei întregi, iar mai presus de toate conştiinţa noastră naţională ar fi cu mult mai ridicată, cu mult mai activă.

Imperiul bizantin vegetând din zi în zi, se apropiase tot mai mult, tot mai mult de catastrofa sa. Nici un an nu treceà fără de vre un răsboiu nenorocit, fără de incursiuni devastatoare

în ţară, din vre o parte. In provinciile dunărene, vieţuiau pe atuncea Românii, împreună cu puţini Cumani, ce rămaseră locului încă de pe timpul invaziunilor, dar care începură de a se pierde cu totul în rasa română. Cumanii, bătuţi fiind de Mongoli, cu ocaziunea năvălirii lor în Europa, sub regele lor *Genghis-Kahn* (1206—1227), în bătălia dela *Calca*, dincolo de Nipru şi îngroziţi de urgia lor, se retrăsese o parte spre miazăzi, trecuse Dunărea în regatul Românilor şi al Bulgarilor, se aşezase între Duănre şi ţările Mării-Negre, în Dobrogea de astăzi, altă parte rămase pe loc cercând încă a se opune înaintării Mongolilor. Dar bătuţi fiind mai adeseori, cerură Cumanii în anul 1235, dela regele Ungariei Bela IV (1235 1270) învoirea ca să treacă cu toţii în Ungaria. Căpătând permisiune, plecară Cumanii în număr de vro 50.000 de familii, sub conducerea lui *Culean* în Ungaria şi fură aşezaţi între Tisa şi Dunăre, unde au rămas pentru totdeauna. dispărând cu desăvârşire între Maghiari şi Români. Cei puţini ce rămase în ţările româneşti (Moldova şi Muntenia), se romanizară dejà prin secolul al XIII-lea, căci pe timpul formării ale acelor două state române, nu-i mai aflăm pe acolo. Ca dovadă că o seamă din ei or fi rămas şi prin principatele româneşti, unde petrecură cam între anii 1080—1230, este că mai multe localităţi din părţile acestea poartă încă numiri ce amintesc esistenţa lor : ca d. e. Comana, Comanca, Comăneşti, etc. [1]).

Dela plecarea Cumanilor în Ungaria n'a mai fost ocupat în mod permanent teritoriul Moldovei şi al Munteniei de nici o altă seminţie străină, deşi n'a rămas scutite nici aceste ţări de năvăliri şi de prădări din partea Mongolilor, cunoscuţi la Români mai ales sub numele de *Tătari*. Din această cauză, prinseră Românii de acolo a se întări, din ce în ce tot mai tare, prin micile ducate ce le aveau şi a tinde la o împreunare în ducate mai mari şi mai capabile de a-şi apără existenţa şi neatârnarea lor. Din această cauză, intrară ei şi în conflicte serioase cu regii Ungariei şi ca rezultat erà întemeierea celor două principate româneşti : Muntenia şi Moldova.

Istoriografii moderni, şi mai ales cei de panură slavă, în frunte cu faimosul *C. Jireček*, zic însă neîncetat ca să slăbească numai valoarea Românilor, şi în special a celor din Balcani, că

1. *Frunzescu D.* : „Dicţionar Topografic", Bucureşti, 1872.

în ţările Dunărene au fost numai Cumani şi nu Români, ceeace e cu totul falş, căci Românii au existat între Carpaţi şi Nistru, ba şi mai departe, spre Est, pânăla Bug şi Chiev şi înainte de descălecarea Românilor în cele două principale şi formau chiar diferite Cnezenate, unul cel al *Bolechovului* (Moldova de sus, Bucovina, Galiţia şi Padolia, pânăla Chiev.), cu capitala în *Bolechov* (Villa-Vallachorum), celălalt mai spre sud, al *Brodnicului* (Moldova de jos, Ucranici pânăla Nipru), cu capitala *Proi labum* (Brăila), care asistă dejà înainte de anii 1147 şi sunt amintite şi de către analele ruseşti, despre care aminteşte şi istoriograful nostru Dr. D. Onciul în opul său „Originea Principatelor Române".

Dar chiar şi în Vest de ducatul Bolechovului, pe tot teritoriul până în Nord de Lemberg, Bielcici şi în Ost de râul Bug, vor fi încă existat Români şi înainte de formarea acestor cnezenate, căci de unde s'ar fi format aceste cnezenate române, dacă n'ar fi fost şi înainte încă Români. Deaceea şi numirile topografice, hidrografice, etc., ce se află în mare mulţime şi astăzi încă prin toată Galiţia de Ost (vezi Rutenizarea Bucovinei, de un Bucovinean, Minerva Bucureşti, 1904, p. 302—304), sunt în mare parte şi astăzi încă româneşti. Dar fiindcă Cumanii au stăpânit prin un timp teritoriilre Românilor şi fiindcă Cumanii erau istoriceşte maj mult cunoscuţi decât Românii, de acolo şi numirea mai adese întrebuinţată (generală) de Cumani pentru toată populaţiunea din aceste ţări, deaceea şi istoriografii bizantini numeau în superficialitatea lor sub cuvântul „Cumani", „Schiţi" şi „Misi" îndecomun popoarele din acele ţări adesea ori şi pe Români.

In Balcani se începuse a se deşteptà conştiinţa de sine la diferite rase, dar mai ales, precum vom vedeà mai la vale, la poporul român, care se află pretutindene în Balcani : în Bulgaria, Serbia, Bosnia, Dalmaţia, Albania, Macedonia, Epir' Tracia, Tesalia şi până adânc în Peloponez, care ţară se chiamă şi până astăzi încă de către populaţiunea indigenă „*Mania*', dela forma unei mâne cu 5 degete şi e un cuvânt curat românesc şi nu precum zic scriitorii slavi în frunte cu C. Jireček, că Românii se aflau numai vreo câţiva în Macedonia de Sud şi Tesalia, şi mai departe absolut nimic ci din contră, Românii au fost elementul cel mai preponderant şi cel mai activ din întreg Bal-

canul, cari dăduse impuls la formarea de noui state. Insulele bizantine şi litoralul mării Egeice erau devastate de către corsarii normandini şi saracenici. In Asia-Mică se dezvoltase puterea Seldciuchilor, cari aşezase sediul lor în *Nicea* şi în *Nicomedea*. Bizantinii nu erau mai mult capabili de a apără singuri imperiul lor de atacul acestor puteri noui şi proaspete. In armata imperială se aflau reprezentate toate popoarele Balcanului, şi toate se luptau numai pentru mărirea şi gloria imperiului bizantin, tot aşà precum se luptă astăzi atâtea popoare, atâtea milioane de Români din Austria şi Rusia, etc., pentru mărirea şi gloria acestor state şi pentru pieirea Românilor înşuşi. Aşà luptară în armata bizantină Normani, Sârbi, Bulgari, Ruşi, Cerchezi, Tătari, Armeni, Arabi, dar partea cea mai însemnată din armata lor erau Românii[1]) din Balcani şi mai cu seamă cei din Pind.

Nime deci nu observà abizul cumplit în care erà necontenit ameninţat să pice imperiul bizantin, ci din contră, Bizantinii aşteptau necontenit minuni, ce ar aveà să le pice din cer, şi încolo se desfătau în trândăvie, în conrupţiunea, în orgiile proverbiale greceşti. Mânăstirile lor erau locuri de orgie, cuiburi de desfrânare, iar popii lor serbau ca în Roma, pe timpul decadenţei imperiului, serbări luperculare, şi erà casta cea mai abiectă, îmbuibată de imoraliate şi de conrupţiune. In *Atos* se formase o republică întreagă de călugări infectaţi până în măduvă de ticăloşiile unei vieţi desfrânate, proprii numai poporului degenerat al Grecilor moderni. Din cauza acestor ticăloşii, se iscase în imperiul bizantin o mulţime de doctrine şi secte religioase. Aşà se iveşte secta *Manicheista, Paulichiană, Ariană Adamită, Bogumilă* sau *Paterenă, Masaliană*, etc. Mai ales Bogumilismul prinse mari rădăcini în popor şi se lăţise prin mijlocirea Românilor, prin literatura bogumilă ce se născù cu această ocaziune, scrisă mai ales de Românii din Macedonia, Tesalia şi Tracia, scrise parte în limba slavonă veche, care erà limba bisericească la popoarele din Balcani, parte, dar mai puţin, în

1. *C. Jireček*, în calitatea sa de istoriograf înfocat al Bulgarilor şi îndecomun al rasai slave, nu aminteşte deloc că în armata bizantină ar fi esistat cândva şi Români, ci vorbeşte numai despre Bulgari, grozav, lăudându-i că ar fi fost primul popor din tot Balcanul şi că tot Balcanul erà plin de Bulgari. Vezi opul lui pamflet „Geschichte der Bulgaren", Praga, 1887. Cu această lucrare grozav şovinistă şi tendenţioasă, vom aveà ocaziunea să ne ocupăm mai adeseori.

limba greacă. Această doctrină se întinse în mod uimitor de repede peste tot Balcanul, trecând chiar și peste frontierele Balcanului. Comnenii îl mai slăbiră imperiul și așa decăzut, afară de aceea și prin introducerea feudalismului occidental.

Pe când sub dominațiunea curat absolutistică, individul erà aproape obscur și nu puteà nimica, se sculase sub sistemul feudal bărbați energici, întreprinzători, îndrăzneți și ambițiunea personală căpătase acuma teren liber. Afară de aceea, toată monarhia bizantină erà acoperită ca cu un năvod de stațiuni și de agenții comerciale italiene, ce formau complecte emporie independente. In fiecare oraș mai mare se aflau magazine de marfă și biserici ale comercianților „latini”. Primii comercianți italieni veniseră din *Amalfi*. Pe lângă ei, ocupară teren apoi cei din *Pisa*, *Genua*, *Veneția*, în fine și *Ragusa*, și toți erau înzestrați de către împărat cu privilegii și imunități excelente. *Perea*, dincolo de Cornul de Aur, erà quartirul principal al „Latinilor”. Pe la anul 1180 locuiau acolo mai mult de 60.000 de italieni. Influența cea mai mare o avură Venețianii. Ei nu se lăsară seduși de entusiasmul falș, șiret al cruciaților, ci ei căutară a-și întări puterea lor în Sudul Balcanului și așteptară liniștiți și cu pacientă timpul potrivit, când le va picà dela sine în brațe dominațiunea preste această țară frumoasă.

Impăratul *Emanuil Comnen*, un domnitor cult, altfel eroic, dar foarte desfrânat, murise în anul 1180, lăsând ca moștenitor pre un fiu nevrâstnic, pre *Alexie*. In cearta ce urmase apoi pentru purtarea epitropiei preste succesorul de tron, învinse partida cea grecească, pre cea latină, iar aceștia răsplătiseră această învingere cu o jefuire grandioasă a orașelor litorale. După trei ani fù omorât Alexie de mâna coregentului *Andronic Comnen*.

Domnia lui Andronic erà încă de o durată scurtă. Cupa nenorocirilor erà dejà plină. *Bela III*, regele Ungariei, ocupase Branicevo, Niș și Sofia. Aliatul său, Marele-Jupan *Ștefan Nemania*, care înfrânse rezistența fraților săi, unise principatele răslețe ale țărilor sârbești, și puse astfel baza unei dominațiuni sârbești, luând tot deodată necontenit, bucată câte o bucată din imperiul șubred bizantin. *Wilhelm II*, regele Normanilor din Italia de Sud, cucerise Tesalonic și se pregătise dejà pentru o expedițiune în contra Constantinopolei, unde se aflase o confuziune complectă și lupte cumplite pentru tron. Andronic fù omorât în

mod crud, iar în locul lui fù ridicat d împărat *Isac II Angel* (1186 1195). Acesta începuse domnia lui printr'o victorie strălucită asupra Normanilor, la *Dimitria*, lângă râul *Strimon*; recuceri dela Normani Tesalonicul (1187) totuş, el erà cu atât mai puţin apt, mai puţin chemat de a reţineà imperiul său deja putregăit, de pierzare, deoarece el singur erà un om laş, hapşin, arogant, tiran, şi fără nici o calitate de domnie. Tesaurul ţării erà cu totul slăbit şi imperiul se ajutà numai prin minciuni şi prin decretarea de monede falşe. In totul acestor împrejurări fatale, mai venì un caz şi mai fatal pentru imperiul bizantin, care provocase un foc general în întreg Balcanul.

Isac II îşi luase de soţie pre *Margareta*, fiica lui *Bela III*, regele Ungariei. Insă pentru nuntă îi lipseà parale. De aceea îi plesnise în gând să puie noui impozite, prin cari ar puteà stoarce parale dela populaţiunea imperiului. Deoarece de populaţiunea oraşelor şi a poporului agricol aveà el frică, apoi se asvârlise el cu toată puterea asupra păturei, păstorilor şi a crescătorilor de vite, crezând că aceştia fiind un popor mai mult nomad, ii va fi mai puţin periculos decât oraşele şi satele. Prin aceste impozite lovise el deci mai ales populaţiunea română din Tracia, Macedonia, Tesalia, Epir, deoarece, mai ales Românii din aceste părţi, se ocupau cu predilecţiune — ca şi astăzi încă — cu păstoritul şi cu viticultura, totodată erau Românii cei mai avuţi în turme de oi, în cirezi de vaci şi boi, precum şi în herghelii de cai, deaceea apăsau acele impozite mai greu asupra lor, decât asupra altora. Agenţii însărcinaţi cu strângerea acestor dări, amploiaţii bizantini, se purtară afară de aceea ca nişte hoţi de codru, prădând, jefuind, jupuind poporul român pe unde puteau, sub cuvânt de poruncă împărătească, şi orice reclamaţiune erà zadarnică, ba chiar luată în râs[1]), şi aceasta amărî cumplit pre Românii, întru atâta încât multi erau gata să apuce arma ca să se apere.

Această măsură drastică, făcù pre Românii din Pind şi din sudul Hemului să trimeată o deputaţiune la împăratul Isac II, ca să se plângă. Capii acestei deputaţiuni erau trei fraţi Români *Petru*, *Asan* şi *Ioniţă*, descendenţi ai marelui rege român Samuil, domnitor al primului imperiu româno-bulgar din Ohrida. Pretenţiunile acestei deputaţiuni erau foarte modeste. Ei cereau

1. Nichita Choniatul, l. c., p. 481—482,

o împărțire mai egală a dărilor unde ar aveà să poarte și ceilalți cetățeni într'un mod egal sarcinele birului și nu numai Românii, apoi ca împăratul să le permită a recrută, pentru greci, o oaste, iar loi să li se deà cu adeverință scrisă, spre administrare, vre-un ținut cu puțin venit în munții Emului. Pretențiunile solilor fură respinse, și unul din ei, Asan, fiindcă se prea întreceà cu vorba și amenințà chiar cu o răscoală, când se vor întoarce acasă, dacă nu li se va împlinì cererea, fu pălmuit, la ordinul principelui Ioan Cantacuzin.

Această purtare nechibzuită a curtei bizantine și respingerea cererei, fù mai pre urmă crunt răsbunată.

Printre Românii din Balcani, n'au încetat niciodată a existà familie, bărbați cu suflete mari, cu acțiuni puternice, cu calități înalte, superioare celorlalte popoare. Aceasta se vede de acolo, că precum în anul 963, așà și acuma în anul 1186, tot Românii au fost aceia cari au conceput răscoala generală a Românilor și a lepădării lor de Greci, cari au organizat și au condus acea răscoală până la înființarea unui imperiu independent. Acești frați Petru, Asan și Ioniță, erau originari din munții Emului, cel puțin despre Ioniță ne spune *Nichită Coniatul*[1]), că erà născut și crescut acolo. Cu deosebire Petru și Asan, ca cei mai mari, au pornit mișcarea națională, pentrucă numai de ei zice martorul ocular *Nicela Coniales* că, ei erau începătorii răului, și aceia cari au răsculat tot poporul" și în alt loc, tot el zice, că „Românii se codeau la început și se retrăgeau dela răscoală, spre care erau împinși de către Petru și Asan" și.... „că începătorii răului, adică Petru și Asan..... porniră cu fuga spre Dunăre".

Tot Nicetas Choniates ne spune că acești bărbați, Petru, Asan și Ioniță, au fost frați buni. Intr'un loc zice el despre Petru și Asan, că ei au fost ὁμογενεῖς καὶ ταυτόσποροι = de una și aceeaș naștere și de aceeaș sămânță"; în alt loc numește el pre Petru și Asan οἱ ταντόαιμοι" de acelaș sânge" și cevà mai la vale, zice că „ἄτερος δέ τῶν ὅμαι μόνων, ὁ Πέτρας καὶ στεφανίσκῳ χρυσέῳ διαδεῖται τὴν κεφαλὴν = că ceilalți din frați, Petru și cu o coroniță de aur își ornà capul"; apoi aiurea, vorbind despre o excursiune de pradă în ținuturile Filipopolei, zice că aceasta

1. Nicetas, l. c., pag. 806, 482, 485, 487 τραφεὶς 'ἐν τῷ Αἵμον καὶ γενεσεὶς.

o făcù Asan, al doilea din frați, „ὕτερος των αδελφων" în alt loc, povestind încercările de pace ale împăratului Isac Angel cu Petru și Asan, ne spune, că ele fură zadarnicite de Asan, bărbat mai răsboinic şi cu mult mai presus decât fratele său „ἄνδρα πολεμικὸν καὶ λίαν τοῦ ἀδελφοῦ προφερέστερον. Incât despre naționalitatea acestor frați, ea încă nu poate fi luată la îndoială, dacă ne ținem de aceea ce ne spun scriitorii contimporani. Intre aceştia, cel dintâiu este tot Niceta Coniates, carele face pre Petru și Asan nu numai între sine frați, de aceleași, neam și de aceeași sămânță, dar neam și cu Românii, căci mai înainte se numeau Mişi, iar acuma Vlahi; Tot ὁμογενεῖς cu frații Petru și Asan numeşte el pre Români, când povesteşte codirea lor dintru început de a întreprinde răscoala; pre al treilea din frați, pre Ioniță, care fusese ostatic şi petrecuse timp mai îndelungat printre Greci, îl numeşte Niceta Coniates în două locuri deadreptul *Ioan Românul* ὁ Μυσος Ἰωάννης. τὸν Μυσὸν Ιωάννην), iar despre Asan zice, că atât de tare ureà el pre Greci, încât nici atuncea nu-i cruţà, când vreunul din ei știind româneşte, îi vorbeà în acest graiu, precum s'a întâmplat chiar cu un preot dintre acei prinși, carele nu scapă de moarte, măcar că-i vorbì româneşte, crezând că prin aceasta va deşteptà în el mila și va fi scutit. Δι' ὁμοφωνίας ὥσ ἴδρις τῆς τῶν Βλάχων φονῆς εἰς νῖλεον ἐκκαλούμενος

Calitatea de român a lui Ioniță, fratele mai mic al lui Petru ş Asan, o atestează şi un alt scriitor contimporan, francezul *Gedofroi de Ville-Hardouin*. Acesta erà în oastea lui *Balduin de Flandra* şi a luat parte la expedițiunile acestuia în contra lui Ioniță; trebuià dar să-i cunoască destul de bine naționalitatea; de aceea îl și numeşte pre Ioniță mai adeseori Român [1]).

Un alt contimporan, *Enric de Flandra* [2]), fratele lui Balduin de Flandra și urmaș al acestuia ca împărat în Constantinopole (1206—1216), carele cunoşteà foarte bine cine erà Ioniță, îl numeşte încă Român, jeluindu-se către Papa Inocențiu III (1198—

1. Godefroi de Ville-Hardauin: „De la conquête de Constantinopole par les français et les Véneliens, in Rerum Galicarum et francicarum scriptores", f. 18, Paris 1822, p. 456.—Joannis qui erat Rois de Blachie et de Boulgarie; et il Johanis si era uns Blaque.

2. Vetere monumenta Slavorum meridionalium, edidit August Theinar, t I. Romae, 1863, LXII, p. 40 41. „Irruit subito Blachus ille Johanitius in nostros cum..... Blachis et Comanis et alus. ..." per litteras ipsius Blachi..... edocti fuimus".

1216), într'o scrisoare din Juniu 1205, zicând că „Românul acela, Ioniţă, s'a aruncat asupra noastră cu Români şi Cumani şi cu alţii", şi mai la vale adauge că cunoaşte acest lucru din scrisorile acestui „Român însuş".

Călugărul austriac *Ansbertus*[1]), care a participat la expediţiunea cruciadei a treia din 1189—1193, descriind-o, şi care cunoşteà foarte bine popoarele din peninsula Balcanică, distingându-le în Greci Bulgari, Sârbi şi Români, face pre Petru „Domn al Românilor şi al părţii celei mai mari a Bulgarilor din câmpurile Traciei", şi-i atribue calitatea de Român, zicând despre el, că „un oarecare Român, Calopetru şi frate-său Crasian, cu supuşii săi Români, domnesc în cea mai mare parte a Bulgariei şi pe lângă Mare, până la Dunăre".

Francezul *Robert de Clary*[2]), descriind ca martor ocular cucerirea Constantinopolei de către Francezi şi Veneţieni în 1204, nu numeşte pre Ioniţă domnitorul Românilor şi al Bulgarilor, altfel decât „Ichans li Blakis" sau „Ichans li Blaks", adică Ioan Românul.

Chiar şi Papa Inocenţiu III (1198—1216), informat prin emisarii săi despre mişcările politice şi religioase ale Românilor din timpurile acestea şi despre dorinţa diriginţilor lor de a stà în legături cu biserica apuseană, atestă încă originea română a fraţilor Petru, Asan şi Ioniţă, atât în scrisorile sale către Ioniţă, cât şi în acelea către arhiepiscopul Vasilie din imperiul Româno-Bulgar. Intr'una din scrisorile adresate lui Ioniţă în anul 1199, zice Papa Inocenţiu[3]), cumcă a auzit că străbunii lui Io-

1. „Fontes rerum austriacarum, Scriptores, t. 5, p. 24, 41, 54 Kalopetrus: Blachorum et maximae partis Bulgarorum in hortis Traciae dominus; Kalopetrus Blachorum dominus; preterea Bulgarice in maxima parte ac versus Donubium quoque mare, quidam Flachus et frater eius Crassianus cum subditis Flachis tyranizabat".

2. *Robert de Clary*: „La prise de Constantinopole, in Chroniques grecoromans inedites ou peu connues, publices par Charles Hopf", Berlin, 1873, pag. 51, 52, 82—84

3. „Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia, ab A. Theiner", vol. I, No. XVIII, p. 11. „Progenitores tui... de nobile urbis Romae prosapia; contraxeris hereditario jure..... sanquinis generositatem... et sincere devotionis afectum, quem ad apostolicum sedem geris", No. XVII. „Expedit enim tibi tam ad temporalem gloriam quam salutem aeternus, ut sicut genere, sic sis etiam imitatione Romanus, et populus terrae duce, qui de *san-*

niţă îşi trag originea din prăşila nobilă a Romei = de nobili urbis Romae prosapia" şi că el a moştenit, prin atavism, generozitatea sângelui şi efectul sincerei devotări ce-l are către scaunul apostolic; iar în alta din 27 Noemvrie 1202, spune lui Ioniţă, că „îi este de trebuinţă, atât pentru gloria temporală, cât şi pentru mântuirea veşnică, ca să fie Român, precum după sânge aşà şi cu fapta, şi ca poporul *din imperiul său*, carele se zice, că s' descinge din Romani, să se ţină de aşezămintele bisericii Romane, ca să se vadă că şi la cultul dumnezeesc se ţine de moravurile patriei antice".

Către Archiepiscopul şi mitropolitul Românilor şi al Bulgarilor, Vasilie, se exprimă Papa, în scrisoarea sa din 27 Noemvrie 1202, zicând; că „aceia cari îşi trag originea dela Romani, să păzească aşezămintele bisericei romane"; iar în alta din 10 Septemvrie 1203, îi scrie despre Ioniţă, că el „să se ţină de aşezămintele bisericei romane, aşà precum descinde el din nobila prăşilă romană".

Cumcă aceşti trei fraţi Petru, Asan şi Ioniţă au avut cunoştinţă despre originea sa română şi că s'au simţit, ca Români, se cunoaşte nu numai din faptele lor, dar şi dintr'o scrisoare a lui Ioniţă către papa Inocenţiu III la 1202, în care zice că „mulţumesc mult Atotputernicului Dumnezeu, carele după nespusa sa bunătate ne-a cercetat şi pre noi, nevrednicii săi servi, şi că a băgat în seamă umilinţa noastră şi ne-a adus *aminte de sângele şi de patria din care ne tragem* [1]).

Cu toate aceste mărturii importante ireeuzabile, despre romanitatea fraţilor Petru, Asan şi Ioniţă, tot se află istoriografi şi chiar cu pretenţiunea de savanţi şi istoriografi mari, din Slavi, precum *Rakovski*, [2]) *C. I. Uspenski*, *Th. Pic*, *Drinov*, *Makusev*,

---

quine Romanorum, se asserit descendisse, ecclesiae Romanae instituta sequatur, ut. etiam in cultu divino mores videatur patrios redolere", I, c. No. XXX, p. 18

„Ut qui a *Romanis traxerunt originem* ecclesiae Romanae institute sequantur. No. XXXVII, p. 21 „ut sicut descendit ex nobile prosapia Romana sic etiam celesiae Romanae instituta sequatur. Sbiera, „Codicele Veronetian", § 37, pag. 338—342.

1. *Vetera Monumenta*, l. c. No XXVI, p. 15: „Multas agimus gratias omnia potenti Deo, qui vizitavit nos servos suos indignos, secundum suam ineffabilem bonitatem et respondit humilitatem nostram, et reduxit nos ad memoriam sanguinis et patriae nostre antiquae a qua descendimus".

2. *Rakovski*: „Niekolko ricci, o Asienu prvomu", Belgrad, 1869; *Us-*

etc., dar mai ales din toţi aceştia faimosul *C. Jireček*, cari se încearcă cu toată puterea sa de istoriograf zăpăcit, de a denegà cu totul atât romanitatea acestor fraţi, cât şi existenţa şi importanţa elementului român din tot Balcanul.

Argumentul de frunte pe care îl ridic ceilalţi istoriografi slavi, in fanatismul lor, îl trag dintr'un pasagiu din scrisoarea adresată de regele Ioniţă papei dela Roma, în anul 1204, şi care sună astfel: „In luna trecută, Juniu, a trimis domnia mea pre Archiepiscopul meu.... Vasilie, căruia, când ajunse la Durazzo, nu-i fù permis să treacă la serenitatea ta, ca sfinţia ta să împlinească dorinţa domniei mele, după datina înaintaşilor mei, a împăraţilor Bulgarilor şi ai Românilor Simion, Petru şi Samoil, a strămoşilor mei şi a tuturor celorlalţi împăraţi ai Bulgarilor [1]).

Inţelegând rău pasagiul acesta şi raportând expresiunea din urmă „a strămoşilor mei, progenitorum meorum" ca apoziţiune la tustrei regi, la Simion (893 927), Petru (927 969) şi Samoil (976—1014), iar nu numai la Samuil şi urmaşii acestuia, ori la expresiunea „după datina înaintaşilor mei"; „secundum consuetudinem predecesorum meorum", au făcut istoriografii slavişti următoarea concluziune mintală: „Simion, Petru şi Samoil au fost Bulgari de origine; Ioniţă mărturiseşte că ei au fost strămoşii săi; deci şi Ioniţă a fost Bulgar de origine".

Această concluziune a fost combătută mai întâiu de eruditul B. P. *Hasdeu* [2]), pe temeiul, că scrisoarea lui Ioniţă a fost scrisă în original bulgăreşte; că abià în Roma s'a tradus latineşte; că în textul original a stat cuvântul „preadkia", прѣдкы (în scrisoarea slavonă) carele înseamnă nu numai pre strămoşi sau progenitori, ci totodată şi înaintaşi, predecesori, adică cugetarea de

---

piesaki Th.: „Obrazovanie vtorago bulgarokago czarstva", Odesa, 1879; *Pic I. I.*: „Abstammung der Romanen", Leipzig, 1880, p. 86 91, etc.; *C. Jireček*: „Gescichte der Bulgaren", Prag, 1876

1. „Vetera Monumenta", l. c., No. XLVI, pag. 29: „Mense Iunio praeterito misit imperium meum Archiepiscopum meum..... Basilium, qui cum pervenisset Durachium, non fuit permissus transire ad serenitatem tuam, ut compleret desiderium imperii mei sanctitas tua, secundum consuetudinem predecessorum meorum, imperatorum Bulgarorum et Blachorum, Symeonis, Petri et Samuelis, progenitorum meorum et ceterorum omnium imperatorum Bulgarorum".

2. *Hasdeu*: „Limba slavică la Români", § 23, în ziarul „Traian", din 1869, pag 284.

succesiune fără nici o unitate de sânge, şi că, prin urmare, pasagiul acesta nu poate demonstrà aceea ce vor unii Slavi să demonstreze prin el.

Opinia eruditului B. P. Hasdeu se întăreşte foarte mult nu numai prin aceea că la una din scrisorile lui Ioniţă găsim în fruntea ei notat: ,,Scrisoarea lui Caloian, a domnului Bulgarilor şi al Românilor, trimeasă domnului Papa Inocenţiu III, tradusă din bulgăreşte în greceşte şi apoi din greceşte în latineşte" [1]), dar cu deosebire şi prin aceea, că în o altă scrisoare, tot în anul 1201 şi în care asemenea se vorbeşte despre regii Simion, Petru şi Samoil, Ioniţă nu întrebuinţează mai mult cuvântul de strămoşii săi progenitori, ci numai pre acela de înaintaşii săi predecesorii Iată cum se rosteşte el: „Plăcând Domnului nostru Iisus Christos a mă face domn şi împărat al toatei Bulgarii, am cercetat scripturile şi cărţile bătrânilor noştri şi legile împăraţilor de fericită amintire, ale predecesorilor noştri, de unde au luat ei regatul Bulgarilor şi temelia imperiului, coroana de pe capul loc, şi binecuvântarea patriarhală şi cereetând cu siguranţă prin scripturile lor, am aflat, că acei împăraţi de ferictă memorie ai Bulgarilor şi al Românilor, Simion, Petru şi Samuil, şi predecesorii noştrii, au primit coroana imperiului lor şi binecuvântarea patriarhală dela prea sfânta lui Dumnezeu biseircă Romană [2]).

Opiniunea învăţaţilor despre slavismul fraţilor Petru, Asan şi Ioniţă, o mai combate, pe temeiul izvoarelor, încă şi învăţatul german, profesorul *Const. R. v. Höfler* [3]), şi ajunge la rezultatul:

1. „Vetera Monumenta," l. c., No. XXVI, p. 15: „Litterae Coloioannis. domini Bulgarorum et Blachorum, missae domino Innocentio papae III, translatae de Bulgarieo in Graecum et de Graecum postea in Latinum".

2. L. c., No. XLIII, p. 27—28: „Cum placuit domino nostro Iesu Christo me dominum et imperatorem totius Bulgariae et Blachiae facere, inquisive antiquorum nostrorum scripturas et libros et beate memorie imperatorum nostrorum predecessorum leges, unde ipsi sumpserunt regnum Bulgarorum et firmamentum imperiale, coronam super caput eorum et patriarchalem benedictionem, et diligenter perscrutantes in eorum invenimus scripturis, quod beate memorie ille imperatores Bulgarorum et Blechorum Symion, Petras et Samuel et nostri predecessores coronam imperii eorum et patriarchalem benedictionem acceperunt a sanctissima Dei Romana ecclesia".

3. Hofler C. R. v.: „Die Walachen als Begrunder des zweiten bulgarischen Reiches der Asaniden 1186 1257 in Sitzungsberichte der kais. Academi · der Wissenschaften phil. hist. Classe", Vol. 95, Wissenschaften, 1880, p. 229 245.

1. Că imperiul adevărat bulgăresc a fost numai cel vechiu, înainte de anul 1018; 2. Că întemeitorii imperiului al doilea bulgar au fost Românii, şi nu Bulgarii; 3. Că răscoala din anul 1186 a fost pusă în mişcare de Români, şi că deci imperiul bulgar răsăritean a fost un imperiu românesc; 4. Că acesta abià după întemeierea imperiului său, s'a pus în referinţe istorice şi de afinitate cu vechiul mperiu bulgar; 5. Că referinţa Românilor către Bulgari şi Cumani trebuie să ne-o închipuim altfel, de cum se făcuse până acum; şi 6 .Că nu e permis a vorbì despre imperiul Asaneştilor ca despre un imperiu bulgar.

Dintre toţi istoriografii slavi tendenţioşi, cel mai zăpăcit şi mai tendenţios e tocmai acest din urmă istoriograf C. Jireček, cu care vom aveà onoarea prea tristă de a ne ocupà cam adese ori. Acest faimos iestoriograf al Bulgarilor, d-l Constantin Jireček, spune în lucrarea sa, pamflet dejà adeseori amintită „Die Geschsichte der Bulgaren", Prag, 1876, pag. 225, că fraţii Petru, Asanşi Ioniţă au fost Bulgari (Bolgari), descendenţi din familie tot bulgară a regilor Simion, Petru şi Samuil, născut în Târnova, sediul Şişmanilor, cari şi ei—după Jirecek—au fost încă Bulgari, etc., etc.... Câtă răutate, câtă ignoranţă, câtă tendinţă slavă spre a îmbătà lumea cu apă rece. De câte mijloace neruşinoase se mai uzează faimosul nostru istoriograf Jireček, falşifică chiar şi istoria, numai şi numai ca să se ridice cu un picior mai sus pe drăguţii săi Bulgari şi cu ei şi scumpa rasă Slavă din Balcani, pe contul Românilor.

Negreşit că aceasta e o procedură foarte onestă din partea unui istiriograf, care vrea să fie de bună seamă ţinut şi de un istoriograf *mare* şi *savant*. Mai întâi, e de tot ridicolă definiţiunea lui trasă de păr a cuvântului nostru aristocratic „boier" din cuvântul „*Bulgar*". O deducţiune de tot îndrăsneaţă (vezi opul citat, pag. 392). Atunci după această deducţiune şi „*Burii*" din Africa de Sud ar trebuì să descindă dela Bulgari, sau cel puţin şi-ar fi adoptat numele acesta dela prea renumiţii Bulgari.— Cum vin Burii, sau Boerii în atingere cu Bulgarii, nu ştiu, poatecă şi coconul Jireček nu va ştì,—drept glorie (?) şi renume (?) dela Bulgari. Tot aşà e şi susţinerea sa de tot şuchiată, sub o formă inocentă unde zice: „Mansagt das am Balkan, waren sogar 7 Millionen Bulgaren vorhanden", că la anul 1876 ar fi existat în întregul Balcan 7 milioane de Bulgari (vezi pag. 577), pe când e cunoscut că pe acel

timp când au apărut cartea lui pamflet „Die Geschichte der Bulgaren“, la anul 1876, în Balcanul întreg, din toată populațiunea cu creștini, cu Turci, cu jidani cu tot, n'au existat nici 7 milioane de suflete la un loc. In scurt, renumitul nostru șovinist slav, cu titlul de istoriograf, tratează în opul său mai sus amintit, atâtea neadevăruri, atâtea năsdrăvănii, încât te silește să fii încredințat că lucrarea lui amintită e numai un „*pamflet*“. E o lucrare în felul Maghiarilor, în felul lui Hunfalvi, care, spre a ridicà rasa sa, falșificà istoria și scrie premeditat neadevărurile cele mai sfruntate.

Mai departe, locul naşterei al celor 3 frați români nu e *Târnovul* Bulgariei precum zice Jireček în mod tendențios ci Tarnova românească din Macedonia, de lângă Bitolia. Apoi răscoala n'a făcut-o Bulgarii lui Jireček, ci păstorii Românii din Pind pentrucă numai ei au fost loviți cu ordinațiunea imperială și nu Bulgarii. Ca dovadă despre aceasta avem doar mărturisirile scriitorilor bizantini și ai altor scriitori moderni amintiți mai sus, avem dovezile arătate mai sus. Dar ce îi pasă d-lui Jireček, care vrea să treacă de un scriitir renumit, ba chiar și *mare savant*, precum le place unor Români diletanți în ale istoriei și ale științei de a-l numi astfel. Desigur, a crezut prea savantul nostru zăpăcit că Românul nu va ceti pamfletul său, sau că Românul nu e în stare să afle adevărul, nici năzdrăvăniile lui. Pe lângă toate acestea, mai este el și foarte prefăcut. Ca să ne dea în aparență o dovadă despre obiectivitatea sa istorică, ne tot citează mereu la izvoare, dàte și autori, dar toate numai slave: citate slave, documente slave, autori slavi, etç., cari negreșit duc apă la moara lui, cari scriu în sensul și la felul lui, cari au eliminat cu intențiune toate citatele cari vorbeau cevà și în folosul nostru, al Românilor. Așà de exemplu, a eliminat și nu citează faimosul nostru istoriograf nicăiri, categoric pre *Nicetas Choniates*, care a făcut chiar singur unele campanii în armata imperială în contra Românilor și a descris toate faptele și răsboaiele Românilor din propria sa cunoștință, care petrecuse mai mult timp printre Români, când fusese prefect în Filipopol și a cunoscut așà dar foarte bine firea și intențiunile Românilor, precum și mișcările lor naționale. Dar fiindcă observările făcute de Choniates asupra Românilor au pentru noi o valoare deosebită, deaceea le-a ignorat. Tot așà nu amintește savantul nostru nici pre *G. Acropolita*, nici pre *Georgios Pachymer*, pre *Codrenus*, nici pre împăratul scriitor *Com-*

nenul. El s' ferește în scurt de toți aceia cari amintesc cevà și despre Români, el se ferește chiar și dé autorii greci, despre cari se știe că au fost cei mai mari antagoniști și contrari ai Românilor, și totuș savantul nostru istoriograf al Bulgarilor i-au înconjurat cât au putut, pentrucă altmintrelea semi-învățatul nostru șovinist ar fi intrat în mare nedumerire (perplexitate), și ar fi fost necesitat să amintească și despre existența și operele Românilor și aceasta nu zăceà doar deloc în intențiunea lucrării sale „Pamflet” = „*Geschichte der Bulgaren*”.

Intre Românii și Grecii din Peninsula Balcanică, se pornise foarte de mult, chiar dela începutul petrecerei lor împreună, o mare luptă națională, care nu e curmat nici în zilele noastre, ci din contră, acea luptă se poartă tot cu aceeaș vehemență ca și mai înainte. Acest proces a avut o mulțime de peripeții. Dintru întâi, elementul român învinsese pre cel grecesc și îl supusese politicește, dar nu și cultural. După secoli de coexistență subordinată după o lucrare neîntreruptă pentru emancipare, Grecii reușiră prin preponderența lor culturală să introducă graiul lor național, mai întâiu ca graiu cultural și de conversare printre membri familiilor alese române, și apoi chiar și ca graiu public, în administrarea și dirigența imperiului. Prin aceasta se schimbară rolurile politice de mai înainte. Grecii, din subordinare, trecură acum nu numai la coordinare, ci și la preordinare, iar elementul roman, adică Românii, deveniră supușii Grecilor. Precum însă mai înainte printre Greci, așà și acum printre Români n'au încetat să există bărbați și chiar familii întregi, cărora nu le plăceà acest schimb neașteptat și cari căutau necurmat să ajungă a aveà în imperiu iarăș acea valoare ce o pierduseră strămoșii lor prin desnaționalizare.

Această ceartă necontenită pentru supremație, această rivalitate seculară, n'a întârziat să producă și să înrădăcineze printre Greci și Români o nesuferire, un antagonism reciproc și o ură neîmpăcată.

Această ură seculară și nestinsă dădù, mai adeseori, îndemn la grave neînțelegeri între Greci și Români. Prin mișcările culturale religioase și politice din secolul al X-lea, se deșteptară mulți Români, chiar de prin păturile mai de jos ale poporului, prinseră a venì la conștiința ființei lor particulare, a cunoaște

că Grecii acaparaseră pentru sine toate drepturile și foloasele unui imperiu, în carele, după originea lui, Românii erau chemați să aibă și să joace rolul de frunte. Mai cu seamă nu puteau uità Românii, că, după atâta timp de umilire (600 963), prima lor răușită de a-și fi întemeiat între anii 963 și 1018 un imperiu propriu prin ținuturile ocupate de ei, în număr precumpănitor, fù nimicit de Greci, că împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976—1025) a pus într'o mânăstire o scrisoare, prin care poruncià ca să nimicească pre Români până la cel mai de pe urmă, dacă ar mai cutezà cândva să se răscoale și să se lepede de Greci [1]) și că toate încercările lor din anii 1040, 1078 și 1086 de a-și restaurà imperiul se zădărniciră totdeauna de asupritorii Greci. Cugetarea de a-și intemeia și ei o vatră proprie, un imperiu independent, în care să se poată mișcà și desvoltà în mod particular și nestingheriți de nimeni, nu ō mai părăsiră Românii de acì înainte, ci o urmăriră cu o tenacitate vrednică de toată lauda, tenacitate care atestă vitalitatea și vigurozitatea lor.

Această ură învechită, ațâțată adeseori prin amintiri hidoase din trecut, se manifestă cu tărie și în ciocnirile Romanilor cu Grecii dela finitul secolului al XII-lea. Așà, ne spune *Nichită Choniatul*, că Românii cei de prin munții Emului, cari mai înainte se numeau Misi — dela Moesia — iar acuma Vlachi, încă de mult amenințau pre Greci cu o desfacere de dânșii, și se făleau chiar cu aceasta, încredințându-se în greutățile de teren și în castelele cele multe și tari, ce din vechime le aveau zădite pe măguri priporoase, [2]), că mulți oameni făceau printre popor propagandă pentru răscoală, strigând în gura mare, că toți Românii să sară, să apuce armele, să plece asupra Grecilor și pre câți îi vor prinde în războiu să nu-i cruțe, ci, disprețuind orice făgăduială sau bani de răscumpărare, pre toți să-i ucidă și să-i omoare fără milă [2]).

Deci *Petru* și *Asan* se încercase de a intervenì în favoarea *Românilor din Tracia și Macedonia*. Petru și Asan se plâng la mpăratul, dar acesta nu voește a-i ascultà, și Asan, cel mai mare necunoscând uzanțele curții bizantine, vorbise împăratului cu un ton ceva mai aprins, și fù din această cauză pălmuit de către Sabastocratorul Ioan. Deputațiunea românească se întoarce deci

1. Nicetas, l. c., pag. 482.
2. Nicetas, l. c., pag. 486.

la ai săi, hotărâți de a se răzbună pentru insulta ce o primise și de a scutură jugul bizantin. *Nicetas Choniates*, zice în opul său: „Dei Isacio Angelo", următoarele: „Nedobândindu-se cele cerute, ei umblau ca niște nebăgați în seamă și ca oameni de nimic făcând însă sgomot și protestând contra birurilor, cum și amenințând imperiul bizantin. Mai ales Asăn, care eră mai îndrăsneț și mai *groaznic*!...... Atunci din ordinul Sevastocratorului Ioan este Asan pălmuit, pentru neomenia lui.....".„ Ear mai departe, adaugă cronicarul bizantin Nicetas Choniates: „Așà dar nu numai că nu și-au dobândit cele cerute, ci încă și batjocoriți fiind... câte au făcut în potriva Romeilor (Grecilor bizantini, Aut.) cine le poate spune". Și esclamația lui Choniates nu este decât prea justă, deoarece dela acea n socotință a drepturilor acelor Români, împăratul bizantin primește una din mortalele lovituri.

G. Godienus, în „De originibus Const.", relatează pe scurt, despre acea revoltă, spunând că: „Atunci (pe timpul lui Isac Angelaut), începù războiul Românilor și al Bulgarilor în contra Romeilor celor creștini (Bizantini, Aut.), în care războiu tot sufletul s'a fost robit și mai toate țările cari fusese sub Români s'au predat.....".

Iar *G. Acropolita* (în cronica Compendiaria), povestește încă acest episod din istoria Bizanțiului, spunând că: „Atunci (în 1186, Aut.) s'a făcut răscoală, îndemnați fiind de un Asan, care a cuprins tot ținutul care este între muntele Hemului și a Pindului, lățindu-se apoi și până la Dunăre și toate le-a supus sieși. Prin aceste fapte ale lui, mult a slăbit lucrurile Romeilor, căci fiind el. (Asan, Aut.) ajutat de Sciți (adică de Românii din stânga Dunării, Aut.) mult i-a necăjit pre Romei (adică pre Bizantini, Aut.)."

Acei Sciți vin din stânga Dunării și sunt forte temuți, căci noi găsim mai departe, tot în acelaș cronicar, spunând, că Asan cu oastea sa se închiseră în cetatea numită *Strinov*, iar împăratul Isac Angel tăbărâse cu trupele sale în jurul acestei cetăți, când deodată „un dezertor dela Asan, a zis către împărat, că Sciții au trecut Dunărea". Impăratul, cu toate că ar fi putut luà chiar a doua zi cetatea lui Asan, s'a speriat foarte mult de acea veste și a pornit de acolo [1]). Impăratul voește a se retrage dinaintea

1 Acropolita, opul mai sus citat.

acestor Schiţi, dar această retragere r gulată este zădărnicită de Asan cu Românii săi şi cu Sciţii veniţi din partea stângă a Dunării. Imperialii sunt bătuţi. „Dintre Romei (Bizantini, Aut.) prea mulţi au căzut şi prea puţini au scăpat cu împăratul şi încă şi aceştia goi [1]”.

Aceşti *Schiţi*, cari vin din stânga Dunării în ajutorul Românilor din munţii Hemului şi Pind, nu sunt altceva decât populaţiile Daco-Române, sau Românii din stânga Dunării. Grecii aveau obiceiu de a numi tot ce erà în stânga Dunării cu un nume colectiv, sau Schiţi, sau Cumani, precum numeau şi Romanii antici, *barbari*, toate popoarele ce locuiau dincolo de Dunăre, Dar aceşti Schiţi sau Cumani au fost Românii cari veneau totdeauna preste Dunăre, când îi chemau fraţii români din Balcani. Ei, Românii din stânga Dunării, sar în ajutorul fraţilor din Sud şi împăratul bizantin se teme grozav de dânşii. Eată e igma respectului a împăratului.

Şi noi îi vedem adeseori şi la orice ocaziune vajnică, venind preste Dunăre, când sub nume de Schiţi, când sub nume de Cumani, pre aceşti fraţi români, la fraţii lor români din Balcani, luptând împreună la întemeierea unui stat român, care, dacă soarta le-ar fi fost prielnică Românilor, acel stat Român ar fi rămas Român pentru totdeauna, plus că şi întreg Balcanul şi multe alte ţări şi teritorii, astăzi slave şi maghiare (chiar şi Rusia de azi), ar fi devenit cu totul române.

Cronicarii contimporani, mai ales Slavii (special Jireček), îi confundă pre Români de regulă şi cu intenţiune cu Schiţi şi Cumani, deşi chiar şi scriitorii bizantini vorbesc câte odată despre Valachii din stânga Dunării, arătându-i că ei vin la fraţii lor din Balcani. Bizantinul *Georgios Pachimer*, în lib. I : „De Andronico Seniore”, Cap. 37 (citat şi de Şincai), arată că Vlachii (sau Românii), cari locuiau în mare număr în jurul Constantinopolei, până la cetatea Βόχια. şi mai departe, erà tot de un nărav şi de un neam cu *Schiţii*, de pe Dunăre. Deci, iată dovada cea mai bună ; mărturisirea unui scriitor contimporan grec, că sub Schiţii din Nordul Dunării erau înţeleşi Românii de preste Dunăre.

Se pare că propunerea făcută de fraţii Petru şi Asan conaţionalilor săi, după reîntoarcerea lor dela împărat, de a se revolta

1. Ibidem.

nu fù tocmaĭ bine primită, de aceea căutară ei (fraţii Asaneşti) alte mijloace, şi pentrucă ideia lor nouă să nu fie fără pretext, merg ei din nou la împăratul, pre care îl găsesc la *Kypsella*, unde se aflase el pe atunci la o vânătoare, lângă râul Mariţa, şi îi propun din nou, ca să ridice armata pentru Bizantini şi ca recompensă să li se deà, cu hârtie împărătească, un loc mic pe muntele Hemului,. Ei voiau adică, să creieze pentru sine, un mic centru de apărare, de unde apoi, după ce se vor fi întărit, să pornească atacul în contra împărăţiei. Dar nici această cerere nu li se acordase. Deoarece nici acest mijloc nu le-a fost răuşit, ridicase ei, după ce se reîntorseseră la ai săi, o biserică pe muntele Hemului [1]), pe numele *Sfântului Dimitrie*, celui mai venerat patron al tuturor creştinilor din peninsula balcanică, şi adunase în ea o mulţime de epileptici [2]), bărbaţi şi femei, cari cu părul vâlvoiu, cu ochii întorşi şi cu diverse gesturi, spuneau în gura mare, în starea lor epileptică, din îndemnul fraţilor Petru şi Asan, că Dumnezeu a hotărât eliberarea Românilor, ridicarea jugului, deaceea şi mucenicul Dimitrie a părăsit Mitropolia Tesalonicului şi templul de acolo şi locuinţa sa, şi s'a mutat aci în această biserică, în mijlocul Românilor, ca să le ajute. Cronicarul bizantin Nicetas Choniates ne spune : „De oarece aceia (populaţia română, Aut.) se îngrozeau de cutezanţa faptelor la care îi îndemnà Petru şi Asan, spre a scoate frica din popor, au făcut o biserică în cinstea marelui mucenic Dimitrie, a iluminat-o cu sute de lumânări,

1. Deci dar fraţii Petru şi Asan zidiră o biserică în locul lor natal, în munţi Hemului, şi acolo adunară ei pre epileptici şi nu în biserica existentă dejà a Sfântului Dimitrie din Târnova (Bulgaria), precum o spune fals faimosul nostru Jirecek în opul sus citat, la pag. 225.

2. Intrebuinţarea epilepticilor în cazuri extravaganţe pentru misticism esoperarea dela ei de mărturii, preziceri prin sugestiuni hipnotice, transpunerea lor prin felurite manopere în starea „*statuvolantică*", adică intr'un somnambulism artificial, sau întrebuinţarea somnambulilor naturali pentru felurite operaţiuni, aceasta e o chestiune a ştiinţei oculte (vezi *Isidor Ieşan* : „Puterea credinţei şi operaţiunea ei magică", Braşov, 1906, pag. 81,-122,-153); cu care se ocupase cu predilecţiune secta bogumilă, precum vom vedeà mai la vale. Acì avem deci dovada eclatantă că teritoriul pe unde operau fraţii Asaneşti şi unde locuiau Românii erà saturat, adică cu totul plin de această doctrină, şi că probabil şi fraţii Asaneşti vor fi aparţinut acestei doctrine, cel puţin nu îi erà ei contrar (duşman) ; când cugetăm că tot Balcanul erà pe atunci plin de această doctrină, când cugetăm mai departe şi aceasta vom arătà mai la vale că aproape toţi Românii, că chiar Românii din stânga Dunarei au aparţinut pe atunci acestei secte bogumile

şi a pus înăuntru mai mulţi *îndrăciţi* (adică somnambuli, Aut.), bărbaţi şi muieri cu ochii crunţi şi speriaţi şi cu părul despletit". Pre aceştia îi învăţase Petru a strigà ca nişte Profeţi: „Dumnezeu voieşte să lupte împreună cu neamul Românilor şi al Bulgarilor, pentru libertatea lor, scuturând jugul grecesc, şi că nu trebue a se lenevì şi a se îndosi, ci a apucà armele în contra Grecilor pre cari de-i va prinde, să nu-i robească, nici să-i vândă, ci să-i omoare fără milă.

In acest mod răuşesc ei să revolte pre compatrioţii lor şi Petru apare înaintea poporului înarmat, încununat cu coroană de aur şi cu veştminte împărăteşti. Πέτρος καὶ στεφανίσκῳ χρυσέῳ διαδεῖται τὴν κεφαλήν: şi nu precum zice tot faimosul nostru Jireček în opul său, sus citat pag. 226; că Petru a fost încoronat de *rege al Bulgarilor şi al Grecilor;* şi nu al Românilor.

Apoi mai citează Jireček pe lângă aceea şi un citat fals, şi anume „fontes rerum Austriacarum" [1], numai şi numai ca să redice pe Bulgari pe contul Românilor.

Din muntoasele lor ţinuturi năvălesc Românii în oraşele bizantine şi pe neaşteptate le pradă şi după ce iau ca sclavi o mulţime de oameni liberi, turme de oi, de boi şi vaci, se întorc îndărăt la casele lor. Repeţindu-se aceste incursiuni, Isac-Angel hotăreşte a-i urmărì prin războiu. După mai multe ciocniri, în care Vlachii ies triumfători, Isac, folosindu-se de o ceaţă deasă, răuşeşte să bată pre Români, şi fraţii Petru şi Asan sunt siliţi să străbată Moesia (Bulgaria) şi să treacă Dunărea, ca să găsească refugiu la Schiţi, adică la Românii din stânga Dunării. Jireček numeşte în opul său citat mai sus, populaţiunea din stânga Dunărei, încotro iau refugiu fraţii Petru şi Asan, *Cumani*, crezând că astfel va scăpà mai uşor de urgisiţii de Vlachi, pre cari nu-i poate suferì deloc, sărmanul istoriograf savant.

Isac erà acum de opiniune că toate s'au isprăvit în bine şi nici nu mai gândise de a ocupà cetăţile, nici de a luà ostatici, ci se mulţumì cu arderea mai multor stoguri şi cirezi de cereale, adunate de pe câmpuri, parcurge apoi satele româneşti, mai toate aşezate pe stânci şi (colme) ridicături foarte înalte, şi fără să lase vreo garnizoană în ţinuturile locuite de Români, se întoarce în capitală cu mare triumf şi mândru de isprava făcută.

1 C. Jirecek, opul sus citat, pag. 54.

Nicetas (opul citat mai sus) spune că căpeteniile revoltei trecură Dunărea la Schiţii vecini..... Impăratul se retrage, iar „barbarii Vlachi şi Bulgari, cu mai mare îndrăsneală, au necăjit pre Romei (Greci)”.

Nu trece însă mult şi Asan şi Petru se întorc cu ajutoare dela Schiţi lui Jireček (Români) şi sunt hotărâţi de a formà un imperiu propriu, neatârnaţi de Bizantini.

Impăratul Anghel îi trimite o armată înainte, însă acea armată e grozav bătută şi pusă pe fugă. Generalul bizantin e silit, ca să poată scăpà cu vieaţă, să lase în mâinile Romanilor toate, chiar şi hamele sale bătute cu fir de aur. Un alt general, însărcinat fiind de către împărat cu purtarea războiului în contra Vlachilor, se revoltă chiar în contra împăratului. Această neînţelegere internă permite Românilor de a atacà cu vigoare oraşele greceşti şi a le prădà fără supărare. Prin izbânzile câştigate până aci, le crescù Românilor curajul din ce în ce tot mai mult şi devin tot mai îndrăsneţi. Impăratul, ca să puie capăt acestei revolte, ce luase proporţiuni tot mai mari şi mai periculoase, întreprinde el însuş o expediţie în contra lor şi se îndreaptă la *Taurocum*, nu departe de Adrianopol, cu 2.000 de ostaşi. La această întreprindere fù el hotărît mai ales de un călugăr grec, care ziceà că sufletul lui Vasile Bulgaroctonul este întristat, fiindcă nu se urmează exemplului ce a făcut odată Vasilie cu Bulgarii, acum şi faţă de Vlachi, dacă ei ar dorì schimbări politice. La Taurocom află Angel că Vlachii prădă *Leurda*, printr'un locuitor care vine gâfâind şi spune că aproape sunt Românii. Isac se aşează în drumul pe unde Românii trebuiau să treacă. Cum numai se văzură oştirile inamice, Românii, după obiceiul lor de luptă veche, năvălind în contra inamicilor, aruncau săgeţi şi atacau şi cu lăncile, apoi schimbau imediat atacul în fugă; după puţin năvăleau din nou cu iuţeala pasărilor, cum zice cronicarul bizantin, se întorceau spre inamici şi se luptau. Această manevră, repetată de mai multe ori, le permise să se înalţe pe dealuri, de aci, după ce-şi scoaseră săbiile, năvăliră cu sgomot şi strigăte asupra Grecilor. In modul acesta devinè armata lui Angel cu totul decimată şi este nevoit să se întoarcă la *Adrianopole*, pentru ca să-şi adune nouă forţe. El trimite apoi în contra Vlachilor pre învingătorul dela *Dimitria*, care bătuse pre Wilhelm II al Normanilor, adecă pre

viteazul *Vranas*, însă el se proclamase în Adrianopole de contra împărat şi plăti această încercare sumeaţă cu capul.

Principele Serbiei *Nemania*, erà Asaneştilor un aliat natural în contra Grecilor. Pe când Sârbii sdrobiră cetăţile macedonene şi albaneze, luptele Românilor din Hemus, uniţi cu Schiţii (Cumanii lui Jirecek), adică cu Românii din stânga Dunării, erà pe toate liniile în contra Grecilor, dela Filipopol pânăla Marea-Neagră. In Octomvrie 1187 ajunse împăratul armata română în părţile spre *Jambol*, în momentul când Românii voiau să treacă din Tracia în Moesia, cu vreo 12.000 de prizonieri, cu cirezi de vite etc. Acì se încaerase o luptă zdravănă, din Grecii fură din nou bătuţi şi se retraseră la Adrianopol. Pe unde se aflau, trupele Vlachilor, nu se vedeà pe nicăiri, dar cum numai plecară trupele imperiale şi erau pe drum, Românii se iveau pe loc din toate jghiaburile şi ascunzăturile. Valachii erau adică un inamic periculos nevăzut şi totodată pretutindene. Prin o atare guerilă şi o luptă ghibace, ajunseră Românii mai mult decât prin răsboaie, mari pe câmpul deschis. Isac se întoarce iar îndărăt, fără nici o ispravă.

In primăvara anului viitor atacă el din nou pre *Misi* [1]) sau Români, pierde la asediul castelului *Lobiţ* trei luni întregi şi e nevoit a se întoarce îndărăt, fără ca să fi fost isprăvit ceva.

Astfel sunt fraţii Petru şi Asan stăpâni preste întreg muntele Hemus şi în plaiurile Macedoniei. Impăratul Isac trimite din nou puternice armate, sub conducerea cumnatului său *Ioan Cantacuzen*. Acesta este atacat noaptea. Românii cad ca trăsnetul asupra taberei imperiale, răspândind preste tot groază şi moarte. Grecii fug prăpădiţi, toată tabăra e prădată, s'au luat steaguri, chiar şi vestmintele cele de aur ale Cesarului, pre care le-au îmbrăcat apoi Petru, şi mergând în fruntea oştilor, au tăbărât la şes [2]). Românii devin stăpâni preste întreaga regiune cuprinsă între Dunăre-Hemus, Rodope şi Macedonia.

Isac Angel porneşte din nou asupra acestor barbari, precum îi numeşte el, căutând a-i surprinde. Românii, împreună cu Petru şi Asan, erau în acel timp în *Berroe*, în *sudul Macedo-*

1 Τους κατὰ τον Ἄιμον ὄρος Βαρβάρους ὁι Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντονουὲ δὲ Βλαχοι κεκλήσκονται.

2. Nicetas Choniates, opul citat mai sus

niei, întorcându-se cu pradă, încet pășind, pentrucă nu aflase vreun protivnic și erau încărcați de bogății. Cu toată apariția neașteptată a imperialelor, Românii nu-și pierd cumpătul. Nicetas Choniates scrie: „Pre cari după ce i-am văzut și ne-am văzut (căci eu încă mergeam cu împăratul ca un scriitor) *Schiții și Vlachii* [1]) dând prada lor adunată la unele cohorte ale lor, le-a trimis pe calea cea mai scurtă ca să ajungă la munți, iar ceilalți împreunându-se, au așteptat nemișcați cavaleria bizantină, bătându-se după obiceiul patriei lor".

Impăratul este din nou silit a se retrage spre câmp deschis. Atunci *Vlachii* și *Schiții* năvălesc iarăș în *Berroe*. Ei sunt conduși de buni povățuitori în ale bătăliilor și hârțuesc neîncetat armatele bizantine, mai ales prin extrema lor mobilitate. „Acei Vlachi atacă totdeauna părțile mai puțin apărate ale imperialilor, căşunând astfel pagube enorme armatelor grecești", zice Choniates.

Cu toate că împăratul surprinsese pre Asan în sudul Macedoniei, după cum mărturisește cronicarul bizantin Nicetas, contimporan și martor ocular ale acelor lupte, totuș armata Vlachă și Schită este plină de vitejie. Faptul că aproape în toată partea unde se povestește despre aceste lupte, Nicetas vorbește numai despre Vlachi și Schiți (cari erau Românii din stânga Dunării:), iar nu și de Bulgari — și aceasta va fi desigur și cauza de ce faimosul nostru istoriograf al Bulgarilor, cinstitul *Jireček*, ocolește cu atâta stială pre scriitorul Bizantin Nicetas Choniates, înseamnă totodată pe deoparte, că Asan avea cu dânsul o trupă aleasă, bravă de una și aceiaș naționalitate *de Români*[1] pe altă parte, că Românii erau foarte numeroși : și nu după cum spun faimoșii istoriografi ignoranți Boesler, Humfavi, Jirecek etc. că nu esistau de loc : erau deci bine instalați și stăpâni ai plaiurilor, de oarece Asan, știind că împăratul posedă în mâna sa toate comunicațiunile cu Nordul și cu restul trupelor Române, trimite cu toate acestea

1. Ei, d-le Jireček, istoriograf mare, ba chiar și savant, ce zici aci?... Unde ți-s Bulgarii d-tale? După istoria d-tale renumită n'au fost Români în Balcani, — nu sunt nici chiar astăzi luptele de emancipare n'au fost purtate de Români, ci numai de Bulgari, în oastea ce luptă în contra Bizantinilor nu au fost Români, ci numai tot Bulgari, iar Choniates, scriitorul contimporan al Grecilor, care a făcut aproape toate răsboaiele cu împăratul Angel și cunoșteà lucrurile de aproape, din contră, nici nu pomenește de Bulgari, ci numai de Schiți și de Valachi Ei, d-le savant! D-ta ai făcut politică șovinistă slavă, dar nu *istorie*.

în bună siguranţă *la cohortele sale*, toate prăzile ce le-ar fi îngreunat lupta. Acest adăpost atât de sigur şi atât de apropiat, pre care îl iau Românii în acele locuri, nu puteà fi oferit de nimeni altul, decât numai de locuitorii Români din munţii Homului şi din plaiurile acestora, şi cari nu puteau fi ceva alta, decât numai Români.

Valachii şi Schiţii continuară neîncetat atacurile lor păgubitoare în contra imperialelor. Aceste trupe româneşti au cauzat imperialilor mari şi grele pierderi.

Nicetas Choniates, istoricul oficios al lui Isac Angel, scrie despre Valachi—pe cari marele *Jireček*, istoriograful şuchiate al Bulgarilor nu-i cunoaşte, nu-i află deloc în Balcani — şi Schiţi, următoarele: „Cari măcar că se temeau de *Romani* (Romei, Greci) şi se sfià din cauză că erà împăratul de faţă(!?), totuş pe ascuns, năvăleau, îndată ce vedeà că ar puteà lovì, şi treceà dintr'un loc într'altul, nelăsând nici un prilej. Când se grăbià împăratul la *Agatopol* ca să-i oprească, ei prădà cele din jurul Filipopolei, când ajutà împăratul pe o parte, ei mergeau în acea parte pe care o lăsase împăratul. Acestea le făceà Asan, care erà prea isteţ la minte şi prea ştià a eşi din toate încurcăturile".

In anul 1189 sosiră cruciaţii, sub conducerea împăratului german *Friedrich I*, pe la Belgrad, spre Constantinopole. Grecii li se opuse, şi îi atacase prin poduri, defilee, iară Cruciaţii se răsbunară prin aceea, că devastară toate satele şi locurile ce mai rămase neatacate. Românii şi Sârbii observară însă o altă polică, diferită de cea a Grecilor. In *Niş* fù Friedrich II bine primit de către Nemania. Petru şi Asan le trimise scrisori prevenitoare şi promisese chiar ajutor în contra Bizantinilor, cu scop de a cuceri Constantinopole. Petru promise chiar sub condiţiunea că dacă Cruciaţii vor confirmà titlul său de împărat şi va căpătà coroana imperiului grecesc, că va da Cruciaţilor o armată de 40.000 Români şi Schiţi (adică Valachi).

Mercenarii bizantini nu căpătară însă dejà de lung timp plata lor şi pierdură deci tot mai mult dorul de a luptà. Aceasta silise pe Isac de a se pune din nou în fruntea unei armate. Insă el observase abià acuma că cetăţile Valache din Hem şi Pind erau întărite cu muri şi turnuri, pe când Valachii alergau prin munţi şi stânci ca nişte căprioare şi aruncară de sus bolovani, stânci şi o ploaie de săgeţi, astfel că Bizantinii deveniră cu totul

nimiciţi şi numai abià putù scăpà împăratul cu vieaţă (1190). După această victorie, îndrăsnise Valachii să facă acuma asalt, chiar asupra cetăţilor întărite, precum *Varna*, *Anchialos*, *Niş* şi cucerise şi *Sofia*. In Sofia captivase Asan relìquiele Sfântului *Ioan de Reul* şi-l transportase cu mare pompă în capitala din Târnova, care o ridicase acum de reşedinţa sa. El alese de aceea Târnova ca sediul său, ca să fie pe deoparte la şes şi totdeauna gata de a lovì în duşman ori d n care parte ar sosì el, parte ca să fie aproape de fraţii români din stânga Dunării şi să-i poată aveà totdeauna la mână, când va fi de lipsă ajutoarele necesare.

In primăvara anului 1189 ncercase Isac Angel din nou a respinge pre Români şi a le sdrobì puterea lor, însă din nou fără să isbutească. Trupele Românilor sub cômanda oţelitului Asan, se luptară minunat, ferindu-se totodată de locurile largi, isbind strâmtorile şi locurile păduroase, unde hârţuelile lor vitejeşti făceau cel mai mare rău Bizantinilor. Astfel sunt Bizantini, bătuţi de armatele fraţilor Petru şi Asan. Aceştia declară pre Români şi pre Bulgarii cari au luat parte cu Românii de independenţi.

O altă armată trimisă de Isac sub comanda lui *Constantin Aspiot*, este pusă la goană de către Români. Aspiot voieşte a se apărà de înfrângerea suferită, zicând: „că nu se pot bate ostaşii săi cu doui inimici, prea puternici cu *Valachii* şi cu foamea". Iată din nou o declaraţie făcută de generalul Aspiot (prin Choniates) că Bizantinii au a se luptà cu Românii din Balcani şi nu cu Bulgarii lui Jireček şi totuş zăpăcitul nostru istoriograf al Bulgarilor, Jireček, nu vrea să recunoască că luptele au fost purtate de Români, ba zice chiar că Românii nici n'au existat în Balcani dela secolul 12 în sus. Aceea ce e Hunfalvy pentru Maghiari, aceea e Jireček pentru Bulgari. După Hunfalvi (şi Roesler) nu au existat Români în stânga Dunării, ci ei au venit în Dacia-Traiană abià în secolul al XIII-lea din Balcani, pe când după Jireček, Românii n'au existat în Balcani, că ei nici nu sunt cunoscuţi în Balcani. Deci dar, după teoria acestor doui istoriografi zăpăciţi, Românii n'au existat nicăiri în lume, şi totuş noi îi aflăm astăzi pretutindenea, atât în Carpaţi, cât şi în întreaga peninsulă Balcanică. Cum se explică această minune? Românii vor fi picat atunci desigur din cer, sau vor fi ieşit din pământ, în necazul acestor Românofobi. Orcum, această minune

e un prognostic bun ce ne dau acești doi savanți șuchiați. Noi vom prourmà deci mai departe a picà din cer și a eșì din pământ și a devenì potop, ca să umplem pământul și să spulberăm de pe pământ, ast-fel de soi de oameni, astfel de popoare și de state, cari au firea lui Roesler, Hunfalavi și Jirecek.

Această scuză a generalului Aspiot mâniase întru atât pre Isac, încât îl degradează și îi scoate ochii.

Impăratul Isac venì din nou în contra Românilor, dar ei se închiseră în castele, de unde făcură neîncetat năvală de noapte asupra imperialilor. Impăratul văzând că nu-i poate nici măcar ai atacà, cu atâta mai puțin da'-i învinge, se îndreaptă spre orașul *Berhoe* sau *Berroe* (se pare că azi se chiamă el *Eski-Zagra*), trecând printre strâmtoare mari. Românii se uzează de această împrejurare și rostogolesc asupra armatei imperiale din munți și din înălțimile lor, bolovani și copaci. Cea mai mare parte din armată este ucisă, împăratul singur abià putând scăpà, lăsând în mâinile Românilor toate bagajele sale și coiful său de aur. Această înfrângere a făcut pre împărat să disperezc cu desăvârșire de a mai readuce pre Vlachi la supunere și de a nu se gândì la altceva, decât la măsuri defensive.

Puterea lui Petru și Asan se întinde astfel tot mai mult, tot mai amenințătoare peste imperiul bizantin, din cauză că un alt imperiu, puternic și cuceritor, răsăreà împrejurul muntelui Hem și în Macedonia. Erà adevăratul imperiu Roman din Apus, format din urmașii domnii ai Romei, ce locuiau și stăpâniau Macedonia, Iliria, cele două Moesii și cele două Dacii.

Dejà vedem cum cronicarii bizantini contimporani, arată că în luptele ce urmează, iaü parte locuitorii de pe malul stâng al Dunării, depe șesul Oltului, Prutului și al Nistrului, pe cari îi numesc ei când Vlachi, când Schiți, când și Cumani. Toți aceștia nu sunt însă altceva decât Românii din Nord, stăpânitorii Daciei, cari locuiau acele plaiuri, cari se scoborau încet, încet periodic din munții Carpaților; din acest rezervoare puternice al neamului românesc, spre șesurile Dunării, spre Prut, Nistru și Nipru.

In anul 1193 pornește Isac Angel din nou la Nord spre Hem, „dar neputând face lucruri vrednice de persoana sa" — scrie Nicetas Choniates — „a voit a se întoarce îndărăt.' Insă prin frumoasele văi dela Berroe, marginile de păduri și stânci, barbarii cari se arătau pe ambele laturi ale strâmptoarei, lesne se puteà

vedeà că nu au cugetul bun. Primele legiuni imperiale au trecut nesupărate, căci nu sosiră încă *Valachii*, cari socotesc a fi mai bine să atace pre cei din mijloc, unde erà nobilimea, miniştrii şi împăratul" [1]). In acest mod, imperialii sunt din nou bătuţi, iar puterea Românilor creşte tot mai mult.

Impăratul Isac Angel, din ce în ce tot mai mult îngrijat de succesele pe cari le aveau Românii Petru şi Asan în Nord şi în Macedonia, voeşte „neputând răbdà năvălirile şi prădările Vlachilor şi ale Schiţilor" (Românii dela stânga Dunării), a sfârşi odată cu acei *barbari*, ce deveniseră un pericol grozav pentru imperiul său. Provinciile de Nord erau prădate şi chiar în împrejurimile Adrianopolului se observà semne de revoltă în contra autorităţilor imperiale. *Păstorii Vlachi* din Macedonia, din Balcani şi Rodope părăsiseră dejà de mult munţii lor şi se strânsese sub steagul fraţilor Asaneşti, formând astfel puterea de frunte ai acelor nobili descendenţi ai marilor regi români.

Bizantinii erau dejà prea slabi, prea decăzuţi, spre a puteà pune din nou în lanţuri poporul român din Balcan. Totuş Isac face ultima încercare. El îşi formează o mare armată „se înscriu şi se culeg preutindeni legiuni grec şti; se plătesc mari sume de bani" zice Choniates; socrul împăratului Isac, Bela III, regele Ungariei, trimite prin *Viminacium*, puternice ajutoare, şi cu o oaste mare pregătit, porneşte Isak iarăş în contra vulturilor români din Hemus. Dar şi acum în zadar. Imperialii sunt din nou bătuţi. Aceasta este ultima încercare, tot odată şi ultima înfrângere pe care a suferit-o dela Români Isac Angel.

Cu atât mai norocos a fost Isac în campaniile sale în contra Sârbilor. El bate pre *Nemania* la apa *Morava* şi face o vizită regelui Bela. Dar toate au fost în zadar, căci toate puterile bizantine le consumà războaiele puternice şi vehemente avute cu Românii, şi Angel îşi vede cu ochii săi proprii pieirea imperiului său.

Fratele său *Alexie III* (1195—1203) urzeşte un complot în contra lui, îl prinde şi-l închide într'o temniţă şi îi scoate în fine şi ochii, iară el singur se proclamă de împărat de către armată.

Astfel se răzbună amar şi grozav palma ce i-o dăduse Isac lui Petru Asan, astfel se răsbună trufia şi mândria înainte de cădere, aroganţa şi tirania faţă de poporul român, care erà până

1. Nicetas Choniates, opul sus citat.

atunci foarte blând, bun, paşnic şi îndelung răbdător. Dar toate numai până la o vreme, când se rostogoleşte stânca din munte, atunci aceea stâncă nu se mai uită nici în dreapta, nici în stânga, ci tot înainte e cursul ei, sdrobind totul ce-i vine în cale. Atunci nu este mai mult stavilă, nu există scăpare. Vina o duc aceia cari au scormonit stânca din munte. Românul, scos odată din fire, prin nelegiuiri, barbarii şi tiranii, nu mai cunoaşte margini, lungă e răbdarea lui, dar grozavă şi nimicitoare e atunci şi răzbunarea lui. Aceasta a dovedit-o el dejà de multe ori. Ar trebuì să-şi însemne aceasta toţi tiranii şi călăii Românilor de azi.

Românii din Balcani sunt acum puternici. Ei îşi organizează imperiul lor, fără a mai ţine seamă de Bizantini. *Alexie Angel*, noul împărat, caută pace cu fraţii Petru şi Asan, o pace uşoară pentru Bizantini, dar în zadar, căpeteniile române nu voiesc a schimbà nimic din planurile şi hotărârile lor, nici a cedà vreun colţ de pământ cucerit cu bravura oştirilor române. Pe când împăratul erà ocupat în Orient, Românii năvălesc asupra armatei imperiale ce tăbărâse în jurul *Seresului* şi o învinge cu desăvârşire, prinzând chiar şi pre generalul *Duca Aspiatos*, făcând apoi bogate prăzi în arme, cai şi boi. Provinciile din jurul *Strimonului* sunt încă invadate, precum şi *Amfipolea*, de către Români. Alexie trimite noui trupe sub comanda generalului *Isac Sebastocrator*, dar şi aceste cete, din cauză că nu cunoşteau tactica Românilor au fost şi mai rău bătute şi apoi prinse de Români.

Pe când izbânzile neaşteptate ale Românilor şi ale Schiţilor (Cumanii lui Jireček) adică Românii din stânga Dunării, ajunse să inspire groază chiar şi în Constantinopole, o ceartă în familia Asaneştilor îi răpeşte vieaţa lui Asan, fratelui celui mai mare, care erà mare general şi foarte capabil de a chibzuì în minutele cele mai grele, ce e de făcut, şi cum e de învins, prin mâna unei rude de ale sale, cu numele *Ivanciu*, adică un văr de al lui Asan.

Nicetas Choniates relatează că faptul provenise din cauza unei intrigi amoroase şi în urma unei sângeroase insulte suferite de Ivanciu, din partea vărului său Asan. Se poate însă bănuì aceasta, şi cronicarul bizantin Nicetas confirmă această bănuială, şi anume că Ioan, cumpărat fiind de împăratul bizantin, neştiind el altfel cu ce mijloace s'ar puteà scăpà de acest genial general (cu aceste mijloace mârşave şi ticăloase au luptat totdeauna poporul ticălos al Grecilor. Astăzi o urmează Austria această tac-

tică mai departe. Aut.) au căutat prilej de a omorî pe Asan, căci după săvârşirea asasinatului, Ivanciu cuprinde *Târnovo* cu oamenii săi plătiţi şi se împotriveşte lui Petru, fratele lui Asan, care vineà din munţii Hemului, şi cere în acelaş timp ajutorul dela împărat. Şi ar fi putut Ivanciu foarte lesne răuşì să iea capitala Tarnovo, sediul căp'teniilor române, şi căzută odată această capitală pe mâna Bizantinilor, puterea Românilor ar fi fost rău sdruncinată. Calculul Grecilor cu omorârea lui Asan erà bine chibzuit, dar ce folos, când Bizantinii nu mai au nici o forţă de vieaţă, când fiind ei cu totul conrupţi, nu erau ei în stare de a se mai luptà. Ivanciu cere o armată ca să-i vie numaidecât în ajutor, căci altmintrelea e totul pierdut, şi în zadar va fi toată strădania, iar împăratul îi trimite numai o trupă foarte mică de mercenari străini în mare parte şi cu totul neînvăţaţi cu nevoile cele grele ale războiului.

Aceste trupe slabe şi nedisciplinate ce se aflară sub comanda lui *Emanuel Camata*, abià ce sosiră în regiunea muntoasă a Moesiei, şi refuzară cu totul acţiunea lor, întrebând tot mereu unde încotro merg şi cu cine au ei să se bată?"

Ivanciu deci disperat că nu vin ajutoare, pentru a puteà pune mâna pe domnia Româno-Bulgară, fuge într'o noapte din Târnova la Constantinopole, pentru ca acolo să-şi primească preţul infamiei sale. Impăratul îl primeşte cu mare cinste, dându-i strălucite ranguri de nobleţe şi intrând în alianţă cu dânsul. Şi în acelaş timp, când Nicetas Choniates descrie intrigele şi serbările curţii bizantine, exclamă cu durere, vorbind de biruinţele Românilor: „Cine oare ar puteà număra năvălirile şi prăzile *Vlachilor* şi ale *Schiţilor*? Cuceririle provincialilor din preajma muntelui Hemus, jefuirile din Tracia şi Macedonia, arată cele ce s'au întâmplat mai bine decât toate statuele, tablele şi istoriele".

Şi tot astfel relatează şi cronicarul *Georgius Cochimos*, în opul său „De originibus": „Vai Romeilor (Grecilor Aut.) din timpurile acelea (sub Alexie Angel), căci multe din cetăţile şi ţările cele rămase la apus şi la mare au venit în mâinile *Vlachilor* şi ale *Cumanilor*" (Românii din stânga Dunării. Aut.) Ei! Ce zici, d-le Jireček, istoriografule savant al Slavilor?! Chiar şi acest scriitor contimporan grec, *George Cochimos*, nu aminteşte nimic de Bulgarii d-tale, ci numai de Vlachi şi Cumani şi d-ta

totuş îndrăsneşti să afirmi în istoria d-tale „*pamflet*" „Die Geschichte der Bulgaren" că în Bulgaria n'a fost Români, că toată lupta de redeşteptare şi de întemeiere a Statului dintre Dunăre, Balcani şi Mare, au fost numai şi numai opera Bulgarilor?? Da! In adevăr! prin acest op ai arătat totul ce poţi şi cât preţueşti.

In fine şi Petru este omorât de un neam al său şi conducerea Românilor rămase acum în mâinile fratelui celui mai mic *Ioan*, sau precum îl numeşte Papa şi împăratul *Heinrich*, conducătorul cruciadei „*Ioaniţă*" (1197—1207).

Faimosului nostru istoriograf Jireček nu-i place deloc numele românesc Ioan şi Ioniţă, de aceea îl numeşte cu predilecţiune şi demonstrativ „*Kalojan*", deşi acest cuvânt nu e slav, ci grecesc, dela grec. Καλός şi „Ioan", adică Caloiohannes, crezând că va face prin aceasta reclamă Bulgarilor săi, şi în a doua linie Slavilor săi din Balcani.

Eu mă alăturez cu totul părerei d-rului I. G. Sbiera, exprimată în opul său „Istoria Românilor dela originea lor", tom. I, 1906, p. 421—422, unde zice că numele Kalojan sau Caloiohannes, precum se numeà Ioniţă singur în toată corespondenţa sa ţinută cu Inocenţiu III [1]), e identic cu grecescul Καλός, care însemnează „frumos", sau după cum zic Românii Macedoneni „*muşat*". Deci Kalopetru şi Caloiohannes, ca şi coruptul Crassianus, e tot aceea ce e Muşat-Petru, Muşat-Ioan, Muşat-Asan şi acest calificativ nu e dat acestor fraţi pentru frumuseţea deosebită a chipului lor, şi nu însemnează acì nimic alt decât un nume poporal de familie, şi aceasta se explică cu atâta mai probabil, de oarece ei (aceşti trei fraţi) nu se trag, după cum ştim până acum, din nici un moş-strămoş cu numele Asan, şi totuş nicăiri nu găsim scris şi documentat, că tatăl lor s'ar fi fost chemat aşà, din contră, tradiţiunea ne spune, că tatăl lor s'ar fi numit Gavril.

Pe lângă aceste consideraţiuni, mai vine în ajutor încă şi faptul că cuvântul Muşat a existat la Români, există şi astăzi, atât la cei din Macedonia, cât şi la cei din Dacia-Traiană, nu numai ca calificativ, dar ca şi nume propriu familiar şi de localităţi, carele adeseori s'a numit după numele posesorilor lor. Aşà ne

1. „Vetera Monumenta Slav. merid.", edit. Theiner, vol. I, e. No. 26, pag. 15; No. 36, pag. 20; No. 46, pag. 30; No. 60, pag. 39.

spune eruditul *B. P. Hasdeu* [1]), că în Ţara Românească a fost o familie aleasă, cu numele *Muşat*, şi că un membru al ei, cu numele Petru, fù înnălţat de Mircea cel bătrân pe tronul Moldovei în anul 1375.

Familia Muşeteştilor a fost aleasă, numeroasă şi răspândită fiindcă pe întreg teritoriul Daciei-Traiane găsim urme de existenţa ei. Aşà aflăm în România de astăzi mai multe localităţi, cu acest nume, precum *Muşateşti*, sat în judeţul Gorj, plasa Novaci; *Muşateşti*, sat în judeţul Argeş, plasa Argeş, şi tot în acest judeţ, plasa Piteşti, o localitate izolată cu numele Muşateşti; Muşatesc şi Muşateşti sunt munţi în judeţul Muscel; *Muşăloiu*, munte în judeţul Gorj; *Muşetirca*, moşie în judeţul Brăila; *Muşata*, sat în judeţul Fâlciului, plasa Prut [2]).

Şi în Ardeal aflăm încă un munte cu numele *Muşat*, spre miazăzi de Haţeg [3]). Un Român, comite de Almaş, cu numele Ladislav, fiul lui Muşat, se aflà în Transilvania pe la anul 1362, precum se vede dintr'un uric al regelui Ludovic (1342—1382[4]).

Răspândirea numelui Muşateşti şi pe teritoriul Daciei-Traiane, ne arată că familia autorului mişcării române din anul 1186 erà foarte lăţită, nu numai în dreapta, ci şi în stânga Dunării. Această împrejurare ne explică de ce fraţii Petru şi Asan, după înfrângerea lor dela prima încercare de a scuturà jugul grecesc, au trecut în stânga Dunării şi au găsit acolo ajutorul aşteptat, de ce apoi s'au întors înapoi cu armate puternice de Români, cu ajutorul cărora bătuse apoi pre Greci.

Dar Papa îl numeşte numai Ioniţă.

Aşà scrie de exemplu Papa către regele Ungariei, la anul 1204, următoarele: „Praevalentibus graecis perdiderunt regiam dignitatem, qui nimio compulsi sunt gravi sub jugo Constantinopolitano servire, donec novissime duo fratres, Petrus videlicet et *Ioanitius*, de priorum regum prosapia descendentes,

1. *Hasdeu B. P.*: „Istoria critică a Românilor", Bucureşti, 1874, pag. 83—93; *Xenopol A. D.*: „Istoria Românilor", l. c., Iaşi, 1889, pag. 140.

2. *Frunzescu D.*: „Dicţionar topografic şi statistic al României", Bucureşti, 1892, pag. 306—307).

3. *Treuenfeld*: „Siebenburgischer geographisches Loxican", III, p. 127.

4. *Hurmuzachi*: Documente, vol. I, pag. 2: „Dilectum Olachum, comitem Ladislaum, fildum Musad de Almas", No. 53, p. 77; No. 55, p. 74.

terram patrum suorum non tam occupare, quam recuperare coeperunt [1]).

Ioan, tot aşà de brav, energic şi politician ca fratele său, a ştiut să profite de situaţiunea precară a imperiului bizantin, pentru a-şi organiză noul său imperiu româno-bulgar şi spre a-i da o formă de stabilitate. Pre Bogumili, la care sectă aparţineà aproape toţi Rcmânii din Balcani şi Pind, îi lasă el în pace, tot aşà ca şi antecesorii săi Asan şi Petru, fraţii săi omorâţi, fiindcă cu toţii erau Români de o naţiune şi ţineau la grosul populaţiunei române, cu care făceà fraţii Asaneşti fapte atât de mari răsboinice, pe altă parte fiindcă Asaneştii protejează din contră cu intenţiune această sectă, voind să formeze un contrapunct aroganţei şi conrupţiunei, a clerului grecesc. Erà tot odată şi un scop politic-religios, voind ei să formeze ca şi *Banul Colin* în Bosnia, o biserică autonomă independentă de cea a Grecilor, ce erà dejà cu totul conruptă şi demoralizată.

Fiindcă erà imposibil să facă faţă Ioniţă singur tuturor atacurilor al căror obiect erà noul imperiu român, însărcinase el pre unul dintre căpitanii săi, şi anume pre o rudă a sa, pre *Crişu*, ca să fortifice şi să apere citadela *Strumniţa* situată pe înălţimi mari, în contra atacurilor greceşti. Faimosul nostru Jireček îl numeşte şi pre acesta când Dobromir, când „Streş", făcându-l cu silă, numaidecât bulgar, negreşit cu intenţiunea sa obicinuită, ca să arate prin aceasta că toată familia Asaneştilor erà bulgară, precum îndecomun toată lumea din Balcan e la Jireček numai bulgară, pe când documentele cele greceşti îl numeşte Κρύσος iară împăratul *Heinrich*, conducătorul cruciadei, îl numeşte „*Stratiusnepos Joanicii*" şi un nepot al lui Kalojan! Chiar şi scriitorul rus *Makusev*, p. 60, aminteşte despre un „Κρύσος nepos Joaniţii" şi totuş savantului nostru suchiat Jireček nu i-a convenit acest nume românesc „Crişu".

Crişu se aflà înainte la curtea bizantină, erà ademenit de Bizantini, ca neam al fraţilor Asaneşti, în contra lor, îi dăduse onoruri mari şi-l făcuse general, dându-i şi o trupă de vreo 500 de călăreţi, trimiţându-l ca să cuprindă cetatea *Strumniţa*, ce se aflà pe o stâncă prăpăstioasă ca şi aninată în nor. Insă el, ne-

1. Theiner: „Monum. Slav. mer.", I, No. LVII.

căpătând dela împărat ajutoarele necesare, se desface de împăratul bizantin şi trece cu toată trupa, cu totul pe partea lui Ioniţă.

Această cetate se află pe malul drept al Strumniţei, erà din toate părţile apărată până la un defileu îngust, şi închisă ca cu nişte muri ciclopici. jos adânc în prăpastie, spumegà râul Vardar. Choniates zice: „Crişu alergà ca un păianjen pe păinjenişul său şi umblà ca un scorpion pe aceste stânci înalte, prăpăstioase şi nepătrunzătoare şi se strecurà în cetatea sa ca un colbec în casa sa, ce o poartă pe spate, şi se ascundeà în ea ca într'o manta de fier".

Impăratul face în urmă singur o expediţie şi înconjoară această cetate, dar e nevoit să o părăsească fără nici un rezultat, căci garnizoana din cetate repulsà atacurile lui Alexios cu bolovani, cu stânci aruncate de maşini artificiale. Alexie trebuì în fine să lase Macedonia în mâinile Românilor.

O nouă expediţiune în Tracia română, rămâne încă fără rezultat. Crişu ocupă cetatea *Axius*, pe care o întăreşte cu ajutorul unui mecanizm nou bizantin, trecut dela Bizantini la Crişu, din cauză că această invenţiune nu fusese plătită de către bizantini. Când împăratul atacase această cetate, suferise el din nou pierderi mari şi fù silit să se reîntoarcă la Constantinopole. Atunci Românii se scoboară în vale, îndreptând excursiunile lor de pradă împreună cu fraţii lor din stânga Dunării, pre cari Bizantinii îi numeau Schiţi (iară Jireček Cumani), ducând cu sine oameni în robie, vite, chiar şi relicve ale Sfinţilor, pre cari le trimeteà Ioniţă cu mare pompă în capitala sa Târnova. Aceste relicve sunt: Iftemi, vieaţa lui Ilarion din Meglena (Macedonia), Iosafat, vieaţa Sfintei Iilita, adică Julita. Desigur că aceşti Sfinţi, nu sunt după numirea lor nici Greci, dar nici Slavi, ci Români, şi totuş scriitorii slavi, ca de exemplu Jireček, îi declară cu toată forţa de slavi.

La aceste dezastre ale curţii imperiale, se mai adaugă şi o altă nenorocire. Ivanciu, asasinul lui Asan, distingându-se în vreo câteva campanii ce făcuse împăratul în contra Românilor, începuse să aibă o mare încredere la Alexie. Din această cauză, Alexe îl face comandant asupra unui corp de armată. In curând este el însă atras de către Ioan, organizează acì o armată după sistemul bizantin şi devine cel mai periculos vrăjmaş al Grecilor. Alexie trimite în contra lui pre generalul său *Camiţes*. Ivanciu

neputând rezistà, chiamă în ajutor trupele româneşti, răuşeşte să atragă pre Camiţes într'o cursă şi-i sfărâmă toată oastea, iar pre Camiţes îl prinde, îl aruncă în temniţă şi face o invadare în provinciile bizantine *Smolina*, înaintează pânăla marea Egeică. Insă nu mult după aceste evenimente, Ivanciu găseşte şi el moartea sa prin trădare din partea Grecilor.

După aceste izbânde ia Ioan acum titlul de Grecoctonul, sau „*Nimicitorul de Greci*", şi urmează de a atacà mai departe cu vehemenţă cu Românii săi din Hem şi Macedonia şi din stânga Dunării toate provinciile imperiului bizantin. Istoriograful contimporan şi oficios, Nicetas Choniates, scrie despre aceasta: „In acest timp, Schiţii (Românii din stânga Dunării, Aut.) împărţindu-se în patru linii, năvălesc cu mai mare groază decât altădată în toată Macedonia şi Tracia bizantină şi o jefuesc, supuindu-şi toate cetăţile întărite, munţii şi mânăstirile..... şi nimeni nu cutezase a le sta împotrivă „pentru mulţimea şi puterea lor"... Ioan înaintase cu armatele sale româneşti şi cu cele Schite chiar până aproape de Constantinopole.

Bizantinii căutau acum să facă cu orice preţ pace cu Ioan, mai cu seamă după ce văzù Alexie că Ioan face asalt şi cucereşte cetatea *Varna*. El nu putù face nimica, căci acuma nici armata regaulată nu aveà, ci numai mercenari, cu cari nu puteà nimic întreprinde, mai ales în contra unei oştiri atât de puternice, în contra eroilor căliţi în atâtea lupte, precum erà oştirea românească a lui Ioan, şi erà nevoit să lase în puterea lui Ioan toate ţările şi cetăţile ce le-a fost cucerit până acuma. Imperiul lui Ioan se extinse acuma dela *Belgrad* până la râul *Mariţa* de jos şi până la *Agatopolis*, lângă *Marea-Neagră*, şi în Nord dela *delta Dunării* până la râul *Strimon* şi *Vardarul de sus*. *Belgradul* şi *Branicevo* se aflau dejà în posesiunea Românilor. Dincolo de Belgrad şi Mariţa se estindeà frontiera sârbă dealungul Moravei şi *Nişavei*, până la *Niş*, care aparţineà dejà împreună cu *Scoplie* şi *Volbura* (Velbuz) imperiului lui Ioan.

Ioan aveà şi toată cauza să primească pacea oferită de Alexie de oarece *Roman*, principele Galiţiei, invadase în Moldova de azi, adică în ţara Cumanilor (Valachilor), aliaţii cei mai sinceri şi mai buni ai Românilor din Balcani şi acuma întorcându-se Cumanii (Valachii) îndărăt în patria lor, îi lipseà lui Ioan sprijinul puternic şi atât de norocit al fraţilor din stânga Dunării.

Pe altă parte devenise frontiera de Vest a imperiului său, cu totul neliniştită prin *Emerich*, regele Ungariei, care destituise în Sârbia pre *Ştefan*, fiul lui Nemania de pe tron, şi puse în locu-i pre *Vălcan*, pre un frate al său, luându-şi totodată şi titlul de „rex Serbiae". Pre împăratul Ioan îl declarase el de un usurpator ce posedă cu nedrept toate acele ţări pre care le-a fost dat regele Bela III ca dotă soţiei împăratului Isac.

De aceea văzù Ioan bine că lui îi trebue confirmarea dreptului său de domnie, şi de oarece nu o putù el ajunge aceasta dela Bizanţ, apoi se îndreptase el către Papa.

Dejà fraţii săi Asan şi Petru urmăriră acest plan, dar din cauza mulţimei inamicilor, nu putură trimite nici ei, nici Ioan, nici pre un sol la Roma. Incercarea lui Petru de a ajunge aceasta prin Friedrich I erà încă în zadar. Ioan se adresează acuma către Papa printr'o scrisoare, în care scrie el următoarele: „Quamvis fratres mei beatae memoriae iam dudum voluerunt mettere Sanctitati vestri, non tamen ad vos pervenire propter multos nostres contrarios potuerunt [1]).

Ioan încercase în anul 1197 dejà de trei ori de a trimite o deputaţiune la Papa, însă totdeauna erà în zadar. Insă faima luptelor sale glorioase ajunsese şi până la *Inocenţiu III.* In anul 1199 vine la Târnova pe neaşteptate un sol papal, un preot unit, cu numele *Dominic* din Brindisi. El aduse lui Ioan o epistolă dela Papa. Inocenţiu III îi scrie lui Ioniţă în mod măgulitor, şi anume că el a auzit că Ioan se trage din o viţă nobilă romană, că strămoşii săi, că originea lui se trage din nobila viţă a oraşului Roma, de aceea îl provoacă ca să nu eziteze (tărăgăneze), ci să treacă la catolicism, ca urmaşi ai Romei antice, având în vedere că dânsul (Ioan) şi poporul său, sunt de nobila rasă latină. Textul latin către Ioan sună: „Audito quod de nobili urbis Romae prosapia progenitores tui originem traxerunt [2])..... şi iarăş zice Papa referitiv la poporul cu care făcuse el fapte mari următoarele: „populus terrae tuae, qui de sanguine Romanorum se esserit descendisse [3]).

Cu plăcere apucă Ioniţă ocaziunea binevenită şi răspunde

1. Theiner: „Monum. Slav.", I, 15.
2. Theiner, citat de d-l Xenopol în „Istoria Românilor", pag. 585.
3. Ibidem.

lui Papa prin o epistolă, manifestându-şi bucuria ce i-a cauzat scrisoarea pontificelui, că aminteşte de sângele şi de patria din care se coboară. Textul latin sună : „Multas agimus gratias omnipotenti. Deo, qui...... expexit humilitatem nostram et reduxit nos ad memoriam sanguinis et patriae nostrae a qua descendimus”. Aci recunoaşte Ioniţă singur că e de viţă romană [1]).

Se poate presupune că Papa, înainte de ce va fi scris lui Ioniţă, se va fi fost informat mai întâiu mai de aproape dela cei din împrejurimea lui Ioniţă despre toate referinţele familiare ale fraţilor Asaneşti şi despre toate împrejurările cari aduse lupta de emancipare a Românilor din Balcani, şi abià atunci va fi scris lui Ioniţă, amintindu-i despre originea sa romană. Dar şovenul şi prea tendenţiosul istoriograf al Bulgarilor, Jireček, încearcă să slăbească aceste dovezi eclatante şi bătătoare în ochi, în opul său sus citat [2]), zicând : „că de aci nu se poate conchide că Ioan se va fi trăgând în adevăr din viţa romană, şi că poporul român, cu care a făcut fraţii Asan luptele cele mari, ar fi fost Vlachi, ci că Papa ar fi voit prin aceste cuvinte să se linguşească numai înaintea lui Ioan, ca să-l atragă astfel pre el şi pre poporul Bulgar (?) la catolicism” că — şi acuma vine culmea neruşinării lui Jireček — „Papa a fost primul şi unicul care a zis despre această descendenţă romană şi că bulgarul Kalojan (adică pre Ioniţă îl face cuconul Jireček cu forţa bulgar, schimbându-i şi numele. Aut.) ar fi întrebuinţat cu chibzuinţă şi în mod viclean, (dar cine e mai mare viclean, decât acest scriitor tendenţios Jireček, chiar aceste vorbe îl arată îndestul cine este el şi care e intenţiunea lui :” Aut.) „aceste cuvinte ale Papei spre a ajunge scopurile sale”. Dar cari scopuri, d-le Jireček? Mai departe zice rafinatul românofob Jireček : „Adevărat e că Kalojan erà numit „domn al Bulgarilor şi al Vlachilor”, dar aceasta n'are nimic a zice, căci populaţiunea adevărată în Balcani erà cea Bulgară, şi nu Valachă”.

Aferim, d-le Jireček ! Dacă n'au existat Valachi în Balcani şi în Bulgaria, atunci de unde vine că Ioniţă (şi nu Kalojan) să fie numit „domn al Valachilor?” Aceşti Valachi, preste care erà

1. Citat de d-l Xenopol în „Istoria Românilor”, pag. 586 şi C. Jireček : „Geschichte der Bulgaren”, pag. 234.

2. Jireček, opul sus citat, pag. 234, la notiţă.

el domn, nu erau Vlachii din stânga Dunării, căci d-ta singur zici în pamfletul d-tale, în locul sus citat: „Kalojan wurde, freilich der Beherrscher der Bulgaren und Vlachen genannt d. h. der *Halbinsel-Wlachen*, denu in der Walachei herrschten damals die Cumanen", ci Valachii din dreapta Dunării, din Balcani. Unde ţi-e logica d-le Jireček, ţi-a mâncat-o fanatismul slav? Şi dacă Românii au existat în Balcani şi dacă şi alţi scriitori şi nu numai Papa, precum zici d-ta, l-au numit pre Ioniţă (Kalojanul d-tale) „domn al Vlachilor", de ce atunci d-ta, ca istoriograf mare ce vrei să fii, te sfieşti a-l numì astfel şi te temì a recunoaşte rolul puternic şi principal al Românilor, ce l-au jucat ei în Balcani? Te temi că te vei scandalizà prin aceea că vei mărturisì adevărul, şi că mărturisind existenţa şi rolul puternic al Valachilor din Balcani, vei slăbì teribil vaza Bulgarilor, pe cari i-ai ridicat în opul d-tale „pamflet" fără nici un drept, până în al zecelea cer? Iar dacă au fost Valachii în Balcani şi au participat cu atâta forţă la emanciparea Bulgarilor, precum zici d-ta singur „Halbiusel-Wlachen", atunci, dacă eşti om şi scriitor cinstit, de ce nu recunoşti meritele acestui popor pentru naţia Bulgară, şi nu îi aduci graţie, recunoştinţă şi mulţumirile d-tale respectuoase acestor Valachi, atât de urgisiţi de d-ta, cari au luptat pentru poporul bulgar, care l-au scos din sclavia bizantină (precum în trecut aşà şi în prezent la anul 1877 din cea turcească şi au întemeiat un stat independent, ceeace Bulgarii singuri n'ar fi fost niciodată în stare să o facă). Românii s'au jertfit pentru un popor străin, Românii au pus tot capitalul lor intelectual, geniul şi forţa română, ca să creieze un stat independent, să deştepte în Bulgri ideia de civilizaţiune, simţul de libertate, de independenţă, că, în fine, tot acest popor străin, ingrat în grad extrem, după atâtea secole de sprijin şi de compătimire din partea Românilor, după ce ei au fost din nou eliberaţi, de astădată de jugul turcesc, tot de Români, să defaime, să batjocorească pre binefăcătorii lor, drept graţie şi recunoştinţă prin graiul şi scrierile unui nemernic, lipsit de minte, care îi contestă chiar şi existenţa lor de odinioară în patria lor, în Balcani!

Va să zică, d-le Jireček, minciuna, falşificarea şi şovinismul ţi-e stindardul, ţi-e deviza, sub care scrii d-ta istorie şi sub aceastǎ deviză vrei d-ta să devii mare şi renumit? Vrei să devii savant? Da! La ignoranţi ai devenit savant.

Apoi ce vrea să zică cuvintele d-tale „că în Valachia domneau

Cumanii (deci nu existau Românii (Valachii)"? Oare domnia unui popor într'o ţară exclude după logica d-tale şi existenţa unui altui popor în acea ţară? Oare exclude astăzi, de exemplu, domnia Maghiarilor în Ungaria şi existenţa Românilor din Ungaria? Te-au cam prea luat logica şi mintea sănătoasă pe dinainte, d-le Jireček, de atâta şovinism, de atâta politică, sub titlu de isrotie.

Impăratul Ioniţă răspunde Papei Inocenţiu III prin o scrisoare ce o trimise cu o misiune aleasă, arătând că nu ar fi tocmai contrar ideiei de a trece cu tot poporul său de neam latin la catolicism, lucru ce chiar fraţii săi l-au dorit. In această scrisoare arată Ioniţă şi condiţiunile în care s'ar puteà face această convertire şi anume de a-l recunoaşte ca împărat al Românilor şi Bulgarilor, şi de a fi încoronat ca atare.

In această scrisoare, Ioniţă numeşte pre Papa „prea sfânt părinte şi Archiereul cel prea mare". In urma acestei scrisori, îi trimite Papa răspunsul său prin Cardinalul Ioan, făcând din nou apel la Ioniţă, de a venì la catolicism, dând împuternicire Cardinalului Ioan de a puteà hirotonisì Archiepiscopi şi Archierei, adică „semnul puterei archiereşti să o dea prin forma scrisă în Bula Noastră".

In această scrisoare, comunică Papa câţi Episcopii catolici[1]) au fost în Moesia, adică în Bulgaria, în timpul predecesorilor săi, şi cum prin intrigile preoţilor bizantini, au fost poporul silit să se lapede de catolicism, spre a rămânea sub preoţii greci. Papa Inocenţiu încheie scrisoarea sa către Impăratul Ioniţă astfel: „Ar fi bine şi pentru gloria ta pământească şi pentru mântuirea cea eternă, ca după cum ieşti din neamul latin, aşà să ţii şi cu ur-

1. E interesant să arătăm cu această ocaziune cum îi arată savantul nostru şuchiat Jireček în opul său sus citat, pag. 211, la notiţă, pre Episcopii din Bulgaria, pre toţi ca fiind Slavi, şi anume Episcopii cari au succedat după olaltă pânăla întemeierea imperiului al doilea Româno-Bulgar:

Iosif la anul 870, *George* 878. *Leontie, Dimitrie, Pelagia, Damian* (pe timpul împăratului Petru), *German* şi *Gavril* din *Vadena* şi Prispa (sub Samuil), *Filip* (din Ohrida), *David* (1015—1018), *Ioan* 1019, *Leon* 1055, *Teodul, Ioan Lampenul* 1078, *Ioan Teofilact* 1085—1107, Leo Mung (un jidan), *Michail Maxim* (un Eunuch), *Eustachie* 1134, *Ioan Comnen* (nepotul lui Alexie I, 1156), *Constantin, Ioan Camata*. Dejà după nume, şi mai ales pre aceia pre cari i-am substras, putem vedeà că cei mai mulţi vor fi fost Români. Jireček i-a făcut însă pre *toţi* aceştia neaoşi slavi, fără mult scrupul, şi fără frică de o contrazicere.

marea.... iar poporul ţării tale, care zic că sunt din sângele Românilor, să urmeze bisericei Romei, pentrucă în servirea lui Dumnezeu să se vadă că ţin de sfaturile lui părinteşti [1].".

Cardinalul Ioan ,legat special al Papei, învesteşte cu insignele puterei spirituale pre Archiepiscopul Vasilie din Târnova, pre care în urmă l-a ridicat la rangul de Primat al Târnovului, adică mai mare preste toţi ceilalţi Mitropoliţi şi Episcopi din „Vlachia şi Bulgaria", având putere dela Papa de a face Sfântul Mir şi de a unge şi a binecuvântà pre toţi Impăraţii Românilor şi ai Bulgarilor.

Tot Cardinalul Ioan a uns pre cei doui Mitropoliţi din Velesburg şi din Preslava.

La 1203, sub pontificatul lui Inocenţiu III, predică *Fouques din Neuilly* a patra cruciadă, care este îndreptată direct în contra (asupra) Constantinopolei şi condusă de *Balduin II conte de Flandra.* La 21 Iunie aceluiaş an, apare flota cruciaţilor, constând din Veneţiani, Lombarzi, Francezi, Germani, vreo 40.000, cu 300 de naie dinaintea Bizanţiului, cu scop ca să nimicească imperiul bizantin. In fruntea expediţiunei stăteà dogele orb *Enrico Dandolo* (1192—1205) din Veneţia, un inamic neîmpăcat al Bizantinilor, care a fost înainte de 30 de ani, când vinise cu ocaziunea unui războiu, ca ostatic la Constantinopole, şi fù la intrarea sa în sala de audienţă orbit prin un spectru ce reflectà aspru razele soarelui. Nouă luni fù B zanţ împresurat. In acel timp fură mai mulţi împăraţi nominaţi şi destituiţi. De trei ori devenise mândra metropolă a Orientului prada flacărilotr şi în totdeauna prin incendiarea incendiaţilor.

Cruciaţii se amestecară în afacerile Bizanţiului, răstoarnă pre Alexiu Angel şi pun în locul său pre finl său cel mai tânăr *Isac Angel Alexiu*, la anul 1204. Alexiu este însă răsturnat de uzurpatorul său, *Duca Muzzufle*, şi Cruciaţii intervin pentru a doua oară, răpesc puterea usurpatorului şi o ţin pentru dânşii, fondând astfel un imperiu latin, după sistemul de guvernământ occidental. *La* 13 *Aprilie* 1204 *iea Balduin titlu de împărat* şi anuma: *Balduin I de Flandra* (1204—1205), iar Veneţianii ocupară cele mai frumoase staţiuni maritime.

Cuceritorii se apucară acuma de a deteriorà imperiul bi-

1. Gesta Inocentii III, No. 70.

zantin, ceeace le succese pe deplin, abià într'un decurs de un an. Numai în treì locuri se mai ţineau Grecii neatârnaţi. 1. In *Trapezund* se formase imperiul nou al lui *Alexie Comnenul.* El răuşise, adică cu ajutorul mătuşei sale, al reginei *Tamara din Georgia* (1184—1212) să înfiinţeze împreună cu mai mulţi lipaşi, în cetatea Trapezund, de pe ţărmul răsăritean al Mării-Negre, între nişte munţi înalţi, un imperiu, care a ştiut să-l apere atât el (1204—1222), cât şi urmaşii să, pânăla anul 1462, când acest imperiu fù nimicit de Turcui şi prefăcut în o provincie turcească.

2. In *Epir* se aflase statul nou întemeiat al *Marei Vlachiei,* sub *Michael Angel,* şi anume Michael fù trimis de noul rege din Tesalonic, *Bonifaciu* (1204—1207) în ajutorul tătâne-său *Ioan Angel,* guvernator în Epir şi Tesalia, dar aflându-l mort, întemeiase din Epirul vechiu, din Acarnania şi Etolia pentru sine un nou imperiu, numit al *Epirului* (Romania-Magna), cu reşedinţa în *Arta,* pre care îl stăpânì atât el (1204—1214), cât şi urmaşii săi, după împrejurări, în mod neatârnat, sau în legătură cu descendenţii imperativi ai Latinilor, sau cu împăraţii greceşti din Nicea şi mai pre urmă din Constantinopole şi, în fine, cu republica Veneţiană, până ce fù în fine nimicită de aceştia, la anul 1392.

3. Un *Ioan Cantacuzen* se încearcă la anul 1204 să înfiinţeze în *Mesenia* (*Helada* şi *Achaia*) un imperiu pentru sine, dar nu isbuteşte nici el, nici fiul său Michael.

4. In fine, se înfiinţează şi în Nicea, unde se refugiară şi ceilalţi imperiali dela curtea împărătească din Constantinopole, pe lângă împăratul *Teodoru I Lascar,* un regat mai însemnat. Adică, ginerele împăratului Alexie III Angel (1195—1203), *Teodor Lascar,* fù cel mai deştept, cel mai prevăzător, şi mai norocos, căci lui îi răuşì să întrunească în jurul său pre Grecii cei mai naţionali şi a întemeià imperiul Niceei şi al Bitiniei, unde domnì el (1204—1222) şi urmaşi săi ca împăraţi.

Toate celelalte părţi ale imperiului bizantin se aflase în puterea Francilor. Veneţianii ocupară o mulţime de insule şi porturi maritime. *Bonifaciu, contele de Monferrat,* întemeiase în *Tesalonic* un regat aproape independent. In *Helada* se născură noui principate; precum în Athena, Achaia, Naxos, etc. şi ridicară pretutindenea mai multe cetăţi, spre a ţineà mai bine în mână poporul creştin.

Situaţiunea lui Ioniţă erà prin această întorsătură a împre-

jurărilor cu totul schimbată. Pe când cruciaţii înconjurară Constantinopole, promisese Ioniţă acestora că le va venì în ajutor cu o armată de 100.000 de oameni, dacă ei îl vor recunoaşte de domn al Românilor şi al Bulgarilor din Balcani. Insă ofertul său erà respins în mod brusc. Când cercetase însă împăratul Balduin oraşele tracice şi macedonene, îi oferise Ioniţă din nou o alianţă şi un tratat de amiciţie. El căpătase însă un răspuns arogant dela Franchini (Balduin), zicându-i-se, că el (Balduin) n'are să trateze cu Ioniţă ca cu un rege, cu un amic, ci ca un stăpân cu sclavul său [1]), de oarece el îşi aroagă un drept de domnie preste o ţară pre care a luat-o cu putere şi fără drept dela Greci. La această provocare bruscă mai venise şi o altă aroganţă din partea Franchinilor. Cavalerul *Rennier de Trit*, din Flandra, erà donat de către Balduin cu ducatul de Filipopol. Astfel ciocnirea între Balduin şi Ioan trebuià să vie numaidecât.

Intru aceea, trimise Inocenţiu III pre Cardinalul *Leon*, cu diademele regeşti la Târnovo. Insă până ce ajunse el la Târnova, fù Leon prins la frontiera Bulgariei de către Unguri, şi internat în cetatea *Cubin*, de lângă *Panciova*, şi eliberat abià pe intervenţiunea Papei. Ajungând Cardinalul în Târnova, sfinţise el pre Episcopul Vasilie de Primat al Bulgariei, iar Mitropoliţilor din *Preslava* şi *Velesburg* sau *Kustendil* (Jireček numeşte acel orş, în mania sa de a slavizà (bulgarizà) totul ce intră în mâna sa şi ce se află în Balcani, Velbuzd), le trimite câte un „Pallium”, iar Episcopilor din *Vidin*, *Niş* şi *Scoplia*, câte o „Mitră”. Lui Ioniţă îi trimite Papa coroana imperială, un sceptru şi un steag, o icoană a Sfântului Petru şi dreptul de a imprimà monede cu efigia sa, şi la 18 Noembrie 1204 fù el încoronat ca împărat al Românilor şi al Bulgarilor, cu un ceremonial foarte strălucit. In răspunsul său de mulţumire către Papa, se roagă el ca Papa să mijlocească în cearta ce se iscase dejà între Ungaria şi Latini, şi îi mărturiseşte leal că dacă unul sau altul, ar întreprinde cevà în contra lui, el atunci nu iea nici o răspundere pentru acea ce li s'ar puteà întâmplà unuia sau altuia din domnitorii catolici.

1) Nicetas Choniates I. c. p. 809. οὐχ ὡς Βασιλεὺς φίλοις, αλλ' ὡς ὑπηρέτης δεσπότας προσδιαλέγεσθαι σφίσιν ἐν τοὺς πρὸς αὐτοὰς ἐπετάτετο γράμμασιν.

Şi în nota 1.: οἱ δὲ αντέγραφαν αὐτῷ οὐχ ὥσπερ Βασιλέα φίλον αὐτοῦ γράφων, αλλ' ὡς αὐθέντης δοῦλον αὐτοῦ.

De aici se vede ce isteţ diplomat a fost Ioniţă. El a căutat să aibă pace atât cu Ungaria, cât şi cu Francii, voind să se organizeze mai întâiu şi să puie pe picioare puternice imperiul său, că până acuma a avut el destul de lucru cu Bizantinii, şi voià să evite de a aveà cu trei duşmani deodată de lucru, dar că, în fine, nu se sperie el nici de trei, şi va ştì, dacă va fi de lipsă, să se apere şi în contra a trei.

Aceasta a fost misiunea încercată de preacumpănitorul Ioniţă. Pentru acest demers îl atacară unii istoriografi ortodocşi, infailibili, mai noui, că ar fi fost servit bisericei catolice (ceeace, în fine, ar fi fost cu mult mai raţional şi mai *naţional*, decât biserica şi conrupţiunea bizantină, decât mai pe urmă biserica slavă-bulgară, care a slavizat şi a nimicit tot neamul românesc din Balcani, ba chiar şi din Balcani). Aceasta nu e însă adevărat. El n'a avut nimic ce aşteptà, nici ce pretinde dela una, nici dela altă religie, ci împrejurările timpului de atunci îi dictase lui acest demers, spre a-şi asigurà mai bine poziţiunea sa şi imperiul său. Ameninţat fiind din două părţi, de Unguri şi de Latini, erà el necesitat să ajungă pe această cale confirmarea şi recunoaşterea titlului său. Un asemenea pas erà necesitat să o facă vreo câţiva ani în urmă *Ştefan*, principele sârbesc. Tot aşà trebuie să se ataşeze bisericii romane şi *Dimitrie*, principele albanez [1]).

Asupra afacerilor bisericeşti, asupra ritului şi a dogmelor, n'avuse nimenea nici o imfluenţă.

De acum înainte, ştiindu-se Ioniţă singur împărat, n'avuse el nici un respect faţă de Balduin şi de toată expediţiunea cruciaţilor, mai ales, de când îl ofensase Balduin atât de grav, căutase el ocaziunea potrivită să vadă de e îngâmfatul Balduin în adevăr atât de vrednic şi în fapte, precum s'a arătat de obraznic în vorbe goale şi umflate; şi Balduin îl şi găsise pre omul adevărat.

Anză pentru un răsboiu în contra Latinilor o dăduse însă însuş Grecii, şi anume: Ei îl chemară în ajutor în contra Latinilor. Toaţă ţara şi oraşele greceşti fură pe unde veniră cruciaţii maltratate, batjocotire şi aproape totdeauna cu drept, de oarece poporul grec se manifestase şi acum de un popor foarte perfid, ticălos şi de tot conrupt, la care n'au existat atunci, nu există nici astăzi, nimic, nimic sfânt, nici tractat, nici jurământ, ci el

1. Golubinski, 264—280. Hopf. 224.

s'au excelat totdeauna numai prin perfidie, asasinări, sperjur şi trădare. Pe când erau Latinii ocupaţi în Asia-Mică şi în Peloponez, venise o mulţime de delegaţi greci ca soli către Ioniţă, şi-l rugară acum pre acela, pre care odată îl urau atât de mult, ca să le scape de urgisiţii de Latini, şi dacă îi va scăpà de domnia străină, îi promite că-l va recunoaşte de împăratul lor, şi-i vor jurà cu toţii credinţă [1]). Ioniţă le promise.

Ioniţă porneşte deci spre *Seres*, iar pe altă parte îndeamnă el pre Greci ca să se revolte în contra Latinilor, şi anume să înceapă răscoala în Adrianopole, unde poate mai degrabă ajunge cu armata sa. Grecii, ale căror ţinuturi, dela stabilirea autorităţilor Latine în Constantinopole erau jefuite de Români, cât şi de Latini, se grăbesc a-l ascultà.

Ioniţă vine la Seres, atacă pre Latini şi-i sdrobeşte. Oraşul este luat şi ars, şi nu rămâne decât cetăţuia, unde se refugiase o parte din Latini. Ioniţă împresoară cetăţuia şi promite incolumitate Latinilor, dacă se vor predà. Latinii refuză mai întâiu, dar apoi constrânşi fiind de energia lui Ioniţă, se predau. Pe altă parte se revoltă Grecii în Adrianopol, precum erà precizat, omorând toată garnizoana latină din acel oraş.

După o lună de zile, apare împăratul Balduin înaintea Adrianopolei, însă acì fâlfâiau dejà de mult stindardele române ale lui Ioniţă. Pe când erau Francii ocupaţi cu asediul oraşului, înaintează Ioniţă cu o armată puternică, compusă din Românii din Balcani şi din Valachii (Românii) din stânga Dunării (de Jireček aşà numiţii Cumani). La Aprilie 1205 venise la o luptă decisivă între aceste două armate. *Ghiţă*, comandantul Românilor din stânga Dunărei (Jireček îl slavizează, numindu-l „Kotzo"), atacă centrul latin, dar se retrage imediat, prefăcându-se că fuge. O ceată îndrăsneaţă de cruciaţi, sub conducerea contelui de *Blois*, urmăreşte în fugă pre Români, dar ajung într'o cursă, şi acì înconjuraţi şi atacaţi fiind din toate părţile de sprintenii Români, şi atacaţi ca de un roiu de albine, picau cavalerii latini, ce erau bătuţi (înarmaţi) în fier, din cap până în picioare, şi de tot grei la mişcare, ca snopii unul peste altul, turtiţi chiar de armatura lor proprie grea de fier. Balduin se încearcă să le vie în ajutor, însă în

1. Makusev, 35 pag.: „Memoriile lui Villeharduin", Paris, 1872, p. 211 Cap. 80, 81.

zadar erà totul. Contele de Blois, cu cei 300 de cavaleri, îmbrăcaţi în fier şi o mulţime de alţi ostaşi, rămân morţi pe câmp. In aceeaş noapte, o luară Francii la sănătoasa, în dezordinea cea mai mare, iar Balduin împăratul este prins, pus în lanţuri, dus la Târnovo, şi aruncat în închisoare.

Astfel, după un an de zile, nu rămăsese din tot imperiul latin în Tracia, nimic alta decât numai Constantinopole cu împrejurimea, iară *Renier* erà din toate părţile închis în Filipopol.

Mulţi istoriografi, mai ales cei slavi, sunt în dubiu despre soarta împăratului Balduin. Ei zic că cum şi-a sfârşit el vieaţa, nu se ştie nici până în ziua de astăzi. Insă felul morţei lui Balduin e cu totul constatat şi anume:

Două luni după războiul acesta memorabil, scrise *Bailo*, care a fost ales de către Crüciaţi de administratorul imperiului „latin" în locul lui Balduin, către Papa, că Balduin a ajuns în prinsoarea lui Ioniţă [1]) şi că se află sănătos şi bine tratat. Papa învitase pre Ioniţă să facă pace cu Latinii şi să-l lase liber pre împărat, căci altmintrelea va fi constrâns de Latini şi de Unguri. Insă nici Papa n'a ştiut cine e Ioniţă. Atâta a trebuit ca Papa să-l ameninţe. Se zice că Ioniţă a devenit prin această ameninţare atât de furios, încât l-a scos pre Balduin afară din închisoare, şi porunci să i se taie mâinile şi picioarele, aruncându-l apoi într'o groapă, unde murì după trei zile, trimiţând Papei tot odată solie, drept răspuns pe ameninţare, în ce fel l-a omorât. Aşà ar trebuì să o facă totdeauna fiecare brav şi energic erou român, mai ales în timpul de astăzi, ticălos, perfid, rapace, mult mai barbari şi mai feroce decât cel de pe atunci, faţă de fiecare străin, arogant, aruncat pe la noi din toată lumea, gunoiul omenirei, cu toţi acei cari ar îndrăsnì să se amestece în afacerile interne ale vieţei noastre, în vieaţa naţiunei şi a statului român, cari ar dispreţuì şi ar batjocorì neamul românesc, ba chiar ar ameninţà, precum a făcut Balduin, şi Papa cu Ioniţă şi cu poporul român.

Şişman, guvernorul lui Ioniţă, în părţile sârbe (de Sus, unde a fost alungat Crişu, vărul lui Ioniţă), se uzează de lipsa regelui Bonifacius, şi în unire cu Grecii, împresoară cetatea Salonic.

1. „Quod dominus meus imperator sanus teneatur et vivus qui ab eodem *Ioanitio* satis, ut assuerunt pro tempore honorabiliter procurator". *Theiner*: „Mon. Slav.", I, No. LXVIII.

Ioniţă le vine repede în ajutor. Regele Bonifacius scapă şi fuge în Peloponez şi cetatea Salonichi este necesitată a se predà, şi cu aceasta toată Macedonia vine în mâinile Românilor [1]).

Din Macedonia merge Ioniţă în grabă la Filipopol unde toată populaţiunea Paterenă (Pauliciană) de acolo erà foarte nemulţumită cu regimul Francilor. *Renier*, spre a constrânge pre Pauliciani de a se face catolici, aprinde oraşul şi pleacă spre scoborâturile din Nord ale Rodopei, unde susţine şi rezistă unei împresurări din partea Românilor prin 13 luni.

Insă, în curând începură Grecii jocul lor vechiu, obişnuit, de perifidie, de intrigi şi începură a săpà în contra lui Ioniţă şi în contra Românilor, deşi Românii erau acuma acei cari sprijineau pre Greci. In Filipopol se ridicase grecul *Alexios Aspietas* în contra Românilor, dar nu reuşeşte cu nimic. Ioniţă îl prinde, îl omoară pre el şi pre mulţi notabili greci, şi ca pedeapsă preface el tot oraşul cu palate cu muri groşi în jurul oraşului, în pulbere şi cenuşe, de nu se alege nici piatră pe piatră, apoi se întoarce în Bulgaria, ca să înăbuşească şi acolo o răscoală înscenată tot prin intriga Grecilor [2]).

In anul 1206 începe războiul din nou. Vlachii din stânga Dunării (Cumanii lui Jireček), aliaţii fideli ai lui Ioniţă, devastează şi pradă toate oraşele greceşti în Propontis şi în Tracia, până lângă zidurile Constantinopolei. Mii de greci fură duşi în prinsoare şi colonizaţi în sate prin toată Bulgaria [3]). Tracia erà aproape cu totul devastată. Cronistul Choniates deplânge ruinele atâtor oraşe, odată atât de înfloritoare, preste care venise devastarea şi nimicirea, cât şi câmpiile, fânaţele şi grădinile, odată atât de mănoase şi atrăgătoare, devenise acuma numai loc pentru culcuşurile fiarelor sălbatice, în loc de locuinţe ale oamenilor. Ioniţă ziceà însă că el face numai aceea ce a făcut împăratul Vasilie II. Aceasta ar trebuì să o facă Românii şi astăzi cu Grecii, cu fiarele sălbatice îmbrăcate în piele de om, cari incendiază, omoară pe furiş, în mod laş pre Românii paşnici, de ce? Pentru că nu se apără şi ei cu arma în mână şi nu ucid ca Bulgarii, pentru că nu se apără în contra Grecilor cari ucid, pradă şi jefuesc sate întregi locuite de Români, prin Macedonia, Albania şi Epir,

1. Nicetas Choniates, edit. Bosnae, 815, 817.
2. Makusev, 44 : „Despre Renier Villahardouin", edit. mai sus cit., 239, 262.
3. Acropolita şi Hopf., 217.

în numele civilizaţiunei şi culturei greceşti, cari ucid pre tot acela care nu vrea să fie grec; unde Mitropolitul grec din *Grebena, Agatangelos*, petrecând cu bandiţii greci săptămâni întregi, le predică următoarele cuvinte „*Azi cuţitul este Christos, iar revolverul Evanghelia, pentru noi Helini*" şi le dă tuturor bandelor absoluţiune pentru toate crimele săvârşite, zicând: „*Să vă fie iertate orice crime ce aveţi a comite în viitor*" [1]), iar Episcopul din *Seres*, perdicase în anul 1906 în catedrala grecească de acolo următoarele: „*Acela care ar împuşcà 6—8 Români, poate să aibă conştiinţa împăcată, căci n'are nici un păcat, şi n'are decât să vie la mine. Eu voiu face rugăciune pentru iertarea păcatelor sale, iar în caz când ar cădeà el victima datoriei* (? Aut.) *sale, canonizarea sa de către biserică va fi mai înaltă decât acea a Sfântului a cărui amintire o serbăm astăzi* [2])".

Iată cine e poporul cel renumit al Grecilor, iată cum arată moralitatea lor. La aşà un popor decăzut se închină astăzi creştinii din Balcani, ba chiar şi Românii din România, mai ales acei dela guvern, cari sunt cei mai mulţi sau Greci, sau grecizaţi, se închină astăzi şi fărţăita Europa, dar mai ales voinicoasa şi mult onesta Austro-Ungaria, care leagă chiar prietenia cea mai sinceră cu un popor, cu un stat atât de conrupt, precum e Grecia. Proverbul german zice foarte bine în acest caz: „Spune-mi cu cine ai de a face, şi eu îţi voiu spune cine eşti!" sau precum zice proverbul român: „*precum e sacul, aşa şi peticul*". Europa cea conruptă şi demoralizată până în măduvă, care făţăreşte un simţ de umanitate, de dreptate, de libertate, care îşi aroagă un drept şi o putinţă de judecată, barbară fiind până în fundul organismului ei, priveşte cu nepăsare, ba chiar cu oarecare mulţumire şi satisfacţiune sufletească la toate aceste ticăloşii şi le dă chiar şi mână de ajutor, spre a le comite, fără a redicà măcar un cuvânt de dispreţ, iar când e atins numai un jidan puchios; plânge, lamentează, ţipă, disperează, toate parlamentele din Europa, mai ales cel din Austria jidovită, parcă se pierde toată lumea. Dacă l-ai apăsat pre un jidan acì în Bucovina, numai cu degetul în burtă, jidanul din China ţipă că ai omorât dejà (dija) în Bucovina o sută de jidani. Care e deci morala acestei Europe fârţăite demimonde? Care e morala de azi? Nu e cea alui Hristos!!!

1. „Tribuna Macedoniei", anul 1907, No. 10.
2. „Românul dela Pind", 1906, No. 4.

ci cea dictată a timpului, a împrejurărilor de astăzi care zice: „Zece dinţi pentru un dinte, zece ochi pentru un ochiu, zece capete pentru un cap". Numai aşà eşti astăzi stimat, temut şi lăsat în pace. Numai în acest mod plăteşti cevà Europei de azi, făţarnice, conrupte, arogante, fărţăite. Deci şi noi Românii să fim aşà, precum o cere Europa, precum o cer împrejurările! Să lovim cu puterea, cu energia cea mai mare înapoi în faţă, tocmai pentru aceea, pentrucă suntem un popor mic, dacă voim să fim stimaţi şi respectaţi, dacă voim să existăm.

Toată Tracia, pânăla Adrianopole, unde guvernà Teodor Vranas, erà ocupată de Ioniţă [1]).

După moartea lui Balduin, fù *Bailo Henric* proclamat de împărat al Latinilor preste ţara ce mai rămase liberă de cuceririle lui Ioniţă. Lui îi succese în câtva să repulseze pre Români cari ocupaseră dejà *Ditymachion* şi înconjuraseră acuma Adrianopole şi întreprinse o campanie dealungul *Pontului*, pânăla *Anchialos*. Insă toate aceste opinteli, cât şi admonierile de pace ale Papei erau de tot zadarnice [2]).

Ioniţă se pregăteà acum prin o alianţă cu Lascar, să facă o întreprindere decisivă în contra imperiului latin, dejà cu totul şubred, însă incursiunile Seldşucilor îl siliră pe Lascar să facă pace cu Latinii (1207). Prin aceasta se eliberase Latinii de un contrar mare. Regele Bonifacius avuse la *Cypsala*, la râul Marica o convenire cu împăratul Henric, unde erà pus la cale o expediţiune mare în contra lui Ioniţă. La întoarcerea sa, făcuse el o invaziune în Rodope, picase însă în o cursă pusă de Românii lui Ioniţă şi fù omorât de o săgeată. Capul lui fù adus înaintea lui Ioniţă, pre care îl îngropase cu mari onoruri, zicând: „Acesta mi-a fost un contrar onest şi brav, de aceea îl stimez şi îi fac onorurile cuvenite".

Bonifacius lăsase pre un fiu nevrâstnic, pre *Dimitrie*, şi acesta vrea să apere Salonicul. Ioniţă înaintase însă repede spre Salonic şi puse înaintea cetăţii maşinele sale de asediu. Insă acì îl ajunse neaşteptat moartea. Se zice că şi acì a fost un grec palicar, plătit de curtea greacă din Nicea, cu numele *Manastra*, care a intrat noaptea pe furiş în cortul lui Ioniţă, care nu erà bine păzit, şi

1. *Chouiates* şi *Hopf.*, 216, sq.
2. *Theiner*:. „Monum. Slav.", I, No. LXVIII.

l-a ucis când dormea [1]) tot aşa ca şi *Mihai Viteazul* asasinat la Turda pe furiş de Basta, oamenii împăratului nobil din Viena. Aceasta şi nu eroismul, nu spiritul, nu capacitatea, a fost totdeauna armele eroice şi oneste ale Grecilor, cari trăiesc numai din gloria antică, care glorie o întunecă, o feştelesc aceşti nemernici posteriori, prin faptele lor mizerabile şi ticăloase, căruia le stă fiecăruia pe frunte timbrată sentinţa omenirei asupra lor „stat umbra magno nomini".

Aşà se sfârşise prin asasin şi trădare grecească, o aparenţă mare şi puternică, un beliduce genial, energic, nu *geniu român*, un împărat în plinul sens al cuvântului, care a făcut să tremure atât Grecii, cât şi întreg Balcanul, la numele lui, de care căpătară Grecii o atare groază, încât îl numiră „Skyloioanes", adică „câne de Ioan". Şi aicea e o dovadă, că Ioniţă erà pretutindenea, chiar şi de Greci numit „Ioan" şi nu „Kalojan", precum îl numeşte faimosul şi savantul (?) istoriograf tendenţios panslavist Jireček. Numele lui Ioniţă e atât de renumit, încât şi astăzi se află în cântecele şi legendele Românilor din Tracia numele de „împăratul Ioniţă".

Omorârea lui Ioniţă-Muşat provoacă în Balcani însă o luptă religioasă şi mai înverşunată, între cele două confesiuni creştineşti, adică între cea apuseană şi cea răsăriteană, decât cum au existat ea dejà mai înainte între Roma şi Constantinopole. Această luptă teribilă ne-o arată în câtva o veche cronică moldovenească, iar eruditul B. P. Hasdeu se încearcă a o explicà numai de aproape, punând-o în legătură cu aşezarea Veneţianilor în Oltenia şi cu întemeierea unei cetăţi comerciale, cu numele *Nedeia* (Nundine [2]).

Această mişcare religioasă trebue să fi fost foarte înverşunată, mai ales în dreapta Dunării, în peninsula Balcanică, fiindcă aci întâmpinăm pre membrii bărbăteşti ai familiei Muşeteştilor, refugindu-se pe teritoriul Daciei-Traiane, spre a căutà la confraţii de acolo sprijin şi ajutor şi spre a aruncà şi printre dânşii ideea pentru unirea micilor ducate româneşti, în un imperiu

1. *George Acropolita*, l. c., p. 26 şi 236. *Herzeg*: „Geschichte Griechenlands", vol. 2, Gotha, 1877, p. 19—24, 3—37, 41—42. *Hopf*: Griechissche Geschichte in Allg. Enciclop. der Wissenschoflen", Leipzig, 1867, p. 214—220.

2. *Bogdan I.*: „Vechile cronice Moldoveneşti", Bucureşti, 1891, p. 236. *Hasdeu B. P.*: „Negru-Vodă", Bucureşti, 1898, p. 136—146.

mai mare românesc. De aicea vine că numele familiar se găseşte într'o mulţime de localităţi din părţile acestea.

Indată după omorul lui Ioniţă, se arătară desbinări nu numai printre conducătorii Românilor, dar încă şi între ei şi consoţii lor, Sârbi şi Bulgari, aşà că sub *Florilă* (1207—1218) începù imperiul lui Ioniţă a se descompune. Un căpitan român Crişu, alungă cu ajutorul Sârbilor, sub Ştefan fiul lui Nemania, Marele-Jupan al Serbiei, pre Şişman din Skopli, care se chemà *„Cetatea Şoimilor"*, lângă râul Vardar şi înfiinţase un ducat.

Excliva [1]) (Σκλίβοσ), întemeiază în munţii Rodopos un alt ducat, cu reşedinţa în cetatea *Melnic*. Acesta erà un văr cu Florilă şi consângean cu Asan, deci şi el de viţă românească, tot odată şi un nepot dela o soră de a regelui Ioniţă, cu numele *Borilă*, de popor numit şi *Florilă*, ocupă Târnova şi se proclamă de rege al Românilor şi al Bulgarilor [2]). Aceste discordii, erau semne învederate că dela omorul lui Ioniţă înainte, începù a cădeà conducerea românească de pe treapta primă a mişcării politice, făcând loc din ce în ce tot mai mult Bulgarilor, spre dauna imperiului întreg şi a ambelor popoare însoţite. Membrii din familia fraţilor Asaneşti (Muşateşti, după Dr. C. G. Sbiera), drept că mai continuară a domnì în acest imperiu încă cincizeci de ani, dar intrigile duşmanilor seculari ai Românilor, precum şi păcătoşiile proprii, nu-i lăsară să se perpetueze şi să se întărească. Această decădere se cunoaşte şi din acea, că urmaşii lui Nichita Choniates, precum *George Acropolita* (1217—1292), *George Pachimeres* (1242—1310), călugărul *Ifrim* (cam pe la anul 1313) [3]) şi alţii, nu amintesc mai multe sau numai puţin de Români, ca de un factor însemnat şi important în imperiu, ci îi pun numai pre Bulgari în frunte.

1. Istoriografii Slavi, ca Ratkowski, Ljubić, etc., în frunte cu faimosul C. Jireček, îl slavizează şi pre acesta, numindu-l când „Slav", când „Sventoslav", când „Svatoslav", etc.

2. *Georgii Acropolitae*: „Anales Bonnae", 1836, p. 27, 35—36, 41—42. Hopf: „Geschichte Griechenlands in Encyclopedie der Wissenschaflen de Ersch şi Gruber", vol. 85, p. 220. *c.* I. Jirecek: „Geschichte der Bulgaren", Prag, 1876, pag. 243.

3. Γεώργιας ὁ Ἀκροπολίτης Χρονικὴ συγραφὴ ex rec. I. Bekkeri Bonnae 1836. Γεώργιος ὁ Παχυμέρης: Μιχαὴλ καὶ Ἀνδρόνικος οἱ Παλαιολόγοι rec in Bekkeri, 2 vol. Bonnae, 2836, Ἐφραιμίου Χρονικοῦ καίσαρες ex rec im Bekkeri Bonnae, 1840.

Asan avuse doui feciori : pre *Ioan* şi *Alexandru*, doi fraţi mai inimoşi şi mai întreprinzători, precum ne spune George Acropolita [1]). Aceşti copii fură scăpaţi la moartea regelui Ioniţă de omor de către un învăţător al lor şi duşi pe ascuns cu fuga la Schiţii (la Cumanii lui Jireček), adică la fraţii Români din stânga Dunării. Slavii, în frunte cu faimosul Jireček, zic că Ioan s'ar fi refugiat cu fratele său Alexandru la Rusia. Jireček iea cuvântul „Schiţi", care e amintit acì de Acropolita în sens verbal drept pre Ruşii de Nord, faimosul istoriograf al Bulgarilor nu vrea să accepte acì legatura intimă şi reciprocă ce a existat totdeauna între fraţii de aceeaş limbă, între Românii din Balcani şi cei din Carpaţi.

Cumcă Schiţii amintiţi acì erau într'adevăr Românii din Carpaţi, se vede aceasta între altele şi din o observare a lui Acropolita despre regele Ioniţă, unde zice : că Ioniţă erà de aceeaş origine cu Schiţii şi că aveà de soţie o Schitiană, adică o româncă de acolo. Deci, cum se potriveşte această mărturisire a lui Acropolita, cu acea a lui Jireček, care zice că Ioniţă împreună cu ceilalţi doi fraţi ai săi Asan şi Petru, au fost Bulgari, născuţi în Târnovo. Cine a zis dar un neadevăr sfruntat şi tendenţios, Acropolita sau cuconul Jireček?.....

Regele Ioniţă aveà încă doi feciori, unul cu numele *Vasilie* şi altul cu numele *Betlehem*, dar acesta din urmă erà trimis încă la anul 1204 pentru studii la Roma, împreună cu fiul unui preot [2]). Ori de s'a întors acest fiu acasă la moartea tatălui său, ori nu, aceasta nu o ştim. De cumva s'a întors acasă, apoi atunci va fi fost fugit şi el ca şi ceilalţi doi veri ai săi la neamurile sale din stânga Dunării şi va fi rămas acolo, căci de el nu mai auzim nimic mai mult în istoria Românilor din Balcani.

Florilă ocupase deci tronul unchiului său. El erà foarte prudent şi circumspect, ştià cu măestrie a se uzà de toate împrejurările ce-i veneau în cale. El se asociase când cu Grecii, când cu Francii,

1. Γεώργιας ὁ Ἀκροπολίτης Χρονικὴ συγγραφὴ ex recensione im Bekkeri Bonnae, 1836.

2. „Vetera Mon. Slav. merid. ab.", A. Theiner, vol. I, Bonnae, 1863, p. 60 : „Misi autem ad tuam sanctitatem pueros duos, unus vero nominatur Bassilius alter Bethlehem, şi No. 61 : „duos pueros ex preceptá domini impe·atoris vobis mitto, unus est presbiteri Constantini filius, alius vero Regis.

când cu Epiroţii [1]), fără a se supune definitiv cuiva, având în vedere totdeauna numai interesul regatului său.

Florilă voià să urmeze după exemplul unchiului său şi să combată pre Franci, de aceea făcuse el o legătură cu Lascar din Nicea. Insă armata sa fù împrăştiată de către împăratul Henric şi el singur grozav bătut, nu-i rămase nimica alta, decât a merge în castelul împăratului Henric, spre a-i sărutà mâinile, ca să primească dela împărat ca „*feud*" imperiul său de mai înainte, pe care îl numisă el „*Romania-magna*". Această numire a durat prin aproape trei secole întregi, chiar şi după venirea Turcilor. Aceasta e şi astăzi numită de ei „Rumili", iar după numirea geografică „*Rumelia*" de Vest şi Est. Această „*Rumelia*" sau la Turci „*Rumili*" n'a fost luată din vânt şi fără sens, ci din cauză că populaţiunea din acele părţi a fost, dacă nu exclusivă, dar desigur în cea mai mare parte Români.

Pe la finele anului 1208 venise Excliva la Constantinopole şi primise acolo ca aliat de valoare, titulul unui *despot*, şi căpătase şi fiica împăratului de soţie.

Dacă văzură Latinii că n'au mai mult de a se teme de invaziunea lui Ioniţă, începură ei acuma de a se mâncà între sine. *Biandrate* şi *Buffa*, tutorii nevrâstnicului Dimitrie, a regelui din Salonic, se unise împreună cu aristocraţimea latină din Macedonia, Tesalia şi Helada, cu scop ca să formeze un imperiu mare, care aveà să se extindă dela Peloponez pânăla Durazzo în Vest şi la Filipopol în Est. Impăratul, cărui îi refuzase ei jurământul lor de credinţă, înaintase în Decembrie 1208 în Macedonia, sub pretext că merge în contra Românilor. In răsboiul civil următor chiemase garnizoana lombardiană din *Seres*, pre Florilă, în ajutor, însă prin trădarea Grecilor intrase oastea imperială în oraş. Abià în anul 1210 fù liniştea între Latini iar restabilită, când văzură ei că cei patru duşmani, cei mai puternici ai imperiului latin, *Florilă* din Tracia şi Bulgaria, *Lascar* din Nicea, *Michail I* din Epir şi *Crişu* din Scoplie (Prosek), se puse la cale de a se folosì de neunirea şi de certele imperialilor.

Aproape în toate provinciile din Balcani se petrecuse pe timpul domniei a Asaneştilor lucruri de tot importante. Pate-

1. Aceştia erau Românii din Epir, ce formau la litoralul Mărei Adriatice un imperiu propriu pentru sine, despre care am amintit dejà mai sus.

renismul ajunse culmea dezvoltării sale. Scrierile italianului *Romiero Sachoni*, care erà prin un timp mai lung un învăţător pateren şi care părăsise apoi doctrina aceasta şi se făcù membru al ordinului Dominican, ba chiar şi inquisitor, ne dau desluşiri asupra întinderei, a doctrinei paterene de pe la începutul secolului al XIII-lea. El zice că dela Marea Atlantică până la Marea Pontică existau 16 Episcopate heretice. Trei din aceştia se aflau în Franţa, şapte în Italia de Nord şi şase în Balcanul întreg, etc. Dar despre această lăţire a paterenilor vom vorbì mai pe larg în partea a doua a lucrării noastre.

Cu această ocaziune, trebuie numai să amintim că Florilă a fost întreprins o goană grozavă în contra Paterenilor. Urmarea a fost că poporul român, care erà aproape preste tot sectar şi aparţineà sectei paterene, a început a-l părăsì şi al observa de duşmanul lor, şi din acea cauză de a nu-i da ajutorul recerut în răsboaiele ce aveà de purtat, şi noi vedem că luptele următoare, mai ales cele purtate de el, nu sunt conduse mai mult cu acel succes, ce-l aveau Asaneştii, predecesorii săi, cari tolerau, ba chiar sprijineau pe Patereni. Vlachii din stânga Dunării (Cumanii lui Jireček), cari erau necontenit aliaşii fideli ai tuturor Asaneştilor, veniră neîncetat în atingere cu fraţii lor din dreapta Dunării, cu aceşti Patereni, avură deci ocaziune de a cunoaşte mai de aproape această doctrină şi o luară cu sine în patrie, dincolo de Dunăre. Aşà se lăţise Paterenismul (Paulicianismul) din Balcani şi în ţările Româneşti din stânga Dunării, prin contactul neîncetat cu fraţii din dreapta Dunării.

Florilă nu avuse însă acea prevedere politică ce o avură antecesorii săi. Din cauza acestei persecuţiuni, Valachii din stânga Dunării nu mai veniră în Valachia bulgară, adică în Balcani, iar cei din Balcani erau desgustaţi şi căutară să emigreze pe acolo, pe unde puteau lăudà pre Dumnezeul lor în linişte şi pace. Ei plecară deci parte spre Nord spre ţările româneşti, parte spre Nord-Vest, Bosnia, Dalmaţia, Croaţia şi Italia de Nord, parte spre Sud, trecând Marea Egeică şi Adriatică, aşezându-se în Italia, Franţa. Cu această ocaziune, se aşează o mulţime de Patereni români în Sudul şi în Vest de Macedonia, prin Albania, Epir, Tesalia, cari ţări româneşti formară sub Mihail I Angel şi Teodor (Tudor) imperiul „Romania-magna", şi care se desfăcuse apoi mai târziu în mai multe ducate independente, sub domnitori pro-

prii, ca de exemplu *Gropa* în Ohrida, *Toma* în Janina (Epir), *Dejan* în Berat (Albania de jos), *Musachi* (Muşat) în Prilip (Macedonia de Nord-Vest :), *Topia* în Elbasan (între râurile Mat şi Scumba), *Alexandru* în Durazzo, *Balş* în Dioclea (Podgoriţa), adică în ducátul Zeta, etc., de aici trecură ei în ducatul *Hum* (Herzegovina :) şi în Bosnia.

Aşà se explică cum vine că cete mari şi compacte de Români îi vedem pe acele timpuri prin secolul al X-lea pânăla al XVI-lea neîncetat emigrând prin întreg Balcanul, din loc în loc. Pe lângă modul lor de traiu, al păstoritului şi al creşterii vitelor (viticultura) erà cauza la aceasta vieaţă nomadică şi această persecuţiune ce sosise acuma preste ei, mai ales cu ocaziunea formării imperiului latin, cu invaziunea cruciaţilor, şi a hamnisiţilor popi catolici din toată Europa, iar după restaurarea din nou a imperiului bizantin persecuţiunea fù din nou înscenată din partea popilor greci.

Istoria posterioară, mai precisă şi mai exactă asupra vieţei Românilor din Balcani, din tot timpul trecut, ce se va scrie odată, sunt sigur, că îmi va da în toate dreptate şi va documentà cu fácte sdrobitoare, în necazul tuturor pamfletelor slave şi panslave, că elementul român a fost prin tot timpul evului de mijloc elementul cel mai puternic şi cel mai decisiv, atât pe terenul cultural-social şi economic, cât şi ca inteligenţă şi ca forţă de acţiuni mari şi puternice, cari au format state şi imperii ce le-au susţinut cu sângele, cu eroismul şi cu spiritul lor. Aceste cercetări serioase, cari va trebuì să fie întreprinse din partea noastră, a Românilor şi nu a Străinilor (Slavi) va documentà suficient cumcă elementul românesc a fost acela care a ridicat pre Slavi, mai ales pre cei din Balcani, sus pe şea, şi fiind ei odată puşi siguri pe tarnică, au putut ei, nici vorbă, călărì, deşì nu excelent, fiindcă ei nu ştiau a călărì, fiindcă roibul erà români şi tarniţa erà încă română.

Impăratul Florilă se apucase din nefericire de a se ocupà cu chestia religioasă—o chestiune foarte delicată pe acele timpuri, şi pe care nu erà el deloc capabil să o rezolve—şi adunase la 11 Februarie 1211 în Târnova un sinod al tuturor Episcopilor din imperiul său. La acest sinod, fură acei Patereni (Pauliani) cari nu se lepădară de legea lor prinşi şi arşi de vii, iar preste doctrina lor s'a fost aruncat anatema bisericei creştine. Crimele, cruzimile

şi sălbăticiile cele mai grozave, conrupţiunea, vieaţa frivolă, desfrânată, ticăloşiile lor, aceasta a fost creştinătatea şi sfinţenia popilor creştini de amândouă rituri, totdeauna, precum atunci, aşà şi astăzi. Ca exemplu eclatant de ticăloşia şi ruşinea a bisericei greceşti, avem astăzi pre prea ticălosul şi prea mişelul Patriarch grec din Stambul, urzitorul intelectual şi moral al tuturor crimelor, omorurilor, asasinatelor, incendiilor şi hoţiilor şi aranjatorul bandelor de hoţi din Macedonia, cari omor în numele lui Christos şi al creştinismului grec pre toţi Românii, cari nu vreau să devie greci, etc......

Motivul pentru acest demers atât de drastic al lui Florilă în contra unei secte atât de puternice, precum erà cea Paterenă (Pauliciană), care sectă formà partea cea mai însemnată în toate acţiunile puternice ale Asaneştilor, care sectă ridicase pe umerii ei, atât de sus, pre fraţii Asaneşti, a căror glorie crescuse atât de sus, numai cu ajutorul acestei secte; nu ştim, e de tot enigmatic. Poate că şi aci va fi fost ajuns influenţa prea sfântă şi prea aducătoare de fericire a Papei din Roma, sau a prea ticălosului Patriarh din Stambul. Cunoştinţele noastre asupra referinţelor din întregul Balcan şi mai ales al acelui timp de glorie română, sunt încă prea mărginite şi încă cu multe defecte. Desigur că timpul viitor va reparà prin o stăruinţă şi o muncă mai severă, mai intensivă şi mai onestă toate aceste lacune.

Pe când Florilă omorà pe un cap pre Patereni, *Crişu* ducele de Scoplia îşi aflase pieirea sa tocmai prin persecutarea Paterenilor. In primăvara anului 1211, atacase el, sprijinit fiind de Florilă, pre Franci, adică pre *Michail I, ducele de Epir*, un ducat curat român. Paterenii (Paulicianii) din ţările lui Crişu şi ale lui Florilă se uniseră din cauza persecuţiunilor comune ce le îndurară ei atât dela Florilă, cât şi dela Crişu, cu împăratul latin, şi astfel bătuse Michail I, împreună cu împăratul latin, pre amândoi tirani cu desăvârşire, în câmpiile *Pelagoniei*. Crişu se aruncase în retragerea sa asupra lui Ştefan, *Marele-Jupan al Serbiei*. Acesta nefiind pregătit de războiu, trimite spre a mijlocì pacea pre fratele său, pre Ieromonachul *Sava*, ce devenise mai târziu Episcop şi Sfânt = Patron al poporului Sârb. Crişu nu primì tratativele de pace. In lupta ce se iscase, fù el omorât de un Pateren, chiar de unul din oamenii săi, din armata sa proprie.

Tot acest efect din cauza persecuţiunilor religioase al Bogu-

mililor (Paterenilor) am aflat noi şi în ţările Bosnia şi Herţegovina. Acolo am văzut că imperiul bosniac s'a prăbuşit cu desăvârşire, tot numai din cauza ticăloşiilor şi a persecuţiunilor religioase şi politice, că acele procedeuri mârşave au produs tot aceleaşi caractere mârşave. Tot acest rezultat caracteristic şi în etern instructiv, au produs şi produc neincetat persecuţiunile, fie ele religioase, fie ele politice, pretutindeni şi necontenit totdeauna prin toate timpurile, în toată istoria omenirei; şi totuş oamenii cari sunt chemaţi ca să conducă statele şi popoarele, guvernatorii tirani şi exploatatorii de astăzi ai oamenilor şi ai popoarelor, sub forme de guverne aşà numite constituţionale, nu se gândesc la rezultatul faptelor lor, nu se gândesc la această lege universală a cauzalităţei. Aceştia învaţă istoria, ca să nu înţeleagă nimica din ea, dovadă că omenirea a rămas tot aceeaş; tirană, barbară, o fiară inteligentă dar foarte sălbatică. Toate aceste calităţi o exprimă dânsa în timpuri deosebite, sub diferite moduri şi sub diferite haine, când sub titula de religiune, de credinţă, de patriotism, când de humanism, de cultură, de progres, de libertate, etc...., iar scopul e totdeauna tot acelaş exploatarea, jupuirea, nimicirea, altuia, de regulă a celui mai slab, trecerea preste cadavrele altuia.

Impăratul Henric erà acum de tot părăsit, chiar şi de către Veneţia. Atunci îl sfătuiră baronii şi prietenii săi să iea de soţie pre Maria, fiica împăratului Florilă. Prin aceasta se va restabilì pacea şi se va câştigà o legătură familiară cu un contrar puternic, care ar puteà face multe daune şi neplăceri imperiului bizantin. Impăratul se lasă a fi înduplecat de sfaturi şi de necesitatea împrejurărilor. Căsătoria fù serbată cu mare pompă la anul 1213, însă aşteptările sale nu se realizase deloc. Numai odată întreprinseră ei o campanie la un loc în contra Serbiei, însă ei se întoarseră dela Niş îndărăt fără nici o treabă, şi erà acum necesitat să plece în contra vărului său ce veneà de preste Dunăre, cu o armată puternică de Români (Cumanii lui Jireček), ca să-şi reocupe tronul moşului său. *Ioan Asan* intră deci în Vlahia-Bulgară, bate pre Florilă, îl asediază în Târnova, pre care o ia cu asalt [1]).

Unul din cei doui feciori scăpaţi ai lui Asan, adică, *Ioan Asan*, petrecând el vreo patru ani pe teritoriul Daciei-Traiane, care se pare că se ţineà pe atunci în partea ei despre Sud şi Est

1. G. Acropolita, cp. 722.

de către imperiul Asaneştilor, ajunse desigur şi pe la Ruşi (Ruteni), cari aveau dincolo de râul Nistru două ducate naţionale, unul în Galiţia de Nord-Est, sub principi naţionali în Chiev, şi altul în Galiţia apuseană, sub stăpânirea regilor Ungariei, cam din anul 1190 încoace.

Tânărul Ioan Asan, strânse deci din Dacia-Traiană dela Români o oaste puternică de viteji în jurul său, pe la anul 1211 şi porni cu ei asupra lui Florilă, ca să-şi recucerească tronul părintesc, alegând timpul cel mai potrivit tocmai acuma, când în imperiul său fierbeà nemulţumirea generală provocată prin cruzimile religioase asupra poporului său. Şapte ani se luptase Ioan neîncetat voiniceşte cu Florilă, ţinându-l în partea cea mai mare împresurat în Târnova. In fine, fù Florilă părăsit de ai săi iar el îşi căutase scăpare prin fugă, dar fù prins şi orbit [1]. *Ioan, Asan II* devenise acum împărat al Românilor şi al Bulgarilor din Balcani (1218—1241), iar fratele său, pre *Alexandru Asan*, îl făcù domn în Vidin, sub stăpânirea sa.

Ioan Asan II se înfăţişază tot aşà de măreţ, tot aşà de energic ca şi unchiul său Ioniţă şi în acelaş timp tot odată şi blând şi uman, şi devine cel mai mare şi mai puternic dintre toţi Asaneştii. El lăţise imperiul său, deşi îl primise într'o stare de tot dezolată, în o extindere, la care nu a fost ajuns nici înainte, nici după moartea lui. El ridicase mult şi starea economică a ţării sale. Bizantinul *Acroppolita* istoriseşte despre el, că toţi contimporanii săi l-au ţinut de un bărbat extraordinar şi deosebit norocos. „Pentrucă n'a fost tiran, nici în contra supuşilor săi, nici nu şi-a pângărit mâinile sale cu crime şi omoruri. Sub el încetase cu desăvârşire prigonirea Paterenilor (Paulicianilor) romani şi aceştia îi dădură din nou tot concursul lor, cu a căror sprijin — fiind cei mai mulţi numai Români — săvârşise şi el lucruri mari, ca primii eroi şi întemeietori ai Statului român-balcanic, Petru şi Asan. Deaceea a fost el iubit nu numai de Români, ci şi de toate celelalte popoare.

Spre a stabili relaţiuni amicabile cu Ioan Asan II, dăduse *Andrei II* (1205—1235) regele Ungariei, pre fiica sa Maria, lui Asan II, în căsătorie, iar *Robert*, noul împărat ales al Latinilor, erà cumnatul lui Andrei II. Asan II logodise şi el din partea lui

1. Georgios Acropolita, l. c., p. 35. Ephraim, I, c. vero, 805—8058.

pre fiica sa Helena după Balduin II (1228—1261), cu tânărul împărat al Latinilor, din Constantinopole [1]), ce erà încă copil.

Această alianţă arată că dinastia românească este statornic stabilită şi că la ceilalţi suverani existà tendinţa de a legà pace şi amiciţie cu un rival atât de puternic, şi că Ioan Asan II erà temut şi respectat de toţi suveranii vecini. După moartea lui Balduin de Flandra, tronul imperial latin din Constantinopole este ocupat de fratele său *Henric de Heinout* care este asasinat la anul 1216 în Salonic. Lista continuă acuma cu *Petru de Courtenay*. Acesta, devine în călătoria sa ce o face dela Durazzo la Salonic în Constantinopole, spre a ocupà tronul său, prins de Epiroţii români şi murì în prinsoare. Lui îi urmează pe tron *Robert de Courteney*, cumnatul lui Andrei II, amintit mai sus.

Acesta sosì prin Ungaria şi Bulgaria nestingherit, fiindcă erà în prietenie şi rudenie cu amândoui suverani ai acestor două ţări, la anul 1220, în Constantinopole. Această trecere atât de uşoară, îi înlesnise numai situaţiunea schimbată în favorul său, adică înrudirea ce o aveà el acum cu Andrei şi cu Ioan Asan II.

Ioan Asan II atacase acum, în alianţă cu ginerele său Duca, pre împăratul latin Robert şi de două ori ajung oştirile aliate sub zidurile Constantinopolei. Robert este însă în scurt alungat din Constantinopole, se zice din cauza multor amoruri scandaloase, şi lui îi urmează Balduin II (1228—1261), amintit mai sus, încă un băiat mic. Unii imperiali, sfătuiau ca să se aleagă Ioan Asan II care erà ginerele lui Andrei II şi rudă cu Balduin, de administratorul imperiului latin, pe altă parte prin logodirea lui Balduin II cu Helena, fiica lui Ioan Asan II s'ar fi putut întărì relaţiunile de amiciţie între aceste două state.

Ioan Asan II erà înţeles cu acesta, şi promise că va recucerì pentru Balduin Tracia, pre care o ţinuse ocupată împreună cu Adrianopole. *Ioan Duca Vatazes* (1222—1254), urmaşul lui *Tudor I Lascar*. Insă, din toate aceste planuri, nu se alese nimic. Clerul grecesc aveà mare frică de Români, cu atât mai mult, de oarece ei credeau că prin Ioan Asan II, care erà foarte tolerant faţă de Bogumili, va căpătà Bogumilismul în Constanti-

1. *Samudo*, in Gesta Dei per Francos, de Bangar, vol. II, p. 73. *Herzberg G.*: „Geschichte Griechenlands", vol. II, Gotha, 1877, p. 98. *Krumbacher K.*: „Geschichte der bizantinischen Literatur", Munchen, 1897, p. 1044.

nopole preponderanţa preste clerul grecesc, de aceea zădărnicise el (clerul grecesc) toate aceste planuri şi chemase de administrator pre *Jean de Briene*, pre exregele Ierusalimului. Acesta apăruse în anul 1231 cu o armată puternică, însă desamăgise prin hapsinie şi neactivitate toate speranţele puse în el. Mulţi cavaleri şi scutelnici îl părăsiră din cauza aceasta şi căutară serviciu în armata lui Asan II.

Intr'aceea se născù în ţările Pindului un imperiu nou, care cumpănise considerabil în desvelirea afacerilor şi a soartei peninsulei balcanice. In regatul din *Epir*, îi urmase lui *Michail I* (1214) fratele său *Tudor* un om răsboitor, crud şi furios. In vreo câţiva ani ocupase el *Ohrida, Prilip, Pelagonia*, îşi supuse toată Albania şi Iliria, ce se luptase atuncea sub *Dimitrie* în contra Veneţiei la Durazzo, ocupase apoi *Durazzo, Corfu*, cucerise şi Salonischi (1222), câştigă apoi prin trădare şi Adrianopole, dela *Duca. Esclive* trebuià încă să i se supuie şi să se alieze cu el, şi să-i dea pre nepoata sa de soţie. Astfel ajunse imperiul lui Tudor dela mare pânăla mare, dela golful de *Corint*, pânăla râul *Mariţa* şi luase titlul de împărat, se lăsă a fi încoronat de *Dimitrie Chomatianus*, Archiepiscopul de Ohrida şi dăduse monede cu efigia sa.

Ioan Asan II făcuse la început o alianţă cu Tudor, şi ca întărire ale acestei legături luase Emanuil, fratele lui Tudor pre Maria, fiica lui Ioan Asan II, de soţie. Insă această legătură nu durase lung. Tudor o rupse arbitrar şi o subtituise cu o duşmănie neîmpăcată. Această duşmănie aduse la un războiu întraolaltă. In Aprilie 1230 se întâlnise amândouă armatele la satul *Clocotişa*, lângă râul Marica. Ioan Asan II purtase sus pe o prăjină tratatul prin care rupse Tudor cuvântul său. Ioan îl atacă mai întâiu numai cu vreo 1000 de ostaşi Valachi (Cumanii lui Jireček). In zadar erau toate opintelile ale armatei de 5 ori mai mari a lui Tudor. El fù învins şi prins împreună cu mulţi notabili din armata sa. Pre ostaşii de rând îl lăsase el liberi. Abià acum înaintase el singur şi direct în imperiul lui Tudor.

Aflând Ioan Asan II pretutindeni pe aici numai Români, oameni din neamul său, pre cari nu-i ignorase el niciodată şi fiind el din fire blând, tratase el pre toţi, pre unde venise, foarte uman. Urmarea a fost că toţi trecură pe partea lui şi i se închinară de bunăvoie. Astfel îi picară fără luptă Adrianopol, toată

Macedonia şi Albania şi Iliria, pânăla Durazzo, până aproape de ducatul Zetta, lângă Ragusa [1]).

Afară de unele garnizoane ce le luase el cu asalt, şi afară de nişte impozite obişnuite, nu apăsase el deloc provinciile cucerite cu alte impozite grele. Ioan Asan II avuse acuma sub sceptrul său tot Balcanul de Sud, respectiv tot teritoriul care erà populat compact de o populaţiune română, dela Marea Adriatică, pânăla Marea Neagră şi dela Dunăre, Semendria, Belgrad, care erà pe atunci încă aproape cu totul român, *Niš*, *Kustendil*, *Scoplia*, *Calcandelen* şi pânăla revărsarea râului Bojana în Mare, aproape de *Dulcignio* de azi şi cuprindeà ţările dela Dunăre, *Tracia* (Rumelia de Est şi de Sud), *Macedonia*, *Tesalia* pânăla Peloponez, *Epirus*, *Albania* şi o parte din *Iliria*. Despotul din Melnic dispare de pe arena publică. Desigur va fi devenit un membru al curţii lui Ioan Asan II.

In *Salonic* şi în restul imperiului Epirot, puse Ioan Asan II ca guvernor pre *Emanuil*, ginerele său, care luase apoi titlul de împărat. Vecinul lui Asan II din Vest, *Ştefan*, regele Serbiei, luase încă pre o fiică de a lui Ioan Asan II de soţie.

Aşà atinge imperiul Româno-Bulgar al lui Ioan Asan II punctul cel mai înalt de extindere. Sub domnia lui paşnică şi foarte chibzuită, se desvoltase comerţul, crescù averea naţională. Raguzanilor, cari purtau un comerţ foarte viu cu imperiul său, le dădù mari privilegii [2]). El erà un domnitor foarte liberal, el dădù libertate tuturor cultelor religioase din ţară la catolici, ortodocşi, dar mai ales Bogumililor, etc., etc. Şi tocmai această libertate şi toleranţă, mai ales faţă de Bogumili, cari formau pretutindeni populaţiunea cea mai compactă, mijlocise lui Ioan Asan II succese atât de strălucite faţă de contrarii săi. Din cauza toleranţei atât de mare ce o observà Ioan Asan II faţă de Bogumili, se plânge Papa într'o scrisoare către regele Ungariei că el dă scut şi refugiu hereticilor, astfel că tot imperiul său (adică cel al Ungariei), poate fi uşor infectat de această ciumă afurisită.

Ioan Asan II a căutat ca şi biserica ţării sale să fie independentă de Greci. Ioan făcuse adică o alianţă cu Duca, împăratul din Niceea, cu scop de a nimicì imperiul latin, asupra căruia erà el

1. Acropolita, Cap. 25, Albericus, 536.
2. Miklosich: „Magnum serborum", 35, I. 1253.

amărât încă de când erà el respins dela oficiul tutelar asupra nevrâstnicului Balduin II. Războiul ce urmase acum în contra Latinilor îl începuse Duca în anul 1235, prin ocuparea oraşului veneţian *Galipoli*. Ioan şi Duca veniră amândoi cu soţiile lor în oraş. Pe malurile asiatice ale Helespontului, în *Lampsakos*, s'a fost serbat logodna lui Tudor, fiul lui Duca, de 12 ani, cu Helena, fiica lui Ioan, de 10 ani. Acolo s'a fost recunoscut şi independenţa bisericii din *Târnova* de către *German* (după nume va fi fost desigur un român), Patriarchul bizantin, şi cu consimţimântul Patriarhilor din Ierusalim, Antiochia şi Alexandria. Ioachim, Arhiepiscopul din Târnova fù ridicat şi sfinţit, în prezenţa multor Episcopi Români şi Greci, în mod foarte festiv, la rangul de Patriarh [1]).

După această convenire, începură aliaţii a atacà Constantinopole, frontierele cuceririlor, adică sferele de influenţă între amândoi cuceritorii erà precizat : malurile râului Marica de jos, până la revărsarea sa în mare ; adică, cuceririle din dreapta râului aveà să aparţie unuia, cele din stânga râului altuia, în Nord *Adrianopole* şi *Agathopolis*, portul de pe Marea Neagră. Aliaţii înconjurară deci Constantinopole, ei fură însă respinşi, dar ce folos, când Latinilor le lipseau de toate, atât parale, combatanţi, cât şi proviziuni, etc. Tânărul împărat Balduin II cutreerase Franţa, Enghitera, spre a căpătà ajutor. Iar preste Ioan Asan II puse Papa, după ce îl rugase de mai multe ori însă în zadar, de a se lăsà de alianţa cu Duca, în Mai 1236, anatema bisericei catolice [2]).

In anul următor 1237 ajunse neajunsurile Latinilor gradul suprem. Ioan Asan II şi Duca înconjurase din nou oraşul Constantinopole. Ioan înaintând din Nord, cucerise în calea sa spre Constantinopole oraşul *Filipopol*, unde se mai susţinură Franchinii încă dela înfrângerea lui Florilă încoace. La 1239 dominase acolo o rudă de a lui Renier, şi anume olandezul *Gerard de Stroem*. Brienne, coregentul nevrâstnicului Balduin II aveà în Constantinopole o armată foarte mică. Trebuià deci să desarmeze pre Greci şi să împărţească armele luate dela Greci între Latinii pre-

1. Acropolita, Cap. 33, Nichifor Grigori I, 29. „Chronica bizantină din anul 1391". Drinov : „Istoria bisericească", etc.

2. Gregor IX către regele Ungariei, 16 Decembrie 1235. Theiner : „Monum. Hungar"., I, 140.

zenţi, pe când Genovezii şi Pisanii pregătiră navele de războiu. Veneţia trimise 25 de vase de războiu (galere), iar *Godefroi II Villehardouin*, prinţul de Achaia, sosise în ajutor cu o flotilă şi cu o armată pedestră. Latinilor le succese a respinge pre aliaţii împăraţi, iar pe mare nimiciră Italienii vasele de războiu ale Grecilor şi ale Românilor.

Brienne murise în scurt (1237) şi Ioan Asan II se lăsase de tovărăşie cu Duca. Poate să fie că pre Ioan II va fi fost înduplecat spre acest demers influenţa ungurească, sau poate că şi puterea crescândă a împăratului Duca îi părù lui Ioan II prea periculoasă, oricum, o ciocnire între aceşti doi rivali pentru posesiunea Constantinopolei erà inevitabilă. Pre fiica sa Helena, mireasa prezumptivului succesor la tronul bizantin, o chemase el la Adrianopol, sub pretext că vrea să o mai vadă, o luase însă cu sine înapoi la Târnova, fără a o mai trimite înapoi. După ruperea legăturilor cu Duca, intră el din nou în tratative cu Papa. Pe dorinţa lui venise un delegat papal, episcopul din *Perugia*, împreună cu *Ioan de Vildhàusen*, un german de naştere din Vestafalia, ce a fost odată episcop în Bosnia, la Bulgaria, spre a deliberà asupra tronului imperial din Constantinopole. Insă cu toate aceste tratative, Gregor IX provocase pre regele Bela IV în 27 Februarie 1238, ca să întreprindă o cruciadă în contra lui *Ioan Asan II*, pentrucă el nu voià să se alătureze (închine) bisericei catolice şi pentrucă Ioan îi apărase pre Bogumili, cu cari purtase pe atunci Papa în numele bisericei catolice creştine, un războiu de extirpare, nemaipomenit de barbar, şi care înscenase mari vărsări de sânge prin Bosnia şi Herzegovina. Asemenea provocări la vărsări de sânge în contra Bogumililor şi în contra lui Ioan Asan II merse şi la împăratul Balduin II. *Bela IV* se pregătise în adevăr pentru o cruciadă în contra sectarilor Pauliciani şi în contra lui Ioan Asan II, având el tot odată şi intenţiunea de a cucerì Bulgaria. Insă la el erà ca la fiecare hapsin, mai mare voià decât puterea. Se zice că el ar fi cucerit teritoriul deşert al Severinului şi ar fi intrat în ţările româneşti, în Valachia-Mică, pe atunci cunoscută sub *Cumania-Mică*, înaintând pânăla Olt, şi că ar fi luat titlul de rege al Bulgariei şi al Cumaniei [1]). Papa promise tuturor

1. Cronicele ungare vorbesc despre primul banat unguresc din Severin la 1233. Safarik, II, 219 şi Theiner, I, 123.

acelor cruciaţi, cari vor merge în contra hereticilor şi a sizmaticilor Români din Balcani iertarea păcatelor, tot aşà precum o face în timpul de astăzi Patriarhul ticălos din Stambul, promiţând iertare de păcate şi ridicându-l de „sfânt" pre tot acela care va omorî pre un Român.

Insă cruciada n'a răuşit, silinţele Papei au fost zadarnice.

O nouă furtună se ridicase acuma în Orient. Ţările româneşti, şesurile moldo-vlahe (adică cele cumane, precum le numesc istoriografii slavi), deveniseră stârnite prin invaziunile tartare din Rusia. O parte din populaţiune fugise în Ungaria, o altă parte trecuse Dunărea pe burduturi umflate cu aer şi invadară în Balcani, se aşezară prin toată Bulgaria şi Tracia, până aproape de Constantinopole. In Bulgaria, unde aflară ei fraţi de o limbă şi de un sânge, unde aveau rude şi relaţiuni familiare încă din războaiele anterioare purtate la un loc dejà de secole dearândul, dar mai ales cu ocaziunea războaielor de emancipare, sub conducerea fraţilor Asaneşti, unde prin atâtea secole erau ei aliaţii naturali. cei mai fideli şi cei mai puternici ai Asaneştilor şi ai Românilor din Balcani şi unde în toate răsboaiele purtate în contra Grecilor formau ei aproape elementul cel mai puternic, cel mai preponderant şi decisiv, erau ei priviţi ca acasă la ei şi impopulase în curând toată Bulgaria, Tracia până la Constantinopole, cu popor român. Românii veniţi din stânga Dunării erau atât de mulţi şi atât de puternici, încât Latinii încheiară o alianţă cu Românii şi în anul 1239 plecară Românii atât cei din stânga cât şi cei din dreapta Dunării, împreună cu Francii, în Tracia în contra Grecilor.

Insă cu toate acestea, Latinii se aflară necontenit într'o strâmtoare tot mai mare. In contra lui Balduin II se aliase *Friedrich II* împăratul german, cu împăratul grec *Duca* din *Niceea* şi împăratul *Emanuil* din Epir, ginerele lui Ioan Asan II. In anul 1239 convenirà la un loc *Ioan*, *Duca* şi *Friedrich* spre a se consfătuì. In fine, soseşte Balduin II cu subsidie din Europa, cu un contingent de 700 de călăreţi şi vreo 20.000 de pedestri în Constantinopole. Dar şi această armată nu-i ajunse.

Tudor, împăratul Epiroţilor, care a fost prins de Ioan Asan II în lupta dela Clocotici şi internat în Bulgaria, încercase să facă intrigi în contra împăratului Ioan Asan, chiar şi din închisoare. Aflând Ioan despre aceasta, îi scoate ochii. Dar în scurt după aceea se căsătoreşte Ioan II cu Irina, fiica lui Tudor şi îl lasă liber

pre socrul său. Cu ajutorul lui Ioan, îi succede lui Tudor să cucerească Salonicul şi să-l facă prizonier pre fratele său, pre *Emanuil, împăratul Epirului.* De oarece erà el însă orb, predase el domnia fiului său *Ioan.*

In anul 1241 moare Ioan Asan II, cel mai mare şi cel mai puternic împărat din familia română a Asaneştilor.

Lui Ioan Asan II îi urmase fiul său minor Caliman I (1241—1246) . Se zice că acest nume i-ar fi dat muma sa, care erà o unguroaică. Tutorii lui reînoiesc alianţa cu Duca. In urma acestei alianţe, încheiase Francii cu ei un armistiţiu pe doui ani [1]). In decursul domniei scurte al acestui împărat, este de remarcat numai retragerea Tătarilor din Croaţia, Serbia şi Bulgaria, înapoi spre Rusia şi o învitare de astădată cu mai mult succes a Papei *Inocenţiu IV*, ca să se alipească de biserica romană [2]).

Imediat după moartea lui Ioan Asan II devenise împăratul Duca (Vataţes) prepotent şi atacase la anul 1242 pre *Ioan* împăratul din Salonic, însă nu răuşise cu nimic alta, decât numai cu aceea că Ioan renunţase la titlul său de împărat. In anul 1246, înaintase Duca în contra lui *Dimitrie*, fratele şi urmaşul lui Ioan. Pe drum spre Salonic, lângă râul Marica, căpătă el ştirea despre moartea lui Caliman. Deci părăseşte Duca drumul spre Salonic şi se decide de a plecà imediat în contra imperiului româno-bulgar, spre a recucerì ţările pe cari le posedà odată aliatul său Ioan Asan II, cu coînţelegerea sa. Atacul dela *Seres*, cu care începuse el campania răuşise. Tot aşà se predară fără multă rezistenţă şi *Filipopol* şi cetatea *Melnic* (Μελένικος) =. Astfel recucerise Duca în vreo câteva săptămâni toată ţara între Rodop şi Balcan cu oraşele româneşti *Ţapâna, Stânămacului* (Συανίμαχος)=, apoi toată Macedonia cu Küstendil (Velbuzd), Scoplia, Veles, etc. Cu moartea lui Caliman I, se iscase adică o mare confuziune în imperiul Româno-Bulgar şi Duca întrebuinţase foarte bine această confuziune în scopul său. Tot aşà se uzase de această confuziune şi *Mihail II Despotul de Epir*, spre a ocupà toată Albania şi Macedonia de Vest. Aşà deveniră pierdute numai în trei luni toate cuceririle făcute de Ioan Asan II [3]).

1. Albericus, p. 579.

2. Raynauld, a. 1245.

3. Martorul ocular al acestor evenimente erà Georgias Akropolita (1220—1282). El se aflase dela 1836 în serviciul de stat şi se exelase ca beliduce şi erà funcţionar de stat, purtând tot odată şi titlul de Mare-Logofăth (logothet).

Acuma se îndreaptă victoriosul Duca în contra Salonicului. *Dimitrie* fù alungat şi imperiul lui Tudor, care erà orbit, se extindeà acuma numai asupra oraşelor *Vodena, Ostrova* şi *Staridol.*

La moartea lui Caliman I, trebue să fi fost amestecate, pe lângă nişte intrigi familiare, încă şi nişte cugete necurate, ale duşmanilor şi rivalilor seculari ai Românilor şi ai imperiului Româno-Bulgar, de curând înfiinţat. Aceasta se poate cunoaşte de acolo că îndată ce auzì împăratul *Ioan Duca Bataciul* (Batazes) de moartea tânărului Caliman şi urcarea pe tron a celuilalt frate a *copilului Mihail*, se grăbì să ocupe şi alte ţări, cari erau sub nemijlocita stăpânire a Asaneştilor, şi abià după ce cucerise aproape jumătate din imperiul Românilor şi al Bulgarilor, adică aproape toată partea care se aflà spre Sud-Vest dela munţii Hemului, se înduplecă să facă pace cu el, sub condiţiunea păstrării ţărilor ocupate [1]).

După moartea lui Caliman I venise pe tronul imperiului Româno-Bulgar fratele său Mihail Asan 1246—1257, încă un nevrâstnic. Maica lui Irina, fiica împăratului din Epir, purtà guvernământul pentru el. In contra lui Duca nu se putù nimic întreprinde, din contră, curtea din Târnova erà nevoită să încheie o pace cu Duca, în care dânsa erà nevoită să renunţe aproape la jumătate din tot imperiul Româno-Bulgar.

In acest timp, se iscase în Vest un alt războiu şi anume, Raguzanii intrară într'o ceartă cu *Ştefan Uroş* (1240—1272) [2]) regele Serbiei. Prea slabi pentru a puteà purtà singuri războiul, încheiară ei în anul 1253 o alianţă cu Michail Asan în contra regelui sârbesc. Uricul prin care erà încheiată această alianţă, conţineà următoarele stipulaţiuni: Bulgaria şi Ragusa are să proceadă totdeauna în comun în contra Sârbilor. In caz de răz-

1. George Akropolita. I, c. cap. 43—44, p. 77 84.

2. Se zice că poporul l-ar fi supranumit „ursu" şi că el să fi fost de viţă română. Aceasta e chiar foarte posibil, fiindcă poporul din Serbia, care erà pe atunci în mare parte Români, îi va fi fost dat acest epitet de *„ursu"*, pentrucă el erà, precum zic documentele vechi, un bărbat zdravăn, foarte robust, mare crescut şi foarte tare, cât un urs. De acolo şi epitetul de ursu. Dar se vede că istoriografii slavi, voind să slavizeze totul ce există în Balcani, au schimabat acest cuvânt „Ursu" prin metatezis în „Uroş", în credinţă că nu e permis să şeadă un nume ro-,mânesc , cu atâta mai puţin un *Român*, pe tronul sârbesc.

boiu, Roguzanii au să opereze cu toată flota şi armata lor pedestră. Dacă împăratul va cucerì Serbia, atunci Raguzanii n'au voie a concede refugiu în oraşul lor nici regelui Ştefan, Uroş nici fratelui său Ştefan Vladislav, în cazul acesta împăratul le va confirmà toate privilegiile căpătate dela regele Serbiei. Comersanţii raguzani în Bulgaria şi Macedonia şi cei Români în Raguza, au să capete drepturi şi prerogative egale. La această alianţă se alăturase în anul 1254 şi *Radoslav Jupanul* de Cholm (Herzegovina).

Insă regele Uroş se împăcase încă în acel an cu Raguzanii şi confirmase tot odată din nou vechile privilegii ale Raguzanilor [1]). Totodată avuse Bulgaria o ceartă cu Ungaria, cel puţin aşà se plânse în anul 1254 regele Bela IV lui Papa [2]), că imperiul său, care erà atât de tare devastat de Tătari, este acum atacat în Est de către Brodnici (adică de către Românii ce locuiau între Nistru, Prut şi Marea Neagră [3]), iar în Sud de către Bulgari şi Bosniaci.

C. Jirecek, de unii Români mari diletanţi şi cu totul neversaţi în ale istoriei, supranumit chiar şi „savant"(?) [4]) spune în opul său

1. *Miklosich*: „Monumenta Serb.", 35—47.
2. *Theiner*: „Monumenta Hung.", I. 230.
3. *Dr. D. Onciul*: „Originea Principatelor Române", Bucureşti.
4. *Teodor Filipescu*, chimist la oficiul vamal din Sarajevo, a compilat pe baza bibliotecei mele vaste ce i-am dat la dispoziţiune, şi pre care a cerut-o sub pretext că voeşte să facă articole în chestiunea Românilor din Balcani şi să le publice în gazeta croată „Dnevnik", ce apare în Sarajevo, un op întitulat „Coloniile române din Bosnia", ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1906. Acest op e o plagiatură din operile lui *Dr. A. Marienescu*: „Ilirii, Macedo-Românii şi Albanezii", Bucureşti, 1904, din opul lui *I. Nenițescu*: „Dela Românii din Turcia-Europeană", Bucureşti, 1893, unde până şi „Indicele" sunt copiate din cuvânt în cuvânt. Apoi dela Šafarik, Miklosich, Jireček, şi dela mulţi alţi autori, pagini întregi, fără să li citeze pretutindeni pe autorii respectivi de unde au copiat. Au copiat chiar şi din lucrarea mea: *„Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi prezent"*, publicată în Analele Academiei Române, Ser. II, tom. XXVII, 1905 (secţia istorică) pasage întregi, idei şi explicări, fără să indice locul de unde a scos aceste pasage.

Aceasta se poate observà din următoarele puncte, dacă facem paralela paginelor între lucrarea lui Filipescu şi lucrarea mea.

Aşà de ex.:

Filipescu la pag. 19 şi Ieşan la pag. 57
„ „ „ 30 „ „ „ „ 43

mai sus citat: „Die Geschichte der Bulgaren", Prag, pag. 265, notiţa 6 „că nu ştie cine sunt aceşti Brodnici". El care e *savant*, ba chiar *mare savant*, care ştie că pe malul stâng al Dunării şi în Carpaţi au locuit în secolul de mijloc numai Cumani şi nu Români, care ştie atât de precis că neci în Bulgaria, ba nici în Balcani n'au existat nici odată Români, nici în evolul de mijloc, că imperiul prim şi mai ales al doilea Româno-Bulgar l-au întemeiat numai Slavii, că întemeietorii acestui imperiu al doilea, fraţii Asan, Petru şi Ioniţă au fost Bulgari, că Românii n'au jucat în Balcani nici un rol şi numai Slavii, care ştie în scurt toate, ştie cum toacă D-zeul Bulgarilor în cer, această ignoranţă ce priveşte tocmai chiar istoria poporului român din Carpaţi şi din Balcani, e cel puţin foarte suspectă. Negreşit, fanaticului Panslavist şi istorio-

---

Filipescu la pag.	39	şi Ieşan la pag.	44	
„ „ „	40	„ „ „ „	33	
„ „ „	46	„ „ „ „	30	
„ „ „	53	„ „ „ „	30	şi 40

etc., apoi din opul „*Rutenizarea Bucovinei*", publicat de un Bucovinean, Bucureşti, Minerva, 1904: Vezi pag. 202 la Rutinisarea Bucovinei, pag. 47 la Filipescu şi totuş drept recunoştinţă, pentru sprijinul meu literar şi material ce i-am dat, fără de care d. Filipescu n'ar fi putut scrie nici o boabă românească, d-lui nu numai că nu aminteşte deloc la întroducerea lucrării sale, faptul acesta foarte important pentru d-sa, că i-am stat în ajutor cu toată biblioteca mea, foarte bogată în felurite opuri, în felurite limbi, că i-am dat un concurs puternic la compunerea opului său, etc......, o datorie sfântă ce o are fiecare autor onest şi conştiincios, ci din contră, mă timbrează pe mine în două locuri din lucrarea sa (Compilaţiune-plagiat) la pag. 61 şi 205, într'un mod de tot obraznic şi cu totul neîntemeiat, prin mijlocirea Academiei Române, înaintea întregei lumi literare româneşti, de plagiator.

Această susţinere a d-sale e cu totul neadevărată, fiindcă articolele din „Bosmische-Post", pre cari le pretinde d-sa că eu le-aşi fi copiat dela d-l. Patsch, archiolog în Sarajevo din revista amintită „Bosnische-Post" e un neadevăr sfruntat e o calomnie obraznică şi neruşinoasă şi aci zace toată infamia teribilă din partea d-sale — de oarece aceste articole tocmai eu i-am fost predat în mână spre studiare, şi dacă nui dădeam eu aceste articole, d. Filipescu n'ar fi avut deloc nici idee despre existenţa lor, nici despre existenţa Românilor „*Balea*" din Jaseniţa (în Herţegovina). Aceste două articole germane fură publicate cu mult mai târziu şi anume abià pe la anul 1895 şi 1902 când eu avusesem dejà deplină cunoştinţă despre toate aceste date amintite în ele, dejà prin anul 1890, pe când mă aflasem cu serviciul meu în Mostar, capitala provinciei Herzegovina şi făceam de aicea călătorie de revizie prin toată provincia Herţegovinei şi cu această ocaziune şi prin locurile locuite de Românii despre cari am amintit în lucrarea mea amintită mai sus, publicată în anul 1904, sub auspiciile Academiei Române. Şi lucrarea lui Teodor

grafului tendenţios şi foarte înfocat al Bulgarilor nu-i convine deloc constatarea pe faţă, că aceşti Brodnici din stânga Dunărei au fost Români şi de aceea nici nu-i cunoaşte „măreţul savant" C. Jirecek cine sunt aceşti *Brodnici*, pre care îi amestecă cu atâta uşurinţă la un loc, când cu Ruşii, când cu alţi Slavi din Orient, voind astfel a arătà că nici în Balcani, nici în Carpaţi n'au existat Români, ci Slavi, că şi aceşti Brodnici au fost şi ei tot Slavi. Ii vom spune deci noi, cari nu suntem „savanţi" şi după părerea d-sale poate diletanţi în istorie, negreşit într'o istorie, care tratează politica şi nu istoria, cine sunt aceşti Brodnici. Istoriograful nostru, Dr. D. Onciul, spune în lucrarea sa „Originele Principatelor Române", citat şi în opul: „Rutenizarea Bucovinei" de un Bucovinean, Minerva, Bucureşti, 1904, pag. 297—300,

---

Filipescu a fost publicată sub auspiciile Academiei Române, însă abià cu doi ani mai târziu, decât a mea, adică în anul 1906.

Această procedură a d-lui Filipescu, despre care se poate încredinţà fiecare, care va ceti amândouă lucrări, şi va face paralela arătată mai sus, constitue o infamie teribilă şi dintr'un alt punct de vedere, şi anume: D-l Teodor Filipescu e, precum am arătat mai sus, acela care plagiază dela alţi autori şi dă astfel opuri sub numele lui, care plagiază chiar din opurile mele şi totuş — horibi dictu, ceva de necrezut — el mă timbrează pre mine de plagiator. Această infamie nemaipomenită se mai potenţează şi prin aceea că d-lui, spre a puteà căpătà biblioteca mea mare, abundentă în izvoare şi opuri româneşti, pe toate terenurile literare, pe când mă aflam în Sarajevo, pentru întrebuinţarea sa—de oarece posesiunea unei biblioteci mari, bine aranjate şi bine dotate cu diverse opuri româneşti, constituie aci în Bosnia un lucru foarte greu şi foarte costisitor, şi e nu numai o raritate, ci şi un caz cu totul unic şi excepţional în toată Bosnia şi Herţegovina — întrebuinţase pretexte şi moduri rafinate, şi anume: că vrea să scrie articole în limba slavă (croată) pentru gazeta croată „Dnevnik" ce apare în Sarajevo, în favoarea Românilor din Balcani, ceace însă nu o făcuse, crezând că altfel nu va puteà căpătà opurile necesare din biblioteca mea, calificându-mă astfel după sine *mic de suflet*, pe când eu singur eram acela care l'am tot îndemnat necontenit la lucru pe terenul naţional, dându-i în toată voia totdeauna toate mijloacele necesare la mână, deci nu erà deloc de lipsă de atare mijloace perfide, căci pentru chestia naţională, eu îmi dau totdeauna şi sufletul meu

Şi trebue să se ştie, că aceasta a făcut-o d. Filipescu, ca unul ce-m erà mult îndatoritor, ca unul ce-mi declarase totdeauna în ochi că mă stimează, că mă adorează, că mi-e sincer şi devotat amic şi foarte mulţumitor, ca unul ce-mi strângeà totdeauna mâna, surâzându-mi în faţă. Dacă d-sa, deci, ca amic bun şi sincer, devotat, îndatoritor, mulţumitor, etc.... e în stare să presteze atare fapte mari şi oneste, ne putem atunci cu groază închipuì ce fapte mari şi oneste ar fi d-sa în stare să le facă atunci când d-sa ar fi inamicul declarat şi nu pe furiş al cuiva. Ei! Ce să faci? Nu e lucru nou. Caractere mârşave au existat totdeauna în omenire, şi

că, înainte de întemeierea statelor române, adică înainte de descălecarea Românilor din Transilvania în Principatele Dunărene, se află în părţile de miazăzi în sudul Moldovei de azi, alăturat, adică vecin de *Cnezenatul Bolechovului*, ce se extindeà în Nord, până dincolo de Liov şi Bielceţ, în Est până aproape de Chiev, în Sud pânăla Bucovina şi Moldova de Nord, a cărui capitală se chemà *Bolechov* (Villa Valachorum), un alt Stat român cu numele *Cnezanatul Brodnicului*, ce cuprindeà Moldova de Sud, până la Dunăre şi Marea Neagră, iar în Est peste toată Ucraina, departe preste Brug, până la Niprul de jos, Cherson şi Crimea, cu capitala *Proilabum*, astăzi Brăila.

Pentru prima dată întâlnim acest nume „Brodnici" în analele ruseşti, la anul 1147, dejà ca stat existent, deci el puteà să existe dejà şi mai înainte de o sută de ani, poate dejà şi prin secolul

ele nu vor fi stârpite niciodată din societatea omenească. Şi mă rog, cum se poate altfel? Dela o creştere străină (mai întâi sârbească, prin tot timpul copilăriei sale în Verşet, în Banat, apoi evreo-svarbească în Viena), nu se poate aşteptà cevà mai bun, mai sănătos. Creşterea străină ne-a conrupt totdeauna neamul şi moravul curat românesc. Pe altă parte, numele românesc ce-l poartă cineva, de multe ori, chiar din întâmplare nu precizează încă caracterul sau sufletul nobil românesc.

Ei bine, în această mai sus amintită compilaţiune „respective" „plagiatură" din diverşi autori, „Coloniile Române", d. Filipescu numeşte cu o uşurinţă uimitoare pre *C. Jireček* de nenumărate ori nu numai *„savant"*, ci chiar şi *„mare savant"*.

Tot aşà numeşte d-sa şi pre un alt bărbat foarte obscur şi mare cârpaciu în meseria sa, ce o exercitase odată, pre fostul medic primar dela spitalul civil din Sarajevo, la despărţitura dermatologică, care traduceà pe când trăià, din reviste medicinale franceze, pe unde se credeà mai aigur că nu va fi prins, articole în limba croată, şi ţinea cu ele conferinţe în Agram, sub firma sa proprie, pe când în serviciul său propriu, ca specialist în dermatologie, nu ştià a deosebi nici *„eccemul"* de *„scabies"*, pe când ce e *râia* (scabia) o cunoaşte chiar şi fiecare om dela ţară. Şi pre acest faimos medic dermatolog, cu numele Dr. Gluck, jidan din Galiţia, îl numeşte tot d. T. Filipescu, în lucrarea sa mai sus citată, încă „savant". Apoi de! Aşà e! Anticii Romani ziceau în aşà un caz: „Similis simile gaudet", iară Românul zice şi mai simplu: „Precum e sacul, aşà şi peticul".

Se vede că d. Filipescu nu e încă pe deplin în clar ce însemnează în limba română cuvântul „savant", căci altminterea d-lui ar trebui să aibă mai mult respect pentru acest cuvânt şi nu l-ar aruncà într'un mod atât de uşuratec şi bagatelisător prin toate părţile. Sau poate că d-lui califică însemnătatea cuvântului „savant" şi meritele unui bărbat, în cauza sa proprie, adică că tot acela care are calitatea genială a d-sale de a plagià dela alţii şi apoi de a-i declarà pre aceştia, de plagiatori, e a fi „savant" Atunci negreşit că are d. Filipescu dreptate.

al X-lea, deci dar cu mult înainte de revoluţiunea păstorilor Români din Pind, sub fraţii Asaneşti (1186), unde Brodnicii sunt numiţi alăturea, sau mai bine zis confundaţi cu Schiţii şi cu Cumanii, desigur dejà pe timpul primului imperiu Româno-Bulgar din Moesia, sau Dacia-Aureliană. Poate că tocmai aceşti Români au fost aceia cari au sprijinit atât de mult înfiinţarea primului imperiu Româno-Bulgar, sub Asparuch, pe malul drept al Dunării, încă de pe la anul 680 încoace, sau poate şi mai înainte încă pe timpul lui *Cubrat*, când se aflau Bulgarii încă prin ţinuturile Volgei.

Iar într'o diplomă papală din anul 1222, în care se reproduce diploma lui *Andreiu II*, regele unguresc, numele Brodnicilor este înlocuit cu acel al Blachilor.

Astfel, abià acum ni se explică enigma, chestia foarte importantă pentru noi, cine au fost aceşti de Greci şi de Slavi aşà numiţii *Schiţi* şi Cumani, cine a fost acel popor amintit neîncetat, tot sub numiri falşe, când de Schiţi, când de Cumani, când de Sclavini, când de Pecenegi, etc., care a dat necontenit prin atâtea secole până la întemeierea Principatelor, un ajutor atât de puternic fraţilor din dreapta Dunării, despre care ajutor puternic nu se poate reţineà nici renumitul nostru „şovinist, savant" şi adorator exagerat al Bulgarilor, C. Jireečk, de a-l amintì, când vedem că Românii din stânga Dunării au format dejà înainte de era Asaneştilor în Balcani, în coborâşurile Carpaţilor şi pe plăişurile întinse între Carpaţi, Dunăre, Mare, Nipru şi Padolia, state mari şi puternice româneşti. Dacă analele ruseşti amintesc aşà numai din întâmplare despre existenţa statelor româneşti dejà pe la anul 1147, apoi desigur, că aceste state şi poate şi multe alte state (cnezanate, banate, voevodate) româneşti vor fi existat cu mult mai înainte de acest an, despre care noi nu ştim încă nimic, şi ale căror amintiri ca şi ale acelora din Balcani, zac poate pe undeva, prin documente, urice şi scrieri neaflate încă de noi, şi poate că multe din ele sunt cu intenţiune indosite sau nimicite, ori chiar falşificate, în detrimentul nostru, de contrarii neamului nostru.

Prin această descoperire a renumitului nostru istoriograf Dr. D. Onciul, avem noi dovada cea mai bună că distinşii Schiţi şi Cumani, numiţi cu atâta predilecţiune de către C. Jireček şi de către consoţii săi Slavi, cari au dat Bulgarilor şi Românilor

din Balcani totdeauna ajutor atât de puternic, nu au fost altceva *decât numai Români.*

Aceşti Brodnici, au luptat la anul 1223 împreună cu Tătarii în contra Ruşilor şi a Cumanilor, sub conducerea voevodului lor *Ploscančea*, şi acest cnezenat a fost acela care la anul 1254 s'a luptat, precum am văzut mai sus, în contra prepontenţei lui *Bela IV*, regele Ungariei. Se zice că Bela ar fi dat în 1247 toată Cumania — Jireček o pune însuş în paranteză această enunţiaţiune, neputând nici el, cu tot fanatismul său slav, ignorà, că Cumania erà o ţară românească — ordinului Ioaniţilor, şi că numai ţara spre Ost de Olt ar fi aparţinut primului principe valach „pre care istoria slavă îl numeşte Seneslav" (??). Aşà o zice Jireček, cel de plagiatorul Filipescu numit şi „savant". Insă toate acestea nu sunt adevărate [1]).

Se vede că acest principe român Seneslav (?), pre care îl aminteşte Jireček în notiţa sa din opul său sus citat, pag. 265, a fost un principe al cnezenatului român *Brodnic* şi că acest principe român va fi fost avut desigur şi un nume curat românesc şi nu slav, mai ales pe timpurile acelea.

Brodnicii s'au susţinut până la descălecarea lui *Dragoş*. Dragoş a ocupat ţara Moldovei de sus şi părţi din cnezenatul Bolechvovului şi din a Brodnicilor, adică alungând pre Tătari în anul 1343 şi redobândind-o. Deci, dar, Românii au fost aceia şi nu Ungurii, nici Bulgarii, nici Grecii, nici Ruşii, cari au contribuit în primul rând la înfrângerea Tătarilor. Biruinţa Românilor a fost strălucită, zice Dimitrie Onciul. Principelui tătar *Athlamos* i s'a tăiat capul şi mulţi tătari au căzut în robie, iar din ceilalţi, mulţi au fugit în părţile depărtate de lângă Marea Azovică. Această izbândă strălucită, în care Românii Maramureşeni au fost forţa decisivă, luptând cu vitejie în primul rând, este şi substractul legendei vânătoarei lui Dragoş şi uciderea zimbrului [2]).

Pe când împăratul Româno-bulgar ameninţà pre Sârbi şi pre Unguri, lui Duca îi succede de a-şi întinde tot mai mult domnia sa în Macedonia. Bătrânul şi orbul Tudor înduplecase pre nepotul său, pre despotul Michail II, la un războiu în contra

1. Vezi *Xenopol*: „Istoria Românılor"; *N. Iorga*: „Geschichte des romänisches Volkes" şi *Dr. D. Oncıul*: „Originele Principatelor Române", etc.

2. Dr. D. Onciul, opul citat.

Bizantinilor, însă înaintarea în grabă a împăratului Duca cu armata sa, îi făcură zadarnic tot planul său. Comandantul cetăţii *Castoria* (un oraş care a rămas român şi până în ziua de astăzi, în Macedonia la lacul Castoria) *Ioan Fruntaş* [1]) şi cel din Albania *Galina* (Γαλίνος) [2]) din *Elbasan*, se predau împăratului. Aşà devine Duca stăpân peste toată ţara, dela Adria până la oraşele principale *Ohrida* şi *Prilep*.

In 1254 moare Duca şi lui îi urmează fiul său talentat, dar slăbănog, *Teodor II Laskaris* (1254—1258), care avuse de soţie pre o fiică de a lui Ioan Asan II. Abià ce auzise desprea ceasta *Michail Asan* (1246—1257), imediat se decise el să recucerească înapoi ţările răpită de către cumnatul său. Cu ajutorul Românilor din stânga Dunării, întărise el toate ceţile de pe munţii Rodope şi recucerise o parte din Macedonia, împreună cu Ohrida. Lascaris întreprinse o campanie în mijlocul iernei şi pornind dela Adrianopole, îl surprinde pre Michail Asan şi recucereşte din nou toate cetăţile de pe Rodope. La împresurarea cetăţii *Cepina*, fură de astădată însă Bizantinii surprinşi de către trupele lui Asan, ce veneau din Macedonia, şi o luară la fugă, lăsând totul în mâinile lui Asan.

In primăvara anului 1257, mijlocise Uroş I, regele Serbiei, ca socru al împăratului româno-bulgar Mihail Asan, o pace între acesta şi Tudor Lascar, prin care pace fură toate cetăţile de pe Rodope lăsate în mâinile Bizantinilor.

In scurt timp după încheierea acestei păci, fù Mihail omorât de către un păcătos de văr dela o mătuşă, cu numele *Caliman II*, care în unire cu nişte orăşeni din Târnova, a pândit pre regele Mihail, când se întorceà acasă dela războiu, şi l-a ucis în apropiere de Târnova, în anul 1257 , apoi se vestì pre sine de rege, şi, ca să se poată susţine pe tron, voià să se căsătorească cu tânăra văduvă regină. Auzind însă de aceste întâmplări *Ştefan Uroş*, pornì îndată cu oaste spre Târnovo, pentru scăparea ficei sale. Insă până a nu ajunge la loc, fù şi Caliman II omorât de către un cumnat al său, cu numele *Mircea*.

Acum nu erà mai mult în imperiul Românilor şi al Bulga-

1. C. *Jireček* îl slavizează, numindu-l „*Glavas*", deci traducându-l în limba slavă.

2. După Jireček „*Golema*".

rilor alt membru din partea bărbătească, din familia lui Ioan Asan, care să se fi putut suì pe tron, iar fiul lui Ioniţă Vasilie, şi fiul lui Asan Alexandru, se convinseră din experienţă că năzuinţa moşilor săi pentru întemeicrea unui imperiu curat român în Balcani nu mai este realizabil, sub aceste împrejurări în cari trăiau, şi de aceea se pare că ei s'au fost decis de a părăsì deocamdată însufleţirea ce o purtară chiar şi strămoşii lor, de a formà un mare imperiu român de pe amândouă maluri ale Dunărei, care s'ar fi extins între Carpaţi şi Balcani, pânăla Adria şi Marea Egeică, ci începură a se îngrijì mai mult pentru conservarea, întărirea şi unirea micilor ducate rcmâneşti, preste cari domneau ei în stânga Dunărei, pe teritoriul Daciei Traiane, încotro se refugiaseră ei mai înainte. Şi, în adevăr, e probabil că şi ei vor fi fost un factor oarecare la concepţiunea organizării ale acelor două state mai mari curat româneşti, care ne apar apoi în curând pe malul stâng al Dunării, sub numirea de Muntenia şi Moldova. Această ideie o împărtăşeşte şi profesorul Dr. I. G. Sbiera [1]).

In lipsa unui pretendent la tron, din familia Asaneştilor, se găsì un ginere de al lui Ioan Asan, cu numele *Mircea* (Μύρξης) [2]) care voià să devină rege al Românilor şi al Bulgarilor. El îşi câştigase partizani în imperiu, mai ales printre Români, dar Bulgarii preferiră să urce pre tron pe unul din viţa lor. Referinţele de mai înainte intre Români şi Bulgari, erau acum turburate. Deaceea vedem că unii din mai marii imperiului, cari se ţineau de partidul bulgar, se sfătuiră între sine şi deciseră a nu mai ridicà pe tronul imperiului pre vreunul din fiii lui *Alexandru Asan*, ce erà domn în regatul Vidinului, ci aleseră ca împărat pre un *Constantin*, fiul unui *Tihul*, înrudit cu familia Nemăneştilor, care aveà moşii şi posesiuni la poalele muntelui „*Vârtos*" [3]) din Serbia, slav de origine. Acest Constantin, spre a-şi legitimà întru câtva suirea sa pe tronul imperiului româno-bulgar, se despărţì de soţia sa şi se căsătorì cu *Irina*, fiica împăratului *Teodor Las-*

1. *Dr. I. G. Sbiera*: „Istoria Românilor dela originea lor", Cernăuţi, 1906, pag. 443.

2. *George Pachimeros*: „De Michaeli et Andronice Paleologis libri tredecim. Recog, I. Bekkeras Bonnae", vol. I, p. 210, 350, 435, etc.

3. C. Jireček nu poate suferi numirea română şi îl schimonoseşte în „*Virtos*".

car II (1254—1258) şi nepoata regelui Ioan Asan, la anul 1259 numindu-se de acì înainte *Constantin Asan.*

După mai multe lupte între aceşti doui pretendenţi la tron, Mircea fù scos din Târnova, dar se mai susţinù câtva timp în oraşul *Mesembria* şi, în fine, fù necesitat să se închine împăratului grecesc din Nicea, carele îi dădù nişte posesiuni lângă râul *Scamandru*, în Asia-Mică. Acum rămase *Constantin Tihul* (după Jireček „Tecu"), supranumit Asan, singur domnitor în imperiul româno-bulgar.

In modul acesta fù casa donmitoare românească a Asaneştilor delăturată din imperiul româno-bulgar. Diriginţa lui încape în mâna unei familii slave, care nu aveà nici calităţile cele mari, nici aptitudinea necesară de a domnì, nici tactica mărinimoasă a Românilor. De acì înainte luă acest imperiu o direcţiune unilaterală şi merse cu paşi repezi spre decadenţă şi pierzare. Interesele culturale şi sociale ale Românilor nu fură mai mult băgate în samă, ba ele fură chiar contrariate în dezvoltarea lor. Românii ca naţiune, ca factor organc şi independent, nu mai avea ce căutà în acest imperiu, conceput şi înfiinţat de ei, ci fură depărtaţi cu desăvârşire din vieaţa politică a Statului şi această smulgere a unui factor atât de important şi constitutiv, această delăturare a Românilor din acest imperiu, fù tot odată şi cauza de ce imperiul Asaneştilor nu se putù acum mai mult reculege şi a se susţineà, şi de ce se prăbuşise el în curând chiar cu totul [1]).

Deşi se întărise împăratul nicheian din an în an tot mai mult, totuş el avuse de purtat grele lupte cu *Epiroţii*. Despotul din Epir, *Michail II*, ocupase, în unire cu regele Serbiei, toată Macedonia de Vest (1257), înconjurase pre istoriograful şi beliducele *Acropolita* în Prilep şi-l făcuse prizonier. Ajutoarele puternice ale lui Michail II îi aduceau ginerii săi Franchini şi anume *Vilhelm Villaharduin*, ducele de Achaia, şi regele *Manfred*, care prin ocuparea insulei *Corfu* şi a oraşelor *Durazzo, Valona* şi *Berat* se întărise în Albania. Insă, învingerea armatei epirote şi moraitice (Morea) în pădurea Florilă, lângă Prilip, înfrânse puterea despotului (1259).

După moartea lui Teodoru II, urmase pe tronul din Nicea

1. Dr. I. G. Sbiera: „Istoria Românilor dela originea lor", Cernăuţi, 1906, pag. 444—450.

fiul său *Ioan IV*, un cumnat al împăratului româno-bulgar Constantin Asan. Insă dejà după un an fù el alungat de pe tron şi orbit de către *Michail VIII*, primul Paleolog. Acest usurpator, erà un om energic şi intrase în relaţiuni amicale cu imperiul româno- bulgar. Spre acest scop, fù trimis la Târnova (1260) istoriograful şi beliducele Acropolita, unde fù bine primit.

In anul următor 1261, i se împlinì dorinţa lui ardentă şi anume, generalul *Alexios Melisenos Strategopulos* atacase fără de veste Constantinopole şi o ocupase fără vărsare de sânge. *Balduin* II fugise la Eubea. De acì înainte se pierdură cavalerii de fier franchini de pe plaiurile Traciei, însă amintirea lor trăieşte încă şi astăzi în poporul român din aceste părţi. Impăratul Constantin trebuià să-şi îndrepte privirile sale în primii ani ai domniei sale spre Nord. Acì purtase el o luptă de mai mulţi ani cu Ungurii. Dejà în anul 1260, pe când purtà regele Ungariei un războiu cu *Otocar II* regele Boemiei, năvălise Constantin în Banatul Severinului, fù însă bătut de către magistrul *Laurentius* şi trebuì să părăsească pe loc toate bagajele lui. In anul 1260—1264 întreprinse prinţul Ştefan, care avusese administraţia peste Transilvania, cinci campanii, în care luase parte personal la două campanii în contra Bulgarilor şi cucerise *Vidin* (Vecin). Sub magistrul *Aegidius*, înaintară Ungurii chiar până înaintea murilor Târnovei [1]). Atunci trimise acest prinţ Ştefan o expediţiune în contra Paleologum imperatorem Graecorum, care devastase teritoriile bizantine. Suindu-se apoi la anul 1270 Ştefan pe tron, se întitulase el totdeauna „rex Bulgariae". Acest titlu îl întrebuinţase tatăl său Bela IV numai foarte rar. De aici datează pretenţiunea coroanei Ungariei asupra Bulgariei, o pretenţiune foarte vagă şi închipuită, precum e numai o închuipire vagă tot statul unguresc.

Şi în Sud se iscase multe lupte. Pe îndemnul împărătesei *Irina*, care purtà o ură teribilă în contra lui Michail VIII, ce detronase pe fratele ei Ioan IV, în un mod atât de barbar, declarase împăratul Constantin războiu Bizantinilor, însă fără succes. El pierduse *Filipopel*, *Stanimachos*, portul de mare *Mesembria* şi *Anchialos*. Grozav indignat de această pierdere, se aliase el cu *Izeddin*, Sultanul Seldşucilor, care erà internat în oraşul *Enos*, situat la revărsatul fluviului Marica, totodată şi cu

1. Thurocz. Script. rer. Mun., T. 188.

Tătarii din Rusia, cari sosiră în anul 1265 din nou preste Tracia şi devastară grozav toată ţara [1]).

După moartea Irinei (1270), luase Constantin pre Maria, nepoata lui Michail VIII de soţie. Mesembria şi Anchialos aveà să fie înapoiate ca dotă. Nevoind însă Paleologul să-şi ţie promisiunea, se pregătise Constantin de războiu şi putù să repulseze invaziunea puternică română numai printr'o alianţă făcută cu *Chanul Nogay*, comandantul puternic al Tătarilor.

Insă pentru Bizantini, se pregătise dejà şi o altă lovitură puternică. *Carol I*, energicul şi ambiţiosul rege de Neapoli, din casa *Anjou*, la a căruia curte se refugiase atât Balduin II, împăratul latin alungat din Constantinopole, cât şi orbul Ioan IV Lascaris, se pregătise să recucerească imperiul latin. In anul 1267 se înţelese Carol I cu Balduin II întreolaltă întru acel felin ca Balduin să dăruiască lui Carol toate provinciile ce se aflau în mâinile duşmane. Prin ocuparea oraşelor *Durazzo*, *Velona* şi *Canina* în Albania, şi insula Corfu, ce erau până acum păzite de către cavalerii lui Manfred, câştigase Carol o bază solidă în peninsula balcanică. In scurt i se supuse şi alte ducate albaneze, chiar şi *Nichifor*, despotul din Epir, se închinase regelui din Neapole. Insă domnia barbară a Franchinilor nu aflase simpatie în populaţia română-albaneză din Albania.

Carol de Anjou, aflase în Sârbi şi în imperiul Româno-Bulgar aliaţi fideli. O mulţime de Români macedoneni intrară în serviciul regelui din Neapole, ba ei emigrară chiar şi în Italia. Pe insula *Ischia* se născù o colonie română, în Neapole se aminteşte despre un viçus qui vocatur vallachieus" (1322). Asupra Serbiei, unde dominase pe atunci *Ştefan Uros I*, exercitase politica neapolitană o influenţă deosebită, mai ales prin mijlocirea soţiei lui Uroş, prin regina Helena, fiica lui Balduin II. Dânsa decideà politica Serbiei şi sub domnia fiilor săi *Dragutin* şi *Milutin*. Carol intrase în pertratări cu Serbia şi cu imperiul românobulgar. In anul 1273 veniră delegaţii din Serbia şi Bulgaria la Neapole.

Michail VIII, împăratul bizantin, oblicì furtuna ce se pregăteà asupra capului său. Dacă văzù el că nu poate câştigà pre

1. *Pachymeres*, I, 210, 349. Gregoras, I, IV.

amărât încă de când erà el respins dela oficiul tutelar asupra nevrâstnicului Balduin II. Războiul ce urmase acum în contra Latinilor îl începuse Duca în anul 1235, prin ocuparea orașului venețian *Galipoli.* Ioan și Duca veniră amândoi cu soțiile lor în oraș. Pe malurile asiatice ale Helespontului, în *Lampsakos*, s'a fost serbat logodna lui Tudor, fiul lui Duca, de 12 ani, cu Helena, fiica lui Ioan, de 10 ani. Acolo s'a fost recunoscut și independența bisericii din *Târnova* de către *German* (după nume va fi fost desigur un român), Patriarchul bizantin, și cu consimțimântul Patriarhilor din Ierusalim, Antiochia și Alexandria. Ioachim, Arhiepiscopul din Târnova fù ridicat și sfințit, în prezența multor Episcopi Români și Greci, în mod foarte festiv, la rangul de Patriarh [1]).

După această convenire, începură aliații a atacà Constantinopole, frontierele cuceririlor, adică sferele de influență între amândoi cuceritorii erà precizat : malurile râului Marica de jos, până la revărsarea sa în mare ; adică, cuceririle din dreapta râului aveà să aparție unuia, cele din stânga râului altuia, în Nord *Adrianopole* și *Agathopolis*, portul de pe Marea Neagră. Aliații înconjurară deci Constantinopole, ei fură însă respinși, dar ce folos, când Latinilor le lipseau de toate, atât parale, combatanți, cât și proviziuni, etc. Tânărul împărat Balduin II cutreerase Franța, Enghitera, spre a căpătà ajutor. Iar preste Ioan Asan II puse Papa, după ce îl rugase de mai multe ori însă în zadar, de a se lăsà de alianța cu Duca, în Mai 1236, anatema bisericei catolice [2]).

In anul următor 1237 ajunse neajunsurile Latinilor gradul suprem. Ioan Asan II și Duca înconjurase din nou orașul Constantinopole. Ioan înaintând din Nord, cucerise în calea sa spre Constantinopole orașul *Filipopol*, unde se mai susținură Franchinii încă dela înfrângerea lui Florilă încoace. La 1239 dominase acolo o rudă de a lui Renier, și anume olandezul *Gerard de Stroem.* Brienne, coregentul nevrâstnicului Balduin II aveà în Constantinopole o armată foarte mică. Trebuià deci să desarmeze pre Greci și să împărțească armele luate dela Greci între Latinii pre-

1. Acropolita, Cap. 33, Nichifor Grigori I, 29. „Chronica bizantină din anul 1391". Drinov : „Istoria bisericească", etc.

2. Gregor IX către regele Ungariei, 16 Decembrie 1235. Theiner : „Monum. Hungar", I, 140.

zenţi, pe când Genovezii şi Pisanii pregătiră navele de războiu. Veneţia trimise 25 de vase de războiu (galere), iar *Godefroi II Villehardouin*, prinţul de Achaia, sosise în ajutor cu o flotilă şi cu o armată pedestră. Latinilor le succese a respinge pre aliaţii împăraţi, iar pe mare nimiciră Italienii vasele de războiu ale Grecilor şi ale Românilor.

Brienne murise în scurt (1237) şi Ioan Asan II se lăsase de tovărăşie cu Duca. Poate să fie că pre Ioan II va fi fost înduplecat spre acest demers influenţa ungurească, sau poate că şi puterea crescândă a împăratului Duca îi părù lui Ioan II prea periculoasă, oricum, o ciocnire între aceşti doi rivali pentru posesiunea Constantinopolei erà inevitabilă. Pre fiica sa Helena, mireasa prezumptivului succesor la tronul bizantin, o chemase el la Adrianopol, sub pretext că vrea să o mai vadă, o luase însă cu sine înapoi la Târnova, fără a o mai trimite înapoi. După ruperea legăturilor cu Duca, intră el din nou în tratative cu Papa. Pe dorinţa lui venise un delegat papal, episcopul din *Perugia*, împreună cu *Ioan de Vildhausen*, un german de naştere din Vestafalia, ce a fost odată episcop în Bosnia, la Bulgaria, spre a deliberà asupra tronului imperial din Constantinopole. Insă cu toate aceste tratative, Gregor IX provocase pre regele Bela IV în 27 Februarie 1238, ca să întreprindă o cruciadă în contra lui *Ioan Asan II*, pentrucă el nu voià să se alătureze (închine) bisericei catolice şi pentrucă Ioan îi apărase pre Bogumili, cu cari purtase pe atunci Papa în numele bisericei catolice creştine, un războiu de extirpare, nemaipomenit de barbar, şi care înscenase mari vărsări de sânge prin Bosnia şi Herzegovina. Asemenea provocări la vărsări de sânge în contra Bogumililor şi în contra lui Ioan Asan II merse şi la împăratul Balduin II. *Bela IV* se pregătise în adevăr pentru o cruciadă în contra sectarilor Pauliciani şi în contra lui Ioan Asan II, având el tot odată şi intenţiunea de a cucerì Bulgaria. Insă la el erà ca la fiecare hapsin, mai mare voià decât puterea. Se zice că el ar fi cucerit teritoriul deşert al Severinului şi ar fi intrat în ţările româneşti, în Valachia-Mică, pe atunci cunoscută sub *Cumania-Mică*, înaintând pânăla Olt, şi că ar fi luat titlul de rege al Bulgariei şi al Cumaniei [1]). Papa promise tuturor

1. Cronicele ungare vorbesc despre primul banat unguresc din Severin la 1233. Safarık, II, 219 şi Theiner, I, 123.

acelor cruciaţi, cari vor merge în contra hereticilor şi a sizmaticilor Români din Balcani iertarea păcatelor, tot aşà precum o face în timpul de astăzi Patriarhul ticălos din Stambul, promiţând iertare de păcate şi ridicându-l de „sfânt" pre tot acela care va omorî pre un Român.

Insă cruciada n'a răuşit, silinţele Papei au fost zadarnice.

O nouă furtună se ridicase acuma în Orient. Ţările româneşti, şesurile moldo-vlahe (adică cele cumane, precum le numesc istoriografii slavi), deveniseră stârnite prin invaziunile tartare din Rusia. O parte din populaţiune fugise în Ungaria, o altă parte trecuse Dunărea pe burdufuri umflate cu aer şi invadară în Balcani, se aşezară prin toată Bulgaria şi Tracia, până aproape de Constantinopole. In Bulgaria, unde aflară ei fraţi de o limbă şi de un sânge, unde aveau rude şi relaţiuni familiare încă din războaiele anterioare purtate la un loc dejà de secole dearândul, dar mai ales cu ocaziunea războaielor de emancipare, sub conducerea fraţilor Asaneşti, unde prin atâtea secole erau ei aliaţii naturali. cei mai fideli şi cei mai puternici ai Asaneştilor şi ai Românilor din Balcani şi unde în toate răsboaiele purtate în contra Grecilor formau ei aproape elementul cel mai puternic, cel mai preponderant şi decisiv, erau ei priviţi ca acasă la ei şi impopulase în curând toată Bulgaria, Tracia până la Constantinopole, cu popor român. Românii veniţi din stânga Dunării erau atât de mulţi şi atât de puternici, încât Latinii încheiară o alianţă cu Românii şi în anul 1239 plecară Românii atât cei din stânga cât şi cei din dreapta Dunării, împreună cu Francii, în Tracia în contra Grecilor.

Insă cu toate acestea, Latinii se aflară necontenit într'o strâmtoare tot mai mare. In contra lui Balduin II se aliase *Friedrich II* împăratul german, cu împăratul grec *Duca* din *Niceea* şi împăratul *Emanuil* din Epir, ginerele lui Ioan Asan II. In anul 1239 convenirà la un loc *Ioan*, *Duca* şi *Friedrich* spre a se consfătuì. In fine, soseşte Balduin II cu subsidie din Europa, cu un contingent de 700 de călăreţi şi vreo 20.000 de pedestri în Constantinopole. Dar şi această armată nu-i ajunse.

Tudor, împăratul Epiroţilor, care a fost prins de Ioan Asan II în lupta dela Clocotici şi internat în Bulgaria, încercase să facă intrigi în contra împăratului Ioan Asan, chiar şi din închisoare. Aflând Ioan despre aceasta, îi scoate ochii. Dar în scurt după aceea se căsătoreşte Ioan II cu Irina, fiica lui Tudor şi îl lasă liber

pre socrul său. Cu ajutorul lui Ioan, îi succede lui Tudor să cucerească Salonicul şi să-l facă prizonier pre fratele său, pre *Emanuil, împăratul Epirului*. De oarece erà el însă orb, predase el domnia fiului său *Ioan*.

In anul 1241 moare Ioan Asan II, cel mai mare şi cel mai puternic împărat din familia română a Asaneştilor.

Lui Ioan Asan II îi urmase fiul său minor Caliman I (1241—1246). Se zice că acest nume i-ar fi dat muma sa, care erà o unguroaică. Tutorii lui reînoiesc alianţa cu Duca. In urma acestei alianţe, încheiase Francii cu ei un armistiţiu pe doui ani [1]. In decursul domniei scurte al acestui împărat, este de remarcat numai retragerea Tătarilor din Croaţia, Serbia şi Bulgaria, înapoi spre Rusia şi o învitare de astădată cu mai mult succes a Papei *Inocenţiu IV*, ca să se alipească de biserica romană [2].

Imediat după moartea lui Ioan Asan II devenise împăratul Duca (Vataţes) prepotent şi atacase la anul 1212 pre *Ioan* împăratul din Salonic, însă nu răuşise cu nimic alta, decât numai cu aceea că Ioan renunţase la titlul său de împărat. In anul 1246, înaintase Duca în contra lui *Dimitrie*, fratele şi urmaşul lui Ioan. Pe drum spre Salonic, lângă râul Marica, căpătă el ştirea despre moartea lui Caliman. Deci părăseşte Duca drumul spre Salonic şi se decide de a plecà imediat în contra imperiului româno-bulgar, spre a recucerì ţările pe cari le posedà odată aliatul său Ioan Asan II, cu coînţelegerea sa. Atacul dela *Seres*, cu care începuse el campania răuşise. Tot aşà se predară fără multă rezistenţă şi *Filipopol* şi cetatea *Melnic* (Μελένικος) =. Astfel recucerise Duca în vreo câteva săptămâni toată ţara între Rodop şi Balcan cu oraşele româneşti *Ţapâna, Stânămacului* (Στανίμαχος)=, apoi toată Macedonia cu Küstendil (Velbuzd), Scoplia, Veles, etc. Cu moartea lui Caliman I, se iscase adică o mare confuziune în imperiul Româno-Bulgar şi Duca întrebuinţase foarte bine această confuziune în scopul său. Tot aşà se uzase de această confuziune şi *Mihail II Despotul de Epir;* spre a ocupà toată Albania şi Macedonia de Vest. Aşà deveniră pierdute numai în trei luni toate cuceririle făcute de Ioan Asan II [3].

1. Albericus, p. 579.
2. Raynauld, a. 1245.
3. Martorul ocular al acestor evenimente erà Georgias Akropolita (1220—1282). El se aflase dela 1836 în serviciul de stat şi se exelase ca beliduce şi erà funcţionar de stat, purtând tot odată şi titlul de Mare-Logofăth (logothet).

Acuma se îndreaptă victoriosul Duca în contra Salonicului. *Dimitrie* fù alungat şi imperiul lui Tudor, care erà orbit, se extindeà acuma numai asupra oraşelor *Vodena, Ostrova* şi *Staridol.*

La moartea lui Caliman I, trebue să fi fost amestecate, pe lângă nişte intrigi familiare, încă şi nişte cugete necurate, ale duşmanilor şi rivalilor seculari ai Românilor şi ai imperiului Româno-Bulgar, de curând înfiinţat. Aceasta se poate cunoaşte de acolo că îndată ce auzì împăratul *Ioan Duca Bataciul* (Batazes) de moartea tânărului Caliman şi urcarea pe tron a celuilalt frate a *copilului Mihail,* se grăbì să ocupe şi alte ţări, cari erau sub nemijlocita stăpânire a Asaneştilor, şi abià după ce cucerise aproape jumătate din imperiul Românilor şi al Bulgarilor, adică aproape toată partea care se aflà spre Sud-Vest dela munţii Hemului, se înduplecă să facă pace cu el, sub condiţiunea păstrării ţărilor ocupate [1]).

După moartea lui Caliman I venise pe tronul imperiului Româno-Bulgar fratele său Mihail Asan 1246—1257, încă un nevrâstnic. Maica lui Irina, fiica împăratului din Epir, purtà guvernământul pentru el. In contra lui Duca nu se putù nimic întreprinde, din contră, curtea din Târnova erà nevoită să încheie o pace cu Duca, în care dânsa erà nevoită să renunţe aproape la jumătate din tot imperiul Româno-Bulgar.

In acest timp, se iscase în Vest un alt războiu şi anume, Raguzanii intrară într'o ceartă cu *Ştefan Uroş* (1240—1272) [2]) regele Serbici. Prea slabi pentru a puteà purtà singuri războiul, încheiară ei în anul 1253 o alianţă cu Michail Asan în contra regelui sârbesc. Uricul prin care erà încheiată această alianţă, conţineà următoarele stipulaţiuni : Bulgaria şi Ragusa are să proceadă totdeauna în comun în contra Sârbilor. In caz de răz-

1. George Akropolita. I, c. cap. 43—44, p. 77 84.

2. Se zice că poporul l-ar fi supranumit „ursu" şi că el să fi fost de viţă română Aceasta e chiar foarte posibil, fiindcă poporul din Serbia, care erà pe atunci în mare parte Români, îi va fi fost dat acest epitet de „*ursu*", pentrucă el erà, precum zic documentele vechi, un bărbat zdravăn, foarte robust, mare crescut şi foarte tare, cât un urs. De acolo şi epitetul de ursu. Dar se vede că istoriografii slavi, voind să slavizeze totul ce există în Balcani, au schimabat acest cuvânt „Ursu" prin metatezis în „Uroş", în credinţă că nu e permis să şeadă un nume ro-,mânesc , cu atâta mai puţin un *Român*, pe tronul sârbesc.

boiu, Roguzanii au să opereze cu toată flota şi armata lor pedestră. Dacă împăratul va cucerì Serbia, atunci Raguzanii n'au voie a concede refugiu în oraşul lor nici regelui Ştefan, Uroş nici fratelui său Ştefan Vladislav, în cazul acesta împăratul le va confirmà toate privilegiile căpătate dela regele Serbiei. Comersanţii raguzani în Bulgaria şi Macedonia şi cei Români în Raguza, au să capete drepturi şi prerogative egale. La această alianţă se alăturase în anul 1254 şi *Radoslav Jupanul* de Cholm (Herzegovina).

Insă regele Uroş se împăcase încă în acel an cu Raguzanii şi confirmase tot odată din nou vechile privilegii ale Raguzanilor [1]). Totodată avuse Bulgaria o ceartă cu Ungaria, cel puţin aşà se plânse în anul 1254 regele Bela IV lui Papa [2]), că imperiul său, care erà atât de tare devastat de Tătari, este acum atacat în Est de către Brodnici (adică de către Românii ce locuiau între Nistru, Prut şi Marea Neagră [3]), iar în Sud de către Bulgari şi Bosniaci.

C. Jirecek, de unii Români mari diletanţi şi cu totul neversaţi în ale istoriei, supranumit chiar şi „savant"(?) [4]) spune în opul său

1. *Miklosich*: „Monumenta Serb.", 35—47.
2. *Theiner*: „Monumenta Hung.", 1. 230.
3. *Dr. D. Onciul*: „Originea Principatelor Române", Bucureşti.
4. *Teodor Filipescu*, chimist la oficiul vamal din Sarajevo, a compilat pe baza bibliotecei mele vaste ce i-am dat la dispoziţiune, şi pre care a cerut-o sub pretext că voeşte să facă articole în chestiunea Românilor din Balcani şi să le publice în gazeta croată „Dnevnik", ce apare în Sarajevo, un op întitulat „Coloniile române din Bosnia", ediţiunea Academiei Române, Bucureşti, 1906. Acest op e o plagiatură din operile lui *Dr. A. Marienescu*: „Ilirii, Macedo-Românii şi Albanezii", Bucureşti, 1904, din opul lui *I. Neniţescu*: „Dela Românii din Turcia-Europeană", Bucureşti, 1893, unde până şi „Indicele" sunt copiate din cuvânt în cuvânt. Apoi dela Săfarik, Miklosich, Jireček, şi dela mulţi alţi autori, pagini întregi, fără să li citeze pretutindeni pe autorii respectivi de unde au copiat. Au copiat chiar şi din lucrarea mea: „*Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi prezent*", publicată în Analele Academiei Române, Ser. II, tom. XXVII, 1905 (secţia istorică) pasage întregi, idei şi explicări, fără să indice locul de unde a scos aceste pasage.

Aceasta se poate observà din următoarele puncte, dacă facem paralela paginelor între lucrarea lui Filipescu şi lucrarea mea.

Aşà de ex.:

Filipescu la pag. 19 şi Ieşan la pag. 57
„ „ „ 30 „ „ „ „ 43

mai sus citat: „Die Geschichte der Bulgaren", Prag, pag. 265, notiţa 6 „că nu ştie cine sunt aceşti Brodnici". El care e *savant*, ba chiar *mare savant*, care ştie că pe malul stâng al Dunării şi în Carpaţi au locuit în secolul de mijloc numai Cumani şi nu Români, care ştie atât de precis că neci în Bulgaria, ba nici în Balcani n'au existat nici odată Români, nici în evolul de mijloc, că imperiul prim şi mai ales al doilea Româno-Bulgar l-au întemeiat numai Slavii, că întemeietorii acestui imperiu al doilea, fraţii Asan, Petru şi Ioniţă au fost Bulgari, că Românii n'au jucat în Balcani nici un rol şi numai Slavii, care ştie în scurt toate, ştie cum toacă D-zeul Bulgarilor în cer, această ignoranţă ce priveşte tocmai chiar istoria poporului român din Carpaţi şi din Balcani, e cel puţin foarte suspectă. Negreşit, fanaticului Panslavist şi istorio-

---

Filipescu la pag.	39	şi Ieşan la pag.	44
„ „ „	40	„ „ „ „	33
„ „ „	46	„ „ „ „	30
„ „ „	53	„ „ „ „	30 şi 40

etc., apoi din opul „*Rutenizarea Bucovinei*", publicat de un Bucovinean, Bucureşti, Minerva, 1904: Vezi pag. 202 la Rutinisarea Bucovinei, pag. 47 la Filipescu şi totuş drept recunoştinţă, pentru sprijinul meu literar şi material ce i-am dat, fără de care d. Filipescu n'ar fi putut scrie nici o boabă românească, d-lui nu numai că nu aminteşte deloc la întroducerea lucrării sale, faptul acesta foarte important pentru d-sa, că i-am stat în ajutor cu toată biblioteca mea, foarte bogată în felurite opuri, în felurite limbi, că i-am dat un concurs puternic la compunerea opului său, etc......, o datorie sfântă ce o are fiecare autor onest şi conştiincios, ci din contră, mă timbrează pe mine în două locuri din lucrarea sa (Compilaţiune-plagiat) la pag. 61 şi 205, într'un mod de tot obraznic şi cu totul neîntemeiat, prin mijlocirea Academiei Române, înaintea întregei lumi literare româneşti, de plagiator.

Această susţinere a d-sale e cu totul neadevărată, fiindcă articolele din „Bosmische-Post", pre cari le pretinde d-sa că eu le-aşi fi copiat dela d-l. Patsch, archiolog în Sarajevo din revista amintită „Bosnische-Post" e un neadevăr sfruntat e o calomnie obraznică şi neruşinoasă şi aci zace toată infamia teribilă din partea d-sale — de oarece aceste articole tocmai eu i-am fost predat în mână spre studiare, şi dacă nui dădeam eu aceste articole, d. Filipescu n'ar fi avut deloc nici idee despre existenţa lor, nici despre existenţa Românilor „*Balea*" din Jaseniţa (în Herţegovina). Aceste două articole germane fură publicate cu mult mai târziu şi anume abià pe la anul 1895 şi 1902 când eu avusesem dejà deplină cunoştinţă despre toate aceste date amintite în ele, dejà prin anul 1890, pe când mă aflasem cu serviciul meu în Mostar, capitala provinciei Herzegovina şi făceam de aicea călătorie de revizie prin toată provincia Herţegovinei şi cu această ocaziune şi prin locurile locuite de Românii despre cari am amintit în lucrarea mea amintită mai sus, publicată în anul 1904, sub auspiciile Academiei Române. Şi lucrarea lui Teodor

grafului tendenţios şi foarte înfocat al Bulgarilor nu-i convine deloc constatarea pe faţă, că aceşti Brodnici din stânga Dunărei au fost Români şi de aceea nici nu-i cunoaşte „măreţul savant" C. Jirecek cine sunt aceşti *Brodnici*, pre care îi amestecă cu atâta uşurinţă la un loc, când cu Ruşii, când cu alţi Slavi din Orient, voind astfel a arătà că nici în Balcani, nici în Carpaţi n'au existat Români, ci Slavi, că şi aceşti Brodnici au fost şi ei tot Slavi. Ii vom spune deci noi, cari nu suntem „savanţi" şi după părerea d-sale poate diletanţi în istorie, negreşit într'o istorie, care tratează politica şi nu istoria, cine sunt aceşti Brodnici. Istoriograful nostru, Dr. D. Onciul, spune în lucrarea sa „Originele Principatelor Române", citat şi în opul: „Rutenizarea Bucovinei" de un Bucovinean, Minerva, Bucureşti, 1904, pag. 297—300,

---

Filipescu a fost publicată sub auspiciile Academiei Române, însă abià cu doi ani mai târziu, decât a mea, adică în anul 1906.

Această procedură a d-lui Filipescu, despre care se poate încredinţà fiecare, care va ceti amândouă lucrări, şi va face paralela arătată mai sus, constitue o infamie teribilă şi dintr'un alt punct de vedere, şi anume: D-l Teodor Filipescu e, precum am arătat mai sus, acela care plagiază dela alţi autori şi dă astfel opuri sub numele lui, care plagiază chiar din opurile mele şi totuş — horibi dictu, ceva de necrezut — el mă timbrează pre mine de plagiator. Această infamie nemaipomenită se mai potenţează şi prin aceea că d-lui, spre a puteà căpătà biblioteca mea mare, abundentă în izvoare şi opuri româneşti, pe toate terenurile literare, pe când mă aflam în Sarajevo, pentru întrebuinţarea sa—de oarece posesiunea unei biblioteci mari, bine aranjate şi bine dotate cu diverse opuri româneşti, constituie aci în Bosnia un lucru foarte greu şi foarte costisitor, şi e nu numai o raritate, ci şi un caz cu totul unic şi excepţional în toată Bosnia şi Herţegovina — întrebuinţase pretexte şi moduri rafinate, şi anume: că vrea să scrie articole în limba slavă (croată) pentru gazeta croată „Dnevnik" ce apare în Sarajevo, în favoarea Românilor din Balcani, ceace însă nu o făcuse, crezând că altfel nu va puteà căpătà opurile necesare din biblioteca mea, calificându-mă astfel după sine *mic de suflet*, pe când eu singur eram acela care l'am tot îndemnat necontenit la lucru pe terenul naţional, dându-i în toată voia totdeauna toate mijloacele necesare la mână, deci nu erà deloc de lipsă de atare mijloace perfide, căci pentru chestia naţională, eu îmi dau totdeauna şi sufletul meu.

Şi trebue să se ştie, că aceasta a făcut-o d. Filipescu, ca unul ce-m erà mult îndatoritor, ca unul ce-mi declarase totdeauna în ochi că mă stimează, că mă adorează, că mi-e sincer şi devotat amic şi foarte mulţumitor, ca unul ce-mi strângeà totdeauna mâna, surâzându-mi în faţă. Dacă d-sa, deci, ca amic bun şi sincer, devotat, îndatoritor, mulţumitor, etc.... e în stare să presteze atare fapte mari şi oneste, ne putem atunci cu groază închipuì ce fapte mari şi oneste ar fi d-sa în stare să le facă atunci când d-sa ar fi inamicul declarat şi nu pe furiş al cuiva. Ei! Ce să faci? Nu e lucru nou. Caractere mârşave au existat totdeauna în omenire, şi

că, înainte de întemeierea statelor române, adică înainte de descălecarea Românilor din Transilvania în Principatele Dunărene, se aflà în părţile de miazăzi în sudul Moldovei de azi, alăturat, adică vecin de *Cnezenatul Bolechovului*, ce se extindeà în Nord, până dincolo de Liov şi Bielceţ, în Est până aproape de Chiev, în Sud pânăla Bucovina şi Moldova de Nord, a cărui capitală se chemà *Bolechov* (Villa Valachorum), un alt Stat român cu numele *Cnezanatul Brodnicului*, ce cuprindeà Moldova de Sud, până la Dunăre şi Marea Neagră, iar în Est peste toată Ucraina, departe preste Brug, până la Niprul de jos, Cherson şi Crimea, cu capitala *Proilabum*, astăzi Brăila.

Pentru prima dată întâlnim acest nume „Brodnici" în analele ruseşti, la anul 1147, dejà ca stat existent, deci el puteà să existe dejà şi mai înainte de o sută de ani, poate dejà şi prin secolul

ele nu vor fi stârpite niciodată din societatea omenească. Şi mă rog, cum se poate altfel? Dela o creştere străină (mai întâi sârbească, prin tot timpul copilăriei sale în Verşet, în Banat, apoi evreo-svarbească în Viena), nu se poate aşteptà cevà mai bun, mai sănătos. Creşterea străină ne-a conrupt totdeauna neamul şi moravul curat românesc. Pe altă parte, numele românesc ce-l poartă cineva, de multe ori, chiar din întâmplare nu precizează încă caracterul sau sufletul nobil românesc.

Ei bine, în această mai sus amintită compilaţiune „respective" „plagiatură" din diverşi autori, „Coloniile Române", d. Filipescu numeşte cu o uşurinţă uimitoare pre C. *Jireček* de nenumărate ori nu numai „*savant*", ci chiar şi „*mare savant*".

Tot aşà numeşte d-sa şi pre un alt bărbat foarte obscur şi mare cârpaciu în meseria sa, ce o exercitase odată, pre fostul medic primar dela spitalul civil din Sarajevo, la despărţitura dermatologică, care traduceà pe când trăià, din reviste medicinale franceze, pe unde se credeà mai aigur că nu va fi prins, articole în limba croată, şi ţinea cu ele confe inţe în Agram, sub firma sa proprie, pe când în serviciul său propriu, ca specialist în dermatologie, nu ştià a deosebi nici „*eccemul*" de „*scabies*", pe când ce e *râia* (scabia) o cunoaşte chiar şi fiecare om dela ţară. Şi pre acest faimos medic dermatolog, cu numele Dr. Gluck, jidan din Galiţia, îl numeşte tot d. T. Filipescu, în lucrarea sa mai sus citată, încă „savant". Apoi de! Aşà e! Anticii Romani ziceau în aşà un caz: „Similis simile gaudet", iară Românul zice şi mai simplu: „Precum e sacul, aşà şi peticul".

Se vede că d. Filipescu nu e încă pe deplin în clar ce însemnează în limba română cuvântul „savant", căci altminterea d-lui ar trebui să aibă mai mult respect pentru acest cuvânt şi nu l-ar aruncà într'un mod atât de uşuratec şi bagatelisător prin toate părţile. Sau poate că d-lui califică însemnătatea cuvântului „savant" şi meritele unui bărbat, în cauza sa proprie, adică că tot acela care are calitatea genială a d-sale de a plagià dela alţii şi apoi de a-i declarà pre aceştia, de plagiatori, e a fi „savant" Atunci negreşit că are d. Filipescu dreptate.

al X-lea, deci dar cu mult înainte de revoluţiunea păstorilor Români din Pind, sub fraţii Asaneşti (1186), unde Brodnicii sunt numiţi alăturea, sau mai bine zis confundaţi cu Schiţii şi cu Cumanii, desigur dejà pe timpul primului imperiu Româno-Bulgar din Moesia, sau Dacia-Aureliană. Poate că tocmai aceşti Români au fost aceia cari au sprijinit atât de mult înfiinţarea primului imperiu Româno-Bulgar, sub Asparuch, pe malul drept al Dunării, încă de pe la anul 680 încoace, sau poate şi mai înainte încă pe timpul lui *Cubrat*, când se aflau Bulgarii încă prin ţinuturile Volgei.

Iar într'o diplomă papală din anul 1222, în care se reproduce diploma lui *Andreiu II*, regele unguresc, numele Brodnicilor este înlocuit cu acel al Blachilor.

Astfel, abià acum ni se explică enigma, chestia foarte importantă pentru noi, cine au fost aceşti de Greci şi de Slavi aşà numiţii *Schiţi* şi Cumani, cine a fost acel popor amintit neîncetat, tot sub numiri falşe, când de Schiţi, când de Cumani, când de Sclavini, când de Pecenegi, etc., care a dat necontenit prin atâtea secole până la întemeierea Principatelor, un ajutor atât de puternic fraţilor din dreapta Dunării, despre care ajutor puternic nu se poate reţineà nici renumitul nostru „şovinist,' savant" şi adorator exagerat al Bulgarilor, C. Jireečk, de a-l amintì, când vedem că Românii din stânga Dunării au format dejà înainte de era Asaneştilor în Balcani, în coborâşurile Carpaţilor şi pe plăişurile întinse între Carpaţi, Dunăre, Mare, Nipru şi Padolia, state mari şi puternice româneşti. Dacă analele ruseşti amintesc aşà numai din întâmplare despre existenţa statelor româneşti dejà pe la anul 1147, apoi desigur, că aceste state şi poate şi multe alte state (cnezanate, banate, voevodate) româneşti vor fi existat cu mult mai înainte de acest an, despre care noi nu ştim încă nimic, şi ale căror amintiri ca şi ale acelora din Balcani, zac poate pe undeva, prin documente, urice şi scrieri neaflate încă de noi, şi poate că multe din ele sunt cu intenţiune indosite sau nimicite, ori chiar falşificate, în detrimentul nostru, de contrarii neamului nostru.

Prin această descoperire a renumitului nostru istoriograf Dr. D. Onciul, avem noi dovada cea mai bună că distinşii Schiţi şi Cumani, numiţi cu atâta predilecţiune de către C. Jireček şi de către consoţii săi Slavi, cari au dat Bulgarilor şi Românilor

din Balcani totdeauna ajutor atât de puternic, nu au fost altceva *decât numai Români.*

Aceşti Brodnici, au luptat la anul 1223 împreună cu Tătarii în contra Ruşilor şi a Cumanilor, sub conducerea voevodului lor *Ploscančea*, şi acest cnezenat a fost acela care la anul 1254 s'a luptat, precum am văzut mai sus, în contra prepontenţei lui *Bela IV*, regele Ungariei. Se zice că Bela ar fi dat în 1247 toată Cumania — Jireček o pune însuş în paranteză această enunţiaţiune, neputând nici el, cu tot fanatismul său slav, ignorà, că Cumania erà o ţară românească — ordinului Ioaniţilor, şi că numai ţara spre Ost de Olt ar fi aparţinut primului principe valach „pre care istoria slavă îl numeşte Seneslav" (??). Aşà o zice Jireček, cel de plagiatorul Filipescu numit şi „savant". Insă toate acestea nu sunt adevărate [1]).

Se vede că acest principe român Seneslav (?), pre care îl aminteşte Jireček în notiţa sa din opul său sus citat, pag. 265, a fost un principe al cnezenatului român *Brodnic* şi că acest principe român va fi fost avut desigur şi un nume curat românesc şi nu slav, mai ales pe timpurile acelea.

Brodnicii s'au susţinut până la descălecarea lui *Dragoş*. Dragoş a ocupat ţara Moldovei de sus şi părţi din cnezenatul Bolechvovului şi dina Brodnicilor, adică alungând pre Tătari în anul 1343 şi redobândind-o. Deci, dar, Românii au fost aceia şi nu Ungurii, nici Bulgarii, nici Grecii, nici Ruşii, cari au contribuit în primul rând la înfrângerea Tătarilor. Biruinţa Românilor a fost strălucită, zice Dimitrie Onciul. Principelui tătar *Athlamos* i s'a tăiat capul şi mulţi tătari au căzut în robie, iar din ceilalţi, mulţi au fugit în părţile depărtate de lângă Marea Azovică. Această izbândă strălucită, în care Românii Maramureşeni au fost forţa decisivă, luptând cu vitejie în primul rând, este şi substractul legendei vânătoarei lui Dragoş şi uciderea zimbrului [2]).

Pe când împăratul Româno-bulgar ameninţă pre Sârbi şi pre Unguri, lui Duca îi succede de a-şi întinde tot mai mult domnia sa în Macedonia. Bătrânul şi orbul Tudor înduplecase pre nepotul său, pre despotul Michail II, la un războiu în contra

1. Vezi *Xenopol*: „Istoria Românilor"; *N. Iorga*: „Geschichte des romanisches Volkes" şi *Dr. D. Onciul*: „Originele Principatelor Române", etc.
2. Dr. D. Onciul, opul citat.

Bizantinilor, însă înaintarea în grabă a împăratului Duca cu armata sa, îi făcură zadarnic tot planul său. Comandantul cetăţii *Castoria* (un oraş care a rămas român şi până în ziua de astăzi, în Macedonia la lacul Castoria) *Ioan Fruntaş* [1]) şi cel din Albania *Galina* (Γαλίνος) [2]) din *Elbasan*, se predau împăratului. Aşà devine Duca stăpân preste toată ţara, dela Adria până la oraşele principale *Ohrida* şi *Prilep*.

In 1254 moare Duca şi lui îi urmează fiul său talentat, dar slăbănog, *Teodor II Laskaris* (1254—1258), care avuse de soţie pre o fiică de a lui Ioan Asan II. Abià ce auzise desprea ceasta *Michail Asan* (1246—1257), imediat se decise el să recucerească înapoi ţările răpită de către cumnatul său. Cu ajutorul Românilor din stânga Dunării, întărise el toate ceţile de pe munţii Rodope şi recucerise o parte din Macedonia, împreună cu Ohrida. Lascaris întreprinse o campanie în mijlocul iernei şi pornind dela Adrianopole, îl surprinde pre Michail Asan şi recucereşte din nou toate cetăţile de pe Rodope. La împresurarea cetăţii *Cepina*, fură de astădată însă Bizantinii surprinşi de către trupele lui Asan, ce veneau din Macedonia, şi o luară la fugă, lăsând totul în mâinile lui Asan.

In primăvara anului 1257, mijlocise Uroş I, regele Serbiei, ca socru al împăratului româno-bulgar Mihail Asan, o pace între acesta şi Tudor Lascar, prin care pace fură toate cetăţile de pe Rodope lăsate în mâinile Bizantinilor.

In scurt timp după încheierea acestei păci, fù Mihail omorât de către un păcătos de văr dela o mătuşă, cu numele *Caliman II*, care în unire cu nişte orăşeni din Târnova, a pândit pre regele Mihail, când se întorceà acasă dela războiu, şi l-a ucis în apropiere de Târnova, în anul 1257 , apoi se vestì pre sine de rege, şi, ca să se poată susţine pe tron, voià să se căsătorească cu tânăra văduvă regină. Auzind însă de aceste întâmplări *Ştefan Uroş*, pornì îndată cu oaste spre Târnovo, pentru scăparea ficei sale. Insă până a nu ajunge la loc, fù şi Caliman II omorât de către un cumnat al său, cu numele *Mircea*.

Acum nu erà mai mult în imperiul Românilor şi al Bulga-

1. C. *Jirećek* îl slavizează, numindu-l „*Glavas*", deci traducându-l în limba slavă.

2. După Jireček „*Golema*".

rilor alt membru din partea bărbătească, din familia lui Ioan Asan, care să se fi putut suì pe tron, iar fiul lui Ioniță Vasilie, și fiul lui Asan Alexandru, se convinseră din experiență că năzuința moșilor săi pentru întemeierea unui imperiu curat român în Balcani nu mai este realizabil, sub aceste împrejurări în cari trăiau, și de aceea se pare că ei s'au fost decis de a părăsì deocamdată însuflețirea ce o purtară chiar și strămoșii lor, de a formà un mare imperiu român de pe amândouă maluri ale Dunărei, care s'ar fi extins între Carpați și Balcani, pânăla Adria și Marea Egeică, ci începură a se îngrijì mai mult pentru conservarea, întărirea și unirea micilor ducate românești, preste cari domneau ei în stânga Dunărei, pe teritoriul Daciei Traiane, încotro se refugiaseră ei mai înainte. Și, în adevăr, e probabil că și ei vor fi fost un factor oarecare la concepțiunea organizării ale acelor două state mai mari curat românești, care ne apar apoi în curând pe malul stâng al Dunării, sub numirea de Muntenia și Moldova. Această ideie o împărtășește și profesorul Dr. I. G. Sbiera [1]).

In lipsa unui pretendent la tron, din familia Asaneștilor, se găsì un ginere de al lui Ioan Asan, cu numele *Mircea* (Μύρξης) [2]) care voià să devină rege al Românilor și al Bulgarilor. El își câștigase partizani în imperiu, mai ales printre Români, dar Bulgarii preferiră să urce pre tron pe unul din vița lor. Referințele de mai înainte intre Români și Bulgari, erau acum turburate. Deaceea vedem că unii din mai marii imperiului, cari se țineau de partidul bulgar, se sfătuiră între sine și deciseră a nu mai ridicà pe tronul imperiului pre vreunul din fiii lui *Alexandru Asan*, ce erà domn în regatul Vidinului, ci aleseră ca împărat pre un *Constantin*, fiul unui *Tihul*, înrudit cu familia Nemăneștilor, care aveà moșii și posesiuni la poalele muntelui „*Vârtos*" [3]) din Serbia, slàv de origine. Acest Constantin, spre a-și legitimà întru câtva suirea sa pe tronul imperiului româno-bulgar, se despărțì de soția sa și se căsătorì cu *Irina*, fiica împăratului *Teodor Las-*

1. *Dr. I. G. Sbiera*: „Istoria Românilor dela originea lor", Cernăuți, 1906, pag. 443.

2. *George Pachimeros*: „De Michaeli et Andronice Paleologis libri tredecim. Recog, I. Bekkeras Bonnae", vol. I, p. 210, 350, 435, etc.

3. C. Jireček nu poate suferi numirea română și îl schimonosește în „*Virtos*".

car II (1254—1258) şi nepoata regelui Ioan Asan, la anul 1259 numindu-se de aci înainte *Constantin Asan.*

După mai multe lupte între aceşti doui pretendenţi la tron, Mircea fù scos din Târnova, dar se mai susţinù câtva timp în oraşul *Mesembria* şi, în fine, fù necesitat să se închine împăratului grecesc din Nicea, carele îi dădù nişte posesiuni lângă râul *Scamandru,* în Asia-Mică. Acum rămase *Constantin Tihul* (după Jireček „Tecu"), supranumit Asan, singur domnitor în imperiul româno-bulgar.

In modul acesta fù casa domnitoare românească a Asaneştilor delăturată din imperiul româno-bulgar. Diriginţa lui încape în mâna unei familii slave, care nu aveà nici calităţile cele mari, nici aptitudinea necesară de a domnì, nici tactica mărinimoasă a Românilor. De aci înainte luă acest imperiu o direcţiune unilaterală şi merse cu paşi repezi spre decadenţă şi pierzare. Interesele culturale şi sociale ale Românilor nu fură mai mult băgate în samă, ba ele fură chiar contrariate în dezvoltarea lor. Românii ca naţiune, ca factor organc şi independent, nu mai avea ce căutà în acest imperiu, conceput şi înfiinţat de ei, ci fură depărtaţi cu desăvârşire din vieaţa politică a Statului şi această smulgere a unui factor atât de important şi constitutiv, această delăturare a Românilor din acest imperiu, fù tot odată şi cauza de ce imperiul Asaneştilor nu se putù acum mai mult reculege şi a se susţineà, şi de ce se prăbuşise el în curând chiar cu totul [1]).

Deşi se întărise împăratul nicheian din an în an tot mai mult, totuş el avuse de purtat grele lupte cu *Epiroţii.* Despotul din Epir, *Michail II,* ocupase, în unire cu regele Serbiei, toată Macedonia de Vest (1257), înconjurase pre istoriograful şi beliducele *Acropolita* în Prilep şi-l făcuse prizonier. Ajutoarele puternice ale lui Michail II îi aduceau ginerii, săi Franchini şi anume *Vilhelm Villahardouin,* ducele de Achaia, şi regele *Manfred,* care prin ocuparea insulei *Corfu* şi a oraşelor *Durazzo, Valona* şi *Berat* se întărise în Albania. Insă, învingerea armatei epirote şi moraitice (Morea) în pădurea Florilă, lângă Prilip, înfrânse puterea despotului (1259).

După moartea lui Teodoru II, urmase pe tronul din Nicea

1. Dr. I. G. Sbiera: „Istoria Românilor dela originea lor", Cernăuţi, 1906, pag. 444—450.

fiul său *Ioan IV*, un cumnat al împăratului româno-bulgar Constantin Asan. Insă dejà după un an fù el alungat de pe tron şi orbit de către *Michail VIII*, primul Paleolog. Acest usurpator, erà un om energic şi intrase în relaţiuni amicale cu imperiul româno- bulgar. Spre acest scop, fù trimis la Târnova (1260) istoriograful şi beliducele Acropolita, unde fù bine primit.

In anul următor 1261, i se împlinì dorinţa lui ardentă şi anume, generalul *Alexios Melisenos Strategopulos* atacase fără de veste Constantinopole şi o ocupase fără vărsare de sânge. *Balduin* II fugise la Eubea. De acì înainte se pierdură cavalerii de fier franchini de pe plaiurile Traciei, însă amintirea lor trăieşte încă şi astăzi în poporul român din aceste părţi. Impăratul Constantin trebuià să-şi îndrepte privirile sale în primii ani ai domniei sale spre Nord. Acì purtase el o luptă de mai mulţi ani cu Ungurii. Dejà în anul 1260, pe când purtà regele Ungariei un războiu cu *Otocar II* regele Boemiei, năvălise Constantin în Banatul Severinului, fù însă bătut de către magistrul *Laurentius* şi trebuì să părăsească pe loc toate bagajele lui. In anul 1260—1264 întreprinse prinţul Ştefan, care avusese administraţia peste Transilvania, cinci campanii, în care luase parte personal la două campanii în contra Bulgarilor şi cucerise *Vidin* (Vecin). Sub magistrul *Aegidius*, înaintară Ungurii chiar până înaintea murilor Târnovei [1]). Atunci trimise acest prinţ Ştefan o expediţiune în contra Paleologum imperatorem Graecorum, care devastase teritoriile bizantine. Suindu-se apoi la anul 1270 Ştefan pe tron, se întitulase el totdeauna „rex Bulgariae". Acest titlu îl întrebuinţase tatăl său Bela IV numai foarte rar. De aici datează pretenţiunea coroanei Ungariei asupra Bulgariei, o pretenţiune foarte vagă şi închipuită, precum e numai o închuipire vagă tot statul unguresc.

Şi în Sud se iscase multe lupte. Pe îndemnul împărătesei *Irina*, care purtà o ură teribilă în contra lui Michail VIII, ce detronase pe fratele ei Ioan IV, în un mod atât de barbar, declarase împăratul Constantin războiu Bizantinilor, însă fără succes. El pierduse *Filipopel*, *Stanimachos*, portul de mare *Mesembria* şi *Anchialos*. Grozav indignat de această pierdere, se aliase el cu *Izeddin*, Sultanul Seldşucilor, care erà internat în oraşul *Enos*, situat la revărsatul fluviului Marica, totodată şi cu

1. Thurocz. Script. rer. Mun., T. 188.

Tătarii din Rusia, cari sosiră în anul 1265 din nou preste Tracia şi devastară grozav toată ţara[1]).

După moartea Irinei (1270), luase Constantin pre Maria, nepoata lui Michail VIII de soţie. Mesembria şi Anchialos aveà să fie înapoiate ca dotă. Nevoind însă Paleologul să-şi ţie promisiunea, se pregătise Constantin de războiu şi putù să repulseze invaziunea puternică română numai printr'o alianţă făcută cu *Chanul Nogay*, comandantul puternic al Tătarilor.

Insă pentru Bizantini, se pregătise dejà şi o altă lovitură puternică. *Carol I*, energicul şi ambiţiosul rege de Neapoli, din casa *Anjou*, la a căruia curte se refugiase atât Balduin II, împăratul latin alungat din Constantinopole, cât şi orbul Ioan IV Lascaris, se pregătise să recucerească imperiul latin. In anul 1267 se înţelese Carol I cu Balduin II întreolaltă întru acel feliu ca Balduin să dăruiască lui Carol toate provinciile ce se aflau în mâinile duşmane. Prin ocuparea oraşelor *Durazzo*, *Velona* şi *Canina* în Albania, şi insula Corfu, ce erau până acum păzite de către cavalerii lui Manfred, câştigase Carol o bază solidă în peninsula balcanică. In scurt i se supuse şi alte ducate albaneze, chiar şi *Nichifor*, despotul din Epir, se închinase regelui din Neapole. Insă domnia barbară a Franchinilor nu aflase simpatie în populaţia română-albaneză din Albania.

Carol de Anjou, aflase în Sârbi şi în imperiul Româno-Bulgar aliaţi fideli. O mulţime de Români macedoneni intrară în serviciul regelui din Neapole, ba ei emigrară chiar şi în Italia. Pe insula *Ischia* se născù o colonie română, în Neapole se aminteşte despre un vicus qui vocatur vallachieus" (1322). Asupra Serbiei, unde dominase pe atunci *Ştefan Uros I*, exercitase politica neapolitană o influenţă deosebită, mai ales prin mijlocirea soţiei lui Uroş, prin regina Helena, fiica lui Balduin II. Dânsa decideà politica Serbiei şi sub domnia fiilor săi *Dragutin* şi *Milutin*. Carol intrase în pertratări cu Serbia şi cu imperiul româno-bulgar. In anul 1273 veniră delegaţii din Serbia şi Bulgaria la Neapole.

Michail VIII, împăratul bizantin, oblicì furtuna ce se pregăteà asupra capului său. Dacă văzù el că nu poate câştigà pre

1. *Pachymeres*, I, 210, 349. Gregoras, I, IV.

Sârbi pentru sine [1]), se decise, spre a desbinà atacul comun al Neapolitanilor, Sârbilor şi (al lui Constantin) al Românilor, de a intrà în pertratări cu Papa. In conciliul din anul 1274, pre care îl convocase *Gregor X* anume pentru acest scop la *Lion*, jurase delegaţii bizantini, între cari şi Gregorie Acropolita, alipirea lor către biserica romană. Paleologul şiret voise să nimicească cu ajutorul lui Papa, biserica (română) veche din *Ipec* (Peci) şi din *Târnova*. Deaceea reînoeşte el printr'un chrisobul biserica din Ohrida în acea extindere, în care erà ea întemeiată în anul 1020 de către regele Simion. Prin aceasta voì el să denege dreptul de existenţă al bisericilor autonome din Macedonia şi Bulgaria, cari erau recunoscute de Bizantini în anul 1219 şi 1235 [2]). In Lion confirmase delegaţii că aceste biserici (din Ipec şi Tàrnova) ar fi fost întemeiate dejà de pe timpul când Grecii, în unire cu imperiul Româno-Bulgar s'ar fi fost luptat în contra imperiului latin, din Constantinopole, fără permisiunea Papei, deci fără nici un drept, şi cerură reînoirea bisericii vechi Justiniană din Ohrida de care eparhie se ţineà pe atunci afară de Macedonia de Nord, Serbia şi o parte din Bulgaria.

Aceste pertratări provocase însă în Constantinopole o mare nemulţumire şi nimicise toate pregătirile pentru uniune. Chiar *Eulogia*, sora împăratului, conspirase în contra împăratului şi sprijinise din răsputeri pre contrarii uniunii. O mulţime de călugări făceau neîncetat călătorie între Târnova şi Constantinopole, spre a purtà corespondenţele între mama şi fată, ba împărăteasa din Târnova căutase să câştige pentru cauza ei şi să înduplece la războiu în contra patriei sale, în contra lui Michail VIII, în contra imperiului bizantin, pre Sultanul din Egipet

Sub domnia lui *Constantin Tihul Asan* (1258 1277) se încurcară urât lucrurile în imperiul româno-bulgar. Sumuţat de soţia sa Irina ca se răzbune detronarea fraţine-său Ioan, împăratul din Niceea, (1258 — 1259) se înduşmànì Constantin cu noul împărat grecesc, *Mihail Paleologul* (1159—1282) şi năvălì în ţinuturile învecinate din impeeriul grecesc, atât singur

1. Pachymeres, ff. 195.

2. Intr'un document ce se află la Golubinski, confirmă Mihail drepturile biserceşti întemeiate de Justinian. O traducere a acestui document needitat făcută de un Vlach (Român) se află la o copie din secolul al XVI-lea la profesorul Grigorović, în Petersburg.

cu oastea sa, cât şi împreună cu Tătarii. Abià după moartea soției sale se împacă el cu Grecii în anul 1272, însurându-se cu Maria, nepoata împăratului Mihai Paleologul, promițându-i-se dela soră-sa Eulogia ca zestre restituirea orașelor Anchialos şi Mesembria. Refuzându-se însă predarea lor, sub diferite proteste, chiar şi după ce născuse Maria un fecior, căruia îi dete numele de *Mihai Asan*, se încordară din nou referințele între regele Constantin şi împăratul Mihail Paleologul, şi ar fi venit chiar la războiu între ei, de nu s'ar fi încuscrit Mihaiu Paleologul cu hanul Tătarilor, *Noga*, dându-i de soție pe fiica sa *Eufrosina* şi sumuțându-l ca să năvălească în imperiul româno-bulgar, când Constantin Tihul Asan ar cutezà să ridice oşti asupra lui [1]).

Sub astfel de împrejurări se încearcă pe la anul 1276 Constantin Tihul Asan cu deosebire însă soția sa, Maria, ațâțată fiind de maica sa Eulogia, ca să predispuie pre patriarchii din Ierusalim şi din Alexandria, şi chiar pre califul arabic din Cairo, la o răscoală comună asupra împăratului Mihail Paleologul, dar fără rezultat. Intre acestea, îşi frânse Constantin Tihul un picior ce-l făceà să nu se mai poată urnì din loc. Soția sa Maria erà acum foarte îngrijită de soarta fiului ei Mihail. Ea l-ar fi încoronat îndată ca rege, dar se temeà de piedici şi de încurcături din partea unui principe puternic din Dacia-Traiană, cu numele *Zuetislav*, sau Svetislav — acest principe e cunoscut din două urice dela regele Ungariei Ştefan II (1270—1272) din Decemvrie 1270 şi din Iulie 1271 — carele domneà în stânga Dunării, pe teritoriul Daciei-Traiane, şi care erà poate tot acela pe care îl cunoaştem în istoria română din Dacia-Traiană sub numele de *Seneslau*, dintr'o diplomă a regelui Ungariei Bela IV din anul 1247 [2]). Spre a-l atrage în partea sa şi spre a-l nimicì chiar, se decise regina Maria să adopte ca fiu pre acest moşneag şi câştigându-i astfel încrederea, să se folosească de vreo bună ocaziune şi să-l omoare; ceeace şi făcù în anul 1277. Dar acest omor fù fatal pentru imperiul Româno-Bulgar [3]).

---

1. *Pachimeres*, l. c. vol. I, p. 36, 138, 210, 231, 342 344, 429—430. *Georgios Acropolita*, I. c. pag. 187. Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς: Ῥωμαϊκὴ ἱστορία, Bonnae, 1829, vol. I, pag. 130.

2. Hurmuzachi: Documente, I. I. No. 193, p. 249; No. 258—259, p. 347—349. *Raynoldus*: „Analles acl. ", sub anul 1271, op. 31

3. *I. G. Sbiera*: „Istoria Românilor dela originea lor", vol. I, Cernăuți, 1906, p. 443 445.

Intru aceea, aveà Balcanul din nou să sufere foarte mult din partea invaziunilor rapace ale Tătarilor. Atunci se ridicase un român din Dacia-Traiană, din principatul lui Seneslau, un bărbat cu numele *Corducuba* [1]), poreclit în Curechierul sau Legumarul, de profesiune neguţător de porci, dar erà totodată un spirit puternic, foarte întreprinzător, deci un om simplu din popor un Marius roman; el făcù cu succes agitaţiune printre ţăranii români şi bulgari şi pornì împreună cu ei o răscoală de apărare în contra Tătarilor şi de răsbunare asupra reginei Maria şi a soţului ei Constantin, pre care îl şi ucise într'o bătaie; bătuse pre Tătari în două rânduri şi îi gonise din ţară.

Prea savantul nostru Jireček, face în opul său sus citat din nou o bravură slavă. D-sale îi sună cam rău numele Corducuba (sau Cucurbeta). Lui îi pare prea româneşte, de aceea îl preface în „*Ivajlo*" şi îi pune la aceea şi un epitet, „*Brdokva*" tot slav. Dar de astădată, se ţine d-lui cevà în rezervă — e modest — nu spune ca la Asan că e bulgăresc, ci tace, nu ne spune de ce naţie e, însă schimbandu-le în *Ivajlo Brdokva* ar vrea să ne înfăţişeze cu dea sila, că şi această aparenţă extraordinară, a fost numai un bulgar.

Prin aceste victorii càştigate în contra Tătarilor, căpătă Cucurbeta încredere în popor şi în întreaga provincie, care se ataşează lui şi îl îmboldeşte de a păşì acuma în contra lui Constantin. Cu mare chiu şi vai adună Constantin o armată, fù însă bătut şi el singur omorât în trăsura care-l duceà, de oarece nu puteà şedeà pe cal, din cauza piciorului său frânt. Acuma îi alergase tot poporul înainte, iară el pleacă acum la cucerirea cetăţilor şi ale oraşelor din imperiul româno-bulgar.

Aceste evenimente provoacă în Constantinopole o mare consternaţiune. Impăratul Michail aleargă la Adrianopole ca să fie mai aproape de frontieră. Mai întâi voì Michail să lege o alianţă cu el. şi să-l câştige pentru sine, se precugetase însă şi se decise să pună ca contracandidat la tron, pre un Ioan din familia Asaneştilor, sub numele de *Ioan Asan III.* In caz când încercarea nu i-ar succede, atunci să capete Ioan măcar numai titlul unui despot

---

1. Κορδοκούβας κεκλημένος τὸ δ'ὄνομα ἡ Ἑλλήνων γλῶσσα εἴς λάχανον ἐκλαμβάνει καὶ Λαχανᾶς ἐντεῦθεν φημίζηται. *Pachimenres*, I, 131. *Virgilius Stoicescu*: „Românii din Macedonia", Bucureşti, 901.

bizantin. Trupele greceşti bizantine intrară acum în Bulgaria, ca să se lupte pentru Asan III în contra lui Cucurbeta şi Maria ce se susţineà încă în Târnova.

Maria ameninţată acum din toate părţile de Greci, de Curcubeta şi de către cetăţenii Târnovei, voià să scape cu orce chip tronul pentru sine şi pentru fiul ei Michail, deaceea se predase lui Curcurbeta. Intrând Cucurbeta în Târnova, luă pre Maria, văduva după Constantin, de soţie şi se încoronase în 1278 de împărat. Insă Maria, o grecoaică rafinată, se săturase prea degrabă de acest bărbat şi începuse a intrigà în contra lui Curcurbeta şi a chemà pre Tătari şi Greci în luptă în contra lui. Insă el se ţinuse brav cu Românii lui. Şiroaie de sânge curgeà, cu groază mergeau Grecii şi Tătarii la luptă în contra lui, pentru că el nu dădù „pardon" nimănui [1]). Deodată se lăţise vestea fatală — aceasta erà opera Mariei, a perfidiei greceşti — că Curcubeta e omorât în luptă în contra Tătarilor. Pe această veste se deschide porţile Târnovei şi Maria, împreună cu fiul, ei se predă Grecilor şi proclamă cu mare pompă de noul împărat, pre Ioan Asan III, fiul lui *Mircea.*

Ioan Asan III erà însă de un caracter şi de o putere slabă şi nu se mai putù susţine într'un timp atât de agitat, precum erà acesta.

Cea mai mare trecere aveà pe atunci în popor un om aşà numit „*Tartar*". Grecii îl numesc Τερτερῆς. Jireček îl slavizează şi pre acesta şi îl numeşte „Terterij" şi totuş se încurcă, zicând că se trage dintr'o familie aristocrată „*cumană*" [2]). Dacă se trage dintr'o familie aristocrată cumană, de unde atunci numele slav sau slavizat „Terterij"? Dar şi originea lui amintită de Jireček e cam bătătoare la ochi. Aceea ce va să zică cuvântul „cuman" la Jireček şi la Slavi îndecomun o ştim cu toţii, e doară, precum am arătat mai sus, sinonim cu „român". Jireček a aflat de astădată un bun „*refugiu istoric*". Când nu poate zice cu siguranţă că e bulgar, atunci o zice măcar că e *cuman*, căci de români are Jireček mare groază. *Tartar* e un nume tot aşà de românesc, precum avem noi şi astăzi încă nume ca „Hacman, Cerchez, Rusu, Magheru, Ungurean, Cantemir", etc..... şi

1. Pachymeres, I, 446.
2. C. Jireček, opul citat, pag. 278.

nu e deloc lipsă ca să afirmăm că acel *Tartar* a trebuit să fie numaidecât Tătar, sau după Jireček şi Cuman.

Deci acest *Tartar* se făcuse în curând plăcut pretutindeni prin vitejia şi înţelepciunea sa. Ioan Asan III îl credeà de un rival periculos şi voià să-l atragă mai mult prin legături familiare şi-l denumise despot şi îi dădù pre sora sa de soţie.

Deodată apăruse fără de veste Cucurbeta, despre care se credeà că e mort, în fruntea unei armate înaintea Târnovei şi înconjoară oraşul. Impăratul Bizantin Mihail VIII trimite imediat ajutor ginerelui său. Insă, generalul bizantin *Murinos*, e grozav bătut, o altă armată bizantină sub generalul *Aprinos* e încă de tot formată. Prin aceste victorii splendide, alergase poporul din nou cu mare însufleţire pe partea lui Cucurbeta. Asan III nesimţindu-se mai mult sigur, fuge din Târnova prin Mesembria la Constantinopole [1]) luând cu sine negreşit mai întâiu tezaurul public. Astfel toată silinţa de a legà Bulgaria cu Bizanţiu erà din nou zădărnicită. Insă acuma, după ce fugise Asan III, în loc ca poporul să-l aleagă pe Curcubeta de împărat, alese pre susnumitul favorit, pre *George Tartar* (1280) de împărat.

Curcubeta văzù acum că e trădat, chiar şi de poporul care ieri îl aclamase şi îl venerase, desigur că trădătorii vor fi fost Bulgari, şi neavând puteri suficiente spre a puteà recăpătà tronul său, se duse să ceară ajutor dela *Nogay*, pe atuncea marele şi puternicul chan al Tătarilor, care dominase pe la finele secolului XIII Rusia de Sud până la Ural, şi erà temut de toţi vecinii, precum : Ruşi, Litvani, Unguri, Greci, Bulgari, etc. La curtea lui Nogay (Românii îl numiră Neagu), se întâlneşte el cu Ioan Asan III, inimicul său de moarte, amândoi cerură ajutor în contra lui Tartar. Nogay îi primì pre amândoi cu mare prietenie, luă daruri dela ei, îi îmbătase pre amândoi cu promisiuni îi conduse în castrul, său, în stepele ruseşti, eară la un ospăţ ordonă Nogay să i se taie capul lui Curcubeta. Asan III scăpă cu vieaţă prin mijlocirea fiicei a împăratului Mihail, care se aflase pe atucea în haremul puternicului Chan.

După moartea acestui român, un adevărat Marius şi un Tudor Vladimirescu, un om simplu din popor, cu calităţi atât

1. Acest Asan III, cât şi urmaşii săi, ocupase pânăla decadenţa totală a imperiului bizantin prin Turci, mari funcţiuni în Stat.

de mari şi sublime, care unicul a fost în adevăr capabil de a restabilì gloriosul imperiu român al Asaneştilor. Românii încep acuma de a se retrage din armată şi dela curtea bulgară, spre munţii Hemului Rodope şi Pind, adică spre plaiurile lor din Tracia şi Macedonia, unde împreună cu populaţiunea română de acolo îşi continuară ei şi mai departe vieaţa lor liberă şi plină de lupte pentru existenţa lor.

Tartar nu erà amic al Bizantinilor, de aceea întreprinse *Carol I* din Neapole, în unire cu el şi cu Sârbii, un războiu în contra Bizantinilor. O armată ce constà din Franchini, Arabi şi Albanezi, înconjurase *Beratul*, fù însă nimicită de Greci. Insă Carol nu se lăsă, ci atrase în luptă acum şi pre Veneţiani şi pre *Ioan* principele din Tesalia, ce domneà peste o provincie curat română. In contra acestora, chemase împăratul Mihail pre Nogai în ajutor. Insă *vespera siciliană* din anul 1282 nimicise toate planurile lui Carol I. In acest an murise şi mult agitatul Mihail VIII.

Din alianţa în contra Bizantinilor avură avantaj numai Sârbii. Acolo domneà dela anul 1281 încoace, *Ştefan Uroş II* (Ursu), numit şi Milutin. Dejà pe la începutul domniei sale ocupase el Macedonia de Nord (cu oraşul Kalkandelen de azi) Scoplje, Tutova, etc., pe când frontiera bizantină erà până aproape de Lipan pe câmpul Mierlei. Incursiunile lui ajungeau pânăla *Seres* şi la ţara *Vlachioţilor* [1]) adică până la Epir, despre care ţară am amintit dejà mai sus— apoi spre Vest până la Albania şi Bosnia, în Nord pânăla Sirmia şi Mačva. Toate aceste ţări administrase Ştefan Dragutin, fratele lui Milutin.

Milutin se încuscrise şi cu *Radu-Negru* (1290—1310) întemeietorul statului muntean, în documentele ungureşti numit şi *Tugomir Basarab*, şi anume, el iea pe fata lui Radu-Negru în căsătorie. Această împrejurare reiese din relatările lui *Nicefor Gregoras*, scriitorul bizantin contimporan, cu înfiinţarea statului muntean. El ne spune anume că : „Ştefan Uroş II Milutin peţì cam pe la anul 1300 pre *Eudochia*, sora împăratului Andronic, o cerere ce aduse pre împăratul într'o mare încurcătură, fiindcă deşì ţineà el la prietenia regelui, sora lui însă refuză să-l iea în căsătorie, de oarece regele fusese căsătorit dejà de trei

1. Pe atunci erà pretutindeni cunoscut, chiar şi la Sârbi, despotatul român din Epirus, numai cu numele *„ţara Vlachioţilor"*.

ori. Cu cea dintâiu femeie, *fiica principelui Valachiei, trăise numai puțin timp*, și o retrimise înapoi în patria ei. Luând în căsătorie pre sora femeiei frăține-său *Ștefan Dragutin*, pre care o scosese dintr'o mânăstire, iar biserica nevrând să recunoască legitimitatea unei atare însoțiri, împăratul fù nevoit să o lapede, în curând după aceea. Apoi luase în căsătorie pre fiica lui Sfentislav, dar răcindu-se iubirea și către această femeie, căutase el acuma o încuscrire mai strălucită".

Mai întâiu, trebuie să constatăm că Valachia, în gura lui Nicefor Gregoras, pre care o numește el imperiul *vlacho-bulgar* din Balcani, e imperiul bulgăresc, iar pre toți împărații din dinastia română a Asaneștilor, pre cari îi face însă Bulgari, nu se mai poate reportà la o Valachie din peninsula balcanică, ca de ex. la *Vlachia-Mare* (ce constă din Epir, Tesalia până în Peloponez) a lui Nicetas Choniates, sau a cronicarilor împărăției latine din Constantinopole.

Incât ne spune Nicefor, că Milutin avuse trei femei, că cea dintâi a fost din *Valachia*, iar a treia din *Bulgaria*, face el însuș o deosebire între imperiul *vlacho-bulgar* și cel *muntenesc* din stânga Dunării, care pe timpul lui se pare că nu se mai numeà astfel, ci curat bulgar, încât este invederat, că sub numele de Vlachia el nu mai poate înțelege împărăția vlacho-bulgară. Astfel *Valachia* lui Gregoras se poate referà cu toată siguranța numai la Muntenia, iar principele, a cărui fiică Milutin o ținuse în prima sa căsătorie, nu poate fi altul decât *Radu-Negru*, ceeace o susține și Xenopol în lucrarea sa „Istoria Românilor [1]".

Cu Papa și cu regele *Carol I de Anjou* trăià Ștefan Uroș II Milutin, prin mijlocirea mumei sale *Helena*, o franchină, în relațiuni amicale. Pre catolici îi tratase el prietenește, bisericile lor le înzestrase cu averi și posesiuni, de aceea fù-el de către Papa, ca o deosebită distincțiune, pus sub scutul Sfântului Petru (1291). Abià după moartea mumei sale Helena (1314) aflase Roma, că Uroș nu erà așà de mare catolic, nici atât de papal, precum se arătase el, ci totul erà la el numai o simplă politică. El erà atât de tolerant, încât în consiliul său din Cattaro (1305) ședeau pre scaunul episcopesc pe lângă doui episcopi catolici, doui orientali, și primul episcop bogumil din Bosnia, așà numit „Djed [2]".

1. Xenopol, opul sus citat, tom. II, pag. 58.
2. Racki: Bogumili Patereni, Rad VII, 168—174, Mon. Sârb.

In afacerile matrimoniale nu erà acest „svjet kralj" (svant rege) atât de „svjet", precum erà el numit după moartea sa. El se însurase de patru ori. Pre soţia sa a treia, pre fiica lui Tartar, o înapoiase bizantinilor, fără nici o cauză, pentrucă el voià să iea de soţie pre *Simonia*, pre fiica cea mai mare a împăratului Andronic. In genere, el aduse pentru Serbia, în domnia sa lungă de 40 de ani, o situaţiune bună, prin o administrare raţională şi cuminte, prin protejarea comerciului şi prin creiarea de legi bune, astfel că punctul de gravitaţiune în peninsula balcanică nu erà mai mult nici în Bizanţ, nici în Târnova, ci la curtea regelui sârbesc.

După moartea împăratului, Mihai Paleologul, urmaşul lui *Andronic cel Bătrân* (1282—1328) schimbă îndată planurile greceşti despre aşezarea imperiului româno-bulgar. Văzând Grecii că nu mai pot aduce pe tronul româno-bulgar pre Ioan Asan Mircea, îi deteră demnitatea de despot în împărăţia bizantină, se împăcase în 1283 cu vigurosul Tartar, recunoscându-l de rege, îi înapoiază pre soţia de mai înainte, mai pre urmă chiar şi pre fiul lui, şi primiră îndărăt pre sora lui Ioan Asan [1]).

In anul 1291, face Papa Nicolai IV din nou o încercare zadarnică, cu împăratul George şi cu Patriarhul Ioachim III, de a aduce la cale dejà pentru a *treia oară*, o uniune religoasă [2]).

Puterea lui Nogay, Chanul Tătăresc, devenise tot mai ameninţătoare. In anul 1285 invadează el în Ungaria, în Bulgaria şi ajunge până în Bosnia, apoi în Tracia şi Macedonia. Impăratul bizantin *Andronic*, suspicionând că Românii, păstorii dintre munţii Balcani şi Rodope, din împrejurimea Constantinopolei şi Bizye (adecă dela Besseni, Bessi), ţin cu Tătarii năvălitori, încercase a-i strămutà în Asia-Mică, adică în Anatolia de azi, dar în anul 1286 le dete voie ca să se întoarcă îndărăt, după ce primise el dela ei sume mari de răscumpărare [3]). Totuş, de atunci încoace apoi şi dela trecerea lor mai în urmă ca păstori cu turmele lor de oi peste Helespont, se află Românii în Asia mică [4]) şi până în ziua de astăzi. Tartar nu erà în stare să

1. *Pachymeres*, I. c. t. 2, p. 57.
2. Theiner: „Mon. Slav.", 375, 377.
3. Pachymeres, I. c., tom. II, p. 109.
4. *Neniţescu*: „Românii din Turcia Europeană" şi *Burada*. Românii din Botinia (Asia-Mică).

apere ţara în contra hordelor tătăreşti, ba din contră, el erà silit să dea fata lui după *Civehi*, fiul lui Nogay.

Imperiul Româno-Bulgar decăzuse tot mai mult, astfel cá în Bulgaria de Vest se sculase un nou principe independent, cu numele *Şişman* şi cu reşedinţa în *Vidin*. Se zice că el a fost un descendent dintr'o familie aristocrată „*cumană*", va să zică încă dintr'o familie română şi aceasta dovedeşte şi împrejurarea că domnitorii din dinastia Şişmanilor, au stat încă în strânse legături cu Românii din stânga Dunării, că Şişmanizii au făcut aproape toate războaiele lor numai cu ajutorul Românilor din stânga Dunării, şi că, în fine, bătut fiind, se refugià la ei. Aşà, întreprinde acest principe de origine cumană (română) cu ajutorul Românilor, o campanie în Serbia şi înaintează pânăla Ipek. In absenţa sa, ocupă însă Uroş Vidin, iar Şişman văzându-se strâmtorat, fuge la Românii din stânga Dunării, adică la banatul Severinului. Apoi revine înapoi, cu ajutoare dela Români şi recapătă înapoi ţara lui, se însoară apoi şi iea pre fata lui *Dragoş*, a jupanului sârbesc.

Tartar se văzù, în fine, necesitat, din cauza ameninţărilor prin Chanul tătar, să părăsească ţara şi să fugă la Andronic, împăratul bizantin. Acesta, de teama Tătarilor, refuză primirea lui. Chanul tătar puse pe tronul văduvit din Târnova, pre un *Smileţ*, cu îndatorirea să plătească tribut Chanului.

Tot această soartă voì Nogay s'o pregătească şi Sârbiei, şi numai Uroş o delăturase cu mare greutate. In fine, moare Nogay într'o luptă ce o avuse lângă fluviul *Bug*, cu rivalul său *Toktai* şi lui Nogay îi urmează fiul său „*Ţaca*" sau *Ciochi* (Τρακάς), care se întoarce cu armata sa sdrobită dela Bug înapoi spre Bulgaria, şi voì să ocupe tronul din Târnova, arătând că ar aveà, ca ginere al lui Tartar, drepturi vechi ereditare asupra tronului din Târnova. In fine, este şi el usurpat de către un *Tudor Cucu* (1295—1322 [1]).

Cucu declarase, din cauza unor certe familiare, războiu lui Andronic, voind tot odată a se uzà de ocaziunea binevenită, când Andronic erà ocupat cu Turcii în Asia mică. In unire cu

1. *Pachymeres*, II, 264, op. referate orientalice la Hammer. Hammer îl numeşte „Ciucu" şi „Cucu"; Jireček îl slavizează şi pre acesta şi îl numeşte „*Svetslav*".

unchiul său, cucereşte el mai multe oraşe şi cetăţi bizantine, precum *Mesembria*, *Anchialos*. Acest războiu durase trei ani.

In Asia Mică apăruse, în locul Seldşuchilor o altă putere, care se ridicase în vreo câţiva ani peste toate statele din Orient. Un conducător al unei mici horde ce erà înrudită cu seminţia Selşuchilor, cu numele *Ertogrul*, înfiinţase în *Bilinia* (Asia-Mică) un stat mic, şi fiul său *Osman* (1288—1327) mărise acest stat pe contul Bizantinilor, pânăla coastele Propontului. Aşà se născù imperiul posterior, cel atât de mare şi puternic al Osmanilor. La războiul ce-l purtară Grecii cu Turcii, luară parte şi Românii. Dar Grecii îl purtară rău şi fără plan, de aceea se sculase din nou un păstor român din munţii Rodopei, cu numele *Ioan* şi cu o ceată de peste 300 de luptători voì să năvălească asupra Turcilor. Insă Grecii suspicioşi şi având frică că acest păstor român va jucà iar o rolă puternică, ca antecesorii săi, fraţii Asaneşti şi Cucurbeta, fù, înainte de ce ajunse el cu corăbiile sale înaintea Propontelui, prins de Bizantini şi internat. După nouă luni fuge el şi întreprinde o luptă de guerilă în contra Turcilor. Când înconjoară ei oraşul *Chenchrea*, el îi surprinde şi îi bate amarnic, însă în o nouă luptă ce avuse cu ei, fù prins şi ucis.

In Bulgaria se aflà, precum am amintit mai sus, dejà doui domnitori. Pe lângă *Cucu* în Târnova, se aflà în vestul Bulgariei şi despotul *Michail*, cu reşedinţa sa în Vidin. El erà un fiu al lui Şişman şi ginerele lui Uroş II Milutin, regele Serbiei. Atât împăratul Cucu, cât şi despotul din Vidin avură tractate de prietenie cu Veneţia [1]) şi cu Serbia intrase Cucu în bune relaţiuni, întărite prin vizita ce o făcù regele Uroş împăratului în Târnova.

Spre a se întărì în domnie atrase *Ţaca* în partea sa pre cumnatul său, pre *Tudor Cucu* (1295—1322) (Osfendislav [2]). Acesta însă, după ce îşi câştigă o avere mare printr'o însurătoare avută, uneltì printre consângenii săi şi printre magnaţii din imperiu, mari neînţelegeri, şi ademenì în partea sa pre mulţi din ei, prinse pre cumnatul său Ţaca, îl aruncă în închisoare, unde îl şi omoară la anul 1296; ucise apoi şi pre patriarchul Ioachim, fiindcă îl

1. Ljubić: „Monumenta spectantia hist. Slav. merid.", Agram, 1868, I, 192.

2 *I. G. Sbiera*, în opul său sus citat, p. 146, îl numeşte *„Osfendislav"* tot aşà şi C. Jireček. Se pare că Sbiera a împrumutat această numire falsă dela renumitul C. Jireček, faimosul istoriograf al Bulgarilor.

aveà în pripus că favorizează domnia tătărească, și luă în mâna sa frânele imperiului. O parte însă din partizani ai fostului regent Smileț, se înțelese între sine și trimise în anul 1297 la împăratul Andronic Paleologul soli cu rugarea, ca să le trimeată cu o oaste puternică ca rege pe *Mihai*, fiul fostului rege Constantin Tihul. Impăratul Andronic le făcù pe plac și le trimise pre Mihai, dar acesta nu fù în stare nici să ocupe Târnova, nici să strângă pe lângă sine destui partizani, ci umblà fără de nici o vază prin împrejurul Târnovei. Cucu pe altă parte câștigase însă tot mai mulți aderenți și se întoarse în domnie. Ca să nu se întărească cu desăvârșire, mai trimise împăratul Andronic Paleologul în contra lui, la anul 1299, pre fratele lui Smileț, pre *Radoslav*, dar acesta fù bătut de Eltemir, care erà despot în *Crun* și frate cu Tartar. O mulțime de magnați greci fură prinși în schimbul cărora căpătă Cucu pre tatăl său Tartar, pre care însă nu-l urcă pre tronul româno-bulgar, ci-i dădù numai niște ținuturi în stăpânire [1]).

Ca să se susție în domnie, atât în contra uneltirilor interne, a unor magnați ambițioși, cât și în contra intrigilor împăratului Andronic Paleologul, de a-l tot împiedecà în consolidarea și lățirea imperiului, avù regele Tudor Cucu mult să lupte cu diverșii săi dușmani, mai ales între anii 1305 și 1308, dar din toate aceste lupte eșì el mai totdeauna victorios. In fine, obosit de atâtea lupte și dorind pacea, se decise a se împăcà cu Grecii și a se însurà cu o fată din familia împărătească; după multe greutăți și tărăgănări, isbutì a căpătà de soție pe *Teodora*, nepoata împăratului Andronic Paleologul și fiica fiului acestuia, Mihai, După o domnie îndelungată, și în anii din urmă, mai mult pașnică, murì Tudor Cucu, îndată după moartea regelui Serbiei, Ștefan Uroș Milutin [2]).

In anul 1320 moare Uroș II Milutin și lui îi urmează *Ștefan Uroș III* și fiindcă erà nevrâstnic, capătă un coregent, pre *Ștefan Dușan*. In scurt moare și *Cucu* (1322) și lui îi urmează fiul său *George Tartar II*. Acesta se uzează de războiul civil iscat în Bizanț, și năvălește în Rodope, ocupă Filipopel însă e bătut la Adria-

1. *Pachymeres*, I. c. S. p. 262—268.

2. *Pachymeres*, I. c., t. II, p. 406—490, etc Nicheforos Gregoras Ῥωμαικῆς ἱστορίας λυγα κδ. Bonnae, 1829, t. I, p. 283, 390, 318. Ioan Cantacuzenul: Ἱστορίων Βίβλια δ Bonnae, 1828, t. I, p. 169.

nopol. In scurt moare şi acesta, ultimul descendent din familia Tartarenilor şi acum se încuibă în imperiul Româno-Bulgar o anarhie complectă. Aristocraţimea română-bulgară alege după mai multe certe şi lupte de împărat pre *Michail despotul din Vidin* (1323—1330) şi cu el venise pe tronul din Târnova a treia dinastie, dinastia Şişmanilor, care se trage, precum am văzut mai sus, încă dintr'o viţă română din stânga Dunărei. Cu ajutorul Tătarilor şi al Românilor, sub *Ivancu Basaraba* (1310—1325), care e urmaşul şi probabil fiul lui Radu-Negru, sau, precum îl numesc documentele ungureşti „*Tugomir Basarab*", voevod al Munteniei (Vlachia montana) [1]), ce luase banatul Severinului sub stăpânirea sa, întreprinde Mihail un războiu în contra Bizantinilor, ocupase Filipopel şi mai multe cetăţi bizantine. Impăratul istoriograf *Cantacuzino*, reproducând mai târziu această ştire, numeşte pre Valachii ce ajutară lui Michail împăratului româno-bulgar *Ungro-Vlachi*, un nume ce aparţine exclusiv Românilor din stânga Dunării, special celor din Muntenia. Astfel se numiră pe mai lung timp voevozii şi magistrii Munteniei, cari posedau în stăpânirea lor şi părţi din regatul unguresc (d. ex. banatul Severinului). Cronica mânăstirei *Pronoşa*, dă acestor Valachi cari ajută ţarului Michail, pentru a năvăli deocamdată în Serbia, un nume şi mai caracteristic, pentru a însemnà pre Munteni. El spune că ţarul Michail aveà în armata sa şi un număr Români *Basarabeni*, adică de sub dinastia Basarabilor, un nume ce-l vom vedeà adescori întrebuinţat în locul Munteniei, în decursul luptelor şi a istoriei ce o vom descrie până la cucerirea Balcanului prin Turci.

Această cooperare reciprocă şi ajutorare sinceră între sine a Românilor de pe amândouă maluri ale Dunării, o vedem neîncetat repetită, atât la întemeierea statului român balcanic, al Asaneştilor, cât şi în urmă, până la cucerirea Balcanului prin Turci, chiar şi după aceea, au stat Românii de pe amândouă maluri ale Dunării în neîntreruptă legătură între olaltă — până ce şi Mihaiu-Viteazul înaintase cu o armată de 30.000 de Români adunaţi din Balcani până la Filipopel—deşi străinii îi confundă neîncetat pre Români când cu Schiţi, când cu Cumani, când cu Unguri, când cu Litvani, ba câte odată chiar şi cu Tătari.

1. *Xenopol*: „Istoria Românilor", tom. II, p. 58, ed. Şaraga, Iaşi.

Acest demers politic al domnitorilor români din stânga Dunării, de a stà în relaţiuni prietenoase cu Românii din dreapta Dunării, de a se înrudì cu curţile vecine din Sudul Dunărei, îl vedem mai pre urmă mai des repeţindu-se. Pentrucă tot aşà urmează şi *Ivancu Basarab* exemplul tătână-său, măritând pre fiica sa după *Alexandru*, nepotul şi urmaşul pe tronul româno-bulgar al lui Michail.

In anul 1324 devastase împăratul Michail, tot cu ajutorul Românilor, toată *Tracia de sus*. Când, în fine se decise în Constantinopol de a declarà războiu Bulgariei, veniseră la curtea bizantină doi Români *Gridu* (Gardu) şi *Panciu*. Jireček îi slavizează pe amândoi, şi îi numeşte pre unul „Grad" şi pe altul „Pance", deşì singuri Grecii îi numesc: Γρίδος καὶ Πάνξυς Aceştia anunţâ în numele împăratului româno-bulgar că el (împăratul) a depărtat pe Ana, fiica lui Milutin, şi că a luat acum de soţie pe văduva lui *Cucu*, fiica lui Andronic cel mai tânăr. Astfel fù pacea restabilită cu Bizantinii, dar pentru aceea devenise relaţiunile între curţile din Serbia şi Târnova foarte încordate.

In anul 1324 începuse în imperiul bizantin luptele civile, între Andronic cel tânăr şi moşul său Andronic cel bătrân. Aceste lupte aduse imperiul bizantin în prăpastie și deschise Turcilor drumul spre Europa. Statele balcanice credeau că aceste lupte civile le va aduce mari avantaje, pentrucă ele aşteptară să poată acuma luà fiecare câte o bucată cât se poate de mare din imperiul bizantin. Aceste state se împărţiră în două tabere, formând tot odată şi două partide.

Aşà sprijinise Michail pre împăratul cel tânăr, iar Ştefan Uroş III pre cel mai bătrân. Michail încheiase cu Andronic junior, o alianţă care era îndreptat mai mult în contra sârbilor. De aceia întreprinse Andronic junior bazat pe această alianţă, o campanie de cucerire spre Vest, ocupă Macedonia de Sud, Tesalia, Epirus și Albania. In toiul acestor cuceriri, află el că soţul său de tovărăşie, Michail, l-a părăsit şi că s-a aliat cu moşul său, cu Andronic senior, ce residă în Constantinopole. Sub pretext că vrea să vie lui Andronic cel bătrân în ajutor, trimite Michail o armată, constând din Români și Bulgari, sub generalul român *Ioan*, ca să înconjoare şi să cucerească Constantinopole, ceeace de astădată nu erà greu de realizat, de oarece toată armata erà ocupată în Vest cu împăratul cel tânăr, iar cel bătrân n'aveà nimic

alta în Constantinopole, decât numai o garnizoană. Visul lui Simion şi al lui Asan II se păreà că se realizează de astădată. Inspăimântat despre pericolul ce ameninţà imperiul strămoşesc, trimite împăratul junior la moşul său pre un curier, şi-l roagă ca să nu permită, ca armata româno-bulgară să intre în oraş, iar el să fie necontenit înconjurat de sentinele. In fine, se întoarce Andronic junior din campania sa din Vest şi armatele amândouă stăteau acuma dinaintea Constantinopolei, una în preajma alteia. Văzând Michail că planul său e zădărnicit, rechemase el înapoi armata sa, şi Constantinopol devine de astădată cruţat de subjugare. Impăratul cel tânăr atacă acum Constantinopole fără de veste şi-l ocupă, îl detronează pe moşul său Andronic, care aveà dejà 70 de ani şi restaurează iar unitatea imperiului său.

Intru aceea, duşmănia între Serbia şi Bulgaria se măreşte tot mai mult, astfel că la anul 1330 vine la un războiu între amândouă state, ce aduse urmări foarte fatale pentru amândouă state[1]). Cauza principală erà tratarea neominoasă a domniţei *Ana*. Tot pâra veche: „Cherchez la feme". Lui Michail i se alăturase Andronic III şi *Ivanciu Basarab*, voevodul Munteniei. Amândoui împăraţi sperau să nimicească acum statul sârbesc, sau cel puţin să-l slăbească, prin cuceriri mai mari.

Regele Ştefan Uroş III, nefiind capabil de a se opune de odată la amândoui, caută să lovească mai întâiu în unul şi apoi în altul, deaceea adunase el armata sa lângă *Niş*, crezând că Michail va porni spre Niş, şi voì să-l întâmpine acì. Insă Michail plecase preste Sofia la Macedonia, spre a se unì acolo cu Andronic şi tăbărâse în sus de Küstendil. Ştefan îl urmăreşte şi îşi întinse şi el castrul său lângă Küstendil, observând de aproape mişcările lui Michail. După patru zile îi lipseşte armatei lui Miahail proviant şi o împărţise ca să caute furagiu şi cele de hrană. In acest moment, năvălesc Sârbii în ordine de bătaie preste armata împrăştiată a lui Michail, şi aduce încă mare dezordine şi conturbare. Cu această ocaziune se excelează junele prinţ *Duşan*. Michail fù bătut şi trebuì să apuce fuga, dar fù pirns şi ucis. Armata română-bulgară erà aproape cu totul nimicită.

De aici, pleacă Ştefan Uroş III imediat în Bulgaria. Pe drum

1. *Cantacuzino*, II, 21 şi Nicefor Gregoras, IX, 12

îi vin înainte, în semn de întâmpinare, doui fraţi ca delegaţi, cu numele *Balaur*, — Jireček îi slavizează şi pre aceştia, numindu-i „Belaur", declarându-i tot odată de Bulgari apoi fratele împăratului şi mai mulţi notabili ai ţării, ca să-i închine imperiul. Insă Uroş III nu voi să anexeze imperiul, ci lăsase o mică garnizoană în Târnova şi ridicase pe nepotul său *Şişman II* pe tron. Prin această victorie a lui Ştefan Uroş III, devenise alianţa celor doui împăraţi de tot iluzoric.

Totuş acest vrednic rege, erou şi beliduce mare, a fost foarte rău tratat de către poporul său sârb ingrat. Dejà în junia sa a fost el trimis ca ostatic la curtea chanului Nogay, apoi fù orbit de un ochiu de către tatăl său şi trimis în exil, din cauza unei răscoale, şi chiar acum la bătrâneţe, trebuià să sufere zile amare. Aristocraţimea războinică din ţară, nemulţumită cu caracterul său ferm, dar paşnic şi conciliant, se răsculase în contra lui şi proclamase pe prinţul *Duşan*, pre fiul său, de rege, iar el fù prins şi omorât — o soartă ce urmăreşte aproape pe toţi regii Serbiei, chiar până în ziua de azi. Ca exemplu avem pre ultimul rege Alexandru II.

Insă domnia lui Şişman II nu durase lung, în anul 1331 fù el destituit şi pe tron fù ridicat *Ioan Alexandru*, un nepot al fostului împărat Michail şi ginerele lui Ivanciu Basarab, voevodul Munteniei, care îşi dădù numele *Asan* [1]). Pre sora sa Helena o măritase el după regele sârbesc, tânărul *Ştefan Duşan*, care jucase acì un rol şi o politică însemnată.

De oarece *Alexandru Asan* erà cumnatul lui Duşan şi ginerele lui *Basaraba*, apoi se formase din această legătură familiară o coaliţiune ale celor trei puteri continentale, de legea orientală din peninsula balcanică, care erà îndreptată atât în contra Ungariei, cât şi în contra Bizantinilor.

In scurt timp învinge *Alexandru Basaraba* (1325—1360) voevodul Munteniei, aroganţa lui *Carol Robert*, regele Ungariei bătându-l cumplit lângă *Gherghiţa*, două zile de drum de lângă oraşul *Sibiu*, între munţii din Nordul Munteniei, astfel că Carol scăpase abià cu vieaţă, apărat de scutul unui sas, *Martin de Berend* [2]). Alexandru atacă pe Bizantini, recucereşte înapoi mai

1. Cantacuzino, II, 26; Gregoras, IX, 13, Τοῦ Βασιλέως τῶν Βουλγάρων κῦρ Ἰωάνου Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἀσάνῃ.

2. Xenopol. „Istoria Românilor", tom. II, p. 60, edit. Şaraga, Iaşi.

multe cetăţi şi oraşe din muntele Hem. Pacea se restabileşte abià prin căsătoria fiului său Michail Asan, cu Maria, fiica lui Andronic.

Pe altă parte, puterea şi vaza regelui sârbesc (Duşan) luase dimensiuni tot mai mari. In decurs de 10 luni cucerise el o parte din Macedonia şi Albania. Aşà, cucerise el Ohrida, Prilep, Castoria, Strumniţa, Florina şi Vodena. In Albania şi Epir se iscase turburări dinastice şi aceasta uşurase amestecul Sârbilor. In Epir, scoase dinastia italiană a contelui de Chefalonia, ce intrase în locul celei greceşti a Angelonilor Comnen, ţara din mâinile Bizantinilor, acum îi succese Şerbiei să capete o parte în mâna sa. Urmarea acestor lupte purtate în Epir, erà o invaziune mare a Românilor păstori din munţii Albaniei. Aceşti păstori belicoşi, ademeniţi şi îndemnaţi fiind prin devastările şi zăpăceala introduse de Franchini şi Greci, se scoborâse din munţii lor asprii şi prăpăstioşi în jos şi se lăţise peste Epir, Tesalia şi Peloponez şi inmulţise astfel populaţiunea română ce existà dejà prin aceste părţi. Grecii deveniră grozav înspăimântaţi, crezând că acum vine o nouă ediţie de acţiuni mari şi de invaziuni, ca ale fraţilor Asaneşti şi neputându-le opune forţe suficiente, luaseră refugiu la mercenarii Turci. O invaziune mare, împreunată cu o prădăciune teribilă, fù întreprinsă de către mercenarii Turci în contra acestor Români, ce ajunse chiar pânăla Berat în mijlocul Albaniei, însă nici această invaziune turcă nu putù slăbì puterile Românilor. Atunci plecară mercenarii Turci în Helada şi devastară şi acolo aproape toată Helada. Când venise Duşan la anul 1336 în Albania, părăsisă toată populaţiunea biserica catolică, introdusă de *Carol de Anjou* şi trecură cu toţii la legea răsăriteană, iar *Ioan Asan Comnenul*, fratele împăratului românobulgar, devenì guvernatorul lui Duşan, şi luase pre Ana, ultima despotă din Epir de soţie, şi introduse iar ritul oriental în ţară.

Astfel stăteau lucrurile în Vest. In Est erà imperiul bizantin dejà atât de decăzut, încât Osmanii din Bitinia — această ţară se aflase dejà în anul 1340 cu totul în mâna Sultanului *Orchan* — cât şi Turcii din Lidia şi din insulele Jonice, făceau nestingheriţi incursiunile lor rapace după plac [1]) în imperiul bizantin.

In fine, moare Andronic III (1341) şi lasă tronul fiului său

1. *Zinkeisen*: „Geschichte des osman., Reiches", I, 190.

minoren *Ioan V Paleologu*, sub tutela împărătesei *Ana de Savoyen*. Guvernatorul imperiului erà *Ioan Cantacuzino*, un om învăţat, curajos, dar foarte ambiţios care se sileà din răsputeri după coroană. Intrigile damelor dela curte şi ale favoriţilor ale acestor dame, aduse în ţară o anarhie cumplită şi slăbise imperiul astfel, încât numai ştirea despre moartea lui Andronic puse dejà pre toţi inimicii imperiului în mişcare. Aşà se puse *Duşan* înaintea Salonicului, iar *Alexandru* ceruse extrădarea duşmanului său de moarte, pre Şişman II, ce se aflà în Constantinopole, şi ameninţà cu declaraţia de războiu. Totuş Cantacuzino răspunse mândru şi în plină conştiinţă de putere, că el va trimite pe Şişman pe Dunăre, în sus la Vidin, cu vase de războiu, şi afară de aceea, cu o armată de mercenari Turci în Bulgaria. Insă el se precugetase mai târziu şi ca să nu se nască iar un războiu civil, făcuse pace cu împăratul Alexandru [1]).

Ambiţiosul Cantacuzino se proclamase încă în acelaş an în *Ditymatichos*, lângă Marica, de *Contra-Impărat*. Dar cetăţenii din Adrianopole nu voiră să-l recunoască şi chemară în ajutor pre împăratul Alexandru. Acesta pradă şi devastează toată Tracia de jos, până ce Cantacuzino este nevoit să încheie o pace cu el.

Impăratul Ioan Alexandru Asan mai face încă unele cuceriri pe contul imperiului bizantin, dar acestea sunt cele din urmă cuceriri ce le mai face imperiul încă decăzut româno-bulgar.

Dar şi prietenia lui Duşan cu Cantacuzino se desfăcù. Dejà dela ocupaţiunea comună a Macedoniei, se putù vedeà că planurile aliaţilor nu se prea potriveau la un loc şi că ei (aliaţii) nu stau în nici o armonie laolaltă. Fiecare voià să întindă imperiul său cât se poate de tare. Deaceea Cantacuzino nu putù privì cu nepăsare la extinderea rapidă ce luà imperiul sârbesc.

Ştefan Duşan, fără să iea consideraţiuni la susceptibilitatea lui Cantacuzino, împresoară *Seres* şi o cuprinde se proclamă în Scoplje de împărat al Grecilor, iar pre fiul său Uroş îl denumeşte de rege şi ridică în *Scoplje* cu învoirea celor doui patriarhi, din *Târnovo* şi *Ohrida*, pre Arhiepiscopul Ioan de Patriarh al Sârbilor. Acum se pregăteà Duşan să plece chiar în contra Bizantinilor, ca acolo să-şi instaleze tronul său, însă Veneţianii, amicii cei buni, nu putură fi înduplecaţi pentru o atare cooperare.

1. Cantacuzino şi Nicefor, la Streiter, II, 853.

Sub Duşan ajunse imperiul sârbesc extinderea cea mai mare. Dela Arta şi Volo, până la Belgrad şi dela malurile dalmatine, până la Morava şi Vardar. Sub el făcuse ţara un mare avânt pe terenul comerţului şi ajunsese într'o situaţiune materială foarte bună.

Alexandru Asan erà în afacerile politicei sale cu totul pendent de Duşan. Sora lui erà soţia împăratului sârbesc, iar fratele său guvernor în Albania. Desele conveniri ce făceau aceştia între olaltă, aveau de scop de a păstrà relaţiuni prietenoase între olaltă.

De remarcat e că Papa încercase din nou şi a patra oară de a aduce la cale prin ajutorul lui Duşan o uniune religoasă însă şi de astădată cu totul în zadar. In acest timp, merse descompunerea imperiului bizantin rapid tot înainte. Principii turci ai Asiei-Mici serveau partidelor bizantine ca aliaţi şi ca puteri sprijinitoare. Cantacuzen se uzase adeseori de ajutorul lui *Omer-beg*, ce erà domnitor peste *Smirna* şi *Aidin*, şi care populaţiune formà pirateria cea mai puternică şi mai periculoasă în marea Egeică. Impărăteasa bizantină *Ana*, erà mândră de a aveà pre *Orchan*, Sultanul Osmanilor din Bitinia de aliat, şi când acesta se desfăcù de dânsa şi trecù ca aliat la Cantacuzino, chemase ea în ajutor pre *Saruchan*, principele Lidiei. Aceşti oaspeţi exotici aduşi de Greci în Europa, nu mai făceau nici o deosebire între ţara ce aparţineà împărătesei Ana, sau lui Cantacuzino, sau româno-bulgarilor. Pe toate le devastase şi le prefăceau în pustie, aceşti scumpi aliaţi ai Grecilor. Oameni, animale, turme de oi, de vite, câmpuri, ogoare, holde, toate erau nimicite de ei. Cât despre o contribuţiune pentru interesele Statului, nu erà nici vorbă. Pe lângă toată mizeria, se mai asociase şi un războiu de opt ani, între Veneţiani şi Genuezi. Comerţul decăzuse cu totul. Apoi mai venise pe lângă toate încă şi ciuma, holera şi felurite alte boale molipsitoare greceşti, cari nimicise aproape toată populaţiunea bizantină.

Şi imperiul româno-bulgar avuse pe atunci multe de a suferì din partea incursiunilor rapace ale Turcilor, cari neavând maimult ce prădà în Tracia de Sud a Bizantinilor, invadară şi devastară acuma şi Bulgaria. Satele erau arse, turmele prădate, oamenii duşi în robie în Asia-Mică. Erà o situaţiune de tot amară. Deplângându-se odată Alexandru Asan lui Cantacuzen, cu care trăià dejà de mai mulţi ani în pace şi prietenie, asupra invaziunei acestor aliaţi foarte sălbatici ai lui, Cantacuzen îi răspunse: „Toate a-

cestea se face fără voia lui, în fine Duşan e de vină, pentrucă din cauza lui a fost el necesitat să cheme pe Turci în ţară." El îi propuse lui Alexandru o alianţă în contra Turcilor — erà o ideie foarte raţională şi foarte prevăzătoare — şi să participe la înarmarea navelor de războiu în contra lor, pentru paza Helespontului, pentrucă el aveà dejà o presimţire încotro ţintesc Turcii cu invaziunile lor în Europa. Sosind delegaţiunea bizantină în Târnova cu această misiune, ar fi strigat poporul, să facă cât mai degrabă cu Cantacuzen, căci altmintrelea vor pierì toţi sub săbiile şi iataganele barbarilor. Impăratul se declarase gata de a participà la înarmarea flotei. Duşan îl făcuse însă atent, să nu plătească doară tributul Grecilor. De aceea îşi retrase Alexandru promisiunea sa, atunci să fi proorocit Cantacuzen amărât până în suflet victoria viitoare a barbarilor [1]).

In anul 1353 trecuse într'o noapte *Onchan*, fiul lui Suleiman, cu o ceată (hordă) de Turci peste Helespont, atacase *Tămpa*, o cetate de mare, două ore departe de *Calipolis*. Acì puse Turcii de prima dată piciorul în Europa şi nimeni nu-i putură mai mult alungà din Europa, apoi captivară o cetate după alta *Galipole, Trapezund, Caffa*, etc. Nu durase lung timp şi statul Osmanilor se lăţise pânăla malurile Mariţei. In sate devastate, aduse ei colonişti din Asia, iar în oraşe fură orăşenii înlocuiţi prin aristocraţimea turcă. Constantinopole erà plin de refugiaţi din toată Tracia. Spaimă şi groază apucase pre toţi şi o confuziune teribilă dominase acuma în tot imperiul decimat şi decăzut al Paleologilor [2]), flămânzi şi fără pâne umblau oameni pe stradă.

In anul 1354 devenise Ioan V Paleòlogul din nou împărat în Constantinopole. Cantacuzin se făcù călugăr şi merse în monastirea *Mistra* aproape de *Sparta*, compuse acì memoriile sale, şi murì în anul 1383.

In anul 1355 scrie *Marino Fabiere*, că imperiul bizantin anarchist trebue să devie prada Turcilor. Veneţianii ar face bine dacă le-ar preveni. Insă aşà nişte planuri erau demne doar de un Henrico Dandolo, dar nu pentru Veneţianii de pe timpul acela, dejà foarte slabi şi pentru Veneţiani.

1. Cantacuzino la Streiter, 878. O amintire întunecată se află şi în cronica românească pre care a publicat-o prof. din Petersburg Grigorovic, în lucrarea sa „Despre relaţiunile Serbiei cu Statele vecine", XIV şi XV.

1. Niceforas Grigoras, lib. XXIX, Cap. 1 4, edit Bon., p. 224.

In tot o aşà situaţiune tristă, inconsolabilă şi disperată, precum ne arată evenimentele războinice arătate mai sus, se aflà pe atuncea şi vieaţa internă ale statelor şi ale popoarelor balcanice. Balcanul erà supt politiceşte şi corupt moraliceşte prin toate modurile ale vieţei sociale, dar mai ales prin gâlcevile bisericeşti, prin intrigile curţilor, care erau toate infectate de miasmele bizantinismului, slăbite prin discordiele neîntrerupte între olaltă. Deci el trebuia să devie mai de vreme sau mai târziu o pradă a Turcilor, a unui popor, tânăr, proaspăt, nestricat, viguros, moralmente sănătos. Pe altă parte toată cultura şi civilizaţiunea în Orient se aflase în domeniul speculaţiunei, a sofismelor şi ale apucăturilor dejositoare ale călugărilor greci, depravaţi, cari se întreceau în conrupţiune şi ticăloşii, sub titulul pompos şi ipocrit de evlavie, de sfinţenie, de credinţă în Christos tot aşa precum o fac ei şi astăzi. Această biserică *ortodoxă* stăteà tot aşà de jos, tot aşà în noroiu, erà tot atât de conruptă, poate şi pe atâtea părţi mai mult ca şi biserica din Occident, ca şi intrigile, ca şi certele curţilor între olaltă, ca şi pontificatul din Roma.

Tot cam prin acest timp, aşà cam prin mijlocul secolului al XIV-lea, se dezvoltase în *Atos*, acest paradis al călugărilor greci rafinaţi şi depravaţi, un misticism deosebit. Adepţii acestui misticism erau aşà numiţii *Hesichiastii Quietiştii*, sau şi *Omfalopsichistii* [1]). Procedura acestora, constà în aceea că ei priveau cu ochii înholbaţi ore întregi într'un unghiu al camerei, mânăstirei îngenunchiaţi, buricul lor propriu, atât de lung, până ce căpătau viziuni şi o iluminaţiune aşà numită divină. Din cauza acestor predilecţiuni aparte ale unor călugări, ce-şi petreceau astfel timpul lor de tot lung şi de urât, de neactivitate, de trândăvie spirituală, de tâmpire fizică şi morală, se născuse grozave furtuni teologice, convocări de concilii şi anateme popeşti. Dovadă că omului nu e dat de a fi neactiv, dovadă tot odată că acele timpuri erau prielnice de idei noui şi că popii şi călugării ortodocşi erau accesibili şi de alte doctrine, decât de cea creştină. Deaceea prinsă Paulicianismul (Paterenismul) aci rădăcini, pentru că el aveà în această mânăstire, în aceşti „*sfinţi*

1. Vezi *Isidor Ieşan*: „Puterea credinţei şi operaţiunea ei magică”, Braşov, 1905, pag. 130.

munți", precum îl numeau călugării greci acest loc, teren puternic și o extindere considerabilă, și anume în următorul mod: Pe atunci trăià în Tesalonic o călugăriță (o maică), cu numele „*Irina*", care aparținea în secret sectei pauliciane (paterene). Dar pe atunci nu erà numai Salonicul plin de Pauliciani, ci precum am văzut mai sus și precum vom vedeà și mai la vale, toată Bulgaria, Tracia, dar mai ales toată Macedonia, Albania, Epirus, Tesalia și adânc în Sud, până la Peloponez (Manaia). Călugării năvăleau deci pe neîntrecute la acea maică și se întreceau în a primì dela ea instrucțiuni în doctrina paterenă. Așà se înrădăcinase în *Atos*, în acest timp, doctrina Hesichiaților, Quietiștilor, Omfalopsichistilor și a Paulicianilor (Paterenilor) Toate aceste doctrine au fost prins mari rădăcini între călugării din monastirea Atos, care a dominat spiritul lor prin lung timp fără să se fi putut exterminà aceste doctrine din mijlocul lor.

Doctrina Hesichiastilor se lățise pe lângă cea Pauliciană dejà de mai înainte și prin celelalte părți ale Balcanului, așà în Tracia și Bulgaria. Un călugăr din Constantinopole cu numele *Teodorit* câștigase pentru această doctrină mulți membri, chiar din clase mai înalte. El reîmprospătase rămășițele păgânismului, aduse adorațiuni și jertfe de sânge, înjunghiind mai multe oi și capre, unui mare stejar.

In scurt după aceea, cam pe la finele secolului al XIV-lea, apar în Târnova doui frați, tot călugări din Atos, și anume: *Lazăr* și *Chirilă Bașota*. După nume, se pare că și aceștia au fost Români, de oarece sub numele familiar de Bașota, avem ș astăzi încă o mulțime de Români, prin Bucovina, Transilvania și România [1]). Acești doui călugări prepară acì doctrina *hesihiastă*, ce semănà mult cu cea pauliciană (paterenă). Ei excludeau toată materialitatea și predicau uciderea corpului, pentru ajungerea mai repede pe treptele cele înalte spirituale. Pe lângă acești doui, se mai atașase și un alt călugăr cu numele *Teodosi*, care predicase că matrimoniul nu e de fel de lipsă, ci numai curățenia sufletului, care curățenie se poate căpătà numai prin eliminarea tuturor poftelor lumești și se retrase cu adepții săi prin munți, păduri și vizuine. Adepții acestui călugăr se numeau „*Adamiți*". O asemenea sectă se aflase în anul 1421 în Bohemia, pre care o nimicise *Zișca*.

1. C. Jireček îi slavizează și pre aceștia, numindu-i „Bosota".

Insă cu atâta nu erà încă destul. Impăratul româno-bulgar Ioan Alexandru Asan, devenise prin frumuseţea unei fete de jidov atât de farmecat, încât el se decise să o iea în orice chip de soţie. Soţia sa legitimă *Tudora*, fiica lui *Ivaanciu Basarab*, voevodul Munteniei, trebuià să meargă în mânăstire, unde îşi sfârşise zilele ca maică, cu numele *Teofana*. Jidauca se botezase şi primì numele împărătesei exilate în mânăstire, Tudora, şi devenì în adevăr soţia împăratului [1]). Jidanii, bazându-se acum pe sprijinul împărătesei Jidance, deveniră de tot obraznici, ca de obiceiu, când ajung ei la cevà, sau când i-ai ridicat din noroiu, şi făceau în toată ţara toate ce numai voiau, batjocoreau chiar în public pre creştini şi tot cultul creştinesc.

Astfel de lucruri se petreceau în imperiul româno-bulgar din Bulgaria. Deci Paulicianii, Hesichioştii Quietiştii, Omfalopsichistii, Adamiţii; Jidanii, etc., făceau ce voiau, jucau mândrele lor, pe când dincolo de Balcani vâjâià cumplit războiul cu Turcii.

Deodată apăruse un bărbat, care se declarase că va înfrânà heresia şi va restaurà pacea religioasă, cu numele *Teodosi*, despre care am amintit mai sus. De june trăise el prin mânăstiri. El a fost prin Târnova, Rusciuc, iar în timpul din urmă în *Argeş*, în Muntenia, unde se făcuse călugăr. După mai multe exilări şi pribegiri, se aşezase în fine într'un sat românesc în Bulgaria, cu numele *Calefaru*. Sediul principal al călugărilor din Bulgaria, erà mânăstirea românească *Zugrav*, unde cei mai mulţi călugări erau Români. Acì, în această mânăstire, s'a fost făcut multă literatură bisericească, de către călugări români, dar cu durere, toată scrisă numai în limba veche slavonă, prin care am mărit şi am ridicat noi singuri vaza şi mărirea rasei slave.

Aşà ordonase *Alexandru Streanţămir*, cam pe la anul 1333 ca să se traducă cronica lui *Constantin Manase* din greceşte în limba veche slavonă, de nişte călugări români, dintre cari unul se chemà *Filip* (1345), iar altul *Leontie* [2]). Tot aşà s'au fost scris în acel timp pe porunca lui Alexandru Asan, codicele şi memoriile din istoria româno-bulgară, negreşit toate în limba slavonă, apoi cărţi bisericeşti şi toată literatura bisericească tot de

1. Nicefor Gregoras, III, 558, edit. Bonnae.
2. C. Jirecek în opul sus citat, pag. 313 şi 314 îi slavizează, punând la fiecare nume câte un „j" la sfârşit: „filipj", „Leontij".

copişti români, versaţi în limba slavonă, scrise tot în limba slavonă, etc.

Aşà a fost ortodoxismul nostru, nu român, ci *slav*, toată religiunea şi credinţa noastră, nu română, ci *slavă*. Străinismul, străinismul blestemat, distrugător, de care ne-am tot ţinut lipiţi, legaţi, besmetici de cap, cu toată puterea noastră sufletească, tâmpiţi fiind prin egoismul popilor, prin prostia conducătorilor noştri, cari au fost scurţi la vedere, fanatici şi setoşi după tot ce erà străin, fără conştiinţă de sine şi de demnitatea lor......, toată cauza pentru ce poporul român a fost taxat pretutindeni, dar mai ales în Balcani, prin atâtea secole, şi chiar până astăzi, de un popor *slav*, pentrucă noi singuri am nimicit cu mâna noastră proprie sacrilegă tot trecutul nostru românesc, pentrucă noi singuri am tot desconsiderat toată existenţa şi cu ea şi toată istoria noastră ca popor românesc şi valoros, ca popor care ar fi putut deveni astăzi dominator nu numai preste tot Balcanul, ci chiar departe spre Est, preste Nistru şi Nipru, devenind aceea ce e astăzi Rusia; dacă nu aveam o religie slavă, dacă nu aveam un suflet slav, o scriere slavă, o literatură, o gândire slavă, o cugetare slavă, o mândrie slavă, o vieaţă slavă, în scurt tot numai *străinism*, propagat tot numai de noi înşine, dacă nu ne făceam prin *străinism* noi singuri sclavi străinismului.

E o boală cumplită ce roade necontenit, ce roade fără milă, şi astăzi, încă poate şi mai cumplit, la măduva existenţei noastre naţionale, această năzuinţă fatală după tot ce e străin prin care noi singuri ne sinucidem. E chiar o minune, că prin atâta Slavism, că prin atâta adoraţiune pentru străinism nu ne-am stâns dejà depe faţa pământului, precum sau stâns şi alte popoare. Dar aceasta e de lipsă să o ştim cu toţii, şi e cu totul cert, că dacă nu am fi avut dejà dela începutul formării noastre ca popor românesc o religiune slavă, ci am fi rămas la legea noastră veche latină-ro mână, dacă nu am fi luat scrisul slav, ci am fi rămas la cel latin pe care l-am avut şi care ni se cuvinea, astăzi aveam desigur o *istorie antică* frumoasă şi bogată în evenimente mari, naţionale, poate ca nici un alt popor şi nu cea sărăcăcioasă de azi, ce caută necontenit după fosile de român, fără să le mai găsească. Astăzi aveam o istorie din timpurile cele mai vechi înainte de venirea Slavilor în aceste părţi, atât în Balcani cât şi în Carpaţi; căci doar noi am fost pe aceste locuri înainte de venirea Barbarilor şi a Slavilor,

deci dar noi am trebuì să avem astăzi acea istorie veche cu cari se mândresc Slavii din Balcani atât de mult şi în un mod atât de exagerat. Astăzi am aveà totodată un alt prezent, un prezent puternic, mare şi frumos şi nu am fi atât de puţini, atât de decimaţi atât de sdruncinaţi şi impărţiţi prin toată lumea. Astăzi am fi un popor mare, puternic, lăţit peste tot Balcanul, peste tot orientul Europei şi nu s'ar vorbì prin toate părţile numai şi numai de Slavi, numài de puterea şi de forsa lor ci şi de Români, respective numai de Români. Astăzi n'am trebuì să cerşim (pe o parte), milă, graţie, bunăvoinţă (?) pe la curţile străine (Viena), n'am aveà lipsă (pe altă parte), de a recurge, pentru a cercetà istoria noastră (în special cea din Balcani) la izvoarele tendenţioase şi la falşificările slave. Istoria Balcanului ar fi astăzi o istorie curat română şi timpul pânăla întemeierea principatelor române dunărene n'ar fi atât de obscur, atât de nesigur, par'că n'am fi existat pe pământ, ci am fi picat din cer, iar Slavii şi cei ipnotisaţi de Slavi nu ne-ar negà cu atâta obrăsnicie, cu atâta satisfacţie trecutul nostru istoric depe amândouă maluri ale Dunării, astăzi nu ne-am sbuciumà atât de amar, căutând pretutindene *fosile* pentru existenţa de odinioară a neamului nostru.

Streinismul ! streinismul ! şi astăzi este el cangrena vechie ce roade cu putere la măduva existenţii noastre naţionale—adus, propagat, lăţit şi preamărit, de boerimea, de aşà numită inteligenţa şi aristocraţimea română, de clasele noastre conducătoare, de pătura noastră suprapusă, care de regulă ne-a nimicit numai neamul şi poporul, care aristocraţime, a fost totdeauna numai nenorocirea neamului românesc—eară resultatul acuma e, că acest neam românesc astăzi nu se mai poate ridicà din mocirla înfundată a corupţiunei şi a decădenţei sale naţionale. E tot indolenţa noastră vechie hereditară, nenorocită, tot lipsa de conştiinţă naţională sinceră şi profundă.

Astăzi alergăm încă mai mult decât odinioară mereu, mereu, tot bezmetici de cap, după tot ce e strein, şi mai cu seamă inteligenţa noastră, *boerimea română*, şi cu deosebire cea din România şi Bucovina. Mă rog, să-mi răspundă cineva, câţi boeri români avem noi prin Bucovina şi România, ca boerul român Stroescu din Basarabia?... Şi astăzi avem prea, prea multă slăbiciune pentru tot ce e strein şi prea puţine sentimente şi pricepere pentru tot ce e naţional, şi cu aceasta dovedim că avem prea

puţină creştere solidă-morală şi din această cauză prea puţină pricepere pentru existenţa noastră etnică pentru viitorul nostru ca popor român. De acolo e şi explicabil de ce *limba română* e batjocorită (la anul 1907) tocmai în Teatrul Naţional din Bucureşti, tocmai în Capitala României, tocmai în centrul (Sionul) Românismului, nostru. Şi dacă nu erà un *Iorga*, batjocorirea limbei noastre româneşti, tocmai în inimă, tocmai în acest Sion al Românismului mergeà poate şi mai departe.

In Teatrul Naţional din Bucureşti, d. e. în acest focar al culturii româneşti, în acest institut de creştere naţională aşà cel puţin ar trebui să fie, aşa e pe la toate popoarele culte din Europa se joacă piese teatrale în *toate limbele*, se joacă piese, tot traduceri dela streini, fără multă întrebare de's bune, de's folositoare ele pentru poporul, pentru cultura noastră română, de se potrivesc ele cu firea noastră. Acì se joacă piese streine de firea, de gândirea, de simţirea, de morala noastră, ba chiar batjocoritoare de neamul nostru, ca d. e. piesa „Manasse", scrisă de un Jidan în preamărirea Jidanilor din România, Se joacă piese teatrale traduse chiar din *ungureşte*, dela poporul cel mai duşman şi mai barbar al neamului nostru, şi încă la acea piese cu subiecte imorale şi de foarte prost gust. Piesei ungureşti *„Diavolul"* a lui *Molnar*, i s'a fost făcut prin anii 1909 şi 1910 reclame turbate. De zeci de ori s'a fost reprodus pe scena Teatrului Naţional românesc din Bucureşti această piesă. Ba unele ziare româneşti cu ifosul de grozav naţionale, de grozàv patriotice din România, în timpul ce combăteau cu aprindere politica de desnaţionalizare a Maghiarilor, la rubrica maximelor, dădeau cu multă predilecţie, *filosofia diavolului cu pinteni*". Asta e conştiinţa naţională, conştiinţa de sine? Asta e românismul *României libere?* Şi câte alte piese ungureşti se resfaţă pe scena Teatrului Naţional românesc din Bucureşti? Aţi auzit însă D-voastră cândva o piesă românească pe scena Teatrului unguresc din Budapesta??? Niciodată!!! Cât de rău se potrivesc vorbele noastre *goale* prin diversele gazete, prin camere şi senat, pe la conferinţe şi banchete cu pocalele pline, cu faptele noastre foarte ruş'noase. Asta e cultura cea mare cu care ne lăudăm atât de îngâmfaţi încât ieşim din piele? Ce conştiinţă naţională, ce conştiinţă de sine e aceasta la inteligenţa română aşà numită cultă din România, când depe prima scenă română răsună accentele cugetării şi a simţirii ungureşti, a unui po-

por unde o bună parte, unde jumătate din neamul nostru e strivit cu mijloacele cele mai bestiale? Așà se face educația națională în România??? Ce caută pe scena Teatrului Național din București piesele ungurești, mai ales atuncea când nevinovatele biblioteci populare din Arad și din alte locuri românești din Ungaria sunt confiscate, sunt arse, și îngrijitorii lor sunt dați judecății??

Se va zice poate că arta nu are neam și patrie. un motiv pe care-l pot învocà numai mișeii și aceia care nu știu ce zic, care singuri nu posed nici o cultură și sunt moralmințe decăzuți, sau care au un interes să vadă ca simțimântul național lâncezează. Marii critici au dovedit însă demult că dacă o țară sau un neam imprimă caracterul său propiu în ceva, acest ceva este arta lui.

E însă cu totul natural această aparientă foarte tristă, pentrucă prin toată România, în țara cea așà numită *„română”* așà numită *„liberă”* (liberă numai pentru Jidani, Greci, Ciocoi, Bulgari, etc) s'a încuibat pretutindene „Streinismul” în un mod îngrozitor și dejà cu totul periculos. Totul ce e în țară, boier' proprietar mare, arendaș, amploiat, profesor, medic, polițist, magistrator, industriaș, advocat, negustor, antreprenor, bancher, *medic de plasă și pe la sate*, etc. chiar și conducerea țării (mulți miniștri, mulți deputați și senatori) dar totul, totul se află astăzi sau în mâini cu totul streine, sau în mâini cu totul înstreinate [1])

Și anume în mânele (Ciocoilor, Grecilor, Grecoteilor, Grecomanilor și Jidanilor, apoi a Românilor greciți a Românilor jidoviți, a Româniior înstreinați, a Bulgarilor, Armenilor, Nemțiilor, etc...) cari nu numai că n'au nici o simție, ci sunt chiar

1. Sub „Conservatori” a fost condusă țara aproape totdeauna de foarte răi Români. Faptele renumite ale renumiților Români așà numiți conservatori foști odată și de atâtea ori la putere, precum: Cantacuzino, Tache Ionescu, Bădărău, Lahovary, Manos (u), Petre Carp, Ferechides, Marghiloman, Ghermani, etc..... ne stau încă și astăzi în foarte tristă memorie; a fost condusă de oameni (boieri, ciocoi), cari n'au avut niciodată înțelegere și simțimânt pentru națiune, nici pentru soarta Românismului, ci au fost chiar cu totul dușmani ai neamului românesc (chiar și numele lor sunt în cea mai mare parte cel mai străin, ca de ex. Lahovary, Cantacuzino, Pherechides, Haret, Karp, Marghiloman etc., etc.....), pentrucă tocmai aci în acest partid se află mai cu seamă Românii cei mai străini, cei mai înstrăinați (ciocoi), parveniți și cei mai periculoși la un loc. Manoperile lor lucrative, egoistice în afacerile Statului și în conducerea țării, înstrăi- narea și deteriorarea țării prin afacerile lor personale lucrative hapsine, a oamenilor patrioți mari din gură și în veci nesățioși de interese de pungă, e ceva îngrozitor. Acești conservatori, acești parioți mari, mari de gură, cu mici excepțiuni, au adus țara adeseori la prăpastie. Regimul conservator a fost totdeauna o nenorocire, un dezastru pentru țara română și

cei mai mari duşmani ai neamului românesc, care ştiu a-şi trage foloase personale mari şi grase din posiţiunea în care au ajuns. Numai ţăranul, bietul, a rămas *român*, dar pentru aceea este el cu totul urgisit şi batjocorit de această pătură coruptă, demoralizată, decăzută, dar suprapusă, conducătoare a României.

Din această cauză se află pe acolo atâta mizerie în popor în cât abià se mai poate face o paralelă potrivită între mizeria lui şi vieaţa unui altui popor (ţăran) din toată Europa. Acolo (în România) poporul e cu desăvârşire stors de toată vlaga sa de către tot streinul, de către tot gunoiul aruncat de toate vânturile din

---

pentru întregul Românism, tocmai de aceea pentru că acest partid constă, numai cu foarte mici excepţiuni nobile în cea mai mare parte numai din boieri (ciocoi), din străini (greci, Grecotei, Ciocoi, Jidani, Bulgari, Armeni, Jidoveşti, etc), fără inimă, fără conştiinţă pentru nevoile ţării şi a poporului român fară simţeminte româneşti; Avem încă proaspete în memorie faptele româneşti de foarte tristă memorie ale unor mari naţionalişti conservatori din mulţimea lor mare ce există. Tache Ionescu (cel cu afacerile petroleului), Mille, Manu, Lahovary (faimosul Ministru-reprezentant de odinioară la Viena, de unde tot personalul consular au constat numai din streini, cari nu cunoşteau nici un cuvânt românesc), Cantacuzino (cel ce a murit cu milioanele în Paris), C. R. Motru, profesor universitar, adoratorul jidanilor, cel ce voià să aibă cu orice preţ pre *Porn*, pre cel mai mare jidan din România şi cel mai obraznic ignorant, de coleg al său la Universitatea din Bucureşti, apoi Ferichide, Fleva, Gheorghe Panu, chiar şi un ministru de instrucţie (liberal) ca Spiru C. Haret (frate intim de acelaşi sentimente duşmănoase pentru poporul român ca şi ministrul maghiar de instrucţie „Appony"). Acesta voià să numească de profesor la Universitatea din Bucureşti pre un jidan, care are să crească generaţiunea tânătră română, să-i cimenteze în pieptunile lor fragede simţimintele nobile de patrie, naţiune, românism, lege, pre un jidan neîmpământenit încă şi care e tot odată un duşman notoric al tot ce e român, şi anume pre *jidanul Porn*. Care ministrru român de instrucţie interzice şi nu „*aprobează cu nici un preţ*" ca elevii din gimnaziul din Huşi să umble la şcoală îmbrăcaţi *in port naţional româ nesc*. O interdicţie ce întrece chiar toate atrocităţile Miniştrilor ungureşti. Ar fi bine când Appony ar trimite lui Haret o decoraţie, drept recunoştinţă şi o recompensă *naţional mgahiară*, căci amândoui sunt pătrunşi de aceleaşi sentimente pentru naţia română Acest ministru al Instrucţiunei Publice din România „Haret", e chiar cel mai pătimaş dintre toţi vrajmaşii curentului naţional şi nu e de mirare, căci el e un Armean şi nu Român. Şi astfel de oameni pierduţi, străini, periculoşi prin sentimentul, gândirea şi faptele lor, devin în România Miniştrii adecă acei oameni cari ar trebui să aibă sentimentele cele mai curate naţionale, cari au să ne scape în momente de pericole, precum e mai ales timpul de astăzi, ţara, poporul, Românismul întreg de nenorocirea, de catastrofa ce ne aşteaptă şi tocmai aceşti oameni depravaţi devin Miniştrii pentru instrucţiunea publică, resortul cel mai important pentru creşterea naţională a generaţiunei din România, ba devin chiar şi *Ministru-Preşedinte*, ca *Petrea Karp*, despre care vom vorbi mai pe larg mai la vale.

toată lumea, şi pripăşit pe acolo, şi unde acest gunoiu e susţinut şi sprijinit în această acţiune distrugătoare, chiar de către organele administrative ale statului, de către elita aristocrată, de către aşà numita inteligenţă şi clasa suprapusă română, fără nici o remuşcare de cuget, care aristocraţime (boeri) a adus Streinismul, Cosmopolismul, Jidovismul, Anarchismul, Nihilismul, Ateismul, Internaţionalismul, Servilismul, Sindicalismul, (d. e. faimosul bulgar Dr. Racov chi, devenit proprietar mare odată chiar şi funcţionar în România). Charlatanismul, etc. în scurt toate boalele, toate nenorocirele în ţară, de care suferă astăzi atât de amar poporul român, mai ales ţăranul din România. Prin ei, şi cu ei streinismul a copleşit totul. Ţara se svârcoleşte şi se sbate, ca un peşte pe uscat ca un miel îmbrăţişat de un lup, desperat ca să scape de îmbrăţişarea încleştată, nimicitoare a polipului sugrumător al *Streinismului.*

Dar totul e în zadar, căci Streinismul e *D-zeul* acestor mari, mari patrioţi. Acestui Dumnezeu strein se închină ei besmetici de cap sacrificându-se chiar pre sine. In care, mâni se aflä d. e. petroliferele României, artera cea mai mare şi mai abundentă de bogăţie naţională ce ar puteà ridicà renumele României şi al poporului român în toată lumea? In mâni streine! Nu vorbesc de modul cel foarte păcătos cum au ajuns aceste bogăţii enorme naţionale (private şi a statului român) în mâinile străinilor, nici de rolul cel prea trist şi păcătos care l-a fost jucat în această privinţă unii guvernanţi ai statului român (şi acì au fost iară Conservatorii (Ciocoii, Grecii, Greciţii, Jidoviţii, etc), în frunte cu „*Luceafărul*" României: *Tachi Ionescu,* împreună cu satelitul său Bădărău şi cu fostul său prieten sincer Petrea Carp, fost chiar prim ministru al României, etc), săvârşite negreşit toate numai „in majem gloriam Romaniae" adică numai în mărirea României şi a Românismului întreg.... aceasta o las pe seama altora, care pot tratà mai exact şi mai pe larg această afacere destul de ruşinoasă şi destul de nenorocită pentru România. Ei voiu să relevez la acest loc numai în treacăt rezultatul acestei guvernări păcătoase, fără nici un pic de conştiinţă naţională ale acelei administraţiuni corupte, dacă privim astăzi unde în care mâini a ajuns ţara şi averea ei naţională, la ce stare deplorabilă de plâns au ajuns pământul şi populaţiunea română din acele districte petrolifere; unde au ajuns ţăranii posesorii de odinioară, al acestui sol bogat românesc, puternic, petrolifer şi în ce stare deplorabilă decăzută se aflä ţărănimea din România, astăzi baza şi exis-

tenţa statului român. Dacă e baza atât de ticăloasă, atât de neglijeată ce-i atunci cu organismul întreg?? La Bulgari, la Serbi, ba chiar şi la Greci, nu se alfă aşà ceva.

Mai departe. In care mână se aflà industria şi comerţul ţării? In mâni streine! In care mâini se află capitalurile ţării? In mâni streine! In care mâni şe află *presa românească* (a patra putere în România, a *doua* putere în stat)? In mâni streine! Unde, încotro curge toată munca, productele ţăranului român, stoarse cu atâtea sudori de sânge depe spinarea lui? In mâni streine. In care mâni se află latifundiele, moşiele cele mari şi mănoase, pământurile cele mai fecunde, pădurile odată atât de estinse ale României? In mâni streine!!! Iată numai vre-o câteva numiri din acesti mari posesori de latifudii, d. e. Fişer cu 150 de moşii, Juster cu 60 de moşii Marcu Guster, Leib Sachter, Herşcu Nacht, Leib Goldstein, Avram Herş, Campel Herşcovici, Marcu Solomon, Itzzig Kohn Rapaport, David Schleich, etc. toţi tot neaoşi Români ai fericitei Moldovei, leagănul eroilor a neamului nostru. Mai departe: In care mâni se află funcţiunile private pe la diversele stabilimente de comerţ şi de industrie, pe la întreprinderi ale statului, ale oraşelor, ale judeţelor, ale comunelor, pe la diferite bănci şi comptoare etc., ba chiar şi în funcţiunile statului, care au un rol deosebit de important pentru starea igienică, economică, culturală, naţională şi morală a întregei ţări precum, d. e. posturile de *medici* pe la oraşe dar mai ales pe la *comune şi plase*, pe la diferite instituţiuni şi spitale private, judeţene, comunale, ba chiar şi pe la *spitalurile Eforiilor bisericeşti*???.... apoi posturile de spiţeri pe la toate farmaciile din ţară, de veterinari, etc. etc. care au de a îngrijì de sănătatea, de salubritatea, de starea igienică, de bunastare sanitară a judeţelor şi a comunelor, de stare, economică-naţional-morală mai ales a poporului român de la ţară? In mâni străine! jidoveşti! Aproape toţi medicii pe la sate sunt tot jidani. Halal de această îngrijire de sănătatea ţăranului român din partea statului român. La Bulgari, la Serbi, la Greci nu se află aşà cevà!!

Amăndouă facultăţi de medicină, dar mai ales cea din Iaşi sunt superpline, ticsite de studenţi Jidani, care capătă pe lângă că studiază degeaba prin toate şcoalele româneşti, la acea încă şi deosebite favoruri şi înlesniri în detrimentul studenţilor români. Şi tocmai aceşti Jidani, tocmai acastă lepră a omenirii, sunt plaeaţi ca medici prin toate plăşile şi satele Moldovei!!! ca să otrăvească, să omoare poporul român cu „delac“ cu carne de vite perite,

chiar desgropate din cimitirul vitelor, pentru cari crime nu se află judecători în statul român, pentru că paraua jidanului e în stare în România să facă toate, apoi cu făină de păpușoi de atâția ani mucigăită, de unde vine pelagra în popor, apoi cu brânza stricată etc. etc., cine le mai poate enumără, ca să omoare pre *„goim"* în numele lui *Jehovah* și pe porunca *„Talmudului"*. Chiar și profesorii depe la școalele medie și de pe la Universitățile din București și Iași, cari trebue să fie numai Români și bărbați aleși din *poporul român*, pentrucă numai aceștia pot crește generațiunea, viitorul României și a Românismului întreg, pentru că numai aceștia pot cimentă în inimile fragede tinere, române, *idealul sfânt național, al solidarității, al unirei române, puterea de acțiune pentru ajungerea țintei*; *„Viitorul românismului întreg"*,—sunt în mare parte străini și anume: Greci, Armeni, Bulgari ba chiar și Jidani. Deci așà de departe a ajuns *România modernă, România română*, încât astăzi Jidanul are să învețe generațiunea tânără română din România-liberă (?), ce e patriotismul, ce e naționalismul, ce e a fi român. E ceva direct îngrozitor și suprem indignator. E decadența noastră morală, socială, este în scurt peirea noastră cea mai rușinoasă totală, și totuș suntem atât de lăudaroși, atât de închipuiți de sine, și foarte mari Români de gură, dară indolenți, consmopoliți, nepăsători, ticălos. Priviți peste Dunăre Bulgarul, Sârbul și Grecul care nu e de viță aleasă română cu care ne place a ne lăudà atât de mult, dar unde ni se potrivește de minune proverbul roman „obstaf umbra magno momini" nu are aceste calități mari românești. Iată ei ne-a întrecut dejà și mâine vom fi chiar de râsul și de batjocura lor. Iar noi putem atunci mai departe dormi somnul corupțiunei și al indolenței.

O aparință foarte tristă și nenorocită ne înfățișează în această privință în prima linie Universitatea din Iași. Acì sunt ca profesori cei mai mulți streini [1]). Și tocmai acì în orașul cel mai infec-

1. Aci dintre profesorii Universitari, unul *Garabet Ibrăileanu*, e Bulgar (aceasta le-a dovedit el și prin scrierile sale în chestia Românilor din Serbia și Bulgaria, publicate în „Arhiva" și „Viața Românească" din Iași :) altul *C. Botez* e Armean, al treilea *Aureliu Candrea*, recte Avraam Hecht e un jidan și filolog iudaic de limba românească. Apoi mai e și faimosul filolog și filosof *Eug. Porn*, cel cu protecția d-lui Haret, Ministru de Instrucție, încă un jidan și amic de inimă și de suflet al marelui adorator de jidani și profesor la Universitatea din Bucureștì, al lui *C. R. Motru*, etc., etc..... (vezi „Neamul Românesc" al lui N. Iorga, Anul IV, No. 3, 1909, Articolul: „Cursurile Universitare de vară pe anul 1908" de A. C. Cuza, etc.....).

tat, cel mai copleşit de streinism (de Jidovime), aci în capitala Moldovei, ţara cea mai lovită de „lepra jidovească" unde toată vieaţa oficială socială-familiară-religioasă,-morală-naţională, unde toată creşterea tineretului român, unde toată literatura şi arta etc. etc... în scurt totul, totul e înstreinat. Această aparinţă e de tot amară, de tot desperată şi ne arată tot viitorul ce o să fie din noi.

Atunci, după toate aceste enorate, mă întreb : Ce au mai rămas *român* şi adevărat *naţional-român* în toată România ???... Nimic alta, afară doară indolenţa, nepăsarea, ticăloşia şi trândăvia *naţională* a păturei suprapuse, a inteligenţei, a nobilimei celei aşà numite române, a boerilor streini, *ciocoi*, străin de ţară, de neam, de conştiinţă română, afară doar numai egoismul, hapsinismul, nesaţiul cel mai desăvârşit ale claselor conducătoare, al marilor patrioţi.

In România se observă dejà de lung timp din partea conducerii oficioase a statului atât la rezortul estern, cât şi cel intern, ce priveşte apărarea onoarei, valoarei şi a prestigiului naţional-român indecomun o indolenţă, o nepăsare grozavă, direct indignatoare. Decorarea d. e. acelor mai mari duşmani ai Românilor precum: a lui *Jesensky, omul-hienă* a Românilor din Ungaria cu ordinul cel mai înalt al României, sau a contelui *Aerenthal*, care calomniase pe când trăià pre Românii din Ungaria direct înaintea coroanei de „*iredentişti*" ca să aibă numai causă de a loví în ei, pentrucă erà înrudit cu Ungurii şi ţineà pre o unguroaică de soţie, care erà un duşman incarnat al Românilor, deşi a fost odată ambasadorul Austriei în Bucureşti, şi ar fi avut toată causa ca să stimeze şi să iubească pre Români. Ei bine! Acest bărbat perfid, acest duşman al Românilor a fost decorat, chiar cu „*Marele cordon al ordinului Carol*"; sau decorarea scandaloasă a unui Jidan *Wolf Lenzberg* din Suceava (Bucovina), a unui om, care pe lângă că e Jidan, e şi un duşman neîmpăcat al Românilor, care a calicit o mulţime de Români munteni din Câmpulung—cu o decoraţiune atât de înaltă, de care nu s'a învrednicit încă nici un român, din Bucovina chiar nici un membru al academiei române din Bucureşti, sau alţi români fruntaşi, care luptă pentru neam. Sau decorarea cu ordine înalte a lui *Pace, Bourguinon, Krausz, Vessely, Kochanowsky, Uhlman*, toţi, duşmanii cei mai incarnaţi a tot ce e românesc în Bucovina, dar mai ales decorarea lui Pace care a fost guvernor al Bucovinei de foarte tristă amintire a erei pace şi Bourguinon când amândoi au fost călăii cei mai mari

şi mâncători ai Românilor din Bucovina, e direct o batjocură ne mai pomenită în analele istoriei, ce se face cu distincţiunile statului şi a poporului român, şi a indignat toată lumea din Bucovina.

Pe altă parte ignorarea desăvârşită a celor mai buni şi mai vrednici români, numai pentrucă sunt Români e ceva de tot la ordinea zilei în politica bărbaţilor mari de stat ai României şi e o procedură de a face direct *„râs”* şi *batjocură”* din toată cauza românească, şi aceasta tocmai de către acea instanţă română, de către acei bărbaţi care au sfântă datorie de a ridicà sus prestigiul României, de a apărà valoarea, onoarea şi prestigiul neamului românesc ori pe unde s'ar aflà el ! ! ! dar nu de a decorà pe *călăii* Românilor. Această procedură de tot tristă, slugarnică, ruşinoasă, fără demnitate naţională, fără caracter, necalificată, ne documentează pe o parte superficialitatea indignatoare, condamnabilă şi foarte mare, apoi indolenţa grozavă şi, în fine, lipsa totală de judecată şi de simţimânt naţional a acelor de sus, de sus, mari patrioţi, iară pe altă parte un *servilism*, un *sclavism* de tot ruşinos, degradator, nedemn de un stat onest, energic, ferm, şi conştient de sine.

Tot aşà ne arată bărbaţii politicieni şi oamenii de stat ai României şi cei aşà numiţi inteligenţi în frunte cu renumiţi profesori de istorie la Universitatea din Iaşi A. D. Xenopol, (: şi aceasta a documentat el prin multe scrieri şi publicaţiuni, prin diverse reviste literare (Archiva, Viaţa Românească, Reviste-Idealiste, „Ovid” din Constanţa, etc, etc. o ignoranţă surprinzătoare şi o nepăsare compătimitoare asupra tot ce priveşte situaţiunea Românilor din Bucovina, care se află la frontiera, tocmai la nasul d-sale) o neştiinţă totală asupra împrejurărilor foarte nenorocite în care trăiesc fraţii Români din Bucovina şi sub diversele stăpâniri străine, barbare pe unde elementul românesc e strivit, e nimicit cu desăvârşire (în Serbia, Istria, Bulgaria, Basarabia, Bucovina, Epir, Tesalia, Macedonia, Grecia, Albania, Tracia, Rusia, etc.). In România Modernă se află astăzi atâta egoism, atâta indeferentism (afară de unele foarte puţine excepţiuni), atâta nepăsare naţională, încât noi ceilalţi Români, maltrataţi, subjugaţi care aşteptăm dela România eliberarea noastră, care căutăm în ea tot idealul noatru, toată speranţa noastră în un viitor mai bun, mai fericit şi puternic, trebue să ne îngrozim şi să desperăm de soarta ce ne aşteaptă, de soarta Romanismului întreg. Şi de unde provin toate aceste calităţi atât de nenorocite ce nimicesc toată existenţa noastră? Din causa

adoraţiunei exagarate, nebune, degratoare pentru tot ce e strein.

Chiar şi naţionalistul cel mai mare din România, *N. Iorga*, cel puţin aşà ne apare el din conferinţele sale ţinute pretutindene prin ţară şi în Cameră, din scrierile lui publicate pretutindene, şi în revista sa proprie literară : „Neamul-Românesc" etc... e cu totul înfundat, înomolit în noianul Streinismului. El, marele naţionalist Iorga, e un adorator atât de înfocat al Streinismului, încât această adoraţiune trece în salto mortale preste sentimentele sale naţionale atât de mult profesate, atât de mult arătate în scris, dar mai puţin în fapte. Iată un exemplu : Eu nu am putut, nici tipărì în institutul său tipografic „Neamul-Românesc" lucrarea prezentă pre care am voit să o pun în tipar la o firmă curat românească, nici ai dedicà, această lucrare, care, cred, că e destul de interesantă, şi că nu i-ar fi făcut nici o ruşine dedicaţiunea aceasta. Cel puţin am voit să argumentez prin această *faptă* adoraţiunea mea ce o am pentru un bărbat adevărat naţionalist, precum îl credeam din vorbele şi din scrierile sale. Dar amândouă dorinţe, foarte modeste au fost respinse. Cauza? Pentrucă prin lucrarea de faţă, deschid prin argumentele sdrobitoare, ce le pun înainte la mulţi ochi, şi arăt cât de tendenţios, cât de nedrept e faţă de Români, *L. Jirećek* acest istoriograf faimos al Bulgarilor, pentrucă arăt mutra adevărată al acestui pretins savant, apoi pentrucă d. N. Iorga e un mare adorator şi mare amic al acestui mare defaimator al neámului nostru, care calcă în picioare toată istoria poporului român din Balcanii, ridicând pre Bulgarii din Balcani până'n al zecilea cer, ca unicul popor istoric şi cultural din întreg Balcanul pe contul Românilor.

Deci Iorga, marele istoriograf *român*, marele român, marele naţionalist, se crede dator a adorà cu toată puterea sufletului său pre un istoriograf nu numai strein dar şi duşman al neamului nostru, care denegà în scrierea sa „Die Geschichte der Bulgaren", Prag. 1876, înaintea lumii, toată existenţa, toată valoarea puternică culturală a poporului român din Balcani prin tot evul de mijloc.

Iată, aşà se potrivesc *vorbele şi scrierile* noastre cu *faptele* noastre, şi aceasta la Românul cel mai bun, cel mai naţionalist din întreaga Românie. Ce o să fie atunci cu ceilalţi Români din România cari sunt mai puţin buni ca d. N. Iorga? Eată o constatare care ne pun mult, mult, foarte mult pe gânduri.

Şi pe o atare bază naţional-morală vrem să devenim noi odată încă un popor mare, puternic şi stimat? Nici odată fraţilor! E prea putredă baza pe care ne mişcăm. Nici o mirare deci dacă ne-au întrecut dejà Bulgarii, Serbii ba chiar şi Grecii poporul cel mai ticălos din lume.

Streinismul! Streinismul! aceasta e nenorocirea noastră. Adorarea lui nebună e efectul fatal al creşterii noastre în toate soiurile numai română nu. Dacă suferim noi cei subjugaţi de domnii streine, tirane, barbare, de acest streinism, e explicabil deşi nu scuzabil; căci oricum tot vina noastră e dacă ne lăsăm a fi sugrumaţi şi călcaţi în picioare şi nu punem o rezistenţă energică, rezolută, dacă nu putem arătà că avem sânge şi vieaţă în noi, precum o face fiecare individ, fiecare popor conştient de sine şi de dreptul său, dacă ne lăsăm a fi nimiciţi prin o cultură străină corumpătoare, nimicitoare de conştiinţa nimicitoare de sine, de simţ naţional, şi nu ne apărăm de această nimicire etnică cu toate mijloacele, fie şi cu „ultima ratio", cu revoluţiunea cu vărsare de sânge. Căci numai reacţiunea energică are efectul cel mai puternic faţă de barbari şi numai sângele aduce pre tirani la rezon.

Timpul de azi rafinat, perfid, rapace, hapsin, barbar şi sălbatic, dar învălit cu apucături de ochi, în forme de legi şi paragrafe, nu cere dreptate, nu cere libertate, nu! ci inpilare şi sclavie sub formă mai mizerabilă decât aceea din timpurile trecute, deci el nu cere *pace*. Nu! Pacea nu există nicăieri. Aceia care întrebuinţează acest cuvânt sunt numai nişte şarlatani rafinaţi şi înşelători ai lumii. O „*pace eternă*", pe care voesc unii şarlatani, şi înşelători rafinaţi, a o propangà, n'a existat nici odată în Univers, nici nu există nicăieri în lume, cu atât mai puţin pe acest pământ, atât de defect, nici nu va existà niciodată cât va existà Universul (lumea), din contra, prin lupte, prin lupte crâncene, mari, puternice s'au evoluţionat, s'au format lumea şi toate ce se află în lume, prin lupte mari şi puternice merge, păşeşte tot progresul în Univers, în omenire. Unde există o pace? şi încă la acea „eternă"? Să răspundă filosoful zăpăcit, lipsit de minte! Nu vede el că răsboiul e pretutindeni? In fundul oceanului, ca şi pe scoarţa pământului, ca şi în Univers, unde în fiecare clipă un soare dispare înghiţit de altul mai mare mai puternic, unde o cometă de milioane de ani rătăcitoare, se pierde într'un cataclism celest, dar care pentru Univers este un fapt fără importanţă.

In fundul oceanului ca şi în buricul pământului se petrece zilnic drame. Pretutindeni eceiaş luptă aprigă, acelaş atroce răsboiu. Nici în corpul nostru, nici chiar când dormim nu e istă pace..... Deci unde e pacea? şi incă la acea cea eternă? Nicăeri!! O atare pace nu e nici imaginabilă, ea nu esistă în univers. Şi dacă ar fi, atunci n'ar esistà lumea, n'ar esistà nici universul. Deci cine vorbeşte cine propagă pacea? Numai mişeii, trândavii şi înşelătorii lumii.

Aceia care întrebuinţează cuvântul *„pacea-eternă”*, îl întrebuinţează drept o mască, numai ca mijloc pentru a puteà mai bine întrebuinţà crudelitatea, nedreptate, despotism, barbarie, exploatare şi nimicire. Timpul de azi nu cere pace. Nu! Ci din contra sânge şi iar sânge. Nici un bărbat nu merită să fie numit bărbat, care nu luptă, care nu îşi pune mai bine vieaţa sa, decât să se plece, decât să se încovoieze înaintea mişelului, sau să privească nepăsător cum sufer nedreptăţi şi tiranii acei care ne sunt cei mai scumpi în vieaţă, acei care sunt ai noştri, acei pe care îi iubim. Nici o naţiune nu merită să existe, care concede că calităţile, virtuţile, obiceiurile ei, firea ei proprie aparte de celalte naţiuni, ca limba, pământul şi credinţa ei, să-i fie călcate în picioare şi prădate sau nimicite, care priveşte cu braţele încrucişate cum baza existenţei ei *„poporul”* e nimicit sub modurile, sub tertipurile cele mai rafinate, sub cuvânt de lege, constituţie, civilizaţiune şi cultură, care nu ştie a-şi apără dreptul seu sfânt cu energie, cu putere în orice mod, fie şi cu ultima ratio, cu *„sângele”*.

Totul ce trăieşte ce se mişcă, deci toată lumea, toate popoarele se agită pentru drepturile lor sfinte naţionale şi nu se sperie nimeni de o niţică de sânge, când e vorba de a rupe lanţurile, de a luptà prin *„sânge”* cu putere şi de a luptà dela tiranii zilei drepturile la vieaţă, călcate în picioare.

In Austria îi vedem pre Italieni (studenţii italieni din Istria, Triest şi Tirolia) Slovenii, Croaţi, Cehi, pre Rutenii din Galiţia. In Galiţia se varsă sânge de Rutean (în Iulie 1910). In Bosnia îi vedem pre Serbi de care are astăzi Austria şi guvernul ei atâta respect, etc. etc... cum se luptă cu mare energie, şi resoluţi pentru drepturile lor călcate în picioare.

Dar ce facem noi Românii din Austria—din Ungaria şi de pretutindene pentru ca să punem în respect pre tiranii, pre opresorii, pre călăii noştri??? Da! facem lucru foarte mare... Facem întru-

niri de protestare cu mare tămbălău din gură prin Bucureşti, Iaşi Craiova, Brăila, etc. şi îmbătăm lumea cu apă rece. Din gură am omorît într'un minut pe toţi duşmanii Românismului. In fraze şi vorbe goale e neîntrecut Românul de azi şi mai ales inteligenţa din România ! ! !...... şi dejà a doua zi după întrunire, a evaporat totul din *inimile cele de paie* ai marilor Români, şi crai din tufă, ca şi când n'a fost nimica. Vorbim de ne omorîm, apoi facem la „*moţiuni*" de ne umflăm, şi apoi ne culcăm şi dormim somnul trândăviei şi al indolenţii. Pe când fapte, fapte, nicăieri. De câteori nu s'a fost proclamat cu o limbă grozavă de 10 coţi, cu o furie ridicolă-neputincioasă, boicotarea mărfurilor şi a provenienţelor ungureşti? Ei ! şi cine, s'a ţinut de cuvânt? Nici măcar unul din cei mulţi şi mari români? Unde sunt Faptele? Faptele? Faptele? Căci numai ele valorează ceva în zilele de azi. Aceasta e rasa latină cu care ne lăudăm necontenit şi peste măsură că suntem? Din contră, aceasta e signatura adevărată a unui popor decăzut prin care am devenit dejà un popor de batjocură şi proverbial pentru toţi. Noi am devenit a fi mai decăzuţi, mai jos, mai inferiori decât chiar Rutenii (care ne slavisează în Bucovina), decât Bulgarii (sclavii de ieri ai Turciei) mai inferiori chiar şi decât Grecii, poporul cel mai ticălos din lume. Căci nici ei n'au frică de moarte, de puţin sânge, căci şi pe ei îi vedem că se expun adeseori, fie şi pentru o cauză de tot ticăloasă,—dar pentru ei e această ticăloşie un ideal sfânt, pentru care ideal ştiu ei a-şi sacrificà şi viaţa lor—însă lumea cea coruptă, rafinată, ticăloasă, perversă ca şi ei (Grecii) adică =*Europa fărţăită*", îi sprijineşte în această ticăloşie şi îi preţuieşte tocmai de aceea, mai mult decât pre noi, cei ce ne mândrim mereu cu testemonie ridicole de bună purtare, tot dela acest for corupt, dela această „*Europă demimondă*".

Şi apoi, sângele, sângele are ceva fermecător în sine. El inspiră, te ridică din letargie, din decadenţă, el dezvoltă caractere mari, sublime, ridică moralul, energia, puterea, el rupe lanţurile sclaviei, el fărămă cetăţi, state şi imperie corupte, de Dumnezeu blestemate, el doboară la pământ pre tirani, el ridică sus, sus pre cel mai mic popor la înălţimi cereşti. Sângele e sămânţa cea mai sfântă şi cea mai roditoare, din el răsare mii şi sute de mii de suflete mari şi puternice, eroii-liberatori a unui popor călcat în picioare. Lucrurile cele mai mari şi mai însufleţitoare tot numai cu sânge şi prin sânge s'au făcut, s'au câştigat, s'au sancţionat, pu-

tem zice, s'au sfinţit. Christos a sigilat învăţătura sa, cu care ne lăudăm noi astăzi atât de mult, fără să fim cât de puţin pătrunşi de ea, fără să o urmărim, fără să o înţelegem cât de puţin, tot numai cu sângele său ! ! ! Pentrucă drepturile răpite, pentrucă adevărul se cucereşte şi nu se cerşeşte ; iar cucerirea adevărată şi trainică se face numai prin sânge. Această axiomă va existà cât va existà omenirea, cât va existà lumea.

Pentru a puteà ajunge lucruri mari, sublime, trebue deci a riscà niţel poziţia, cariera (trecătoare, efemeră), avantajul, ba chiar vieaţa, trebue să riscăm egoismul personal-individual, care ne-a căşunat dejà atâtea nenorociri, trebue să punem fiecare toată personalitatea noastră în cumpănă, ca prin o luptă energică inspiratoare să trăim pentru viitor şi nu numai pentru prezent, după cum zice proverbului francez „aprez moi le deluge", pentruca să putem trăì liberi ca un om cinstit, nu ca un sclav ticălos.

Dar cu cât mai dureroasă, mai condamnabilă e aceestă înstrăinare a neamului nostru în *România* în aşà numită *„ţară-liberă"* unde inteligenţa e de tot înstreinată, unde ţara, unde poporul se poate creşte aşà precum îi dictează necesitatea, precum cer trebuinţele sale proprie naţionale, unde nu există presiunea barbară sub titulele şi modurile cele mai perverse şi mai rafinate-moderne, ale unei rase streine prepotente (neamţ, maghiar, slav, grec), a unui guvern, a unei domnii a cărei toată activitatea culturală se bazează pe un sistem rafinat şi bine cugetat dejà de secole de ani (Austria în Bucovina, Maghiarii în Ungaria, Rusia în Basarabia, Grecii în Grecia şi Macedonia, Serbii în Serbia etc.), de a nimicì tot ce e bun şi sănătos în jurul său, de a înecà toate elementele naţionale ale popoarelor mai mici, mai ales pre Români din Austro-Ungaria în cloaca cosmopolitismului *austro-germanoevreesc*, a cărei unica misiune înaltă, sublimă e nimicirea conştiinţei de sine al poporului român şi exploatarea lui complectă.

Dar inteligenţa română din România, şi mai ales acei care se ţin singuri de mari Români, de mari naţiionalişti, nu ştiu, n'au nici o ideie, nu cunosc această situaţiune atât de nenorocită atât de pierdută a Românilor subjugaţi, ci din contră decorează şi îi onorează pe calăii şi ucigaşii lor, şi apoi se îmbuibă fără grije, cu Strienismul, ies din fire şi din piele în adorarea a tot ce e străin, ba chiar se mândresc cu această adorare, ridicând Streinismul sus sus pe umerii lor, şi puindu-l drept *Dumnezeu* pentru toate acţiunele lor, numai ca să capete dela aceşti streini testimonie batjo-

curitoare de o bună conduită pentru ca prin acest testimoniu, prin aceasta adorare a Străinismului, să arate—aşa o cred aceşti rătăciţi—că ei posed o cultură şi o civilizaţiune deosebită, superioară [1]), iară deplomaţii României pentru ca să capete „diplome de bună purtare" din Viena sau dela „fărţăita" Europa. Nu-i aşa? Aceasta e misiunea adevărată a României??

Toate acestea ne documentează, că ne aflăm departe, foarte

---

1. Celebra tragediană română „Bârsescu", astăzi Radovici, venise în Suceava, in luna Martie 1907, cu o trupă „română" de actori din România, ca că însufleţească niţel pre Românii de acolo, înstrăinaţi printr'o cultură şi o creştere germano-ovreească-austriacă, pentru Românism, cu un program de piese teatrale cu un conţinut complect *nemţesc-jidovesc*. Nici o piesă română, nicĭ chiar de leac, nu se aflase în acel program şi totuş programul acela apelase la o cercetare în masă a tuturor Românilor din Suceava. Erà un scandal întreg, râdeau chiar şi Jidanii de românismul grandios al Românilor din România-liberă.

Un alt exemplu:

Un artist aşà numit român, cel puţin numele îi sună cam româneşte „Corfescu", cu doamna sa, soseşte la 16 Ianuarie 1910 în Siret (Bucovina), ca să dea acolo un concert pentru inteligenţa română de acolo, cu un program de piese muzicale încă absolut numai străine. Iată ce zice „Patria" din 21 Ianuarie 1910 No. 5, ce a apărut odată în Cernăuţi, referitiv la acest concert: ..... „Noi, Românii Bucovineni, decâte ori un om de valoarea d-lui Corfescu, vine din regatul liber în cuprinsul ţărişoarei noastre, aşteptăm dela el să ne inspire dragoste pentru tot ce e al nostru, de orşice e românesc şi numai românesc, căci al de-a străinism avem destule şi prea destule. Căci străină ne e dejà şi vieaţa noastră în patria noastră înstrăinată. De ar fi constat programul numai din cântece româneşti, cari răsună aşà de rar prin scenele oraşelor noastre, atunci mângâierea noastră sufletească, înălţarea conştiinţei noastre ca popor vrednic de respect, ar fi fost adevărată şi am fi fost mândrii de acest concert, dar aşà ne-am depărtat dela acest concert cu oareş care durere în sufletul nostru, văzând că fraţii noştri din România nu înţeleg situaţiunea naţională tristă, chiar foarte tristă, în care ne aflăm".

Şi e de remarcat, că Seretiul e astăzi, de când se află sub Austria, cu totul înstrăinat. Pe când se aflà Seretiul încă la Moldova popŭlaţiunea de aicea erà numai română. Acolo se află breasla veche română de negustori, de meseriaşi, vieaţa românească pulsà în toate stratele societăţei de aicea. Astăzi sunt Români pe aicea numai vreo câţiva, şi aceştia se luptă din răsputeri, disperaţi cu *Străinismul* importat de binecuvântata Austrie, care străinism e arogant, hapsin, barbar, rapace. Sărmanii Români, au de a luptà cu Jidani, Nemţi, Poloni, Cechi, Unguri, dar mai ales cu Rutenii, cei mai periculoşi, cari i-a copleşit dejà cu totul pre Români. Se luptă sărmanii Români pentru existenţa lor naţională, ca ultima flacără de lumină, dar fraţii din România, nici dl profesor Xenopol, nu ştie despre aceasta, ci laudă grozav, prin toate foile şi revistele literare române fericirile şi raiul Românillor bucovineni de sub Austria, deşi Seretiul, deşi Bucovina e la frontiera nasului său. Indecomun referinţele naţionale din Bucovina sunt foarte triste, se poate zice fără exagerare, mult

departe în dosul celorlalte naţiuni, chiar şi a celor mai mici şi mai obscure din Europa, că ne aflăm mai îndărăt şi mai jos decât Bulgarii pre care ieri i-am ridicat din mocirla peirei lor, mai rău chiar

mai triste chiar decât cele din Basarabia, pentrucă în Basarabia nu existră măcar „Schulzwang-ul” austriac, adică trimiterea cu sila la şcoală, ca acolo să fie copilul conrupt şi demoralizat, desnaţionalizat, pentrucă aci în Austria se întrebuinţează, ceeace nu se face în Basarabia, mijloacele cele mai rafinate, sub patronajul şi sprijinul guvernului austriac, numai spre a nimici elementul românesc din ţară, şi totuş dl profesor Xenopol nu găseşte destule cuvinte de laudă pentru guvernul austriac din Bucovina, şi totuş artiştii români (artişti pentru pungă), inteligenţa din România, etc. vin mereu ca să ne arate, nouă, sărmanilor Români înstrămaţi, nu „arţa românească, ci „arta strămă”, nu „cultura română”, ci „cultura străină”, şi aceasta se chiamă în România *„conştiinţa naţională”*.

Un al exemplu:

La anul 1906 făcusem o excursiune cu un grup mai mare de Bănăţeni la Bucureşti, să văd şi să admir Expoziţiunea generală a României. Intr'o zi, eram o societate mai mare de excursionişti, împreună cu unele dame, mergeam dela seminarul central Nifon spre centrul Bucureştiului, pentru a vizità locurile mai importante ale oraşului, când deodată ne ţine calea un om elegant îmbrăcat, ce ni se recomandă fără a'l fi vorbit, ca redactor, literat şi mare Român etc.. El ni se vâreà în suflet cu o vehemenţă de tot obraznică, îmbiindu-ne să primim dela el, gratis, nişte gazete reviste ce le purtà pe sub suoară, pre cari le-ar fi redactat el singur, şi cari ar fi având—aşà ne ziceà el—o mare misiune: de a creşte, adică de a deşteptà şi de a cultivà poporul român din România. Dar surprinderea noastră erà şi mai mare, când vàzuràm că aceste gazete-reviste, ce erau menite să cultive poporul român, erau tipărite în limba franceză. Negreşit că noi i-am refuzat primirea acestor gazete cu indignare.

Iată minunea mare, cum se face cultură română în România. Un român *mare, înfocat, redactor* şi *literat*, căruia i se sbate inima din piept, sufletul îl munceşte, mintea îi stă pe loc, simţul său mare românesc îl omoară de durere pentru fericirea culturală, pentru soarta poporului român aşà ne asigură acest mare român — dar care se ruşinează de limba română şi propagă toate aceste fericiri culturale în poporul său înapoiat într'o limbă străină, în limba franceză.

Apoi aceea ce ne indignase şi mai mult, erà obrăsnicia lui fără margini, cu care se sileà el să facă propagandă între noi pentru foile lui franceze, deşi noi declarasem că suntem Români de dincolo, din ţările române subjugate, şi că avem lipsă de cultură română şi pentru aceasta am venit aci în Bucureşti, şi nu de cea franceză.

Erà pentru noi un moment trist, de o decepţiune amară. Şi aceasta e numai *un* exemplu din sute de mii, de progres şi cultură *română* ce vine dela pătura cea aşà numită inteligentă, cultă (redactori şi literaţi, etc.), de care e plină, plină sărmana Românie.

Incă un exemplu din mii şi sute:

Un oarecare neamţ — poate şi jidan — şi după cum mi s'a înfăţişat în convenirea ce avusesem cu el prin Bucovina (Succava, Rădăuţi, Cernăuţi, etc.) îna-

decât Sârbii şi decât Grecii, cari sunt popoarele cele mai corupte şi mai sălbatice din Balcani, pentrucă toţi aceştia ţin mai mult la limba, la cultul, la datinele şi obiceiurile lor, la cultura lor proprie naţională, decât noi Românii, cu toată lauda şi trufia noastră deşeartă, de *„rasă-latină”*, de *„sânge-roman”*, de *„ginte-superioară-romană”*, că avem *„zece vieţi în un piept de aramă”*, etc. ..etc... tot fleacuri ! Până ce faptele noastre detestabile, neromâneşti ne dau amar, amar de ruşine. Pentrucă noi singuri ne facem necontenit sclavi al străinismului, pentrucă alţii străini sunt stăpâni pe pă-

---

inte de vreo 6—10 ani, cred chiar că e jidan, cu numele *Kneisel*, vine regulat aproape după fiecare doui ani din România la noi în Bucovina, ca să dea concerte” pe vioară, sub cuvânt că e un virtuos român, sub cuvânt că face artă *„română”*. In realitate însă, ca să stoarcă într'un mod rafinat parale din punga Românilor din Bucovina, care cunoscând însufleţirea Românilor bucovineni pentru fiecare român ce vine din România, traficase în mod rafinat acest sentiment, dându-se de un mare naţionalist, aşà precum o fac toţi jidanii din România, când vreau să înşele pre un Român din Bucovina. Dar programul de concert al acestui mare român ?) din România „Kneisel” a constat în totdeauna — l-am auzit singur în Suceava şi Cernăuţi — numai din piese muzicale străine, absolut străine. Din „Şvabism”, din „Streinism”, nu ne-a slăbit acest mare român niciodată, sub cuvânt că Românul trebue să aibă pricepere pentru „arta streină” şi nu pentru „arta română” care — după el — nu esistă. Va să zică : Românul să fie tot sclav străinismului, să nu poseadă nimic al său propriu. Şi mai ales în situaţiunea noastră de tot păcatoasă, decăzută în care ne aflăm aci în Bucovina, copleşiţi de străini, cari ne declară de sălbatici, de troglodiţi, nu crede un atare mare român, că jupânul „Kneizel” că ar fi de lipsă să le arătăm lor, străinilor, că şi poporul român posedă arta şi cultura sa proprie, care se chiamă *„arta română”*, *„cultura română”* ? ? ? Amar de o atare cultură,amar de o atare civilizaţiune română, ce ne-o aduc atare persoane, fără inimă, fără suflet, fără conştiinţă română, cari vin numai ca să ne exploateze şi să ne înstrăineze şi mai rău.

E o minciună mare din partea aceluia care zice, că arta e internaţională. Un atare nu ştie ce zice şi argumentează prin aceasta că e tâmpit la minte, cât şi la inimă, că e cu totul corupt, că e un membru pierdut, al societăţii carei aparţine,şi că e o ruşine pentru poporul care l'a produs.

Nu ! arta nu e cosmopolită, ci din contră e cea mai naţională din toată manifestaţiile de vieaţă ale unui popor. Ea e naţionalitatea cristalizată, e, dacă ni se îngădue această expresie, esenţa, extract de naţionalitate. Ceeace interesează mai presus de toate ca orice operă de artă, e tocmai caracterul ei naţional, aceea ce admirăm în ea, e acea minunată expresie a însuşirilor naţionale, a firii, a temperamentului unui popor, a stilului său naţional. Arta e deci supremul product al unui popor, e suprema expresie a geniului naţional, al poporului respectiv, arta e dar absolut naţională.

Ceeace e frumos pentru un popor, e şi pentru altul, zice un om corupt, înstrăinat, besmetecit de înfumuraturi, de străinism, de comopolitism, zic toţi acei

mântul, pe moşia, pe munca, pe gândirea, pe acţiunea, pe toată vieaţa noastră, în scurt pe tot ce credem că e al nostru. Şi totuş am ajuns să fim astăzi mai lăudăroşi de sine decât Polonul, şi vom ajunge mâne să fim chiar proverbiali pentru toată lumea prin laudă de sine. prin letargia, nepăsarea, superficialitatea noastră, prin indolenţa şi servilismul noastru, prin lipsa totală de conştiinţă de sine.

Tot aşà au arătat România în politica ei atât internă, dar mai ales în cea externă, în conducerea ţării totdeauna atâta slăbiciune, atâta servilism încât am ajuns să fim chiar astăzi proverbiali şi de ruşine. Şi mai ales în relaţiunea României faţă de Austro-Ungaria, faţă de prea-bunul şi preacinstitul aliat şi prea-drăguţul împărat (amic), România a trecut preste atâtea nedreptăţi, preste atâtea jigniri, bruscări, batjocure, preste atâtea acte duşmane şi chiar direct provocatoare, rafinate, încât nobila amicuţa Austria au căpătat impresia că Românul ar fi poporul cel mai plecat, cel mai servil, cel mai decăzut, în scurt cel mai ticălos, de aceea şi cel mai prost depe lume=„der dumme Wallach" şi că dânsa, Austria, poate face cu poporul român ce numai vrea, fără nici o jenă, fără nici o teamă, pentrucă România e copilul cel mai ascultător, un satelit al cinstitei mare-puteri austriace. Şi dejà aceasta e o dovadă eclatantă pentru lipsa complectă de orientare, de energie, de voinţă, de demnitate naţională, de conştiinţa de sine, pentrucă ceva alta e a fi servil, sclav, laş şi plecat pânăla decădenţă şi ruşine, şi cu totul ceva alta e, a aveà conştiinţa de sine de a-şi apărà dreptul său în mod energic, rezolut şi decisiv.

In politica èxternă însă ce o poartă România faţă de Austria, faţă de Grecia, ba chiar faţă de toţi, etc. nu vedem nici o energie,

---

cari sunt naţionalminte cu totul decăzuţi. Dar !.... Dar totuş *Faust* n'ar fi putut să fie plăsmuit de un francez, nici *Avarul* de un neamţ. Pentru ce?.... Pentrucă amândouă operile sunt expresia geniului naţional al poporului respectiv, cu toate calităţile lui organice moştenite şi nici un străin n'ar fi putut să le redeà, orcât de bine ar fi învăţat el limba lui. Invăţarea limbei nu e încă un criteriu al naţionalizării depline. Câţi străini nu au învăţat limba ţării în care trăiesc şi ce lucruri mari literar-naţionale a produs el? nimic ! sau foarte prost ! E de lipsă ca acel instinct adânc să fie înăscut, moştenit dela o serie de strămoşi, pentru naţionalitatea intimă şi organică a unui popor, spre a puteà creà cea mai fină, cea mai fragilă şi cea mai naţională din toate creaţiile sale.

nici o demnitate, nici o conştiinţă de sine demnă de un popor şi de un stat liber şi conştient de dreptul său, e ceva ce ne ruşinează pre toţi Românii de pretutindene şi aceasta e foarte fatal, foarte dezastros mai ales pentru un popor şi stat mic precum e România, pentrucă în politica externă orice slăbiciune, orice lipsă de demnitate, de voinţă, orice frică, şi servilism e o crimă naţională cu urmări foarte periculoase, care se răzbună amar, amar, mai ales acolo când ai de a face cu puteri, cu vecini foarte hapsini, rapace, perfizi şi foarte rafinaţi, căci aceste calităţi debile, decăzute ale statului (poporului) mic îmbărbătează pre cel mai mare şi mai mult la crime şi la fărădelegi, şi mai cu seamă atuncea când acel stat mic se face şi mai mic decât este, iar tonul plecat, sfios, timid, servil, etc. ,este dovada patentă a micimei de suflet, a slăbiciunei de caracter atât la oameni cât şi la state. Să ieà România esemplu dela Serbia, ce poate un stat mic, dar energic, resolud şi conştiut de sine, Destul de trist când un stat ca Serbia a întrecut-o dejà.

Şi cu aceste calităţi voim noi să devenim un popor mare şi puternic, un popor stimat şi preţuit, un popor al viitorului? Nu! nu! Nici odată! Aceasta e cu totul în contra legii universale. Istoria omenirei ne o documentează aceasta.

Poporul meu trebue să fie primul în lume sau cel puţin între cele dintâi, la înălţimea calităţilor morale şi sufleteşti în fapte mari şi puternice, în concepţiuni înalte şi sublime, dacă voieşte el ca să-şi împlinească misiunea sa sublimă ce i-a încredinţat provedinţa cerească acì pe pământ, iar *România* ar trebui să fie model între toate statele Europei în toată privinţa. Ea ar trebuì să fie *Japonia-Europei*, dacă dânsa vrea să aibă viitor de aur. Prin sine însuşi, şi nu prin servilism, nu prin oportunism, prin pocloane, şi apelarea la ajutorul străinismului, care caută totdeauna numai interesul său propriu, trebue să devie România, poporul Român, mare şi puternic. Drepturile, poziţiunea sigură şi puternică în oricare direcţiune trebue să fie cucerită, eluptate şi nu cerşite din graţie, dar cucerirea e posibilă numai prin calităţi, calităţi mari şi sublime, cel puţin prin o conştiinţă de sine puternică, ridicată, prin o muncă asiduă şi intensivă. Şi România şi poporul român ar puteà altfel uşor ajunge acest *viitor de aur*, ar puteà uşor îndeplinì misiunea sa sublimă în Orientul Europei, deoarece ce-

rul i-a hărăzit împrejurări atât de favorabile ca nici unui alt popor [1]).

De acea fraților Români de pretutindene, dar mai ales Vouă inteligența română cea atât de puțin inteligentă, cea atât de puțin română din România, Vouă aristocrațime și boerime română, Vă adresez la acest loc aceste cuvinte din o inimă curată, dar amărîtă, îndurerată și desperată de soarta neamului meu, privind la viitorul nostru foarte trist ce reiesă din faptele noastre triste, cu totul decăzute neromânești. Treziți-vă, deșteptați-vă odată din somnul decadenței morale în care Vă aflați, ridicați-vă odată din mocirla indolenței, nepăsării a hapsinismului și egoismului crasant, îndreptați odată pașii și faptele voastre dela interesul vostru personal și prea egoist spre binele și fericirea țării și a întregului popor român, căci astăzi mai mult decât oricând nu e numai România, ci întreg poporul român, *Românismul întreg*, în joc, în pericol. Ințelegeți odată situațiunea foarte periculoasă în care ne aflăm. Studiați nițel prezentul, spiritul timpului de astăzi, ca să înțelegeți rostul lui și să pricepeți, ca să vedeți ce ne așteaptă și încotro mergem. Fiți mai modești în năzuințele, în aspirațiunile voastre per-

---

1. Oare Românii din România liberă, ore inteligența română de pretutindene învățavor ei ceva din situațiunea de azi ce ne încunjoară, din faptele împunătoare ce ne lovesc în față, a cunoaște ce e energia, simțul de datorie, conștiința puternică națională, ce sunt caracterile mari și intacte? Oare învățava Aristocrățimea inteligența română, întreinată, conducătorii și moralisatorii poporului român din România a cunoaște, ce însemnează a trăi cu toată puterea inimei și a sufetului pentru neamul său, a se sacrifica pentru existența, pentru viitorul neamului său? Oare învățava aristocrățimea cea atât de puțin aristocrată, inteligența cea atât de puțin inteligeătă a Românie, a cunoaște ce însemnează indolența, nepăsarea ticăloșia, comoplitismul, Străinismul etc și ce urmări fatale au ele? După cele ce am aflat din propria mea experiență prin mai mulți ani dearândul, am puțină speranță. România trebue pusă pe o altă bază morală, trebue o *„tabula rară”* făcută cu toată creșterea ei. Ne trebue un Heracles care se știe a spăla staul lui *Augias*. Atunci abea atunci aș putea âvea încredere în viitorul poporului meu, pus, așezat astăzi ca o insulă în o mare în etern furtunoasă, ca o oază în un mare deșert; adică o mână de popor român așezat în o mare de Slavi cari caută neîncetat peirea noastră. Căci legea supreme universală zice: După cum e cauza așa și efetul, adică: *„Prezentul e baza viitorului.”*

Popoarele ce au perit odată au perit numai, prin indolența și ticăloșia lor propne adică prin indolența și ticăloșia numai a aristocrățimei a inteligenței și a conducătorilor lor proprii.

sonale prea hapsine, prea egoistice, prea vehemente, ce vă nimiceşte orice gândire, orice acţiune mai nobilă, mai înaltă, şi trăiţi mai mult pentru viitor decât numai pentru prezent, mai mult pentru viitorul şi mărimea ţării şi a poporului român care v'au născut şi care vă susţine, şi nu nimiciţi cu atâta răutate sufletească baza (poporul) pe care v'au aşezat o soartă binecuvântată. Pentru ca un individ, pentrucă un popor care trăieşte numai pentru prezent acela n'are viitor, acela piere. Fiţi adevăraţi conducători ai poporului fără de care nici poporul nu poate trăi, dar nici voi fără el, şi nu fiţi nimicitorii lui, fiţi în scurt conştienţi de acţiunele voastre, căci încurând va fi prea târziu şi atunci vom dormì cu toţii pentru vecie somnul peirei. Istoria ne e oglinda vieţei, din care putem învăţà multe, putem luà exemple, putem luà îndreptare. Vai de poporul care ignorează toate învăţăturele bune ce i se dă, vai de acel om vai de acel popor care nu învaţă nici o dată din paţeniiile altora şi nici din paţeniiile sale proprie, acela e cu totul pierdut.

Sper că această mică digresiune făcută acuma din cauza unei grave necesităţi, tratând aci la acest loc potrivit o chestiune atât de îimportantă pentru existenţa noastră etnică, va fi primită şi sprijinită cu toată atenţiunea şi cu toată importanţa cuvenită ce o are pentru noi românii situaţiunea noastră deosebit de excepţională în care ne aflăm, judecând şi spiritul timpului de azi atât de molipsit atât de corupt în care trăim şi care ne domineazà.

In anul 1350 fu convocat un concil în contra doctrinei hereticilor unde împăratul singur avuse presidenţia şi aci se desbătuse asupra tuturor principiilor religioase. Insă fără rezultat. Puterea acestei doctrine dar mai ales ale acelei bogumile nu putù fi nimicită. La un nou concil provocat în anul 1355 sau fost aruncât anatema asupra Bogumililor şi a Hesichiastilor. Conducătorii şi popii lor, fură exiliaţi iară drepturile Jidanilor micşorate. Dar şi după acest conciliu Bogumilii erau neslăbiţi, aşà că chiar în jurul Vidinului şi a Târnovei erà greu să afli în toată populaţiunea un creştin nebogumil. Afară de aceea venise acuma la Târnova din Constantinopole un alt călugăr cu numele *Tiron* ca să lăţească doctrina *Nestorianismului* şi a *Iconoclasmului.*

In acest hal se aflà pe atuncea aproape tot Balcanul. Aşà stăteà cu vieaţa spirituală, intelectuală şi morală în Bulgaria pe timpul când apăruse Turcii la frontierele ţării. Patruzeci de ani după acest

conciliu din Târnova nimărui nu-i mai venise în gând să facă o deosebire între ortodoxi şi heretici, de a conchiemà concilie sau de a torturà pe heretici. Atunci existau numai două clase de credincioşi : Creştinii şi Mohamedani, credincioşi şi *Raia*, adică sclavi creştini.

Când călcase Turcii pământul Europei, erau ei prin organizaţiunea lor foarte aspră, se poate zice de fier, prin exerciţiul şi arta în purtarea războiului cu mult superiori Bizantinilor şi celorlalte popoare (Români, Serbi, Bulgari) din Balcani. Răsboiul erà la ei o meserie, erà scopul principal al statului şi al poporului, dar acest strămur după activitate erà bazată pe o putere de voie, pe o energie şi o conştiinţă puternică de sine, şi pe dorul străbătător de a valorà ceva, şi de a se face cunoscut în lume prin fapte mari şi puternice. Şi acest strămur mare pentru fapte mari şi puternice va fi totdeauna cât va existà omenirea, cât va existà lumea, căci energia, caracterele mari, intacte şi puternice, virtuţile mari, calităţile sublime se dezvoltă numai prin luptă, prin muncă, prin activitate mare puternică, prin o vieaţă încercată şi plină de experienţe, prin strămurul puternic de a înaintà în cele mari şi frumoase de a covârşi pre altul şi de a fi desăvârşit, fii şi cu sacrificiul vieţei sale. Ca exemplu impunător avem progresul aviaticei de azi. Deci nu prin trândăvie, nu prin destrămare, nu prin corupţiune. Acest strămur acest spirit în etern activ impune omului evoluţional *lupta* puternică, dacă voiţi resboiul. La primii Osmanlini în stadiul lor de eroism, de creştere şi mărire, nu au existat o molipsire bizantină, o corupţiune grecească, o trândăvie balcanică, n'au existat cele mai rafinate şi mai detestabile plăceri şi pasiuni voluptoase, n'au existat lipsă totală de patriotism, nici moliciune împreunate cu desfrânările cele mai ruşinoase. Osmanlinii au fost un popor natural cu calităţi naturale curate nestricate, nerafinate şi cât timp au rămas ei astfel nestricaţi, au fost neînvingibili, au fost groaza lumei şi s'au avântat în un interval nepomenit de scurt la o înălţime la care n'au ajuns nici un popor balcanic, ba nici un alt popor din Orient. Dacă astăzi acest popor, atât de grozav odată, e atât de decăzut şi zacé în agonie, aceasta o are el de a mulţumì numai şi numai Grecilor, poporului celui mai corupt şi mai stricat din Europa. Vizirii, funcţionarii, comersanţii greceşti, banii greceşti şi preacinstita patriarchie grecească cu tot clerul său corupt grecesc din Balcani, au reuşit foarte bine de a nimicì prin

corupţiune şi demoralisare pe acest popor Osmanlm odată atât de sănătos, atât de viguros. Cu Turcii s'a întâmplat aceia ce s'a întâmplat şi cu statele balcanice ce au stat odată sub influienţa bizantinismului sau a grecismului. Balcanul dar mai ales România de azi sufere şi dânsa astăzi încă în un mod de tot amar, de tot fatal din cauza corupţiunei şi a demoralizărei greceşti.

Sub Sultanul *Orhan* constà armata turseascä din 3 elemente: din trupe iregulare fără plată, fără feud, din contigentele oamenilor feudali, şi din armata plătită adică din mercenari. La început constà aproape toată armata din călăreţi, adică din *Spahia* (plătiţii cavaleri) din *Silihdaria* (armatolii) şi din *Akindzija* (curierii feudali). Insă sâmburele, puterea militară turcească erà pedestrimea creată în anul 1330 ce se chiamă *Jenićeri*. Această trupă constà din copii de creştini, care erau răpiţi dela părinţii lor şi crescuţi în legea lui Mohamed. Abià crearea acestei pedestrime le dăduse turcilor putinţa de a se încercà în impresurarea oraşelor şi a cetăţilor. Cum numai o ţară fu cucerită pe loc se cugetau Turcii de a o şi păstrà pentru totdeauna. Pentru aceea fură aduşi colonişti, Osmanlini din Asia, şi a treia parte din ţară fu împărţită ca feud pe la ostaşii Turci, ce se urcà pânăla un venit de 20.000 de aspri, şi se chiamă *timar*. Un feud cu un mai mare venit se chiamă *siamet*. Poporul creştin dela ţară fu lăsat la început pe pământul său, iară poporul orăşenesc, cărui Turcii nu se încredeau, fu transportat în Asia, şi restituit prin Osmani.

Unicul domnitor creştin din Balcani care s'ar fi putut împotrivì Turcilor la năvălirea lor în Europa ar fi fost *Ştefan Duşan* împăratul Serbiei, însă el murì în anul 1355 în floarea vârstei sale. Cu moartea lui devenì imperiul său mare o pradă a stărilor anarhice din ţară. Fiul său *Uroş* aveà abià 9 ani, erà deci prea tânăr pentru domnie, de aceea vroise să domniască în numele lui, fratele său *Simion* şi ambiţioasa împărătească *Helena*, pecând aristocraţimea care avuse partizani în Albania, Bulgaria, Serbia, Macedonia, etc. se gândeà numai la interesul lor propriu. Deaceea se despicase imediat după moartea lui Duşan imperiul în mai multe teritorii şi principate independente, sub stăpânirea fiilor diverşilor generali şi curtezani de ai lui Duşan.

Aşà se proclamase în *Tricala* fratele lui Duşan *Simion Paleolog Uros* († 1371) ce erà domnitor în Tesalia, Epir şi Aetolia, de împărat al Românilor, Serbilor şi al Grecilor — dejà acest titlul

e dovada cea mai bună că pe acel timp nu erau Bulgarii unicul popor şi „fac-totul“ în imperiul lui Simion, în aceste ţări amintite mai sus. — Apoi predase el *Epirul* voevodului *Toma* care se susţinuse lung timp în războaiele în contra Albanezilor până la 1385. In Tesalia îi urmase lui Simion fiul său Ion Uroş. După invadarea Turcilor şi după ce aceştia i-a fost luat imperiul se făcuse călugăr şi murise 1410 ca episcop în mânăstire. In jurul lui *Seres* şi *Melnic* (Tracia de Vest) erà despot *Ioan Ugleşa.* In Drama erà socru lui Ugleşa *Cesar Voichiţă* (pare după nume să fi fost încă român), iară în Macedonia de Sud, dela Sereş până la râul Vardar un oarecare *Voicna Bogdan* (şi această numire arată a fi română). In Nord de el se făcuse liber *Deian,* încă un duce român. In Albania domniau pe atuncea doi Albanezi cu numele unul *Andrei Muşatu* (un nume curat român-macedonean) şi *Carol Topia* (încă un român). Cel din urmă aveà teritoriul său între apele Mat şi Scumbi, apoi un *Alexandru* în Valona şi Canina. In Ohrida residase un duce Albanez român cu numele *Groapa* (Jirećek îl numeşte „Gropa”) şi erà ginerele lui Muşatu. In *Berhoea* macedoneană dominase un român Macedonean cu numele *Clapon.* In *Zeta* (slavisat dela cuvântul ceată”), un teritoriu în jurul lacului Scutari despre care am vorbit mai sus [1]), care cuprindeà pe la anul 1370 un teritoriu destul de mare, Muntele-negru de azi, teritoriul în Sud de Ragusa până la fluviul Drinul alb, iară în Ost până la ducatul Rascia de odinioară, adică până aproape de oraşul Ipec pânăla râul *Lim şi Tara,* iară în Nord se mărgineà de Herţegovina, cuprinzând Trbunia, cu Sutorina, Bilek, Gacko, şi muntele Dormitor. Acì domnià familia română albaneză a Balşilor. In *Herţegovina* cneazul *Voichna* (numele desigur nu e slav) şi apoi nepotul său cu numele *Altaman* (o numire care desigur încă nu e slavă). Din toate aceste numiri de principi şi principate uşor putem vedeà că aceste state au putut fi mai mult române sau cel mult romane-albaneze, dar nici decum slave, cu cari se mândresc atât de mult istoriograjfii Slavi, şi mai ales faimosul *Jirećek.*

Deci tot Balcanul din Sud-Vest îl vedem după moarte lui Duşan împărţit în o mulţime de principate şi ducate indepente-

1. Vezi capitolul prim din lucrarea de faţă „Istoria Bosniei” şi capitolul ultim.

te una de alta, astfel că teritoriul de Nord al Macedoniei între Lim Drina, Vardar şi Morava de sus, pe care o numesc Serbii „Serbia vechie" şi pra care şi-o reclamă ei cu toată vehementa pentru sine au durat numai foarte puţin timp sub domnia serbească. Şi ce are a face domnia preste un popor străin precum e toată populaţiunea din Macedonia pentru Serbia. Dacă judecăm că Duşan au domnit dela 1331—1355, adică 24 de ani, că Macedonia vechie a fost ocupată de Duşan abià la anul 1340 atunci putem vedeà că domnia asupra Macedoniei vechi au durat abià 15 ani. In timp de 15 ani de domnie nu poate deci înfăţişà drepturi atât de exagerate asupra unui teritoriu, altfel cu totul străin pentru Serbi, precum le pretind ei astăzi cu atâta tărie, căci atunci ar aveà o altă naţiune balcanică calculat după mulţimea anilor de stăpânire, dar mai mult după limbă, drepturi cu mult mai puternice şi cu mult mai mari asupra acestui teritoriu decàt ei, şi aceasta ar fi în prima linie România, adică poporul „*Macedo-român*" din Macedonia.

Răsboaiele civile şi certele familiare, au fost urmarea acestei descompuneri atât de rapide a unui stat atât de mare, mai mare poate decât odată cel a lui Asan II. Dar şi imperiul Român bulgar stăteà tot aşà de trist. Nici domnia lui Alexandru Asan nu se estindeà mai mult asupra întregei Bulgariei. Preste partea extremă de Ost, litoralul Mării-Negre şi anume preste teritoriul între Dunăre, Mare, *Camcic* şi oraşul de mare *Burgas*, domnià aproape independent Despotul *Dobrodicius*, Jirećek zice că de aci vine şi numirea de Dobrudjia. Dar ori-cum cuvântul „Dobrodicius" nu e slav.

Cea mai mare nenorocire pentru Bulgaria erà certele familiare şi dinastice. *Michail Asan* primul născutul fiu a lui Alexandru Asan, pe care îl declarase în 1337 de coregent, murise de cu vreme. Fiul său al doilea, *Ioan Asan, IV* murise aşişderea de timpuriu. Rămase încă doi fii, *Ioan Straşimir* Jirećek îl numeşte „*Srecimir*" şi *Ioan Şişman III.* Unul erà fiul româncei Tudora, cealalt fiul Jidancei Tudora. Intre amundoi se iscase deci o ură neîmpăcată pe moarte şi viaţă, potenţată încă la acea prin părtinirea tatălui lor pentru Şişman fratele cel mai mic, pe care îl instituise bătrânul Alexandru de succesor pe tronul din Tarnova, deşi Şişman erà mai tânăr decât Straşimir, pecând Strasimir căpătase teritoriul Vidinului ca să domnească acolo ca împărat independent. Cu Paleologul intrase Alexandru în relaţiuni mai intime prin căsătoria ficei sale Maria (sora lui Şişman născută din Jidancă :) cu

Andronic fiul împăratului Ioan V, și aceasta aduse după sine nu pace ci numai răsboaie sângeroase, deoarece Andronic erà un om ambițios și căutase necontenit să usurpeze cu ajutorul imperiului româno-bulgar pe tatăl său.

Intemeetorul domniei osmane în Europa e *Murad I*, fiul Sultanului Orchan. Dejà în anul al doilea al domniei sale luase el dela Bizantini *Țurella*, *Ditimatichos* și *Adrianopole* capitala a doua a imperiului bizantin. După această cucerire plecară Turcii imediat asupra Bulgariei. Generalul turc *Salașahin*, cuceritorul Adrianopolei, luase în asalt *Eski-Zagra* și imediat după o scurtă rezistență și *Filipopel* și își așezase acì sediul său, ca primul Beglerbeg peste Rumelia. După cucerirea Filipopolei comandantul grec al acestei cetăți fugt la Uroș II, țarul Serbilor, cerându-i ajutor în contra dușmanului comun. Prea slab pentru a puteà înfrânge singur furia muselmană, Uroș cere ajutor dela regele Bosniei, a Ungariei și dela Vladislav (Vlaicu) Basarab domnul Munteniei. Astfel se închiebase o armată numeroasă și cu dânsa se îndreptară aliații asupra *Adrianopolei*. Mândri însă despre numărul luptătorilor ce-l aveau și fiind ei astfel siguri de isbândă, nu luară de fel toate măsurele trebuincoase de prevedere, de aceea fură ei noaptea surprinși și bătuți cumpliți în **1363**. Movili de morți și lacuri de sânge acopereà a doua zi întinsul câmp de răsboiu.

De acì pornise Salasahin de a cucerì celelalte cetăți bulgare. Cu această ocaziune formase Murad I din țările ocupate creștine corpul milițian pentru ocuparea și paza trenului, și pentru aceea nu plăteau ei acasă nici o dare.

Osmanii înaintară așà de repede încât în anul 1363 apăruse ei dejà în *Atica* și aduse Constantinopole în o atare strâmtoare, încât împăratul *Ioan V* erà necesitat să vândă toate juvaerile sale împărătești în Veneția ca să capete bani pentru purtarea răsboiului și pentru a liniștì încâtva pretențiunile Turcilor. Paleologul caută scăpare și ajutor pretutindeni : în Ungaria, în Bulgaria, chiar și la Papa și-i promise că-i va face uniunea bisericească și că se va lepădà de șizma, însă pretutindeni în zadar. Pe lângă toate aceste nenorociri se mai iscase din cauze neconoscute un răsboiu între Grecia și Bulgaria. Ioan V Paleologul cucerise *Ancheilos* însă *Mesembria* nu o putù cucerì. Orașul fu încunjurat pe apă și pe uscat, sfărămându-le chiar isvoarele de apă. Insă orașul se ținù până ce venise în ajutorul Bulgarilor o armată compusă

din Turci şi Bulgari şi Români aquiraţi din Tracia, Paleologul se aflase acuma într'o mare strâmtoare. In fine, înduplecase Alexandru Asan prin plata unei despăgubiri de răsboiu, pre Ioan V. Paloelogul ca să se retragă cu armata sa. Aşà se îngrijiră împăraţii creştini din Balcani prin certele lor sângeroase şi fratricide în faţa duşmanului comun, singuri ca imperiile lor să vină cât mai curând în mânile Turcilor [1]).

In scurt, moare Ioan Alexandru Asan şi lasă un imperiu decăzut, desorganizat, descopmus în trei părţi, şi anume: *a*) Bulgaria proprie sau numită şi „Ţara de mijloc" cu capitala Târnova unde resediază împăratul *Ioan Şişman III* cu teritoriul între Silistria (Drstor), Nicopole, Sofia şi Diampoli. *b*) Bulgaria de Vest sau imperiul Vidinului unde domnià *Ioan Straşimir* şi *c*) Bulgaria de Ost sau Dobrudjia unde residà ca domnitor imdependent preste ţările pontine *Dobrodicus* cu reşeninţa în *Galata* lângă Varna.

Ioan Şişman, ultimul împărat în Trnova, începuse domnia sa cu o faptă de tot neonestă. Când venise Ioan Paleologul la el ca să ceară ajutor în contra Osmanilor îl făcuse prizonier. La această faptă de tot neonestă, ba chiar jidovească, fiind el născut de o jidancă, se parc că-i erà sugerată de către ambiţiosul prinţ Andronic cumnatul lui Şişman, ce năzuià cumplit după tronul tătânesău. Din această situaţiunea precară îl scăpase contele *Amadea VI* de Savoia, un văr al împăratului Ioan V. El venise cu o armată ce constà din cavaleri franchini şi italieni, luase (în anul 1366) Galipoli din mânile Turcilor, şi plecase imediat la malurile bulgare, cucerise acì mai multe oraşe şi cetăţi şi siliră astfel pe Ioan Şişman să elibereze pe împăratul Ioan.

Pe când se luptau creştiini întreolaltă, Sultanul Murad I face neîncetat cuceriri în Balcani, şi mutase dejà reşedinţa sa 1365 din Asia în Europa, dela *Brussa* la *Adrianopole.* Primii comercianţi creştini cari încheiară cu Turcii un tractat de comers fără încuviinţara Papei Urban V erau Ragusanii [2]). In cinci ani toată Tracia erà cucerită de Turci, apoi merse *Murad I* la litoralul pontin şi ocupă tot litoralul bulgar, o altă armată sub generalul turc *Timurtas* cucereşte *Jambol*, iar a treia armată sub vechiul şi pro-

1. Cantacuzino' la Streiter, II, 347, 882.
2. Matkovic: „Beitraege zur handelspolitischen Geschichte der Republik von Ragusa", Raćki, Rad. VII, 195, Adnot. 3.

batul general *Salaşahin* intră în Bulgaria de către Sud-vest. Şişman văzându-se părăsit de tot poporul său, de Români, Bulgari, Greci, Sârbi şi de fratele său Straşimir, se făcù vasal al Turcilor şi se obligase de a le da subsidie şi de a-i urmà în răsboiu. Ca amanet pentru că-i va păstrà credinţa trebuì să-i dee lui Murad I pe sora sa în harem.

Dar nu numai Turcii ci şi Ungurii atacară Bulgaria desorganizată. *Ludvig de Anjou* voià să lovească în ţara românească (Muntenia) şi să se răsbune pentru înfrângerea ce o căpătase antecesorul său *Carol Robert* dela Alexandru Basarab, dar temânduse de o nouă înfrângere poate tot aşà de grozavă ca acea de atunci atacă pe cumnatul şi aliatul lui Vlaicu (Vladislav) Basarab adică pre Straşimir, ţarul Vidinului în anul 1365, îl prinde împreună cu soţia lui, sora lui Vlaicu Basarab şi îl ţine prizonier prin 4 ani în castelul *Gomnia* (astăzi Bosiljevo) lângă Čiazma în Croaţia [1]), iar în Vidin puse Ludvig pre voievodul transilvănean *Dionisie* (un român) ca: „capitaneus civitatis et districtus Budiniensis regni Bulgariae". Regele Ludvig ceruse dela Papa 2000 de popi ca să convertească populaţiunea de acì ce erà în mare parte Români, bogumili la catolicism, însă Papa îi trimese numai opt Franciscani bosniaci, care totuşi convertiră în 50 de zile aproape 200.000 de oameni, adică a treia parte din toată populaţiunea imperiului lui Ştraşimir. Cei mai mulţi din cei convertiţi erau Bogumili, de oarece toată ţara erà plină de Bogumili.

In anul 1366 venise Ludvig regele Ungariei din nou în Vidin spre a serbà acì ziua victoriei sale, şi ca să dee ţării subjugate o organizaţie. Partea de Ost a Bulgariei, litoralul Mărei Negre o ocupase precum am amintit mai sus, Dobrodicius, un competent la domnia bulgară, desigur pe timpul când Şişman se luptase în contra cruciaţilor. Regele Ludvig voià să iee şi această parte în stăpânire. Dobrodicius cereà însă ca recompensă pentru aceasta parte *Vidinul*, şi pentru ca să se poată apără de atacul lui Ludvig chemase în ajutor pre Turci. Aşà se începù răsboiul în anul 1368 în contra Ungurilor pentru banatul Vidinului.

Ludvig, la rândul său, ceruse ajutor acuma dela Vlaicu voievodul Munteniei şi aşà venise din nou o armată ce constà din Români şi Unguri sub conducerea personală a regelui înaintea Vidinului. Duşmanul fu bătut, pericolul se păreà departat.

1. Raćki, tom. II, 132, Adnot.

Dar Voievodului român îi plăcù prea mult acest oraş şi împrejurimea locului, şi nu voià să o vadă ocupată şi stăpânită de o credinţă străină (adică de Unguri :), deci ocupase singur oraşul imediat după ce plecase înapoi regele Ludwig, sprijinit fiind la aceasta de toată populaţiunea română din loc. Aceasta erà însă o declaraţie de răsboiu Ungariei, de aceea întreprinde Ludvig în anul 1396 un atac dublu, spre a curmà puterea voievodului român. Cu o armată pleacă el în contra Banului Severin pecând *Ladislav* voievodul din Transilvania intră în Muntenia prin Transilvania prin pasul Buzin. La acest dublu atac părăseşte Vlaicu Argeşul şi dispune armata lui prin munţi în întâmpinarea Ungurilor. Amundouă întreprinderi unguriştı au făcut grozave fiascuri. Mai întâi au fost voievodul transilvănean Ladislav repulsat înapoi de părcălabul Dragomir, şi armata lui aruncată în munţi şi păduri, pe unde ţăranii le pregătiră aceeaş soartă ca şi lui Carol Robert în anul 1330. Chiar însuşi Voievodul Ladislav fu omorît şi capul lui adus la Argeş. La ştirea acestei nenorociri regele Ludvig nu mai încercă mai departe norocul său şi în contra banatului Severin, ci se întoarce amărît înapoi părăsind Vidinul şi ţara românească. Dar şi Voievodul Vlaicu lăsase şi el de bună voie Vidinul şi o predase lui Straşımir înapoi. De atunci rămase Banatul Severinului nestingerit totdeauna în posesiunea Munteniei, iară Vlaicu Basarab îşi recucerise cu putere posiţiunea de domn liber şi independent. Vlaicu aşezase apoi în Severin un Episcopat care purtà titlul de „Episcop al Severinului" Episcopus Severini nec non partium transalpinarum [1]).

In Constantinopole erau dejà toţi zăpăciţi. Acì se formase două partide, una sfătueà de a merge împreună cu popoarele balcanice, cealaltă de a formà uniunea bisericească şi de a merge împreună cu occidentul. Pe lângă aceştia mai erà şi turcofili şi trădători, cari lucrau pe sub mână în folosul Turcilor. Impăratul Ioan V Paleologul se uzase de toate sfaturile.

După ce încheiase el o pace cu Turcii se împăcase şi cu Serbia. *Vukasin* omorîse pre împăratul Uroş 1367 ultimul din stirpa Nemanizilor şi se proclamă singur de rege.

In fine, după multă încercare se unì regele Vukasin cu Ugleşa despotul din Seres şi formară o armată de vreo 60.000 de

1. N. Iorga: „Geschichte des romanischen Volkes", pag. 272—274.

bărbaţi cu scop de a alungà pre Turci din Europa. Murad I erà pe atunci ocupat în Asia-Mică, şi de aceea le iese înainte aproape de Adrianopole vestitul general bătrân turc *Salaşahin*. Deoarece aveà el la sine numai o armată mică, trimise el pe *Hatzi-Ilbeg* cu vre o 4000 ca să iscodească poziţiunea inimicului. Serbii făcură un castru mare şi se puse la banchete şi orgii bizantine, bazându-se pe mulţimea lor. Păcatul vechiu, trufia omenească. Ilbeg îi surprinde în mijlocul nopţii cu oastea lui ce erà de 15 ori mai mică decât a Serbilor, intră în castrul aliaţilor şi face un măcel şi o vărsare de sânge nemai pomenită, în care picară şi Vukasin, Ugleşa, şi multă aristocraţime. Cealaltă parte se înecase în râul Marica. Mândra armată a aliaţilor erà nimicită, 1371, numai de o mână de Turci, iară Hadji-Ilbeg se întoarse înapoi la Adrianopol cu bogate prăzi.

Acuma intrară Turcii în Macedonia de Sud în teritoriul lui Ugleşa. Marele Vizir *Cheiredhin* şi *Evrenbeg* ocupă *Seres*, *Drama*, *Salonic* şi toată Macedonia pânăla frontierele Albaniei. Toţi principii din aceste părţi trebuiau să se predee şi să se oblige a le da Turcilor subsidie de răsboiu.

Şi *Bogdan*, care erà domn în Macedonia de Nord se supuse şi se obligase a da subsidie de răsboiu. Spre Ost de el domnià dejà de 17 ani *Alexie Asan*, un descendent grecisat de a împăratului Ioan Asan III în litoralul *Cavala* şi pe insula *Tassos*. Turcii răpiră şi acest teritoriu.

Deşi văzură Bizantinii acea mare catastrofă a Serbilor de lângă Adrianopole totuşi ei nu-şi veniră în simţire. Certele familiare mergeau lanţ şi răpise imperiului neputincios şi ultimile puteri de viaţă. Andronic care erà exclus dela tron, se aliase cu *Sandi*, fiul lui Murad I, fiindcă şi acesta se sileà cu nerăbdare ca şi Andronic după tronul tatălui său. Fii se ridicară în contra părinţilor, însă amândoi o duse rău. Lui Sandi îi fu scos ochii şi decapitat, Andronic fu însă orbit şi închis.

Răsboiul civil se estinse acuma pe marea propontică. Veneţianii, ca să poată intrà în Marea-Neagră ce erà grozav păzită de Genovezi, răsbutiră a căpătà dela împăratul *Ioan V* pentru o sumă mai mare, insula *Tenedos* la gura Dardanelei. Genovezii, pe altă parte spre a preveni Veneţianilor ajutară lui Andronic ca să scape din închisoare, şi ajutat fiind de Genovezi şi de către rudele bulgare ale soţiei sale înconjurase Constantinopole, o cucerise

şi se proclamase de împărat cu titulul *Andronic IV*. Pentru aceea dădu el Tenedos Genovezilor. Insă comandantul insulei o predase conform jurământului făcut bătrânului împărat Ioan V Veneţianilor. De aicea se iscase mari şi grele lupte navale între amândouă republice, cari se sfârşise abià prin intervenirea lui *Amadeus VI*, cu pacea dela Turin la anul 1381. După trei ani de domnie fu însă Andronic alungat de către tatăl său Ioan V şi murì în Galata la anul 1385.

In un restimp de 25 de ani Turcii au fost provocat o grozavă schimbare în toată peninsula Balcanică. In Tracia până în jurul Constantinopolei se aflau ei dejà ca acasă. Ei aşezară colonii pretutindeni. Dela principatele celelalte heterogene, antagoniste între-olaltă, adică dela Bulgaria, Macedonia, Albania, Helada etc. Turcia nu aveà ce să se mai teme. Mai lipseà însă o treitate de cucerit şi anume *Serbia*, *Bosnia* şi *Zetta*. Aceste trei state amenintate fiind în Nord de către Ungaria, în jos (Sud) de către Turci, văzură ele că peirea lor se apropie din an în an. De aceea se deciseră ca prin puteri unite—dela Culpa pânăla Adria şi Timoc—să întreprindă o luptă gigantică de scăpare pe moarte şi pe viaţă.

Serbia erà după bătaia dela Adrianopole foarte slăbită. *Lazar* care aveà înainte în părţile Dunării şi a Moraviei o influenţă mare, dominase ţara nu ca împărat, nici ca rege, ci numai ca un simplu Cneaz. Aproape cu totul independent domneà în Sud-Ost de Serbia şi Macedonia de Nord pe teritoriul între isvoarele Drinului, apoi, *Ibar Vardar* şi *Morava* între *Ipek* şi *Prisren* şi *Vranja*, aşà dar în Macedonia de Nord, deci partea cea de serbi aşà numită „Serbia vechie", *Brankovič* [1]), cu reşedinţa în *Pristina*.

Pe timpul turburărilor serbeşti devenise statul bogumil Bosnia, o putere principală între statele creştine balcanice. *Ştefan Tvrtko* ginerele împăratului Ştraşimir din Vidin, şi Banul Bosniei se eliberase de suveranitatea Ungariei şi se proclamase în 1376 în mănăstirea Milicevo de *rege al Serbiei, Bosniei, al litoralului şi al ţărilor de Vest*. Ca strănepot al regelui Ştefan Dragutin—din partea mamei—se ţinuse el, după omorîrea ultimului Nemanid, a împăratului Uroş (Ursu), de adevăratul erede al tronului

1. *Brankovič* se va fi derivând desigur dela numele românesc *Brancovan*, o numire veche macedo-română, pre care o aflăm şi astăzi încă prin Albania şi Macedonia între Români.

(împărătesc) din Serbia. Ținta politicii sale erà deci crearea unui stat mare bogumil dela Adria până la *Dunăre* și *Drave*. Croații cari se revoltară tocmai atuncea în contra *Mariei de Luxenburg*, sprijiniră pre Tvrtko împreună cu Lazar din Serbia. Prin cucerirea Dalmației deschise el Bosniei drumul spre mare. Tot așà trecuse el de plăcerea Croaților dela legea bogumilă la cea catolică. In Croația luptară voievozii lui în unire cu aristocrațimea indigenă bogumilă pentru unirea Croației cu Bosnia pe atunci atât de puternică [1]). Bosniacii, Serbii și Croații sau fost unit în contra Ungurilor și a Turcilor. Balș II, ducele de Zetta (un român) care dominà atuncea toată țara dela Ragusa în Sud până la Valona (Avlona), în Vest până la râurile *Ibar* și erà vecin cu cneazul *Brankovič* (Brancovan), în Nord până la teritoriile Limului. Țara până la muntele *Dormitor* și vecin imediat cu țara Herzogului (Hum) și Bosnia (Rama), cu reședința în „*Clisura*" [2]) El făcù o convențiune militară cu Lazar și cu Tvrtko și intrase în confederațiune, formând astfel alianța de trei. Care pozițiune vor fi luat împărații româno-bulgari din Vidin și din Târnova, din cari unul Strașimir erà socrul lui Tvărtko, iară Șișman ginerele lui Lazar, față de această confederațiune, nu se știe. Atâta se știe că Strașimir nu încetase de a combate neîncetat pre fratele său Șișman, că el nu erà amic al Serbilor, că el se eliberase de sub Patriarchatul de Târnova și se puse sub hierarchia bisericei din Constantinopole. Strașimir îi luase lui Șișman pe un timp și Sofia, a cărei eparchie erà dela anul 1371 alăturată patriarchatului din Constantinopole, și o puse sub Mitropolia din Vidin. La 1378 aflăm Sofia din nou în posesiunea lui Șișman. In aceste certe familiare fu Strașimir sprijinit de către voievodul muntean, din care cauză se iscase și un războiu între Șișman și *Dan* voievodul Munteniei.

---

1. *Racki*: Pokret na slovenskom jugu koncem XIV početkom XV stoljeća", Rad. II, III I IV.

2. *Clișura* dela cuntul lat, clanstrum, cluo-3 a încuia, de aice Cley, Klausenburg, Kljuci (în Bosnia), de care cuvânt e plin Balcanul întreg, era odată o ceată puternică română, situată pe un munte inalt în apropierea de mănăstirea „Zavalie dincolo de valea „Popovopolje" între orașele Ljubinjee și Tbreinje „Populațiunea asestui teritoriu era înainte de ocupațiunea osmană cu totul română cu voevozi români. Astăzi această cetate română e o ruină. (vezi Wissenschaftliche Mittheil. Sarajevo Band II 1893 p. 360).

Radu II şi *Calinica* soţia sa avură doi fii *Dan* şi *Mircea*. Până acuma chestiunea succesiunei la tron nu erà actuală, pentrucă până acuma se aflà tot numai câte un succesor, acuma voise însă fiecare să fie domn. Mai întâi se aflase pe tron Mircea ca cel mai bătrân, dar fratele său Dan îl învinse şi îl alungase. Dan ţinù tronul pânăla 1387, când toate hrisoavele se aflau iscălite dejà de Mircea. Dan erà adică încă bătut şi alungat, şi îşi aflase refugiul la Şişman, împăratul româno-bulgar care îl şi omorîse mai târziu la anul 1393 crezând că face cu aceasta o plăcere Turcilor [1]). Cu venirea lui Mircea pe tronul Munteniei venise şi o altă eră preste ţara românească, o eră plină de glorie şi de fapte mari. Prin 30 de ani cât a ţinut el domnia Munteniei în mână, n'a fost decât numai odată bătut şi alungat, şi n'a recunoscut nici odată pre un alt domn preste dânsul, ci el apare totdeauna singur din graţia lui Dumnezeu „domn" al ţării sale, şi a cooperat mult în luptele balcanice, de multe ori chiar în mod decisiv precum vom vedeà mai la vale.

Renumitul şi bătrânul general turc *Beglerbeg Salaşahin* îşi dăduse dejà de multe ori silinţa să ocupe orasul Sofia, „acest loc al paradisului din Balcani", precum o numise chiar singur Turcii, acest oraş. In fine, îi succese şiretului general prin isteţimea unui turc care se dădù de apostat, făcându-se că se leapădă de legea sa şi că vrea să se facă creştin. In acest mod fu el primit de către un Iancu ce erà comandant al (cetăţii) oraşului Sofia, iară la o vânătoare făcută împreună cu Iancu fu el adus prins la Filipopel de unde pornise apoi *Idze-Balaban-beg* imediat la Sofia şi o cucerise. Aşà cel puţin istorisesc Turcii [2]).

Mai periculoasă a fost invasiunea Turcilor în Albania, unde *Balş* stăteà în o ceartă cu *Topia* [3]) pentru *Durazzo*. Simţindu-se Topia mai slab chiemă el pre Turci în ajutor. In răsboiul purtat acum în contra lui *Reglerbeg Cheireddin* la *Savra* pe râul *Devol* pică Balş şi lângă dânsul *Ivaniş* la anul 1384.—După N. Iorga acest nume ar fi de origine maramureşană-română, d. e. Michail Ivaniş [4]).

1. Hasdeu: Analele Bulgăreşti, publicat de I. Bogdan, în Arhiva pentru filologia slavă, XIII.

2. Referatele turceşti în „Memoires de l'Academie de science", VII (1827).

3. Şi acesta se pare că a fost un român albanez, precum îndecomun toate aceste teritorii erau, precum am amintit mai sus, locuite de Români.

4. Vezi N. Jorga: „Geschichte der romanischen Volkes", p. 283.

Turcii cutreerară acuma toată Albania şi Tracia şi ajunse pânăla golful Arta, luase în scurt timp şi oraşul Salonic. Comersanţii italieni se aflară acuma necesitaţi, de a încheia urmând exemplul Ragusanilor, tratate comerciale cu Turcii. Veneţia în 1384, Genua în 1387.

Aceste evenimente din vest cu Balş şi Topia erau numai un mic preludiu la ceeace aveà încă să vie. Confederaţiunea celorlalte state din vestul Balcanului aşteptase un moment potrivit pentru a puteà lovì cu efect, şi aceasta se arătase în anul 1386. Pe când Sultanul Murad se răsboià cu principele *Alibeg* din *Caramania* se pregătiră Tvrtko şi Lazar de atac. Şişman deşì erà în conţelegere cu dânşii, totuşi nu voì să abzică pe faţă de Sultan. Murad înţelese însă pe loc politica confederaţiunii. In grabă sosì el din Asia, pradă Bulgaria, cucereşte, după o apărare disperată a Sârbilor, *Nişul* şi silì pe Lazar să dea un tribut de 1000 de punzi de argint şi subsidie de răsboiu 1000 de călăreţi şi atâta pedestrime. Pe lângă toate acestea adunase Lazar în anul viitor împreună cu Tvrtko o armată de vro 30.000 şi înaintase în contra Turcilor. Murad fiind totdeauna ocupat în Asia, nu putù pune în contră mai mult de 20.000. *La Plocinic* lângă *Topliţa* aduse aliaţii Turcilor o atare înfrângere, încât abià a cincea parte din armata turcească a putut scăpà (1387). Aceasta a fost prima dar şi ultima victorie a Confederaţiunei creştinilor peste Turci [1]).

O mare bucurie cuprinse tot Balcanul că Murad Ghazi, neînvinsul erà odată bătut. Şişman nu ezitase mai mult de a trece pe partea confederaţiunei şi îi refuzase lui Murad subsidiile cerute. Tot aceeaş o făcù şi *Ioan* (Ivancu) fiul lui *Dobrotici* din Varna, care s'a fost ataşat nu demult încă Osmanilor. Murad grozav înfuriat se înarmase un an întreg în Asia şi Europa ca să se răsbune. Veneţianii se temeau aşişderea că Turcii vor cucerì Peloponezul şi căutară să formeze o ligă ale tuturor armatelor franceze şi greceşti ce se aflà în Helada [2]).

In anul 1388 plecase avantgarda turcească, 30.000, sub comanda Marelui-Vizir *Ali-Paşa* fiul lui *Şeireddin*. Dela Adrianopole

1. *Zinkeisen*: „Serbische Annalen", I, 250.

2. *Lenclavius*: Hist. Muselmanae Turcorum", I, XVIII, Francfurth, pag. 265.

merse el spre Nord. Tactica lui Murad erà minunată. El nu aşteptase până ce toate statele creştine balcanice se vor fi unit la un loc, ci el voià să nimicească pe fiecare stat separat tactica posterioară a lui Napoleon Bonaparte: „a înaintà separat, a lovì uniţi şi a sfărimà" pe fiecare în parte". Mai întâi trebuià să pice Şişman cel mai slab, apoi ceilalţi dearândul,. *Ali* trece Balcanul la *Aitos*, surprinde noaptea *Prevazul* prin *Iacši-beg* (*Iahsi-beg*) şi cucereşte Şumla. Incercarea însă de a luà şi *Varna* dela Ivancu nu-i succese. *Tărnovo* capitala împăratului, capitulează după o mică rezistenţă, Şişman se refugiază în *Nicopole* se întăreşte acolo şi fiind acì bine proviantat, rezistă şi repulsează toate atacurile lui Ali până ce sosise Mohamed singur din Adrianopole în ajutor. Lui Şişman nu-i rămase nimic alta decât de a încheià pace, sub condiţiunea, ca să plătească tot tributul restant de vreo câţi va ani şi se predee cetatea Drstor (Silistria). Insă cum numai se depărtase Sultanul Şişman se decise la o rezistenţă desperată şi refuzase predarea Silistriei. Marele Vizir Ali, care se aflase încă în posesiunea Şumlei, luase cu asalt Silistra şi cernase de a doua oară Nicopole. Se zice că Şişman, să se fi aruncat la picioarele lui, Ali rugându-l ca să mijlocească graţia la Sultan pentru el, El fu adus cu toată familia în castrul lui Murad, unde fu agraţiat şi lăsat pe tron. Bulgaria erà din nou îngenuchiată, dară încă nu nimicită.

După această campanie trebuià şi Straşimir să pice mai devreme sau mai tărziu. Acolo intrigele greceşti jucase încă mai departe mândrele sale. Patriarchului din Constantinopole îi reuşeşte să alunge, 1381, pe Mitropolitul din Vidin, şi se pare de aceea pentru că acest Mitropolit nu erà sfinţit de el, ci de către Patriarchul din Tarnova, şi în locul lui puse Straşimir pre ieromonachul *Casian*. Dar şi acesta a trebuit să fugă din ţară tot pe influienţa fanarului din Constantinopol.

Pe când erà Ali ocupat în Bulgaria, ocupase Lazar prin generalul său *Dimitrie* oraşul Pirot dela Turci, pre care îl aveà Marele Vizir Ali în posesiunea sa. Confederaţiunea balcanică de care am fost vorbit mai sus, adică Lazar regele Serbiei, Tvrtko regele Bosniei şi ducele de Zetta, văzând pericolul ce le amenință din partea Turcilor, cerură ajutorul lui Mircea pentru lupta dela Cosova (câmpul Mierlei). Mircea erà pe lângă un bun beliduce şi un mare cap politic. El se gândì îndată la aceia de a creà greutăţi lui Murad

în Asia-Mică şi se puse în legătură cu principii de acolo adică cu cel din *Mentese, Aidin, Saruşan* şi *Costomuni,* împingându-i la răscoală în contra Sultanului, spre a slăbì astfel puterile lui Murad prin împărţirea armatei sale. Dar şi Murad erà un cap socotit. El lasă să isbucnească rescoala în Asia, ştiind el prea bine că fitilul focului se află în Europa, şi că învingând Europa va dominà şi Asia, deci se repede el spre Europa şi intră în Serbia spre a se răsbunà pentru lovitura dela *Pirot.*

Acì îşi adunase Murad contigentele principatelor asiatice împreună cu vasalul Constantin din Macedonia, iară în contra lui stăteau *Serbii* sub moşneagul rege *Lazar, Bosniacii* sub voievodul *Vlatko Hranič,* apoi banul croat *Ivan Horvat,* în fine, Românii carpantini sub voievodul *Mircea* şi alte subsidie militare din Albania şi Macedonia ce constau mai cu seamă din Români din aceste părţi.

De cu dimineaţă fu Sultanul Murad străpuns în cortul său de *Miloš Obilic,* care voì prin această faptă curagioasă să alunge dela sine încriminaţiunea, ce i se făcù, că el ar fi trădătorul patriei sale, şi fu naturalmente ucis în modul cel mai grozav. *Baiazid,* fiul lui Murad, luase comanda supremă. La început se aplecase victoria pe partea creştinilor însă încurând se întoarse norocul. Armata creştină e bătută complit, iară Lazar, regele Serbiei, rămâne mort pe câmpul de bătaie [1]). *Baiazid,* cu numele *Ildirim* (fulgerul) se întoasre după această luptă înapoi la Adrianopole la anul 1389.

Este probabil că în timpul ce Sudul peninsulei Balcanice erà înspăimântat de groaza înaintării a Turcilor, domnii Munteniei, predecesorii lui *Mircea,* îşi întinseră stăpânirea pe malul drept ai Dunărei, cuprinzând acì mai multe cetăţi, până la ţărmurile Mării-Negre. Numai astfel se poate înţelege cum de *Mircea,* chiar în anul următor al suirei sale pe tron (1387), când încă nu avuse timpul de a face cuceriri, se intitulează de *„stăpânitor şi domn a toată ţara Ungro-Vlachia* [2]) *şi preste munţi, încă şi preste ţările tătăreşti,*

1. Despre bătaia dela Cosovo (Câmpul Mierlei) vezi *Račkı,* opul citat, Rad. III, 91. *Zinkeisen* şi tratatul kosovo polje, de Iosef Perwolf, profesor în Varşovia, în enciclopedia cehă: „Slavnik Naučny (Prag), 1861—1873, tom. II.

2. *Hurmuzachi,* I, p. 322. *Iorga*: Chilia şi Cetatea Albă, p. 61—62.

Numele de Ungro-Vlachia, chiar după formaţiunea cuvântului, nu poate însemnà altceva decât stăpânirea domnilor munteni asupra unei părţi din Ungaria alăturea cu Valachia, şi că această parte din Ungaria erà tocmai ducatele Făgăraşului şi Amlaşului, şi aceasta cu atât mai mult, dacă admitem că înteme-

preste ţara Almaşului şi Făgăraşului, Herzog şi stăpânitor al banatului Severin, duce de amândouă părţile şi preste toată Dunărea pânăla Marea cea mare şi a cetăţii Durostorului (Silistria) *stăpânitor*".. Şi că acest titul nu erà numai o zadarnică înşirare ne dovedeşte împrejurarea că Mircea ordonase chiar prin acest document căpitanilor din Silistria să respecte dania făcută de el mănăstirei *Nucetul*, ce se aflà în Bulgaria. Iară în anul 1390 erà Mircea despot peste toate ţările lui *Dobrotic* (adică peste Dobrudjia) şi avuse acolo şi guvernori, şi se pare că le pierduse abià atunci când Sultanul Baiazid întreprinse în persoană o campanie în contra lui după bătaia dela *Cosova* [1]), spre a se răsbunà pentru participarea sa la liga anti-turcească. Baiazid trece cu o armată mare Dunărea şi pradă ţara. Mircea îl surprinde însă la *Rovine* (Jiriček slavisează şi acest nume curat românesc numindu-l „Revinach" [2]) în anul **1394** între bălţile Dunărei, la care luptă luase parte *Ştefan Lazarevič* regele Serbiei, *Constantin* şi regele *Marcu* (figura mitic-istorică a Serbilor care e venerat în poesiele poporale serbeşti sub numele de Kraljivci-Marcu), şi de unde scapă Baiazid abià numai ascultând sfatul generalului său *Brenezes* ca să sape grabnic nişte şanţuri cu care să adăpostească trecerea lor îndărăt preste Dunăre. O mulţime de Paşa, de begi şi Aga, toată nobilimea turcească ce plecase atuncea la luptă şi legendarul Marcu al Serbilor şi Constantin amândoi principi români din Macedonia, cari erau siliţi de Turci (Baiazid II) ca să iee parte în răsboiul în contra lui Mircea, picară în acea zi. Baiazid erà necesitat să facă după această fugă sănătoasă din ţara românească, pace cu Mircea. Totuşi Mircea nu se simţeà sigur, ci aveà să aştepte o răsbunare din parte lui Baiazid. Deci, neavând el armată destulă se retrase şi se duse la regele Sigismund cu care se aflà el în legături de prietenie [3]).

ietorul Munteniei, *Radu Negru*, a fost duce de Făgăraş şi de Amlaş încă înainte de descălecare, atunci acest titul devine uşor de înţeles. Xenopol: „Istoria Românilor", tom. III, p. 23, edit. Şaraga, Iaşi.

1. Analele turceşti în traducerea latină, de *Leunclavius*, apoi „Zeitschrift der morgenlandischen Gesellschaft", XV, p. 333, apoi *Iorga*: „Chilia şi Cetatea Albă", pag. 65.

2. C. *Jireček*: „Geschichte der Bulgaren", pag. 353.

3. *Hurmuzachi*, I, a. D. Jireček Zur Wuerdigung der neuentdekten bulgarischen Cronik (Archiv. f. slavi. Philologie, XIII, p. 538—539). *Iorga*: „Chilia şi Cetatea-Albă, pag. 65—66.

După moartea lui Lazar ocupă tronul văduvit al Serbiei fiul său *Ştefan Lazarevič*, un bărbat învăţat, însă un regent slab şi neapt de a domnì şi de a conduce o ţară în nişte timpuri atât de critice cum era acelea depe atuncea. El erà necesitat ca şi Şişman şi Straşimir să plătească tribut şi să dee subsidii de răsboiu şi să dee pre sora sa Olivera (Olivia, Sârbii o cântă în poesiele lor sub numele Milena) pentru haremul Sultanului. El se simţeà atât de nesigur în ţara sa de către Turci, încât construise în *Atos* o mănăstire cu numele Rusiţan cu scop ca să aibă unde luà refugiul el şi mama lui şi fratele său Vuk, când s'ar întâmplà ca ei să fie alungaţi din ţara lor de către Turci.

Şi *Vuk Brankovič* despotul de Pristina (Serbia vechie) deşi fugise el după bătaia dela Cosova în Ragusa, totuşi fu necesitat să plătească un tribut. Infrângerea cumplită depe câmpul Cosovei a confederaţiunii statelor creştine balcanice se datoreşte tocmai trădării a lui Vuk Brankovič.

După toate acestea, se decise Baiazid să facă lovitura principală în contra Bulgarilor. Cauza se pare să fi fost nişte tratate secrete ale lui Şişman cu Ungaria. In Bulgaria şi Serbia erà adică totul pierdut. Pseudo civilizaţia adică corupţiunea bizantină, au fost molepsit întru-atâta moravurile bune şi puterea de rezistenţă ale acestor ţări, încât acì nu erà mai mult nici o speranţă. In Dobrudjia şi Silistria venì, precum am amintit mai sus, în locul lui Ivancu, în locul lui Dobrotic, *Mircea* voievodul Munteniei.

De aceea adunase Baiazid în anul 1393 o nouă armată asiată, trece Helespontul şi se uneşte cu corpul occidental din Europa. Negreşit că între aceşti combatanţi erau cei mai mulţi creştini şi între ei partea cea mai mare Români, din Bulgaria, Tracia, Macedonia, Epir, Albania, Tesalia, etc. Acuma trebuiau creştinii să meargă în contra creştinilor pentru cauza Turcilor ba şi mai rău încă, merg'au fraţi în contra fraţilor de o limbă de un neam aşà, departe aduse fărădelegile diferitelor state balcanice devenite corupte, decăzute prin cultura rafinismului bizantin, aşà departe aduse ticăloşia şi corupţiunea grandioasă a popilor creştini.

Baiazid predase conducerea, fiului său *Celibi* şi îi poruncì să meargă în contra Târnovei. Oraşul erà fără de veste încunjurat. După un asediu de 3 luni, erà capitala Bulgariei necesitată să se

predee la 17 *Iulie* 1393 [1]). Turcii făcură apoi pentru, ca să se răsbune supra Bulgarilor şi ca să dee groază şi celorlalţi creştini, o crimă nemai pomenită. Ei adunară, sub pretext că au să se consulte cu creştinii în o chestie de interes public, toată aristocraţimea română-bulgară, preste 1000 de persoane în Biserica S-tului Petru şi Pavel. Când au fost toţi la un loc ordonase ei un măcel îngrozitor în biserică. Nimic nu erà cruţat nici tânăr nici bătrân nici bărbat nici femee. Nimeni nu scăpase cu viaţă. Cadavrele fură apoi aruncate corbilor şi vulturilor spre mâncare. Totodată porunci Baiazid ca toţi nobilii din Târnova să fie transportaţi în Orient, iară Eutimie patriarchul Târnovei fu exilat în Macedonia.

Prin ocuparea Tărnovei de către Turci şi exilarea patriarchului Eutimie erà nimicită şi domnia şi biserica română-bulgară. Abià în anul 1402 aflăm noi în Târnova un Mitropolit care e supus patriarchului bizantin pe când politiceşte tot imperiul românobulgar de odinioară erà deja supus Turcilor. Astfel tot numai Grecii au câştigat din cuceririle Turcilor, din nimicirele statelor şi a bisericelor independente creştine din Balcani. Asupra soartei a ultilui împărat al Târnovei, despre *Ioan Şişman III*, ce s'a făcut cu el după cucerirea imperiului româno-bulgar, nu se ştie nimic sigur. Turcii istorisesc, că el ar fi fost din nou asediat de Ali în Nicopole, ar fi fost prins, aruncat în închisoare şi apoi omorît. Cronica românească la Grogorovici, profesor în Moscova, spune însă că Turcii îl prinse şi îl omorîră, şi că fiul său *Alexandru*, ca să scape de moarte trecuse la Islam şi fu guvernor în *Samsun*, în Asia-Mică.

Peirea Bulgariei provocase în Ungaria o mare surprindere. In anul 1394 se adunase în *Buda* mai marii ai ţării la un sfat asupra modului de apărare în contra Turcilor [2]). Sigismund, regele Ungariei, trimise o deputaţiune la Baiazid spre a-i face reproşuri pentru ocuparea Bulgariei, deoarece dânsa au aparţinut coroanei ungare. Baiazid le arătase deputaţiunii armele ce spânzurau pe părete şi le zise: „Duceţi-vă şi spuneţi domnului vostru că

1. Analele sârbeşti. Safarik, Pam. 74. Analele ruse (Nikon, IV, 252, togaje liato Amurat sin Celebin Amira turschi svia zemlja bolgarskoi, grad ich slavinii Tarnov, i ţaria ich patriarcha i mitropolitù episcopi ich ilieni a mosci sviatich bojic i sobornin şerkov mipgit priatochi.

2. Theiner: „Monum. Hung.", II, 624.

dreptul meu asupra Bulgariei se bazează pe armele ce le-aţi văzut acì".

Dar şi Bizanţiul avù să sufere acuma mai mult decât înainte influenţa şi puterea Turcilor. Pe lângă aceea un caz deosibit dădù anză ca Turcii să se impuie mai cu forţa Bizantinilor. La curtea strălucită a Sultanului din Seres, unde se adunase principii vasali creştini se aflase şi împăratul *Emanuil* din Bizanţ, despotul *Teodoru* din Morea, *Ştefan Lazarovici* din Serbia şi *Constantin* din Macedonia. Aceştia bruscaţi fiind de către Sultan formase o alianţă între sine şi se decise de a nu mai venì mai mult la curtea Sultanului. Spre întărirea acestei alianţe dădù Constantin pre fiica sa Helena de soţie împăratului Emanuil. Insă Turcii observară toată această conjuraţiune şi începură a pune acuma o atenţiune mai mare asupra lucrurilor ce se petrec în Bizanţ.

Regele *Sigismund* trimite la anul 1395 soli la Italia şi Francia, cerând ajutor în contra Turcilor şi dobândise un contigent preţios dela Carol VI, regele Franciei. In rândurile acestui contigent se întâlnise floarea cavalerilor francezi, precum : *Philibert de Noeilles*, merele maestru al Ioaniţilor ; *Jean de Nevers*, contele de *Eu;* mareşalul *Boucicault* şi alţii. La *Cuzi* făcù Sigismund o alianţă şi cu Mircea. Numărul armatei aliate se urcase preste 60.000 de oameni, însă o istorie contimporană spune că această armată erà incapabilă de disciplină, prin vârsta tânără şi puţin serioasă a ofiţerilor de căpetenie, mai mult plecată la scandaluri decât la lucruri înţelepte. Luarea Vidinului şi a Rahovei urcase până la nebunie neîngrijirea şi mândria Francezilor.

In anul 1396 intră el cu această armată în Bulgaria. Prima rezistenţă o aflà el în *Vidin*, unde se aflase încă *Ştraşimir* cu o garnizoană turcească. Insă în ziua următoare se predară atât împăratul cât şi garnizoana turcească. Mai mare rezistenţă o puse cetatea *Rahova* (Jirećek o numeşte „Orehova"). Insă şi acì se predară în vre-o câteva zile garnizoana turcească. Creştinii erau eliberaţi, iară Turcii măcelăriţi. La *Nicopole* se mărise armata cooperativă prin venirea lui *Mircea* în ajutor. Nicopole se apărase 15 zile până ce venise Baiazid din Tărnova. A şeasesprezecea zi se încăerase pe malurile *Ruşiţei*, un afluviu al *Jantrei*, o luptă mare care se sfârşise cu nimicirea armatei creştine. Acì toată vina înfrângerii o duse cavalerii francezi, prin mândria şi nestatornicia lor, în-

cepând lupta ei singuri şi înainte de timp, şi fără de toate pregătirele necesare.

Mircea văzând însă încă dela început toată neisbânda întreprinderei trufaşe, se retrase la timp din luptă nevoinda-şi a expune în zadar forţele sale, ci îşi rezervase pentru un eventual răsboiu cu Turcii în patrie, pentrucă Mircea aveà grije că Turcii vor repetà tactica lor de răsbunare ca şi după bătaia dela Cosova, de aceea aveà nevoie de o armată intactă şi neatinsă.

Despre soarta lui *Straşimir* nu se ştie încă nimic precis, ca şi despre fratele său Şişman III. In cronica românească la Grigorovici stă că, „împăratul Straşimir devenise abià acuma, după bătaia dela Nicopole vasalul turcesc [1])". *Constantin*, fiul lui Straşimir şi coregent la tron, fugise în Ungaria, deacolo în Serbia şi murise în Belgrad 1422. După căderea Vidinului, se aflase dejà toată Bulgaria dela *Varna* pânăla *Timoc* îm mâinile Turcilor. Turcii erau deplin stăpâni pe tot teritorul de odinioară al imperiului româno-bulgar. O mulţime de popor şi mai ales populaţiunea română fugise în Serbia, Bosnia, Dalmaţia, ba chiar prin Croaţia şi Slavonia, dar mai ales la fraţii lor din Muntenia. Aşà vedem noi şi acuma ca şi prin atâtea secole mai înainte existenţa relaţiunilor intime familiare de frate şi frate intre Românii de pe amândouă maluri ale Dunărei, şi mai ales acuma în aceste timpuri de grea încercare.

O mare parte din populaţiune, şi aceasta erà mai cu seamă bogumilă, ca să rămâie în drepturile şi posesiunile ei, trecusă la Islam, astfel că şi astăzi cea mai mare parte din aristocraţimea turcă, Aga, Begi, Spachi din Bosnia şi în mare parte din celelalte părţi ai Balcanului sunt originari din Bogumili români.

Aparinţa lui *Timur-Lenk* Chanul Mongolilor, acest cuceritor aprig al lumei şi înfrângerea totală a lui Baiazid la *Angora* 20 Iulie 1402, ar fi putut nimicì cu totul imperiul osman ce a fost crescut în un timp nepomenit de scurt la acea înălţime ce a întrecut chiar Roma antică în cuceriri atât de mari şi atât de repede, dacă popoarele creştine din Orient, Românii, Slavii, Grecii, Albanezii şi Franchinii orientului ar fi înţeles mai binea a trebuinţà căderea cumplită a duşmanului lor de moarte. Insă lucruri mici personale accedentale le întunecare cu totul minţile. Invidia reciprocă,

[1]) Safařik, Pomarky, 74.

decadenţa morală a orientalilor, prejudiţiile învechite a occidentalilor în contra bisericei orientale, în fine, opiniunea falsă că răsboiul fratricid între fii lui Baiaizd va nimicì de sine puterea osmană, toate acestea reţinuse creştinătate a de a păşì decisiv şi cu putere în acest timp aşà de binevenit de a nimicì de tot puterea otomană atât de periculoasă pentru statele şi popoarele creştine din Orient.

După isbânda dela *Nicopole*, de lângă satul *Niciup*, (acesta e vechiul oraş roman ce se numeà „Nicopolis ad Haemum"), Turcii păreau că vor înecà Eurpoa, când deodată ei sunt opriţi în mersul lor gigantic prin năvălirea Mongolilor, cari sub vestitul *Timur Lenk* pun în pericol existenţa împărăţiei mohamedane din Asia. Baiazid deci se opreşte din înaintarea sa în Europa şi se întoarece în Asia pentru a se opune furiei năvălitoare. Acì devine însă puterea lui cea atât de cumplită pentru Europa, înfrântă ca trestia de furtună, de oardele neşfârşite ale Mongolilor, care înăduşiră mai mult decât bătură, în câmpiile dela *Angora*, până atunci neînvinsele armate musulmane. Baiazid însuşi este prins, şi cu toate că este bine tratat de către Chanul Mongolilor, moare după un an de prinsoare.

Prin moartea lui şi după retragerea lui Timur Lenk înapoi spre patria Mongolilor, se aprinsese luptele de moştenire între fii lui Baiazid. El avuse 4 fii. Unul, *Celibi*, îi murise de cu vreme şi rămase *Suleiman*, *Muza* şi *Mohamed*. Intre aceşti trei fraţi se începuse o luptă pe moarte şi pe viaţă pentru împărăţie.

Din aceşti trei, *Suleiman* puse mâna pe posesiunile europene, iar *Mohamed* pe cele asiatice. *Muza* rămase pe lângă Mohamed în Asia şi cerù dela fratele său voie de a trece în Europa spre a alungà pe Suliman din Adrianopole şi de a luà domnia Europei pentru Mohamed. Mohamed îngăduie întreprinderea, dar trebuind să stee singur la orice moment pregătit în Asia în contra lui Solıman nu putù să-ı dee pentru realisarea planului său nici un ajutor. Pe când Muza stăteà nehotărît asupra mijloacelor de cari ar trebuì să se uzeze pentru întreprinderea lui, primeşte el dela Mircea solie prin care îi oferă sprijinul şi dobândeşte chiar dela un principe din Sinope *Isfendiar*, o corabie care aveà să-l transporte în Valachia,

Soleiman fratele cel mai mare erà un bărbat curagios şi nobil, dar foarte desfrânat. El luase sediul său în Adrianopole. Cu împăratul Emanuil încheiase el, 1403, o alianţă în care predase el împă-

ratului nu numai *Salonicul* şi *Tesalia* şi o parte din Macedonia, ci şi tot litoralul dela *Panion* şi *Propontis* pânăla *Mesembria* şi vreo câteva insule. Tracia avuse acuma de lung-timp pace. In Nord ocupase Ştefan Lazarevici, care scăpase cu viaţă din bătaia dela *Angora*, unde luase ca vasal parte cu armata otomană, din nou ţările tatălui său dela Dunăre pânăla muntele *Şar*, un teritoriu destul de mare. Insă în zadar, pentrucă el erà un om învăţat, dar nu era nici osatş nici, general, nici politician. Ocaziunea bună şi potrivită nu ştiu el a o întrebuinţà în folosul ţării sale, aşà că nu mult mai târzi, fu el pus între ciocan şi nicovală, adică între Unargia şi Turcia, şi pe lângă aceea din cauza nemulţumirilor interne, trebuià să devie ţara sa o pradă pentru aceste două puteri.

In anul 1405 se resculaşeră oraşele şi nobilimea română-bulgară ce mai rămase după renumitul măcel făcut de Turci, în contra Turcilor, îmboldiţi fiind de fii împăratului româno-bulgar, adică de *Constantin* fiul lui Straşimir şi de *Frunzin* fiul lui Şişman. Insă această răscoală fu degrabă potolită de către Soleiman.

Al doilea frate al lui Soleiman Mohamed, aveà conumele „*kurisdzi Čelibi*" adică „erou între luptători". El erà în decomun un om pasnic cu dreptate şi liber de orice fanatism şi aveà reşedinţa sa în Brusa. El voià să se împace cu Soleiman, fratele său, dându-i acestuia Europa, şiind pentru sine cele asiatice. Insă dorul lui Soleiman după domnia preşte întreg imperiul otoman zădărnicise acest plan.

In anul 1409 trimise Muhamed pe fratele său cel mai mic Muza, în Europa spre a întreprinde răsboiul în contra lui Soleiman. Muza se îmbarcase în *Sinope* pe o corabie ce o căpătase dela principele *Isfendiar*, pleacă în Muntenia şi fu primit foarte prietenos de către Mircea. El îl primeşte pe Muza cu cele mai mari onoruri iară Muza îi făgădueşte că dacă se va face rege cu ajutorul lui Mircea îi va da mari venituri în Europa şi o regiune întinsă luată dela Greci pe care Muza îi duşmăneà pentru alianţa lor cu fratele său Soleiman. Mircea erà cu atât mai mulţumit de această condiţiune, cu cât erà învapoiat de dor ca să se răsbune asupra Bizantinilor, care urmau a adpăosti în contra sa pe resvrătitorul său fiu *Vlad*. Soleiman erà, pe altă parte, rău văzut de către o mare parte din supuşii săi, care se alipiseră acuma de Muza, şi anume regegele *Stefan Lazarevici* şi fratele său Vuk, şi multe alte oraşe bul-

gare. Mircea care posedà vreo câtevà oraşe, Silistria, Ruşciuk şi apoi toată Dubrudjia pe malul drept al Dunărei, îi dădù lui Muza o armată de vreo 2000 de luptători sub comanda generalului său *Dan*. Insă cu toate aceste ajutoare Muza este bătut înaintea zidurilor Bizanţului lângă castelul *Cosmidion*, la cornul de aur, şi aceasta mai ales *prin trădarea Serbilor*, şi anume: In mijlocul luptei când Muza împreună cu Românii aveà dejà să învingă pe Soleiman, se retrag Serbii, iară *Vuk* trecuse chiar pe partea lui Soleiman [1]). Muza fuge, deci, pribegind prin Balcani şi Tracia căutând să-şi adune o altă armată. *Vuk* fu la întoarcerea sa în Serbia surprins de Muza în Filipopol şi omorît. Tot aceeaş soartă aflase şi nepotul său *Lazar* aproape de Adrianopolē. Astfel se răsbunase Muza asupra trădătorilor săi. Soleiman se predase acuma, ştiindu-se sigur, beţiei şi desfrâului.

Muza după ce pribegeşte el înzadar prin Balcani fără a aflà contingentele necesare, se refuge din nou la Mircea, şi e şi de astădată sprijint cu alte contingente adunate, apare cu această armată deodată înaintea Adrianopolei reşedinţa fratelui său Soleiman. Acì e Soleiman bătut, şi în fuga sa către Contsantinopole este prins şi ucis.

Muza erà mai energic şi mai moral decât fratele său Soleiman. El se eliberase de fratele său Mohamed şi devenise duşmanul său de moarte. Prin mai multe invaziuni de pradă prin regatul serbesc, prin cernarea cetăţii *Novo-Brdo* se răsbunase Muza pentru tradarea de odinioară a Serbilor. Pe lângă acestea se iscase nişte revolte şi în Bulgaria. Referatele turceşti amintesc despre cucerirea de cetăţi şi oraşe din Bulgaria, că mânăstirea *Călugăreni* [2]) de lângă Topliţa, care erà bine întărită, a fost cu totul devastată. Bizantinilor le luase Muza *Litoralul pontin* şi *Tesalia* şi atacase acuma chiar şi *Bizanţul*, bătuse chiar şi pe fratele său Mohamed când voì acesta să treacă cu ajutorul Grecilor Bosforul, aşà de cumplit încât lăsase totul şi fugise abià teafăr în Asia.

1. Cronica română, despre participarea româno-bulgară în această luptă, ce se află la profesorul Grigorovic, zice următoarele: „Pe acea vreme se ridică Moisia (Muza) cu Românii, cu Scheii (Bulgarii) şi Ştefan, despot al Serbiei, de se duseră la Ţarigrad, ca să se lovească cu Suleiman.

2. Această numire curat românească a mănăstirilor prin Bulgaria, dovedeşte că populaţiunea română erà puternică, prin Bulgaria cu totul contrar expunesrilor istoriografilor slavi.

Ştefan Lazar se uneşte cu *Iussuf* [1]) stăpân preste Macedonia de Nord,' cu *Jigit* voievodul Scopliei, care fugise din Despotica unde fu aruncat în temniţă de către Muza. Totodată trimise Bizantinii pe *Orchan* fiul lui Soleiman la Salonic ca cu ajutorul lui Bogdan să înceapă lupta în Macedonia. Muza prinse însă pe Orchan şi îi scoase ochii şi ocupase totodată şi ţara lui Bogdan [2]), întră apoi în Serbia şi bate pre despotul lângă Vărbiţa (1413).

Pe altă parte se uneşte Mohamed în secret cu toţi inimicii lui Muza, trece Bosporul şi merge direct spre Serbia Nu departe de Filipopol lângă *Câmpul lung* (Jireček slavisează locul acesta şi-l numeşte „Dlugalivada") Muza i se pune înainte Insă Mohamed îl încunjoară şi pleacă la Niş unde i se ataşează *Lazarevici* regele Serbiei şi *Bogdan* despotul din Macedonia şi toţi Paşa ale provinciilor europene. Lângă satul *Ciumărla* (Jireček numeşte acest sat Cimorlu), încă un sat românesc după cum arată dejà numele, s'a fost dat lupta decisivă între Mohamed şi Muza. Muza avù nenorocirea că toată armata sa îl părăsisă şi trecuse la fratele său Mohamed, afară numai de vre-o 7000 ieniceri ce rămase credincioişi lui Muza. Afară de aceea avuse Muza un teren foarte rău de luptă, pe când contrarii lui cuprinse locurile dominate ale *Vitoşului*. Erà o luptă desperată. Muza erà mai bun strategic şi ştia mai bine a dispune asupra puterilor sale, dar ce folos dacă erà trădat şi părăsit de oastea sa, pecând contrarii lui îl năduşiră cu mulţimea. Muza om curagios văzând pericolul în care se află se puse singur în primul rând al luptătorilor şi tăiase cu mâna sa proprie în dreapta şi în stânga o mulţime de duşmani, până în fine erà străpuns din dărăpt. Cadavrul său fu apoi îngropat cu mare pompă de către fratele său Mohamed în *Brusa*.

Cu aceasta se terminase răsboiul şi certele fratricide dintre fii lui Baiazid. *Mohamed I* (1413—1421) mulţumeşte acuma pre aliaţii săi cu teritorii însemante. Bizantinii căpătară înapoi oraşele Pontina şi Tesalia. Ştefan Lazarović fără de a cărui cooperare n'ar fi învins Mohamed pre Muza, căpătase mai multe teritorii în Nordul Macedoniei. In Adrianopole îi aduc noului Sultan omagilie lor, delegaţii lui Mircea, şi despotul din Morea.

1. Jusuf aveà în stăpânire ţara lui Constantın, pre care o numesc Sârbii astăzi „Serbia-Veche" şi erà vecin cu Bogdan, despre cari principi am amintit dejà mai sus, în lucrarea noastră.

2. Chalcondılas la Streiter, II, 358.

După cât ştim Mircea aveà să plătească lui Baiazid un tribut. El nu o plătise dejà prin trei ani. Mohamed voind deci să se răsbune în contra lui Mircea pentru ajutorul dat fratelui său, trimite după tributul restant de trei ani, şi nevoind Mircea a-l plătì trimete Mohamed o armată la 1416. Expediţia se fereşte de a intrà în ţară spre a nu păţi ca oştirea lui Baiazid. Ea puse însă la cale un alt plan mult mai dibaciu, pentru a aduce Muntenia dela sine în supunerea Turcilor. Ea cuprinde adică cetăţile depe malurile Dunărei: Severinul,Giurgiuvul, etc. din care Turcii îşi fac nişte cuiburi, de unde fac ei escursiuni de pradă în ţară şi devastează Muntenia după plăcere. Mircea văzându-se atuncea constrâns se supune Turcilor. trimiţând soli că el vreà să închine ţara de bună-voie Sultanului. Mohamed primeşte pe soli cu multă bună-voinţă, îi ospătează la masa lui, şi impune Munteniei condiţiuni uşoare prin care Muntenia e primită sub suzeranitatea sa.

Care au fost acele condiţiuni? nici un text autentic al hatişerifului dat cu acest prilej n'au ajuns pânăla noi. Totuşi este sigur că un asemenea patişerif a trebuit se existe, deoarece el a fost totdeauna invocat de Români în daraverile lor posterioare cu Poarta, şi aceasta niciodată nu a tăgăduit existenţa lui.

Se zice că punctele acestui hatişerif ar fi fost următoarele:

Muntenia să se ocârmuească de sine, sub domnii creştini, aleşi de mitropoliţi şi de boieri. Domnii să aibă dreptul de viaţă şi moarte asupra supuşilor, să poată declarà răsboiu şi încheià pace. Creştinii ce ar fi îmbrăţişat religiunea mohamedană dacă ar trece iar la cea creştină să nu fie supăraţi. Supuşii români ce ar călătorì în împărăţia turcească, să nu fie îndatoriţi la contribuţie. Pentru aceste toate, Muntenia să obligă a plăti pe an Sultanului 3000 de bani de ţară sau 500 de lei în argint.

Deşi nu avem nici o garanţie despre autenticitatea acestui text, totuşi îl dăm în lipsa deplină de un altul. O împrejurare însă vine în sprijinul clauzulei, care consfinţeà autonomia ţării şi anume *Baret* în „Histoire de troubles de la Moldavie" spune că pe la 1620 *Alexandru Movilă* ar fi scris lui *Radu Mihnea* o scrisoare, în care i-ar spune între altele că : „după legile fundamentale ale ţării, şi după drepturile încuviinţate de Sultan decând Moldovanii se supuseră dominaţiunei lor, nimeni nu poate fi domn în Moldova, de nu va fi din ţară".

Această condiţie arătată de un domn depe la începutul se-

colului XVII-lea întăreşte existenţa autonomiei, şi cu toate că Baret o spune despre Moldova, ea poate fi aplicată şi Munteniei, cu atât mai mult deoarece acele stipulaţiuni au fost întotdeauna respectată de Turci [1]).

Se pare că în acest timp pierduse Mircea cetăţile bulgare depe malul drept al Dunărei Nicopole, Silistria, Sistovo, Ruşciuc etc. şi provincia Dubrudjia.

Doi ani mai târziu apare în Balcani un heretic turc, juristul *Mohamed Bedredin*, ce a fost un mare favirot a lui Muza. In bătaia dela Ciumărla picase el în prinsoare şi fu internat în Nicea. Acolo în singurătăţile chiliei sale concepuse el un plan pentru o revoluţiune religioasă şi anume, o religiune ce ar constà din o amestecătură din misticismul mohamedan şi creştin şi care ar aveà să servească pentru deşteptarea ideilor şi simţurilor religioase. Ca propagator ager al ideilor sale aflase el pe *Mustafa Börkludje*, care începuse a lăţi doctrina sa pe insula *Chios* propagând comunismul, paupertatea voluntară şi frătietatea cu creştinii. Turburările din acele timpuri, unite cu lipsa, suferinţe şi desperare, deschise o cale largă acestei mişcări religioase, astfel că sute şi mii alergară să primească această doctrină şi începuse a se lăţi totaşà precum odată doctrina bogumilă favorizată tot de atare timpuri agitate şi grozave. Cete, cete de dervişi fanatici neliniştеau sub conducerea unui Jidan renegat împrejurimea *Magnesiei*. *Alexandru* fiul împăratului Şişman care erà pus de către Sultanul Mohamed I ca guvernor în *Smirna* plecase în contra acestui organizator, aflase însă moartea împreună cu toată armata sa. Tot aceeaş soartă aflase şi urmaşul lui *Alibeg*. Abià armatele unite ale Asiei şi ale Europei fură abià în stare de a-i strivì pe Sectari. Mustafa fu prins şi ucis în Efesus în mod grozav.

Mohamed Bedredin pleacă văzând acest dezastru la Mircea în Muntenia spre a căutà acì ca şi Muza ajutor, să aşezase în Silistria, îşi adunase acì o armată —se zice că şi Mircea i-ar fi dat vre-o 900 de luptători—şi voià să plece să ocupe Balcanul. Insă ştirea despre înfrângerea totală a prietenului său Mustafa îi stricase tot planul. El fu părăsit de toată armata sa apoi prins şi ucis în Seres.

Totodată se ridicase şi un *Pseudo-Mustafa*, care să dădeà a fi. fiul lui Baiazid ce s'au fost pierdut încă în lupta dela Angora,

1) A. D. Xenopol: „Istoria Românilor", tom. III, pag. 82, edit. Şaraga, Iaşi

Şi acesta aflase sprijin la Mircea şi la principele *Dzuid* din Asia care erà sub Soleiman administrator în Ohrida, iară sub Mohamed I administrator în Nicopole. La început îi surise şi lui (Mustafa) norocul şi avuse de raportat unele succese, însă în scurt fu Mustafa bătut prin tradarea lui *Dzuid* şi ucis.

Urmaşul lui Mohamed I erà fiul său *Murad II* (1421—1451) mai belicos dar totodată un bărbat drept sincer şi cu mare tact politic. Cu domnia lui venise grele timpuri pentru statele creştine ce mai existară în Balcani. Constantinopole erà obsediat (1422) şi Bizantinii erau siliţi să plătească un tribut Turcilor. Imperiul Paleologilor erà dejà gata cu totul decimat şi aveà în stăpânire încă numai *Anchialos, Mesembria* şi *Peloponez*. In 1430 luară Turcii Salonicul ce se aflase până acuma în mânile Veneţianilor. Bulgaria avuse sub Murad II linişte pânăla unele incursiuni din partea voievodului *Dracul*, urmaşul lui Mircea. Desigur că cu astă ocaziune va fi reocupat voievodul Munteniei cetăţile din stânga Dunărei. Pentru Serbia începuse însă acuma după moartea lui Ştefan Lazarević (1427) timpuri amare. Urmaşul său *George Branković* pierduse toată ţara până la Belgrad în mânele Turcilor.

Cu ridicarea lui *Vladislav* din Polonia pe tronul Ungariei începuse o reacţinue puternică în contra înaintării teribile a Islamului în Europa, ivindu-se în Ungaria mari beliduci şi bărbaţi geniali din neamul românesc, ca d. c. Ioan Huniadi şi fiul său Matei Corvinul

Privirile lumei creştine se îndreptară acuma către *Ioan Huniadi*, care în anul 1442 nimicise lângă Carpaţi două mari armate turceşti, şi anume una sub *Mezed-Beg* în Transilvania şi alta sub *Beglerbeg Sahin-Paşa* cu 80.000 la Ialomiţa de sus. Emblema familiei lui Huniadi erà un corb cu o cruce în plisc, de acolo şi conumele său *Corvinus*, iară fiul său Mateiu devenise chiar şi regele Ungariei.

In anul 1443 întreprinde regele Ungariei Vladislav şi Ioan Huniadi o mare campanie cu o armată ce constà din Românii de sub coroana Ungariei, apoi din Poloni şi Croaţi. La această întreprindere se ataşase şi *George Branković*. Această armată plecase dela *Buda* trece Dunărea şi iea în mersul său spre Filipopol din mânile Turcilor oraşele *Cruşevaţ, Niş* şi *Pirot* şi soseşte la Sofia. Pânăla Filipopol erau încă trei zile de mers. Pe tot drumul până acì se ataşară necontenit contigentele de Români de pretutindene, din

Albania, Macedonia, Serbia, Bulgaria şi alte noroade. Toţi priveau în această expediţiune scăparea creştimisnului şi a întregului Balcan de Turcì. Această armată voià să treacă preste Balcani însă nu prin poarta lui Traian ci prin valea *Topliţei* ajungând direct în şesul dela Filipopol. Insă acì ocupaseră ienicerii dejà toate poziţiunile muntoase. Regele Vladislav nu putù deci mai mult înaintà şi trebuì să se întoarcă îndărăt. La Pirot îi vine ştirea că Murad îl urmăreşte şi că el se află dejà în Sofia. Murad îl urmăreşte pe Vladislav până la Pirot şi atacă acì pe despotul Branković care comandà arier-garda armatei lui Vladislav. Regele se întoarse şi merge în grabă numai cu cavaleria în ajutor. Acì se dă o luptă teribilă, unde Turcii sunt .cu totul bătuţi, lângă satul *Tămăiţa.*

Astăzi acest sàt e dejà slavisat şi se chiamă Tamjaniţa. In aceastã bătaie picară rudele lui Murad, Mahmud Celibi, cumnatul lui Murad, etc... După această luptă, remunerase regele Ladislav pe cei mai viteji luptători şi între aceştia mai ales pe Ioan Huniadi cu românii săi, şi se întoarse apoi triumfător la Buda.

După această înfrângere puternică erau Turcii necesitaţi să facă o pace la Segedin, Condiţiunile erau : Bulgaria rămâne Sultanului, Brancovici capătă înapoi toată Serbia cu oraşele *Smederevo, Golubaţ Procopie, Topliţa, Lescovaţ* pe apa Moravei şi *Helenigrad* lângă *Tărn.*

Dar chiar în acelaş an fu pacea ruptă pe năzuinţa legatului papal al *Cardinalului Julian.* Cu toată atenţiunea făcută de către despotul Branković, plecase regele şi Huniadi cu o armată mai mică decât acea de anul trecut insuficient pregătită. La Orşova trecură ei Dunărea şi ajunseră în Vidin. La ocuparea *Nicopolei* venise şi voievodul Munteniei *Vlad Dracul* în castru. Şi el sfătuise pre regele, văzând el aceea armată atât de defectă, să se întoarcă şi să nu înceapă nici o luptă, căci îl poate aşteptà numai o catastrofă. Insă totul erà înzadar, regele erà încăpăţânat. Cât despre osmani nu se vedeà pe nicăieri nimica, ostaşii regelui deveniră însă sumeţi şi începură a prădà sate, ba chiar şi biserici şi oţeriră astfel toată populaţiunea în contra sa. Regele în loc să se întoarcă înaintase tot mai departe şi ajunge la Mare, ocupând *Varna* şi *Şumla.* Murad II, care erà ocupat în Asia se întoarce îngrabă şi dăduse acì lupta dela *Varna,* care erà de tot fatală pentru creştini şi pentru Ungaria. Regele Vladislav picase mort pe câmpul de luptă, iară

restul armatei creştineşti fugise pe unde putù parte în Muntenia, parte în Serbia şi Croaţia parte în Bosnia, până şi în Dalmaţia. Aceasta erà ultima încercare a creştinilor occidentali de a eliberà Bulgaria de sub jugul turcesc.

In Bizanţ domneà dela 1449 *Constantin XI Dragosli*, nepotul lui Constantin din Macedonia. Pe lângă toată desperarea de care erà cuprins tot Bizanţul, el nu pierduse încă speranţa, el încercase tot posibilul de a menţineà imperiul său, şi adusese din nou tot Peloponezul sub stăpânirea bizantină. In Tesalia şi Albania se sculară Românii pentru Bizanţ spre a-l sprijinì—tot păcatul vechiu al Românilor de a se sacrificà pentru alţii şi de a-şi călcà singuri în picioare interesele lor proprii vitale—însă Turcii suprimase de cu timpuriu această rescoală. După moártea lui Murad îi urmase fiul său Mohamed II (1451—1481), un june plin de energie şi însetat după glorie. El îşi făcuse de scop al vieţei sale nimicirea tuturor statelor creştine din Orient. De aceea ocupă el *Constantinopo e în 29 Maiu 1453.* Istoriograful grec, care descrie ocuparea Constantinopolei prin Turci, spune că între ostaşii (garnizoana) care apărase Constantinopole în contra lui Mahomed II se aflară 5.000 de Greci, 2.000 de Sârbi, 4.000 *de Români* şi 2.000 de alte naţiuni.

Din aceasta putem uşor conchide, că populaţiunea Constantinopolei şi a împrejurimei trebuià să fi fost pe acel timp, adică la anul 1453, în mare parte română sau cel puţin aproape tot aşà de mare ca şi cea grecească. Ultimul împărat, Constantin, moare ca un erou cu sabia în mână. Mesembria şi Anchialos picară dejà cu trei luni înainte. Peloponezul fu cucerit abia după 7 ani şi abia numai după nişte lupte crâncene cu Românii şi Albanezii ce locuiau atunci pe acolo ce locuiesc şi astăzi încă în mase compacte în acea ţară. *Peloponezul* erà dela timpurile Asaneştilor încoace înpopulat cu Albanezi, dar mai cu seamă cu Români, pre cari îi găsim şi astăzi încă, deşi Grecii îi îndosesc şi îi ascund din răsputeri ca să nu ştie lumea nimic despre existenţa lor pe acolo. Tot aşà incetase de a existà pe la anul 1449 şi *despotatul din Epir* care avea încă o populaţiune eminamente română. *Ducatul din Atena* se pierdù dejà în anul 1456, iară *Serbia* fu readusă din nou numai la oraşul Belgrad.

Rămăsese încă numai *Bosnia*, dar şi ca picase, precum am văzut mai sus, în anul 1463, şi anume tot prin trădare.

Trei secole dearândul se certară, se bătură cap în cap, se luptară în modul cel mai ruşinos şi grozav cu mijloacele cele mai murdare, două confesiuni creştine între-olaltă, năvălind aceste două totodată şi asupra unei a treia religiune care a fost cea mai nobilă, cea mai curată, cea mai umană, dar tocmai din această cauză urîtă şi urgisită de aceste două confesiuni aşà numite creştine, în realitate însă cele mai păgâne, din toate religiunile păgâne, cu o furie şi o sălbăticie ne mai pomenită, urmărind numai scopul lor mârşav şi egoist adecă dominaţiunea complectă asupra acestor două ţări frumoase, asupra Bosniei şi a Herţegovinei. Aceste două confesiuni erau conduse în afacerile lor între-olaltă, una din Roma, cealaltă din Bizanţ, iar acţiunea lor glorioasă, creştinească şi totdeodată sfântă-dumnezeească, erà *corupţiunea, demoralizarea, nimićirea.* Copilul frumos şi sănătos, ce puteà să devie un gigant şi un erou puternic, erà Bogumilismul din Balcan şi în special acì în Bosnia şi Herţegovina. Lupta celor două confesiuni creştineşti în contra bogumilismului erà mai mult un pretext, pentrucă tocmai secta bogumilă formà, în aceste ţări contingentul cel mai puternic al populaţiunii, formà majoritatea ţării, conţinând în sine toată aristocraţimea, nobilimea şi dignitarii ţării. Chiar şi Banii, regii ţării aparţineau în cea mai mare parte sectei bugomile şi numai din cauze politice erau unii din ei necesitaţi de a oscilà când pe o parte când pe alta. Turcii aflară deci şi în această ţară ruptă, sfâşiată, încă coruptă de atâtea lupte religioase, în aceşti bogumiii aliaţii lor naturali. După ocuparea ţării prin Turci se pierd deodată Paterenii. adecă bogumilii. In capitolele următoare vom arătà mai pe larg cum aceşti Patereni, în cea mai mare parte români, trec în mase compacte la Islam, devenind apoi aceşti Patereni români, aristocraţimea posterioară mohametană de azi din ţară.

Cu această ocaziune, trebuie să amintim la acest loc şi despre o persoană marcantă, şi mare erou, care erà încă de origine română născut în Albania cu numele de *George Castriota*, de Turci numit Schenderbeg. Acesta rezistase prin 24 de ani, cu mare bravură, tuturor atacurilor din partea Turcilor sprijinit fiind atât de *Romanii* şi *Albanezii* ţării sale, cât şi de *Roma*, *Veneţia* şi *Neapoli*. Tatăl său se chemà Ioan, erà *duce* preste teritoriul de lângă râul *Mat*, erà vecin şi amic al ducelui Balş de Zetta, a cărui ducat se mărgineà în sud de cel a lui Castriota.

Oraşele mai principale ce aparţineau ducatului Castriota Ioan erau *Dulcignio*, *Alesio*, *Croia* şi *Durazzo*. Ducele Ioan avusese patru fii, cel mai tânăr erà *George*, eroul renumit, chiar prin cântecele poporului român din Albania, în luptele în contra Turcilor. Talentul său răsboinic îl arătase dejà ca tânăr june, cu ocaziunea unei răscoale generale ce o făcură Românii şi Albanezii din patria sa mai întâiu în oraşul său natal *Alesio*. Acì repurtase el, ca conducător al acestei răscoale, o victorie strălucită asupra Turcilor din *Dibra*, 1444. El erà foarte nobil cu poporul său. Românii şi Albanezii îl urmară cu cea mai mare însufleţire şi încredere pretutindeni şi prin aceasta se şi explică faptul că el a putut rezistà cu forţe atât de modeste, singur bazat mai mult numai pe poporul său, un timp atât de lung, adică 24 de ani în contra Turcilor. Românii lui Schenderbeg erau însă totdeauna în fruntea luptelor. Acest timp, erà pentru Românii din Albania, tot aşà un timp de glorie, ca şi cel al Românilor din Tracia şi Macedonia de pe timpul Asaneştilor.

In ducatul lui Castriota existase şi un Episcopat cu sediul în *Croia*. In o campanie zadarnică ce o făcuse Mohamed II, în anul 1466, în contra lui Castriota, prinse el, trecând prin Ohrida, pe Archiepiscopul Dorotheus din Croia, ce avusese o ceartă cu Episcopul din Ohrida şi-l trimise la Constantinopole, unde murise în închisoare. Astfel rămase vacant scaunul Archiepiscopal din Croia. Aceasta a fost unica răsbunare ce o putù face Mohamed II în contra lui Castriota [1])

După moartea lui Castriota, 1468, încetase de acum înainte orice rezistenţă din partea Românilor din Albania. O mulţime de Români şi Albanezi emigraseră apoi în Bosnia, Dalmaţia, Croaţia şi Italia.

După cucerire, Constantinopole nu fu prefăcută în ruine, precum o făcură vechii Romani cu Cartago, ci Sultanii îşi puse acì tronul lor, acì pe malurile Bosforului. Din *Constantinopole*, capitala imperiului ost-roman şi apoi bizantin, devenì acuma *Stambul*, capitala şi centrul imperiului Osman. Dar din acea oară, începù acuma bizantinismul încă şi mai mult jocul său destructiv,

1. In Glasnik, VII, 177, Agram, se află o amintire despre o epistolă a Arhiepiscopului Dorotheus, către Ştefan cel Mare, voevodul Moldovei, in o notiţă la Grigorović. Od. Serbien, S. 4.

acuma nu numai asupra Balcanului, ci şi asupra imperiului osman. Prin linguşire, mituire, corupţiune, rafinism, înşelăciune, prin manoperile cele mai corupte şi mai rafinate etc., începù el a intrà cu putere ca un virus contagiosus, ca un venin descompunător, în corpul june şi sănătos al Osmanilor şi a intrat dejà până în intestine, până în măduva noului stat, demoralizând şi descompunând totul ce erà bun şi sănătos în viţa osmană. Rezultatul influenţei bizantinizmului asupra Osmanilor îl vedem. E situaţiunea lor de azi în toată privinţa de tot decăzută, a unui popor odată atât de viguros, atât de energic.

Pe lângă influenţa grecească în Stambul, aflăm noi însă prin tot evolul de mijloc, până în timpul cel mai nou şi o mare influenţă română, ceeace nu e de loc de mirare, dacă cugetăm că Stambulul a avut necontenit de a face cu Românii, şi mai ales cu cei din stânga Dunării şi îndeosebi atunci când în Balcani se şterse cu desăvârşire, prin subjugarea şi consumarea completă ale popoarelor de către Islam, prin prefacerea statelor creştine în paşalicte turceşti, orice influenţă, orice expresiune de vieaţă ale popoarelor din aceste părţi, când judecăm că Românii din stânga Dunării au deşteptat apoi de mai multe ori conştiinţa de sine în Românii din Balcani, prin excursiunile răsboinice, prin luptele lor mari purtate cu Turcii, precum erau acele ale lui Ştefan-cel-Mare, ale lui Ioan Vodă cel cumplit, ale lui Vlad Ţepeş, ale lui Mihaiu-Viteazul, Tudor Vladimirescu, etc., când ne gândim la schimbările necontenite pe tronurile ţărilor româneşti, dirigeate şi comandate din Stambul, care schimbări aduceau cu sine toată scursura omenimii, pre Grecii din Stambul (Fanar), când ne aducem aminte că ţările româneşti erau prin atâtea secole, până în timpul mai nou, *hambarele* de aproviziune, *grânăriele* de hrană şi susţinere ale tuturor răsboaielor purtate de Turci.

CAPITOLUL IV.

Influența imperiului prim și secund româno-bulgar asupra tuturor Românilor.

Cunoscând acuma istoria imperiului româno-bulgar al doilea, cunoscând avântul său puternic și admirabil, peripețiile prin cari au trecut și decadența sa atât de repede, ne întrebăm, cu tot dreptul: avut-au aceste mișcări atât de grandioase ale Romanilor din Balcani din anul 1186 încoace urmări și asupra celorlalți Români din Dacia-Traiană, etc... și dacă da, cari au fost ele?

La aceasta putem noi răspunde. Deşì această mişcare a Românilor din dreapta Dunărei n'aprodus pentru ei, tot așà ca și cea din anul 963, rezultate durabile, totuşi ea a fost de foarte mare însemnătate în urmările ei pentru tot poporul român.

Inainte de toate, ea a scos la iveală pre un popor vechiu după origine, glorios după faptele sale din trecut, dară decapitat în decursul timpului prin străinismul care a căşunat poporului român, dejà dela început, o soartă nenorocită, ba chiar de tot fatală, prin desnaţionalizarea clasei celei culte și diriguitoare, şi redus astfel la inferioritate. In mişcarea aceasta, deteră Românii semne învederate că sunt conştiinţi de sine, că au aspirațiuni mari, și că se priced a le pune aceste aspiraţiuni şi în lucrare prin orice fel de sacrificiu. Ei îşi arătară vitalitatea şi valoarea lor, ca un popor mare şi vrednic. Popoarele conlocuitoare şi cele vecine luară act despre aceasta, iar autoritatea

cea mai însemnată de pe atuncia, Papa din Roma, recunoscù Românilor drepturile lor ereditare şi legimitatea aspiraţiunilor lor naţionale.

Altă urmare foarte însemnată, va fi fost poate impulsul ce l-au dat acest imperiu Românilor de pe teritoriul Daciei-Traiane, spre conştiinţa de sine, spre unire, spre înghiegare în un organism de sine stătător independent.

Au fost o cugetare fericită a conducătorilor acestei mişcări, împrejurarea, că de câteori simţiau ei trebuinţă, de atâteaori se adunară ei la Românii din Stânga Dunărei, folosindu-se de sprijinul şi de ajutorul lor. Când înconjurase Isac II Angel cu oastea sa pre Asan în cetatea *Strinov*, fugise Angel şi părăsise pe loc cetatea ce o înconjurase, numai la auzul că Schitii, adică că Românii, vin în ajutorul lui Asan.

Cù ei, cu fraţii din stânga Dunărei, făcură Românii din Balcani legături familiare. Regele Ioniţă aveà de soţie pre o româncă din stânga Dunărei sau pre o Schiteancă, precum o numeşte George Acropolita şi călugărul Ifrim (Ephraim). La Românii din Dacia-Traiană, la neamurile de acolo, fură duşi, după moartea lui Ioniţă, copiii lui, Asan şi Alexandru spre a fi scăpaţi de ucidere. Cu o oaste puternică, adunată de acì dela fraţii din stânga Dunărei, se întoarce Ioan Asan spre a-şi recucerì tronul răpit. Aceste comunicări necontenite va fi straplantat desigur şi la Românii din Dacia-Traiană aceleaşi dorinţe, aceleaşi tendinţe, dorul după independenţă de formarea de state naţionale; va fi produs şi în ei îndemnul de a imità în toate pre fraţii din dreapta Dunărei, de a duce chiar aceeaş vieaţă, de a nutrì aceleaşi aspiraţiuni, să primească acelaş mod de cugetare, acelaş fel de credinţă, de principiu, de literatură, etc.

Aşà se lăţise prin intermediul fraţilor din Balcani, între Românii din stânga Dunărei, o mulţime de secte şi credinţe religioase cari erau profesate dejà mai înainte printre Românii din Balcani, ca d. e.: secta Manicheistă, Adamită, Ariană, Masaliană, Pauliciană, Licopetriană, Epeuchistiană, etc., dar mai ales cea Paterenă sau Pauliciană (Bogumilă), despre care sectă vom vorbì mai pe larg mai la vale. Paterenii sau Paulicianii au fost aceia cari au preparat şi au susţinut mişcarea naţională a Românilor din Balcani din anul 1186 şi din anii următori.

Geoffroi de Ville-Harduin [1]), ne spune că Paulicianii, ad că Paterenii, se aliară cu regele Ioniță și se luptase cu el în contra Grecilor. Tot așà se știe că oastea lui Ioniță constà în cea mai mare parte din Patereni și că acești Patereni erau Români de pe amândouă maluri ale Dunărei.

Florilă, regele româno-bulgar, persecutase pre Patereni și urmarea a fost că Românii de pe amândouă maluri ale Dunărei îl părăsiră și el nu se mai putù înfățișà atât de impozant, atât de puternic, ca antecesorii săi, cari avură mai multă prevedere politică decât dânsul.

Inrâurirea ce au avut-o Românii din dreapta Dunărei, asupra mișcărilor naționale ale acelor din stânga Dunării, se vede și de acolo, că aceștia, când și-au întemeiat ducatele naționale neatârnate, le-au organizat întocmai după modelul imperiului înființat de Ioniță, după cum și imperiul acestora erà organizat în partea sa administrativă și politică după modelul imperiului și a curții bizantine din Constpole. Aceasta se vede de acolo că Românii din stânga Dunărei au avut cnezanate, vornici, banate, etc., chiar și titulatura domnitorilor prin toate hrisoavele și documentele oficiale ale statului în amândouă principatele române, au fost prin tot timpul existenței al principatelor „Io" sau „Ioan". Aceasta erà o adopțiune dela imperiul româno-bulgar, ca semn că domnia Românilor din stânga Dunărei erà o domnie legitimă și independentă [2]). Legătura între imperiul înființat de Ioniță și între cele două principate românești nființate nu de mult după aceasta pe teritoriile Daciei-Traiane precum și între bisericele și cultul religios, a fost așà de strânsă și de unite întreolaltă, încât s'a fost păstrat, timp îndelungat, graiul bulgaroslavon atât în biserica cât și în administrațiunea lor, și aceasta ne arată apriat situațiunea confederativă sau legătura intimă între imperiile de pe amândouă maluri ale Dunărei. Naționalizarea acestor două principate în manifestarea existenței lor prin graiu s'a săvârșit mult mai târziu și sub niște înrâuriri foarte nefavorabile elementului românesc.

---

1. Rerum Galliacorum et Franciscanorum scriptores, vol. 18, Paris, 1882, pag. 479, No. 208—209.

2. Dr. I. G. Sbiera: „Istoria Românilor dela originea lor", Cernăuți, 1906, vol. I, pag. 569—577.

Ba, încă mai mult, Românii de pe teritoriul Daciei-Traiane au căutat să se identifice întru toate cu opera celor din dreapta Dunărei, astfel în cât ei nu considerau principatele înfiinţate de dânşii ca altcevà, decât numai ca o continuare a imperiului întemeiat de Ioniţă; de aceea, ei nu-şi înfiinţară alte principate neatârnate, decât abià atuncia, când se convinseră că urmaşii fraţilor Petru, Asan şi Ioniţă, nu se mai pot susţineà ca regi sau ca împăraţi la conducerea imperiului pre care l-au înfiinţat moşii lor, şi că membrii acestei familii încep a se nimicì şi stinge prin uneltirile duşmanilor seculari şi neîmpăcaţi al Grecilor şi al Slavilor (Bulgarilor). Această continuitate îşi găsì expresiunea sa însăşi în titulatura ce o adoptară domnitorii ţărilor româneşti ai Munteniei şi ai Moldovei, de care am vorbit mai sus, chiar dela începutul existenţei ale acestor două principate româneşti din stânga Dunărei [1].

Dar nu numai pe terenul politic, administrativ şi social au influenţat imperiul româno-bulgar asupra Românilor din Balcani şi Carpaţi, ci şi mai ales pe terenul bisericesc cultural-religios.

Pe lângă doctrinele sectei Pauliciane (bogumile) propagate dejà din secolul al IX-lea de către Românii din Balcani —despre cari vom vorbì mai pe larg în partea II-a a lucrării noastre —s'au fost introdus dejà de cu vreme, între Românii din dreapta Dunărei, cultul religios slavon împreună cu scrisul slavon, şi mai cu seamă dela întemeiarea definitivă al celui de al doilea imperiu româno-bulgar prin dinastia română a Asaneştilor, care se estinse apoi şi preste ţările româneşti din stânga Dunărei, de cari nu ne-am putut apoi mai mult emancipà prin aproape o mie de ani, cu toate sforţările noastre adeseori încercate, până abià în timpul cel mai nou.

Să cercetăm mai deaproape această influenţă bisericească slavono-bulgară, fatală, ba chiar de tot dezastroasă, asupra întregului popor român de pe ambele maluri ale Dunărei.

In perioda latină, în perioda de 8 secole în care s'au încreştinat, s'au format şi s'au fortificat poporul român de pe amândouă maluri ale Dunărei, timpul până la venirea Slavilor în Balcani, creştinii dela dreapta Dunărei stăteau neîncetat în contact cu

1. Dr. I. G. Sbiera, Ibidem, p. 448—450.

creştinii dela stânga, iar contactul acesta viu a fost favorizat de legăturile federale ale Goţilor şi ale Gepizilor cu imperiul roman. Acesta a fost mijlocul de a se răspândì creştinismul tot mai mult şi la nordul Dunărei şi de a se menţineà neîncetata legătură a limbii şi comunitatea sufletului între românii cari erau despărţiţi prin soarte de fraţii lor. In proviinciile romane de pe malul drept al Dunărei, biserica creştină, dela organizarea ei sub *Constantin cel Mare* (325) încoace, a ajuns în stare cu totul înfloritoare, până la invaziunea Slavilor la începutul secolului VII-lea. Starea ei de înflorire s'a comunicat şi la nordul Dunării, prin via propagandă pre care a făcut-o pentru creştinism captivii luaţi de barbari din proviincile romane de la sudul Dunărei. Astfel, numărul creştinilor din Dacia a sporit întru atât, încât sub Avari, ei puteau fi consideraţi ca „popor întins şi numeros”. Terminologia creştină de origină latină în limba română, cu caracterul ei vechiu, este cea mai sigură probă că românii sunt creştini din timpul roman : ei sunt creştini, şi la sudul Dunărei în (Balcani) şi în Dacia, din perioda romană a bisericei creştine din provinciile dunărene cu limba bisericească latină (a ritului latin) şi cu organizaţia dependentă de scaunul dela Roma. Când Slavii păgâni au ocupat provinciile romane din dreapta Dunărei şi au desfiinţat organizaţia bisericească de acolo, creştinarea străromanilor erà dejà de mult îndeplinită.

Acuma se poate înţelege că, deşì noi din veacul al treilea (271) am fost despărţiţi de imperiul roman politiceşte şi teritorialiceşte, creştinismul însă—biserica—ne-a ţinut totuşi strânşi şi legaţi nedespărţiţi de Roma, de elementul roman, de latinitate. Şi ne-a ţinut în comunitate cu „mama Roma cea bătrână”, tocmai vremurile în cari ne închiegam, când, dacă n'ar fi fost legăturile acestea, desigur că nu s'ar mai fi putut păstrà nici o urmă de latinitatea noastră, şi cine ştie ce am fi ajuns.

Pentru dovedirea legăturilor acestora, prin care biserica ne-a putut păstrà latinitatea neamului, este necesar să arătăm raporturile diferite în cari s'a manifestat dependenţa şi legătura noastră bisericească cu Roma.

Sub Constantin cel Mare erau în imperiul roman 4 prefecturi. Dintre acestea prefectura Iliricului, care erà mai aproape de noi, ne interesează în deosebi. Aceasta erà împărţită în două dieceze : a *Daciei* şi a *Macedoniei*. Ambele aceste dieceze, care formau

prefectura Iliricului erau, bisericeşte puse, sub jurisdicţiunea scaunului patriarchal din Roma, deci sub biserica latină. Patriarchul din Constantinopole, care apare cu mult mai târziu decât cel din Roma, nu a avut în Peninsula-Balcanică, sub jurisdicţiunea sa (sec. V şi VI) decât Tracia cu Moesia inferioară şi Schiţia.

Deşì, pe la finele secolului IV (379), Iliricul oriental se despărţì de imperiul roman de apus şi se alipì de cel de răsărit, totuşi bisericeşte a rămas şi mai departe dependent de Roma. Erà natural, ca starea latină a bisericei să nu se poată schimbà aşà de uşor, cum s'a putut face o despărţire politică a provinciei. In Iliria, patriarchul Romei aveà ca vicar al său pre *Archiepiscopul de Tesalonic*, constatat în această calitate, fără întrerupere, dela finele sec. IV până în sec. VIII.

Impăratul *Justinian* a înfiinţat în Peninsula-Balcanică un nou centru bisericesc, instituind archiepiscopatul *Justinianei primae* (Ohrida de astăzi), care erà un archiepiscopat latin şi subordinat Romei [1]). Prin novela XI care este şi actul de constituire al acestei Archiepiscopii, Justinian îi supune : Dacia-Mediterana, Dacia-ripensis, Mysia-secunda, Dardania, Praevalitana, Macedonia-secunda, partea Panoniei pe la Sirmium împreună cu câtevà puncte stăpânite atunci de romani în nordul Dunărei [2]).

Infiinţându-se acest Archiepiscopat latin, cum erà biserica întreagă din aceste părţi a elementelor romanizate, vicariatul papal al Romei în Iliria trece la Archiepiscopatul Justinianei primae, care exercită această funcţiune, până la desfiinţarea acestei episcopii în secolul VII, în urma invaziunilor slave. Dispărând Justiniana primae şi celelalte episcopii latine din provinciile dunărene, prin aşezarea Slavilor în aceste părţi, creştinii rămaşi în părţile ocupate de barbari, atârnă din nou de Episcopatul de Tesalonic, care erà subordinat Romei [3]).

Incă în anul 860 archiepiscopul de Tesalonic se aflǎ numit ca *vicar al Papei* din diecesele Epir, Iliria, Macedonia, Tesalia, Ahaia, Dacia, Moesia, Dardania, Praevalis. Prin Dacia se înţelege acì, ca şi în novela lui Justinian, Dacia Aureliana. Dar e

1. *Dobrescu N.* l. c. şi D. Onciul: „Originele Principatelor Române", p. 136.

2. *D. Onciul*, locul citat.

3. Ibidem.

bine înțeles că creștinii din Dacia lui Traian, parte încreștinați prin cei din imperiul roman, parte emigrați încoace din părțile ocupate de Slavi și de Bulgari (emigrațiunea ce a trebuit să urmeze mai ales înainte de încreștinarea Bulgarilor), *aparțineau la aceeaș biserică*, întrucât legături mai puteau fi întreținute cu ea. In așà legătură autorul vieței Sf-tului Dimitrie dela Tesalonic (sec. IX) a căpătat știre de *numeroși creștini români* ce-i menționează în nordul Dunărei pe la finele sec. VII [1]).

In vremea aceasta biserica creștină erà așà de statornicită în latinitate, încât „înainte de încreștinarea Bulgarilor, *Slavii Peninsulei-Balcanice, cum și cei din Panonia au primit primele elemente creștine în forma latină*, cum arată câtevà cuvinte creștine de origină romană în limba lor.

Până la încreștinarea Bulgarilor (864), creștinismul a fost răspândit și propagat în Balcani și în nordul Dunărei în *forma latină*, propagatorii lui fiind din părțile romanizate ale Peninsulei-Balcanice, în biserica latină sub supremația Romei [2]).

Ca să ne dăm seama de rolul de consolidare pre care l-a avut biserica pentru Români în această vreme, trebuie să ne gândim, că ea, alături de limbă erà mijlocul cel mai principal care legà pre oameni. Biserica îi întruneà în adunări, ea le regulà raporturile și puterea. In Peninsula-Balcanică, în vremea de care ne ocupăm, organizația bisericească ajunsese destul de înfloritoare ca să ajute și să completeze atribuțiunile organizației civile, pentru bunul mers și propășirea în vieață. Astfel se găsesc câteva episcopate, precum în Sardica (Sofia), Duraston (Silistria), Marcianopolis (Șistov), Bononia (Vidin), Panonia, Dalmația (despre care vom vorbì mai pe larg mai la vale), foarte bine organizate [3]). Astfel complexul acesta al vieței bisericești dădeà complexul cel mai organizat al vieții din perioda despre care vorbim. Progresul vieții bisericești în provinciile dunărene a fost așà de înaintat, încât putem cità printre episcopi pre unii cari sunt scriitori români din timpul din urmă al literaturei latine, precum bună oară *Victorinus* episcop în Panonia. Astfel vedem că *biserica*

---

1. *D. Onciul*, l. c., pag. 137, opul sus citat.
2. *Dr. D. Onciul*: „Românii în Dacia-Traiană, până la întemeierea principatelor", Socec, București 1902, pag. 36.
3. *Dobrescu N.*: „Cursuri Universitare", pag. 64—65.

latină desfăşoară în limitele posibile, çea mai mare înrâurire în mersul vieţei, mult mai la voia întâmplări, a Românilor atât din Balcani cât şi din Dacia-Traiană [1].

Despre existenţa creştinismului în Dacia-Traiană, dejà prin anii 107—271 avem dovezi în mărturisirile părinţilor şi a scriitorilor bisericeşti (Justin Martirul, Irineu, Tertulian, Origines, etc.), din cari rezultă vădit că creştinismul erà în Dacia de mult cunoscut odată cu ocupaţiunea romană prin Traian. Adevărat, că el nu erà general ci sporadic, nici nu erà manifestat în public, din cauză că această religiune nouă nu erà între çele îngăduite, creştini, fiind persecutaţi în tot imperiul roman. Coloniştii şi soldaţii, cari o profesau, erau siliţi să o păstreze tainic şi ascuns. Dar în biruinţa posterioară a creştinismului asupra păgâismului, primul a avut pentru românism o misiune foarte însemnată. El (creştinismul) a apropiat sufletele unul către altul. Nimic ca *„religia creştină"* n'a ajutat la contopirea, la închiegarea tuturor elementelor din Balcani şi din Dacia-Traiană într'un unic popor, specific în „poporul românesc", de origină latină din rădăcina daco-romană. De aceea, religiunea creştină, dar în forma ei cea antică romană (de rit latin), şi nu cea slavă sau greacă, e formarea, e salvarea naţiunei noastre române.

Dar vine vremea nefericită, când pentru biserica latină a Românilor să înceapă o stare nouă, care e o stare cu totul vitregă şi nefericită în urmări foarte nefaste pentru tot poporul român. Până acuma, adică, popoarele *trace*, romanizate, atât cele din Balcani cât şi cele din Dacia-Traiană, trăiseră sub imperiul roman lungă vreme (trei veacuri) prin intermediul creştinismului latin, care mergeà tot mai cuceritor, în felul său de cucerire, blândă şi sfioasă şi se făcuse o deplină apropiere între elementul trac şi roman, prin învăţătura creştină a Sf-tei Evangelii predicată lor în limba strămoşească *latină* şi cultivată în ritul *latin*, care împreună serveau ca funie, ca lanţuri de legătură puternică între fraţi şi fraţi din amândouă maluri ale Dunărei, pre cari îi cotropiseră dejà străinii [2].

Faptul că la baza limbei noastre bisericeşti avem numai cuvinte latineşti este dovada desăvârşită că creştinismul îl avem

1. C. Cernăianu: „Biserica şi Românismul", 1909, pag. 20—26.
2. C. Cernăianu, opul sus citat, pag. 28.

din vremea imperiului roman, de când Traian a colonizat Dacia. Faptul acesta este dovada cea mai bună *pentru vechimea creștinismului la Români*, și că noi n'am putut fi încreștinați, cum s'a încercat a se susținea, nici de Bulgari, nici de Slavi, nici de Goți, față de cari suntem cu mult mai vechi, nu numai prin locurile aceste, dar și în credința creștină.

Cu retragerea legiunilor sub Aurelian și rămânerea Daciei afară de imperiu, este momentul, când se începe pentru poporul român soartea sbuciumată, nesigură și de tot amară, pre care a trebuit să o ducă în aproape întreg cursul istoriei sale. Din fericire poporul român de pe amândouă maluri ale Dunărei rămăsese acuma definitiv cu „*limba latină*", sigură și stăpână atât în vorbirea zilnică, cât și în *ritul latin*, care ne-a stăpânit sufletul, conștiința, ne-a prescris forma cugetării, ne-a decis modul obiceiurilor, a credinței și a firei noastre aparte de ale tuturor popoarelor barbare, năvălitoare, prin un timp de opt secole, cât a ținut invaziunile lor. Românii au fost siliți să trăiască mai mult prin munți, pe unde își putură și mai mult păstrà românitatea lor aât în vorbire cât și în biserică.

Insă așezarea Slavilor în Peninsula-Balcanică pe la începutul secolului al VII-lea a transformat cu desăvârșire împrejurările etnice la Dunăre, în Balcani și în Carpați. Provinciile dunărene cât și cele balcanice între Marea-Adriatică și Marea-Neagră, romanizate în decursul stăpânirii romane de 6 secole și mai bine, fură invadate de diferite popoare barbare, între ele și slave, și pierdute pentru imperiu, care în urmă pierdù caracterul său roman de până atuncea. Limba latină, până atunci limba statului în „Romania"—cum se numeà pe atunci imperiul roman de răsărit—fu scoasă din administrațiune și din oaste (606) și înlocuită cu cea grecească. Elementul roman din provinciile balcanice invadate, de origine și formațiune identice cu ale celor din Dacia-Traiană au fost risipit atunci prin toate părțile, mai ales prin munți, din cauza cumplitelor năvăliri ale Avarilor în alaiul cărora au ocupat, mai ales Slavii, părțile balcanice din nord.

Cu invaziunea Bulgarilor în Peninsula-Balcanică între Dunăre și Balcani (679—1018) și mai ales cu încreștinarea lor făcută sub principele bulgar *Boris* (852—888) în urma unui răsboiu cu bizantinii, cam pe la anul 864, urmată sub influența împăratului bizantin Mihail III, și primită în masă compactă, deodată, de

tot poporul bulgar, veniră timpuri foarte grele, ba chiar foarte nenorocite pentru tot viitorul poporului român de pe amândouă maluri ale Dunărei, dar mai ales pentru acea frântură mare al poporului român din Balcani, care se formase abià puţin ceva înainte (sec. VI, avem abià date pozitive) ca popor aparte pentru sine, ca popor român.

Pe atuncea poporul român din Carpaţi şi Balcani, din Dacia-Traiană şi din Dacia Aureliană erà dejà format, dar încă departe de a fi politiceşte organizat şi stabilit, ci din contră lăţit preste munţii Carpaţilor, al Balcanului, al Rodopei şi al Pindului — fără de vreo altă legătură între-olaltă decât prin limba şi credinţa lor vechie romană, — din cauza cumplitelor năvăliri barbare „unde curgeà sângele ca apa".

Până la încreştinarea Bulgarilor, Românii aparţineau bisericei romane din Roma. Roma şi Constpole îşi disputau însă lung timp dreptul de jurisdicţiune asupra bisericei Bulgariei, al cărei teritoriu cu creştinii din părţile locuite de Români se găseşte numai cu 4 ani înainte, adică la 860, încă aparţinând la biserica romană. Domnitorul bulgar *Boris*, a recunoscut mai întâiu pre patriarchul din Constpole, primind ritul grecesc (864—866), apoi au recunoscut pre Papa, primind ritul latin (866—870) şi se întoarce, în sfârşit iară la ritul grec, recunoscând din nou jurisdicţiunea Patriarchului din Constpole, primind de acolo şi pre un Episcop (870). Cauza pentruce Boris se desfăcù de Roma erà, că Papa nu voise să recunoască de Archiepiscop al Bulgarilor pre Episcopul *Formosus*, care este cunoscut şi tradiţiei moldoveneşti asupra originei Românilor.

Sub ţarul *Simion* legăturile Romei cu biserica bulgară fură reînoite şi apoi iară desfăcute, până ce, în fine, ritul grec fu definitiv reîntrodus (885) în toată Bulgaria. Pe cât vedem, împrejurările, înainte de a se stabilì definitiv de cine să depindă biserica bulgară, au avut jocul lor foarte nestatornic, pe când la poporul român din Balcani şi Carpaţi „ritul latin" a fost pe acel timp dominant în biserică ce erà pendentă de Roma [1].

Poporul român erà deci pe acel timp, până cam pe la anul 900, un popor cu propia sa limbă (română), cu scrisul său propriu (romano-latin) şi cu propria sa biserică (ritul latin), dacă

1. *Dr. D. Onciul*: „Originea Principatelor Române", Bucureşti, pag. 130.

și nu curat română, dar cel puțin „româno-latină", ceeace erà desigur mai potrivit, mai natural, ființei și firei sale române, decât cea slavă.

Pentru viitorul bisericii române au fost însă de tot fatal înlocuirea ritului grec în biserica bulgară, prin ritul slav adecă, înlocuirea limbei grecești cu cea slavă. Aceasta s'a fost introdus în Bulgaria abià către sfârșitul domniei lui Boris, și anume prin discipolii lui Chiril și Metodiu cari veniră din Moravia, patria liturgiei slave. Chiril și Metodiu sunt încreștinătorii Moravilor (862), nu însă și al Bulgarilor, precum se crede greșit, precum o zic foarte greșit mulți istoriografi slavi în frunte cu C. Jireček. După moartea lui Metodiu în Moravia, adică la 885, discipolii săi persecutați fiind de către „trilingniștii" și de către propaganda catolică (cari nu admiteau în biserică decât numai trei limbi, adică latină, greacă și hebraică), părăsiră țara lor adică ei fură alungați și veniră în Bulgaria unde introduseră ritul și scrisul slav în biserică bulgară. Iar prin introducerea ritului slav între Bulgari, cari nu erau Slavi (adică nu erau încă slavizați), se desăvârși acuma cu totul slavizarea Bulgarilor [1]).

O parte din Românii din Balcani, adică acea parte până unde ajunsese dominațiunea bulgară, devenise în atârnarea politică de statul bulgar. Aceștia au urmat să fie și în atârnarea bisericească, așà în cât și la ei s'a fost introdus limba slovenească în biserică în locul celei latine dela început.

Românii din imperiul bizantin, Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, chiar și Grecia (până în Peloponez), care formau absoluta majoritate și masa compactă în tot imperiul bizantin, nu erau încă atinși de această influență slavă, ci ei aparțineau încă ritului latin și erau până la anul 860, mai ales cei din Vest bisericește atârnați de Episcopul de Tesalonic, care erà subordinat Romei [2]).

Dar mai erà și o altă împrejurare care îi reținù deocamdată pre frații Români din imperiul bizantin departe de influența ritului și a religiunii slave-bulgare. Erà introducerea timpurie dejà prin secolul IX și X-lea a unui nou curent religios, care for-

1. C. *Cernăianu*: „Biserica și Românismul", studiu istoric, București, 1909, pag. 29—30.

2. C. Cernăianu: „Biserica și Românismul", București, 1909, pag. 23.

mase aşà zicând o religiune naţională, care au avut o înrâurinţă puternică, nu numai asupra Balcanului întreg, ci şi asupra întregei Europei. Erà adică curentul religios al sectarilor pauliciani români, numiţi şi Patereni, în Bosnia „Bogumili", şi acest curent atrase în sfera sa şi pre Românii de sub fostul imperiu bulgar, desfiinţat la anul 1018, şi pre Românii din stânga Dunărei.

Acest curent deşteptase în Românii din sudul Balcanului şi mai mult conştiinţa naţională, conştiinţa de sine în un mod puternic şi prin aceasta vedem noi şi aparinţa unor fapte mari, puternice, cari ridicase pe un scurt timp—şi anume cât au durat acel cult liber cu limba şi cu scrisul său propriu naţional—gloria românismului întreg. Rânduri, rânduri de bărbaţi români, vrednici mari,eroi străordinari, bărbaţi providenţiali apărură în acea epocă de glorie română pe pământul Balcanului, dar toţi aceştia sunt consumaţi de către istoriografii slavi, în istoria slavă. Apoi apare ca un fenomen strălucit, al „*aquilei romane*", efectul desvoltării conştiinţei de sine deşteptat prin acest cult religios naţional, al său propriu, propagat prin scrisul şi în limba sa proprie naţională, întemeierea imperiului româno-bulgar (1186), perioda de glorie română sub dinastia română a Asaneştilor. La început erà acest stat favorabil elementului românesc, astfel că tocmai sub domnia fraţilor Asaneşti, Românismul din Balcani luase un avânt puternic, iară doctrina pauliciană se lăţise şi prestre Dunăre la fraţii Români din Carpaţi. Dar apoi, devenise tocmai imperiul româno-bulgar II, prin influenţa foarte dezastroasă a reînviatei biserici slavone-bulgare o nenorocire pentru întreg elementul românesc din Balcani şi din Carpaţi.

Prin statul bulgar şi prin biserica bulgară, Românii din dreapta Dunărei deveniră acuma definitiv despărţiţi de lumea latină, de legătura cu Roma, iar cei din stânga Dunării au rămas totodată —durere—pentru lung timp supuşi, când influenţei slave, când influenţei greceşti, de sub care influenţe, cu toate încercările de emancipare făcute în mai multe rânduri şi în diferite timpuri, dar cu puteri insuficiente, nu s'au mai putut eliberà, până abià în timpul cel mai nou. Deci, încreştinarea Bulgarilor, primirea ritului slav, apoi reînfiinţarea acestui imperiu, tot prin Români, tot prin spiritul şi sângele românesc, au fost fatală, ba chiar dezastroasă pentru soartea „*bisericei române*" şi cu ea şi pentru soartea „*naţionalităţii*" române, pentru soartea culturală naţională

ba chiar şi politică a „*poporului român*" de pe amândouă maluri ale Dunărei.

Şi înaintând dominaţiunea bulgară şi prestre malul stâng al Dunărei, trecuse influenţa religioasă bulgară-slavonă şi asupra Românilor din Dacia-Traiană.

D. Onciul în Orig. Principatelor, pag. 140, zice următoarele : „Pe atunci toată Dacia, afară de Moldova, erà dependentă de imperiul bulgar, în acestă dependenţă, Românii din Dacia au primit şi ei (ca şi cei din Balcani. Aut.) ritul slav. Ei păstrară biserica bulgară şi după restabilirea legăturilor cu Roma sub Simion. Legăturile noastre cu biserica bulgară continuase şi după desfiinţarea imperiului bulgar (1018) ; ritul slav a prins rădăcini atât de adânci la noi (în Dacia-Traiană Aut.), încât el se menţinu în biserica noastră până în secolul XVIII. Aşà ne-a fost fatal destin al istoriei !"

Iaţă, dragostea noastră exagerată, nebună pentru *Străinism.* slăbiciunea aceastá a noastră pentru tot cè e *străin*, am manifestat-o dejà pe atuncea, prin secolul al X-lea, dejà pe la începutul formaţiunii noastre ca popor român. Fatale timpuri. Amare păcate strămoşeşti. Peirea unui popor abeà născut,

Cum că Românii, înainte de încreştinarea Bulgarilor şi înainte de dominaţiunea lor prestre părţi române din Balcani, cât şi din Dacia-Traiană, au aparţinut cu toţii ritului latin, despre aceasta ne mărturiseşte *Sf-tul Ieronim*, care scrie în veacul al IV-lea (+419) în Ep. 57 „ad Soetam". Acì găsim o informaţiune pre care o socotim preţioasă, nu numai fiindcă afirmă vechimea creştinismului, atât în Dacia cât şi în Balcani, dar chiar pune capăt obiecţiunei trase din acea împrejurare (cauză), că nu se găsesc rămăşiţe de pe urma bisericelor mai vechi. In adevăr, el scrie astfel : „Hunii cântau psalmii lui David. Soarele credinţei încălzeà înghieţata *Schitie.* Gotul bălan, cu ochii sclipitori ca aurul, strămută bisericele sub corturile sale". Din aceste rânduri se vede că bisericele vechi, înainte de a se începe facerea bisericelor de lemn, erau corturi de piele. De altfel, săpăturile din Dobrogea unde au fost biserici de piatră încă din veacurile primare, dovedesc existenţa creştinismului în *rit latin* [1]). Tot aşà ne spune şi N. Dobrescu, profesorul la facultatea teologică din Bucureşti,

1. *C. Cernăianu* : „Biserica şi Românismul", Bucureşti, 1909, pag. 18.

în cursurile sale universitare, la pag. 97, următoarele: „Nu se poate tăgădui, că, adică înainte de creştinismul bulgar, a existat de fapt la români creştinismul latin, şi că acest creştinism latin a fost înlăturat cu violenţă de către Bulgari, punând în locu-i ritul slav, liturgia slavă în biserica română. Timpul în care se face introducerea ritului slav în biserica română e aproximativ secolul al X-lea [1]."

Tot aşà tratează profesorul N. Dobrescu, tot în cursurile sale universitare, şi despre tradiţia moldovenească cu privire la *Episcopul Formosus* sau *Formos-Papa*, şi face să se înţeleagă acelaş adevăr istoric. El zice: „E foarte remarcabil, că asupra acestui fapt (cu Formosus) s'a păstrat la noi o tradiţiune bisericească (aşà precum o găsim consignată în cronica pomenită), căci ea are ştire despre oarecari legături bisericeşti pre cari noi le-am fi avut cândvà cu *Formos-Papa*, şi că noi atunci ne-am despărţit de latini, când acel Formos—cum zice tradiţia noastră întortocând lucrurile pe dos—a trecut dela pravoslavie la latinie, adică *dela ritul latin*, care erà până atunci, în secolul IX la noi în biserică, la pravoslavie, adică la ortodoxie (drept măritoare. Aut.), adusă la noi de Bulgari, cari ne stăpâneau politiceşte, căci prin ruptura cu Roma, făcută în acest timp, limba latină erà scoasă cu totul din biserica bulgară, iar resturile cari se mai găseau au dispărut cu timpul. Fiind Românii atunci dependenţi de stăpânirea bulgară a trebuit să dispară şi la noi liturghia latină din biserica noastră fiind înlocuită cu liturghia slavă introdusă în imperiul bulgar [2]".

Prin împrejurările aceastea se întrerupe, deci, perioda latină, care *timp de opt secole* ne-a păstrat latinitatea, ne-a întărit neamul şi firea românească şi a putut să ne lumineze şi mintea prin învăţătura înţeleasă de toată lumea română a Sf-tei Evanghelii în *sfânta limbă strămoşească*.

Lăţirea cultului slav între Români se începe a face apoi cu violenţă, cu silă, şi în mod de tot barbar, de către imperiul bulgar. *N. Iorga* zice în această privinţă în: „Istoria bisericei române", vol. 1, pag. 12, următoarele: „Inrâurinţa bisericei

1. Citat de C. Cernăianu în opul sus citat, la pag. 35.

2. N. Dobrescu: „Cursuri Universitare", fasc. 12, pa 89—90, citat de C. Cernăianu, opul sus citat,, pag. 31—32.

slavone aveà efectul : Invăţarea pe dearost a Crezului, a Tatălui-Nostru şi a unor molitve mai obişnuite, într'o limbă pre care nici preoţii, nici poporul nu înţelegeà. Şi aceasta transformà biserica în nişte forme de rit moarte, reci şi fără de nici o putere de vieaţă".

In anul 1018, statul bulgar, care îşi întinsese stăpânirea până la Dunăre, până la Marea-Neagră şi cea Adriatică, fu desfiinţat. Biserica bulgară îşi continuase existenţa sa numai printre Bulgari şi numai pentru partea de ost a fostului imperiu bulgar pe când pentru Românii din Bulgaria de vest şi pentru Macedonia, împăratul bizantin *Vasile II* Bulgaroctonul, le dădu prin un hrisov din anul 1020, „Valachilor din toată Bulgaria", în *Ohrida* : (Acris), fosta odată capitală a dinastiei române, a Şişmanirilor Camitopol şi a celor 4 fii ai săi David, Moise, Aron şi Samuil, care a fost întemeiat—dar cu părere de rău numai pe un scurt timp imperiul româno-macedonean pre un patriarch naţional, punând în scaun pre Ioan ca primul patriarch şi li dădu totodată toată neatârnarea bisericească, cu scop ca să-i aibă pe aceşti români temuţi şi foarte energici de loiali şi de buni prieteni.

In acest timp se lăţise dejà între Românii din Macedonia, precum am amintit mai sus, doctrina Manicheilor din Siria (cu o mică deosebire),care se chemase la Români „legea",„Pauliciană" şi ,Oameni-buni", la Slavi (Babuni), în Bosnia„Bogumili" şi această doctrină religioasă care erà propagată în limba română, contribuise foarte mult, precum am amintit mai sus, la deşteptarea naţională a Românilor din Balcani. Dar numai pentru scurt timp, căci înrâurirea slavă asupra Românilor din Balcani şi Carpaţi luase cu întemeierea imperiului al doilea româno-bulgar, şi lucru de tot ciudat şi mai mult caracteristic, şi de astă dată, tot numai prin influenţa românească dimensiuni cu mult mai mari, ba chiar şi mai periculoase decât cea de mai înainte, pentru soartea naţională a poporului român de pretutindeni. Iată ce zice Dr. Onciul în această privinţă : „O nouă eră pentru biserica noastră începe în sfârşit cu întemeierea celui de al doilea stat bulgăresc, al Asaneştilor. Acuma mai ales a pătruns la noi influenţa slavonă în biserică precum în aceeaş epocă s'a întins influenţa bizantină-slavă asupra statului" [1]).

1. Dr. D. Onciul : „Istoria Românilor", opul sus citat, vol. I, p. 11.

Un descendinte al dinastiei române a Asaneştilor, *Ioan Asan*, au fost chiar cel mai mare propagator ai ortodoxiei slave, ba el introduse acest Slavism chiar cu impilare, cu silă şi în un mod cu totul barbar. *D. Onciul* în Orig. Princip. Române, pag. 166, zice în această privinţă următoarele : „Remarcabilă este ştirea lui *Paisie*, Ciarstvenie, pag. 46—47, despre restabilirea ortodoxiei în Bulgaria şi Valachia prin *Ioan Asan*. El zice : „Se spune în cărţile manuscrise cele vechi că după moartea patriarchului St. Ioan, care a înălţat pre Asan la împărăţie, precum s'a spus mai sus, Asan a chemat din Ohrida pre Sf-tul părinte Teofilact şi l-a pus patriarch în Târnova. Şi Sf-tul Teofilact a curăţit toată Bulgaria de erezie (adică de ritul latin. Aut.), care în vremea aceea erà multă în Bulgaria. După aceea a îndemnat el pre împăratul Asan să meargă în Valachia s'o cuprindă şi s'ă curăţească şi pre ea de erezia română, care domnia pre atunci în Valachia (sub „herezia română" se înţelege acì însă „ritul latin". Aut.) Şi aşà a mers Asan de a supus *amândouă Valachie* sub stăpânirea sa şi a poruncit Vlachilor, cari citeau pe atunci în limba latinească, să lepede legea română şi să nu citească în limba română, ci în cea bulgărească ; şi a poruncit *care va cetì în limba română să i se taie limba*. Şi aşà Vlahii au primit de atunci legea ortodoxă şi au început să cetească bulgăreşte" [1]). Şi erà lucru natural să se proceadă în acest mod barbar, căci după ce Românii, ca popor romanic, fusceseră atâta timp (prin opt secole) îndatinaţi cu ritul latin, cu scrisul latin, cu limba latină, a trebuit acuma negreşit silă, impilare, tăierea *limbei române* a poporului *român*, pentruca să poată fi primit limba şi ritul şi spiritul slavon, şi aceasta impus tocmai de către un român.

Deci, iată coada de topor, ce am fost noi Românii totdeauna, dejà prin acele timpuri depărtate, când abià ne-am format ca un popor aparte român. Noi singuri ne-am ucis şi sinucis, noi singuri ne-am ucis neamul, noi singuri—Ioan Asan, un domnitor român, din viţă şi sânge român, un descendente al marelui erou român Ioniţă Asan—am nimicit cu forţă toată vieaţa noastră abià născută, numai şi numai pentruca să mulţumim o ambiţiune, un chef, un capriţiu, prost momentan, nebun, numai ca să înmulţim contingentul şi forţa străină ale duşmanilor noştri de moarte.

1. Citat în opul sus amintit al lui C. Cernăianu, pag. 31.

Prin această înrâurire fatală introdusă cu silă în poporul român din Balcani şi Carpaţi a bisericei slavone, limba şi cultul latin a fost prigonit din răsputeri, iară biserica română îmbrăcă acuma o haină (slavă) care nu se potriveşte de loc cu sufletul nostru. Ea începe să fie pentru poporul român din amândouă maluri ale Dunărei, o ciumă, care otrăveşte şi nimeceşte tot organismul etnic, toată existenţa şi tot progresul cultural şi politic a unui întreg popor care puteà astăzi să fie cu mult mai forte, cu mult mai puternic şi nu decimat şi sclav pe la atâtea stăpâniri străine, precum este el astăzi. Scopul bisericei slave a fost totdeauna este şi astăzi tot acelaşi, de a slavisa, de a nimicì etniceşte pre un alt popor, de a devorà pre alţii. Prin această biserică slavă a devenit şi poporul bulgar, o rasă mongolică (turanic) un popor slav. Biserica slavă a slavizat până astăzi teritorii întregi şi mase compacte de Români. Deci scopul acestei biserici (slave) este tocmai peirei românismului, ceeace o vedem pretutindeni acolo, pe unde se află Românii şi astăzi încă sub stăpânirea bisericei slave : în Serbia (prin Serbia întreagă, dar mai ales toată partea de ost a Serbiei dela apa Morava şi izvoarele lui Timoc), în Rusia (Basarabia până la Cherson) în Bulgaria, în Croaţia (Românii din Istria), în Banat şi în mare parte şi în Bucovina [1]).

1. In Bucovina, biserica Românilor nu e mai mult română, ci *ruteană* (slavă). Acolo, deşi bisrica e o instituţiune veche istorică, română a Moldovei, deşi fondurile ei, averea ei colosală sunt lăsate de boieri români, de domnitori români, deşi numai biserica română e istorică pe acest pământ, deşi nnmai ea unica are dreptul de esistenţă în această ţară, totuş dânsa face, în slăbiciunea totală în care se află ea astăzi, curte şi pocloane prea graţioase şi prea umile *Rutenismului*, sub cuvânt de paritate, de dreptate religioasă, adică dreptate *pravoslavnică*. Pe când Rutenii n'au nici un drept în această ţară şi cu atât mai puţin asupra bisricei româneşti de aici. Românul din ţară n'are ce căutà mai mult în biserica catedrală-archiepiscopală din Cernăuţi, căci acolo nu aude el mai mult o liturgie curat română sau o cântare curat română, ci numai *ruseşte*, sau cel mult o liturgie *„hibridă"* în două limbi (ruteană şi ceva română), unde te indignează, unde îţi amăreşte inima şi sufletul. O situaţiune de tot ticăloasă şi degradatoare pentru românii din Bucovina, şi o batjocură îngrozitoare pentru toată istoria neamului românesc.

In această biserică aşa numită română de fapt astrăzi deja ruteană (slavă) se află Românul scandalisat în simţementele sale cele mai gingaşe româneşti religioase El aude în biserica sa astăzi cuvinte străine, barbare, Un Dumnezeu străin, tronează astăzi în biserica sa, un Dumnezeu necunoscut, neînţeles, duşmanul

Aşà am înaintat noi dejà dela începutul formării noastre ca popor, cu paşi mari şi repezi în starea de decadenţă naţională, de nimicire etnică, în o stare de necunoscut în cari ne-am rostogolit de atâtea veacuri în abizul de noi însuş săpat şi adâncit.

Dar nu numai politiceşte i-am ridicat noi pre Slavi pe piedestalul cel mai înalt, întemeindu-le imperii, dându-le contingente imense de popor slavizându-ne noi înşuşi, dându-le contingente întregi de armate, de generali, beliduci şi împăraţi geniali, nu numai pe terenul bisericesc-naţional i-am ridicat sus, sus, formându-le, lăţindu-le, întărindu-le biserica slavă, cu munca, cu sacrificiul,cu sângele nostru, ci noi am ridicat Slavismul la înălţimea sa glorioasă şi pe terenul *cultural* şi *literal*.

Se ştie din cartea întâmplărilor (istorie), că pe timpul regelui româno-bulgar *Simion* (892—927) şi chiar în prima parte a domniei succesorului său *Petru* (927—969) erà în tot imperiul româno-bulgar, şi mai ales în Macedonia, o mare activitate culturală-religioasă şi că literatură bulgară-slavonă luase un avânt puternic prin concursul Românilor cari scrieau în limba slavonă. O mulţime de cărţi fură traduse cu această ocaziune din greceşte în această limbă (slavă) de către Români. Negreşit că acest avânt literar slav, provocat şi propagat de către Românii din Balcani au fost ridicat mereu gloria nu a Românilor, ci a Slavilor, care glorie durează şi până în ziua de astăzi, şi lucru de tot caracteristic şi totodată de tot trist şi de tot condamnabil e, că tocmai Românii au fost aceia cari au ridicat, dejà din timpurile cele mai vechi, *Slavismul* sus, sus pe umerile lor, ignorând totodată cu totul interesul lor propriu naţional, rămâind ei singuri obscuri, bagatelizaţi, ba chiar şi călcaţi în picioare de toţi aceşti Slavi, şi Grecit de toţi aceşti străini şi duşmani de moarte, pre cari i-a ridicat Românul din obscuritatea, din peirea lor. Dejà de pe atunci, dela

existenţei noastre. Sărmanul român bucovinean, se crede că se află în Kiev sau în Moscva, sau într'un alt oraş „*pravoslavnic*" din Rusia şi nu în ţara lui Ştefan cel Mare, în obârşia românismului moldovean. Ruteanul domineazǎ astăzi dejà toată conştiinţa religioasă în poporul român, slavizându-l mereu, mereu, iar capii bisericii Române şi consistoriul din Bucovina care prin graţia prea părintească şi prea iubitoare de Români, a cinstitei Austriei, e dejà în majoritate rutean, fac tot mereu dreptate Rutenilor agresivi, străinilor usurpători, distrugători ai credinţei şi al neamului românesc, rupându-ne mereu corpul şi viaţa noastră naţională prin bunavoinţa şi graţia guvernului austriac.

anii frageţi ai existenţei noastre, au început a roade în corpul, în organismul nostru naţional, boala noastră naţională ereditară, ce o păstrăm şi astăzi încă cu mare sfinţenie, drept moştenire sfântă dela strămoşii noştri, dela „vechii Romani" — *adorarea străinismului*", „Străinismul, Cosmopolitismul", sub titlul de cultură.

Aşà ordonase *Alexandru Streanţămir Asan* împăratul româno-bulgar pe la 1333, ca să se traducă cronica lui Constantin Manase din greceşte în limba slavonă de nişte călugări români, dintre cari unul se chiemà *Filip* (1345), iară altul *Laurenţie*. Tot aşà au fost scrise pe acel timp tot pe porunca lui Alexandru Asan, codicele şi memoarele din istoria româno-bulgară, negreşit tot în limba slavonă, apoi cărţi bisericeşti şi toată literatura bisericească tot de copişti români versaţi în limba slavonă.

Pretutindeni prin oraşele mai însemnate din Bulgaria se aflară şcoli slavone conduse de români, apoi o mulţime de mănăstiri pe unde se făcea literatură. bisericească-slavonă de către călugări români. Aşà un loc principal unde se făceà o atare literatură slavonă era mânăstirea *Zugrav*, cu care mânăstire se laudă astăzi atât de mult istoriografii slavi bulgari. Şi totuşi cei mai mulţi călugări din această mânăstire erau Români, şi numai aceşti călugări făceau literatura bisericească — şi durere — numai în limba slavonă-bulgară.

Numirele dese româneşti ce le aflăm şi astăzi încă prin toată Bulgaria, dar mai ales prin acele timpuri ne arată mulţimea şi importanţa elementului românesc în această ţară. Aşà d. e., în răsboiul de susscciune la tronul turcesc între fii lui Baiazid: Suleiman, Muhamed şi Muza, unde Suleiman care dominase în Europa e bătut de Muza lângă Adrianopole, este amintit în referatele turceşti cu această ocaziune despre cucerirea de cetăţi şi oraşe din Bulgaria şi între acestea şi despre mânăstirea „*Călugăreni*" de lângă Topliţa. Tot aşà se aflà numit pe acel timp nu departe de Filipopol un loc cu numele *Câmpulung* unde se opune Muza fratelui său Mohamed ce vine din Asia-Mică în contra lui, şi unde fu bătut de aceasta (Mohamed) lângă satul „*Ciumărla*". Acestea şi alte multe numiri topografice române prin Bulgaria pe la anul 1420 ne arată că prin secolul XII—XVII Bulgaria nu erà atât de slavă precum o declară istoriografii slavi, în frunte cu faimosul Jirček dar toţi aceşti Români, lucrau, munceau

pentru mărirea şi gloria Slavismului sub firma înşelătoare a *pravoslaviei* şi a *ortodoxiei*.

Şi totuşi de atâtea ori se găsesc printre scriitorii români cuvinte de entuziasm pentru progresul culturei slavone, se găsesc cuvinte de admiraţie pentru o biserică care ne-a sugrumat naţionaliceşte şi ne-a otrăvit sufletul atât de amar de ani. E falsă o atare purtare detestabilă, aşà numită patriotică, fals şi nenorocit înţeleasă, de a prezintà istoria, ce formează ruşinea noastră cu umbre de aur, de a căutà să ne lăudăm cu trecutul acela, unde aceste exemple fatale, nenorocite, ar trebuì să le urgisim din toată inima, cu toată puterea sufletească, drept învăţătură ca să nu săvârşim mai mult atare crime naţionale. E foarte păcătos acel stramur de a ne făurì cuvinte de laudă şi de fericire acolo, unde din contră ar trebuì să ne stee înainte ca o groază aceste fapte, drept amintiri triste, drept prilej de lacrimi amare.

Aşà ne-am pierdut sufletul ca neam şi ca popor românesc, noi care ne lăudăm tot mereu că ne tragem din un popor mare şi glorios, din vechia viţă română, ne'am pierdut în numele aşà numitei sfintei învăţături, în numele aşà numitei sfintei Evangelie, în numele sfintei (?) „*ortodoxie*"—de care adorare, de care expresiune nici astăzi nu se poate emancipà sărmana biserică din România—în numele sfintei biserici„ pravoslave", „*sobornicească*" („sobor" cuvânt slav), „*blagofeştivă*", „*bogdaproastă*", „*bohodeică*" [1]), etc. Aşà ne pierdem încă şi astăzi neamul în Bu-

---

1. Bucovina e inundată de cerşetori Slavi (Ruşi din Galiţia) şi de cerşetori Ruteni înpământeniţi. Tot ce e cerşetor în ţară — şi sunt de ei mii şi mii, toţi numai Venetici, cari fac ca ţara să fie numită astăzi „ţara calicilor", „ţara bohodeilor"— e numai Slav, şi anume: Rutean, Rus, Polon, Boic, Mazur; (Mazurii sunt locuitorii din provincia polonă Mazovia sau Mazuria (Masaria), cari locuesc în mare parte şi în Galiţia. Acest popor e un trib polon şi pe lângă cuvântul „Mazuri", ce înseamnează în limba leşească (polonă) *murdar, mânjit, grosolan, sălbatic*, poartă ei şi numirea de *Mazoviţi*, etc..... şi această cerşire o exercitează ei drept o meserie lucrativă şi foarte rentabilă, şi mai ales în mijlocul poporului nostru Român, care e atât de bun, atât de îndurător, atât de darnic, care dă şi cămaşa de pe sine străinului. Eu singur am cunoscut, pe când mă aflam în patrie, mai mulţi cerşetori Slavi — unul ţineà chiar o cameră cu chirie lunară dela mama mea, care erà văduvă, — cari aveau bani gata strânşi şi cusuţi prin hainele lor cu intenţiune grozav cârpite, câte 30.000, 40.000, 50.000 de florini, la dispoziţiune, pe cari îi dădeà cu camătă mare pe la alţii, făcând uzură şi totuş umblau mai departe la cerşit. Aceştia (rasa nobilă slavă de cerşetori) se vâră, se furişează, sub firma de cerşetor, prin casele oamenilor, şi comit crimele cele mai oribile. Ei umblă din casă în

covina, în Basarabia până în Cherson, în Serbia (jumătate din Serbia e şi astăzi încă română), Bulgaria, Macedonia, Grecia, etc. pe unde limba română se pierde din zi în zi cu desăvârşire, pe unde masele compacte române, ce au fost odată, s'au pierdut, s'au strivit, în numele sfintei biserici slave, bogdaproaste, bohodeice şi a celei *„ortodoxe"*.

E mare durerea noastră, dar aşà e adevărul şi datori suntem să-l spunem aşà cum este. Biserica *„pravoslavă"*, *„ortodoxă"* care ne-a servit nouă de cult religios, de dumnezeire prin tot trecutul nostru istoric-religios nu ne-a servit nici naţionaliceşte, nici cultural, ba nici moral, ci din contră ne-a servit tocmai foarte prost. Cunoscut ne e foarte bine destrăbălările, corupţiunile, şi orgiele popilor Slavi şi Greci cari veneau pe la noi, ca să facă numai *afaceri de chimeri*, precum o fac astăzi Jidanii şi Grecii, ca să corumpă tot poporul răpind şi jefuindu-l tocmai ca şi Jcnicerii şi Spahii turceşti. Din contră, biserica „pravolsavă", „ortodoxă", etc. ne-a adus răni mari, mari răni de moarte, răni dintre cari, precum spune *Erbiceanu* [1]),

casă, întinzând mereu mâna, luând şi fără să ceară, luând tot ce găsesc, luând când nu îi vede nimeni şi înjurând cu sudalmele cele mai spurcate (slave) pe acolo pe unde nu capătă nimica, bălălăind mereu din gură, în limba lor slavă *„bogu-dai',' „bogu-dai"*, adică: „dă lui Dumnezeu". Şi Românul prost, îmbuibat, îndopat de popi — în interesul lor (popilor) propriu — cu o religiozitate conruptă, falşă, proastă, îl milueşte din răsputeri pre acest gunoiu slav, dă mereu, dă şi cămaşa de pe sine, dă şi ultima sa para din pungă, cerşetorilor de meserie, cari cunosc dejà bunătatea Românului şi cari vin în mod mişelesc să strângă dela el *„pomană"* (po-méne, după mine, un cuvânt slav foarte des întrebuinţat de către Românii din Bucovina), sub cuvânt de religiozitate, de o faptă *„samariteană"*, dar de fapt de a înşelà pre Românul darnic, Ei umblă mereu cerşind cu scop de a tot strânge din sărăcia şi din prostia noastră sau pentru ridicarea unei biserici *catolice*, sau *slave-unite*, sau chiar şi pentru ridicarea unei *lavre jidoveşti* prin satele noastre, etc.

Slavul miluit îţi răspunde apoi tot în limba slavă cu: „bog da prostet", adică: „Dumnezeu să ierte". De acolo l-a parafrazat Românul pre Slavul cerşetor, dându-i o numire caracteristică de *„bohodei"* şi *„bogfdaprost"*, ce a devenit batjocoritoare şi specifică Slavului dela noi.

Aşà fel o numesc şi eu „biserica slavă", cu o numire specifică ce aparţine poporului slav, al acestui popor atât de stupid, atât de bolând, imbecil, nătâng, dar grozav obraznic, biserica, care produce un atare gunoiu; aşà o numesc cu numirea ce i se cuvine de *„biserica bogdaproastă"*, *„biserica bohodeică"*, *„biserica cerşetorilor"*.

1. Erbiceanu: Cronicarii Greci", XVI.

fost profesor la facultatea teologică din Bucureşti, neobositul cercetător al tainelor trecutului nostru bisericesc, unele (multe) nu s'au vindecat nici până astăzi, rane cari ne-a adus o soarte de tot ticăloasă, care ne-a adus mereu, mereu *Străinismul* şi *Corupţiunea*, în casa noastră, la masa noastră, care ne-au corupt, ne-au desnaţionalizat, prin care am pierdut toată puterea noastră naţională, prin care ne-am pierdut conştiinţa de sine şi cu ea contingente şi terenuri întregi din aceeace au fost al nostru, din aceeace am putut fi astăzi. *Pravoslavia* şi *ortodoxismul* ticălos, corupt, cu totul străin de firea noastră, *Dumnezeul străin*, cărui ne-am închinat, înebuniţi de cap, în tâmpire mintală, ne-a nimicit direct neamul ne-a spurcat sufletul, ne-a omorît viaţa noastră naţională.

Dar aşà ne-a fost destinul vor zice unii, ca prin biserica străină (pravoslavă, ortodoxă) să devenim oropsiţi, nenorociţi. Ca Români, ca naţiune deci, ca limbă, ca cultură, biserica nu ne-a putut servì de scut, ci din contră de motive „jalnice şi plânsuroase". Ea nu ne-a servit naţionaliceşte, tot aşà de puţin, precum nu poate susţineà nimeni că tot această biserică *ortodoxă* (?)—cu care se îngâmfă atât de amarnic clerul din România —*ticăloasă, greească, fanariotă*, conduse de blestemaţi şi ticăloşi Patriarchi gredci, ar servì pre fraţii noştri Macedoneni, a căror limbă o persecută în modul cel mai barbar, cel mai sălbatic, cel mai păgân. Această biserică „*ortodoxă*" (?) e tot ce poate fi mai prost, mai corumpător pentru noi Românii. Patraiarchul şi Mitropoliţii greci, servesc din contră, ca agenţi de desnaţionalizare pentru Români, întrebuinţând, şi acum, ca şialtădată, toată purtarea necreştinească şi nevrednică de creştini, susţinând chiar bande de hoţi, de asasini, de criminali, cari terorizează şi omoară pre paşnicii Români creştini.

Şi de sigur că nici din punct de vedere cultural nu-i poate nimeni fericì pre Românii macedoneni prin influenţa bisericei [1]) ortodoxe. La fel s'a întâmplat în proporţii mult mai mari şi mult mai dureroase încă în trecutul nostru cu biserica în principatele române. Căci aici nu numai că ne-a prigonit ca Români, dar ne-a prigonit cu propriile noastre mijloace [2]), precum şi astăzi ne

1. Pentru lămurirea rostului bisericei ecumenice faţă de Românii din Macedonia, este cu totul interesant „Le nouveau calendrier aecumenique", par Jani Papiani, apărut nu de mult.

2. C. Cernăianu : „Biserica şi Românismul", Bucureşti, 1909, pag. 104.

omoară bandele greceşti neamul nostru din Macedonia, Epir şi Albania, tot cu propriile noastre mijloace, cu averile adunate, cu moştenirile grase testate Greciei, ca d. e. Zappa, etc... ; ne-a prigonit chiar însuşi fraţii noştrii, cari erau înebuniţi, otrăviţi de mocirla, de pestilenţa străinismului *slavo-ortodox.*

Dar nici în timpul cel mai nou n'a avut biserica noastră, atrofiată dejà prin atâtea secole de veninul slav şi grec, de otrava străină, nici o valoare, *nici naţională nici culturală*; cu toată lauda şi îngâmfarea Misionarilor ei, cari, atât ei, cât şi biserica, cât şi învăţătura pre care o propovăduiau ei, au rămas în internul lor, în firea şi fiinţa lor, tot slavă şi bizantină. Aceasta o mărturiseşte între alţii şi C. Cernăianu în opul său „Biserica şi Românismul", Bucureşti, 1909, pag. 151, zicând : „Din toate acestea înţelege oricine că în ajunul evenimentelor noastre cele mai mari, în vremea momentelor celor mai solemne din vieaţa românească modernă, *biserica română n'a avut un rol nici de lăudat, nici de mândrit.* Din contră, urmele trecutului se menţin aşà, că fac din biserica noastră, care puteà doar acum *să fie naţională*, o biserică a cărei activitate să n'o putem dorì sincer niciodată şi de a cărei asemănare cucât vom scăpà mai repede, cu atât vom aveà dreptul să nădăjduim vremi mai bune...".

Tot C. Cernăianu zice mai departe, în opul său mai sus citat, următoarele : „De aceea biserica slavă-bizantină nu putù răspândì în popor creştinismul adevărat, ci se mulţumì a săvârşì tainele creştine, pe un fond de superstiţie păgână, pre care nu-l putù distruge, ci dimpotrivă îngăduì în mod fatal desvoltarea tuturor superstiţiunilor păgâne ce nu putuseră fi cu totul desrădăcinate până în veacul al IX-lea. In aşà condiţiuni nu e de mirare că biserica nu avù nici o influenţă artistică, culturală românească. Clădirile, picturele, scrisul, totul e *străin*, şi totul se face de străini sau de Români înstrăinaţi, cari nu pot forma şcoală, cari nu pot lăsà urmaşi cu influenţă bună asupra sufletului românesc".

Iară *Vasile Gh. Ispir*, în opul său „Mânăstirile noastre", studiu istoric-pragmatic, din care op, unele părţi sunt reproduse şi în foaia clericală din România „Vestitorul" din 10 Ianuarie 1910, No. 6, Bucureşti, zice între altele multe şi următoarele : „Se pricepe tot mai adânc, că aşà cum a fost până acuma cu lenea şi cu ignoranţa nu mai merge. Şi dacă indeferentismul religios a prins rădăcini atât de adânci, dacă vieaţa morală pe alocurea

e atât de decăzută, asta nu se datoreşte în mare parte decât *preoţimei*. Fapt este că preoţimea nu-şi înţelege rolul. Scuze nu încap. Imprejurările oricât de vitrege ar fi ele pot influenţa asupra formelor exterioare ale unei doctrine, dar ca s'o atingă în fiinţa ei, aceasta nu. Trebuie ca străjuitorii să nu fi fost la postul lor. Şi preoţimea n'a fost la post. Dacă sarea se strică cu ce se va sără"?

Iară ce priveşte moralitatea conducătorilor şi a căpiteniilor noastre bisericeşti, cari se ocupă cu Evanghelia lui Hristos, cari după cuvintele acestei Evangelii ar trebuì să fie „lumina" ce luminează în întunerec, ce nu se pune sub „obroc", etc.... despre aceştia ne spune tot C. Cernăianu în „Vestitorul" organ de studii apologetice, religioase şi sociale, pe luna Aprilie 1910, pag. 7, următoarele :

„Mergând bisericeşte pe calea aceasta, nimic nu mai poate mirà pre nimeni. Erà firesc, deci, să ajungem unde am ajuns, că nu numai credincioşii să nu mai fie credincioşi, dar nici clericii să nu mai fie clerici. Cazurile recente cari vorbesc despre căpeteniile noastre bisericeşti, merită să ne sperie. Căci aşà precum în vremurile de izbândă ale creştinismului, predicatorii şi patriarchii mustrau pre împăraţii pentru pornirele lor lumeşti, aşà azi la noi sunt mustraţi predicatorii şi căpeteniile bisericeşti pentru faptele lor necreştineşti. Se şopteşte, se strigă, se scrie, se chiamă la judecată şi la lumină pentru lucruri de cari o lume întreagă se cutremură şi n'are curajul să le vadă la lumină. Desigur s'a ajuns apogeul răutăţilor şi această stare nu mai poate durà şi nu se mai poate ocrotì. Pentru apărarea ei se fac însă acum ultimele şi cele mai energice sforţări."

Citez acì şi convingerile învăţatului şi a idealistului Archimandrit Iulius Scriban, despre starea de decadenţă a bisericei „*ortodoxe*" din România. El spune: „Biserica la noi este negaţiune creştinismului. Aşà cum este ea, reprezintată prin mulţi din preoţii de azi, e mai mult un culcuş de trândăvie, barlog de netrebnici, peşterea tâlharilor şi şcoala perversităţii". Biserica noastră actuală (ortodoxă) aşà cum practică ea acuma poruncile lui Christos, Biserica plină de speculanţi şi de şarlatani şi de viţioşi şi de sensuali, Biserica în care preocuparea idealistă este reprezintată prin aşà de puţini, Biserica aceasta nu e Biserica lui Christos, ci e pur şi simplu negaţiunea creştinismului,.

:stropșirea așezământului lui Christos, față de care mai bun este și Mohamedanismul" [1]). Iară N. Dobrescu, profesorul de teologie și agregat pentru isoria Bisericei Române, scrie în „Viitorul" și în o broșură proprie următoarele: „Tot omul sincer, trebuie să mărturisească că Biserica noastră e departe de a fi aceea ce trebuie să fie; Biserica în genere azi la noi nu îndeplinește rolul social pre care ar trebuì neapărat să-l îndeplinească; ea nu e decât o instituție aproape moartă, menită să îngroape morții, să boteze născuții și să săvârșească în mod aproape mecanic și celălalt ritual prescris în cărți vechi. In afară de acestea, în colo nu se vede, nu se aude nimic, sau aproape nimic. O asemenea stare de lucruri nu poate, nu trebuie să mai dăinuiască: ea e și în defavorul Statului, care ar puteà să aibă foloase reale, dacă biserica s'ar aflà în altă stare. Acei însă care îi cunosc bine pre archiereii de azi, cari știu.... ce le poate pielea, nu se dau câtuși de puțin în lături de a afirmà că dacă nu se vor luà măsuri, și dacă toți aceștia vor ajunge pe scaunele episcopale, atunci cât de rău merge astăzi Biserica română, dar cu ei va merge și mai rău. Căci, în afară de slujbe bisericești, parastase, hramuri, nunți, înmormântări, în afară de rolul de figuranți în Sinod, cum vom vedeà mai jòs, în colo nu s'aude, nu se vede, nu se simte nimic despre vreunul din ei. Cărturari nu s'au rătăcit printre ei, fiindcă nici o lucrare, nici un studiu mai de Doamne ajută nu vine dela Arhiereii noștri titulari. Oameni cu râvna de a desvoltà o activitate socială nu sunt, fiindcă nu știu nici un archiereu care să fi luat inițiativa ajutorirei celor suferinzi.

„Nu fac alta decât să se pună bine cu vreunul dintre a-totputernicii zilei și să fie aleși episcopi, fără să fi desfășurat în tot timpul arhierii titulare veri-o activitate, fără să fi vădit vreun merit. Pot unii din ei să înțelenească chiar, pot să rămână în urma timpului chiar, cu decenii, ei știu.... că.... se pot alege episcopi chiar în cazul când nu s'ar mișcà de loc, când n'ar lucrà, n'ar face nimic" [2]).

N. Dobrescu.

Chiar și Sinodul, instanța cea mai înaltă a moralității cre-

1. Publicat în gazeta clericală „România Creștină" sub titlul „Patru ani de luptă" de C. Cernăianu pag. 6, anul 1912.

2. Ibidem pag. 6.

ştineşti din România, e cu totul decăzut şi depravat. Iată ce zice N. Iorga, vorbind despre legea sinodală în România, în „Tribuna" din Arad, sub articolul întitulat: „Tribuna" şi chestia canonică", la 6 Noemvrie 1909: Iată numai câteva pasagii din acest articol: ...„în legea sinodală nu e vorba de îndreptarea Bisericei, ci de îngenunchiarea ei înaintea politicianismului. Acesta nu vrea să cruţe nimic. Tot ce e în România trebuie să fie al lui; nici un colţ de vieaţă cinstită şi liberă nu trebuie să scape de suflarea lui otrăvită. Deci, nici biserica.

Au infectat-o întâiu cu Vlădici concubinari, cu Vlădici lacomi de bani, cu Vlădici gată a şterge talgerile la masa D-lui ministru de culte. Şi-au bătut joc de demnitatea arhierească şi de rostul alegerilor episcopale, chiemând majorităţile alegătoare pentru a li se spune pe cine-l vreà guvernul. Au prigonit toată vieaţa pre episcopul Melhesidec, lumina bisericei noastre, şi au decorat pe un vlădică Dionisie, în curtea Episcopiei, căruia D. Haret, cel care decorează astăzi, n'a vrut să intre, sunt câţiva ani. Şi acum vreau să dea Biserica pe mâna popilor agenţi electorali...".

Primatul „eruditul Atanasie", care a fost contra legii, numai până a întins către Inalt P. S. Sa Divanul Haret, blidul de linte..."[1])

Iată moralitatea capetelor bisericeşti din România şi cu aceasta trebuie să zicem a bisericei *„ortodoxe"* şi nu a bisericii *„româneşti"*, căci o biserică românească nu există, din România ci *„ortodoxă"*. Şi acì am enumărat numai doi tineri teologi absolvenţi dela facultatea teologică din Bucureşti, cari încep dejà a cunoaşte şi a aprecià moralitatea şi valoarea clerului înalt din România. Dar ce ar puteà ei, şi mulţi alţii încă spune, când cercetarea lor s'ar estinde şi prestre celelalte părţi (pături) sociale ale vieţei din România?

Clerul înalt, aşà numit „român" din România, e şi astăzi încă cu totul „pravoslav", cu totul „ortodox", ba, mai mult încă, *„ortodox-bizantin"*, bizantin în ideie, bizantin în gândire, în simţiminte, în principii, în credinţă, moravuri, *morală*, dar mai ales în conştiinţa naţională-română. El e cu totul străin de idealul sfânt naţional, el e mai presus de toate „ortodox", şi nu *„român"*, adică *grec*, *bizantin*, străin de neamul românesc, de ţara

1. Ibidem pag. 1, No. V.

care l-a produs. „Ortodoxismul" şi nu Românismul, „biserica ortodoxă", străină şi nu *„biserica română"*, îi este tot idealul său, ba el este chiar cu totul duşman al Românismului, dar pentru aceea adorator exagerat al patriarchiei greceşti din Fanar, va să zică al Helenismului.

In România există d. e. un aşà numit *„Sinod sfânt"* (?), dar acest Sfânt Sinod, nu e român ci „ortodox", e ortodox-bizantin şi nu *„răsăritean-român"*. La noi în Bucovina, dar mai ales în România, există o biserică bizantină-fanariotă şi nu o biserică „naţională română", şi aceasta o dovedeşte faptul recent, foarte trist şi indignător, de tot corupt şi antiromânesc, dar pentru aceea „fanariot-bizantin" săvârşit de acest sfânt (?) Sinod din România, şi anume :

Noi ştim, cu câtă disperare se luptă pentru existenţa lor naţională fraţii noştri, sărmanii Români din Macedonia, ca să aibă şi ei ca toate celelalte popoare din lume (Balcani) biserica lor proprie naţională. Pentrucă toate luptele ce le port ei dejà de zeci de ani pe moarte şi vieaţă remân fără efect, toate cheltuielile şi sacrificiile făcute chiar şi de statul român sunt zadarnice, până când poporul român din Turcia europeană (şi Grecia) nu se va emancipà odată tocmai de această *„biserică-ortodoxă"*, de această *„biserică-ciumă"* din Constantinopole, până când el nu va obţine o biserică *proprie română*, cu un cap al său *propriu*, cu un Mitropolit al său *propriu român*.

Guvernul otoman, care nu e nici creştin nici român, a hotărît, să le amelioreze soartea, să dee Românilor Beratul unui Mitropolit român, pe când prea sfântul (?) Sinod *român* (?) din *România*, împreună cu guvernul român tot aşà de mare patriot?), se opune cu toate puterile acestei hotărâri nobile ale guvernului otoman, şi cere ca acest Berat să fie oprit. Ba guvernul român, cel liberal din 1910, în persoana faimosului Haret, fost ministru de instrucţie, merge chiar şi mai departe în fapta sa antiromânească şi direct duşmană Românismului, declarând că dacă Românii din Turcia voiesc un Mitropolit recunoscut numai prin Berat, apoi să fie plătit acest Mitropolit de ei singuri şi nu din budgetul guvernului român. Acestea sunt faptele mari, puternice româneşti ale politicianismului corupt din România. Guvernul român, cel mare patriot, decretează astfel, pentrucă prea sfântul (?) Sinod român (?) declară astfel în fanatismul său *„orto-*

dox-fanariot", că nu va recunoaşte cu nici un chip pre un Mitropolit caterisit de Patriarchie.

Ce batjocură „*sfântă*" (?), de către un Sinod „*sfânt*", aşà numit „*român*" (?). De caterisirea bizantină de către un popă spurcat, ce omoară, prin bandele sale şi asasinii săi plătiţi, creştini paşnici, de asta îl doare capul pre prea sfântul (?) Sinod din România şi nu de existenţa fraţilor Români ! ! ! Şi acest Sinod mai are obrăznicia să se numească „*român*"? să se numească la aceea încă şi „*sfânt*"??

Va să zică guvernul român şi Sinodul din România nu va recunoaşte Românilor un Mitropolit decât numai atunci când acesta va fi acordat de către patriarchia-fanariotă din Stambul. Iată românismul, iată patriotismul curat înfocat, cu care se laudă neîncetat guvernul din România, Miniştrii şi guvernanţii ei, — ca de regulă. Dar noi ştim că patriarchia greacă-fanariotă, duşmană de moarte a Românilor, nu va acordà niciodată un Mitropolit Român, independent de patriarchie, şi aceasta însemnează, deci, nimicirea Românismului din Balcani. Insemnează : că fraţii noştri români din Turcia Europeană să fie mai întâiu de toate *ortodoxi* şi apoi români, şi că mai de grabă să piară poporul român din Balcani, decât să se părăsească ortodoxismul bizantin, corupt, ticălos, sau altfel zis : mai bine să piară Românii decât ca să piară oriodoxia la români. Tot aceasta o doreşte deci şi statul român, o cere chiar cu forţă şi totuşi se îngâmfă mereu cu laude că cheltuieşte, cu mare îngrijire şi durere de inimă, pentru progresul şi cultura naţională a Românilor din Macedonia, că cheltuieşte anual mai mult de 100.000 de lei pentru susţinerea lor naţională.

Şi în adevăr ! sărmanilor fraţi români din Balcani, nu le rămâne din atâta patriotism crasant, ale sferelor înalte foarte nenaţionale din România, alta nimic, decât să piară cu desăvârşire, pentrucă aşà cere *interesul* sfânt al bisericei sfinte *ortodoxe-bizantine*-slave din Bucureşti şi din Fanar.

Eu însă afirm, cu toată puterea sufletească, că nu trebuie să pierim şi că e o laşitate batjocoritoare şi ruşinoasă ca să pierdem limba noastră, naţiunea noastră, ca să piară un întreg popor, precum au pierit poporul bulgar tiranic-mongolic, prin şi pentru *o religie ticăloasă*, coruptă-bizantină-*ortodoxă*, care învaţă ură, prigonire, omoruri, asasine şi nimicire, care învaţă şi propagă

desființarea națională a unui popor, blând, bun și pașnic, căci nu legea proastă, nu ritul popilor depravați e principiul existenței unui popor, *ci limba, limba*, acesta e sufletul unui popor.

Aceasta ar trebuì să o înțeleagă tot Românul de pretutindeni și mai ales cei din Balcani. E, deci, lucrul cel mai natural și mai național de a se emancipà cu totul, cu desăvârșire de către putregăitul „*Orlodoxism*" bizantin, dar mai ales de Dumnezeu blestematul patriarchat-criminal-fanariot formând măcar o sizmă; egal cu cea a Bulgarilor formând o sectă, formând ori-și-ce o fi, în ciuda Fanariului și a Patrioților *mari* (?) și a Sinodului *sfânt* (?) din România, numai ca se scape poporul român de o atare biserică „*ciumă ortodoxă*" care nimicește națiunea română.

Tot așà, ca dovadă, ce sentiment mare „național-român" are clerul înalt „otrodox" și nu „român") din România, respectiv cât de înfundat este el în mocirla *bizantinismului* corupt-„*ortodox*", e și cazul întâmplat pe la începutul anului 1910, când Mitropolitul Primat al României, ca să facă pe placul celor din Fanar, a oficiat la mitropolie un parastas în „limba greacă", atunci când agenții acestui Fanar ticălos se pusese să reteze o ramură mare din arborele nostru național, când acest patriarhat spurcat, păgân, omoară prin organele sale „*sfinte*" (?) „*ortodoxe*", prin bandele sale de hoți de lotri și asasini, cari sunt susținute și binecuvântate de el (:halal d e o atare binecuvântare-„*ortodoxă*„-patriarhală-afurisită :) pre frații noștri români din Macedonia.

Și aceasta se chiamă în România, la clerul înalt din România, „Românism" [1]), „Naționalism", „morală creștinească". Acestea sunt productele cele mari înalte, sublime, „*sfinte*" ale, ‚*Ortodoxismului*".

Avem exemple nenumărate cari ne ilustrează eclatant, ce bastarde sufletești, ce figuri criminale-naționale produce această biserică „*ortodoxă*" (slavă și greacă) în poporul nostru. Ca un atare exemplu ne servește cazul foarte trist și ticălos, cu ocaziunea desbaterilor în duma rusească din toamna anului 1910 la 12 Noemvrie cu privire la introducerea limbei de propunere în școalele primare din Rusia. Românii, cari nădăjduiau că se va face ceva și

1. Vezi gazeta „Românul dela Pind" din 26/4 1910, No. 14 București.

pentru nenorocitul neam românesc din Basarabia, au rămas înmărmuriţi văzând lipsa de suflet, lipsa totală de conştiinţă, atrofiarea oricărui simţimânt naţional la reprezentanţii acestui popor fără denoroc. Când un străin a propus în Dumă să se înfiinţeze şcoli cu limba de propunere românească, aceia, cari s'au ridicat cu mai multă furie şi îndobitocită îndârjire, cu mai mult barbarism păgânesc în contra acestei propuneri, au fost tocmai deputaţii români de origine, cari de dragul unui blid de linte, ba chiar din cauza unor aşteptări efemere, unor speranţe egoiste închipuite, au luat rol de ticăloşi Efialţi. Şi cine au fost aceşti români? A fost tocmai un „*popă*", ce aparţineà tagmei sfinţilor-„*ortodoxi*", Unul cu cuvintele lui Hristos pe buze şi cu diavolul infernal în sânul său, şi în inima sa. Era un „*ortodox*" şi nu un „*român*",

Românii Basarabeni, ei înşuşi convinşi fiind de înstrăinarea, de ticăloşia deputaţilor lor, s'au adresat deputaţilor ruşi *Gheghecico* şi *Gulchin* cerându-le să puie cuvântul pentru ei în Dumă şi să ceară pentru Moldovenii din Basarabia şcoli cu limba de propunere română. Cei doi deputaţi străini, dar mai ales deputatul Gluchin, au ascultat apelul Românilor Basarabeni şi spre onoarea lor, fie zis, au luptat cu multă căldură, apărând justele cereri ale Românilor şi cereau introducerea limbei române pentru fraţii basarabeni.

La această propunere se ridică cu vehemenţă deputatul român basarabien popa Ghepetchi, şi în avântul său *ortodox*-pravoslav, declară că în Basarabia nu este nimeni care ar dorì o instrucţie în limba română, că Românii din Basarabia n'au cerut şi nu cer şcoale naţionale, şi îi contestă deputatului rus *Gluchin* dreptul de a vorbì în numele Românilor din Basarabia nefiind el singur român, nici ales din partea lor, şi deci, ca străin, necunoscându-i nu poate el nici şti nici aprecià ce e de folos pentru Românii din Basarabia. Prin propunerea sa *Gulchin* face numai ruşine *preoţimei* ! ! ! *române*: (*aferim preoţime ticăloasă-ortodoxă* şi nu „*română*" à la Ghepetchi) „ortodoxă-pravoslavă" din Basarabia, care omoară neamul său propriu fără nici o remuşcare, care n'are nici un interes pentru astfel de pretenţiuni, adică pentru limba română peotru naţia română, care se simte fericită sub oblăduirea (cnutu) rusească şi crede că cultura rusească este o binefacere, pentru poporul român basarabian.

Acest popă ticălos, recte zis „*ortodox*", n'a tresărit până în adâncul sufletului său negru şi blestemat, de o atare crimă stri-

gătoare la cer ce au săvârşit-o, n'au plesnit în bucăți înainte de ce au rostit aceste blasfemie creştinească. Căci însuşi Dumnezeu ne-a dat tuturor popoarelor din lume fiecărui limba sa; şi aceeace ne-a dat el trebuie s'o cinstim, s'o cultivăm. Insuşi „creştinismul" zice: „mergeți de învățați, propăvăduiți doctrina mea în toate limbile", şi totuşi un popă *ortodox* e cel mai mare duşman al doctrinei lui Christos. Oare doctrina lui Christos l'au învățat să săvârşească o atare crimă mortală? Oare o religiune adevărată introdusă de Christos desvoltă atare calități decăzute, produce atare fapte ticăloase?....

Propunerea lui Gulchin au fost negreşit respinsă, şi astfel prin mijlocirea unui popă ticălos „*ortodox*" şi nu român, deşi de origine română, alte popoare cu totul neînsemnate, precum: Ovreii, Calmuchii, Loparii, Cincei, Şaitanii, Gecii, chiar şi Țiganii, au căpătat şcoli naționale, numai noi Românii, numai poporul cel mai loial şi mai credincios imperiului rus, care formează o populațiune de 1½ de milion de locuitori, cari au ştiut să moară cu acelaş curaj pe câmpurile *Mandciuriei* şi la *Portul-Artur*, ca şi la Plevna la Balcani pe câmpurile Bulgariei, etc.... n'au căpătat şcoli româneşti, pentrucă popa „*otrodox*", din viță de român, s'a opus cu toată forța în contra introducerei lor.

Deci, suferințele noastre, precum acì aşà şi pretutindeni prin alte părți, pe unde Românul se face *coadă de topor*, pe unde e laş, servil, ticălos, fără omenie, fără conştiință de sine, nu vine atât dela străini, în cazul prezent dela Muscali, cât mai mult dela ticăloşia, mişelia şi nemernicia noastră proprie. Priviți în Ungaria şi Transilvania, priviți în Bucovina, dar mai ales în România. Cine poartă vina la decadența *Românismului* decât numai însuşi Românii, cei aşà numiți mari, mari patrioți, şi mai presus de toate mari „*ortodoxi*".

„*Biserica ortodoxă*", „*pravoslavia*", Slavismul, Străinismul, Cosmopolitismul, etc., acestea au fost totdeauna boala noastră generală, cangrena care roade dejà din vechime în oasele noastre. Ce a fost mă rog, mai sus amintitul domnitor româno-bulgar *Ioan Asan*? Român din vița română a Asaneştilor, Şi tocmai el a tăiat limba tuturor acelor români cari au îndrăznit să se roage lui Dumnezeu în limba lor română şi nu în cea bulgară-slavonă?... El a fost încă un curat „*ortodox-pravoslav*", poate în fine şi un „**sfânt-ortodox**"??

Citesc cele petrecute în Duma rusească şi cu fiori în suflet văd că acest duh rău, decăzut, barbar dar *ortodox-pravoslav,* croieşte aceeaş cale, produce aceleaşi fructe veninoase, atrofiate şi prin alte părţi printre fraţii noştri români, pretutindeni pe acolo, pe unde ne aflăm printre biserica *„ortodoxă”* şi *„pravoslavă”*, pe unde patriotismul de paradă, are cea mai mare trecere, unde laşii îşi iau aere de reprezentanţi ai poporului românesc. Aceleaşi exemple ne înfăţişează „ortodoxia” şi prin alte părţi. In ortodoxa Bucovina, în ortodoxa România, în ortodoxa Transilvania, în ortodoxa Macedonia, etc., etc., tot în tagma popismului decăzut *„ortodox”* şi nu „român”.

Ne întrebăm, deci, cu tot dreptul, care e rezultatul Ortodocsismului (greco-slav) pentru poporul român de pretutindeni?

Din punct de vedere naţional şi cultural ca *„paladiu al naţionalităţii române”*, ortodoxismul, şi cu el biserica noastră prezentă *„ortodoxă”* ! ! ni se prezintă nu numai cu desăvârşire *nul,* ci chiar negativ, o decadenţă morală-naţională, etc... Aceasta o vedem pretutindeni între Români pe unde biserica lor e cea ortodoxă.

In *România* am văzut cu mare durere, în ce hal se află starea ei prezentă, moralitatea creştinească.

In *Macedonia,* ucid dejà de mai multe decenii întregi, neîntrerupt până astăzi, bandele greceşti, plătite şi susţinute de prea ticălosul *Patriarch-grec* din fanar, după expresiunea ortodoxă chiar şi „sfânt”, şi de guvernul grecesc din ortodoxa Grecie, fără milă pre fraţii noştri cari ţin la limba lor românească, la datinile şi credinţele lor, ucid pre preoţii români, cari cutează să servească lui D-zeu în româneşte, ucid pre învăţătorii şi dascălii români cari se străduiesc pentru graiul şi cultura românească. Din toate părţile vin ştiri că *bandele* ortodoxe-greceşti-bulgare-sârbeşti nu numai că sunt întreţinute cu bani de către arhiereii greci... etc., adică *ortodoxi,* dar că însuşi unii din aceşti arhierei sunt căpetenii de bande ucigătoare de români, că străbat pădurile şi munţii pe catâri, cu pumnale la brâe, în fruntea ucigaşilor, cari totuşi cutezau a purtà nume de *creştini-ortodoxi*-pravoslavnici, şi de a se numì urmaşii lui Hristos acì pe pământ, că aceşti hoţi şi asasini archierei, înarmează pre alţi hoţi, asasini şi bandiţi, pre cari îi proclamà apoi preaticălosul Patriarch-grec din fanar, în numele bisericei ortodoxe chiar de „sfinţi“.

Mă întreb atunci, e oare ortodoxismul-pravoslavnic al unor

astfel de Arhierei şi Patriarchi aşà numiţi „prea-sfinţi"? un paladiu al naţionalităţii române în Macedonia?

In Basarabia vedem, că limba română è scoasă din Biserică, e prigonită cu înverşunare de oameni cari se numesc „ortodoxi-pravoslavnici", şi de o biserică ce se chiamă „ortodoxă-pravoslavnă", soră bună cu a noastră, tot „ortodoxă". Mă întreb, deci, dacă Biserica ortodoxă, la fraţii din Basarabia poate fi „paladiul românismului" la nenorociţii noştri fraţi. Dacă poate acest ortodoxism să lucreze ceva naţional şi cultural din punct de vedere al românismului?

Ne uităm la *Bucovina*, şi ni se rupe inima în piept de durere când vedem acele ce se petrec acolo din cauza bisericei *„ortodoxe"*, şi prin biserica-*ortodoxă* de acolo. Vedem cum rânduri, rânduri întregi de sate româneşti, Bucovina întreagă, care erà odată, încă înainte de venirea Austriei, încă înainte de 140 de ani, cu totul română, se pierd cutropite de rutenismul ortodox-pravoslavnic, care e gatà să pună mâna pe Biserica şi pe averile Românilor lăsate de Ştefan cel Mare şi de evlavioşii noştri voivozi şi domni.

Vedem că la facultatea de teologie din Bucovina, Rutenii pretind că trecutul Bisericei româneşti ar fi al lor, că averile li s'ar cuvenì lor, că limba lor trebuie să domnească în toată biserica din Bucovina, de oarece prin tot trecutul bisericei noastre a domnit doară *limba slavonă*, că Ştefan cel Mare, a fost slav fiindcă a scris toate uricele şi hrisoavele în limba slavonă, fiindcă limba oficială în stat şi în biserică a fost numai cea slavonă. Ei bine! Care Român onest va negà aceste lucruri, şi nu va mărturisì totodată cu mare durere în suflet că aşà este. Acestea sunt păcatele strămoşeşti pe a căror urme, noi urmaşii lor suferim amar, foarte amar.

O săracă, sărmană, nenorocită ţară!! cât de jos ai picat, sub împrejurări ticăloase—străine—şi ortodoxe.

Mă întreb, deci, iară. E oare în Bucovina biserica-ortodoxă „paladiul românismului? Poate ea salvà interesele superioare ale *Românismului* din punct de vedere naţional şi cultural?

Cât despre *Ardeal*, aveam mai înainte impresii mai bunişoare, căci Ardealul a avut aceeace toţi ceilalţi români n'au avut, au avut pre un geniu al bisericei *româneşti* şi nu al ortodoxiei, pre Baronul Şaguna, care au alungat dintre Românii

de acolo „ortodoxismul" bizantin şi a format o *biserică românească* şi totuşi „ortodoxismul" se ţine morţiş şi acolo în detrimentul „Românismului". In loc să fie toţi Românii de acolo *una*, o putere unită neînvingibilă, sunt desbinaţi în discordie ruinătoare, egoiste, nimicitoare.

Dar în *Serbia*, aproape 800.000 de Români cari formează aproape jumătate din toată populaţiunea regatului, trăiesc ca dobitoacele, fără nici o şcoală, fără nici o biserică românească, sunt trecuţi în statistica oficioasă sârbească de neaoşi Sârbi, dece, pentrucă toţi Românii aparţin bisericei ortodoxe-pravoslavnice şi nu bisericei româneşti. Mă întreb deci iară : oare ortodoxismul pravolsavnic în Serbia poate fi „paladiul Românismului" la nenorociţii noştri fraţi din Serbia? etc., etc... Exemplele sunt multe şi fără număr.

Deci, iată dovada arătată prin atâtea documente anterioare sdrobitoare că „*Ortodoxismul*" e nenorocirea, e pierea poporului român. Şi acestea o mărturisesc toţi bărbaţii români mai de seamă. Iată ce zice învăţatul Archimandrit *Iuliu Scriban* în „Neamul Românesc" literar, apărut la finele lui Fevruarie 1909, în această privinţă despre „ortodoxism" : „Am constatat că starea de inerţie este un păcat nu numai al Bisericei româneşti, ci al întregei biserici *ortodoxe*. Cu diferenţe slabe, între una şi alta, pretutindeni e lipsă de vieaţă. Fie că aveau Biserica mireni, laici, în conducerea lor, fie că nu, lucrul cam tot acolo eră. Când am spus că la noi e aşà şi pe dincolo, şi când am înşirat toate păcatele cari te fac să vezi că stai mai mult într'un cuib de nemernicie şi ticăloşie, în care te înăbuşi trăind, decât într'o biserică a lui Christos, mi-am spus că la ei (la Ardelenii ortodoxi) e tot aşà. Fapt este însă că sunt destule şi acolo şi că deci : Ierusalimul de sus nu există nicăiri în biserica ortodoxă... Aceasta a fost biserica bizantină, lăcaş decorativ, din care spiritul se stingea. In o asemenea atmosferă caracterele scad în mod fatal. Omul care apare pe punctul de vedere curat religios, nu poate fi decât persecutat.

„Moştenirea aceasta au căpătat-o toate bisericele *ortodoxe*. Toate au caracterele sterilităţii ca un viţiu din naştere.

„Din cauza aceasta bisericile isvorîte din cea Bizantină, sunt ca nişte căruţe ce se rostogolesc pe drumuri plini de bolovani.

„Aceasta e situaţia bisericilor ortodoxe autocefale. Sunt lipsite de vieaţă în cel mai înalt grad din cauză că nu pot trăi în conformitate cu regulele cari stau la baza ortodoxiei. Şi să mai aştepţi activitate dela nişte biserici cari nu mai ştiu nici ele, a cui Dumnezeu sunt? Cine va fi om de caracter în aceste biserici, trebuie să steà continuu în răsboiu cu *oamenii politici*, pentru a apără valabilitatea principiilor care există la baza bisericii. In asemenea biserici dependenţa nimiceşte caracterele.

Se va continuà tradiţia bizantină şi atâta, iar vieaţa bisericii catolice care creşte fără congrese şi fără o voinţă a poporului tot nu vom aveà" [1]).

Şi dacă ne urcăm numai cu un veac mai înainte de timpul nostru, dăm de cea mai jalnică şi mai înfiorătoare epocă bisericească a *ortodoxismuului* adică a fanarioţilor. Nu voiu intrà în expunerea groaznicilor răni aduse de fanariotism, de călugării greci, de spiritul lor bisericesc, de lăcomia lor proverbială, de neomenia lor fără seamăn, de corupţiunea şi de orgiile lor fără margine, toate pe spinarea şi în dauna bietului nostru neam. *A fost o minune că am putut să scăpăm neucişi naţionaliceşte*, din această omorâtoare epocă. In zadar ne vom silì să găsim acì un rost ocrotitor împotrivà împilatorilor şi sugrumătorilor conştiinţelor şi a sufletului românesc, din partea hierarhiei noastre bisericeşti, din partea bisericei noastre ortodoxe.

Carte grecească, limba grecească, spirit fanariot, intrigă, făţărnicie, imoralitate, batjocură a celor sfinte, iată ce ne hărăzeà epoca ortodoxismului fanariot, epoca cea mai jalnică şi mai nenorocită pentru noi. O minune a făcut Duumnezeu cu noi că s'a îndurat şi nu ne-a lăsat să pierim de tot.

Dacă ne suim mai sus prin veacul al 17-lea, al 16-lea şi al 15-lea ca să cautăm lucruri măreţe pe seama bisericei ortodoxe, pe seama culturii-naţionale, specific românesc, găsim o limbă *slavonă*, cărţi *slovoneşti*, cultură *slavonă*, preoţi ce îngânau bucoavne şi rugăciuni pre cari nu le înţelegeau nici ei nici poporul.

Cât de plină, plină de primejdie a fost şi epoca acea slavonă, pe capul bietului nostru popor, din punct de vedere, naţional, cultural, specific românesc, aceasta am arătat foarte elocent mai sus.

---

1) *C. Cernăianu* în gazeta sa „România creştină" sub articolul Patru ani de luptă No. V, pag. 6, 7, 1912.

Ce amarnic dezastru a fost pentru noi, ca popor românesc, de ginte latină, tocmai timpul așezării și a formațiunii noastre ca popor, acest ortodoxism slavon-grec, abia ne putem da seama, tocmai în acel timp când biserica formà totul, formà baza existenței unui popor. Și forma ei erà decisivă pentru propășirea și înaintarea unui popor. Biserica noastră, care erà slavonă-ortodoxă, ca manifestare, ca cultură, ca aspirațiuni, erà cu totul străină de firea poporului român, străină de orice aspirație a ființei noastre românești, căci unde poporul nostru nu înțelegeà, nici psalmi, nici proverbii, nici scripturi sfinte, nici Evangelie, nici rugăciuni, nici slujba dumnezeiască, ba și cea mai mare parte din preoți nu pricepeau nici ei ce cetesc, curat tot așà cum se face astăzi cu Românii din Rusia (Basarabia, Cherson), din Serbia, Bulgaria, Macedonia, Grecia, etc., pe unde Românii sunt cu forță fericiți cu ,,ortodoxismul" nimicitor.

Am văzut cu durere cum Românii din cauza acestui trecut dureros ajunsese să se rușineze de originea lor, de limba lor, să se creadă din neam prost, de netrebnic, urît și desconsiderat de Dumnezeul adevărat, de Dumnezeul slavon-ortodox al Slavilor și al Grecilor, până târziu, când împrejurări cu totul independente de hierarhia bisericei românești, de ortodoxismul român, au făcut să tresară în Ardeal școala latinistă, școala redeșteptării noastre ca nație de viță latină, vrednică de o cultură specială românească, de o istorie mândră, de o menire nobilă și de un viitor frumos.

Am văzut cu indignare cum se răsboiau și cum se răsboiesc încă și astăzi, cu mare forță pentru înghițirea noastră pe veci ca naționalitate, de o parte curentul slavonesc, de alta cel grecesc.

Deci, iată ce e ortodoxia pentru noi Românii. *Ortodoxismul* nu cunoaște o cultură *națională-română*. El a călcat totdeauna în picioare orice cultură, orice deșteptare națională română. ,,*Ortodoxismul*" e cel mai mare dușman al națiunii române. Și aceasta e constatat în mod prea sdrobitor, prin secole întregi, dejà dela începutul formațiunii noastre ca popor român. De ce nu venim noi odată la o cunoștiință trează și luminată, că dacă voim să ne păstrăm nația și poporul nostru pre care încă îl mai avem, să aruncăm dela noi haina nenaturală, masca, spoitura falsă, care ne sluțește, să spulberăm din mijlocul nostru *ortodoxismul* și *pravoslavia* care ne omoară și să luăm înapoi haina noastră,

originea noastră, care ne-a creat, ne-a format şi ne-a cimentat existenţa noastră de originea, de fiinţa noastră veche română, să luăm înapoi legea noastră veche, cea adevărat *românească* !

Aproape în acelaş timp a venit vorba şi în parlamentul otoman despre şcoalele cu limba de propunere românească şi anume atunci când a fost vorba de organizarea învăţământului. Trebuie să relevăm, cu cea mai profundă părere de rău, că nici aci reprezentantul român (: numai unul. Ce ruşine mare pentru poporul român destul de numeros din Turcia, unde se află aproape 2 milioane de Români :) nu şi-a împlinit datoria sa aşà cum erà dator. Nici acesta n'a cerut cu destulă energie şi mai ales acuma când împrejurările pentru Românii din Turcia erau atât de favorabile, drepturile limbei şi a legei româneşti, posibilitatea de a se cultivà în limba română. Ba mai mult încă, acel reprezentant român „*Baţaria*" tot aşà ca şi colegul său, popă „*ortodox*" român Gopeţichi din Basarabia, au fost acela, care au stăruit mai mult decât toţi ceilalţi, ca în şcoalele Românilor să se facă instrucţia întreagă în limba turcească, pe când reprezentanţii celorlalte naţionalităţi au cerut cu toată tăria, că numai învăţământul universitar să se facă în limba turcă.

Cochetăria lui Baţaria cu guvernul tinerilor Turci, servilismul lui manifestat cu diferite ocazii, produce direct o ruşine pentru Românii macedoneni, cari luptă atât de amar şi cu atât de puţin sprijin, ba chiar cu piedicele cele mai mari pentru o vieaţă independentă naţională română.

Deci, iată marii noştri *ortodoxi*-români de pretutindeni pe unde se află Români ortodoxi. Aşà ştiu ei să se ridice pentru idealuri mai mari, mai nalte, aşà înţelege ei, ce e patriotismul ce e conştiinţa naţională, aşà ştiu ei să lupte pentru limba strămoşească, pentru drepturile călcate ale poporului român, măcar atunci când toate împrejurările le erau favorabile, când nimic nu-i împiedecà de a accentuà dreptul lor, de a aveà o altă atitudine, mai ales atunci când, precum ne arată cazul eclatant din Duma rusească, aveau chiar sprijinul colegilor lor străini de sufletul şi aspiraţiunile neamului românesc.

La un *bal mascat* jidano-maghiar, în Făgăraşi, erà în Ianuarie 1911, zece popi „*ortodoxi*" de origine română, înreverendaţi, au jucat în frunte cu protopopul lor, sub privirile batjocoritoare ale jidanilor „*czardaşul*" de le sburau petecele. Erà o privelişte

grozav de frumoasă, era o manifestaţiune de un minunat simţimânt naţional românesc şi de purtare preoţească adevărat românească. Nu-i aşà ?? [1])

Acestea sunt simptomele prea impunătoare şi prea triste totodată, de decăderea noastră *naţională-morală*, care ameninţă să sfarâme cu desăvârşire şi acea puţină unitate sufletească naţională, ce o mai avem punând în primejdie totală existenţa noastră naţională ca popor român, graţie *ortodoxiei* şi a *pravoslaviei*, pre care o adorăm atât de înebuniţi de minte.

Iată care e productul moral-naţional al acestei biserici *ortodoxe*-slave-bizantine, al acestui D-zeu străin. Exemplele sunt un legion. Iată ce suflete *decăzute*, imorale, ce *bastarde*, corupte produce biserica ortodoxă. In biserica catolică nu provine, după cunoştiinţa mea, atare fenomene naţionale, atare exemple decăzute, criminale, pentrucă biserica romană nu e o biserică naţională ; deci, dânsa nu atinge nici limba nici naţiunea nimăruia. Noi nu aflăm prin tot evolul de mijloc, nici până astăzi nici un caz ca prin biserica romană (catolică-latină) s'ar fi desnaţionalizat popoare, precum a făcut aceasta în mod prea criminal, biserica „*slavă*" şi cea „*ortodoxă*", d. e. cu Bulgarii (cari au devenit cu toţii slavi :), cu Românii din Rusia, din Carpaţi, din Balcani (: din Serbia, Bulgaria şi Grecia :)

Deci, dejà din acest punct de vedere e biserica latină mult mai superioară, mai sublimă, mai nobilă şi de preferat, decât cea „*ortodoxă*-pravoslavă".

Tot aşà n'am aflat noi nici un caz ca un preot român, catolic sau uniat fiind, aparţinând la biserica Romană, să fi săvârşit cândvà atare *crime naţionale* precum am văzut-o aceasta la popii români „*ortodoxi*".

Deci, după cele arătate până acuma, mă întreb iară, dacă biserica noastră ortodoxă, din România, Macedonia, Basarabia, Bucovina, Ardeal, Serbia, Bulgaria, Grecia, etc., mai poate să ne fie „paladiul românismului", promovarea intereselor mari culturale româneşti?

Să se noteze că subiectul ce vreau să tratez acì, nu e să dovedesc superioritatea sau inferioritatea doctrinei bisericei orto-

1. Vezi : *Tribuna* din 1/15 Februar 1911 No. 26 articolul de frunte intitulat ; „*O nouă samânţă*".

-doxe, faţă de catolicism sau protestantism etc., nu din punct de vedere confesional-docmatic etc. Pentru mine acea biserică, acea religiune e cea mai sublimă şi cea mai dumnezeiască, care îmi ocroteşte, care îmi apără limba şi neamul meu, naţiunea română. Toate celelalte religiuni, sunt ciumă, şi blestemul lui D-zeu, sunt o batjocură pe capul omenirii. Chestiunea confesională o las cu mare plăcere dogmatiştilor, cari sunt toţi fiecare pentru sine infalibili în doctrinele, în ortodoxismul lor, ci eu tratez acì o chestiune cu mult mai importantă, cu mult mai sublimă, cu mult mai dumnezeiască, e chestiunea existenţei noastre ca neam, ca popor român, pe care o tratez din punct de vedere istoric naţional şi cultural românesc, şi din acest punct de vedere pot să afirm de o mie de ori, că pentru neamul românesc în trecut, legătura cu latini şi cu cultura apusană, frăţia cu neamurile de acelaş sânge român cu noi, de aceeaş limbă romanică cu noi, subordinarea noastră culturală, intelectuală şi sufletească Romei, şi nu Bizanţiului, nu Slavismului, ne-ar fi putut aduce foloase infinit mai mari ca neam românesc, de viţă şi de limbă latină, beneficii de o mie şi zece mii de ori mai mari decât acelea pre cari ni le-a hărăzit cultura blestemată slavonă, bulgară, fanariotă şi neamurile netrebnice cari voiau să ne înghiţă de vii, şi cari făceau din biserică *„bărlog de netrebnici"*, *„peşterea tâlharilor"*, *„şcoala perversităţilor"*, *„negaţiunea creştinismului"*, etc.

Asemenea mărturisiri le fac şi alţi bărbaţi competenţi şi corifei în istoria Românilor. Aşà numeşte D. Onciul *„fatal"* timpul când Românii au primit, prin împrejurări fatale, biserica străină, slavonă-ortodoxă; „căci atunci firul trecutului nostru s'a fost rupt în două, lăsându-ne despărţiţi de rădăcina gintei noastre, între neamuri străine de orice aspiraţiune a sufletului latin, şi în pericol cu atât mai mare cu cât eram popor care abià atunci ieşea la lumina zilei, ca să-şi croiască viitorul" 1). Iară profesorul Dobrescu, scrie în cursurile sale dela Facultatea de Teologie, următoarele: „Acum, după recunoaşterea jurisdicţiei Romei (866) de către Bulgari, erà unul dintre momentele cele mai hotărîtoare, pentru viitorul elementului român, scăpat de furtunile invaziunilor, în munţii Peninsulei-Balcanice şi în Carpaţi. Dacă

1) *D. Onciul:* Originele.

dependenţa bisericească de Roma şi ritul latin, care încă există la creştinii din imperiul bulgar, ar fi rămas atunci tot sud-estul Europei de azi, ar fi avut o altă faţă, ca patrimoniu al Românismului în răsărit. Fără îndoială că ritul latin, legăturile cu Roma ar fi determinat altfel soartea ţărilor acestora şi mai ales soartea elementului latin din aceste părţi" [1]).

Iată şi cele scrise de savantul istoric N. Iorga: „In alte timpuri, adoptarea catolicismului ar fi fost pentru noi o mare binefacere şi ar fi dat poporului nostru bine înzestrat o civilizaţie cel puţin egală cu a Poloniei şi Ungariei. Astăzi ar fi fost absurd şi înapoiat a refuzà locuitorilor catolici ai pământului ţării un cult bine statornicit şi onorat de statul nostru. Pentru noi patriotismul nu e o chestie de rit. Şi în sfârşit, clerul nostru, dacă e capabil de emulaţie, nu poate decât să câştige din vecinătatea creată, prin întemeierea la noi, a hierarchiei catolice" [2]).

Aşà dară, primul constată că, cu primirea bisericei slave şi a ritului grecesc, ne-am rupt noi singuri firul ce ne legà cu romanitatea noastră, cu vieaţa noastră romană şi ne-am predat cu totul desnaţionalizării, adică slavizării.

Cel al doilea crede că dacă fatalul destin istoric nu ne-ar fi robit bisericeşte Bulgarilor, nu ne-ar fi răpit ritul latin şi nu ne-ar fi despărţit de Roma, nu numai poporul Român din principatele dunărene, dar „tot sud-estul Europei de azi ar fi avut o altă faţă ca patrimoniu al Românismului în răsărit". Fără îndoială că ritul latin, legăturile cu Roma, ar fi determinat altfel soartea ţărilor acestora şi mai ales soartea elementului latin din aceste părţi.

Cel al treilea, N. Iorga, crede şi afirmă că „ şi adoptarea catolicismului ar fi fost pentru noi o mare binefacere şi ar fi dat poporului nostru bine înzestrat, o civilizaţie cel puţin egală cu a Poloniei şi Ungariei.

Iată fatalul destin al bisericei „ortodoxe-pravoslave" pentru poporul român de pretutindeni.

România oficioasă susţine cauza naţională din Macedonia,

1. *N. Dobrescu:* Cursuri, fasc. II. pag. 85 — 86 în Biserici şi Romanismul de C. Cernoianu pag. 68 — 69.

2. *N. Iorga:* Stud. şi Doc. I — II în „Biserica şi Romanismul" de C. Cernoianu" pag. 69.

dejà de vreo 40 de ani. Aşà se laudă dânsa. Dar cum o susţine o ştim cu toţii. E mai mult o batjocură, e o politică de partid, căci totul ce se face în România cea patriotică, e numai o chestie de partid care corupe, totul şi ùnde nu există din causa luptelor de partid nici o stabilitate, nici o morală. Vă dau aci, în această privinţă, sentinţa unui român de frunte, a celui mai competint român din toată România. El ne descrie însuş activitatea cea grozav-naţională, adică corupătoare, demoralizatoare politiciană a guvernului din România, care se manifestează totdeauna şi pretutindeni, precum în vieaţa internă, tot aşà şi în cea externă, dar mai ales în chestiunea naţională a Românilor din Macedonia. E asemenea purtării splendide glorioase româneşti, demn de un stat liber şi conştiut de sine, faţă de batjocura Grecilor făcută pavilionului românesc de pe vaporul „Impăratul-Traian" din anul 1909.

D-l *N. Iorga* a vorbit în Camera României, din anul 1910, cu privire la chestiunea naţională din Macedonia, următoarele:

Turcii nu ne cer nimic, pot însă să ne dea ceva, pot să ne dea foarte mult în ceeace priveşte acea parte a neamului nostru care locuieşte dincolo de Dunăre. Există o chestiune macedoneană pre care bugetul Ministrului de Instrucţiune o rezolvă în fiecare an. Se ştie cum bugetul Ministrului de Instrucţie înţelege a rezolvì chestia macedoneană. In fiecare an se fixează suma, o sumă mare în budget, care se trimite unor anumite persoane. Acele persoane trebuie să întreţie şcoalele. In cazul cel mai bun întreţin profesorii cari nu au şcolari şi în unele cazuri există şi şcolari fără profesori. Aşà e felul cum înţelegem a ne achità de doctrina noastră faţă de Românii de dincolo de Dunăre. Nu e nici un semn de înbunătăţire a politicei macedonene care se face la Bucnreşti. De aici nu s'a primit nici o indicaţie cuminte pentru fraţii de acolo, de aici nu s'a primit nici un sfat bun, şi mai de grabă numai rău; de aici nu s'a adus nici o însănătoşire a împrejurărilor în cari lâncezează chestiunea macedoneană, ba, mai de grabă, o decadenţă, o atrofiere naţională, sistemul de corupţiune al politicianismului nostru decăzut.

Departe de a ridicà pre fraţii noştri din Macedonia, nu le purtăm măcar noroc, ci le aducem lipsă de noroc. Erau acolo oameni cari trăiau în împrejurări economice destul de bune. Erau acolo oameni ce se puteau desvoltà materialiceşte destul

de mulţumitor. Ei bine, am intervenit noi şi am aruncat idealul românesc în Macedonia, unui românism falş, rău conceput şi mai rău executat, făcând pre anumiţi oameni de acolo, unii ca să simtă sincer, alţii însă după modul nostru (de politică şi de partid) chestiunea, existenţa românească de acolo, care ar trebui să fie idealul nostru sincer al tuturora şi după ce am creat, de aici, dela Bucureşti o chestiune macedoneană, nu am ştiut să o conducem. Căci din oameni cu obiceiuri modeste am făcut oameni luxoşi după felul nostru, din oameni cu mintea sănătoasă, oameni stricaţi tot după felul nostru, din oameni sinceri, oneşti, cu caractere intacte, cu simţimânte adevărate pentru neamul românesc, oameni venali, indiferenţi, mai mulţi egoişti, sălitori după posturi şi după bugetul D-lui Ministru de Instrucţie, tot curat după felul nostru, din oameni ce stăteau acolo la locul lor, unde e lipsă de ei, am făcut oameni ce stau pe aici şi pompează pe rând partidele politice din ţară, adică întăresc, sprijinesc corupţiunea politicianismului nostru, am făcut în scurt, din oameni morali sănătoşi, cu energie, cu iniţiativă puternică, oameni cu calităţi tot la felul nostru, cari slăbesc trăinicia noastră etnică, de rezistenţă şi de respectare ce l'am avut odinioară.

Şi astfel avem ruşinea că în momentul când Turcia cea nouă, îngăduie ca naţionalităţile, ce le cuprinde, să se manifesteze potrivit cu manifestaţiunile lor—bineînţeles în cadrul legal cerut de orice stat ce are conştiinţă de sine—în acest moment în Macedonia apar Sârbii, nimicitorii neamului nostru din Serbia, cari au şcolile şi Exarhatul lor, apar Grecii cari au şcolile şi Patriarchatul lor, unde se răsfaţă toate neamurile în drepturile lor naţionale-şcolare, apar Bulgarii cari în obrăznicia lor vreau Balcanul, vrau ca toţi Românii să fie Bulgari. Toate aceste popoare au comunităţi ce reprezintă cu adevărat interesele celor ce vorbesc acelaş graiu şi cu aceaşi credinţă naţională, ce au o presă, au reprezentanţii lor autorizaţi în ţările unde toată lumea îi încununează materialiceşte şi moraliceşte.

Pe când ai noştri, în Macedonia, tocmai când puteau să arate că sunt, au dovedit că nu sunt, au dovedit că există numai în controalele, în listele de lefi şi de recompense, sau cel mult în registrele de anchetă ale Ministerului de Externe sau, în fine,

în listele politicianilor noştri fără altă pretenţiune decât parvenire, decât consumare, înstrăinare şi nimicire.

Deci, nu am ştiut să preţuim prietenia Turciei ce ni se oferea ; pre Turcii cari au venit la noi, nu am ştiut să-i primim şi nici să întrebuinţăm această simpatie a unui popor trezit la o vieaţă nouă ca să putem reînoi vechile noastre tradiţii culturale-religioase din Peninsula-Balcanică".

Iară *Ioan Stătescu*, advocat, în Caracal ne dă o altă icoană, tot aşa de fidelă despre naţionalismul sfânt român al *bărbaţilor cari conduc destinele României şi a Românismului întreg*. El zice, în o broşură întitulată : „Salvarea Ungariei," din care unele părţi, mai alese sunt reproduse în Tribuna din Arad din 30 Martie 1911 următoarele : „Oamenii noştri politici — o bună parte de origină străină neamului nostru — corciţi, nu strălucesc mai de loc prin spirit naţionalist. Ei sunt practici pe deasupra. Cât timp deţin puterea, sunt puşi pe procopseală, îşi fac trebuinţele, atâta tot. Incolo li e frică să nu supere cu nici o vorbă măcar pre consulul Austro-Ungar. Doar la alegeri auzi din gura unor bulgăroi, ori grecotei, împământeniţi cu duiumul de multe-ori numai pe hatâruri grase, cari candidează apoi imediat după ce a devenit împământenit la un post de deputat în Cameră sau în Senat, unde caută să devie numai decât şi ministru, în biata Românie, unde toate chiar și cele mai mari perversităţi şi monstruosităţi din lume sunt posibile"..

Aceşti străini fac apoi pre marii patrioţi, pre Românii cei mari şi pre salvatorii poporului român, ca d. ex. *Menelas Ghermani*, care, în calitatea sa de fost ministru român a stăruit din răsputeri ca averea românului Macedonean *Muşicu*, mort în ţară, să se dee pentru construirea celui mai luxos liceu grecesc din Bitolia, cu tendinţa de a desnaţionalizà acest centru pur românesc. In legătură cu acest act antipatriotic și antiromânesc mai sunt şi multe alte exemple (un legion) cari nu le pot enarà aci, dar cari ne pot convinge că astăzi oamenii cei așà numiţi cei mai mari patrioţi cei mai de seamă din România, conducătorii României, sunt greci, grecotei, ciocoi, armeni (Haret), bulgari (Bădăreu adică Bade-reu), (Ibraileanu), fanarioţi, (Cantacuzino, Ferechide, Marghiloman), etc., etc., de origine şi sunt cei mai mari duşmani ai României și ai poporului român. Deaceea e foarte evident de ce chestiunea naţională-română, cea aşà de grozav trâmbiţată

prin Cameră şi Senat, apoi pe la banchete şi pocaluri cu şampanii pe la alegeri şi conferinţe, merge atât de trist, atât de prost, atât de ruşinos, pentru toată naţiunea română.

Aceasta ne documentează toate faptele ale marilor conducători ai României, dejà dela răsboiul independenţei dela 1877 încoace, dar mai ales acuma cu ocaziunea răsboiului prezent balcanic, unde vaza şi însemnătatea noastră ca popor român, unde afaeerea regulării chestiunei teritoriale la frontiera Dobrogei de către Bulgaria, joacă un rol atât de batjocuritor pentru tot neamul nostru românesc; aceasta ne dovedesc faptele foarte triste sdrobitoare, ce le avem înaintea ochilor săvârşite de conducătorii României cu atâta nepăsare cu atâta indolenţă criminală nu numai pentru existenţa României ci şi a întregului popor român de pretutindene.

N. Basilescu profesor la universitatea din Bucureşti a publicat unele reflexluni destul de semnifcative în această privinţa în „Românul“ gazeta română din Arad, din 24 Octomvrie 1912. El zice următoarele: „România se află azi la o mare şi hotărâtoare respăntie a istoriei sale: acest moment nu-l putem comparà de cât cu marele date ale istoriei naţionale. Soarta României este azi în balansa răsboiului dintre Turcia şi Bulgaria. Inving Turcii? Hotărîrea asupra soartei noastre este amânată, — nu resolvată — căci Bulgarii învinşi azi, se vor reculege mâine — şi ei vor urmări mai departe ţelul lor final. Inving, însă Bulgarii azi? Soarta României este chiar definitiv jucată: România va cădeà cu patru grade mai jos pe scara socială a popoarelor; ea va fi în urma Bulgariei dar şi în urma Greciei şi chiar a Serbiei.

Două erori mari capitale a comis *România modernă* în politica sa externă: una de a fi înlesnit cu propriile sale mâni şi de a fi pecetluit cu sângele fiilor ei crearea unei mare Bulgarii — a doua de a nu fi absorbit-o în sânul ei, atunci când ea de bună voie i se ofereà — atunci când Stambulov, a oferit coroana Bulgariei, regelui Carol I. Făcând una şi nefăcând pre cea de a doua — am ridicat noi înşi-ne la porţile noastre — un puternic rival — rival cu atât mai periculos cu cât el este însufleţit de un mare şi viu ideal pre care durere noi nu-l avem, n'am ştiut a ni-l creşte deşi suntem aşà zis liber şi ne putem creşte aşà cum ne cere trebuinţă şi necesitatea

existenţei noastre ca popor scisionat prin atâtea domnii străine nimicitoare de neamul nostru : Ei au idealul unei Mari Bulgarii noi idealul unei Românii-Mici, debile şi servile, timide fără energie, fără putere de acţiuni mari, Ei îdealul unirei tuturor Bulgarilor într'un stat mare puternic, pe când noi n'avem nici un ideal, pentru că nu ştim a ni-l creşte, pentru că nu avem putere de viaţă, şi o cerşim această putere numai dela străini.

Bulgarii sunt japonezii noştri. Aceasta nu trebue să o uităm niciodată; ca mâne spada noastră se va ciocnì cu a lor. Bulgaria are astăzi 5 milioane de locuitori, după răsboiu dacă va cucerì Macedonia şi părţi din Turçia, va aveà preste 9 milioane, plus poziţiunile strategice minunate ce nu le are România.

Puteam evità o mare Bulgarie la 1878, dacă atunci nu comiteam colosala eroare să afişăm orbi et urbi o politică rusofobă. Nu erà, într'adevăr, pentru nimeni un mister că ţarul Alexandru II al Rusiei îşi jură de a nu murì până nu va şterge ultimele urme ale Tratatului din Paris, ce a urmat nenorocitului răsboiu al Crimei din 1854. Pentru acest sfârşit, el a stat cu braţele încruţişate în 1870 şi a asistat indiferent la măcelăria Franţei şi la mutilarea ei de către Germania.

Pe când într'adevăr, răsboiul franco-german erà în toiul lui, Rusia convoacă conferinţă la Londra şi modifică acest tratat în scop de a i se ridicà prohibiţiunea de a aveà o flotă de răsboiu în Marea-Neagră—ceeace Europa i-a acordat în schimbul neutralităţii ei.

Tot astfel în 1877, acest fapt nu l'a tăgăduit nimene,— el a spus pe faţă lui Ioan C. Brătianu şi lui Mihail Cogălniceanu, cari meiseră să-l salute la Livadia, că intenţiunea lui erà de a reluà Basarabia ce Europa ne retrocedase în 1856 tot prin tratatul din Paris făgăduindu-le a da în schimb orice compensaţiune, ce România ar cere.

Oh ! ce nu a avut atunci România un Cavour. (Şi eu zic, de ce nu are România nici astăzi pre un Cavour când situaţiunea României de azi e atât de dificilă, da, dificilă, dar prin indolenţa şi ticăloşia ei proprie, acuma când, ni se deschideà din nouă o ocaziune favorabilă pentru mărirea teritoriului nostru în Bulgaria, când dânsa au cerut şi au căpătat neutralitatea noastră, fără ca să le cerem nici cea mai mică recom-

pensă, pentru cazul când ei Bulgarii vor ieşi învingători şi se vor mări prin cuceriri. (: E tot indolenţa şi ticăloşia noastră hereditară, sunt tot păcatele noastre strămoşeşti cari sau încuibat în noi de când abià neam fost format ca popor român, de când am primit în sufletul nostru fericitul „*ortodoxism*“ bulgăresc. Aut.)

Cavour a avut prevederea, ceeace politicianii, diplomaţii şi conducătorii noştri n'am avut niciodată, ce se va întâmplà cu patria sa și au avut şi curajul (nu ca D. Sturdza care s'a fost opus din răsputeri pentru uniunea personală cu coroana Bulgariei. Aut.) să cedeze Franţei însuş leagănul Dinastiei de Savoia,—Nizza și Savoia—în schimbul Uniunei Italiei, şi noi nu am avut curajul să cedăm Rusiei două districte mlăştinoase,— în schimbul frumosului quadrilatar Rusciuc-Varna-Şumla ce Rusia ne-o ofereà ca compensaţie. (Astăzi trebuie să cerşim cu mult mai puţin prin intervenţiuni pe la curţile străine, cele mai perfide şi mai ralinate cele mai mari duşmane a românismului, care totdeauna ne-a trădat şi ne-a exploatat. Aut.)

Această propunere Rusia ni-a făcut-o încăodată după terminarea răsboiului—căci Alexandru al II ţineà să nu apară înaintea Europei ca un tovarăș de arme ingrat și făţarnic. (Și totuși au fost şi au rămas ca un atare. Aut.)

Nu numai că am respins aceste propuneri, prin atitudinea noastră în congresul dela Berlin dar ne-am înstrăinat simpàtia Rusiei, prin presa noastră, prin discursurile noastre, care din binevoitoare (cn totul fals, D-le Basilescu, Rusia și Austria nu n-ea fost niciodată binevoitoare. Istoria amare cu amândouă imperii ne documentează aceasta îndestul, Ce a făcut Rusia cu poporul Moldovan deatâtaori în răsboaiele purtate cu Turci, ce a făcut cu noi cu ocaziunea răpirei Basarabiei în anul 1812? Aut.) ne deveni într'atâta duşmană, încât în conflictul ce a avut loc cu ocaziunea delimitării nouei fruntarii a Bulgariei şi a Dobrogei, ea a luat făţiş şi energic partea Bulgarilor în potriva noastră. Arab-Tabia fu alocată Bulgariei. Dobrogea a rămas deschisă din toate părţile năvălirei Bulgarilor'' (Tocmai aceasta a fost un dar mărinimos din partea prea binevoitoarei Rusiei, pentru că am scăpat-o de peire de pe câmpurile Bulgariei. Aut.)

D. N. Basilescu califică, aceste fapte, de erori capitale. Nu fraţilor! Aceste nu sunt erori, ci crime mari naţionale,

crime strigătoare la cer, prin cari nu se omoară numai un individ, ci un popor întreg, atâtea m.lioane, se omoară existența unui neam întreg. Aceste sunt toate păcatele noastre vechi strămoșești, pre cari le-am tot făcut necontenit în vieața noastră ca popor, și mai ales acuma, de când inteligența, aristocrațimea noastră, conducătorii noștri sunt atât de străini de neam și de patrie, sunt atât de înstrăinați și corupți prin străinism și cultura străină.

Dar aceste crime naționale mai sus arătate nu sunt unicele ce le-a săvârșit România modernă, ce le-a săvârșit marii patrioți și conducători ai României, în timpul cel mai nou. Noi vom mai enumără unele și anume:

a) Chestiunea bisericească a Românilor din Macedonia.

Chestiunea bisericească și cu ea chestiunea de existență a fraților noștrii din Macedonia, au înfundat-o marii patrioți ai României, încă și mai rău, în loc să o scoată la liman, în loc să o rezolve. Marii patrioți ai României din cauza indolenței și a nepăsării lor, din cauza luptelor corupte de partide nu s'au interesat precum am arătat mai sus, precum o mărturisește și însu-și profesorul N, Iorga, de loc, la timpul său, de a statornici de a regulă odata cu toată energia aceasta chestiune de viață a fraților noștri, ci ei au făcut tot mereu curte ticălosului patriarch grec din fanar. Iată astăzi, în acest timp atât de critic, atât de periculos pentru tot neamul românesc care timp l'am prevăzut de mult, și l'am arătat adesea ori prin toate scrisorile mele, care l'au prevăzut toți cei serioși și interesați de soarta Românismului, numai marii patrioți și conducători ai României nu au rămas frații noștri, din cauza indolenții și nepăsării criminale a diplomaților noștri străini (Greci, Ciocoi, Bulgari, Armeni etc.), o masă inherentă, neconsolidată, neorganizată, pre care nimeni nu o cunoaște, care nu există pentru Europa,

Prin atâția ani, peste un deceniu, cât au prădat, incendiat, omorît, bandele grecești, bulgărești și sărbești, pre frații noștri din Macedonia, pentrucă țineau la nația lor, România modernă, bărbații ei geniali, și mari patrioți pe la pahare, au manifestat o lipsă totală de energie și de acțiune, totodată o lașitate și o indolență nemai pomenită în analele istoriei a unui popor. E ceva indignator e ceva revoltător. De ce aceşti patrioți mari ai României

n'au intreprins acţiuni energice atunci când erà timpul suprem, când bandele formate, plătite, conduse şi binecuvântate de Archiepiscopii Greci şi de patriarchul fanariot omorau pretutind ne în Balcani pre fraţii noştri? De cè aceşti mari patrioţi nu s'au întrepus prin fapte şi acţiuni energice şi nu prin fraze umflate sforâitoare, de cari sunt foarte capabili patrioţii noştri providenţiali, pe la camere şi pe la banchete; şi dacă n'am putut nimic face în folosul lor, dece atunci nu i-au lăsat măcar, ca să se apere singuri cu arma (astăzi în acest timp mult lăudat al culturei, al civilizaţiunei etc., mijlocul cel mai eficace, ce insuflă respect tuturor barbarilor), în contra diverselor bande formate de popoarele balcanice foarte civilizate precum : Grecii, Bulgarii şi Sârbii. Luptându-se ar fi necesitat ca lumea să vorbească astăzi şi de ei, precum vorbeşte neîncetat numai de Greci, Bulgari, Sârbi, formatorii de bande.

Astăzi Românii-macedoneni s'ar înfăţişà ca un popor organizat cu instituţiunile sale proprie, ca un factor împunător, cu care atât alianţa balcanică cât şi Europa ar fi necesitată să calculeze ca cu un factor important; astăzì ar puteà Românii cere cu o autoritate împunătoare recunoaşterea drepturilor lor naţionale, recunoaşterea existenţei lor ca popor român. De ce n'au pus marii patrioţi români toate puterile lor în cumpănă ca chestiunea religioasă-naţională să fie odată regulată? Nu-i aşà? ca puterea sfântă? a *„ortodoxiei"* din România erà mai mare decât cauza *„naţional-română?"* Nu-i aşà. că acì au strigat din răsputeri sfinţii *„ortodoxi"* şi marii, marii conducători patrioţi ai României *„fiat mundum, pereat justiţia."* Da asta e patriotismul înfocat al înstrăinaţilor cari conduc destinele ţării şi al poporului român, aceştia sunt nobilii popi şi geniaìii politiciani ai fericitei României.

Aceşti mari *„ortodoxi"*, dar foarte răi români au preferat ca Românii din Balcani să fie mai bine sclavi tuturor asupritorilor şi tiranilor săi de până acum : Grecilor, Bulgarilor, Sârbilor, să fie mai bine terorizaţi şi prigoniţi de aceste popoare barbare, mai bine să devie fraţii noştri Greci, Bulgari sau Sârbi, decât să se lepede de *„ortodoxismul" decăzut bizantin.*

Am pierdut timpul scump şi potrivit prin indolenţa şi ticăloşia noastră, când am putut ajutà cu mult mai uşor decât astăzi fraţilor noştri nenorociţi.

Pentru ce marii patrioţi din România i-au oprit pre fraţii noştri de a se folosi de dreptul lor sfânt dat de Dumnezeu fiecărei fiinţe vieţuitoare pe pământ de aşi apără vieaţa şi avutul său când e atacat de moarte? Apărându-se ar fi însuflat cel puţin respect duşmanilor săi, *„marilor ortodoxi.”* Europa fărtăită ar fi luat act de ei, şi ar şti astăzi că în Balcani nu există numai Bulgari, Sârbi, Greci, Arnăuţi şi Turci ci şi Români, că ei trăiesc în mase compacte, că ei voiesc să trăiască ca români şi că şi ei au tot dreptul să pretindă un loc sub soare.

Şi dacă marii fanfaroni din România, aşà numiţi mari patrioţi n'au putut esoperà o proprie hierarchie naţional-bisericească cu un archiepiscop român în frunte, mă întreb, de ce atunci nu i-au lăsat să treacă cu toţii la catolicism, precum au voit ei. N'au lăsat să treacă chiar la orice biserică, care li garantează existenţa lor naţională numai ca să aibă o organizaţiune proprie naţională, ca să poată rămânea români şi să fie feriţi de sclavia străină, de nimicirea lor naţinală.

Cine i-a sfătuit pre sărmanii fraţi din Macedonia ca să nu să apere nici chiar atunci când sunt atacaţi de moarte de bandele greceşti, bulgăreşti şi sârbeşti? De i-a sfătuit regele României, sau marii patrioţi ai României, tot una e, foarte mult rău li s'au făcut prin aceasta. Căci iată rezultatul. Pe lângă că au fost ucişi sute şi mii, pe lângă că averile lor au fost arse, prădate şi nimicite, pe lângă că am pierdut un contingent întreg de popor, în un mod cu totul laş, ruşinos, fără de un pic de repulsiune ceeace indignează pre fiecare om ce are sânge în corpul său, am mai rămas şi de ruşine şi de batjocura lumii, cu sentinţa generală, că Românul e laş, timid, ticălos, că el n'are putere de vieaţă, n'are energie, că el nu ştie aşi apără onoarea şi vieaţa sa, când este atacat. Astfel am pierdut toată valoarea noastră ca popor demn, vrednic, plin de energie şi de vieaţă, pentru că avem frică de niţel sânge şi nu ştim a scoate, precum o cere timpul de astăzi, cel cult şi uman, sânge dela alţii. Căci, astăzi numai sângele, sângele impune Europei şi tuturor barbarilor opresori, respect şi stimă.

Astăzi se vorbeşte numai de acele popoare, şi totdeauna se va face astfel cât va există omenirea pe lume, cari au energie, voinţa fermă, şi putere de acţiune. Astăzi Europa întreagă vorbeşte numai de Bulgari, Sârbi, Greci pentru că aceste popoare

au ştiut a întreţine bande de hoţi care au jefuit şi au omorît şi au vărsat sânge necontenit. Astăzi se vorbeşte chiar şi de Arnăuţi pentrucă şi ei au făcut resmirişte, pentrucă s'au revoltat în contra Turcilor. Arnăuţii s'au făcut deci remarcabil înaintea Europei şi acuma toată Europa e pentru autonomia lor, pentru libertatea lor naţională. Dar cine, mă rog, vorbeşte astăzi despre Românii din Macedonia, despre autonomia lor, despre libertatea lor naţională? Nime. Dacă se pretinde că Albania să fie autonomă, de ce să nu fie şi Macedonia autonomă, unde există grosul Românilor, aproape un milion şi jumătate, şi aceasta cu atât mai mult drept, de oarece Românii au fost totdeauna un important element de ordine şi de pace. Abià acuma în oara a 12 când totul e dejà prea târziu, se anunţă marii patrioţi tardivi ai fericitei României, cu nişte desiderate care abià le mai bagă cinevà în seamă şi pentru fraţii noştri din Balcani.

Şi există foarte mulţi Români nu numai în Macedonia ci şi în Bulgaria, Serbia Turcia, (Rumelia) Epir, Tesalia, Albania, Grecia, în scurt în toată peninsula balcanică. E întrebarea ce se va alege cu ei? Să înmulţească contingentele străine, popoarele cari sunt cele mai mari duşmane al poporului român?

Eu am zis adesea ori : că noi avem foarte mult element românesc şi astăzi încă în Balcani, cari aşteaptă dezrobirea lor de sub stăpânirile străine ce sunt neîntrecute în şovenism şi barbarism. Eu am zis totdeauna, că viitorul nostru adevărat zace în Balcani, că România întreagă şi Românismul întreg ar trebuì în priceperea sa adevărată pentru viitorul ei, să-şi deà şi cămaşa pentru Bălcani, căci acolo zace baza adevărată pentru viitorul, pentru *„mărirea Românismului,"* [1]) că un conducător puternic, al neamului nostru, un *geniu român,* care ridicând stindardul Românismului ar trece în Balcani şi voind să ridice neamul românesc de acolo din sclaviile statelor barbare, ar puteà venind acì, şi reluând calea întreruptă a lui Mihai Viteazul, să bată numai cu piciorul în pământul balcan şi s'ar sculà din acest pământ, atât de mult udat de sânge românesc, nu sute de mii, ci milioane întregi de Români, în necazul şi în groaza duşmanilor şi a antagoniştilor exaltaţi în aroganţa lor, ce ne deneagă necontenit şi pretutindene, mai ales acì în Balcani existenţa noastră.

---

1. *Isidor Ieşanu*: Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi present, Arad 1906 pag. 86.

Ei bine! Eu am fost însă un nebun care strigă în pustie, dar din acea pustie vine astăzi un glas asurzitor, care cobeşte, cobeşte rău la soarta amară a viitorului nostru, afurisind, indolenţa, nepăsarea şi ticăloşia noastră criminală.

Infăţişez aci o altă crimă naţională săvârşită în zilele din urmă, tot de marii noştri patrioţi şi conducători geniali ai nenorocitului nostru popor român.

In jurnalul german „Gross-Oesterreich" din 17/11 1912 No. 36 ce apare în Viena, era publicat sub notiţa „Kompensation für Rumänien" un articol foarte caracteristic atât prin conţinutul său, cât şi prin acea că erà publicat de un oarecare *mare, mare (?) diplomat* al României şi reprodus din gazeta engleză *„Daily Telegraph"* cu privire la demersul României în situaţiunea nouă creată prin răsboiul balcanic ale celor patru state balcanice: Bulgaria, Serbia, Muntenegru şi Grecia în contra Turciei. Acolo era scris între altele următoarele:

a) „România nu face pretenţiuni la compensaţiuni pe seama Bulgariei deşi România ar aveà dreptul la aceasta pentru că a mijlocit prin neutralitatea sa binevoitoare Bulgarilor o învingere strălucită asupra Turciei" (: foarte frumos. Aut. :)

b) E acuma treaba Bulgariei ca dânsa să vie înainte cu atare propuneri şi să arate gratitudinea ei pentru această faptă atât de nobilă din partea noastră. (: Aceasta e şi mai frumos. Oare cine joacă aci rola naivului şi a prostului. Toţi marii patrioţi diplomaţi ai României sau numai corespondentul diplomat singur? Aut :).

c) Inainte de ce s'au început răsboiul balcanic ale celor 4 state în contra Turciei—zice acel mare diplomat mai departe—veniră pe rând atât Turcii cât şi Bulgarii la România spre a se asigurà de favorul ei, şi aceasta îndreptăţise a presupune că aci în Balcani se pregătesc lucruri mari". (: Ei, şi unde au fost atunci prevederea necesară ai marilor diplomaţi şi conducători geniali ai României? Aut. :)

d) „După ce diplomăţia bulgară a cercetat terenul, cum se va purtà România în un caz de răsboiu între Bulgaria şi Turcia, întrebase România pre Bulgaria „pentru care scop va fi purtat răsboiul?" „Pentru îndreptarea soartei a conaţionalilor noştri din Macedonia!" erà răspunsul şiret şi foarte agil al Bulgarilor. Diplomaţii români, cei mari patrioţi şi geniali condu-

cătcri ai soartei României. erau cu totul satisfăcuți cu acest tertip bulgăresc, exprimându-și totodată părerea lor, că e de tot legitimă această țintă nobilă, și că România nu va întreprinde absolut nimica, ce ar puteà îngreuna realizarea acestui scop atât de măreț. (Nu-i așà, marilor patrioți, și geniali politicinni ai României, că e foarte *măreț* a ajutà la mărirea scopului străin, care scop urmează tot odată și nimicirea noastră proprie? Aceşti diplomați ai României a avut deci o prevedere luminate, providențială la ce soartă tristă va ajunge și România, și frații noștri din Macedonia când aceștia vor intra în mâinile Bulgarilor și în fine ce rol deplorabil va jucà îndecomun tot poporul român? Aut.)

Ei bine. Acest răsboiu n'a fost un răsboiu pentru libertatea națională, ci pentru cucerire de teritorie și de robire (a Românilor). Deci și aci, ca și în răsboaiele Rușilor făcute până acuma, crucea, credința erà numai tertipul, flamura mincinoasă, scopul adevărat erà însă totdeauna cucerirea, robirea numai cu acea deosebire ca în loc de cruce s'au ridicat de astădată flamura mincinoasă a *„libertății naționale"*, căci după răsboiu Bulgaria se mărește, pe corpul Turciei până la Salonic, Marea-Egeică, Marea-Neagră și Conspole, și devine de două-ori atât de mare pe cât e România de azi cu vreo 9 milioane de locuitori.

Deci scopul măreț al Bulgarilor, cel atât de mult lăudat de genialii diplomați ai României, e de a deveni o *Bulgarie-Mare* tot prin ajutorul nostru, pe când cel al României, e de a deveni o *„România-Tilirez"* tot prin indolența și ticăloșia noastră, apoi de a deveni prin generositatea noastră cea grozav de mare, prin sacrificarea de sine pentru străini, necontenit sclavul și robul altora.

Oare înțelege-vor acuma acești mari diplomați, mari patrioți și geniali conducători ai României, unde au dus ei, și de astă dată țara și întreg poporul român prin această totală lipsă de prevedere prin această indolență condamnabilă? Oare vedeà-vor ei acuma la care rol trist și de tot rușinos va fi degradat România deacuma înainte, față de puternicul imperiu bulgar creat prin sângele Românilor?

Marii, marii patrioți (greci, ciocoi bulgari, armeni etc,) ai României n'au avut prevederea necesară negreșit fiindcă ei ca străini, ca Greci, Ciocoi, Bulgari, Armeni, Jidani, n'au nici un

interes pentru mărirea României, nici de a aranja chestiia teritorială atunci când veniră diplomaţii bulgari la România sfioşi, timizi şi îngrijeaţi, de a pretinde atunci cel puţin quadrilatul Rusciuc-Şumla-Varna-Silistra, dacă nu-şi teritoriile române de pe malul drept al Dunării, pentru cazul când Bulgarii vor ieşì din luptă cu măriri teritoriale.

Dacă ar fi a avut patrioţii noştri cei mari, o prevedere cât de mică şi ar fi cerut dela Bulgari atunci când ei erau în mare strâmtoare orice preţ teritorial. Bulgarii ar fi cedat atunci orice ar fi cerut România dela dânşii. Atunci România uşor ar fi putut căpătà nu numai quadrilatul ci şi alte beneficii însemnate în interesul României şi al poporului român din Bulgaria.

Acuma poftiţi marilor patrioţi a genialilor conducători ai soartei României, de vă luaţi singuri dela Bulgari recompensa ce o doriţi. Căci eu nu cred că Bulgaria se va învoì cândva de a cedà când-va României de bunăvoie compensaţiuni teritoriale pe baza gratitudinei, ci din contră Bulgaria va fi deacuma înainte mai agresivu decât a fost, şi vá comandà cu România pe baza forţei mai mari de cari dispune, va şicanizà şi va terorizà ajutată fiind ei la aceasta şi de toate celelalte state slave barbare şi agresivă, dar mai deşteptate în conştiinţa naţională decât cum e poporul român din România.

Acuma aleargă viteaza România, adică marii patrioţi că şi omul care a făcut o prostie mare, încocoţându-se cu puterile ei militare, cu care nu poate face însă nimica, fiindcă se află în mijlocul slavilor dejà deşteptaţi şi conştiuţi de sine, pe la curţile din Viena, la duşmanul nostru cel mai mare, care totdeauna ne-a trădat, ne-a sfâşiat, ne-a tiranisat şi ne-a exploatat ca şi Rusia, făcând plocoane mari, cerşind umili, o intervenţiune benevolă, pentru un lucru ce singură ar fi putut realizà foarte bine şi foarte uşor, dacă bărbaţii de stat ar fi fost la locul lor, dacă aceşti mari patrioţi n'ar fi fost atât de indolenţi atât de nepăsători. Şi eu am frică că şi această intervenţie cu toată fanfaroanele ei prin delegaţiunile austriace din Noemvrie 1912 în Budapesta, va fi tot aşà de onestă, tot aşà de sinceră, tot aşà de austriacă, tot atât de bunăvoitoare ca toate câte au fost până acuma.

Mai departe zice acel mare, mare diplomat român că : România pretinde numai o mică rectificare a frontierei dobrogene spre Bulgaria, dela Silistria până la Varna, care e de tot nea-

părată, pentru că de când a luat România Dobrogea în seamă a chieltuit sume enorme şi capitaluri mari în Constanța cu crearea portului de mare şi a podului peste Dunăre etc. Prin aceasta a câştigat ea deci drepturi nealienabile asupra acestei țări, și că bulgaria din curtoasie şi sentimente de recunoştiință, va renunță voluntar şi nerevocabil la pretențiunile ei nelegitime asupra Dobrogei.

Atunci ne întrebăm amărîți până în suflet. Astfel de diplomați, astfel de conducători în timpuri atât de grele are biată România. Oare nu fac aceşti geniali diplomați şi conducători ai României numai ruşine statului român? Oare nu nimiceşte ei existența românismului întreg?

Dar când, vă întreb eu, a fost Bulgarul recunoscător poporului român? Poate atunci când bandele bulgare omorau pacinicii români prin toată Macedonia? sau poate atunci, când la 1908 Românii din Turtucaia au fost amenințați cu moartea în cazul când vor îndrăznì să-și zidească o biserică a lor românească din propriile lor mijloace? sau atunci, când învățătorul român din un sat de lângă Plevna, au fost legat bătut şi chinuit împreună cu toți elevii săi, fiindcă învățătorul a îndrăznit să învețe pre elevii români a citì româneşte? etc. etc.?

N'au marii patrioți politiciani din România încă destule exemple cine sunt Bulgarii ce însemnează mulțumită şi recunoştiința Bulgarilor şi a Sârbilor? și apoi mă rog, tot încă nu ştiu diplomații noştri geniali, că diplomăția de azi e numai urmărirea cea mai aspră și mai exclusivă ale intereselor sale proprie, în modul cel mai pur, fără nicio considerațiune. Nu știu ei încă, că politica de azi e căutarea tuturor modurilor chiar şi ale celor mai rafinate, de a îngrădì, de a nimicì pre altul? de a se îngrăşà pre corpul altuia. Oare diplomații cei mari geniali ai României n'au avut încă ocaziune să experieze de atâtea ori chiar şi în corpul României proprie dejà la 1877 ce înseamnă mulțumirea diplomatică? Acel individ acel popor care nu învață nimic nici din pățaniile sale proprie, acela trebuie să fie dejà foarte decăzut, foarte prăpădit.

Are multă dreptate d. N. Basilescu când se plânge de soarta noastră nenorocită, că de ce nu avem şi noi pre un *Cavour*, care în timpuri foarte grele, asemene celor ale noastre de azi, a ştiut a pune baza pentru mărirea Italiei de azi, dar

în zadar, Noi nu putem aveà pre un atare bărbat, pentru că ne lipseşte baza, de unde se poate naşte şi devenì un atare bărbat. Căci un atare om nu pică din cer precum cred cei cu minunele „*ortodoxiei*" ci vine din popor, din un mediu sănătos, puternic, solid, naţional pre care noi nu-l avem,

Nepăsarea, indolenţa, ticăloşia, iată păcatele noastre strămoşeşti hereditare, care ne-a nimicit şi ne nimiceşte necontenit neamul.

Poporul român nu e născut pentru ceva mare şi sublim, faptele noastre ticăloase pretutindeni, ne dovedeşte aceasta foarte crasant.

Eată ce zice şi marele român *Vasilie Stroescu* din Basarabia, despre România, în articolul de frunte al „*Românului*" din 26/7 1912, No. 154, sub titula „O scrisoare a D-lui V. Stroiescu :"...Vă trebuiesc bani pentru nu zic 2 milioane ci mai multe sute de mii. S'a spus că suntem la număr 14 milioane[1]), prin urmare, este de unde să se adune bani, aşà vor crede cei mai mulţi. Dar ia să vedem cine fac acei 14 milioane?

Mai întâiu 7 milioane fraţi de ai noştri, din regat. *Mă mir că contaţi pe dânşii*! Când aţi aveà D-voastră cât de mulţi bani de dat lor, tot nu le-ar ajunge ca să aibă cu ce jucà în cărţi şi a-i pierde împreună cu moşiile pe la Monte-Carlo, Paris, Niza, Neapole, etc., şi prin toată lumea, străvind averea strămoşească, munca românească şi bătând joc din vaza neamului românesc. Da ! ei, vi i-ar luà, vă asigur, şi ultimul filer din pungă, pentrucă D-stră, vezi doamne, nu ştiţi ce să faceţi cu banii, dar ei ştiu, ştiu să facă lucruri mari cu ei, au mari idei, adecă, să iee hop banca din Monte-Carlo, apoi să cumpere de veci toate băile mai mari din străinătate, ca să aibă pe acolo locuri de petrecerile lor desfrânate, de îmbuibări şi de risipă, etc., şi multe alte lucruri mari, prostii şi nerozii pre cari voi nu le înţelegeţi a-le face, numai cât n'au bani, dar odată ce vor găsì bani viitorul tuturor românilor de pe faţa pământului ar fi asigurat.

Lor totdeauna le trebuiesc şi niciodată nu le ajung bani. Tot budgetul statului de mai bine de ½ miliard nu-i în stare să-i îndestuleze. Poporul are numai îndatorirea să muncească, iară nobilimea inteligentă, clasa aşà numită superioară, are dreptul să nu lucreze nimic ci numai să consume şi să străvească. După pă-

1. Eu susţin cu date autentice că suntem mai bine de 15 milioane de Români.

rerea lor, statul e dator pre toţi leneşii şi trântorii să-i căpătuească. Ei nu ştiu a dà, dar ştiu numai a luà. România a devenit ţara funcţionarilor *per excelence. Ei se nasc bursieri, trăiesc ca funcţionari şi mori ca pensionari.* Mai este chip ca să le ajungă? Naţiune, patriotism, caractere mari intacte, simţiminte şi stramuri pentru lucruri mari, pentru viitorul cel mare pentru fericirea ţării, al poporului român... etc., aceste toate sunt mofturi, fleacuri, prostii numai pentru cei proşti, reală e numai fiinţa lor egoistă, cosmopolită, înstrăinată, coruptă degenerată. Poate vă aduceţi aminte, sau aţi auzit din bătrâni, că Domnul României sprijineà pre toţi românii, oriunde ar fi fost. Da! Asta a rămas o poveste frumoasă şi a trecut ca un vis frumos. Acel Domnitor erà *Cuza-Vodă*, Domn pământean, de care nu mai rodeşte pământul României de astăzi, înstrăinată, cotropită de toată litva rea, plină de spini şi de mărăcini. Era un Domn care îşi iubeà ţara şi naţiunea, care se aseamănă cu Domnii legendari, ce i-a avut odată România: Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Mihaiu Bravul. El care a sequestrat averile monastirilor în folosul ţării, singur pentru persoana sa nu s'a folosit cu nimica, nimeni nu a îndrăsnit să-şi facă apanage din moşiele închinate de străbuni pentru binefaceri, etc. Apoi politica amară de partide a corupt cu desăvârşire toată ţara, toată vieaţa toată societatea română, toate caracterele mai bune, a produs un haos în un vârtej de ambiţiuni şi pofte nesăţioase. Acolo nu e nimic stabil, nimic sigur dar şi nimic sfânt, deci de acolo unde sunt astfel de lucruri, n'aveţi D-voastră nimic de aşteptat".

In Rusia mai bine de 2 milioane nu mai ştiu de existenţa noastră.

De Bucovina sărmana nu poate să fie vorba, măcar că ei au un frumos fond religionar, dar ei numai ştiu că el există, sau că el ar fi al lor. Acel fond nu se află în mânile lor ci în mâni străine şi străinii se folosesc de el.

Să mai pomenim de românii macedoneni, de cei din Serbia, Bulgaria, Istria, Grecia? Dar ei nu figurează aproape nici în statisticele oficiale ale respectivelor state cari îi sugrumă pre aceşti sărmani nenorociţi.

Ei dar unde's şi cine's Românii noştrii?? Unde e puterea noastră, puterea unui popor de preste 15 milioane?"

Ce priveşte România judecata ce o face Stroiescu e desigur

sdrobitoare, dar și foarte justă, și sunt sigur că Stroiescu dacă ar fi vrut, ar fi putut spune despre România încă și altele mai multe și foarte multe și totuș pe departe n'ar fi spus toate ce merită să fie spuse. Da ! da ! trist și foarte amar, mai ales pentru noi Românii cei subjugați și sclavi ai domnielor străine, pentru că din așà o Românie liberă și română nu poate răsărì soarele, nici mărirea viitorului nostru.

Eată astăzi avem dovada faptul sdrobitor înaintea ochilor unde e în joc nu numai existența României ci și existența întregului Românism, modul foarte ticălos cum s'au purtat oamenii cei mari politici, conducători ai României cu ocaziunea răsboiului din Balcani.

Dar eu aş mai adăogà ceva la această sentință foarte justă, foarte meritată încă următoarele :

In România există două clase de oameni, grozav dușmane una'alteea. Din aceste două clase, una muncește până la istovire, suferă, mâncat de boli și de lipsuri, incult, ținut cu intențiune în ignoranță, trăiește în bordee lipsite de lumină și-și îneacă amarul în suflet... e un dobitoc, „*Omul-dobitoc*", pe câmpul steril, fără hrană, fără alt drept decât acela de a fi stors până la sânge de toți străinii, de toată aruncătura lumei, de toți hamnisiții lacomi și negrii la suflet, ca și faptele lor, pribegiți pe acolo, fără altă milă decât de a fi apăsat pe o parte de aristocrațime, adică de boierimea trântoră, lacomă, hapsină, pe altă parte de o așà numită inteligență română, de guvernanții țării, și mai ales de acei cari se trag din viță nobilă de grec, fanariot, ciocoi, de bulgăroi, armean, jidan — ; iar cealaltă clasă ce se află în o obscură minoritate (abeà vreo 10.000) nu câștigă nimic ci ia mult, mult, fără să muncească. Consumă, consumă, mereu, mereu, străvește, distruge, nimicește în modul cel mai nepăsător, ușuratic, ba chiar în modul cel mai criminăl, tot aceeace câștigă prin muncă grea sărmanul popor oropsit — acest „*om-dobitoc*" — fără ca aristocratul „*omul-Dumnezeu*", clasa priviligeată, trândavă și indolentă, să fi agonoisit măcar un bob de linte.

Clasa aceasta privilegiată se bucură de toate fericirile, se răsfață de mândria, se întrece în îmbuibare, iasă din fire și din piele,... are palate și se plimbă cu automobile, caută petrecerile cele mai rafinate, pierd, pe contul averii și a muncei naționale, într'o noapte, în cărți, în fărădelegi, în desfrânări cu demimonde

tot, tot, ce un secol întreg nu le mai poate da înapoi, pierd moşii averea şi capitalul naţional, nu al lor, ci al întregului popor român cu metrese, în o vieaţă desfrânată de picanterii, prin *Paris*, prin toate oraşele şi băile străine şi nenoroceşte economic nu numai ţara şi poporul român, pentru care n'are el nici un simţ, nici o pricepere ci el nimiceşte caracterul, conştiinţa şi sufletul său propriu şi aşa de tot negru; şi un astfel de traiu însemnează la boerimea, la inteligenţa semicultă, indolentă din România liberă, *cultură*, creştere, progres, *mărirea naţiunii române.* Iată decadenţa noastră, iată totodată viitorul nostru mare românesc.

Intre aceste două clase, astăzi e săpat o prăpastie adâncă, şi în această prăpastie curge, curge spumegând un râu de lacrimi şi de sânge, şi geme, geme, sfâşietor şi de o durere adâncă, şi urlă de turbare şi se rostogoleşte mereu, mereu mâncând din malul nisipos, galben ca feţele străvite ale acelora ce rătăcesc pe lângă el.

Această prăpastie, care se sapă din ce în ce mai adânc şi mai înfiorător, înseamnă însăşi peirea neamului nostru, *a Românismului întreg*, căci în toate timpurile şi la toate popoarele, înstrăinarea păturei conducătoare, de masa poporului, a însemnat totdeauna peirea acelui stat, acelui popor; şi perind *statul român* am perit şi noi ceilalţi. Iată durerea noastră cumplită, sfâşietoare, când vedem că unicul nostru razim, de scăpare, de mântuire, de glorie şi mărire ni-e pierdut, e zadarnic, când vedem noi toate acelea ce se petrece astăzi în România, unde simţul adevărat patriotic, naţional a dat dela 1859, dar mai ales dela 1878 încoace, atât de mult înapoi, unde conştiinţa *naţională română* a degenerat atât de grozav, ba chiar unde el lipseşte numai cu foarte puţine excepţiuni nobile — cu totul, de atâta străinism.

Lauda de sine cu care calitate am întrecut astăzi deja pre Polom a fraţilor din România, arătând neîncetat şi cu mare îngâmfare cultura, progresul cel grandios de mare ce l'ar fi făcut ei până acuma, nu ajută nimic. Negreaţa tot trece prin valul alb cu care e acoperit monstrul. Nu vorbele, nu frazele şi aplauzele frenetice, la fiecare frasiologie, ci *faptele, faptele* noastre să ne laude, faptele să vorbească de noi. Nu prin laude de sine — am avut ocaziunea, să le auzim în mod foarte abundant totdeauna, dar mai ales cu ocaziunea expoziţiunii jubiliare din 1906, unde aproape toate ce le văzusem erau lucruri făcute numai de străini,

numai de mâni străine, şi totuş unicul merit pentru realizarea acestei expoziţiuni îl poartă după cunoştinţa mea numai un bărbat, numai Dr. I. C. Istrati, care a pus cu această ocaziune toată ştiinţa, toată puterea sa, toată inima sa română în realizarea acestei opere mari, pentru care muncă cei mai mulţi, chiar şi amicii săi sinceri, i-au pus drept încurajare (din invidie) toate piedicele posibile înainte vom fi noi demni de numele lui Traian, nu prin ticăloşie şi corupţiune vom arătà că suntem urmaşii vechilor Români, nu prin indolenţă, prin lipsă de energie, prin trândăvie, laşitate şi corupţiune vom dovedì că avem *şapte vieţi* şi *un piept de aramă*, etc..., tot fleacuri, tot vorbe goale înfumurate cu cari ne corupem noi singuri. Nu ! nu cu aceste minciuni, ci prin *caractere, caractere* sublime, prin *fapte, fapte* mari şi puternice. Ele şi numai ele au se vorbească lumei lucruri mari de noi, precum vorbeşte şi astăzi încă toată lumea despre faptele cele mari ale vechilor Romani. Până atunci suntem numai o pleavă, numai un gunoiu bun de îngrăşat câmpurile străine, precum am fost până astăzi tot bun de prăşilă pentru alte popoare, precum am fost prin tot timpul existenţei noastre prin tot evolul de mijloc până azi, buni de a îngrăşà, de a îmbogăţì interesele tuturor străinilor, a Slavilor, a Maghiarilor, a Grecilor, a Turcilor, a Germanilor, în scurt a tuturora. „*Culturtraegerii*” austro-jidoveşti din Bucovina ne declară dejà de mult de un „Kulturdünger” foarte bun pentru prăşila lor. Nici vorbă, un titlu foarte bun şi caracteristic pentru un popor *decăzut*.

Tot aşa se ştie că atât imperiul roman, cel bizantin, cât şi cel polon, n'a perit decât atunci, când nobilimea, când aristocrăţimea s'a înstrăinat de popor, când s'a format două neamuri, două clase de popor, duşmane de moarte una alteea, precum se vede aceasta cu prisosinţă în România, în Bucovina, unde această nobilime (?), a avut înainte, are şi acuma toată năzuinţa fatală, numai de a oprimà şi de a batjocorì *poporul* care o susţine şi o hrăneşte, pe unde această nobilime are *nobila* (?) misiune numai de a consumà, de a distruge, de a nimicì, fără de a-şi produce ceva bun, numai de a călcà totul sub picioare, fără de a ridicà şi de a îndreptà pre cel strivit de lupte amare, şi umilit de împrejurări fatale nenorocite, când poporul, baza ţării, a rămas sclav, inconştient de sine fără de nici un ideal în vieaţa sa.

Cu totul altfel se petrec lucrurile însă la Bulgari, la Serbi;

ba chiar şi la Greci, cari nu aparţin rasei mult lăudate de romani, nici viţei latine, nu sunt nici nepoţii lui Traian. Pe la ei nu există aceste două clase de oameni „Om-Dumnezeu" şi „Om-dobitoc", nu există o atare bază coruptă, ticăloasă, dar pentru acea vedem la ei admirabila putere de viată. Acolo în toţi e pătruns conştiinţa naţională, puternică, toţi sunt crescuţi în un mare ideal naţional, dela rege până la cel mai din urmă copil. Există oare aceasta şi la noi, la aristocrăţimea, la inteligenţa, la masa cea aleasă română??...

Ar trebui ca la baza idealului nostru, al tuturor, dar mai ales al acelora din *România liberă*, să se petreacă lucrul altfel, ca să nu fie toate numai „*laude de sine*", numai apucătură de ochi, precum o facem astăzi cu un prea mare avânt, precum o făceau odată Polonii. Astăzi, noi Românii (mai ales cei din România), i-am întrecut dejà pre Poloni în „laude de sine", iar la fapte mari suntem de regulă tot... „*după tufă*". [1]).

Ne trebuie caractere, caractere şi iar caractere intacte, mari, sublime, fără cari nu este viitor, nu este mântuire, dar cari nu se pot ajunge altfel decât numai prin o adevărată creştere naţională. Regele Carol al României a zis singur odată sfetnicilor săi adunaţi odată în ajunul unui eveniment mare pentru ţară, văzându-i atât de corupţi, atât de decăzuţi, prin lupta lor de partide: „*Nu uitaţi, că mai mult decât talentele, caracterele hotărăsc soarta popoarelor, şi că numai forţa morală le poate apără de învingere şi nimicire*".

Iată, în, fine ce zice şi marele nostru naţionalist *A. C. Cuza*, despre nobilimea noastră boierească: „Care au fost, credeţi, cauzele desagregării clasei noastre boiereşti în vechime şi în mare, în foarte mare parte şi în timpul de astăzi? Lipsa totală de conştiinţa naţională, lipsa de ideal naţional, imoralitatea cea mai desăvârşită a clasei celei de sus, a aşà numitei inteligenţe, dorul unui *Paris* de petrecere, dorul ţărilor străine pe unde se pierde toată averea naţională, fie în banchete şi desfrânări, fie în jocuri de cărţi şi fără delegi".

Iată aceasta e seriozitatea stratelor conducătoare din România. Pretutindeni numai o apucătură de ochi sub forma naţionalismului. Şi aceasta o să ne fie *baza solidă*, pe care se poate clădi

---

1. Isidor Ieşanu; „Despre noroc" la Ciurcu în Braşov, 1908, pag. XXVI—XXXI la Introducţie.

viitorul nu numai al României, ci al Românismului întreg, al tuturor Românilor? Aceasta o să ne fie nouă lumina sfântă dătătoare de putere, farul care are să ne lumineze nouă tuturor celorlalţi români ce suntem scizionaţi prin atâtea state şi imperii, toate duşmane de moarte, în vieaţa nostră plină de muncă, de nedreptăţi, expuşi pretutindeni peirii, nimicirii noastre ca popor? De unde să adunăm atunci putere de luptă, când chiar aceeace formează puterea, Idealul, Dumnezeul nostru, *România*, statul român, e atât de debil, atât de corupt atât de decăzut.

Românii (inteligenţa, stratele culte) din România, şi mai ales „politicianii" cei dela cârma statului sunt mari, grozav de mari patrioţi în tirade bombastice, în frasiologie, în apucături de ochi, în înşelarea de sine, în scurt, mari, mari *fanfaroni*. Toate numai de pe buze şi nimic din inimă, toate numai spoitură, bombastică, bizară şi nicăeri o esenţă adevărată, un sâmbure sănătos, ci numai spre a îmbătà lumea cu apă rece. Ca dovadă citez aci numai un *exemplu*, unul din o mie, de o atare *frasiologie sforăitoare*, rostită nu de mult de către un bărbat, care din nenorocire joacă un rol mare în România, care singur, cu mare plăcere, ar voì să fie primul şi cel dintâiu din toată România, care a făcut mult rău şi prea puţin bine României şi întregului Românism, care s'a îmbogăţit preste măsură şi excepţional de tare, pe timpul cât a fost Ministru al României, din un simplu advocăţel ce a fost înainte, care e meşterul afacerilor petrolifere, unde modul aranjării ale acestei bogăţii naţionale constitue ruşinea şi batjocura naţională a României, şi această bravură mare naţională stă cu totul la activul acestui mare patriot, Tache Ionescu. E adică discursul sforăitor a lui *Take Ionescu*, care l-a ţinut el cu ocaziunea discuţiunii la Mesagiul de Tron din 1911, cu privire la importanţa ce o are pentru România „*Chestiunea Românilor din afară de regat*". El zice : „In ţara românească nu este om politic în a cărui conştiinţă chestiunea Românilor de pretutindeni să nu fie a doua în rând după chestiunea existenţei şi a siguranţei regatului român".

Ce cuvinte frumoase ! Cel ce nu-l cunoaşte pre cuconul Take Ionescu ar crede că el e mai mult decât un Dumnezeu. Numai păcat că cuvintele sale nu se potrivesc de loc cu faptele sale. Ba te apucă groaza cumplită când priveşti la faptele lui şi la realitatea cuvintelor sale. Eu mă întreb cu tot dreptul ca român, şi acest drept îl are fiecare român să se întrebe cà şi mine.... Dar bine !

Unde sunt faptele? Şi mai ales cari sunt faptele mari, mari, naţionale, ale marelui fanfaron, egoist, T. Ionescu?.... „*După fructele sale se cunoaşte arborele*, adică se cunoaşte D-l T. Ionescu"; zic eu; „*După faptele voastre vă veţi luà resplata*," zice Sfânta Scriptură. Sau şi alte tirade goale ridicole rostite în Parlamentul României chiar de însuşi Miniştri mari, mari patrioţi aproape toţi din sămânţă de grec şi de ciocoi, rostise la 1907 cu ocaziunea răscoalelor ţăranilor ca: „România e a Românilor," pe când Jidanii, Grecii, Bulgarii, Nemţii, etc., tot gunoiul venit din toată lumea în România joacă toate mendrele cu ea, şi o suge de toată vieaţa ei după plăcere.

In ceeace priveşte interesul general ce'l poartă guvernul şi oamenii politici ai României pentru toţi Românii de pretutindeni se poate face multe, multe şi grele obiecţiuni şi reproşuri. Chiar şi istoria Regatului ne-ar puteà servì de martore, că, din contră numai foarte arare-ori, ba chiar excepţional, bărbaţii de stat ai României îşi dau într'adevăr foarte puţin seama de importanţa ce prezintă pentru Statul Român elementul românesc din Statele străine.

Românii din regat au la toate hotarele, prin toate statele vecine fraţi de ai lor în mase compacte: în Transilvania, în Banat Ungaria, în Bucovina, Basarabia până dincolo de Nistru, până în Cherson, iar pe malul drept al Dunărei, tot Nordul Bulgariei până în munţii Balcanului până 'n munţii Radopei şi Tracia în Serbia, până la isvoarele râului Monava, până dincolo de oraşele Niş şi Pirot, apoi în Macedonia, Epir, Tesalia, Albania, Grecia, Peloponez şi Eubea, deci, pe o mare întindere de pământ.

Aceşti fraţi formează pavăza cea mai sigură a Regatului român. Şi mai mult, acestor fraţi, România liberă şi independentă are a le mulţumì în cea mai mare parte desvoltarea ei culturală şi economică. Şcoala naţională românească este opera lui Gheorghe Lazăr, fără Transilvăneni şi Macedoneni nu s'ar puteà vorbì nici de comerţ, nici de o *industrie românească*, altmintrelea ar fi absolut toate în mânile străine, cu toate lauda şi fanfaronada făcută cu atâta larmă la diferite ocaziuni, de o închipuită *industrie naţională*, care se află absolut în mânile străine şi de un stat aşa numit independent, dar economiceşte sclav la toţi străinii chiar în ţara sa proprie. Mai departe, fără de mulţimea contigentului român ce se află încă pretutindene în jurul României ce formează la un loc o populaţiune de vreo 15 milioane de Români statul ro-

mân n'ar aveà acel respect înaintea străinului ce'l mai are încă.

Este de lipsă ca aceste fapte să se reamintească câteodată, nu pentru a cere răsplată sau recunoştinţă pentru fraţii „de dincolo şi de dincoace", căci sunt egali copii ale aceleaş familie, a neamului românesc, dar pentru a ne da seama că Regatul-Român, aşà cum s'a întrupat şi aşâ cum trăieşte, aparţine de drept tuturor Românilor şi nu numai celor din Regat.

Se poate însă oare afirmà, că în schimb statul român, prin oamenii săi politici, s'a interesat, aşa precum erà de datoria sa şi precum cere şi interesul neamului, de soarta Românilor de pretutindeni? Se pot oare oamenii de stat din România comparà în această privinţă cu oamenii politici ai altor naţiuni, fie şi numai cu Grecii, Bulgarii, ba chiar cu Serbii, abstrăgând pe Unguri pre cari nu'i ajunge nici pe a 30 parte. Există oare în România în genere o politică externă, sănătoasă *naţionalistă*, sau există în România vreo acţiune a statului patronată de oameni de stat în favoarea Românilor de pretutindeni? Nu! de loc. Ba din contră. Acolo e totul înstrăinat, nepăsător indolent din cap până la picioare. De a fi cosmopolit, indolent, înstrăinat, fără conştiinţa naţională, e o mândrie naţională. Acolo totul se face de sus, nu precum cer interesele Românismului şi a poporului român din ţară, ci numai de a plăceà Străinilor, de a căpătà dela ei, dela fărţăita şi decăzuta demimonda care se chiamă Europa verun testimoniu de bună-purtare, care e ridicol, batjocoritor pentru noi, pentru că România şi instanţele ei conducătoare privesc la toate crimele şi nimicirile ce se face cu fraţii noştrii de pretutindeni, cu o nepăsare şi o indolenţă suverană ba ea, România, leagă chiar o *frăţie de sânge*, cea mai sinceră prietenie, ce se pot face cu *călăii* noştrii, adică ea sprijineşte din răsputeri nimicirea noastră.

Avem exemple nenumărate şi zdrobitoare de ce spirit naţional român sunt pătrunse clasele înalte, bărbaţii înalţi de stat, politiciani ai României. Un atare exemplu eclatant ne dă chiar însuşi *Petrea Carp* (care să scrie Karp ci nu Carp) care a fost nu de mult Ministru-Preşedinte, şi care erà cât pe ce să mai fie încăodată Prim-Ministru al Românismului întreg, prin sentinţa sa de tot batjocoritoare, dar şi caracteristică, pentru simţimintele sale înalte româneşti ce le posedă un atare cap, şi conducător al Românismului din România ce o dădu-se el cu ocaziunea unui interviev unui reporter jidan din Viena pentru gazeta jidovească

„Neue Freie Presse" la anul 1908, în Viena, asupra chestiunii Românilor din Macedonia. Acest mare (?) bărbat de stat al României, şi mai presus de toate *marele român* (?) declarase reporterului jidan, cu acea ocaziune, că o *chestiune română macedoneană* nu numai că nu există pentru România, ci că după cunoştinţa lui nici nu există Români de seamă prin Balcani şi prin Macedonia, că în decomun pentru România e chestiunea Românilor din Macedonia, chestiunea *Hecubei*".

D-sa mai făcuse şi în luna lui Martie a anului 1911, dejà ca Ministru-Prezident al României lui *Raymond Recouly*, unui redactor al ziarului francez *„Figaro*" din Paris, de tot curioase declaraţii politice, demne de un patriot român şi mai ales de un fost ministru-prim al României. El zise : că „România are nu numai dreptul dar şi *datoria* de a procedà în comunitate cu tripla-alianţă. România nu face politică de cucerire, ea are nevoe de pace şi de aceea trebuie să se alipească de tripla-alianţă, în care vede o garanţie a păcei". Va să zică, D-le Petre Karp, necondiţionat, şi atuncea când fraţii Români sunt nimiciţi de un membru prea ticălos al acestei triple-alianţe (Austro-Ungaria)? Aceasta nu înseamnează alta decât sacrificarea a celei mai mare părţi a neamului nostru. Frumoase simţiminte româneşti mai are un Prim-Ministru al României ! ! ! Care e totdeodată şi conducătorul soartei întregi ai Românismului ! ! ! Şi ne întrebăm amărîţi : De ce? Pentru că e grec din fire, grec dim moşi strămoşi, grec prin simţeminte şi creştere, grec, şi bizantin prin toată moralitatea sa, şi totuşi *Ministru-Prim* în România, şi Mare-Român ! Din astfel de bărbaţi constă aproape de regulă toată clasa inteligentă şi superioară-conducătoare a României, de acolo şi faptele cele grozav de mari româneşti.

Ba D-l Karp, faimosul Român, îşi mai da sentinţa sa şi asupra chestiunii naţionale române din Ungaria. El zice mai departe : „Aceasta nu e o chestiune care să fi preocupat România în mod serios (?) De altmintrelea, în vremurile din urmă, situaţia Românilor din Ardeal s'a îmbunătăţit mult (?). Incepătorii în ale politicei vreau să-şi câştige popularitate pe cale ieftină, apărând cauza „fraţilor ardeleni". E, însă, greu de spus ce folos practic au fraţii ardeleni din o astfel de propagandă".

Astfel vorbeşte un Prim-Ministru al României, care are pretenţiunea de a fi român, şi de a cunoaşte exact situaţiunea tuturor Românilor din toate ţările pe unde locuiesc ei ! !

Atari declaraţiuni indolente ne dau dovada cea mai bună pentru cari fapte mari româneşti sunt capabili aceşti mari, mari patrioţi, mari politiciani ai României. Ce s'a făcut şi ce se face d. e. de către oamenii competenţi ai României, de către statul român, pentru Transilvăneni, pentru Românii din Ungaria, cari sunt ziua mare împuşcaţi ca vrăbiile de către organele faimosului stat unguresc. Ce face România pentru Bucovina, pentru bieţii fraţi din Basarabia lăsaţi pradă Dumnezeului-slav, moscovit, dar mai ales pentru cei mai nenorcoiţi fraţi din *Serbia* şi Bulgaria, de cari nimeni nu se interesează cât de puţin, despre cari, aceşti mari patrioţi nici nu ştiu nimic că există şi cari sunt cu totul lăsaţi de către statul cel mare patriot român, cât şi de către inteligenţa cea mare română şi grozav patriotă, pradă *serbizării* şi a bulgarizării.

Nepăsarea României oficiale în această privinţă e grandioasă şi întrece în indolenţă toate statele din lume. România degrab a uitat ruşinea ce i-a făcut Serbia în vara 1910 când aceasta a arestat şi a ţinut închişi vreo 3 săptămâni şi apoi i-a expulzat cu batjocură 3 studenţi români : pre *Giuglea, Vălsan* şi *Neniţescu*, din simpla cauza că aceştia au cercetat în vacanţele de vară pre fraţii lor români din Serbia, cari sunt trataţi în modul cel mai barbar şi mai bestial şi nimiciţi de oblăduirea sârbească barbară. Românilor din Serbia le e interzis, sub pedepsele cele mai aspre, să aibă cărţi româneşti în casă, chiar sfintele cărţi din bisericile româneşti sunt toate arse pe unde se găsesc, lor le e interzis ; sub pedepsele cele mai amare, botezarea noului născut cu nume româneşti, despre o şcoală sau o biserică românească, nici vorbă, etc., etc., şi totuş când a venit *Milanovici*, Prim-ministrul Serbiei la Bucureşti tot în acel an în care a fost expulsaţi şi batjocoriţi, cei trei români studenţi din Bucureşti, România (oficioasă) i-au făcut drept, recunoştinţă pentru purtarea barbară cu cei trei studenţi români, pntru purtarea barbară cu fraţii noştrii români ce se află preste 800.000 pe teritoriul sârbesc, ovaţiunile cele mai mari, i-a dat un banchet, chiar ca în onoarea unui mare prieten, în loc ca România să-i fi arătat acestui stat, barbar şi *purice sârbesc îngâmfat*, punctul ei de vedere, să-i fi arătat o ţinută deamnă şi plină de caracter precum merită acest stat barbar şi omorîtor al neamului nostru. Şi dacă i s'a dat un banchet erà de datoria persoanelor marcante ale vieţei publice din România să-i dee ministrului sârb măcar o lecţie sau o atenţiune cuvenită asupra celor ce se petrec cu Românii

din ţara sa. Numai astfel îşi aveà rost banchetul. Dar ce vrei când aceste persoane marcante din vieaţa publică a României habar n'au ce e Românism, ce e onoarea şi demnitatea poporului român, habar n'au despre cele ce se petrece cu fraţii români din stăpânirile străine barbare faţă de români, ba ei chiar, în a-tot-ştiinţa lor serioase şi profunde, mai ales ce priveşte cauza noastră naţională, nici nu ştiu că în Serbia există şi români, ba că acolo ar există chiar 800.000 de Români, aproape jumătate din toată populaţiunea Serbiei.

Să nu mai amintim de soarta cu totul neglijată din Macedonia, care chestiune formează un capitol de o adevărată ruşine, ba chiar o crimă strigătoare la cer pentru statul român. Căci faţă de ei bărbaţii de stat ai României au lucrat numai cu bugete cu politicianism şi cu corupţiunea politică de partid. De aceea a şi dat această politică atât de condamnabilă şi rezultate atât de batjocoritoare.

Fiecare chestiune se poate tratà din trei puncte de vedere. Mai întâiu prin vorbe late şi umflate, frumoase şi întortochiate, prin *tirade*, prin *fraze*; al doilea, prin istorisirea şi aflarea faptelor notorice, adică ale *efectelor*, şi al treilea, prin cercetarea *cauzelor* cari au provocat efectele. Modul cel mai uşor şi totodată cel mai comod, e modul cel dintâiu; de aceea avem noi, cu durere de zis, astăzi atât de mulţi „*tiradişti*", atât de mulţi „*frasiologi*" şi „*fanfaroni*", dar cari nu plătesc nimic, ci din contra corup numai lumea. De categoria a doua se ţin „*histiologii*"; şi de aceştia avem deja ceva mai puţini, dar de categoria a treia, adică de „*cauzologi*" avem de tot puţini, aproape de loc. Insă o chestiune importantă, cum e d. ex. existenţa noastră, existenţa Românizmului, a poporului român de pretutindeni, în aceste împrejurări atât de grele, atât de periculoase, înconjurat, ba înnecat din toate părţile de atâtea elemente antagoniste, duşmane de moarte, e numai atunci bine desvoltată şi scrutinată, când am aflat cauzele adevărate ale stării de faţă, adică ale efectului, căci inclusiv cu efecte se ocupă numai oamenii cei superficiali şi puţin serioşi. Acela însă care în cercetarea lucrului ce'l preocupă au dat preste cauzele adevărate ale efectelor, acela e cugetătorul adevărat, acela e şi omul adevărat care doreşte binele, şi sanarea societăţii sau a poporului, de care se interesează el, şi sanarea respectivei societăţi sau respectivului popor va fi numai atunci cu putinţă

când acea sanare se va introduce pe baza celor aflate de scrutinitori severi şi profunzi, pe baza cauzelor premergătoare. A constată, deci, efectele şi a le reduce la cauzele dintâi, este numai începutul cel mai elementar ale unei discuţiuni de bine, al unei opere de reforme, al unui început bun.

Deci, nu tirade late şi umflate ne trebuie nouă astăzi tuturor Românilor de pretutindeni. Nu ! Am ajuns timpuri foarte grele, foarte severe şi foarte periculoase. Nu apucături de ochi ne trebuie nouă, ci *fapte*, *fapte* şi iară *fapte*, mari naţionale, isvorite din o inimă curată, din un simţimânt profund naţional. Cuvintele D-lui T. Ionescu au lipsă deci de sinceritate, de o îndreptare radicală şi anume : *„In ţara românească* **n'ar trebuì** *să existe om de stat care să nu-şi dee seama că după chestiunea vitalităţii regatului vine imediat chestiunea Românilor de pretutindeni*". Da ! repeţesc, că **„ar trebuì"** să fie nu numai fiecare om de stat al României ci şi fiecare român, cu inima română cu suflet românesc pătruns de acest principiu, căci numai prin acest princip *mare, sfânt*, „interesându-ne pentru fiecare suflet ce aparţine neamului nostru" au devenit astăzi alte popoare (Germanii, Englezii, Francezii, etc.) mari, puternice, stimate şi temute în lume. Insă această situaţie fericită nu o vom ajunge pe cât timp inteligenţa română de pretutindeni, pe cât timp conducătorii statului român, vor fi atât de înstrăinaţi, atât de decăzuţi.

Popoarele antice se luptau pentru dreptate şi aveau curagiul să moară pentru cauza sfântă a conservării lor, pe când azi ele rabdă umilire şi înjosire cu preţul de a trăì.

Spectacolul societăţii moderne este îngrozitor de trist, individualismul cel mai neruşinat se îmbuibă pe socoteala mulţimei neputincioase de a se solidarizà în contra vampirilor, cari o sug în toate formele. Nenorocită, amărîtă, aleşii tăi te sugrumă, te omoară şi tu stărui a crede că timpurile actuale sunt mai bune decât cele trecute. Te înşeli amar sărmane, nu ai curajul să mori, şi preferi,ca bătrânul din fabulă, să duci sarcina cât de grea numai să nu dai ochii cu moartea.

Adresându-mă tuturor Românilor, mai ales acelor din Bucovina şi din România liberă, le spun : Dacă credeţi că strămoşii voştri au făcut greşeli în trecutul vostru istoric, *reparaţi-le*, ca să dovediţi că aveţi mai multă vrednicie decât ei. Dacă nu aveţi însă curajul de a vă expune, atunci nu vă mai lăudaţi cu prezentul

cel foarte ticălos şi foarte corupt, care prezent numai atâta vă eliberează de sentinţa sdrobitoare, că nu e opera voastră ci a timpului, care formează corupţiunea modernă.

Noi dăm generaţiunii prezente instrucţiune, dar nu ne interesăm de loc de creşterea ei, noi căutăm, ca spiritul ei să fie împodobit, nu însă nobilitată şi formată inima şi simţimântul ei.

Marele nostru naţionalist *A. C. Cuza*, profesorul universitar în Iaşi, zice: „Aflându-ne în contact cu popoare îmbătrânite, trebuie să căutăm a nu ne molipsì de boalele istoviţilor. Sunt trei întunecimi cari cuprind spiritele naţiunilor *decadente*. Scepticismul, materialismul şi cosmopolitismul,toate consecinţi ale scăderei principiului lor vital. Şi sunt *trei lumini* cari învioresc din exuberanţa vitalităţii popoarelor tinere : *Moralitatea* (eu aşi zice caracterele mari. Aut.), *Idealismul* şi *Naţionalismul*. Pre acestea trebuie să le cultivăm, cu toată puterea vieţei noastre, noi Românii, cari suntem abia la începutul desvoltării noastre ca naţiune.

Dar să revenim iară la chestiunea noastră de predilecţiune, a *pravoslavia ortodoxă* a religiunii noastre.

Să răspundem, mai întâi ce e religiunea ! Religiunea după judecata noastră în fiinţa ei profundă, din punct de vedere etic-evoluţionar, e numai un product al omenimei, tot aşa ca şi ştiinţa, ca fiecare altă cunoştinţă şi e tot aşa supusă desvăltorii şi perfecţionării, ca şi fiecare altă ştiinţă, ca şi omul însuşi. Cu desvoltarea şi perfecţionarea omului se desvoltă şi să lărgeşte şi cunoştiinţa adevărului. De oarece însă, religiunea e cunoştinţa adevărului, apoi religiunea adevărată se poate cuprinde şi pricepe numai cu gradul de desvoltare a omului, deci numai gradat, în mod treptat, cu gradul de desvoltare a omenimei, şi numai în decursul timpurilor, respective, că e adequată fiecărei stări morale, şi spirituale a omului. Ea (religiunea) nu poate fi altfel, de cum e starea de desvoltare morală a omului, dar nici omul nu e altfel, decât cum e religiunea sa. Religiunea e, deci, tot aşà de sublimă, reînălţată, sau tot aşà de inferioară, coruptă, decăzută precum e omul singur, bun, sublim reînălţat sau inferior, corupt, moral, decăzut, de aceea fiecare om are pre Dumnezeul său propiu în sine în concepţiunea şi priceperea sa proprie aparte; de aceea, câţi oameni atâţia Dumnezei. Deci, cu cât mai perfect e omul, cu atât mai perfectă e şi religiunea sa proprie, cu atât mai perfect e şi adevărul ce'l va cuprinde el în sine, cu atât mai perfect e şi Dumnezeul său,

pre care îl poartă el totdeauna în sine, de aceea va fi şi religiunea cu fiecare înaintare a perfectţiunii morale şi spirituale în omenime tot mai perfectă tot mai sublimă, pentrucă omul imperfect mărginit — precum este el astăzi nu e capabil nici de a cuprinde nici de a pătrunde adevărul perfect, adică cel absolut, şi ceeace omul nu pricepe, aceea nici nu există pentru el. De aceea a existat în toate timpurile până astăzi atâtea religiuni diferite şi totuşi există numai un adevăr absolut, care adevăr însă nu se poate aflà prin religiunile de astăzi, dovadă tocmai mulţimea lor, dovadă nemulţumirea, nefericirea generală în toată omenimea totuşi fiecare religiune e potrivită stării de desvoltare morală şi spirituală a poporului cărui îi aparţine acea religiune. Deoarece însă omul de astăzi e moral, foarte defect, foarte decăzut, şi aceasta o vedem la fiecare pas, o vedem în toată vieaţa noastră socială, în toată omenimea şi îndeosebi, mai mult sau mai puţin, la fiecare popor sau individ aparte, apoi şi religiunea ce o avem astăzi e tot aşà de defectă, tot aşà de decăzută, căci *gradometrul* după care putem măsurà grandeţa, sublimitatea religioasă ce o posedă veriun om, e lozinca care sună : „*Spune-mi cari sunt faptele tale, cum e vieaţa ta, şi eu îţi voi spune care e Dumnezeul tău, care e religiunea ta*" [1]).

Deci, ne vom rezumà acuma în mod mai concret şi vom zice : Precum e biserica unui popor —şi aceasta o vedem din experienţă — aşa e şi poporul şi viceversa; precum e poporul aşà e şi biserica lui. Moralitatea unei biserici e reflexul moralităţii a poporului cărui aparţine acea biserică şi viceversa. Precum e individul aşa e şi, D-zeul lui pre care şi-a format el singur prin faptele sale prin vieaţa sa, adică cărui i se închină el, pre care îi dictează internul său. Iară dacă internul său e un infern, cum arată atunci Dumnezeul acestui individ? De acea fiecare individ e demn de D-zeul său pre care îl posedă în pieptul său, deaceea e fiecare popor demn de biserică, de popimea ce o posedă, demn de conducătorii săi pre care i-a ales, sau pre cari îi păstrează.

Deci, biserica (religiunea), poporul, cine le strică, cine le nimiceşte sau le îndreaptă? Conducătorii cei puşi sau acaţaţi în fruntea acestei biserici, sau în fruntea acestui popor, e aşà numita aristocraţime, nobilime, boerime inteligenţa noastră, care astăzi,

1. *Isidor Ieşanu:* Puterea credinţei şi operaţiunea ei magică, tipografia Ciurcu Braşov 1905 pag. 388.

în acest timp de mare pericol, de peire națională, e totul ce poftiți : cosmopolită, umanitaristă în sens jidovesc, sindicalistă, socialistă tot în sens jidovesc, internațională, *ateistă*, oportunistă, egoistă, servilă, străină, etc. etc., tot ce poftiți, numai nu morală, numai nu națională, numai nu română.

Și toate aceste arătate mai sus, sunt numai puține exemple din cele mii și mii de date și mărturisiri asupra stării noastre morale religioase, dar mai ales la Românii din România liberă, pre cari ni le arată dejà mai mulți tineri teologi (generațiunea mai nouă, mai sănătoasă, tot măcar un început cât de mic spre îndreptare) și unii bărbați vrednici, deși numai foarte puțini, ai României, bărbați cu o inimă curată și entuziasmată pentru binele și fericirea țării lor, cu dorul fierbinte de a îndreptà starea ticăloasă, coruptă a clerului înalt, și cu el negreșit și al inteligenței, a păturei suprapuse din România. Noi știm că morala e baza existenței unui popor. Iar dacă starea morală din România e atât de decăzută, ne întrebăm atunci, cu tot dreptul, foarte îngrijorați, cum stăm atunci cu viitorul României, cum stăm atunci cu viitorul întregului Românism?

Toate acestea sunt numai urmările sfintei *„ortodoxii”*, ale sfintei „pravoslavii”, care ne-a adus după sine *Străinismul* și *corupțiunea* în corpul, în sângele nostru, tot așà ca și la vechii Romani. Aceeace i-a înstrăinat, ce i-a făcut cosmopoliți, ce i-a luat puterea de rezistență și de existență, aceeace i-a nimicit firea vechilor Romani, a fost primirea și adorarea vechilor și diverselor culte străine, pierderea cultului vechiu al său propriu național și primirea străinismului. „Pravoslavia”, „ortodoxia” de care n'am știut a ne eliberà, cărui ne-am închinat besmetici de cap și ca niște *nebuni*, în nenorocirea neamului nostru prin secole întregi, care a lăsat rane adânci, urme nenorocite și adânci în toate stratele vieței noastre sociale, religioase și naționale, precum : lenea, indolența, trândăvia, nepăsarea, tâmpirea simțului național, orgii voluptoase, habsinismul bizantin, corupțiunea morală bizantină, acestea sunt calitățile mari sufletești ce ne-a adus și ne-a lăsat în sângele nostru „pravoslavia” și „otrodoxismul” de care suferim și astăzi—precum am văzut mai sus— și care ne amenință și astăzi pretutindeni nu numai în Basarabia, Bucovina, Serbia, Bulgaria, Istria, Macedonia, Grecia, Turcia, ci și în *România* și în Ungaria, cu peirea noastră etnică, mai ales

în situațiunea în care ne aflăm astăzi, o insulă în mijlocul unui puhoi glodos de dușmani, cari aruncă neîncetat valurile lor pline de noroi și miasme ca să tot rupă cât se poate de mult din malul corpului nostru național, *astăzi nu mai mult de granit*, nu ! ci de un lut slab, dejà pulverizat de mușuroaiele, de furnicarii străinismului.

Iată, deci, influența de tot dezastroasă ce au avut imperiul româno-bulgar asupra tuturor Românilor de pe amândouă maluri ale Dunărei, dar mai nenorocită asupra celor din Peninsula Balcanică, o influență ce a rămas ca o cangrenă în corpul nostru, ca o boală națională-hereditară, care a făcut grozave devastări în corpul nostru național de pretutindeni, care a desvoltat în noi adorarea *Străinismului*, închinarea la „*Dumnezei străini*", indeferentismul crasant, indolența noastră proverbială, o influență fatală, care ne-a nimicit ritul, scrisul nostru latin, ba în mare parte și limba noastră latină, care a nimicit tot avântul, tot progresul, tot viitorul, respectiv toată istoria noastră ca popor român, care ne-a slavizat, și ne-a nimicit contingente întregi, de unde am rămas astăzi numai o cantitate obscură de tot decimată, pe când altfel, am puteà reprezintà astăzi o putere mare, am puteà valorà ceva în lume și nu am fi un popor de isbeliștea fiecărui neam și stat, și a celui mai ticălos din lume, precum e Serbia și Grecia.

Aproape zece secole am tânjit, am dus o vieață obscură, întunecată, tâmpită, în o letargie morală și sufletească, încătenați de o religiune streină, dușmană, sub cuvânt de dumnezeire, sub cuvânt de înălțare sufletească, sub pretext de o morală mântuitoare, am dus, în scurt zis, o vieață fără conștiință de sine, aproape dobitocească—numai cu foarte mici intervale luminoase, chiar și acelea fără o bază trainică, solidă, fără ca să ne lase un viitor mai bun, mai puternic, mai demn de un popor de viță latină. Și, lucru de tot ciudat, par'că a fost un fapt, un blăstem, o batjocură a soartei, pe capul nostru, e, că tot noi Românii am trebuit să fim aceia cari am întemeiat, am introdus și am propagat această biserică slavă-bizantină, această religiune ciumă, „*pravoslavă-ortodoxă*", dobitocească, mijlocind-o chiar și Rușilor și altor popoare. Ba noi ne-am și sacrificat—precum vom vedeà mai la vale—pentru susținerea, înaintarea și mărirea acestei biserici (slavă și greacă) și prin ea și pentru popoarele slave (Ruși,

Ruteni, Sârbi, Bulgari) şi pentru cel grecesc, prestându-le servicii de sobol, fiindu-le totdeauna coadă-de-topor. Noi am ridicat pe umerii noştri mărirea Slavilor şi a Grecilor din Balcani, cufundând şi nimicind totodată pre a noastră, nu numai în Balcanul întreg, ci şi în toate ţările Carpaţilor. Ba mai mult încă : noi le-am conservat Slavilor din Balcani *cultul lor slav, biserica lor slavă, scrisul lor slav, limba lor slavă*, literatura lor slavă, în scurt tot slavismul lor, toată existenţa lor slavă de peire, de nimicire, pe un timp, când ei, Bulgarii Sârbii, forţaţi de împrejurările timpurilor nefaste, nu le mai puteau nici exercità, nici conservà, şi erà pe cale de a fi cu totul pierdute ca şi secta bogumilă. Şi totuşi, noi *rasa latină*, noi viţa de *popor roman* aşà numită „*superioară*" rasei slave, am fost atât de tâmpiţi, atât de miopi, atât de rătăciţi şi întunecaţi la minte, de bigotismul popesc ale unei religiune străine, decăzute, duşmane existenţei noastre naţionale, şi aceasta prin secole întregi, chiar, până în ziua de astăzi, încât n'am văzut prăpastia către care am mers tot înainte, cu o nepăsare criminală, sacrificându-ne chiar cu preţul existenţei noastre etnice, numai pentru interesul Slavilor şi a Grecilor, etc., în scurt a străinilor cari ne-a fost şi ne sunt totdeauna duşmanii noştri cei mai mari. Exemplele nenumărate atât din istoria vechie cât şi din cea contimporană cu toate popoarele slave, dar mai ales cu Ruşii (cari ne-a răpit de două ori Basarabia, a doua oară chiar ca mulţumire că i-am scăpat din peire pe câmpurile Bulgariei), Serbii (în ţara lor sunt nimiciţi 800.000 de Români), apoi în Banat şi în Ungaria luptele teribile ale Românilor cu biserica sârbească, etc...., cu Bulgaria, unde se făuresc necontenit intrigi şi duşmănii în contra statului român, persecuţiuni în contra 300.000 de Români din Bulgaria, drept mulţumire pentru eliberarea lor prin sângele nostru, din sclavia turcească, etc., etc.... ne-a dovedit aceasta în o măsură prea abundantă, şi ne va dovedi încă şi de acum înainte prea destul.

De regulă în vieaţa noastră de toate zilele confundăm rău între olaltă noţiunile ; de om *cult, învăţat* şi *inteligent*. Noi zicem, că un om *învăţat* e acela care posedă un capital întreg de cunoştinţe ştiinţifice speciale. Acest capital nu-l îndreptăţeşte însă a fi şi cult. Căci cult e acela care pătrunde şi în spiritul cunoştinţelor ce le posedă, care înţelege evoluţia spiritului omenesc. *Inteligenţa* e însă căutarea şi aflarea tuturor mijloacelor şi a celor mai

rafinate pentru a-și păstrà și mărì pozițiunea sa materială-egoistă, pentru a se impune altuia.

Cauzele pentruce Românii au rămas în cultură, nu e incapacitatea noastră culturală. Pe când urmașii barbarilor s'au ridicat repede, pe când Provansa ne dă acea minunată poezie bogată în subtilități, pe când Italia ne dă operile lui Dante, Spania pe un Comoëns, noi trăim confundați în întuneric. Faptul acesta se datorește împrejurărilor nenorocite cari ne-au împiedecat a ne manifestà însușirile noastre sufletești.

După despărțirea imperiului roman, noi am fost în curând expuși, sub influența împărăției bizantine și bulgaro-slavonă din Balcani, la toate relele, de cari a fost bântuită aceste împărății. Creștinismul în apus a dat o nouă vieață popoarelor din Apus. In răsărit creștinismul „*slav-bizantin*” nu ne-a putut da puterea organizării sociale, ci din contră, putem zice, a căutat să nimicească firea noastră română. De acì a urmat o serie de lupte și sbuciumări cari au avut influențe covârșitoare, totodată și nimicitoare, asupra vieței noastre naționale. Mai adăugăm la aceasta și strămurul nostru după tot ce e străin și influența străinismului de tot dezastroasă asupra noastră, și vom vedeà îndată cauzele pentru cari nu ne-am putut manifestà ca și frații Spanioli, Italieni și Francezi.

Deșì întemeietorul imperiului româno-bulgar al II-lea, împăratul Ioniță, a avut adeseori intențiunea prevăzătoare de a se unì cu biserica din Roma, de a reveni înapoi, cu tot poporul său, la credința strămoșilor săi, la creștinismul vechiu roman de ritul latin, și aci se vede că el a avut, abstrăgând cauzele și interesele sale politice, o prevedere foarte clară și profundă, prin care a văzut el că viitorul și mărirea unì popor se bazează pe un cult propriu național, precum a văzut el aceasta la Greci, la Latini, la Goți, etc., totuși, se vede că influența și intrigile curții și a clerului bizantin, cari au văzut în această întreprindere numai micșorarea dominațiunii și a influenței lor asupra Românilor din imperiul lor și principalmente pierderea avantajelor lucrative-materiale, au fost mai tari decât voià și intențiunea lui Ioniță. Manoperile bizantine, totdeauna neîntrecute în șarlatanii și mișelii, nu l'au lăsat ca să-și realizeze acest plan. De-i succedeà atunci, cine știe unde și cât de departe am fi ajuns astăzi, noi Românii, pe terenul cultural, dar mai ales pe cel național-politic.

Cine știe dacă tot Orientul, împreună cu întreg Balcanul, n'ar fi astăzi complet român, o Mare-română și nu o Mare-slavă, dacă aveam atunci încă propria noastră *religiune româno-latină*, și nu slavă, dacă aveam *scrisul* nostru propriu roman-latin și nu slav, dacă aveam pretutindeni, în oficii, în public, cât și în vieața privată, *limba noastră româno-latină* și nu slavă. Poate că nici n'ar fi ajuns atunci Turcii să vie în Europa, să ocupe întregul Balcan și țările Carpatine, să puie Europa întreagă în groază, să se asvârle cultura creștină din această parte a Europei cu atâtea secole îndărăt.

Adevărat e, că viitorul zace ascuns în misterul timpurilor și ale întâmplărilor, dar tot așà de adevărat e că acele întâmplări se pot preciză, determină, ba chiar provocà, prin bazele și condițiunile ce le punem, ce le așezăm noi singuri în prezent..... că acele întâmplări se pot calculà, mai mult sau mai puțin precis, după faptele ce le prestăm, ce le săvârșim noi înșuși în vieața noastră, Pentrucă legea cauzalității domineaza pretutindeni, pentrucă principiul universal e acelaș pretutindeni: Viitorul deci, sau profeția, sau precum zice poporul „prorocia" [1]), nu e doară nimic alta decât numai o sumă precisă, făcută din quotele date, nimic alta decât numai concluziunea făcută după anumite premize date, după anumite fapte reale, cari dau apoi acel rezultat ce constituie legea absolută a cauzalității în univers, și efectele acestui nex-cauzal e „viitorul", sau precum zice poporul „soartea", căci, precum sunt premizele=faptele date, așà e și concluziunea=viitorul.

Există un nex cauzal în univers, deci și în toată activitatea omenească, și acest nex cauzal decretează legea universală, care zice: „Precum e cauza, așà și efectul", sau, după cum zice proverbul român: „Nici o faptă fără de răsplată", și aceasta se poate cu siguranță susținea pretutindeni, deci și aici, că noi, ca rasă latină-romană, având scrisul nostru propriu român, adică o literatură religioasă cum se cereà pe atunci, proprie română, și nu slavă sau grecească, având o religiune proprie română, având o limbă oficioasă cât și o bisericească a noastră proprie ro-

1) Cuvântul „proroc" nu e un cuvânt slav precum cred unii, ci un cuvânt curat roman, respective „latin" și vine de la „pro oroculo" adică pentru prezicere, pentru viitor.

mână și nu slavă, etc. desigur că am fi fost înaintat cu pași repezi înainte ca și Slavii și Grecii, ca și Germanii și n'am fi rămas până astăzi, pretutindeni, în Balcani și în Carpați, poporul cel din urmă chiar și în urma Slavilor, nu ne-ar fi ștearsă toată istoria noastră trecută din întregul evol mediu, pentrucă am fi avut o bază mai solidă și mai largă decât Slavii, aveam doar baza noastră proprie *romană* prin care am devenit tocmai un popor român, precum o am argumentat aceasta îndestul în cele premergătoare, aveam deci baza cea mai solidă și totodată proprie, *o bază latină* și prin această bază puternică am stà astăzi, desigur, sus, sus și între primele popoare din lume. Ca exemplu avem : poporul francez, englez, german, etc... cari s'au desvoltat pe bazele lor proprii, având propria lor biserică, propria lor limbă, scrisul lor propriu, cari au ajuns pe baza bisericii lor proprii, aceeace sunt astăzi, cu toate luptele crâncene ce am avut de a le purtà, cu toate peripețiile amare ce am avut de a le suferì acì la orientul Europei și nu ne-am prezintà astăzi atât de decimați și debili, atât de bagatelizați și oprimați, sugrumați pretutindeni, scizionați, maltratați și torturați și chiar nimiciți de atâtea domnii străine.

Deci, pe lângă cele puține urmări bune ce ne-a adus imperiul româno-bulgar, ne-a adus și nenorocirea cea mai mare, care a fost de tot fatală pentru întreg poporul român de pretutindeni, ne-a adus o *biserică străină* cu un *Dumnezeu străin*, pre care nu l'am înțeles și care nu ne-a înțeles, ci din contră ne-a omorît. ne-a adus pre un D-zeu, care pentru noi a fost un „*Moloh*" mâncător de popor românesc. Ne-a adus *scrisul străin*, adică împreună cu biserica străină și o literatură străină (străină de firea noastră) și un duh străin, care ne-a tâmpit conștiința noastră de rasă romană, ne-a adus pierderea cea mai mare, pentru desvoltarea noastră pe toate terenele, dar mai ales pe terenul național, pe când Latinii, Slavii, Grecii, Germanii, etc. se tot ridicară în autoritate înaintea lumii prin biserica lor (prin limba lor) proprie națională, pre care o cultivară fiecare popor după firea sa proprie. Slavismul biserica slavă ne-a adus, în scurt zis, nenorocirea cea mai mare ce ne putem închipuì, adică nimicirea noastră națională.

Să nu mi se zică că așà a fost în evolul de mijloc datina la toate popoarele, că biserica, că limba bisericească (ritul) să nu

fie în limba poporului pre care îl serveà, ci că în occident erà limba bisericească cea *latină*, în Orient cea *slavă*, iară în sudul Balcanului cea *greacă*, și că totuși din Germani, Unguri, Poloni, etc. nu s'au făcut Latini. Nu e adevărat! Sunt cu totul false atari fraze goale, rostite fără judecată mai profundă, în vânt de un cap sec. E o mare deosebire între limba latină în biserica catolică la popoarele germane slave, și limba slavă în biserica slavă la popoarele slave. Limba latină în biserica catolică e o limbă moartă, care nu e vorbită, pe când limba slavă în bisericele slave a fost și este o limbă vie, cel puțin foarte asemănătoare, baza llmbelor slave de azi, vorbite de popoare slave, cu care am trăit și trăim încă în mare parte în mijlocul lor. In fine, Cine va îndrăznì să susție că Românul nu s'a slavizat *tocmai prin biserica slavă*? Cum nu s'au slavizat? Priviți numai la întreg Balcanul, priviți la periferiile teritoriilor pe unde locuiesc astăzi Românii din Balcani și din Dacia-Traiană. Ce veți aflà oare pe acolo? Lucruri îmbucurătoare? Pretutindeni devastațiuni naționale, mai ales pe seama Slavismului. Toate țările Balcanului, dar mai ales cele din Vest, precum : Dalmația, Bosnia, Herzegovina, dar mai ales Muntenegrul, Bosnia și Serbia, au fost odată complet române. Aceasta nu o știu mulți din noi, dar această neștiință nu delaturează și faptul prea trist, că astăzi acum pretutindeni în aceste țări găsim în loc de *Români*-ortodoxi, *Sârbi*-ortodoxi. Cercetați istoria și veți aflà pe unde au ajuns odată în estindere poporul român și pe unde se mai află el astăzi. Priviți la istoria *Bucovinei* și veți aflà că dânsa erà încă cu 150 de ani curat Română. Pe atunci se aflau în țară abià 2000 de Ruteni în totului-tot. Astăzi dânsa e dejà pe trei părți slavizată. Așà susține cel puțin statistica oficioasă austriacă tendențioasă făcută de dușmanii noștri. Cetiți opul „Rutenizarea Bucovinei și cauzele desnaționalizării poporului român", de un Bucovinean, 1904, București, la Minerva, și veți aflà cari sunt cauzele slavizaril atât de repede ale acestei nenorocite țări românești. Priviți la *Banatul Temișoarei* și la Sirmia. Amândouă erau odată cu totul române. Priviți la *Basarabia*. Odată, nu de mult, sunt abià 100 de ani de atunci, a fost această țară curat română. Și cum e astăzi pe acolo? *Ce credeț' voi popilor ortodoxi*? cu ortodoxismul sfânt al lui Ghepețchi, deputat român în Duma rusească? Dar ce a fost

odată *Zeta* (Muntenegrul de azi) cu dinastia română a Balşilor, sau *Bosnia* cu domnitorul român şi întemeietorul statului bosniac *Banul Culin*. sau Croaţia de odinioară? Teritoriul ei dela Ogulin Carlstadl până la Agram erà numit odată „Mala Vlaška" sau „*parva Romania*". Şi astăzi se chiamă strada principală din Agram „Vlašca ulica". Unde sunt Românii din Bosnia, Herzegovina, Dalmaţia şi Croaţia? Cine sunt „*Morlocii*" de azi din Lika=Croaţia? Mai departe : Unde sunt Românii din amândouă *Pacuţii*, din cnezenatul *Rolechovului* şi al *Bradnicului*? Unde sunt Românii din *Moravia* şi din *Istria* pe unde erà, zice istoria, foarte mulţi? Unde sunt Românii din *Moesia* şi *Dacia-Aurelia* (Serbia de asztăzi)? La începutul secolului al XIV (1220) când au înfiinţat Slavii din Serbia biserica lor naţională autocefală se observà dejà acele schimbări etnografice cari au făcut ca astăzi să existe în Banat atât de mulţi Sârbi şi atât de puţini Români, faţă de mulţimea Românilor încă de pe timpul lui Mateiu Corvinul, cari schimbări au avut urmări fatale şi pentru poporul român din Balcani, astfel că o parte foarte mare din neamul românesc din nordul Peninsulei-Balcanice a pierit, adică s'a stins cu desăvârşire în elementul slav=adică sârb şi bulgar, etc., etc... Câte nu s'ar puteà înşirà acì? Spre a le înşirà pre toate am trebuì să edăm un op întreg aparte cu atâtea tomuri. Şi totuşi vreţi să susţineţi că poporul român nu s'a slavizat??....

Să nu mi se zică pe altă parte că aşa ne-a fost destinul! Nu! de o mie de ori, nu! Nu e adevărat! V'am arătat doară mai sus *cine* şi *ce* e *soarta* sau „*destinul*". Destinul îşi face singur fiecare om, fiecare popor, după modul sârguinţei şi a muncei sale proprie, după legea cauzalităţii care conduce toate în lume. Proverbul român zice: „Cum îţi vei aşterne aşa vei dormì", sau „ce ai semănat aceea vei şi culege". Iară dacă conducătorii poporului român au semănat prin toate secolele trecute numai vânt, corupţiune, idolatrie, cosmopolitism, străinism, D-zei străini, e foarte natural ca astăzi să culegem numai furtună, decadenţă, sclavism şi peire. că pământul pe unde am existat odată să fie astăzi steril, plin de mărăcini, nimicit, ca plantele nobile a rasei romane, să fie astăzi înăduşite de spinii, de mărăcinii slavismului răpitor.

Proverbul german zice: „Ieder ist seines Gluckes Schmied". Aproape fiecare popor mărturiseşte, prin proverbele sale ce le posedă, faptul, că fiecare e singur meşterul destinului său. Nu

destinul orb un atare destin nu există în univers — conduce lumea; conduce omenirea, ci forţa inteligentă, universală, şi din acea forţă face parte şi omenimea, fiecare popor, fiecare individ. Noi singuri, strămoşii noştri, noi cu toţii, am fost *păcătoşi* am fost *prăpădiţi*, n'am ştiut atunci, nu ştim nici astăzi de a ne împlinì datoria noastră. Faptul stă eclatant şi bătător la ochi, din câte le-am enarat până acuma, şi aceasta nu'l va negà nici un om onest, sincer şi cu mintea întreagă, că *„biserica străină, că limba străină, scrisul străin, că D-zeul străin, că slăbiciunea, indolenţa şi ticăloşia noastră"* strămurul nostru nebun după tot ce e străin, străinismul în decomun, ne-a adus nimicirea conştiinţii de sine, ne-a adus în starea decăzută în care ne aflăm astăzi, ne-a adus nimicirea autorităţii şi a valoarei noastre ca popor, şi mai ales pe acele timpuri când religiunea, scrisul, limba bisericească, formà toată baza, toată autoritatea, toată puterea unui popor. Căci acel popor, care aveà biserica sa, care aveà religiunea sa proprie (Latinul, Slavul, Grecul, Gotul, Germanul, etc.) aveà privilejul de a comunicà direct cu D-zeul său, şi această închipuire religioasă există chiar şi astăzi, cu atâta mai mult erà lăţită această închipuire pe atunci în masele poporului.

Această închipuire are în sine foarte multă îndreptăţire, căci ar fi doară un lucru cu totul absurd, ba chiar şi foarte păcătos, ca cineva având părinţi în vieaţă, să nu aducă cererile şi dorinţele sale tatălui său în limba sa în care s'au născut şi în care s'au crescut, care ştie şi cunoaşte mai bine decât toţi străinii, decât toţi mijlocitorii (popii) străini, ce lipseşte şi ce trebuie. De ce să alerg eu către un tată străin, către un Dumnezeu străin, care nu mă cunoaşte, nu mă înţelege şi n'are niciun interes bun şi nobil pentru mine, ca pre acesta să'l rog prin intermediari străini, în limbi străine, ca acesta să-mi ajute. Aceasta n'ar fi numai o crimă ce aş face eu ca copil, ca fiu bun înaintea tatălui meu, ci aş trebuì să fiu cu totul despreţuit şi cu indignare refuzat de către acea persoana străină de către Dumnezeu-străin, cărei m'am fost rugat dacă este el onest şi Dumnezeu de caracter. Această închipuire de a se adresà către tatăl (Dumnezeul) său adevărat (naţional), a fost pe atunci, este şi astăzi încă, principiul şi motorul fanatismului religios, care mişcà şi conduceà popoarele, din evolul mediu spre crimele cele mai turbate, spre faptele cele mai horibile, dar în numele crucei, în numele Dumnezeului său propriu.

pe când noi Românii n'am comunicat cu tatăl, cu Dumnezeul nostru propriu, pentrucă l'am fost abandonat, ca nişte copii rătăciţi, părăsiţi pe drumuri, gândind că la străini vom aveà mai bine, devenind apoi prin prostia, indolenţa şi nepăsarea noastră proprie, orfani=fără tată (Dumnezeu), închinându-ne apoi mereu, mereu tot pe la „*Dumnezei străini, când* la cel slav = *pravoslav*, când la cel grec = *ortodox*.

Şi efectul acestei *Idolatrie* corupte îl vedem abià astăzi, dar şi astăzi o văd aceasta cu mare părere de rău, tot încă numai foarte puţini Români.

Astfel ne-au adus imperiul romano-bulgar din Balcani slavisarea noastră, pot zice în *mase compacte*, căci tocmai prin această slavizare au devenit Slavii pretutindeni atât de mulţi şi atât de puternici, atât în Balcani cât şi în jurul Carpaţilor, pretutindeni pe contul nostru, din o cantitate obscură neglijabilă ce au fost ei pe atuncea, când veniră preste noi în Carpaţi şi în Balcani; tocmai aşa precum prin slavizarea Românilor s'au înmulţit atât de teribil Rutenii din Bucovina sub regimul cel prea cinstit Austriac [1]).

Astfel, am devenit noi astăzi o minoritate, timidă, umilă, ba chiar obscură şi contestată în toate părţile (în Balcani şi în Carpaţi) de către toţi Străinii ce ne înconjoară, când gândim ce am fost odată, cât de puternici şi cât de mulţi am fost odată, cât de mult am valorat noi atunci când n'am avut nicio relaţiune cu Slavi şi cu biserica lor (Străini), când am avut în noi încă conştiinţa romană, când avusem religiunea (ritul) şi scrisul nostru propriu roman, când alte popoare Comanii, Goţii, Bulgarii, Grecii, Slavii, Ungurii, etc., nu puteau nimic face fără de noi, când gândim că odată toată armata bizantină (sub Justinian) constà numai din Români, unde chiar generalii acelei armate mari, *Comentiolus* şi *Martinius* erau Români, [2]) când gândim că noi am impus groază, frică chiar şi imperiului bizantin, prin mulţimea, prin puterea noastră de acţiune, când judecăm mai departe că dacă aveam biserica, scrisul, limba, literatura noastră proprie

1. *Rutenizarea Bucovinei*: de un Bucovinean, Bucureşti, Minerva 1901 pag. 41. 261.

2. *Theophanes*: Ἱστοριῶν βιβλοιδεκα Theophilactes Simocata: Ἱστορία οἰκουμενική.

română, dacă nu călcam noi singuri în picioare în un mod atât de criminal, atât de condamnabil toată baza existenţei şi a mărirei noastre proprie naţionale, ca atunci — o putem zice fără exagerare, că atunci tot Balcanul ar fi astăzi o *Mare-română* şi nu o Mare-slavă, că ne extindeam după firea noastră expansivă ceo am avut odată, departe, departe, spre ost, spre Vest, spre Nord, dincolo de hotarele noastre etnice de azi.

Din cauza *„scrisului slav”* deşi noi ca popor latin ne-am fi putut servì de scrisul nostru propriu latin; din cauza *„religiunii slave”*=ritului slav, deşi noi ca urmaşi ai vechilorRomani am fost primii dintre toate popoarele cari am primit creştinismul, am avut deci ritul nostru pripriu latin-român, puteam, prin urmare, şi treabueam chiar să avem religiunea noastră proprie română naţională, precum au avut alte popoare şi nu o religiune slavonă sau grecească=*„ortodoxă”*, din cauza *limbei-slave*, deşi am avut doară limba noastră proprie română, şi a scrisului slav, am pierdut istoria noastră română atât din Carpaţi, dar mai ales în Balcani prin tot evolul de mijloc, fără să fim amintiţi măcar, ca şi când n'am fi existat pe pământ, ci am fi picat cândva din cer, din senin, aşa că astăzi se caută prin unele ţări (prin ţările vecine carpatine cât şi prin tot Balcanul, precum: prin Galiţia, Pocuţia, Podolia, Cherson, Ucrania, Ungaria, Banat, Bucovina de nord, Slavonia, Croaţia, Istria, Moravia, Dalmaţia, Bosnia, Herzegovina, Grecia, Tracia până şi în Asia-Mică), fosile de Români.

Astăzi am pierdut şi *númărul* şi *puterea* noastră, de oarece nu suntem mai mult acel popor atât de extins ca odinioară, astăzi nu formăm acel imperiu mare şi extins, ce altfel am fi trebuit să'l formăm, ce ar fi trebuit să existe, dacă eram mai prevăzători, mai circumspecţi, mai conştienţi de sine, mai puţin servili la tot potlogul, mai puţin slugă la dârloagă. Astăzi am pierdut *mărirea noastră naţională,* deoarece în Carpaţi până în secolul al 13-lea, iară în Balcani chiar de loc prin toate secolele, până în timpul de astăzi, nu se vorbeşte de Români, ci se vorbeşte prin toate secolele, dar mai ales aci în Balcani, numai de mărirea şi de gloria Slavilor, iară în Carpaţi de mărirea şi gloria Ungurilor şi a Slavilor săvârşită cu sângele românesc.

Ne-am sacrificat, deci, mereu, mereu tot numai în interesul altora, în interesul chiar al duşmanilor noştri a celor mai mari, pierzând totdeauna din vedere interesul nostru propriu. In acest

mod am devenit *sclavi-iobagi*, supuşi şi desmoşteniţi, am devenit să fim necontenit maltrataţi şi chinuiţi de tot gunoiul lumii, de toţi vecinii noştrii, mai cu seamă de aceia cărora le-am făcut totdeauna numai bine în vieaţă, pre cari i-am ridicat din noroiu, din mocirla în care zăceau şi pre cari i-am scăpat din peire.

Afirm, deci, prin dovezi puternice, că aserţiunea ce se aude astăzi foarte adesea, exprimată mai cu seamă din partea clerului nostru, că biserica *pravoslavă bogdaproastă bohodeică*, astăzi la noi numită deja şi *ortodoxă*, ce am avut'o până astăzi, pre care am adorat'o în un mod atât de esaltat, atât de nebuni prin aproape 10 secole ne-ar fi păstrat limba şi neamul nostru românesc, că dânsa ne-ar fi scăpat de peirea etnică, etc. etc., e deci cu totul falsă, sunt numai fleacuri.

Această susţinere din partea unora foarte scurţi de vedere, e un neadevăr sfruntat şi ne dovedeşte că aceia cari propagă atari vorbe deşerte sunt sau ipocriţi, voind să arate prin aceasta un mare interes pentru un lucru pre care ei nu'l pricep de loc şi n'au nici un simţ românesc, sau că sunt cufundaţi în ce priveşte trecutul nostru istoric, în o ignoranţă îngrozitoare, în o necunoaştere completă, în o nepricepere a vieţei noastre sufleteşti naţionale, foarte sbuciumate, pline de greşeli, *pline de păcate strămoşeşti-naţionale*, la cari păcate ne închinăm noi şi astăzi bezmetici de cap, declarându-le drept fapte mari, sfinte, glorioase, poate chiar providenţiale, tot şi toate ce au făcut strămoşii noştri. O atare procedură e foarte rea, e foarte greşită.

Alţii cred că e lucru patriotic şi foarte naţional, ba chiar în folosul creşterii naţionale, dacă vom lăudà, vom tot glorificà mereu *toate* ce au făcut strămoşii noştri, fără ca să alegem greul din neghină adică faptele lor bune din rele, ca se cunoaştem şi din păcatele lor, ce e bun şi ce e rău, cari păcate, după legea cauzalităţii, se resfrâng toate asupra capului nostru, ca apoi să învăţăm din ele minte şi să îndreptăm pasurile noastre : ci cred că e bine şi foarte patriotic, ca din o atare făină amestecată cu toate relele să hrănim descedenţa noastră, tinerimea noastră, că cu o atare hrană o vom puteà face puternică, trainică, rezistentă, care are să ne fie baza neamului nostru pentru viitor. E foarte greşită această creştere a tinerimei noastre.

„Cunoaşterea exactă şi amănunţită a istoriei naţionale este

fundamentul adevăratului patriotism, care, pricepând binele şi progresul desăvârşit, relele şi nevoile suferite, arată cetăţeanului calea ce trebuie să urmeze cu încredere şi siguranţă", zice Principesa *Alina Stirbei* în memoarele ei; iar *M. Cogălniceanu* zice: „Pentru mine bătălia dela *Răsboieni* are mai mare interes decât lupta dela Termopile şi isbândele dela *Rahova* şi *Călugăreni* sunt mai strălucite decât acelea dela Maraton şi Salamina, pentrucă sunt câştigate de către Români şi cu sânge românesc.

Marele nostru naţionalist şi primul economist al României *C. Cuza* zice despre aceea *cum trebuie să fie naţionalitatea română*, următoarele: „Naţionalitatea e puterea creatoare a culturii umane, iar umanitatea reală nu-i decât totalitatea noţiunilor din cari se compune fiecare naţiune stăpână pe teritoriul său, servind de patrie indivizilor cari o alcătuesc. Fiecare naţie caută să-şi păstreze fiinţa mai întâi, iar umanităţii abstracte (trase din dogme străine de neamul nostru românesc) nu se jertfeşte nici un popor. In tot cazul nu poporul românesc, care nu e încă deplin format, va da exemplul nimicirii de sine, renunţând la patria lui. Aşà dară *umanitarismul cosmopolit jidovesc, moralitatea jidovească* în poporul român nu are ce căutà".

Profesorul universitar *Pârvan* zice, în conferinţa sa ţinută la cursurile universitare la Vălenii-de-Munte despre însemnătatea studiului a istoriei Românismului, următoarele: „Anticitatea română prezintă valori sufleteşti, care e în stare a întărì şi a creşte sufletele noastre prin mari calităţi morale şi cetăţeneşti.

„Vieaţa contimporană cuprinde nenumărate elemente romane, dintre cari cele mai evidente şi cele mai hotărîtoare, e conceptul de *stat* şi cel de *drept*, ele sunt absolut de origine romană. Poporul roman, în genialitatea lui practică, a fost singurul în anticitate care a putut concepe şi a creea principiul de stat indispensabil vieţei până la timpurile noastre.

„Statul—ca naţionalitate, ca popor uniform naţional — subsistă prin puterea de sacrificiu individual şi prin înăbuşirea egoismului materialist, particular, tocmai în vederea asigurării şi a măririi celor ce au fost capabili de acest sacrificiu. El presupune, deci, un înalt grad de nobleţă sufletească, şi din acest punct de vedere nici un popor nu s'a putut ridicà la înălţimea Romanilor. Cetăţeanul Roman erà pătruns întruatâta de nevoia participării individuale la acţiunile comunităţii încât istoria Romei se

poate face fără nume de persoane, ci numai prin expunerea de glorioase sacrificii ale cetăţenilor oraşului etern.

,,Pentru noi, cei de azi, pre cari pozitivismul ne face să admitem ca valori efective numai pre cele ale forţei fizice-materiale şi pentru cari orice înălţare către ideal se împiedică de realism, conceputul ideal al maiestăţii romane prin care se cere anumite măriri (calităţi) mari sufleteşti proprii — e greu de înţeles şi mai greu de aflat. Dar aceste calităţi sufleteşti trebuie să le avem în vedere când ne gândim la anticitatea romană.

,,Imperiul roman nu s'a sfârşit odată cu căderea lui sub barbari, ci el s'a continuat prin concepţia organizării bisericei din Apus, s'a manifestat în principiile imperiului roman a lui *Carol cel Mare* şi prin sfântul imperiu roman-german a lui *Otto cel Mare*. El durează şi astăzi prin ideele şi sentimentele ce le-a impus el civilisaţiei moderne.

,,Germanismul însuş să nu uite că îşi are originele culturîi sale în *Romanism* şi că oamenii de geniu al naţiunei germane au cultura lor superioară numai dela Romani, şi dela gintele romane moderne, precum Franţa, Italia, Belgia, Spania. Toată ştiinţa, cultura şi literatura germană de azi, mai ales cele technice şi militare se bazează cu desăvârşire pe cultura franceză. Toate invenţiunile mari geniale au venit aproape toate din Franţa şi pre toate le-a adoptat imediat Germania. Iară lauda cea grozavă făcută tot numai de germani, că armata germană e creaţiune curat germană, e un spirit special german, etc., e un mare neadevăr. Toate armata germană se bazează numai pe instituţiuni originare franceze. Toate expresiunile tehnice militare, toate gradele şi numirile, chiar comandele militare sunt franceze. Dacă îi luăm nemţilor numai cuvântul de comandă „*marş*" stă toată armata germană şi cea austriacă pe loc, nu se mişcă, şi e gata cu toată bravura ei, cea atât de lăudată, etc. Bărbaţii germani ca Goethe, Schiller sau Dürer, etc. au fost influenţaţi în toate acţiunile lor de puternicul spirit francez. In zadar e toată negarea Germanilor de azi deja atât de francofobi.

,,Idealismul optimist al lumei „romane" să ne fie, deci, ca un îndreptariu al puterei noastre de rezistenţă în zilele de azi, atât de pesemiste şi de subjugate forţei materiale şi utilitariste".

E, deci, o dovadă mai mult că mulţi dintre noi nu cunosc, nici nu pricep de loc, scopul „*istoriei noastre*", nici scopul, nici

ţinta existenţei noastre ca *popor-român* aci pe acest pământ, nu cunosc istoria celui mai sbuciumat, a celui mai nenorocit şi mai maltratat „*popor-martir*" din toate popoarele Europei, istoria cea mai tragică din toate istoriile lumii.

Istoria noastră e adevărată „*istore de martir,*" e o adevărată „*biblie sfântă a neamului nostru românesc,*" cu toate frumuseţile ei, cu toate păcatele ei, din cari putem luà duh şi putere, din care putem luà multă învăţătură mult mai folositoare decât din pornografia jidovească pre cari popii zăpăciţi ai legei creştine o numeşte „biblia sfântă a testamentului vechiu", care e plină de minciuni, de porcării demoralizatoare, plină de fapte adevărat jidoveşti, şi care pe deasupra e o plagiatură jidovească, schimonosită de prost gust, din mitologiile şi filozofiile, din istoriile vieţei sociale şi morale ale popoarelor mesopotamice cu cari au venit jidanii în atingere, mai cu seamă din timpul exilului în Asiria şi Babilonia, Ei au luat de aci numai acea ce se potriveà cu spiritul, cu firea şi cu corupţiunea jidovească, adică tot ce e mai rău şi mai spurcat, şi care istorie-pornografie popii creştini, în un exces prost de Dumnezeire, de moralitate decăzută, au ridicat această istorie-porcărie la o „*carte sfântă*" ce ar aparţine creştinismului, ba chiar că ar fi baza creştinismului, că ar fi o carte sfântă ai sfintei Dumnezeiri, etc. etc....

E un lucru de tot caragios şi totodată de tot batjocoritor pentru toţi creştinii, dar mai ales pentru noi Români, ca o atare *porcărie-jidovească* să fie sfântă pentru noi, pre care chiar jidanii o bagatelizează.

Nu ! nu această morală jidovească ne trebuie nouă Românilor. Nu această porcărie jidovească ne poate ridicà „*caracterul*" care e astăzi atât de jidovit, atât de putred între noi, şi de care avem astăzi atâta lipsă. Nu această morală jidovească poate ridicà în noi conştiinţa naţională atât de decăzută, din contra, ea ne-o tâmpeşte şi mai mult, Nu această morală poate deşteptà în noi iubirea sinceră şi înfocată de neam, iubirea şi strămurul pentru săvârşirea faptelor mari naţionale, ci „istoria de martir" al poporului nostru „însuş martir". Această istorie este, ar trebuì să fie, pentru noi Românii de pretutindeni „Biblia-Sfântă", pentru îndumnezeirea noastră, pentru „mărirea" şi „mântuirea" noastră această „Biblie" ar trebuì să fie adânc săpată în fiecare suflet românesc de pretutindeni.

„Istoria sfântă a neamului românesc", aceasta e adevărata *„Biblie-Sfântă"* pentru tot poporul românesc, care n'ar trebuì să lipsească din nici o casă românească. Şi aci pe acest teren, ar aveà acea *„societate biblică română"* pre care voiesc să o înfiinţeze cu atâta foc şi ardoare D-nii *C. Morarin*, parohul *oriental-român* din Patrăuţul pe Suceava (Bucovina), *C. Alimănişteanul*, inginer din România, *C Slavici*, director la Minerva, şi *G. Holban*, director „Revistei-Idealiste," amândoi în Bucureşti, etc...., şi alţii bărbaţi cari se silesc a lăţi „Biblia," adică „pornografia-jidovească" în poporul românesc, misiunea lor adevărată, misiune cea mai sfântă şi cea mai bine cuvântată. Aci în această direcţiune, în lăţirea istoriei a poporului românesc, în lăţirea acestei *„biblie a suferinţei a neamului românesc,"* din cătun în cătun, din casă în casă, din colibă în colibă, s'ar face aceşti bărbaţi folositori şi nemuritori şi ar adunà merite neperitoare pentru neamul lor, pentru care, precum zic ei, au mare durere de inimă.

Cunoştinţa istoriei a poporului nostru, ale acestei Biblie adevărat sfinte, ar trebuì să intre până la focarul cel mai umil şi mai obscur al poporului nostru, dar nu în felul cel sec şi nepăsător numai în enumărarea anilor şi aVoievozilor unul după altul, ci în felul prin care să se vadă tot aceeace s'a făcut bine şi ce sau făcut rău, prin care să se vadă împrejurările nefaste, spiritul timpului prin care am trecut astfel ca din acea istorie să putem luà învăţătură, ca acea istorie să ne fie de îndreptariu şi de călăuză pentru toată vieaţa noastră. Abià atunci, când vom ştie cu toţii ce a suferit poporul nostru prin atâtea secole — de ce îşi iubeşte mama copilul atât de mult? Nu pentru că l'a născut, ci pentrucă a suferit atâtea *dureri*, chiar şi *pericolul morţii*, născându-l —abià atunci când vom ştì cu toţii, decâteori erà neamul nostru în pericolul de peire totală de pe faţa pământului, când vom ştì din istorie cine ni-e amic (nici unul) şi cine inamic (toţi), cine ne-a făcut cândva bine şi cine numai rău, cari sunt păcatele ce le-a comis strămoşii noştrii, cari sunt păcatele ce le comitem noi singuri, şi totuşi ne lăudăm, ne glorificăm cu ele, abià atunci vom fi cu toţii treziţi la o conştiinţă de sine, la o conştiinţă adevărată naţională şi morală. Căci această e constatat: Un popor trezit la o înaltă conştiinţă de sine e totdeodată şi profund moral, şi posede şi o profundă *„conştiinţă naţională"*.

Pretutindeni, dar mai ales în România modernă, se manifes-

tează eclatant caracterele străine de o violență distrugătoare pentru trăinicia neamului nostru, atât de puternic, încât în loc de naționalism, conștiința de sine, găsești pronegrire, în loc de încredere landaroșie. Ce lipsește așà dară poporului Român, ca să formeze că să fie el un popor trainic resistent, în scurt un popor român?

Pentru aceasta se cere 3 virtuți:

1. Conștiința de sine însuș; adică să știm ce suntem, ce avem sfânt pe pământ și cât prețuim. La noi există pricepere numai pentru îngrijirea alimentelor pentru susținerea unei vieți momentane efemere, numai cea materială și nu cea etică-morală și nu cea sufletească, sublimă, națională.

2. Virtutea, conștiința solidarității puternice naționale.

3. Când țăranii și boerii, meseriașii, negustorii, când toți la un loc vom fi un popor, de o inimă, de o simțire, de un ideal de un cuget, de o aspirațiune, numai atunci vom aveà și sentimentul de solidaritate națională, Dar acest simț de solidaritate națională purcede numai dela o creștere națională. Deci, când ne vom simți cu toții *una*, când vom birui cu putere din inimele noastre egoismul personal, crasant, și relele porniri de a ignorà tot ce e național, ce e al nostru, când vom aveà cu toții aceleași simțiminte, însușiri și aspirațiuni naționale, abià atunci vom ajunge aceeace trebuie să fim, un popor român.

Simpatiile exagerate, nebune ce avem noi Românii aproape de pretutindeni dar mai ales cei din România și din Bucovina pentru familiele străine, pentru tot ce e străin, sunt argumente eclatante că mentalitatea noastră e grozav atrofiată de considerațiuni oportuniste, ce ne sunt atât de primejdioase, cari ne-a destrămat cu totul conștiința noastră națională, conștiința și dragostea noastră pentru o cultură și o societate românească. Nu prin străinism vom înaintà, ci din contra prin el vom perì cu totul. Numai prin sine însuș va puteà Românul prosperà, dacă vrea el să prospereze, să se elibereze de jugul străin.

Societatea românească trebuie astăzi recurcerită și cu totul sustrasă de sub curentul străin, prin o propagandă intensivă a culturii românești pretutindeni până la ultima colibă. Legitimitatea acestei propagande rezidă în caracterul nostru de rasă deosebită și *n'avem să ne temem* de funcționari străini, de forța majoră; de împrejurările fatale aduse tot numai de străini în Bucovina, Un-

garia, Serbia, Rusia, de funcţionarii administraţiunii ale respectivelor state şi guverne, barbare decăzute, n'avem să cucerim simpatiile acestor elemente, corupte decăzute şi în etern duşmane, un fel de „sfex et sords hominum," căci dela aceştia avem să aşteptăm numai barbarism, teroare, corupţiune şi nimicirea noastră, ceea ce o doresc ei cu toții.

Din momentul când natura națională a societății noastre va fi ajuns nivelul şi intensitatea celorlalte culturi adevărat culte şi nobile ale popoarelor înaintate (Franța, Germania, Englitera) abià din acel moment va puteà pornì un curent armonic, dacă vom voì şi dacă împrejurările noastre etnice naţionale şi economice astfel ridicate şi întărite față de naționalitățile şi culturile străine, ne va permite aceasta. Până atunci, însă, orice apropiere, orice amestec social (cel mai condamnabile, cel familiar) va fi numai în avantajul culturii străine (germane, franceze, slave-maghiare) şi va însemnà o necontenită pierdere de teren, pentru naționalitatea şi cultura noastră, din trăinicia și puterea de rezistență, din existența noastră ca popor român.

Românii de pretutindeni au de lipsă astăzi să se întemeieze în patriotism, în curaj, şi să câştige statornicie în caracter. Aceste rezultate credeam că s'ar dobândì numai atunci când ei ar aveà o bună istorie națională și când această istorie ar fi îndestul respândită.

Deci, acesta ar fi remediul adevărat, cel mai salutar şi mai sfânt prin care se poate lucrà pentru viitorul neamului nostru şi nu prin pornografia-jidovească poreclită de popii creştini „Biblia-sfântă", o veneraţiune nebună cu totul greşită, o veneraţiune pre care nici jidanii nu i-o atribue, deși această pornografie e istoria lor proprie.

Deci, şi din acest punct de vedere vedem că nu e adevărat că biserica slavă-pravoslavă, bogdaproastă, bohodeică, blagofestilivă, etc., împreună cu cultul, cu literatura, cu scrisul slav, etc., ne-a salvat limba şi naţiunea. Nu se poate ca un cap treaz şi cu toate minţile la loc să susție un atare neadevăr, ci din contra, tocmai această biserică ne-a omorît tot simţul naţional, toată conştiinţa de sine, ne-a otrăvit inima sufletul și tot simţul nostru moral prin atâtea secole întregi. In zadar se va căznì (încercà) unul sau altul popă hiperpravoslav, super-*ortodox*, ultra-

bizanţ-fanariot, atot-ştiutor şi infalibil în dogme şi în canoane, ca să ne arate contrariul.

E ceva cu totul alta ce ne a mai susţinut, ce ne-a conservat încă neamul atâta, cât mai existăm astăzi pe lângă toate păcatele şi crimele naţionale săvârşite de antecesorii de strămoşii noştri. E firea trainică de granit, e sufletul cel mare ce viază încă în noi, e forţa puternică de vieaţă ce mai există —dar nu în inteligenţa, nu în aristocraţimea, în pătura suprapusă română, care a fost totdeauna cel mai mare duşman al poporului şi al simţului naţional — ci *în poporul nostru de rând dela ţară*, care ne-a fost totdeauna piatra fundamentală de granit a existenţei noastre, care ne-a mai păstrat *tot acea* ce mai avem şi mai suntem astăzi ca români şi ca fire română, în care n'a intrat încă doctrinele străine molipsitoare. Căci noi vedem că pretutindeni acolo pe unde străinismul a intrat în popor, acolo poporul român sau a dispărut cu desăvârşire sau dă grozav înapoi Exemple înspăimântătoare în aceatsă privinţă avem destule. Sunt ţările pe unde am existat odată în mase compacte, iar astăzi nu se mai află niciun Român, şi pe unde se află astăzi numai fosile de Români, pre cari le-am arătat deja mai sus. Sunt toate ţările Balcanului, sunt teritoriile la periferiile ţărilor române de azi, iar exemplul cel mai înspăimântător din timpul mai nou e Bucovina, sărmana, nenorocita Bucovina.

Dacă totuş se poate vorbì de o conservare a limbei şi a poporului nostru prin biserică,apoi aceasta se poate concede încâtva, dar numai bisericei-române (şi nu slave sau ortodoxe) şi aceasta iarăş numai pentru Românii din Transilvania şi Ungaria. Dar şi aceasta numai pentru un timp, cât au durat timpul deşteptării şi până ce nu au intrat tot naţionalismul cu desăvârşire în mânile popilor „*ortodoxi*", căci în anul 1910 au pierdut biserica, curios lucru şi aci nu română ci *ortodoxă*, sub- a cărei conducere stau şcoalele poporale române din Ungaria şi Transilvania la un loc preste 500 de şcoli poporale române [1]). Iată activitatea popilor *ortodoxi* pe terenul naţional. Şi această activitate a ortodoxiei popeşti o aflăm pretutindeni pe unde poftiţi.

Totuş, acolo, în Transilvania şi în Ungaria, s'au fost făcut odată primul pas pentru emanciparea noastră din ghiarele unui D-zeu străin, din ghiarele Molochului slav şi grec, pentru deştep-

1. Vezi *Tribuna* No. 14 şi 15 pe anul 1911 articolul din frunte.

tarea naţională, pentru a se readuce limba română în popor, mai întâi prin biserica calvină, şi anume prin o adevărată întâmplare când Calvinii au încercat de a face printre Români proselitism pentru biserica lor proprie, traducându-se catechismul calvin în limba română, întorcându-se reînfiinţându-se astfel limba şi scrisul român în popor.

A doua oară a fost în anul 1700, când s'a fost făcut unirea bisericei române din Ardeal cu Roma, care unire a mijlocit deşteptarea Românismului prin bărbaţi cari au studiat la Roma în institutul „*de propaganda fide*". Aceştia au înfiinţat, venind acasă în Blaj, la anul 1754, şcoli româneşti, din cari şcoli au ieşit apoi rânduri, rânduri de bărbaţi vrednici şi mari patrioţi cu mare inimă şi suflet pentru neamul lor, atât de nenorocit, ca d. ex. Micu Samuil, Gheorghe Lazăr, G. Şincai, Arune Pumnul, N. Bariţiu, L. Cipariu, etc. etc..., cari au deşteptat şi au răspândit conştiinţa naţională prin toate unghiurile ţării, de unde au plecat apoi deşteptarea naţională şi în celelalte ţări româneşti: *Asachi* în Moldova, *Lazăr* în Muntenia, *Pumnul* în Bucovina, etc....

Această deşteptare a conştiinţei naţionale adusă dela *Roma* şi nu din *Târnova, Fanar* sau *Carloveţ*, desvoltată prin şcoala română, introduse în Blaj prin propaganda bărbaţilor mari ai renaşterei româneşti, au adus cu sine totodată şi idea *Unirii* a principatelor române, care după 150 de ani această idee au devenit o faptă realizată care au adus cu sine îndecomun gândirea şi idealul sublim al „*Unirii tuturor Românilor*" în un singur corp naţional. Ei au fost premergătorii Unirii-Principatelor-Române din anul 1861 sub *Marele-Cuza-Vodă*, prin aceea că ei au introdus cultul adevărat naţional prin îndrumarea literaturii istorice, asupra trecutului nostru, asupra misiunii noastre sublime, aci în Orient, ca popor de viţă vechie romană, căci aceasta aveà, pe lângă alte însuşiri comune ideei româneşti, şi pre aceea de a fi o armă politică în dirigearea administrativă, culturale şi politice ale acelor două ţări vasale Turciei, cari au format Unirea.

In domeniul *literelor* româneşti, în mintea scriitorilor români, pluteà *ideea* de viţă latină, de descaletul întâiu a lui Traian, dela antica Roma, cetatea lumii vechi, de aceeaş limbă, de aceeaş credinţă, fapte de toată ziua pentru toţi.

Şi astăzi aceleaşi motive aceleaşi dorinţe fierbinte, acelaşi ideal înflăcărează toată suflarea românească, există, pluteşte

în aer, se manifestă în desideratele zilnice, formează *crezul* nostru național al tuturora pre care astăzi nu ne mai sfiim a'l proclamà, facem chiar caz de el, a'l exprimà de pe catedră, dela tribună, pre care îl cântă poeții, îl preamăresc literații, îl visează în scurt astăzi toată suflarea românească, de a formà un stat, un popor unit de 15 milioane de Români și nu numai de 6 milioane și jumătate cu o supra față nu de 130.000 km. patrați ci de 600.000 km. patrați, cu hotarele nu Carpații, ci Tisa; nu Molna, ci isvoarele Nistrului și a Bugului. Nu Prutul ci Bugul respective Niprul. Nu Dunărea, ci Hemul, respective Pindul și râul Morava, căci până acolo e răslățită suflarea românească, care există încă, dar care sufere, sufere aceeaș soartă amară de sclavie, sufere chinurile barbarismului ale statelor străine, barbare, cu totul dușmane elementului român și care suflete nobile românești așteaptă cu dor, cu dor oara mântuirii lor.

Iată această conștiință unitară a neamului nostru, a rezistenței noastre etnice, o avem astăzi, dar nu o aveam atunci când eram sugrumați de duhul străin, de „*Dumnezeul-slav-ortodox*". Iată marea deosebire pentru noi Românii de pretutindeni, între Roma „*Mama-Roma cea Bătrână*", cetatea veche strămoșească, cetatea neamului nostru, a religiei, a credinței, a limbei, a firei noastre adevărate, a firei noastre românești, cetatea ce a format și a conservat neamul nostru intact puternic, *Roma*, *Roma* obârșia existenței noastre ca popor român; și între „*Bizanț-Tarnova-Fanar-Carlovăț*" și mai ales fanarul prototipul răului, a corupțiunii a blestemului și a nimicirii noastre naționale. Iată deosebirea mare, foarte mare, pentru noi Românii între biserica „*română*" și cea „*slavă-ortodoxă*".

Așa vedem că deșteptarea și salvarea poporului nostru român s'a făcut tocmai prin biserica din Roma și nu prin biserica „*bogdaproastă*" „*bohodeică*" (slavă) sau cea "*ortodoxă*" (grecească), precum ne-o asigurà aceasta atât de fals și în un mod atât de ipocrit mulți întunecați la minte și răi români.

Ca să fie și mai bine judecate cele arătate mai sus, e la loc să amintim acì că unirea bisericei din Transilvania cu cea din Roma s'a fost făcut sub *Vlădica Atanasiu*, căruia Patriarchatul din Carlovăț, la hierotonia sa de episcop, *i-a impus cu sila, sub pedeapsă canonică*, ca nu cumva să îndrăsnească el a se folosi de limba română, ci numai de cea slavă. De-l hirotonisea pre Atanasie-

ticălosul patriarch din Fanar, apoi acesta i-ar fi impus sub afurisenia, caterisirea şi pedeapsa tuturor iadurilor greceşti, ca el nu cumva să îndrăsnească de a se folosì în biserică, etc., de limba română, ci numai de cea grecească. Şi eu vă întreb, fraţilor! Aceasta e legea lui Christos pre care o propagă aceşti ticăloşi, slavi şi ortodoxi??... Iată ce valorează Ortodoxismul pentru noi Românii.

Prin urmare, unirea cu Roma, măcar a unei părţi mici din tot Românismul a avut în sine germenele întăririi şi a înălţării Românismului, a avut ca rezultat salvarea conştiinţei naţionale şi cu aceasta şi a existenţei noastre etnice, pe când atunci când am făcut legătură cu Slavii şi apoi cu Fanarul, ni s'a fost impus şi ni se tot impuneà mereu şi stăzi încă sub afurisenia canoanelor, sub ameninţările tuturor iadurilor popeşti, a tuturor dracilor ortodoxi din Fanar, slavizarea sau grecizarea, după cum aducea vântul cu cine, aveam de a face ori cu *biserica pravoslavă*" ori cu *„biserica ortodoxă*", totdeauna erà nimicirea existenţii noastre etnice.

Iară cea mai valoroasă şi mai temeinică salvare a naţionalităţii române prin biserica română a fost acea săvârşită de *Marele-Şaguna*, care a scăpat poporul român din Ungaria de maghiarizare şi slavizare tocmai prin *biserica-română* şi nu pravoslavă, nici ortodoxă, pre care a format-o, a organizat-o şi a pus-o pe o bază solidă, care biserică română formează astăzi unica putere, unica stavilă încă valoroasă de resistenţă în contra maghiarizării complete a Românilor din Ungaria, de care stavilă (val) se resfrânge toate asalturile furioase ale şovinismului turbat şi barbar al Maghiarilor.

Dar acest câştig al Românilor Ungureni nu e meritul curţii din Viena, precum le place la mulţi Români a îndrugà la vorbe goale şi nedemne — nu ştiu din care cauză, din linguşire nedemnă din neştiinţă, sau din prostie zic nu e de loc meritul curţii din Viena, ci numai şi numai meritul propriu a lui Şaguna, a *Marelui-Şaguna.* Căci de n'ar fi fost el singur bărbatul providenţial, *geniul* salvator, care a ştiut a *recucerì* drepturile poporului său împilat, nici o mie de curţi, nici o mie de împăraţi din Viena, nu ne-ar fi ajutat niciodată, precum de fapt nu ne-a ajutat niciodată. Aceşti împăraţi faimoşi din Viena nu ne-a ajutat niciodată prin tot timpul existenţei nostre sub Austria, ci din contră, ne-a pregătit pretutindeni totdeauna numai calvarul vieţei

noastre ne-a nimicit numai pe unde a putut, iară pentru sinuciderile noastre în folosul *tronului în veci anemic*, şi cam adeseori clătinător din Viena, am fost totdeauna, drept răsplată, sau tras pe roate, sau asasinaţi sau pălmuiţi sau aruncaţi în închisoare sau împuşcaţi ca vrăbiile, sau predaţi călăului secular spre omorîre, în scurt, totdeauna nimiciţi, ca d. e. *Clain* a murit în exil, *Horia* frânt în roate, *Michai-Viteazul* asasinat de suliţa trimisă din Viena, *Iancu Avram* pălmuit şi pus în obezi, etc. etc., iară *nimicirea*, cu totul arbitrară, a deciziunei congresului bisericesc român din 1/14 Octomvrie 1909 din Ungaria, prin care deciziune se apără biserica română de nimicirea poporului român prin maghiarizare, de către împăratul Franz Iosef I prin decretul imperial din 11 Noemvrie 1909, No. 187, a amicului celui mai mare al Românilor, ne dovedeşte această şi mai bine. Aceasta e dreptatea sublimă, e iubirea directă a împăratului la care noi Românii ţinem, în prostia noastră atât de mult, aceasta e drept recunoştinţă pentru loialitatea, pentru sacrificiile noastre mari, extraordinare, ce le prestrăm necontenit şi neîncetat acestei curţi ingrate ! ! etc., etc.,. Exemplele sunt un legion ! !

Dar despre acest capitol foarte trist al istoriei noastre vom vorbì mai clar şi mai detailiat mai la vale în un capitol separat.

Astăzi biserica română în România şi Bucovina, [în Basarabia şi în celelalte state învecinate pe unde se află Românii, Românii n'au biserică, n'au pre Dumnezeul lor, ci pre un Dumnezeu său Slav, sau Grec (ortodox)], e organizată întrucâtvà, dar numai foarte slab, căci în amândouă centre culturale bisericeşti decadenţa poporului român, în Bucovina slavizarea, în România bizantinismul, corupţiunea, creşte rapid, ia dimensiuni înspăimântătoare şi totuşi în amândouă instituţiuni bisericeşti popimea nu vrea să se emancipeze cu nici un preţ de „pravoslavie", de „*greco*-orientalism", respectiv de „*ortodoxismul*" ei.

In Balcani însă Românii n'au avut niciodată biserica lor proprie română, organizată. Şi urmarea a fost că Românii de pe aicì au dispărut pretutindeni aproape cu desăvârşire în masa slavă şi cea greacă. Şi pe acolo, pe unde se află ei astăzi încă în mase compacte, precum în Serbia (preste 800:000), Bulgaria (prestre 400.000), Macedonia (preste 1.500.000), în Epir, Tesalia, Grecia (Peleponez Enbea) (aproape 1.000.000), dar mai ales cei

din Macedonia, unde elementul românesc e cel mai compact şi mai preponderant, n'au nici astăzi biserica lor română proprie, şi urmarea e că ei se pierd, se pierd mereu, şi restul ce au mai rămas, pe fiecare zi, în elementul slav şi grec.

Cum că tot Balcanul a fost odată plin de Români, avem ca dovadă dejà acea împrejurare că pretutindeni, prin toate provinciile balcanice se află şi azi încă români resfiraţi, în un număr mai mare sau mai mic; dovadă sunt numirile româneşti atât familiare cât şi oro=hidro=topografice foarte dese ce le aflăm pretutindeni, la toate popoarele din Balcani, dovadă sunt cuvintele cele multe hibride, jumătate române jumătate slave, şi cele curat româneşti în toate limbele vorbite în Balcani, dovadă sunt urmele de existenţa compactă de odinioară a Românilor ce le aflăm pretutindeni în Balcani. Insă nicăiri nu s'au slavizat Românii atât de complet ca acì în Bosnia, Herzegovina şi *Muntenegru.*

Poporul român din Balcani e astăzi foarte decimat, când judecăm că Peninsula-Balcanică a fost odată plină, compactă, de Români, dacă judecăm mulţimea considerabilă ce a existat odată, iară acei cari mai există astăzi pe aici, sunt în cea mai mare parte necunoscuţi de noi, pentrucă nu ne dăm osteneala de a-i cunoaşte, de a-i cercetà, de a ne interesà de numărul lor, de soarta lor, adeseori foarte mizerabilă, foarte pierdută, precum sunt mai ales cei din *Serbia, Grecia, Istria,* Bulgaria, Basarabia, Podolia şi Cherson, etc., simplu din cauza patriotizmului şi a naţionalizmului nostru cel înfocat, cel grozav, grozav de mare ce-l posedăm şi cu care ne lăudăm pretutindeni, la orice ocaziune, cu o limbă de zece coţi.

O altă parte de Români sunt chiar necunoscuţi pentrucă sunt ascunşi, îndosiţi de statele amintite mai sus, precum : în Rusia (Podolia, Utraina până în Cherson), Grecia (Tesalia, Peleponez, Eubea) Bucovina (prin statistica falsă austriacă numărul adevărat al Românilor e totdeauna îndosit). Tot aşà şi în Ungaria, Serbia şi Bulgaria. Aceste state, prin fanatismul lor barbar, ascund existenţa Românilor în modurile cele mai rafinate şi prin (aşà numitele) statisticele lor oficiale, cu intenţiunea ca să se poată arătà lumei că Români nu există pe acolo şi că ei (Românii) n'au nimic ce revendicà pe acolo.

Aceasta se face mai cu seamă în Serbia, Bulgaria, Grecia şi Rusia.

In Serbia se află Românii răspândiţi preste toată ţara, dela Ost până în Vest, dela Nord dela Dunăre până în Sud la frontiera Macedoniei. Satele locuite de Români se urcă, după mărturisirea însuşi a unui fanatic profesor Sârb din Serbia (Belgrad), „Th. B. Gjorgjević", în lucrarea sa : „*Kroz nase Rumune*" apărută în Belgrad 1900, preste 486. Ei nu locuiesc numai pe valea Timocului, Nişovei şi a Moraviei până la Dunăre, adică în partea de Ost a ţării, nu numai în cercul Timocului, Moravei, Pojerovăţ şi Craina, nu numai în districtele Zaiciar, Bolievaţ, Paracin, Despotovăţ, Resava, Pojerovăţ, Morava şi Semendria, precum ne-o spune aceasta însuşi sus amintitul Th. Gjorgjević, ci şi prin toate celelalte districte din Vestul ţării, în un număr când mai mare când mai mic, estindu-se pe valea Drinei, Uvăţ şi dela oraşele Mâna, Raşca, Vlahinia în Ost până la Pirot până la frontiera Bulgariei, în Nord până la Mitroviţa, Sabaci, Lozniţa de unde vin în fiecare an lăutari români de care e plină toată Bosnia, şi cari cultivează cântecul românesc în Bosnia sub firma sârbească, şi Vlaşca lângă Belgrad, iară spre Sud preste Raşca şi Vlahinia până la Niş şi Vrania trecând frontiera dincolo în Macedonia. Numărul lor se urcă astfel nu la 500.000 precum l-a apreciat până acuma unii scriitori, ci chiar mai bine de 800.000. [1]) Şi totuşi această mulţime mare de Români nu există în statisticele oficioase ale Sârbilor, cu atât mai puţin s'au văzut încă în Serbia că această mulţime, că această massă mare de Români, să aibă, precum ar trebui să aibă, precum ar trebui să fie la un popor şi stat cult şi nobil, precum se laud mereu Sârbii că ar fi, măcar o *unică* şcoală, măcar o *unică* biserică română în toată ţara. Şi noi Românii, în neştiinţa noastră regretabilă, în nepăsarea noastră condamnabilă, purtăm totuşi simpatie pentru aceşti *barbari*, îi menajăm, îi apărăm chiar la orice ocaziune ca şi când ei ar fi amicii noştri. Dar acuma în răsboiul cu Turcii din 1912, am văzut în ce mod barbar au vărsat ei şiroaie de sânge nevinovat românesc prin Macedonia şi Albania, îngropând victimele lor, după cruzimele cele mai mari făcute cu ei, chiar de

1. *Isidor Ieşanu*; „Românii din Bosnia şi Herţegovina în trecut şi prezent". Arad. 1906 pag. 69 78.

vii împreună cu cei morţi. Şi acest popor sălbatic, are încă pretenţiunea de a se ţineà de cult şi nobil.

Aşà trec, cei mai mulţi Români din Peninsula-Balcanică, în ochii mulţimei neştiutoare, parte de Slavi, parte de Greci. Insă această stare atât de deplorabilă, atât de decăzută, a fraţilor noştri din Balcani n'ar· existà, dacă dânşii ar posedà biserica şi şcoala lor propie naţională românească. Dar fiindcă toţi au o biserică străină, un *D-zeu străin*, de aceea tânjesc sărmanii şi se pierd necontenit sub influenţa nenorocită şi blestemată a bisericelor străine, a „*D-zeilor străini*", slavizându-se, grecizându-se.

Anticii—abstrag aci pre Romani, cari prin cultura lor posterioară rafinată, contrară firei lor antice romane, perverse ce şi-o adoptară ei dela străini, prin cuceririle lor extraordinare, îşi pierdură în urmă firea lor curat romană, deveniră mari cosmopoliţi şi se pierdură apoi cu desăvârşire în gintele şi în rassele cele străine—ci vreau să amintesc aci despre celelalte popoare, despre cari avem numai abià ştire din anticitate. Acei Antici, zic, aveau năzuinţa cea mai mare de a poseda, pe lângă vieaţa lor proprie familiară-socială, şi *biserica* lor şi *cultul* lor propriu naţional. Ei aflară dejà pe atunci, că orice instituţiune în popor, trebuie să se bazeze pe firea şi spiritul, pe inteligenţa poporului ale acelei ţări căreea ar aveà să servească acea religiune, pentrucă altfel toate acele instituţiuni nu se prind de popor şi în loc de rezulatate bune, folositoare, salvatoare, se scoposesc numai rezultate contrare, adică rele, numai indivizi bastarzi, numai anarhie, desarmonie în credinţe, moravuri, în calităţi mari cetăţeneşti. Ei înţeleseră, deci, că şi religia, ca atare, dacă vrea dânsa să fie pentru popor, trebuie să fie încă proprie naţională potrivită cu firea, cu priceperea, cu inteligenţa sa, şi că prin înstrăinarea acestei religiuni, al acestui cult firesc, se înstrăinează şi întregul organism, adică poporul, şi atunci acel popor decade, se descompune, piere. Deaceea aveau ei mare grije de a se izolà, prin mijloacele cele mai drastice de străini cari defăimau şi desonorau prin apucăturile lor ticăloase aceste instituţiuni sfinte naţionale; deaceea declaraseră ei toate instituţiunile lor, ce aparţinea, fie vieţei familiare, sociale, politice, fie religioase, adică bisericeşti, de odoarele cele mai scumpe, de cel mai *sfânt sanctuar* al lor. Ei merseră aliiar atât de departe în pă-

zirea acestor sanctuare, încât fiecare care se încercà de a se furişà pe nesimţite în sanctuarul lor, erà pierdut, erà omorît.

Biserica, familia, datinele, obiceiurile, limba, vieaţa internă, socială, etc., etc. toate acestea erà la ei instituţiuni *sfinte, Dumnezeeşti,* şi vai de acela care s'ar fi atins de ele, acela erà pedepsit fără cruţare, cu cele mai grele pedepse, adeseori şi cu moartea.

Pe când cu totul altfel e la noi astăzi. De ce? Pentrucă astăzi am devenit prea *cuminţi,* prea *culţi,* prea *crescuţi,* cosmopoliţi, pentrucă suntem grozav de civilizaţi, după voinţa duşmanilor noştri.

Şi tocmai aceste odoare sfinte : *biserica, limba, datinele, obiceiurile, familia, firea noastră proprie*—lucru de tot fatal—sunt astăzi la noi aproape cu totul înstrăinate. La noi e astăzi totul înstrăinat şi numai aceeace e *străin,* fie cât de rău, fie cât de prost, are preţ şi valoare, pentru noi, ba chiar ne întrecem în adorarea străinismului, chiar ne mândrim cu el. Astăzi avem dejà închipuirea coruptă, din atâta cultură străină, din atâta Străinism, că cu cât ne-am înstrăinat de tot ce e al nostru, cu atât mai culţi, mai nobili, mai cinstiţi, mai crescuţi, mai valoroşi, în scurt mai *moderni* (adică mai ticăloşi) am devenit. Străinul are mare trecere la noi, ba el e chiar factorul principal în biserica noasrtă, (pravoslavie, ortodoxie, bizantinism), în şcoala noastră (cosmopolitism, internaţionalism, servilism, oportunism, umanitarism în felul jidovesc), în familia noastră (lipsa de pace şi armonie, desfrânări, amoruri, divorţuri, bigamii, orgii, metrese, etc.), în datinele şi credinţele noastre (Ministrul de Instrucţie din România, *Haret,* interzice elevilor de prin şcoli (licee şi gimnazii) ca aceştia să cerceteze şcoala în costumul lor naţional, *ţărănesc,* ba unii profesori chiar Universitari (Iaşi) nu permit începerea cursurilor şcolare (Universitare) pe la începutul fiecărui an cu o rugăciune către D-zeu etc., etc., în scurt toată vieaţa noastră naţională internă şi externă e o viaţă ticăloasă, demoralizată.

Tot ce e străin e la noi nobil, bun şi perfect. Deaceea vedem şi rezultatele foarte ticăloase pretutindeni între Români.

Deaceea astăzi e totul străin ce există în noi în inima şi sufletul nostru. Noi suntem străini cu gândul, cu judecata, cu vieaţa, cu firea,cu conştiinţa noastră, în scurt în toate. Noi nu suntem mai mult

aceeace ar trebuì să fim, un popor adevărat român. Ci un popor superfulu pentru toată omenimea, care nu aparţinem nimănuia, nici nouă înşi-ne. Românismul nostru e numai o apucătură de ochi, e numai o *minciună*. Noi nu suntem un popor conştient de sine, cu calităţi mari naţionale, sufleteşti, cu caractere mari intacte, independente, un popor ce stă pe picioarele sale proprii, ce are încredere în puterile sale proprii. Nu ! ci noi implorăm necontenit milă, graţie, drepturi dela străini. Noi nu ştim încă că *drepturile* se *recuceresc* şi nu se cerşesc. Noi ne îndoim spinarea noastră mereu, mereu în pocloane, încât am devenit cu totul îndoiţi şi gârbovi de atâta slugărnicie, servilism, de atâta sclavism şi nici nu ştim că există o vieaţă şi mai cinstită decât aceea de a fi sclav şi slugă la dârloagă.

Noi nu suntem acel popor ce caută să afle *numai în sine* puterea de vieaţă, puterea de existenţă, ci *cerşim* mereu, mereu pe la pragurile *curţilor străine*, ca şi când existenţa unui popor depinde din graţia curţilor împărăteşti, şi nu dela propriul său izvor de vieaţă. Nu în mila, nu în graţia tronurilor şubrede, clătinătoare, anemice, sau a statelor străine, zace puterea, tăria adevărată a unui popor, ci în inimile noastre, în sufletul nostru propriu, în fortăreţele ce le vom zidì fiecare în inimile noastre. Abià atunci, când fiecare Român va fi singur o fortăreaţă naţională, puternică, neînvigibilă, abià atunci, nici o putere din lume nu ne va puteà nimicì.

Da ! cu mare durere trebuie să zic, că noi nu suntem acel popor român pre care îl doreşte inima mea, de care visează sufletul meu, poporul adevărat român, cu inima, cu sufeltul, cu firea adevărat română. De acolo sunt şi apucăturile şi faptele noastre atât de înstrăinate, atât de rele, atât de decăzute, de aceea ne înstrăinăm şi decădem pe fiecare zi ce mergem, mereu, mereu, sub cuvânt de cultură şi civilizaţiune, sub cuvânt de progres şi înaintare. Răul se răsfaţă la noi şi se întinde în inteligenţa română, pe măsură ce ruşinea fuge şi trece Carpaţii, trece Dunărea, trece munţii la popoarele cari n'au uitat pre *D-zeul lor propriu naţional*, la acele popoare, unde nimeni nu-şi reneagă şi nu-şi dispreţuieşte limba, poporul, portul, obiceiurile şi datinele sale străbune, în ţările unde n'a dispărut încă respectul pentru bătrâni, la cari *politica* şi *politicianii* n'au sfărâmat încă *altarul Patriei*, pentru a aşezà acolo cultul favoriţilor, al minciunei, al hrapinismului,

al Străinismului, al Cosmopolitismului, al Corupţiunii, pentru a-l istovì pre sărmanul popor, singurul susţiitor al neamului nostru, pentru a slăbì şi a nimicì astfel sărmana Patrie, sau pentru a o sărăcì şi a o degradà. *Entusiasmul* pentru tot ce e frumos, mare şi sublim, par'că de geaba se luptă vreo câţivà, ca să-l reînvie, şi a pus zăbranicul de doliu pentrucă în inimile noastre s'a aşezat în locu-i ardoarea pentru câştiguri nedemne, pofte neistovite de parveniri pripite, setea de a ajunge cu orice preţ la poziţii extraordinare, la renume, fără nume, fără muncă onestă, de a ajunge pe un piedestal de *ruine sfinte.* Gloria lui *Erostrat* pre mulţi îi urmăreşte.

CAPITOLUL V.

Existenţa şi însemnătatea elementului românesc în Peninsula Balcanică prin tot evolul de mijloc.

De prima dată apar Romanii în Peninsula-Balcanică abià pe timpul răsboiului punic al doilea. Aproape trei secole le-a trebuit apoi Romanilor până ce aduseră ei definitiv toate ţările balcanice, toate popoarele traco-ilirice sub stăpânirea lor. Rezistenţa acestor popoare erà disperată, şi mult sânge s'au fost vărsat până ce tot Balcanul devenise o provincie romană. Mai întâiu fură învinşi după opt ani (78—71 înainte de Chr.) de luptă *Dardanii* şi *Tracii*. In acest răsboiu picase *Appius Claudius* în munţii Rodopei; după dânsul avem drumul de comers şi strategic vechiu roman, care se chemà „via Appia Claudia". *C Scribonius Curio* înaintase apoi până la Dunăre şi îşi agonisise după trei ani de luptă crâncene un triumf în Roma. *M. Lucullus* învinge pre Beşi, Bessieni sau Bossieni, deacolo numirea de azi a Bosniei [1]) în munţii lor, cuprinse oraşul lor *Uscudama*, îşi supuse coloniile greceşti de pe Marea Neagră şi-l finise răsboiul încă cu un triumf [2]). *Cotis*, cel mai puternic dintre toţi principii Tracien, domnitorul *Odriştilor* devenise în scurt încă învins şi supus armelor romane. Dar cu aceasta nu se sfârşise răsboaiele în Haemus şi în Rodope. Pe când în Tracia fură principii indigeni lăsaţi pe tronurile lor, având să salveze numai un tribut, de-

1) Vezi tratatul meu : „Despre originea cuvântului Bosnia" publicat în Revista pentru istorie archiologie şi filologie, organ al societăţii istorice române, Vol. XI, XII, 1911, Bucureşti.

2) Eutropim VI 2 şi 10 *Ef. Mommsen* Roem. Geschichte II, III, 283.

venise ţara între Haemus şi Dunăre, după ce fu ea cucerită de *M. Crassus* o provincie romană sub numele *Moesia* (anul 29 înainte de Chr.) Tracia fu definitiv ocupată abià sub împăratul *Tiberiu*, la anul 26 după Chr., când se resculară *Odrisii* şi alte seminţii balcanice în contra Romei, şi deveni încă o provincie romană [1]).

Tracia, această nouă provincie romană se estindeà până la Marea-Neagră, şi dela Marea-Aegeică până la Haemus. Sub *Deocleţian* şi *Constantin-cel-Mare* erà Tracia împărţită în şase părţi: 1. *Tracia* (cu capitala Filipopoli); 2. *Haemimontes* (cu capitala Hadrianopole); 3. *Europa* (cu capitala Heraclea sau Perinthus); 4. *Rodope* (Aenos, la litoralul Mărei-Negre); 5. *Moesia secunda*, dincolo de Haemus (cu capitala Marcianopolis, sau mai târziu Preslav), 6. *Schitia inferior*, Dubrudzia de azi cu capitala Tomi (Constanţa de azi).

Frontierele provinciei Moesia erau la început în Nord Dunărea, în Sud munţii Hemului, *Orbellius* şi *Scardus*, în Vest Drina şi Save, în Ost Marea-Neagră. De Balcanul ostic se ţineà o parte din terenul muntos până adânc în ţară, în Dacia transhaemică. Fluviul *Cebrus* forma frontiera între Moesia de sus şi Moesia de jos. Când *împăratul Aurelian* părăsise Dacia transdanubiană, adică *Dacia-Traiană*, cucerită de Traian, înfiinţase el în Moesia o nouă provincie adică „*Dacia-Aureliană*," care se estindeà dela *Utus* (astăzi Vid în vest de Plevna) până la *Cebrus* (astăzi Cibrica). Când împăratul Constantin-cel-Mare împărţise imperiul său cel mare în 4 provincii, înfiinţase el în Peninsula Balcanică prefectura ilirică cu două dieceze. La dieceza dacică aparţineau provinciile *Moesia-prima* la Dunăre şi Morava (cu capitalele Viminatium la revărsarea Moraviei), *Dardania* (Scopi), *Dacia ripensis* (Raţiaria, astăzi Arciar la Dunăre), *Dacia mediterana* (Sardica, astăzi Sofia), *Praevalitana* Montenegro, Albania cu capitala Scodra (Scutari de astăzi) şi o parte din *Macedonia salutaris* (Stabii). Partea cealaltă a provinciei sus numite (a diecesei dacice) cât şi Macedonia, Epirus, Tesalia şi Hellas întreagă erà supusă *Diecesei-Macedonene*.

Cum că toată partea de Nord a Peninsulei-Balcanice erà de tot despopulată prin nenumăratele răsboaie, e lucru învederat.

1. *Tacitus*. Annales III. 38. IV, 46.

Deaceea fondase Romanii în aceste ţări ocupate o mulţime de colonii, aşà d. e. în Moesia *Ulpia Ratiaria* (Arciar), *Ulpia Oescus* (la revărsarea lui Iscar), *Novac* (lângă Sistova), *Nicopolis ad Iatrum* (Nikrup), *Troesmis* (lângă Măcin). In Macedonia fondară ei *Colonia-Augusta, Iulia Philippi* (lângă Seres), *Byllis* în Epirus [1]), etc., etc.

In curând se atinse aci una de alta, în această peninsulă, cele două limbi universale ale imperiului roman, limba latină şi cea greacă. Aci erà frontiera între Orient şi Occident. In părţile nordice, în Bulgaria dunăreană (Moesia), Serbia şi Iliria (Bosnia, Herzegovina, Dalmaţia, Muntenegrul, Macedonia de astăzi), limba latină se înrădăcinase cu mare putere, pe când în Sud, mai ales spre litoralul mării, Tracia de Ost şi Sud, apoi întreaga Hellada erà mai des uzată limba greacă. Insă romanizarea indigenilor merse repede. In secolul al IV-lea erà *Nicetas* (Nichită), Episcopul de *Rameriana* (lângă Niş) un literat (istoriograf) latin. Episcopii din Marcianopole se uzară în corespondenţele lor cu conciliul din Chalcedonia (451) şi cu împăraţii bizantini de limba latină. Grecul *Priscus*, care traversase în secolul al IV-lea toată Peninsula-Balcanică dela un capăt până la altul, dela Marea Adriatică până la Marea-Neagră şi Dunăre, aminteşte că pretutindeni pe unde a fost ajuns el, a aflat vorbindu-se limba latină, atât în casă, ca limbă poporală, cât şi întrebuinţată în oficiu [2]).

In decursul timpurilor, prin mai multe secole, se desvoltase însă această limbă latină rustică vorbită de popor, neavând ea mai mult un sucurs şi o împrospătare dela Roma, în o limbă aparte, în o limbă latină proprie, pre care o aflăm noi amintită mai târziu la 579 de scriitorul bizantin (Theophilactos) *Teofilact*, cu cuvintele „torna, torna, fratre", şi care e dejà „limba românească".

Acest popor de origine latină, cu limba sa latină rustică, devenită acuma „*română*", s'a fost excelat prin toate secolile existenţeĭ sale până în ziua de astăzi, prin o energie şi putere uimitoare, prin fapte mari şi puternice, prin o capacitate răsboinică admirabilă, prin iniţiative şi întreprinderi impunătoare, însă totdeauna numai în serviciul străinilor, mai de grabă, ba

1. *Forbinger* I. b. c.
2. *Drinov*. Zaselenie . . . 25.

chiar absolut numai în avantajul străinilor şi în detrimentul său propriu; au luptat şi au prestat mai mult pentru mărirea, gloria străinilor, decât pentru întărirea, mărirea şi gloria a propriei sale rase. E de tot fatală această calitate în poporul român ce se trage ca o ursită rea, ca o boală hereditară din generaţiune în generaţiune, din secole în secole până astăzi, ce face să fim un popor de sclavi care naşte fii pentru robie, o calitate ce a făcut ca poporul român să-şi piardă acea poziţiune însemnată în Balcani şi în Ostul Europei, care i se cuvine şi la care ar fi putut altmintrelea ajunge foarte uşor şi ar stà astăzi în fruntea tuturor popoarelor din Orientul Europei.

Populaţiunea română a fost, deci, pe timpul imperiului roman, un corp întins şi neîntrerupt în întreg Balcanul. Dar în această continuitate al poporului roman se vârîse un cui, un element străin contagios, care produse o inflamaţiune şi apoi o cangrenă în corpul roman din Balcani, venì adică năvălirea slavă-bulgară, care împinse populaţia principală a Moesiei către munţii sudului, către Balcani, Rodop şi Pind. Negreşit că nu toată populaţiunea romană, transformată dejà în română, a trecut la năvălirea barbarilor, peste Dunăre în munţi; ci e natural şi logic, că partea cea mai mare, mai ales cea agricolă, a rămas pe loc. Astfel, aflându-se Românii pretutindeni în Balcani e şi explicabil că şi conducătorii (regii) români, atât cei de pe timpul primului cât şi al doilea imperiu româno-bulgar, puteau înfăţişà atâtea isbânde strălucite pretutindeni, fiindcă pretutindeni pe unde sosiseră ei aflară elementul românesc care îi susţinură în întreprinderile lor. Aşà se lăţise şi se întărise elementul românesc şi mai bine, prin răsboaiele purtate de regii români prin câmpiile şi şesurile Bulgariei, Serbiei, Bosniei, Herzegovinei, în scurt, prestre întregul Balcan. Şi acì au jucat ei, din secolul al 9-lea începând, până la venirea Turcilor, ba chiar şi pe timpul lor, până aproape în secolul al XVII-lea, un rol important. Dar mai ales important şi glorios pentru Românii din Balcani, a fost timpul Asaneştilor. Insă cu încetarea dinastiei a Asaneştilor a început elementul român din Balcani a da înapoi, a început a pierde încetul cu încetul din puterea, din valoarea sa importantă şi nefiind ei organizaţi nici politiceşte, nici bisericeşte, au început a se confundà parte în elementul, cel slav, parte în cel grecesc, astfel încât astăzi a devenit elementul român în Balcani enorm

de mic față de puterea sa numerică de odinioară, în necazul tuturor denegărilor și a tăgăduirilor, a istoriografilor fanatici slavi, cari ca să ridice gloria rasei slave (și mai ales a Bulgarilor) falsifică chiar și istoria, ne deneagă totul, nu numai rolul puternic ce a jucat poporul român în Balcani, ci chiar și existența noastră în Balcani de astăzi și de odinioară.

Vom înfățișà deci acì unele date istorice referitoare la existența Românilor și însemnătatea lor în Balcani, comunicate de unii istoriografi vechi, spre a dovedì netemeinicia și tendențiozitatea istoriografilor slavi și ai acelor inspirați de ei.

Cea dintâiu amintire despre o poporațiune de origine română în Balcani, o aflăm noi făcută în anul 515, despre o răscoală a populațiunii române din Moesia superioară sub *Vitelian* (510—520) în contra împăratului *Justin*, care nu puteà dà ajutorul necesar acestora în contra năvălitorilor barbari. Apoi îi vedem pre Românii din stânga Dunărei, pe la 530, în legătură cu *Cubrat*, regele Bulgarilor, apoi amintește despre Românii din Balcani, scriitorul bizantin *Teofilact*, despre care am amintit dejà mai sus. Acesta spune că în anul 579 generalii români *Martinius* și *Comentiolus* vrând să lovească pre Avari în Tracia, fură împiedecați dela aceasta prin o spaimă care intrase în armata lor. Căzând anume sarcina de pe spatele unui catâr, un soldat din urmă strigă către stăpânul dobitocului în limba patriei sale : *„torna, torna, fratre"* ; iar oastea toată, care contà din Români luând această chemare drept un strigăt de alarmă, o rupse la fugă.

Istoriograful croat *Vuk. Klaić* zice în opul său : Slike iz slavenske povjesti. Zagreb 1903, p. 37, că : „Când împăratul bulgar (? Aut.) *Simion* împresurase la anul 923, cu oastea sa (română) Constantinopol și negociase cu Bizantinii pentru pace, îi ieșise, împăratului Simion, Patriarchul înainte cu oficianții curții și cu tânărul împărat Roman Lacapeanul pe la *Poarta Blachernarum*, pentru a-l salutà.

De ce se chemà dejà pe la anul 923 acea poartă „Blachernarum" și nu Romanorum? Pentrucă acel cartier al Constantinopolei erà dejà pe atunci locuit, plin de Români și cumcă îndecomun populațiunea română erà pe atunci în Constantinopole foarte mare. La ocuparea Constantinopolului prin Turci, în anul 1453, se aflară în cetatea Constantinopol ca ostași 5.000 de Greci, 4.000 de Români și 2.000 de alte naționalități. (Vezi

capitolul de mai sus „Al doilea imperiu româno-bulgar" :). Chiar şi astăzi e populaţiunea română atât în Constantinopol cât şi în jurul Constantinopolului destul de mare. Sunt chiar o mulţime de sate şi comune române [1]).

Mai găsim în secolul al X-lea încă o întâmplare care, deşi e de natură politică şi socială, totuşi n'a putut ca să nu dee Românilor îndemnul şi să nu deştepte într'ânşii năzuinţa de a se manifestà ca popor deosebit şi independent atât pe terenul politic cât şi cel cultural. Această întâmplare este desbinarea prin răscoală a imperiului bulgar, într'unul răsăritean şi altul apusean, începută în 963 de către un comite puternic de sub poalele munţilor de nord a Hemului din ţinutul Târnovei, cu numele Şişman, şi îndeplinită în anul 969, prin patru fii ai săi : *David*, *Moisi*, *Aron* şi *Samoil*. Această desbinare a fost provocată nu numai de ambiţiuni personale şi familiare şi de certe între membrii mai însemnaţi şi mai cu trecere din clasa cultă şi dirigentă a principatului româno-bulgar din ost, ci mai vârtos de dualismul populaţiunii lui ; de cele două elemente principale ce-l compuneà, de Bulgaroslavi şi de Români. Poporaţiunea românească din imperiul bulgar ajunse pe timpurile acestea la oarecare vigoare prin înfiriparea rămăşiţelor din clasa desnaţionalizată cultă şi dirigentă. Şi ea îşi căutà să iee un teren de răsuflu mai liber şi de desvoltare mai nestânjinită. Acesta este motivul principal al desbinării imperiului bulgar. Titlul de *comite*, iar nu de „Ban" sau „Jupan", sau de „Marele-Jupan", precum îl aveau Slavii din vestul Balcanului, ce îl purtà familia acestor patru fraţi [2]), ne probează că această familie erà română de origine. Deaceea se şi razimă ea în toate întreprinderile sale, pe acele ţări şi ţinuturi, unde poporaţiunea română se aflà în precumpănire, ca în munţii Emului şi prin Macedonia, Tesalia şi Epir.

Un contimporan, *preotul Cosma*, ne spune în cuvântările ce s'au păstrat dela el, că toată mişcarea aceasta a fost viu secondată şi susţinută de Paulichiani, adică Patereni. cari erau aproape toţi Români, şi cari nu puteau suferì pre toţi aceia cari asupreau şi storceau poporul [3]).

1 Vezi *I. Naniţescu:* Românii din Turcia Europeană, Bucureşti, 1895.

2. Γεωργίου τοῦ Κεδρηνοῦ, Ξυνοψις τῶν ἱστοριῶν, edit. Bonn. Vol. 2, p. 333—346, 445,

3. Archiv za poviestniku ingoslavensku t. 4, Agram, 1857 p. 71—97, C. Jireček Geschichte der Bulgaren. Prag. 1876, p. 176, 191.

Cum că poporaţiunea românească, mai ales cea din munţii Hemului şi circumvecine, aveà pe timpurile acelea aspiraţiuni naţionale şi că se pusese în mişcare pentru realizarea lor, ni-o indică renumitul Κεκαυμένος (Păţitul), scriitorul bizantin de pe la începutul secolului XI-lea, Acesta cunoşteà foarte bine pre Români fiindcă familia lui petreceà pe la anul 967 în Macedonia, iar el erà născut şi crescut acolo. In scrierea sa despre „strategie" (στρατηγικὸν), se plânge el amar asupra Românilor, şi, măcar că ei erau acuma supuşi imperiului bizantin împreună cu toţi Bulgarii până la Dunăre, tot presupuneà el, că ei nu se vor îndestulà mult timp cu această stare de lucruri, şi deaceea atrage el atenţiunea Grecilor asupra Românilor şi, după ce vorbeşte despre luptele ce le avură Grecii cu *Samuil* (ep. 169—170), şi după ce mai aminteşte şi de încercarea din anul 1040 a lui *Alusian*, fiul lui Aron, şi a lui *Deleanu*, nepotul lui Samuil, de a se emancipà de sub jugul grecesc, zice: „Vă vestesc vouă să nu credeţi Românilor de loc. Şi dacă s'ar mai iscà cândvà vreo răscoală, şi ei tot ar făţărì în bine şi credinţă, jurându-se lui Dumnezeu că o vor păzì, voi să nu le credeţi..... şi dacă se va mai iscà cândvà o răscoală, în Bulgaria, precum v'am zis mai înainte, şi dacă iar ar mărturisì că sunt prieteni şi ar jurà pe aceasta, să nu le credeţi" [1]). Acest sfat atât de lămurit nu le-ar fi dat Kekaomenos Grecilor, dacă el n'ar fi fost informat bine, şi dacă n'ar fi cunoscut precis încotro ţinteau şi ce voiau Românii dela răscoala fraţilor David, Moisi, Aron şi Samuil. Şi aceeace e tot remarcabil, e că tot nişte fraţi Români au fost şi aceia, cari au răstaurat nimicitul imperiu bulgar, dar acuma mai mult în numele Românilor ca mai înainte.

Apoi se face amintire în anul 976 de către *Codrenus* [2]) că în luptele căpitanilor româno-bulgari, regele român *David*, urmaşul lui Simion I, care se luptà în contra împăratului Vasile II

1. Kekaumenos Stratagicon et inerti scriptoris. De officiis regios libellus, edit. B. Wass lowsky et V. Jernstedt. Pertopoli 1896, p. 74. Παραγγέλλω οὖν ὑμῖν ἵνα μὴ πιστεύητε τουτοῖς (Βλάχοις) τὸ σύνολον. Καὶ εἰ γένητον μὴ πιστεύετε αὐτοις..... Εἰ δὴ καὶ ποτε γενησεται ὀνταρσια είν Βουλγαριαν, καδώς προείφεται, καὶ εἰ φίλου σου ὁμολογοῦσιν εἶναι. εἴ καὶ ομνινται, μὴ πιστεύς ηραὐτοὶς. *Oncıul D.* Dr. Teoria lui Revsle, în Convorbiri literare XIX pag. 271.

2. *Codrenus* II. 435.

al Constantinopolului, fu ucis, precum am amintit mai sus, în Macedonia între *Castoria* şi *Prispa*, lângă un stejar frumos (καλὰς δρῦς) de către nişte Valachi nomazi, adică păstori cari se purtau cu oile prin acele locuri, ce erà patria lor.

O importantă amintire despre Români ca massă compactă şi puternică şi ca stat pentru sine se face dejà în secolul X-lea. Vasile, poreclit Bulgaroetanul (876—1025), dăruieşte, după urcarea sa pe tronul bizantin, domnia preste Vlachii din Helada care se chiemà „*Vlachia magna*" şi cuprindeà în sine Tesalia cu ţinuturile de sud, unui *Nicoliţă* (probabil că şi acesta a fost român, cel puţin după nume). In această Vlachie-magna, se zice că se lăţise Românii teribil şi că înmulţindu-se se estinsà ei preste Albania şi Macedonia. In răsboaile posterioare ce le avuse Bosnia cu vecinii şi mai ales cu Ungaria, se strecurase foarte mulţi din aceştı Români din Macedonia și Albania şi în Bosnia, Herzegovina (Hum) şi Dalmaţia. Tesalia erà dejà pe atuncia în secolul al X-lea, e şi astăzi preponderant română şi prin aceasta se explică de ce această ţară îşi schimbase dejà în secolul al X-lea numele eı clasic ce-l avuse înainte de „Tesalia" în „România" sau „*Vlachia-magna*". Aceasta e prima ţară independentă a Românilor din Balcani dela anul 976 cunoscută în Istorie.

Acelaş împărat, voind să nimicească puterea româno-bulgară, făceà în toţi anii câte o expediţiune în inima Românilor, adică în ţara care se întindeà dela regiunile *Ohridei*, râul *Drinul-Negru* şi tot Pindul care percurge întreaga Macedonie dın Nord în Sud. Samuil, regele româno-bulgar, pentru a scăpà de această invaziune imperială, întăreşte o trecătoare ce se aflà între *Cleidon* şi *Câmpulung*. Tot aşà e amintit şi un alt oraş cu acelaş nume „*Câmpulung*", la anul 1420, lângă Filipopol, în Tracia, şi satul „*Ciumârla*" din Bulgaria, unde erà Muza bătut de fratele său Mohamed ce venise din Asia Mică; apoi locul „*Călugăreni*", tot în Bulgaria. Aceste numiri româneşti şi multe, multe altele prin Tracia, Bulgaria, Serbia, Macedonia, etc. ne arată precis locuinţele Românilor ce erau dejà pe acel timp resfiraţi şi lăţiţi preste tot Balcanul. Faimosul istoriograf al Bulgarilor C. Jireček nu ştie nimic despre aceste date, fiindcă aceste date privesc direct pre Români pre cari el nu-i cunoaște, nu-i află pe nicăieri, nu-i poate suferì, cari n'au după ştiinţa sa erudită, nici o istorie acì în Balcani.

Tot Codrenus mai adaogă, în un alt loc, că în o altă luptă petrecută în anul 1016 între împăratul Vasile II şi Ioan fiul lui Aron, în aceeaş regiune, aflând spionii (iscoadele) lui Ioan că însuşi împăratul ar venì asupra lor, alergară înspăimântaţi către oştirile sale, strigând : ,,vgiţi, vine împăratul" şi toţi o rupse la fugă împreună cu Ioan. Cuvântul ,,vgiţi", care este redat de scriitorul bizantin' prin Βεξεῖτε aparţine limbei macedo-române şi arată deci că armata lui Ioan (regele româno-bulgar) erà compusă, ca şi cea mai sus arătată, a lui Martinius şi Comentiolus exclusiv din Români, din oameni ai acelui popor pre care îl întâlnim tot în regiunile munţilor ale Macedoniei şi ale Bulgariei, luptând acuma în contra Bizantinilor, pe când mai înainte au fost ei luptat pentru Bizantini. Şi despre *acest* fapt istoric tace mereu Jireček faimosul istoriograf al Bulgarilor, dar pentru aceea nu uită el a rumegà în lucrarea sa, pamflet amintită mai sus, că regile Simion, Petru, David, Moisi, Aron, Samuil şi Alexiu au fost toţi Bulgari, *curaţi* Bulgari [1].

In anul 1019 după supunerea desăvârşită a imperiului bulgar, organizează împăratul Vasile II biserica română-macedoneană, lăsându-i forma naţională-română, numind acì pre un Episcop în scaunul *Ohridei*. Prin hrisovul dat cu această ocaziune, dispune împăratul direct ca, *Vlachii din întreaga Bulgarie, apoi cei din Vidin, Belgrad până la Ianina* (în Epir) să fie supuşi autorităţii bisericeşti ai acestui Archiepiscop [2]. Prin acest decret, e recunoscut în modul cel mai eclatant, chiar de către împăratul Vasile II, că Balcanul e plin de Valachi, că ei există nu numai în toată Bulgaria, ci şi în Vidin, în Belgrad (aceste două oraşe sunt însemnate numai ca pars pro toto, ca capitale ale unor teritotii a Bulgariei de Vest şi a Serbiei), şi în jos până în Albania, Epir, Macedonia şi Tesalia.

O altă mărturisire despre lăţirea Românilor prin câmpurile Tesaliei şi a Macedoniei o găsim la scriitorul bizantin *Kekaomenos* (în jumătatea a doua a secolului al XI-lea). El ne descrie cel dintâiu, faptul mai însemnat prin care Românii se introduc în istorie

1. *Const. Jireček* Die. Geschichte der Bulgaren. Prag. 1876, g. 189—200.

2. Xenopol. Istoria Românilor. tom. X. p. 198. *Golubinski, Nicetas Choniatis* · Καὶ λαμβάνειν τὸ κανονικὸν αὐτῶν πάντων, καὶ τῶν ανὶ πᾶσαν Βουλγαρίον Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρβάρειον Τουρκῶν, ὅσοι ἐντὸς Βουλγαρικῶν ὅρων εἰσίν.

şi anume, la descrierea revoluţiunii ce o făcură Românii împotriva bizantinilor din anul 1066 sub *Constantin Duca* (1059—1067). In această revoluţie, două cetăţi din cele mai tari dela hotarele despre Vlachia-magna şi Macedonia, şi anume: *Seroia* şi *Chitru* căzură în mâinile revoluţionarilor români.

In timpul împăratului *Alexios I Comnenul* (1081—1118), ne spune fiica lui, *Ana Comnena*, vestita istoriografă al acestei împărăţii, că un Valach cu numele *Putilus*, înştiinţează pre împăratul ce stăteà la *Anchialos*, că Cumanii ar fi fost călăuziţi de Valachi, prestre trecătoarele munţilor Balcani, ceeace dovedeşte că Valachii erau în aceste părţi, adică în toată Bulgaria, Tracia şi mai cu seamă în părţile sudice între Balcani şi Rodope (ţară mai târziu numită Rumelia), la ei acasă şi în masse compacte, de oarece Românii făceau pretutindeni pe acì pre călăuzi şi pre spioni. Nici despre acest fapt istoric nu ştie nimic C. Jireček faimosul istoriograf al Bulgarilor.

Către anul 1170 călătorul *Veniamin de Tudella* pomeneşte despre Valachii din Tesalia, în descrierea călătoriei sale spre Palestina. El spune despre dânşii următoarele: „Dincolo de râul *Sperehios* se începe *Valachia*, ai cărei locuitori aşezaţi pe munţi îşi dau numele de *Valachi*. In iuţeală sunt ei asemenea căprioarelor. De pe munţi se pogoară ei în Grecia pentru pradă şi hoţii. Nimeni nu cutează a-i înfruntà în răsboiu şi nici un împărat nu i-a putut biruì".

Cantacuzen vorbeşte de nişte Valachi cari locuiau pe muntele Rodope. Tot deasemenea ne arată scrisoarea lui *Henric*, administratorul imperiului latin din Constantinopol, către papa Inocenţiu III, în care îi povesteşte prinderea împăratului Balduin de către *Ioniţă*, că Valachii ar locuì în munţi dincolo de Adrianopole [1]), aşa dară pe teritoriul între munţii Rodope şi Balcani în Rumelia orientală de azi sau Tracia vechie. Şi nici despre acest fapt istoric nu ştie nimic savantul (?) C. Jireček, faimosul istoriograf al Bulgarilor, deşi D-lui se ocupă în opul său pamflet mai sus citat „Geschichte der Bulgaren" cu mare predilecţiune cu istoria înfiinţării a imperiului—după dânsul—„*pur bulgar*", înfiinţat — tot după susţinerea sa — de fraţii „*bulgari Asen*" şi nu „Asan".

---

1. Citat de *A. D. Xenopol* în Istoria Românilor, tom. II, p. 198—200.

Toate amintirile istorice de până acum despre poporul Vlachilor, îl arată mai cu seamă, ca locuitor al munţilor (Balcani, Rodope, Pind, Alpii Dinari, etc.), parte numindu-l chiar nomad, precum sunt de obiceiu locuitorii munţilor, cari se îndeletnicesc cu păstoritul. Este destul de interesantă şi descrierea rabinului *Veniamin Tudella*, care corespunde din punct în punct pe deplin cu aceea pre care o face *Nicetas Choniates*, un alt martor ocular, despre caracterul şi obiceiurile acestui popor. El zice : „Impăratul găsì cetăţuile şi satele lor întărite prin nouă metereze, iar apărătorii lor acăţaţi pe înălţimi după chipul cerbilor, cari săreau ca şi caprele prestre prăpăstii şi nu primeau nici o luptă făţişe [1]).

Autorii veacului de mijloc pomeneau însă în felul lui Veniamin şi despre regiuni întregi cari purtau numele de Vlachia în sudul Balcanului şi toate aceste regiuni se estindeau în părţile muntoase ale peninsulei,.

Aşà aminteşte *Nicetas Choniates* despre o Vlachie mare (Μεγάλη Βλαχία), numită şi „*Romania*" ce cuprindeà toată Tracia de astăzi, adică tot teritoriul între Balcani şi Rodope (Rumelia-Orientală), pre care Turcii o numeşte şi astăzi încă „*Rumili*". Acì formà odată elementul românesc sâmburile întregei populaţiuni. Şi astăzi se află încă pe sub poalele Balcanului (Hemului) şiruri de sate româneşti ce se estind până la Constantinopol [2]). Chiar şi însuşi Stambul posedă şi astăzi încă o populaţiune considerabilă română, unde se află şi o şcoală română, cu toată îndosirea, cu toată ascunderea istoriografilor panslavişti [3]) şi ai celor influenţaţi de ei [4]).

1. *Xenopol :* Opul citat mai sus.

2. *I. Neniţescu :* „Dela Românii din Turcia Europeànă" Bucureşti, 1895

3. *C. Jirecek* : Geschichte der Bulgaren. Prag. 1876, apoi Rocki, Drinov, V. Grigorović. profesor la Universitatea din Odessa. Zahariev Stefan, A. Popov, E. Golubinski : Istoria bisericii sârbo-bulgărească şi română, Moscova 1871, Makusev, Rakovski, Marković Stefan : Descrierea Bulgarilor-macedoneni. I. Cvijić. Gjorggević : Naselenje Romune u Srbiju, etc., etc.

4. *Weigand Dr. Gustav*: famosul profesor pentru studiul dialectelor româneşti de la Universitatea din Lipsca, despre care zice G. Paşcu în „Arhiva" Iaşi, pe anul 1908, No. 4, p. 191, sub notiţa „Oracolul dela Leipzig) foarte adevărat, că „*n'are nici o ideie despre fonetica limbei româneşti şi totuşi are pretenţia de a studià dialectele româneşti*, ba chiar de a învăţà pe alţii (pe Români) dialectica română ; arată în toate scrierile sale pe unde tratează el despre Români, şi pe cari le voiu enumerà mai la vale, o veneraţiune direct exagerată pentru Slavii săi din Balcani: iar pe altă

Se ştie că în primele secole ai evolului de mijloc au existat în Balcani trei principate româneşti, care au avut

---

parte o ignoranţă şi o superficialitate îngrozitoare, o rea voinţă revoltătoare şi o tendenţiozitate neîntrecută, pentru tot ce e Român, neîntrecută chiar şi de Slavii cei mai tendenţioşi şi cei mai fanatici. Şi aceste toate în numele gloriolei, cu care se laudă poporul german, ca *„Deutscher Ernst“*, *„Deutsche Genauigkeit“*, *„Deutches probates Wissen“*, etc. şi cu cari fraze goale şi „lăudări de sine“ nemţeşti ne-am deprins şi noi Românii de a lăudà obrăznicia şi închipuirea exaltată germană, poporul german şi tot ce e german.

Ei bine, în toate scrierile sale, în cari D. Weigand se ocupă cu Românii din Balcani (ba şi cu cei din Bucovina şi Transilvenia), pe lângă multe alte neadevăruri, năsdrăvănii, elucubre tendenţioase şi fantastice din visurile sale proprii germane, etc., cu cari debutează D-sa cu atâta neruşinare în public, scoboară el totdeauna numărul Românilor din Balcani, pretutindeni, în un mod cu totul neadevărat şi foarte simţitor şi-l arată pretutindeni în mod tendenţios cu mult mai mic, de cum îl arată chiar Slavii şi Grecii, cari au interes de a ne arătà cât se poate de puţini în Balcani, şi umflă, nu ştiu din cari motive nobile, poate din cele sunătoare, ţinându-se negreşit morţiş de principiul oamenilor celor mari (?) în ştiinţă (?), care sună: *„cine mă plăteşte mai mult pe acela îl servesc* (?) *mai mult“*, numărul cel al Slavilor şi al Grecilor, pe acolo pe unde nu există nici îndoială că sunt mai mulţi Români sau Albanezi. Ba mai mult încă, D-lui se ridică pe piedestalul înalt al unui *„mare profet“* şi dela înălţimea spiritului său german profetic (Hellseher), prooroceşte el (în scrierea sa „Pamflet“: Die Rumaenen und Aromunen in Balkan) pieirea grabnică şi totală a elementului românesc din Balcan, negreşit în favoarea Slavilor şi mai ales a Bulgarilor, pentru care popor, D-l Weigand—care aparţine rasei superioare (hochwertig) germane, cu ochi albaştri, cu păr blond are mare slăbiciune. Această slăbiciune va fi venind desigur dela o subvenţiune anuală, mai grasă decât acea de 10.000 de lei ce o capătă el dela România. Se vede, deci, că dialectica (?) şi ştiinţa (?) ce o face d-sa prin Balcani se cam renteazà foarte bine, fără ca D-sa să fie şi un Jidan. Insă din această înălţime profetică a spiritului său *german*, D-sa nu ne prooroceşte *ceva*, şi aceasta ar fi pentru toţi învăţaţii, şi mai ales pentru români, cari sunt adoratorii umili a lui Weigand adică pentru *„Weigandiştii-români“*, de mare interes, şi anume: când va căpătà D-sa *„doaga“* ce-i lipseşte, şi când se va lăsà D-sa de o ocupaţiune pentru care D-sa n'are nici cea mai mică aptitudine şi înşeală numai lumea germană şi cu părere de rău şi multă lume română, care nu-l poate controlà. Dovadă că acest personagiu trece pe la unele reviste şi instituţiuni culturale române, ca d. e. *Junimea Literară* din Cernăuţi, dar mai ales la forul suprem al culturii şi literaturii noastre române, la *Academia Română* din Bucureşti, de un „mare învăţat“, de un literar de mare valoare, de om cinstit şi de filoromân; iar la unii Români diletanţi şi cârpaci în istoria şi literatura română (la ignoranţi) chiar şi de *„savant“*.

La sărmanul român Bei dem dummen Wallachen cât de uşor capătă un Străin la el *„titule mari“*, şi *„poziţiuni înnalte“*, cu cât devotament, cu cât servilism se închină Românul sărmanul mereu, mereu la tot ce e străin, fie acel străin chiar şi cel mai mare prăpădit, cel mai mare boländ, cel mai mare duşman.

o durată aproape de 7 secole, adică până la începutul secolului al XVI-lea cu numele de: Principatul *Mare-Vlachia*, Prin-

oricum numai „străin" să fie, căci deja ca atare valorează el în toată privinţa mai mult decât oricare Român bun, muncitor şi onest.

Aceste două centre de cultură şi de literatură română, Cernăuţi şi Bucureşti, cu forurile lor înalte literare: „Junimea Literară" şi „Academia Română", n'au voit să primească dela mine nici o lucrare (care erau nişte studii şi cercetări serioase, ce priveau unele chestiuni necunoscute încă şi importante din viaţa românească medievală, din istoria română de odinioară ale ţărilor Bosnia şi Herzegovina, etc.) spre publicare, pentrucă judecătorul infalibil şi sfânt (pentru aceste două institute) în chestiuni de literatură românească, carpaciul din Lipsca, dăduse în scrierea sa pamflet, întitulată: „Die Aromunen in Bosnien," publicat ca adnex în XIV ter Jahresbericht des Institutes für rumanische Sprache. Leipzic, 1908, p. 171 un verdict sdrobitor—aşà o crede D-sa—asupra lucrării mele: „Românii din Bosnia şi Hrzegovina în trecut şi prezent" publicat mai întâiu în Analele Academiei Române, secţia istorică pe anul 1904, apoi publicat şi ca o broşură separată la „Tribuna" în Arad, 1906; pentruca aceste două instituţiuni litarere româneşti, aveau mare grije să nu supere cumva amorul propriu al acestui mare personagiu, ca să nu păcătuească cumva în contra sentinţei rostite cu atâta autoritate de către „oracolul sfânt" din Lipsca. rostită de către o instanţă atât de *autentică* în dejudecarea valorii asupra lucrurilor literare româneşti. şi atât de *decisivă* pentru dirigearea şi desvoltatrea literaturii româneşti, pentru precizarea gustului bun, a spiritului independent şi naţional în literatura română, pre care le reprezentă cu atâta ardoare acceste două focare de literatură română. Ele n'au putut să admită mai *mult* publicarea lucrărilor mele posterioare, condamnând a priori înainte tot ce ar mai ieşi din pana mea de oarece le stă neîncetat „*Sabia lui Wigand şi nu a lui Damocle*" deasupra capului lor, cu sentinţa olimpică fatală: ca lucrarea mea.... „*liegt tief, tief unter jeder Würde der Beachtung und unter jeder Kritik.*"

Da! da! Sentinţa străină. fie dânsa cât de proastă, cât de tedenţioasă, cât de invidioasă şi lipsită de orice temeiu, ea e sfântă pentru inteligenţa noastră română înstrăinată, pentru corifeii noştri mari din centrele culturale româneşti.

De oarece acest srtăin, duşman mare al Românilor, dar ascuns şi foarte rafinat, a condamnat ca german o lucrare curat *românească*, bătându-şi ca german chiar şi joc de simţimântele mele româneşti, scriind în „Pamfletul său mai sus amintit, cuvintele: „er kann wohl ein grosser exaltirter Rumaene, aber kein „forcher" sein.... pentru care cercetări, tocmai el, marele „*cârpaciu*" din Lipsca, n'are nici cea mai mică aptitudine, zic, după ce el a condamnat o lucrare serioasă. onestă, profundă, pre care el nici nu e apt să o priceapă, dar totuşi exprimându-se despre ea în termenele cele mai triviale, după cum se şade unui profesor universitar şi învăţat german din Lipsca; după ce acest cărpaciu s'a obrăznicit chiar de a da şi lecţie de conduită Academiei Române, pentrucă dânsa a îndrăznit să publice lucrarea mea mai sus amintită în Analele ei, fără să fi cerut mai întâiu permisiunea lui prealabilă, apoi aceasta a fost suficient, totodată şi cauza cea mai justă, ca aceste două focare de literatură română, dar mai ales Academia Română să mă condamne şi dânsa la rândul ei denegând de acum înainte a priori absolut toată valoarea

cipatul *Mica-Vlachie*, şi Principatul *Vlachia de Sus* sau *Ano-Vlachia.*

---

pentru orişice aşi mai scrie deacum înainte, afară doar dacă acea scriere va avea graţia deosebită să capete aprobaţiunea prealabilă a *„oracolului sfânt”* şi infalibi din Lipsca.

Va să zică Academia Română, forul suprem al ştiinţelor române, la cari noi Românii de pretutindeni ţinem cu atâta veneraţiune, în care ne bazăm cu atâta încredere în toate acţiunile ei, în toate producţiunile ei literare, pe care o ţinem de un institut eminamente *naţional*, cât şi obiectiv, unde credem că avem capacităţi cari pot face onoare nu numai nouă, ci şi altor Academii ştiinţifice din Europa, şi care are deja un trecut de atâtea decenii de activitate, n'a ajuns încă nici astăzi şi aceasta trebuie cu durere să o constatăm—acolo, unde am crezut că se află unde ar trebui să se afle, adică : pe picioarele sale proprii, independente de influenţele străine. detestabile, ruşinoase, independentă cel puţin de acei străini, cari sunt cei mai nemernici, cei mai ignoranţi şi totodată cei mai mari duşmani ai neamului nostru. Oare această calitate fatală e baza solidă a Academiei noastre, pe care se poate clădi o cultură, o ştiinţă puternică naţională românească ? ?

E foarte caracteristic această aparenţă în acţiunea forului nostru suprem literal-naţional. Aceasta ne arată în un mod foarte drastic situaţiunea tristă, gradul de cultură naţională, de independenţă în toate acţiunile ei, la care s'au avântat, adică nu s'au avântat această instituţiune naţională prin atâtea decenii de ani de când există ea.

Şi aci avem iară o dovadă eclatantă, care afirmă vorbele mele de mai sus atât de des rostite şi susţinute, că Străinismul, Străinismul, e cangrena nimicitoare care a intrat deja în toate arterele de viaţă a poporului nostru, care a infectat dejà toată România—tot statul român—până ce şi institul nostru naţional suprem de ştiinţă, unicul pe care îl credeam încă curat şi neinfectat.

Să mai înfăţişăm şi un alt exemplu caracterestic al Academiei Române. La anul 1905 am concurat cu un op mare (600 de pag. lit. Garmond) cu un conţinut profund filozofic, tratând o chestiune care e unica în felul ei în toată literatura română, pentru o parte mică din premiul Năsturel de 5000 lei. Nu ştiu întâmplarea sau calculul precis al zeilor din Olimp (Acad. Român.) a voit, ca odată cu lucrarea mea să concure la acelaşi premiu, şi o altă lucrare, cu text german întitulată „Etymologisches Wörterbuch”. Negreşit, că opul „Puterea credinţi şi operaţiunea ei magică,” scrisă de un om necunoscut, obscur, fără titule pompoase, şi încă la cea scrisă de un om din Bosnia, pe unde nu cresc *„Români de frunte,”* a trebuit să pice, faţă de o lucrare care avea dejà acel avantaj mare, că erà scrisă în o limbă străină—de şi concurentul e un român neaoş şi nu trăieşte între străini—apoi că erà scrisă nu de un simplu muritor ca mine, ci de un profesor dela o Universitate şvabo-austriacă-ovreiască şi, în fine, avantajul şi meritul cel mai mare erà că lucrarea erà scrisă de un membru al Academiei Române, adică de unul din Zeii olimpici. Mai ştim şi aceea că lucrarea : *„Puterea credinţei......* care e de o valoare incontestabil superioară valorii opului rival, a fost predată spre recensiune de către Academia Română, poate cu intenţiune unui spirit atât de greoi, încât sub greutatea acestui spirit a trebuit să fie turtită sub picioare toată „Puterea credinţei şi toată operaţiunea ei magică”.

In secolul al XII-lea limitele *Marei-Vlachiei* au cuprins în Nord Macedonia de sud, estindu-se până în sud până la Olimp şi

---

Această reccensiune (erà negreşit atât de dificilă sau poate atât de superfluă, cum vreţi, încât ca dovadă pentru aceasta avem împrejurarea că până azi nu s'au aflat încă nici unul din toţi românii literaţi, filozofi, savanţi, etc. pe cari îi avem, mulţi, chiar foarte *mulţi* în toate ramurile, aşà cel puţin ne place a ne lăudà cu o gură mare, deşi acest op a apărut dejà în anul 1900, care ar fi îndrăznit să o facă, să o dee :), a fost încredinţată unui bărbat care n'are absolut nici pricepere pentru o chestiune, cu *totul nouă*, atât de sublimă şi atât de excepţională în toată literatura română. Apoi e şi mai ceva : acest sărman recensent, se află în mare perplexitate (nedumerire), adică, el erà însuşi un ex-colegă al fericitului concurent profesor dela aceeaşi universitate.

Sub astfel de împrejurări rezultatul grandios al reecnziunei, erà deci cu siguranţă de prevăzut, căci el erà deja din capul locului precizat. Aci n'a concurs *opul* ci *persoana*, ergo, erà lucrul natural să fiu respins. Şi aceasta înseamnă promovarea ştiinţei serioase din partea Academiei Române din Bucureşti.

Cum că lucrarea rivală *„Etymologisches Wortebuch"*, premiată de Acad. Rom., e o lucrare foarte modestă faţă de valoarea lucrării mele respinse, aceasta se poate vedeà şi din expunerile revistei *„Vieaţa Nouă* a lui Densuşianu din 1—15 Aprilie 1909.

Cine nu crede, să poftească a cetì lucrarea mea şi lucrarea premiată : *„Etymoogisches Worterbuch"* şi făcându-şi singur opiniunea sa fără concursul benevol al Acad. Rom. sau a galantului *recenzor*, exprofesorului nedumerit, va aflà numai decât că Academia Română s'a excelat de astădată în un mod deosebit prin obiectivitatea ei. Şi câte alte acte de soiul acesta se vor mai fi aflând la rebuşul obiectivităţii Academiei Române din Bucureşti ?

Da ! da pâră veche ! Nu cu de aceste calităţi se fac lucruri mari, se ajunge progresul adevărat.

In scurt, iată care e convingerea mea formată din multe, multe experienţe ce le-am adunat prin toţi anii de călătorie de studii prin România, şi din studiul meu social moral fiziologic făcut asupra *„României moderne"*. „România-modernă e stăpânită de un regim, de o judecată, de o simţire în care un simplu capriciu, joacă dejà rolul decisiv pretutindeni acolo, unde seriozitatea, un suflet curat, intact, o judecată profundă, ar trebui să fie motorul adevărat al tuturor acţiunilor mari şi importante ; în cari nu darurile fireşti ci legăturile de familie. *de partidă,* de acastă de prietenie, de linguşire, în care nu adevăratele calităţi de fond, ci calităţi pur exterioare, şi calităţi de a ajutà oligarhiei, de a trăi uşor, neted, fără muncă şi nu de a munci în mod onest, hotărăşte vrednicia talentului, al caracterului intact, onestitatea şi situaţiunea socială a individului".

Poate că mulţi din amabilii mei lectori nu vor crede, şi vor zice că exagerez. Ei bine ! Binevoiţi atunci de a plecà în România-modernă, binevoiţi a face pe acolo studii şi cercetări severe ca şi mine, şi cine va aveà spiritul de observare va vedeà şi mai mult decât mine, va vedeà lucruri şi mai triste şi mai amare.

Dar să revenim iară la tema noastră de mai sus, la renumitul nostru „dialectist " şi „supersavant," adică „supracârpaciul" din Lipsca.

Poate că unul sau altul din amabilii mei lectori va dori să ştie prin ce scrieri

munţii Combonieni, până la râul Sperchios şi oraşul Lamia, adică cuprinzând Tesalia [1]), care erà plină, întărită de casteluri, Etolia

şi ce opere anume s'a făcut acest faimos savant german şi atât de mare filoromân atât de indispensabil pentru literatura noastră română. pentru dejudetearea, valoarei a lucrurilor scrise de către un scriitor român, asupra Românilor din Balcan i şi tot odată prin cari merite mari şi deosebite, a devenit el atât de nemuritor pentru întregul popor român, pentru aceea citez aci toate lucrările lui pe unde tratează el despre Români, şi anume:

1. *Die Sprache der Olympo-Wlachen*, Leipzig, 1888.
2. *Wlachho-Meglen*, Leipzig, 1892.
3. *Die Aromunen* Band II 1894. Band I 1895.
4. *Rumaenen und Aromunen*. Leipzig, 1907.
5. *Rumaenen und Aromunen* in Bosnien; un „adnex pamflet" la lucrarea sa, intitulată „XIV Jahresbericht des Instituts fur rumänische Sprache, Leipzig 1908. E o scriere foarte tendenţioasă, plină de ură. de invidie, plină de expresiuni de tot triviale, ce pot ieşi numai din pana unui profesor german din Lipsca care se ocupă cu dialectica română, toate la adresa lucrării mele: „Românii din Bosnia şi Hrzegovina," apoi mai vine:
6. Un „*Articol-batjocură*", o traducere proprie din adnexul mai sus amintit în o limbă româneasvă proastă şi de tot stâlcită, publicată în revista literară din Cernăuţi „Junimea Literară" pe anul 1908. No. 7—8, p. 139.

Dejà titulatura ce a dat el scrierilor sale, precum: Olimpo-*Wlachen*, *Wlacho*-Meglen, Aromunen, Rumanen und Aromunen, etc., ne arată o ignoranţă totală ridicată la potenţa critică, în chestia despre care vreà el să scrie cu toată forţa. Mai întâiu de ce „*Aro*munen" şi apoi imediat în o fugă de respiriu german „*Ru*manen"? Unde e consequenţa şi logica omului serios german? Unde e ştiinţa cea serioasă germană? De ce zice el odată „*Ro*munen" şi imediat „*Ru*manen"? Nu ştie oare faimosul cunăscător (?) al „dialectelor române". D-l cârpaciu din Lipsca, că noi nu ne numim nici „Rumăn" nici „Romun" ci simplu „Român", deci dară nu „Rumaenen" nici „*Romunenen*". ci „*Romaenen*". Apoi e ceva cu totul revoltător să citeşti în aceste scrieri neadevărurile, năzdrăvăniile,. fanteziile sale proaste germane cu cari debutează acest semiînvăţat german în public, tratând chestia românească din Balcani. In aceste scrieri se poate zice cu tot dreptul, pamflete, afli o superficialitate revoltătoare, o ură şi o rea voinţă de tot josnic şi totdeodată ridicolă, la adresa Românilor din partea unui atare om pitic, ce se umflă ca şi o broască ce vrea să întreacă pre un munte, ca şi când existenţa şi viitorul Românismului ar decide de la bunăvoinţa D-sale, apoi o tendinţă de tot grosolană. dar toate acestea exprimate „ex profeso", adică ca profesor dela Universitatea germană din Lipsca, cu o obrăznicie nemai pomenită. In aceste scrieri preamăreşte el Slavismul şi Grecismul din Balcani până la al 10-lea cer, negreşit pe contul nostru. In acele scrieri ne-au făcut faimosul învăţat şi filoromân, cârpaciul Weigand, numai de râsul şi batjocura lumii, şi totuşi Românii, sărmanii Român der dumme Walach—îl preamăresc până la cer, pe acest om, ambitios, tendenţios, invidiosi închipuit şi foarte răutăcios, şi mai presus de toate foarte ignorant. Am avut doar ocaziune să-l cunosc personal la anul 1908 mai deaproape în Saraievo şi să văd calităţile sale mari, să văd ce genialitate e acest om. Clubul

Acarnonia, Pelasgiotida şi Locrida, actualmente toate provincii greceşti, dar toate şi astăzi încă impopulate în cea mai mare parte

român din acest lo· care l-a fost primit atunci cu ovaţiuni deosebite, arămas cu totul consternat şi decepţionat.

Dar trebuie să constat că se mai află între Români, deşi cu părere de rău numai foarte puţin Români şi bărbaţi, încă cu o minte clară şi cu o privire mai profundă cari ştiu a aprecia după merit valoarea adevărată al acestui neamţ îngâmfat şi duşman al neamului nostru, şi aceasta îmi dă o mângâiere şi totodată şi o speranţă în un viitor mai solid şi independent de influenţele conrupătoare străine, de care e atât de mult infectată inteligenţa română de azi din România şi din Bucovina.

Vom aminti aci, deci, numai vr'o câteva sentinţe exprimate de aceşti Români independenţi, şi noi vom vedeà că ele se apropie foarte mult de cele exprimate de mine, şi anume:

I. Neniţescu în opul său,,: Dela Românii din Turcia Europeană" Bucureşti 1895. *Virgil Stoicescu, C. I. Naum* şi *C. Petrescu-Berina* în: „Românii din Macedonia" Bucureşti, 1901. *St. Mihăileanu* în: Studiu asupara dialectului românilor din Macedonia",, Bucureşti 1889, apoi publicaţiunile: a) Lupta Aromânilor cu Grecii; *b*) Liberalii şi Macedonia; *c*) Liberalii şi dezastrul Aromânilor; *d*) Opera Conseravatorilor în Pind, toate apărute în o colecţiune sub titlul: „Din Psichologia Colectiviştilor", Bucureşti, 1901. Apoi *Dr. George Alexici* in: „Die Macedo-Romänen" publicat în ost.-ung. Revue-Wien 30. Band. Heft I şi II 1903. *V. Diamandi Amineanul* în articolul: „Despre Aromânii din Turcia" publicat în revista Idealistă" pe anul IV, Tom I, No. 3, Martie 1906. Bucureşti. *N. Popilian*: „Românii din Peninsula Balcanică" Bucureşti 1895.

Iată ce spune d. e. *N. I Apostolescu* în „Revista pentru istorie, arhiologie şi filologie" editată de Societatea istorică din Bucureşti în vol. XI partea II-a 1910, sub titlul „O recenziune a D-lui Weigand", despre acest faimos învăţat. D. Apostolescu îi dă în mai multe locuri în acest articol testimonii minunate de capacitate literară înaltă.

Aşà, zice el la pag. 439: „Ar fi de dorit, să nu se afirme niciodată de nimeni, şi cu atât mai mult de D. Weigand, lucruri cari nu numai că nu sunt de domeniul realităţii, dar cari nu contribuesc de loc la încrederea pe care trebue să o pună publicul în cunoştinţele unor învăţaţi". La pag. 441 zice D. Apostolescu mai departe: .....De unde urmează că e regretabil ca un profesor de româneşte *foarte bine plătit* de statul român, să fie în o totală neştiinţă despre asemenea lucruri, ba încă să aibă chiar aerul că dă lecţii altora". Iar la pag. 442 îi rezumă toată capacitatea literară-dialectică-română în două sentinte:

1. Poate să fie cineva un învăţat distins pe anumite terenuri, dar este periculos a se avântà în domenii cu totul necunoscute, precum o face D. Weigand cu mare predilecţiune.

2. Să nu afirmi lucruri de cari nu te-ai încredinţat singur, prin cetire, şi să să nu crezi pe X sau pre Y, aşà precum îţi vine la îndemână (aşà precum a făcut D-lui cu chestia stirpei române „*Balea*" mai sus amintită. Aut.), căci se întâmplă să iasă rezultate foarte neplăcute pentru un atare învăţat zăpăcit".

Aşi puteà să mai adaug—zice D-l Apostolescu mai departe că erà de datoria D-lui Weigand ca atunci când vrea D lui să se ocupe de folklorul român, să-şi

de Români. cu oraşele principale : Larisa, Tricala, Alasona, Domocas, Farsala, Petragia, Tesprotia şi Arta.

---

dea niţel silinţă şi să cetească ceva, să ceteasă colecţiile de poezii populare româneşti. Pe lângă cunoştinţa textelor, care îi lipseşte cu totul, ar fi aflat D-lui, de pildă, că indicele filogice dela colecţia cea mare publicată sub direcţia regretatului meu magistru Tocilescu, erà şi lucrarea subsemnatului.... Aşi mai puteà spune şi altele multe pe cari le merită D-l Weigand cu abundenţă, dar am deplină credinţă, că D-l Weigand a *vrut să glumească*—negreşit, aceasta în calitatea sa de profesor dela o Universitate germană care profesează serioasa ştiinţă germană—în recenziile de cari mă ocup. Intr'altfel D-sa nu s'ar fi expus a face afirmări atât de neexacte şi atât de lipite de temeiu".

E curat aceeaş manieră, aceeaş profunditate, aceeaş seriozitate ştiinţifică cu care a criticat suprasavantul, supracârpaciul nostru din Lipsca şi chestia originii a populaţiunii „*Balea*" din Herzegovina amintită mai sus.

„*G. Pascu*, în notiţa „Oracolul dela Lipsca", publicat în revista „Archiva" pe anul 1908 No. 4, p. 191, Iaşi, sub rubrica „Cronica". *I. Caragian* : studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanică", Bucureşti 191. *Filipide A.* : „Un specialist român la Lipsca," publicat în „Viaţa Românească" pe anul 1909 până la 1910 etc.,' etc.

Iar *G. Pascu* spune d. e. : în scrierea sa, notiţa „*Oracolul dela Lipsca*" amintit mai sus, despre marele profesor cârpaciu pentru dialectele române din Balcani, dela Universitatea din Lipsca, între altele, următoarele : „„...Oricum, eu mă bucur foarte mult că D-l Weigand apare tot mai des în publicaţii româneşti, căci numai aşà se vor puteà convinge şi profanii cât *de lipsit de pricepere, dar plin de invidie* (o calitate esenţială a unui adevărat învăţat şi savant german. Aut.), este acest „*specialist român*", cât de tendenţios, cât de răuvoitor al Românilor este acest „Semiînvăţat" dar adorat al Românilor .. acela care e subvenţionat din partea României cu 10.000 de lei pentru scopuri bulgăreşti şi greceşti. Dar toată pasărea pe limba ei piere".

Aşà dar 10.000 de lei subvenţiune capătă un ignorant şi un duşman notoric al neamului nostru, tocmai dela statul român? Sărmană Românie ! Departe ai mai ajuns în adorarea *Dumnezeilor* străini. Iată pe unde se aruncă munca încruntată cu sâage a ţăranului român. Dânsa (România modernă) în adoraţiunea ei exaltată pentru tot ce e străin, n'a putut aflà un loc mai demn, un scop mai nobil, mai sublim, unde ar puteà arunca cu atâta uşurinţă şi nepăsare, muncă grea stoarsă de pe spinarea sângerândă a ţăranului român, ci tocmai aci, acestui defăimător rafinat al neamului nostru, drept răsplată pentru lucrurile lui mari prestate în ruşinea şi batjocura Românismului întreg. Da ! da ! Aceasta e naţionalismul, cel mare, mare trâmbiţat cu trâmbiţe şi famfare pe la diferitele banchete, prin Senat şi Cameră şi pe la pocale cu vin şi şampanii, etc.... al *României moderne*.

In fine, noi vom supune, acele faimoase lucrări, amintite mai sus, ale marelui şi renumitului cârpaciu din Lipsca, ale marelui bursier (cu 10.000 lei) şi „*suprasavant*" al statatutlui român, cu proxime ocaziune unei cercetări mai detaliate mai severe, şi acolo vom arătà publicului român, cu date sdrobitoare la mână *cine* şi *ce* e acest *Weigand* pentru noi Românii.

Sub acest nume de „Blaque sau lachie le grand", erà Vlachia Mare cunoscută şi lui *Ville-Harduin*, cronicarului imperiului latin din Constantinopol. Tot la Vlachia-Mare se raportează şi arătarea lui Cantacuzino (1341—1355), împăratul posterior al Bizanţiului, care vorbeşte despre o regiune întinsă din împătrăţia bizantină aşà numită Blachia, care erà, precum istoriseşte el încă pe atunci, plină de castele şi întărită cu cetăţi asupra cărei regiuni împăratul scriitor ar fi numit pre fratele său *Ioan Anghel* prefect, purtând el însuş pe lângă titlul de împărat al Răsăritului şi cel de rege al *Blachiei* [2]), Chalconcodilas deşi nu numeşte el mai mult această regiune în scrierile sale „Blachia-Magna", totuşi aminteşte el despre Românii ce locuiau pe atunci pe timpul lui în Tesalia, Epir, în munţii Pind, apoi în Laconia pe lângă muntele Teigetul şi Tenerul.

Vlachia-Mică [3]) se numeà despotatul Epirului, altmintrelea numit şi *Parva-Vlachia*, cu toate regiunile în sud dela Vlachia-Mare, adică dela Arta şi frontierele Tesaliei spre Nord până la râul *Vidsu* cu oraşele *Ianina, Samarina, Metsovo, Clisura, Avlona*, etc. Cealaltă parte din Epir spre nord dela Ianina erà cunoscută şi sub numirea de *Epiro-Vlachia*, iară poporul erà numit *Vlacho-Epiroţi*.

Vlachia de Sus sau *Vlachia-superior* [4]), numită de Greci şi „*Ano-Vlachia*", cuprinzând în sine Epirul şi toate regiunile dela Ianina şi pânăla Tricala, apoi în Pind şi în ramificările sale [5]) începând în Nord dela râul Drinul-negru, munţii Şar, afluenţii Pecinja şi Kriva până la munţii Rodopei, spre Sud pânăla frontierele Tesaliei sau Vlachia-Mare, spre Vest, pânăla frontierele Vlachia-Mică, iară spre ost până dincolo de râul Mesto şi Marea-Egeică, cuprinzând adică toată Macedonia de astăzi cu oraşele principale

1. Τα Θεσσαλίος· κατέχων μετέωρα νῦν μεγάλη Βλαχία κεκλήσκεται. Nicetas Choniates p. 841, citat de Xenopol în opul său „Istoria Românilor din Dacia-Traiană", Iaşi, edit. Şaraga. 1896, tom. IV.

2. Ἰωάνην τὸν Ἄγγελον εἶς κεφαλὴν τῶν κάστρων καὶ χωρῶν Βλαχίας. Cantacuzino p. 320, citat ibidem.

3. Τῆς μικρᾶς Βλαχίας Phrances p. 414, citat de Xenopol în Istoria Românilor din Dacia-T aiană.

4. Δολοπία ἡ νῦν καλουμένη Ἀνω-Βλαχία Schol. Thuchidites tom. II, p. 102, citat de Xenopol în Istoria Românilor din Dacia-Traiană.

5. Chalcondilas pag. 35, citat ibidem la Xenopol în Istoria Românilor din Dacia-Traiană.

Scoplia (Usküb), Kopriili, Camenova, Cruşeva, Prilip, Ohrida, Bitolia (Monastir), Plesa, Vodena, Meţova, Castoria, Florina, Struga, Coriţa, Strumniţa, Melnic, Drama, Salonic, Siraco [1]), Verria etc. Regiunea principală a acestui principat mare Vlachia de Sud este Zagor.,

Apoi se numeau *„Vlachii-Albi”*, cei din Bulgaria *„Vlachii-Negrii“* (Μαυρο Βλαχίαι sau turceşte Cara-Vlachi) cei din Muntenia şi Moldova etc.

Deci, masse mari compacte de Vlachi (Români) au locuit între munţii Balcani şi Rodope [2]), pe unde îi găsim şi astăzi, deşi sunt ei astăzi pe acolo foarte decimaţi şi indosiţi (ascunşi) de Bulgari. In Dobrudjia şi lângă Anchialos lângă Burgas, la ţărmurile Mărrei-Negre îi aflăm amintiţi la anul 1095 şi 1164 în Tracia lângă Bizije (Bajaţi) la anul 1284.

Bizantinii îi amintesc adeseori în scrierile lor despre *Vlachii din Pontus*. Apoi sau aflat Valachi în toată Serbia de azi, pe unde se află şi astăzi încă aproape jumătate din toată populaţiunea Serbiei. Aci făceau ei pe atuncea în evolul de mijloc contigentul preponderant şi cel mai însemnat al întregei populaţiuni. Aceasta o mărturiseşte chiar un istoriograf sârb, de altmintrelea un istoriograf destul de fanatic. [3]).

Mai multe documente vechi sârbeşti vorbesc, dar numai ia aşa printre sire, şi cu mare sfială, despre donaţiuni făcute unor monastiri cu sate şi ţinuturi româneşti din Serbia. Aşa donează Ştefan Nemania (1158—1199) preste 180 de fâmilii Valache din satele Rodno, Batine, Sudostava şi Gjiurgevo, etc., monastirei *Chilindar* de pe muntele *Athos;* alte sute de familii valache sunt dăruite monăstirei *Studeniţa* la anul 1200. Apoi mai multe documente de fundaţiuni ale monastirei *Jiţa* pe râul *Ibar* din anii 1221 1228 şi ale mănăstirei *Decianii* pe apa Bistriţa (1330), ale mănăstirei *Archangel dela Prisren* (1340) etc., etc., numesc o

1. E patria marelui patriot român macedoneaa Coletti, marele om de stat care de teamă ca să nu ajungă rege al Greciei, având mare influenţă în Grecia, Grecii l'au fost trimes — ca să scape de el — ca ministru plenipotenţiar şi trimis extraordinar la Paris.

2. *Cantacuzino* 2om. I, cap. 30, edit. Bon. I. 313.

3. *Daničič*: Serbia Vechie, Lecsicon sub litera Vlach, şi D-rul *N. Gjorggevič*: ‚Kroz naše Rummne“ Beograd 1906.

mulţime de sate valache ce erau donate ca danie, ca legate, acelor mănăstiri.

Această populaţiune română se aflase pe atunci mai cu seamă pe lângă munţii Şar *Planina*, pe munţii în vest de râul *Drina*, pe râul *Ibar* şi pe *Morava-sârbească* (Margus) unde se află şi astăzi muntele cu numele românesc tradus în sârbeşte *„Stari-Vlach"*, adică *„Românul-bătrân"*. Intre cele multe sate valache din Serbia se află şi un sat valach istoric cu numele *Punişa* pe apa Morava, deci, aproape toată Serbia erà odată plină, compactă de români. Dar şi astăzi se află Români — prin toată Serbia, nu numai preste tot teritorul în Vest dela râul Moravei, aşa numită districtul *Nigotinului*, până dincolo de râul Timokului (frontiera Sèrbia spre Ost, până în Sud preste Pirot şi apa Nişava), dar şi pe tot teritoriul din stânga râului Morava până la frontiera Bosniei. După mărturisirea ţiganilor lăutari români din Serbia, cari umblă prin toată Bosnia, lăţind melodiile şi cântecile româneşti cu cuvinte sârbeşti, se extind Românii în Sud, adică în Serbia preste Valjevo (Vuljeva sau Valeava la noi în Bucovina), Uzice, Raşcia, Vlahinje, Clisura, pânăla Leskovar şi Vranja şi fiecare sat e cel puţin pe jumătate impopulat cu români şi că toată Serbia vestică e presurată de români, astfel încât populaţiunea întreagă română din toată Serbia, nu e *„zero"*, precum o zice statistica oficioasă-sârbă, ci ajunge cu siguranţă mult preste 800.000 până la 900.000, chiar pânăla un milion. Şi aceasta să nu ne pară exagerat, pentru aceea pentrucă nu ne-o mărturiseşte resp. nu ne-o conced aceasta Panslaviştii, nici statistica oficioasă sârbă, nici guvernul sàrbesc de tot fanatic şi prea barbar. Cel ce nu crede poftească, călătorească prin Serbia, să facă studii etnografice dela un capăt până la altul, în latul şi în curmezişul întregei Sârbiei şi apoi se va încredinţà, de avem dreptate.

Tot aşa în Macedonia sunt Valachii amintiţi sub *Milutin*, regele sârbesc (1281 1320), în oraşele Pristina, Skoplje, Küstendil, Peć, Kamenova, Kruşovo, Prilip, Struga, Ohrida, etc. Sub împăratul romano-bulgar *Constantin* (1258 1277) tot teritoriul dela Durazzo, Prilep până la Adrianopole erà plin de Valachi [1]). Deci, cu toate fanteziile şi iscoadele bizare şi de tot ridi-

1. Aceasta o mărturiseşte chiar şi fanaticul şi tendenţiosul istoriograf C. *Jirećek* în opul sus citat pag. 218.

cole ale unor *savanţi* (?) istoriografi Slavi [1]), vedem că Macedonia a fost deja dela începutul evolui mediu plină de Români. Documentele din secolul XI până la XVI conţin încă o mulţime de mărturisiri, că populaţiunea din Bosnia, Slavonia, Croaţia, Dalmaţia, Zeta şi Albania erà în mare parte valahă. Districtele din Croaţia : Pozega, Serniţa, Carlstadt până aproape de Agraam erau la un loc numite prin secolul XII şi XIII din cauza populaţiunii însemnate a Românilor,, *Mala-Vlaška*'', adică Vlachia-mică *parva-Vlachia*. Chiar şi pe insula *Veglia* (în Dalmaţia) au existat Vlachi până la secolul al XIX-lea [2]).

Scriitorii bizantini ai evolului de mijloc, precum : Nicetas, Choniates, Codrenus, Ansbert, Villeharduin, Clary, etc., numesc apoi pre întemeitorul al II-lea al imperiului romano-bulgar, pre fraţii Asaneşti, toată familia lor, pretutindeni şi exclusiv numai ,,*Vlachi*, chiar şi Papa Inocenţiu III şi Honorius, etc. confirmă, prin scrierile lor, romanitatea poporului din Balcani.

Şi totuşi, pe lângă toate aceste mărturisiri, documente şi isvoare, pe lângă toate aceste dovezi sdrobitoare, faimosul nostru istoriograf al Bulgarilor şi savantul unor români slabi de înger şi şi mai slabi de ştiinţă, C. Jireček, îndrăsneşte a scrie în opul său pamflet, citat mai sus, ,,Geschichte der Bulgaren'', pe la pag. 220, că ,,cuvântul *Vlach*'', care însemnà la început un om de origine românească, şi-a schimbat de cu vreme sensul său, şi nu însemnează mai mult poporul român ; că în secolul al XII-lea s'a fost transmis numele de ,,*vlach*'' numai din greşeală *asupra Slavilor* din

1. *August Bielowsky* au aflat chiar, că originea Polonilor e locul Ohridei în Macedonia. Aci ar fi existat ei încă înainte de Romani (?) sub numir a de ,,*Lechi*", Lechtiţi (?? Aut.), şi că aceşti Poloni ar fi fost alungaţi în secolul al III-lea înainte de Christos de către Chelţi dincolo de Dunăre, şi că aci ar fi întemeiat ei *Imperiul Dacilor* (?? Aut); că regele lor *Boirebiste* au fost un Polon cu numele adevărat Leško II, eară *Decebal* încă un Polon cu numele *Semovit* etc. etc. (vezi *C. Jireček*, opul sus citat. Notiţa la pag. 69, sub titula, August Bielowsky, Lwow, 1850.

Eată la ce fel de absurdităţi.., sub cuvând de istorie, vin istoriografii Slavi, numai ca să arate, că toată lumea (Europa) e de origină slavă. Cât de mult se potrivesc ei cu Maghiarii. Deci şi Polonii au pe un *Hunpalvy*.

2. Monumenta hiztorico-juridica Slavorum meridionalium tom. *P. Grigurius*, *C. Jireček* Die Romanen in den Staedten Dalmatiens III, p. 27, şi Die Walachen und Maurovlachen in den Denkmaelern von Ragusa, 1885, p. 30, şi *Burada Teodor* ,,Cercetări despre Românii din Insula Veglia", Iaşi 1895.

Balcani, că Nicetas Choniates, Ansbert, Villeharduin, Clary şi alţi contimporani i-au numit numai din greşală pre împăraţii Asan, Ioan, Petru, etc., şi pre poporul lor de „*Vlachi*", şi limba lor, de cea „*valachă*" sau română, şi că, prin urmare, poporul Vlach n'a avut şi n'a jucat nici un rol în istoria Balcanului în evolul de mijloc, că abià la istoriograful Akropolita au încetat această eroare istorică de a afirmà existenţa Vlachilor în Balcani, şi ca şi în Bosnia erau numiţii Vlachi ţăranii Slavi cari veneau din Dalmaţia cu sare şi cu alte merinde" etc.

Iată aşa scrie un istoriograf care vreà să fie ţinut de serios, ba chiar trecut şi de savant.

In modul acesta fac Slavii şi mulţi Germani, ipnotizaţi de Slavi (G. Weigandt), istorie şi se silesc prin intortochiarea sau ignorarea faptelor istorice, chiar şi prin falsificarea istoriei, să nimicească istoria unui întreg popor, să denege rolul puternic ce l'au jucat poporul Român în Balcani, ba chiar să-i denege existenţa sa istorică şi prezentă. numai şi numai ca să ridice prin aceste manopere destul de perfide şi condamnabile importanţa rasei slave, eară ca pe altă parte ca să arate lumei că numai Slavii au jucat un rol istoric important în Balcan şi că tot Balcanul e şi astăzi numai o mare curat slavă.

Insă proverbul român zice : Apa trece şi pietrele rămân. Numai până la un timp duce ulciorul apă. Minciuna trece numai pânăla un timp, ruşinea păşeşte numai decât în urmă, cu pompă şi cu alai.

Avem, deci, atâtea şi atâtea dovezi că poporul român din Balcani a fost în evolul de mijloc, şi mai ales pe timpul Asaneştilor, nu numai puternic, ci chiar preponderant, şi cultural mai propăşit, mal capabil, căci numai prin mulţimea poporului român, cel din Balcani unit cu fraţii români din Carpaţi, cari sunt numiţi când Cumani, când Schiţi, când Tătari, când Ruşi, şi numai arare-ori Vlachi ; căci numai prin spiritul şi capacitatea rassei române, sau putut formà imperiul cel atât de puternic romano-bulgar, s'au putut purtà răsboaie atât de mari şi prestà faptele atât de glorioase şi au putut înfrânge imperiul bizantin şi pre toţi ceilalţi contrarii ce-i stăteau în cale Românilor. Şi aceasta o mărturisesc toţi scriitorii evolui mediu, numai cei moderni Slavi, se jenează grozav ca să o mărturisească aceasta.

Ba nu numai atâta, ci chiar toate răsboaiele purtate atât cu Bizantinii (sub generalii Martinus şi Comentiolus la 759), cât mai

pe urmă de fraţii Asani, apoi de Sârbi, cât în fine şi de Bosniaci, se poate zice cu tot dreptul că au fost purtate pe acele timpuri cu elementul preponderant român. Căci pretutindeni în Balcani îi aflăm pre Români, precum am văzut mai sus, dela Marea-Adriatică până la Marea-Neagră şi dela râurile Drave şi Carpaţi până în Peloponez şi Marea-Egeică. Deci, e o îndrăsneală şi o neruşinare cumplită din partea scriitorilor Slavi de a mărturisi că poporul Român din Balcani n'a jucat nici un rol în istoria Balcanului prin tot evolul de mijloc.

Epoca Asaneştilor dela 1186—1280, prin aproape 100 pe ani a fost o epocă de glorie a Românilor din Balcani şi nu a Slavilor prin a căror forţă intelectuală fizică şi militară au ştiut Românii să ţină în agitaţie, în respect şi spaimă, nu numai imperiul bizantin ci şi celelalte imperii vecine, cât şi pe atunci pre atotputernicul pontificat din Roma. Tot aşa de mare erà şi misiunea culturală a Românilor pentru Slavii din Balcani, ceeace vom vedeà mai la vale la tratarea literaturii a bogumililor. Românii din Balcani erau indecomun un factor puternic în desvoltarea ideilor mari, pentru înaintarea culturii şi a celei slave, pentru susţinerea moralului curat şi pentru creşterea şi desvoltarea eroismului înalt în întreg Balcanul.

Sunt însă scriitori moderni, mai cu seamă slavi, în frunte cu faimosul Jirečeck, cari falsificând istoria—à la Hunfalvy—în folosul panslavismului, tind mereu, precum am zis mai sus, a micşorà ba chiar a denegà rolul important al Românilor atât în primul imperiu romano-bulgar cât şi la fondarea şi susţinerea al doilea imperiu romano-bulgar, şi dau toată importanţa, în un mod cu totul nefundat, cu totul tendenţios, numai Bulgarilor ca popor slav, deşi acest popor nu e slav, ci, precum am arătat mai sus, turanofinic dela Volga. De aceea e bine de a ne lămuri niţel asupra acestei chestiuni şi de a precizà, după mărturisirile scriitorilor contimporani, care este partea cu care fiecare două neamuri au contribuit la creearea noului imperiu romano-bulgar.

După câte am văzut din repedea expunere a trecutului, nu este îndoială că mişcarea revoluţionară pornită dela muntenii Hemului, cu ocaziunea impozitului asupra vitelor, este românească. Creşterea vitelor erà, este şi astăzi încă, una din ocupaţiunile cele mai esenţiale a unei însemnate părţi a Românilor din Macedonia şi din celelalte provincii şi ţări balcanice. Cum se face că numele

de Bulgar se asociază la cel valach? Fost'au Bulgarii amestecaţi în întreprinderea lui Petru şi Asan, pentru ca să-şi revendicepartea lor de glorie după isbândă? Dacă nu au fost amestecaţi, cum de acest imperiu eminamente valch, devine către sfârşit un imperiu bulgar, cel puţin după numele ce î1 dau scriitorii Slavi?... Nici capii, conducerei răscoalei, nici oastea, nici subalternii, de cari s'au fost servit conducătorii (capii) nu au fost bulgari. Numeroase sunt — precum am văzut — documentele prin cari se probează, până la evidenţă, că promotorii revoluţiunii sunt Români. Multe, multe se mai pot adăugà afară de acele amintite mai sus în folosul şi în cauza susţinerii noastre.

Astfel, după ce cronicarul Niceta Choniates vorbeşte de barbarii [1]) din muntele Hemus, cari mai înainte se numeau *Misi*, (dela Moesia), iar acum (pe timpul său) Vlachi, de locurile ocupate de ei, vorbeşte apoi de pretextul revoluţiunii, şi dă ca promotori pre Petru şi pre Asan, fără ca să facă măcar menţiune de Bulgari.

Cronicarul francez *Geoffroy de Villehardouin*, care a urmat pre Balduin de Flandra la Constantinopol, în calitatea sa de seneşal şi ca atare se luptase în contra lui Ioan, zice: „*Ioan era un Vlach*", şi tot astfel mărturiseşte şi *Henric de Valensiennes*.

Henric, urmaşul lui Balduin, scrie către papa, după înfrângerea suferită în lupta cu Ioan: „*năvăli acel Vlach Ioniţă fără veste asupra noastră*".

Papa *Inocenţiu III*, în scrisoarea sa către Ioan, îl numeşte după cum am văzut, descendent al Românilor; Ioan în răspunsu său confirmă spusele papei.

Robert de Clary, un nobil din armata franceză, care a luat parte la mai multe lupte cu Ioniţă, numeşte de iea pre acest principe „*Ioan Vlachul*".

In sfârşit, mai amintim şi pre cronicarul cruciatei a 3-a, întâmplată tocmai în timpul lui Petru şi Asan, *Anrobertus*, care desscrie iarăşi faptele petrecute sub ochii săi. El deosebeşte între naţionalităţile de căpetenie ale peninsulei balcanice pre Greci, *Valachi*, Bulgari şi Sârbi, şi pomeneşte pre un oaceare *Calopetru Valachul* şi pre fratele său Crasianus (Asan) cu supuşii lor Valachi.

Afară de aceste mărturisiri concordante a mulţimei de isvoare

1. Ὁ ἐκπολεμήσας τοὺς κατὰ τὸν Αἶμον βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο νυνὶ δὲ Βλάχοι κεκλήσονται.

atât de deosebite, ca bufele papale, cu cronicarii bizantini, cu cronicarul german al cruciatei a 3-a şi cu acei francezi ai împrăţiei latine din Constantinopol, care singure prin întâlnirea lor uniformă asupra naţionalităţii valache a Asaneştilor (Muşeteştilor, după Dr. I. G. Sbiera), ce ar trebuì să ridice orice îndoială, mai posedăm în Nichită Choniates o mărturisire însă şi mai preţioasă, care ne arată, că *limba care erà mai pe placul capilor răscoalei era acea valachă.* El ne spune anume, cu autoritatea lui de martor ocular al acelor mai multe scene şi informat fiind la faţa locului pentru acele fapte, la cari nu putù fi el de faţă, că „în una din numeroasele lupte întâmplate între Vlachi şi Bizantini, unul dintre preoţii prinşi, pe când vroiau să'l ducă ostaşii prizonier la Hemus, *fiindcă cunoştea limba Vlachilor se rugà de Asan ca unul ce era de aceeasş limbă cu el şi cu ostaşii, ca să-i dee drumul*". Nicetas arată, deci, că acest, preot rugà pre Asan *în limba valachă*, ca una ce fiind limba lui Asan, sperând astfel preotul să se pue mai curând în favoarea lui, şi să'l facă a primì rugămintea sa. Aceasta e, deci, dovada cea mai bună asupra naţionalităţii valache a lui Asan, şi deci şi a întregei sale familii asupra căreea nici că mai poate încăpeà veri o discuţie. Deci, Asan (Muşat) nu e de fel un Bulgar născut în Târnova din Bulgaria, precum o rumegă — din reavoinţă şi din reutate, — aşa numitul savant istoriograful C. Jirečeck [1].

Toate aceste date şi isvoare nu le aminteşte de loc C. Jirečeck, faimosul istoriograf al Bulgarilor,în opul său pamflet mai sus citat, şi totuş el se ocupă anume cu istoria Balcanului, în acea lucrare, şi mai cu seamă cu răsboaiele purtate de fraţii Asaneşti, pentrucă, vezi bine, aceste isvoare conţin documente în favorul Românilor, şi aceste sunt mărturisiri cam neplăcute pentru cuconul Jirečeck şi pentru Panslavişti. De aceea nu se uzează el în lucrarea sa mai sus citată, de isvoare contimporane, ci se bazează, şi în special ce atinge istoria întemeierii imperiului al Asaneştilor şi răsboaiele lor purtate cu atâta glorie, indirect pe isvoare adunate şi compilate de autorii Slavi, cari au eliminat, în compilaţiunea lor tot ce atinge rolul şi însemnătatea Românilor din Balcani şi mai ales la întemeierea imperiului romano-bulgar prin fraţii Asaneşti. De ce a procedat asftel D-l Jirečeck în tot opul său mai sus-citat „Die Geschichte der Bulgaren", o înţelegem foarte bine, iar

1. C. *Jireček*: Geschiehte der Bulgaren, Prag, 1878 pag. 225.

D-sa ne-a argumentat prin această lucrare că un slav, ca şi un Maghiar, poseadă el chiar şi o cultură „vesteuropeană" nu e în stare să fie nici profund, nici serios, nici sincer, nici obiectiv.

Trupele revoluţionare cari erau conduse de fraţii Asan, cel puţin înainte de fuga căpitanilor revoluţiunii preste Dunăre la fraţii Români (la Cumanii D-lui Jirečeck), erau numai români. Cronicarul Niceta Choniatos nu pomeneşte alt nume decât acela al Vlachilor şi lucrul nu puteà să fie într'altfel. In urma nereuşitei misiunii lui Petru şi Asan pentru ridicarea impozitului şi a necinstei suferite, cei doi fraţi se încearcă ca să revolte pre ai lor, şi nu reuşesc. Cum erau ei atunci să se lupte cu o împărăţie aşa de mare ca cea bizantină? Apoi dacă Românii se codise, cum era să se amestece Bulgarii cari primiseră o aşa de bună lecţie prin braţul lui Vasilie Bulgaroctonul? Şi cu cine, cu cari conducători, cu care oaste? Căpităniele române aleargă atunci la viclenie; fac împăratului, în *Cipsela*, faimoasa propunere de a le da, printr'o hârtie împărătească autorizarea de a ridicà oştire, dintre ai lor, pentru Bizantini, şi un loc pe lângă muntele Hem, unde aveà să-şi stabilească centrul de operaţiune, pentru realizarea planului lor, şi când nici aceasta nu le reuşeşte, atunci aleargă ei la alte mijloace mult mai eficace, la firea la sufletul poporului român. Cunoscut e doară că poporul român e cel mai superstiţios popor din lume, şi această calitate e înrădăcinată în vieaţa, în firea lui prin datinele, prin spiritul, prin obiceiurile primite şi desvoltate deja dela strămoşii săi, dela vechii Români. Fraţii Asani apelară, deci, la firea, la superstiţia, la misticismul poporului român. Acest misticism foarte redicat nu posed nici astăzi alte popoare decât numai poporul român. Incă o dovadă că poporul cu care aveà de-a face fraţii Asan erà poporul român.

In o biserică cu patronul Sf-lui Dimitrie, adună ei pre toţi epilepticii (adică pre Somnambulii) şi aceştia proclamă (prorocesc în starea lor somnambulă) reuşirea planului, sdrobirea imperiului bizantin.

Oricât de nătângi, de stupizi, şi de abătuţi erau Bulgarii, totuşi revoluţionarilor le puteau fi ei de ajutor cel puţin ca adaus la numărul Românilor.

Remediul acesta le reuşeşte fraţilor Asan pe deplin, revoluţia se declară, armatele formate din popor român pornesc şi acţionează. Bulgarii se pare că nu s'au fost mişcat la apelul Românilor,

nu aveau pricepere pentru cele ce se făceà, pentrucă o vieaţă sufletească ridicată zace numai în firea poporului român, şi aceasta se vede de acolo că după isbânda împăratului asupra Românilor, pre care am arătat-o mai sus, Petru şi Asan nu caută ajutor în Moesia orientală care erà populată de Bulgari, la cari altfel erà natural ca să se ducă, căci le erà mai aproape, ci preste Dunăre la aşa numiţii Cumani, adică la Românii din Dacia. Incă o dovadă că Bulgarii nu se află în oastea lui Petru şi Asan este, că pe timpul împăratului *Alexie Comneanul*, când se afla acesta în Orient, fraţii Petru şi Asan invadase *ţinuturile Bulgarilor din jurul Seresului* şi înving armata bizantină, ce bivoacase acolo, ceeace de sigur nu s'ar fi făcut, dacă în adevăr Bulgarii ar fi fost dat şi ei contigentul lor armatei lui Asan, mai ales că armata bizantină de acolo nu erà numeroasă, pentru ca să le inspire vreo temere, deci dară nu ar fi atacat şi n'ar fi pustiit ţările locuite de Bulgari..

Scriitorii, mai ales cei Slavi, cari pomenesc de ajutorul venit de preste Dunăre, zic că acest ajutor a venit după unii dela Cumani (aşa zice faimosul Jireček), după alţii dela Schiţi, etc... Oricum o fi, nimeni din aceştia, nici Cumanii, nici Schiţii, dar nici Românii din Dacia-Traiană n'au nimic comun cu Bulgarii, care le-a fost atunci le este şi astăzi un popór străin, nici nu se poate admite ca sub acei Cumani ar fi de înţeles Bulgarii din stânga Dunărei cari ar fi venit în ajutorul Bulgarlior din dreapta pentrucă în stânga Dunărei nu se mai aflau Bulgari. Raporturile intime între Vlachi şi Cumani, buna înţelegere care domneà între dânşii totdeauna, dar mai cu seamă în tot timpul răsboiului din Balcani dă de înţeles că aci au existat între Vlachii din Balcani şi aşa numiţii Cumani legături mult mai intime şi mai strânse decât poate acea între adevătraţii Cumani şi Bulgari.

Dacă considerăm pe lângă acestea toate că, cu un secol înainte, când Cumanii au fost alungaţi de pe teritoriul lor între Volga şi Nipru şi când în refugiul lor spre vest se aşezase o parte mică din ei şi în Dacia-Traiană, erau încă un popor nomad [1]) şi că, ca nomazi, prin traiul lor aparte, au fost ei mai puţin primitori de civilizaţiune, pe când Cumanii, pe timpul lui Asan, sunt dejà

1. Ei nu cultivau pământul ci cumpărau grânele dela Chersonesul-Tauric. Ei se lăţiră deci ca toate popoarele nomade, umblând din loc în loc, etc. *Xenopol* Istoria Românilor vol. I., p. 52.

destul de civilizaţi, dejà încreştinaţi întruatâta încât ei se putură încuscrì cu Francezii [1]), trebuie atunci să conchidem că numele de Cumani şi Schiţi dat „*ad libitum*" de unii cronicari trebue să se referé mai ales la locul, la ţara, de unde veneà ajutorul, iar nu la neam, care puteà să fie cu desăvârşire altul, poate chiar *cel român*. Lucrul este posibil, pentrucă popoarele cuceritoare stabilindu-se în Dacia asupra populaţiunii româneşti, dederă numele lor ţării întregi. Un exemplu de acest fel ne dă împăratul Constantin Porfirogenetul, vorbind despre Slavii din Dalmaţia zice : „*căci păgânii după limba Slavonilor se tălmăcesc cei nebotezaţi*"[2]). Termenul „păgân", e un cuvânt eminamente românesc, care trebuie să fi fost pronunţat de Români, este pus în gura Slavonilor numai pentru că în Dalmaţia, despre care vorbeşte scriitorul, dominaţiunea o aveau Slavonii (adică Slavii), pe când de fapt ştim că în Dalmaţia au existat foarte mulţi Români până în secolul al XVIII [3]), unde s'au vorbit limba dalmatină vechie şi cea romană [4]).

Toţi căpitanii cari comandară oastea revoluţionară în numele împăratului romano-bulgar, *Ioan*, şi anume : *Crişu*, *Ioan din Zagora*, *Ezismen* (Slavii cu Jireček în frunte îl numeşte Şişman) sunt cualificaţi de către Nicetas Choniatos de Vlachi, şi niciunul de bulgar.

Spionagele, anteposturile militare, pentru cari trebuiau să fie oameni de încredere a căpitanilor, vorbesc cu toţii limba românească. Astfel *Codrenus* narează că spionii lui Ioan vin la dânsul şi îi zic : „*udzils*" adică fugiţi că vine împăratul. Termenul de „uziţi", sau „*urdiţi*" este astăzi foarte comun la locuitorii români din *Samaria* şi la satele dinprejur [5]).

---

1. Aşa *Guillaume* fiul lui *Geoffroy de Mery*, contabilul Romăniei şi *Baudouin de Hainaut* luară de soţii pe câte o fată a unui cap Cuman, Soronius; iar vestitul *Nariot de Toucy*, ce erà înrudit cu regele Franciei, Ludvig cel sfânt, luase în căsătorie pre fiica craiului Ionaş, (numele de Soronius şi Ionas nu au de loc fisiognomia numirilor Mongole. Pare mai mult să fie române).

2. Καὶ γὰρ παγανοὶ κατὰ τὴν τῶν, Σκλάβων γλῶσσαν ἀβάπτιστοι ἑρμηνεύονται. De Administr. Imp. cap. 291

3. *C. Jireček*. Die Romunen in den Stadten Dalmatiens II, p. 62, III; p. 68. Apoi Die Wlachen u. Maurowlachen in den Denkmaelern von Ragusa. Sitzungsberscht der k. k. Gesellschaft der Wissensch. Prag. 1979.

4. T. Burada: Cercetări despre Românii din insula Veglia, Iaşi 1895.

5. *St. Mihaileanu*: Studiu asupra dialectului Românilor din Macedonia. Bucureşti 1889, p. 39.

Incă o altă mărturisire avem din partea lui Nicetas Choniatos, El zice că : „după ce ucise *Ivancu Vlachul* pre Asan fratele lui Petru — el zice totodată că Ivancu era un om înalt, isteţ la minte, tare în corp, în faţă însă i se puteà cetì mania şi inima sa împietrită, iară ochii lui îi arată toată cruzimea firei sale aspre“ [1] —frământase el întreg imperiul bizantin. El întocmise, după plăcerea sa, târgurile şi cetăţuile, cari sunt din dereptul Hemului în munţii cei mai înalţi zidite, celelalte însă nu le lasă în odihnă, ci pre acelea cari sunt de către Mosonopoia până la Csantia, muntele Pagen şi Avdera, încă le-a răscolit, şi au supus ţinutul Smalinelor şi toate cele mai de aproape ca o ciumă păscându-le, pre Romei (adică pre Grecii bizantini, Aut.), sau i-au prins, sau i-au omorît, sau i-au slobozit pentru bani; iar pre *Valachii* săi, cari s'au dat de bună voie i-au *lăsat să rămâie întru ale sale*" [2]. Va să zică la anul 1198, când se întâmplase toate acestea, prin munţii Hemului, adică din Balcani şi până la mare, din munţii Rodopei şi până la Xantia, erau o mulţime de Valachi, pre cari Ivancu îi cruţă, şi îi lasă, „se rămâie întru ale sale", pe când faţă de Greci, cari uzurpaseră numele de Român, se purtà „*ca o ciumă*", îi nimiceà fără de nici o milă. De acea Nicetas dojeneşte faptele lui Ivancu, zicând că „decât toţi cei de mai dinainte protivnici, mai rău, mai fără de îndurare au fost ajungând la acea tiranie, care mai toţi varvarii o ţin drept vitejie, că pre Romei (Bizantinii) cei robiţi să-i taie daraburi între pahare" [3].

Dar şi în zilele noastre părţile arătate de Nicetas Choniates şi oraşele numite de el sunt locuite de Valachi cu toată îndosirea Grecilor, a Bulgarilor şi a Sârbilor. Tot ei şi astăzi stăpânesc munţii Rodop, precum am amintit aceasta mai sus, prin o mulţime de sate ce se estind prin întreaga Rumelia de Nord şi de Sud până în jurul Stambulului, deşi Bulgarii îl ascund mereu acest fapt notoric, Românii se găsesc totodată şi în mare număr la Xantia, Ciatallgia, unde se dă astăzi (22 Noembrie 1912) lupta decisivă între Bulgari şi Turci.

1. *Ch. Sincai*: Chronica Romanilor etc, Bucureşti 4886, vol. I, p. 364. Cuvintele aceste sunt luate dela istoriograful grec Nicolas Choniatos.

2. Tot cuvinte de ale lui Nicetas, aduse de Gh. Şincai op. citat vol. II, p. 369 şi reprodus de I. Neniţescu in opul său: „Dela Românii din Turcia Europeană" Bucureşti 1895 p. 428/9.

3. Ibidem opul sus citat.

In Meglo-Vlachia (Valachia-Mare) şi Ano-Vlachia (Valachia-Mică) erau, precum am văzut mai sus şi precum vom mai arătà mai la vale, prinţi Valachi independenţi, puternici şi temuţi şi în timpurile mai apropiate. Pachymer, povesteşte că oştirile unui prinţ Megalo-vlachit erau atât de puternice încât au oprit şi a ţinut în loc pre trei mari şi vestiţi căpitani ca Ioan Paleologul mare domesticus, Alexius Strategopul şi pre *Jean Raoul*, deşi tustrei generali erau urmaţi de oştiri considerabile [1]).

Faţă de aceste mărturii atât de multe, atât de variate şi totodată atât de concordante, ce mai pot zice contrarii existenţei a Românilor din Balcani? Imprejurarea că Ioniţă numeşte într'un loc al scrierii sale pre împăraţii bulgari, pre Simon, Petru şi Samuil de străbunii săi, e un fapt cu totul adevărat, numai nu e adevărat ce zic tendenţioşii istoriografi Slavi că aceşti împăraţi au fost bulgari, ci Români, şi nu din descendenţa Şismanilor se trag fraţii Asani precum o zic Slavii, ci din descendenţa *Ezismenilor*. Iară Esisman erà o numire „*cumană*" şi totodată numirea unei familie nobile de aşa numiţii Cumani, despre cari Cumani însă ştim că erau de regulă cufundaţi cu Românii din stânga Dunărei, tot de către istoriografii moderni Slavi.

Apoi şi aceşti Ezismani au făcut toate răsboaiele lor tot numai cu contigente şi cu ostaşi români. Afară de aceea Ioniţă o mărturiseşte aceasta numai ca să-şi dee mai mult drept la tronul româno-bulgar. Aşa spune tot el (Ioniţă) că Simion, Petru şi Ismail au fost împăraţi ai *Vlachilor* şi al Bulgarilor, deci dară el mărturiseşte aci singur originea cea română şi nu cea bulgară, căci altceva e originea şi alta e dominaţiunea preste un popor străin, precum erau Bulgarii, pentrucă şi la primul imperiu romano-bulgar au jucat Românii rolul principal.

Cât despre împrejurarea că monumentele slave — adunate de Slavi — nu au aflat pre Asaneşti de Români ci de Bulgari, ea îşi află explicarea în mai multe cauze. Mai întâi în strânsa legătură în care se aflau Românii cu Bulgarii pe un timp, când deosebirile etnice nu aveau încă nici o valoare; apoi în faptul, pre care îl vom constatà mai la vale, că dinastia Asaneştilor, deşi de

1. Les Grèces, les Valaques, les Albanais etc. par Un Valaque du Pinde p. 171 reprodus de I. Neniţescu în opul său sus citat p. 429.

origine română, se bulgarizează tot mai mult cu timpul, şi de aceea membrii ei puteau să treacă drept Bulgari.

Apoi mai e încă şi o altă cauză : de ce istoriografii slavi găsesc pretutindeni şi foarte uşor, să zicem în un mod de tot comod, originea slavă a întemeitorilor imperiului romano-bulgar cât şi lipsa totală a elementului român în Balcani şi mai ales lipsa activităţei lor puternice prin tot evolul de mijloc în Balcani.

Eu unul n'am, după cele puţine (floricele exotice) exemple de o istoriografie slavă arătate mai sus, nici o încredere în isvoarele şi documentele adunate de autorii Slavi. In modul acesta istoriografii slavi şi toţi acei cari au făcut veri o istorie după motive slave, vrând nevrând, au făcut mai mult „*o politică slavă*", decât o istorie. Compilatorii Slavi de isvoare şi de documente, şi cu ei şi istoriografii posterior Slavi, negreşit devenind mai papal decât papa, au modificat ediţiunile isvoareleor şi a documentelor după placul şi după scopul lor special, eliminând şi nebăgând în seamă tot aceeace ar fi mărturisit sau ar fi arătat încâtva atât existenţa Românilor cât şi rolul lor important înBalcani.

Istoria română, care are să se ocupe şi cu această mare parte din istoria poporului român, adică cu „*istoria poporului Român din Balcani*", va trebuì să se adreseze de acuma înainte, dacă dânsa vrea să fie exactă şi adevărată, nu la isvoarele şi documentele slave tendenţioase, fals editate şi modificate în folosul lor, ci direct şi nemijlocit la isvoarele *originale*, culese şi compilate de noi înşi-ne pe la toatė bibliotecile vechi, pe unde s'ar puteà aflà câte ceva nestricat, neschimbat, nefalsificat de Slavi despre noi, aşa d. e. prin bibliotecele din Vatican, dar *mai ales Ragusa* unde se aflã tocmai trei biblioteci vechi, apoi în Veneţia, Agram, Viena (Budapesta), Stambul, apoi prin unele oraşe, biserici şi monastiri mai marcante din Balcani. Compilatorii noştrii români vor trebuì să cerceteze, independent de influenţa străină (slavă), toate isvoarele şi documentele, care se afla scrise în felurite limbi vechi şi medievale, precum : latină, dalmată-română, greacă, română-slavă, ce a existat lung timp în Dalmaţia, Bosnia, Herzegovina (Hum) şi Zeta, apoi italiana, croată vechie, sârbo-croată modernă, turcă, etc... Trebue, deci, să facem mai întâi noi singuri o culegere şi o compilaţiune completă şi exactă de documente vechi originale din aceste locuri amintite mai sus, asupra tot ce privesc poporul român şi mai ales al Românilor din Balcani, şi abea atunci se va

puteà face şi o „*istorie a poporului român din Balcan*“ numai atunci se va puteà completă şi precisă datele positive istorice privitoare la Români, cu care se va spulberà definitiv toate năsdrăveniile şi neadevărurile istoriografilor slavi politiciani cari îşi arogă chiar şi titulul de „*savanţi*".

Am arătat că Românii din Balcani au ocupat pe lângă şesurile Moesiei şi Traciei, mai cu seamă munţii Hemului, ai Rodopei şi a Pindului. Intrucât cele mai multe din luptele, din cari a ieşit mântuirea română-bulgară, a avut de teatru aceşti munţi, patria Valachilor, este firesc lucru de a admite că Valachii formau contingentul cel mai însemnat al armatelor revoluţionare.

Nu se poate, prin urmare, tăgădui că răscoala în contra împărăţiei bizantine pornì dela Valachi, din muntele Hemus, către care se alipiră mai târziu, dar numai cu anevoie, şi Bulgarii. Aceşti Valachi jucară rolul cel mai mare în timpul luptelor de eliberare în legătură cu Cumanii dela nordul Dunărei. Analele bizantine resună numai de numele lor, amintind pre acel al Bulgarilor mult mai arareori.

Din câte s'au spus până acum rezultă : *că conducătorii erau Români; Bulgari în mişcarea revoluţionară nu au fost deloc; că Cumanii nu se pot confundà cu Bulgarii ci mai bine şi mult mai natural cu Românii din Dacia-Traiană, cu fraţii Românilor din dreapta Dunărei.*

Rămâne acum să arătăm prin ce împrejurări, aproximativ, s'a alipit numele de Bulgar pe lângă cel Vlach. Am văzut, mai sus, cum elementul român din provinciile nordice ale imperiului, căutà, din cauza invaziunilor barbare, scăpare în sud şi îngrăşea, întăreà astfel numărul Românilor deja stabiliţi pe aci. Acest element erà, cu toate că imperiul roman dela răsărit se transformă într'un mod lent şi pe nesimţite într'un imperiu grec, şi nu mai conservă memoria originei sale decât prin numele său de Ῥωμαῖοι, acasă la dânsul, luà parte la sarcinele statului, luà parte la miliţie, ceeace se probează prin mărturia scriitorului bizantin *Teofanes*, mort la 640, despre care am vorbit mai sus cu cazul catârului, şi cu strigătul de alarmă „toarnă, toarnă fratre". La aceeaş întâmplare se referă şi scriitorul *Teofilact*, numai că el zice în loc de „*toarnă*" „*retoarnă*". Apoi organizaţiunea socială, familiară, comunală de care românii sau bucurat şi se bucură încă, creeară în imperiul bizantin atâtea stătuleţe câte comune erau.

Aceste comune ascultau şi se supuneau autorităţii oamenilor mai cu vază dintr'ânsele cari exercitau şi magistraturile comunale. Aceste magistraturi, luându-ne după aceeace ne-a rămas încă până astăzi, din vechia organizaţiune comunală, aveau o mare putere asupra locuitorilor, prin atribuţiunile lor administrative, fiscale, judiciare, poate şi militare dacă judecăm după demersul fraţilor Petru, Asan, şi Ioan, cari solicită tocmai o astfel de poziţiune, pentru a pune în fapt dorul de răsturnare care clocoteà în sufletele lor. Toate acestea instituţiuni sociale, familiare şi comunale nu sunt nimic alta decât aceeaş instituţiune pre cari Slavii de sud o numesc „*Zadruga*", cu care se laudă ei că ar fi o producţiune a lor proprie, dar pre care în realitate au adoptat-o ei de la Românii din Balcani pe timpul când sosiră ei aci în Balcani şi veniră în atingere cu Românii de aici. Iară Românii o păstrează această instituţiune dela vechii Traci (Daci).

Deci Slavii ca şi Maghiarii nu au nimic al lor propriu, şi toate toate ce le au, şi cu cari se laudă ei acuma că ar fi al lor aduse din Don, Valegà şi Vral, le-au adoptat dela noi Românii,

Capitanatele, sau să zicem poate „chinezanatele" acestea, se uniseră treptat, treptat cu revoluţionarii Petru şi Asan, compatrioţii lor şi cu modul acesta reuşesc să ridice un imperiu mare şi impunător, cu un caracter stabil. Cronicarul Nicetas Choniates vorbeşte de Crişu, care apără Strumniţa pentru împăratul Ioan, şi zice că s'a declarat independent. Se înţelege că această independenţă nu este a lui Crişu faţă de Ioan pentrucare se luptă, ci faţă de împăratul bizantin. Tot el vorbeşte de ajutorul primit de Ivanciu dela principele *Zagorin Ivan* [1]). Un alt atare principe este *Ezisman*, care pe când împăratul Balduin de Flandra pornise în contra lui Ioan, atacă Salonicul şi-l ia. El aveà sediul la Prosacum şi administrà în numele lui Ioan locurile de acolo. Soţia unuia dintre Latini, anume *Machione*, care se aflà în Peloponez în lupta cu *Scurtus*, înştiinţează despre acest eveniment pre bărbatul său [2]). E imposibil a admite că acest *Ezisman* să fi fost un ofiţer de ai lui Ioan stabilit în Prosacum din ordinul împăratului romano-bulgar din cauza împrejurărilor în cari se aflà.

1. Nicetas Coniates: Τῷ ἄρχοντι τῆς Ζαγόρας 'Ιωάνῃ.

2. Τὴν πύλιν εἴπαντα, κατέχειν Βλάχοι τινὰ 'Εξοϊσένον τὴν κλῆσιν φρονροῦντα τὴν Πρόσακον καὶ ὅσα ἐκεῖνα τῷ 'Ιωάνῃ κατήκυα. Nicetas Choniatos, Bal. Flandern.

Căpeteniile revoluţiunii sunt, deci, după cum s'a văzut, Românii; se ştie că primul act revoluţionar se face de Români; găsesc la neamul lor atât în ţară, cât şi la neamul lor dincolo de Dunăre, destule mijloace puternice ca să rupă cu imperiul bizantin, ceeace însă le lipseşte, este sancţiunea operilor, este recunoaşterea de drept a noului imperiu, după cum erà de fapt, pe cât timp existà un imperiu bizantin, faţă de care sunt ei nişte rebeli şi uzurpatori. Dacă pre Petru şi Asan îi vedem venind cu Cumanii hotărîţi ca să restabilească imperiul româno-bulgar şi nu se fundeze un imperiu curat *român*, cauza este întâi, că ei voiau să ademenească prin o astfel de perspectivă pre abătuţii bulgari şi să-şi mărească numărul aderenţilor prin alipirea bulgarilor, şi al doilea să se subroge fostului şi recunoscutului imperiu bulgar.

Sub domnia lui Ioan tendinţa aceasta se invederà încă şi mai bine. Strămutată fiind capitala sa în *Tarnova* unde fusese scaunul primilor regi româno-bulgari şi pe temeiul vechilor scrisori şi documente prin cari Simion, Petru şi Samuil, regi din primul imperiu româno-bulgar, primiseră coroana dela papa, solicità şi el însuşi aceeaş favoare dela papa Inocenţiu III, ceeace i s'a fost şi acordat după cum am văzut.

Adăugarea numelui de bulgar pe lângă cel de Valach, învederează inteligenţa şi simţul politic cu care erau înzestraţi cei trei fraţi şi justifică elogiul ce-l face Choniates, unuia din ei. Acest expedient politic atinge, în parte, ţelul propus. Imperiul născut din revoluţiune, se substitue imperiului bizantin şi este recunoscut de marele pontific, dar nu şi de bizantini. Latinii chiar, acei cari ajunseră domni la Constantinopol prin traducerea intereselor tânărului Alexiu în calitate de moştenitor ai bizantinilor consideră pre Ioan ca serv, ca uzurpator, ca şi când ei ar fi luat puterea. Stabilirea imperiului româno-bulgar erà însă un fapt împlinit. Iată răspunsul lui Balduin către solia lui Ioan care îi oferea serviciile sale şi pacea monarchului român: „s'ar cuvenì ca dânsul (Ioan) să nu se poarte ca un rege cu egalii săi, ci ca un rob ce este, şi să arate tot respectul către moştenitorii stăpânilor săi. La din contra, Latinii vor lua armele în contra lui şi-l vor face să plătească scump îndrăsneala şi obrăznicia lui" [1]). Un răspuns prea obraznic, dar şi fatal pentru Balduin şi întreg imperiul latin.

---

1. *Xenopol*: Istoria Românilor sus citat, pag. 588.

Titlul de Bulgar, şi mai ales strămutarea reşedinţei din românimea Macedoniei şi a Traciei în *Târnova* în mijlocul Bulgarilor, erà de un efect foarte dezastros pentru numele de Român, îndecomun pentru Românimea din Balcani. Bulgarii, ca unii cari de curând avuseră un stat, să zicem pe jumătate al lor, a cărui amintire erà încă vie în memorie, acaparează diferitele demnităţi ale statului sub slabii urmaşi alui Ioan Asan, delătureazã numele de Valach şi rămâne acuma un imperiu bulgăresc, un nume sub care este acest stat cunoscut la prăbuşirea lui totală, adecă sub loviturile Turcilor.

Cât timp statul româno-bulgar stătu în munţii Pindului în munţii Macedoniei şi ai Traciei, Românii predomineazã; de îndată însă ce Petru, dupăce scoase pre Ivancu din Târnova, strămută în acest oraş reşedinţa împărăţiei sale, care oraş, aşezat pe coastele Hemului, ce priveşte către Moesia, erà locuit în mare parte şi de Bulgari, etc., invederat că încunjurimea chiar în care stăteà dinastia română o sileà să primească în curent elementele unei vieţi bulgare. Decăderea tot mai mare a împărăţiei latine din Constantinopol nu cereà mai mult încordarea atât de mare a puterilor militare şi domnia lui Ioan Asan II este o eră aproape de linişte pentru statul româno-bulgar, elementul răsboinic, Valachii, trebuieau, deci, să piardă necontenit din însemnătatea lui, iar cel pacnic şi organizator să iasă tot mai mult la iveală. Astfel, încetul cu încetul, numele Vlachilor dispare tot mai mult din constituirea imperiului, şi el nu apare mai mult ca un element dominator ca mai înainte, ci ca unul supus din popoarele statului bulgar.

Astfel se explică faptul, dar numai în parte, şi numai sub anumite condiţiuni, că scriitorii mai târziu ai imperiului bizantin, cari expun luptele Asaneştilor pentru neatârnare, încep a pomenì mai mult pre Bulgari decât pre Români, în istorisirile lor, şi substituiesc în totul numele de Valachi cu cel al Bulgarilor, încât Valachii dispar aproape cu totul în scrisorile lor. Aşà *Pachymeres* (1242—1308) numeşte încă pre Valachi în mai multe rânduri alăturea cu Bulgarii. *George Acropolita* care trăeşte dela 1220 1282 numeşte pre Ioniţă dejà împărat al Bulgarilor, şi tot aşà face el şi cu predecesorul său, cu împăratul Asan. Cu toate că şi el descrie revoluţia din Hem, pretutindeni întâlneşti în chip sistematic numele Vlachilor, pre care îl aveà înainte, la scrii-

torul contimporan Nicetas Choneates, fără ca să se amintească şi de Bulgari, pentrucă poporul român erà acela care pe timpul său erà elementul dominant în împărăţia vlacho-bulgară. Tot aşà cunoaşte şi Acropolita existenţa ţării Vlachilor, pre care o aminteşte în două rânduri. Intr'un loc spune că Ioan Asan parcurse Marea-Valachiee, ocupă Elbanul (Elbasan) şi o devastează până la Ilira (adică până la ducatul Zeta şi la Dalmaţia). Aceste toate sunt indicaţiuni cari ne arată aşezarea Valachilor şi în părţile sudice ale peninsulei.

Aiurea ne mai spune Acropolita, că Ioan Asan dădù unui general al său *bani şi şase trireme* ca să poată ajunge la *Marea Valachie*, ceeace ne arată că această ţară trebuie să fie aşezată pe ţărmurile Mării Egeice. Valachii existau deci şi în urmă, după bulgarizarea tronului din Târnova, pretutindeni în tot Balcanul (în Bulgaria, Tracia, Macedonia, Albania, Epir, Serbia, Bosnia, Dalmaţia, Tesalia, până adânc în Peleponez, etc.) ceeace o mărturisesc şi scriitorii greci. Acropolita d. e. zice: „Ei (Vlachii), însă nu jucară mai mult la curtea bulgărească acel rol însemnat de mai înainte, de oarece curtea devenise bulgarizată", adică împăraţii de pe tron nu erau mai mult Români şi de aceea scriitorii nu se mai ocupă de ei. Căci obiceiul erà pe atuncea ca şi astăzi, de a se ocupà cu domnitorii şi cu curtea lor şi nu cu popoarele din cari se compuneà statul. Această manieră o vedem la curtea bizantină, la curtea ungurească, la curtea franceză, la curtea imperiului german. etc.

Mai ales în imperiul unguresc, erà în evolul de mijloc, ca şi în cel de astăzi, toate popoarele, adică naţiunile, cari dădeau contingente mari de ostaşi, de combatanţi şi susţineau statul, reprezintate la curte. Numai acea reprezentaţiune nu erà aleasă din respectivul popor, ci din aristocraţime, care cu timpul trecuse toată în tabăra ungurească. La curtea ungurească erau pe atuncea Croaţi, Români, Sloveni, Slovaci, Sârbi, Bosniaci şi chiar şi reprezentantul din ducatul Zeta, şi Poloni, şi totuşi prin tot acel timp e vorba numai de imperiul unguresc şi de regele Ungariei.

Aceeaş amintire despre Români (Valachi) întâmpinăm la un alt cronicar bizantin, *Nichiffor Gregoraş*, care trăeşte între anii 1295—1360, până unde merge şi istoria lui ce a scris-o. Nici acesta nu aminteşte mai mult despre poporul Vlachilor, ci atri-

buie toate împrejurările petrecute în imperiul Asaneştilor, atât sub Ioniţă cât şi înainte, poporului bulgăresc. El numeşte pre Ioniţă fratele întâiului Asan, stăpân al tuturor Bulgarilor, fără a adăugà mai mult, precum face papa în scrierile sale, şi al *Valachilor*. Tot aşa vorbeşte eĭ despre fiul lui Asan, Ioan Asan; că pe timpurile lui ar fi ajuns el a domnì asupra *Bulgarilor*; că domnitorul Bulgarilor, Asan, a căruia soră erà măritată după împăratul Teodor, murise; că fiul acestuia, Ioan Asan, căruia se cuvine stăpânirea asupra *Bulgarilor* după dreptul de moştenire, se suì pe tronul său; şi aşà mai departe. De Valachi nu mai aminteşte el nimic. Şi tocmai acest scriitor bizantin, pentrucă nu aminteşte nimic de Români, e foarte plăcut lui C. Jireček, faimosul nostru istoriograf al Bulgarilor. Pre acesta îl aminteşte Jireček ca dovadă la orice ocaziune.

Astfel, după ce centrul de activitate a imperiului românobulgar se mută tot spre Nord, şi anume pe versantul nordic al Balcanului, Românii se găsesc, din cauza acestei împrejurări, tot mai mult depărtaţi de centrul lor etnic şi politic, care erà mai în sud, între ramificaţiunile din miazăzi a muntelui Hem, Rodope şi ale Pindului.

Influenţa pre care trebuià să o producă acest fapt în mersul general al politicei româno-bulgară nu întârzie de a se arătà. Românii devin în număr tot mai restrâns la curtea imperială din Târnova, mulţimea cea mare din Românii de Tracia şi Macedonia n'a putut urmà până acì, iar mulţimea română din Bulgaria proprie erà tot înapoiată, tot înlăturată, dela curte şi dela conducerea politică a împărăţiei, totodată şi mereu slavizată prin influenţa grozavă şi totodată foarte nenorocită a bisericei slavone bulgare. Astfel trebuià în mod natural să crească la curtea din Târnova şi în întreaga Bulgarie preponderanţa bulgară. Bulgarii încep acuma a fi la ei acasă, pe când Românii încep a fi *străini* în imperiul pre care l'au întemeiat ei, în patria pre care au creat-o şi pentru care au vărsat ei şiroaie de sânge. Recunoştinţa e numai o chestiune de întâmplare şi aceasta numai din partea unei inimi nobile, pe când uitarea, desconsiderarea, ingratitudinea e o consecinţă naturală şi logica lucrurilor.

Poporul român, care a ajutat Bulgarilor totdeauna ajungerea marilor idealuri, care a dat impulsul şi au iniţiat toată mişcarea pentru o ţintă măreaţă, care a dat, prin nobila sa vi-

tejie şi virtute, coroana imperială Bulgarilor, este nu numai în curând uitat, ci de către istoriografii moderni slavi chiar şi desconsiderat; ba nobilii Slavi ne deneagă chiar şi existenţa noastră în Peninsula Balcanică. Prin bulgarizarea curţii din Târnova s'au fost bulgarizat negreşit şi curtezanii români şi rassa română care domnia odată pre auritul tron al imperiului, nu au mai avut, în scurt timp, după decedarea Asaneştilor nici un reprezintant acolo. Este însă învederat şi de tot constatat, şi aceasta ne-o arată istoria posterioară a Bulgariei, că, cu retragerea Românilor, cu stingerea influenţei puternice, reînvioşătoare şi salvatoare a elementului românesc se pierde cu desăvârşire şi puterea bulgară şi se duce mereu, mereŭ rostogol în abizul pieirei sale şi cu el şi Balcanul întreg. Va trebuì deci să reînvie încăodată *geniul român* în Balcani şi în unire cu cel din Carpaţi să reînvie din nou, ca odinioară gloria română, şi să fie conduse cu o mână măeastră şi puternică de un mare geniu român, soartea Românismului în întregul Balcan.

Inainte de invaziunea Slavilor, Românii din dreapta Dunărei ocupau un teritoriu cu mult mai mare decât e cel de astăzi. Epirul, Macedonia şi Grecia erau după invaziunea slavă, pline de Români. Tot aşà Dalmaţia, Bosnia, Herzegovina şi o parte din Croaţia şi Slavonia. Croaţii numesc pre Sârbi şi astăzi Vlahi. In Albania de sud erà principatul Muzachia (Muşateştilor) locuit de Români; ca şi astăzi, Epirul şi Tesalia sunt numite la cronicarii francezi din timpul cruciaţilor Valachia. Nordul insulei *Euboea* încă se numeà *Valahia-Mare*. In Peloponez erà „Baronia le fil des Valaques“. In Macedonia partea din sudul râului Bistriţa şi la Nord pe lângă Prizren şi în Şardal se numeau sârbeşte *Zemlea Vlaşca*, adică Ţara Românească. In Tracia şi Bulgaria răsbătuseră Românii cu locuinţele lor până la Marea-Neagră.

Românii din Balcani (Aromânii), au fost totdeauna cunoscuţi ca un popor viteaz. In evul mediu, imperiul bizantin tremurà când auzià de expediţiile lor, mai ales pe timpul fraţilor Asani, împăraţii împărăţiei româno-bulgare. Istoricii bizantini istorisesc un caz, când un comandant suprem al oştirii bizantine (despre care am amintit dejà mai sus) a preferat să meargă la închisoare, decât să plece în contra Românilor. Beniamin de

Tudella, care a călătorit în evul mediu prin Peninsula Balcanică, spune că un împărat singur nu-i poate supune.

Acuma e întrebarea, unde sunt Românii cei mulţi din Peninsula-Balcanică ce au existat prin tot evul de mijloc? Noi trebuie să clarificăm chestiunea, trebuie să ştim ce s'au făcut cu acei Români, cari au întemeiat odată împărăţii atât de mari şi de puternice în Balcani şi ce au devenit din locurile ce le-au ocupat ei odonioară în vremurile luptelor cu împăraţii bizantini?

Astăzi, teritoriul ocupat de Românii de Sud e mai mic, ei sunt risipiţi, în insule mai mici sau mai mari, prin Macedonia, Epir, Albania, Tesalia, Grecia. Grupuri compacte sunt la Bitolia (Monastir) şi jur, ţinutul Caraferiei şi al Megleniei, apoi munţii Pindului, în Turcia şi Grecia. In Bulgaria se găsesc resturi mari de populaţiune română pe tot teritoriul la Nordul Dunărei dela Serbia până la Marea-Neagră, în munţii dela Vest, în Serbia tot Ostul şi tot Sudul. Pretutindeni în Turcia, Grecia, Bulgaria, Serbia, Bosnia, Herzegovina, Croaţia îi găsim răspândiţi prin oraşe şi chiar sate, unde fac pre comercianţii şi pre cârciumarii.

Deci, noi putem răspunde cu toată precizitatea, că ei se află tot pe acolo pe unde s'au aflat ei odinioară, deşi nu mai mult în acea mulţıme, deşi nu mai mult în masse atât de compacte ca odinioară. Ei se află tot în aceiaşi munţi, pre cari îi cutreerase ei pe atunci pe acleeaş vârfuri acăţate, pe aceleaşi înălţimi ridicate, pe unde locuiau ei odată, în aceleeaş sate şi oraşe, în aceleaşi ţări şi teritorii pre cari le-a ocupat ei odinioară, deşi nu mai mult în acea mare mulţime ca atuncea, şi anume : Nu numai în toată Macedonia ci şi în Serbia, în vechia Rascia cu oraşele Ipec (Peci) apoi în Albania (dela Scutari şi Dulcignio până la Berat şi Elbasan), în Epir, Tesalia, în Atica până în jurul Atenei, ba chiar şi în Peleponez [1]) (teritoriul acesta e numit de Românii şi Grecii ce locuiesc pe acolo „Mania") [2]), până în *Euboea*, chiar şi în jos la *Creta* [3]), pe unde formează populaţiunea română şi astăzi con-

1. *I. Nenıţescu.* Românii din Turcia-Europeană Bucureşti 1896.
2. Ibidem şi *Xenopol* Istoria Românilor tom. III. p. 228.
3. *Archıva.* Iaşi 1906, pag. 29. No. 1 şi 3 pag. 112.
D. Mestugeanu. O călătorie prın Serbia.
Isıdor Ieşan. Românii din Bosnia şi Herzegovina, Arad Tribuna 1906, pag. 11—73.

tingente şi o populaţiune destul de numeroasă, dar mai ales în Macedonia, Albania, Epir, Tesalia, populaţiunea principală. Apoi Serbia, precum am amintit mai sus, toată valea Moravei între Semendria şi Vranja spre Ost, spre Timoc şi Pirot (Dacia-Aureliană de odinioară), iară în Bulgaria, dincolo de Pirot prestre Vidin, tot malul drept al Dunărei până la Mare, e aproape complet împopulat de Români.

Aceste teritorii se pot zice că sunt teritorii curat româneşti. Tot aşà se află Românii pe la poalele Balcanului prin toată Tracia, adică Rumelia Orientală, până aproape de Stambul.

In Rumelia ostică între Balcan şi Rodope, până aproape de Adrianopole şi muntele *Istrudundag*, există şi astăzi încă un ram de popor ce se numeşte *Pomaci*. Această stirpă a Pomacilor a trecut foarte târziu abià în secolul XVIII-lea la Islam, ea are deosebite privilegii de libertăţi, toate acelea ce le aveau odată Românii din Pind până la epoca lui Ali-Paşa din Ianina. Aceşti Pomaci au trăit totdeauna liberi sub celnicii lor proprii prin tot timpul împărăţiei otomane, şi au ştiut să-şi păstreze această libertate cu mare tenacitate. Acest popor e de origine română. Ei sunt o frântură din Românii cei vechi ce au existat încă pe timpul imperiului româno-bulgar sub împăraţii fraţilor Asani. Limba lor ce o vorbesc ei astăzi conţine încă multe termene româneşti, cari le vădeşte pe deplin originea lor română [1]). Acest ram, Pomaci, se mai află şi la frontiera ostică a Bulgariei, către frontiera Dobrogei, în quadrilatul Ruşciuc, Varna, Şumla şi Silistra la o populaţiune pe preste 300.000. Astăzi aparţin ei islamului, dar nu e de loc eschis, căci vor fi fost odată Români.

Se mai află Români mohamedani şi prin alte părţi din Peninsula-Balcanică, aşà de e. în *Nanta*, ţinutul Megleniei, în număr de vreo câtevà zeci de mii. Şi aceştia au încă o frumoasă conştiinţă românească şi vorbesc limba românească mai curat decât Românii creştini din Meglena.

Insuşi Stambulul conţine astăzi o populaţiune română destul de însemnată, unde se află şi o şcoală română, cu un corp didactic destul de însemnat.

Aşà dară, pretutindeni, preste toată Peninsula-Balcanică se

4. *I. Nenıţescu*, Românii din Turcia Europeană Bucureşti 1893.

află Români. Adevărat că astăzi ei nu sunt atât de mulţi ca odinioară, totuşi ei există, ei se află încă, şi chiar cu mult mai mulţi decum ni-i arată scriitorii străini tendenţioşi, precum ne arată în mod tendenţios atât de puţin sau chiar de loc: Grecii, Slavii, (Sârbii, Bulgarii), Germanii, (în frunte cu faimosul Weigand), cari au tot interesul de a ne arătà lumei ignorante că Balcanul e astăzi o Mare-Slavă şi că Români nu se mai află pe acolo.

Totuşi pe lângă toată înşelăciunea oficioasă şi oficială, prin aşà numitele statistice oficioase şi manopere barbare şi perfide ale statelor balcanice, prin cari se silesc ele a ne ascunde de ochii lumei, totuşi Românii, formează, după scrierile şi cercetările cele mai recente serioase ale scriitorilor obiectivi şi oneşti, un contingent încă destul de puternic în toată Peninsula Balcanică.

După cartea de cetire a lui *Aug. Bagav*, cu prefaţa scrisă de *D. Grandea*, citat în studiul asupra dialectului Românilor din Macedonia de *St. Mihăilescu*, pag. 45, citat şi în lucrarea lui *Isidor Ieşan* „Românii în Bosnia şi Herzegovina", Arad, Tribuna, pag. 84, se aflase populaţiunea română din Balcani, pe la anul 1886, după statisticele adunate ale consulilor austriaci în Peninsula-Balcanică astfel:

In Rumelia de sus din totalul 980.000 de locuitori ***130.000 de Români.***

In Rumelia de sus sub Turcia din 840.000 locuitori ***120.000 de Români.***

In Bosnia şi Herzegovina din totalul 1.336.091 de locuitori ***89.700. de Români.***

Sangjeacul Novibazar din 168.000 de locuitori ***77.300 de Români.***

In Bulgaria din totalul 2.007.919 de locuitori ***640.000 de Români.***

Posesiunile imediate ale Turciei precum Macedonia, Albania, Epirul din total 5,176.000 de locuitori ***1.549.000 de Români.***

In teritoriul cedat Greciei prin tractatul de Berlin din totalul 293.170 de locuitori ***237.000 de Români***, deci absolută majoritate.

In Grecia proprie cu Peloponez Eubea şi Candia din totalul 1.200.000 de locuitori ***240.000 de Români.***

Iar în Serbia din totalul 1.600.000 de locuitori ***preste 600.000 de Români.***

La un loc aproape *4 milioane de Români.*

Deci şi astăzi încă se poate zice că pe întreg Balcanul, pe întreaga Peninsulă-Balcanică mai există încă o populaţiune română de preste patru milioane de Români. Dar eu zic chiar, şi aceasta e cu totul sigur, că la o scrutinare, la o cercetare riguroasă şi cu totul obiectivă, dacă această cercetare ar fi cândva posibilă, unde toate influenţele tendenţioase (sârbeşti, bulgăreşti, greceşti, austriace, etc.) vor fi cu totul eliminate, s'ar puteà aflà o populaţiune română şi mai mare.

Aşà dară, Balcanul întreg, nu e de loc atât de slav nici atât de helin (grec), precum vor cu forţa să ne-o arate aceasta scriitorii moderni, adecă cei tendenţioşi şi şovinişti (panslavişti, panheleni), ca şi toţi acei scriitori străini superficiali (G. Weigand), cari sunt ademeniţi prin cine ştie ce mijloace momitoare şi fermecaţi prin cine ştie ce farmece sunătoare.

Cum se face că ei nu apar ca Vlachi, adică ca Români, ci ca alte popoare, ca Sârbi, Bulgari, Albanezi, ca reci, etc.? Cauzele le-am enumărat dejà mai sus. Ele sunt multe, multe şi prea destule. Aceasta provine şi din pricină că ei, supunându-se elementelor dominătoare, caută singuri *a trece drept aceea ce nu sunt*, a trece de Sârbi, Bulgari, Albanezi, dar mai ales de Greci, înstrăinându-se singuri, astfel încât astăzi miezul românesc dispare sub coaja ce-l acoperă [1]).

I. Nenițescu. Opul sus citat. *S. Mihăilescu*; Studiul asupra dialectului românilor din Macedonia Bucureşti 1889. *N. Popilian.* Românii din Peninsula-Balcanică, Bucureşti 1895. *I. Caragiani.* Studiu istoric asupra Românilor din Peninsula-Balcanică, Bucureşti. *Dr Georgi Alexici.* Die Macedo-Romaenen" in Ost-Ung.-Revue 1903. III Band 1 2 Nr. 3 Hepl pag. 30 şi 109. *Isidor Ieşan.* Românii din Bosnia şi Herzegovina, Arad Tribuna 1906, pag. 78—81 şi 84.

CAPITOLUL VI.

Poporul Român e un popor de sclavi, care naşte fii numai pentru robie.

Trecutul ne explică *prezentul* şi ne dă o călăuză şi o instrucţiune pentru viitor. Prin el aflăm raţiunea de a fi, drepturile ce ne compet, şi o năzuinţă puternică, inspiratoare pentru tot ce-i mare şi sublim, pentru a însemnà cât mai mult în concertul altor popoare, cu un cuvânt idealul spre un viitor luminat, puternic, impunător. Intreg trecutul unui popor, constituie prin faptele sale săvârşite, atâtea documente, atâtea monumente sublime ce alcătuiesc titluri de nobleţe, fără cari nu poate există încredere, siguranţă, mândrie, toate neapărate pentru a puteà păşì, în mod sigur, înainte.

Ce priveşte însă trecutul nostru, din nenorocire foarte puţini din noi se interesează de el, şi de aceea se şi cunoaşte acest trecut al nostru atât de puţin de către pătura noastră, cea aşà numită cultă, de către aşà numita inteligenţă şi clasă suprapusă ce o posedăm—căci altmintrelea altfel s'ar manifestà conştiinţa noastră naţională, acţiunile noastre naţionale, cu cari noi singuri ne preamărim. — Şi chiar puţinul ce se ştie, nici acesta nu e în deajuns, nici pretutindeni răspândit, astfel ca toţi să ne putem da seama despre marea însemnătate ce are pentru noi acest trecut. Căci numai cunoscând mai de aproape trecutul nostru, putem pricepe prezentul, iar pricepând prezentul putem prevedeà şi viitorul nostru. Şi mai ales inteligenţa noastră, care se ocupă în mare parte cu predilecţiune (România, Bucovina) cu toate altele

numai nu cu aceea ce priveşte istoria neamului nostru, ce priveşte trecutul nostru atât de tragic, care e adevărata hrană pentru sufletele cele amorţite, pentru inimile cele atrofiate de atâta străinism, zic inteligenţa noastră, care e expusă prin atâta cultură străină unei totale pieiri etnice, are cea mai mare lipsă de a cunoaşte acest trecut.

Cunoscând trecutul nostru mai de aproape, vom aflà tot odată cu mare durere, că Românul, de când există el, dela începutul formaţiunei sale ca popor, nu a căutat să trăiască pentru sine, precum fac alţii, precum o fac toţi (toţi acei cari vreau să valoreze cevà în lume, cari vreau să devie mari şi puternici), ci el a căutat neîncetat să presteze fapte mari, chiar extraordinare, dar numai şi numai în folosul altora, că el a căutat prin spiritul său clar, prin calităţile sale mari ostăşeşti, şi spirituale, prin puterea judecăţii şi a gândirii sale, în scurt, prin toate darurile sale extraordinare căpătate dela natură, şi prin ereditare dela vechi strămoşi, dela poporul *„daco-roman"* să facă servicii numai altora, ignorându-se cu totul pre sine însuşi, vom afla că el e poporul cel mai bun şi mai altruist din lume, dar că a trăit numai pentru nenorocirea sa proprie.

Acest strămur, aş zice mai bine această boală fatală, nimicitoare de sine şi totodată hereditară naţională, de a se sacrificà de a se omorî numai pentru alţii, pentru străini, de a adorà şi de a venerà tot, tot ce e străin, îl aflăm nu numai astăzi în inteligenţa şi aristocraţimea noastră (din Bucovina şi România), cea grozav, grozav de cultă şi învăţată, ci îl aflăm, precum am văzut mai sus, dejà dela primele începuturi ale existenţii noastre ca popor.

Timpul între secolul al VII-lea şi pânăla întemeierea celor două principate române, dela poalele Carpaţilor, adică până la secolul al XIII-lea, nu e atât de obscur pentru istoria existenţii noastre. Istoria imperiului prim şi secund Româno-bulgar, ne dă destule dovezi şi indicaţiuni pentru existenţa extinsă şi puternică a Românilor de pe amândouă maluri ale Dunării, atât în Dacia-Traiană, cât şi în Dacia-Aureliană, atât în scoborîşurile Carpaţilor, cât şi în cele ale Balcanului, Rodope şi a-Pindului, şi despre relaţiunile lor foarte intime întreolaltă. Acestei comunicaţiuni între olaltă, acestor relaţiuni atât de vii şi extinse, este de a se mulţumì faptele mari şi puternice săvârşite de Românii din Balcani. Forţa şi puterea Românilor din

dreapta Dunării şi-a aflat expresiunea sa prin un răstimp de apraope 6 secole, dela năvălirea Avarilor şı a Slavilor în Balcani, pânăla apunerea imperiului romăno-bulgar al doilea, la anul 1393 (anul ocupării Târnovei) respectiv anul 1398 (anul ocupării Vidinului prin Turci), deci dela secolul al VII-lea pânăla al XIV-lea, acì în Balcani, în unire cu fraţii Români din stânga Dunărei, în războaiele mari purtate pentru întemeierea imperiului român.

Se ştie, că pe timpul regelui romăno-bulgar prım *Simion* (892—927) şi chiar în prima parte a domniei a succesorului său *Petru* (927—969), erà în tot imperiul romăno-bulgar, şi mai aies în Macedonia, o mare activitate culturală-religioasă, şi că literatura bulgară-slavonă luase un avânt puternic, prin concursul Românilor, cari scriau în limba paleoslavă (bulgaro-slavonă). O mulţime de cărţi fură traduse cu această ocaziune din greceşte în această limbă slavă, de către Români. Negreşit, că prin acest avânt literar slav, provocat şi propagat de către Românii din Balcani, s'a fost ridicat gloria nu a Românilor, cari au muncit la ridicarea acestei glorii străine, ci a Slavilor, care durează şi până în ziua de astăzi. Şi, lucru de tot caracteristic şi foarte trist e, că tocmai Românii au fost aceia cari au ridicat, dejà din timpurile cele mai vechi, Slavismul sus, sus pe umerile lor, ignorând totodată cu totul interesul lor propriu naţional, făcându-se ei singuri obscuri, bagatelizaţi, ba chiar rămânând de a fi şi călcaţi în picioare de toţi aceşti Slavi şi Greci, pre cari i-am ridicat noi Românii sus, sus pe capetele noastre.

Iată uncle exemple:

Pe timpul regelui *Simion* a trăit un călugăr foarte însufleţit pentru răspândirea Sfintei Scripturi în graiul bulgaro-slavon, cu numele *Tudor Dux.* Acest bărbat a tradus cărţi biserîceşti în *limba bulgară-slavonă* şi a îndemnat şi pre alţii la această întreprindere, în închipuirea sa rătăcită că aceasta ar fi un act foarte religios şi foarte plăcut lui Dumnezeu; aşa d. e. pre *Ioan, Exarhul Bulgariei* [1]). Activitatea sa literară şi culturală a desfăşurat-o Tudor într'o mânăstire ce se aflà la revărsatul apei *Ticei.* Numele acestui râu se găseşte fără nici o indicare

1. *Kalaidović Constantin,* Ioanius Exarchus bulgarskoi. Moskwe 1824, p. 14, 96 No. 40 41 p. 129, 314.

mai aproape la finea cuvântării a patra despre Arieni, a Archiepiscopului Alexandriei, Atanasie († 373), traduse slovoneşte, în anul 906 şi prescrise de acest Tudor Dux. Cuvântul „Ticea" nu e însă nimic alta decât râul „*Tisa*" de pe teritoriul Daciei-Traiane. Numele de botez „Tudor", cât şi numele familiar „Dux", sunt evident numiri curat româneşti, şi aceasta ne dovedeşte că acest călugăr a fost român de origine, că el se trăgeà desigur dintr'o familie domnitoare română din părţile Tisei, sau poate şi din casta nobilitară dacică a „Sarabilor", despre care castă vorbeşte ilustrul nostru învăţat P. B. Hasdeu în opul său : „Magnum Etymol. Romaniae", lit. B. „Basaraba" ; căci numai într'o atare calitate putù el, ca călugăr simplu, să îndemne pre însuş Exarhul Bulgariei la traduceri de cărţi bisericeşti în limba slavonă-bulgară, ceeacè Exarhul ca cap al bisericei bulgare, ar fi trebuit să o facă singur şi fără îndemnul Românului, dar ceeace totuş, precum vedem, nu o făceà.

Călugărul Dux, deci, ca Român, ca *viţă nobilă daco-română*, a aflat, că aşà vrea „*Dumnezeul Slavilor*", ca el să-şi sacrifice toate puterile sale intelectuale şi fizice şi desigur şi materiale, pentru mărirea slavismului, şi nu pentru mărirea Românismului şi a poporului său propriu, care l-à născut.

Aici avem totodată şi un alt argument, pentru teza ce o susţinem noi, că principalmente Românii, prin activitatea lor literară, pe terenul bisericesc-slavon, au fost, precum am văzut aceasta şi în capitolele precedente, aceia cari au propagat şi au lăţit literatura slavă şi prin aceasta au ridicat valoarea slavismului din Balcani. Căci însuş un călugăr român, chiar din teritoriul Daciei-Traiane, scrie, traduce, propagă literatura slavă, şi îndeamnă chiar şi pre alţi slavi, chiar şi pre şeful bisericei slave din Balcani, la acest lucru curat slav.

Tot aşà şi învăţatul *Ed. Reus*, rezemat pe mai mulţi scriitori contimporani şi pe nişte acte publice, ne încredinţează că traducerea Sfintei Scripturi, precum şi toate studiile biblice în limba poleoslavă din greceşte, au luat începutul său dela mişcările religioase române, ivite mai cu seamă în secolul al IX-lea, prin Macedonia şi prin munţii Pindului şi continuate tot de Români prin secolele următoare şi propagate nu numai în întreg Balcanul şi în Dacia-Traiană, ci şi prin Italia, Francia, Hispania, ceeace ne dovedeşte şi rămăşiţele limbistice păstrate în limba

franceză şi spaniolă, arătate de B. P. Hasdeu [1]. In special ne spune el, că dela Catari s'a păstrat până astăzi într'un singur codice în Lyon [2] o complectă traducere a Noului Testament, dimperună cu o literatură a lor proprie.

Pe timpul împăratului româno-bulgar *Samuil* (995—1018), apare un presbiter cu numele *Cosma*, încă un român născut în Salonic. El face încă multă literatură slavă. El scrie unele oraţiuni fulminante în limba slavă în contra Sectarilor [3] şi alte lucruri religioase, negreşit toate în limba slavonă bulgară, deşi el singur erà Român.

Ioan Asan, un descendent rămas din dinastia Asaneştilor, ordonă chiar, precum am văzut mai sus, ca să se taie şi limba celor ce vor ceti şi se vor rugà lui Dumnezeu în limba română.

Aşà ordonase *Alexandru Streanţămir Asan*, împăratul româno-bulgar, pe la anul 1333, ca să se traducă cronica lui *Constantin Manase* din greceşte în limba slavonă, de nişte călugări români, dintre care unul se numeà *Filip* (1345), iar altul *Laurentie*. Tot aşà au fost scrise pe acel timp, tot pe porunca lui Alexandru Asan, codicele şi memoriile din istoria româno-bulgară, negreşit tot în limba slavonă, apoi cărţi bisericeşti şi toată literatura bisericească, tot de copişti români, versaţi în limba slavonă,

Tot aşà erà sediul principal din Bulgaria, unde se făceà literatura slavonă, mânăstirea *Zugrav*, cu care mânăstire se laudă atât de mult istoriografii slavi bulgari. Şi totuş, aproape toţi călugării din această mânăstire erau Români şi numai aceşti călugări Români făceau literatură bisericească — şi durere — numai literatură slavonă-bulgară.

In războiul de succesiune din anii 1418—1422 la tronul turcesc, între fiii lui Baiazid I, Suleiman, Mohamed şi Muza, Suleiman care domină partea europeană, erà bătut de fratele său Muza lângă Adrianopole. Referatele turceşti amintesc despre cucerirea, cu această ocaziune, de cetăţi şi oraşe din Bulgaria, şi între acestea e numită şi o mânăstire, cu numele „*Călugăreni*”, de

1. P. B. Hasdeu: Cuvinte din bătrâni, vol. 2 pag. 118—249 § 3.

2. Real-Encyklopedie fur protestantische Théologie sub Romaenische Bibelubersetzungen vol. 13 pag. 94—95.

3. Ediţiunea ultimă se află în ziarul rus „Kazanie provoslavni sovršenije'j, 1861. Moskwa, April, Iunie, August.

lângă Toplița, care erà bine întărită, în care se aflà o mulțime de călugări români, cari scriau cărți bisericești-slavone pentru bisericile din Bulgaria. Tot așà, nu departe de Filipopol, lângă *Câmpulung*, Muza se opune fratelui său Mohamed, care vine din Asia în contra lui, fu însă bătut de Mohamed lângă satul „*Ciumărla*". Atâtea numiri topografice românești în Bulgaria, pe la anul 1420, ne dovedește că în Bulgaria se aflà încă prin secolul XV—XVII o puternică populațiune română și că în Bulgaria, poporul român a lucrat neîncetat prin spiritul, geniul și bravura sa militară, la mărirea și gloria slavismului.

Ce privește activitatea rodnică a Românilor de pe amândouă malurile Dunării, dar mai ales a celor din Balcani și în special ai acelor din Macedonia, pe terenul religios-literar slav, unde cea mai mare parte din scrierile religioase slave erau scrise de Români, despre aceasta am amintit în mare parte, și în capitolele premergătoare vom vorbì mai detaliat și în capitolele următoare din partea a doua a lucrării noastre. Atâta trebue să amintesc aici, că toată literatura slavă, cât și cultul și biserica slavă din Balcani și Carpați, au fost făcute și propagate de Români. Și, dacă judecăm peripețiile prin care au trecut biserica și literatura slavă din Balcani, în urma stăpânirii Balcanului prin Osmani, în urma stăpânirii cultului creștinesc prin patriarhatul grecesc din Fanar, apoi putem cu tot dreptul zice : că popoarele slave din Balcani, că Slavismul întreg, au de a mulțumì numai nouă Românilor, dacă ei (Slavii) mai posed astăzi încă o biserică slavă, un cult slav, o literatură slavă și scrisul cirilic-slav, pre cari toate le-am scăpat numai noi Românii, mai ales aceștia din stânga Dunării, din noianul pieirii totale.

Aci în Balcani, am avut noi Românii oameni mari providențiali, nu pentru poporul nostru, ci pentru străini, am avut Beliduci, Bani, Regi, chiar Impărați, am avut bărbați geniali pe toate terenurile, cari au făcut glorie și au ridicat valoarea nu a noastră, ci a națiunilor străine și au pregătit neîncetate și din răsputeri numai, pieirea poporului său propriu român.

Așà de ex. în Bosnia, aproape toată populațiunea, toată aristocrațimea acestei țări, aparțineà odinioară poporului român, chiar și Banii și Regii acestei țări erau Români, ca de exemplu *Banul Culin* (1180—1204), care erà unul din cei mai vrednici Bani ai țării, despre care am amintit mai sus. Apoi, aproape toți

Bogumilii acestei ţări, au aparţinut, precum vom vedeà mai la vale, în capitolele următoare, poporului român. Poporul român, a fost odată în această ţară, îndecomun elementul cel mai puternic, care au format, au susţinut şi au apărat prin lung timp, atât secta bogumilă, cât şi pre acest stat; el a fost elementul cel puternic purtător de cultură şi numai persecuţiunile teribile religioase, tiraniile conducătorilor, i-au înstrăinat de cu timpuriu, prin diferite interese personale ale clasei suprapuse, de către pătura ţării, i-a determinat apoi în disperare să părăsească legèa lor şi să primească mai bine legea islamită, decât cea creştină, ce a fost atât de barbară faţă de ei, pierzându-se apoi definitiv în rasa slavă.

La anul 1279 se aflà în Bosnia, pe un scurt timp, un *Ladislav Cumanul*, ca ban şi Jupan al Bosniei. Ce puteà fi acest Ban cu numele „Cumanul", ceva alta decât un Român? La 1340 se aflà tot aici, precum am amintit mai sus, *Ştefan Cotroman*, ca Ban al Bosniei. Istoriograful *Şimeţ*, zice că el a fost un cavaler teuton. Eu sunt însă de părere că el a fost încă un Român cu numele adevărat „Sumeţ". Dejà numele ne arată aceasta, căci Germanii nu au astfel de numiri, nici n'au trăit (locuit) Germanii împreună cu Cumanii atât de lung timp, precum a fost aceasta la Românii din Dacia-Traiană. Şi noi ştim că Românii au fost în evolul de mijloc adeseori confundaţi cu Cumanii. Tot aşà a aparţinut şi susnumitul Jupan *Altaman* viţei române. In Croaţia se află amintit în istoria lor un *Ciubăr-Vodă*. Acesta e tot acel Vodă care a fost trimis la anul 1448 de Ioan Corvinul în Moldova, ca să alunge de pe tron pre Roman III (1447—1448) şi să apere pre Petru III aşezat pe tron în locul lui Roman, despre care am amintit dejà mai sus.

La anul 1448 merge *Ioan Huniadi*, împreună cu Voevodul *Secula* (încă un Român şi mare amic al lui Huniadi) cu o armată puternică de Români în ajutorul Slavilor din Balcani (a Sârbilor şi a Bosniacilor). Amândoui luptară cu mare bravură în contra Turcilor pe „Câmpul Mierlei" = (Cosovo-polje). Secula fù omorît într'o luptă de doui, de un uriaş arab, iar Huniadi, e la reîntoarcerea sa prin Serbia prins de către Brankovič, Jupanul Serbiei şi aruncat în închisoare, şi aceasta drept recunoştinţă pentru ajutorul ce a fost dat el Sârbilor şi pentru sacrificarea sa pentru ei. Erà aceasta o purtare adevărat sârbească, după felul Ruşilor (Baciuşca) cu Basarabia. Această purtare nobilă, zace doară în

caracterul gintei slave. Aşà şi-au sacrificat aceşti doui eroi români vieaţa lor pentru gloria Slavilor din Balcani.

Dar şi Turcilor am săvârşit noi Românii fapte mari şi importante.

La anul 1430 emigrează o parte mare de Români din Craina bosniacă, din părţile Sanskimost, Petrovaţ, (Pătrăuţi), Kljuci, Banjaluka, dar mai cu seamă din jurul Bihaciului, în Dalmaţia, şi formează acolo populaţiunea principală, mai cu seamă a Dalmaţiei de Nord, şi a Croaţiei, care capătă numirea apoi de „Morlaci", „Vlahii od more", adică „Românii dela Mare". Aceşti Români (Morlaci), împreună cu cei din Bosnia, aparţineau sectei bogumile şi din această cauză erau ei grozav persecutaţi, atât de către curia romană, cât şi de către regele Ungariei. Din această cauză trec cei mai mulţi din aceştia preste 100.000 de Români, la anul 1500, la legea islamită, înmulţind astfel într'un mod considerabil contingentul Osmanilor. Aceşti Bogumili Români devin acum cei mai fanatici şi mai teribili Turci, cei mai buni luptători din toată armata lui Baiazid II. Cumcă aceşti Români (din Dalmaţia, Croaţia şi Bosnia) turciţi au fost Bogumili, despre aceasta ne mărturiseşte însuş istoriograful lui Baiazid II care zice că acea mare armată ce o conduceà Baiazid II în contra Croaţilor şi a Ungurilor, se compuneà în partea cea mai mare din Morlaci, din locuitorii Bosniei, Dalmaţiei şi a Croaţiei litorale, cari erau până acum duşmani neîmpăcaţi ai Turcilor şi ai Creştinilor, dar că Baiazid II i-a ademenit pentru sine, dându-le privilegii mari şi lăsându-i pe deplin în averile şi în drepturile lor de mai înainte". Deci, dacă aceşti Români au fost la început mar duşmani ai Turcilor şi ai Creştinilor, ce alta dar au putut ei atunci fi înainte, decât numai Bogumili? Căci între Bogumili şi Creştini erà, precum am văzut mai sus, şi precum vom vedeà şi mai la vale, o luptă teribilă de nimicire. Iar Turcii erau urgisiţi şi temuţi totodată, precum e taxat în genere, ca un popor cuceritor. Acì e deci cu totul clar arătat existenţa *Bogumililor Români* în Bosnia, Herzegovina, Croaţia şi Dalmaţia, pe timpul lui Baiazid II.

In Herzegovina se află şi astăzi încă, în cercul Liubusschi mai multe sate, ca de ex. Jaseniţa, Mogorele, etc. (un district întreg), unde populaţiunea română de odinioară, care a fost bogu-

mìlă, a trecut la religiunea islamă și poartă numele „*Balea*", despre care populațiune am vorbit dejà mai sus.

Și multe alte contingente mari românești de prin Macedonia, Tracia, Albania, Epir, etc., din întregul Balcan, au trecut în diferite timpuri la legea islamită. La poalele munților Hemului și al Rodopei, se află o mulțime de sate, a căror populațiune aparține legii islamite, a căror limbă ne dovedește și astăzi încă că ei au fost odată Români.

Așà sunt așà numiții *Pomaci*, ce există între munții Rodope și Istrudun-Dagh, în apropierea de Adrianopole, cari au trecut la islam abià în secolul al XVIII-lea și despre cari încă am amintit mai sus. Tot așà se află Români mahomedani și prin alte părți din peninsula balcanică, așà de ex. în *Nanta*, în ținutul *Meglenici*, în număr de vreo câteva zeci de mii, chiar și în jurul lui Stambul se află astăzi încă Români, cari posed chiar și școale românești, susținute de statul român, etc., etc.

In anul 1592 întreprinde *Preda Pașa* [1]), un român probabil din Albania sau Macedonia, pe unde se află și astăzi încă o mulțime de Predani, din Bosnia de Sud, care erà dejà un pașalict turcesc și unde erà el guvernor, o campanie în contra garnizoanei ungurești din Bihaci (Craina bosniacă), ocupă Bihaci și alungă pre Lambert (un german), comandantul acestei cetăți, etc..... Deci iată că și Turcilor am prestat noi Românii lucruri mari și extraordinare, chiar sacrificii de sânge, dejà pe timpul când Turcii abià se așezară încă în Balcani. Dar ce a fost Moldova și Muntenia, prin tot timpul suzeranității sub Poarta Otomană, ceva alta decât grânăria, hambarul cel mai plin și mai abundent al Turcilor?

La anul 1480 face *Mateiu Corvinul*, regele Ungariei, o invaziune de pradă (revanșă) în contra lui *Daut-Pașa*, beglerbegul din Bosnia. Românii din Craina bosniacă, din jurul Bihaciului, din Banialuca, Priedor, Novi, îi dau cu această ocaziune un mare ajutor armatei lui, etc., etc.

Trecând acuma la *Bulgari*, constatăm aci, chiar mai mult decât la orcare alt popor, dejà dela primele sale începuturi, când au venit ei din părțile Volgei în atingere cu Românii din Dacia-

1. Istoriografii Slavi îl slavisează numindu-l când „Preda-vici", când Predaković.

Traiană, dejà dela secolul al VI-lea încoace, totdeauna prin toată existența lor istorică până astăzi, influența binefăcătoare și salvatoare a elementului (poporului) românesc, în conducerea destinului acestui popor și o mare sacrificare a Românilor pentru acest popor.

Despre concursul puternic ce l-au dat Români din stânga Dunării la năvălirea lor în imperiul bizantin și la formarea primului imperiu bulgaro-român, între Dunăre și Hem, am amintit dejà, în cele două capitole de mai sus. Acì mai avem de remarcat numai în treacăt unele, ca să vedem cât de puternic a fost ajutorul, cât de mari au fost faptele prestate de Românii din dreapta Dunării, adică de *Românii din Balcani*, pentru poporul bulgar, astăzi atât de ingrat, ba chiar atât de dușman.

După moartea lui *Cormesiu* (dejà numele ne arată că el a trebuit să fie Român) la anul 760, se ivise turburări în imperiul româno-bulgar. Populațiunea din Moesia, care erà parte bulgară, iar cea mai mare parte română, nemulțumită fiind cu conducerea țării, se revoltase în contra dirigenții și ucise pre toți urmașii din familia domnitoare bulgară a lui *Boris* și alese pe alții în loc. Printre nouii domnitori, întâmpînăm numiri românești, pre cari istoriografii slavi (Jireček în frunte) nu-i cunoaște și aceștia sunt: *Cormesiu* (727—760), *Sabin* (763 761), *Paganus Sever* (764—770), *Telesiu* (770—777).

Apoi un alt român e *Simion* (893 927), născut în Meglena, dintr'o mamă farșariotă [1]), care își puse titulatura de „împărat al Bulgarilor și al Românilor" [2]). Împăratul bizantin *Constantin Porfirogenete*, trimite la 912 în contra lui Simion o armată, condusă de doui beiduci de origine români, din care unul se chema *Leon Foca*, iar celălalt *Roman Lecaponul*, cari deveniră mai pe urmă singuri împărați în Constantinopole.

Apoi apare în munții Hemului un beliduce român, născut lângă râul Jantra, cu numele *Șișman Camilopol*, împreună cu patru fii ai săi: David, Moise, Aron și Samuil și provoacă o răscoală la 963. El întemeiază din teritoriile: Macedonia, Epir, Tesalia, populate, cu Români mai întâi un regat nou indepen-

1. *Virgil Stoicescu*; Românii din Macedonia București 1911 p. 11.

2. *Dr. I. G. Sbiera*: „Istoria Românilor dela originea lor", Cernănți 1906, tom. I.

dent, cu capitala *Prespa.* Fiul său cel mai tânăr Samuil restaurează la anul 976 imperiul căzut al Bulgarilor, dar acum cu acpitala în *Ohrida* (şi nu în Târnova, precum o susţin unii) şi înfiinţează aci la 981 un patriarhat român. Samuil aveà totodată şi pre un beliduce român, care se chemà *Draguşan.*

La anul 1018 imperiul bulgar e cu totul nimicitşi la 30.000 de Bulgari li se scoate ochii, dar la anul 1186 tot Românii, şi, anume, trei fraţi Români, cu numele Asan, Petru şi Ioniţă restaurează din nou imperiul româno-bulgar şi-l ridică mult mai înnalt decât a fost el înainte. Ioniţă alungă la anul 1217 cu ajutorul lui *Nemanija,* Marele-Jupan al Serbiei, cu o armată condusă de un beliduce român, cu numele *Crişu,* pre Şişman din Scoplia, lângă râul Vardar, care oraş se chemà pe atunci *„cetatea Şoimilor"* şi care erà împopulată de Români. Crişu înfiinţase aici, după moartea lui Ioniţă (1222) un ducat pentru sine. Apoi întemeiază *Esclivа* (Σκλίβος) un consângean de al lui Asan, deci şi el de viţă română, în munţii Rodopei, un alt ducat cu reşedinţa în *Melnic. Florilă,* încă o rudă de al lui *Asan,* ocupă după moartea lui Ioniţă (1207) Târnova şi se proclamă aci de rege al Românilor şi al Bulgarilor (1107—1218).

Apoi vine *Ioan Asan II* (1218—1241) pe tronul româno-bulgar, unul din cei doui fii de ai lui Ioniţă, scăpaţi la Români din stânga Dunării, iar fratele său *Alexandru Asan* e domn în Vidin, sub stăpânirea lui Ioan Asan II, apoi vine fiul său, născut din o unguroaică cu numele *Caliman II* (1241—1246), apoi fratele său *Mihail Asan* (1246—1257).

La anul 1253 existà un *Ioan Frunză,* comandantul cetăţii *Castoria* şi un altul *Galina,* comandant al cetăţii Elbasan, amândoui Români, apoi vine un ginere de al lui Ioniţă Asan, cu numele *Mircea* (Μύρξης).

La anul 1277 apare un *Corducuba,* sau Cucurbeta, poreclit şi Curechirul, un om simplu din popor, dar un spirit puternic, un Marius al Românilor din Balcani, care apără imperiul bulgar în două rânduri de o invaziune a Tătarilor, pre care faimosul Jireček îl numeşte „Ivajlo". Acest Cucurbeta ocupă în 1277 tronul româno-bulgar, bate în mai multe rânduri pre Greci şi pre Tătari şi scapă imperiul româno-bulgar de nimicire.

Apoi apare pe tronul româno-bulgar un *Şişman,* principe din Vidin şi descendent dintr'o familie aristocrată cumană. Noi

ştim că sub Cumani erau confundaţi pe atunci adeseori Românii din stânga Dunării, deci erà foarte probabil ca şi el să fi fost un român, cu atât mai mult, de oarece el erà sprijinit de către Românii din stânga Dunării. Acesta întreprinde cu ajutorul Românilor o campanie în Serbia şi înaintează pânăla Ipek.

Apoi apare pe tronul bulgar un alt român, *Tudor Cucu*, (1295—1322), dejà după nume se vede că e român. După moartea lui întreprinde *Mihail Despotul* din Vidin (1323—1330), din dinastia Şişmanilor, deci încă de viţă română, cu ajutorul lui *Ioan Basarab*, Voevodul Munteniei, un război în contra Bizantinilor. Istoriograful grecesc *Cantacuzino* numeşte pe aceşti Valahi cari ajutară lui Mihail „Ungro-Vlachii", un nume ce aparţine exclusiv numai Românilor din stânga Dunării. Iar cronica mânăstirei *Pronaşa* (din Serbia) dă acestor Valachi, cari ajută ţarului Mihail de a năvălì şi în Serbia, un nume şi mai caracteristic. El spune că ţarul Mihail aveà în armata sa un număr însemnat de Români „Basarabeni". El pleacă apoi în contra lui Andronic cel bătrân, înconjoară cu o armată română condusă de un general român *Ioan*, Constantinopole.

Un *Ioan Asan*, fratele împăratului Alexandru Asan din Bulgaria, un nepot al lui Mihail Despot Vodă, e guvernatorul lui *Duşan Ştefan*, renumitul rege al Serbiei (1336). Apoi vine *Mircea cel Bătrân*, Voevodul Munteniei, care întreprinde în anul 1389, în unire cu *Lazăr*, regele Serbiei, *Tvrtko*, regele Bosniei şi cu *Balş* (român) ducele de Zeta (Muntenegru), o campanie în folosul Slavilor din Balcani şi dă o luptă cu Turcii pe „Câmpul Mierlei" = Cosovo-polje.

Toţi aceşti Români arătaţi mai sus, fala neamului român din Balcani, s'au luptat, s'au sacrificat acì pentru o cauză cu totul străină de neamul nostru, pentru cauza bulgărească şi sârbească, şi drept răsplată, românismul din Balcani e astăzi urmărit tocmai de Bulgari şi de Sârbi.

Din cele enumărate mai sus, am văzut foarte clar că toată existenţa Bulgarilor atât ca stat cât şi ca popor, au depins totdeauna numai dela cooperarea Românilor, atât a celor din Balcani, cât şi a celor din Carpaţi. Căci numai unindu-se ei (Bulgarii) cu Românii şi sub conducerea dinastiei româneşti a Asanilor, au putut ei (Bulgarii) să-şi recapete independenţa şi să constituiască din nou un imperiu puternic, care au putut să impuie

Bizanțiului, Cruciadelor, chiar și imperiului latin din Constantinopole, lui Balduin. Și tot odată, e curios de constatat, că odată cu stingerea acestei dinastii românești, a Asaneștilor, Bulgaria decade necontenit, până când la 1839 devine un pașalicl turcesc. Și a trebuit apoi să treacă 400 de ani, ca Bulgarii să-și recapete iarăș independența la 1878, și de astădată tot numai prin concursul nostru. Și de astădată am vărsat sângele nostru, ne-am sacrificat vieața pentru dezrobirea lor. Și de astădată le-am reînființat tot noi, imperiul lor, dejà a treia oară, și am scăpat, împreună cu ei, de nimicirea sigură de pe càmpiile Bulgariei și prea îngâmfata Rusie. Ne-am sacrificat, deci, pentru eliberarea Bulgarilor și pentru gloria Rușilor și toate acestea numai pentru nenorocirea noastră, deoarece *Rusia*, drept recunoștință, ne-a mutilat, ne-a răpit Basarabia, în contra jurământului împărătesc (țarului), iar Bulgaria astăzi ne amenință necontenit cu luarea Dubrudjei.

Și acuma în anul 1912 în resboiul purtat în contra Turcilor, prin neutralitatea benevolă a României, toată armata Bulgară a putut opera nestingirită în contra Turcilor, a putut presta învingeri puternice. Dar și acì în aceste lupte sângeroase dela Kirhì-Kilissa, Lule-Burgas, Ciatalgea, Adrianopole, etc., primii cari au fost trimiși în foc, primii cari au făcut asalt asupra posițiunilor întărite, cari au reportat victoriile uimitoare au fost tot Românii din Bulgaria. Și acuma a curs șiroaie de sânge românesc, trei divisii întregi de Români, au vărsat sângele lor pentru gloria și mărimea Bulgarilor.

Câte și câte am prestat noi Bulgarilor, acestui popor ingrat și barbar, prin tot evul de mijloc până astăzi. Toată istoria imperiului româno-bulgar prim și secund, arătată mai sus, e plină de fapte românești săvârșite în folosul, în mărirea lor. Toată existența lor, dela început până astăzi, ba chiar existența lor politică-națională de azi, care îi face să fie astăzi atât de obraznici, au să mulțumească numai și numai sângelui românesc vărsat pe câmpiile Bulgariei, în anul 1877, și nu celui al poporului rusesc, care popor, cu toată mândria și aroganța lui, erà să fie cu totul prăbușit în Dunăre și nimicit de Turci, dacă nu venea în ajutor Românii, tocmai acel popor care a fost în totdeauna desconsiderat de ei. Bulgarii au astăzi să mulțumească numai Românilor eliberarea lor de sub sclavia turcească și acuma în anul

1912, victoria lor asupra Turcilor, şi crearea unui imperiu mare, care întrece astăzi dejà pre cel al României. Şi totuş, drept mulţumită pentru acest sacrificiu de sânge, ne insultă, ne atacă, ne persecută până la sânge tot poporul românesc din Bulgaria.

Cazul întâmplat în vara anului 1910 din Turtucaia, oraşul românesc de pe malul drept al Dunării, unul dintr'o sută şi o mie de exemple, ne dă numai o mică ideie despre aceia ce acest popor ingrat, barbar şi bolând e în stare să facă în ura sa, în răutatea sa, în contra a tot ce e român. In acel an au măcelărit ei toată populaţiunea română din acest oraş, pentrucă Românii au zidit o biserică românească şi au voit să o sfinţească cu un preot român, pentrucă Românii vroiau să creeze acolo şi o şcoală românească pentru copiii lor. Pentru aceste crime nespuse de mari în ochii Bulgarilor, poporul român a fost măcelărit chiar cu ajutorul armatei. In „*Tribuna*" din 21 Octomvrie 1910, cetim despre acest caz următoarele:

„Ştirile sosite din Turtucaia sunt de o extremă gravitate. Bulgarii, în obrăznicia lor sălbatecă, au întrecut orce margini. După ce au arestat pe învăţătorii dela şcoala română, au golit această şcoală cu forţa armată. Şcoala a fost închisă probabil pentru totdeauna. Bulgarii vedeau dejà de mult cu ochi răi conştiinţa naţională a Românilor, cari nu voiau să se facă Bulgari. Deaceea, şcoala şi biserica din Turtucaia le stăteà ca un spin în ochi. Se cunoaşte atitudinea presei bulgare faţă de biserica românească din acea comună. Această presă fanatizată, îmbătată de succesele pe cari din mila Europei Bulgarii le-au avut în ultimul timp, ameninţă pe Români cu moarte, în cazul când aceştia vor îndrăsnì să ridice o nouă biserică.

In acelaş timp, trebue să înregistrăm şi atitudinea provocatoare a presei din Sofia, faţă de România, care îndreptează neîncetat atacurile ei în contra României, urmărind şi vechiul lor vis, negreşit, în obrăznicia lor fără margini, luarea *Dobrogei*, ce se aflǎ în stăpânirea României. Această provincie, câştigată cu atâtea jertfe de sânge şi prin pierderea frumoasei Basarabii, în modul cel mai perfid, chiar de către însuş împăratul rusesc, eliberând pre Bulgari de sclavia Turcească, Bulgarii speră că o vor puteà cucerì odată această ţară Dobrodjia dela Români cu puterea armată. Ziarele din Sofia cer o rectificare a graniţelor,

afirmând că România ar ţineà în stăpânire mai mult pământ decât i se cuvine în urma tratatelor".

Un alt caz, care încă ne ilustrează ţinuta leală de vecin bun şi prieten sincer tot odată şi ca semn de gratitudine, e următorul:

Românii din Sofia formează o colonie puternică, compusă parte din Români macedoneni, parte de Românii băştinaşi din Bulgaria (cari sunt foarte mulţi şi formează aproape a treia parte din toată populaţiunea ţării). Ei posed acolo o şcoală întreţinută de statul român. Această şcoală datează de vreo 20 de ani, dar are amare lupte de purtat din cauza piedecilor teribile ce le pune înainte guvernul bulgar. In fine, după atâtea lupte teribile, şcoala a trebuit să apuie, pentrucă într'o dimineaţă au venit jandarmii şi au închis cu forţa şcoala română, fără de nici o cauză.

Iată şi un alt fapt caracteristic, din care se poate vedeà simţimântele ce le nutresc Bulgarii faţă de tot ce e românesc, şi aceasta tot drept mulţumită pentru sângele nostru vărsat pentru ei, şi anume:

Societatea corală „Carmen" din Bucureşti, erà hotărîtă să facă în luna lui Octomvrie 1910, sub conducerea maestrului Chiriac, o excursiune în Bulgaria, unde aveà să dea mai multe concerte. Aceasta ca o întoarcere a vizitelor făcute de către diferite societăţi muzicale, de gimnastică şi a elevilor din diferite şcoli şi licee din Bulgaria, unde au fost ei, după cum e datina Românului, foarte bine primiţi. Programul erà dejà stabilit, când deodată Bulgarii s'au fost arătat prin presă şi prin toate modurile, de tot ostili orcărei vizite a corului român, de teamă ca nu cumva această societate română să deştepte în masa română ce există în Bulgaria, conştiinţa naţională. Pentru o atare procedură, nu e de lipsă nici un comentar. Faptele vorbesc dela sine.

Tot de aceste atrocităţi şi barbarii se săvârşesc Bulgarii şi faţă de Românii din Macedonia, ba acì săvârşesc ei barbarii şi mai mari. „Românul dela Pind" din 16 1/4 1910, No. 17, ne istoriseşte următoarele cazuri de prigoniri din partea Bulgarilor, sub titula: „*Dela Coceani*". Cu regrete înregistrăm noui sălbăticii bulgăreşti, săvârşite asupra Românilor noştri, cari se îndeletnicesc cu creşterea vitelor. Acum un an, Bulgarii nu s'au mulţumit în furia lor sălbatică să distrugă numai fabricile de brânzeturi, instalate la munte, ci au şi incendiat şi locuinţele Românilor din comuna *Chitea*.

In luna trecută, au distrus încă patru sate româneşti, aşà

încât astăzi preste 450 de familii românești sunt până acum fără nici un fel de adăpost. Românii sunt nemângâiați de ingratitudinea Bulgarilor, pré cari în timpuri grele îi adăposteau în locuințele .lor, în dauna Turcilor şi în contra intereselor lor proprii, iar Bulgarii drept răsplată, le jefuesc astăzi averile, le ard satele, le omoară familiile. (Deci mai rău decât Grecii. Aut.).

Mai zilele trecute, Bulgarii au prins 6 Români celnici şi după ce i-au despoiat, pre unul l-au făcut prizonier, cerându-i suma de 2000 lire. Cazul anunţându-se la autoritate, Bulgarii, de necaz, au omorît pre nenorocitul celnic român. Bandiții Bulgari comit aceste sălbăticii, ca să nimicească stabilirea Românilor de pe *frontiera turco-bulgară,* ca Românii să nu formeze enclave etnice străine în mijlocul lor". Iată, vedeți, Românilor ! cât fanatism național posed Bulgarii cei abiă ieri eliberați, tot numai de Români,din sclavia turcească? De ce lasă Români din România ca Bulgarii să se aşeze prin România? ba ca să devie chiar şi boieri şi proprietari mari de moşii?? şi chiar deputaţi în cameră şi senatorii României?? ba chiar şi Miniştrii ai României?? Unde au Românii atâta simţimânt național, ca să nu se lase ca să se înfunde în mijlocul lor, în *România liberă,* tot gunoiul străin, toată aruncătura lumii, precum : Jidani, Greci, Bulgari, Nemţi, Unguri, Popolni, etc..., cari apoi sug şi distrug întreg statul şi tot poporul român? Din contră, Românii din România, stratul cel atotinteligent și atotcult, poporul cel aşà numit cel mai cult și mai civilizat din Orient şi politiecşte mai vechiu decât cel bulgar, bieții Românii liberi, rassa cea superioară romană, râd cu un *hohot francez* şi *cosmopolit,* de o atare prostie. La ei numai prostul mai are o conştiință națională sau o conştiință religioasă, de aceea vedem cum merg toate şi totul rostogol, de tot prost şi pe dos. Poporul român e sclav în ţara sa proprie (exemplul din anul 1907) iară statul român cade în genuchi înaintea Austriei. (servilismul batjocoritor faţă de Austria, indolenţă criminală față de batjocura ce o fac Grecii cu România. Cazul cu vaporul „*Impăratul Traian*", etc., etc.).

Concluziunea, deci, ce ne-o putem face, este că mare dreptate a avut Românul când a zis că : „*Pre cine nu-l laşi să moară, nu te lasă să trăeşti*". Existenţa de azi a Bulgarilor se datoreşte numai Românilor, şi mai ales starea lor de astăzi numai vitejilor ostași români, cari au îngenunchiat pre Osman-Paşa şi imperiul

turcesc de astăzi (1912), şi au format o Bulgarie independentă. Cei mai nerecunoscători au fost însă tocmai acest popor, care astăzi n'are respect nici măcar de *capela română dela Plevna*, unde odihnesc osemintele oştenilor căzuţi în răsboiul din 1877, şi mâne ei ne vor face încă mai mari surprinderi de aci înainte, cu nerecunoştinţa şi cu ura lor faţă de tot ce e Român, cari surprinderi se vor răsbunà amar, foarte amar asupra noastră, dacă noi ne vom încrede atât de orbiţi şi de nepăsători în prietenia, în sinceritatea lor.

Deci, nenorocirea noastră a fost totdeauna, că noi Românii, şi mai ales fraţii din Balcani, au luptat şi au prestat lucruri şi fapte mari, totdeauna numai pentru alţii, pierzând aproape totdeauna din vedere interesul nostru priopru. Desinteresarea şi mărinimia noastră cea prea mare, faţă de toate neamurile străine înconjurătoare, caracterul nostru altruist, o calitate prea fatală, mai ales pentru spiritul moral al timpului de astăzi, prea nenorocită pentru neamul nostru de pretutindeni, ce o păstrăm drept moştenire oneroasă, ba chiar fatală, ce se trage ca un *fir negru*, prin toată viaţa noastră naţională, ca o boală hereditară, ce o păstrăm din generaţiune în generaţiune, până în ziua de astăzi dela strămoşii noştri, dela vechii Romani, prin care aducem noi neîncetat sacrificiile noastre de sânge, expunându-ne viaţa cu atâta uşurinţă, cu atâta inconştiinţă de sine, tot numai pentru străini, pentru popoare şi imperii străine, pentru duşmanii noştri cei mai mari; a făcut ca să pierdem cu totul toată vaza noastră, tot prestigiul, toată istoria ce ni se cuvine atât în trecut cât şi în prezent, să pierdem trecutul, să pierdem prezentul, să pierdem tot, chiar şi viitorul, prin indolenţa noastră, sau să privim, după împrejurările foarte triste în cari ne aflăm astăzi, numai la un viitor prea slab, foarte nesigur, prea întunecat, desigur nu la acela, ce altfel ar trebuì să fie, dacă altfel ar fi fost trecutul nostru, dacă *altfel am fi lucrat* în trecutul nostru, după cum puteà să fie dacă strămoşii noştri ar fi fost mai prevăzători, dacă ei n'ar fi fost atât de mari închinători la Dumnezei străini, dacă n'am face necontenit păcate şi crime naţionale. Şi noi perzistăm a rămâneà cu mare îndàrjire în această calitate ereditară veche naţională. In indolenţa, în ticăloşia noastră suntem noi perfect *naţionali*, nu voim să ne îndreptăm cu nici o iotă, ci, din contră, agravăm tot mai mult, în mod tot mai periculos boala noastră ereditară,

devenind însuş tot mai străini tot mai nepăsători, tot mai corupţi.

Dar, aceasta-e sigur, că altfel ar fi prezentul nostru, nu atât de decimat, atât de ticălos. Şi eu declar că şi acest puţin ce-l mai avem astăzi, îl vom pierde cu desăvârşire, dacă vom perzistà cu atâta îndârjire să rămânem astfel precum suntem: indolenţi, nepăsători, enervaţi, cosmopoliţi, *corupţi*, ateişti, înstrăinaţi, închinători mari la „*Dumnezei străini*", la tot ce e străin, lipsiţi de orice stramuri pentru reînălţare din mocirla în care ne aflăm, jupuiţi, striviţi de tot glodul străin, lipsiţi de orice ideal pentru neamul, pentru viitorul nostru ca popor român.

Dacă cercetăm mai departe cu deamănuntul împrejurările prin cari au trecut până astăzi poporul român de pretutindeni, atât cel din Carpaţi, cât şi cel din Balcani, în lungul interval de atâtea secole, dejà dela secolul al VI-lea încoace (armata lui Justinian în contra Avarilor la anul 586, sub generalii români Comentiolus şi Martinius, erà cu totul română), până astătzi, dacă privim statele balacanice şi vieaţa popoarelor atât din Balcani, cât şi din jurul nostru acì în Orient, apoi descoperim, precum am văzut mai sus şi vom mai vedeà şi mai la vale, lucruri de tot neaşteptate, descoperim faptul caracteristic că aproape toţi bărbaţii cei mai renumiţi pe la diferite popoare şi state, fie ele în Balcani, fie ele în Carpaţi, precum: Serbia, Bulgaria, Turcia, Grecia, Bosnia-Herzegovina, Croaţia, Muntenegrul, Albania, etc., etc....., dar mai ales în Bizanţ şi Grecia, apoi în jurul (Carpaţilor) nostru pe la Unguri, Germani (Saşi), Ruşi, Sârbi, Ruteni, Poloni, chiar şi Croaţi, etc...., cari au contribuit la gloria şi mărirea acelor popoare, au fost numai Români.

Aşà au existat în Nordul Albaniei, în ducatul Zeta (astăzi Muntenegru), dinastia română a *Balşilor*, care a durat prin mai multe secole, pânăla 1486. In Serbia erà renumitul cneaz *Altaman* şi *Uroş* (Ursu), Români. Până în timpul cel mai nou elementul românesc a dat Sârbilor oamenii cei mai mari şi mai însemnaţi. Mai mulţi miniştrii din timpul ultim, precum: *Ţinţar-Marcović*, fost ministru de răsboiu şi aghiotantul său *Neumović*, apoi *Panciu*, fost ministru de interne, etc., erau Români. Chiar şi regele Milan, cu soţia sa, amândoi aveau în corpul lor sânge românesc şi erau singuri înrudiţi de aproape cu o familie vestită boerească de viţă română = *Calargi*, din România, şi posedau şi

moşii întinse în România. Special regina Natalia a Serbiei e rudă încă şi cu familia Ghiculeştilor din România, o soră a ei Ielena Kečko s'a căsătorit cu un Ghică. Apoi, mai putem adăugă că o împrejurare foarte însemnată, că o parte foarte însemnată din toată populaţiunea Serbiei, adică tot Vestul Serbiei, dela râul Morava până dincolo de Timok, şi îndecomun prin toată Serbia peste 800.000 de suflete, sunt şi astăzi încă cu totul Români, dar cari n'au voie să mărturisească că sunt Români şi pre cari statistica oficială sârbă nu-i recunoaşte deloc de Români.

Dar nici *România oficioasă*, şi nici cei *mari patrioţi* români din România, şi mai ales guvernul şi Ministeriul *român*, cărora le doare grozav inima pe la banchete şi pe la pocale cu vin, după fiecare suflet de Român, nu ştie nimic, absolut nimic, că acolo în Serbia sunt preste 800.000 de Români nimiciţi în modul cel mai barbar şi mai rafinat, că aceştia sunt înăduşiţi de libertatea constituţională a poporului nobil sârbesc. România cea oficioasă nu ştie că în Serbia există un popor român de 800.000 de suflete, care n'are nici o unică *şcoală*, nici o unică *biserică* română şi nici n'are voie să vorbească româneşte, etc., etc..... Dar despre aceasta cu o altă ocaziune mai detaliat.

La resboiul din earna 1912 în contra Turcilor au cooperat din toată armata sârbească 4 divisii române la lupta dela *Kumanovo* (în Macedonia de Nord) şi 2 divisii române la *Adrianopole* împreună cu Bulgarii. La Kumanovo numai Românilor au Serbii de a mulţumi învingerea asupra Turcilor, şi împrejurării că Turcii nu i-au fugărit pre Serbi până la Belgrad înapoi, deoarece aceste 4 divisii române au luat primul atac asupra Turcilor şi au stat în foc până ce au fost cu totul decimaţi, iară când au venit apoi rândul Sârbilor să atace, aceştia o luară cu toţii la fugă, şi trebuiau să fie luaţi între focuri şi împuşcaţi din dărăpt de către gendarmeria proprie, şi abea astfel siliţi a merge asupra Turcilor, şi totuşi aceşti barbari şi eroi din tufă au făcut cu Românii aflaţi în Macedonia şi Albania măcelurile cele mai grozave, omorându-i sub torturile cele bestiale şi îngropându-i chiar de vii.

Să privim de ex. la imperiul *bizantin*. In acel imperiu se perindează dejà dela începutul existenţei lui o mulţime de împăraţi de origine română. Dejà generalii lui Justinian amintiţi mai sus, Comentiolus şi Martinius, au fost Români, şi Justinian

însuş un român. Apoi a fost român împăratul bizantin *Vasilie Macedoneanul* (867—886). El erà feciorul unui ţăran de lângă oraşul Adrianopol, care fusese printre captivii cei strămutaţi de Bulgari pe teritoriul Daciei-Traiane în anul 812 şi carele se eliberase de acolo prin vitejia şi prin iscusinţa sa, venì apoi la curtea imperială, unde încăpu în curând la demnităţi înalte şi unde ajunse în 866 a fi şi Cesar. Lui îi urmase apoi înţeleptul *Leon*, fiul său (886—912), apoi fratele lui Leon, *Alexandru* (912 913), apoi iar fiul lui Leon, *Constantin VII Porfirogenetul* (913 959), ce avù abià şapte ani.

Toţi aceşti împăraţi bizantini, unii din ei cei mai vrednici, erau de viţă română, urmaşii lui Vasilie Macedoneanul. Apoi sosì pe tronul bizantin nepotul lui, *Nichifor Foca* (964 966) încă un român. Acesta erà unul din cei mai renumiţi împăraţi ai Bizantinului. El avù doi behduci români, amândoi valoroşi comandanţi militari, şi anume : pre *Burţă* şi pre *Ioan Temişcă*. Acesta din urmă fu în curând proclamat, după ce Nichifor Foca fù omorât, de împărat, domnì dela anul 969 976 şi fu numit de către Români „*Domnul Jian*". Acest valoros român, devenit împărat, aduse mare glorie imperiului bizantin.

Un alt împărat bizantin român erà *Roman Arginteanul* (Ῥώμανος Ἀργίρόπο λος) (1028 1034), iar un altul erà *Mihaiu V. Calafatul* (1034- 1042), ce avuse încă un beliduce şi mare strategic român, cu numele *George Maniacul*. El se luptase cu mare bravură în Italia în contra Normalilor, se proclamase apoi acì singur de împărat, dar murise pe drum, la reîntoarcerea sa spre Constantinopole, etc....

Dar cu cât mai mult încă ne datoreşte Grecia de astăzi? Chiar şi esistenţa ei înteragă de astăzi ca stat liber şi independent ne datoreşte ea, ca şi Bulgarii, numai nouă Românilor. Graţie în mare parte Universităţilor din Iaşi şi Bucureşti, ei au putut să-şi menţie cultura lor naţională, alungată de domnia turcească de pe teritoriul Heladei şi să înceapă chiar şi lupta lor pentru independenţă, la anul 1821, tot în ţările române şi cu poporul român. Câte sacrificii nu au făcut Românii, mai ales sub Brâncoveanu, pentru a se tipărì şi a se trimite în Orient cărţi greceşti, imprimate până şi cu caractere arabe, pentru a se amăgì vigilenţa turcească. Ne-am ignorat, ne-am desconsiderat, ne-am sacrificat, ne-am omorît chiar pre noi înşine, pentru mărirea,

pentru glorificarea lor şi pentru ruşinea şi batjocura noastră proprie, căci sub *Ipsilante*, numai cu sângele românesc au căpătat Grecii independenţa lor. Atunci au sângerat şi s'au sacrificat mii şi mii de voluntari români, vieaţa lor scumpă, pentru o cauză nu numai cu totul străină de neamul nostru, dar şi cu totul ticăloasă, pentrucă am ridicat cu sângele nostru din *noroiu* pre poporul cel mai ticălos din lume, l-am ridicat la independenţă, la o existenţă de stat, ca apoi tot acest popor ticălos, căruia un mare învăţat german i-a zis : „stat umbra magno nomini" (numele cu care te lauzi tu, îl întunecă grozav ticăloşia ta) să ne prade, să ne jefuiască în ţara noastră proprie (România), să ne omoare fraţii noştri din Macedonia, prin hoţi, asasini şi antarţi, în modul cel mai mişelesc.

Erà un timp când Grecii pierduse cu totul independenţa şi existenţa lor ca neam, iar Atena decăzuse astfel încât ajunsese a fi un mic sat şi aceasta până către începutul secolului trecut, când ei se vedeau prigoniţi la Constantinopole şi în tot imperiul turcesc, când nu existà nici Helada, nici Atena, când de ex. în Egipt, li se tăià cu miile limbile, pentru a-i împiedecà de a mai vorbì limba părintească. Ei găsiră atunci refugiu tot la bunul şi îndurătorul popor român din ţările româneşti, pre care ei astăzi îl defaimă, îl fură, îl pradă, îl batjocoreşte, îl jupueşte şi-l omoară. Ei găsiră scăpare prin toate oraşele Moldovei şi ale Munteniei, dar mai ales în oraşele mari Iaşi şi Bucureşti, etc., pe unde se creiază cu încetul Universităţi numite „*Academiile greceşti*", cari îşi au punctul lor de plecare în primele şcoli de acest soiu, făcute la Iaşi la 1641, de către *Vasilie Lupul*, şi în Bucureşti la 1680 de către *Şerban Cantacuzino*. Ele ajunseră la apogeul lor sub fanarioţi şi cu deosebire sub *Mavrocordat*, care le întrebuinţă chiar ca mijloc de desnaţionalizare în ţara noastră şi ca focare de cultură greacă în Orient. Chiar însuş grecul *Elladios* le consideră aceste şcoli, ce erau străine de neamul nostru, dar create de *noi* însuş, pentru desnaţionalizarea noastră proprie, după expunerea sa proprie „*cu totul superioare celorlalte centre de cultură greacă din Orient*". Mă rog „*cultură greacă*" şi încă la aceea cu „*totul superioară*" celei din Grecia, pe pământul românesc, pe când şcoli româneşti nu erau în ţară deloc. Ce va să zică aceasta? Nu e aceasta o ruşine şi o batjocură mare istorică pentru tot neamul nostru? Şi aceste şcoli, aceste Academii greceşti erau create,

ajutate, ba chiar susţinute, cu mijloace grase, supra-abundente *româneşti*, chiar de către domnitorii români foarte amar, foarte trist ca de ex. de însuş *Constantin Brâncoveanul*, care avù ca bursier al său pe *Chrisandos Notaras*, pre un grec, fost elev al lui Cassini şi în urmă profesor la Bucureşti, la 1716.

Acestea şi multe altele am făcut noi pentru Greci, pentru duşmanii noştri cei mai mari. Şi cari sunt fructele ce le culegem? Le vedem în România, în Macedonia, în Stambul, în Grecia (la Pireu), le vedem pretutindenea.

Vestiţii eroi români din Macedonia, cari au luptat pentru independenţa elină din anul 1830, sub Ipsilanti, sau pretinşii Greci, cari au vărsat sângele lor pentru emanciparea Grecilor, precum: familia *Botzari*, *Notici* şi *Marcu*, născuţi în satul Dragana-Sulioti în Macedonia; apoi *Teodor* şi *Ghendie Colocotroni*, din Peloponez; *Alexachi Vlachopol*, fiul Vlachului Bubulina, *Gheorghe Olimpin* din Vlacho-Livadia între Tesalia şi Macedonia; *Aristodor Perĕrĕu* şi *Riga Ferău*, cari fuseră crescuţi în Muntenia, apoi *Banadzi*, *Cavalioti*, *Carasachis*, *Christodol Hadji-Petru*, din munţii Pindului, încă un renumit viteaz, care a luptat pentru independenţa Greciei, apoi căpitanii cetelor de insurgenţi români pe timpul acela, precum: *Dimu* şi *Mileti*, cari au cucerit Atena, *Diacu*, care a bătut pe Turci la Livadia, *Cionga*, etc., etc...., toţi aceştia erau Români, şi nu Greci, precum îi declară astăzi cu forţă istoriografii greci.

Grecia a fost eliberată cu revoluţia dela 1821 nu prin Greci, cari se mulţumeau să primească banii trimişi de filoelini, ci prin Aromâni şi Albanezii creştini.

Tot aşà sunt şi alţi bărbaţi cu cari se laudă astăzi atât de mult neamul grecesc, precum: Baronul *Gheorghe Sina*, Baronul *Dumba*, amândoi născuţi în Moscopole (Macedonia), mari donatori ai Greciei, cari le-a clădit Grecilor Academia şi Universitatea din Atena; apoi *Mihail Toşiţa*, din Metzovo, care le-a făcut politehnica; apoi *Apostol Arsachi*, care le-a clădit Arsachiamul, adică şcoala secundară de fete; apoi *Sturmara* şi *Averov*, cari au înfiinţat şcoala de meserii, şcoala militară şi au clădit palate pentru închisori în Atena, sunt încă Români. Tot aşà e de amintit românul macedonean *Caliotti*, născut în Metzovo, care a fost cel mai mare om de stat al Greciei moderne şi care de teamă ca acesta să nu devie—din cauza popularităţii sale mari ce o aveà el pretu-

tindeni în popor, având el tot odată şi o mare influenţă în toată Grecia—rege al Greciei......, a fost trimis de Greci, ca să scape de el, ca ministru plenipotenţiar şi trimis extraordinar la Paris. Ioan Ghica ne povesteşte despre înduioşarea cu care îi mărturiseà odată Caliotti la Paris : „*Eu hiu Aromân*" ! Strănepoţii primului ministru *Ioan Calechi*, ai poeţilor *Balavridi*, *Zalacosta*, *Cristali* şi generalilor revoluţionari greceşti, precum *Odeseu Amduciu*, *Colocotroni*, *Griva* şi alţii cu cari se mândresc astăzi Grecii, au fost toţi Români. Chiar şi *Bassos*, conducătorul armatei în răsboiul ultim cu Turcii, a fost român, cu numele adevărat „*Baciu*". In scurt, aproape tot ce posed astăzi Grecii în cultură şi progres în ţară au numai dela Români. Grecii se laudă ca şi Ungurii, numai cu pene străine.

Ipsilanti a făcut revoluţiunea grecească pe pământul românesc, cu luptători români, cu sânge românesc, cu comandanţi români, cu oaste română. Spiritul şi forţa română au renăscut *Grecia modernă*, *Grecia de azi*, astfel că dânsa reînflorì din mormintele Românilor, cari îşi vărsară sângele lor pentru un popor mârşav, ticălos, corupt, decăzut, pentru cauza cea mai ticăloasă şi mai dăunătoare pentru neamul nostru. De nu erau Românii, se poate cu siguranţă susţine, că Grecii nu şi-ar mai fi eluptat nici odată libertatea lor, că Helada ar fi şi astăzi încă o provincie turcească, şi aceasta ar fi fost cu mult mai bine, mai salutar, atât pentru celelalte popoare din Balcani, cât şi pentru onoarea şi pacea Europei.

Astfel, am vărsat şiroaie de sânge pentru un popor moralmente cel mai decăzut din toată Europa, poate din toată lumea, pentru un popor pentru care un proverb francez zice : „Trebuie să fii un *grec* ca să aibi atâta lipsă de caracter, ca să nu posezi măcar un pic de bun simţ".

Şi cu ocaziunea răsboiului ultim ce l-au purtat Grecii într'un mod atât de laş şi atât de ruşinos în contra Turcilor din anul 1894, tot Românii — negreşit cei înstrăinaţi şi moralmente decăzuţi — au fost aceia cari au sprijinit şi au susţinut acest răsboiu cu subsidie şi cu sume enorme de bani, precum erà un *Hadzi-Costa*, născut în Ianina, sau un *Averov* (Avaru) un grecoman şi trădător al neamului său românesc, cari au dăruit 30 de milioane drahme pentru purtarea răsboiului, milioanele adunate dela fraţii săi Români din Macedonia şi România, iar înainte

de moartea sa, la 1905, a donat guvernului din Atena 10 milioane pentru înfrumuseţarea Atenei şi pentru reconstruirea circului unde se făceà odată jocurile olimpice; iar alte 10 milioane pentru înarmarea bandelor greceşti ca să omoare pe fraţii săi Români din Macedonia cari nu vreau să se facă Greci. Şi în răsboiul ultim cu Turcii din 1912 au fost tot Românii din Grecia, Epir, Tessalia, Tricalia, Peloponez aceia cari şi-au vărsat sângele lor pentru mărirea Greciei şi totuş Grecii, acest popor nemernic şi cel mai ticălos din lume, au omorât la ocuparea Macedoniei şi a Salonicului, etc., preste 50.000 de români, sub chinurile cele mai mari şi mai grozave schilodindu-i şi bucăţindu-i, mai rău decât Hunii timpurilor vechi, cu simplul scop ca să nimicească elementul românesc din aceste provincii, ca astfel să aibă un titlu mai bun, pentru anexarea de teritorii curat greceşti, etc. etc.

Sau câţi grecomani stabiliţi în România, cari sunt din nenorocire împământeniţi şi se dau drept Români, jupuesc lumea română, fac colosale averi în ţară, şi la moarte testează milioane întregi, munca poporului român, statului grec din Atena, aşà d. ex. moştenirea de două milioane a lui *Zappa* sau cea de 500.000 lei a lui Chiriac Vasiliu, stabilit la Coteşti, etc., etc......

Iată pentru ce scopuri sfinte şi nobile, se aruncă, se întrebuinţează necontenit munca românească, se varsă necontenit sângele românesc.

Să trecem acum pe malul stâng al Dunărei, în Dacia-Traiană, în plaiurile Carpaţilor. Să deschidem niţel şi aici cartea istoriei şi să vedem câtă putere, câte sacrificii, câte râuri întregi de sânge au vărsat poporul român, câte forţe de vieaţă am cheltuit noi şi pe aci necontenit, prin secole întregi, până astăzi, pentru toate statele şi popoarele din jurul nostru în mărirea lor, şi în nimicirea noastră.

Să începem mai întâiu cu Ungurii. Sdrobit de către hordele lui Atila, noi ne-am renăscut totuş mai curând la vieaţă, păstrându-ne mai mult independenţa, faţă de cucerirea turcească din urmă, decât ei, cari devastaseră ţările române de prima dată cu *Atila*, apoi de a doua oară cu *Arpad* în frunte (Hunii de ediţia a doua) şi cari totuş au văzut fâlfâind steagul cu semliuna pe cetatea capitalei lor, dela Buda, prin 150 de ani, ceeace nu s'a întâmplat în ţările româneşti. Şi totuş, întemeierea statului lor

unguresc sub Ştefan cel Sfânt şi susţinerea lui posterioară a fost posibilă numai cu sângele românesc, care a curs şiroaie pentru gloria şi mărirea lor, căci toate răsboaiele purtate de statul unguresc prin tot evul mediu până astăzi, au fost eluptate cu sângele român din ţările româneşti ale Ungariei.

Adeseori vedem noi în vieaţa statului unguresc, bărbaţi români, exercitând o misiune deosebită şi importantă.

Aşà erà de ex. primul demnitar al regelui Ungariei, Geza II (1131—1101), deci dejà în secolul al XII-lea, un român cu numele *Belu* [1]), originar din Macednoia, refugiat în Ungaria încă de pe timpul lui Vasile II Bulgaroctonul, când mulţi nobili şi magnaţi români din Balcani (Macedonia, Bulgaria, Bosnia, Serbia, Albania, etc.), după nimicirea imperiului român din Ohrida la anul 1018, părăsiră ţara şi plecară preste Dunăre, în Carpaţi şi în Ungaria.

La anul 1241, trimite Bela IV pe *Banul Dionisie*, pe un român transilvănean, cu o armată compusă din Români, ca să ocupe Bosnia. El ocupă Craina de Nord, zideşte pe (valea) malul Unei un castel, numit mai pe urmă de către documentele latine „*castrum bichiense*”. De atunci datează şi numirea oraşului *Bihaci*, de atunci datează probabil şi marca comunei Bihaci, care poartă ca insignă o cetate veche şi dedesubt două chei în cruci, unde capătul fiecărei chei se sfârşeşte cu un cap *negru de Arap*, asemenea mărcile ţărilor româneşti, Moldova şi Muntenia, sub domnia Basarabilor [2]).

La anul 1326 trimite *Carol Robert*, regele Ungariei, o armată compusă mai cu seamă din Români, sub conducerea *Banului Micuţ*, ca să cuprindă Dalmaţia şi să ocupe Zara. Banul Micuţ pleacă pe valea Unei, pe lângă cetatea Bihač, în Dalmaţia, cucereşte Zara, lasă apoi câte o garnizoană puternică de Români, atât în Zara, cât şi în cetatea Bihač, Banul Micuţ, pre care istoriografii croaţi îl numesc Mikić, erà un român din ţările româneşti, ce se aflau pe atunci sub Ugaria.

La 1420 întreprinde *Isa Paşa*, beglerbegul din Bosnia de Sud, care teritoriu se aflà dejà sub dominaţiunea turcească, o invaziune de pradă în Banatul Temişoarei. Acì îi iese înainte voe-

1. Istoriografii unguri il numesc „Beluo“.

2. *P. B. Hasdeu*: Magnum Etymol. Romaniae sub lit B. Basaraba marca Basarabilor.

vodul român *Petrufiu* [1]), cu o armată română, îl bate pre Paşa şi-l omoară într'o luptă de aproape (duel) pe câmpul de bătaie.

Se zice că Voevodul Petrufiu erà un bărbat mare, foarte robust şi foarte viteaz, că în lupta cu duşmanii săi erà el foarte teribil. El ştià a întrebuinţà toate vicleniile şi toate mijloacele agere de răsboiu astfel că lui nu-i puteà nimeni resistà, şi deveni o groază pentru beglerbegii din Bosnia, şi pentru Turci.

La anul 1442 apare familia *Huniazilor* şi a *Seculeştilor*. Ioan Huniadi şi fiul său Matei, posteriorul rege al Ungariei, scapă Ungaria de mai multe ori, prin victoriile lor mari asupra Turcilor, de invaziunea Osmanilor şi de nimicire.

La anul 1460 luptă voevodul român *Paul Speranţă* în Croaţia, iar un alt voevod român *Mateiu Greblă*, o rudă de aproape a regelui Matei, pentru mărirea Ungariei.

Regele Mateiu pune, după ce recucereşte partea de Nord a Bosniei din mâna Turcilor, pre voevodul *Niculai Vlahul* (scriitorii unguri îl numesc când Uylaki, când Olah) pre un român transilvănean, cu o armată compusă din Români, ca guvernor preste această parte recurerită, cu titlul de „Rege al Bosniei". Apoi un strănepot de al lui Huniadi, cu numele *Ioan Corvinul*, un fiu de al lui Matei, sfărâmă împreună cu *Andrei Bola*, *Paul Tomorug* şi *Ştefan Bărdosi* (Bărdos, bardă), cari erau toţi Români din ţările româneşti ale Ungariei, la anul 1510, toată armata lui *Ferhat Paşa*, guvernorul Bosniei turceşti şi scapă astfel Croaţia şi Ungaria de invaziunea şi de prădăciunea otomană, etc., etc.

In numărul 2, al revistei bucureştene „Ţara nouă" începe să publice distinsul nostru istoric *A. D. Xenopol*, un prea interesant studiu despre „Starea Românilor în cele dintâiu veacuri ale stăpânirii ungureşti". D. A. D. Xenopol scrie acest studiu din două puncte de vedere : 1) Ca să se vadă că Românii aveau la început o stare bună, care numai mai târziu a decăzut la starea de robie ; 2) Ca să se învedereze, prin aceasta şi mai mult stăruinţa Românilor în vechia lor patrie.

A. D. Xenopol cercetează mai întâiu, cu o bogată argumentaţie de documente nediscutabile, că Românii au avut la năvălirea Ungurilor o proprietate întinsă, smulsă însă rând pe rând

1. Istoriografii unguri, ca ; Asboth, Krausz etc., îl numesc „*Pellerfy*" iar croaţi „*Petrović*".

din mâinile lor, în urma diferitelor împrejurări istorice. Cel dintâiu document despre o proprietate românească a rămas de pe vremea regelui Coloman, din anul 1227. In documentul acesta figurează ca proprietari numele unor oameni ca : Voinea, Dinu, Vulcan şi Micu, nume româneşti păstrate până astăzi.

Ca să învedereze şi mai mult mulţimea de proprietăţi româneşti, la începutul stăpânirii ungureşti, Xenopol, studiază şi chestiunea nobililor Români din Ungaria. Dacă au fost nobili Români, atunci evident că a trebuit să fie şi proprietate românească. Xenopol citează o mulţime de documente, începând cu unul dela 1247, de pe timpul lui Bela IV, prin care se vorbeşte, nu numai despre anumiţi nobili cu nume curat românesc, dar şi despre o „nobilime românească". Intr'un document de pe vremea regelui Albert I de Austria se spune că Mihail fiul lui Mihail de Cerna şi Blaj, fiul lui Stoian de Cerna să stăpânească moşiile lor cum stăpâneau şi ceilalţi nobili români din Banat : „sub illis modis et conditionibus quibus ceteri fideles *Walachi nobiles* tenere et possidere consueverunt".

Cu vremea, însă, intrând nobilii noştri între nobilii neamului cutropitor, au fost înghiţiţi. Dar nu numai atât. Deodată cu isbucnirea reformaţiunii, nobilii noştri au fost nevoiţi să treacă, fie pe o parte fie pe alta, pierzând cu *religia strămoşească* (latină) şi caracterul lor naţional. Acei cari au rămas intacţi naţionaliceşte la început, în luptele religioase, s'au pierdut pentru noi pe veci. Nobilii Români, în apărarea lor, au încercat mai multe răsvrătiri, dar au fost învinşi sau necesitaţi să treacă Carpaţii, precum au făcut voevozii Dragoş şi Radu-Negru.

Deodată cu pierderea nobilimei, pe calea desnaţionalizării sau emigrării, noi am pierdut, fireşte, şi proprietatea, căzând în greaua şi întunecita iobăgie.

Cetind în studiul lui Xenopol atâtea nume de nobili, între cari „serenissimi" şi „comes", cuvinte ce aparţin limbei şi instituţiunii romane şi nu maghiare cari formau pe vremuri, împreună cu voevozii şi cnezii, o *puternică clasă românească*, ne gândim câte forţe economice, culturale şi naţionale am pierdut noi prin pierderea lor. In ce situaţie ne-am aflà noi astăzi dacă nobilimea aceasta şi-ar fi putut păstrà caracterul ei naţional? Şi ne mai gândim la ceva. Aflând noi astăzi la Unguri atâtea nume de nobili româneşti cari se declară astăzi dejà de neaoşi unguri şi stră-

nepoţi curaţi de ai lui Tuhutum, avem convingerea perfectă că toată aristocraţimea ungurească au primit-o dela Români, pre care înainte n'au avut-o ei niciodată şi cum că toată aristocraţimea maghiară e toată numai de origină română.

Aşà le-am dat noi Românii Ungurilor, dejà dela venirea lor în Europa, prin tot evul de mijloc, printr'un decurs de atâtea secole până astăzi, mulţi eroi, mari generali, ba chiar şi pre un rege, pre Mateiu Corvinul, care este şi astăzi încă mândria istoriei ungureşti, le-am dat necontenit contingente întregi de armate române, cu cari a făcut cuceriri şi şi-a câştigat glorie, le-am dat toată aristocraţimea ce o au astăzi aproape toată cu numiri schimonosite româneşti, originare româneşti, ca de ex. familia voevodului român din Zarand, din Criscior, încă de pe la anul 1404 cu numele „*Boalia*", sau „Balia" astăzi dejà „*Kristoffy*". Sau Baronul *Orban* care e român, se chemà odată „Urban" (urbanus), din Bintir, apoi „*Kendeffi*" a fost încă român înainte cu numele „Candia" (Coanda) din ţara Haţegului, apoi „Colnakosi", tot de origină română din Cincişi. Apoi „*Balia*" din familia nobilă română din comitatul Hunedioarei, astăzi dejà cu totul maghiară; apoi *Avram Kallyani*, tot de origine română din Transilvania, apoi familiile astăzi maghiare, precum Baronii = *Kemeny*, *Lemeny* (lemne), *Mailath* (mai lat), *Buruian* (buruiană), *Iosica Fiat*, etc., etc., sunt toţi de origine română [1]).

Le-am dat Ungurilor, deci, cultură, omenie, pre care nu au avut-o niciodată, le-am dat toată inteligenţa, le-am dat minte, pe care nu o aveau; i-am îmbrăcat, căci ei veniră goi din pustiile Asiei (Atelkuz); le-am dat portul frumos românesc, cu care se laudă ei astăzi atât de mult că ar fi costumul lor naţional. Le-am dat literatură, poezie, datine, obiceiuri, cântece mai omeneşti, le-am dat, în fine, o cultură omenească; i-am făcut în scurt oameni din sălbateci ce erau, căci ei veniră încoace în ţările noastre goi, călare pe cai fără şea, turtind carnea crudă sub şezutul lor, ce-o mâncà apoi, şi bând sânge în loc de vin, din scăfârlia oamenilor ucişi.

Cultura ungurească e o creaţiune hibridă şi fără caracter. Aceeace e propriu unguresc, e sălbătăcia, crudelitatea lor, cultura

1. *Niculai Densuşeanu*: Revoluţiunea lui Horia, Cloşca şi Crişan în Transilvania şi Ungaria Bucureşti 1884 pag. 177, 194.

lor de astăzi ce o au, e al evreilor, al nemţilor, al românilor etc. contopite între unguri, eară ştiinţa ungurească de astăzi în partea ei covârşitoare, e numai o copie rea, palidă, e numai o plagiatură rea şi falşă a ştiinţei germane, presurat şi îmbuibat totul cu iudaism, e deci o ştiinţă de tot semitisată.

Eată ce zice şi profesorul italian *Scarfoglie* în *„Il Matino“* despre cultura maghiară: „Smalţul de civilizaţie care i-a copleşit până şi pre Negri, de pielea maghiarului nu se prinde şi dacă să şi prinde ceva îndată s'a urcat pe cale şi porneşte spre veneţiele ceriului conduse numai de vânt şi fortună, şi apoi iarăşi se desprinde parcă n'a mai fost nimica, lăsând numai ruine în urma sa. Străinului îi apare acest popor cu totul nevrednic de posiţiunea şi de cultura europeană.

Astăzi vieaţa maghiarului are două poli: Dragostea şi muzica, şi anume o dragoste coruptă sălbatică şi o muzică şi mai sălbatică şi mai coruptă şi amândouă arată complect caracterul sălbatic—animalic şi sufletul negru al acestui popor.

Acestea toate le vedem complect imprimate în „jocul lui naţional „Czardaş“ care e prototipul sălbătăciei.”

Scarfoglio

Romanitatea răsăriteană şi cultura română a fost creată de durabila energie romană, dominând masele prin acelaş suflet, prin cultura romană, sub acelaş raport cetăţenesc şi moral. Negura care a ascuns, dar care a înlesnit transformarea şi creşterea lumii în evul mediu îşi are sensul prin contribuţia de transformare ce i se datoreşte. Ea n'a fost în stare să distingă puterea domnitoare a elementului romanic în Orient şi noi, singurii urmaşi ai Romanităţii aici am fost aceia cari am înlesnit această prefacere.

Nici un popor barbar, venit în aceste părţi, nu a putut scăpà de influenţa fatală ce le-am impus noi. Şi nu numai ca cultură, dar până şi în selecţiunea lor fizică (în îndulcirea făptuirii lor), se observă influenţa noastră de tot norocită pentru ei. Astfel Slavii, cari erau odată atât de obscuri, atât de înapoiaţi — erau doar „Schiţii”, „Sarmaţii’ Grecilor şi „barbarii”, „sclavii”, „servii”, Romanilor, precum am arătat mai sus — nu pot tăgăduì pre-

facerea lor în oameni, înaintarea lor fizică spirituală şi morală, în fine, chiar şi naţională, la care i-am silit, să ajungă, tot noi.

Ungurii, acest popor prepotent în etern sălbatic, acest prototip al sumeţiei şi al sălbăticiei, al barbariei, vrednicii nepoţi ai Hunilor, a căror existenţă aici e o ruşine pentru Europa întreagă şi o pată pentru cultura Europei, n'ar aveà făptura fizică de astăzi, nici aparenţa omenească şi nici acele calităţi intelectuale (mult, puţin, debile, precum a dat Dumnezeu), pre cari le arată ei astăzi, dacă n'ar fi fost ei primemţi de stratul româno-latin, cu sângele nostru cu care au venit ei în atingere. Fără transfuziunea cu sânge românesc, fără o selecţiune română, Ungurii ar fi rămas ca Tătarii de astăzi, nediscutabile rămăşiţe ale hordelor mongole. O mulţime întreagă de elemente de energie romanice s'au cheltuit de noi pentru străini, şi tot pentru străini, prin tot timpul existenţei noastre, şi totdeauna tot în paguba, tot în detrimentul nostru propriu. Rezultatul acestui demers vechiu, fatal, dar hereditar-naţional, este desnaţionalizarea, pierderea unei mari, mari părţi a Românismului, a Romanităţii noastre, pierderea de ţări şi de popor român, care procedură de înstrăinare, de pierdere, de nimicire, se continuă mereu, mereu şi astăzi, chiar pe o treaptă şi mai mare şi mai periculoasă,. Şi nimeni din cei mari, mari Români, mari patrioţi, cărora le doare inima aşà de grozav — aşà o zic ei — după fiecare suflet de român, mai ales inteligenţa noastră română, foarte prăpădită, nu vede nimic, nu aude nimic, nu simţeşte nimic, fiindcă nu ştie pentru ce trăeşte, fiindcă crede că ea n'are nici o misiune aci pe pământ, decât numai a se răsfăţà în petreceri şi înbuibări imorale, fiindcă e grozav îndărătnică şi foarte rău crescută şi totuş trebuie să o oprim din mersul ei fatal de azi al creşterii de tot neglijate, de tot înstrăinate, prin întărirea conştiinţei naţionale, prin cultivarea energiei, prin desvoltarea puterii noastre pentru acţiuni mari naţionale.

Să facem, deci, bilanţiul contribuţiunilor noastre la formarea naţiunilor vecine, să încheiem socoteala cu aceşti străini şi răi vecini, arătându-le noi energia noastră naţională cheltuită pentru ei şi apoi conştienţi — de ceea ce am fost în stare să prestăm altora să ne întărim cultura noastră proprie, spre a ajunge a fi în stare să contribuim, toate puterile, toate

calităţile noastre, în fine şi pentru noi înşi-ne, pentru folosul nostru propriu.

Şi *Rusia* a beneficiat într'un mod destul de abundent de forţa noastră materială, culturală, intelectuală şi ostăşească. Mulţi din oamenii noştri mai importanţi, români din ţările noastre, au fost luaţi în Rusia spre a-i cultivà, spre a le aduce carte şi ştiinţă[1]). Astfel, teologul *Grigorie Ţămblac*, pre care Bulgarii (respective Jireček, tendenţiosul istoriograf al Bulgarilor) îl reclamă de al lor, devenise în 1415 mitropolit al Kievului. *Petru Movilă*, fiul domnului Moldovei, Simion Movilă, oştean vestit, prin vitejia sa sub zidurile Hotinului, a fost încă ajuns mitropolitul Kievului. El a fondat prima Academie din Rusia, care există şi până astăzi în Kiev. Călugărul *Pavel Berindeiu*, cunoscut în Rusia sub numele Paleba-Berinda şi de Kutinski, nepotul unuia din pretendenţii la tronul Moldovei, este acela ce a pus baza lexicografiei slavone, făcând primul dicţionar slavono-rusesc.

Un loc de cinste îl ocupă spătarul *Nicolae Milescu Cârnul*, care erà istoric şi unul din rarii poligloţi ai timpului, a fost învăţătorul lui Petru cel Mare. El a călătorit toată Asia, fiind dintre cei dintâi europeni cari au pătruns la Peking, ca primul ambasador al ţarului *Alexie Mihailovici*. Rechemat apoi în Rusia înapoi, ţarul îl însărcină cu creşterea fiului său Petru, pre care îl învăţă şi limba latină. Acesta devine împăratul Petru cel Mare. In publicaţiunea : „Ruscai Starina'' din 1883 stă scris : „Petru cel Mare a întemeiat statul rus ; iar Petru Movilă a întemeiat cultura rusă''. Această influenţă însemnată culturală o vom înţelege şi mai mult, când vom şti. că unicul, cel mai bun şi sfetnicul cel mai ales al lui Petru-cel-Mare, a fost *tot un Român*, a fost prinţul *Dimitrie Cantemir*, un istoric ales şi erudit în adevăratul înţeles al cuvântului. Scrierile sale, printre cari istoria imperiului otoman, sunt de o reputaţiune europeană. El fu ales membru al Academiei de ştiinţe din Berlin la 1745 şi fu

1. Celor ce doresc să se intereseze mai pe larg de românii din Basarabia li recomandăm următoarele cărţi: *Zamfir Arbore*, Basarabia în secolul XIX Bucureşti. (Carol Gobl). *D Moruzi*, Ruşii, şi Românii (Bucureşti Minerva). *Otto Romanelli* Instrăinaţii şi Pribegii în ţara răpită“ (la Văleni de Munte) apoi cărţile d-lui Iorga (Neamul românesc în Basarabia) Ist. lit. rom. în sec. XIX.

primul preşedinte al Academiei din Petersburg. pre care o organizează el după planul lui Leibnitz.

Fiul acestuia, *Antioch Cantemir*, sub numele de Serafim, erà profund cunoscător al literaturii slavone; fu cel mai mare poet al Ruşilor şi întemeietorul poeziei satirice la Ruşi. El a fost supranumit Boileau al Rusiei care la vârstă de 18 ani, dejà a ocupat postul de ambasador rusesc la Londra. In secolul al 17-lea moldoveanul *Petru Movilă* unul din cei mai învăţaţi clerici ai bisericei noastre. înfiinţează la Kiev o tipografie pentru cărţi bisericeşti, compune cel dintâi catechism al confesiunei gr. or., conduce două sinoade bisericeşti etc. *Berindei* compune pe la 1620 cel dintâi dicţionar slavo-rus, *Bantăş Caminski* scrie „Biografia oamenilor mari ai Rusiei“, pe la 1788 *Buzescu* profesor la univ. din Charchov, a scris cea mai bună carte de arhiologie în limba rusească, *Casso* profesor univ. la Moscva scrie opera despre „Dreptul basarabean“. *Abazo* a fost ministru al marinei ruseşti, *Grădescu* vice-preşedinte al primei Dume şi profesor de drept la univ. din Charchov. *Sărku*, fost profesor de vechia literatură slavă la Moscova. *Chieltuială*, erà profesor univ. pentru istoria vechei literaturi ruseşti la Kiev, etc., etc.

Dar lista nu se opreşte aici. Mai avem pe *Mihai Herescu*, fiul stolnicului Mateiu Herescu [1]), căruia îi dăruise ţarul o moşie în guvernământul Pultava. El fu numit îndeobşte „Hereskof" şi a fost unul din cei mai vrednici oameni ce au contribuit prin scrierile sale la civilizarea Rusiei. Cu el s'a fondat Universitatea din Moscva, al cărei rector (curator) a fost el dela 1778—1807. El a scris memorii, poezii, a scos două reviste, încă de pe la 1760, a scris cea mai frumoasă poemă ce are literatura rusească „*Rosiada*", prin care caută el să întărească mişcarea naţională rusească în lupta acestui popor în contra Turciei. El fu numit „Homer al Rusiei", iar istoricul Solovief zice despre el: „Italienii aveau pre Torquato-Tasso, Portugezii pre Camoens, Englezii pre Milton, Germanii pre Klopstock, Francezii pre Voltaire,

1. Mateiu Herescu fugise din Moldova şi cu o mulţime de boieri, de odată cu Dumitraşcu-Vodă al Moldovei, (Dimitrie Cantacuzino 1685) în Rusia, după ce armatele ruseşti fură bătute de către Turci.

iar Ruşii pre *Il rescu,* care a scris geniala sa „Rosiadă” la 1779”[1]).

Printre mulţi alţii, trebuie să adăugăm şi pre *Alexandru Sandu Sturdza,* mare învăţat, şi care ajunsese consilier intim împărătesc.

Apoi *Alex. Dim. Sturza,* primul guvernator al Basarabiei a compus nişte tratate de politică, *grafului Tolstoi* e pe la 1853 în Rusia întemeietorul unei nouă ştiinţe a agrogeologiei; *Vladimir Vasilie Grosu* un fecior de dascăl basarabean e profesor la Academia de comerţ din Kiev. *Cuza,* o vestită cântăreaţă pe scena imperială din Petersburg. *Onu* ambasador rusesc la Atena şi tot dintr'o familie nobilă de români basarabeni se trage fosta regină a Serbiei, Natalia, fiica lui *Petrachi Cheşcu.* Pe lângă aceştia se află atâţia alţii pre cari nu-i putem număra acì, etc.

Neamul nostru a dat Ruşilor poeţi, bărbaţi de stat, savanţi, generali ca *Toma Cantacuzino,* vărul lui Const. Brâncoveanu, principi bisericeşti ca mitropolitul *Antonie din Czernigov* (1739), vlădica *Macarie* (1730), care e reprezentantul şcolii de schimnicie din Rusia, apoi mitropolitul *Bănulescu Bodoni* şi câţi alţii. Şi în schimb ce ne-au dat Ruşii? Pentru cei îndărătnici şi dârji cnutul şi surghiunul în Siberia, pentru cei docili şi cu spinări de cauciuc, decoraţii ruseşti (de tristă onoare) şi posturi grase tot de pe pielea noastră a Românilor. Pentru unii rangul, pentru alţii ştreangul. Pentru neamul nostru din Basarabia se potriveşte comparaţia cu pământul înţelenit, pre care deşi îl taie şi-l răneşte fierul plugului în lung şi în lat, el totuşi rodeşte şi satură atâtea guri. Sufletul fraţilor noştri trebuie să dee roade din cari să ne îndulcim mai întâiu noi românii şi apoi străinii [2]).

Ne întrebăm iară ce ne-a dat Rusia peentru toate sacrificiile noastre, pentru tot binele ce i-am făcut prin secole întregi? Răspunsul îl avem prea isbitor. Rusia ne-a răpit de două ori Basarabia. Ne-au răpit, drept mulţumire că am scăpat-o dela moarte în modul cel mai mişelesc. A prădat şi a făcut *rob* pre un popor bun

1. *Dr. C. I. Istrati*: Cuvântarea rostită la 27 Aprilie 1909 cu ocaziunea aniversării de 19 ani a „Societă ţiiromâne de ştiinţă” pe anul XVIII luna Martie August 1909 pag. 81/106.

2. *I. Grămadă*: Conferinţa ţinută în Viena la România-Jună pentru comemorarea Basarabiei şi publicată în ziarul aradan „Românul” din 1911 No. 87.

şi inocent care s'a sacrificat şi au vărsat sânge pentru ea (Manciuria, Port-Artur, etc.), pre un popor de prestre 2 milioane, în modul cel mai sălbatec, barbar, a răpit pământ și dela cel sărac pentrucă biata sfântă și ortodoxă Rusia a avut încă prea puţin pământ răpit şi prădat, a făcut robi preste 2 milioane de Români, pentrucă Rusia sfântă-pravoslavă-ortodoxă a avut încă prea puţini robi. Ei bine, tot aşà înainte. Tot în numele crucei, Evangeliei, creştinismului, *ortodoxiei.* Dar să ştie draga Rusie-sfântă că a aveà multe ţări răpite şi prădate, şi a aveà mulţi robi, nu însemnează încă a fi şi un imperiu puternic și fericit, nu însemnează a aveà şi binecuvântarea oamenilor (ai acelor robi) şi a lui Dumnezeu. Faptele ticăloase, criminale, făcute la milioane de oameni, trebuie să fie după legea supremă cauzală şi răsplătite, de atâtea milioane de ori răsplătite. Urgia, Sodoma şi Gomora trebuie să vie şi acì, numaidecât, numaidecât, mai târziu sau mai de vreme. Această urgie, această răsbunare e atât de sigură, precum e sigur existenţa unui mare şi puternic Dumnezeu.

Ruşii cei ortodoxi, dar foarte răi creștini, au smuls pământ, drept recunoştinţă, dela creştinii cari i-au scăpat de moarte. Noi trebuie să fim deci un popor de energie, a cărui bază e munca, care nu priveşte spre alt cer, decât al idealului, care poate îndreptà orice greşală. Basarabia, Cherson, Bucovina, Ardealul, Banatul, Crişana, Mureşul, Semendria, Nicotinul, Macedonia, Epirul, Tesalia, etc. și toate celelalte provincii române ce se află sub stăpâniri străine, să nu le aşteptăm ca să ne vie înapoi din ceri, din graţia, din binevoinţa altora, că aceasta nu va fi niciodată, căci un popor conştiut de sine şi conştient nu înghenunche înaintea nimănui, nu cere de milă dreptul său. Un popor energic, valoros îşi câştigă singur dreptul său, dreptul pierdut în două chipuri, saŭ prin avântul nebiruit al sufletului său, sau prin mâna înarmată prin ultima ratio care cere sânge şi iar sânge. In sufletul său trebuie să sălăşluiască durerea nemărginită a crimelor săvârşite dejà de secole de ani la existenţa noastră naţională, să sălăşluiască durerea de urgia trecutului, şi să răsară cu puteri înmiite energia pentru acţiuni mari, pentru viitorul nostru. Toată reuşirea viitorului nostru trebuie să o *punem numai în puterile noastre proprii și în biruinţa culturii naţionale* pre care trebuie să o desăvârşim şi să o răspândim în toate stratele noastre sociale,

şi prestre toate provincile româneşti ce gem astăzi robite sub domniile străine păgâne.

La Academia de comerţ din Viena se află ca profesor de chimie un *Teclu*, român, şi un *Levanditi*, şef de laborator la institutul Pasteur din Paris, apoi un *Racoviţă*, e întreprinzătorul explorator dela Polul-Sudic. Aceştia sunt dejà din generaţiunea mai tânără. Aceştia se dau însă cu mândrie că sunt Români, dar câţi sunt alţii, pre cari nu-i cunoaştem prin ţările : Rusia, Germania, Franţa, Austro-Ungaria, dar mai ales prin Serbia, Bulgaria, Grecia, Turcia, etc. Sau câţi sunt alţii cari au ajuns prin aceste ţări sus, foarte sus, dar nu au curajul de a spune mai mult că sunt Români, şi numai puţini încă îşi păstrează simţimântul intact, ca bătrânul şi învăţatul *Metschnikof*, actualmente la institutul Pasteur din Paris, care îşi face o adevărată mulţumire sufletească, căutând să-şi limpezească originea sa. Iar în răsboiul Româno-Ruso-Turc din anul 1878 de nu erau Românii, cei defăimaţi, cei desconsideraţi de către prea îngâmfata Rusie, care a fost nimicită mai târziu în Est, în Mandciuria, de nu ar fi fost Românii, apoi toată armata rusească de lângă Plevna ar fi fost nimicită, împreună cu toată gloria rusească prea închipuită. Iar mulţumirea a fost care? Cu totul *muscălească* ! ! ! Proverbul român zice : „Pre cine nu-l laşi să moară, nu te lasă să trăeşti !”.

Rassa slavă şi mai ales cea rusească-moscovită, s'a excelat totdeauna prin perfidia cea mai ticăloasă. Acì la Ruşi, nici cuvântul, nici jurământul unui împărat nu plăteşte nimic, căci în contra jurământului dat de însuş Ţarul Ruşilor, înainte de răsboiu, de a nu atinge integritatea României, *Basarabia* a fost răpită cu forţa, drept mulţumire că am scăpat-o de o nimicire totală pe câmpiile Bulgariei.

Iată dar cât datoreşte Rusia cea ingrată, cea infamă, barbară, cea în veci nesăţioasă, dar grozav îngâmfată....... poporului român, deşi acest popor român e atât de mic şi atât de bun, Rusia, care se ţine de mare creştină, care sub cuvânt de creştinism, de cruce, de evangelie, de „*pravoslavie*” (? ? ! !) omoară în Basarabia un milion şi jumătate de Români drept credincioşi, numai ca să le rupă limba din gură care le-a dat-o Dumnezeu, şi nu Ruşii, nici Ţarul Ruşilor, Rusia, colosul cel mare, mare dar cu totul mâncată şi bortită de viermii revoluţiunii ce stă pe pi-

cioare de lut, de care au atât de mare frică atâtea state, şi mai ales un stat vecin, în prostia, în superficialitatea lor e un stat barbar, fără D-zeu, fără morală, căci numai un atare stat poate fi atât de ingrat, poate comite acele crudilităţi şi prădăciuni, ce le-a făcut cu noi Românii.

Chiar şi Franţei, biata Franţa, ţara geniurilor, chiar şi ei le-am dat noi Românii oameni mari. Cunoscut e că *Banul Mărăcină* a cutreerat pământul, pentru a-şi pune neînvinsul său buzdugan la picioarele lui *Valois*. La anul 1852 se luptă *Brătianu* pe baricade, pentru apărarea drepturilor civile franceze. *Pilaţii, Râurenii* şi *Jugurenii* din 1870, părăsesc rândurile armatei lor române, spre a se răsboì cu un vrăjmaş ce nu erà al ţării lor. Până şi *D. A. Diamandi* a scos mai zilele trecute de sub tipar o piesă întitulată „*Tot înainte*", spre a o închinà Franţei.

Dar !.... Dar !.... e bine să ştim, cum ştie această nobilă Franţa, această nobilă soră mai mare a rassei latine, a răsplăti, în momentele noastre grele, iubirea noastră exagerată, ba chiar nebună, pentru Franţa. Ea se excelează, şi mai ales în timpul cel mai nou, prin nepăsarea cea mai condamnabilă şi mai batjocoritoare asupra tot ce e român şi românesc. O lume întreagă se ridică plină de indignare la nenorocirile noastre ce le îndurăm, de ex. la sălbăticiile şi omorurile ne mai pomenite, barbare, ce le fac Ungurii cu Românii la alegerile parlamentare din 1910, la tratarea barbară a poporului român îndecomun, la catastrofele de inundaţiune pentru Românii din Banat, etc., etc....., numai Franţa, Franţa cea mult adorată, numai ea singură priveşte cu o răceală indignatoare la toate durerile noastre.

Chiar şi marele poet şi reformator al literaturei franceze, *Ronsard*, e cunoscut de origine română, e un descendent al Banului Mărăcine, chiar şi în călăuzele ce s'au distribuit pe la unele ocaziuni, apoi şi în curtea muzeului şi a liceului din Vendome se află statuia acestui mare poet francez, de *origine română* [1]).

Dar ce să mai zicem de imperiul austriac??...... Acestui imperiu am jertfit noi un popor întreg de peste 4 milioane de Români, dejà prin atâtea secole, vieaţa, existenţa, viitorul nostru, am jertfit toul, dar absolut totul. Austriei i-am dat mereu, mereu nu numai tot avutul nostru, nu numai pielea, carnea şi sângele,

Dr. C. I. Istrati, vezi discursul lui mai sus citat pag. 108.

dar şi inima şi sufletul nostru, astfel că din toată fiinţa noastră, n'a rămas nimic alta decât numai un schelet gol, uscat şi chiar şi pe acesta vrem să-l dăm cu prisosinţă, cu cea mai mare plăcere, într'o inspiraţiune nebună, coruptă, decăzută, printr'o îndumnezeire rătăcită, păcătoasă a fetişului Moloch din Viena, ca doară, ca doară acel fetiş s'ar îndurà şi ar aveà milă de noi. Da ! da ! Milă şi graţie dela alţii, dela *Străini*, ne trebuie nouă ! Ca şi când un popor întreg are să trăiască din *milă* şi *graţie*, din mila şi graţia altuia, orcine ar fi acel altul, chiar şi împărat, şi nu din propriile sale puteri de vieaţă.

Sacrificiile noastre prestate Austriei nu sunt de azi, nici de ieri, ci de atâtea secole întregi, dar totdeauna cu acelaş rezultat, adică după fiecare faptă mare săvârşită prin sacrificare de sine, am fost sau predaţi, legaţi la mâini şi la picioare călăului ca să ne omoare, sau am fost direct ucişi de dânsa, în amândouă cazuri însă a fost Austria, regulat, *călăul* nostru. E doar cu totul egal, orică te omor eu singur, orică te predau altuia ca să te omoare, efectul e doar acelaş : — Nimicirea ! adică *bunătatea* austriacă pentru noi Românii.

Nenumărate sunt exemplele cari ne pot ilustrà în mod sdrobitor adevărul acestor cuvinte :

Dejà la anul 1683, când se aflà Viena înaintea unei prăpastii, când dânsa erà împresurată de armata otomană, sub comanda Vizirului *Kara Mustafa Paşa*, când Viena se aflase în cea mai mare strâmtoare şi nu aveà de nicăieri nici un ajutor, Românii Moldoveni şi Munteni, sub comanda lui *Şerban Vodă Cantacuzino*, au fost aceia, cari trădând pe suveranul lor turc, aliatul lor de nevoie, au mijlocit cu toate puterile lor scăparea Vienei. Şerban Vodă a zădărnicit cu bravii săi Români opera distrugătoare asupra Vienei şi a Europei, astfel că din acest prilej, contele *Waldstein* îi scrie la 28 Februarie 1688 lui Cantacuzino, că numai graţie lui, Viena a scăpat de urgia Turcilor. Foarte bine ! Dar care a fost mulţumirea ? Răspunsul ne dă toată istoria vieţii Românilor sub Austria. Priviţi-o, vă rog, priviţi-o, această vieaţă fericită în Ungaria, în Bucovina, dacă se află şi de acei Români, cari nu o cunosc încă, sau cetiţi-o în opurile : *Niculai Densuşeanu* : „Revoluţia lui Horia în Transilvania şi Ungaria în 1784—1785”, Bucureşti 1884, citiţi bibliografia lui Avram Iancu de *Iosif Sterca Sulutiu de Carpenis*. Sibiu 1897, sau opul lui *Ioan Pop Florentin* :

Avram Iancu regele Carpaţilor, Bucureşti 1891, *Bogdan Duică*: Bucovina, Cernăuţi 1888, sau „*Rutenisarea Bucovinei*" de un Bucovinean, Bucureşti 1904, Minerva, etc.... Pe acolo veţi află multe, multe fapte mari nobile curat austriace, cari vă vor stoarce din piept nu numai lacrimi de durere ci vă vor face înmărmuriţi de durere chiar dacă ar fi cineva şi fără inimă.

Acest strămur bolnăvicios, dar naţional, hereditar de a ne tot sacrificà, de a ne tot omorî pentru Austria, reiese în un mod foarte drastic dejà dela luptele şi victoriile fără seamăn ale lui *Mihai Viteazul* (la anul 1598, omul de mari virtuţi militare, omul de cinste, pune jurământ de credinţă împăratului (Rudolf II) din Viena), şi din pierderea vieţii sale, asasinat fiind pentru casa Habsburgică şi prin influenţa casei Habsburgice de teamă mare de un atare general geniu, care puteà, vezi Doamne, să fie periculos cândva Austriei, şi casei de Habsburg.

Marele nostru naţionalist istoriograf şi bărbat de frunte, ilustrul nostru *N. Iorga* zice în revista sa „Neamul Românesc" sub art. 130 pe anul 1909, pag. 2213, despre Mihai Viteazul următoarele: „Suferind astfel pentru casa de Habsburg, jertfa nevinovată a unui egoism dinastic fără pereche în lume şi a unei laşităţi politice care întrece în istorie pe orice alta, Mihai-Viteazul, ne dă învăţătura, ce plăteşte tronul din Viena pentru noi Românii....". „Sângele lui a stropit alba hermină împărătească, de un sânge pre care noi îl vom vedeà totdeauna pe dânsa, şi care nu se va şterge niciodată depe ea".

La anul 1775, tocmai anul răpirii Bucovinei dela Moldova, făcută tot numai de către bunătatea austriacă pentru noi Românii, sute şi mii de ţărani români, sub conducerea lui *Horia*, *Cloşca* şi *Crişeanu*, au vărsat sângele lor scump pentru tronul din Viena. Iară resultatul?...... Un general austriac au comandat tragerea lui Horia pe roate, nelăsându-l în ora morţei nici măcar să vorbească, să spue poporului adunat care e crima pentru care e omorît atât de barbar. Dar crima lui a fost: pentrucă a luptat *pentru Austria* [1]), pentrucă a sacrificat pentru Austria atâtea mii de Români. Iară Austria l-au asasinat sub cuvânt că el au fost un rebel...... adevărat un „rebel", pentrucă a luptat în contra inte-

1. Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi Ungaria de *Neculai Densuşeanu*: Bucureşti 1884, pag. 446.

resului său propriu şi a poporului său, şi a vărsat sângele său sfânt românesc şi a altor Români pentru tronul habsburgic din Viena — iară poporul român au fost legat la mâini şi la picioare şi predat calăului secular, duşmanului său hereditar=Ungurului.

Marele nostru naţionalist ilustru *N. Iorga* zice în revista sa „Neamul Românesc", Fevruarie 1910, No. 15, pag. 230, tratând această parte a istoriei a Românilor din Ungaria între altele următoarele : „Pe vremea lui Iosif II, s'au ridicat Horia şi ceilalţi. Românii arătau răvaşe, pe care Ungurii nu le puteau cetì, erà dela Viena. Dar oricât strigà de tare naţiunea noastră, nu s'a auzit la Viena. Iar când au strigat şi Ungurii numai puţintel, căci îi ardeà Horia la tălpi, numaidecât s'a auzit la Viena. Şi atunci Horia a fost farmat în roate". Deci, pre cât timp poporul român e sclavul fără nici un drept, până când se lasă el a fi stors de sânge, de mămăduvă, de vieaţă şi omorît, până atunci e bun, e de folos acest popor, dar cum se naşte din neamul românesc ùn Horia, un Iancu, un Doda, un Dr. G. Popovici, etc., care luptau desinteresaţi pentru scoaterea neamului lor din robie, atunci numaidecât acest popor trebuie să fie (repus) aspru pedepsit iară agitatorii blestemaţi nimiciţi.

La 1848 s'au resculat din nou Ungurii, poporul totdeauna cel mai ilioal, cel mai mare duşman al casei habsburgice, dar pentru aceea drept merit, cel mai răsfăţat, cel mai desmierdat popor din Austria de către curtea din Viena, totdeauna numai pe conta noastră, numai în dauna noastră ; şi cu drept, pentrucă noi nu neam resculat niciodată precum ar fi trebuit să o facem, precum au făcut Ungurii cari au căpătat pentru acea totdeauna dela Viena tot ce au dorit. Şi e o mare greşeală aceasta, căci tocmai făcând noi precum o fac Ungurii, am fi şi noi stimaţi, cinstiţi, desmierdaţi şi respectaţi ca şi Ungurii, ca şi Serbii din Bosnia, ca şi Rutenii din Bucovina, etc. căci numai astfel am fi câştigat dejà demult tot acea ce ni se cuvine. Pentrucă Austria şi guvernele ei nu respectează, nu preţueşte loialitatea, credinţa, supunerea, blândeţea ci, din contra iloialitatea, repulsiunea puternică, revoluţia, energia, sângele, forţa mojoră. Dacă eram şi noi aşà precum sunt Ungurii, Serbii în Bosnia, Rutenii în Bucovina, obrasnici, vehemenţi, duşmani cumpliţi ai statului austriac, am aveà astăzi şi noi dejà de mult drepturile noastre ce le au acele popoare, am fi cel puţin temuţi şi respectaţi, ca şi aceştia, şi am aveà mai multă valoare în ochi

Austriei şi a guvernelor sale, decât acea valoare ce o avem astăzi, ce o are un *popor de sclavi*.

Ei bine, Ungurii, acest popor energic, l-au detronat pe tânărul Franz-Iosif I, nevoind de a-l recunoaşte de regele lor, 80.000 de vieţi româneşti s'au jertfit atunci sub conducerea unui mare erou român, advocatul *Avram Iancu*, pentru a ridicà din noroiu şi a întărì tronul clătinator din Viena. Râuri de sânge românesc au curs iară pentru tronul habsburgic. Deprinşi a da vieaţa noastră pentru alţii ne-am omorît, adică ne-am *sinucis*, pierzând atâtea suflete româneşti cari nu se mai pot înlocuì.

Austria, perfida Austrie, e neîntrecută în rafinament, corupţiune şi apucături de ochi. Ea decorează sau dă pensie, sau renumeraţiuni la singuraticele persoane, acolo unde dânsa are obligamente faţă de un întreg popor, şi dacă dânsa nu poate corupe pre cutarea persoană care e de un caracter mare, puternic, a cărui ideal nestrămutat e binele poporului său şi nu avantagiul său personal egoist, care se luptă pentru drepturile călcate ale poporului său, apoi dânsa (nobila Austrie) întrebuinţează în acest caz şi alte mijloace curat austriace, şi anume : persecuţiuni, închisori, palmi, teroare, maltratare, chiar şi nimicire, chiar şi otravă şi asasine. Aşà a făcut Austria cu Mihai Bravul, aşà cu Horia, Cloşca şi Crişeanu, aşà a făcut şi cu Iancu, aşà face Austria necontenit şi în Bucovina prin un decurs dejà de 150 de ani, de când se sbucıumă, se sbate această ţară nenorocită în ghiarele nimicitoare ale balaurului cu două capete.

După biruinţa generalului rus *Lüders* asupra Ungurilor, care venise în ajutorul Austriei, şi după înfrângerea Ungurilor dela *Vilagoş*, Iancu subşterne la 30 Iulie 1849 o nouă petiţie, curţii din Viena, prin care cer Românii, cari sunt prin constituţia octroită din 10 Febr. 1849 cu totul ignoraţi, şi aceasta cu totul contrar promisiunii făcute de împăratul Franţ Iosef I, drepturile promise.

La vreo câteva zile după audienţa zadarnică avută cu împăratul la Viena în chestia eliberării poporului român din robie, Iancu a fost citat la poliţie ca să i se înmânuiască o decoraţiune. Ha ! ha ! ha ! Ce neruşinare ! Ce batjocură curat austriacă. Iancu cere dela împărat împlinirea promisiunilor sale, adică desrobirea poporului român, pentru cari promisiuni a sacrificat el un popor întreg, a curs şiroae de sânge, pe când prea bunul (? ?) împărat, în loc de împli-

nirea promisiunii sale îi da ad personam un *fleac* de o „decorație" lui Iancu !... Așà că-i foarte mărinimios împăratul din Viena??...

Iancu, negreșit că a refuzat această grație special austriacă, zicând : că el n'a vărsat sângele poporului său pentru decorație, ci pentru tron și națiune. Guvernul (austriac) să mijlocească mai întâi acordarea drepturilor *promise* neamului românesc, și abià atunci va primì decorația. Atunci Iancu a fost provocat de poliție ca în 24 de ore să părăsească Viena, la din contra va fi dat afară cu forță.

Ei fraților Români ! Vă trebuie o dovadă mai bună pentru dragostea înfocată ce o aveà curtea din Viena dejà la anul 1849 pentru poporul românesc? Sărmanul Iancu ziceà atunci după reîntoarcerea sa din Viena, amărît până în suflet: „Numai acuma văd ce bunăvoința are Neamțul pentru poporul român" [1]).

Dar bunavoința Neamțului și a guvernului austriac pentru Români se mai vede și din multe alte cazuri foarte triste din acel timp memorabil când 80.000 de Români au scăpat prin sângele lor tronul habsburgic de rebelii Maghiari.

Când în vara ànului 1852 Franz Iosif I aveà să călătorească, după planul statorit de guvernatorul Transilvaniei principele *Schwarzenberg* prin țara Moților, pe la Gaina, acest guvernator întrebase în Câmpeni pe popa Balint: „Sind mir den hier sicher" ? [2])

Auzi bajocură? Bieții Moți își varsă sângele lor pentru împărat, se duc la moarte precum merge mirele la nuntă, depun armele [3]) numai la auzul că Ungurii sunt învinși și că împăratul au recăpătat tronul, încredințându-se cu totul, orbi în promisiunea împăratului, fără să ceară vreo grație pentru împlinirea celor promise... și totuși guvernatorul austriac întreabă pre un conducător al lor : „Suntem noi aci în siguranță" ? Iată ! Acesta e caracterul hereditar al Austriei nobile ș ale tuturor guvernelor sale. Proverbul german zice : Wie der Schelm ist so denkt er". Inima și sufletul acestui stat trebuie să fie *negru* și *galben*, precum îi sunt și culorile sale cu cari se reprezintă el înaintea lumei și care îi arată apriat ființa sa întreagă *diabolică*. Crimele perpetue săvârșite de acest imperiu, face ca conștiința lui să fie neîncetat *neagră*, *spurcată* si teribilă ca infernul, de acolo neîncrederea în toată lumea,

---

1. Iosif Sterca Sulutiu de Carpeniș: Biografia lui Avram Iancu, Sibiu 1897 pag. 24.

2. *I. Pop. Florentin* Iancu regele Carpaților, București, pag. 150.

3. Ibidem, pag. 22.

de acolo frica şi groaza şi de mişcarea unei frunze. Da ! „Wie der Schelm ist so denkt er". Conştiinţa criminală în întregul stat austriac începând dela tron, pentru crima săvârşită în contra Românilor nu le dădeà linişte şi aşteptau efectul faptei, logică naturală, nexul causal în univers, *răsbunarea Românilor,* pe când bietul Român, un popor blând, îndelung răbdător, aveà în pieptul său *conştiinţa sclaviei* şi nu demnitatea unui popor energic precum trebuià să fie, precum a făcut totdeauna Ungurii şi alţii, *răsbunarea.* Deaceea sunt Românii şi astăzi sclavi.

Bariţiu, în istoria sa vol. 2 pag. 716 zice despre acest principe *Schwarzenberg,* despre acest demn reprezentant al politicei austriace, că el erà nu duşman neîmpăcat al Românilor şi că pre Iancu nu-l numeà el altfel decât „*Canalie*". Aceasta pentrucă el cu Românii săi a scăpat tronul austriac de către rebelii Unguri. Şi notaţi bine, Schwarzenberg erà un neamţ austriac, un aderent al curţii din Viena, erà guvernul cel prea bun, şi credincios nemţesc-austriac, deci ale Austriei care e fericirea Românilor, precum o cred aceasta şi azi încă cei mai mulţi Români orbi, şi tâmpiţi la minţi.

In luna lui Septemvrie 1852 Iancu a fost, sub pretext fals, înşelat să meargă la Alba-Iulia. Acolo a fost el fără nici o cauză aruncat în închisoare de către guvernul austriac Schwarzenberg. Ba da a fost o cauză foarte gravă pentru Austria, şi anume: Curtea din Viena nu împlinise promisiunea dată Românilor, iară Iancu erà reprezentantul acestui popor iobag, nedreptăţit, erà omul de un caracter mare şi puternic ce nu se lasă a fi mituit prin decoraţiile şi corupţiunile împărăteşti, erà bărbatul energic cu un suflet mare nobil, care cereà cu stăruinţă dela împărat îndeplinirea promisiunilor sale, scoaterea poporului său din robie şi punerea lui pe picior egal cu celelalte popoare libere din Austria.

Se poate, deci, mă rog, o crimă mai mare, decât această cerere, în ochii Austriei cei nobile, în ochii tronului celui prea bun pentru Români?

Românii din Ungaria se plâng de barbaria, de bestialitatea Ungurilor şi au dreptate, dar se aruncă pe altă parte, bezmetici de cap, uitaţi de sine, miobi, neîncetat tot la picioarele Curţii din Viena, la picioarele Neamţului. Sărmanii Români! Se vede că acest popor nu învaţă niciodată nimic din toate păţaniile din toate suferinţele, din toate experienţele sale atât de amare dejà de atâtea secole, din toată istoria sa de iobăgie, de când se află el încleştat

îmbrăţişat cu atâta iubire, de braţele de ghiaţă ale acestei Austrii (ale acestui balaur), deşi avem sute şi mii de exemple zdrobitoare până în timpul cel mai nou ce plăteşte bunătatea şi iubirea curţii din Viena pentru noi Românii (deciziunea împăratului în chestiunea desnaţionalizării Românilor prin şcoală, a limbei române în biseircă. Apponyi, etc.). Sărmanii Români, acest popor de iobagi, tot nu ştiu încă cine e Neamţul, cine e curtea din Viena, cine e fetişul de acolo, pentru noi Românii.

Ca să vedeţi mai bine, cine e Austria şi curtea din Viena pentru noi Românii de pretutindene vă înfăţioşez acì numai un epizod sfâşietor, un exemplu din o mie, fiindcă ne aflăm tocmai la anul 1848, din vieţa lui Iancu, istorisit de Iosif Suluţiu de Carpeniş, în opul său „*Biografia lui Avram Iancu*", Sibiu 1877, pag. 31, un exemplu tocmai din timpul când noi Românii am scăpat Tronul ce se clătină mereu la asalturile puternice ale rebelilor Unguri; când 80.000 de Români au vărsat sângele lor scăpând această perfidă Austrie din mânile Ungurilor, şi anume:

„Erà ziua de 28 Octombrie 1855, ziua instalării Mitropolitului Alexandru Sterca Suluţiu în Blaj. Iancu se înfăţişează colegului său de şcoală din copilărie, lui Iosif Sterca Sulutiu, nepotul Mitropolitului nou instalat şi cere, prin intervenţiunea Mitropolitului, o audienţă la guvernatorul Ardealului, principele Schwarzenberg, şi cu această ocaziune deplânge el tratarea barbară ce a suferit el în temniţa din Alba-Julia din partea Nemţilor, zicând următoarele:

„Dumnezeule! când îmi vine aminte că acei oameni (Nemţi Aut.), pentru a căror cauză m'am luptat eu, şi care a triumfat, cu ce dispreţ şi cu ce urgie se poartă ei în contra Românilor, care îşi vărsau sângele, pe când ei (Nemţii Aut.) erau alungaţi peste graniţă, stă să mi să sfâşie inima. Când îmi vine aminte, că înainte cu *doi* ani, când eram *rob* în Alba-Julia, cum s'au purtat infam cu mine...".

„Erà într'o zi după amiazi, mă preumblam înaintea „arestului meu", eram adâncit în cugete, despre ironia sorţii faţă cu poporul român, despre infamia oamenilor şi despre aceea că tot aici au fost arestaţi: *Horia*, *Catarina*, *Varga*, în urmă *eu*, ei în fortăreaţă, iar eu în oraş,... deodată funcţionarul *Hoehn*, care aveà supraveghierea preste persoana mea, vrând însuşi să se ducă la preumblare, m'a provocat ca să mă întorc în închisoare.

„Cine n'a fost rob nu ştie cât de scump e aerul ,... şi soarele lui Dumnezeu.... L-am fost rugat să mai mă lase puţintel... El n'a vrut; atunci i-am reflectat că însă n'a trecut timpul cât aveam drept să fiu în aer liber.

„Ha ! ha ! drept ! Austriac ! în temniţă austriacă.... Eu uitasem biet de mine, că eram rob... rob, ca şi poporul meu rob... şi că robul n'are nici un drept.... El s'a fost răstit către mine... dar eu ca să-mi stăpânesc simţul, ce-l are chiar şi robul, ori poate ca să nu mă vadă umilit înaintea sa—nu mai ştiu nici eu -mi-am continuat drumul. Atunci el a demandat să mă prindă, să mă ducă cu sila în arest. Indată ce am intrat, a lăsat de a pus fiare (zale) pe ambele mele mâni.... şi of ! Dumnezeule !...".

Iancul îşi întoarse capul, dar eu (Iosif Sterca Suluţ. Aut.) am zărit două lacrimi care curgeau pe faţa dânsului ca nişte mărgele. După aceasta el îşi acoperì ochii cu ambele mâni şi cu o voce tremurândă, tâmpită şi plină de durere îmi zice: *„Dumnezeule! cu ce credinţă m'am luptat eu şi poporul, şi iată acuma sunt tratat mai rău decât inamicii"*.

„Apoi ca şi când ar fi vrut să alunge o cugetare, care-l tortură s'a oprit... Deodată a sărit în sus depe scaun s'a făcut palid ca moartea şi-a strâns ambii pumni, ca şi când l-ar fi apucat sgârciuri; s'a uitat către cer... nori negrii şi fulger trecea prin ochii săi... i-a ieşit un gemet din piept, ca şi când izbucneşte o furtună în munte.

„Ce cugeţi frate?—zice el mai departe—funcţionarul Hoehn, după ce m'a văzut ferecat, căpătase abià acuma mare curaj, şi-mi trase, mă plesnise cu vre-o câteva palme peste faţă ! Infam ! de o mie de ori imfam ! dar norocul lui că eram în fiere, căci la-şi fi izbit de ar fi rămas ţeapăn la părete [1]).

Iată un amploiat austriac de un caracter nemţesc-austriac, care are curagiul de erou nemţesc de a pălmuì pe un biet om legat în fiere care nu se poate apără. Iată pe un general care a luptat pentru tronul habsburgic, un erou martir care scapă tronul şi curtea din Viena, din mânile rebelilor Unguri, persecutat, urmărit întemniţat, legat în fiare şi *pălmuit*, de acelaş guvern, de acelaş Tron pe care l-a scăpat el de prăbuşire ! Ei ce ziceţi la aceasta

1. Iosef Sterca Sulutiu de Carpeniş. Biografia lui Avram Iancu Sibiu 1797 pag. 31.

fraţilor ! Aşà că e foarte nobilă curtea din Viena, că e foarte nobil statul austriac? Şi trebuie să ştiţi că pe atunci n'aveà Austria ticăloasă nici măcar scuza perfidă, ce o are astăzi la orice ocaziune, că Ungaria e de vină, că Ungaria e un stat independent şi că Austria nu se poate amestecà în afacerile interne ale Ungariei. Dar totuşi împăratul, regele Ungariei, ce scuză are el???

Austria a mai încercat de mai multe ori, de a-l mituì, de a-l corupe pre Iancu. Odată la anul 1855, când Iancu a fost escortat din temniţa din Alba-Julia la Sibiu [1]), şi inquartirat la *Ilie Macelar.*Atunci apare a doua zi la Macelariu colonelul Baron *Hegdte*, şeful cancelariei guvernatorului Schwarzenberg, şi-l roagă să-l ispitească pre Iancu : „*că ce dorinţă ar aveà Iancu pentru persoana sa*"? Aţi auzit Românilor?... Ce dorinţă pentru persoana sa"?.. Apoi l-au mai îmbiat cu 2000 fl. salar, numai să-şi iee locuinţa în Viena şi să nu stee acasă, în munţii Transilvaniei [1]).

Ha ! ha ! ha ! Ce mărinimoasă e nobila şi cinstita Austrie (împreună cu Tronul şi cu guvernul ei). Persecuţiunile, temniţă, lanţuri, palme, totodată şi o decoraţiune austriacă şi un salar de 2000 fl. cu sediul în Viena. Câtă graţie, câtă bunătate austriacă. Toate acestea se potrivesc minunat de bine cu morala, cu caracterul Austriei, pentru a răsplătì sacrificiile de sânge şi meritele mari a unui mare bărbat-erou, a unui întreg popor.

Iancu a respins negreşit această óbrăsnicie austriacă, a refuzat şi de astădată şi pre una şi pre alta ; iară ce priveşte întrebarea făcută lui că ce dorinţă ar aveà persoana lui, a răspuns cu indignare zicând : „*Pentru persoana mea nu doresc absolut nimic. M'am luptat pentru Tron şi pentru neamul românesc şi nu pentru favoruri personale*" [2]).

La audienţa ce avuse Iancu cu guvernorul Schwarzenberg în procesul munţilor, şi pentru răpirea pământurilor ce aparţineau Moţilor se iscase următorul dialog între amundoi :

Iancu îi zice : „Aş dorì să dai poruncă către scaunele judecătoreşti şi către celelalte diregatorii împărăteşti ca să nu mă prigonească la tot pasul, să nu-mi pue piedici la toate trebile mele şi ale altora, de care umblu să mă îngrijesc eu".

1. De frică, fiindcă guvernul Schwarzenberg auzise că vin Moţii din munţi ca să-l elibereze pre Iancu.

Iosif Sterca Suluţiu, opul citat mai sus pag. 33.

2. Ibidem pag. 34.

— Ascultă-mă, îi răspunse Schwarzenberg, îţi spun verde; împăratul a auzit (dar dela cine decât dela voi trădătorilor purtătorilor de mişelii şi de minciuni, Aut.) că D-ta te gândeşti a-i resclua Moţii ca să rupi munţii şi Adrealul de către împărăţie şi să te ridici crai peste ei.

— Acuma? îi răspunse Iancu, acuma când n'am în mână nici o sabie măcar? Dacă aş fi avut acest gând, o făceam atunci când eram adunaţi la un loc şi formam o armată puternică, când aveam arme în mână, când am tratat pre duşmanii ce s'au ridicat asupra noastră şi asupra împăratului. Dar cum acum?...

— *Schwarzenberg.* Poţi să-mi dovedeşti aceasta?

— *Iancu.* Spune-mi cum şi eu îţi voiu dovedi.

— *Schwarzenberg.* Iată cum! Primeşte diregatoria cu care te-am îmbiat mai demult. Du-te de şezi la Viena vreo zece ani şi nu călcă în Ardeal.

— *Iancu.* Cât de puţin mă cunoşti, dacă m'aş face diregator sau ştiu eu ce gulerat, cu traiul de om bogat, cel depe urmă român mi-ar puteà zice în faţă: *Iată ce bine s'a acaparat cu preţul sângelui nostru.*

— *Schwarzenberg.* Acestea sunt visuri deşerte. Du-te în Viena ca general împărătesc şi ca judecător la curtea ostaşilor. Ori dacă nu apoi *aici ai să mori de foame*! (Bravo ţie nobilă Austrie, bravo ţie nobilă curte împărătească. Aut.).

— *Iancu*: De o mie de ori mai dulce îmi va fi moartea de foame, dacă asta am meritat eu şi poporul meu dela împăratul, aici în cuibul meu, ca jertfă a nenorocirilor mele, decât să mă mânjesc cu pânea albă, să mă înbuib cu bine, pecând neamul meu, care a vărsat sângele său pentru Tron să trăiască ca iobag în sclavie, un dobitoc fără de nici un drept. Dar una trebuie să ţi-o spun şi aceasta e de tot sfâşietor. Pe când diregatorii de astăzi şedeau fugiţi şi ascunşi, muntenii noştri 80.000 de Români şi-au vărsat sângele lor, şi acuma drept răsplată să ne trataţi aşà—aceasta e o nedreptate strigătoare la cer, e mai mult decât o nedreptate.

— *Schwarzenberg.* N'am ce-ţi face.

— *Iancu.* N'ai ce-mi face?... Aşà?... Dară dacă cei 80.000 de Români nu luau armele, dacă dădeau mâna cu duşmanii împăratului... ei? atunci mai bine ar fi fost de împărat şi de derigatorii nemţi de azi???

Schwarzenberg găsise şi acuma acelaş răspuns : „Primeşte să te duci la Viena şi să fii acolo domn mare".

Iancu refuză şi ieşì afară. Dar în scurt timp apare din nou un comisar regesc la Iancu, trimis de guvernorul şi îi şopteşte în taină : „Nu te-ai răsgândit încă?... Primeşte sabia de general în oastea împărătească şi să stai lângă scaunul împăratului şi nu în Ardeal"[1])

Se vede că curtea din Viena, şi oamenii dela guvernul austriac, în conştiinţa lor neagră infernală, de atâtea crime săvârşite faţă de Români, aveau mare frică că Românii vor pretinde acuma, văzându-se înşelaţi de Viena, cu forţă, cu armele în mână, precum au făcut fiecare popor energic şi conştiut de drepturile sale, drepturile sale naţionale, promise, dar nesocotite, şi ar puteà fi Iancu, la care ţineau toţi Românii atât de mult, foarte periculos pentru Viena, de aceea bunătatea cea atât de mare şi perfidă a curţii din Viena pentru noi Românii au decis maxima austriacă şi a curţii din Viena, care zice : sau îl conrup pe Iancu cu orice preţ sau îl nimicim, dar drepturi naţionale Românilor nu le vom da. Tertius non est datur". O maximă curat austriacă. Tot aceeaş procedură, tot aceeaş soartă au avut Horia la anul 1784 [2]), etc., etc.

Şi totuşi pe lângă toate acestea noi Românii de pretutindene ne aruncăm ca robii cei fără de nici o conştiinţă de sine, ca robii cei mai decăzuţi, fără de nici un simţ de mândrie şi de demnitate omenească, la pământ în o hiperadorare exagerată, nebună, cu o credinţă şi o loialitate cu totul nejustificată, ridicolă, ce demonstrează o lipsă totală de caracter ferm şi puternic, cu o credintă care trece peste principiul sănătos al fiecărei acţiuni raţionale, constituite de sine, care zice : „do ut des", „precum tu mie aşà eu ţie", cu o supunere care trece peste cadrele unei minţi sănătoase, care demonstră în mod eclatant că poporul român e un popor prăpădit, e un „*popor de sclavi*" care n'are nici energie, nici simţ de demnitate omenească în pieptul său, şi totuşi se laudă mereu, mereu că e viţă aleasă şi sânge de Roman ;—înaintea tronului din Viena, crezând necontenit şi mereù, mereu că numai de acolo ne poate venì mântuirea... Nu, fraţilor ! Nu ! De o mie şi de o milioană de ori nu ! E foarte trist şi totodată foarte amar de voi

1. *Ioan Pop Florantin.* Iancu regele Carpaţilor, Bucureşti 1891 pag. 184.
2. Nicolai Densuşeanu, Revoluţiunea lui Horia 1784 — 1785 Bucureşti 1884.

dacă gândiţi, dacă pretindeţi şi aşteptaţi aceasta. Nu prin mâna, nu prin ajutorul străinilor (duşmani) ne va veni mântuirea, ci prin noi înşi-ne, *prin vrednicia noastră proprie.* Sau suntem verdnici atunci vom trăi, sau suntem ticăloşi, netrebnici, atunci vom peri, „tertius non est datur". *Străinul* oricare ar fi el, e duşmanul nostru care ne caută peirea, şi fiindcă ne încredem în el, de aceea am fost iobagi şi am rămas iobagi la străini până astăzi şi aşà vom rămâne iobagi cât ne vom încrede în el. Ungurul şi mai ales Austria ne-a fost totdeauna prin tot decursul istoriei noastre străinul cel mai rău şi cel mai periculos. Priviţi, cercetaţi numai istoria şi veţi vedeà cât de nenumărate sunt exemplele, foarte amare, foarte ticăloase, cari pot convinge şi pe un lipsit de minte, ce am suferit şi ce suferim noi Românii din toată Austro-Ungaria dejà prin secole întregi până astăzi mai ales din partea nobilei Austriei. Din istoria noastră de muncă de martir sub Austria puteţi vedeà cine şi ce e Austria pentru noi Românii. Eu vă zic fraţilor ! cu o convingere profundă sufletească. N'avem nimic ce aşteptà dela Unguri, dar cu atât mai puţin încă dela Viena (care tremură de Unguri), ci numai în noi înşine, în forţele noastre proprii, în conştiinţa noastră trează, în demnitatea noastră ca popor român zace toată forţa vieţei şi a mântuirii noastre.

Foarte bine zice Marele nostru naţionalist *Nicolai Iorga* în această privinţă : „Puterea naţiunii noastre constă în desvoltarea conştiinţei noastre, noi forţele noastre, proprii, dacă vom şti a ne folosì de ele noi, noi singuri şi nu alţii. *Solidaritatea naţională* e întâia datorie faţă de chestia naţională, faţă de chestia viitorului nostru ca neam. Pe calea aceasta a solidarităţii să mergem şi din graniţele de azi din care curge sângele care cere răsbunare, vor rămâneà numai amintirea unui blestem afurisit, numai amintirea de urgie ce a trecut peste noi. Să ne întărim deci prin *solidaritate naţională* şi atunci nu vom mai întrebà pe nimeni, *pe ce se poate sprijinì un popor*" [1]).

Tribunii poporului român *Barnuţ, Cipariu* şi *Duca* făcură după supunerea Ungurilor prin generalul rus Lüders —propunerea, ca Românii să lase de bună voie armele din mână, să se încreadă în simţul de dreptate (?) a împăratului şi în promisiunea (?) lui

1. N. *Iorga.* Neamul Românesc, luna Februarie 1910 No. 11 pag. 220 Vălenii-de-Munte tipogr. proprie.

dată, că va eliberà poporul român din robie. Iancu le dădù însă sfatul foarte just şi foarte prevăzător zicând : „Să nu dăm armele din mână până ce nu înplineşte împăratul promisiunea sa, *pentru că noi în Neamţ nu putem aveà nici o încredere. Dejà de atâtea ori ne-a înşelat* [1]).

Românii, însă, la stăruinţa acestor tribuni —răi tribuni, netrebuni, ai nenorocitului popor român—au lăsat armele din mână, încredinţându-se cu totul, fără de nici o garanţie, în felul precum face un popor prost *iobag*, fără conducători vrednici şi la locul lor, în promisiunea şi în simţul de dreptate (?) a împăratului. Tot prostia, indolenţa vechie a Românului, tot păcatele vechi strămoşeşti, pre cari le lăudăm necontenit, arătându-le de fapte mari. Şi au păţit-o sărmanii Români. Au scăpat din mână ocaziunea cea mai bună care au avut vre-odată de a se eliberà de tiranii săi, cari se chiamă când Ungaria, când Austria. Astăzi sunt ei *iobagi mai departe*, pentrúcă aşà au voit ei să fie. *Fiecare popor are soarta ce şi-o merită*. In zadar sunt toate lamentaţiile. Cu babe nu s'au câştigat niciodată victorii.

Iancu însă ştiind prea bine cine e Neamţul, îşi spălă mânile ca Pilat, zicând : „*Eu nu iau răspundere asupra mea pentru urmările ce vor eşì din această faptă*" [2]). Şi a avut dreptate sărmanul Iancu, căci rezultatul acestei încrederi oarbe, nebune, în un duşman hereditar, a fost tocmai acela prevăzut de Iancu. Dispreţ, batjocură, sclavia, pălmuirea, nimicirea poporului român.

Dacă Românii îndecomun n'ar fi atât de loiali, atât de credincioşi, atât de blânzi, atât de proşti şi fără minte, fără energie, atât de îndelung-răbdători, cu cari poţi face toate ticăloşiile ce numai pofteşte curtea şi guvernul austriac, fără ca aceştia să aibă frică de vreo reacţiune din partea lor, precum o fac la orice ocaziune Ungurii, Serbii, Rutenii, Cehii, etc., dacă n'ar fi ei (Românii) atât de uşor încrezători şi n'ar aveà o fire atât de servilă, atât de sclavică, ci ar fi mai mult repulsivi, mai energici, precum cere timpul de azi, precum o fac toate popoarele cari au conştiinţă de sine în vinele şi în sângele lor, adică dacă Românii nu s'ar fi

1. *Ioan Pop Florentin*. Avram Iancu, Regele Carpaţilor. Bucureşti, 1891, pag. 164.

2. Ibidem opul sus citat, pag. 168, Iosif. *Sterca Suluţiu de Carpeniş*, opul sus citat pag. 40.

încrezut cu atâta uşurinţă, fără nici o altă garanţie decât numai pe promisiunea vagă împărătească şi a curţii din Viena, dacă ei n'ar fi lăsat armele din mână, ci s'ar fi fost luptat mai departe cu energie şi în contra neamţului tot aşà de barbar, tot aşà de perfid ca şi Ungurul, precum au făcut-o Ungurii, precum au făcut-o Bosniacii în 1778, şi ar fi fost arătat şi Neamţului perfid puterea şi energia lor ce o au arătat faţă de Unguri, precum au arătat-o aceasta astăzi *Serbii* din Bosnia şi din Serbia cea mică, dar energică, şi Cehii, etc., astăzi ar aveà Românii toate drepturile, precum le au alte popoare mai puţin loiale, mai puţin credincioase tronului şi împărăţiei. Şi fiindcă aceste popoare gravitează necontenit în afară, de oarece ele sunt duşmane statului austriac, tocmai de acea căpătă ele toate ce nu mai doresc, numai ca astfel să le captive; zic, atunci Românii n'ar fi despreţuiţi, batlocoriţi, pălmuiţi, n'ar fi robi în acest secol mult ciuciulit şi mult lăudat al dreptăţii şi al libertăţiilor.

Austria are respect numai de acela care e rezolut, energic care ştie a scoate zece dinţi pentru un dinte, care ştie a farmà zece capete pentru un cap, care înţelege a slobozì niţel sânge din vinele ei în care curge un sânge „*galben negru*" şi nu roşu. Aceasta o vedem astăzi şi totdeauna. Avem exemple tipice în Ungaria, în Bosnia. Deosebirea crasantă în purtarea ei faţă de noi cari suntem atât de liniştiţi şi atât de îndelung răbdători, şi faţă de Unguri, Serbi, Cehi, Ruteni, etc., cari calcă în picioare tot ce e austriac şi ce e împărătesc, ne-o dovedeşte aceasta îndestul. Deosebirea în efect e însă foarte mare. *Aceştia capătă pentru aceea drepturi, libertate, noi palme şi iobăgie.* Iată aşà e legea naturii. Forţa nu numai că primează dreptul ci mai mult „*Forţa e astăzi însuşi dreptul*". Deci, să o întrebuinţăm şi noi, ca să venim şi noi odată la dreptul la care aspiră toată omenimea.

Iată aceasta e preţul sângelui vărsat în şiroaie pentru tronul din Viena : dispreţ, persecuţiune, temniţă, bajocură, obezi, pălmi şi în fine nimicire.

Sărmanii Români s'au dus să se lupte în munţii Apuseni ai Ardealului nu pentru oamenii libertăţii, căci aceştia n'au existat atunci, nu există nici astăzi ; nu pentru Români, adică pentru sine, ci pentru suveranul despotismului, nu pentru apostolii desrobirii, ci pentru acela care reprezintă despotismul, care reprezintă însuşi vechiul regim cu toate însuşirile şi cu toate păcatele lui, adică

pentru împărat, pre care Ungurii nu l-au stimat niciodată, dar au căpătat pentru aceea toate favorurile, ce numai au dorit; pre care le-au stimat însă totdeauna Românii, dar au fost pentru aceea totdeauna striviţi şi nimiciţi.

Noi am muncit, ne-am sacrificat, ne-am răpus vieaţa, existenţa noastră, ca prin ea să se ridice alţii, ca alţii să ridice recolta ce a crescut din sângele nostru. Iară cel ce s'a sacrificat şi neamul său, n'a devenit pensionar împărătesc, n'a fost decorat cu felurite apucături de ochi austriace, n'a fost ridicat la gradul de Feldmarşal sau la gradul de Graf sau principe austriac, în scurt, n'au putut fi *corupt* cu nici un meşteşug austriac, ci şi-a mântuit vieaţa sa *prigonit* ca şi neamul său, **umilit** ca şi neamul său şi *nebun* de durere ca şi neamul său.

Iată soarta unui popor iobag. Iată soarta fericită al acelui popor care caută ca libertatea sa să şi-o capete prin mâni străine, care caută ca prin mâni străine să scape din iobăgia în care îl ţine ferecat tot străinii, în loc să caute să se elibereze singur prin sine însuşi.

Ei bine, prin Români şi prin ajutorul Ruşilor, Ungurii au fost biruiţi. Iară Românii? Invingătorii Români, luptătorii Români pentru tronul habsburgic, luptătorii pentru o idee mare (?) pentru tronul austriac—căci aşà se învaţă doară prin toate şcoalele din Austria ce s'au ales cu ei?... Ce credeţi?... Ei au fost din nou legaţi la mâni şi la picioare ca şi Iancu în temniţa din Alba-Julia şi apoi pălmuiţi ca şi Iancu în Alba-Julia, şi apoi predaţi calăului hereditar spre omorîre. Căci aşà e răsplata împăraţilor din Viena faţă de poporul român care îşi varsă sângele său pentru existenţa acelor împăraţi străini. Aşà e când acel popor cerşeşte milă şi graţie dela aceşti împăraţi străini, străini de limbă, de inimă, de lege, fără suflet, fără omenire. Iară Iancu, eroul Iancu Marele Iancu, care a scăpat tronul şubred şi mereu clătinător habsburgic, Românul Iancu a fost persecutat, urmărit, întemniţat, ferecat şi pălmuit. A ieşit apoi din temniţă ca *nebun* (?), a pribegit ca un *nebun* (?) prin munţii patriei sale călcate în robie, şi a murit tot ca un *nebun*; aşà o zic Ungurii, aşà o zic Nemţii, duşmanii Romanismului, şi aşà va fi fost pentrucă Românul a fost totdeauna „*ne-bun*" pentru sine, dar foarte „*bun*" pentru alţii, iară poporul român căpătase de sus din Viena o altă palmă, adică el devenise iar rob şi mai mare decât a fost mai înainte, pe când Ungurul

a devenit tocmai dela această revoluţie, tocmai dela această detronare încoace stimat, ciuciulit, desmierdat de către amica Austria. Ungurii au devenit cu un cuvânt spaima şi frica împăratului din Viena.

Vedeţi că o revoluţie energică, că o energie rezolută, are un grozav de mare efect asupra Vienei şi asupra tronului împărătesc ! !

Deci, fraţilor români ! Poftim cine are obraz pentru palme, o fire pentru obezi şi o natură pentru a fi *sclav* să poftească numai a se jertfì şi a-şi vărsà sângele pentru tronul din Viena, care suferă dejà de lung timp, de lung timp de o boală cronică incurabilă, de *„dilataţie”* şi de *„anemie”*, şi va căpătà drept răsplată, *„temniţă”*, *„palme”*, *„robie”*, pumnal şi moarte în mod clandestin, pe furiş, căci aşà am fost noi Românii totdeauna răsplătiţi de către generoasa curte din Viena.

Dar ! Astfel merită să fie trataţi toţi acei cari cerşesc dreptul lor, în loc să-şi elupte cu forţă dreptul ce li se cuvine, astfel merită fiecare popor care caută sprijin şi putere în afară, la străini şi nu în puterile sale proprii, aşà tot acel popor care nu ştie a-şi formà fortăreţe neînvingibile în pieptul, în sufletul său propriu, căci *sufletele mari* nu sunt niciodată învinse, nu devin niciodată sclave.

In răsboaiele ce le-a purtat Austria, şi aceasta am puteà arătà prin mii şi mii de exemple, Românul a fost pretutindeni acel popor care au scos totdeauna cu sângele său, cu vlaga sa, carul austriac (înglodat) din noroiul cel mai adânc, iar el s'au ales totdeauna numai cu noroiul austriac pe sine, şi am puteà arătà mii şi mii de exemple de minuni de vitejie, de negare de sine, de fapte extraordinare din partea Românilor... Pentru cine? Pentru ce? Pentru a ridicà pre un *„Dumnezeu străin”* sus, sus, în mărire, în putere, ca apoi tot acest Dumnezeu străin, *Balaur”*, să ne mănânce cu o bunătate dumnezeiască?

In răsboiul purtat cu Napoleon I cel Mare, la podul dela *Arcola,* d. e. batalionul al doilea al regimentului român din Năsăud, care aveà atunci încă pe toţi ofiţerii şi soldaţi numai români, afară de unul singur, maiorul Vaestenradt, au ţinut prin trei zile armata lui Napoleon în loc, până ce pierdù două treimi din tot efectivul său, împreună cu căpitanii români *Rotariu, Herţă* şi cu stegarul *Toader Răul.* Atacul se dăduse în repeţite rânduri, până şi de Napoleon însuşi în persoană, care înaintase cu steagul în mână şi totuşi fu respins. El îi numi *„îndrăciţi”* pe aceşti bărbaţi apă-

rători, cari nu erau alţii decât *„phalanx valahică*”, pentru cari superiorii lor, dar numai pentru acel moment de pericol, văzându-se scăpaţi prin vitejia lor extraordinară, nu au avut destule cuvinte de laudă, dându-i de exemplu în *„conspectu totius exercitus*”, adică de exemplu înaintea armatei întregi. Ha ! ha ! ha ! Ce ironie, ce rafinerie austriacă. O treabă foarte comodă e aceasta ce nu costă nimic, ce apucă toată lumea de ochi şi o îmbată cu apă rece şi cu care apari pe lângă aceia înaintea celor îmbecili şi creţi la cap, mare şi generos. Dar ia spuneţi-mi fraţilor ce a căpătat pentru această faptă extraordinară, pentru această credinţă şi loialitate atât de mare, prestată pentru tronul austriac; *poporul*.... acel sărman popor, care a născut pe aceşti fii atât de bravi, atât de eroi?? Ce au căpătat ei??... O ştim cu toţii ! *Sclavie, robie, nimicire*, adevărată răsplată austriacă ! ! !

Napoleon I îi numeşte pe aceşti Români „îndrăciţi”. Da ! Şi cu tot dreptul. Sărmanii Români erau pe atunci, sunt şi astăzi *„îndrăciţi”*; pentrucă numai un om „îndrăcit” sau *„ieşit din minte*”, sau *„nebun*” se omoară pre sine, se sinucide pentru altul, pentru interesele absolut cu totul străine. Numai un om *„nebun*” se sacrifică fără ca să se întrebe mai întâi *„pentru ce*”, fără ca să-şi asigure mai întâi o soartă mai bună, o vieaţă mai tihnită sie-şi şi familiei sale, fără ca s'o scoată mai întâi din sclavie, din barbarie şi nimicire, fără ca să-şi asigure mai întâi o vieaţă sigură şi pusă la adăpost pentru cei ce rămân în urma sa. Aşà face fiecare părinte bun pentru familia sa, fiecare popor demn şi vrednic de sine pentru urmaşii săi.

Tot astfel trebuie să zic şi despre regimentul românesc No. 41 din Bucovina care a fost în fruntea tuturor răsboaielor purtate de Austria dela 1777 încoace, de când este Bucovina răpită dela Moldova, după cum spune şi istoria plină de laude ce i-a făcut căpitanul slovac *Formanech*. Prin un decurs de 150 de ani au vărsat Românii din Bucovina râuri de sânge prin toate răsboaiele pe unde stăteà existenţa Austriei în cumpănă. Aşà, de exemplu, în Italia în contra lui Napoleon I cel Mare, la Lodi, la Arco, etc., în contra lui Napolleon III la Solferino 1859, în Bohemia la Koeniggrez [1]) 1866, etc... dar mai ales în Bosnia la 1878, unde numai prin bravura extra-

1. Românul bucovinean i-a dat acestui oraş un nume sinonim şi foarte potrivit nu numai acelui oraş german din Bohemia, ci şi întregei Austrie şi anume; *„câne-creţ“*.

ordinară a ostaşului de rând şi a subofiţerilor români—de oarece aproape toţi ofiţerii şi subofiţerii străini erau dejà pela începutul luptei nevăzuţi—o bravură extraordinară care erà lăudată şi pusă ca exemplu şi de generalul *Bek=k* în opul său intitulat : „Die Bedeutung der unteren Führung im Kriege".Wien, Gerold und Sohn, 1884, s'a putut scăpà situaţiunea foarte periculaosă în care se aflà brigada generalului Veczay de Vesce et Böröle de Isakfa, în defileele şi colinele dela *Glasienaţ*, cari defilee erau foarte bine întărite şi păzite de o armată de insurgenţi de trei ori mai mare, amestecată cu ostaşi pedestri şi artilerişti din Serbia şi Turcia, etc., etc.

Ei bine şi pentru toate aceste sacrifice şi sinucideri mari extraordinare prestate prin secole întregi, care ne e răsplata?... *Rutenizarea, corupţiunea, tâmpirea* noastră prin şcoli străine germane, rutene, prin o administraţiune absolut coruptă străină, germană. Rezultatul e *nimicirea* noastră etnică economică prin un guvernământ german-jidovesc cu totul corupt, decăzut şi cu totul duşman elementului autochton român, prin un plan bine calculat din Viena dejà de 150 de ani pentru stârpirea neamului nostru din Bucovina. Căci toată rutenizarea Bucovinei zace doară în planul ingenios al politicei din Viena, în iubirea cea grozavă de mare a curţii din Viena pentru noi Românii şi se face la comanda bunătăţii de sus.

Austria a introdus imediat după răpirea Bucovinei politica sa special austriacă adică acordarea de drepturi oarecari, de favoruri trecătoare, mai bine zis beneficii efemere, dar nu la întregul popor, ci numai la singuratici oameni, pentru ca astfel dânsa să poată mai bine nu numai stăpâni, ci şi a-i corupe şi a-i mâncà pre toţi la olaltă, căci după maxima fiarelor sălbatice scopul principal al existenţei lor e *„îngrăşarea prin devorarea altuia"*.

Şi dacă cercetăm roadele acestei politice austriace după 150 de ani, vedem că Bucovina e suptă, e exploatată în modul cel mai barbar, e o adevărată colonie de îmbogăţire pentru toată aruncătura austriacă, vedem că poporul român e îngenuchiat strivit în toate modurile cu legile cele mai frumoase puse numai pe hârtie, şi pe cari nimeni nu le ţine când e vorba de Români ; vedem bărbaţi pre cari politica austriacă în împărţirea de beneficii efemere, adică de corupţiune, i-a pus câteodată sus, numai de ochii lumei, de unde apoi tot acea politică e ferm încredinţată de valoarea acestor bărbaţi cumpăraţi cu desăvârşire, pentru un blid de linte de

cooperarea lor civilisatorică, adică la nimicirea neamului lor propriu, a poporului român, cari bărbaţi ajunşi singuri civilizaţi după calupul austriac, adică corupţi şi demoralizaţi („cosmopoliţi)" abia mai ştiu a îndruga vreo două trei cuvinte româneşti, altmintrelea naţia română le e hecuba, doară la alegeri devin ei deodată, ca prin minune mari, mari patrioţi.

Copiii lor, din mame străine, din căsătorii cu totul perverse, cosmopolite nu numai că nu mai vorbesc nici un cuvânt românesc, ci ei devin chiar negreşit prin influenţa puternică ale acestor mame străine alese cu mare gust din aruncătura străină, duşmanii cei mai mari a tot ce este român; vedem că nicăieri în poporul român nu există conştiinţă naţională adevărată, nici conştiinţa de sine, ci simţimântul umilirei, înclinarea spre sclavie, încovoiarea spre robie, conform ţintei grandioase sublime a culturei austriace speciale pentru noi Românii din Bucovina; vedem chiar deputaţi români, alergând besmetici de cap vânând vecinic după favoruri, alergând nebuni după blidul de linte al guvenrului, dar când e vorba de drepturile poporului român, de câştigarea unui drept naţional, el Românul cel mare, cel înfocat, cu simţiminte, cu inima, cu creşterea, cu principii străine, n'are timp de pierdut pentru astfel de fleacuri, fiind dejà angajat sau fiindcă aspirează dejà la nişte favoruri personale austriace.

Aşà au corupt Austria toată lumea, pretutindene pe acolo pe unde dânsa s'a înfăţişat. Aşà au demoralizat Austria prin politica ei de favoruri, de concesiuni şi beneficii efemere, personale, prin promisiuni şi remuneraţiuni, de regulă foarte proaste, împărţite pe la singurateci indivizi, moraliceşte şi sufleteşte, toată inteligenţa română din Bucovina, tot ce s'au ridicat din popor şi au făcut din ea un automat, o figură plastică ce stă la dispoziţiunea fiecărui trecător. Au făcut în scurt un *Augias*, mare şi cumplit care astăzi nu e în stare mai mult, nici un Hercules să-l curăţească. Această demoralizare au intrat astăzi dejà până în popor şi această demoralizare o numesc Românii bucovineni cu mare mândrie „*cultura austriacă-germană*".

Dar ia! să precizăm niţel; care e mult lăudata cultură austro-jidovească-şvabească pentru poporul român din Bucovina?

In Bucovina sunt introduse cu fore aşà numitul „*Schulzwang*" adică pretutindene şcoli oficioase germane—create de guvern—a căror singură ţintă e propagarea minciunei (das gloreiche

Oesterreich.) în care nu se învaţă nimic alta decât cosmopolitizmul-jidovesc, grandomania-austriacă, principiul suprem moral de stat *„divide et impera"* ura şi batjocura faţă de poporul român autochton, propagat prin puteri didactice absolut streine, prin o educaţiune care are de principiu corupţiunea totală a sufletului a inimei şi a firei româneşti, e a stânge tot ce se află în Român mare nobil şi **sublim,** prin care educaţie se infiltrează în inimile şi capetele generaţiunii tinere, lesne docile, nişte principii ce stau în o crasantă contrazicere cu tot ce e creştere solidă, morală, cu tot ce e mare nobil şi sublim.

Şi noi românii bucovineni, suntem aşà precum ne-a făcut nobila Austria: îndolenţi, cosmopoliţi, egoişti, nepăsători, laşi, servili, fricoşi, închipuiţi, vanitoşi, fără conştiinţă de sine, fără simţ naţional etc. etc., nimic alta decât *esact* şi *perfect* productul faimos şi intenţionat al acestei culturi mari austro-germane, adecă productul corupţiunii austriace.

Bucovina sărmana e prea fericită. Ea se istoveşte de fericirile austriace. Zece biruri pe un singur isvor de câştig, zece străini pe un singur cap de Român, plus jidanul care e sub aripele ocrotitoare a guvernului austriac jidovit-corupt, stăpân preste toată ţara, şi care e hiena omenirei învelită în piele de om, care e cămătar, jupuitor, stăpân pe toate resursele de vieaţă ale poporului român, făptuitor de crimele cele mai mari şi totuşi protejeat şi mereu susţinut cu toate puterile de către o administraţiune coruptă, venală.

In Bucovina studenţii Ruteni au fost necontenit renegaţi, societăţile studenţeşti rutene au fost dejà de nenumărate-ori disolvate, chiar în timpurile din urmă, în vara anului 1710, a disolvat guvernul 4 societăţi rutene, cărora li s'au fost dovedit că au purtat relaţie de spionaj pentru Rusia, conspiraţiuni în contra statului austriac şi alte crime de trădare, şi totuşi guvernul austriac îi ciuciuleşte, îi favorizează în dauna noastră, ba chiar se uzează de ei ca mijloc de a ne desfiinţà depe pământul nostru strămoşesc promovând singur din răsputeri „rutenizarea Românilor din Bucovina". Atunci, mă rog, pentru ce vărsăm noi sângele nostru românesc pentru susţinerea acestui stat? Pentru ca acest stat să ne omoare??? Şi noi românii bucovineni totuşi tot ne închinăm în un hiperzel în un mod nebun şi de tot tâmpiţi la minte, fetişelui-Balaurului-Dumnezeu care ne mănâncă. E doar

constatat prin mii şi mii de fapte săvârşite în Bucovina cu noi Românii, că existenţa noastră sub Austria e egală cu peirea noastră, cu nimcirea noastră.

Acum 150 de ani, eram acolo numai noi, astăzi ne aflăm prin bunătatea austriacă dejà o minoritate obscură, dejà cu totul bagatelisată. Ţara, pământul e istovit de omida străină, de gunoiul aruncat din toată Austria. După 50 de ani, sau cel mult la 1975, la al doilea centenar al *răpirei* prea glorioase de către imperiul cel prea glorios austriac, în Bucovina va fi poate orice, afară numai de neamul nostru, afară de acel neam care a deschis brazda în codru pentru plug şi a ţinut împotriva păgânităţii arma apărării în mână. La acest an se va căutà de către archeologi, drept glorie austriacă, fosile de Români prin Bucovina şi aceasta numai din cauza fericirilor şi a bunătăţilor mari, mari austriace pentru noi Românii.

Serviciile ce le prestăm noi Românii acestui tron ingrat din Viena sunt imense de mari. Să arătăm d. e. cât de mare e contingentul ce-l dăm noi Românii în fiecare an pentru armata austriacă, ca să arătăm cu date oficioase, sdrobitoare, cu date statistice, unde e echivalentul recompensei pre care avem tot dreptul să-l căpătăm şi să arătăm ce lucruri mari, extraordinare, am puteà noi săvârşi pentru folosul nostru propriu, cu acele forţe gigantice ce există în noi, dacă am şti noi singuri a ne uzà de ele absolut numai în folosul nostru.

In Austria formează Românii 16 regimente româneşti de infanterie cu atâtea batalioane de artelierie, de cetate, de câmp, de vânători, de trupe tehnice (tren, pionieri, telegraf, drum de fier, de mitraliese (Maschingewaehre), de aeronautică, etc...), cu atâtea excadroane de cavalerie, cu două regimente miliţiene austriace (Landwehr) şi cu atâtea regimente miliţiene ungureşti de honvezi. După organizaţiunea austriacă, două regimente formează o brigadă, două brigade o diviziune, iară două diviziuni un corp de armată. Deci, noi formăm în Austria 4 divizii respective 2 corpuri de armată, cari alcătuesc în timp de răsboi un contingent de peste 400.000 de combatanţi.

Conform statisticei militare pe anul 1908 au servit în armata comună 190.298, iară în cele două regimente miliţiene la vreo 6200 la un loc deci vreo 196.498 de soldaţi români, afară de honvezime unde se află încă pe atâta soldaţi români înrolaţi în fiecare

an. La un loc deci 596.498 de soldaţi români. Iată tributul cel grandios de mare ce-l oferă neamul românesc statului austriac.

Cifrele acestea sunt un viu document despre jertfele ce le aduce neamul nostru monarhiei Austro-Uungare. Ele vorbesc îndeajuns pentru a ne puteà face o idee lămurită asupra raportului nedemn cu care se răsplătesc sacrificiile noastre de cetăţeni al statului austriac.

Şi pentru toate acestea sacrificii foarte mari şi extraordinare suntem noi răsplătiţi ca nici un alt popor din toată lumea. *Austria a pus lumea în uimire prin ingratitudinea sa faţă de poporul român.* Ne iubeşte grozav de mult drăguţul de împărat din Viena el şi toată casa habsburgică. Vreţi poate încă şi alte dovezi, vreţi poate să o cunoaşteţi şi mai bine decât cu cele ce am arătat până acuma, această iubire înfocată, chiar îngrozitoare, pentru *Românime* îndecomun? Poftiţi de cetiţi *Emisul imperial din 11/11 1909 No. 34.008,* prin care se anulează deciziunea de apărare naţională a bisericei-oriental-române din Ungaria, ţinut în al 14/IV 1909 în chestia introducerii cu forţă, de către ministerul de instrucţie al Ungariei (Appony) a limbei maghiare în toate şcoalele confesionale româneşti, unde statul nu dă nici o pară, apoi în biserica română, ba chiar şi în catihezatia-bisericească şi în rugăciunile Românilor, deci dară atentatul oficial cel mai grav al existenţei naţionale a tuturor Românilor din Ungaria. Acest emis împărătesc sună astfel : „Hotărîrea congresului bisericesc gr. ort. române ţinut în 14 Oct. a. c. — luată faţă de ordinaţiunile de sub No. 106.267 şi 144.347 din 1878 şi 34.003 din 1909 ale ministrului de culte şi instrucţiune publică şi referitoare la limba de catechizare—prin care hotărîre nu poate consimţì (congresul), ca în clasele superioare şi inferioare ale şcoalelor elementare poporale de stat să se predee şi în ungureşte părţile principale ale religiunii şi rugăciunile mai cunoscute, şi totodată congresul interzice tututor preoţilor gr. ort. români din mitropolie, fie ei în orice calitate sau oficiu ca în chestiuni bisericeşti şi şcolare, şi mai ales în chestiunea catechizării, să primească şi să execute ordinaţiuni şi dispoziţiuni venite dela vreo autoritate din afară de biserică : *In urma dreptului meu de supraveghiare, prin aceasta o nimicesc.* Bravo ţie ! drăguţule împărat ! Şi tocmai acì în o cauză atât de vitală pentru naţia română din Ungaria, prea drăguţul fetiş din

Viena, căruia ne închinăm noi sărmanii miobi, cu atâta orbie, cu atâta tâmpire mentală ne-a pus pumnalul în gât.

Mai vreţi şi alte dovezi de iubire înfocată a tronului din Viena cărui ne închinăm noi Românii cu atâta lipsă de judecată, cu atâta lipsă de conştiinţă de sine. Exemple avem doară un legion.

Alegerile din 1910 din Ungaria pentru dieta imperială din Budapesta, a cutremurat toată lumea onestă, a întrecut chiar tot ce poate produce brutalitatea, sălbăticia şi bestialitatea omenească cu rafinismul, cu perfidia cea mai îndrăsneaţă şi mai coruptă, în circumscripţiile româneşti. Guvernul unguresc au mers chiar până acolo încât cu aprobarea *„prea-bunului"* (?) împărat al Austriei, a ordonat ca să se aducă armata din Austria pentru a siluì pe alegătorii români. Adevărat că dieta imperială din Viena a protestat în contra acestui fapt de tot infam, care ar fi putut să fie evitat dacă *„prea-bunul"* (?) împărat n'ar fi admis ca să se nimicească Românii. Căci acì s'au fost împuşcat în carne vie, în gunoiul de Valah !

„Prea-bunul" împărat, nu numai că aprobă, ci şi ajută cu puterea sa de stat, chiar cu armata sa, ca Maghiarii să întrebuinţeze toată puterea lor politică pentru nimicirea Românilor, prin aceea că trimite armata comună din Austria în Ungaria în contra Românilor, Apoi iată ce zice mesagiul de tron.

La deschiderea parlamentului unguresc din 1710 a cetit şi a iscălit *„prea-bunul"* împărat Franz-Iosef I următoare :

a) „In privinţa votului universal, cea mai importantă problemă care nu se poate amânà este regularea din nou a chestiunii dreptului de vot. Guvernul Nostru cu privire la această chestie và prezentà Camerei pe baza dreptului de vot universal, un astfel de proiect, care, pe lângă *conservarea caracterului unitar naţional al statului ungur*, va corespunde cerinţelor unei evoluţii democratice".

b) „In privinţa colonizării cu Unguri printre *ţinuturile locuite de Români*, intenţionăm deasemenea tot întărirea noastră (? Aut.) şi îmbunătăţirea (? Aut.) raporturilor noastre sociale, îndrumând într'o direcţie potrivită acţiunea de colonizare şi parcelare, continuând această acţiune şi aranjând pe calea legislativă chestiile atingătoare de colonizare".

Ei bine ! Ce însemnează toate aceste declaraţii făcute chiar din locul suprem în public, în parlamentul unguresc? E foarte

clar şi la înţelesul tuturora ! ! Şi mai ales noi Românii o ştim foarte bine ce însemnează aceste declaraţii.

„*Prea-bunul*”(?) „*prea-înduratul*”(?) nostru împărat așà îl numeşte totdeauna sclavul de Român”, când numai cândeşte la el, — nu vrea nici mai mult nici mai puţin decât desnaţionalisarea, maghiarisarea, slăbirea elementului românesc prin ruperea maselor compacte de Români cu ajutorul satelor nou formate de Unguri, adică nimicirea Românilor. Aceasta le decretează „*prea-bunul*”(?) împărat F. I. I.

Ungurii vor deacuma, ca de obiceiu, sub patronagiul „*prea-bunului*” împărat, o lege de expropriare, cu baioneta ca de obiceiu, cu scop de colonizare cu Maghiari a plaiurilor româneşti, ceeace nu s'a făcut nici în timpurile cele mai barbare, din evul vechiu, nici din cel mediu, ceeace n'au făcut nici Hunii, nici Vandalii, iară mesagiul tronului cuprinde tocmai făgăduinţa că el (tronul) va mijloci să se facă această barbarie, cea mai sălbatică din lume, cuprinde făgăduinţă că guvernul „*prea-bunului*” împărat va întreprinde toate acţiunile în contra Românilor.

Românii vor aveà deci cât vor stà sub scutul prea sigur şi prea fericit al „prea-bunului” împărat din Viena de suferit încă multe lovituri amare, lovituri chiar de moarte, toate numai din prea marea bunătate a „*prea-bunului*” împărat, ce o are el special pentru Români.

Voi fraţilor, Bucovineni, sunteţi desconsideraţi, batjocoriţi, călcaţi în picioare, sunteţi iobagii timpurilor de barbarie şi de urgie în acest veac atât de lăudat al dreptăţii şi al egalităţii, sub acest stat mult lăudat, onest, liberal, constituţional, etc., dar cel mai perfid şi mai rafinat din lume. Sunteţi pruncii maşteri ai neamului vostru. Limba vă e împestriţată de vorbe neromâneşti, ba dânsa e chiar alungată de pretutindeni în toată ţara, din oficiu, până şi din vieaţa familiară. Traiul vă e atrofiat, omorît, înstrăinat, portul vostru românesc, vestit în toată lumea, doina voastră care mişcă şi stâncile cu duioşie, cântecul vostru românesc atât de fermecător, atât de bogat în simţimânte nobile profunde, nu sălăsluește mai mult pe plaiurile voastre frumoase, alungate fiind de toate vijeliile şi viforele străine, de străinismul corupt, vieaţa noastră e străină, sufletul nostru e străin adus de puhoiul străin, trimis asupra voastră de o stăpânire străină ucigătoare de Români (în Austria şi în Ungaria). Voi sărmanilor nu ştiţi mai

mult care e adevărata vieaţă românească, voi nu sunteţi mai mult Români, de şi vă numiţi încă „Români", caracterul, firea românească, s'a depărtat dejà de mult şi poate pe vecie dela voi şi.... să vă spun...... nu voi purtaţi vina descompunerii şi a peirii voastre; pentrucă toţi şi toate în ţara înstrăinată s'au ridicat împotriva voastră, pentrucă statul străin, cel mai rafinat din lume, v'au luat sufletul şi inima din corp şi toată puterea de existenţă din pieptul vostru, pre voi vă exploatează şi v'a decretat drept deviză de stat, drept glorie austriacă (das Glorreiche Oesterreich) nimicirea voastră sub tertipurile cele mai rafinate, iar ţara voastră, pământul vostru e numai o *colonie austriacă* din cele mai triste şi mai blestemate din toate coloniile din lume, o colonie de exploatare, de îngrăşare, de îmbogăţire a celor mai blestemaţi şi mai decăzuţi oameni ai imperiului austriac.

De aceea fraţilor Români, aruncaţi-vă, închinaţi-vă, aşterneţi-vă necontenit, tot mereu, tot mereu înaintea picioarelor lui, făceţi-vă tot gunoi, tot potlog înaintea lui, dacă mai aveţi niţel sânge în voi, vărsaţi-l şi pe acela, pentru „*prea-bunul*" împărat din Viena, sinucideţi-vă, nimiciţi-vă, pentru el, căci scopul lui e doară tocmai acesta, ca să fiţi nimiciţi, ca să pieriţi depe faţa pământului, şi strigaţi pierind : ca sclavii din Roma antică „*Salve* „Salve Caesar, morituri te adorant", căci sunteţi doară „*sclavi*" care n'are conştiinţa de sine, „*sclavi*" nu ai „Romei antice" nu ai Cesarilor antici, cari erau Romani, ci ai cesarilor moderni, cari n'au nici un strop din sângele Cesarilor romani, nici un atom de mărirea lor, şi fiţi siguri că veţi fi, drept graţie, junghiaţi şi mai departe pe altarul Molochului, pe altarul Dumnezeului străin.

De aceea, numai un mijloc există pentru apărarea dreptului nostru omenesc călcat în picioare cu atâta barbarism chiar de locurile cele mai înalte, de unde românul a fost neîncetat înşelat şi lovit în cap, când strivesc cei afurisiţi şi de Dumnezeu blestemaţi neamul nostru. Şi acest mijloc este puterea, este sângele de martir. Existenţa naţiunii române de pretutindeni se află astăzi în mare primejdie, ca niciodată. Ne trebuie multă putere de vieaţă. Pentru a aveà această putere e de lipsă ca întreg poporul românesc, ca tot sufletul românesc, să fie pătruns de conştiinţa naţională până la sacrificiu, până la martirism, pânăla denegarea de sine, până la moarte. E de lipsă că fiecare Român să fie o *furtună* ce rupe stânci şi copaci, un orcan ce dărîmă cetăţi şi oraşe să fie o fortăreaţă na-

ţională neînvingibilă. E deci de lipsă ca fiecare Român dela cel mai mic până la cel mai bătrân să fie pătruns de adevărul sfânt, că mântuirea nu vine niciodată prin altul, ci numai şi numai prin noi inşi-ne. Cu cât mai vrednici vom fi noi, cu atât mai slabi, mai debil va fi duşmanul nostru.

Deci, Români din toate unghiurile, din toate patru vânturi, treziţi-vă odată din letargia, din nepăsarea, din tâmpirea mintală, din somnul decadenţei şi a ticăloşiei; părăsiţi odată adorarea nebună a Străinismului ce ne omoară de vii, ce ne omoară prezentul şi viitorul.

Să vedem mai departe, ce e Austria pentru noi Românii îndecomun.

La anul 1862 s'a fost făcut, după învingerea grozavelor lupte, sacrificii şi impedimente, *Unirea principatelor-Române*, şi cu ea s'a fost pus baza existenţei poporului român de pretutindeni. Toate puterile europene, până ce şi Turcia au primit cu simpatie acest eveniment mare în istoria poporului român, numai Austria, nobila Austria, a pus cea mai mare împotrivire acestui act mare naţional; iar când prinţul *Carol* erà adus în ţară şi necesitat să treacă prin Austria, trebuià sărmanul să treacă pe furiş şi travestit ca să nu fie prins şi deţinut, iară în tratatul de comerţ de 10 ani (1870—1880), biata Românie erà cu totul expusă nimicirii economice din partea Austriei şi tuturor vexaţiunilor sub pretexte de „*pesta-bovină*", etc., cari vexaţiuni şi pretexte le-a preurmat sub diferite tensiuni şi până'n ziua de astăzi, cu toate prieteniile cele mari, cu toate asigurările de amiciţiele cele mai fidele între ambele curţi, iară la anul 1880 în „*chestia navigaţiunei dunărene*", Austria, amica cea teribilă a Românici, nu voià nici mai mult nici mai puţin, de cât ca să dobândească o absolută stăpânire preste Dunăre şi preste malurile ei dela Pasau pânăla Mare, negreşit cum altfel decât în dauna intereselor vitale ale României, etc., etc.

Deci, nu-i aşà că se potriveşte foarte bine „sentinţa"? unor politiciani Români foarte geniali, adică foarte zăpăciţi la minte, cari zic că: „interesele neamului românesc sunt nedeslipite de interesele Casei de Habsburg". Negreşit... „nedeslipite"! tot aşà ca şi „interesele" reciproce între *lup* şi *oaie*.

Şi aceste interese, această bunătate extraordinară pentru noi Românii e hereditară la curtea din Viena.

Când după armistiţiul din Constantinopole, la Congresul din

Berlin 1878, s'a fost adus în discuţie răpirea Basarabiei dela România în schimbul Dobrogii, nici una din puterile signatare (aci erà reprezentată fărţăita Europa cea dreaptă şi justă) nu a sărit întru ajutorul României ca să delăture o crimă ne mai pomenită în istoria lumei şi anume: ca acel ce scapă dela moarte să fie omorît chiar de cel scăpat. In zadar se luptase sărmana România în contra atâtor balauri, în contra forului suprem al demimondei Europe. Dreptul ei a fost sacrificat de către acest nobil şi just for. România, cu toate jertfele aduse Rusiei, a trebuit să renunţe la integritatea ei teritorială, cu tot contractul rusesc, cu toată asigurarea a însuşi împăratului rusesc. Şi sfatul acesta forţat, chiar sub ameninţări i-a fost dat tocmai monarchia Austro-Ungară, Austria, amica cea mare a Românilor.

La anŭl 1881, tot Austria, împreună cu prietenii lor cei mari Ungurii, au fost acei vecini buni, plini de invidie şi de ură, cari au făcut sforţări diplomatice desperate, ca să împiedece cu orice preţ recunoaşterea *regatului român*. Şi totuşi Austria, perfida Austria, se proclamă cu o mare obrăsnicie de prietena cea mai mare a poporului român. Şi diplomaţii cei mari şi renumiţi ai României cei mari patrioţi îi crede acestei Austrie perfide pe cuvânt.

Iată ce zice N. Iorga în conferinţa sa, ţinută la Focşani în ziua de 28 Ianuarie 1910, despre „*Tradiţia în politica Românilor de dincolo*", publicată în „Neamul Românesc" din 2 Fevruarie 1910, No. 10, arătând în un mod sdrobitor cu date istorice la mână, cari sunt interesele neamului românesc faţă de interesele Casei de Habsburg, şi cât de nedeslipite sunt ele de olaltă.

„.....Mulţi dintre bărbaţii politici din Ungaria, şi mulţi chiar şi dintre marii bărbaţi politici dela noi (România) zic: Datoria Românilor din Ungaria este să meargă cât mai strâns uniţi cu Casa de Habsburg, datoria Românilor din Ardeal şi din Ungaria e, înainte de toate, să combată pre Unguri, sprijinind interesele Dinastiei şi anume pentru motive politice trebuie să fim uniţi cu Dinastia de Habsburg şi mai ales pentru un motiv politic întemeiat pe o vechie tradiţie.

Dar ce vorbă mare e şi asta cu tradiţia? Câte şi câte revendicări, câte şi câte dorinţi, câte şi câte aspiraţiuni ale unui neam se rezolvă prin tradiţie! Iată şi aici la noi, când acum câteva luni de zile începuse o agitaţie împotriva alianţei noastre cu Austria. Şi erà vorba de prigonirile îndurate de fraţii noştri din

Ungaria, pre cari Austria nu poate ori nu vrea să-i apere, căci de fapt nu-i apără, ci din contră îi sdrobeşte. Şi erà vorba de convenţia de comerţ, de dorinţa unor proprietari cari credeau că putem exportà animale pre cari să nu le cumpere nimeni. Va să zică, când s'a ridicat chestiunea aceasta, care e atât de importantă pentru noi, protestatorii căci a fost o mişcare generală, o mişcare pornită dintr'un simţ de pagubă şi o mişcare pornită dintr'un simţ de manie şi primejdie, ziceau : înceteze prietenia aceasta cu pagubă, pre care n'o putem face a fi cu folos, sau să căutăm o altă prietenie cu folos. Şi când s'a rostit aceasta, oameni prevăzători, oameni nespus de cuminţi au spus : noi ţinem cu tradiţia, noi trebuie să fim totdeauna legaţi cu Austro-Ungaria. Dar, ferească D-zeu, dacă această Austrie moare, atunci ce ne facem? Cum rămâne cu tradiţia? Atunci ne-am pierdut sau vom trebuì să facem o altă Austrie??

Dar să vedem de care tradiţie poate fi vorba, şi de când datează tradiţia aceasta? Căci o tradiţie atât de puternică trebuie să fie şi o tradiţie destul de veche.

Acum, după câte ştiu eu, Impăratul Traian nu a avut nici un fel de legătură cu Austria. D-voastră vă aduceţi aminte că Ştefan-cel-Mare n'a avut nicio legătură cu Casa de Habsburg, pentrucă pe vremea aceea nici nu erà Casa de Habsburg stăpână în Ungaria. Ei, dar, zic anumite persoane, cari ţin cu orice preţ să iasă tradiţia, Ştefan-cel-Mare a stat în legătură cu Papa, şi o zic numai ca să iasă tradiţia. Mihaiu-Viteazul, adevărat. Insă dacă Mihaiu-Viteazul a ajuns unde a ajuns—a ajuns prin puterea noastră şi prin voinţa Casei de Habsburg. Prin puterea noastră a juns la biruinţa dela Călugăreni, la înfrângerea desăvârşită a Turcilor, la luarea Ardealului şi a Moldovei, prin voinţa Casei de Habsburg a ajuns la pierederea dela Mirăslău, apoi la biruinţa dela Gorăslău—pentru alţii—şi a ajuns la uciderea lui în câmpia Turdei, pusă la cale de către Basta şi săvârşită de către oamenii lui, pentru interesele Casei de Habsburg. Dacă aceasta e tradiţia, eu le foarte mulţumesc de aşà o tradiţie.

Mateiu Basarab, un om foarte cuminte, care aveà aliaţi în toate părţile—şi, vedeţi, este o deosebire între cuminţenia noastră cea veche şi cuminţenia noastră cea nouă : cuminţenia noastră cea veche erà de a ţine porţi deschise, de a aveà mâinile libere, cuminţenia noastră cea nouă este să avem porţile închise şi

mâinile legate.—Mateiu Basarab, zic, a ştiut şi drumul Vienei. Dar el n'ar fi cheltuit un ostaş numai pentru interesele Habsburgilor celor mari şi bogaţi, el, Domn de ţară mică şi săracă.

Aceasta ar fi deci tradiţia de prietenie a noastră cu Casa de Habsburg. Eu, tradiţia nu prea o văd, iar, în timpurile mai noui, amintirea împotrivirei Austriei la Unirea Principatelor e prea jignitoare ca să poată cuprinde într'însa vreun învăţământ de prietenie.

Dar se va zice : pe de o parte, noi nu avem în vedere Principatul Moldovei sau al Munteniei, noi avem în vedere România, iar, pe de altă parte, interesele de căpetenie ale Românilor sunt astăzi în ceeace priveşte soartea celor din Ardeal. Va să zică, în aceste domenii să căutăm tradiţia.

Cine călătoreşte în Ardeal şi vorbeşte cu cutarele bătrân, o să audă dela dânsul de un vis frumos pre care-l aveà generaţia acelui bătrân, visul că vor trece în 1866 dorobanţii pentru desăvârşirea Unirii româneşti. Vra să zică, dacă Românii ardeleni doreau pre dorobanţii români, unde e tradiţia lor faţă de Austria? Şi când Austria aşteaptă să fie atacată de noi, când noi aşteptăm să atacăm Austria, unde e, în ce priveşte Statele, aceeaş tradiţie? Intre puterile cari au susţinut venirea principelui Carol în România, după cât ştiu, nu a fost Austria, şi, dacă a încercat cineva să zădărnicească încercările principelui, care este regele nostru de astăzi, aceea este Austria. Dar se zice : nu umblà d-ta după lucruri prea vechi? Asta e tradiţie mai nouă.

Să trecem, deci, la tradiţia mai nouă, la epoca tratatului nostru de comerţ cu Austria. Tratatul acesta de comerţ n'a satisfăcut decât interesele Austriei. Fireşte, când Austria îţi face onoarea să încheii un tratat cu ea, trebuie să primeşti şi d-ta oarecare pagubă, fie dânsa cât de mare, valorează doară cinstea de a fi în tratat cu Austria?! Imprejurările diplomatice, legate cu răsboiul dela 1877, sunt o altă dovadă de prietenie din partea Austriei. Intr'un anume moment, ştiţi că Ruşii, bunii noştri aliaţi, ne-au strâns cam muscăleşte de gât; ştiţi că ne-au luat de două ori Basarabia, şi ultima dată când am scăpat-o din peire pe câmpurile din Bulgaria, ne-au luat judeţele din sudul Basarabiei. Atunci noi am umblat după sprijin în Europa, la toate Puterile mari ale Europei. S'au adresat diplomaţii noştrii, bărbaţii noştri politici de pe atunci, s'au adresat şi la Viena.

Dar în momentul acela Viena erà ocupată cu digestiunea Bosniei şi a Herzegovinei, pre care acuma a înghiţit-o cu totul, şi care e totuşi în veci flămândă şi nesăţioasă, de sânge străin.

Să venim mai aproape, la anul 1880. In 1880, cum a spus, d-l Carp când invită pre Români să fie mai buni supuşi ai Austriei, mai buni supuşi ai Ungariei, în aceeaş şedinţă d-sa ziceà, cu o mândrie foarte mare, că a salvat interesele României în chestia Dunărei. Este o nouă contrazicere, dar asta se întâmplă prea adesea pe la noi, şi mai ales la un atare bărbat politic şi de stat pe la noi, şi mari ca d-l Petrea Carp. Dar chestia Dunărei înseamnă chestia deschisă de către ambiţia Austriei de a stăpânì Dunărea de jos. Şi a cui e Dunărea de jos? Putem zice : de drept şi de fapt a noastră. Fără a spune, ca un anume domn deputat, că noi avem juridic Dunărea până la malul bulgăresc. Şi aş fi fost foarte bucuros, dar în cazul acesta întreb : Ce te făceai dacă un Bulgar svârlià o coaje de portocală în Dunăre? In cazul acesta Bulgarul ar fi asvârlit coaja de portocală fără să plătească vama. Iarăşi incălcare de teritoriu străin şi un caz de răsboiu.

Va să zică Austria umblă să dobândească deplină stăpânire a Dunărei în dauna intereselor noastre. Vă puteţi închipuì ce am fi fost noi dacă Dunărea ar fi transformată într'o apă internaţională cu Austria ca jandarm? Aşà dar, de oarece Austria a făcut lucrurile aceste, tradiţia nu este aşà de veche, ci puţintel mai nouă.

Acum iată că au venit inginerii unguri şi au deschis porţile Dunărei. Şi Ungurii aveau o mare dorinţă într'un anume moment să trimită comisari de navigaţie ungurèşti până la Severin. Bine, dar aceasta o doreau Ungurii, iar Austria nu, şi e vorba de tradiţia prieteniei noastre cu Austria. Aşà e ; dar nu trebuie să uităm că Austria are un copil sburdalnic ca Ungaria, pre care nu-l poate ţine în frâu ! !

Prin urmare, cum vedeţi, tradiţia nu datează nici dela 1866, nici dela 1877, nici dela 1880, ci cam de pe timpul vizitei unor archiduci la Sinaia (ilaritate), cam de pe atunci. Să mi se dee voie să mă îndoiesc de nişte tradiţii, care în anul 1910 ar împlinì cam vreo 10—12 ani (aplauze îndelung repeţite). Dar să zicem : dacă împăratul, cu toată tradiţia noastră de prietenie, nu poate ţineà în frâu pre Unguri, *dacă împăratul ne jertfeşte pre noi*?

Cineva ar zice : nu se poate ! Să zicem şi noi că nu se poate, pentrucă prea s'a putut de atâteaori (ilaritate, aplauze).

Dar tradiţia aceasta renumită face destule rele şi Românilor de dincolo. Consistoriul românesc a constatat că, după privilegiile Bisericei româneşti de dincolo care e ortodoxă, dar e, înainte de toate, românească, care are limba românească în cărţile ei sfinte, care are limba românească în serviciul ei, în corespondenţa ei administrativă, a constatat că noi nu putem primì limba ungurească în învăţătura adevărurilor bisericeşti şi în rugăciuni.

Şi totuşi ministrul unguresc de culte cereà ca şi catechismul şi rugăciunile să se predeà în şcolile de stat ungureşte. Atunci Românii s'au adresat împăratului şi împăratul a găsit că ministrul a avut cu totul dreptate,—ha...., ha...., bună adresă -şi secretarul ministrului de culte a comunicat hotărârea prea-înălţată şi prea-părintească de sfărâmare a hotărârii Sinodului într'o formă potrivită cu apucăturile naţiei sale.

Acum, când te bat Ungurii, te doare, dar dela ei nu te mai aştepţi la altceva şi nu te mai mânii pentrucă eşti deprins să nu te mai mânii ; dar când te bate cu mâna împăratului, atunci i-a spuneţi-mi cum stăm cu tradiţia austriacă? Nu-i aşà că putem merge strânşi uniţi cu Casa de Habsburg, pentrucă interesele reciproce între lup şi oaie ne dictează aceasta. Deci nu-i aşà că e adevărat, că interesele neamului românesc de dincolo sunt nedeslipite de interesele Casei de Habsburg?

Dar să vedem de când sunt ei cu această tradiţie? Să cercetăm lucrurile nu vorbele, faptele nu închipuirile, realitatea nu teoriile. Se zice : de când putem noi cugetà la trecutul neamului nostru, unde a fost gândul Casei de Habsburg, acolo au fost şi interesele Românilor. Numai cât o întrebare : mă rog, naţiunea aceasta românească de dincolo cam cât e de veche? Pentrucă una e să trăiască un popor într'o ţară şi alta e să reprezinte o conştiinţă naţională, o naţiune politică.

Dacă e vorba că noi am fost în totdeauna strânşi uniţi cu Casa de Habsburg, ar urmà că această naţie românească de dincolo să aibă o mare vechime.

In timpurile cele mai vechi, în Ardeal erau o mulţime de naţiuni politice. Naţiune politică însemnà pe vremea aceea un număr de oameni bucurându-se de anumite drepturi, pe baza

unor anumite privilegii, scrise, pecetluite şi păstrate în archivă; şi nu va însemnà o grupă de oameni cari vorbesc aceeaş limbă. Erà în Ardeal naţiunea ungurească, care cuprindeà pre Ungurii privilegiaţi, erà naţiunea săsească, care cuprindeà pre Saşii privilegiaţi, erà naţiunea secuiască care cuprindeà pre Saşii privilegiaţi. Va să zică, în timpurile privilegiului trăiau trei naţiuni, şi nici o naţiune românească.

Când Românii de dincolo au intrat, împreună cu Ardealul, sub stăpânirea Casei de Habsburg, dorinţa lor erà, bineînţeles, să scape de asuprirea ungurească. De mult doriseră Românii de împărat. Ei bine, acuma se găsesc sub un împărat, şi sub el sunt ei loviţi şi mai rău decât mai înainte. Românii după închipuita lor tradiţie împărătească ar aveà tot dreptul să fie trataţi sub el cel puţin omeneşte, cel puţin egal asemenea ca şi celelalte popoare ale imperiului. Când colo, ce vezi, toate loviturile se fac numai în Români, şi însuşi împăratul decretează acele lovituri. Iată tradiţia împărătească. Pe atuncea, pe timpul unirii a Românilor cu Papa, împăratul a zis: uite, vă voiu trimite pre Jesuiţii mei drăguţi; întâiu faceţi-vă catolici. Au venit Jesuiţii şi au făcut propagandă şi au zis Românilor: primiţi cele 4 puncte catolice. Dacă le primiţi, vă faceţi naţiune, adecă atunci aveţi aceleaşi drepturi pre cari le au Ungurii, Saşii, Secuii. Oamenii se rugau deci să fie şi ei o naţiune. Erà deci o târgüială politică, tot aşà de sinceră, ca aceea pre care o face, patriotic, ba chiar naţional, o poporaţiune numeroasă dela noi, care ne cere cu stăruinţă să o împământenim (aplauze). Astfel unii au rămas ca mai înainte, iar alţii au primit cele patru puncte şi, —tot n'au ajuns naţiune— ci au fost vânduţi şi predaţi şi de Papa şi de împărat Maghiarismului spre junghiere. Iată tradiţia împărătească din Viena, iată interesele nedeslipite între Români şi Casa de Habsburg".

Sau voiţi, poate, un alt argument pentru iubirea cea înfocată a guvernului austriac — care e doară reflexul curţii din Viena — pentru tot ce e român pe pământ? Vă citez acì o notiţă apărută în „Tribuna" din 30/1 1910 No. 12, sub titlul: „*Românii din Istria*", unde, între altele, se spune următoarele:

„Corespondentul nostru din Viena ne arată faptele guvernului din Viena în chestiunea Românilor, prin care vedem că năzuinţele naţionale ale Românilor au avut a se isbì totdeauna de *reavoinţa guvernului austriac*, care, cu toată parada de filoromânism

ce face, a împiedicat cu forţa redeşteptarea culturală şi naţională a Românilor din imperiu.

Iată ce scrie corespondentul nostru : „In urma interesantului articol din „Picolo" asupra „Românilor din Istria", m'am adresat unui distins deputat italian din parlamentul austriac, întrebându-l dacă conoaşte pre Românii din Istria şi ce crede el asupra articolului din Picolo? Distinsul deputat mi-a răspuns :

„Nu numai că-i cunosc, dar am avut ocazie să mă interesez de soarta lor. Articolul din „Picolo" termină cu dorinţa de a se salvà de slavisare Românii istrieni, dar în această privinţă noi am făcut multe sforţări, cari însă toate s'au isbit de *rea-voinţa* guvernului austriac, care a împiedecat orice încercare de salvare a elementului român.

Incă în anul 1888 mai mulţi părinţi de familie din Suşneviţa şi satele învecinate au înaintat o petiţie dietei din Istria, cerând înfiinţarea unei şcoli cu limba de propunere română. Cu studiarea chestiunei a fost însărcinat regretatul deputat *Francisco Constantin*, care a făcut un raport amănunţit şi foarte favorabil, admis apoi cu mare majoritate de dietă. Dar anii trecură şi Românii tot nu căpătau şcoala. Intre acestea se făcù un recensământ şi funcţionarii guvernului (! !) profitară de neexperienţa acelei populaţiuni sărmane, trecând-o drept croată. (Perfidia austriacă e o perfidie vechie în Austria, Aut.) Imediat guvernul îi oferì o şcoală croată.

Oferta fu refuzată. In anul 1900, un alt membru al dietei, deputatul *Ubaldo Scampieto*, readuce chestia în dietă şi, printr'un discurs amănunţit şi nobil, reuşeşte să convingă dieta prin care guvernul erà invitat să facă la Suşneviţa o şcoală primară română.

Guvernul ordonă o anchetă la faţa locului. Cu ajutorul administraţiei şi al preoţilor—casta totdeauna cea mai cinstită şi mai nobilă a întregei omenime— se reuşise, ca majoritatea populaţiei să ceară o şcoală croată. Bineînţeles că guvernul înfinţă imediat o şcoală croată (slavă). Comitetul provinciei făcù recurs în contra acestei deciziuni nedrepte, ba chiar barbare, *dar recursul fu respins de toate instanţele administrative.* (O procedură curat austriacă, pentrucă aşà se aplică drepturile în Austria. Aut.).

Dieta istriană recurge atunci la un ultim mijloc pentru a împiedică realizarea aceseti opere evidente de nimicire naţională a Românilor din Istria ce se mai aflà. In sesiunea dietală din 1904

refuză fondurile pentru această şcoală, ştergându-le din bugetul instrucţiunii. Dară nici guvernul nu se dădù înapoi, ci plătì din bugetul statului învăţătorul şi *impune românilor şcoala croată* (slavă), aşà precum impune Italienilor din Triest şi celorlalte oraşe din Istria şcoli germane.

(Totul ca la noi în Bucovina, unde şi nouă ni se impune cu forţa şcoale rutene poporale şi şcoale germane mediocre, Aut.). De atunci, guvernul a trimis comitetului provincial din Istria, în repeţite rânduri, adrese cerându-i să treacă în buget şcoala din *Suşneviţa*; dar comitetul a tot refuzat mereu până acuma, luând drept normă votul negativ al dietei şi nevrând să deà mână de ajutor la sugrumarea Românilor".

Guvernul austriac din Viena a decretat pe la începutul anului 1911 întrebuinţarea exclusivă a limbei maghiare în armată şi în judecătoriile militare pentru tot teritoriul unguresc, adică maghiarizarea naţionalităţilor depe teritoriul unguresc şi mai cu seamă a poporului român, care formează contingentul cel mai puternic din Ungaria, peste 4 milioane. Cu Germanii şi Saşii s'au făcut însă o excepţiune. Aceştia au căpătat dreptul limbei lor materne. Premierul austriac, d-l Bienerth, a cerut dela premierul austriac Hedervary această excepţiune numai pentru soldatul german şi sas din regimentele Ungariei, care formează o minoritate de tot obscură, pe când pe noi atâtea milioane de Români ne-a bagatelizat cu totul.

Afară de aceea ministrul comun de răsboiu din Viena, a decretat, negreşit cu deplinul consimţimânt ai guvernului austriac, ca în toate şcolale militare preparative de ofiţeri, din Austria şi Ungaria, să se predeà toate limbile poporale din imperiu ca limbă de instrucţie, până şi limba slavonă şi ruteană, numai limba română nu se predă absolut nicăieri, nici măcar în cele din Transilvania, ci din contra, ea a fost exilată şi deacolo pe unde au existat mai înainte. Mă întreb ! Şi de ce oare această tratare atât de ticăloasă faţă de un popor de 4 milioane, care e atât de loial, atât de credincios împăratului şi imperiului ???...

Iată bunătatea renumită a Austriei pentru Români. Iară din excepţiunea arătată mai sus cu totul nedreaptă făcută numai Germanilor şi Saşilor din Ungaria ne dovedeşte eclatând şi de astădată principiul vechiu perfid de guvernare al Austriei care sună „divide et impera". Dovedeşte că dânsa ţine şi astăzi morţiş la

împărţirea rolurilor de descompunere, de nimicire a naţionalităţilor conlocuitoare în amândouă imperii : In Austria germanizarea, în Ungaria maghiarizarea *în capita et membris.*

Am zis mai sus că Austria e faţă de Români statul cel mai perfid din lume. Dacă n'aveţi încă destule argumente pentru această aserţiune, poftiţi vă dau ca dovadă încă un exemplu eclatant. Vă povestesc aci un alt fapt tipic întâmplat chiar sub ochii noştri în vara anului 1910.

Vaporul românesc al României. „*Impăratul Traian*", pe care se aflau şi prinţii regali ai României, a fost la Pireu pe la mijlocul lunii Iunie 1910, atacat şi complet devastat, iar întregul echipaj personal şi pasagerii acestui vas maltrataţi şi jefuiţi de către o imensă mare de bandiţi Greci (peste 4000) sub ochii autorităţilor Greceşti. Guvernul României a cerut dela Grecia o deplină satisfacţie şi astfel se iscase un conflict dejà pentru atâtaoară cu statul grecesc, creat cu sângele român arătat mai sus. In urma acestui conflict a apărut în Tribuna din Arad din 28 Iunie 1910, No. 124, o notiţă intitulată : „*Perfidia austro-ungară*", din un isvor bine informat cu următorul conţinut reprodus din ziarul „Adevărul" din Bucureşti, şi anume :

„Mai mulţi proprietari greci de şlepuri pe Dunăre prevăzând agravarea conflictului nostru cu Grecia şi ajungerea la stadiul când măsurile de represalii vor fi dictate de către guvernul român ca un soiu de ultima ratio pentru apărarea demnităţii României, au recurs încă depe acum la sprijinul *Rusiei* şi *Austro-Ungariei* cerându-le voie de a înlocuì pavilionul grecesc prin pavilionul rusesc sau austriac.

Guvernul rusesc a refuzat *categoric*, spre onoarea Rusiei, acest sprijin perfid proprietarilor greci de şlepuri, lăsându-i în buna dispoziţie a legilor şi a regulamentelor noastre.

„Nu tot astfel putem spune şi de atitudenea Austro-Ungariei „bunei şi sincerei aliate a Românilor".

„*Intr'adevăr acest stat, în care politica de duplicitate este ridicată la înălţimea celui mai monstruos principiu de guvernământ, îndată ce a fos avizat de cererea proprietarilor greci de şlepuri, le-a încuviinţat înlocuirea pavilionului grec printr'un pavilion austriac.*

„Faptul acesta grav şi de necrezut din partea unei ţări amice şi aliate, este tot ce poate fi mai bajocotitor mai condamnabil şi este totodată din nefericire *riguros exact.* El ilustrează perfect mi-

zerabila politică şi caracterul de tot decăzut a diplomaţiei Austro-Ungare, care îndată ce e vorba de un interes românesc sau de cinstea statului nostru, nu face, în mod constant, alta, decât să urmărească prin orice mijloace şi să facă Românilor şi Statului român felurite nedreptăţi, bajocură, daune, şicane, neplăceri, chiar dacă ar puteà să o şi răpuie, dar toate sub titlul de mare amică".

„Această atitudine plină de duplicitate a monarchiei Austro-Ungare, care îmbrăţişează scopul de a abate atenţia României dela crimele şi fărădelegile ce le comite dânsa cu fraţii noştri de preste munţi, are însă şi ea un avântaj şi anume, ea este menită să convingă, în fine, pre oamenii noştri politici, care au o politică de tot nenorocită şi fără minte, de viclenia, de perfidia şi de nesinceritatea politicei austro-maghiare, iar pre altă parte de răutatea fără margini pentru tot ce e român, al acestui Stat atât de onest şi atât de amic al Românilor".

Deci iată cine e Austria pentru noi Românii, şi noi toţi ne facem pretutindene tot polog înaintea ei, tot o adorăm până la frenezie pe când statul liber ? ? *român*, stă cu acest stat perfid, cu acest duşman care e cel mai periculos al neamului nostru, chiar în o convenţiune militară şi îşi ţine toată armata sa de vreo 500.000 de Români gata, ca la orice moment să-şi verse ei şi sângele lor, *tot ca sclavi, ca şi noi, pentru gloria şi mărirea acestui stat atât de perfid, atât de corupt, atât de ticălos, pentru un stat unde cea mai mare parte a neamului nostru, unde preste 4 milioane de Români, sunt iobagi, sunt chinuiţi, sunt nimiciţi* !

E deci de lipsă să constatăm faptul că Rusia a refuzat categoric sprijinul perfid pentru Greci, pe când Austria le-a dat acest sprijin perfid cu cea mai mare prevenire. Deci poftim dovada zdrobitoare, cu cât mai coruptă, cu cât moralmente mai decăzută e Austria decât Rusia şi totuş Austriei îi place a feşteli şi a lovì la orice ocaziune în Rusia, şi în orice alt stat, pretutindene invocând, că cutarele şi cutarele stat că ar fi un stat decăzut cu totul imoral, autocrat, barbar, mişel, etc., curat după proverbul Român care zice : „*Râsul te râde şi batjocura te batjocoreşte*".

Un alt exemplu de o purtare perfidă austriacă e chestiunea română-bulgară din anul 1913 pentru Silistria, unde Austria s'a fost obligat faţă de România, care stă cu Austria în o convenţiune militară, totodată şi în Tripla alianţă (Germania, Austria-Ungară şi Italia), să o sprijinească cu toată energia

la dobândirea Silistriei, a cărei posesiuni formează pentru România o chestie de viață.

România crezându-și periclitată dominațiunea transdanubiană, prin prăbușirea Statului-quo în Balcani, și prin schimbarea echilibrului din Balcani își formulează unele pretențiuni foarte modeste dictate aproape exclusiv de motive strategice. Resboiul actual ale Statelor balcanice în contra Turciei, a arătat mai bine ca oricare altul, importanța unor cetăți întărite: ca Adrianopol, Scutari, Ianina, sunt tot atâtea motive ca România nu numai să nu supere în coastele ei o astfel de cetate, ci pentru liniștea țării să nu cruțe nici o jertfă ca să ajungă în posesiunea unei astfel de cetăți. Din acest simplu motiv cere România Silistria și o fâșie de pământ până la Marea-Neagră. Pentru Austria e indiferent că oare România va putea câștigà sau nu Silistria. După Durazzo, un port de mare la coastele Albaniei, interesul Austriei erà, să nu-și piardă simpatiile Bulgarilor, deci nu erà nici un motiv ca să se ție de obligament față de România, care și așà e totdeauna servilă Austriei. și să exercite vre-o profesiune asupra lor pentru ca să se înțeleagă cu România. Nu cred că greșesc, dacă voiu căutà să glăsuesc aici motivul sfidătoarei purtări a lui Dr. Danef (recte Ganef) politicianul bulgar, față de represintanții țării românești Tache Ionescu și M șu. Danef printr'un certificat de bună purtare pre care îl dă el Austriei, într'o convorbire cu un reportor, confirmă spusele de mai sus. După cum știm din sursă cu desăvârșire vrednică de crezut, chiar și simplul fapt, că Danef a binevoit în urma urmelor să se îngădue o fixare în scris a tratativelor și să recunoască în principiu fără nici un deobligament îndreptățimea rectificărei de graniță, *nu se datorește nici-cum Austriei, ci ambasadorului german Sichnovski.*

Nu preste mult se schimbă iarăși foia = Austria, pe de-o parte neliniștită de soarta Albaniei și a delimitării granițelor ei, neliniștită de Scutari, cetatea în nordul Albaniei obsediată fără resultat, de Montenegrini și de Sârbi, și nu mai puțin forțată de criza economică, voind cu drept cuvânt, să reducă imensele cheltueli cu cari se țin semimobilizate șapte corpuri de armată, a trimis pre prințul Hohenlohe, o rudă de aproape a împăratului, cu scrisoare împărătească la țarul tuturor Rușilor, să ceară însfârșit un cuvânt hotărîtor fie pentru pace, fie pentru

răsboiu. Țarul cu toate asigurările oficioase, ba tocmai din cauza acestor asigurări prea subliniate că prințul Hohenlohe a fost primit extrem de prietenește, pare că a primit curierul împărătesc cu o deosebită răceală. Nici decorație, nici banchet, nici chiemat ca să șadă în reședința imperială, c' singura atenție e că, a fost oprit la un banchet panslav în timpul cât a stat el la Petersburg. Ca o ironie, Banchetul cu toate acestea a fost ținut abià după plecare, iar telegrama de omagii adresată suveranului, țarul răspunde cu multă dragoste cu dublu înțeles.

Acum se schimbă imediat din nou politica externă a Austriei. România disgrațiată, înșelată de atâtea ori, ajunge acuma iarăș în grație. Austria la cererea (plocoanele) României, și să nu tragem la îndoială că această cerere s'a făcut la dorința Austriei, intervine la Sofia ca Bulgaria să fie mai conciliantă și să încerce să se împace cu România. Din punct de vedere diplomatic intervenția aceasta a fost fără îndoială un „capo-d'operă“ de iscusință prevăzătoare. Austria nu vrea nici acum să jignească cumva Bulgaria. Ministerul de interne austriac ar face mai bucuros intervenția în ascuns, din tufă, precum e obiceiul nobilei Austriei, fără ca să știe nimene, și chiar publicarea știrei acesteia în jurnale o vede cu ochi răi — ar încercà bucuros s'o împiedece, dar — nu merge. Odată când se va descrie istoria diplomatică a timpurilor noastre, și al acestui stat atât de cinstit, în adevărata sa mutră, și coloare, se va puteà povestì și odiseea acestei știri. Dar intervenția însăși se mărginește la sfaturi negreșit prietenești, spuse fără autoritate, paralizate prin declarația că și la București s'au dat sfaturi de potolire. Prețul acestei intervenții va fi iarăș un gest antirusesc la care va fi forțată România, prin care colosul dela Nord va face unele concesii Austriei. Astfel rolul României se mărginește deocamdată să servească de sfărietoare în contra colosului de la nord.

Dacă Austria ar voì cu toată hotărîrea să sfârșească rivalitatea cu Rușii prin puterea armelor, n'ar fi nici un Român, care să nu-și cunoască datoria, și să nu știe împotriva cui are să lupte cu trup și suflet, căci mai întâiu de toate principiul, *crezul, să zicem testamentul*, politicei a României trebuie să fie: „mai întâiu de toate să avem Basarabia dela Ruși, și apoi celelalte țări românești din celelalte părți, căci altfel Basarabia ar fi pier-

dută poate pentru totdeauna. Deaceea ne trebuie de astă dată imperios un războiu cu Rusia în cooperarea cu puterile triplei alianţei unde România ar jucà un rol important. Insă Austria nu e nici odată nici precisă nici sinceră cu acţiunile ei. Ea nu ştie nici odată ce vrea şi ce face !, aşà că focul ei mărşav echivoc de o politică în cinci feţe, nu e nimic altceva decât o manevră cu ajutorul căreia îşi serveşte numai interesele sale, fără nici o jertfă. Atunci nu ştiu de ce România să se dea simplu legată, şi de ce mai ales acuma să nu se servească şi ea de un mijloc diplomatic în contra Austriei, tot în felul Austriei. România ar puteà în fine învăţà ceva şi dela preafidela (preaperfida) Austria ceva, de a întoarce cu aceeaş măsură. Jocul acesta diplomatic, poate că i-ar câştigà nu numai Silistra ci şi drepturile Românilor din Ungaria, din Bucovina şi altele. Nu cred că sunt Românii cari ar puteà nădăjduì vre-un bine dela Rusia — nici nu e vorbă de asta — într'un moment hotărîtor ne cunoaştem drumul; e vorba numai de căile diplomatice, prin cari România s'ar puteà întărì, e vorba de o mai mare independenţă a politicei Româneşti, faţă de politica austriacă rafinată şi perfidă — pentru ca la caz de nevoie cuvântul României să fie mai greu şi hotărîtor. Astăzi întreita înţelegere nu consideră România decât o cantitate neglijeabilă a triplei alianţe.

Tot în cadrul acestor observări cade şi lupta pentru libertăţile politice ale Românilor din Ungaria şi Austria. Inainte de înţelegerea austro-rusă prin care s'a sfârşit cearta pentru portul Durazzo, se pare că în urma unor intervenţii prieteneşti, s'a făcut un fel de început al unor înţelegeri români-maghiare şi pare ca şi în Bucovina mai ales în conflictul bisericesc româno-rutean. In Ungaria începuturile au rămas începuturi. Au fost unii optimişti cari sperau ceva mai mult, Dar a rămas tăcere imensă. E dovadă că dacă încercările n'au dat cu desăvârşire faliment, vor da mâine-poimâne. Cauza e uşor de înţeles, ea zace mai ales în rezistenţa maghiară, dar fără îndoială ca şi în desinteresul cercurilor hotărîtoare vieneze, cari după Durazzo n'au mai avut nevoie de Români. Un nou conflict cu Rusia va aduce în Austria o nouă schimbare a feţei sale, ca Camelianul, negreşit iară numai pentru vre-o câte-va minute.

Un alt exemplu: Guvernul austriac din Viena a decretat pe la începutul anului 1911 întrebuinţarea exclusivă a limbii

maghiare în armată şi în judecătoriile militare pentru tot teritoriul unguresc, adecă maghiarizarea şi prin armată a naţionalităţilor de pe teritoriul unguresc, şi mai cu seamă a poporului român, care formează contingentul cel mai puternic din Ungaria, adică preste 4 milioane de locuitori. Cu Germanii şi Saşii au făcut însă acest guvern cinstit o excepţiune. Aceştia au căpătat dreptul limbilor materne. Premierul austriac Bienerth a cerut dela premierul unguresc Kuen-Hedervary această excepţie numai pentru soldatul german şi sas din regimentele Ungariei, care formează o minoritate de tot dispărentă, pe când pre noi atâtea milioane de Români ne-a bagatelizat cu totul.

Afară de aceea ministrul comun de răsboiu din Viena, a decretat, negreşit cu deplinul consimţimânt al guvernului austriac, că în toate şcoalele militare preparative de oficeri, din Austria şi Ungaria, să se predee toate limbile popoarelor din imperiu ca limbă de instrucţie, până şi limba slavonă, ruteană şi italiană, la toate minorităţile de popoare, numai limba română nu se predă absolut nicăiri, nici măcar în cele din Transilvania, ci din contra, ea a fost exilată şi de acolo pe unde a existat ea mai înainte. Mă întreb ! Aceasta e dreptatea cea mult lăudată austriacă, iubirea cea fără margini a împăratului şi a tronului din Viena pentru poporul român. Doară Impăratul a decretat această lege, el trebue doară să ştie despre această mare nedreptate ce se face unui popor de preste 4 milioane, brav şi loial. Mă întreb ! De ce oare această tratare atât de ticăloasă faţă de un popor atât de mare atât de blând şi atât de credincios împăratului ?

Iată bunătatea renumită a Austriei pentru Români. Iară din privilejul (excepţiunea) arătat mai sus, făcut cu atâta favorizare nedreptă numai Germanilor şi Saşilor din Ungaria, se dovedeşte mai departe foarte lămurit şi de atâteaori constatat, principiul vechiu perfid şi demoralizator de guvernare al Austriei care sună „divide et impere". Dovedeşte că dânsa ţine şi astăzi morţiş la împărţirea rolurilor de descompunere, de nimicire ale naţionalităţilor conlocuitoare cari constituiesc şi susţin acest stat-monstru Austro-Ungaria, adică în Austria germanizarea şi slavizarea, în Ungaria maghiarizarea in capita et membris.

Apoi a mai făcut drăguţul nostru de împărat şi o altă ispravă foarte mare tot îmboldit numai de nemărginita sa dragoste şi iubire ce o are el pentru sărmanul popor român, pentru poporul său

credincios, aşà ne îmbată el cu apă rece totdeauna când are nevoie de noi. El a mijlocit, adecă cu toată influenţa sa apostolică-pecuniară [1]), la Papa, ca să capete dela el admiterea (aprobarea) înfiinţării unei episcopii gr. cat. ungureşti pentru poporul românesc din Ungaria. Iată ce cetim în „Românul" din 28 Iunie 1912, No. 142, sub notiţa *„Episcopia ungurească"*.

„Verbum caro factum est... cuvântul trup s'a făcut", anunţă în elan de biruinţă ziarele ungureşti. Ministrul de externe al monarchiei, contele Berchtold a comunicat ieri oficial ministrului preşedinte ungur Lukacs, că scaunul papal, în baza hotărîrei comisiei de propaganda fide [2]), a admis înfiinţarea episcopiei gr. cat. ungureşti cu sediul în Haidudorog. adică : (în *Hodorogul* unguresc). Decretul referitor a fost confirmat şi prin o bulă specială a papei înmânată tot ieri principelui Schönburg, ambasadorul papal al monarchiei, Episcopia ungurească va rupe dela sânul bisericei noastre, adică din poporaţiunea română 48 de comune din dieceza *Grăzii*, din diecesa *Gherlei*, şi va aveà de toate aproape 60 de comune româneşti cu preste 200.000 de români..

Toate acestea se face — spun ziarele ungureşti — spre mărirea lui Franz Iosef I şi a Papei Piu X. Toată lumea română şi cea onestă, zice însă, din contră: că toate acestea s'a făcut numai în ruşinea lor, căci prin această nouă faptă teribilă criminală, ca şi multe ȁltele de tot ticăloase şi criminale de a nimicì pre Români, s'a deschis din nou un alt capitol de nedreptăţi, de suferinţe, de zdrobire a drepturilor bisericei române, de nimicire a naţiunei române, căci numai în contra Românilor e îndreptat acest emis al înfiinţărei episcopiei maghiare.

In urma acestui atentat ne putem încredinţà cu toţii, chiar şi cei mai miobi şi cei mai mari lingăi dintre noi, că nu numai Românii uniţi ci toţi Românii sunt loviţi în existenţa lor, şi că Românii uniţi, din imperiul Austro-Ungar au fost părăsiţi, precum totdeauna aşà şi acuma în modul cel mai crud de monarhul şi

1) In fiecare an curge adică din tezaurul Statului austriac (Viena) 8 milioane în tezaurul cel papal drept simţăminte mari catolice, dar aceste milioane curg toate de pe spatele noastre, adică a întregii împărăţii.

2) Ceeace nu e adevărat deoarece după audienţa avută a D-lui Dr. P. Robescu cu preşedintele cancelariei „de propagandă fide e constatat", că acesta n'a avut nici o cunoştinţă despre aceasta şi că totul s'a fost făcut în un mod foarte secret între Papa şi ambasadorul austriac, adică între Papa şi împăratul.

prin influenţa Monarhului şi de Papa dela Roma. „Suntem îmbrânciţi şi pălmuiţi până la sânge de amândoi „nobile par fratres", exclamă cu durere „Românul" 28 Iunie, şi se întreabă mai departe „cari trebue să fie de acum faptele noastre?". Ce întrebare naivă, dela un popor naiv şi deprins a fi tot sclav şi gunoi pentru toţi. Ce e, doară lucrul cel mai natural şi mai logic, decât ca să-i părăsim şi noi cu totul pre cei cari ne-au părăsit pre noi şi cari au mai mult lipsă de noi decât noi de ei. Ce alta decât să încetăm odată de a ne tot aruncă în noroi fără conştiinţa de sine, la picioarele călăilor, să încetăm odată de a adoră pre un „*Moloch*" care ne mănâncă de vii cu rânjitul cel mai diabolic pe buze.„

Ne-a părăsit Impăratul şi regele de atâtea ori şi nu odată, deatâteaori şi totdeauna. Ne-a lovit de atâteaori şi ne loveşte necontenit tot în iubirea sa nemărginită ca un Moloch, pentru credinciosul său popor, ne-a ars până la inimă şi oase deatâtea-deatâtea ori şi ne răpune la toată ocaziunea. Ne-a părăsit, ne-a lovit, ne-a ars şi Papa (pentru românii uniţi), de aceea se strigăm azi. Da! Pentrucă prea mult ne-am încrezut în onestitatea voastră, în aceşti doi fetişi în amândoi prototipi ai timpului de azi rafinat, egoist fără conştiinţă şi fără morală creştinească. Dar nu-i nimic, toate acestea au fost şi sunt preocupaţiuni de predilecţie de *trădări*, de *făţărie*, de *nimiciri*, de corumpere din partea celor aşà numiţi amici buni, mari şi nobili. Un singur lucru trebue numai să ne îngrijească. Să nu ne părăsim; să nu ne trădăm, să nu ne nimicim noi înşine întreolaltă. Şi aceasta se va întâmplà cu atât mai puţin atunci, cu cât ceilalţi cei mari cei aşà numiţi amici, prea buni, prea-prea gracioşi, prea luminaţi prea-prea, etc., părăsindu-ne, trădându-ne, exploatându-ne, decimându-ne, lovindu-ne (neîncetat) ne vor învăţà în fine, să fim mai cuminţi, să desbrăcăm odată haina plină de ruşine, a credinţei şi a loialităţei netrebnice, sub care haine suntem numai loviţi, bătuţi, zdrobiţi şi nimiciţi.

Zeci de ani, ba chiar sute de ani Viena şi numai Viena şi împăratul din Viena a fost singurul nostru punct de program politic, care într'adevăr a fost împlinit cu multă conştiinţiositate, a fost tot idealul nostru naţional românesc, cu care nu încetăm de a-l purtà, în o adorare nebună, pe buzele noastre zi şi noapte, cu care nici o acţiune, fie şi cea mai de pe urmă şi cea mai proastă nu o putem face, fără a pune în minte mai întâi numele lui, ca o rugăciune înaintea lui Dumnezeu, în o hiperadorare lipsită de minte, mai

mult decât pre un Dumnezeu. Şi eu mă întreb, şi cu mine ar trebui să se întrebe toţi Românii: De ce? Pentru ce? Pentrucă suntem aduşi jertfa şi de vii mâncaţi de acest Dumnezeu Moloch?

Vienei nu i-a păsat niciodată de noi, poate că odată îi va păreà amar rău, dar până atuncia suntem noi gunoiul Vienei. Când contele Apponyi a presentat spre sancţionare vestitul său proiect de lege, i s'a fost răspuns în chiar Burgul din Viena (din Olimpul lui Moloch): *„Sper că de acì încolo maghiarizarea va merge cu paşi mai repezi“*. Cuvintele aceste, cred că ne arată destul de clar, ce ne este nouă Românilor faimosul împărat din Viena, care pentru românii bucovineni nu încetă a fi numit „prea luminat“ — şi la ce ne putem aşteptà din partea Vienei, pre care atâta timp am încununat'o cu o aureolă atât de puţin meritată, şi aceste cuvinte împărăteşti vor trebuì să fie aşezate ca moto în fruntea viitoarei istorii a Românilor din toată Austro-Ungaria. Guvernului cinstit al cinstitei Austriei, îi trebuie soldaţii noştri, îi trebuie banii noştri, îi trebuie munca, carnea, sângele nostru ba chiar şi oasele noastre, şi dacă în schimb nu află de lipsă a ne garantà nici cele mai juste şi mai moderate drepturi omeneşti, atunci în momentul suprem nu ne va rămâneà decât să facem şi noi o socoteală energică şi radicală, care ar puteà să fie pentru Viena dejà de tot înstreinată şi pentru tronul ei în etern anemic şi clătinător, cu mult mai periculoasă ca aceea a socialiştilor.

E timpul suprem să părăsim odată adorarea idolilor şi a Zeilor mâncători de oameni căci mântuirea noastră nu va venì niciodată dela un atare Dumnezeu, ci numai peirea noastră. Eară mântuirea adevărată o putem aflà numai în noi înşine, în munca noastră şi în tăria sufletelor noastre.

Dar această iubire înfocată pentru tot ce e român, a guvernului austriac şi a curţei din Viena se extinde chiar şi preste hotarele Austriei, şi asupra Românilor din alte ţări şi imperii, chiar şi asupra Românilor din Macedonia. *D-rul Tascu Pucerea* din Macedonia zice în gazeta care se ocupă cu chestiunea Românilor din Turcia, ce apare în Bucureşti *„Românul din Pind“* pe anul 1906, No. 86: „că bandele greceşti cari au ucis atâţia Români în Macedonia au fost organizate şi susţinute nu numai de guvernul grecesc şi de Patriarchul grec din Fanar, ci şi de banii austriaci, prin consulii şi agenţii ei politici, a căror funcţiune în Macedonia e consemnată de *„agenţi provocatori“*.

Gazeta „Macedonia" din Bucureşti, care încă tratează despre Românii din Macedonia, Grecia şi Turcia, publică la 1 Iunie 1908 un articol din Revista berlineză „Deutscher Rundschau". Acest articol zice despre politica ce o face Austria în Balcani următoarele:

„Politica Austriei în Balcani e sacrificarea fără condiţie a elementului Latin (aromânii) şi ca o fatală consecinţă aprobatoare a tuturor crimelor şi mişeliilor ce se comit în mult încercata Macedonie, se comit de nişte bandiţi, cari se chiamă „*Greci*", cari se întrec întru a nimicì un popor pacinic, blând şi fără apărare, pre Aromâni.

Dar aceşti greci fac toate aceste crime şi omoruri din îndemnul Austriei care vecinic ar dorì să fie ceaţă sângerândă şi *anarchie sângeroasă* în Macedonia, ca să poată odată şi odată invada cu honvezii săi renumiţi până la Salonic.

Că e aşà, se vede clar ca lumina zilei, cum că Austria, încurajează pre antarţii greci, după cum acum 5—6 ani încurajà tot Austria cea nobilă pre comiţii bulgari, şi probe pentru acestea le avem destule, numai şi numai să fie mereu turburare în Macedonia, e faptul că consulii Austriaci din întreaga Macedonie dau pe ascunş ajutor şi bani comitetelor greceşti, iar pe faţă trămit note de protestare în contra formării bandelor greceşti. Faptul că acum 10 zile la Salònic a avut un congres secret al comitetelor Sârbo-Greceşti, chiar cu ştirea persoanelor oficiale dela consulatul Austriac, ne dă să înţelegem care este atitudinea sinceră a celor interesaţi ca Macedonia să fie vecinic turburată şi Macedonenii vecinic învrăjbaţi" [1]).

Tot aşà publică gazeta „Românul din Pind" din 13 Februarie 1907 No. 6, o corespondenţă din Ianina, în care stă următoarele :..

„....Din toate aceste cercetări făcute de către autorităţile otomane s'a convins toată lumea că Grecii cu bandele lor sunt susţinuţi de Austria, şi că formarea de comitete revoluţionare este opera diplomaţiei foarte şirete şi prefăcute ale Austriei. Intr'adevăr, din ziua în care au fost exilaţi croitorii suspecţi, n'au încetat viceconsulul Austriac şi mai ales dragomanul I. Orestis, să intervie pe lângă Excelenţa Sa Valiul, să-i ierte, fiind scopul lor filantropic.

1) Austria visà pe atunci numai de Novibazar, Salonic şi Marea-Jonică. Astăzi a mai slăbit ceva cu aceste pretenţiuni.

„Prin intervenţia acestora Valiul Şeifulah-Paşa se vede că a fost înduplecat mai mult de nevoie şi a dat ordin ca să se reîntoarcă pe la vetrele lor exilaţii. Modul de procedare a viceconsulului austriac nu arată altceva decât spiritul diplomaţiei austriace, care vreà să dee o lovitură tuturor celorlalte naţionalităţi, dar mai ales *Românilor* din acest vilaet, la cari conştiinţa naţională s'a dezvoltat mai repede decât la ceilalţi Albanezi din Vilaietul Scodra, cari devin tot mai mult instrumente oarbe ale Austriei rafinate.

„Cu formarea de comitete revoluţionare greceşti de către Austria, are de scop Austria, mai întâi să lovească în interesele Italiei şi mai pe urmă să arate Europei, că Epirul *e pur? grecesc?* (ceeace nu e absolut adevărat) şi că nu există alte naţionalităţi pe acolo. De aceea vedem că grecii având sprijinul Austriei nu s'au descurajat deloc prin descoperirea comitetului de aşà numiţi croitori (fictiv) şi îndată s'au pus pe lucru şi au format un alt comitet cu numele „Sfântul Cosma", prin care cred că vor declarà revoluţie într'o zi".

Cazul lui Petrovici în chestiunea politică a Austriei în Balcani, dar mai ales în Macedonia din anul 1904, când prin demersul şi influienţa foarte perfidă a consulilor austriaci, Românii din Macedonia au fost omorîţi de bandele greceşti, nu este izolat. Agentul civil austriac Müller şi succesorul său Rapaport au avut o purtare vitrigă şi foarte ticăloasă faţă de elementul românesc din Macedonia şi Albania. Müller într'un acces de sinceritate a declarat reprezentanţilor macedoneni, unde erà faţă şi generalul rus Stösel, că în interesul creştinilor din Macedonia, Românii trebuie să se fursioneze cu Grecii şi Slavii şi prin aceasta se simplifică chestia orientului. Generalul Stoesel a dat din cap în semn de aprobare. Purtarea lui Müller confirmă îndeajuns sinceritatea politică austriacă faţă de România şi de tot elementul românesc de pretutindene. Şi când te gândeşti că guvernul grecesc şi patriarchul din Fanar n'au şovăit să declare cu ori-ce ocazie, că chestia românească din Turcia este opera Austriei.

Dar şi însuş *Hilmi-Paşa*, guvernatorul turcesc de pe atuncea din Macedonia, constată şi afirmă în gazeta turcească „Tanin" din Stambul, din anul 1907 fără înconjur, toate mişeliile făcute de Austria. El declară oficios şi în public prin audiţiuni şi interviewuri, la reproşurile ce se făceau lui, că de ce nu face el ordine în

Macedonia, zicând : „că nu poate face el ordine, nu poate aduce linişte în Macedonia, nu poate curăţi vilaetul de bandele greceşti, fiindcă Austria. prin agenţii săi provocatori îi zădărniceşte toate acţiunile sale şi cele mai bune, *fiindcă dânsa* (Austria) *organizează şi sprijineşte cu bani şi cu diferite mijloace rafinate şi neoneste bandele greceşti şi le dirigează în contra tuturor naţiunilor din ţară dar mai ales în contra Românilor şi aceasta cu scop ca să poată pescuì în apă tulbure*".

Iar demersul ei perfid faţă de Românii din Macedonia motivează Austria cu politica ei nobilă special austriacă şi anume : „*Austria vrea cu orice preţ să ajungă la Salonic, pentru aceea tulbură apele în Macedonia, însă în mersul acesta dânsa va da necesa - mente preste Români, pre care îi are dejà destul acasă la sine şi nu vrea să mai aibă deaface cu ei şi prin alte părţi*". Aceasta a mărturisit-o însuş consulul austriac din Bitolia (Macedonia), în o discuţie avută mai de aproape cu consulul român din Bitolia.

Şi dece oare nu vreà Austria să aibă deaface cu Românii? Conştiinţa ei *neagră-galbenă*, infernală, o mustră grozav pentru toate barbariile, crimele şi ticăloşiile nenumărate ce le săvârşeşte necontenit faţă de acest bun, blând şi nobil popor, o condamnă mereu, pentrucă dânsa duce o mare frică în sufletul ei infernal că *Românii de pretutindene* care sunt destul de mulţi, s'ar puteà odată, după cum cere legea naturii, unì şi apoi răzbunà amar asupra fărădelegilor austriace. *De aceea cu cât vor fi Români mai puţini pretutindene şi mai ales la mine acasă, cu atât mai bine de mine, cu atât e mai mic pericolul pentru mine.* Aşà îşi zice nobila Austrie. Dar să nu aibă grijă Austria, nobila amică a României, Legea universală a cauzalităţii există pretutindeni, şi, ea zice : „Cine seamănă vânt, culege furtună". „Nici o faptă fără de răsplată". Există şi pentru dânsa o răsplată cerească. „Dece are omul frică, de aceea nu scapă".

Vreţi să ştiţi şi în mod mai autentic cine e Neamţul, cine e curtea din Viena, cine e Austria pentru noi Românii, poftiţi de cetiţi opurile mai sus amintite : *Niculai Densuşeanu* : „Revoluţiunea lui Horia în Transilvania şi în Ungaria în 1784—1785", Bucureşti, 1884 ; *Iosif Sterca Suluţiu de Carpeniş* : „Biografia lui Avram Iancu, Sibiu, 1897 ; *Ioan Pop Florentin* : „Avram Iancu, Regele Carpaţilor", Bucureşti, 1891 ; *Bogdan Duică* : „Bucovina", Cer-

năuţi; „*Rutenizarea Bucovinei*", de un Bucovinean, Minerva, Bucureşti, 1904, etc., etc.

Dar cea mai bună dovadă cât ne iubeşte Austria, ne dă opul „Rutenizarea Bucovinei". Poftiţi, cetiţi-o, şi vi se va rupe inima de durere de nedreptăţile, batjocurile, ticăloşiile, de crimele ce face acolo Austria cu poporul român şi totuş veţi şti abià o mică parte din toate ce se face pe acolo de către nobila Austrie.

La 21 Septemvrie 1878 a făcut regimentul român No. 41 din Bucovina, unde am fost luat şi eu parte ca subofiţer, asaltul cel mai îndrăsneţ şi cel mai glorios din toată campania acelui an, asupra poziţiunii foarte întărite de insurgenţi, numită *Bandin-Odjac* pe platoul *Glasienaţ* şi apărată de ostaşi refugiaţi din Turcia şi Serbia, împreună cu mulţimea de insurgenţi. Acest asalt glorios al Românilor bucovineni, sprijinit şi de către regimentul românesc transilvănean No. 37, care aparţineà brigadei noastre, asupra unui duşman de trei ori mai tare, a scăpat onoarea întregei armate austriace şi mai ales situaţiunea foarte critică în care se aflà armata austriacă în această parte a ocupaţiunii bosniace.

Floarea Românilor din Bucovina, oasele celor mai buni fii ai sărmanei ţări nenorocite româneşti, speranţa şi sprijinul multor părinţi nenorociţi, sărmani, bătrâni, supţi şi doborâţi de fericirile austriace, zac aruncate acì prin toate părţile, prin toate vânturile Bosniei. Pentru ce? Ce rău ne-a făcut nouă Românilor, Bosniacii, pre cari nu i-am văzut niciodată în această vieaţă nici noi, nici moşii noştri...... Pentru ce i-am omorât şi i-am luat ţara şi pământul noi Românii?..... căci nouă Românilor, ei nu ne-au făcut niciodată nici un rău, nici nu i-am cunoscut vreodată. Pentru care folos naţional am lăsat noi oasele noastre prin această ţară? Pentru care cauză sfântă, nobilă, naţională?.... Poate *pentru patrie*?..... (precum ne îndoapă nemţii prin şcolile lor)...... Dar noi Românii n'avem patrie !... Patria ni-e furată. Noi suntem „*sclavii* fără patrie, fără drepturi pe pământul nostru strămoşesc, ce a fost udat prin secole întregi cu sângele nostru românesc. Drepturile noastre sunt numai pe hârtie, cu care se acopere şi se unge ochii Europei. Toată Constituţia, toate libertăţile austriace mult trâmbiţate de către guvernul austriac, e numai o ficţiune, o apucătură de ochi e numai o minciună. Pentru Românii cei din Bucovina nu există nici constituţie, nici drepturi !.... De ce?.... Pentrucă dela cap se împute peştele !.... veţi zice poate, *Pentru limbă*?

Dar limba noastră română ni e luată la goană, ni e chiar zmulsă din gură prin un întreg aparat de o administraţiune coruptă, perfidă, *şvabo-austro-evreească*, practicată dejà de 150 de ani, dejà dela răpirea Bucovinei. Chiar şi sentinţa de moarte ce ni se dă ni e dictată în limba germană. Noi nu avem o limba românească pe pământul nostru, chiar şi numele satelor noastre româneşti sunt schimonosite, batjocorite în limbi străine, etc., etc., etc...... De ce? Pentrucă dela cap se împute peştele !......

Veţi zice poate, *Poate pentru lege*?...... Dar aceasta ni e pângărită şi călcată în picioare de către tot acest aparat administrativ austriac, corupt, barbar. Consistoriul nostru a devenit, prin bunătatea austriacă în mâinile Rutenilor, acuma guvernul austriac, vreà să le dea chiar şi biserica întreagă, cu Mitropolit, cu Consistoriu, cu tot. Denumirea Mitropolitului, a protopopilor, chiar şi a parochilor ce-i mai avem, depinde dela bunăvoinţa guvernului austriac, şi noi cunoaştem prea destul, cât e de bun el pentru noi Românii, pe când Jidanul îl numeşte nejenat de nime pre Rabinul său.

Fondul nostru bisericesc, averea noastră naţională ce constituie aproape jumătate din toată Bucovina, ni e luat cu sila, ni e prădat şi din el au parte toţi hamnisiţii veneтici, până ce şi Jidanii şi Jesuiţii. Toţi amploiaţii, peste 2000, cari administrează acest fond, sunt numai străini. Posturile cele mai înalte sunt plasate *extra-statum*, tot numai cu străini, gajele sunt de două ori mai mari ca la ceilalţi amploiaţi.... Mă rog averea valachiului, se poate mătrăşì, se poate destrăbălà, se poate devastà, după plăcerea guvernului austriac, e doar munca străină, e doar munca „*sclavului valach*". In scurt, toţi se îmbogăţesc, tot gunoiul austriac se *îmbuibează* cu munca noastră cu averea noastră naţională pe când noi n'avem deloc parte de ea, noi am rămas săraci, aruncaţi pe drumuri, trebuie să privim cum face Austria batjocură cu averea noastră, şi trebuie să plângem o egală soartă ticăloasă sub Austria, ca şi sărmanii Români transilvăneni, cu tot aceleaşi cuvinte :

„Munţii noştri aur poartă,
„Noi cerşim din poartă 'n poartă".

Şi de ce?..... Pentrucă dela cap se împute peştele ! !.... Veţi zice poate *pentru împărat*?...... Dar acesta ni e, după cum am văzut mai sus, duşmanul nostru cel mai mare.

Doară el singur a decretat legea şcolară a lui Appony care e îndreptată numai în contra Românilor, prin care se alungă limba română la catechizare unica oară ce au mai rămas în şcolele româneşti confesionale din Ungaria şi se introduce cu silă limba maghiară în locul celei române în toate şcoalele confesionale unde statul ungur nu dă nici o para (vezi emisul imperial citat mai sus din 11/11 1909 No. 3400); el singur a aprobat şi a decretat trămiterea armatei austriace pe timpul alegerilor în Ungaria la 1910 pentru ca această armată să influenţeze cu foc, cu proiectile şi cu baioneta asupra Românilor pacinici alegători; el singur a decretat la deschiderea parlamentului unguresc din anul 1910 în mesagiul său de tron, amintit mai sus, cetite de el însuş, *colonisarea* cu Maghiari a pământului românesc, şi *expropierea* Românilor cu baioneta, adică nimicirea noastră; el singur a decretat în anul 1911 legea prin care se eliminează cu desăvârşire limba română care a existat până acuma măcar în parte, din toate şcoalele de cadeţi din tot imperiul austro-ungar, şi excluderea limbei române din armată şi din judecătoriile militare, aceasta pentru un popor mare de preste 4 milioane care susţine cu avutul şi cu vieaţa sa tot imperiul austro-ungar; el singur a mijlocit în mod cu totul secret şi obscur pus la cale numai între Papa şi Ambasadorul austriac, şi a decretat înfiinţarea „*Episcopiei gr. unite-maghiare*" prin care sunt răpiţi şi predaţi maghiarizării aproape 60 de sate româneşti cu aproape 200.000 suflete româneşti, prin care decretare se joacă politica cea mai mârşavă de desnaţionalizare resp. de nimicirea a Românilor, unde chiar şi biserica, şi credinţa, lucrurile cele mai sfinte ale unui popor sunt luate drept remedie pentru nimicirea poporului român, etc. Afară de aceea toate aceste ticăloşii, fărădelegi şi crime, arătate mai sus, ce se fac cu noi, se face doară „*în numele lui*". „In numele lui", „în numele Dumnezeului nostru austriac" suntem noi nimiciţi. In numele lui ni se trămite un atare guvern conrupt cu atari oameni decăzuţi, cari ne guvernează astfel, încât aproape nici un popor din Europa nu e tratat atât de mişeleşte, atât de barbar, fără de nici o remuşcare de conştiinţă, ca poporul român bucovinean. In numele lui ni se rupe limba din gură, în numele lui suntem noi prin guvernul său desmoşteniţi de pământul nostru, de averea noastră, de drepturile noastre naţionale, în numele lui suntem noi rutenizaţi, maghiarizaţi, demoralizaţi, nimiciţi cu

forţa, în numele lui face guvernul său cu noi fărădelegile şi crimele cele mai mari, nejenat şi fără de nici o teamă, căci aşà vine porunca de sus; în numele lui şi sub stăpânirea lui suferim noi Românii, atât cei din Austria, cât şi cei din Ungaria, urgiile, barbariile, chinurile, măcelurile, omorurile cele mai grozave, cari ne aduce dejà la disperare, şi la ultima raţie=la sânge. Şi vă veţi întrebà iarăş..... De ce? toate acestea?.... Eu vă răspund: Pentrucă dela cap se împute peştele!

In Austria şi în Ungaria sunt atâtea popoare. Impăratul din aceste două state, a *jurat* credinţă, dreptate, libertate, egalitate popoarelor, dar nu s'a ţinut de cuvânt. De ce? Pentrucă dela cap se împute peştele!

Noi avem în Austria şi Ungaria legi, chiar foarte frumoase, dar ce priveşte aplicarea lor faţă de Români, există ele numai pe hârtie; nici un guvern, nimeni pe lume nu le ţine, nimeni nu le stimează, când e vorba şi de Români, iar cel mai batjocoritor de legi e însuş guvernul din Bucovina, cel din Ungaria, în amândouă locuri numai faţă de Români. De ce? Pentrucă dela cap se împute peştele.

De ce se împuşcă în Ungaria (în timpul mai nou a început a se face această bravură şi la noi în Bucovina) în paşnicii Români, precum se împuşcă în vrabie, ca de ex. la *Panada, Turda, Mărgineni, Faget, Tolna, Aleşd, Talpoş, Galaţi*, etc., etc., fără de nici o cauză, în oameni nevinovaţi. De ce sunt jandarmii austro-ungari, cari fac aceste crime, omoruri şi bestialităţi, în loc să fie ei pedepsiţi şi spânzuraţi, precum cer legile din aceste două state faţă de toţi hoţii, criminalii şi omorâtorii de oameni, din contră, decoraţi şi devin înaintaţi în ranguri. De ce? Pentrucă dela cap se împute peştele!

In ţara cea grozav liberală, în ţara ungurească, ţăranul român nu-şi poate alege nici pre primarul său propriu în satul său, cu atât mai puţin pre un deputat român în dieta imperială, căci organele oficioase, comandate de guvern, jandarmii, chiar şi armata austriacă, împuşcă pe loc vreo câteva zeci de alegători români, drept dovadă că Ungaria e ţara libertăţilor. Iar românul împuşcat, omorît, e încă pe lângă aceea şi condamnat de agitator, de criminal va să zică: „Turcul te bate, Turcul te judecă", pentrucă trebuie să fie aspru pedepsit hoţul de păgubaş în imperiul dreptăţilor, în Austria.... şi de ce? Pentrucă dela cap se împute peştele!

La noi acasă, în Bucovina, curge, curge puhoiul străin, elementele cele mai corupte şi mai decăzute, *gunoiul* întregului imperiu austriac, ,,sfex et sonds hominum", drept elemente de cultură austriacă, cari sunt apoi adeseori sub escortă reconduşi înapoi în ţara lor, de unde au venit şi puşi în temniţă pe mai mulţi ani, pentru crima lor săvârşită, ca de ex. D-rul *Kohn* din Praga, fost Lebensmittelinspector la 1908 în Cernăuţi, sau ca exemplu de o cultură austriacă şi de o vrednicie morală extraordinară a amploiaţilor austriaci, se pot da între multe altele şi o persoană marcantă din istoria corupţiunilor austriace din ţară, pre un străin, ca toţi străini trimişi în ţara noastră, pre fostul director la finanţele din Bucovina şi fost consilier aulic *austriac*, pre polonul *Tczyniecky*, care a fost închis pe patru ani închisoare în un penitenciar de rând, pentru hoţii, delapidări şi abuz de putere, etc., etc. Acì în Bucovina progresează tâmpirea, sărăcia, exploatarea până la sânge a poporului român în toate modurile, de toţi veneticii, rapaci, hapsini (habsburgi) nesăţioşi, înşelători, criminali (Jidani), sub scutul foarte sigur pentru hoţii şi puternic în mişelii al guvernului austriac. Bucovina e o colonie de exploatare a Austriei şi cea mai nenorocită şi mai suptă din toate coloniile ce există pe pământ, fiecare, hoţ, şarlatan, criminalist, mizerabil din apusul austriac, se îngraşă şi se îmbogăţeşte azi cu iuţimea fulgerului. In doi, trei ani devine el mare proprietar, mare domnitor, consilier aulic şi chiar decorat, pentrucă a ştiut a nimicì elementul românesc, adică a ştiut a împlinì misiunea civilizatorică a Austriei în Orient. Aici zic crasează *germanizarea inteligenţei şi rutenizarea poporului*, adică nimicirea întregului neam românesc, sub presiunea benevolă a puternicului guvern austriac, în toiul său, şi această situaţiune prea fericită în loc să înceteze, ia din contră dimensiuni tot mai mari, tot mai înspăimântătoare. De ce?.... Pentrucă dela cap se împute peştele ! !

Ca o mică dovadă pentru publicul cetitor, care nu cunoaşte încă, şi mai ales pentru patrioţii cei mari superficiali, ignoranţi şi fluturatici din România, precum e de ex. *Xenopol*, profesorul universitar din Iaşi, care declară în ignoranţa sa impunătoare, deşì se află la frontiera Bucovinei, în lumea mare, că noi ne aflăm sub Austria în paradis, că Românii din Bucovina duc o soartă foarte fericită, sub Austria, şi ca un mic, mic argument pentru cele enarate mai sus, ca o ilustraţiune debilă cum arată dreptatea austriacă pentru noi

Românii din Bucovina, înfăţişez aci un articol din gazeta română „Foaia Poporului", din Cernăuţi, din 2/1 1911, No. 1, sub notiţa „*Urmările*".

„Urmările sistemului de apăsare faţă de elementul românesc se văd. Cererile Românilor nu se bagă niciodată în seamă; autorităţile se mulţumesc să spue vreo câteva vorbe goale, apucături de ochi, din care nu te poţi încuminţi, în sensul proverbului nemţesc: „Wasch mir den Pelz, und mach mir ihn nicht nass" ce caracterizează adevărata politică austriacă faţă de noi Românii, cu care trece astfel guvernul nostru prea nobil preste toate postulatele juste ale poporului nostru. In acest mod batjocoritor sunt trataţi fiii credincioşi ai patriei, ai dinastiei, cari susţin cu banul, cu munca, cu sângele lor, cu vieaţa lor, ţara, împărăţia şi tronul din Viena. Indeosebi pe terenul şcolar se întâmplă lucruri, cari dacă nu le-ai cunoaşte, nu le-ai puteà crede că se pot întâmplà nici în Rusia, ba nici la Congoleji, mâncători de oameni din Africa.

„Intâmplarea din *Mihalcea*, aruncă din nou o lumină foarte tristă asupra luptelor desperate pre cari le duc Românii noştri în contra sistemului de rutenizare, care sistem se bucură de sprijinul autorităţilor noastre.

„In Mihalcea s'a înfiinţat la început o şcoală românească, după cum dovedeşte uricul şcoalei, tot aşà ca şi în Gemene, Gogolina, Ipoteşti, etc., în multe alte sate româneşti. Invăţătorii cei dintâi la şcoala din Mihalcea au fost Români. Pe încetul, în urma presiunei guvernului şi a muncei statornice a Rutenilor, sub sprijinul puternic, prea benevol al guvernului pentru Ruteni, Rutenii au spart zidul nostru şi au intrat în şcoală. Ei au introdus mai întâiu la şcoala românească o paralelă ruteană, pe urmă au introdus limba ruteană pe lângă cea română, au scoborât apoi limba română dela limba de învăţământ numai la obiect şi în sfârşit, au scos-o cu totul afară. Acest sistem îl practică Rutenii sub patronajul guvernului, pretutindeni în toate satele, pre cari le iau la ochi, în mersul rutenizator al Bucovinei şi e cu totul caracteristic acest lucru în demersul lor, bazat dejà de lung timp pe un plan sigur şi decretat de guvernul nostru prea nobil şi prea graţios pentru noi Românii, pentru rutenizarea şi înstrăinarea şcolilor noastre şi cu ele şi a poporului român din Bucovina.

„Astfel, dintr'o şcoală curat românească, într'o bună dimi-

neață Românii noștri se trezesc cu o școală curat ruteană. In unele sate (românești), oamenii din popor au avut mai multă conștiință națională decât mulți din conducătorii lui. Așà în Ipotești, lupta purtată de popor a ținut 10 ani și toate muncile iadului s'au fost revărsat asupra capului bieților oameni, numai ca să-i abată dela dorul lor de a-și recâștigà limba pierdută.

„Și deabià rezistența cea mai crâncenă, hotărârea de a-și jertfi mai bine vieața decât să nu-și vadă visul împliñit le-a adus școala mult dorită. Și iacă că în Mihalcea se repețește tot această procedură. *Patrusprezece ani sunt decând locuitorii români din Mihalcea cer necontenit școala românească tot în zadar.* Sute de deputațiuni urcă și scoboară scările domnilor, sute și mii de cereri bineîntemeiate se pierd în saltarele meselor domnilor celor mari, *străini*, dușmanii noștri. Comitetul comunal hotărăște de repețite-ori, cu toate glasurile, să se ceară ca să se facă o școală românească, dar toate's în zadar. (Procedura de acì se potrivește de minune cu procedura austriacă, justă, onestă, față de românii din Istria. E doar Austria acolo, e Austria acì. Aut.). Nici nu-i învredniceşte măcar cu un răspuns.

„Ce gânduri trebuie să se nască în capul omului nostru? Prea puțin îi pasă cinstitului nostru guvern austriac! Unde-i dreptatea pe care se reazimă toată împărăția austriacă. Unde-s legile după care trebuie să fie cârmuiți supușii unei țări? Asta îi pasă și mai puțin guvernului nostru austriac, căci față de Valahi nu există nici o dreptate, nici o onestitate, nici o lege în cadrul legilor austriace. Pentrucă în cadrul legilor austriace numai Românii, numai părinții care cresc și îngrijesc de copiii lor n'au dreptul să hotărască de soarta, de viitorul lor, ci alții străini, cari n'au nici un drept, au să le poruncească. Barbarismul guvernului nostru e doară bătător la ochi, dacă o vieață întreagă așteaptă oamenii să li se facă dreptate și factorii competinți, guvernul austriac își bate joc de acești oameni, atunci să nu ne mirăm că nemulțumirea, durerea, revolta ia forme neobișnuite. Când omul știe că școala și învățătorul e plătit din munca lui și vede că această școală e dușmanul său care îi înstrăinează copilul, iar învățătorul e acela care înveninează tinerile mlădițe încredințate creșterii lui, apoi e lucru firesc ca omul să-și caute singur dreptatea pe care nu o poate căpătà dela organele oficiale împărătești care sunt puse pentru aceea în țară ca să vegheze ca drep-

tatea să nu fie călcată în picioare, ba chiar când aceste organe împărăteşti calcă singure în mod bestial în picioare dreptatea Românilor. In Mihalcea s'a fost umplut dejà de mult paharul amărăciunilor, un strop numai şi el trebuià firesc să se reverse. *Şi acel strop a picat zilele aceste.* O deputaţiune de gospodari români s'a fost prezintat zilele acestea autorităţilor şcolare respective, guvernului din Cernăuţi, cerând deschiderea şcoalei româneşti. Acestei deputaţii i-a răspuns Omelian Popovicz, ruteanul cel mai fanatic şi mai obraznic din ţară, fără studii, fără merite, totodată şi omul cel mai agraţiat şi mai vaforizat al guvernului austriac, că în Mihalcea nu sunt Români şi deci nu se poate deschide o şcoală română. Acest răspuns e o perfidie curat austriacă, şi întrece toate mârşăviile posibile, de a răspunde unei deputaţiuni române din un sat curat român, că în acel sat nu sunt Români, ci Ruteni, şi a avut urmarea ca sătenii adunaţi cu sutele, în frunte cu primarul, au mers la şcoala sătească, au dat drumul copiilor acasă, au scos pe învăţătorul rutean din şcoală şi au încuiat şcoala, bătând uşile cu scânduri.

„In Mihalcea e deci de vreo câteva zile *grevă şcolară.* A cui e vina? A sistemului de apăsare practicat deja de 150 de ani faţă de Români. Martore ne sunt gazetele noastre româneşti, că noi de ani de zile am scris pe larg despre toate nedreptăţile criminale săvârşite cu poporul nostru, am atras luarea aminte a dregătoriilor asupra acestor nedreptăţi şi le-am arătat, că iau asupra lor o greà răspundere, dacă nu vor face dreptate. Prezicerile noastre s'au împlinit! De se vor împlinì şi alte preziceri mult mai grave, dacă guvernul nostru prea just, special pentru noi Românii, va urmà a ne tratà astfel de batjocoritor, astfel de barbar ca până acuma, nu ştim încă, dar e timpul suprem, şi le dorim, ca să înveţe guvernanţii noştri prea cinstiţi odată minte şi onestitate, dorim totodată ca şi poporul nostru român să se trezească odată din letargia şi nepăsarea sa în care l-a aruncat existenţa de 150 de ani, de sclavie austriacă.

„Pretindem cu inzistenţă şi în interesul statului austriac, al păcii interne şi al bunului renume ce vrea să-l poarte acest stat foarte perfid, ca acest sistem de apăsare, de nedreptăţi şi de fărădelegi faţă de poporul nostru, să înceteze odată, e destul decând suferim dejà de 150 de ani sub un sistem de o administraţiune care ne-a decretat peirea în folosul popoarelor străine şi mai ales

în folosul Slavilor (Ruşilor), domnitorii viitori ai statului austriac, căci noi Românii suntem pretutindeni pe toate terenele vieţii noastre, nu numai pe terenul şcolar, batjocoriţi şi trataţi în modul cel mai mârşav şi mai barbar, deşì noi Românii suntem acea populaţiune din ţară care prin poziţiunea, prin moşiile şi averea noastră naţională-bisericească, prin aristocraţimea noastră, prin situaţiunea noastră istorică, formăm primul şi cel mai valoros popor din ţară, suntem totodată aceia care prestăm cele mai multe şi mai grele obligăminte pentru stat, tron şi împărăţie".

Dacă voiţi, poftim vă mai dau încă un exemplu : Sunt mii şi mii din repertoriul vieţii noastre prea fericite constituţionale ce o ducem noi sărmanii Românii din Bucovina sub prea nobila Austrie. Faimosul nostru istoriograf şi profesor universitar dela Iaşi, *Xenopol*, acel cu fericirile austriace, ar puteà să le citească.

In apusul jurnal român „Patria" din Cernăuţi, din 21 Septemvrie 1910, No. 74, cetim în locul de frunte, ca articol de fond, sub titlul „*Trăim noi Românii într'un stat constituţional*?" următoarele :

„E o întrebare naivă, care va provocà poate zâmbetul multor cetitori, cari nu cunosc încă soarta noastră şi vieaţa ce o ducem sub acest stat nobil constituţional, căci o ştiu doară şi copiii mici de şcoală, că Austria e, dragă Doamne, un stat constituţional şi că deviza după care dânsa se guvernează, stă doară gravat, dar numai gravat, sus, sus pe frontispiciul curţii împărăteşti din Viena, ce abià se poate cetì, dar numai acolo, : „*justitia est fundamentum regnorum*".

Şi totuş uimiţi de aceeace se petrece în acest imperiu atât de *just*?? special numai cu noi Românii ne întrebăm : Oare lucrurile ce se fac în ţara noastră cu noi Românii se fac pe baza acestei justiţii gravate pe frontispiciul curţii imperiale din Viena? Oare pe baza legilor fundamentale mult lăudate ale împărăţiei, suntem noi nimiciţi sau stăm noi pe baza acestor legi la dispoziţiunea poporului celui mai abject al Europei, la dispoziţiunea Ucrainilor cari prin mijlocirea guvernului nostru prea ticălos austriac fac cu noi ce vreau, cari decretează legi şi porunci în contra noastră, fără ca noi Românii să avem voie a ne urnì. In cele următoare vom arătà pe baza unei întâmplări mai recente, din atâtea mii de întâmplări şi atentate ticăloase făcute la drepturile noastre sfinte naţionale, că întrebarea noastră — lucru foarte întristător — are un fond prea real.

Lipsa de interes care o au arătat conducătorii noştri foarte

mari patrioţi şi naţionali din gură, pe la alegeri şi pahare cu vin, în satele periclitate de slavism şi mijloacele perfide și condamnabile de care s'au uzat şi se uzează totdeauna guvernul nostru austriac prea cinstit faţă de noi Românii, prin instrumentele sale ticăloase din care fac parte şi Ucrainii, au făcut ca până astăzi să pierdem multe, multe sate româneşti, preste jumătate din întreaga Bucovină. Acest dezastru naţional proiectat, planat şi condus cu atâta înfocare, cu atâta tenacitate austriacă, a guvernului nostru ameninţă să ne îngroape cu totul, atunci ne-am trezit niţel, ca să adormim iarăş, şi am rămas uluiţi de pierderile colosale ce le-am suferit până astăzi. Regiuni întregi, districtele Vizniţi, Coţman, Cernăuţi, Storojincţ, Seret, ba acuma chiar şi Rădăuţul, Solca, Suceava şi Câmpulungul sunt pe cale de a fi rutenizate. Pe furiş, prin fraude, prin minciuni, prin teroare, înşelăciuni, prin maltratări, prin toate mijloacele cele mai ticăloase şcoalele româneşti se prefăcură în şcoli rutene, iar românii rămâneau fără de nici un învăţământ românesc.

Astfel sate, comune întregi, întreaga ţară se rutenizează cu forţă sub egida puternică, sub pajura cu două capete al prea nobilului imperiu austriac. Astfel înfăţişăm astăzi și *Ciahorul*, satul aproape cel mai românesc din Bucovina, răpit prin concursul prea ticălos al guvernului, de ghiarele slavismului moscovit-ucrain. Ciahorul, întregul sat românesc de preste 2000 de locuitori are astăzi numai şcoală ruteană susţinută numai prin mijloace artificiale însă guvernamentale, căci pe când pentru un număr de elevi români de 20 ori mai mare decât cei obscuri de puţini şi aceştia adus numai cu silă şi în mod perfid de preste graniţele Bucovinei, nu există nici un învăţător român, învăţătorii ruteni sunt peste număr şi preste cerinţă, stând degeaba, asmuţând numai poporul pentru cauza ruteană şi storcându-l de parale, care e obligat să plătească pe aceşti agitatori ucraini şi trântori ai instrucţiunii publice după modelul nobil austriac.

Temându-se ca în anul acesta să nu rămâie şcoala rutenă fără elevi, inspectorul rutean al Cernăuţului, *Kupceanko* a comis o ilegalitate teribilă, oprind pe conducătorul şcoalei din Ceahor de a face înscrierile, drept ce-i comportă după lege, rezervându-și acest drept lui.

La înscrierea la care au azistat şi inspectorul român (inspectorul român numai de formă cu care se unge ochii Românilor

şi ai altor oameni scurţi de minte), Kupceanko s'a purtat în modul cel mai brutal, decretând contra voinţei părinţilor şi trecând *preste protestul inspectorului român* (atunci ce valoare are inspectorul român) care erà uimit de nelegiuirile ce se comit. E ceva nemaipomenit şi de necrezut, unic în felul său pe tot rostogolul pământului, ca să se desconsidere într'un àşà mod dreptul natural şi sfânt al părinţilor de a hotărî ce şcoală are să urmeze copilul său. E cea mai brutală înăbuşire a libertăţii omeneşti şi o procedură nevrednică de un stat civilizat şi care se laudă înaintea lumii că e constituţional. E ceva ce nu se face nici în Congo, la mâncătorii de oameni.

Dar seria nelegiuirilor nu se opreşte acì. Inspectorul rutean neputând finalizà înscrierea, decretează ca toţi părinţii ai căror copii cari n'au fost înscrişi **trebue** să apară în biuroul D-sale în Cernăuţi. Cu ce drept se va întrebà lumea mirată? Fură ţăranul vremea în timpul verii, când e lucrul cel mai greu, ca să umble dela vânturile de dragul D-lui inspector rutean? Totuş oamenii stăruind ca să străbată dreptatea s'au prezintat cu copiii lor în biuroul inspectorului. Rezultatul înscrieriei a fost că s'au fost anunţat pentru secţia română 68 de elevi, iar pentru cea ruteană abia 12.

Inspectorul rutean care ţipă că nu poate doară să susţie o clasă cu 10 elevi (va să zică nu dorinţa părinţilor şi interesele poporului român hotărăşte, ci interesele rutene şi puterea rutenă arzătoare, planul nimicirei a Românilor, a prea nobilului nostru guvern austriac) s'a gândit ce e de făcut ca să păstreze caracterul oficial rutean impus cu deasila satului deplin român, Ceahorului. Şi a găsit inspectorul rutean cu ajutorul prea bun a prea nobilului guvern austriac un mijloc foarte bun. Cu data de 7 Septemvrie, 41 de gospodari români din Ciahor, cari au înscris copiii lor în şcoala română au primit următorul **ucaz** în limba germană: „Cu prilejul înscrierii copilului D-tale în ziua de 30 August 1910 (urmează numele celor 41 copii obligaţi să cerceteze şcoala română), ţi-ai exprimat dorinţa ca copilul D-tale să fie înscris în secţia românească. *Consiliul* şcolar districtual nu poate ţineà seamă de această dorinţă a D-tale, pentru că s'a dovedit cu ocazia constatării cunoştinţelor limbistice ale copilului D-tale, care s'a făcut de inspectorul rutean şi *român* (ceeace nu e adevărat, inspectorul român nici n'a fost înştiinţat) în 30 August 1910, că

acesta cunoaşte numai limba ruteană şi deci nu va puteà urmà învăţământului în limba română (Adr. No. 12012 şi Ad. No. 12021).

Eşti deci provocat sub ameninţarea pedepselor şi a consecinţelor legale în caz de împotrivire, ca să trămiţi copilul D-tale în secţia ruteană a şcolii deacolo". Iată legile austriace din Bucovina pentru Români. Ele sunt cu totul arbitrare, barbare, sunt despotizmul guvernului austriac faţă de Români, deci iată *rutenizarea oficioasă cu forţă a românilor din Bucovina.* Dar noi ne mai întrebăm. Să ne arate guvernul nostru prea cinstit când s'a întrunit consiliul şcolar districtual ca să se primească hotărîrile cuprinse în acest act? Guvernul nostru austriac prea ticălos ca să ajungă cu orice preţ la ţinta sa *aderă „nimicirea noastră*" nu se ruşinează a decretà şi minciunile cele mai grosolane ! ! Deci ne întrebăm iară cu o inimă sângerândă : Trăim noi Românii din Bucovina într'un stat constituţional?..... Nu ! de o mie de ori nu ! Şi aceasta o va afirmà fiecare om onest."

Deci iată cum arată constituţia austriacă, iată fericirile Românilor din Bucovina. Deci D-le istoriograf renumit a Românilor, D-l Xenopol pofteşte de a le preamărì, de a le adorà acele fericiri după cum ţi-e datina şi ştiinţa D-tale superfiţială, deşì Bucovina îţi stă la nasul D-tale? Şi acesta e numai un caz din zeci de mii.

Dar această bunătate grandioasă a Austriei faţă de noi Românii nu o deplângem numai noi, ci o descrie cu durere chiar şi un neamţ austriac, contele de Bellegarde, fost prefect (căpitan districtual) în Suceava, şi delegat ales de Români în parlamentul din Viena, cu ocaziunea unei interpelări adresată Ministrului de justiţie din Viena, făcută la anul 1909 şi publicată în foaia germană „Reichspost" din Viena.

El zice între altele următoarele : „....Austria se pleacă întotdeauna înaintea jidovinismului care e foarte puternic. Faptul acesta trebuie să-l înţelegem cu atât mai mult, de oarece ştim, că Bucovina a fost stăpânită mai bine de 30 de ani de către liberali. Pe când în alte ţări stăpânirea primejdioasă a liberalilor a fost la vreme îndepărtată, Bucovina noastră a suferit lung timp încă un jug nenorocit. Câtă vreme Bucovina a fost stăpânită de liberali, care îi sprijiniau foarte mult pre jidani despre care se credeà că sunt de mare folos pentru ţară, în timpul acesta erau ei ciuciuliţi şi ocrotiţi, asà că aproape fiecare diregătorie se închinà acestui neam a lui

Israil. Mai e o pricină foarte vajnică despre care în ţările din apus nu se ştie. Până în 1904 toate alegerile le făceà numai stăpânirea. Stăpânirea numià candidaţii şi căpitanii trebuiau să lucreze ca să fie aleşi aceştî candidaţi. Vai de acel căpitan care nu-şi da silinţă să fie aleşi candidaţii stăpânirii. Pedealtă parte căpitanul aveà glasurile jidanilor, pedealtă parte tot jidanii lucrau şi-i sprijiniau pre căpitani. Stăpânirea, la rândul ei, cătà să-i înlesnească pre jidani, să le îmbunătăţească starea lor pe spatele, pe sângele creştinilor şi mai ales a poporului român dela ţară. Legile împărăteşti care împiedecau gheşefturile jefuitoare ale jidanilor, nu erau îndeplinite şi băgate în seamă de stăpânire.

Jidanii se străduiau să facă la alegeri totul pe placul stăpânirii, în schimb jidanii erau sprijiniţi şi ocrotiţi de toate dregătoriile. E lucru vădit că jidanii să nu fie nicidecum stingheriţi şi împiedicaţi de a-şi face în toată voia şi cu sprijinul tuturor dregătoriilor gheşefturile lor, căutau întotdeauna să facă alegerile pe placul stăpânirii. In 1904 s'a rupt cu trecutul ruşinos şi la orice neplăcere ce i se făceà jidanilor din partea stăpânirii sau a altor dregătorii strigau ei în gura mare : „Guvald'' ! „Doară noi (jidanii) am ţinut întotdeauna cu stăpânirea''. Nu erà uşor să-i faci pre jidani să înţeleagă că legea e şi pentru dânşii şi că s'au trecut vremurile când era cruţaţi de asprimea legilor.

Aşà deci, a gospodărit stăpânirea austriacă într'o ţară, ai cărei locuitori băştinaşi, Românii, trăind mai înainte de vremea Austriei în o stare fericită, a ajuns dejà pe o treaptă materialmente şi moralmente de tot decăzută, drept progres adus de cultura austriacă. Ţara aceasta e megieşe cu Galiţia răsăriteană, cu Rusia şi cu Moldova în cari foiesc jidanii ca în un muşiroi. Bogăţii mari şi frumoase ca în ţara aceasta, Bucovina, nu se găsesc nici într'o ţară din întrega împărăţie. (Deaceea au răpit-o Austria, cu călcarea tuturor drepturilor fireşti şi omeneşti, dela sărmana Moldovă, deaceea s'au înăpustit în ea toată aruncătura omenească din Austria, deaceea a devenit Bucovina una din coloniile cele mai supte şi mai nenorocite din toată lumea. Aut). Din pricina stăpânilor şi a slujbaşilor jidoviţi care siluiau voinţa poporului la alegeri, împrejurările s'au înrăutăţit şi mai tare. Pe când celelalte ţări ale împărăţii noastre erau mai luminate şi mai înaintate, (dar cine e de vină? Ne aflăm doară dejà de 150 de ani fericiţi sub Austria, renumita purtătoare de cultură şi civilizaţiune !

Aut.), pe noi ne-au cuprins ghiarele ucigătoare ale jidovismului. (Aceasta e cultura austriacă, e guvernământul austriac. Aut.).

Stând astfel lucrurile, nu încape îndoială că stăpânirea austriacă în Bucovina a fost cu totul în mâinile jidanilor. Gospodăria cea foarte reà de mai bine de 40 de ani (dar eu zic cea barbară şi foarte reà de 150 de ani. Aut.), au săpat rane adânci în inima poporului şi o neîncredere profundă şi foarte îndreptăţită l-a cuprins pre poporul român împotriva stăpânirii austriace, care aparţine numai neamului jidovesc. Poporul creştin şi mai ales cel român crede că orice face stăpânirea, face numai de dragul jidanilor.

Stăpânirea austriacă a săvârşit grele, chiar foarte grele păcate îndecomun cu toată administraţiunea ei foarte defectă, foarte nedreaptă faţă de Românii din Bucovina. Cu toate acestea poporul e patriotic şi credincios împăratului. (Da, sclav şi dobitoc fără conştiinţă de sine. Aut.). Aceasta se datoreşte faptului că mişcarea naţionalistă în Bucovina e abià în faşă, şi apoi că, împrejurările nu l-au ademenit până acum pe poporul băştinaş. In timpul din urmă şi la noi mişcarea naţionalistă ia un avânt tot mai mare, iar în ţările învecinate peste noapte se pot schimbà lucrurile, ne pot amar surprinde. (Cred şi eu că atunci va fi cu totul altfel. Aut.). Pe dealtă parte simţul naţional şi schimbul de vederi se dezvoltă din ce în ce tot mai mult; fiind aşa, simţul patriotic şi dinastic al poporului e ispitit într'un mod de tot îngrijitor. Aceasta se poate întâmplà cu atât mai uşor la Românii din monarhia noastră, cari sunt cei mai rău şi mai nedrept trataţi din toate popoarele Austriei, drept răsplată pentru bunătatea, pentru loialitatea şi credinţa lui faţă de tron şi împărăţie.

Românii din Bucovina sunt aproape pe jumătate înghiţiţi de puhoiul slav, şi aceasta cu ajutorul, cu mijlocirea guvernului austriac, care puhoi a pus mâna pe partea de miazănoapte a Bucovinei; apoi jidovimea i-a încălicat şi subjugat, tot cu ajutorul şi cu mijlocirea guvernului. Mai bine de 90 *la sută din gospodăriile ţărăneşti sunt îndatorite la jidani, aşà că mulţi din Români părăsesc ţara şi toate fericirile austriace şi pleacă la America, lăsând un gol în urma lor pe care îl umplù puhoiul slav din Galiţia. Intreb? E oare în interesul statului austriac ca să se înmulţească, ca să se întărească slavismul mai ales rusismul pe contul Românilor, pe contul unui popor atât de (blând) credincios imperiului? Astfel a*

devenit Românii băştinaşi prin indolenţa guvernului, iobag la jidani; (precum este el dejà de mult de 150 de ani, rob al Austriei. Aut.) *mulţi ani va fi poporul român încă robul jidanilor, căci sub administraţiunea prezentă a guvernului nu este nici speranţă pentru îndreptarea acestei stări foarte triste. Românii din Ungaria şi Ardeal s'au răsculat odinioară împotriva „naţiunii" ungureşti, în urmă au fost ei aruncaţi în mâinile ungurilor, tot de către politica foarte detestabilă a guvernului central din Viena* (şi a bunătăţii prea mari a tronului din Viena pentru poporul român. Aut.), *iar astăzi sunt ei cu totul părăsiţi şi nedreptăţiţi de Austria pentru care au vărsat ei adeseori sângele lor, iată cu ce s'au ales Românii în timp de 150 de ani.*

Amintirile unui trecut strălucit, vecinătatea cu regatul român care şi el se desvoltă, deşi cu regret de zis numai foarte încet, vechiul cântec de credinţă şi recunoştinţă de odinioară şi de acum şi neîncrederea mare faţă de stăpânirea austriacă sunt o pricină că Austria să ţie seamă de toate acestea; căci şi la noi începe poporul să *gândească*, să cumpănească, să trăiască şi să facă politică. Au trecut timpurile, să zicem graţie lui Dumnezeu, când stăpânitorii, când guvernele tratau poporul ca pe un dobitoc, şi când poporul se lăsà ca un dobitoc ca să se facă toate cu el, ca să se taie din el chiar (bucăţi de) carne şi oase. Pe cât a fost şi mai este încă Românul din Bucovina încă austriac şi dinastic în inimă, să caute deci şi să se îngrijască guvernul austriac şi dinastia austriacă ca pe cât este Românul din Bucovina încă austriac şi dinastic, să rămâie şi să nu-l înstrăinăm cu sila dela inima noastră.

Pentru a înlăturà relele foarte amare ale trecutului covârşită de Austria în această ţară, datoria fiecărui austriac este să îngrijască şi să lucreze după puterile sale, ca să întărească încrederea în stăpânire. Nicăiri nu se simţeşte mai tare nevoia de încredere ca în justiţie.

Cu aceasta am avut în vedere numai împrejurările foarte detestabile ale justiţiei din ţară, abstrăgând deocamdată toate celelalte defecte foarte grave şi ruşinoase în administraţiunea noastră din Bucovina. Eu zic D-lor: „Caveant Consules", ca să nu fie în urmă prea târziu." Ei! poftim D-le Xenopol, iată fericirile D-tale austriace, contrazise şi de un neamţ austriac, care a expulzat pre Iorga din Bucovina.

E un exemplu foarte rar, (e unul din un milion) din amarul

puhoi al veneticilor din toată Austria ce vin în sărmana noastră ţară cu o falcă în cer şi cu alta pe pământ cu gând ca să o soarbă în o lingură, care să vorbească atât de sincer şi atât de just pentru poporul român din Bucovina, ca acest bărbat rar.

Iată scopul sublim pentru ce varsă Românul bucovinean sângele său pentru Austria. Nimicire acasă, nimicire pe câmpul de răsboiu, nimicire pretutindene. Şi totuş vreà să fie el sclav şi robul acestei Austrii.

Aşà a fost Românul precum vedem totdeauna şi pretutindene, tot rob şi sclav, tot slugă la dârloagă, prestând servicii mari, nenumărate tuturor popoarelor, tuturor străinilor, tuturor duşmanilor săi, nimicindu-se prin sine. Dacă trecem Nistrul găsim precum am amintit mai sus, centre de populaţiune românească resfirată până dincolo de *Cherson* şi întinzându-se până spre *Caucaz*. Şi acì nu e vorba de o populaţie venită acolo de câteva decenii, ci de o populaţie băştinaşe. Acelaş lucru în *Peloponez*, în *Morea*, iar dincolo de Tisa până în ţinuturile locuite de *Velci*. Explicaţia acestui imens număr de români se găseşte în existenţa de odinioară a unui imperiu pelasgic—cel mai mare imperiu pre care l-a cunoscut vreodată Europa şi ai cărui locuitori, pelesgii erau protolatini.

E de pus în evidenţă imensele servicii pre cari domnii români le-au adus creştinităţii din întreaga Europă împiedicând înaintarea Turcilor. La Racova, unde Mohamed I e învins şi fugărit de Ştefan-cel-Mare, şi la Valea Albă. Pretutindene se afirmă sacrificiile pre cari le fac Românii pentru o cauză străină sau pentru o causă care nu erau a lor. Dar mai mult. Când Grecia a fost zdrobită de Turci, şi când Atena ajunsese mai rău decât un sat, Şerban Cantacuzino, fostul domnitor al Munteniei, permite înfiinţarea unei academii greceşti în ţară cu sângele şi cu munca românească pentrucă nu erà român ci grec. Acì în Muntenia şi la Iaşi în Moldova se regenerează cultura grecească. In formarea celor trei imperii bulgare Românii au un rol precumpănitor. In secolul al 15-lea bulgarii cad sub dominaţiunea turcească după 4 secole, ei capătă din nou libertatea şi ei şi-o făuresc pe pământul sfânt al României şi tot numai cu sângele românesc.

Am văzut mai departe cum toate statele străine în cari locuiesc românii, au beneficiat de virtuţile, de spiritul, de

munca, de sângele Românilor, în scurt de tot ce are Românul, chiar şi de viaţa lui.

Aşà a fost Românul în tot trecutul său până astăzi dejà de atâtea secole pline de dureri şi de suferinţe pe rând: visteria Greciei, hambarul Turciei, forţa culturală a Rusiei, cazarma Austriei, propteala cea mai bună a tronului anemic în veci clătinător şi primejduit, din Viena, întemeietorul statelor balcanice, element de civilizaţiune şi de reînălţare, de îmbogăţire materială şi spirituală a Ungurilor, element constituitor şi de formare al poporului sârbesc, susţiitorul conştiinţei naţionale, a culturii şi a religiunei (credinţei) slavone a Bulgarilor şi a Sârbilor, eliberatorul şi reînvietorul Bulgarilor, exemplu de iubire de neam al Polonilor, etc,. etc.... în scurt forţa cea mai ageră de rezistenţă, hrana cea mai bună de întărire de progres ale tuturor popoarelor înconjurătoare, un fel de gunoiu de îngrăşare ale tuturor organelor străine, un „*Culturdünger*", precum ne numeşte cu atâta batjocură guvernul austriac şi „*Culturtraegerii*", adică „gunoiul" şvabo-evreo-austriac ce vine la noi ca puhoiul glodos, ca lăcustele hamnisite din vestul Austriei spre a ne jupuì, spre a ne despoià; dar totdeauna pentru sine însuş stagnaţiunea şi nimicirea noastră proprie.... şi tot el, Românul bietul, această fire blândă, bună, *îndelungrăbdătoare*, altruistă, care munceşte şi produce numai pentru alţii, şi nimic pentru sine, au rămas drept recunoştinţă, desconsiderat, espatriat, despreţuit, rob, huiduit, luat la goană, ba chiar şi omorît, de toate acele neamuri cărora el, în bunătatea sa fără margini, le-a ajutat, le-a prestat fapte mari, i-a scăpat dela moarte,.... tot el a rămas de batjocoră pentru toţi veneticii străini, pentru tot gunoiul omenimei. Pe lângă toate aceste fapte mari, şi tocmai de aceea, a rămas el tuturor acestor state şi popoare, tot cel mai rău şi mai ticălos, şi mai bagatelizat, de şi el, Românul, le-a dat vagabonzilor pribegiţi pe la noi o patrie, hamnisiţilor belşug, flămânzilor hrană şi îmbuibare, hapsinilor (hapsiniburgilor) averi, măriri, onoare, etc.... Tot el, Românul, a rămas tuturor acestor litve păgâne, acestei aruncături omeneşti, tot cel umil, supus, împilat, rob, sclav, fără drepturi, supt şi strivit, deşi el a fost acela care i-a ridicat pe toţi aceştia—viscoliţi de toate furtunele şi nevoile timpurilor în ţara noastră,—din gunoiu, din putreziciunea lor în care zăceau, la vieaţă şi mărire. Ba mai mult încă, aceşti barbari, aceşti corupţi ne falsifică chiar şi istoria în modul cel mai obraznic,

numai ca să n'aibă lipsă de a ne mulţumì sau de a ne recunoaşte meritele şi sacrificiile noastre mari ce le-am prestat lor.

Adevărat e ! Fiecare popor îşi are soarta ce şi-o merită. Istoria popoarelor, legile în natură, nu cunosc nici graţie, nici recunoştinţă, ci numai fapte, fapte nude, aspre, pozitive, numai acţiuni energice, severe sau mizerabile, ticăloase. Dar faptele, acţiunile istorice sunt pentru aceea acì, ca să învăţăm din ele. Severe şi aspre sunt legile naturii, dar pentru aceea suntem noi datori să luăm cont de ele. Legea universală, legea cauzalităţii nu-l cruţă pe nimeni, cu atâta mai puţin pe acela care nu învaţă nimica în toată vieaţa sa, nici din păţeniile sale, nici din ale altora ; nu-l cruţă pe acela care e decăzut, mişel, ticălos, indolent care e dejà putred, care n'are energie şi putere de vieaţă în sine, căci evoluţiunea (dezvoltarea) în univers, în lumea organică, nu se face prin organismele putrede, decăzute, pierdute, ci prin cele mai bune, mai demne pentru supravieţuire ; pe când pe altă parte bunătatea, mila, consideraţiunea, oportunismul, servilismul, egoismul, umilirea de sine, etc... ce le întrebuinţăm adeseori în luptele noastre amare şi grele pentru existenţa noastră etnică, atunci când acea luptă trebuie să fie purtată cu toată forţa, cu o mare însufleţire pentru menţinerea vieţii unui întreg popor, şi când un popor întrebuinţează drept arme de luptă servilism, înjosire, gudulire, consideraţiuni servile, josnice, degradatoare, atunci când este el asasinat..... atunci.... atunci aceste aparenţe sunt simptomele cele mai triste şi cele mai sigure de decadenţa şi de peirea acelui popor. Şi aceasta e astăzi dejà poporul român.

Şi un atare popor, dacă piere, lumea n'a pierdut nimic cu peirea lui, ci din contră, dânsa (lumea) se mântuieşte de un organism putregăit, decăzut, care împrăştie numai miazme contagioase, veninoase în jurul său şi împiedică dezvoltarea şi înaintarea altor organisme în mersul lor evoluţionar, împiedică progresul lumii, ceeace legea universală a evoluţiunii nu o permite.

Dacă dar din timpurile cele mai dintâiu ale existenţei noastre până astăzi ar fi fost la noi simţul pentru lepădarea de sine, simţul de jertfă, numai în interesul neamului nostru, simţul de călcarea sub picioare ale tuturor ambiţiunilor personale, când erau în joc interesele vitale ale ţării şi ale întregului popor românesc, dacă am fi posedat totdeauna calităţi sublime, precum le-am avut odată, dar numai pentru un scurt timp, sub domni mari

providenţiali, când ne-am apărat moşia de cotropirea străină, desigur că am fi rămas astăzi moştenitori ai unei mari şi puternice împărăţii româneşti. N'am aveà să privim astăzi cu atâta durere şi îngrijire la suferinţele fraţilor subjugaţi de toate neamurile înconjurătoare, precum : Nemţi, Unguri, Ruşi, Poloni, Ruteni, Muscali, Sârbi, Bulgari, Greci, etc. unul mai barbar şi mai păgân, mai sălbatic decât altul, cari întrece unul pe altul în nimicirea elementului nostru românesc.

Deci duşmanul neamului nostru l-am avut, şi-l avem necontenit în noi înşine, în gândurile, în sentimentele, în acţiunile noastre proprii. Acolo îşi face el sălaş ascuns şi de acolo ne ţine supuşi şi umiliţi ca pre nişte sclavi, fără voinţă şi fără putere. De acolo trebue să-l scoatem printr'un lung asediu şi lupte zilnice şi cine voieşte ridicarea poporului românesc în secolul al XX-lea trebue să înceapă lupta cu sine însuş, împotriva păcatelor sale proprii pre cari parte le-am moştenit din timpuri îndepărtate, parte leam primit prin molipsire de la lumea străină, dela mediul înconjurător. Trebue omul să se mântuiască mai întâiu pre sine spre a se puteà apoi gândì şi la mântuirea altuia.

Pârvan, profesorul universitar din Bucureşti, zice, în acea privinţă în conferinţa sa ţinută la Vălenii-de-Munte, vorbind despre *solidaritatea naţională*, următoarele : „Pentru a puteà străbate biruitori prin veacuri trebue să fim solidari în bine şi în necazuri. Dacă în trecut am suferit atâta, vina este a lipsei de unire care a domnit între noi. Şi astăzi acest păcat crasează mereu între noi. Dar dacă iertăm păcatele trecutului, nu putem fi îndurători cu ale prezentului. Nu putem privì nepăsători la cei cari, din interese josnice personale, seamănă vrajbă, uitând de interesele superioare ale acestui neam.

„Prezentul nostru nu este din cele mai strălucite. Şi aceasta din vina noastră proprie. Prea facem pre diplomaţii[1]). Prea ne uităm la vorbele frumoase ale diplomaţilor, cari ne aduc mereu înainte menţinerea statului quo. Statul quo ? Să tolerăm şi mai departe *exploatarea economică a noastră şi îngenunchiarea milioanelor de Români din afară de regatul liber*? Statul quo nu însemnează altceva decât tolerarea şi mai departe a nimicirei neamului nostru, care

1. Prea ne rupem după testemonie, batjocurătoare, ridicole, de bună purtare, de pe la diplomaţii străini, şi de pe la nemernica Europă demimondă.

e rob pe la stăpâniri străine, e tolerarea a împiedicărei desvoltărei fireşti a spiritului fraţilor noştri ce gem sub sclavia stăpânirilor străine. Să tolerăm oare ca ei să fie priviţi ca o masă din care se recrutează ostaşii ideilor străine? Câteva cazuri : Nu au voit Ungurii să ni-l ia pre doctorul Babeş? In alte împrejurări, care ar fi fost soarta lui Vlaicu? Dacă păcatele trecutului ne-au făcut să pierdem pe Cantemireşti, cari au fost iniţiatorii literaturei ruse, azi nu mai putem tolerà aşà ceva.

„Ce trebue deci să facem pentru a nu mai păţi ca în trecut? Bărbaţii noştri luminaţi au datoria de a arătà paguba neamului întreg prin pierderea elementelor de valoare. Trebue făcută *educaţia naţională*, nu numai a generaţiei tinere, ci şi a bătrânilor, a bărbaţilor copţi. Să se semene încrederea și dragostea între fraţii din diferitele părţi ale pământului românesc. Să-i câştigăm pre toţi pentru cultura românească. Dacă azi în Bucovina elementul românesc *stă aşà de rău*, dacă acolo cauza română e aproape pierdută, cauza este a se căutà în cultura străină, care a corupt cu desăvârşire firea română din acea sărmană nenorocită ţară, care a nimicit aproape cu totul idealul naţional, mai ales în clasele cele aşà numite inteligente, aşà numite culte, productul foarte trist ale acelei culturi străine, Aceleaşi ravagii le face cultura străină în Ungaria, în Basarabia, în Serbia, în Bulgaria, în Grecia, şi în Turcia, pretutindene sub stăpâniri străine.

„In fiecare zi vin probleme noi de rezolvat, cari cer mijloace noi, tactică nouă. Pentru aceasta trebuesc oameni hotărîţi, cari să nu caute la certificatele diplomaţilor, căci marile reforme în vieaţa omenirii nu le-au făcut diplomaţii, ci entuziaştii. Acei nebuni, cari nesocotind şiretlicurile diplomatice, la un moment dat, au săvârşit adevărate minuni."

Să nu credem că în ziua de azi nu se pot face minuni. Ba da ! se pot face. Ca şi în trecut, tot aşà şi azi un entuziast poate ajunge la rezultatele cele mai mari. A venì cu reţete diplomatice în calea entuziasmului e o greşală. Când o falangă de credincioși fanatici, luptă pentru o ideie, luptă cu dezinteresare, să ştii că va învinge, iar diplomaţii trebue să se închine în faţa actelor lor ca în faţa unui fapt îndeplinit. Pentru toate se cere însă *iubire reciprocă* între fraţi şi credinţă nestrămutată în puterea sufletului, în puterea geniului nostru naţional. Nu trebue să lăsăm să ne cucerească străinii forţele noastre sufleteşti, să ne exploateze pe toate căile

material şi moral şi inima şi conştiinţa, şi simţul de datorinţă faţă de neamul nostru, ci să ni le apărăm toate aceste calităţi, toată firea noastră română faţă de toate curentele străine cu toată energia unui popor vrednic şi demn de o vieaţă mai bună. Un program de ordinul cultural executat cu sfinţenie ne asigură în primul rând păstrarea acestor energii".

Până acum am constatat, că în întreg cuprinsul pământului Românesc nu există acea unitate de gândire şi de aspiraţie, ca la alte popoare, nici ca la acele popoare născute de ieri şi aduse la viaţă de noi înşine precum : Bulgarii, Grecii şi Serbii, că nu se aude acel freamăt care ne trezeşte în preajma clipelor hotărîtoare ale istoriei.

Fiecare popor în desvoltarea sa naţională, politică, economică, culturală cată să-şi adune toate fracţiunile într'un singur trup şi să-şi întrebuinţeze toate forţele într'o singură direcţie căci numai astfel îşi poate el desfăşurà şi cultivà în deplina libertate şi neîmpiedicat de alţi factori, de duşmanii lui, toate energiile toate facultăţile sale spre folosul său şi a omenirei întregi. Acesta e adevărul suprem al vremilor noastre şi de bună seamă cu mult superior ideilor confesionale cărora totdeauna le sunt impuse anumite cadre restrânse, şi faţă de el, toate actele şi intervenţiile diplomaţilor, cad nerepresintând decât o minciună convenţională, menită peirei prin însăşi firea ei. Şi avem noi oare un suflet atât de mic, încât să nu putem cuprinde acest adevăr esenţial? Oare un neam atât de tânăr şi viguros ca noi, precum ne lăudăm a fi, să n'aibă puterea de a susţinea o sguduire, fie ea şi cât de grozavă pe urma căreia însă îi vor sporì însutit condiţiile de viaţă şi de desvoltare? Preferă toţi o vieaţa ruşinoasă, o existenţă sprijinită pe un compromis minciunos, pentru a-şi păstrà „echilibrul" şi a-şi ferì nervii de o zguduitură prea mare?

Suntem noi într'adevăr atât de infami? Inţelegem că orcui îi e greu să se scoale din trândăvia încolţită în el, până ce nu-i impune rău nevoile şi suferinţele, şi poporul nostru, adică conducătorii salvatori ai lui, să fie singurul, care la auzul bubuitului de tun, să nu tresară, să nu se mişte, cuprins de o indolenţă animalică? Oare cu mişcarea dela 1848 ne-am încheiat şi menirea istorică?

Abià prin o propagandă intensívă şi sistematică vom ajunge

o forţă conştientă, disciplinată şi entuziastă până la extrem — atunci nu va trebuì să ţinem seama de tiradele pline de cinism ale oligarhilor, nici de notele diplomatice sau ale ziariştilor jidani, ci cuprinşi de o adevărată iubire de neam şi însufleţire ne vom urmà calea drept spre culme. Libertatea naţională, culturală e supremul adevăr ale vremurilor noastre.

Tot astfel poporul românesc şi mai ales cel din regat, care ne stă ca conducător în acţiunile noastre naţionale, ca far de lumină pentru vieaţa noastră naţională, nu numai prezentă, ci şi viitoare, dacă vrea el serios dezrobirea fraţilor de peste hotare, trebue mai întâiu să se vindece pre sine însuş de păcatele care îl rod amar, amar, care istovesc cele mai minunate forţe vitale. Altfel cele mai drepte şi mai mândre din aspiraţiunile noastre naţionale vor trece ca un fum, vor trezì numai zâmbetul de dispreţ al duşmanilor noştri, cari se vor uità la ele, ca omul sănătos şi voinic la lamentaţiunea unui bolnav pe patul agoniei...... altfel vom fi osândiţi să auzim insultele cele mai sângeroase până şi din gura acelora pre care i-am servit până la slugărnicia cea mai ruşinoasă, pre cari i-am admirat până la nebunie şi maimuţărie.

„La Roumanie est le pays où les fleurs n'ont pas d'odeur, où les fruits n'ont pas de sapeur, où les femmes n'ont pas de pudeur et ou les hommes n'ont pas d'honneur" =România e o ţară unde florile nu miroase, unde fructele nu sunt gustoase, unde femeile n'au ruşine şi unde bărbaţii n'au onoare. Şi n'a fost nici măcar un Neamţ, un Ungur, un Sârb, un Bulgar sau un Grec care a batjocorit astfel neamul nostru românesc, *ci tocmai un francez*, pentru cari cei din România au o adoraţiune şi veneraţiune nebună şi până la frenezie. A fost un membru al acelui popor cult, care e din neamul latin şi rudă cu noi, şi totuş ne poartă atât de mult interes pentru poporul latin dela Dunăre, încât chiar inteligenţa ei, încât mulţi, *mulţi* din clasa cea mai cultă confundă cu cea mai mare uşurinţă România cu Bulgaria, ba chiar cu Turcia. Deci nici nu ştie unde, în care parte a lumei ne aflăm.

Aşà vorbeşte despre România, naţia cea mai nobilă franceză a cărei datine, obiceiurile, deprinderile cele mai rele şi mai imorale le-am făcut naţionale, a cărei limbă am introdus-o în case, în familia noastră, în toate conversaţiunile noastre, ba chiar şi în *teatrul nostru naţional* (cazul revoltei studenţilor şi scandalul la Teatrul naţional din Bucureşti din anul 1906), drept limba cea mai

cultă şi mai nobilă de pe lume, negreşit mai nobilă şi mai scumpă de cât limba noastră proprie românească cu care ne-am născut şi ne face să fim români, şi care ar trebuì să fie pentru noi un tezaur scump şi nepreţuit, naţional, tezaurul cel mai scump, dar pre care îl aruncăm cu dispreţ dela noi, şi-l călcăm sub picioare în folosul unei culturi decăzute, depravate, franceze, o copie amară din „fobourgul latin" din Paris, călcând în picioare fiinţa noastră românească de dragul unei culturi franceze foburge decăzute, condamnate şi alungate chiar de francezi. Şi aceasta o fac semi-culţii şi semi-învăţaţii din România, toţi cei cu o creştere străină, toţi cei înstrăinaţi de neamul nostru, asemenea semi-învăţaţilor şi semi-culţilor români din Bucovina, cari calcă tot aşà cu mare dispreţ şi indolenţă tot ce e românesc, chiar şi *limba lor română*, în hiper-adoraţiunea lor nebună pentru tot ce e *german* pentru tot ce e *străin*.

Aceasta e situaţiunea fericită, trainică, solidă, de azi a Românilor de pretutindeni şi judecând acest *prezent* ticălos, decăzut, putem numai cu groază privì la *viitorul* şi mai ticălos şi mai decăzut ce ne aşteaptă.

Un popor care a suferit atât de mult prin faptul situaţiunii sale geografice şi chiar a originei sale latine, un popor care n'a avut decât restrişti şi suferinţe, prin timpuri de 1800 de ani, când îl cunoaştem însă mai de aproape, ne surprinde deopotrivă faptul că el a putut să mai reziste în astfel de cumplite împrejurări, şi că a putut încă să mai facă în acest timp aceea ce a făcut, şi să contribuie şi la cultura, pot zice generală a omenirii, la binele şi prosperarea popoarelor vecine în modul precum am arătat mai sus. Acest strămur de a se sacrificà pentru alţii în mod atât de dezinteresat, desconsiderându-se chiar şi pre sine însuş cu atâta bunătate de inimă, cu atâta simţ altruistic, e o aparenţă ce nu se află îndecomun la nici un alt popor din lume, dar care calităţi constituie totodată şi toată nenorocirea, toată pieirea noastră. Iată ce spune un străin, Dr. M. Friedwagner, fost profes. de limbile romanice la Universitatea din Cernăuţi, despre Românii din Bucovina pre cari i-a studiat şi-i cunoaşte mai deaproape. E un caz foarte rar din partea unui Neamţ din Austria cu o judecată atât de justă şi nepărtinitoare faţă de Români. El zice: *„Scăderea cea mai mare a poporului român e toleranţa cea prea mare faţă de străini.* Soarta unui popor nu depinde de afară, ci de însuş acel

popor. Românii din Bucovina sunt mândri de ţara lor, unde se află atâtea monumente de-ale vitejilor strămoşi. Astfel spre Bucovina privesc toţi Românii de pretutindeni, Ardeal, Regatul Ungaria, Basarabia, Serbia, Macedonia, etc.

Doresc ca acest pământ să fie păstrat o mie de ani, fără ştirbire, şi să se deà copiilor aşà cum a fost el moştenit dela strămoşi.,. Dar pentru aceasta e necesară multă muncă, jertfă, multă conştiinţă naţională. Discordia să dispară şi totodată să dispară şi toţi acei conducători cari nu sunt apţi de a conduce poporul pe calea cea bună. Un conducător bun preţuieşte mult pentru soartea şi viitorul unui popor".

A. de Grando, un scriitor italian, ne spune, încă înainte de anul 1845, următoarele despre Români :

„Românilor li se află o sumă de răutăţi, dar oamenii aceştia, a căror lene şi sărăcie e atât de mult nedrept osândită, îşi împart mălaiul lor cu necunoscutul care bate la uşa lor şi merg câte două mile departe spre a pune la umbra unui copac un ulcior cu apă pentru călătorul ce trece".

Da, sărmanul, nenorocitul Român ! El tot dă străinului, dă mereu, dă tot ce are, dă şi măduva sa din oase, dă şi inima şi sufletul său din corp străinului, călăului său, ca *sclavul* care nu ştie pentru ce trăieşte, ca *robul* care nu ştie pentru ce e născut pe acest pământ. Da ! da ! sărmanul, nenorocitul Român ! ! !.

Dacă privim astăzi în jurul nostru, vedem cu durere şi cu ochii plini de lacrămi, cum toate statele şi popoarele din jurul nostru storc, storc din bietul Român tot ce are, şi ce există în el, până şi sângele din vine, până şi măduva din oase, vedem cum îl exploatează toţi, dar absolut toţi şi toate, chiar şi mişelul cel mai ticălos, în modul cel mai infam, cel mai rafinat, cel mai barbar. El, Românul, întăreşte şi înavuţeşte toate rassele străine, pre tot veneticul hapsin şi alungat din toată lumea, contribuind astfel el singur la nimicirea sa proprie.

Pretutindeni şi-a vărsat Românul sângele său scump, nu în folosul său, căci soarta, vieaţa sa de acasă devenià cu fiecare sacrificare de sine, dincontră, tot mai rea, tot mai apăsată, tot mai insuportabilă, cu atât mai nenorocită şi mai blestemată, deci nu în folosul său, ci pentru mărirea şi gloria străinului, şi pentru peirea sa proprie. Pânăce şi acì în Bosnia, câmpiile, munţii, văile, prăpăstiile acestei ţări sunt aproape toate udate cu sângele nostru

românesc din Bucovina şi din Ungaria, eară mai cu seamă terenul, munţii în jurul *Sarajevolui* şi cel dela *Glasienaţ* e plin semănat cu trupurile îngropate pe aici ai Românilor din diferitele regimente româneşti ale Austro-Ungariei, căzuţi cu ocaziunea ocupaţiunii Bosniei şi a Herzegovinei din anul 1878. Aceasta ne arată şi monumentele amintite mai sus, ce le aflăm unul afară la bariera oraşului Saraievo pe şoseaua principală, ce duce în oraş la mâna dreapă, lângă o vilă turcească numită „*Cengič-Vila*" care e monumentul regimentului român bucovinean No. 41 şi al doilea monument tot al regimentului No. 41 bucovinean se află ridicat pe una din cele 7 coline de pe terenul strategic Glasienaţ ce se chiamă *Bandin-Odzak*, lângă oraşul Rogaţica în Sud de Saraievo. Şi alte regimente româneşti din Transilvania şi Ungaria cari au făcut parte din Divizia noastră, a lui Véczay, precum regimentul No. 78, 37, 50 şi 38 au pe vârfurile colinelor de pe terenul Glasienaţ monumentele lor, drept semne triste şi amare că şi pe acolo zac oasele nenorociţilor români care au perit pe aici pentru o cauză cu totul blăstămată cu totul străină de neamul lor.

Până şi pe câmpiile *Lombardiei* şi ale *Veneţiei* (1798, 1854), în Italia (1859) şi la Marea Adriatică (Lisa) până şi în *Bohemia* la *Koenigraetz* (poporul bucovinean zice: „câne-creţ"), la anul 1866, până în sus la Nordul Europei la *Schlesswig* şi *Holstein* până şi în *Bavaria*, pe timpul coaliţiunilor monarhiilor europene în răsboaiele mari purtate în contra lui Napoleon Bonaparte, sub Archiducele Carol, pânăla *Slivniţa* şi *Pirot* în Serbia (1882), până pe câmpurile Bulgariei (Plevna, Smârdan, Vidin, Nicopole, etc., la 1877), până în Tesalia şi Larisa (în răsboiul Turco-Grec din 1894, unde 10.000 de Români din Epir şi Tesalia s'au fost înrolat voluntari în armata turcească numai ca să scape de sub tirania şi bestialitatea grecească), până în *Macedonia*, *Epir*, în *Munţii-Pindului*, până şi în *Peloponez* pe insulele *Eubea* şi *Candia*, până departe, departe în Ostul Asiei pe câmpurile Mandşuriei şi la fortăreaţa maritimă *Port-Arthur* în armata rusească, în luptele teribile în contra japonezilor, pentru gloria hoitului colosal rusesc, iară în toamna anului 1912, în răsboiul statelor balcanice: Bulgaria, Serbia, Grecia şi Muntenegru în contra Turciei, o mulţime de divisiuni de ostaşi români ale statelor; Serbia (6 divisiuni), Bulgaria (3), Grecia (3) au vărsat şiroaie de

sânge pe la Prizren, Komanovo şi Scutari, pe la Mazar-Paşa, Adrianopol, Kirkilissa şi Ciataldja, pe la Salonic, Ianina, etc., etc... pot zice prin toată lumea şi pentru toată lumea şi-a vărsat Românul sângele său totdeauna şi pretutindeni numai şi numai pentru gloria şi mărirea străină și totodată pentru *robia sa* proprie. Ne-am tot sacrificat mereu, mereu şi tot ne sacrificăm neîncetat fără răgaz, ne-am tot omorît şi ne tot omorîm şi ne lăsăm a fi omorîţi necontenit, pentru ca să ridicăm pe umerii noştri, pe capul nostru despotismul domniilor străine, pentru a venerà până la nebunie „*Dumnezeii străini*" cari drept răsplată şi mulţumire ne mănâncă cu o plăcere dumnezeiască.

Chiar şi poporul român, ţăranul din aşà numită „România liberă", e sclav, e rob în patria sa proprie. Priviţi, mă rog, la starea lui de tot ticăloasă, cea mai ticăloasă poate din toată lumea, în care se află el pe un pământ al său propriu, atât de fertil, în o ţară atât de bogată precum e România. Priviţi la starea în care l-au adus toţi veneticii din lume : Grecii, (Ciocoi), Bulgarii, Armenii, Ruşii, Nemţii, Jidanii, Polonii etc., ce s'au încuibat în România şi joacă astăzi acolo rolul cel mare de neaoşi români, de cei mai mari patrioţi; în care l-au adus aristocrăţimea de azi a României, formată tot din aceşti neaoşi străini, în care l-au adus inteliginţa şi patrihoţii cei mari, mari de gură, dar răpitori şi jăfuitori până la exces, cari cu toţii sub diferite tertipuri, manopere şi moduri, îl suge, îl jupeşte, îl omoară, fără nici o jenă, fără nici o răspundere, negreşit pentrucă toţi aceşti conducători (ciocoi, conservatori etc.) mari ai soartei României sunt străini, a căror scop e nimicirea poporului şi a statului român.

Ultima rescoală a ţăranilor din 1906, şi cauzele ei, ne dă un esemplu înfiorător despre aceea, în ce stare de tot ticăloasă, ce *rob* decăzut, e ţăranul român în propria sa patrie, adică în „*România liberă*".

O? ce blăstăm! O! ce soartă amară şi ticăloasă zace pe capul poporului român de pretutindene. Mai avem noi oare încă atâta inimă şi simţire, atâta putere, ca să putem cuprinde în noi atâta durere sufletească, ca să putem înţelege atâta urgie şi blestem de care are parte poporul nostru dejà de secole întregi?

O tu sărmane popor de sclavi, care produci fii numai pentru robie, până când vei trăi tot în nepricepere, în do-

bitocie, în nesimţire, în tâmpire mintală, până când vei fi tot duşmanul tău propriu şi cel mai mare? Până când vei fi tot rob, până când vei tot adorà „*Dumnezei străini*"? Nu e oare timpul suprem, ca să părăseşti odată *idolii* tăi străini, închinarea la balauri care te mănâncă? Nu e oare timpul suprem ca să afuriseşti odată din inima ta prea nobila şi prea buna, dar foarte rătăcită şi cu totul înstrăinată, pre „*Balaurii-Dumnezei*" cari vor numai peirea ta? Nu e oare timpul suprem ca să te trezeşti odată din indolenţa proverbială în care te-au aruncat îndumnezeirea „*Străinismului*" şi a „*Cosmopolitismului*" la fapte naţionale, mari şi puternice în folosul şi în gloria ta proprie şi nu străină? Sau vrei să tot porţi pe grumazul tău perpetuu jugul robiei? Şi totuşi te lauzi mereu că eşti viţă vechie romană, că aparţii unui popor mare de eroi??. Că ai şapte vieţi în un piept de aramă??.

Aceea ce am pierdut noi în Balcani, în Carpaţi, în Orientul Europei, etc., cu greu îl vom mai câştigà vreodată înapoi, cu aceste calităţi ce le posedăm astăzi, pentrucă aceasta trebuie s'o ştim noi Românii cu toţii pânăla unul; că mai mult decât talentele, *caracterele*, *caracterele* şi iar *caracterele* mari, hotărăsc soarta popoarelor, şi că numai *forţa morală* ne poate scăpà de sclavie, de nimicire. Şi această forţă morală se află dejà cam prea puţină pe la noi. Ne-a corupt.... ne-a demoralisat.... ne-a nimicit.... pretutindeni pe unde ne aflăm „Străinismul". Nu vom ajunge acel ideal la care mai aspirează încă o parte foarte mică, încă bună şi sănătoasă a Românismului de azi, pentrucă suntem cu toţii dejà preà corupţi, preà tâmpiţi, preà decăzuţi de atâta străinism, de atâta cosmopolitism, de atâta *sclavie*, servilism şi oportunism, — afară doară că s'ar naşte din mijlocul nostru nu unul, ci mai multe „*Geniuri*", nu unul, ci mai mulţi „*Mesia*", care ar regenerà, care ar ridicà poporul român din mocirla morală şi a indolenţei în care zace, la o vieaţă mai reînălţată, mai sublimă, mai energică, mai activă şi plină de viitor, care ar puteà reparà încâtva ceeace am ruinat şi am nimicit noi singuri prin nechibzuinţa, prin indolenţa, prin păcatele noastre proprii, prin atâtea secole de ani.

Deci sus să avem inimile! Să ne trezim odată din letargie, să ne ridicăm odată din nămolul ticăloşiei care ne duce la peire şi cunoscând odată ţinta, menirea pentru ce suntem acì pe pământ ca popor român, să lucrăm cu toţii, din răsputeri, la ajungerea ei. Să ne creştem, să ne formulăm caractere mari intacte cu însu-

fleţire pentru neamul nostru atât de obidit, atât de înjosit, fără de care nu poate trăi nici un popor, cu atât mai puţin, când acel popor e mic şi rupt în atâtea bucăţi, precum e poporul român. Cincisprezece milioane, cu totului-tot, deşi resfirate, deşi rupte, deşi împărţite prin atâtea domnii străine, dar cu toţii uniţi la un loc, nu am fi atât de puţini, n'am trebuì să fim atât de slabi, dacă am fi numai pătrunşi cu toţii de misiunea noastră, de conştiinţă de sine, de conştiinţa naţională, care conştiinţă ar trebuì să acţioneze în sufletul fiecărui român cu toată puterea existenţei sale. Puterea, tăria adevărată a unui popor nu zace în bunătatea şi mila străinilor, nu în graţia şi bunătatea guvernelor sau a tronurilor şi a împăraţilor, nici atâta în mulţimea poporului, ci în inima, în sufletul nostru propriu, în fortăreţele ce le vom zidì fiecare în inimile noastre. Abià când fiecare Român va fi singur o fortăreaţă neinvingibilă, abià atunci nici o putere din lume nu ne poate nimicì, abià atunci viitorul nostru este asigurat.

Ar trebuì să învăţăm tot poporul nostru dela copilul cel mai fraged pânăla bărbatul cel mai bătrân, să imprimăm adânc în inima fiecăruia din noi convingerea nestrămutată în un viitor mare şi puternic. Să ne fie pentru noi o rugăciune sfântă de toate zilele : *„aşteptarea fermă şi necondiţionată în venirea unui „Mesia-românesc"*, care ar aveà să ridice poporul român din starea sa decăzută, să-l scoată din *robia* sa perpetuă, să-l scape de o vieaţă detrunchiată, ruptă în atâtea bucăţi. Trebuie să ne gândim zi şi noapte, la fiecare pas, la fiecare mişcare la acel Mesia, care ar aveà să ne consolideze, să ne organizeze în „un întreg-tot şi compact", să ne redeà acea mărire, acea glorie şi putere, să-l ridice poporul Român la acea înălţime, care i se cuvine şi la care a putut să ajungă dejà demult, demult—dejà dela începutul existenţei sale din secolul al VI-lea şi mai ales al X-lea dela imperiul al doilea româno-bulgar încoace—dacă strămoşii noştri n'ar fi făcut, prin toată vieaţa lor, numai cu mici intervale luminoase, atâtea şi atâtea păcate mari, mari strigătoare la cer, păcate pre cari noi astăzi le espiăm, le suferim atât de amar, dacă noi Românii de pretutindeni, în Balcani şi în Carpaţi nu ne-am închinà şi astăzi încă neîncetat cu atâta vânzare de suflet „Dumnezeilor-străini". Trebuie să ne gândim neîncetat şi cu toată năzuinţa la acel „Mesia românesc", precum s'a gândit odată tot testamentul vechi prin un decurs de atâtea secole la venirea lui care au venit ;

şi care venind ar aveà să îndeplinească această misiune mare al redeşteptării şi al reînălţării noastre, ca astfel să-l atragem pre acest Mesia, pre acest Mântuitor al neamului nostru, cu forţă către noi din sferele înalte, din Universul puterilor mari.

E de lipsă deci de o deşteptare generală reînălţată, de o conştiinţă puternică de rasă, de unitate, şi de interese comune naţionale, pretutindeni până şi în coliba cea din urmă românească, pretutindeni pe unde se află un suflet de Român. Avem, repetez, mare lipsă de un „geniu-român" care ar aveà să îndrepteze şi să conducă apoi această deşteptare generală la fapte mari, care ar aveà să mântuiască poporul român din starea sa decăzută, de sclavie în care se aflà el, ruptă din legătura sa firească, şi îmbucătăţită în toate părţile, care ar aveà să-l conducă la fapte mari, tot mai mari şi puternice, ca fraţii Asaneşti, ca Mircea cel Bătrân, ca Ştefan cel Mare, ca Mihaiu Bravul, să-l avânte din treptă în treptă mai sus tot mai sus, pentru ca capitalul român, forţa, munca, viaţa română să nu fie mai mult consumată de străini, de duşmanii noştri, chiar cei mai mari, forţa nostră să nu fie întrebuinţată mai mult pentru răpunerea şi nimicirea noastră proprie, ci întrebuinţată numai pentru noi, şi numai spre gloria şi mărirea noastră proprie, română, ca să nu mai fim, precum am fost necontenit până astăzi: „*un popor de sclavi care naşte fii numai pentru robie*".

PARTEA II-a

CAPITOLUL I-iu.

1. Paterenismul în Balcani.

a) *Introducere.*

Prin aceste două ţări Bosnia şi Herzegovina, dar mai ales prin Herzegovina, dai la unele intervale mai mari sau mai mici deolaltă de nişte pietre mari monumentale, aproape stânci întregi ce stau sau resfirate sau puse lângă olaltă, fără regulă fără ordine, în grupuri, grupuri, când mai mari, când mai mici, câteodată agăţate sus pe dealuri, munţi şi movile, sau resfirate ici şi colo pe la răspântiile drumurilor de comunicaţiune, sau prin păduri, prin singurătatea codrilor pe unde abià străbate picior de om, sau chiar pe vârfuri şi piscuri pe unde abià se agaţă piciorul omenesc. Privindu-le îţi vine adeseori mirarea, cum de au putut fi aduse aceste stânci pe aceste locuri înalte, când judecăm că pe acele timpuri—etatea lor ajunge dejà preste 1000 de ani—nu erau nici drumuri, nici comunicaţiuni atât de lesnicioase, cel puţin nu pe acele locuri pe unde acele monumente de piatră se află ele astăzi, nu existau nici mijloacele tehnice atât de perfecţionate, precum sunt ele astăzi, prin care s'ar fi putut transportà pe aceste înălţimi aceste colosuri de piatră. Toate aceste stânci stau astăzi triste şi tăcute, şi totuş ne vorbesc ele cu atâta elocuenţă de trecutul lor atât de agitat, atât de grandios.

Cu cât mai dese ne provin aceste vechi monumente, cu atât mai puternic ne păşesc ele înaintea ochilor noştri prin înfăţişarea lor deosebită cu care ne escită ele fantezia noastră. Ele par nişte monumente puse de titani, pe altă parte sunt impunătoare prin

simplicitatea lor extraordinară. Numai în mod excepţional şi mai cu seamă numai acele pietre ce se află pe terenuri aproape de litoralul mărei arată ele oareşicare avânt de artă. De regulă, sunt ele de tot simple, netede, lungi de mai mulţi metri, înalte cât un jumătate de om şi tot aşà de largi. Ele sunt puse de regulă pe place de piatră când mai largi, când mai mari, în diferite dimensiuni, foarte adeseori chiar şi pe pământ gol. Câteodată sunt ele prevăzute cu un reliev primitiv, d. e. cu o sabie sau cu un animal, cu o stea, o semilună, etc.; foarte adesea sunt ele şi de tot netede, fără nici o scrisoare, fără nici un semn pe ele.

Câteodată ele se află numai câte una, două; de regulă ele provin în grupuri, totdeauna însă pe locurile şi poziţiunile ce posed priveliştile cele mai frumoase.

Pe aceste pietre se află adeseori şi inscripţiuni cu litere glagolistice, cirilice (aşà numite „*bosanţa*"), greceşti şi latine. Cele mai multe inscripţiuni sunt cu litere cirilice şi glagolitice, mai puţine cu litere greceşti şi de tot puţin cu litere latine. Eu cred că cu litere latine vor fi fost odată mai multe inscripţii, dar atât şovinismul posterior slav-naţional, cât şi cel religios, vor fi nimicit inscripţiile cu literele latine, pentrucă adeseori aflăm (prin ţară, prin locuri foarte ridicate) pietre, pe cari se vede clar, că ele sunt dejà de a doua oară prefăcute (sculptate). Se află şi de acele pietre cari suferind o nouă prefacere, sufăr acuma şi o nouă inscripţie, negreşit acuma una slavă cu cirilica-veche sau chiar glagolită. Această aparenţă ne sileşte a presupune o intenţiune odioasă din partea unor mâini profane, tendenţioase, şoviniste, şi aceasta probabil prin preoţii ritului ortodox, cari din fanatismul lor atât slav cât şi religios—precum am văzut mai sus—nimiceau tot ce erà latin sau român în ţară, tot aşà precum o fac astăzi Rutenii din Bucovina, veneticii de ieri, cari fărâmă chiar şi pietrele de morminte cari au vreo inscripţie românească pe ele, numai ca să nimicească istoria poporului român [1]).

Aceste colose mari de piatră sunt morminte ce stau ca monumente (aere perenius), ca semne de amintire, ca o rămăşiţă de o istorie veche, foarte agitată, tragică şi foarte interesantă, pre care am desfăşurat-o în tot largul ei dejà în partea întâia a lucrării noastre, a unei secte ce a trăit pe aici la început sub felurite nu-

1) Vezi „Rutenizarea Bucovinei de un Român", Bucureşti, Minerva 1904.

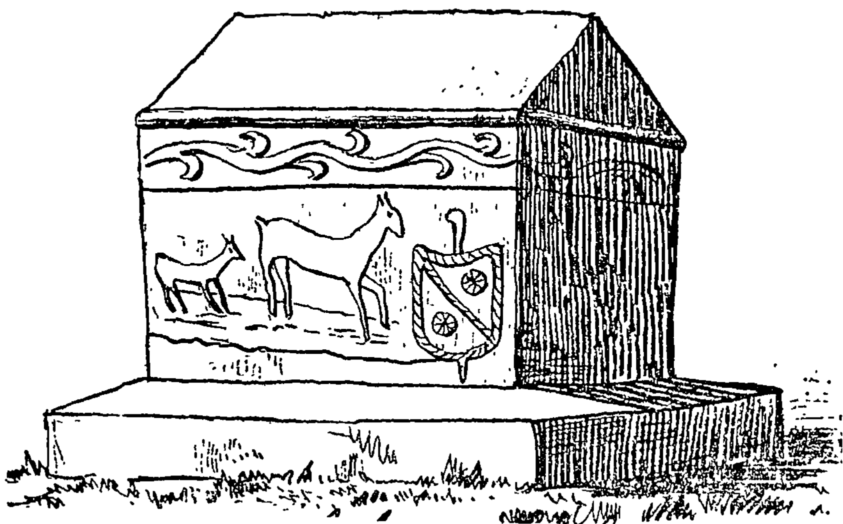
miri, cea mai deasă de *Paulichiani*, *Patetereni*, de *Oameni-buni* şi *Babuni* şi abià numai cu mult mai târziu sub numirea de *Bogumili* [1]), dar mai ales la slavii din Bosnia şi Herzegovina, ce au jucat în secolul de mijloc în tot Balcanul, dar mai ales în aceste

1) Literatura paterenă (bogumilă): *Cedrenus G.* Σύνοψις ἱστοριῶν edit Bonnae şi Ioannis Szilitzet ope. Bonnae 1829. *Photios* Διήγησις περὶ τῆς Μανιχαίων αναβλαστησέω la Miguerol 102. *Illoa*: Ortus ex progressus variarum in Dacia gentium et religionum, Clandiopoli 1764. *Eutymius Zygadenus*. Narratio de Bogumilis, edit. Giselar, Goetingen 1842. *Baronnins*: Annales eel ies. *Reichendorf*: chronographia Moldaviae Vindobonae 1541. Gens ipsa Moldavica Sancti Pauli ut ipse volunt religionum hactenus iam unde ab initio non sine summa veneratione et pietate voluit. *Kovačević*: Narratio de Bogumilis. *Petrus Siculus*: Historia Manichaeorum *Asrermanui*: Calenduria ecclesiae univ. *B. V. Ronzemus*: Epitomae reg. Hungariae. Jud. XIX. *Farlatti*: Illiria sacra tom. IV. *Schmidt*: „Histoire et doctrine de la Secte des Cattres en Albigeois" şi articolul său: „Katherer" in Real — Incyclopaedie fur protestantische Teologie und Kirche edit. de Dr. Herzog. Stuttgart 1857. *Lombard A.*: Pauliciens, Bulgares et Bonnes-hommes. Geneva 1878. *Neander*: Kirchen-geschichte Bnd 5. *Halm*: Geschichte der Ketzer im Mittelalter. Stuttgart 1850. *Safarik P. D.* Ursprung und Heimat des Glagolitismus. Prag. 1858 şi Kurze Ubersicht der altesten kirchenslavischen Literatur". Leipzig 1848. *Dr. Herzog*: Waldenser tot in Real — Encyclopaedie Gotha 1863. *Gebhardt*: Geschichte Ungarns III. *Adolf Strausz*: Bosnien, Land und Laute Wien 1882. *Constantin J. Jireček*: Geschichte der Bulgaren Prag 1876. *Johann von Asboth*: Bosnien und Herzegovina Wien 1888 *Wissenschaftliche Mittheilungen*: aus Bosnien şi) Herzegovina Bund III, IV, V, VI şi VII redigeat de Dr. Morits Hoernes, Wien, anii 1895—1905. *Kukuljević Ivan pl.*: Arkiv za povjestnicu jugoslovensku (tom. II) Zagreb 1852. *Rajić Iovan*: „Istorija raznjih slavenskih norodov najpače. Bolgar, Horvatov i Srbov" in 4 tom. Wiena 1794. *Sokcinsky*: „Slovo svjetoga Kozmu" in Archiv za povjestniku jugoslavensku naroda", Zagreb 1857. *Hilferding*: Pisma od istorie Serbov i Bolgar. *Dr. Petranović Božidar*: Bogumili crkva bosanska i krsčani. Zagreb 1867 in Rad jugoslavenske Akademije I, 242. *Dr. Franjo Rački*: Pokret na slavenskom jugukoncem XIV i početkom XV vjeka, apoi „Bogumili i Patereni (Rad VII, CIII şi X) Zagreb 1868. *Sava Kosanović*: Notiţe despre Bogumili (in Glasnik srbskog učenog drustva XXXVII). *Rajco Korolov*: O Bogumilistvu. *Golubinski*: Istoria crkve bulgarske. Od. istori crkve bulgarskoj i rumunskoj. Moskva 187. *Hevicky*: Bogumilistvo bulg. II—XIV. *N. Osakin*: Istoria Albigoičev *Vjekoşlav Klaić*: Povjest Bosne. Zagreb 1835.

Papin Ilarianul: Tezaur de monumente istorice. Bucureşti 1864 *Archiva Societăţii* ştiinţifice şi literare de A. D. Xenopol anul IX. *P B. Hasdeu*: Cuvinte din Bătrâni, tom. II. Bucureşti 1879. *N. Iorga*: Istoria literaturii religioase a Romanilor. Bucureşti 1904 şi „Geschichte des romanischen Volkes, Gotha 1905. *N. Sulică*: Anuarıu XXXVIII al gimnaziului român din Braşov pe anul 1901 1902 sub titula: „Formula Jurandi Valacica". *Dr. J. G. Sbiera*: Istoria Romanilor dela origina lor. Cernăuţi 1906 tom. I.

două ţări Bosnia şi Herzegovina, un rol politic, religios şi social foarte însemnat.

Cum că aceste pietre mari sunt mormintele unei secte religioase deosebite, cunoaştem noi prin aceea că mormintele sau pietrele acestea nu posed ca semn distinctiv nici cruce, nici turban, nici semiluna, în scurt nici un simbol al unei confesiuni ce există astăzi. Semnul semilunei şi a crucei ce se găsesc câteodată, dar foarte rar, pe unele din acele pietre, nu zice nimica, de oarece semiluna nu e un simbol exclusiv al Turcilor. Turcii l-au primit acest semn (ca simbol) abià dela Bizanţ şi deacolo din Bizanţ s'a lăţit acest semn preste toată peninsula balcanică, ba şi mai departe preste Asia şi Africa [1]). Lipsa remarcabilă al vreunui semn simbolic din partea confesiunilor ce există astăzi pe aceste pietre,

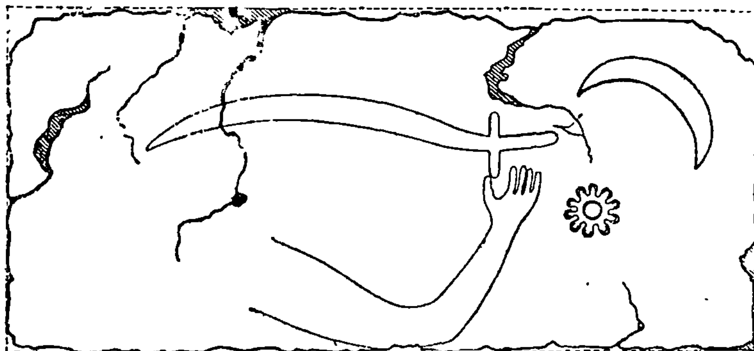
O piatră din cimitirul bogumil de lângă Stolaţ (Herzegovina).

e cu atât mai surprinzătoare, de oarece printre aceste grupuri de pietre se află totuş pe unele locuri columne înalte, pe a căror vârf se vede câte un turban mahomedanic, dar numai foarte rar o cruce, dovadă că Mahomedanii le-au stat acestora, ce zac acuma sub aceste pietre mari, în vieaţă cu mult mai aproape decât creştinii. Şi cu durere trebue să mărturisim, după ce vom cunoaşte mai deaproape istoria lor în cele următoare, că chiar aşà a şi fost.

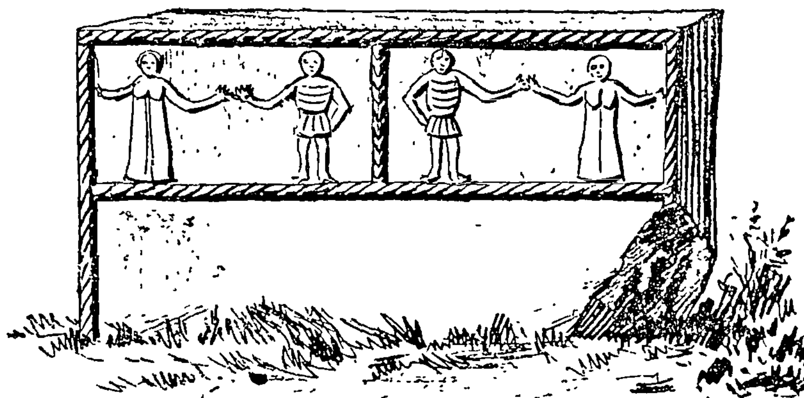
1) *Johann von Asbeth*: Bosnien is Herzegovine, pag. 27.

Paterenismul sau Bogumilismul e îndecomun o aparenţă de tot caracteristică în istoria Bosniei. Vieaţa spirituală din evolul de mijloc al acestei ţări se consumă aproape toată în naşterea şi lăţirea acestei secte, precum şi în luptele crâncene purtate în contra ei. Dela începutul banatului bosniac, dar mai ales dela Banul

Un mormânt bogumil de lângă Srebreniţa (Bosnia) cu încrestături, o mână de femeie şi o sabie încovoiată.

Culin, până la apunerea regatului bosniac, adică pânăla anul 1463, nu există aproape nici o pătură din întreaga istorie bosniacă, care să nu arate urmele marcante ale acestei confesiuni.

Un mormânt bogumil cu figuri pe piatră.

In toată istoria Bosniei şi a Herzegovinei nu există o altă chestiune mai importantă decât chestiunea Paterenismului (Bogumilismului) şi după opiniunea multor istoriografi moderni sunt

toate aceste pietre de morminte (necropole) strâns legate de istoria şi de legea Paterenilor. Pe aceste pietre se află—precum am amintit—inscripţiuni, şi istoriografii şi archiologii se bucură legânându-se în mari speranţe că vor aflà din aceste inscripţiuni izvoare abundente pentru explicarea multor chestiuni neclarificate încă până astăzi ce priveşte secta paterenă. E foarte posibil ca acestor investigatori să nu le fie îngăduit de a-şi vedeà pe deplin împlinite aşteptările lor, pentrucă inscripţiile aflate până acuma pe pietrile mormintelor bogumile n'au dat rezultatele suficiente în această privinţă, din cauzele mai sus amintite, totuş pietrele epigrafice ale Bosniei şi Herzegovinei, culese până acuma şi aşezate în muzeul archiologic din Saraievo, au atras atenţiunea cercurilor mai îndepărtate, pentrucă aceste inscripţiuni vechi cu litere latine, cirilice şi cu litere greceşti, ne dau negreşit o înfăţişare deosebită despre vieaţa diferitelor popoare ce au locuit prin aceste ţări, până în secolul al 17-lea cât a existat secta bogumilă şi a îmbrăţişat această doctrină.

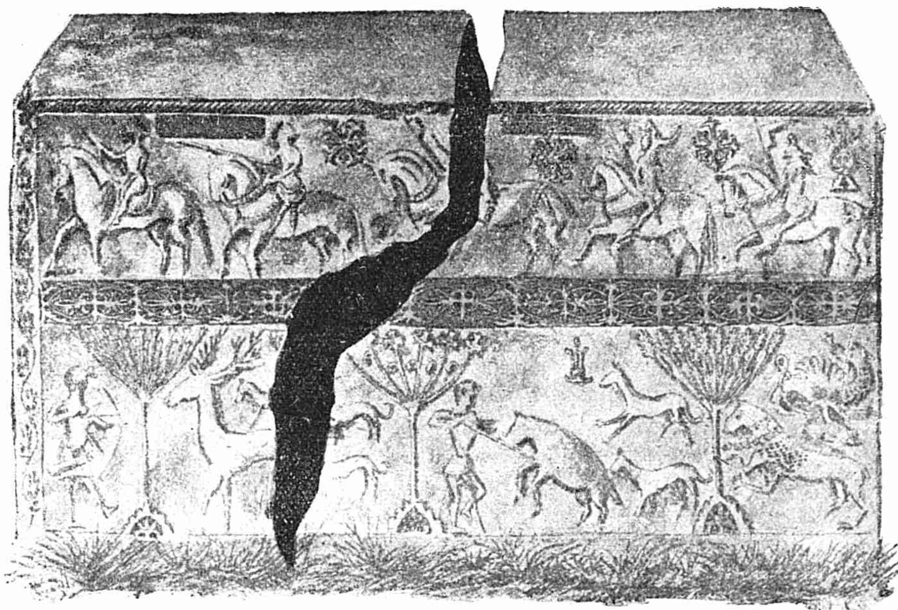
Socotim deci că nu e fără de interes de a adunà datele referitoare la fiinţa acestei religiuni, care în multe puncte e încă de tot întunecată pentru cunoştiinţa noastră clară, atât asupra referinţelor interne, cât şi ale celor internaţionale. Pe lângă toate silinţele unor scriitori străini şi Români cari au scris câte ceva, parte numai în treacăt şi foarte superficial, parte mai serios, dar şi aci fără date istorice suficiente despre Patereni, cari au dat la iveală lucruri destul de preţioase despre naşterea, lăţirea şi pieirea, cât şi despre fiinţa doctrinei şi despre toată baza existenţei a sectei paterene, totuş rămân încă multe puncte întunecate, cari poate nu se vor lămurì niciodată.

O spadă din Bosnia de pe timpul Bogumililor.

b) *Despre primele începuturi ale creştinismului în Balcani.*

In faptele Apostolilor găsim că prima sămânţă a creştinismului a fost aruncată în Peninsula Balcanică de însuş Apostolul *Pavel*. In a doua călătorie misionară (50—53) el trece din Asia-Mică la Filipi, apoi la Amfipolis, Tesalonic, Berea, Atena şi Corint. In a treia călătorie (53—57), Pavel trece din Asia prin Macedonia şi Grecia.

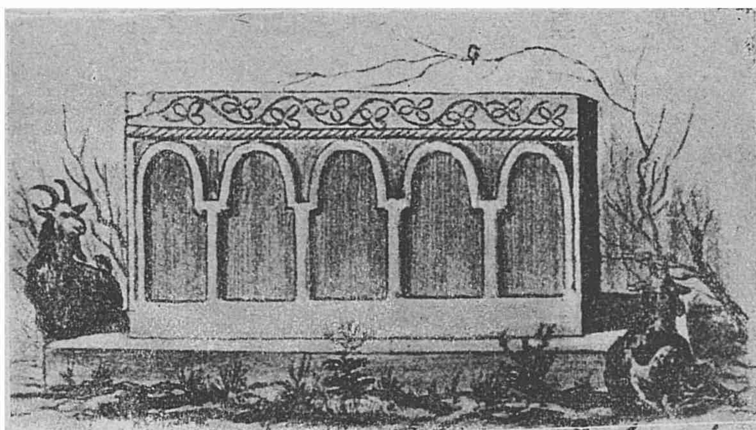

Morminte bogumilice din Bosnia, partea răsăriteană cu felurite figuri şi încrestături pe piatră.

Dar indicii despre răspândirea creştinismului, în Peninsula Balcanică găsim şi în epistolele Ap. Pavel. Astfel lui Tit. Pavel îi scrie el ca să vie la Nicopole (Epir) pentru a petrece acolo iarna împreună. Apoi în epistola întâia către Tesaloniceni cap. I, v. 8, se vede că a propovăduit creştinismul în Achaia, la nord, în Macedonia şi Iliro-Tracia. In epistolele către Romani cap. XV, v. 19, se spune că a răspândit creştinismul şi în Iliria, iar în epistola II către Timotei cap. IV, v. 10 vedem că el răspândise creştinismul până în Dalmaţia. Deci pe la anul 64 creştinismul erà cunoscut în Iliria, Epir, Dalmaţia şi negreşit că de aici va fi intrat şi în ţările megieşe Bosnia şi Herzegovina

de astăzi. De aici din Dalmaţia, dela comunicaţiele din Peninsula-Balcanică s'a răspândit creştinismul preste tot nordul Peninsulei-Balcanice şi preste Panonia. Discipolii Apostolului Pavel, după obiceiul şi râvna apostolică a învăţătorului, au predicat învăţătura creştinismului şi mai departe, aşà că pe la începutul secolului II-lea, creştinismul erà cunoscut în părţile nordice ale Balcanului. [1]).

Din cele spuse până aci se poate înţelege că creştinismul

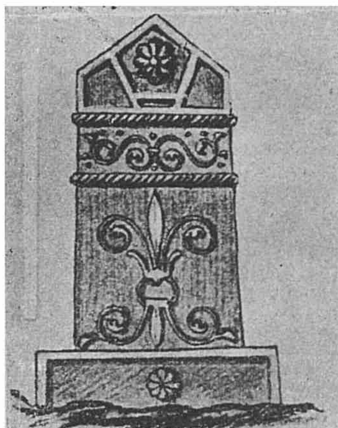

Un sarcofag bogumilic în Dabovaţ langă Bilec (Herzegovina)

a fost adus în Balcani odată cu cucerirea şi colonizarea teritoriilor cucerite cu coloni romani, din părţile imperiului roman pe unde erà el dejà de mult răspândit, şi mai ales răspândit

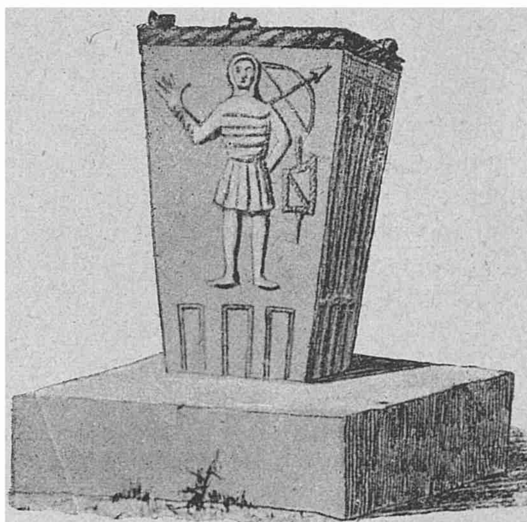
1) Cu privire la răspândirea creştinismului în Dacia-Traiană există o tradiţie care face din Ap. Andrei pre Apostolul Schiţiei şi fiind pe atuncea sub Schiţia înţeleasă şi ţările locuite astăzi de Românii din stânga Dunării, Dacia-Traiană, deci şi al locurilor noastre apoi se crede că el ar fi şi Apostolul nostru (Românilor). Adevărul este însă ca aci se înţelege *Schiţia din Asia*, cel mult până la litoralul Mărei-Negre, pe unde se aflau diferite colonii ca Tomis (Constanţa) etc. Astfel e cu totul legendară, legenda prin care unii fac din Andrei apostolul special al neamului românesc. Aceasta cu atât mai mult cu cât poporul român nici nu existà la începutul creştinismului, Romanii nu se întinseră încă pânăla Dunăre, iar Dacia nu erà încă cucerită, ca să se fi putut formà poporul român, căruia Apos. Andrei să-i predice învăţătura creştină. Apoi se ştie că Ap. Andrei a predicat sub forma grecească, pe când Românilor li s'a predicat creştinismul sub forma latină, în toată puterea cuvântului. (Citat din opul lui *C. Cernăianu*; „Biserica şi Romanismul", Bucureşti, 1909, p. 14).

erà creştinismul în poporul de jos. In această privinţă zice Ap. Pavel în epistola sa către Corinteni : „pre cele nebune ale lumii a ales Dumnezeu ca să ruşineze pre cei înţelepţi şi pre cei slabi ca să ruşineze pre cei tari". Prezenţa creştinismului mai mult în popor ne face să înţelegem cât de numeroşi trebuie să fi fost coloniştii, cari au adus odată cu ei sămânţa învăţăturii evangelice în Balcani şi în Carpaţi.

Un obelisc lângă Blacia (Bosnia).

Religiunea creştină erà mult răspândită şi în armată, deşi soldaţii o ţineau ascunsă, fiindcă se temeau de şefii lor. Pentru dovedirea afirmaţiunii noastre e de ajuns a spune că cei mai mulţi dintre martiri au fost soldaţi. In vremea lui Marc Aurelian, în luptele lui cu Marcomanii d. e. (sec. II) o legiune, care erà compusă din creştini, a îngenunchiat rugându-se lui D-zeu pentru biruinţă. Biruinţa a venit căci în urma acestei rugăciuni a căzut asupra Marcomanilor o furtună care i-a pus în dezordine, iar asupra Ro-

O piatră din cimitirul din Scolac (Herzegovina).

manilor a stropit o ploaie liniştită care i-a răcorit. Această legiune (a XII Meletine) s'a numit de atunci „Legio fulminatrix". Faptul acesta miraculos e relatat şi de descriitori păgâni, că aşà s'a întâmplat. [1]).

Prin urmare, creştinismul a putut fi adus din Balcani şi în Dacia, nu numai prin colonişti, ci şi prin armată. Odată adus în modul arătat mai sus, el s'a tot lăţit şi întemeiat, aşà că în sec. III îl găsim atât în Balcani, cât şi în Dacia, pe unde găsim o mulţime de comunităţi creştine, unele dintre ele având chiar şi câte un episcop în fruntea lor, cum d. e. în *Cibelis* pe Dunăre, unde *Episcopul Eusebiu* a suferit martiriul [2]).

Apoi au mai suferit martiriul *Eustatie Placida* pe timpul lui Traian, *Mercurie* pe timpul lui Deciu, etc., etc. şi sute şi mii de alţi mucenici rămaşi necunoscuţi. Despre aceşti martiri se poate dejà zice că au fost *martiri români*".

Afară deacea poporul românesc posede sfinţi Martiri şi din timpul regelui bulgar Critagon (814—833) care ţineà foarte mult la păgânismul său străvechiu adus din Asia, mai ales când văzù el că Românii de sub stăpânirea lui din Carpaţi şi din Balcani porniră o mare agitaţie pentru încreştinarea Bulgarilor. El torturase şi ucise atunci o mulţime de Daco=şi Traco-Români împreună cu *Emanoil*, Episcopul Românilor din Tracia, care erà încă Român; iată faptul istoric că şi poporul român atât cel din Balcani cât şi cel din Dacia-Traiană şi nu numai Grecii şi Slavii, precum se susţine foarte greşit, posedă proprii săi *Sfinţi-Mucenici* [3]).

Deci iată că şi poporul Român are pe martirii săi încă de pe timpul Romanilor şi din acea cauză pentru că creştinismul nu erà, precum am amintit mai sus, între religiunile tolerate, ci între „religiones illicitae". Din acea cauză se adunau ei pentru exercitarea cultului lor religios pe ascuns, şi întrunirile lor secrete, destul de dese şi serioase, dădeau bănuială că acolo se petrece ceva grav şi periculos în contra siguranţei statului. Chiar împăratul Traian a pornit o persecuţie aspră în contra creştinilor din imperiul său, deşi el erà un împărat blând, bun şi cu dreptate..

1) *Dr. I. G. Sbiera*: Istoria Românilor dela originea lor. Cernăuţi, 1906 tom. I, *C. Cernăianu*: Biserica şi Românismul studiu istor.c, Bucureşti, 1909 pag. 15.

2) După C. Dobrescu, cursuri universitare.

3) *D. Onciul*: originea principatelor române.

De aceea nu e nici o mirare că existenţa creştinismului din acel timp n'a lăsat nici în Balcani nici în Dacia urme, că nu se găsesc inscripţii creştine din vremea cât a fost Balcanul şi Dacia provincii romane. Dar de aici nici nu se poate trage concluziunea că creştinismul n'ar fi existat în Dacia sau în Balcani pe acea vreme.

Creştinii din dreapta Dunării aveau neîncetat contact cu creştinii din stânga, iar contactul acesta viu a fost favorizat de

O piatră de mormânt bogumilic de lângă Bihaci (Bosnia).

legăturile federale ale goţilor şi gepizilor cu imperiul [1]). Acesta a fost mijlocul cu care se putù răspândì creştinismul tot mai mult preste Balcani şi la nordul Dunării şi de a se menţineà neîncetată legătura limbii şi comunitatea sufletului între Românii care erau despărţiţi prin soartă de fraţii lor. In provinciile romane de pe malul drept al Dunării, biserica creştină, dela organizarea ei sub Constantin cel Mare (325) încoace, a ajuns într'o stare cu totul

1) Luate dela C. Cernăianu: opul sus citat.

înfloritoare, pânăla invaziunea Slavilor la începutul sec. VII-lea. Starea ei de înflorire s'a comunicat şi la nordul Dunării, prin via propagandă pre care a făcut-o pentru creştinism captivii luaţi de barbari din provinciile romane dela sudul Dunării. Astfel numărul creştinilor în Dacia a sporit prin fraţii români creştini din dreapta Dunării eară sub domnia Avarilor, care domneau preste teritoriile române de pe amândouă maluri ale Dunării în Balcani în vest până la Marea Adriatică (preste Iliria Romană şi Panonia, deci preste ţările de azi Dalmaţia, Muntenegrul, Herzegovina, Bosnia şi Croaţia) în Ost pânăla Marea Neagră şi preste Dunăre preste o parte din Dacia-Traiană, cari erau toleraţi faţă de cultul creştinesc, cu scop politic, de a slăbì astfel imperiul roman, se sporiră creştinii români atât de tare, încât ei puteau fi consideraţi ca „popor întins şi numeros". Terminologia creştină de origină latină în limba română, în caracterul ei vechiu, este cea mai sigură probă că Românii sunt creştini din timpul roman : Ei sunt creştini şi la sudul Dunării (în Balcani) şi în Dacia, *din perioada romana a bisericii creştine din provinciile dunărene cu limba bisericească latină (a ritului latin) şi în organizaţie dependentă de scaunul dela Roma.* Când Slavii păgâni au ocupat provinciile romane din dreapta Dunării şi au desfiinţat organizaţia bisericească deacolo, creştinarea straromânilor erà dejà cu totul îndeplinită [1]).

Aşezarea Slavilor în Peninsula Balcanică pe la începutul sec. VII a transformat însă cu desăvârşire împrejurările etnice la Dunăre. Provinciile dunărene între Adriatică şi Marea-Neagră, romanizate în cursul stăpânirii romane de şase secole şi mai bine, fură ocupate de Slavi (Sloveni în părţile răsăritene, Sârbi şi Croaţi în cele apusene) şi pierdute pentru imperiu, care în urmă pierdù caracterul său roman de până atuncea. Limba latină până atunci limba oficială a statului în România (precum se numea imperiul roman de răsărit sau bizanţiu) fu scoasă din administraţie şi din oaste, fiind înlocuită cu cea greacă (606). Aceasta este epoca ce desparte pre Români de Români. Elementul roman din provinciile invadate, de origine şi formaţiune identice cu ale celui din Dacia (format în unitate teritorială cu el) a fost risipit atunci

1) Toate luate după D. Onciul op. sus cit. citat şi în *C. Cernăianu*, opul sus numit: Biserica şi Românismul, studiu istoric, Bucureşti 1900.

prin cumplitele năvăliri ale Avarilor, în alaiul cărora mai ales Slavii au ocupat părţile balcanice: populaţia romană de acolo a fost parte nimicită pe acele vremi, când „sânge curgeà ca apa", parte dusă în captivitate sau silită a se retrage spre miazăzi, pe unde şi astăzi se află Macedo-Românii şi alţi Români prin munţii Balcanului, a Rodopei şi mai ales a Pindului şi precum am amintit mai sus prin Albania, Epir, Tesalia, Grecia, până în sud în Poloponez. O parte s'a retras negreşit şi spre miazănoapte la fraţii din Dacia, mai ales în timpul de linişte ce au urmat acì după risipirea Avarilor (la sfârşitul sec. VIII) până la venirea Ungurilor (la sfârşitul sec. IX) când ambele maluri ale Dunării erau sub stăpânirea Bulgarilor [1]), iar o altă parte, şi desigur partea cea mai mare, au trebuit să rămâie pe loc, pe acolo pe unde se aflau, neavând putinţa şi înlesnirea de a părăsì ţara. Aceştia formând restul, rămăşiţele Românilor din provinciile romane de odinioară, îşi vor fi susţinut un timp oarecare limba şi firea lor română până ce, în fine, trăind sporadici, depărtaţi de fraţii lor, şi neorganizaţi, fără conducători vrednici se vor fi pierdut, după mai multe secole, târziu mai în urmă abià prin secolele XVII, XVIII în rasa Slavă, invadată în provinciile romane ale Balcanului. Apoi a urmat năvălirea Bulgarilor în Balcani, trecerea lor în masse la creştinism, introducerea limbii slavone în Biserica lor prin discipolii fraţilor Ciril şi Metodie, un eveniment foarte trist şi nefast pentru tot viitorul Românilor din Carpaţi şi Balcani, introducerea definitivă a ritului grec-ortodox în biserica lor, etc., toate aceste sunt lucruri foarte importante pentru noi Românii, despre cari evenimente am vorbit în un capitol de mai sus.

Acum e interesant să ştim, când şi în care timp a venit Creştinismul în Bosnia şi Herzegovina. Despre primele începuturi ale creştinismului în aceste ţări avem prea puţine date autentice. Oricum, se poate conclude aproape sigur din cele arătate până acuma, că în acele părţi ale teritoriului ce aparţineà provinciei Dalmaţiei şi ce erà megieşe de ea, creştinismul se va fi fost lăţit desigur dejà foarte de timpuriu şi anume dejà de pe timpul Romanilor şi că el se va fi fost concentrat prin oraşele care erau bine împopulate mai cu seamă cu Romani.

Intre aceste oarşe pe litoralul maritim erà *Salona*, oraşul

1) E. Onciul: Din Istoria Românilor.

roman cel mai marcant. El erà primul oraş în toată provincia Iliria-romană cu un sediu al unei Episcopii, iar mai pe urmă chiar al unei Archiepiscopii creştine. Aceasta se presupune şi din acel motiv, asemenea şi pentru multe alte principate creştine care aparţineau în secolul al VI-lea Archiepiscopatului din Salona, a căror existenţă de odinioară e de constatat prin Bosnia de astăzi. Mai cu seamă se poate zice aceasta despre Episcopatul *Bistuae* (bestuensis ecclesia) ce se aflà pe atuncea chiar în inima Bosniei de astăzi.

După apunerea imperiului roman de vest (476) suferiră ţările Bosnia şi Herzegovina, ca părţi integrante din provinciile romane, Panonia şi Dalmaţia, aceeaş soarte, aceleaşi furtuni aceleaşi invaziuni şi nimiciri teribile din partea barbarilor ca şi celelalte provincii romane ce erau expuse invaziunilor. Aşà veniră aceste provincii (Bosnia şi Herzegovina) mai întâiu sub dominaţiunea Ostgoţilor şi a regelui de pe atunci Teodorich (493). Sub această dominaţiune cam destul de lină, rămaseră ele cam liniştite până la anul 535 când împăratul ostroman Justinian, începuse răsboiul de 20 de ani cu Ostgoţii şi care se finise cu depărtarea Ostgoţilor din aceste provincii.

Dominaţiuna Ostgoţilor şi mai cu seamă cea a lui Teodorich preste Dalmaţia şi celelalte provincii romane (Bosnia) Panonia, Moesia, etc.... erà prudentă şi semănà în toate regimului roman, copiind îndecomun în toate pre Romani. Regele Teodorich se îngrijià după exemplul împăraţilor romani cu deosebire şi pentru exploatarea minelor de argint şi de aur ale Bosniei.

Deşi erau Ostgoţii, *Ariani*, totuş ei nu atacară organizaţiunea bisericească a Dalmaţiei, nici nu persecutară pre creştini, ba din contră, sub dominaţiunea Goţilor s'au fost ţinut în Salona în anul 530 şi 532 două sinoade provinciale bisericeşti pentru Dalmaţia. Din scriptele păstrate dela acele sinoade [1]), aflăm noi o organizaţie bisericească de pe atunci pentru Bosnia şi Herzegovina că această biserică stăteà sub jurisdicţiunea bisericii din Roma. La sinodul din 530 s'au fost amintit 4 Episcopate bosniace-herzegovinice precum : *Narentana* (cu sediul în Narona), *Martoritana* sau *Matricitana* (cu sediul în Matrix, sau Ad Matricem), *Sarniensis* (cu sediul în Sarnacle), şi spre ost de acolo episcopate

1) *Kukuljević* : Codex diplomaticus I. pag. 195—198.

în centrul ţării *Bestuensis* (cu sediul în Bistuac-Nova). In sinodul din anul 532 s'au fost creiat încă alte două Episcopate şi anume : Ludnicensis [1]) şi Sarsenterensis [2]).

Episcopul din Bistuensis a cărui Episcopat erà foarte întins, ceruse la acel sinod, ca teritoriul întreg dela munţii *Capila* şi *Veraniţa* (a loco Capella et Arena) până la locurile şi bisericile cele mai apropiate de sediul său, să fie despărţite de Episcopia sa, şi din ele să fie creiat un nou Episcopat.

Cu sosirea şi dominaţiunea Avarilor în ţară, se schimbase şi acì cu totul situaţiunea religioasă ale acestor ţări. In alaiul lor veniră imediat şi Slavii din nord, ocupară cu încetul, după depărtarea Avarilor, aceste ţări, se organizară acì politiceşte, primiră creştinismul latin, şi lăţindu-se dominaţiunea Bulgarilor pe un scurt timp şi până acì, fură şi ei siliţi să primească biserica bulgară şi ritul slavon-bizantin.

Impăratul Heracliu (638) îşi dădù silinţa de a aduce pre Croaţi şi Sârbi la creştinism. După mari sârguinţi îi succese în fine, prin concursul puternic al poporului autochton din aceste ţări care erà dejà aproape exclusiv român, de a îndupleca o parte din Slavi să primească creştinismul şi aceştia fură puşi imediat sub ierarhia Episcopatului din Spalato, care stăteà sub nemijlocita ierarhie din Roma.

După moartea lui Heracliu (641) mulţi Slavi (mai ales

1) La acest Episcopat cu sediul în *Ludrum* (Livno aparţineà şi locurile (municipia) *Salviaticum* (dela Salvia, Silviac, la Ptolemen Σαλο ία) şi *Sarciaticum* (numit şi Sarute). Dio Cassius îl numeşte acest loc Σερέτιον. Se pare că acest loc *Sarute* şi *Sarithe* erà aproape de cetatea *Socolae* de astăzi (în sud de Bihac pe unde se ştie că populaţiunea acestei părţi din nord-vestul Bosniei erà pe acel timp şi lung timp până în secolul al XVI compact română cu care populaţiune fu adeseori împopulată Dalmaţia de nord şi Croaţia de unde căpătară aceşti Români dela Slavi numirea de „*Morlaci*". Ceeace ne mai pică în ochi cu această ocaziune e asemănarea frapantă a acestui loc Σερέτιον. Sarata, Saritte cu râul şi oraşul *Seretiu* din Bucovina. Oare să nu existe aici cumva o înrudire vechie latină între olaltă?

2) Sediul acestui Episcopat erà oraşul Sarsenterum, şi ca Eparchie aveà acest Episcopat : „ut Sersenterensis episcopus basilicas, quae in municipiis Delenino Stantino, Novense per rusticaria *Pecuatico* et *Beuzzavatico* supra sunt constitutae in parochia consequentur". *Tomascheh* zice : „Pecuaticum" se chiamă o păscătoare mare iară „Peuzzevaticum" possesiunea unui Beuzza, unui ţăran Dalmaţian. Locul singur crede el că se află în apropierea *Mostarului* de azi în Herzegovina.

Sârbi) se întoarseră înapoi la legea lor păgână de mai nainte [1]).

Ierarhia bisericii romane durase în Bosnia până la ocuparea unei părţi din această ţară prin regele bulgar Simion (893—927), care introduse în partea ocupată de el religia bulgaro-slavonă.

La anul 1018 împăratul Vasilie II Bulgaroctonul (976—1025), introduse în *Ohrida*, după ce nimicise pre Bulgari şi biserica bulgară, ca să atragă pre români către sine, o Patriarhie română, numind aci pre *Ioan* de primul Patriarch al Românilor, punând sub ierarhia sa pre toţi Românii (Valachii) din Balcani ce stăteau sub dominaţiunea sa, introducând în biserică însă influienţa bizantină. Populaţiunea creştină din aceste ţări devenise astfel amestecată în două rituri : în ritul slavo-bizantin şi cel latin.

Pe lângă ritul slavo-bizantin, durase aci în mod preponderant, lung timp, ritul latin, care se păstrase mai ales la poporul român din aceste ţări, ce aparţineà de secole ritului latin, şi această împrejurare provocase lupte teribile, religioase pentru supremaţie între cele două biserici creştine, română şi bizantină, care luptă degenerase grozav în detrimentul moralei şi a demnităţii bisericilor creştine, şi desgustase rău poporaţiunea din ţară, mai ales pe acel timp, când creştinismul nu erà încă bine închiegat şi întărit în popoarele străine invadate. Şi tocmai aceste lupte religioase, amare, deschise calea, mijlocise intrarea liberă în ţară a unui nou curent religios, a sectei pauliciane sau paterene, care apoi

---

1. Sârbii sunt deci încreştinaţi în mai multe rânduri (perioade) şi în mod particular, şi nu ca poporul bulgar deodată şi în mase compacte împreună cu regele lor Boris. Tot aşà au devenit Sârbii creştini numai prin concursul puternic al poporului român autochton din aceste ţări. Astfel se şi explică adoptarea tuturor datinelor, obiceiurilor şi instituţiunilor româneşti la toate serbările creştineşti de preste an de către poporul sârb, precum : colindele, urările cu grâu de ajun şi anul nou, colivia, dramatizarea naşterei lui Hristos (prin travestiri ca la noi în irozi, malanca, ţapul) şi mai ales acceptarea cultului a „*Penaţilor*", a „*zeilor casei*", a „*patronului casei*" sau a cultului „*familiei*" dela Români, ceeace la Sârbi a devenit în decursul timpurilor. sub numirea de „*Krstno-ime*" (o instituţiune curat romano-română). Apoi toate datinele şi obiceiurile poporale lăţite în poporul sârb precum cele la naştere, botez, cununii, înmormântare, bocete, purtarea şi, modul purtării a doliului, apoi în fine portul, etc., etc., toate, toate sunt adoptate dela Români.

fu numită de către Slavi şi mai ales aci în Bosnia şi Herzegovina „*secta bogumilă*".

Inainte însă de ce începem cu istoria Paterenilor de pe pământul Bosniei, trebue să aruncăm o mică supraprivire asupra situaţiunii religioase în Bosnia din acel timp care premerge imediat introducerii bogomilismului în ţară, spre a puteà mai uşor pricepe puterea de espansiune şi rolul însemnat ce a jucat Paterenii (Bogomilii) în această ţară.

In toată Bosnia existà pe atuncea numai un episcopat cu sediul în Bărdo [1]) (Brdo) care depindea dela Roma, şi o catedrală cu patronul Sfântului Petru in Zupanja (Vrhbosna) [2]).

Episcopatul Bosniei de pe atunci (Bosniensis ecclesia) erà un adevărat perpetuum mobile, el erà în 1067 pus sub stăpânirea şi sub conducerea Archiepiscopatului de Spalato, ce aparţineà Eparchiei şi Mitropolitului din *Deoclea-Antivari*. Această Mitropolie trebuì însă mai târziu în anul 1185 să predeà pe porunca Papei Clementie III Episcopatul Bosniei sub Archiepiscopatul din Raguza. Din această cauză se iscase între Archiepiscopatul raguzan şi spaletrin o ceartă care fu aplanată abià prin aceea că se ataşase Episcopatul Bosniei la anul 1247 Archidiecesei din Kalosza [3]).

Pè când însă Episcopatul bosniac aparţineà încă Archiepiscopatului din Raguza, picase acesta în anul 1191 sub administraţiunea Mitropoliei din Spalato. Aci residà pe atuncea Archiepiscopul *Petru Ugrinus*, pre care 'l puse pe scaun regele Bela III ca să sprijinească planurile lui. E posibil că Bela III va fi influenţat şi pre Papa în această privinţă, încât el puse în anul 1191 sub Archiepiscopatul din Spalato nu numai Episcopia Stagno (Ston) din Hum, ci şi Episcopatul din Bosnia. In acest mod

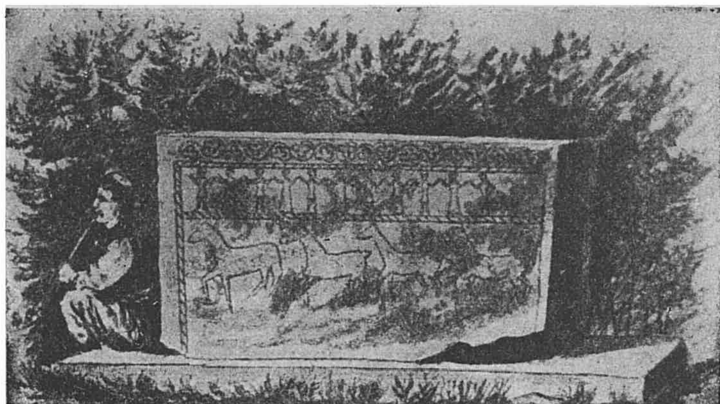
1. *Fra Jukić*: Zemljopis i povjestnica Bosne. Agram 1851 p. 31. Oraşul Bărdo e situat pe şirul de munţi cu acelaş nume Bărdo, astăzi se află pe locul acela un sat cu numele *Blažuj*, situat în nord-vest de lângă Saraievo. După unii se află catedrala acestui Episcopat la început în Kreševo (Cressona) şi abià în anul 1238 fu ea transpusă la Brdo. *Jukić* ibid. pag. 36 şi 96. *Klaić*: Povjest Bosne. Agram 1882 pag. 341.

2. *Theiner*: zice că acest oraş erà situat cam la izvorul apei Bosna ceea ce cam consumă cu expunerile lui fra Jukić.

3. *Rački Dr. Franz*: „Bogumili i Patereni" Bad. VIII pag. 126. *Golubinschi* pag. 588. *Klaić Vječeslav*: ibid. pag. 344.

voià Bela III să aibă prin Episcopul din Spalato o influenţă în Bosnia. Insă de astădată nu-i succese acest scop, pentrucă dejà în anul 1195 îl găsim pre amintitul Episcop din Bosnia în Raguza spre a căpătà acì consacraţiunea Archiepiscopului.

Afară de aceea formase Bosnia un aşà numit „Pufferstaat" adică un punct de atingere (coincidenţă)" sau poate mai bine zis „*un măr de ceartă*" între lumea latină şi cea greacă, şi conţinuse în sine o mulţime de partizani din amândouă rituri [1]). De aceea se iscase un curent politic în două direcţiuni, unul care înclinà spre Orient şi altul spre Vest. Românii catolici se plecau Romei, Greco-orientalii ţineau cu biserica din Bizanţ.

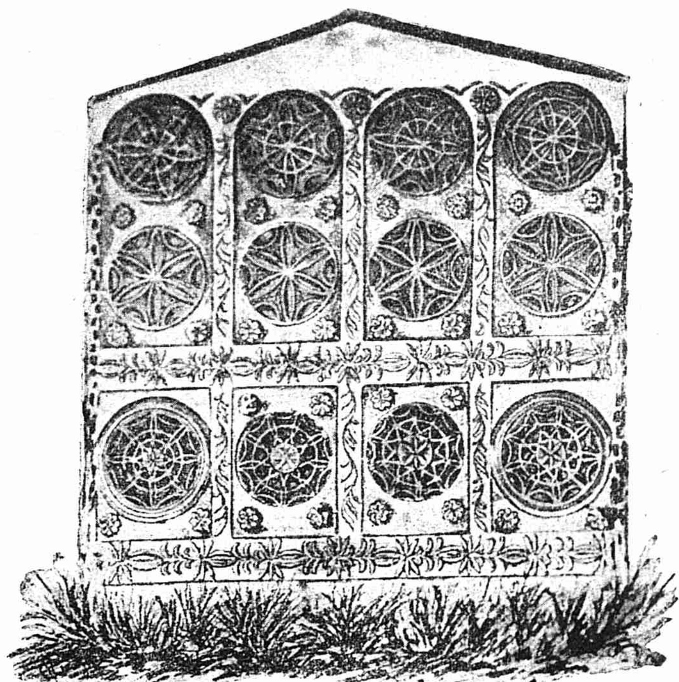

Din cimitirul Dubovaţ (în Herzegovina).

Pe atunci contrastele între amândouă biserici prin aceste ţări nu erau încă aşà de aspre, ele devenirà spre marea nenorocire pentru ţară abià mai pe urmă. Dejà pe atunci nu trăià preoţimea creştină de amândouă confesiuni în bună înţelegere nici întreolaltă, nici fiecare confesiune între sine. Cei avuţi, cu vază şi autoritate, schimbau în fiecare zi convingerile lor religioase, astăzi erau ei partizanii bisericii catolice, mâine celei bizantine. Făţărnicia şi duplicitatea erà pretutindeni la faţa locului, apoi invidia şi ura viceversa erà principiul lor moral. Acì nu erà ca în Roma antică unde doui auguri, întâlnindu-se pe drum, surâdeà unul altuia în faţă, în conştiinţa unită că amândoi sunt

Račkı : Documente pag. 201.

şarlatani, dar prieteni întreolaltă, uniţi în a exploatà plebea ignorantă, ci acì se uità unul la altul pe sub gene, cu dinţii încleştaţi, cum ar puteà răpune unul pre altul, tot „in majorem dei gloriam", din ura şi invidia că de ce nu-i pică numai lui avantajiul tot din exploatarea plebeei ignorante, imbecile, în mână. Aceasta şi multe alte de acestea favorizà grozav lăţirea Paterenilor, cari în curând aflară în popor o primire foarte favorabilă şi un teren foarte fertil pentru estinderea lor, ba ei atraseră, precum am văzut mai sus, la sine, cu putere, chiar şi pre Banul Culin.

Un mormânt bogumilic cu figuri incrustate pe piatră.

Năzuinţa lui Bela III (1192), deci de a pune Bosnia sub Archiepiscopatul din Spalato, ce îi erà lui supus, şi de a aduce astfel Bosnia, mijlocit prin influienţa bisericii din Roma, sub stăpânirea sa, o prevăzuse foarte bine Banul Culin, şi de aceea căută el toate mijloacele de a sustrage ţara sa cu totul de sub influenţa bisericii romane, spre a se emancipà astfel totodată şi de sub influenţa dezastrouasă a regelui unguro-croat, a cărui aroganţă luase din ce în ce dimensiuni tot mai mari. Aşà introduse Banul Culin în ţara sa

doctrina paterenă (bogumilă), care există în ţară dejà de mult timp şi cărei doctrine aparţineà dejà el cu toată familia lui şi cea mai mare parte a populaţiunii sale, ca „religiune de stat". Dar sărmanul Culin, nu ştiuse singur ce face, credeà că face bine, dar el picase din „Scilla" în „Charibde", căci abià dela dânsul se poate zice încep luptele teribile religioase între curia papală şi secta bogumilă, lupte care au strivit prin 4 sute de ani, toată măduva, toată puterea de vieaţă a unui întreg popor, cari lupte aduse în fine decadenţa totală a ţării şi a poporului şi trecerea lui în mase la „*Islamism*", despre care momente tragice am vorbit mai sus şi vom mai amintì încă şi în cele următoare.

c) *Origina şi fiinţa sectei paterene.*

Ni se pune acum întrebarea importantă cine şi ce au fost Paterenii sau, după cum zic Slavii, Bogumilii?

Intrebarea e foarte interesantă, dar cu atâta mai interesant e şi răspunsul ei, pentrucă după cum am văzut dejà în capitolele precedente, tot aşà vom vedea şi acì încă şi mai clar că toată istoria Bosniei se bazează exclusiv pe toată istoria sectei bogumile, că bogumilismul e aşà zicând principiul istoriei Bosniei, e osia în jurul căreia se învârte totul, toată istoria ţării, încât totul ce nu aparţine acestei osii (istoria), se mărgineşte numai la nişte simple rivalităţi şi ambiţiuni de putere personală. Noi, putem chiar zice, că Paterenii (Bogumilii) au creiat statul bosniac. l'au susţinut, şi tot prin ei a devenit el şi nimicit.

Chestiunea e interesantă şi chiar foarte importantă, mai cu seamă în ce priveşte Bosnia, această ţară ce a fost până acuma atât de obscură în istoria Balcanului, dar precum am văzut mai sus, cu un trecut puternic, interesant totodată şi important din punct de vedere religios, politic, cât şi social, de oarece Paterenii din Bosnia numeau religiunea lor, *religiunea cea bosniacă,* tot aşà precum o fac şi astăzi încă Sârbii în conştiinţa lor profund naţională, şi cu tot dreptul, că unesc religiunea cu naţiunea, şi înţeleg sub cuvântul „*Sărb*" nu numai naţiunea, ci şi religiunea specială a poporului sârbesc. Un lucru, pre care ar trebuì să-l imităm şi noi Românii de pretutindeni, mai ales în timpul de astăzi rapace, sălbatic, hapsin, egoist, rafinat şi grozav de perfid, ca să unim strâns laolaltă legea cu naţiunea noastră, s'o numim la un loc

așà precum ar trebuì s'o numim *„românească”*, şi nu „ortodoxă”, nu „greco-orientală”, nu „greco-unită”, etc.... tot fleacuri care documentează îndestul slăbiciunea noastră şi decadenţa noastră naţională, când întrebuinţăm în loc de o expresiune adevărată ce ni se cuvine, ce ne ţine sus conştiinţa de rasă, şi de un popor separat, deosebit în ceilalţi mai superioare întrebuinţăm nişte expresiuni batjocoritoare, nebune, cuprinşi de o completă frenezie mintală. Să fie oare aceste expresiuni de *„grec, ortodox”* etc. ce le întrebuinţăm noi, semne de adoraţiune pentru poporul cel mai ticălos din lume care ne ucide fraţii noştri în numele crucii, în numele lui Hristos??? Pentru noi Românii ar trebuì să fie o ruşine şi o batjocură cumplită tot ce este, ‚grec” și „grecesc“ tot ce se chiamă ce vine dela „grec, sau „grecesc”, iar unind la un loc legea şi naţiunea noastră sub o noţiune comună, sub un *unic* principiu, numind-o legea noastră, *„legea românească”* am da prin aceasta un stimul mai puternic, o bază mai solidă conştiinţei de sine, *„conştiinţei naţionale”*, care conştiinţă ne lipseşte nouă Românilor astăzi foarte mult, fiindcă suntem înstrăinaţi atât pe terenul politic cât şi pe cel familiar şi social, şi mai ales pe cel naţional la cei din România şi cei din Bucovina cari se închin încă atât de mult străinismului (la Nemţi, Jidani, Greci, Bulgari, Francezi, etc.).

Tot așà de interesantă e chestiunea paterenă şi pentru imperiul unguresc, de oarece era paterenă pică la un loc aproape cu invaziunea Ungurilor în Panonia şi cu era supremaţiei ungureşti, tot așà și cu timpul încreştinării a Bulgarilor în Balcani, de oarece secta paterenă joacă un rol principal în toate întreprinderile atât bosniace cât şi ale Arpazilor, ale regilor de Anjou, cât şi ale Huniazilor. In fine, cu aparenţa şi lățirea Bogumilismului, pierde atât biserica papală, cât şi cea bizantină-grecească, cât şi Ungaria, pentrucă aceste trei puteri n'au voit să sufere pre Patereni, dar mai pe urmă toate trei au fost nevoite să sufere pre Turci, se sufere nu numai legea, nu numai terorizmul şi barbarizmul lor, ci şi supremaţia lor, iar obraznicul şi mândrul Ungur a trebuit să sufere chiar şi degradarea imperiului său în un *„paşalict”* prin aproape 150 de ani, ceeace principatele române deşì cu mult mai mici, dar modeste şi eroice, nu li s'a întâmplat acestă ruşine şi batjocură niciodată.

In natură se răzbună toate. Nici o faptă nu rămâne fără ur-

mările ei, fără efect. Poporul român zice : „Nici o faptă, fără răsplată" sau „precum îţi vei aşterne, aşà vei dormi". Toate acţiunile în lume, în univers îşi au urmările lor. Asta e legea supremă în univers, asta e *„legea cauzalităţii"*. Chiar şi piatra aruncată în apă lasă valuri, valuri în urma sa, după anumite cauze după anumite norme. Deci fiecare individ sau o naţie trebue să-şi dea seama de toate acţiunile sale ce le face, căci deacolo depinde tot efectul, adică: *„viitorul său"*. Avem şi astăzi două *exemple-monstre*, prea bătătoare la ochi. Unul e statul monstru Austria-Ungaria cu capetele descreerate ai acelora ce conduc destinele acestei

Mormântul lui Radmilovici.

Din cimitirul lui Radmilovici în (Herzegovina)

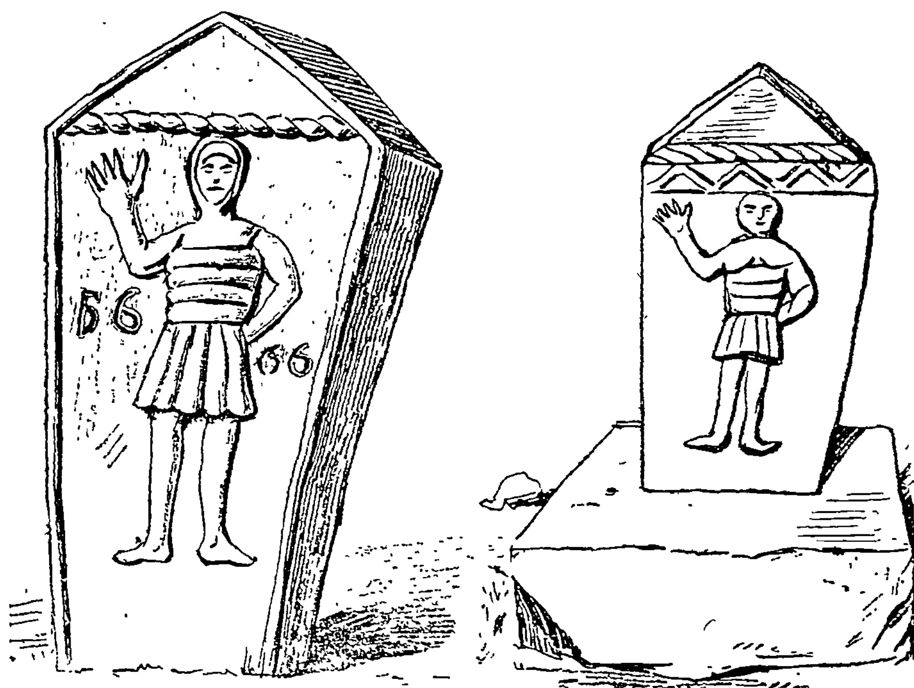
dihanii cu două capete, altul e ţinuta prea ticăloasă a prea ticălosului Monstru-Patriarch grec şi hoţ din Stambul, care înţelege învăţătura şi legea lui Christos numai din punct de vedere mârşav, hoţesc, egoistic-naţional-grecesc, care nu suferă alte naţiuni în biserica lui Christos, decât numai cea grecească, şi omoară prin organele sale pe toţi acei care nu sunt greci, şi cari nu sunt ticăloşi ca dânsul. El, ca suprem cap şi păstor al bisericii creştine răsăritene din Orient, nu se sfieşte de a înscenà, de a promovà şi de a binecuvântà (o binecuvântare ticăloasă) omorurile, hoţiile, jafu-

rile, incendiile și nimicirile în contra tuturor creștinilor cari nu sunt *„palicari”* ca dânsul. Și totuș ceeace e mai trist și mai condamnabil e, că lumea de astăzi cea așà numită cultă, în timpul de azi așà numit propășit, cimentat în principii înalte sublime, umane oneste, etc..... zic creștinii de astăzi miobi sufletește și moralicește, tâmpiți la minte și inimă, nu încetează de a-l adorà, de a-l preamărì, de a-l numì *„prea-sfânt”*, pre un atare om criminal, pre un atare hoț de codru, pre o atare fiară-hienă îmbrăcată în piele de om. Ce e dar lumea de azi? O turmă de oi pre care destul e, ca un berbec să o conducă!

Istoria lumii constă din repețiri continue, din un lanț perpetuu de evenimente, în aparența și în priceperea noastră foarte variate, dar adeseori în esență și în conținutul lor foarte asemene într'olaltă, de aceea e istoria educătoarea omenirii. Pe dealtă parte în istorie ca și în natură nu se naște nimică deodată, ci periodic, pe rând, succesiv, conform principiului evoluțional în natură, în strămurul energic a întregului tot spre o dezvoltare necontenită, din debil și imperfect, în tot mai mult, tot mai mult spre perfecțiune, spre desăvârșire, completându-se una pre alta. Acest mers formează progresul cel sublim, mare în univers. Tot înainte, tot înainte spre sublim. Iar aceea ce ne apare nouă în acest mers spre progres, în această luptă continuă pentru înaintare, ca ceva nou, are, dacă cercetăm mai deaproape momentele sale anterioare, un trecut dejà foarte lung. Chestiunea e numai, ca noi să știm a-l urmărì și a-l aflà acel trecut. Cercetătorul conștiincios al trecutului va aflà în lucrurile cele așà numite noui, adeseori foarte multe lucruri vechi. Căci în realitate în natură nu există nimic nou, tot așà nici în istorie, care e numai un product al naturii, pentrucă aceeace numim noi nou, e doară numai o schimbare a formei exterioare, cu care a fost investită materia până acuma, e deci dară numai o nouă combinațiune ale elementelor vechi. Astfel vedem noi pretutindene noi aparențe, noi evenimente care în principiu sunt tot aceleași, numai sub alte forme. Pretutindene e acelaș sâmbure însă cu o nouă învelitură, e aceeaș ideie cu o nouă judecată. Astfel dispozițiunea pentru reformațiune a provocat în Europa întreagă (de vest) o mulțime de schimbări și de factori, și nu se poate de loc dubità, că prin înfățișarea stranie dar puternică a Paterenilor (Paulichianilor) a picat sămânța cea producătoare ce a provocat ideia nouă, o evoluțiune nouă și pătrunză-

toare în cugetarea şi conştiinţa omenească, ba putem chiar cu drept cuvânt, zice, care a provocat procesul evoluţiunii în sens moral şi spitirual, cel puţin în o parte mică a Europei sbuciumate de boala popismului.

Anabaptiştii, Albingensii, Savanarola şi Huss, toţi aceştia apar aşà zicând ca nişte muguri abià încolţiţi ale aceleaşi reformaţiuni, ce căpătase mai pe urmă însemnătatea sa, prin credinţa şi energia lui Calvin şi Luter, lărgită prin cunoştinţa literaturilor franceze, engleze, olandeze şi întărite prin spada Svedesilor. Cel

Piatră bogumilică din cimitirul Stolaţ (Herzeg.)

mai departe de locul acţiunilor vede mai mult deosebirile, cel mai aproape vede mai mult *concordanţa.*

Această sectă a dominat odată toată Bosnia şi Herzegovina de azi, dar nu numai atâta, ci ea s'a lăţit precum vom vedeà maï la vale şi preste hotarele acestor două ţări relativ mici, adică preste tot Balcanul. Noi aflăm pe Patereni în Dalmaţia, Croaţia, Slavonia, Serbia, Bulgaria, Macedonia, Tracia, apoi trecând Dunărea în ţările româneşti până departe spre Nord în Rusia, unde şi

astăzi avem încă urme din secta paterenă d. e. pre Lipoveni şi pre Scopeci; apoi trecând Marea Adriatică a venit dânsa în Italia de nord (Veneţia, Turin, Padua, etc.), apoi în Italia de sud (Apulia, Sicilia), în Spania, Franţa, în o parte din Germania până la râul Rin şi Elba, trecând apoi în jos a ajuns spre Bohemia şi Moravia —făcând astfel un turneu, un ocol prin întreaga Europă, pretutindene sub diferite numiri, băgând în boale atât pre preasfinţitul şi preacinstitul Papa, cât şi pre preaticălosul Patriarch, cât şi statele cele grozav apostolice-creştine.

Vieaţa sectei paterene, cam între secolul X până la XV, erà strâns legată de istoria Bosniei. Bosnia ajunsese pe acel timp, pe timpul ei de înflorire, sub regii proprii indigeni, centrul, aşà zicând focarul în jurul căruia s'a fost cristalizat acest element, ea a fost vatra de unde a crescut şi a luat avânt flacăra acestui foc, ce a fost cuprins în un ţimp relativ atât de scurt aproape toată Europa, în jurul cărui focar s'a fost dezvoltat, a rezistat şi s'a stins cu desăvârşire această sectă pentrucă Bosnia erà legalminte unicul stat pateren (bogumil) şi independent. Nu vom merge preà departe dacă vom repeţi ceeace am zis mai sus, că paterenismul a format statul bosniac, l-a dominat prin mai multe secole, l-a susţinut, şi tot sub el sau mai bine zis, cu şi prin el, s'a şi prăbuşit acest stat.

Naşterea, lăţirea, culmea cea mai înaltă de dezvoltare, adică floarea adevărată a Paterenismului pică cam împreună cu era invaziunii şi a dominaţiunii maghiare şi totodată imediat după, sau putem zice împreună cu introducerea creştinismului la Slavii din Balcani şi în special pe timpul încreştinării al Bulgarilor, cari veniră în Balcani înainte de Unguri, va să zică cam între începutul secolului al IX-lea până la secolul al XV-lea până la apunerea definitivă ale acestor două ţări sub stăpânirea otomană.

Aceste două ţări picară în fine sub loviturile aspre atât din partea Ungurilor, cât şi din partea Romei, pentrucă aceste două puteri, dar mai ales Roma pontificală, nu puteà suferì, ca în coasta ei, în apropierea atât de mare de curia atotsfântă din Roma, să se înfiinţeze, să se întărească, un stat cu o lege deosebită, ba chiar cu o lege în principiile ei înalte, morale, contrare celei catolice ce erà dejà cu totul decăzută. Iar rezultatul acestor lupte, ale acestor ambiţiuni şi aroganţe papale după dominaţiunea lumii şi a tuturor oamenilor, cu scop egoistic-mârşav de a se îmbogăţi (Pe-

terpfenig), au fost, că venind mai pe urmă Turcii, au aflat aci o ţară dejà cu totul slăbită, desolută, nimicită de către statele celelalte nobile, sfinte şi creştine. Atunci Papii cei preà creştini nu numai că erau siliţi să încheie cu *Islamul* temut, tractate de prietenie, ci ei erau din suflet fericiţi, că Turcii nu şi-a fost împlinit jurământul făcut de Sultanul *Mahomed II* că va legà calul său de altarul bisericii Sf. Petru din Roma; pentrucă aşà e în lume, legea cauzalităţii operează pretutindeni, şi ea zice: „astăzi mie, mâine ţie" şi precum vedem noi şi astăzi în mod prea suficient pretutindeni, numai forţa brută dictează respect şi teamă unui stat, popor, sau unei fiinţe moralmente cu totul decăzut.

Naşterii şi lăţirii extraordinare a Paterenismului a stat în ajutor patru factori principali. Mai întâiu tradiţiunile vechi păgâne —încă foarte vie ce se aflau în conştiinţa şi memoria popoarelor, apoi cărţile apocrife ce erau lăţite pretutindeni de către Patereni—despre literatura paterenă vom vorbì mai pe larg mai la vale— apoi activitatea febrilă a Manicheilor Armeni veniţi din Siria (Asia-Mică), împreunată, în fine, cu intoleranţa şi urmărirea foarte barbară atât din partea bisericii romane, cât şi a celei bizantine.

Dejà pe timpul Jidanilor se aflase în circulaţiune pe lângă testamentul vechiu şi felurite alte scrisori ca: istorioare, tradiţii, legende pioase, etc. Tot de aceste scrieri se aflà în circulaţiune şi pe timpul prim al creştinismului. O parte din ele biserica creştină parte le primise, parte le respinse ca apocrife şi le afurisise, pentrucă din ideile şi din spiritul acestor cărţi se născură primele deosebiri de vederi şi principii religioase, decretate de către popii ortodocşi şi infailibili, pre care le numiră ei *„herezii"*. Ele se iviră la început în limba ebraică, adică arameică (căci pe timpul lui Hristos limba ebraică nu a existat mai mult), apoi în limba arabică, grecească şi latină, şi conţineau pe lângă multe adevăruri şi multe superstiţii şi multă poezie. Ele erau preste tot alcătuite în spiritul fiecărui popor cărui erau ele menite de propagare, de aceea erau ele bine primite, astfel că ele se lăţeau în popor odată cu creştinătatea, înainte încă de ce biserica creştină ar fi fost în stare de a le oprì sau de a păşì în contra lor.

Pe lângă aceste vechi scrieri soseau apoi şi altele noi, cari reoglindeau tradiţiunile vechi păgâne, modul de gândire a poporului şi cari căpătară tocmai prin această calitate, mare reputa-

ţiune şi popularitate. Toate popoarele balcanice aveau parte în abundenţă de aceste cărţi şi scrieri, şi aşà veniră ele mai cu seamă la Românii din Balcani (la cei din Hemus şi din Pind), căci şi ei veniră cu ocaziunea primului imperiu romano-bulgar la o vicaţă spirituală mai ridicată, mai radicală, mai înnaltă şi la acţiuni mai puternice.

Noi învăţăm a cunoaşte istoria literaturii bogumilice din Balcani, deocamdată din manuscriptele posterioare ruseşti, şi aceste sunt de sigur şi baza pe care se născuse în biserica rusească atâtea secte ca d. e.: secta Scopiţilor, Lipovanilor, etc. Pre aceşti din urmă îi avem şi noi în Bucovina [1]), aduşi, pe lângă multe alte gunoaie de popoare, ca un dar glorios de către prea glorioasa Austria, dela răpirea Bucovinei încoace, din iniţiativa prea părintească a nobilului guvernământ austriac de a nimicì cu desăvârşire tot elementul românesc din Bucovina prin înăduşirea lui cu popoare străine, cu gunoiul întregii lumi.

Originea *balcanică-română* ale acestor manuscripte ruseşti e evidentă, tot aşà e de tot caracteristic şi faptul că Ruşii primiră preste tot în biserica lor, scrierile bisericeşti, cât şi toată limba bisericească în forma cea vechie glagolită din Balcani. Şi Românii din Balcani (Hemus şi Pind) cât şi cei de pe malul stâng al Dunării primiră preste tot în biserica lor, atât limba cea vechie glagolită, cât şi scrierile bisericeşti cu scrierea glagolită. Mai pe urmă intrase în uz pretutindene, în biserică şi în literatură, scrierea cu literile cirilice, toate acestea din cauza fanatismului şi ambiţiunii papilor „*ortodoxi*" cari aveau mare grije ca poporul român să nu primească cumva, atras fiind de vecinătatea cu Roma şi prin afinitatea de rasă, prin asemănarea limbii sale (pe atunci desigur mult mai latină decât astăzi) cu cea latină, şi confesiunea latină.

Din cercetările istoriei vechi ale Românilor până în timpul mai nou, din care am aflat cât am suferit noi Românii sub presiunea bisericei slave, e argumentat îndestul că biserica ortodoxă-slavă ne-a stricat—precum am arătat mai sus—mult, foarte mult, ba chiar toată existenţa, tot viitorul nostru, ne-a tâmpit conştiinţa noastră naţională, atât de necesară desvoltării noastre ca un popor aparte şi ne-au luat posibilitatea ca să devenim un popor mare,

1. Colonii de Lipoveni avem în satul Fântâna-albă lângă Serete şi Lipoveni lângă Suceava: vezi Rutenisarea Bucovinei de un Bucovinean, Bucureşti, Minerva 1904.

puternic şi de sine conştient. Dacă n'ar fi fost intrat în corpul nostru *urgisita biserică ortodox-slavă* prin care religiune am adus atâta jertfă nemărginită unui „*Dumnezeu-străin*“, noi, întreg poporul Român, am jucà astăzi un alt rol, un rol pre care îl joacă astăzi Rusia şi nu acel rol atât de prăpădit, timid, servil, oportun cu codire, şovăire şi pocloane în toate părţile ce-l jucăm astăzi, plus că am devenit prin acest străinism, prin această închinare la Dumnezei străini, cu toţi sclavi la toate naţiile străine, la tot gunoiul lumii. Tot Balcanul şi tot Orientul chiar până în Don şi Cherson ar fi astăzi român dacă n'ar fi dat slavismul preste noi şi dacă n'ar fi fost de vină, firea noastră cea prea blândă, prea servilă, dacă n'ar fi fost calitatea noastră ereditară, aderarea nebună a „*Străinismului*“, dacă n'ar fi fost de vină strămoşii noştri şi păcatele lor, deci dacă n'ar fi fost lipsă de energie şi de conştiinţa de sine.

Românii de pretutindene Daco=şi Balcano-Românii, au susţinut cu putere şi cu mare inspiraţiune prin tot evolul de mijloc până'n timpul cel mai nou, biserica slavă şi literatura bisericească slavă, îmbătaţi de ideia popească, ticăloasă că numai limba slavă e sfântă şi plăcută lui Dumnezeu, şi că Dumnezeu au vorbit pe atunci, vorbeşte şi acuma — dacă nu va fi învăţat poate de atuncea până astăzi în fine şi o altă limbă — cu îngerii săi în cer, tot numai în limba slavonă. In această direcţiune au fost indusă mintalitatea poporului român de pretutindene până în ziua de azi, dar mai ales ai celor din stânga Dunării cari în religiozitatea lor proastă rău înţeleasă — ca şi astăzi în grecismul lor bisericesc — au preamărit slavismul, au păstrat acestuia limba şi literatura bisericească chiar pe atunci când Slavii (cei din Balcani) pierdură totul, şi limba şi literatura şi biserica chiar şi conştinţa lor slavă, pierzând cu totul independenţa lor politică, devenind cu totul prăbuşiţi sub influenţa nimicitoare, dezastroase a bisericii bizantine greceşti, din cauza timpurilor vitrege nenorocite ce sosiră preste ei, mai mult decât preste Românii din stânga Dunării. Numai Românii din amândouă maluri ale Dunării, (Daco=şi Traco-Românii), li-a păstrat Slavilor din sud aceste odoare cu cari se laudă ei astăzi atât de mult, limba, legea, scrisul şi conştinţa lor naţională, ba se poate chiar cu tot dreptul zice că numai Românii li-a păstrat Bulgarilor toată existenţa lor naţională şi

politică de astăzi şi totuşi îşi rădică ei capul ca o hidră otrăvitoâre preste Români, salvatorii lor de moarte

După C. Jireček [1]), Racki [2]), Klaic [3]) şi alţi istorici slavi, Bogumilismul ar fi depăşit din Bulgaria şi s'ar fi lăţit de aici asupra întregii peninsule balcanice, adică asupra Slavilor, Românilor şi a Grecilor, de aici spre vest către Italia, Franţa, etc. Această afirmaţiune ale acestor istoriografi—şi aceasta o vede numaidecât foarte clar fiecare care ceteşte opurile lor, şi care cunoaşte mai deaproape această chestiune—e făcută cu scop ca să se ridice cu aceasta vaza şi însemnătatea elementului slav din Balcani, ca să se ridice cu aceasta mai ales valoarea Bulgarilor, pentru cari s'a cam prea înflăcărat Jupânul Jireček. Cehul Jireček, care falşifică istoria ca şi Hunfalvy, care ignorează de dragul Bulgarilor cu desăvârşire multe fapte istorice importante, şi mai cu seamă acele ce privesc istoria foarte estinsă, abundentă şi plină de evenimente mari a Românilor din Balcani şi din Pind, cari au jucat în Balcani un rol important şi cu cari au avut Bulgarii o legătură neîntreruptă. Adevărul, precum am amintit adeseori e că numai prin ajutorul Românilor au fost Bulgarii îndecomun în stare a se validità şi deveni acolo unde sunt ei astăzi. Eu nu pot deci aprobà aceste afirmaţiuni tendenţioase ale amintiţilor istoriografi Slavi din motivele ce le voi expune mai la vale.

Jireček în lucrarea sa „Geschichte der Bulgaren" Prag. 1876, p. 174, zice: că Bogumilii bulgari se lăţise preste tot Balcanul, trecură apoi în Italia, Franţa, Spania, până la coastele Mării-Atlantice, că chiar şi astăzi s'ar aflà prin Italia, ba şi prin Grecia nişte comune bulgare. Jireček în părtinirea sa grozavă pentru Bulgari, şi pentru rasa slavă zice un neadevăr sfruntat. Chestiunea cu trecerea Bogumililor bulgari în Italia, Spania, Franţa, stă cu totul altfel decât precum ne-o spune atât de tendenţios faimosul Jireček, şi anume: După lovitura teribilă ce o suferiseră Paulichianii sau Patereni, la începutul secolului al XII-lea sub împăratul bizantin *Alexiu Comnenul* (1081—1118) fură ei necesitaţi a-şi căutà scăpare prin alte ţări. Unii merseră spre nord trecând Dunărea în teritoriul

1. *Constantin Jireček.* Geschichte der Bulgaren. Prag 1876 pag 271—284.

2 *Dr. Franjo Račkí.* Bogumili i Patereni şi Abhandlungen uber die Bogumilen und Paterenen in der Abth. (Rad) der slav. Academie VII, VIII şi *Golubinski* opul mai sus citat.

3 *Vjekoslav Klaić:* Geschichte Bosniens, Leipzig 1885.

Daciei-Traiane pe la Români, pe la Ruşi, alţii merseră spre vest spre Bosnia, Herzegovina, Dalmaţia, Croaţia. Vreo câţiva vor fi fost trecut şi în Italia de nord, în Spania, Franţa de sud, etc. Cum că printre aceşti refugiaţi, cea mai mare parte au fost Români, aceasta ne-o dovedeşte *P. B. Haşdeu* [1]) aducând înainte nişte rămăşiţe limbistice păstrate, în graiul franţuzesc şi spaniol despre numele lor ca : vellaco, vellacho, bellaco, blache, bleche, bliche, toate însă în înţeles rău, adică ca heretic, om ticălos, om de nimica, înşelător, mişel, nătărău, etc.

Paulichianii sau secta paterenă au luat avânt precum vom vedeà mai la vale, în Macedonia dela Românii din Pind, şi această doctrină e o amplificaţiune a doctrinei Manicheilor venită acì din Siria (Asia-Mică).

E interesant să constatăm cu această ocaziune că această sectă, de Slavi aşà numită „*Bogumilă*", nu e deloc o creaţiune slavă, precum se trudesc cu atâta încordare şi în un mod atât de exagerat istoriografii Slavi să ne-o arate, nici nu e dânsa iscodită sau lăţită de un Slav care s'ar fi chemat „Bogumil", precum o pretind aceasta cu atâta mândrie tot istoriografii Slavi. Din contră, noi am aflat cu date autentice că această sectă e numai o amplificată reînviere a sectei asiatice (din Siria, Asia-Mică) a Manicheilor, înfiinţată de *Manes* şi *Paul din Samosata*, pornind din principiul dualistic al veşniciei, al luptei între bine şi rău, care sectă ţineà în cea mai mare cinste dintre Sfinţii noului testament pre *Apostolul Pavel*, Apostolul ginţilor.

Pe timpul împăratului *Constans II* (641—668), tocmai atunci când îşi răspândeau Arabii cu impetuozitate confesiunea lor religioasă, adică islamitismul, printre popoarele din Asia meridională şi din Africa de nord, cucerind dela imperiul roman-răsăritean ţară după ţară, şi pe când posesiunile acestuia din Europa, dela Dunăre de jos, erau ameninţate cu cucerirea de către Bulgari, de către un popor de rasă mongolă şi de o seminţie ural-altaică ; tocmai pe timpurile acestea de mare şi grea cumpănă se împrospătară în ţările asiatice ale imperiului, învăţăturile religioase ale sus amintiţilor filozofi *Manes* şi *Paul din Samosata*, de către un *Constantin din Cibosa* în Armenia. Acesta a trăit în secolul al şaptelea, păşì în public cu învăţăturile sale pe la anul 660 şi fu ucis

1. *P. B Hasdeu* Cuvinte din bătrâni tom. II p. 248—249.

cu pietre în anul 684 în urma poruncii unui funcționar împărătesc, cu numele *Simion*, carele deveni apoi singur un zelos aderent al acestei doctrine și fu în fine, și el ars pe rug în anul 690. Constantin Cibosanul se ținea strâns de învățăturile apostolului Paul, și ca să apară înaintea oamenilor săi, ca inspirat de acest mare apostol a lui Iisus Christos, adoptase atât el cât și învățăceii săi nemijlociți, numele învățăceilor al apostolului Paul. Pe sine se numià el Silvan, iar învățăceii săi : se chemau Simion Tit; Iosif, Epafrodit; Sergiu, Tihit; Genesiu, Timoteiu; doi dintre dânșii Zaharia și Baan, fiindcă interpretase învățăturile creștinești și în interes propriu particular, căpătaseră dela contimporanii și urmașii lor porecle caracteristice. Cel dintâiu aveà porecla de simbriaș sau arendaș (μισθωτής) iar al doilea porecla de murdar sau sgârcit (ρυπαρός) etc.

Dela conformarea acestor bărbați cu învățăturile apostolului Paul despre creștinism, căpătară aderenții lor numele de Pauliciani, iar nu dela legătura în care stăteau aceste învățături cu ale filosofului Paul din Samosata, precum cred unii. Invățătura acestor Pauliciani ca și aceea a vechilor Manihei aveà de scop să împreune și să contopească zoroastrismul și budismul la un loc cu creștinismul.

Paulicianismul, iar mai târziu Bogumilismul, erà deci o ramură a vechilor Manihei. El se strecurase din Asia în Peninsula Balcanică încă de prin secolul al VIII-lea sub împăratul *Constantin V Copronimul*. Așezați în Tracia, el se răspândise repede spre sud de munții Hemului, spre apus prin Macedonia și prin munții Pindului ; deci prin locuri ocupate numai de Români. Aci în Macedonia erà vatra lui [1]) unde se lățise preste Români în mod formidabil [2]).

Acești Manichei importați în Balcani de către împăratul *Constantin V spurcatul sau Copronimul* (741—775)[3]) care a fost un aprig

1. Τὴν Μακεδονίαν ἥτις ἐστι κάστρον κολωνείας zice G. Cedren vol. 1. p. 758.

2 *B P. Hasdeu.* Cuvinte din bătrâni tom. II București 1879

3. *Photios* : Διήγησις περὶ τῆς Μανιχαίων ἀναβλαστήσεως. la Migne vol. 102 p. 9 261 *Cedrenus Georgius* : Σύνοψις τῶν ἱστοριῶν edite Bonnae 1838 1839 vol. 1. p. 455. 756—761. vol. 2 p. 10, 39, 60 etc. *Golubinski* : Ocerkn istorii crkvi bulgarskoi, serbskoi, rumunskoi. Moskva 1871, p. 155 *Jireček* C. J. Geschichte der Bulgaren Prag. 1867 p. 174 *Hasdeu P B.* cuvinte din bătrân București 1879 tom. 2 p. 247—260 *Smidt C.* Histoire et doctrine de la secte des cathares Paris 1848—49 t. 1. p. 3. și articolul său : die Katharer. *Neander* Kirchengeschichte Bd 5. p. 760—*Hahn.* Geschichte der Ketzer im Mittelalter. Stutgart 1850

adversar al cultului icoanelor și aveà cunoștință deplină despre această doctrină a Manicheilor, s'au lățit repede printre Românii din Tracia și Macedonia și întemeiară biserici și culte separate de creștini. Deci Românii din Tracia și Macedonia au fost acei cari au primit mai întâiu doctrina Manicheilor. Ei au dezvoltat-o și au lățit-o apoi mai departe prin scrieri românești și slave, pentru a atrage și pre Slavi prin această propagandă. Frații Asan, Petru și Ioniță au putut numai cu ajutorul lor a întemeià imperiul românesc. Ei (Românii) au fost și aceia, cari prin cultul lor religios, mistic—știința ocultă—au prorocit în starea lor somnambulă (catalepsie), viitorul și reușita răscoalei în contra Bizantinilor, în biserica Sfântului Dimitrie din Târnova. Focarul, centrul de unde pornise și se lățise secta așà numită bugumilă nu erà deci în Bulgaria, ci în Macedonia. Acești sectari români se chemau aci în Macedonia felurit; când Manichieni, când Paulichiani fiindcă învățătura lor se conformà mult cu învățăturile *apostolului Paul,* iară ei între-olaltă se numiau *„Oameni-buni"*, și Jireček deduce de aci existența unei secte *bogumile bulgare* cu numele de *„Babuni"* și ca să întemeieze întrucâtva această susținere trasă de păr, spune în opul său sus arătat, că sediul acestei secte bulgare (?) a fost la poalele unui munte din Macedonia cu numele *„Babun"* ceeace e cu totul fals. Acești sectari erau Românii din Macedonia cari se numiau întreolaltă „Oameni-buni", în Italia „boni homines", la francezi „bones hommes". Dela cuvântul *„oameni buni"* a făcut Jireček „Babuni" și acesti sectari Români au fost aduși în Bulgaria abià prin frații Petru, Asan-și Ioniță, cu ocaziunea luptelor grandioase de eliberare ce le purtase aceștia, mai ales Ioniță cu contrarii săi, unde aproape toată oastea lui Ioniță constà din Paulichiani români.

Noi vom vedeà mai la vale că pretinsul, de Slavi numitul întemeietor ai sectei bogumile „Bogumil" n'a fost nici *bulgar*, nici nu s'a chemat el „Bogumil". Cuvântul „Bogumil" e numai o traducere fantastică, incorectă din cuvântul românesc „Oameni-buni",„boni hominis", „bogu-mili" sub înțelesul „mili" *„bun"* înaintea lui D-zeu, făcută abià mai târziu după împrăștierea Paulichianilor de către împăratul *Alexiu Comnenul,* prin toate părțile, și anume aci în Bosnia, care numire românească tradusă în limba slavă, devenise apoi o expresiune generală pentru religiunea spe-

cială bosniacă, ce fu ridicată sub Banul Culin (1168—1204) cam între anii (1190—1199) la religia statului bosniac.

Deci nu e de loc aşà de slav, nici Balcanul, nici istoria lui, precum ne-o înfăţişează acesta cu atâta lipsă de temeiu, cu atâta şovinism istoriografii Slavi.

In *Jupa-Vărhbosna* (Župa Vrhbosna), adică teritoriile cât ţin izvoarele apei Bosna împreună cu Saraievo, se aflase cetatea „Brdo" astăzi numai muntele „Brdo"; în apropierea izvoarelor apei Bosna. Sub Igman se află biserica S-tului Ştefan zidită de Papa Alexandru III. Cum că Papa a dat Bosniei atâta atenţiune, tocmai pe timpul Banului Culin devine explicabil aceasta numai prin aceea că ei, bogumilii din această ţară, erau dejà temuţi şi se impuneau Papei din Roma cu forţă, dacă judecăm, că sectarii se lăţise pe atuncea dejà şi în Lombardia pe unde fură ei numiţi când „Patereni" când „Cathareni", apoi în Provanţa pe unde s'a fost întreprins dejà o cruciadă în contra Albingensilor, apoi mai departe pe râul Rinul de jos, pe unde din cuvântul grecesc καθαρὸς (curat) făcură Germanii „Ketzer". Din Flandra veniră ei (Paterenii) în Anglia, unde Henric al II, îi înfierase cu foc pre „Publicani" (stricat dela cuvântul „Paulichiani") cu fiere arse în foc.

Aşà se lăţiră Paterenii pretutinde şi pre Papa Alexandru III îl apucase o groază nespusă şi îşi simţià dejà clătinându-se sediul curial adică scaunul său papal, deaceea căutase el să întemeieze un episcopat catolic în Bosnia, ca prin el să aibă Roma papală o influenţă perpetuă în ţară.

Cât despre *„Catari"* ne spune *C. Schmidt*[1]) că ei erau persecutaţi pentrucă îşi traduse testamentul nou în graiul lor vulgar, care traducere se abătea dela textul Vulgata, şi arătau prin aceasta o provenienţă din Orient, numiţi „heretici". Asemenea se exprimă şi *D-rul Herzberg*[2]) zicând că dela dânşii a purces un zel viu de a răspândì şi de a cetì Scriptura în graiul vulgar al poporului, lucru care explică lăţirea cea mare a catarenilor.

Spre a puteà referà ceva mai afirmativ despre originea Paterenilor (Bogumililor) suntem necesitaţi să intrăm ceva mai adânc în chestiune spre a nimicì astfel cât se poate supoziţiunile falşe ale

1. *Schmidt C.* Real-Encyclopodie fur protestantische Theologie vol. 7. p. 461.
2. *Herzberg D.* Real Encyclopoedie sub Waldemer vol. 17 p. 503.

istoriografilor sclavi. Abià în deceniul ultim al secolului trecut a devenit această chestiune, ceva mai intensiv tratată, ceva mai mult băgată în seamă. Cei întâi, cari s'au ocupat cu această chestiune au fost tot Slavii, şi fiind ei cei întâi deaceea au făcut ei monopol cu această chestiune, deacolo şi spiritul cel atât de pervers şi tendenţios slav în tratarea acestei chestiuni, deacolo şi ignorarea tuturor celorlalte momente ce nu aparţine slavilor, ba chiar şi intortochiarea (schimbarea) faptelor, falşificarea istoriei în favorul ideei şi tendinţei slave. Dintre aceşti istoriografi cari s'au ocupat mai intensiv cu chestiunea bogumilă au fost mai întâi moscovitul *Osakin*, apoi *Golubinschi*, *Savitri*, apoi Sârbul *Petranovici*, Croatul *Dr. F. Racki*, apoi vine în coadă, codatul şi faimosul *Jireček* Şi tocmai din cauza tendinţei lor şoviniste slave atât de vehement exprimate, le-a remas în tratarea acestei chestiuni multe chestiuni neclare, nerezolvate ba chiar enigmatice, de aceea nu li-se poate cruţà reproşul meritat, ca prea adese-ori fiecare din ei, au făcut mai mult o politică slavă decât o istorie. Noi recunoaştem că la toţi aceştia le-a lipsit izvoarele şi materialul necesar şi că din această cauză au fost ei şi adeseori seduşi să facă supoziţiuni şi combinaţiuni cam prea bizare, dar e de tot suspect că aceste supoziţiuni şi combinaţiuni fantastice pică de regulă numai în favorul slavismului balcanic, ignorând cu desăvârşire elementul român care erà nu numai de tot preponderant în Balcani dar chiar iniţiatorul şi propagatorul întregei mişcări religioase din Balcani, atât de importante prin tot evolul de mijloc, şi care au fost precum am văzut mai sus, preste tot iniţiatorii şi conducătorii multor fapte mari şi puternice.

Aceste supoziţiuni false să nu zicem tendenţioase poate că se vor pierde cu timpul, lăsând cale liberă unei judecăţi mai senine, dacă istoriografii slavi se vor decide de a observà în cercetările lor istorice asupra întregului Balcan, cât şi în chestiunile pre cari se încerc ei să le trateze din punct de vedere ştiinţific, mai multă sinceritate, mai multă obiectivitate.

Să arătăm aci un alt exemplu de nesinceritate, de şovinism crasant din partea istoriografilor slavi. După opiniunea acestora (a autorilor mai sus amintiţi) această sectă ar fi fost întemeiată şi organizată de un preot bulgar (?) cu numele „*Ieremie Bogumil*", care ar fi trăit în secolul al 9-lea în Bulgaria (?) şi ar fi dat acestei secte numele său, de unde şi numirea de „*Bogumil*".

Această aserțiune, se vede dejà după toată concepțiunea ei, că e cu totul trasă de păr. Noi vom vedeà mai jos că Ieremie, despre care pomenesc istoriografii slavi cu atâta mândrie, nici nu e născut în Bulgaria, nici nu a trăit în Bulgaria, ci el erà născut în Castoria (Macedonia) pe un teritoriu ce erà cu totul locuit de Români. Afară de Macedonia erà și Tracia întreagă, mai ales teritorul între munții Rodope și Balcani, apoi în sud până aproape de Constantinopole, pe acel timp un teritoriu curat românesc, și această situațiune etnografică a existat și pe timpul venirei Turcilor în Balcani și au durat până în timpul mai nou. De acolo o și numesc Turcii până în ziua de astăzi această provincie „Rumili" adică dela populațiunea preponderantă română ce se aflà pe atunci acolo. Această provincie se chemà odată și Vlachia-Mare; chiar și astăzi există în această provincie cu toată indosirea tendențioasă a Bulgarilor, Români, a căror sate se extind chiar și până în apropierea Constantinopolei [1]).

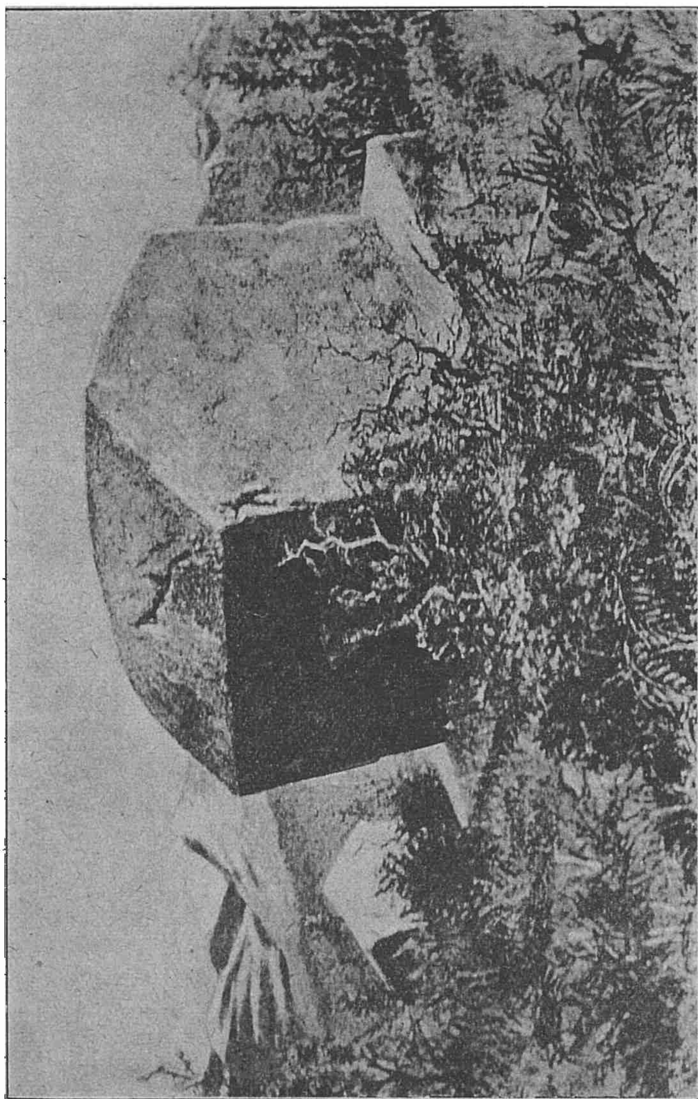
Afară de aceea, cât despre un preot *bulgar* (?) „*Ieremie*", care s'ar fi fost chemat totdeodată și cu porecla „*Bogumil*", nu se vorbește nicăieri prin toate documentele aflate până acuma din întreg evolul de mijloc. Chiar nici în scriptele descoperite în anul 1875 în Novgorod de către rusul *Andrev Popov*, care sunt cele mai complete din câte s'au aflat până astăzi, și cari vorbesc despre secta bogumilă, nu se află nimic amintit, nici despre naşterea, nici despre vieața lui, cu atâta mai puțin că el ar fi fost bulgar, căci altmintrelea Popov, ea slav infocat, ne-ar fi spus desigur toate.

Scriitorii bisericești bizantini, mai cu seamă presbiterul *Cosma*, un macedo-român, născut în Tesalonichi, amintește în scrisorile sale despre secta bogumilă (paulichiană) și despre indicele lui *Ieremie*. Cozma e aproape un contimporan a lui Ieremie și ar trebuì să știe precis de se chemase Ieremie cu connumele și „Bogumil". Insă el nu amintește deloc că Ieremie s'ar fi fost chiemat „Bogumil". Dejà aceasta e o dovadă bună pentru susținerea noastră și totdeodată pentru netemeinicia istoriografilor Slavi.

Mai departe: Numai un unic *Index-Copie* din secolul al 16-lea amintește despre amândouă numiri, dar și aceasta în un mod foarte ne clar. Și nici de aici nu se poate acceptà că aceste două numiri

1. *Johann v. Asboth.* Bosnien u. Herzegovina, p. 31, 32 și *I. Nenițescu:* Românii din Turcia Europeană. București 1884.

ar fi una şi aceeaş persoană, pentru că scriitorii bisericeşti n'ar fi lăsat desigur pre Ieremie neamintit, dacă el ar fi fost în ochii lor identic cu „*Bogumil*". Un index din anul 1608 ne arată identitatea aceasta, dar numai în aparenţă, prin aceea că zice despre Ieremie

O piatră (mormânt) bogumilică de lângă Mostar (Herţegovina).

că el ar fi fost un „*Bogu-ne-mil*", adică „neplăcut lui Dumnezeu", negreşit o expunere răutăcioasă, fanatică din partea contrarilor

creştini, cari se ţineau, pe lângă toată mişelia şi ticăloşia lor, mai buni înaintea lui Dumnezeu, şi anume de aceea, pentrucă ei, popii creştini, impuneau cu forţă altora principiile lor egoiste, arogante şi de tot murdare.

Dar prin aceea că un index rus din anul 1608 îl numeşte pe Ieremia, din cauza eresici sale, „Bogu-ne-mil" adică „neplăcut lui Dumnezeu", nu se poate zice cu aceea siguranţă cu care ne-o mărturisesc istoriografii Slavi, că Ieremie ar fi fost un *bulgar*, că el s'ar fi chiemat, *Bogumil*" şi că dela dânsul au căpătat toţi sectarii Balcanului, ba chiar şi cei de preste frontiera balcană, numirea de „Bogumili".

Poate să fie şi aceasta, că Ieremie, român fiind, deoarece el erà precum am amintit mai sus născut în Castoria (Macedonia), în un centru încă şi astăzi curat românesc, va fi luat pe lângă numele său de botez, ce sună mai mult românesc decât slav, şi un nume slav, ca să atragă astfel poate mai mult, pre Slavi, cu cari trăiau Românii necontenit în nemijlocit contact, pentru doctrina sa. Zic, poate să fie, că primul propagator al acestei doctrine în forma prelucrată din doctrina Manicheilor printre Slavi, să fi fost un sectar cu numele „Ieremie", dar nu e deloc probabil, că acest „Eremie" să se fi fost chemat şi „Bogumil", ci din contra, eu susţin că existenţa unui „*Bogumil*" ca intemeietor şi propagator al doctrinei „*bogumile*" e numai o legendă (invenţiune), tendenţioasă slavă, fără de nici un temei. Eu accept că doctrina pauliciană a fost propagată printre slavi de către un „Ieremie" dar că acel Ieremie nu a fost nici „Slav", nu s'a chemat nici „Bogumil", ci erà un român din Macedonia, şi că numai Slavii l-au făcut slav, puindu-i în coadă cu forţa conumele „*Bogumil*", la Slavi în decomun o procedură foarte uzitată, generală, când e vorba de a preface ceva în folosul lor. In fine, zice *Jagić*, că el a descoperit în anul 1873 un vechiu manuscript pre care îl ţine de un op direct dela Ieremie, scris în limba paleoslavă. Dar aceasta e numai o supoziţiune nefundată. Această opiniune [1]) s'a fost constatat—aşà zice Asboth—în anul 1875, când Andrev Popov, a fost descoperit în Novgorod, în un alt index, scris pe pergament, tot cu aceeaş scriere numai sub alt titlu, în care Ieremie e numit deadreptul autorul acelei scrieri slave. Toate acestea poate să fie, nu contest,

1. *I. Nenițescu:* Românii din Turcia Europeană, Bucureşti, 1884.

dar fiindcă toate scriptele din acele timpuri (evolul de mijloc), erau scrise în limba paleoslavă, fiindcă mai departe Ieremie singur ar fi scris în acea limbă vechie slavonă (glagolită), ceeace însă nu e încă cu totul constatat, ci e numai o presupunere curat slavă, nu rezultă încă deloc, ca el, Ieremie, a trebuit să fie şi slav, ba chiar şi un bulgar, când se ştie că mai ales Românii au fost aceia cari au scris în limba slavă şi au propagat mai intensiv toată literatura slavă. Şi de aici mai departe, că el s'ar fi fost chiemat chiar şi „Bogumil" şi că deodată, ca prin un farmec (slav), toţi sectarii şi hereticii de pe lume — precum o zice faimosul Jireček — s'ar fi fost chiemat după dânsul bogumili, etc. etc... e o afirmaţie prea trăsă de păr, deoarece noi ştim că toată literatura bisericii orientale, cultul, forma cultului (ceremoniale, etc.), ba chiar şi limba diplomatică şi cea administrativă, uricele, diplomele statului, etc., toate, toate erau purtate, din nenorocire mare pentru noi Românii, la toate popoarele din Orientul European, cu excepţiune la greci, în limba paleoslavă, deoarece ştim că limba slavonă vechie erà aşà zicând *limba diplomatică* în stat, şi limba *sfântă dumnezeiască* în biserică, tot aşà precum în apus pentru toate popoarele Europei de vest împreună cu Germanii, Norvezi, Suezii, Anglezii, Olandezii, etc., atât în biserică ca şi în stat, numai cea latină. Cu acea însă că Germanii, Englezii, Olandezii, Suezii, etc., s'au uzat în biserică şi în actele lor diplomatice, cât şi în literatura lor. — Germanii au scris în limba latină până cam pe la secolul al 13-lea iar în Ungaria a fost limba oficială de stat cea latină până la anul 1848 — de limba latină nu va îndrăznì nimeni să susţină că Germanii, Maghiarii, Suezii, etc., sunt latini, tot aşà nu se poate susţine cu atâta tărie, precum o fac istoriografii Slavi, per analogium, că şi Ieremie a trebuit să fie slav, ba chiar bulgar etc....

Indicele ruseşti îl declară, pre acest Ieremie de un mare *fermecător*, adică solomonar. Atunci el a avut desigur cunoştinţă despre procedeurile simpatetice, despre vieaţa sensitivă-sufletească în om, despre ipnotism, somnambulism, magnetismul vital, despre sugestiune, necromantie, astrologie, etc., etc., în scurt, despre toate acele lucruri pre care ştiinţa de azi o numeşte *„ştiinţa ocultă"* negreşit, nu în termenele ştiinţifice de azi, ci în cunoştinţa fiinţei sufletului şi a efectului său cosmic-suprasensual, care ştiinţă, care doctrină, panlichianii (bogumilii) o profesau pe atuncea cu mare predilecţiune, precum vom vedeà mai la vale.

Ieremie erà deci un fermecător (vrăjitor) şi aceasta nu însemnează nimic alta decât că el erà un om care se ocupà cu ocultismul, sau în sensul modern cu „*spiritismul*". Chiar şi astăzi se zice acelui om, care se ocupă cu fenomenele unei fizice încă în general necunoscute, adică cu spiritismul, că el e, dacă nu un „*nebun*", apoi cel puţin un om periculos, un fermecător, un om îndrăcit, sau întovărăşit cu diavolul, etc, iar despre medie, se zice că ei sunt sau strigoi sau strigoaice (Hexen) sau oameni îndrăciţi. Aşà un fermecător (spiritist) a fost Buddha, profeţii vechiului şi al noului Testament, Christ, Apostolii, din pagâni Plato, Pytagoras, preoţii Chaldeieni, Brahmanii, Indieni, împăratul ròman Vespasianus. Apollonius din Tianna, filosoful Plotin, etc., etc., apoi fachirii, Pater Gasner din secolul al 18-lea şi mulţi, mulţi alţi corifei în ştiinţa ocultă [1]). Aşà un cunoscător profund al vieţii sensitive omeneşti va fi fost de sigur şi acest Ieremie, pre care însă lumea simplă, profană, dar mai ales popii şi poporul timpului său ignorant şi plin de invidie, l-au numit vrăjitor, fermecător, chiar diavol.

Prin acea că Ieremie aveà cunoştinţă despre această ştiinţă ocultă, că erà fermecător, această împrejurare vorbeşte încă în favorul nostru, şi anume că el a trebuit să fie un român, deoarece această ştiinţă erà o ocupaţiune de predilecţiune a Paulichianilor români din Macedonia, tot aşà ca şi la vechiul popor roman, de unde noi Românii am primit toate superstiţiunile noastre, tot misticismul nostru, péntrucă tot numai Români au fost acei somnambuli (cei aşà numiţi îndrăciţi), cari au prorocit fraţilor Asan, în biserica Sf-tului Dimitrie, isbânda în contra Bizantinilor, pentrucă şi toată oastea lui Petru şi Ioan au constat din Români *pauliciani*".

Mai departe, zic indicele ruseşti, că Ieremie ar fi fost umblat şi în infern (iad, hades), „*na Wierzilove kolu*" [2]). Acest cuvânt pare a fi mai mult o corupţiune din numele „Vergil" şi κολέω, κολόω, colere, a merge împrejur, sau κόλος, κόρος, χόρος cerc (germ. Kreis). Acuma vine însă întrebarea; de unde vin indicele

1. *Isidor Ieşan.* Puterea credinţei şi operaţiunea ei magică Braşov 1905 cap. Despre puterea mag. a magnetismului pag. 225—315.

2. *Johann v. Asboth*: opul sus citat pag. 33 şi Calendariul lui Mangiucă pe anul 1883 despre Colindele la Români şi însemnătatea cuvântului „colinda", koledo, koljada koleda, kolo, hora, κολος, κόρος χόρος kolo la Slavi şi hora la Romani.

ruseşti la aceste cuvinte, cari nu sunt în nici un fel slave, ci cu totul *române* sau cel puţin *latine*. Desigur că numai *Românii* din Hemus şi Pind, ca urmaşi ai *Romanilor*, şi nu Slavii au putut păstrà, în memoria lor prin secole întregi, această veche legendă romană, despre anticul poet latin, care după opiniunea poetică antică *popolară-romană* era el (Virgil) un poet totdeodată şi un fermecător, adică inspirat, însufleţit de spirite, de un geniu, de puteri suprasensuale, care conveneau şi comunicau cu el. Chiar şi Dante se bazează pe această tradiţiune veche romană. Ieremie erà, deci, un fel de Vergil român din Macedonia, şi trebuie să fi fost un bărbat foarte talentat, un psiholog şi un filosof profund, în scurt, un bărbat cu facultăţi spirituale superioare şi deosebite.

Aceste cuvinte mai sus amintite puteau să vie deci numai dela sectarii români, despre cari am amintit dejà, că tocmai ei au fost aceia *şi nu Slavii* (Bulgarii), cari au lăţit Paterenismul (Bogumilismul) preste toată peninsula balcanică, preste Europa de Vest, preste ţările române de pre malul stâng al Dunărei până adânc, adânc în Rusia. Deci, iar un argument mai mult că Ieremie erà Român şi nu Slav, şi cu atâta mai puţin un bulgar, însemnat ca literat, ca psicholog şi ca un filosof profund, şi că chiar indicele ruseşti mai sus amintite, au putut fi scrise tocmai de un Român şi nu de un slav, precum îndeconum aproape toată literatura slavonă veche era scrisă — precum vom vedeà mai la vale — mai ales de Români. Deci, toată istoria despre un Ieremie Bogumil e numai o legendă, numai o fantasie slavă, care are de scop de a întărì fanatismul slav şi grandomania lor, că totul ce a fost în Balcani a fost Slav.

La început nici în Bosnia aceşti sectari nu erau cunoscuţi sub numirea de „bogumili", ci ei erau numiţi când „Paulichiani", când „Oameni-buni" (boni homines), o numire ce erà în evolul de mijloc foarte întrebuinţată preste tot Balcanul şi la Românii din stânga Dunării. De acolo avem şi astăzi încă în poporul nostru alocuţiunea de „Oameni-buni" cu care se adresează ţăranul (unul sau altul din popor) când vreà să vorbească către o adunare. Pe lângă numirea de „Oameni-buni" şi „Paulichiani" se numiră sectarii din Bosnia, mai târziu şi „Patereni". Locul naşterei acestei numiri „Patereni" pentru secta Paulichiană sau Pauliană e Italia de nord, şi anume dela principiul credinţei şi a dogmei lor ce se baza pe „rugăciunea-domnească" de toate zilele în textul

latin „*Paternoster*", totodată şi din împrejurarea aceea, că atât uricele şi documentele din Raguza, Veneţia şi Vatican, din primele timpuri al existenţei ale acestei secte, cât şi bulele papale vorbesc la început numai despre Patereni.

Din Italia de nord trecuse apoi această numire şi asupra sectarilor din Dalmaţia, Croaţia, Bosnia şi Herţegovina, prin mijlocirea curiei romane, care avuse — precum am văzut mai sus — foarte mult de lucru cu sectarii din aceste ţări.

Numirea de „Patereni", erà deci dară numai regională, numai pentru un teritoriu special şi anume, pe lângă Italia de nord, unde se aflase şi un episcop pateren, şi pentru biserica sectară din Bosnia. Deoarece toate celelalte ţări aveau numirea lor specială pentru sectarii lor. Aşà se chiamă sectarii din Macedonia „*Oameni-buni*" (după faimosul Jireček „Babûni" (?) :) cei din Tracia „*Paulichiani* " (Pauliani), cei din Bulgaria de nord la început „*Manichei*" şi după ce veniră Românii din Macedonia, sub dominaţiunea fraţilor Asan, Petru şi Ioniţă „*Oameni buni*", cei din Italia de nord „*Patereni*", cei din Francia „*Texarantes*", Tisarrands, Albigenzi şi Valdenji, cei din Germania „*Cathereni*" (Ketzer), cei din Dacia-Traiană „*Oameni-buni*" şi „*Paulichian*". Sectarii balcanici, mai ales cei din Tracia, mai avură încă şi alte numiri ce li dădură Grecii, precum: *Massaliani, Licopetriani, Manofesiţi, Fundioţi* etc..., dar aceste numiri nu avură acea lăţire şi acea însemnătate ca celelalte amintite mai sus.

Istoriografii slavi, ca să slăbească încâtva originea românească ale acestei numiri (Patereni), şi ca să nu micşoreze cumva valoarea unei istorii pretinse curat slave a Balcanului, se puse şi acì la iscoade şi invenţiuni fantastice. Aşà zice *Săfarik* : că numirea de „*Patereni*" ar derivà déla pârâul *Tara*, ce formează astăzi frontiera între Muntenegrul şi sandjacul Novibazar şi care se revarsă în Drina, şi că aceasta ar fi fost o numire locală numai pentru sectarii din *Zeta* de Nord. Ce non sens teribil.

Tot aşà zice şi *Jireček* în opul său „Alt Macedonien", numai ceva mai domol, că numirea „Patereni" ar venì dela numele suburbiului *Patara* al oraşului Mediolanum (Milano) din Italia. Incă o susţinere vagă şi fantastică.

Herzeg in Realencyclopaedie Band XI, sub tit. „Patereni", zise însă ; că curia romană numise astfel pre „heretici" spre deosebire de ortodoxii „şizmatici" „*Patereni*". Deci, precum vedem,

nici una din cele două idei susţinute atât de Safarik cât şi de Jireček n'are probilitatea adevărului pe partea sa. Sunt prea fantastice aceste susţineri. Cea mai verosimilă e negreşit acea susţinută de Herzeg, la care ne alăturăm şi noi cu acel amendament că această numire ar venì, precum am amintit mai sus, dela împrejurarea că principiul credinţei lor era rugăciunea de toate zilele ale creştinilor „tatăl-nostru" în limba latină=*pater-noster*, la care rugăciune au ţinut ei cu toată puterea inimei lor, şi fiindcă papii din Roma îi numeau de regulă când scrieau ei despre dânşii „*Patereni*".

Abia mai târziu, când această sectă devenise în Bosnia, prin *Banul Culin*, religiunea statului, şi mai ales după invaziunea Osmanilor în ţară, fu tradusă numirea generală românească de „*Oameni-buni*" al sectarilor Romani, ce se aflau foarte mulţi în Bosnia, şi care formau preste jumătate din toată populaţiunea bosniacă negreşit în o formă incorectă de „Bogumil", o numire ce a rămas apoi din cauza organizaţiunii ei religioase posterioare, din cauza puterei ei de stat la care ajunse ea acì în Bosnia, o numire specială pentru ţările Bosnia şi Herzegovina.

Şi totuşi, deşi toate aceste e istoric cu totul cunoscut, totuşi istoriografilor Slavi li-a convenit mai bine să mistifice lumea şi să facă numai decât reclamă pentru rasa slavă, voind să arate prin aceasta, în un mod destul de şiret, că în întreg Balcanul a existat numai poporul slav, că numai el are istorie pe această peninsulă, că numai el există astăzi aici, că numai el a jucat un rol prin toată istoria evului mediu, şi că numai el a fost unicul factor de cultură şi de civilizaţiune pe acest pământ, nevoind să recunoască contrariul de un fapt istoric.

Susţinerea pe altă parte a unui călător englez, cu numele *M. Evans*, că Bogumilii din Bosnia ar fi fost protestanţi, că Bosnia a fost cu mult mai înainte de reformaţiune, deja un stat protestant e prea exagerată, şi are evident numai tendinţa de a deşteptà interesul viu pentru Anglia cea protestantă.

Totuş e constatat, că precum a existat o legătură vie între primele secte ale Manicheismului, ce a fost apărut, precum am amintit dejà, cam prin primele secole ale Creştinismului, cu Bogumili sau Paterenii, tot aşà a existat o legătură vie organică între aceştia şi între reformaţiunea bisericească a Europei de vest. Negreşit că dela doctrinele lui *Erasmus*, *Melanchton*, *Hutten*,

Calvin, Zvingli, Luther, etc., în scurt dela toate ce aparţine reformaţiunei ale acelor bărbaţi mari, au rămas Bogumilii foarte departe. Dar totuşi doctrina lor se apropie foarte mult de cele ale reformatorului *Iohan de Leyden*, de *Albingensii*, de *Waldensii* şi de *Husiţi*, în scurt, de acele elemente cari au fost pe timpul reformaţiunilor aprig în contra bisericii dominante romane, şi cari cereau cu toată puterea sufletească reîntoarcerea la biserica originală a lui Christos.

Aşà se iscase mari şi grave lupte religioase nu numai între biserica romană şi cea protestantă pe o parte, apoi între cea romană şi orientală pealtăparte, ci şi între Roma, Bizant şi sectari, adică între confesiunile creştine (orientale, occidentală) şi Paulichiani, sau Patereni (Bogumili, Albingenzi, Husiţi, etc.) în scurt, între aceştia şi toţi reformaţii şi hereticii, declarându-i Papa pre aceştia din urmă de păgâni şi de oameni fără Dumnezeu, pe când în realitate, Papa singur, cu toţi popii săi, erau cei mai mari păgâni şi oameni fără de Dumnezeu.

După ce primiră Bulgarii creştinismul, sub Domnitorul lor *Boris* (839—888) cam între anii 845 şi 865, în timpul domniei împărătesei tutoare, a *Teodorei* (842—856) şi a domniei fiului ei *Mihaiu* IV (856—867), devenise Bulgaria pe un scurt timp un teritoriu de refugiu şi un câmp de activitate pentru toţi apostolii feluritelor credinţe, cari sperau fiecare în parte, ca, acuma cu această ocaziune, vor puteà face cât de mulţi adepţi pentru cauza lor proprie. Planurile lor aflară sprijin în şovăirea lungă şi constantă a împăratului Boris în Roma şi Constantinopole, în luptele vehemente între aceste două confesiuni. Din acea cauză erà Boris foarte nestabil în alegerea confesiunei sale, deacolo şi nestabilitatea şi fluctuaţiunea grandioasă şi în popor în chestia religioasă. Acest timp erà, deci, foarte favorabil pentru lăţirea Paulichianilor în Bulgaria, şi acest moment întrebuinţează şiretul Jireček de a declara un neadevăr istoric sfruntat şi anume că focariul, că locul principal al Bogumililor ar fi fost Bulgaria şi că de aici s'ar fi fost lăţit el preste toate părţile. Pe lângă Greci cutreierau în imperiul bizantin prin tot Balcanul şi jidani, cari posedau în Tesalonichi şi prin alte părţi ale ţării, mai cu seamă între Chazar şi Crim colonie paterene (bogumilice) apoi umblau prin ţară şi *Manofisiţii* Armeni şi mai cu seamă Paulichiani, sau Pauliani a căror doctrină erà transplantată în aceste părţi (în Tracia şi Macedonia), precum am

amintit mai sus, de către coloniştii sirieni şi armeni. *Petru Siculus*, care venise în anul 868 ca delegat bizantin în *Petriţa* armeană au fost auzit dela Paulichianii de acolo, că ei ar aveà intenţiunea de a trimite pe vre-o câţi-va misionari de ai lor în Tracia, spre a detrage pre poporul de acolo dela creştinismul grecesc, şi de a-i câştigà pentru doctrina lor, calculând că această convertire le va succede cu atât mai uşor, deoarece doctrina creştină intrase abià încă în conştiinţa poporului de aice şi pentrucă din cauza noutăţii şi a superficialităţii cu care era tratată credinţa creştină nu prinse aceasta încă rădăcini în inima poporului.

Aceşti armeni stăteau cu Paulichianii români din Bosnia, veniţi acì din Macedonia (cari deveniră mai târziu Pateréni respectivi Bogumili), în relaţiuni se poate zice foarte intime, deoarece ei erau una şi aceeaşi sectă, dejà din cauza credinţei lor de tot egale între olaltă, şi deja împăratul romano-bulgar Boris se deplânse în scurt dupăce primise creştinismul la Papa, că Armenii predicau în ţara lui o altă doctrină, ce nu e în toate asemenea cu cea creştină. Şi ei putură prin doctrina lor uşoară, foarte înţelegătoare şi foarte liberală, cât şi prin cărţile lor, de către bisericile creştine, aşà numite apocrife dar ce vorbiau foarte viu la inima poporului, aflà cu atâta mai degrabă trecere şi intrare în popor, deoarece amândouă, atât doctrina cât şi cărţile apocrife, cruţară cât se poate tradiţiunile păgâne. Totodată stătea, doctrina manicheică a Armenilor maï aproape de spiritul poporului decât biserica bizantină cu punctuaţiunile sale aspre, severe, posomorâte, de tot dure, şi ceeace era păcatul cel mai mare erà totodată, că ele erau de tot misterioase şi nepricepute, umflate cu un şolasticism steril, întunecat. Pe când doctrina Manicheică sau paterenă (bogumilă) ştià a răspunde precis şi uşor la înţeles la toate întrebările ce li se puneà înainte, pe când canoanele, cât şi doctrina bisericei creştine tăceà mereu, tăceà tăcerea sfântă a celor „săraci cu duhul" la toate chestiunile mai profunde, sau răspundeà ori evasiv şi pe neînţeles, (prea filosofic), ori cu pedepsele şi cu muncile *eterne* ale iadului, cu focul cel grozav şi nestins ce arde în „*întunericul* cel din afară", etc., etc., tot aşà precum o face şi astăzi încă biserica creştină, adică popismul, când i se pune înainte chestiuni profunde şi importante. Sectarii ştiau a tămăduì boale, dureri şi slăbiciuni numai prin punerea mânilor prin post şi chiemarea spiritului sfânt, adică a spiritului nerval (magnetismul vital) ce zace în om

pre care spirit îl întrebuinţară atât Christos, Apostolii, şi alţii etc., şi prin aceasta captivară ei în asalt fantesia poporului, dar tocmai pentru că purtau o vieaţă morală tocmai pentru influenţa lor binefăcătoare şi salvatoare asupra poporului, fură ei urmăriţi cu toată furia de către popii trântori şi corupţi ai bisericilor creştine, cari nu ştiau alta, decât numai de a trăi în îmbuibări şi desfrânări, . . şi în o vieaţă voluptoasă plină de urgie, tot aşà precum sunt urmăriţi şi în ziua de astăzi în modul cel mai batjocoritor, mediele şi magnetisorii şi toţi acei cari se ocupă cu această ştiinţa aşà numită ocultă (Spiritismul), cari pe baza acestei ştiinţe tămăduesc omenirea de boale şi dureri şi sunt de regulă exemple de moralitate, şi huiduiţi de către *„modernii corifei în ştiinţă”*.

Ei se ocupau cu predilecţiune — precum vom vedeà mai la vale din anatemele indicate mai jos în capitolul despre doctrina sectarilor — cu astrologia, cu magia, cu teosofia, teorghia, esorcismul, ipnotismul, magnetismul vital, somnambulismul etc., ceeace lumea profană zice că e o fermecătorie. Ei se ocupau cu simpatia ceeace lumea profană o numeşte „descântarea” ; în scurt, din toate câte le cunoaştem se poate cu dreptul presupune că ei cunoşteau deja toate procedeurile simpatetice şi sugestive, pre care ştiinta de azi o numeşte *„ştiinţa ocultă”*, şi care e o hereditare naturală din generaţiune în generaţiune, din timpurile cele mai vechi ale omenirei şi care aparţine vieţei sensitive sufleteşti ce zace în individ, în fiecare popor, în toată omenirea. Ei ştiau a tămădui ca şi preoţii tuturor religiunilor antice, începând dela *Accazi* şi dela *Sumeri* [1]) cari au existat în ţările Mesopotaniei dejà vre-o 7000 de ani înainte de Christos, şi cari în capitala lor cu numele *Erech*, aveau o şcoală filosofică clericală unde se învăţà dejà pe atuncea toate aceste ştiinţe...... mergând până la faraonii Egiptului până la Buddhiştii Indiei, până la templele cu oraculele greceşti până la somnambulul Pitias la preoţii (Bonţii) Grecilor antici, cari tămăduiau prin ipnotism şi somnambulism sub tertipul că servesc zeilor, prin templele renumite din *Delfi* şi *Dodona*, până la templele Romanilor unde Vestalinele păzeau focul sfânt şi

1. *Isidor Ieşan:* Puterea credinţei şi operaţiunea ei magică. Braşov Ciurcu 1906 p. 133—130. *Friedrich Delitsch* Bibel und Babel Leipzig 1903. *Zimmern*: biblische u. babilonische Urgeschichte. *Dr. Alfred Ieremias* Holle u. Paradies bei den Babiloniern. Leipzig 1903 etc....

până la Fachirii de azi din India, etc., etc., pe unde pretutindeni învăţau preoţii antici toate aceste ştiinţe astăzi aşà de mult batjocorită de capetele cele suprasavante. Eşiţi din aceste şcoli aceşti învăţaţi (preoţi) comunicau această ştiinţă şi poporului lor, şi o întrebuinţau cu mare efect, precum ne arată aceasta faptele lui Moise în lupta sa purtată cu preoţii din Egipt, cu Faraonii (cele 12 aşà numite plage Egiptene), ale profeţilor jidoveşti (adică a oamenilor învăţaţi din poporul lui Iuda), faptele lui Christos sub cuvânt de minuni, etc., etc., pe când creştinismul modern în ignoranţa şi în tâmpirea sa proverbială, au condamnat mereu, mereu şi necontenit până astăzi această ştiinţă, această cunoştinţă atât de folositoare pentru omenire, ale acestei părţi (atât de importante) din vieaţa noastră sufletească; sub cuvânt — negreşit o procedură foarte condamnabilă şi totdeodată foarte mărginită — că aceste toate sunt lucrurile diavolului, pre care tot ei (popii) l-au iscodit, adică l-au născut, l-au crescut şi l-au ridicat la o supremă putere în lumea spiritiuală; în realitate, însă, pentrucă această ştiinţă le micşorà popilor autoritatea lor şi aşà sdruncinată, le strică alişverişul material, căci numai ei (popii) voiau să aibă tot monopolul lucrativ în toate afacerile vieţei omeneşti.

Deci încercarea Paulichianilor de a introduce doctrina lor în Balcani (Macedonia, Tracia, Bulgaria, Albania, Bosnia şi Herzegovina, etc.), se pare că n'a fost rămas fără rezultat, deoarece Boris îi dădù, în fine, lui Iosif primului episcop din Tracia o poruncă ca să proceadă aspru în contra Paulichianilor. Doctrina lor ce apăruse, precum am zis, de prima dată între Armenii din Asia-Mică nu erà nimic alta decât *gnosticismul* reformat cel vechiu din Asia-Mică, sau mai bine zis, *Manicheismul* reformat în secolul al VII de către *Constantin din Samosata.* Paulicianii erau nu odată grozav persecutaţi de către împăraţii bizantini, erau chiar nimiciţi cu miile, şi mulţi, mulţi, martiri chiar mai mari decât la creştini se aflau între rândurile lor. Dar acest martirism nu împiedecase lăţimea lor, ci din contră ei se lăţiră cu atât mai repede încât ei ajunse, precum am arătat, pretutindene, deşi sub diferite numiri.

In secolul al VIII colonizase împăratul Constantin Copronomos[1]) (741—775) Tracia cu mai multe mii de Pauliciani sirieni şi armeni, formând din ei un fel de grăniţeri spre paza imperiului

1. Johann von Asboth: Bosnien und die Herzegovina Wien 1888.

de către năvălirile barbarilor. Ei se aşezase în mase compacte în Tracia în părţile despre Adrianopole şi Filipopole, apoi în Macedonia pe lângă Seres, Salonic, Castoria, şi formase centrul de vest al cultului lor. După încreştinarea Bulgarilor se lăţise învăţăturele Paulicianilor şi printre Bulgari, Acì găsiră Paulicianii în decurând între cei creştinaţi şi între cei cari stăteau mai aproape de creştinismul primitiv o primire călduroasă. In Constantinopole au fost ei încetăţeniţi de către împăratul *Nichifor* în anul 810. Din Macedonia trecură ei apoi în Albania, Epir şi Tesalia şi ajunse şi pe lângă Atena. Spre nord se lăţise ei cam pe la începutul secolului al 11-lea după lovitura teribilă suferită din partea împăratului *Alexius Comnenul* (1081—1118), precum am amintit mai sus spre Albania, Serbia, Bosnia, Herzegovina, Croaţia, Dalmaţia, de unde ajunse apoi şi în Italia de nord, eară cu ocaziunea campaniei şi a luptelor de eliberare de sub stăpânirea grecească a fraţilor Asan Petru şi Ioniţă, căpătase Bulgaria, acuma de a doua oară un roi puternic de sectari români din Macedonia. Astfel avură ei în secolul al X dejà 6 biserici cari erau numite după numele oraşelor pe unde se aflau aceşti sectari şi anume prin acele vechi oraşe ce se află amintite în epistolele Sfântului Paul. Invăţătorii lor îşi dedeau numiri după numele învăţăceilor ai Apostolului Pavel. Câte o biserică de a lor se aflase în *Castoria*, *Salonichii* în *Crucia*, (astăzi Cruşova) *Bitolia*, aşà dară în mijlocul Românilor din Macedonia.

Astfel căşunase heresia pauliană multe şi mari greutăţi bisericei ortodoxe.

In fine, apare sub împăratul bizantin *Nichifor Foca* un popă bulgar (?) cu numele Bogumil (?) — aşà zic istoriografii Slavi în frunte cu Jireček şi Jagić, pe când indicele cele mai vechi ale bisericei ruseşti din secolul al 13-lea şi 14-lea numesc numai pre un presbiter Ieremie (fără de a zice ceva despre aceea că e bulgar) — care organizează toată mişcarea heretică pauliană şi îi dădù numele după sine (?).—Aşa zic panslaviştii—. Precum am argumentat dejà mai sus, această enunţiaţiune a faimoşilor istoriografi Slavi e o iscoditură cu scopuri de tot tendenţioase. Motivele care le-a adus, pre acest scriitor slavi la aceste lugubre le-am amintit dejà mai sus, şi vom trece de astădată preste ele.

Cumcă Ieremie n'a fost bulgar, cumcă el nu e nici născut în Bulgaria, cumcă el nu s'a chiemat cu conumele „Bogumil", deci

nici n'a putut da un nume ce nu-l are adepţilor săi, etc... aceasta am argumentat dejà mai sus, cel puţin am arătat netemeinicia totală a expunerilor neexacte ale istoriografilor tendenţioşi Slavi.

Noi acceptăm cu plăcere descoperirile indicelor ruseşti comunicate de rusul *Andrev Popov*, şi de toţi ceilalţi slavi, după dânsul, că un oarecare Ieremie a organizat heresia pauliană, nu putem însă acceptà cu nici un preţ afirmaţiunea neîntemeiată, că el a fost un *bulgar*, că el s'a chemat „*Bogumil*", până ce nu ni se va documentà aceasta, dar cu nu documente slave trase de păr de istoriografii slavi în cari n'avem deloc încredere, pentrucă nu sunt de bunăcredinţă, ci cu documente autentice neresturnabile, aduse de bărbaţi serioşi, obiectivi şi nepărtinitori în cauză.

Indicele bisericei ruseşti mai spun că el (Ieremie) a pus Apostoli ca şi Christos, că el predicà doctrina lui cu mare înfocare, aproape cu o putere divină, şi că în curând primise doctrina lui şi împăratul romano-bulgar *Samuil*, fiul şi nora sa, în scurt toată familia sa. Ieremie strânse în jurul său mai mulţi învăţaţi devotaţi, între cari cei mai însemnaţi erau *Mihaiu*, *Dobrea*, *Stefan*, *Vasilie* şi *Petru*. Aceştia erau foarte zeloşi întru propagarea principiilor şi a convingerilor sale. Neexistând la ei preoţime, fiecare din ei puteà fi preot, adică cu toţii erau predicatori şi propagatori ai doctrinei lor şi fiecare căutà să întreacă pre celalalt în această misiune. Mai ales prin Macedonia şi prin munţii Pindului desfăşurară ei o activitate deosebită şi dădură anză la desfacerea acestor ţări de sub stăpânirea decadentului imperiu bulgar, şi la creiarea în anul 969 a unui imperiu apusean român băsat pe seama poporaţiunei româneşti de acolo.

Cumcă printre Paulicianii puşi în o mişcare mai vioaie de către Ieremie, sau aflat foarte mulţi Romani, găsim o dovadă şi în numele învăţăcelului său *Tudor*. Este semnificativă pronunţamentul acestui nume Tudor în loc de Teodor sau Toader. Pronunţarea Tudor nu provine la bulgari nici la slavi, ci numai la Români, la cari s'a păstrat şi până astăzi, nu numai la Românii din Macedonia, ci şi la cei de pe teritoriul Daciei-Traiane. Că s'a păstrat acest nume cu pronunţarea curat poporală românească, chiar prin scrierile bulgaro-slavone, ne demonstră şi mai mult încă pe o parte însemnătatea şi popularitatea acestui bărbat, pe altă parte susţinerea noastră de mai sus, că Ieremie a fost român ca şi ceilalţi învăţăcei *Mihaiu*, Ştefan, Vasilie, Petru, Dobrea, trebuiau să fi fost

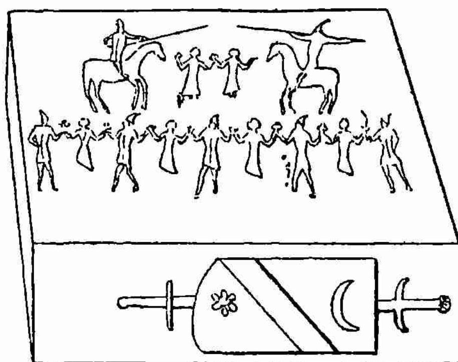
încă români, deoarece şi aceste numiri sunt foarte răspândite şi astăzi încă printre Românii de pe amândouă maluri ale Dunării şi că, în fine, în decomun aceia carì au scris literatura pauliciană şi au lăţit doctrina şi cari au scris indicele slavone ce au ajuns pretutindene în Orient, chiar până în Rusia depărtată, au fost tocmai sectarii Români. Se zice mai departe că tendinţa lui Ieremie nu erà de a modificà biserica creştină, deci că reformaţiunea lui nu e de luat în sensul modern al cuvântului, ci că scopul lui erà numai de a apropià ideile dualistice, schimbate dejà în mare parte de către Paulichiani, de creştinism şi de a aduce acest dualism reînoit în un sistem religios, şi de a-l întărì prin o organizaţiune severă întreagă în o comunitate religioasă unită.

Aceasta am aflat noi despre originea şi fiinţa acestei secte Paterene (Bogumili) respective a Paulichianilor şi rezultatul e precum vedem cu totul altul decât acela pre care ne înfăţişează Slavii în şovinismul şi în grandomania lor slavă şi în tendinţa lor de a arătà lumei neştiutoare că Balcanul a fost odată, e şi astăzi absolut slav, ca e o Mare-Slavă, şi că numai ei au făcut istoria acestei peninsule, necedând nimănui altuia un loc de existenţă istorică pe acest pământ, ignorând cu desăvârşire rolul nu numai puternic, dar şi decisiv ce l-au avut poporul român în istoria Balcanului, cât şi rolul înnalt cultural al elementului românesc plin de acţiuni mari şi glorioase în evolul de mijloc pre acest pământ crezând ei, aceşti istoriografi Slavi, în naivitatea lor, că scrierile lor vor rămânea necontrolate şi că lumea, superficială precum e, va trebuì din capul locului să creadă — negreşit lumea germană (das Volk der Denker" cei cu ştiinţa lor probată şi serioasă), la care s'au adresat cei mai mulţi scriitori slavi le va crede pe cuvânt, ba chiar orbiş, ca d. e. Asboth, Dr. Kraus, *G. Weigand*, etc.,—în infailibilitatea lor papală. Dar am toată încrederea că se vor aflà şi alţi încă, afară de mine, cari vor arătà lumei încă mai bine decât mine, absurditatea şi răutatea lor, ascunse sub masca de istorie şi de ştiinţă.

d) *Aparenţa sectei bogumile în Bosnia şi Herzegovina şi originea cuvântului* „bogumil".

Când au venit Peterenii în Bosnia nu se poate precisà, documentele necesare ne lipsesc prin care s'ar puteà constatà

timpul sosirei lor în această ţară. Indecomun ce priveşte toată istoria Paterenilor, avem foarte puţine date precise cari ne-ar putea pune în poziţiunea plăcută de a da o istorie completă asupra acestei secte. Partea cea mai mare se bazează mai mult pe combinaţiuni şi supoziţiuni. Aşà zic unii istoriografi slavi, că ei ar fi sosit în ţară, precum am arătat mai sus, cam pe la anul 1160 sub dominaţiunea banului Culin, ceeace nu poate fi exact, căci din inscripţiunile de pe pietrele bogumilice aflate pe amândouă

Pietre bogumile.—Scene de turniere, adică de lupte medievale.

Pietre bogumile.—Scene răsboinice, Bobotov-Dub, de lângă Bilec.

ţări Bosnia şi Herzegovina, se vede că Bogumilii se aflau pe aice dejà mai înainte dejà prin secolul al 9-lea Banul Culin, era, precum am amintit în partea istoriei, numai acela care introduce definitiv această lege în ţară şi o ridicase totodată la legea dominantă a ţărei, şi pentrucă pe timpul Banului Culin toată ţara era dejà plină şi prevalentă de Patereni şi că numai din această

cauză concepuse Culin ideia de a ridicà această doctrină la o religie a țării sale.

Alții susțin că Paterenii (Bogumilii) ar fi venit în Bosnia nu din răsărit din Serbia, Macedonia (Jireček ridică din nou Bulgaria în al zecelea cer și zice ca din Bulgaria), ci din apusul Europei din Italia și Francia de sud, pe unde au fost ei torturați în modul cel mai neuman și apoi alungați de către popii catolici, de către călugării ordinului Benediktin, conduși și asmuțiți de priorul lor *Arnold de Citeaux* și de *Domenicus*. Ei ar fi venit preste mare și s'ar fi așezat mai întâi în Dalmația, apoi Croația, Bosnia, Slavonia.

Pietre bogumile.—O vânătoare de lângă Cerin.

Părerile sunt deci divergente. Jireček [1]) se eșofează din nou pentru Bulgarii săi și spune că ei au trecut în Bosnia din Bulgaria prin Serbia, și că toți Bogomilii sosiți în Bosnia au fost Bulgari (?) O aserțiune prea îndrăsneață ca multe altele din opul său sns citat. Noi vom argumentà mai la vale în capitolul „despre lățirea Bogumililor", că primii Bogumili și că îndecomun grosul Bogumililor cari au venit în această țară erau (Paterenii) Bogumili români ve-

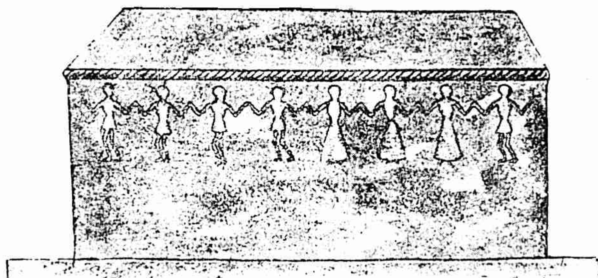
1. *C. I. Jireček.* Opul său sus citat, Geschichte der Bulgaren.

niţi acì parte direct din Macedonia „Oamenii-buni" sau aşà numiţii „*Babuni*", parte din Serbia alungaţi fiind de către *Marele Jupan* al Serbiei *Nemanija*, cari se chiemau încă „Oameni buni" sârbeşte „Babuni". Cei din Macedonia locuiau pe la poalele muntelui *Perim-Dagh*, la afluviul râului Strumna, deci din teritoriile unde românii au locuit compact laolaltă şi de unde purcese totdeauna răscoalele şi luptele cele mai puternice în contra bizantinilor ca de ex. răscoala puternică sub fraţii Asaneşti.

Se poate însă că amândouă supoziţiuni amintite mai sus să aibă o parte de adevăr, adică că Bogumilii sosiţi aci în ţară pot fi sosiţi şi de preste mare din Italia şi Francia, cât şi din Macedonia pentru că Bogumilii erau pretutindene persecutaţi, numai aici în Bosnia, Herzegovina şi în ducatul Zeta, aflară ei refugiu şi exercitare liberă al cultului lor.

Ori cum ar vorbi legendele despre originea acestei secte din Bosnia, lucrul stă cert, că ei se aflau în Bosnia dejà cel puţin cu un secol înainte de Banul Culin, şi că pe timpul lui Culin în anul 1160 Bogumilii aveau dejà o poziţiune foarte tare în ţară, căci altmintrelea Banul Culin nu s'ar fi decis aşa de uşor de a ridicà această religiune, la religiunea ţării sale, dovadă, că şi el singur erà crescut în această religiune.

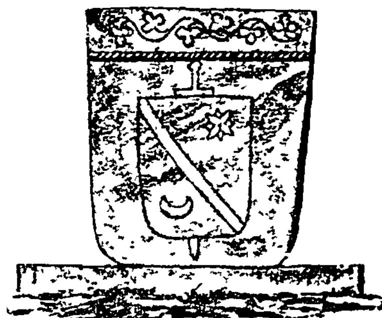
Dar această religiune nouă, a treia în ţară, dădù dejà dela început, dela ivirea ei, anză — dejà din cauza principiilor şi a doctrinei

Pietre bogumile.—Jocul colo (hora) de lângă Fatniţa în Herzegovina)).

sociale,—la multe certe şi lupte religioase. Pe lângă luptele înverşunate religioase, între cele două confesiuni, adică între cea apuseană şi cea răsăriteană, se mai alăturase acuma şi a treia religiune în arena luptelor teribile, astfel că Balcanul întreg erà

aproape prin tot timpul evolului de mijloc, ba chiar şi până în ziua de astăzi, numai arena luptelor religioase.

Pietre bogumile.—Un scut de lângă Miruci.

Popimea catolică, cât şi cea Orientală, apăsase populaţiunea indigenă cu dări în un mod de tot barbar, afară de acea duceau reprezentanţii sfinţi ale amânduror confesiuni o vieaţă de tot destrăbălată. Afară de aceea, popii amânduror confesiuni nu erau numai necontenit încăieraţi în luptele înverşunate pentru hegemonie şi putere în ţară, ci ei cu toţii duceau un regim de teroare, de barbarism şi de persecuţiuni cumplite, atât în contra aristocraţimei, cât mai ales în contra poporului; şi ca să înşele mai mult pre unii şi pre alţii şi pre sine între olaltă, se aliau aceşti sfinţi urmaşi şi discipoli ai lui Christos când cu aristocraţimea în contra poporului, când cu poporul în contra aristocraţimii şi a statului, adurmecând ei totdeauna exact de unde vine vântul, şi cu cine se poate câştigà mai mult. Ei jucară totdeauna un rol duplu şi foarte perfid, şi acest demers al preoţimei de ambele confesiuni erà încă una din multe alte cauze pentru ce poporul treceà cu grăbire în mase compacte pe partea Paterenilor la venirea lor. Poporul căutase refugiu şi mângâiere sufletească în doctrina cea nouă religioasă, socialistă şi o aflase aici, după ce în zadar au tot căutat să o afle în doctrina cea creştinească.

Lăţirea doctrinei a Paterenilor în Balcani, erà o însemnătate istorică foarte mare, nu numai de aceea că ea a exercitat asupra vieţei tuturor popoarelor balcanice o influienţă decisivă, ci mai cu seamă pentru aceea pentru că această mişcare a covârşit toate mişcările cultural-spirituale, care s'a fost deşteptat pe atuncea

între popoarele de Vest, astfel că prin această mişcare devenise atenţiunea Europei îndreptată asupra popoarelor din Balcani, şi literatura nouă, ce se ivise acuma în urma doctrinei bogumile provocase în tot Vestul Europei nouă idee, nouă principie şi tot odată o luptă religioasă şi mai marcantă. Desigur că această nouă doctrină religioasă va fi fost dat în mare parte şi o cauză oarecare la naşterea Reformaţiunilor religioase şi ale atâtor secte ce se iviră mai târziu atât la biserica apuseană, cât şi la cea orientală. Şi această influenţă puternică din partea doctrinei bogumile asupra celorlalte religiuni din Vestul Europei pare a fi cu atât mai verosimilă, deoarece pretutindene pe unde apăruse ea, propagase ea în popor idee liberale, iar morala erà pusă pe o bază mai sinceră, mai solidă, mai senină, mai naturală, ipocrisia popilor creştini erà cu totul eliminată din vieaţa şi din doctrina acestei secte.

Bogumilismul din întreg Balcan, cât şi din celelalte părţi ale Europei n'aveà o legătură strânsă întraolaltă, nu formà o unitate completă între sine, ci legătura întreoaltă erà numai o legătură literară-religioasă, aşà precum sunt de, ex. Jidanii de azi, cu diferite teritoare, dar numai cu religiune mosaică, — cu unele mici deosebiri provinciale; — deoarece pretutindene între Bogumili se cetea scrierile pauliniane şi bogumilice, iar arta scrierei şi a cetirei erà între ei foarte răspândită. Abia acì în Bosnia şi Herzegovina se constituiră ei în un întreg tot ca un popor de aceiaş lege, cu o conştiinţă de sine formată şi puternică, şi prinse acì rădăcini atât de tari, încât lung timp nu numai poporul şi aristocraţimea, ci şi Banii şi Regii şi clerul înnalt al ţării erau partisanii şi apărătorii cei mai aprigi ai acestei religiuni. Clerul indigen al ţării trebuia să meargă odată cu poporul, cu curentul ţării, deoarece aproape tot poporul indigen al ţării aparţineà acestei secte bogumile.

Ori de au posedat religiunea Paterenilor un caracter curat naţional, ori nu, aceasta nu s'a putut constată până astăzi, cu toată silinţa istoriografilor celor faimoşi slavi de astăzi. Noi suntem însă de părere că nu, pentrucă toţi Bogumilii cari erau de diferite naţiuni se declarară din cauza religiunei lor comune de fraţi şi trăiau chiar întreolaltă ca fraţi, pentrucă ei avură cu toţi o literatură-religioasă comună, pentrucă toate scrierile ce aparţineà doctrinei şi cultului lor erau scrise de către toţi Bogumilii oricarie na-

țiuni ar fi aparținut ei, erau scrise în limba fiecărui popor pentru ca această doctrină să fie înțeleasă și pricepută de fiecare popor.

In acest mod și din această cauză se formase la poporul român din Macedonia și la tot poporul român din Balcani o literatură proprie romană-(paterenă) pauliciană, care literatură, negreșit prin lățirea posterioară a bisericei-slavonă bulgară, prin persecutarea barbară a sectarilor, prin nimicirea tuturor scrierilor pau liciane (bogumilice) de către popii creștini, se pierduse în urmă cu totul, rămâind numai urme din ea în tradițiunea, în datinele poporului român de pe amândouă maluri ale Dunării, urme și în literatura poporală română despre care vom vorbì mai pe larg la vale. Pe acel timp era scrisul la toți sectarii mai mult lățit în popor decât astăzi. Pe atunci există năzuința la Pauliciani ca fiecare sectar să știe a cetì și a scrie ca fiecare să poată cetì și pricepe singur doctrinele lor și să afle fiecare singur, fără mijlocirea dubioasă ai altora, mângăierea sufletească din ele. Aceasta erà pe terenul social, iar ce priveà cultul și instituțiunile doctrinei, apoi toți se țineau de aceleași principii, cari erau păzite de cei perfecți și de episcopii lor, cari se numiau la Români „*Bătrâni*" sau „*Moși*". la Slavi „*Djed*", o traducere curată dela români.

Așà trăiau Paterenii (Paulicianii) o vieață mai mult patriarhală, o vieață liniștită, modestă și contentă, o vieață contemplativă, conștienți de sine și de ținta vieții aici pe pământ, convinși fiind, că vieața omenească are un scop mai sublim, mai reînălțat, un scop spiritual și nu acela de a trăi în desfrânări și îmbuibări și orgie, în trândăvie și nepăsare pe contul altor oameni, precum o făceau popii creștini.

Sigur însă e, că această sectă, a împiedecat mult lățirea religiunei catolice și în mare parte și a celei orientale, și au favorizat la timpul său pe altă parte foarte mult lățirea islamismului în toată peninsula balcanică, și că dânsa (secta bogumilă) formase o clasă de mijloc și de transițiune între religiunile păgâne și acele creștine.

Prin aceea că dânsa știà în un mod foarte abil a se acomodà în multe privințe necesităților timpului de atunci și împrejurărilor diferitelor națiuni, religiunea paterenă erà ușor pricepută de către popor și din acea cauză mai cu drag primită decât cea creștină, care în întregul ei tot, e țesută numai din dogme și doctrine misterioase, întunecate, neînțelese pentru popor, ba chiar nepermise

de înţeles. Unii susţin că chiar spiritul, priceperea şi uzul cultului bogumil era cu totul potrivit spiritului şi modului aparte de a percepţiune ale popoarelor balcanice.

In aparenţă poate să fie aşa în realitate e aceasta o opiniune cam nesigură, pentru că în principiu dànsa practicase numai ideile pauliane, poate cu o interpretaţiune deosebită.

Drinov susţine, că înfluenţa bogumilismului în Europa de vest era de un efect favorabil. In urma acestei doctrine începură popoarele lupta în contra prepotenţei şi a aroganţei popeşti şi papale, şi se sileau ca să se elibereze de catenele corporale, spirituale şi a corupţiunei în cari erau ţinute acele popoare, de a se liberà de ignoranţa ei, de tâmpirea spirituală susţinută prin secole întregi de către popii creştinismului, care influenţă-dominatoare şi de tot detestabilă a popilor începù a devenì de tot periculoasă pentru moralul şi progresul Europei întregi. In Europa de vest fu această doctrină, care declarase dominaţiunea bisericei de vest preste toată lumea mai ales în modul cum această religiune execută doctrina ei, dominaţiunea în sfinţenia ei făţărită, de o doctrină arogantă, falsă, demoralizatoare, şi de un op al Satanei, primită cu mare însufleţire. Cei mai inteligenţi din Bosnia primì această religiune cu mare însufleţire de religiunea cea mai curată şi o priveà totdeodată ca o cauză naţională a lor.

c) *Doctrina şi cultul Paterenilor.*

Venim acuma de a înfăţişà unele puncte mai marcante aflate până acuma din doctrina Paterenilor în general, cât şi unele în special pentru că din aceste puncte să putem cunoaşte modul de cugetare şi de simţire, caracterul, fiinţa poporului de atunci; deoarece ştim că această doctrină erà supusă în toată privinţa în prima linie înclinaţiunilor poporului cărui îi aparţineà ea, şi că dânsa era creiată aşà zicând, în punctele cele mai principale, chiar însuş de popor.

Doctrina paterenă sau bogumilă, nu e, precum am zis mai sus, o religiune nouă, nici nu s'a născut dânsa prin o despărţire dela biserică ortodoxă. Rădăcinile ei cresc afară de creştinizm. Ea e numai o nouă treaptă în dezvoltarea evoluţionară a doctrinei orientalice care s'a născut prin amestecătura elemente-

lor sirice-chaldeice, babilonice, persiane helene-atice, şi creştine întreolaltă, şi prin apropierea succesivă către creştinizm.

Popoarele bálcanice, din care unele erau abia convertite la legea creştină, nu erà greu de ale captivà pentru această doctrină, care învaţă despre două principii mai înalte şi anume despre „D-zeul cel bun" şi „D-zeul cel rău". Afară de aceea câştigară partisanii acestei doctrine. mare respect şi autoritate, totodată şi mulţi adepţi din cauza vieţei lor foarte morale. Ei erau pacinici, se reţineau de orice espresiune vehementă, ofensătoare, agitată de râs şi strigăt mare. Ei se făceau remarcabili prin faţa lor palidă şi uscată din cauza posturilor cumplite, ce le observau cu mare stricteţă. — Poate că de deacolo vine posturile cele atàt de aspre la ortodoxi şi mai ales acì în Bosnia. — Aceasta le dădură o aparenţă de sfinţenie, ceeace în orient făceà deja din antichitate un efect deosebit. Ei nu se rupse direct şi public din comunitatea bisericei generale, deaceea declarase ei, că doctrina lor e cea mai adevărată. Intreolaltă nu se numeau ei nici odată „*Bagumili*", încă o dovadă că această numire e numai o fantesie slabă — ci „*fraţi creştini*" „fraters in domino". Acolo unde se aflau ei puţini, acolo cercetau ei biserica ortodoxă şi rămase prin această tot obscuri. Grecii îi numiau Εὐχίται ori Μασσαλιανοί.

In Macedonia se numiau ei, precum am amintit mai sus,, oameni buni" în Tracia „Paulichiani". In Italia „*Patereni*", etc.

Cât despre doctrina Bogumililor ne putem orientà din rămăşiţele scriptelor, proprie şi din scriptele lui *Cosma*, despre care am amintit dejà, Cosma erà unicul scriitor în chestia bogumilă din timpul împăratului Samuil (990).

Despre el a făcut o amintire mai detaliată istoriograful rus *Hilferding* în opul său „Despre Serbi şi Bulgari", boni homines, *oameni buni*.

In cele următoare vom da acì o mică schiţă asupra doctrinei lor morale, religioase [1]) şi nu vom întrelăsà a face atent că multe părţi din cele desfăşurate sunt încă cu totul necomplete şi nedescifrate, că doctrina bogumliă a suferit după diversele ţări pe unde a existat ea şi diverse modificaţiuni care toate erau întracolo îndreptate de a se apropià cât se poate până la un grad oarecare de creştinismul ortodox, că îndeconum isvoarele, datele cele mai abundante

1) Ca bază ne serveşte acì tratatul lui Rački Rad X dela Acc. Slava Agram.

şi mai sigure pentru studiarea acestei chestiuni încă atât de puţin precizate se afla prin archivele din Veneţia şi Ragusa dar mai ales în Vatican, şi că studiarea lor prin bărbaţi competenţi dar principalmente obiectivi ce nu privesc istoria balcanică numai prin prismă panslavistă—ca d. e. C. Jireček, în opul seu faimos „Die Geschichte der Bulgaren", etc.—ar aduce foarte multe lucruri preţioase la iveală.

Mai întâiu de toate ni se pune întrebarea pe cari scriere şi-au pus paterenii toată clădirea lor religioasă. Tradiţiunea bisericească şi învăţăturile Sfinţilor Părinţi ei le eliminează cu desăvârşire. Din sfânta Scriptură, primiră ei numai testamentul nou, dar fără apocalipse şi fără faptele Apostolilor. Ei expulzară cu totul Testamentul vechiu pentru că în el a dominat Satana, pentru că întregul testament e un op al Diavolului, care a înşelat pre Patriachi, dându-se drept de D-zeu, până ce a venit Christos spre a elibera omenirea de sub dominaţiunea celui rău. Ei nu credeau în cele cinci cărţi ale lui „Moise" iar „Moise" singur erà numai un vrăjitor un fermecător, care fermecătorii le-a fost învăţat în şcoala faraonilor din Egipet. Nici în profeţi nu credeau ei pentrucă după opiniunea lor, erà lumea înainte de Christos dominată de spiritul cel rău, iar legile şi tradiţiunile testamentului vechiu sunt numai inspiraţiunea vagă şi tendenţioasă ale acestui spirit. Dominaţiunea lui D-zeu preste lume începu abià de la Christos

Mai târziu, mai slăbiră ei ceva din această asprime. Insă în textul scripturei lor, pe timpul traducerei ale Apostolilor, nu schimbară ei nici un cuvânt. Remarcabil e faptul că unica Evanghelie bogumilă care ne a rămas, deşi e scrisă în anul 1404, conţine totuş zice Jireček,[1]) formule de o limbă *foarte veche*, dovada—zice el mai departe—*că dânsa a fost copiată din nişte manuscripte foarte vechi*". E foarte suspectă această mărturisire. D. C. Jireček care ştie toate, care ştie chiar cum stă toaca şi împărăţia Slavilor, *în cer*, tace deodată, şi nu ne spune ce limbă veche conţine acel manuscript? în ce limbă e scrisă această Evanghelie? Evanghelia erà scrisă de sigur cu scop ca să fie cetită şi priceputǎ de popor şi nu de cei învăţaţi cari nu vor fi fost bogumili, deci, dară, Evanghelia bogumilă nu erà scrisă în limba veche latină clasică, ci în limba veche latină rustică care erà vorbită pe atunci de popor, în Balcani şi în

1) C, *Jireček*. opul sus citat pag. 77.

Dacia şi aceasta erà fără îndoială *limba română*. E deci de tot sigur că acea veche Evanghelie bogumilă aflată în manuscript, erà scrisă în limba română-macedoneană şi nu în cea slavă, şi de aceea sè sfieşte faimosul învăţat de a ne spune în care limbă e scrisă cea mai veche Evanghelie bogumilă.

Ce priveşte interpretarea scripturei există la ei, în această privinţă o libertate nemărginită totodată se lăudau ei, că între ei se aflase numai foarte puţini cari n'ar fi ştiind dearost toată scriptura.

Toate acestea ştim noi şi despre *Taboriştii* din Bohemia încă sectari. Un argument că arta cetirei şi a scrierei erà pe atunci între sectari foarte răspândită.

Afară de cărţile biblice aveau ei şi o mulţime de alte cărţi. *Cozma* istoriseşte despre ei, că ei dezvoltară pentru sine aparte doctrina lor confundând şi unind laolaltă felurite legende fantasie şi lucruri practice. Acestea erau scrieri vechi, cari erau lăţite odată cu doctrina sectară preste toată Europa. Conţinutul lor fantastic îi plăceà poporului, pe un timp, când toată lumea erà pătrunsă de contemplaţiuni religioase. Multe din aceste cărţi sunt numite dejà din timpul prim al creştinităţii, deja în pertratările conciliului din Roma, la anul 494. Parte din acele cărţi sunt scrise de sectări Români, precum vom vedeà mai precis mai la vale, dar pe lângă limba română şi în cea poleoslavă şi de aceia îi declară istoriografii slavi în frunte cu Jireček şi Jagić, pre aceşti autori Români de slavi, iar altă parte din aceste cărţi e tradusă din greceşte. Jeremia a făcut singur o colecţiune de apocrife, despre cari vom vorbì mai pe larg mai jos, la tratarea literaturei sectare.

Invăţătura Pauliciană se razămă, deci, pe principiul dualistic al binelui şi al răului [1]). Ca şi vechii Manichei Paulicianii credeau că întru început au fost două principii în un necontenit antagonism unul către altul; un principiu bun şi un altul rău. Principiul cel bun a creiat o lume desăvârşită cerească şi nevăzută, principiul cel rău însă o lume materială, văzută în etern schimbabilă, fiindcă nu erà organisată în mod desăvârşit. Principiul cel bun a creiat lumea

1) Slovo svjatoga Kosma na cretiki in *Kukuljevic Sakcinski* Archiv za povjestniku iugoslavensku. Zagreb 1857 p. 69 87. *Eutimius Zygadenus*: Narratio de Bogumilis, edit Giseler. Goetingen 1842. *Cedrenus G.* Σύνοψις ἱστοριῶν edit. Bonnae L. 1. p. 454—462, 514—*Rački Dr. Fr.*: Bogumili, Patereni in Rad. iugoslovenske Academie znanosti i umjetnosti Zagreb 1890, vol, 10, 160—263 Period diceskoi spisani c. t. s. 4. Brăila 1871 p. 56, t. 7—8 p 75—105.

spiritelor, iar cel rău lumea materială, adică universul cu nenumărate corpuri organice şi anorganice. Lumea spirituală care e în etern *netransformabilă*, fiindcă e culmea deplinităţii, o credeau ei locuită de fiinţe spirituale, de un fel de oameni necorporali, eterni, iar lumea materială şi-o închipuiau impopulată cu fiinţe vizibile, precum o vedem şi astăzi, dar cu totul contrară lumei spirituale şi totodată în necontenită luptă cu sine şi cu lumea spirituală. Schimbările necontenite din lumea materială le credeau ei că nu sunt alta decât victorii parţiale repurtate greu de lumea spirituală asupra celei materiale.

Iar creiaţiunea lumei îşi închipuiau sectarii astfel : Dintr'un început au existat ca putere supremă creativă *D-zeu Tatăl* cu doi fii ai săi, cel mai mare *Satanail*, iară cel mai mic *Mihail*. Satanail erà spirit puternic, pre care Mântuitorul îl numeşte Satană, erà deci un fiu a lui D-zeu, dar din cauza apucăturilor sale rele a fost alungat din cer. Totuş ca fiu a lui D-zeu posedà şi el o putere creiatoare.

D-zeu a creat prin emanare dela sine lumea spirituală eternă, perfectă, neschimbătoare. Văzând Satanail fiul mai mare, deplină armonie a fiinţelor din această lume spirituală, a voit să-şi arate şi el puterea sa creiatoare şi a creiat, deoarece D-zeu îi dădù putere universală pentru 7 zile, o altă lume, lumea materială, universul întreg cu nenumăratele corpuri ce se aflä în el, şi a pus-o în contrast şi în antagonism, cu lumea spirituală creiată de D-zeu. Prin aceasta Satanail a devenit principiul cel rău, iar D-zeu a rămas şi mai departe principiul cel bun. Continuând el cu crearea contrastelor a fiinţelor din lumea spirituală, ajunse până la om. El luă deci pământ şi apă, le amestecă la un loc şi făcuse pre om. Insă nu erà în stare de a-i da acestui om şi un suflet, căci când suflă el în om ieşise acest suflet din om, prin degetul cel mai mic al piciorului şi întrase într'un şarpe ce se aflase aproape de om. Din acest timp e şarpele aşa de înţelept, pentrucă spiritul lui Satanail a intrat în el. Satanail rugă apoi pre D-zeu ca să sufle el spirit în om, şi el (Satanail) se obligă că va tratà pre om ca pre un condominiu, adică în o composesiune egală, căci atunci va servì omul la amândoi lui D-zeu şi lui Satanail.

D-zeu ascultă ruga lui şi dădù suflet omului. Satanail chemase apoi tot cu permisiunea lui D-zeu pentru bărbat pre îngerul din cerul al treilea, apoi creiase tot din lut şi apă pre femeia

şi chemase pentru dânsa pre îngerul din cerul al treilea : „et praecipit opus carnale facere in corporibus luteis". Şi aci zace cauza dece Sectarii cei aschetici declară vieaţa conjugală direct de un păcat. O atare doctrină există şi astăzi încă între *Scopeicii* ruşi.

In chipul acesta a ajuns omul să aibă duoă origini. După corp este el făptura lui Satanail, a principiului celui rău, iar după suflet a lui D-zeu. adică a principiului celui bun. Din acest duplu început al omului s'a ivit în el un antagonism între corp, şi suflet, corpul pretinde că omul să urmeze legilor materiei, adică ale trândăviei, imoralei, hapserniei, lăcomiei, corupţiunei, tuturor faptelor rele în scurt să urmeze păcatului, pe când sufletul spiritul curat vrea pre om să-l elibereze de păcat, de toate răutăţile, caută să-l eliberezedecorp prin năzuinţa sa neîntreruptă spre perfecţiune şi desmărginire spre a se ridicà în sfere tot mai înalte de unde a venit, adică înapoi la D-zeu.

Intru. acest conflict neîncetat zace toată nefericirea omului. Chiar dintr'un început dela înzestrarea omului cu suflet a predemnit în el corpul, adică principiul cel rău. Omul fu împins de corpul său din o fărdelege în alta, din o ticăloşie în alta, din un păcat în altul mai mare. Năzuinţele şi chinurile omeneşti (omenirii) se înmulţiră în proporţiunea în care se înmulţea oamenii, suferinţele acestora deveniră nesuferitoare. In faţa acestor rele cumplite, Dumnezeu în bunătatea sa şi în compătimirea sa pentru sufletul dat omului şi legat de materie trimite pre fiul său mai mic, pre Mihail ca acesta, prin învăţăturile sale să arate sufletului din om calea şi modul cum se domineze materia, cum să se înalţe preste ea şi cum, în fine, să scape de ea curat şi neprihănit întorcându-se către sferele înalte de unde a sosit, adică înapoi la D-zeu.

Satanail produse apoi în proурmarea creiaţiunei sale cu Eva pre Cain şi pre Calomena, însă prin aceasta pierduse el (Satanail) puterea sa creatoare şi rămase de atunci numai domnitor al lumei materiale. Adam produse apoi pre Avel, Cain omoară pre Avel şi de atunci s'a născut omorul pe pământ.

Asemenea legende şi invenţiuni poetice despre începutul lumei, despre forţa egală a principiului bun şi a celui rău, despre petreceri şi conveniri sexuale ale lui Satana cu femeia, etc., aflăm noi în multe basme, poveşti, legende şi istorioare prin poporul românesc, de unde putem vedeà originea lor pauliciană, paterenă.

Mai târziu se năzui Satanail ca să capete o parte tot mai mare din omenire pe partea sa. El dictase legile sale lui Moisi, el vor-

bià prin profeţi şi toată omenimea erà în epoca testamentului vechiu puterea sa, adică în puterea diavolului.

Aparenţa lui Christos (Mihail) a fost necesitat pre Satana ca să deà înapoi multe din acele libertăţi, ce le-a fost reţinut el omenirei, totuş Sectarii credeau că el nu încetează de a conspirà necontenit în contra Evangheliei şi a lui D-zeu. Neîncrederea lor în Satana erà aşà de mare, încât ei credeau că chiar sub mitra unui Episcop se află un „diavol împeliţat" (adică Episcopul singur).

Mihail (Christos), spre a-şi săvârşì opera sa, adică de a scoate omenirea din jugul păcatului, ia în aparenţă, corp omenesc şi dă oamenilor învăţăturile necesare. Satanail însă revoltă asupra lui pre oamenii în cari predomnià puterea materiei şi aceştia organizară asupra lui Christos (Mihail) o luptă care se încheiè cu restignirea lui. După restignire primì el numele de Christos sau unsul lui D-zeu. Christos moare numai în corp, reînvie spiritualminte şi se întoarce la D-zeu înapoi. In iad Christos susţine o luptă cumplită cu Satanail, până ce îl învinge, îl despoie de numele care îi atestă originea sa creiatoare dumnezeiască şi face din Satanail Satană „*principiul răului*", principiul ticăloşiei şi al batjocurei.

Teologia paterenă se bazà, precum am zis, pe opiniunea, că există două principii: principiul cel bun şi cel rău. D-zeul cel bun şi cel rău, sunt două principii în etate, în timp, în spaţiu şi în putere egale întreolaltă, D-zeul cel bun e o fiinţă desăvârşită din care n'a purces nimica necomplet, nedesăvârşit, nici în timp, nici în spaţiu, el e creiatorul lumei celeste, invizibile şi perfecte, D-zeul cel rău însă, după terminologia creştină, Satana numit şi Diavolul, a creiat totul ce e invizibil, corporal, deci lumea organică şi anorganică. Satana erà aşà dar la Sectari creiatorul lumei vizibile, şi tot ce e vizibil, deci pământul şi lumea întreagă e supusă, fiind un op al satanei, peirei. Există deci două lumi una vizibilă, trecătoare şi alta nevizibilă, eternă locuită de fiinţe cu corpuri supraterestre, nemateriale, o lume spirituală, adevăratul Imperiu a lui D-zeu — creştinismul o numeşte acest imperiu „Impărăţia lui D-zeu" — iar cea vizibilă, adică lumea suferinţei, a muncei şi a chinului, lumea lui Satan[1]) — creştinismul catolic apusean numeşte această lume

1. Această filosofie în esenţa ei, nu e falsă. Filosofia modernă, cea spiritistică se ţine cam foarte aproape de aceste principii, numai desvoltă cu totul altfel înţelesul lor.

„purgatoriu” prima treaptă, iar *„infernul”* (iadul) a doua treaptă a decadenţei omului imoral, după moarte pe când spiritismul, zice că tocmai vieaţa aceasta pământească e *purgatorul* totodată şi *infernul* cel mai grozav, şi că nu numai că nu există nicăieri un alt infern şi purgator, dar nici nu e de lipsă un alt purgatoriu şi un alt infern mai greu decât aceástă lume, decât această vieaţă pământească. Iată că ideile, că principiile ce le propagă Paulicianii (Bogumilii) şi cele ce le propagă astăzi spiritizmul se potrivesc în mare parte laolaltă, precum vom vedeà mai clar şi din cele expuse mai jos

Există deci un contrast puternic, o deosebire radicală între corp şi spirit, între timp şi spaţiu, între moment şi eternitate, şi toate aceste contraste se află unite în omul spiritual, în omul suflet. şi nu în omul corp. Acest suflet e un înger, o parte de dumnezeire, venit din sfere mai înnalte imateriale, spre a se încetăţeni în această lume materială investit cu o misiune pentru salutul său propriu sufletesc, care este înaintarea sa perpetuă din treaptă în treaptă, neîncetat pe calea evoluţiunii universale, tot mai sus, tot mai sus, spre perfecţionarea infinită, spre infinitul Spirit suprem [1]) spre escelsior.

Sectarii (Paulicianii, Paterenii, Bogumilii, etc.) nu primeau între cărţile lor sfinte Testamentul vechiu, fiind că el erà scris, precum am amintit mai sus, sub înrâurinţa predomnitoare a corpului, adică a lui Satanail şi fiindcă în el nu vedeau ei altceva decât numai o mărire, o îndumnezeire a lui Satanail (a Diavolului) şi nu învăţături pentru mântuirea sufletului. Testamentul nou, îl primiră ei, însă numai ca izvor al învăţăturilor morale pentru mântuirea sufletului, nu însă şi ca bază pentru doctrine (dogme) şi ceremonii. Şi de oarece învăţăturile adevărate morale le aflară ei mai mult în scrierile (epistoalele) ale apostolului şi filozofului Paul, deaceia scrierile lui stăteau la dânşii în mare onoare. Opera mântuirii o credeau Paulicianii (Paterenii) săvârşită numai prin învăţăturile şi exemplele lui Christos, nu însă şi prin patima, prin moartea şi învierea lui. Deaceea lepădau ei sacramentele, diversele ceremonii, onoarea icoanelor, a moaştelor, graduarea şi ierarchia lor, pentrucă într'acestea ei nu vedeau altceva decât încercări nouă de ale Sa-

1. Aceasta e încă o doctrină curat spiritistică. vezi *Isidor Ieşan*: Puterea credinţei şi operaţiunea ei magică, Braşov Ciurcu 1906.

tanei, de a întemeià din nou domnia materiei, domnia corpului preste suflet, de a tulburà şi de a întunecà învăţăturile curate al lui Christos şi ale învăţăceilor săi cu deosebire ale lui Paul.

Sectarii nu aveau un cult estern, nici o preoţime cu diferite graduri, ci ea preoţimea erà organizată în pătura poporului, deosebit de ceilalţi oameni. La dânşii constà totul în învăţătură, în săvârşirea faptelor bune, în sprijin reciproc spre a ajunge împreună cu toţii la perfecţiune, deplinătate la subjugarea pornirilor rele trupeşti. La Sectari erau toţi predicatori, fiindcă ei ziceau: că în toţi se manifestă sufletul dumnezeesc, fiinţă dumnezeiască, chiar şi muerile nu erau escluse dela această îndatorire! La (Patereni) Sectarii, învăţătorii nu erau priveligiaţi, pe altă parte ascultătorii n'aveau altă îndatorire decât a ascultà învăţăturile predicate, fără ameninţări de pedepse dumnezeeşti pentru cazul când unul sau altul n'ar urmà învăţăturilor predicate. Un spirit bun n'are lipsă nici de ameninţări, nici de pedepse, iară unui spirit rău, nici ameninţarea nici pedeapsa nu'i ajută nimica. Apoi un D-zeu adevărat nu pedepseşte pre nimeni, deci nu există pedepse dumnezeeşti, iară pedeapsa nu îndreaptă ci înrăutăţeşte numai pre om. Morala adevărată se ajunge prin blândeţe şi o pricepere profundă. Toţi trebuiau să contribuie după puterile lor intelectuale şi morale de cari dispuneau, la marea operă a perfecţiunii omeneşti. Deaceea urau ei preoţimea gradată a celorlalte confesiuni şi predicau neascultarea de dânşii, pentru că ei o considerau preoţimea ca o emanaţiune a principiului celui rău, a Diavolului, carele caută să înşele lumea cu mofturi, cu gradeţiuni, cu închipuiri apucături de ochi, înşălăciuni cu aroganţe etc. apoi cu fel de fel de vorbe falşe, întortochiate, cari vorbesc numai bine, fără ca şi faptele lor să fie bune.

Chiar şi autorităţile civile le priveau Sectarii mai mult ca mijloace de supunere şi subjugare, decât de ordine şi de apărare în contra duşmanilor interni şi externi. Deaceea învăţau ei că şi acestora să nu se supună când văd şi cred că ele lucrează numai pentru stabilirea şi predomnirea aplicărilor egoistice, iar nu pur şi simplu pentru păstrarea bunei armonii (ordini) între oameni pentru unirea tuturora spre conlucrarea comună la fapte folositoare.

Ei nu strângeau nici averi, ci prisosul îl dădeau celor nevoiaşi şi lipsiţi; deacea şi învăţăturile lor aveau mare trecere în poporul de rând, pentru că el vedea că aceste învăţături sunt sincere, şi că

ei nu strângeau comori pe pământ pre cari furii o sapă şi o fură, precum o făceau aceasta popii creştini. Conglomerarea avuţiilor o priveau ei ca ceva material, ca o răpire, ca o lucrare directă a diavolului (a principiului rău) şi deaceea n'aveà averea în ochii lor nici un preţ.

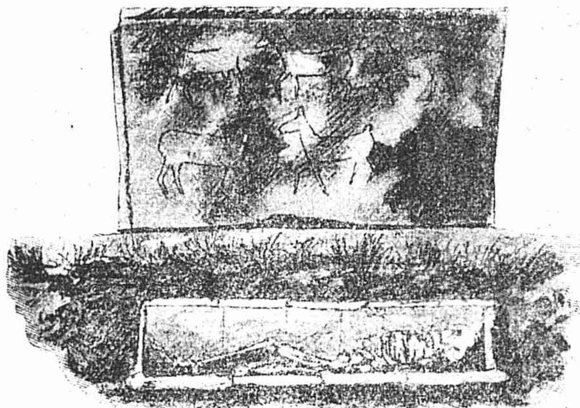
Din contră, pre toţi aceia ce strângeau averi îi priveau ei ca agenţii direcţi ai principiului răului şi îi urau şi se fereau de dânşii.

Atât de convinşi erau Sectarii de adevărul învăţăturilor ce le profesau ei, în cât numai pre sine se credeau ei creştini adevăraţi, pe când pre ceilalţi creştini îi numeau ei Latini sau Romei (Bizantini). Cu toate acestea, ei nu voiau să easă din comunitatea creştinilor, ci tindeau mai mult a o reformà după credinţa şi vederile lor ce le aveau. Această tactică le-a uşurat foarte mult lăţirea doctrinei lor şi i-a scutit timp îndelungat de urmăriri şi de persecutări sistematice şi crâncene. Pentru purtarea lor atât de creştinească, căpătară ei dela ceilalţi oameni numirea de „oameni buni” „Babunii”, boni homines.

Prin aceea că sectarii, după catastrofa săvârşită asupra lor de împăratul Alexiu Comnenul (1081—1118) din prudenţă, ca să nu provoace încă şi mai mult duşmănia şi persecutarea lor, nu făceau paradă de învăţătură lor şi nu voiau să se deslipească cu totul de ceilalţi creştini, căpătara ei cu atât mai multă încredere, mai ales în pătura necultă a poporului, căpătară ei cu atât mai mare înrâurire, şi exercitau în mod puternic asupra lor prin predici, prin vorbele şi prin scrierile poporale scrise în limba populară, pe înţelesul poporului cărui îi predicau ei doctrinele lor. Aşà esclamă P. B. Hasdeu în scrierea sa memorabilă „Cuvinte din bătrâni“ tom. 2. Bucureşti 1879 p. 258 § 7. „Ceeace se poate zice fără cea mai mică exageraţiune, este, că nici o sectă, nici un eres din veacul de mijloc nu împinsese atât de departe, ca Bogumilii fusiunea în fond şi în formă a teoriilor teologice cu credinţa vulgului. De aceea literatura bogumilă se apropià în toate de literaturică poporală, şi în unele puncte ambele se confundă, chiar se identifică într'un mod indisolubil, astfel că ar fi preste putinţă a decide dacă lucrul cutare sau cutare va fi trecut dela popor la Bogumili, ori viceversa“.

După doctrina sectară, principiul cel bun se luptă neîncetat cu principiul cel rău, cu Diavolul, spre a scăpà omenirea suferitoare şi muncitoare de acest infern pământesc pentru lumea cea invisibilă, perfectă, eternă, sublimă.

Căderea omului a căşunat Satana şi numai el e cauza căderei omului. După doctrina bogumilă omul nu posedă voie liberă[1]).

Un mormânt în Dubovaţ. (Herzegovina)

Satana dominează omenirea dejà dela început, dejà depe timpul testamentului vechiu. El a fost acela, care a adus deluviul, care a împrăştiat omenirea dela turnul Babilonului, care a adus nimicirea Sodomei şi a Gomorei, etc. Deaceea resping Bogumilii atât pre Moisi cât şi pre profeţi.

Mântuitorul a luat numai în aparenţă corp omenesc pentrucă tot ce e corp e opera lui Satana — tot aşà numai în aparenţă a murit el pe cruce[2]). Bogumilii nu recunosc că Christos s'a sculat din morţi.

---

1. Tot aşà zice doctrina spiritistică, şi ştiinţa aşà numită occultă, că atât voia cât şi toate acţiunile omului empiric (omului corp), e numai o sugestiune postipnotică, e numai o alegere a soartei sale proprie, înainte de naşterea sa pământească când a fost încă în starea sa transcendentală, dar şi aci în această stare transcendentală, alegerea soartei sale pentru viaţa sa empirică (pământească) este condiţionată de viaţa sa anterioară empirică. Deci legea causlităţei e „suprema lex“ în tot universul. Iară reîncarnându-se sufletul împlineşte el precis fără se ştie toate acelea, ce şi-au luat el asupra sa, de bună voie, când a fost el încă spirit fără corp. Aşa dară o *autopostipnosă*. Vezi mai de aproape opul *Isidor Ieşan*. Puterea credinţei şi operaţiunea ei magică Ciurcu, Braşov 1905 şi *Isidor Ieşan*. Wird der Mensch nach dem Tode leben? Costenoble Jena 1900.

2. Corespunde încă cu totul doctrinei spiritistice, pentrucă conform acestei ştiinţe şi convingeri, nu există moarte, nici nimicirea omului adevărat adecă a omului spirit; dar nici corpul, ce a servit omului numai spre a-şi împlini misiunea sa

El nu s'a fost arătat apostolilor săi şi oamenilor în corp omenesc ci în un corp eteric, pre care sufletul său singur l-a format pentrucă el n'a fost niciodată mort deci nici n'a putut învià din morţi (încăo învăţătură curat spiritistică, aut.) Arătânduse el din nou oamenilor pe pământ, după trei zile a ruşinat el prin aceasta pre Satana care credeà şi învăţà că omul prin moartea sa corporală e cu desăvârşire nimicit. Aceasta e o învăţătură curat spiritistică, vezi doctrina reîncarnaţiunii (Metempsichosei). Reîntors în cer, adică în lumea spiritelor de unde a venit a lăsat el corpul său în cer (corpul astral, aut.) Maria nu erà la Bogumi mama lui Christos, ci un înger. Ioan Botezătorul aparţine încă testamentului vechiu, şi nu are alt merit decât acela că a recunoscut învăţătura lui Christos dovedind prin aceea că atât el cât şi Christos au făcut purgaţiunea prin apă (Botezul în Iordan, adică au rupt cu desăvârşire cu trecutul, pregătind operă nouă pentru omenire cu învăţătura lor). Deci Ioan Botezătorul a fost numai acela care a făcut reclamă lui Christos, deaceea îl númiau creştinii „*Inaintemergătorul*".

Rezultatul mântuirei noastre e eliberarea sufletului. Deoarece sufletele oamenilor sunt încatenate de corp, apoi devin ele eliberate din această puşcărie pământească, abià prin lepădarea corpului depe sine adică prin „aşa numita moarte". Atunci se întoarce acest spirit eliberat, de oarece corpul le-a servit numai de purgator, înapoi la cer. (Incă o ideie curat spiritistică, aut.) Aceea ce au să facă oamenii acì pe pământ despre această i-a învăţat Mântuitorul. (Dar învăţătura Mântuitorului e curat spiritistică, aut.) Invăţătura lui mijloceşte mântuirea omului, adică pregătirea omului pentru cerul lui D-zeu va să zică pentru lumea spiritelor curate, şi numai această învăţătură a lui e aceea adevărată, numai aceasta a lăsat el oamenilor pe pământ şi nu ţeremoniile, nici dogmele, nici sacramentele, nici misterele popeşti, sub care ascund ei tendinţele cele mai egoiste, mai mârşave şi mai rafinate, pentrucă toate ceremoniele sunt numai semnele, apucăturile jocurile (mimicele) satanei.

Paterenii se numiau pre sine, precum am amintit mai sus „creş-

---

acì pe pământ, încă nu e nimicit în esenţa sa, ci numai în forma sa, pentru că descompunându-se primeşte el alte forme, schimbându-se şi combinându-se cetat şi servind neîncetat ca un remediu de constituire materială altor fiinţe anorganice sau organice, supus fiind şi el ca toate în lume unei evoluţiuni infinite.

tini buni" Paterenii romani se numiau „oameni buni" latineşte „boni homines" iar doctrina lor o declarau ei de unica adevărată şi nefalsificată, faţă de doctrinele popilor creştini, cari au schimbat cu totul, ba chiar au nimicit învăţătura cea sfântă a lui Christos. Bogumilii luau în râs şi în bajocură pre toţi Episcopii catolici şi ortodoxi, pre toţi popii creştini, îi desconsiderau cu totul şi îi numiau, vipere, pui de năpârce, pre călugării vulpe prefăcute înşelătoare, iar pre sine se declarau ei că sunt „sarea pământului" „lumina ce nu se pune sub oboroc", „lumina ce nu se vâră prin mănăstiri", precum o fac popii creştini, ca să facă pe acolo în ascuns şi scutiţi de ochii lumii, ticăloşiile şi mişeliile şi orgiele cele mai mari, şi totuş, se apare ei înaintea lumei tâmpite, mioape, orbite şi fanatisate de ei, de sfinţi, de Dumnezei.

In comunitatea lor puteà fi primit numai cel matur. Iar primirea nu se făceà prin botez, pentru că şi apa vine de la Satana şi se poate vârâ în ea — ci prin post şi rugăciune şi prin atingerea de Evanghelia Sf-tului Ioan. Cu acea ocaziune se dădeà şi un nume. In acest mod se făceà primirea şi cel primit se chiemà simplu „*credincios*". Botezul erà expulsat şi nu aveà nici un sens şi cu totul superflu pentru ca curăţirea sufletului, curăţirea ticăloşiei a omului, ajungerea unei vieţi morale, ajungerea principiului etic nu depinde de apă, fie ea stropită şi de o mie de popi, ci moralitatea şi nobilitatea în om depinde de la faptele sale nobile şi sublime, şi pentru aceste fapte se recere o vieaţă pătrunsă de acest principiu. De acea erau primiţi în comunitatea lor, puteà deveni Pateren, numai un majoren, un om deplin conştient de fapta sa şi nu un copil inert, neştiutor, neînţelegător ca la creştini.

Afară de simpli credincioşi mai existà la ei şi trepte mai înnalte ale credincioşilor şi anume: treapta cea aşà numite a „*Perfecţilor*". In Bosnia erau ei numiţi „*cristijani*" „*Dobri*" „*Bosniaci*", „*Svršitelji*" adică creştini buni Rosnjaci perfecţi; latineşte christiani, boni homines, electi, perfecţi.[1])

Paterenii respingeau cu dispreţ toată ierarchia bisericească creştină. Ei nu aveau nici o ierarhie bisericească, fiecare perfect, bărbat ori femeie, puteà să predice, puteà să înveţe cuvân-

1. *Račkí* Rad X 179 apoi documente bosniace din secolul XV în *Miklosich*: Monumenta serb. 308, 398, 410, 461. *Pučić*: Serbische Denkmaler S. VII (1404) alguni dei Paterini et Baroui et boni homini,

tul lui Dumnezeu [1]). Superiorii bisericei respective a cultului lor erau numai nişte suplinitori ai comunităţii şi chemaţi de fiecare comună prin alegere. Aceşti suplinitori se împărţeau în trei grade. In fruntea ţării stăteà Episcopul. In Bosnia se chiemà el „*Djed*" (moş), la paterenii din apus se chiemà el „Episcopus" sau „Senior" la Românii din Macedonia „Episcop" şi „Vlădică". Sub el stăteau „Apostolii" sau „Stroinicul" in Bosnia „*Magistrii*" în apus aveau două trepte şi anume: „hospes" la Românii-macedoneni „oaspeţi" şi „diaconi" la Bosniaci „Gosti şi Starţi", în Italia „*filii*" şi „Diaconii" [2]).

Numărul celor superiori erà foarte mărginit (şi nu o armată întreagă ca la creştini). In Bosnia, unde doctrina bogumilă erà liberă, unde această doctrină dominase sccole întregi şi avea puterea cea mai mare în stat, ca nici în un alt stat din Balcani, se aflà numai un *Djed* (Episcop) cu 12 apostoli (Stroinici), un serviciu divin nu existà. Stroinicii mergeau din loc în loc, din sat în sat ca apostolii, şi întăreà poporul în credinţă, mijlocià tractate, stipulau armistiţiu şi pace. Biserici bogumile zidite nu existà. Asemenea anticilor păgâni Paterenii se închinau lui D-zeu pretutindeni sub cerul liber, pe munte, pe câmp, în colibă, etc. pentrucă templele şi bisericile creştine erau sediul spiritelor rele, eară clopotele erau trompeta Diavolului. Satana locuieşte mai întâi în templul din Jerusalim, apoi în Biserica Sofia din Constantinopole şi apoi în celelalte biserici creştine. Insă, în Francia de sud şi in Bosnia aveau ei totuş biserici chiar şi zidite, însă fără stil, fără forme, fără lux, fără turnuri. In Macedonia Epirii şi Tesalia, în Tracia (între Balcan şi Rodopus), apoi în ţările Româneşti preste Dunăre în Banat, Transilvania, Muntenia, Moldova aveau Paterenii mai târziu biserici, însă de lemn [3]) fără clopote. Bisericile lor erau fără altar,

1. Şi nu ca la creştini numai bărbatul tot una ori de are el aptitudinea morală pentru aceasta sau nu, pe când femeiei erà şi este absolut oprit sub cuvântul arogant egoistic şi curat popesc care zice, că: „Mullier taceat in eclesia". Şi de ce oare?? Nu cumva din invidie, şi din cauze foarte ruşinoase de concurenţă?

2. Aceste trepte le vedem în documentele din 1422 şi 1438 şi 1453 vezi *Daničić* Altserb. Lexicon la Rački op. citat 183, op.

3. Acest obiceiu de a aveà biserici de lemn fără turnuri şi fără clopote respective unde clopodniţele sunt făcute deoparte de biserică s'au păstrat până în ziua de astăzi la poporul român din Bucovina şi la Rutenii greco-catolici din Galiţia.

fără amvon, fără icoane, fără scaune de şezut şi de aci e şi asemănarea frapantă a culturii şi a bisericilor paterenilor din Macedonia şi cu Bosnia, cu bisericile din ţările româneşti, mai ales cu acelea din Bucovina. De aci se poate încă constată comunicaţiunea vie religioasă chiar şi intelectuală între Paternii români de pe amândouă maluri ale Dunării.

Ca altar funcţionà în bisericile Paterene numai o masă acoperită cu o pânză albă şi pe aceasta stăteà Evangelia. Inaintea acestei Evangelii stăteà o sentinelă zi şi noapte, de frică ca nu cumva se vie diavolul şi se întoarcă filele cărţei sfinte.

Nici pe biserica lor, nici în biserică nu există nicăieri cruce ca semn distinctiv creştinesc. Ei nu recunoşteau, indecomun crucea de un semn onorafic şi o repulsau pentrucă prin moartea lui Christos pe cruce a devenit crucea o bajocură. Semnul crucei ce provine numai foarte rar săpat pe pietrele bogumile nu e un semn religios, nici semnul sfinţeniei sau al adoraţiumei, ci semnul morţii. De acele pietre bogumile unde provine semnul crucii sunt foarte puţine şi aparţin timpului celui mai vechiu al renaşterii, adică timpul când trecură creştinii bosniaci la Paterenism.

Paterenii nu primiră în cultul lor nici serbarea sfinţilor, nici nu existau Sfinţi în doctrina lor, deaceea nu există în biserica lor nici imaginele Sfinţilor, nici chipuri cioplite ca în biserica catolică. La ei există numai un Sfânt şi acela erà unul D-zeu şi fiul său Christos, un Sfânt mai mic şi mai mult nimica, şi de aci se explică simplicitatea severă a monumentelor lor. Tot aşà excluseră ei şi formalismul şi toată pompa bisericei bizantine şi ceremoniele bisericei apusene. Preoţii bisericelor creştine erau numiţi de către ei *farisei*, fanatici, *înşelători*, prefăcuţi, *rafinaţi*. Sfânta comunecătură o priveau ei numai de o amintire şi aci nu erà corpul lui Christos precum o declară preoţii creştini, ci o simplă păine şi vin, şi e numai o amintire pioasă a serei înainte de moartea lui Christos.

Ei se rugau mult, foarte mult, dar nu cu cuvinte, ci în contemplaţiune stând drepţi sau ghemuiţi minute întregi fără a observà pre cineva, tot aşà precum fac şi Turcii în rugăciunea lor. Nu-i auzi

care până în secolul al 17-lea erau încă gr.-orientali. Aceasta îmi pare a fi o urmă (rămăşiţă) vădită de pe timpul Paterenilor şi îmi pare a dovedì, ca şi pe aice au fost Bogumilismul foarte răspândit. Şi din altele momente, precum vom arătà mai la vale, se poate dovedì existenţa Bogumililor de odinioară prin aceste părţi.

lamentând, nu-i auzi strigând, nu-i vezi făcând mofturi şi gesticulaţiuni ca popii altor confesiuni, ci tăcuţi în adânci contemplaţiuni, nemişcaţi, neobservând nimica în jurul lor, ridicaţi cu totul în gândire, în simţiri, în înspiraţiune depe acest pământ, nu ca Jidovii şi ca creştinii (Serbii şi Bulgarii din Balcani unde la liturgie ţipă, ţipă copiii de te asurzeşte şi te alungă afară din biserică) ci tăcuţi în contemplaţiune profundă ca fachirii, iar rugăciunea lor principală erà „rugăciunea domnească". Tatăl nostru. Serviciul divin îl répulsau ei cu totul ca un sacrificiu adus demonilor şi că o borborosealǎ ,fără sens, fără inimă şi spirit, fără reînălţare sufletească.

Dar pentru aceea se mărturiseau ei în public la prima fiecărei luni (ἐξομολάγησις, appareilement) în prezenţa celor perfecţi de amândouă sexuri, fără ale enumărà în special toate păcatele lor, precum o fac aceasta creştinii.

Ce priveşte etica lor, ei priveau apoi dĕ păcat tot aceeace supuneau sufletul sub înfluienţa corpului, sub pasiunile şi plăcerile lui. Moartea sufletească urmà numai cu vătămarea faptică a legilor Dumnezeieşti, adică prin fapte şi nu prin gândirea rea.

Vieţuirea, modul de traiu al celor perfecţi erà foarte aspru, de aceea ajungeau numai foarte puţini aleşi această treaptă. Ei trebuiau să renunţe la toate bunurile şi plăcerile pământeşti, în scopul şi în avantajul perfecţionării şi a curăţirei sufletului lor. De la ei, de aici avem noi şi astăzi, încă pe aşà numiţii „*schimnici*" s'au „*eremiţi*" sau „*pustnici*" ai bisericilor noastre. (Incă o ideie curat spiritistică).

Averea erà la patereni de două feluri. Averea bisericească şi averea privată. Averea bisericească erà agonisită prin daruri, prin testate şi legate. Din venitul ei se sprijinià şi se susţineà credincioşii sărmani şi bolnavii, apoi predicatorii poporului. Averea privată se câştigà prin muncă şi sârguinţă asiduă, prin cruţare şi chiverniseală naţională. Ei erau foarte laborioşi şi foarte activi. Ei nu aveau zile de sărbătoare — ca poporul român la care fiecare zi din săptămână e un „*sfânt împeliţat*" — ci numai zile de lucru, iar *Duminica* erà unica zi de repaos. Pentru rugăciune aflară ei totdeauna timp pe vr'o câteva minute. Un cerşetor erà la ei omul cel mai dejositor, cel mai despreţuit. Câştigul muncei sau a lucrului nu treceà însă preste măsura trebuinţelor naturale, preste necesităţile susţinerii unei vieţi simple şi sănătoase.

Cei *„perfecţi”* nu aveau voie să ducă o vieaţă conjugală. Matrimoniul erà la ei egal desfrânării. Nici carne n'aveau ei voie să mănânce, fiindcă carnea e creiaţiunea lui Satana, tot aşà nici brânză, nici ouă, indecomun nici o alimentaţiune organică. Omorârea unui om sau a unui animal observau ei de o crimă foarte mare. Numai şerpii puteau fi omorâţi, fiind ei animalele lui Satana. Deaceea condamnau ei atât războiul cât şi pedeapsa cu moarte. Iată o dovadă cât de sublimă erà doctrina lor mai ales în ce priveşte principiul moral spiritistic.

Paterenilor perfecţi nu le erà permis de a vorbì cu necredincioşii, afară doară atunci când acei necredincioşi voiau să primească doctrina (bogumilă) paterenă. Minciuna sau îndosirea adevărului erau la ei un păcat foarte greu. Ei refuzau de a depune un jurământ sau vre-o mărturisire înaintea unui tribunal. Un perfect trăià ca un *Eremit.* El renunţà la toate plăcerile lumeşti, trăià în sărăcie şi îşi mulţumi numai cerinţele cele mai necesare ale vieţei sale el se lepădà de toate legăturile familiare, de toate relaţiunile vechi cu amicii şi cu rudeniile sale, cât şi cu cei de altă credinţă, el evità tribunalul şi sala de pertratare, evità toate certele ori de care natură ar fi fost ele.

Nutrimentul celui perfect constà din vegetabile, din plante, poame, peşti preparaţi cu oloiu. Unt şi untură ca nutriment le erà interzis. Vinul erà interzis tuturor Paterenilor indecomun, însă Bosniacii, Italienii şi Francezii erau dispensaţi de această interdicţiune. Imbrăcămintea celor perfecţi erà neagră sau cel puţin de o coloare întunecată (ca şiacul la Români), haina lor erà lungă în forma unui talar sau reverendă. Petreceri populare, festivităţi, boteziune, nunte cât şi crâşme nu cercetau ei de loc din principiu. Acasă se ocupau ei cu lectura bibliei şi a apocrifelor. Această vieaţă erà negreşit foarte aspră şi dură, dar onestă, curată şi adevărat călugrească, dela carì puteau creştinii şi mai ales călugării greci cei prea sfinţi, învăţà foarte mult [1]).

Paterenii perfecţi din Macedonia, paterenii români, se rugau de patru ori pe zi şi de atâtea ori pe noapte, cei din Bosnia de 7 ori pe zi şi de 5 ori pe noapte. De câte ori treceau ei preste un pod sau preste o punte, sau treceau prin un sat, ziceau ei de regulă rugăciuni. După şoapătele lor liniştite contemplative se puteau ei

1. *Račkì* opul sus citat pag. 208 214.

imediat cunoaște dintre toți ceilalți oameni. Când frângeau ei pâinea, o binecuvântau mai întâi, totdeauna ridicându-și ochii în mod contemplativ în sus spre cer. Aceasta o făceau ei în amintirea lui Christos. Ei își chinuiau trupul prin post și prin o vieață foarte aspră, adevărat aschetică. [1])

Femeiele paterene perfecte aveau tot acele îndatoriri ca și bărbații. Ele erau negru îmbrăcate, se ocupau cu lucruri de mână, cu creșterea tineretului, cu îngrijirea de bolnavi și de cei săraci. Instituțiunea călugărească a maicelor la poporul român de azi (în România), e o imitațiune slabă, ale femeilor perfecte paterene, din timpul sectarilor patereni

Astfel erà vieața celor perfecți, foarte anevoioasă, dar curată. Puțini numai foarte puțini ajungeau acest grad. Pentru aceasta erà de lipsă multă abnegațiune și mare putere de voință. Un atare om erà indecomun cu totul spiritualizat, corpul, materia, jucà la el un rol foarte secundar, eară moartea corporală sau mai bine zis trecerea lui din vieața pământească la cea curat spirituală nu erà la acești oameni de fel sguduitoare, ca la cei materialiști, din timpul de azi, ci numai o adormire cu un surîs pe buză. De aceea erau ei oameni sublimi în toată ființa lor, și pretutindene foarte venerați. Inaintea lor, când treceau pe undeva, se sculau toți în picioare, plecau capetele și nici unul nu îndrăznià să se apropie de ei, pe când ei binecuvântau pretutindene poporul pe unde treceau, iar binecuvântarea lor erà într'adevăr binecuvântare, căci multe boale, suferințe erau tămăduite prin binecuvântarea lor. (Ei erau adecă în sensul spiritiștilor de azi magnetisori-tămăduitori). Ce popor fericit, ce lege, ce religie sublimă e o atare religiune, ce produce atari oameni morali și nu ca cea de astăzi, cea așà numită creștină, așà numită sublimă, în care totul a devenit numai o fățărie, o minciună din care creștinism astăzi n'a rămas nimic decât numai un „*schelet gol*", acoperit cu noroiul popilor creștini ! ! ! La această vieață socială și religioasă de azi, atât de stricată, atât de pierdută, a mai contribuit negreșit foarte mult iudaismul care a trecut dejà ca un „virus contagiosus" în toate stratele omenirei, iudaisând și nimicind tot ce e sublim și nobil pe pământ.

Ei aveau mare trecere înaintea întregului popor și erau foarte

---

1. In Italia purtau cei perfecți sub talar o cingătoare de lână, iară femeile „cordulam cinatam ad carnem nudam subtus manillas" (Remerus).

stimaţi de către toţi, ei predicau poporului, umblând din loc în loc, „per pedes Apostolorum" şi nu luau, nici nu primeau nimica dela popor, pentrucă comunitatea îi susţineà, şi pentrucă ei n'aveau lipsă de nimica, căci pâine şi apă pentru vieaţa lor de toate zilele aflau ei pretutindene. Ei predicau *moralul* sublim, dezinteresat şi din convingere pentrucă ei singuri erau profund convinşi *morali*. Ei învăţau poporul adevărata *lumină*, pentrucă ei singuri erau *luminaţi* prin vieaţa lor fără prihană, deaceea îi ascultà poporul şi alergà la ei cu toată încrederea ca la adevăraţi apostoli, şi aici zace enigma de ce avea atâta trecere şi adoraţiune această doctrină şi de ce erau luaţi în râs şi batjocură popii creştini, destrăbălaţi, corupţi, molipsiţi şi desfrânaţi, pentrucă poporul se uită totdeauna nu la vorbe (late şi umflate), ci la fapte, la purtarea celor ce se ridică a fi Apostoli şi urmaşi ai lui Christos, la cei ce se pretind a fi morali, buni şi drepţi. Dar acele fapte, acea purtare nu prea le vedem bune nici în ziua de astăzi la aceşti sfinţi (? ?) urmaşi ai lui Christos. Pentru ce se apucă astăzi atât de mulţi de această tagmă, dacă n'au chemarea, dacă n'au aptitudinea, dacă nu sunt vrednici de ea? de ce? Din cauze curat lucrative. Pentrucă astăzi tagma preoţiei a ajuns a fi o meserie, meseria cea mai uşoară şi cea mai rentabilă. Iată unde a ajuns principiile sublime ale lui Christos şi ai Apostolilor săi ! ! !

Ei predicau între altele şi în contra purtărei armelor şi în contra resboiului, dar învăţau de a se luptà ca nişte lei, atunci când unul sau altul ar fi atacat din oareşicare parte, şi de a-şi apărà toate ale sale, căci Dumnezeu i le-a dat cu îndatorirea sfântă ca să le păstreze în cinste şi în bun renume. In acest caz erau ei chiar îndatoraţi de a se apărà şi cu arma în mână, ceeace documentează foarte exact faptul că decâteori erau ei atacaţi de către duşmanii lor — papistaşi şi ortodoxi — ei se luptau cu o bărbăţie admirabilă, aşà că aproape totdeauna învingeau ei pre duşmanii lor, deşi erau ei totdeauna în minoritate. Ei posedau o conştiinţă de sine foarte mare, totodată o convingere nestrămutată în nemurirea individuală — o doctrină curat spiritistică — şi aceasta le dădù lor ca şi *Dacilor* antici o putere de resistenţă admirabilă, neinvingibilă. Precum am amintit mai sus numărul acestor *perfecţi* erà referitiv foarte mic. Chiar pe timpul culminaţiunei lor, când erau ei în cea mai mare înflorire, între secolul XIII şi XIV nu se

aflau între cele multe milioane de Patereni nici 4000 de capete perfecte [1]).

Toţi Paterenii, dar mai ales cei perfecţi, observau o vieaţă foarte curată şi aceasta i-o recunoşteau chiar şi contrarii lor cei mai mari şi mai aprigi şi în aceasta zăceà toatà puterea atrăgătoare faţă de biserica şi de ierarchia bisericei apusene şi răsăritenc, al cărei lux încărcat şi ieşit din fire, al cărei hipocrisic şi rafinament privià poporul sărman cu mare neîncredere. Originalitatea lor nu zăceà în dogme, căci de câteori nu s'a certat omenirea asupra principiilor, ce e bun și ce e rău, și cât timp au durat sentinţa (omenească) despre una şi despre alta. Incă niciodată nu s'a spus ultimul cuvânt asupra aceea ce e absolut şi adevărat; ci originalitatea lor zăceà mai cu seamă în concepţiunea asupra aceeace e bun şi ceeace e reu, dar mai ales în săvârşirea de fapte bune, care nu zace în vorbe goale, în fraze ridicate și bombastice ,precum o fac preoţii şi toţi acei ce vreau ca să se ridice sus, sus deasupra altora. Originalitatea lor zăceà mai departe în concepţiunea asupra zăităţii, asupra credinţei şi asupra persoanei lui Christos, care nu erà un Dumnezeu egal Tatălui, nu erà Dumnezeul suprem, precum e Tatăl, precum o susţine din răsputeri creştinizmul, dar mai ales cel apusean ci numai o creiaţiune a Tatălui, o fiinţă, un spirit mai superior ce a avut o misiune deosebită acì pe pământ. Şi acì zace o pătrundere profundă filozofică în apercepţiunea evoluţiunei spirituală transcendentală în univers, în evoluţiunea cauzalităţii, spre ţinta ei mai înnaltă, aceeace e cu atât mai mult de admirat la acei oameni, la acea sectă şi pe acel timp încărcat şi îmbuibat în fanatism religios, în acel timp de scalvie mintală, deoarece acele timpuri nu erau aşà de uşor accesibile, nici acceptibile de atare meditaţiuni profunde, contrare învăţăturei bisericei creştineşti, contrare spiritului de pe atunci introdus cu forţa de către preoţii creştini de amândouă rituri. Apoi pericolul adevărat de care se temeà şi tremurau aproape toate bisericile creștine, zăceà în tendinţa socialistică expresivă ale acestei secte. Ei nu atacară numai Ierusalimul creştinesc, ci ei voiră să reconstruiască şi imperiul pământului după un nou model. Spre a înţelege mai bine laboarea şi munca obscură ce se petreceà în sufletul lor, e de lipsă de a ceti scierile lui Tolstoi şi alţii.

1. *Račkı*, opul sus citat pag. 268.

Paterenilor celor simpli, poporului nu le erà oprit a se însurà. Ei îşi luară soţie, dar acea femeie trebuià să fie din secta bogumilă şi o luau sub anumite condiţiuni, adică dânsa trebuià să se oblige înaintea unui consiliu de patereni care erà prezidat de un perfect, „că va fi bună şi credincioasă" şi cu dreptul rezervat al bărbatului să o demită dela sine, oricând va află el şi consiliul paterenilor de necesar aceasta [1]). La ei nu erà deci matrimoniul un sacrament nedeslegavor ca la popii catolici cari alta le spun şi alta le fac, cari singuri nu stimează acest sacrament pus de ei singuri, cari singuri nu fac legături matrimoniale nu se însoară, deşi predică ei neîncetat că matrimoniul e o instituţiune Dumnezeiască, că e un sacrament, şi zic că căsătoria e baza vieţei morale. Dar ei singuri calcă în picioare această bază morală, şi de aceea li lipsesce tocmai lor toată baza morală.

Precum am zis, Paterenii nu aveau Sfinţi, totuş ei aveau oameni sfinţiţi de Dumnezeu prin vieaţa lor curată pământească, şi aceştia erau tocmai aceşti *Perfecţi*, oameni ce trăiau atât de simplu şi atât de obscur între toţi oamenii. Aceştia serviau tuturor celorlalţi oameni (Patereni) ca prototip de moralitate, ca exemple bune de o vieaţă curată şi virtuoasă. După credinţa Paterenilor, meritul acestor drepţi (Perfecţi) se transplantă şi asupra păcătoşilor, astfel că şi păcătoşii (Patereni) puteau ajunge prin iertarea acestor drepţi, iertare deplină dacă greşeau. Fiecare credincios trebuià să fie primit măcar odată în vieaţa sa în numărul celor „perfecţi", dar înaintea morţii sale puteà fi primit fiecare prin o procedură deosebită de sfinţire, şi acì erau primiţi mai ales acei cari renunţau la căsătorie, şi pentru aceasta erà el eliberat de penitenţă înaintea morţii sale. In Orient se numià acest mod de purgaţiune prin care se spălase aşà zicând toate păcatele anterioare „convenienţa". Un comentar foarte potrivit la cuvintele lui *Pascal*: „Qui veut faire ange fait la lète" O auroră tristă a unui vis al carităţii generale, pre care voia Tolstoi să o puie în loc de lege pentru societatea modernă.

Ori cum, se vede că această doctrină atât de liberală aveà mari avantajii pentru sărmana omenire turmentată, pentru massa po-

---

1. *Papa Gregor XI* scriseso în anul 1373 „cum Bosnenses uxores accipiant cum conditione, si ris bona, et intentione dimmittendi. quando sibi videbitur. (M. S. der südlichen Accademie). C. F. Theiner Rad. VIII 149 X 218.

pornlui şi aşà plin de amărăciuni, plin de necaz şi dureri, înaintea celei creştine, care umpleà atât aceasta, cât şi cealaltă vieaţă şi aşà atât de amară şi plină de dureri, numai cu groază şi spaimă, fără a pune o bază solidă, acì în vieaţă şi cu o slabă mângâiere în cea după moarte. Căci acele favoruri şi graţii foarte neclare puse în perspectivă de către credinţa creştinească, sunt numai foarte greu de agonisit şi nici nu sunt luate în serios, nici chiar de propăvăduitorii acestei credinţe sfinte, astăzi devenită dejà cu totul popească. *Dovadă* nefericirea totală, nemulţumirea grandioasă generală, jefuirea şi nimicirea între-olaltă pretutindene între cei mai buni şi mai nobilă, oameni ai pământului, adică între *Creştini*! Ticăloşia, mişelia şi corupţiunea cea mai amară, exemplară, pentru toate celelalte popoare aşa numite păgâne, a creştinilor, care e aşà o zic popii creştini *cea mai bună* şi *cea mai sfântă* din toate religiunile de pre pământ, pe lângă toate armatele de popi „*sfinţi*", „*prea sfinţi*", şi „*atot sfinţi*". Insă adevărata religiune ar trebuì să facă pre adepţii ei fericiţi şi mulţumiţi totdeauna şi la orice ocaziune, dar nu numai pe un moment, atunci când au devenit unul sau altul un milionar sau un Ministru-Preşedinte undeva, sau împărat.

Credinciosul simplu luà parte la răsboiu, precum am zis mai sus, dar numai silit fiind dea-şi apără drepturile sale omeneşti-Dumnezeieşti, cu mare bravură, precum vedem noi la toate răsboaiele ce le făceau românii Bogumilii, atât cei din Bosnia, cei din Macedonia sub conducătorii lor, cât şi cei lombardiani şi francezi. El (credinciosul) îşi adunase averi frumoase şi consid-e rabile, însă nu în mod extravagant, ci averea şi posesiunea erà aproape egal împărţită. Existà un aşà numit comunism între ei, în Bosnia se numià acest comunism „Zadruga" despre care am amintit mai sus. Dar aceasta erà o instituţiune curat românădacică. Intre ei nu existà nici săraci, pentrucă fiecare erà laborios şi activ, cel leneş, trândav şi cheltuitor erà urgisit şi exclus din comunitatea lor.

In vieaţa transcendentală cunoşteau Paterenii numai cer. Ei nu cunoşteau nici *infern*, nici *purgatoriu* în sensul doctrinei ortodoxe şi catolice. Iadul l-au nimicit, doar Christos prin moartea sa, deci nu există mai mult. Pentru ei exista un Purgatoriu, dar acel purgatoriu erà vieaţa pământească acì. După trecerea acestui purgatoriu trebue fiecare se meargă în cer, în ceata celor perfecţi, adică în ceata sfinţilor, după doctrina creştinească, sau precum

ziceau Paterenii mai corect, în vieaţa curat spirituală, adică la Dumnezeu de unde au venit. Noi vedem că aceasta e o doctrină curat spiritistică.

Se vede că o atare doctrină liberală, voioasă, fără ameninţări teribile cu pedepse grozave şi eterne, fără dogme încâlcite, fără taine şi mistere întunecate, nepricepute, etc..., fără urmăriri atât de teribile după moarte, precum ne înspăimântă la fiecare pas credinţa creştină, trebuià să ieie în asalt toată lumea, trebuià să cucerească în mod extraordinar tot poporul, de aceea e şi explicabil că această doctrină se lăţise cu atâta repeziciune aproape preste toată Europa de sud, în un timp atât de scurt. Astfel se poate înţelege lăţimea atât de puternică a unei doctrine ce erà atât de tolerantă faţă de slăbiciunile omeneşti. Tot aşà e uşor de înţeles de ce dânsa au putut prinde aşa de uşor rădăcini pe un teren atât de larg şi estins în timpul cel mai scurt până şi în teritoarele franciei şi a putut înflorì în Marseille cât şi în Tarascon, unde Albingensii erau fraţii cei mai tineri ai Paterenilor, eară spre ost până în ţările româneşti, ba chiar şi până adânc în Rusia [1]).

Pentru cei morţi nu se făceau rugăciuni, pentrucă ei declarau că Dumnezeu nu se lasă mituit şi că la el nu există protecţie pentru nimeni. Fiecare trebue singur să-şi agonisească perfecţiunea sau valoarea sa sufletească încă în vieaţă fiind,—şi pentru aceasta a trăit el doară acì pe pământ — prin faptele sale oneste şi bune, prin vieaţa sa curată. Fiecare trebuie singur să-şi agonisească ceriul său, adecă o situaţiune bună şi luminată, vieaţa spirituală. Deaceea e un non sens, de a face parastas şi rugăciuni pentru cel mort, din contră cel mort, adică spiritual înviat, trebue să fie devenit în lumea transcendentală singur capabil a ne apără de multe piedici în această vieaţă, de a ne ajutà ca să putem împlinì cu demnitate misiunea noastră morală acì pe pământ. Pentru aceasta a trăit doar în această viaţă empirică, plină de munci şi de suferinţe.

O înviere a corpului, precum învăţă popismul în înţelegerea lor falsă a doctrinei lui Christos nu există. Pentru ei, erà aceasta

---

1. E foarte posibil ca Lipovenii de azi ce-i avem şi noi Românii în Bucovina în Fântâna-albă lângă Siret, în Lipoveni lângă Patranţul pe Suceava apoi în România şi în Dubrudja apoi în Basarabia şi Rusia, să fie după cultul lor religios ce'l au încă şi astăzi, încă o mică remăşiţă din cultul cel vechi pateren-bogumilic.

nu numai o contrazicere, ci chiar de tot ridicol, pentrucă corpul înseamnă pentru ei starea omului de decadenţă şi de păcătoşie, pentrucă corpul erà creiaţiunea lui Satana, plin de viţiuri, de pasiuni şi de slăbiciuni. Cum dar să reînvie slăbiciunea şi corupţiunea? Invierea morţilor în corp omenesc la care se închină creştinii e un non sens; Corpul, materia e signatura vădită a păcatului, adică a inferiorităţii, a imperfecţiunei, a slăbiciunei, a decadenţei spirituale, e deci o contrazicere eclatantă cu desăvârşire, etc. Ce sens mai are atunci mântuirea omenimei — luată chiar după dogmatica creştină — prin Christos, dacă la urma urmelor omul, în loc să fie desăvârşit, decade din nou, sau rămâne neîncetat în ticăloşie, adică reînvie iarăş în corp omenesc. In scurt, e greu de priceput, sau mai bine zis e prea decăzută şi fără nici o bază raţională această filosofie dogmatică popească atât de puţin filozofică, atât de nelogică a credinţei şi a filosofiei creştine, profesată de popii creştini. Nu există o reînviere a corpului, ci numai a spiritului prin moartea corporală.

Cosma erà un popă foarte fanatic şi egoist în interesul său de tagmă, şi din cauze bineînţelese injurà el în scriptele sale, teribil secta bogumilă. Elziceà că ei sunt falşi, perfizi, că aceste regule aspre şi chinuri aschetice sunt numai pentru ochii lumei, în realitate sunt ei însă oamenii cei mai prefăcuţi şi mai blestemaţi, că ei aranjau orgii în convenirele lor, etc..., tot numai învinuiri şi injurie nemotivate, fără de a le puteà argumentà nici una măcar din acuzările sale. Dar el nu voià să vadă, nici să scrie (critice) ce făceau popii creştini, şi din care cauză treceà în mase compacte tot poporul la legea bogumilă. Dacă ar fi fost apucat el sabia ascuţită a criticei şi ar fi criticat mai întâi pre popii săi, dacă ar fi luat el biciul condamnărei şi ar fi sbiciuit şi condamnat mai întâi pre popii săi proprii, pre fraţii săi întru Christos, ar fi fost făcut un lucru cu mult mai Dumnezeiesc şi mai salutar pentru popimea creştină, şi pentru morală şi poate că atunci nu treceau atât de mulţi la secta bogumilă, decât o înjurătură fără nici o cauză, numai din ură şi invidie asupra Paterenilor. A înjurà e o armă foarte comodă şi totodată foarte slabă ce o întrebuinţează popimea, cam de regulă şi astăzi încă în locul argumentelor şi ale faptelor.

Noi ştim că toate ideile mari şi nouă au fost la început grozav persecutate de către principiile, de către religiunile vechi cele existente. Ce n'a avut a suferì creştinismul la început din partea po-

liteismului şi a religiunilor dejà existente? Ele toate s'au simţit ameninţate în existenţa lor cu aparinţa noilor idei, cu aparinţa unui nou factor. Aşà e pretutindene în Univers. Simţul de conservare dictează fiecărei fiinţe, fie acea aparinţă chiar numai o ideie întrebuinţarea tuturor forţelor de care dispune încă acea fiinţă când dânsa se vede atacată, mai ales atunci când factorul nou apărut dispune de forţe proaspete neconsumate încă. Aşà e în lume. Cel bătrân trebue să facă loc celui tânăr. Ideile, adevărurile adică principiele nouă sunt mai puternice, decât cele vechi, şi ia cu sine în asalt lumea doritoare de progres şi înaintare. Conservatorismul ortodox e *„moşul”* ce păşeşte în groapă, spre a lăsà doar numai amintirea după sine. Totul în lume trebue să înainteze odată, trebue să ia în fine, alte forme mai convenabile, mai moderne, mai perfecte, totul e supus legii evoluţionale în Univers. Cel ce se poticneşte sau acela ce stă locului, e trecut de alţii, şi e fără milă călcat în picioare de timpul progresist. Totul ce posedăm e numai un product al timpului. E cu totul absurd şi foarte mărginit de a decreta ceva infalibil pentru toată eternitatea. Ce e pe pământ, ce e în Univers absolut, desăvârşit? perfect? Nimic! Totul merge spre progres, spre înaintare. După mine înaintează şi progresează însuş Dumnezeu, ba tocmai el în prima linie, căci altmintrelea l'ar întrece toată făptura, care toate năzuiesc spre progres.

Astfel de decretări dovedeşte pe o parte numai aroganţa şi mărginirea, pe altă parte tâmpirea cumplită spirituală, apoi servilismul, barbarismul şi o stare morală foarte decăzută. Căci şi moralitatea (simţul moral) face neîncetat progres odată cu omenimea.

In mâinele omului nu durează nimic lung timp *alb* şi *curat*. Aceasta e un moment fiziologic, e cauza, e strămurul pentru progresul neînçetat în omenime, e evoluţiunea spre perfecţiune în Univers. Totul se schimbă neîncétat, totul prinde nouă forme, totul evoluţionează. Aşà au fost, aşà va fi. „Mutatis mutandis!”

In zadar se încearcă ortodoxii orbi şi miopi în ştiinţele lor infalibele, în teologii şi în religiune de a precizà norme şi legi pentru toate eternităţile. Palavre! Prostie! Tâmpire mintală. Natura întreagă ne arată că nimic nu e constant. Istoria omenimei ne arată câte religiuni au parcurs până acuma prin lume, câte au trecut preste capul omenirei până astăzi. Şi toate au fost dumnezeieşti adevărate şi sfinte, dar fiecare numai pentru timpul şi pentru poporul

său. Oare religiunea popească a lui Christos de azi (doctrina lui Christos foarte schimonosită) să fie ea o normă neresturnabilă pentru toată eternitatea? Unde e atunci progresul în omenime? Unde e progresul nu numai spiritual al priceperei şi al pătrunderei, dar şi progresul în orgainzmul craniului omenesc, care condiţionează doar toată puterea de apercepţiune în omenime? Se rămâie oare omenimea pentru totdeauna în etern tot stagnantă, tot pe acelaş loc pentrucă aşà o voesc popii? Unde e atunci principiul evoluţional în Univers? unde e progresul general în Univers? şi noi suntem doar o parte din acel Univers, un Microcosm din acel Macrocosm!! In zadar! în zadar e tot ortodoxismul cel întortochiat şi toate dogmele infalibile ipocrite ai celor mărginiţi şi scurţi de vedere. Spiritul universal merge neîncetat înainte şi cu el şi omul spiritual şi care nu păşeşte împreună cu el, (cu mersul timpului), pre acel îl calcă în picioare şi-l striveşte progresul (timpul), fără milă, pentru că aceea ce e învechit, molipsit, putregăit, trebue să piară şi să facă loc celui proaspăt, celui sănătos şi bun. Tot ce e mai perfect şi mai complet supravieţuieşte pre cel mai puţin per-fect, mai puţin complet.

Noi vedem că această doctrină atât de aspră şi totuş atât de uşoară, atât de serioasă şi tot atât de liberală şi voioasă, atât de simplă şi totuş atât de filosofic profundă, şi cu totul naturală-omenească, fără taine şi mistere popeşti fără secrete creştineşti, pre cari nici maestrii cari le-au făurit nu le pricep, că doctrina paterenă uşor pricepută de toţi, a luat în asalt inimele ale tuturor acelora cari au avut ocaziune a o cunoaşte, că ea a durat cu toate persecuţiunile ale tuturor statelor şi ale religiunilor creştine, cu toate persecuţiunile şi barbariile pe o mie de părţi mai teribile, decât acelea ce le-au îndurat odată creştinii în timpul prim al lăţirei creştinismului, prin secole întregi, până la sosirea Islamului. Această credinţă puse între ciocan şi nicovală a rezistat ca nici o altă credinţă, cu o putere admirabilă, fără pereche în istorie, cu o putere adevărat Dumnezeiască şi numai Islamul i-au putut face capătul şi nu prea sfântul Papa, nici prea cinstitul şi prea ticălosul Patriarch grec *„creştinoctonul”* din fanar, nici statele sfinte creştine. Islamul i-a câştigat pre Patereni, dar şi aci numai din voia lor liberă, preferind ei să devie mai bine Islamiţi, decât nişte creştini răi şi blestemaţi. Bisericile atot sfinte

creştine au făcut totul ce au putut ca să corupă lumea, ca să submineze inimile şi spiritele omenimei, ca să îngreţoşeze pre fiecare om onest şi prost, nici o mirare deci dacă Osmanlismul, venind în Europa, a putut face în fuga cea mai mare progrese atât pe uimitoare, luând în asalt dominaţiunea aproape asupra întregului Orient al Europei.

Pe un timp când, amândouă puteri, atât religia catolică, cât şi cea ortodoxă erau necontenit în conturbare şi în mare nedumerire, au ştiut Paterenii să se uzeze de această ocaziune. Pe un timp când popii creştini dădeau slăbiciunea şi pasiunele lor de tot josnice, de tot pe faţă, drept lege, drept dogmă, drept morală şi sfinţenie, Paterenii au ştiut să sprijinească când pre cei sărmani, infirmi şi neputincioşi contra prepotenţei, contra mizeriei şi a opresiunei de către cei mari şi puternici ce se lăudau necontenit din gură că sunt creştini şi sfinţi, când pe altă parte să provoace o răscoală spirituală în cei oropsiţi, în contra puterei dominante nelegale, injuste, corupte şi barbare. Această religiune aveà aşà zicând un spirit internaţional, care s'a fost deşteptat în Orient pe un timp de tot favorabil, succesiv din răsboaiele neîntrerupte şi din vălmăşagul luptelor crâncene purtate cu atâta furie între cele două biserici. Astfel Paterenismul s'a putut lăţi succesiv preste întreaga peninsulă balcanică, şi de aicea se poate zice preste întreaga Europa, până şi în Germania şi Boemia, şi precum se zice să fi aflat el intrare şi la Husiţi, etc., precum am arătat dejà mai sus.

Noi aducem aci două documente inedite din codicele greceşti cu traducerea lor, scoase din biblioteca aulică din Viena şi reproduse în opul ce apare în Viena sub conducerea D-rului *Moriz Hoernes* „Wissenschaftliche Mitthilungen aus Bosnien und der Herzegovina, Wien, 1895, Band III, pag. 360—371." cari documente ne dau nişte indicări preţioase asupra doctrinei acestei secte.

Asupra acestor documente [1]) au fost făcut atent *D-rul Christomanos*, fostul învăţător de limba helenă a M. S. Impărătesei Elisaveta, pre D-rul *Ludwig de Thuhoczy* c. şi r., consilier guvernial şi director al Arhivei din Viena.

Introducerea la aceste documente sună :

Περὶ τῆς βλασφήμου καὶ πολυειδοὺς αἱρεσέως τῶν ἀθέων Μασσα-

1. Cod. theol. grac. CCCVI. fol—326 şi 20 seq.

λιανῶν, τῶν καὶ Φουδαϊτῶν καὶ Πογομίλων καλουμένων. καὶ Εὐχιτῶν καὶ Ἐνθουσιαστῶν καὶ Ἐγκρατιτῶν καὶ Μαρκιωνιστῶν.

O procedură pentru lepădarea heresiei şi a conversiunei la Bogumili.

Τούς, ἀπὸ τῆς μυσαρᾶς αἱρέσεως τῶν Πογομίλων τῇ ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκλησίᾳ προσερχομένους ἀπὸ Μανιχαίων καὶ αὐτοὺς καταγομένους καὶ χείρονας τούτων ὄντας χρὴ προσδέχεσθαι οὕτως.

Pentru acei cari, deşi s'au asociat cu adepţii acestei secte, sau au avut conveniri cu ei, sau au avut chiar banchete şi mese comune cu ei, dar n'au fost încă fermecaţi de doctrina lor, şi n'au depus încă omagiile lor de credinţă diavolului νυκτεριναῖς αὐτῶν δαιμονιώδεσι τελεταῖς, nici n'au părăsit pre Christos, προσδέχεσθαι οὗτον καὶ ποιεῖν κατηχούμενον. Şi anume dacă se curăţeşte, şi prin 40 de zile stă cu capul descoperit înaintea vasului de botez (cristelniţei) şi face rugăciuni şi ἀναθεματίζοντα τὰ τῶν Πογομίλων κεφάλαια αὔτα καὶ εν λιβέλλῳ ἐγγράφως τοῦτα ἐκθέσθαι : După aceea va aveà el parte de ἱλαστηρίον εὐχαί, mai cu seamă o să aibă el parte de εὐχῄ, ce se estinde asupra renegaţilor. Atunci poate el imediat să capete τὰ ἄρχιωντα μυστήρια, şi aceasta toate poate să fie introduse prin un simplu πνευματικὸς. Acela însă, care ἐχρονοτρίβησεν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ αἱρέσει καὶ τὴν ἐπῳδὸν ὑπέστη καὶ τὸν πονερὸν προρεκύνησεν, va fi primt ca catechumen, condamnând şi afurisând mai întâiu capitulile heresiei sale, în mod scrisual şi gural, apoi va trebuì să se curăţească prin două întregi τεσσαρακοσταὶ în biserică. Prin aceasta nu va avea el (cel convertit) parte de τῆς χρίσεως καὶ τοῦ ἁγίου μύρου ἢ τῶν θείων ἁγιασμάτων, ci el va fi predat unei mănăstiri mai însemnate, pre care nu o va puteà părăsì prin toaă vieaţa sa, şi va fi ţinut departe de comunicaţiunea cu ceilalţi călugări, spre a nu-i infectà şi pre aceştia cu heresia lui, va trebuì aşişderea să postească şi să se căiească după ordinaţiunile superiorului monastirei. Şi când se va întoarce el eară cu inima însufleţită cătră imaginele sfinte, atunci să aibă el parte, dacă se va simţì el aproape de moarte, de binefacerea θείων ἁγιασμάτων. Chiar şi după existenţa sa de trei ani în monastire poate să aibe parte cel cu inima curată şi reîntors cătră Domnul, de această binefacere.

Textul afuriseniei, a heresiei este următorul, şi aceasta se ziceà după ungerea capului celui convertit (reîntors) prin preot, înaintea vasului de botez.

Ὁ δεῖνα, ὁ ἀπὸ τῆς βλασφήμου καὶ πολυειδοῦς αἱρέσεως τῶν ἀθέων Μασσαλιανῶν, ἤτοι Πογομίλων σήμερον προσερχόμενος τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, οὐκ ἔκ τινος βίας ἢ ἀνάγκης, οὐδὲ ἀπὸ δολοῦ ἢ ὑποκρίσεως, ἀλλ' ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας καθαρᾶς καὶ ἀδόλου, τὸν Χριστὸν ἀγαπώσης καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν, τὴν παροῦσαν ἔγγραφον λιβελλικὴν ἀσφάλειαν ποιῶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς κατηχητάς, ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα καὶ δι' ὑμῶν πρὸς τὸν ἁγιώτατον ἡμῶν δεσπότην καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην, τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ τοὺς φιλευσεβεῖς νόμους, καθὼς δελωθήσεται. Καὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐξήγησιν τῆς ὑποθέσεως ἄρχονται: Ταῦτα οὖν ἀναθεματίσας δι' οἰκείου μου στόματος ἐπ' ἐκκλησίᾳ Θεοῦ μεγάλῃ, ἰδοὺ καὶ διὰ τοῦ παρόντος μου λιβέλλου ἐγγράφως ἀναθέματα καθυποβάλλω πᾶσι τοῖς τῇ σατανικῇ αἱρέσει τῶν Μασσαλιανῶν ἤτοι Ενθουσιαστῶν καὶ Επευχιτῶν καὶ ἠρτημένοις καὶ τοῖς τὰ αὐτὰ φρονοῦσι, λέγον οὕτως:

Πέτρῳ τῷ ἀρχηγῷ τῆς τῶν Μασσαλιανῶν ἤτοι Λυκοπετριανῶν καὶ Φουνδαιατῶν καὶ Πογομίλων αἱρέσεως τῷ Χριστὸν ἑαυτὸν ἀποκαλέσαντα καὶ μετὰ θάνατον ἀναστήσασθαι ἐπαγγειλαμένῳ, λυκοπέτρῳ καὶ διὰ τοῦτο μετωνομασθέντα, ὅτι λίθοις δικαίων διὰ τὰς ἀπείρους αὐτοῦ μαγγανείας καὶ τα μυσαρὰ

Eu N. N. care mă lepăd astăzi de heresia cea de Dumnezeu defăimată, şi fără de Dumnezeu a *Massalianilor* sau *a Bogumililor* şi mă alăturez de biserica cea mare, sfântă Dumnezeiască nu de frică sau de silă, nici din interes, din înşelăciune sau simulare, ci din o inimă curată şi din iubire către Christos şi credinţa sa; dau aici declararea decisivă înaintea D-voastră catecheţilor N. şi N. şi prin voi înaintea prea sfântului nostru Domn şi patriarch ecumenic, înaintea sfintelor şi Dumnezeieştilor canoane, precum stă scris: Şi acuma după aplicarea procedurei încep:

După ce am afurisit acestea prin gura mea proprie şi înaintea bisĕricei celei mari D-zeieşti, exprim prin declaraţiunea mea scrisă, ce stă înainte, anatema preste toţi acei cari au păcătuit prin heresia diavolească a *Masalianilor*, a *Bogumililor* şi a *Epeuchiştilor*, şi preste acei cari sunt adepţii lor şi declar următoarele:

1. Asupra lui Petru, întemeietorul heresiei ale *Masalianilor* sau *Licopetrianilor*, a *Fundaieţilor* şi a *Bogumililor*, care se numise singur Christos şi promise că după moarte va învià, şi care a fost numit Licopetrus, deaceea pentrucă el a fost bătut cu pietre pentru farmecele sale neoneste,

ἔργα καταχωσθεὶς. ὑπέσχετο μετὰ τρεῖς ἡμέρας τοῖς πονηροῖς αὐτοῦ συμμύσταις ἀναστήσασθαι, καὶ προκαθημένοις αὐτοῖς τῷ βλελυρῷ αὐτοῦ λειψάνῳ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὡς λύκος ἐν αὐτῷ δαίμων ἐφάνη τοῦ σωροῦ τῶν λίθων ἐξεργόμενος. ἀνάθεμα!

şi pentru faptele sale spurcate şi pentru că el a promis prietenilor săi fără de ruşine, că după trei zile va învià. eară după trei zile şezând prietenii săi lângă rămăşiţele sale puturoase, s'a arătat un demon în chipul unui lup, ce a fost ieşit din o movilă de piatră. Anatema!

Τυχικῷ τῷ τούτου συμμύστη καὶ μάθητῇ, τὸ καὶ ἑτέρας μέν θείας γραφὰς διαφθείραντι, κατ᾽ παρερμηνεύσαντι, κατ᾽ ἐξαίρε τον δὲ ἅπαν τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον, καὶ πάσας, τας περὶ Θεοῦ καὶ πατρὸς, ἔτι δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ῥήσεις εἰς τὸν πνευ- ματικὸν αὐτοῦ πατέρα παρερμηνευσαντᾶ, καὶ οὕτω τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν πρὸς τοὺς τῆς βδελυρᾶς αὐτοῦ αἱρέσεως ἀρχηγοὺς μεθελκύσαντα, ἀνάθεμα!

2. Asupra lui Tichitos, prietenelor şi elevilor săi, care a falsificat o parte din scriptele D-zeieşti, şi care explicase fals indecomun toată Evanghelia lui Matheu şi toate explicările despre D-zeu tatăl şi despre spiritul sfânt, şi aşà rostogoli el toată gloria lui D-zeu asupra întemeietorului a heresiei spurcate. Anatema!

Δαδόη καὶ Σάββη καὶ Ἀδελφείῳ καὶ Ἑρμᾷ καὶ Συμεῶνι καὶ τοῖς ἄλλοις οἳ τὸν ἰὸν τῆς τοι αὔτης αἱρέσεως ἐξεμέσαντα, καὶ τοὺς-αγροικοτέρους τῶν ανθρώπων, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ἐξαπατήσαντες πρὸς τὸ τῆς ἀπωλείας κατεσπασαν βάραθρον. ανάτεμα!

3. Asupra lui Dadoecs, Sabbas, Adelfeios, Hermes, şi Simion şi asupra celorlalţi, cari au lăţit acest venin al heresiei şi cari au atras pre oameni mai puţini experţi (naivi), bărbaţi şi femei, prin înşelăciune în abisul pierzărei. Anatema!

Βουδᾷ, τῷ Τερεβίνθῳ, τῷ διδασκάλῳ Μάνητος τοῦ βραχμάνος, καὶ τοῖς δώδεκα μαθηταῖς αὐτοῦ, μεθ᾽ ὧν τὴν Περσίδα γῆν διερχόμενος ἀποστόλους αὐτοὺς ἐκάλεσεν. ἀνάθεμα! Τοῖς τε τέσσαρσιν αὐτοῦ βιβλίοις, ὧν τὸ μὲν εὐάγγεου ἔλλεγε, τὸ δ᾽ἄλλο τῶν μυστηρίων, τὸ ἄλλο τὸν θησαυρὸν, καὶ τὸ ἕτερον τῶν κεφαλαίων, τῷ ἀναθέματι καθυποβάλλω.

4. Asupra lui Buda, Terebintus, asupra lui Manes, învăţătorul Brahmanilor, și ai acelor 12 elevi ai săi, cu care a parcurs el ţara Persiei şi îi numise pre ei Apostoli. Zic Anatema asupra celor 4 cărţi ale lui, din cari pre una o numeşte el Evanghelie, pre cealaltă cartea Misterielor,

Εμπεδοκλεῖ, ᾧ διδασκάλῳ ἐχρήσατο εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων δοξάζειν τὲ καὶ θρησκεύειν, ἀνάθεμα!

Κουβρίκῳ τῷ ἀργυρωνήτῳ αὐτοῦ οἰκέτῃ καὶ μαθητῇ, ὑφ' καὶ τὴν βιαίαν ὑποστάντα ἐκδοραν τοῦ παναθλίου αὐτοῦ σκήνους, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Περσῶν, ἀνάθεμα!

Παύλῳ τῷ ἐκ Σαμοσάτων προέδρῳ τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας, ὁμοχρόνῳ γεγονότι Μάνητος, καὶ ἄνθρωπον ψιλὸν εἶναι τὸν κύριον φλυαρήσαντα, καὶ δύοφύσεις διηρημένως καὶ ακοινωνήτως ἐχούσας πρὸς ἑαυτάς, καὶ ἄλλα ἀθέμια δυσφημήσαντι, ἀνάθεμα.

Τοῖς λέγουσι πλὴν τῆς ἁγίας ζωαρχικῆς τριάδος, ἤγουν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ σαρκωθέντος λόγου καὶ Υἱῶ τοῦ Θεοῦ, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ παναγίου πνεύματος ἑτέραν τινὰ εὖναι τριάδα, ἢ καὶ ὑπερκειμένην ἐξουσίαν τὴν τῷ ὑπερτάτῳ τῶν ἑπτὰ οὐρανῶν ἐπικαθημένην κατὰ τὴν βδελυρὰν καὶ ψευδεπίγραφον παρ' αὐτοῖς Ἠσαΐου ὅρασιν, ἀνάθεμα!

Τοῖς λέγουσιν μηδεμίαν ὠφέλειαν τοῖς ἀξιουμένοις τοῦ θείου βαπτίσματος ἐγγίνεσθαι, μόνην δὲ τὴν σπουδαίαν εὐχὴν τὸν ἔνοικον καὶ συνουσιῳμενον τῶν τικτομένων ἐκ τοῦ προπάτορος ὥσπερ τὴν φύσιν, οὕτω δὴ καὶ τὴν τῶν δαιμόνων δουλείαν, ὧν ὑπὸ τῆς σπουδαίας εὐχῆς ἐλαυνομένων

a treia Scutul iar a patra cartea Capitulilor.

5. Asupra Lui Empedocles, pre care îl avuse el de instructor spre a aduce la valoare opiniunile de credinţă ale Helenilor. Anatema !

6. Asupra lui Kibrikov a elevilor şi scalvilor săi cumpăraţi, cari pe porunca regelui persian au tras pielea de pe corpul lui. Anatema !

7. Asupra lui Paul din Samosata, pretorul preste Antiochia-mare, contimporanul lui Manes, care susţine în prostia lui, că Domnul ar fi fost numai un om, şi că cele două naturi în el ar fi fost despărţite una de alta şi ar fi neunibile. Anatema !

8. Asupra acelora cari susţin că afară de trinitatea sfântă dătătoare de vieaţă, adică D-zeu tatăl, D-zeu fiul, cuvântul ce s'a încarnat, D-l nostru Is. Hristos, şi spiritul sfânt ar există încă şi o altă trinitate, sau o fiinţă superioară, care ar aveà sediul ei preste ceriul al şaptelea, conform feţei spurcate şi falsificate a lui Isaia. Anatema !

9. Asupra acelora cari susţin că aceştia cari sau făcut vrednici de sfântul botez, n'au nici un folos din acest botez, şi că doar numai rugăciunea intensivă şi mare poate alungă demonul ce locuieşte în om şi care e legat de firea lui, pentrucă fiecare om

ἐπιφοιτᾷ λοιπὸν το κατ᾽ αὐτοὺς δαιμονιῶδες πνεῦμα ἀοράτως καὶ αἰσθητῶς καὶ τὴν οἰκείαν παρουσιάν φανερώττει σημαῖνον τὸ μὲν σῶμα τῆς ἐμπαθοῦς κινήσεως ἐλευθεροῦσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν τῆς ἐπὶ τα χείρω τροπῆς τέλεον ἀπαλαττέσθαι, καὶ μεκέτι δεῖσθαι λαωὸν μήτε νηστείας πιεζούσης τὸ σῶμα, μήτε διδασκαλίας. χαλινούσης τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν ἀπὸ πάσης ἐνερεῖας πονηρᾶς τερατευομένοις καὶ ἐνθυμήσεων οὐ μόνον δὲ τῶν τοιούτων αἰσχίστων παθῶν ἀπαλλάττεσθαι˙ ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα σαφῶς προσβλέπειν, τὴν ἁγίαν τριάδα ὀφθαλμοφανῶς θεωρεῖν, καὶ θεολογίας καὶ θείαν μυστηρίον ἀξιοῦσται, ανάθεμα !

Τοῖς παρεισάγουσι ἑτερὰς γραφὰς παρὰ τὰς ὑπὸ τὸν ἁγίου πνετματος ἐκφωνηθείσας, καὶ παρὰ τῶν ἁγίαν πατέρων ἡμῖν παραδοθείσας, ἀνάθεμα !

Τοῖς τὰς παραδοθείσας ἡμῖν εὐχὰς τε καὶ ὑμνῳδίας, πρῶτον μὲν παρὰ τῶν θείων ἀποστόλων — πληροῦσθαι γὰρ φῆσι ἐν πνέυματι λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμὸυς καὶ ὕμνους καὶ ᾠδὰς πνευματικὸς — ἔπειτα δὲ καὶ καθεξῆς παρὰ τῶν θεῖων καὶ Μακαρίων τῆς ἐκκλησίας πατέρων καὶ διδασκάλων τοῖς οὖν τάντας πᾶσας ὡς βαττωλαγίας ἀνατρέπουσι καὶ δια-

născut moşteneşte dela părinţii săi, atât prin natura proprie, cât şi prin lucrurile sale pre un demon, şi dacă acestia devin alungaţi prin rugăciuni mari, se depărtează şi spiritul demonic dela el, care îi aparţine, fără a fi văzut. Prezenţa sa adevărată o vădeşte el prin acea că arată, cum corpul, deşi e eliberat de suferinţa sa internă, e neliniştit şi că inima lui, în fine, e eliberată de inclinaţiunea spre rău, şi nu are mai mult lipsă, nici de postul ce maltratează corpul, nici de doctrina care declinează inima şi spiritul dela orice faptă rea şi dela gânduri nebune, că atunci nu e omul eliberat numai de atare suferinţi urâte, ci el prevede şi viitorul, el vede atunci şi trinitatea sfântă cu ochii săi proprii, şi are parte de doctrina lui D-zeu şi de sfintele misterie. Anatema !

10. Asupra acelora, cari introduc alte scrieri decât acelea ce sunt relevate şi inspirate de spiritul sfânt şi de sfinţii părinţi. Anatema !

11. Asupra acelora cari declară rugăciunile şi cântările lăsate de sfinţii Apostoli, de vorbe goale, şi le defaimă pentru că scriptura zice, că toţi aceştia sunt umpluţi de spiritul sfânt, căci ei vorbesc întreolaltă în psalme, în himne, ei vorbesc de sf. părinţi şi de învăţăturile bisericei sfinte, pentru aceea în-

βάλλουσιν, ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς ἀπὸ Θεοῦ διαστάσεως μόνον τὸ πάτερ ἡμῶν τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς μετὰ τῆς εἰς γῆν κατακλίσεως ἐκπαιδεύουσι ποιεῖσθαι, ἄνευ τῆς τοῦ δεσποτικοῦ σημείου τῷ προσώπῳ σταυρικῆς ἐκτυπωσέως, προφάσεως μέν, ὡς τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν τοιαύτην εὐχὴν παραδόντος, τῇ δ᾽ἀληθείᾳ ἐπικλήσει τοῦ σατανᾶ τούτου χάριν καὶ τὴν σταυρικὴν σημείωσιν ἀποβάλλονται καὶ τὸ παρὰ τῶν θείων φωστήρων καὶ τῆς ἐκκλησίας καθηγητῶν προστεθὲν ἀκροτελεύταιον ἐπιφώνημα εἰς δόξαν τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου τριάδος το. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οὐδὲ ἀκοῦσαι ἀνέχονται· τοῖς οὖν οὕτω καὶ φρονοῦσι καὶ διδάσκουσιν, ἀνάθεμα!

Τοῖς λέγουσιν, ὡς ὁ ἐν Κυρίῳ γάμος καὶ ἡ μετὰ Θεοῦ κρεωφαγία βλέλυκτὰ εἰσι τῷ Θεῷ καὶ διὰ τοῦτο ἀμφότερα ἀνατρέπουσιν, ἀνάθεμα!

Τοῖς τὰς ἐν ἐκκλησίαις συνάξεις βδελυττομένοις καὶ ἐν ἰδιάζουσι τόποις προσκαθημένοις καὶ διδάσκουσι, προφάσει μὲν ἡσυχίας χάριν, τῇ δ᾽ ἀληθείᾳ ἐπὶ τὸ τὰ τῆς βεβήλου αὐτῶν θρησκείας ἀνεξέλεγτα μένειν καὶ ἀδιάγνωστα. ἵν᾽ οὕτως ἐν παραβύστῳ τὸν ὅλον ἰὸν τῆς αὐτῶν αἱρέσεως, τοῖς ὑπ᾽ αὐτῶν πλανηθεῖσιν ἐκχέωσι τούτοις πᾶσιν ἄχρι τέλους τῆς τοι-

vaţă ei în decadenţa lor dela D-zeu numai „tatăl nostru", cu o închinăciune până la pământ, fără să-şi facă semnul crucei pe faţă, sub pretext, că D-l nostru Isus Christos a predat această rugăciune de a se rugà numai în acest mod, în realitate o fac ei aceasta numai spre a chiemà prin aceasta pe satana, părintele lor, şi de aceea refuză ei, de a-şi face cruce, de aceea nu sunt ei în stare nici să audă cuvintele ce sunt nedespărţite de către lumina sfântă a bisericei, esprimată în gloria trinităţii, adică: „că a ta este împărăţia, a tatălui, al fiului şi al spiritului sfânt". Aşà dar asupra acelora cari sunt de astă rea credinţă şi învaţă aceasta. Anatema!

12. Asupra acelora care zic că matrimoniele legate în Domnul, şi mâncarea de carne, care a permis-o D-zeu, ar fi nişte lucruri spurcate înaintea lui D-zeu, deci asupra acelora care amândouă le răstoarnă. Anatema!

13. Asupra acelora cari combat convenirile în biserică, pecând ei se adună prin locuri izolate şi învaţă pe acolo, sub pretext că e linişte; în realitate însă, ca să facă serviţiul lor divin necurat şi scandalos, ca se rămâie ei necercetaţi şi necunoscuţi, ca să împrăştie prin ascuns veninul heresiei lor asupra celor

αὐτῆς πλάνης (fol 340) ἐμμένουσιν, ἀνάθεμα!

momiţi de ei. Asupra tuturora acestora cari persistă până la fine în această eroare — Anatema!

Τοῖς τὰς εἰς δόξαν Θεοῦ παραδοθείσας ἡμῖν παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἐκκλησίας οἰκοδομεῖσθαι, ὡς ἔργα χειρῶν διαλάλλουσι, καὶ κατοικητήρια δαιμόνων εἶναι ταύτας λέγουσι, καὶ οὕτως ὁδῷ βαδίζουσιν ἀκολούθως, καὶ τὴν τῶν θείων καὶ ἱερῶν εἰκόνων σεπτὴν ἀναστήλωσιν, καὶ τὴν τούτων τιμὴν καὶ προσκύνησιν ἀνατρέπουσιν, ὡς ὅλως διεφθαρμένους καὶ σεσηπόσι μέλεσιν, ἀνάθεμα!

14. Asupra acelora ce zic că zidirea bisericilor noastre ce sunt ridicate în gloria lui D-zeu şi a sf. Apostoli, ar fi lucruri profane lumeşti, lucruri făcute de mână omenească, deci acestea ar fi numai locuinţe ale spiritelor rele, şi deaceea repulsează ei bisericele tot aşà şi imaginele sfinte şi veneraţiunea lor, ca nişte lucruri de tot imorale şi coruptibile. Anatema!

Τοῖς σπεύδουσιν ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας, ἣν ταῖς ἁγίους αὐτοῦ μαθηταῖς ἐνετείλατο, ὥστε τοὺς εἰς ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐὰν μή τις γεννηθῇ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τοῖς οὖν πρὸς ταῦτα πάντα τυφλώττουσι καὶ ὑπὸ τῆς ἐνεργούσης ἐν αὐτοῦς σατανικῆς ἐνεργείας τολμῶσι φλυαρεῖν, τὸ ἅγιον βάπτισμα ὕδως εἶναι ψιλόν, ὡς ἔξω καὶ τῆς πίστεως ἡμῶν οὖσι καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀλλοτρίοις καθὰ πὰξ Θεοῦ, ἀνάθεμα!

15. Asupra acelora ce se silesc a răsturnà ordinaţiunile Domnului şi D-zeului nostru Is. Hristos ce le-a predat el învăţaceilor săi, şi anume: că acei ce vor crede în el se fie botezaţi în numele tatălui, fiului şi sf. spirit, şi dacă cineva nu va fi reînviat prin apă şi spirit, acela nu va reintrà în împărăţia lui D-zeu, deci dar asupra acelora ce sunt orbi pentru toate acestea, şi din cauza puterei satanice ce operează în ei, sunt în stare să zică, că sf. botez ar fi numai o simplă apă, ca şi asúpra acelor ce stau afară de credinţa şi de biserica noastră şi indecomun nu aparţin lui D-zeu. anatema!

Τοῖς ἀκολούθως τῶν τοιούτων ληρημάτων καὶ παραφρονημάτων καὶ τὸν τιμίων καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν φοῦρκαν απακαλοῦσι καὶ τὸ ἅγιον

16. Asupra acelora cari din cauza acestor fleacuri şi ale acestor idei nebune, numesc crucea Domnului dătătoare de vieaţă,

βάπτισμα ὕδωρ ψιλόν μήτε ἄφεσιν ἔχειν ἁμαρτιῶν μήτε ἐκ πνεύματος τοῖς τε τοὺς ἑαυτῶν βδελύκτοὺς μύστας τὸ ψευδομονάλου σχῆμα μεταμφιέζουσι καὶ τοιαύτην τηνικαῦτα ποιουμένοις κατ' αὐτῶν τὴν ἐπίλησιν, μᾶλλον δὲ τὸν τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων αὐτῶν καταποντισμὸν ἀνάθεμα!

o spânzurătoare, iar sf. botez o apă simplă şi (cari) susţin că aceasta nu dă absoluţiunea păcatelor şi că nu ar veni aceasta dela spiritul sf., ci ar fi o instituţiune popească, şi că popii creştinilor ar învălì instituţiunile lor cu îmbrăcămintea unui pseudocălugăr, cărui îi dă apoi un atare conume care ruinează cu desăvârşire corpul și sufletul. Anatema!

Τοῖς λέγουσιν, ὡς καὶ ἡ μελάληψις τοῦ τιμίου σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἄρτου ψιλοῦ καὶ οἴνου ἐστὶν μετάληψις, ὡς καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐκ λαϊκῶν μεταβληθέντας μετὰ τροφὴν προσέρχεσθαι καὶ μεταλαμβάνειν ὑποκρίσεως χάριν καὶ τοῦ κανθάνειν παραγγέλλουσι τοῖς δ' ἐκ πρεσβυτέρων μεταβληθέντας αὐτὰ φαγόντας, καὶ τὰ τῆς θείας καὶ φρικτῆς ἱερουργίας ἐκιτελεῖν ἐπιτρέπονσι ὡς φανερῶς ἀντιχρίστοις κἂν αὐτοῦ Χριστοῦ πολίτας ἑαυτοὺς ὀνομαζουσιν, ἀνάθεμα!

17. Asupra acelora cari susţin că comunicatura cu corpul şi sângele D-lui nostru Iisus Hristos ar fi o simplă mâncare de pâne şi vin, și de aceea sfătuiesc ei pre acei ademeniţi de ei din publicul laic, să meargă și să guste din această comunicătură, spre a rămânea ascunşi; acelora însă care permit celor ce sunt covertiţi din starea preoţească, după ce s'au comunicat, să facă serviciul divin, negreşit ca antichriștii, deşi se numesc ei creştini. Anatema!

Τοῖς ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς ὅλης εἰς Θεόν πίστεων καὶ ἄλλα μὲν πονηρὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀθλίων τελουμένοις τελοῦσι, καὶ ἀντὶ μὲν τοῦ θείου καὶ ἱεραῦ ἐμφυσήματος, ὃ παρὰ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ παρελάβομεν ἐπὶ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος μυστικῇ εμπνεύσει, ἐμπτύουσι τοῖς ὑπ' αὐτῶν τελουμένοις εμπτύσμματα, ὧν καὶ αὐτοί εἰσιν ἄξιοι, καὶ ταῦτὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν τελουμένοις αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἃ κατὰ τῶν δαιμόνων ἡμεῖς ποιοῦμεν.

18. Asupra acelora cari spre a nimicì toată credinţa în D-zeu, spun şi multe alte rele între adepţii lor, şi în loc de a respirà spiritul sfânt ce l-am căpătat dela D-l Hristos cu scop ca el să ne comunice aceea ce e misterios, stupesc bale între ademeniţii lor, de care sunt demni, ceeace o fac ei și intreolaltă, aceeace o facem și noi faţă de spiritele-rele. Aşişderea asupra acelora cari se

Προσέτι καὶ ὕδατι μεμιασμένῳ ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἄνω διὰ σπόγγων χρίουσιν, ἐπ' ἀνατροπῇ τοῦ τε ἁγίου Βαπτίσματος καὶ τοῦ θείου Πνεύματος φωτιστικῆς παρουσίας, ἀνάθεμα!

Τοῖς ενθουσιῶσι καὶ διά τινων ὡς δοκεῖν ἐκστάσεων τινὰς θεωρίας ὑποκρινομένοις ὁρᾶν (fol. 35°) καὶ διὰ τούτων ἀπατωμένοις, καὶ τοὺς ἀφελεστέρους ἐξαπατᾶν πειρωμένοις, ἀνάθεμα!

Τοῖς τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἀνέκφραστον φύσιν ἀπρόσιτον καὶ ἀνέφικτον, καταληπτὴν καὶ εἶναι καὶ λέγουσι καὶ διδάσκουσι· καὶ τοὺς θεσπεσίους τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας, οἵτινες ἀκατάληπτον εἶναι ταύτην ἐδίδαξαν, ἀτελεῖς εἶναι φάσκουσι καὶ εἰς τελειότητα μὴ φθάσαντας ἣν αὐτοὶ φθάσαι μυθεύονται, καταφλυαροῦσιν, ἀνάθεμα!

Τοῖς τὸ ῥητὸν, ὁ περὶ τῆς ἀνωτάτης θελας οὐσίας ὁ μέγας ἐν θεολογία Γρηγόριος ἐν τῷ περὶ γενεθλίων τοῦ Χριστοῦ λόγῳ ἐνέγραψε, παρεξηγουμένους ἀνοήτως καὶ ἀμαθῶς, τὸ φάσκοῦ, νῷ μόνῳ σκιαγραφούμεθα, καὶ τοῦτο λίαν ἀμυδροῦς καὶ μετρίως, οὐκ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, αλλ' ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, καὶ ἄλλην, ἄλλως, τὸ μὲν ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν, ἐκ τῶν κτισμάτων νοοῦσι, καὶ οὕτω βλασφημοῦσι καὶ κτίσμα τὸν θέον λέγουσι, τὸ δὲ ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν, ἐξ αὐτῆς τῆς θείας ὁριζομένους, καὶ

curăţesc de botez prin lustraţiune cu apă stricată, şi se freacă cu buretele de sus până jos, adică spre a nimicì sfântul botez şi prezenţa luminaşă a spiritului divin. Anatema!

19. Asupra intuziaştilor şi acelora cari prin oareşcare extaze, precum se pare, făţăresc oareşicari fenomene şi se lasă prin aceasta amăgiţi şi încearcă de a înşelà astfel şi pre oamenii cei simpli. Anatema!

20. Asupra acelora cari se încearcă de a numì şi de a învăţà în mod explicabil natura nepricepută, neesprimabilă, nepătrunsă şi necuprinsă, şi cari susţin ca Sf-ţii părinţi, luminà şi învăţătorii bisericei noastre ortodoxe au fost singuri imperfecţi că ei n'au fost ajuns acel grad de perfecţiune la care, după cum pretind ei, ar fi ajuns învăţătorii lor. Anatema!

21. Asupra acelora cari într'un mod nebun şi lipsit de minte declară că expunerile lui Grigore celui mare în teologie în explicarea fiinţei supreme Dumnezeieşti, ce a scris asupra serbării naşterii lui Hristos, sunt false, zicând că numai prin raţiune ne putem face o imagine vie şi adevărată, chiar şi atunci numai în un mod nesigur şi neclar, nu din aceea ce-i aparţine, ci din aceea ce este în jurul său, şi din care se poate judecà în

οὕτως ἐνάγουσι κατάληπτὴν τὴν ἀκατάληπτον καὶ ὑπερούσιον οὐσίαν καὶ οὐ μᾶλλον ἀκατανόητον ταύτην καλοῦσι καὶ ἀποφαινομένοις καὶ ἀπὸ μόνων γνωριξομένην τῶν ἐκτὸς καὶ περὶ αὐτήν, ἀνάθεμα!

toate modurile, odată după aceea ce-i aparţine, adică după creaţiunile sale, care pre D-zeu numesc ei „Creaţiune”, comiţând astfel o blasfemie, altădată, după aceea ce e în jurul său, definindu-l pre D-zeu după cele văzute, înfăţisând-o astfel pre fiinţa nesensuală şi supranaturală, de sensuală aperceptibilă şi explicabilă, simplu după aceea ce se află afară de el, şi în jurul său. Anatema!

Τοῖς αἰστητῶς τὸ πανάγιον Πνεῦμα μυτευομένοις ὁρᾷς, καὶ διὰ τοῦτο τερατευομένοις εἰς τὴν θείαν φύσιν ἑαυτοὺς ἀμειφθῆναι, καὶ ἀνειφθεγγομένοις τῇ θείᾳ γραφῇ τῇ λεγούσῃ, θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ἀνάθεμα!

22. Asupra acelora care declară că spiritul sfânt poate fi vizibil, şi deaceea se laudă ei în mod mincinos, că şi ei se pot schimbà în natura divină, şi contrazic astfel sfintei scripturi, care zice: „Nime n'a văzut veriodată pre D-zeu”. Anatema!

Τοῖς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦτο αἰσθητῶς ὑποδέχεσθαι δογματίζουσι καὶ ὄγκον ἐν τούτῳ πάσχειν, ἐπίσης ταῖς ὠδινούσαις καὶ ἐκγύμοσι γιναιξὶ καὶ τὸ προφητικὸν ῥητὸν παραφθείρουσι τὸ φάσκον, διὰ τὸν φόβον σου ἐν γαστρὶ ἐλάβομεν καὶ ὠδινήσαμεν καὶ ἐτέκομεν πνεῦμα σωτήριον, ὃ ἐκυήσαμεν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτῶν δυσωδίαν τὴν ἑρμηνείαν μετάγουσιν, ἀνάθεμα!

23. Asupra acelora cari învaţă că spiritul sf. a fost conceput vizibil în matricele maicei, şi declară că greutatea lui se puteà simţi, ca la femeiele îngreunate, şi cari interpretează fals cuvântul profetului care zice: „In teama de tine am conceput şi am purces grea şi am născut spiritul dătător de fericire, pre care l-am adus pe pământ“. Deci asupra acelora cari au schimonosit sensul adevărat al cuvintelor. Anatema!

Τοῖς ἔκστασιν καὶ ἐνθουσιασμὸν παρεισάγουσι, καὶ τὴν μὲν ἔκστασιν ἀποφαινομένοις ἐνεργεῖσθαι παρὰ Χριστοῦ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,

24. Asupra acelora cari introduc extase şi entuziasm şi declară că extasa ar fi fost exercitată dejà de Christos prin spi-

τὸν δὲ ἐνθουσιασμὸν παρὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ διαιροῦσιν ἀσεβῶς τὸν Χριστὸν ἀπὸ

ritul sf., entusiasmul însă de spiritul sf. prin Christos, şi care în mod heretic despărţesc pre Chris-

Mormânt bogumilic de lângă Stolar (Herzegovina).

τοῦ Πνεύματος, καὶ ἄλλην μὲν ἐνέργειαν τῷ Χριστῷ διδοῦσιν, ἑτέραν δὲ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ οὐ μίαν δύ-

tos, de spiritul sf. şi îi atribuie lui o altă putere, şi o altă spiritului sfânt, şi nu recunosc una

ναμιν ἢ ἐξουσίαν τῇ μιᾷ θεότητι προσαρμόζουσιν, ἀλλὰ διαφορὰν ἐνεργειῶν· κἂν ταύταις φρενοβλαβῶς παραληρούσαις ὣρ θάτερον ὑπὸ θατέρου συνεργεῖσθαι τὲ καὶ βοηθεῖσθαι εἰς τὴν οἰκεῖαν ἐνέργειαν. καὶ καινὰς ἰδιότητας παρὰ τὰς ὑπὸ τῶν θευσόφων πατέρων ἐπὶ τῆς ἁγίας τριάδος ἐκπεφωνημένας δοξάζουσιν ὡς ἀσεβῶς καὶ νοοῦσι καὶ λέγουσι καὶ βλασφημίας κατὰ Θεοῦ ἐρευγομένοις. ανάθεμα !

Τοῖς δὴν θείαν καὶ ἱερὰν γραφὴν. τὴν τὲ παλαιὰν καὶ τὴν νέαν ἐν χάρτῃ καὶ μέλανι μόνον τὸ εἶναι ἔχειν λέγουσι, καὶ μηδέν τι ὠφέλιμον ἢ πρὸς ψυχήν τι κέρδος κεκτῆσθαι, μόνα δὲ τὰ παρ᾽ αὐτῶν διδασκόμενα καὶ παραδι (fol. 35) δόμενα ὀνησιφόρα τυγχάνειν, ἀνάθεμα.

Τοῖς κατὰ ψευδομένοις τῶν θεοσόφαν ἀποστόλων. ὡς μὴ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἀλλ᾽ ἐκ κοιλίας κηρυξάντων τὸ εὐαγγέλιον. ἑαυτοὺς δὲ φάσκουσιν ἐκ τινον θειοτέρας ὄψεως μυεῖσθαι τὰ ἀπορρήτα. ἅτινω ὁ θεσπέσιος παῦλος ἤκουσεν. ἃ οὐκ ἐξὸν λαλῆσαι ἀνθρώπῳ· αὐτοὺς ταῦτα εἰδέναι καὶ λέγειν καὶ τοὺς παρ᾽ αὐτῶν μυουμένους διδάσκειν, καὶ τὰς οἰκείας ἐμβροντησίας καὶ παραπληξίας μείζονας τῶν θεοκηρύκων αποστόλων λογιζομένος· καὶ κατὰ τοῦτο ἐκείνων ἑαυτοὺς ὑπερτιθεῖσιν ὡς καὶ μονοὺς σωζομένους τοῦ παντὸς κόσμου ἀπολλυμένου, ἀνάθεμα !

şi aceeaş forţă şi efect în unul D-zeu, şi fac mai cu seamă o deosebire în efect şi forţă ; apoi acelora cari vorbesc nebuneşte, că deosebit e efectul unuia de celălalt, şi că el (Christos) ar primì ajutor pentru prestaţiunile sale proprie ; apoi şi asupra acelora cari învaţă aceste calităţi ce sunt contrare învăţăturelor divine ale sfinţilor părinţi, despre sfânta trinitate, cari învaţă şi o zic aceasta şi blasfemează astfel pre Dumnezeu. Anatema !

25. Asupra acelora cari susţin că scriptura divină al testamentului vechiu şi nou are valoarea ei numai pe hârtie şi în negreală, pe când altmintrelea nu ajută nimică, şi nu aduce nici un avantaj pentru suflet, ci de preţ ar fi numai aceea ce zic învăţaţii. Anatema !

26. Asupra acelora cari susţin în mod tendenţios că Apostolii au propovăduit Evanghelia nu din efluxul (îndemnul) spiritului sfânt, ci din interesul lor propriu, şi cari susţin că ei ar fi fost iniţiaţi în mistere prin o vedenie divină, pre care au avut-o Paul, care misterie nu e permis a le comunicà omenimei, ei însă o ştiu şi o comunică aceasta adepţilor lor, şi aceştia ţin înfumureturele întortocaturele lor de lucru mare şi pre învăţătorii lor de apostoli divini, care se ridică din această cauză preste acei ade-

vărați Apostoli, ca și când ei singuri ar trebui să fie mântuiți atunci, când toată lumea se prăbușește. Anatema!

Τοῖς λέγουσιν ὡς εἰ μή τις ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου αἰσθητῶς ὀπτανομένου τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἀκούσῃ τό. ..ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι", οὐκ ἄλλως ἐστὶ δυνατὸν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν. ἀνάθεμα!

27. Asupra acelora cari susțin că dacă nu au auzit cineva dintre păcătoși cuvintele: „să-ți fie iertate păcatele tale" dela D-l singur, atunci nu e cu putință d'a ajunge iertarea păcatelor sale. Anatema!!

Τοῖς λήγουσι τοὺς κατ' αὐτοὺς ζῶντας πρῶτα μὴν ἐξ ἀνθρώπων εἰς ἀγγέλων μεταμείβεσθαι φύσιν, εἶθ' οὕτως εἰς ἀρχαγγέλων καὶ μετέπειτα κατὰ προκοπήν, ἢ μετάβασιν τῶν ἀφ' ἑτέρων εἰς ἕτερα. Χερουβεὶμ καὶ Σεραφεὶμ γίνεσθαι, καὶ τελευταῖον. ὢ τῆς ἀνοίας ἢ ἀπονοίας. καὶ παραχρωμένοις τῷ θείῳ ῥητῷ. τῷ λέγοντι, ἐγὼ εἶπα θεοί οὐκ ἐστὲ καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες, κἀντεῦθεν πολυθεΐαν εἰσάγουσιν, ἀνάθεμα!

28. Asupra acelora care macin din gură, că acei ce trăiesc cu ei împreună s'au făcut oameni abià prin mijlocirea naturei în îngeri, după aceea în acelaș mod în Archangeli, etc... Prin evoluțiune și metamorfosa s'a schimbat omul din una alta, devenind Heruvimi, Serafimi și în urmă D-zeu; și asupra acelora cari abuzează de cuvântul lui D-zeu, cari zic: „Eu am susținut, nu voi toți sunteți D-zei și fii ai lui mai înalt", şi cari din această cauză introduce politeismul. Anatema!

Τοῖς διὰ ταῦτα τὰ πάντα ἑαυτοὺς μὲν πεφωτισμένοις καλοῦσι. τοὺς δὲ πίστεως ἐσκοτισμένους κατονομάζουσιν, ὅτι μὴ τὰ αὐτῶν ἐμυήθησαν καὶ δόγματα καὶ διδάγματα. ἀνάθεμα!

29. Asupra acelora cari se țin din această cauză luminați, însă pre ceilalți îi numesc întunecați în credință, pentru că nu sunt consacrați și introduși în aceeaş doctrină şi aceleaşi opiniuni. Anatema!

Οὕτως οὖν ἐπ' ἐκκλησίᾳ Θεοῦ πᾶσαν τὴν τῶν Μανιχαίων αἵρεσιν θριαμβευτικῶς ἀναθεματίσας, τινά δε ἐξομνυσάμενος ἐγγράφως ἀσφαλίξομαι καὶ λιβελλικῶς ἐπερῶμαι ἐμαυτόν. ὡς

30. După ce, în fine, am afurisit în biserica lui D-zeu, în mod festiv toată heresia Manicheilor pre care le-am condamnat scrisual, dau asiguranță și mă blestem

ἐὰν ἀπὸ τῆς δεῦρο εὑρεθῶ ποτε καιρῷ ἢ χρόνῳ μετά τινος τῶν Πογομίλων, μοναχοῦ τυχὸν ἢ μοναχῆς ἢ κοσμικοῦ τοιουτοτρόπως προσώπου, συνομιλῶν, ἢ συντρώγων ἢ συμπίνων ἢ σχηματικῶς συνευχόμενος κατὰ τὰς ἁγίας του Θεοῦ ἐκκλησίας, ἢ ἄλλο τι πογομιλικὸν ἐνδεικνύμενος κγούργημα καὶ ἐλεγχθῶ, μὴ μόνον πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἀποξενοῦμαι βοηθείας, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολιτικοῖς δικασταῖς παραπεμπόμενος ἀσυμπαθῶς πάσης ποινῆς ὑπεύθυνος γίνωμαι καὶ κατὰ τὸν βίον εἰσκομιγόμενος, διηνεκεῖ ἐξοφίᾳ παραπέμπωμαι.

Cod. Theolog. graec. XL, fol. 250 b—251 b.

singur scrisual că, dacă de azi înainte mă voi fi întâlnit cândva, undeva, cu verunul din Bogumili, fie el călugăr sau călugăriță, sau o persoaneă lumeană, dacă voi fi având comunicațiune cu el în mâncare în băutură sau la rugăciuni festive sau în biserica lui D-zeu, sau mi se va dovedì, că eu am făcut o faptă rușinoasă bogumilică, atunci să fiu răpit nu numai de tot ajutorul bisericesc, ci și pus înaintea judecătorilor statului, și să fiu pedepsit fără milă cu orice pedeapsă, și să fiu exilat pentru toată vieața mea.

Ελεγχος καὶ θρίαμβος· τῆς βλασφήμου καὶ πολυειδοῦς αἱρεσέως τῶν ἀθένω Μασσαλιανῶν τῶν καὶ Φουνδαιῶν καὶ Βογομίλων καλουμένων, καὶ Εὐχιτῶν καὶ Ἐνθουσιαστῶν καὶ Ἐγκρατητῶν καὶ Μαριωνιστῶν.

Aci e ἀναθεματισμὸς egal cu acel ce provine în Cod. Theolog. graec. CCCVI, foi. 32—35, însă numai până la „φωτιστικῆς παρουσίας, ἀνάθεμα", (vezi fol. 33 la fine).

După acea urmează (fol. 251 v. 23, 399).

Ὅλοις τοῖς αἱρετικοῖς, ἀνάθεμα! Παλλὰ τα ἔτη τῶν Βασιλέων! Τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν Βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη! Τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν Βασιλέως τοῦ Πορφυρογενήτου πολλὰ τὰ ἔτη! Ὁ Θεὸς φυλάξοι τὸ κράτος αὐτῶν! Ὁ Θεὸς τὴν Βασιλείαν αὐτῶν εἰρηνεῦσαι! Οὐράνιε Βασιλεῦ τοὺς ἐπιγείους φύλαξον! Τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου πολλὰ τὰ

Asupra tuturor acestor heretici, Anatema! Mulți ani să trăiască regii noștrii. Regele nostru ortodox să trăiască mulți ani. Regele nostru ortosdox Porfirogenetes să trăiască mulți ani. D-zeu să apere puterea lor. D-zeu să susție domnia lor în pace. D-zeule ceresc, scutește pre supușii lor.

ἔτη! Ταῦτα τῆς πονηρᾶς ἀσεβεύας τὰ σπέρματα! Ταῦτα τῆς ἀθείας τοῦ πονηροῦ Σατανᾶ τὰ βλαστήματα! Ἡμεῖς δὲ ὁ τοῦ Χριστοῦ λαὸς ὁ ἐξαίρετος, τῶν θείων καὶ ἀποστολικῶν διδαγμάτων καὶ τῶν πατρικῶν ὁλοψύχως ἐχώμεθα παραδόσεων φεύγοντες ὅλῃ ψυχῇ τὰ μυσαρὰ τῆς ἀσεβείας διδάγματα καὶ πόῤῥω τῆς αὐτῶν ὀλεθρίας γινόμενοι θρεσκείας, Θεῷ δὲ καθαρῶς λατρεύοντες, τῷ ἐν τρίαδι προσώπων ἤγουν ὑποστάδεων γνωριζομένῳ καὶ σεβομένῳ, ὤ ἡ δόξα καὶ τό κράτος εἰς τοὺς αὐῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν!

Atot sfântul (?) Patriarch să trăiască mulţi ani. Aceasta e sămânţa heresiei urgisite. Aceasta e culmea nedumnezeirei a urgisitului Satana. Noi însă poporul ales a lui Christos voim să ţinem cu toată inima la doctrinele şi tradiţiunile părinţilor, ferindu-ne cu toată inima de învăţăturile heretice urgisite şi ne ţinem departe de serviciul divin pernicios al acestora, servind cu credinţă pre D-zeul cel în trei persoane sau ipostasuri cunoscut şi preamărit, a cărui e gloria şi puterea din etern, în etern. Amin!

Din textul acestor 30 de Anateme făcute în contra doctrinei Sectarilor, se poate vedeà clar cât de profund cugetată, cât de înaltă şi spiritual ridicată era doctrina lor. Ştiinţa astăzi aşà numită ocultă, noţiunile despre puterea transcendentală în om, despre principiul metafisic în univers, despre lumea transcendentală, despre evoluţiunea infinită ca nex cauzal, despre desvoltarea fiinţelor prin o necontenită evoluţiune universală pentru a se ridicà din treaptă în treaptă tot spre mai perfect, mai sublim, către acea lume transcendentală care e ţinta şi menirea tuturor fiinţelor (deci şi a omului) de pe pământ şi din tot universul la a cărei cunoştiinţă s'a ajuns astăzi numai de către un mic grup de oameni serioşi şi profund cugetători, abià numai după multă muncă persecuţiune, şi desconsiderare (blas-femie) din partea acelora ce au patentat şi au monopolizat numai pentru ei, şi după comanda lor, toată ştiinţa lumei şi înaintea cărora nu există nimic necunoscut, şi care formează renumitul „Modernism" de astăzi, lor, Paterenilor nu le erà de loc necunoscută. Din aceste anateme se vede că ideile, priincipiile spiritistice, că fenomenele mediumistice, somnambulismul (vederea luminată, clairevoyance, profeţia), ipnotismul (inspiraţiunea) telepatia (atotştiutor) etc., nu numai că ele erau cunoscute lor, ci că ei le şi exercitau.

E cu totul admirabil a constată această profunditate spirituală la poporul român din Balcani, abià la începutul istoriei sale, pe un timp când totul zăceà în mocirla ignoranței, în tâmpirea spirituală, în o înnebunire popească, în întunericul haotic al neştiinței, când ne gândim că sub mii de anateme, şi sute de inferne greceşti şi slave, sub ameninţarea de pedepsele cele mai crâncene, când erà urmărit tot acela care ar fi îndrăznit să gândească şi să judece altfel, de cum aşà precum le-a fost prescris şi dictat preasfinţii popi creştini. Deaceea sunt de tot interesante aceste anateme, şi noi vom încercà de a le analisà din punct în punct sensul şi cuprinsul lor ca să ne putem formà o mică ideie despre modul cum îşi închipuiau ei, aceşti sectari, *„omenirea”*, *„universul”*, *„Dumnezeirea”* şi ce înţelegeau ei sub noţiunea de *„religiune”*.

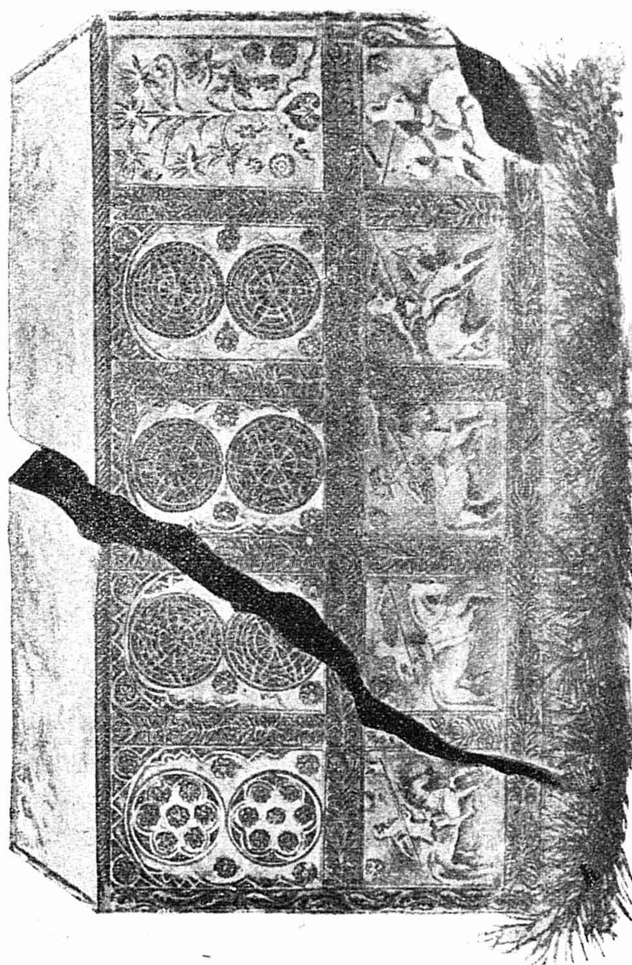
Aşà ni se spune în anatema a doua despre învierea unui Petru în a treia zi după moarte. Popii creştini o credeau aceea înviere, ca de obiceiu în corpul cel pământesc, (în corpul cel mort), pe când Bogumilii o înţelegeau această înviere în mod spiritual, prin înfăţişarea omului în corpul său astral (fantomă, nălucă, etc., vezi şi anatema 23).

In anatema a noua e exprimat că la Sectarii patereni trinitatea nu există numai în D-zeu, ci şi în universul întreg, deci şi în om, fiindcă el omul e o parte mică din acel univers (microcosmus), deoarece noi suntem creiaţi, după cum zice chiar şi biserica creştină „după chipul şi asemănarea lui D-zeu”. Iar *„chipul şi asemănarea lui D-zeu”*, e doar *„trinitatea”* lui, care trebue să fie în noi şi în tot universul. Deci, „chipul şi asemănarea lui D-zeu” nu e numai corpul nostru, numai materia vizibilă, şi sufletul, după cum ne învaţă popii creştini ci şi spiritul, despre care existenţă nu numai popii creştini dar şi mulţi mari învăţaţi şi suprainvăţaţi nu ne ştiu nimic a spune. Nici despre aceea ce e sufletul în om n'au popii nicio ideie, ci încurcă numai lumea cu fantasii, după principiul vechiu latin : „Ut aliquid dixisse videbur”.

Apoi ideia exprimată în anatema a zecea : că fiecare om posedă pre demonul său în sine, e o filozofie vechie şi în etern nouă. Ea e o doctrină exprimată dejà de vechii Indieni, în scriptele sfinte ale *Veda*, de *Brahmani*, *Egipteni*, ba chiar şi de *Grecii* antici prin filozofii lor cei mai de frunte Socrate şi Plato. Tot această ideie se află profesată şi în biserica creştinească, dar numai ceva schimbată, adică ; ea zice : că fiecare om are pre un înger păzitor. Aceasta e însă tot aceea ce erà la Greci *„Daimonul”* (δαίμων) geniul cel

bun al omului, precum erà Daimonul lui Socrate, care îl conducea, prin toată viaţa lui, care conduce pre om prin toată vieaţa sa pământească.

In anatema 14 şi 15 repulsau Paterenii convenirea în biserica şi indecomun zidirea de temple şi biserici, declarându-le de locuri pentru conveniri sociale, de întâlniri şi petreceri, şi nu de reînăl-

Peartea de vest a mormântului bogumilic de lângă Stolar (Herzgovina).

ţarea adevărată a sufletului către D-zeu. Mai ales biserica creştinească nu erà la ei locul nici remediu' adevărat, pentru o inspiraţiune sufletească mai înaltă, de o extază cerească ridicată unde omul, pierzând pentru un moment fiinţa sa pământească, transformându-se (devenind somnambul, precum o fac astăzi fachirii

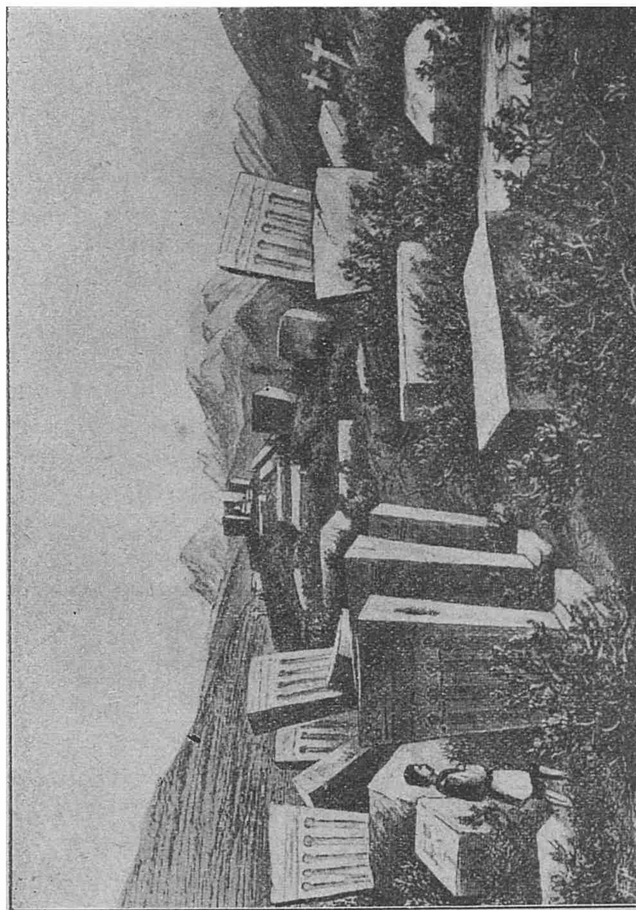
şi Dervişii urlători—heulende Dervischen), devin spirituali, transpuşi în o stare anormală, în care stare ei nu ştiu nimic de sine, de vieaţa lor corporală şi se ridică preste toată materialitatea. Apoi D-zeul adevărat nu poate fi închis zic ei — în ziduri, în palate de mâini omeneşti lucrate, ci biserica lui e universul întreg, e omul singur. Biserica adevărată trebue să fie deci în *pieptul* fiecărui om. Rugăciunea către el e o cugetare profundă intensivă către el, dar nu prin cuvinte seci, prin borborosituri ca jidanii în s.nagoagele lor, ci profunde cugetări din internul său, din sufletul său propriu, şi aceasta o poţi face pretutindenea, în camera ta obscură, sub cerul liber, chiar sub pământ, şi nu în palate (temple) splendite, unde convin oamenii ambiţioşi, îmbuibaţi, în desfrânări, setoşi de orgie şi plăceri sensuale, orbiţi de pasiuni josnice. Deaceea erau aceste ziduri (biserici) pentru ei numai nişte locuri profane, puţin apte de a ridicà pre om sufleteşte către D-zeu.

Tot aşà nu le impunea lor botezul. (Anatema 10, 16 şi 19). Preoţii creştini susţin că prin botez se spală omul (copilul botezat) de păcatul strămoşesc prin spiritul sfânt, (?) ţinându-se de textul din Evanghelie unde se zice : „Cine nu se va naşte din apă şi spirit nu va intrà în împărăţia lui D-zeu''. Paterenii înţeleg însă sub „*apă*'' pământ, tot aşà precum au înţeles anticii Greci şi celelalte popoare înaintate, pământ şi nu apă, din care se puteà formà omul. Deci dară numai acela care se va naşte din nou, *luând* din nou pământ, adică corp omenesc, şi va deveni din nou om, prin reîncarnaţiune urmând principiului evoluţional în univers, al infinitei dezvoltări, şi perfecţionări, numai acela va puteà ajunge perfecţiunea sa spirituală şi morală. Căci în o unică vieaţă aci pe pământ e imposibil de a ajunge această perfecţiune. Aci e de tot clar exprimată teoria *palingenesei*, adică a reincarnaţiunei omului, renaşterea omului în corp omenesc, şi nu teoria *metempsichosei*, adică renaşterea omului în diferite animale, care teorie o susţineau Egiptenii şi Grecii antici.

Deci abià prin renaşteri, prin reincarnaţiuni infinite vom aveà ocaziune de a ne perfecţionà mereu, mereu până ce în fine — neavând mai mult lipsă de corp omenesc — vom ajunge a fi apţi de o situaţiune curat spirituală, fără corp, adică apţi de împărăţia cerului, precum o numeşte Christos vieaţa curat spirituală.

După această doctrină a renaşterei, a reincarnaţiunei (palingenesei), care nu e nimic alta decât legea evoluţiunei în univers,

devine totul în natură, deci şi omul, după fiecare reincarnaţiune tot mai înaintat, mai reînălţat, tot mai desvoltat, tot mai perfect. El, (omul) se avântă din treaptă în treaptă tot mai sus, tot mai sus, în ierarchia spirituală, devenind tot mai sublim, tot excelsior, până în fine singur Dumnezeu.

Cimitirul din Radmilovici.

Ei expulsează deci şi „*credinţa*" în modul în care o propagă biserica creştinească, respective popii creştini (vezi anatema 16). Sub *credinţă* nu înţeleg ei de a împlini învăţăturile ce le-a predat Christos Apostolilor săi, căci şi păgânii pot împlini aceste învăţături dela sine, din îndemnul lor propriu, fără ca să cunoască pre

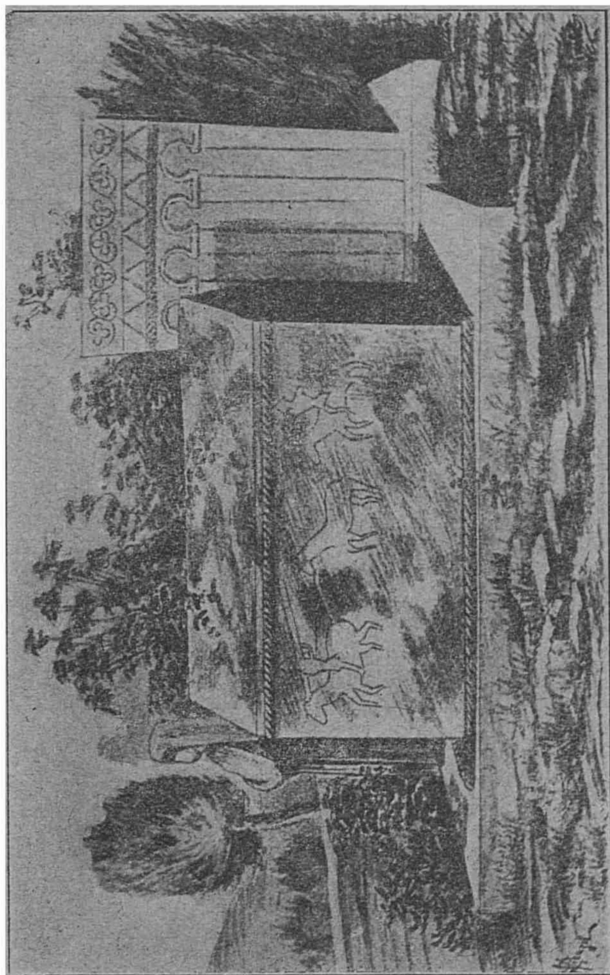
Christos, *ci calitățile înnalte transcendentale în om*, cari se pot căpătà abià prin renaşterea din apă (pământ) şi spirit, adică prin desele reincarnaţiuni (palingenesă). Căci numai acea credinţă e sacră, care ne inspiră şi ne convinge (ne îndeamnă din convingere) către fapte mari şi sublime, care ne ridică la cer, Şi numai calităţile innalte transcendentale înăscute în om, formate şi întărite în om, prin desele reincarnaţiuni numai ele ne pernit intrarea în sfera suprapământească, adică înlesnesc a deveni spirite reînălţate.

După priceperea lor, credinţa nu e ceva afară de fiinţa noastră internă, nu e ceva ce ni s'ar fi insuflat de afară în lăuntrul nostru, ci credinţa are rădăcina sa, după apercepţiunea Paterenilor (Paulicianilor) în internul omului, care decide pe timpul predistinaţiunei sale transcendentale nu numai alegerea carierei vieţei sale pământeşti, ci şi despre soarta sa după moarte. Aşà că cine posedă calităţi transcendentale înnalte, sublime, acela aduce dejà cu sine germenele fericirei, acela n'are lipsă de credinţa bisericească, care nu îndreaptă în nici un mod fiinţa -unui om, pentrucă dânsa (credinţa bisericească) e o curată afacere a raţiunei ce influenţează numai asupra intelectului şi nu asupra internului omenesc, nu asupra sufletului, căci atunci, altmintrelea ar trebuì să fie calităţile empirice în om prin o credinţă înnaltă, deosebit de favorabilă, ceeace precum vedem cu toţii, nu e de loc astfel. Indecomun gradul facultăţilor intelectuale empirice (pământeşti), nu formează un gradometru pentru dejudecarea facultăţilor transcendentale, pentru că creierii sunt numai un organ în serviciul cauzei transcendentale, ce nu pretinde numai de cât puteri spirituale mai înnalte. Deaceea se poate, o fiinţă transcendentală mai înnaltă superioare, foarteb ine împăcà aci pe pământ şi cu un intelect modest, fără reclamă, pe când pe altă parte un criminalist, un făcător de rele, poate să fie foarte talentat foarte genial precum zice lumea profană coruptă scurtă de vedere de astăzi, dar numită cu mare mândrie *„modernă“*, şi totuş ocupă el în sfera extraraţională (transcendentală) un loc foarte subordinat.

Din această cauză eliminară Paterenii botezul ca un ce cu totul superfluu pentru desăvârşirea sufletească a omului, declarându-o de o apucătură de ochi din partea preoţilor creştini.

Toată tendinţa vieţii lor erà îndreptată într'acolo de a ridicà valoarea şi calitatea sufletului. Viaţa pământească erà la ei,

aşà zicând o pregătire spre o vieaţă transcendentală, de aceea ei nu puneau atâta fond pe vieaţa empirică (pământească), ci îl maltratau corpul lor cu multe lipsuri şi suferinţe. Deaceea erà şi vieaţa

Morminte bogumile de lângă oraşul Bilec (Herzegovina) cu figuri încrestate pe ele.

lor de tot simplă, nutrimentul lor aproape exclusiv vegetarian (vezi anatema 13).

Anatemele 20, 25 şi 27 vorbesc despre entuziasm şi exaltaţiune ce există la Patereni. Aci se vede că la ei au existat cunoştinţa principiilor mediumistice, cunoştinţa somnambulismului, a

magnetismului vital a ipnosiei, a visiunei, că ei erau singuri vionari etc.[1]).

Aceşti somnambuli (visionari) au prezis victoria şi a reuşit c mpletă a revoluţiei. Acì se vede mai departe că ei ţineau pre Christos de un mediu şi visionar important, care a fost adeseori în stare să execute toate fenomenele (din o lume transcendentală) mediumistice ce se bazà pe cunoştinţa unei ştiinţe fizice încă puţin cunoscute, pe o ştiinţă ce o posedau numai foarte puţini, tot aşà ca şi astăzi, şi care ştiinţă erà pe atuncea tot aşà ca şi astăzi, luată în râs, dar erau admirate şi îndumnezeile fenomenele ei numindu-le minuni, pe când omul care lucrà pe baza acestei ştiinţe erà batjocorit de cei suprasavanţi, eară pre aşa numiţii profeţi cari lucrau prin mediumism, prin puterea transcedentală, ce există în fiecare om, prin aşa numitul ocultion, îi numeau ei sfinţi şi de D-zeu înspinaţi, şi pre acela care a voit să generalizèze această cunoştinţă această aptitudine mediumistică pre care testamentul nou o numeşte *„Darurile cereşti”* (: vezi Epistolele Apost. Paul către Rom. :) care cunoştiinţă e atât de folositoare pentru viaţa sufletească a omenimei, care e atât de necesară pentru trainicia şi baza existenţei tereste şi mai ales transcendentale a fiecărui om, ei l'au numit fiul lui D-zeu, ba chicu D-zeu însu-şi, ca şi vechii Greci pre eroii lor antiri din legendă, ca şi Romànii pre Cesarii lor.

Câtă mărginire, câtă obscuritate mentală !! Tot aşà ca şi astăzi, numai sub o altă formă. Astăzi se numesc aceştia fermecători, vrăjitori şi numai foarte rar, oameni luminaţi prin ştiinţă, oameni profunzi prin cunoştinţă. Tot aşà e un lucru constatat că Christos s'a aflat adese ori singur în o stare somnambulă-ipnotică, în care stare vorbia şi execută el lucruri extraordinare pentru lumea profană, nu însă pentru lumea cea iniţiată în această ştiinţă, în aceste lucruri din sfera mediumistică, transcedentală în care stare lucra el prin eul său transcendental (alter-ego), independent de impulsiunea corpului seu.

Un mare spiarit, perfecţionat prin enormele evoluţiuni (rcincar naţiuni) lucră independent de corpul său.

Ei, sectarii, ştiau dejà că inspiraţiunea şi extasa devine prin

1. Vezi adunarea somnambulilor a aşà numiţilor cataleptici din biserica Sf. Dimitrie, ordonată de către Ioniţă înainte de începerea revoluţiunei şi a uptei de eliberare de sub împărăţia grecească-bizantină,

somnambulism, de aceea ziceau ei că Christos ar fi executat extase prin „spiritul sânt” eară entusiasmul prin Spiritul seu propriu. Ei făceau deci o deosebire între entusiasm și exaltare, între însuflețire și inspirațiune și ziceau că alta e inspirațiunea prin *alter-ego* prin *spiritul seu* propriu și alta e inspirațiune prin un spirit străin, prin daimon, geniul sau precum zice biserica creștină îngerul păzitor, etc., deci că alta e Spiritul sfânt (adică spiritul cel străin), și alta e puterea proprie a lui Christos, (adică spiritul sau propriu) *„Eul”* său, și această deosebire o face anatema 25 sub ideile exprimate între *efect* și *forță*.

Paterenii avură deci o cunoștință deplină spiritistică și mediumistică, și aceasta le înlesnì a cunoaște multe din acea ce la mulți alții, mai ales popilor creștini, le rămase cu totul secret și necunoscut chiar până'n ziua de azi, deși în primo loco ar fi trebuit ca tocmai ei să le știe toate aceste, mai mult și mai bine decât Sectarii. Dela această neștiință vine și decadența lor neîncetată morală și spirituală până în ziua de astăzi. Popoarele antice cunoșteau prea bine aceste puteri ale lumei transcendentale, ale ființei interne, ale vieței sufletești în om. Pentru lumea de azi, înfumurată, prea cuminte, atotștiutoare, pentru *„modernismul“* de azi corupt, toate acestea sunt fleacuri. Puterile obscure în om nu erau pentru ei lucruri obscure neci străine, dar biserica creștină (popimea) și-au fost luat drept o misiune sfântă, după zisa lor, plăcută lui D-zeu, în realitate însă numai din interes egoistic de a smulge din sânul popoarelor această cunoștință, salutară și binecuvântată care cunoștință emancipà pre om și îl scoteà de sub tutela și exploatarea popismului egoist și arogant. Iar această cunoștință la Patereni, dovedeà că ei aveau o pricepere profundă despre puterile existente active în natură, ce operează pretutindene, deci și în om, prin care cunoștința deveniă fiecare om legat, nu de popă care îi fățărea sfințenie care îl esploatà, îl sugea până la oase, și îi promiteà cerul, pe care el singur nu-l aveà, ci de D-zeul ce zace în pieptul fiecărui om, spre o activitate sublimă, cu care este fiecare om strâns unit în reciprocitatea constantă de ființa sa adevărată a vieți sale interne. Căci tocmai prin excluderea cunoștinței ale acestei vieți (puteri) sufletești ce există în sânul fiecărui om, devine fiecare om depărtat cu forța de ființa adevărată a vieței sale interne, de D-zeul său, altmintrelea zis, depărtat de natura sa proprie, pre care necunoscând-o, nu-i poate nici urmà, prin urmare nu poate nici devenì moral, nobil, sublim, perfect, fericit și totuș popis-

mul creştinesc pretinde, cu apucăturile sale perverse, că el e în stare să propage, să aducă omenirei această fericire. Dar prin un timp de 2000 de ani ne-au dovedit ci îndestul că creştinismul popesc nu e de loc în stare să aducă preste omenime fericirea cea de ei atât de mult lăudată, şi atât de mult neînţeleasă.

Prin demersul acesta puţin luminător şi mai puiţn salvator de a înăbuşì cu putere orice cugetare mai liberă, mai senină, mai reînălţată, de a prigonì tot ce nu e pe placul popilor, profesat dejà de 2000 de ani, s'a fost pierdut încâtva această cunoştinţă asupra fiinţei noastre adevărate, sufleteşti, însă fenomenele acestor puieri, fiind ele universale şi de o ordine mai înnaltă, nu s'au putut pierde niciodată, în necazul tuturor popilor, şi a tuturor prigonirilor din partea acestor pretinşi salvatori ai omenimei maltratate de ei.

In anatema 23 ni se spune că Paterenii credeau că spiritul sfânt poate fi *vizibil*, şi că chiar ei singuri „Paterenii" se pot schimbà în natură divină, adică în *spirit*. Aceasta argumentează şi mai mult că ei posedau cunoştinţa mediumistică, că ei aveau cunoştinţă despre puterile sufleteşti existente în om, ceeace contimporanii lor (preoţii creştini, deşi datoria lor au fost şi este ca să ştie aceasta, ei se ocupă doar necontenit—aşa o zic ei—cu spiritul, cu spiritul suprem, cu D-zeu), nu o ştieau. Ei (Paterenii) zic, că sentinţa preoţilor creştini pre adeseori citată de ei : „Nime n'a văzut pre D-zeu veriodată" nu e adevărată. Testamentul vechiu şi nou cu care se laudă atât de mult preoţii creştini e plin de exemple unde D-zeu s'a arătat, când în un rug arzând, când în o pară de foc, când în un nour alb (pe muntele Sinai), când în chip de fulger cu tunet (tabelele legii) (schimbarea la faţă), când în chip de porumb, (la botezul lui Christos în Iordan,) etc. Iar *limbele de foc* pe capetele apostolilor când erau ei încuiaţi de frica judeilor, nu erà oare atunci spiritul vizibil? Apoi în fine toată creaţiunea, natura întreagă, universul întreg ce'l vedem, oare nu e toate acestea însuşi D-zeu?

Toate aceste contraziceri grandioase în doctrina creştinismului popesc, îi făceà pre Sectari să nu creadă nimica popilor creştini şi să nu primească nimic, nici o învăţătură dela ei, de oarece ei învăţau neadevăruri, contraziceri şi prosti.

Tot aşà de profund filosofic ni se arată doctrinele Sectarilor şi din anatema 24 şi 25.

In anatema 26 se susţine că scripturele, testamentul vechiu

şi nou, nu sunt opere, nici inspiraţiuni dumnezeieşti, ci scrieri profane, de tot felul şi de tot soiul oamenilor profani, ba chiar corupţi şi foarte imorali[1]) ca şi fiecare altă lucrare omenească, scrise de oameni de tot simpli, fără multă ştiinţă. Că ele, şi mai ales testamentul vechiu, sunt numai nişte compilaţiuni istorice, plagiaturi de un prost gust dela popoarele antice culte, din Mesopotamia, dela Babiloni şi Asirieni, făcute de către un popor care n'are nici un sens pentru atare principie înalte, de către un popor în etern nomad (vagabond), în etern revoltând, resvrătitor, abject, în etern înşelător, adunate prin atâtea secole de către atâţia oameni, care formează numai un testemoniu tipic-semitic asupra unei vieţi destul de mârşave şi imorale al unui popor care erà şi este cel mai ticălos şi mai urgisit de pe lume, prin atâtea secole din care ne vorbesc ele. E doar cunoscut, şi astăzi dejà cu totul constatat de către filosofii şi învăţăţii cei mai profunzi, că testamentul vechiu, adică istoria jidovească—e numai o plagiatură bizară, rea, semitizată, numai o compilaţiune de cunoştiinţe ce le-a adunat ei de pe la toate popoarele antice, cu mult mai vechi şi mai înaintate. (Ebreii erà un popor grozav ignorant în etern parasil şi trântor) cu cari veniră ei, jidanii, în atingere mai deaproape, adică dela Egipteni, Babiloni, Med eni, Asirieni, etc., şi că chiar cele 5 cărţi, cari i se atribuie lui Moise, sunt compuse abià în asil, în prinsoarea Babiloniei, cam pe la anul 250 înainte de Christos, pe baza cunoştinţelor adunate dela popoarele Mesopotaniei [2]).

In anatema 28 e exprimată constatarea profundă că mulţumirea internă, liniştea sufletească, că aceeace contribuie la fericirea omului pe pământ, biserica creştină o numeşte această mulţumire internă *„iertarea păcatelor"* — o capătă omul numai prin sine însuş numai prin sufletul său propriu ridicat, reînnălţat, perfect, şi nu prin mijloace artificiale fără sens, aduse din afară şi vârâte cu sila în om, nu prin popi, nu prin mărturisiri şi comunicaturi, nu prin promisiuni şi ameninţări, cară inima şi fap-

1. D. e. aşanumiţii Patriarchi: *Avraam*, *Isac* şi *Iacov*, cari trimet femeile lor ca să se vândă pre sine numai ca se capete favoruri egoistice pentru bărbaţii lor, sau *David* care ucide pre *Uri* spre a puteà comite nestingherit adulteriu cu femeea lui, etc. etc, exemplele sunt un legion.

2. *Iohann Jedlička*, Entstehung der Welt. Wien 1903. *Friedrich Delitsch*: Babel und Bibel Leipzig 1903 p. 46—47. *Ewald Schrader*: Keilschrift und Alttestament p. 23. *Fried. Hommel*: Die altorientalischen Denkmälern und das alte Testament. *Friedrich Delitsch*: Wo lag das Paradies...? etc...

tele pot să fie o urgie infernală, o ciumă de răutate, un blăstem al lumei, un iad întreg în pieptul seu.

Când acest suflet, când această conştiinţă internă va fi în stare să-l mulţumească pre om, să-l ridice pre om în internul său propriu prin faptele sale proprii, când omul va prestà din propriul său indemn intern când noi vom aveà pacea completă în sânul nostru, când vom aveà acea pace pre care o doreşte Christos Apostolilor săi când li zice : „Pace vouă". Pacea mea vă o dau eu vouă, nu precum vă dă lumea, vă dau eu vou", când vom aveà deci pacea adevărat sufletească spirituală în pieptul nostru, abià atunci suntem noi cu adevărat oameni morali, iartaţi de toate păcatele noastre, căci, numai faptele noastre ce nu corespund cu calităţile eului nostru transcendental, deci păcatele noastre, ne dau neliniştea, nemulţumirea în internul nostru de care suferim, adică mustrarea de cuget. Şi această linişte o câştigă omul prin sine însuşi prin internul său propriu şi nu prin mijlocirea din afară, nu prin cerşire, pomene şi platinea de sărindare etc. tot fleacuri. In lumea transcendentală nu există favoruri, nepotism, protecţiune, mituire, hatâruri etc., ci fiecare singur trebue să-şi agonisească aci în această vieaţă empirică încă situaţiunea, starea ce o doreşte s'o aibă în lumea transcendentală. In lumea universală esistă norme : „fiecare are numai acea ce singur şi-a câştigat, are acea ce a meritat". Deci fiecare înaintează în univers numai prin acţiunile sale proprii, conform principiului evoluţional în univers „precum e causa aşà şi efectul" sau „precum ţi-ai aşternut aşà vei dormì".

Şi această valoare internă, această moralitate sublimă, această stare perfectă se capătă numai prin o mare şi asiduă muncă, prin o lungă evoluţiune, adică, mai la înţeles zìs, prin dese, dese reîncarnaţiuni [1]), unde spiritul „*Eul*" transcendental, acel „*alter-ego*", are destulă ocaziune (: prin acele nenumărate vieţi pământeşti în corp omenesc, prin aceste multe purgaţiuni corporale :) să se lămurească, să se desvolte, să se perfecţioneze. Căci din o unică viaţă pământească, când acel „*alter-ego*" în evoluţiunea sa spirituală transcendentală de până acum, devine om, abea din animal, acel om nu poate fi, absolut, un om (spirit)

1) Vezi citatul din Evangelie care zice : „Adever, adever zic ţie, de nu se va naşte cineva din apă (corp) şi spirit, nu va puteà să intre în împărăţia lui Dumnezeu" (Ioan Cap. 3 vers. 5), adică în sfera (lumea) spiritelor perfecte, cari n'au mai mult lipsă de purgatoriul pământesc. adică de reincarnaţiune.

reînălţat, perfect. Şi atunci sunt în zadar toate legile şi învăţăturile fie morale popeşti fie ele sociale. Spiritul (omul) inferior nu le pricepe, nu le urmează.

Deci acestui „alter-ego" = natura cea adevărată a omului, şi nu corpului, nu intelectului, nu în desvoltarea unei minţi rafinate în om, ar trebuì să se dea toată atenţiunea în exercitarea morală a omenimei. In creşterea adevărată, şi nu în instrucţiune zace toată baza progresului moral în omenime. Ar trebuì să se studieze cu toată seriozitatea, cu toată puterea convingerii, mai întâi spiritul, mai întâi această parte esenţială a fiinţei omeneşti şi apoi corpul, să se studieze legătura reciprocă, admirabilă, ce există între corp şi spirit, cea mai mare minune a Dumnezeirei, care legătură există pretutindene în univers, numai în grade şi qualităţi deosebite de desvoltare şi de perfecţiune. Şi această putere internă ce acţionează în om, care formează, organizează şi reorganizează corpul omenesc, care conduce toată firea omenească, pre acest „àlter-ego,', (: unii oameni d. e. medicii îl numeşte „*natură*" omului :) este prima noastră datorie sfântă de a'l cunoaşte pe deplin. Anticii o cunoşteau această putere, ei erau pătrunşi de ea, pe când noi cei grozav de culţi, cei grozav de învăţaţi nu numai că nu o cunoaştem de loc, ci noi cbiar râdem „*râsul proştilor*", când auzim de ea, când auzim de noţiunile; suflet, spirit, transcendent, de o lume supranaturală, extra-retinală, de o viaţă transcendentală, despre o viaţă completă şi conştiută după moarte, despre inteligenţe nevizibile ce înrâuresc constant asupra vieţei noastre atât empirice cât şi transcendentale, etc., etc. Acestea sunt după mărturisirea celor prea învăţaţi, prea cuminţi, fleacuri, prostii, dar aceşti prea învăţaţi, prea cuminţi, decad, decad mereu spiritual, corporal şi moral, se pierd, pentrucă neînţelegând ei scopul existenţei lor acì pe pământ, necunoscând ei o viăţă transcendentală, necrezând ei în nemurirea sufletului lor, adică a „*Eului*" lor propriu, pierd din vedere misiunea lor acì pe pământ şi îşi retardiază în mod fatal ajungerea ţintei lor sublime = perfecţionarea = îndumnezeirea.

Ştiinţa de azi, foarte întunecată, dar grozav ciuciulită şi închipuită, instrucţinnea modernă, cultura modernă, nu ştie nimic, nici nu vreà să ştie ceva despre această parte transcendentală a vieţei omeneşti, şi de acolo perversităţile, crimele cele mai grozave, de acolo starea morală cu totul decăzută ce o avem

în cultura de azi, care cultură o numesc eu cu un cuvânt general „*modernism*". Omenimea de azi cea aşà numită cultă, învaţaţi, în cea mai mare parte s'a depărtat cu totul dela *natura* sa adevărată, de acolo infernul moral ce l aflăm astăzi pretutindene.

Morala adevărată, sublimă, trebue să fie pricepută, simţită trebue să avem o conştiinţă profundă despre ea, ea trebue să trăiască în noi şi cu noi, şi nu adusă de afară, contrabandată în noi poate cu promisiuni de răsplată cerească sau cu ameninţări de pedepse cu o sută de iaduri şi inferne, unde arde focul cel nestins şi totuşi, curios lucru, se află în el după mărturisirea popilor, întuneric; unde arde şi să prăjeşte în etern corpul omului, fără ca acel corp să fie impregnat şi totuş fără să fie el odată ars cu desăvârşire etc., etc., câte prostii popeşti.

Morala adevărată trebue să fie înţeleasă şi nu învăţată de-a rost, adică *fără rost.* Adevărata morală, adevărata religiune nu e aceea ce ni se bagă cu silă în noi prin dogme dure, misterioase, neînţelese, nepricepute, egoiste, prin puterea fricei, sub ameninţări de pedepsele cele mai grozave şi încă la acea de pedepse Dumnezeieşti, ci prin aceea ce se manifestează din noi „sua sponte", liber, independent de influenţele altora din afară. In noi trebue să existe lumea cea mare sublimă, în noi trebue să existe izvorul etern nesecat de sublimitate, de mărire şi de fericire, în noi trebue să existe simţul şi strămurul pentru săvârşirea actelor mari şi sublime. Religiunea adevărată, morala adevărată să nu fie căpătată prin doctrinele altora, ci câştigată prin noi înşine. Ea nu se lasă a fi împrumutată dela anticitate, ci ea trebue să fie aflată în inima, în sufletul fiecărui om. Ea nu e un obiect ce se transmite asupra altuia, ci o putere ce aparţine omului însuş şi izvorăşte din internul său propriu. Poetul german Rückert, în „Weisheit der Brahmanen" zice :

„Wer Gott will finden
Der muss ihn mit sich bringen ;
Nur wenn er in dir,
Siehst du ihn in den Dingen".

Pe româneşte.

„Dacă vrei să aflì pre Dumnezeu,
Trebue să-l aibi în sine ;
Numai dacă-l ai în sânul tău,
Il vezi şi în afară de tine".

Deci din sânul nostru propriu trebue să curgă acel izvor dătător de vieață, de liniște și mângâiere, care face pre om să fie fericit încă aici pe pământ. Deaceea respingeau Sectarii mărturisirea păcatelor sale unul altuia, unuia care nu-l poate pricepe, pre care nu-l poate pătrunde, care n'are nici aptitudinea de a-l pricepe și declarase toate acestea procedure de un spionaj rafinat și intenționat spre a se vârâ cu forță în secretele scandaloase familiare ale altuia, spre a se folosì de slăbiciunile și de împrejurările altuia ca Jezuiții. Aceasta e un fapt prea adevărat, când ne gândim la manoperile și acțiunile subversive prea ticăloase ale popilor creștini din evolul de mijoc, și mai ales a jesuiților, ale acestora călugărași cari au fost și sunt urgia și blestemul omenirei, cari au fost și au rămas cea mai afurisită categorie de oameni pe lume. Iar cuvintele ce le exprimă preoții la absoluțiune : „Iertate să-ți fie ție păcatele tale, în numele tatălui, fiului și al sfântului spirit" le declarau Patereni de o șiretenie, de niște cuvinte goale, fără valoare, de niște apucături de ochi, pentru aceia ce nu sunt în stare a cugetà.

A mărturisì păcatele (faptele) sale altora ca drept condițiune pentru a puteà devenì moral mai perfect, e una din cele mai mari șarlatanii și înșelăciuni ce a putut iscodì popimea creștinească, și aceasta e dovada cea mai eclatantă că popii creștini n'au înțeles niciodată misiunea adevărată a omului acì pe pământ. Fiecare mărturisindu-se, mărturisește, incapacitatea sa morală și intelectuală, de a pricepe și de a cunoaște singur valoarea faptelor sale de a puteà destinge singur binele de rău. Un atare om e deci cu totul tâmpit și n'are conștiință de faptele sale, n'are nici puterea morală de a se puteà îndreptà, deci nici nu știe ce face, acela poate să se mărturisească altuia cât vreà, cu aceea mai bun nu va devenì el, el tot va păcătuì, mai departe, fără nici o jenare, prin urmare pentru un atare om e tot una, de se mărturisește sau nu, mai bun moral nu va devenì el niciodată.

f) Lățirea sectei, luptele și peripețiile ei.

Sectarii proclamară egalitatea și simplicitatea vieței, și ca contrar îndreptățiți și înverșunați al pompei, al formalității, al luxului și al splendoarei, atacară ei cu vehemență mai cu seamă aviditatea, rapacitatea și prepotența popimei. Toate acestea le plăcea mult poporului, care erà jupuit și terorizat de această po-

pime în modul cel mai neomenos şi barbar, şi aceasta a fost cauza principală de ce lumea cugetătoare şi simţitoare ce nu erà încă cu totul orbită şi tâmpită de dogmele şi mofturile popeşti, cătà din răsputeri să afle un alt mod de cugetare (credinţă), o altă mângâiere sufletească mai curată, mai sublimă — precum am văzut în capitolul de mai sus — ca prin un mod de o doctrină mai înaltă, de o instituţiune morală mai serioasă, mai sinceră, mai curată, se află sermana omenime sbuciumată de atâta ticăloşie, de atâta răutate şi perfidie, un alt mod de fericire decât numai aceea promisă de popi, dar niciodată ajunse; de aceea se iviră pretutindene atâtea şi atâtea secte şi confesiuni, de aceea, în special, Paulicianii, Bogumilii se lăţise în un răstimp relativ atât de scurt nu numai preste toată peninsula balcanică, ci precum am văzut mai sus aproape şi preste toată Europa de sud.

Şi fiindcă doctrina paterenă erà o doctrină de tot socialistă, apoi ea nu se potrivià cu tendinţele statului şi a clerului, care rătăcise dejà de mult dela spiritul adevărat al învăţăturei lui Christos, unde amândouă, statul şi biserica creştină, se întreceà una pre alta în autocratism şi în prepotenţă, unde omul zăceà zdrobit de povara apăsărei şi de forţa brutală nimicitoare a tot ce erà nobil şi sublim, unde omul erà omorît şi nimicit şi tot odată prădat şi răpit de toate ce posedà el, sub efigia pompoasă şi rafinată popească: de sfânt, de D-zeu; in majorem dei gloriam". sau sub titlul de „ortodoxie". Din această cauză întrebuinţase atât statul, cât şi biserica mijloacele cele mai severe şi mai perverse în contra acestor heretici, însă lung timp fără de nici un efect pozitiv, şi chiar şi acest efect nu erà al lor, ci al împrejurărilor externe, independente de voia popismului creştinesc, deci ale altor puteri mult mai viguroase.

Se poate zice că toată lumea creştină persecutase şi maltratase pre aceşti sărmani sectari. Impăraţii bizantini, Comnenii, dar mai ales Alexiu, îi urmărise mai rău decât antecesorii săi, sprijinit fiind negreşit totdeauna de prea cinstitul Patriarch din fanar şi de către preasfîntul cler grecesc.

In Macedonia şi în Tracia muntoasă, între munţii Balcan şi Rodope, dar mai ales în Pind, posedau Sectarii români (Paulicianii) locurile cele mai apte şi mai potrivite pentru propaganda lor şi pentru refugiu. Aşà de ex. la poalele muntelui *Perim-dagh*, la fluviul *Strumna*, în nord de oraşul românesc *Seres*, pe muntele Bă-

buna,[1]) și în Meglena [2]). Persecuțiunile teribile îi siliră pre Sectarii români de a-și ținea lung timp deocamdată în secret credința lor.

In decurs de 168 de ani de dominațiune bizantină, luase doctrina sectară Pauliciană un avânt extraordinar [3]). In curând aflară ei intrare și la Greci, cari aflară în evolul de mijloc o deosebită plăcere în contraversele subtile teologice. Toată Tracia și mai ales orașele precum : *Filipopol, Adrianopole, Melnic, Seres,* apoi în Macedonia orașele *Drama, Salonic, Bitolia, Castoria, Scoplje,* etc. erau în secolul al X-lea pline de sectari români (Paulicîani). Dar ei fură în curând persecutați în mod grozav. Prima persecutare [4]) în contra lor fu pornită de către împărăteasa *Teodora* (842—856), după ce dânsa restituise cultul icoanelor. Atuncea fură omorîți preste o sută de mii de Pauliciani, români, fiindcă ei nu voiau să primească credința și doctrinele religioase ale puternicilor zilei și ceremonialul religios impus de conciliul din anul 843. Această persecutare se repeți și supt împăratul Vasilie Macedoneanul (867—886).

Secta Pauliciană numită acuma și Oameni-buni etc., se lăți din ce în ce tot mai mult și înrăurința lor prin toate clasele poporului deveni așà de mare, încât ea părù periculoasă atât pentru biserica creștină, cât și pentru imperiul bizantin, mai ales după cucerirea imperiului bulgar de către Greci în anul 1018, fiindcă Paulicianii romani, nu încetară, a tot ațâțà spiritele în contra domniei lacome și impilatoare a Bizantinelor, și a încercà răscoale asupra lor ca acea dela 1040 sub romanii *Alusian* și *Petru Delcanul,* apoi dela 1078 sub Paulicianul român *Luca* din Filipopol [5]), și sub Dobromir la Mesembria, și dela 1086 în Belotava tot sub un Pau-

1. In nord de Prilip. Aci isvorăște râul Babuna ce se revarsă după mai lungi cotituri în râul Vardar lângă orașul românesc *Veles.*

2. Incă un oraș românesc cu o populațiune farșariotă situat în ost de Bitolia (Monastir).

3. *Račkí* : „Despre Biogumili" și *Sschmidt* Histoire et doctrine de la secte des Catheres ou Albigeois. Paris 1849. Despre Bogumilii Greci, Enthimios Zygradenus editiunea : Gieseler Gottingen. 1842 etc.

4. *Baronnius.* Annales ecclesiae în anul 845 cap. 9—10. Pagius. Critica historiae în anul 845 cap. 4, a. 871, cap. 4—6,

5. *Codrenus* G. Iannis Scylitzer ope, Bonnac 1829 vol. 1, p. 514, 547 vol. 2 p. 528—533. *Jireček* I, Geschichte der Bulgaren Prag. 1876 p. 208—209.

lician român şi tot din Filipopol, carele se căsători apoi cu fata unui principe român din stânga Dunărei.

De aci înainte fură privighiaţi Paulicianii mai de aproape de către Greci prin fel de fel de mijloace şi învinuiţi de o mulţime de crime. Grecii prinseră din ce în ce o urgie tot mai mare asupra lor, până ce, în fine, îşi propuse împăratul *Alexiu Comnenul* (1081-1118:) ca să-i stârpească cu desăvârşire şi ac as a o întrepr n e el ceva înainte de moartea sa [1]). El îi urmărise cu foc şi sabie. Episcopul lor *Vasilie* fu prins şi ars pe rug în Constantinopole în Hipodrom la anul 1111, împreună cu cei 12 apostoli ai săi. Aşà avuse şi secta Pauliciană şi nu numai cea creştină o mulţime de Martiri, Mucenici şi Sfinţi cari murise sub muncele cele mai mari pentru credinţa lor, astfel ca religiunea sectară dacă nu valorează mai mult, dar în orice caz, ea nu stă cu nimic în dărăptul celei creştine.

După arderea capilor primiră mulţi din Pauliciani doctrinele şi credinţa celorlalţi creştini, iar alţii se împrăştiară şi fugiră în toate părţile. Parte din aceştia îşi găsiră adăpost, precum am amintit mai sus şi anume partea cea mai mare în Bosnia, Herzegovina, Dalmaţia şi Croaţia de azi, iar alţii în Bulgaria, Serbia şi pe teritoriul Daciei-Traiane, iar alţii se duseră în ţările apusului, unde îi găsim ca „Catari" „Catharer" curaţi, sau „Ketzer" la Germanii de pe Rin „Patereni" în Italia, sau ca Albigenji (Albigeois) şi Valdensi în Francia, etc. [2]).

In anul 1144 a fost în Constantinopole destituiţi doi episcopi pentrucă erau adepţi ai Paulicianilor şi un călugăr *Nifon*, ce erà foarte venerat de către popor. El fu închis, apoi torturat în modul cel mai barbar. Un an mai înainte condamnase un consiliu bisericesc (popesc) pre călugărul *Constantin Chresomales*, care lărgise dualismul sectar, învăţând că omul are două suflete, unul bun şi altul rău, şi că nimeni nu poate deveni un creştin bun, pe cât timp nu va alungà dela sine sufletul cel rău.

Nu durase lung timp şi în Tracia şi Macedonia se iscase două biserici sectare : una cea mare despre care am amintit dejà mai sus

1. Annae Comnenae Alexiadis libri XV. Bonnac 1829 lib. XV, cap. 8—10. Baronis. Aunales eclesiae 1016 cap. 6 a 1017 fap. 1—7 Pagius : Critica hist. 1007 cp, 1—3, a 0052 cp. 13 etc.

2. Schmidt : Hist. Paulicianorum Kopenhagen 1825. *Lombard* A. Pauliciens Bulgares et Bons-hommes. Geneva 1879. *C. Schmidt* „Kathrer, *Dr. Herzeg* „Waldenser u. Real-Encyp.

cu numele „*Oameni-buni*" boni homines, „bons hommes" după Jireček însă „Babuni" dela muntele Babuna din Macedonia, iar cealaltă se chiemă biserica „*Dargo vetla*. Rački crede că patria acestei biserici sectare din urmă ar fi fost tot în Macedonia, lângă râul Vardar, Golubinski crede însă că dânsa ar fi avut locul ei principal lângă Filipopol (Tracia) Jirečeck susține însă cu putere că toți Bogumilii din Balcani ar fi fost numai bulgari și isvorâți cu toții numai din Bulgaria. Jireček, zăpăcitul istoriograf al Bulgarilor, Jireček sărmanul, e pretutindene exagerat, se vede că așà e firea lui, și în această exagerare își pierde adeseori și cumpătul și mințile, eșofându-se atât de tare pentru drăguții săi Bulgari. Dară numai Rački pare a aveà mai multă dreptate pe când ceilalți doi se află cu totul în eroare pentru că scrierile cele mai multe cari tratează despre doctrina sectară, pentru că aproape toată literatura pauliciană originală, ce o cunoaștem până astăzi, a ieșit precum vom vedeà mai la vale, numai din Macedonia, din părțile orașelor românești ca ; Tesalonia, Meglena, Castoria, Ohrida, Skoplia, Bitolia e c. și e scrise în mare parte numai de către acești sectari Români. Deci amândouă biserici aveau reședința lor în Macedonia, în părțile locuite de Români, de unde se revărsară precum am arătat mai sus Sectarii nu numai preste tot Balcanul, preste țările românești din stânga Dunării și departe în nord până la Rusia, ci și afară preste frontierele Balcanului spre vestul Europei. E probabil deci că din aceste două biserici sectare ce se aflară aproape una de alta, se desvoltase apoi toată doctrina a Paterenilor resp. a Bogumililor din Balcani.

Jireček[1]) crede că doctrina bogumilă a ajuns din Bulgaria în Grecia și de aicea în Italia de jos, ce erà bizantină și de acì mai departe în occidentul Europei. Dar aceasta e cu totul fals — să nu zicem cu totul tendențios numai cu scop de a ridicà rasa slavă (a Bulgarilor) din Balcani, ignorând cu totul, cu intențiune pre Români, — căci precum am văzut mai sus, și precum ne vom încredința încă din cele următoare, așà numitul Bogulimism, în realitate însă Paulicianii sau Paterenii, nu s'au lățit din Bulgaria, ci din Macedonia, de acolo, pe unde a existat primele comunități și primele biserici sectare (pauliciane), apoi nu în Italia de sud a sosit mai întâi Paulicianii (Bogumilii), ci în Italia de nord, unde au

1. Geschichte den Bulgaren Prag. 1876 p. 229 ff.

format ei mai multe Episcopate şi unde căpătară ei numele de Patereni. Un Episcop pateren din nordul Italiei a fost luat parte chiar şi la un conciliu bisericesc din Florenţa, şi pentru că pământul Italiei pe unde se putù susţine sectarii erà *Lombardia,* căci acì erau ei răspândiţi prin oraşe şi asiguraţi sub scutul aristocraţimei de urmăririle teribile ale Papilor.

In anul 1017 apar în Francia primii Pauliciani (Manichei). *Toulouse* devenise locul lor principal. In Cologne (Köln) pe Rin, apar ei în anul 1146 şi în curând îi aflăm şi în Strassburg şi în alte oraşe de pe Rin.

In vest nu se numesc ei mai mult nici Pauliciani, nici Manichei, nici Bogumili, nici „Oameni-buni", etc., ci ei au alte numiri pre cari le-am enumărat dejà mai sus. Iar ei între ei, se numeau pretutindene „oameni-buni", „bons hommes", „boni Christiani"

In secolul al XI şi XII au fost încercat Sectarii adeseori ca să alunge pre Grecii din Balcani, sau cel puţin să le nimicească împărăţia drept răsbunare pentru persecuţiunile de odinioară şi cele întreprinse în contra fraţilor lor de o credinţă. Incursiunile Pecenegilor şi a Cumanilor (Valachilor) în imperiul bizantin se mărea teribil. Această invaziune le erà uşurată prin nemulţumirea generală a poporului balcanic, care afară de ura cea mare ce o avea în contra Grecilor erà nutrită încă şi prin urmărirea teribilă a Sectarilor de către Greci. In anul 1078 când Cumanii (Valachii) prădară imperiul grecesc până la Adrianopole, şi când în internul imperiului se aflà o confusiune nedescriptibilă, insurecţionase *Luca* un Paulician român din Filipopol, poporul din Tracia şi Bulgaria (cari ţări, dar mai ales Tracia, erau pe atuncea în cea mai mare parte române) iar Paulicianul *Dobromir* tot din Tracia, ridicase stindardul răscoalei în *Mesembria.* La început, aşà se zice, fu armata insurgentă de vreo 80000 de sectari români, ce erà neorganizată şi rău înarmată, bătută şi împrăştiată de un corp bizantin cu mult mai mic, însă după opt ani, după ce insurgenţii sectari se exercitară în mânuirea armelor şi în purtarea răsboiului, se aliaseră românii sectari din Moesia (Tracia şi Bulgaria) la anul 1086 cu Românii din stânga Dunării (cu aşà numiţii Cumani ai lui Jireček) şi ocupaseră sub comanda paulicianului român *Luca* cetatea de munte *Bilgata* şi prădară toată Tracia grecească. Sectarii Români împreună cu fraţii lor din stânga Dunării ocupară apoi Silistra (Drestor) şi tot şesul Dunărean (Bulgaria) ce erà supusă bizantinilor.

In anul 1087 înaintase *Teglu-Chan* în unire cu sectarii Români de pe amândouă maluri ale Dunărei cu vreo 80000 de Pecenegi în Tracia şi bătuse toată armata imperială, iar împăratul *Alexiu*, care conduse acea armată, abià îşi scăpase vieaţa (1088) din acel măcel crâncen. Abià în anul 1091 îi succese lui Alexiu, cu mare greutate, de a respinge pre Paulicianii români uniţi cu Cumanii la *Leonion*, la revărsarea apei Mariţa şi de a scăpà în fine imperiul grecesc de pericolul ce ameninţà dejà pe atuncea din partea Sectarilor Români şi Cumani.

La răscoala din anul 1186 a fraţilor *Asan*, *Petru* şi *Ioniţă*, Paulicianii români au dat contigentul principal şi din această cauză favorizaseră fraţii Asan, Petru şi Ioniţă foarte mult doctrina sectară, ba se crede chiar că ei, toţi fraţii Asaneşti ar fi şi aparţinând acestei doctrini, deşi aproape toţi fraţii trăiră lung timp în Constantinopole. Şi tocmai din această cauză, pentrucă ei ştiau prea bine cine sunt Grecii şi cât valorează ei, urau ei pre Greci şi tot ce venià dela Greci, şi desigur că această ură faţă de Greci va fi fost şi una din cauzele principale pentru ce intrase Ioniţă în relaţiuni religioase cu Papa din Roma.

Sub Asan II erà imperiul româno-bulgar plin covârşit de Sectari, iar în anul 1365 dominase ei dejà tot Balcanul dela Vidin şi Dunăre până în sud la Marea-Ionică şi dela Marea-Egeică până la Marea-Neagră. Asaneştii îi lăsară în pace, pentrucă şi ei erau mai mult sau mai puţin adepţii lor, şi pentru că ei înţeleseră prea bine situaţiunea şi spiritul timpului în care se aflau ei, pentrucă atât fraţii Asaneşti, cât şi poporul sectar erau Români şi în acest caz nu le permiteà inima română ca să facă rău poporului său propriu, şi, în fine, pentru că Asaneştii puneau toată baza Domniei lor numai pe aceşti credincioşi sectari români. Numai doi împăraţi posterior cari însă nu erau mai mult din familia Asaneştilor: *Borilă* (1211) şi *Alexandru* (1350—1355) îi urmăriseră pre sectari. In acest timp devenise toată istoria Sectarilor (Bogumilă) cam întunecată, abià dela secolul al XIV încoace istoria Sectarilor începe a deveni mai clară şi mai cunoscută, însă şi aci lipsesc în această privinţă cercetări mai detailate.

Pe la începutul secolului al XIV erà dejà toată Europa de sud dela Pirinei şi dela Ocean până la Bosporus şi Olimp, legată ca cu un lanţ neîntrerupt de colonii Sectare. Milioane, milioane se declarau public şi în secret ca aparţinători doctrinei pauliciane (bo-

gumile). Sectarii de pe şesurile lombardine şi în Francia de sud susţinură o comunicaţiune foarte vie atât întreolaltă cât şi cu coreligionarii lor din Balcani, adică cu cei din Macedonia, vatra şi originea tuturor sectarilor Europei, apoi şi cu cei din Bosnia, Serbia, Bulgaria chiar şi cu cei din stânga Dunărei din Dacia-Traiană. Inainte de ce au fost cucerit Constantinopole de către „cruciaţii" latini şi înainte de ce au fost Constantinopole ocupat de Turci, au existat totdeauna o înţelegere şi o comunicaţiune spirituală şi religioasă secretă şi foarte trează între credincioşii sectari din Orient şi Occeident.

Sub domnia Asaneştilor 'au ajuns Paulicianismul român în Balcani culmea dezvoltărei sale şi întinderea cea mai mare. El erà lăţit dela *Marea-Adriatică* până la *Pantus-Euxinus* cuprinzând precum am arătat mai sus 16 Episcopate heretice şi anume, trei în Francia şapte în Italia de sus şi şase în întreg Balcanul şi anume: Pe lângă cele două Episcopate sectare române mai sus amintite din cetatea Castelului sau Castrov, *Castoria* de astăzi numită şi „Oameni-buni" (Babuni) şi cea din cetatea *Filipopol* din Tracia, se mai aflase şi un alt episcopat român heretic în *Salonic*, un altul în *Janina* (Epirus), unul în *Berat* (Albania), un Episcopat în Ohrida şi un Episcopat ale *ţărilor române de vest* aşà numit „*Episcopàtul Sclavoniei*", care erà la început ridicat pentru teritoriul ce se chiemà odată *România Magna* şi cuprindea ducatele lui *Topia*, *Ducagin*, *Castriota* şi a lui *Balş*, adică ducatul *Zeta*, teritoriul cel mai mare dintre aceste ducate înşirate mai sus, apoi ţările de azi, *Muntenegrul*, *Sutorina*, *Tribunia*, *Gaćko*, *Rača* în sud până la rîul *Drin*, frontiera vecinului Castriota. Acest Episcopat aveà sediul său în ducatul *Zeta* unde domnià în anul 981 un duce cu numele *Ioan*, care a avut grele lupte de purtat cu împăratul bizantin Vasile, II Bulgaroctonul. Ioan, face pace cu Vasile II şi recunoaşte supremaţia bizantină. El îşi lărgise apoi ducatul său preste o parte din Albania de nord şi prin aceea că luase pre fata lui Ştefan ce domnia preste Tribunia, de soţie şi căpătase cu dânsa ca danie şi Tribunia. Urmaşul său *Ştefan* avù din nou lupte cu Bizantini, însă o armată bizantină trimisă în contra lui fu nimicită în munţii Zetei la anul 1040 şi astfel se emancipase Zeta cu totul de sub suveranitatea bizantină. Fiul său erà *Michail* (1030-1084). Iar după moartea acéstuia venise pe tronul Zetei dinastia Balşa, o familie română venită din Albania de nord, teritoriul lui Castriota.

Toţi domnitorii din Zeta erau Pauliciani (Patereni) împreună cu poporul lor. Acest Episcopat heretic luase pe timpul domniei lui *Balş* un avânt deosebit şi se estinse şi asupra ducatului *Hum* (Herzegovina), apoi preste întreaga Bosnie. De aici vine că Jireček amestecă şi confundă, se vede tot numai cu intenţiune extinderea teritorială cu cea ierarchică a Bogumililor, când zice că Bogumilii fiind alungaţi din Serbia, au venit în ducatul *Hum* (Herzegovina), la Nemania, la fratele şi duşmanul de moarte al Marelui-Jupân din Serbia, va să zică Bogumilii lui Jireček auzburat prin aer din Serbia la Hum. Ei, Paterenii lui Jireček inventase deci dejà pe atuncea şi desigur numai de plăcerea cuconului Jireček aeroplanul la care invenţiune se munceşte astăzi atâtea popoare mari civilizate, şi zburară peste Bosnia cu bagage cu tot în Herzegovina, ca apoi abià de aici să vină ei apoi şi în Bosnia. Cine nu vede aici legendele şi poveştile aventurioase iscodite de Jireček sub titlul de istorie? Pe când adevărul e că doctrina Pauliciană mai târziu numită Paterenă şi bogumilă, a sosit în Bosnia din Hum prin mijlocirea ducatului Zeta, adică venită din sudul Balcanului din Macedonia şi nu din Serbia, nici din Bulgaria, precum vreau să ne o arate aceasta cu toată sila cuconul Jireček. Şi *Răčki* tot istoriograf şi el al Slavilor, frate intim în ideie şi fanatism slav cu Jireček. El se ruşinează asemenea de a concede, că acel episcopat erà român, negreşit pentrucă atunci D-lor s'ar contrazice însuş pre sine, şi ar fi în zadar toată munca lor de a arătà lumei, fie măcar şi prin falsificarea istoriei, că Balcanul a fost şi este cu totul slav, şi fiindcă ei nu pot spune direct că acel episcopat a fost bulgar precum le-ar plăceà, deoarece Tracia, Macedonia, Albania întreagă erà pe atuncea preponderant română, ceeace o mărturisesc chiar şi scriitorii Greci : Acropolita, Godenus, Choniates etc., apoi spun ei că acel „*Episcopat heretic a fost de limba greacă*". Dar ce vreà să zică „de limba greacă" când ştim că „*Bogumili de limba greacă*" n'au existat nicăieri, ci numai Manichei cari au fost aduşi de împăratul C. Copronimul în anul 752 din Siria, şi pre cari i-a nimicit apoi împăratul *Al. Comnenul* la anul 1117. Apoi nici un istoriograf nu aminteşte de „*Bogumili greci*" (?) .Aceasta e o curioasă invenţiune istorică făcută de iscusitul Jireček şi o prea joasă ură asupra tot ce e român în Balcani din partea acestor faimoşi şi pretinşi mari istoriografi slavi Jireček, Rački, Jagić, Makusev Cvijić, Gopcevici etc. etc....

Scrierile italianului *Reniero Sachoni*, care erà prin un timp mai lung însuş un învăţător pateren şi părăsise apoi doctrina sectară şi se făcù membru al ordinului Dominican, ba chiar şi Inchisitor ne dau încă desluşiri asupra întinderei grandioase a doctrinei pauliciane române (paterene, bogumile, etc.), pe la începutul secolului XIII. El ne zice aproape tot aceeaşi şi anume: „că dela Marea-Atlantică până la Marea-pontică există 16 Episcopate heretice. Trei din acestea se aflau în Francia, şapte în Italia de nord şi şase preste tot Balcanul".

Afară de aceste Episcopate sectare se mai aflără episcopate sectare şi în *Achaia*, în *Laodicea* din Frigia, în *Ciboasa* în *Manalia* din Armenia, apoi în cetatea *Colosa* din Frigia şi în cetatea *Efes* din Lidia.

In Constantinopole se aflase prin secolul al XIII-lea două comune sectare (pauliciane), una română (Valachă) şi alta latină, „ecclesia paterenă Blachorum et eclesia paterenă latinorum", dintre care cea mai bătrână comună constă din Români indigeni (Valachi), iar cea mai tânără din Longobarzi şi Francezi.[1]). Ultimele urme ale Sectarilor în Balcani adică în Bulgaria, Tracia, Macedonia, Albania, Pind, etc. se pierd abià prin secolul al XVII şi XVIII, când şi ultimii adepţi ale acestor doctrine trecură ca şi cei din Bosnia la Islam.

La început susţineau sectarii că D-zeu şi Satana ar fi de aceeaş putere şi de aceeaş etate. Dar dejà în secolul al X-lea se ridicase în contra acestui dualism absolut, o partidă mai moderată, care nu voià să recunoască pre Satana de o fiinţă dejà dela început (infinit) existentă, ci de un înger decăzut. La diteismul vechiu ţineà cu mare tenacitate biserica sectară din *Castoria* a „*Oamenilor buni*" (Babunilor) eară la Monoteismul moderat, la originea temporală a răului, ţinea biserica sectară a „*Dargobetei*", şi această şişmă se transmise şi asupra celor din Vest. *Nichită*, episcopul comunei sectare din Constantinopole, care ţineà la principiul bisericei sectare a „Oamenilor-buni" din Castoria, luase parte la conciliul sectar din *Saint-Felix de Caraman*, lângă Toulouse şi declarase dualismul absolut, de credinţa cea adevărată. Insă această deciziune nu erà primită pretutindene. In secolul al XIII se ţinuse numai în Occident şi anume numai în biserica din *Toulouse* şi în *Albona* pe lacul Garda, la doctrina despre existenţa eternă a rău-

1. Acropolita I. p. 72.

lui, adică a lui Satana. Toulouse devenise indecomun centrul Albigenzilor (Sectarilor) din Francia de sud.

Precum am amintit mai sus locul de gravitațiune al Bogumilismului din Bosnia în special, și al Sectarilor în general, erà Macedonia. Acì au sosit, aci s'au organizat și de aici s'au lățit Sectarii pretutindene. Acì în Macedonia, erau cele mai însemnate locuri de activitate ale Sectarilor, acì erau orașele și satele pline de sectari. Așà se aflau pe lângă orașul *Prilep*, apoi pe poalele muntelui *Babuna*[1]), în jurul *Meglenei*, unde sub împăratul Emanuil au purtat episcopul *Ilarion* grele lupte cu sectarii români de aici, apoi în jurul *Castoriei*, *Ohridei* a *Bitoliei*, *Veria*, *Strumnița* și *Salonichi*, etc., pretutindene se aflau comune românești pauliciane. De aici s'au lățit doctrina sectară și asupra Serbiei, de aicea merse ea și preste Dunăre pe malul stâng prin țările românești : Banat, Transilvania, Muntenia, Moldova, despre cari sectari amintește Iorga și Hașdău că ar fi existat până în secolul al XVI.

Jireček zice că în Bosnia ar fi venit Sectarii abià pe la începutul secolului al 12-lea și anume mai întâi în ducatul Hum, sub era lui Nemanija Miroslav. Noi nu consimțim cu această părere foarte vagă din cauzele dejà mai sus amintite, tot așà din cauzele arhiologice, deoarece sau descoperit prin cercetările mai nouă ce există prin țară, urme; pietre și morminte de ale sectarilor (bogumili) cari ne arată o existență cu mult mai vechie. Deci timpul venirei Sectarilor în Bosnia indicat de Jireček nu e exact, ci el corespunde cu timpul indicat de noi între secolul al 10-lea și 11-lea, Tot așa nu e exact ca Sectarii ar fi venit din Serbia mai întâi în Hum (Herzegovina) și apoi de aici în Bosnia. Această susținere pe lângă că nu e bazată pe fapte istorice e totdeodată și cu totul nenaturală.

Teritoriile pe unde se aflau cei mai mulți Sectari în Balcani au fost teritoriile populate de Români. Aceasta o mărturisește chiar și însuș Jireček în opul său mai sus citat: Die Geschichte der

---

1. In secolul al XIII se amintește despre un munte „Babun". *Safarik*. Pam. 25 zice: După legendele populare erà acest munte în timpurile cele ma vechi un loc de refugiu al Paulicianilor români, cari erau persecutați de împărații bizantini. (Vezi și *Grigorovici:* Reise im Balkan 139). Eu susțin însă că cuvântul „Babun" întrebuințat de istoriografii Slavi pentru Bogumilii din Macedonia, e numai o derivațiune stricată slavă dela cuvântul românesc *„Oameni buni"* cu care se numeau Sectarii români din Macedonia și Balcani.

Bulgaren" la pag. 209, e o mărturisire, se vede, pe nevrute în favorul nostru. El zice : „venind pe tronul bizantin împăratul *Alexius* (1081—1118), a avut grele lupte de suportat cu poporul nemulţumit din Balcani, care erà atât în contra Grecilor, mai ales din cauza persecuţiunilor Bogumililor, la care biserică aparţ'neà aproape *toată populaţiunea din Pind*". Jireček în șovinismul său slav, zice, că în toată Macedonia, în Pind şi în jos până în Peloponez, chiar şi în jurul Albaniei au fost Slavi, respective bogumili Bulgari. Este însă constatat dejà de toată lumea serioasă, de către toţi istoriografii oneşti, că Pindul (Macedonia, Epirul, Tesalia) şi o parte din Albania, a fost totdeauna, dar mai ales dela năvălirea Avarilor şi a Slavilor încoace, locuit de Români şi nicidecum de Slavi.

Mai departe zice Jireček tot pe aceeaş pagină : că în anul 1086 ridicându-se Bogumilii sub comanda unui Paulician din părţile Macedoniei — dar nu spune că acest Paulician din părţile Macedoniei a fost şi a trebuit să fie un Român — făcuse mare prădăciuni pe teritoriul Traciei, adică în imperiul bizantin, şi că acest conducător luase apoi, mai târziu, fiica unui principe cuman de soţie. Dar sub Cumani au înţeles (confundat) scriitorii vechi adeseori pre Românii din stânga Dunării, va să zică, acest conducător Paulician, din Macedonia, a luat de soţie pre fiica unui principe român din stânga Dunării. Ce puteà să fie acest Paulician din Macedonia altceva decât tot numai un român??

Tot Jireček zice în opul său sus citat la pag. 396, că Bogumilii din sudul Balcanului şi din munţii Pindului au fost încercat adeseori să alunge pre Greci din ţara lor. Dar cine au fost acesti Bogumili (?) din sudul Balcanului și din munţii Pindului onorabilul nostru istoriograf slav nu ne spune. De ce? Din neştiinţă? Nu! Din răutate! căci atunci ar trebuì să amintească despre Români şi aceasta nu stă de loc în scopul istoriei sale pamflet, şi ar slăbi aşà crede D-lui, vaza Bulgarilor. Tot așà zice el la pag. 225, că la răscoala cea mare din anul 1186, făcută prin fraţii Asaneşti (Jireček îi numeşte Asen.) şi aceștia sunt după dânsul neaoşi Bulgari (aus einem alten Bulgarengeschlechte gebürtig aus Tirnova), toată acţiunea răscoalei erà întreprinsă şi susţinută numai de Bogumili. Jireček însă în Fanatismul său panslav, tace și nu ne spune cine au fost aceşti Bogumili? conduși de fraţii Asaneşti? El tace şi acì pentru că el vreà prin aceasta să arate că aceşti Bogumili macedo-

neni au fost neoaşi Bulgari, că Macedonia erà locuită complet numai de Bulgari.

Jireček mai spune în opul său sus citat, că sub împăratul Ioan Asan II tot imperiul bulgar (?) erà plin de Bogumili bulgari (?), şi că în anul 1365 au dominat Bogumilii bulgari tot Balcanul. (Jireček zice indecomun, când e vorba de sectarii din Balcani, că aceștia au fost numai *Bogumili bulgari*) — Dar această enunciaţiune al zăpăcitului istoriograf al Bulgarilor stă în o eclatantă contrazicere cu faptul istorisit tot de el citat, în un alt loc al opului său, că pe la începutul secolului al 14-lea, cam pe la anul 1320, întreprinseră Sectarii (Paulicianii) din Macedonia, Babunii lui Jireček, despre cari ştim că au fost români, o campanie puternică în contra Serbiei. Regele sârbesc *Ştefan Uros III*, trimise pre fiul său, pre posteriórul împărat Duşan cu o armată mare în contra sectarilor (Babuni). Cronica slavă îi aminteşte pre aceşti Bogumili *„necredincioşi"*, *„păgâni"*, *„sălbatici" barbari"* etc., și că Dușan îi bătuse după multe şi grele lupte şi se întoarse ca triumfător mare, înapoi la tatăl său în Serbia. [1]) Ei bine! Dacă aceşti Sectari au fost „Bogumili" tot odată și „Bulgari" cum vine ca ei să fie declaraţi deodată de cronicele slave de „necredincioşi", „păgâni", „sălbateci", „barbari", când Jireček ne spune necontenit că poporul slav din Balcani și mai ales cel bulgar, au covârșit în cultură toate celelalte popoare, şi că el a fost poporul cel mai civilizat din Balcani. Atunci cine spune ne-adevărul? „Cronicele slave", sau cuconul C. Jireček? Adevărul însă e, şi aceasta e evident, că toate aceste „epiteta ornantia" erau adresate poporului român sectar din Macedonia şi nu Slavilor.

Sub domnia foarte tolerantă a împăraţilor Romăno-Bulgari din familia Asaneştilor, Sectarii români s'au fost îmmulţit foarte tare, ceeace dovedeşte şi campania mai sus amintită întreprinsă în contra Sârbilor. Dar sub posteriorii împăraţi Romano-Bulgari din seminţia bulgaro-slavă, precum sub Boris şi Alexandru 1365—1385, apoi sub împăraţii bizantini, Sectarii românii au fost amar prigoniţi. Aceasta e încă o dovadă pentru rományitatea Sectarilor din Macedonia totdeodată şi pentru românitatea împăraţilor Romano-Bulgari din familia Asaneştilor.

1) Vezi o veche notiţă din anul 1329, în descrierile de călătorie prin Macedonia şi Serbia amintită de profesorul moscovit *Grigorović*.

In secolul al XIII trecuse această doctrină şi preste Save, [1] Una în Slavonia, Sirmia, de aici desigur şi în Ungaria chiar şi în Moravia şi Bohemia apăruse sporadic această doctrină, dar nu se ştie precis din care parte a sosit ea acì, din Sud din Balcani (Macedonia), ori din Nord din ţările Rinului [2]).

Cumcă secta Pauliciană a trecut de cu timpuriu şi preste Dunăre în Dacia-Traiană, şi că acì a fost ea odinioară foarte răspândită, se poate cunoaşte şi deacolo, că şi la Românii din părţile acestea se găsesc, precum vom vedeà mai la vale, multe urme de o veneraţiune deosebită pentru Apostolul Paul, aşà şi pentru învăţăturile Sectarilor Paulicianı. Aceasta ne-o spune Sasul *George Reichersdorf*, [3]), care a fost de două ori în Moldova ca trimis al regelui Ungariei *Ferdinand* (1526—1564), că Românii din Moldova se cred a fi fost păstrat neatinse învăţăturile apostolului Paul. Tot aceasta o afirmă şi Archiepiscopul *Ioan* din Oradia-Mare (Ioannes archiepiscopus Lundensis) într'o scrisoare adresată de acolo într'a 6 Septemvrie 1536 regelui ungur Ferdinand, unde zice, că domnul Moldovei *Petru Rareş* (1527—1538 şi 1541—1546) este creştin de legea grecească sau a sfântului Paul [4] şi un Archiepiscop trebuià să ştie, ce va să zică „creştin de legea sfântului Paul". Un istoric transilvănean ne asigură că încă pe la anul 1699 au existat în Ardeal Români cari ţineau pre apostolul Paul mai pre sus decât toţi Sfinţii [5]).

In Macedonia se putù înmulţi această sectă Pauliană cu atâta mai uşor deoarece această provincie erà indecomun un Eldorado al Apostolilor tuturor popoarelor şi ale tuturor învăţăturilor filozofice-religioase. Atât poporul, cât şi domnitorii româno-bulgari erau mai toleranţi faţă de toate credinţele şi doctrinele religioase.

---

1. *Palačkl* Ueber die Beziehunhen und Verhältnissen der Weldenser zu den chemaligen Sekten in Böhmen, Prag 1869 *Brandl* in Cäs. matice moravske I. 2.

2. *Thomas.* Archidiaconi Historiae salonitanae cap. 29 S. 33 q.

3. *Rèichèrsdorf* Chronografia Moldaviae, Vindobonae 1541 Gens sito Moldaviae Sancti Panli, ut ipse volunt religionem hoctenus iam inde ab initio non suma veneratione et pietate colnit.

4. Cristianus est. sed fides graecae sive sancti Panli; in Monumenta Hungariae historică Diplomaţaria t. I. Pest. 1867. p. 368. Archiva Societăţii ştiinţifice şi literare de A. D. Xenopol anul IX p. 119. Papinian Ilarion: Tesaur de monumente istorice I. 3. Bucureşti 1864. p. 137.

5. *Illoe*: Ortus ex progressus variarum in Dacia gentium et religionum Clandiopole 1767 p. 15.

Chiar şi membrii din familiile domnitoare erau parte singuri Sectari (Pauliciani), parte favorizau aceste secte. Aşà trecuse şi regele româno-bulgar Simion (893—927) cu toată familia sa la secta pauliciană.

Referinţele Bosniei faţă de coroana Ungară s'au mai fost clarificat niţel dela suirea pe tronnul unguresc al regelui Bela II. Bosnia căutase şi aflase în această relaţiune, scut contra năzuinţelor expansive ale Bizantinilor a Serbilor şi ale Raguzanilor, pentru aceea dădeau ei (Paterenii) adeseori ajutor regelui Ungariei în răsboaiele ce aveau ei de a le purtà. Abstragând luptele interne ale Ungariei, certele şi controversele pentru tron, ce se iscase adeseori în aceste două ţări, relaţiunile prietenoase între aceste două ţări la început nu erau conturbate prin nimic, şi izvoarele istorice cele mai vechi nu ne istorisesc de nici o zguduire între aceste două state ce se născură se poate zice odată în acelaş timp, şi sub aceleaşi condiţiuni, adică fiecare străin pe un pământ străin între străini.

Insă în curând a urmat un period foarte sever pentru tânărul stat bosniac. Pe când regii Ungariei nu se amestecară până acì în afacerile interne religioase ale Bosniei, deoarece prima religiune creştină a poporului maghiar erà cea ortodoxă, şi deci la început cu mult mai tolerantă decât cea latină, se iviră în scurt, după regele Ştefan cel Sfînt, catolici fanatici, precum erà însuş regele sfînt *Ştefan*, apoi regi ca *Bela III*, *Emerich*, *Andrei II*, etc. Aceştia îmboldiţi fiind parte de feluritele promisiuni vage papale, parte conduşi de credinţa şi de închipuirea lor oarbă, că prin acest fanatism, vor binemerità mai mult dela Dumnezeul lor, şi se vor suì cu mâini şi picioare în cer, căpătând o ierarchie mai înaltă în împărăţia cerească, se făcură slugă la dârloagă, instrumentele cele mai detestabile ale intereselor egoistice papale, adică aderenţii cei mai înfocaţi ai papismului.

Pe scaunul Episcopesc din Roma, urmară însă după olaltă prin un timp destul de lung şi destul de nenorocit, pentru omenime, pentru Europa întreagă, un şir de episcopi, cari erau înfumuraţi de o vanitate criminală nemai pomenită, şi înebuniţi (apucaţi) de o ideie nebună, dar totdeodată de tot arogantă de a dominà lumea întreagă, nişte idei izvorîte din capete seci, nebune, din inime răutăcioase, putregăite, din simţiminte corupte enervate, dela nişte stomahuri cărora nu le e destul în nesaţul lor, pâinea de toate zilele, ci râvneşte din răsputeri la avutul altuia,

necruţând, spre a-şi ajunge acest scop, nici un mijloc, fie el cât de mişelesc, cât de barbar, nerespectând nici o demnitate omenească nici o lege dumnezeiască zidită în inima omului, făţărind însă pretutindene sfinţenie, sublimitate, blândeţe, moralitate — tot aşà precum o face astăzi prea ticălosul şi prea prăpăditul patriarch grecesc din Fanar, în urmărirea tendinţelor sale prea ticăloase, adică politice-naţionale-greceşti în Macedonia, făcându-se chiar singur călăul şi urzitorul intelectual al omorurilor, hoţiilor, şi ale măcelurilor făcute în numele credinţei ortodoxe şi a biscricii adevărate a lui Christos, între Români, pentrucă aceştia nu vreau să se facă Greci, ci vreau să rămână Români. Precum zic, episcopii, ca *Inocenţiu III*, *Honorius*, *Gregore IX*, etc., tot fiinţe ale căror fapte erau grozav de barbare, ce aduse numai foc şi sabie, numai blestem şi urgie, numai pieire, şi nimicire preste sărmana omenire îmbătată şi înebunită (prostită) de atâta credinţă papală, de atâta înşelăciune catolică, şi toate acestea sub deviza perfidă papal-jezuită „in majorem dei gloriam".

Acuma începuse persecuţiunea pe o treaptă nemai pomenită şi o goană sălbatecă îngrozitoare în contra Paterenilor. Acuma începuse a se desfăşurà o epocă lungă, lungă, şi amară de lupte, de suferinţe, de munci teribile, de răsboaie religioase, întrerupte numai doar de unele momente foarte scurte de repaos şi de linişte, cari furtuni religoiase se sfârşise abià, cu învingerea totală a Creştinismului din Balcani de către Islamism, ajutat fiind la aceasta prin însuş creştinismul intolerant sau mai bine zis prin popimea de tot coruptă, destrăbălată, de tot decăzută a creştinismului, şi din această cauză, ca urmare naturală prin concursul puternic al Paterenilor, adică cu trecerea acestora în mase compacte, la legea musleminä. Iar răsbunarea sosise în curând şi destul de simţit deoarece, creştinismul atât cel oriental cât şi cel apusean, pierduse din mână, Balcanul întreg şi cu el şi tot avantajiul imens material, după care au umblat popimea necontenit besmetic de cap; plus că aceste omoruri şi nimiciri sfinte, religioase au reţinut omenirea prin secole întregi în ignoranţă, în prostie, în intuneric, au reţinut-o pe loc dela morală, dela ţinta ei măreaţă, adevărat dumnezeiască,... dela înaintare, dela progres. Dar nu numai papii şi preacinstiţii Patriarchi greci din Fanar pierduse pre creştinii lor (oile lor mulgătoare), ci şi regii Ungariei pierdură mult, pier-

dură chiar independența lor, drept răsplată (Nemisis) pentru cruciadele făcute în contra Paterenilor în Bosnia și Herzegovina.

La început tot poporul slav din aceste părți aparținea ritului latin, adoptat dela Românii autochtoni, și abià mai târziu după încreștinarea Bulgarilor, precum am amintit mai sus, primiră ei prin influiența acestora respective a discipulilor lui Chiril și Metod, refugiați din Moravia, și biserica slavonă și limba bulgaro-slavonă în biserică. Acestea a fost și cauza pentru ce episcopii din Roma (Papa) se interesase necontenit de creștinii din Balcani, și deci voiră să ție pre aceștia sub ierarchia sa. Deoarece Roma erà cetatea vechie și capitala lumei antice, de aci începură și episcopii din Roma a visà după o împărăție preste întreaga lume, și începură a aveà aceeaș aspirațiune după dominațiunea lumei, și ei o urmăriră aceasta fără scrupul. Papa trimiteà în aceste părți necontenit misionari, cari lucrau din toate puterile pentru biserica din Roma și aceștia necesitară aceste țări din vestul Balcanului prin felurite tertipuri și mijloace de a recunoaște supremația papală, pe când cei mai spre sud și ost se țineau de supremația patriarhală. Așà se făcuse de cu timpuriu, de către Roma, prin influiența fatală a Romei, și a diferitelor confesiuni, dezbinarea Slavilor și mai ales aci în Bosnia și Herzegovina. Așà deveniră, din una și aceeaș rasă slavonă, din unul și acelaș popor cu aceeași limbă, cu aceleași deprinderi originale cu aceleași obiceiuri, prin dezbinarea confesională, două popoare slave și anume Croații [1]) și Sârbii.

Această deosebire de confesiune aduse după sine și luptele crâncene religioase între popoarele ce erau rude și neamuri între sine, au adus după sine multă nenorocire preste întreaga Europa, mai ales aci în peninsula balcanică. Dar aceste lupte purcese mai mult din principi. egoistice ale popilor în veci nesățioși după glorie și mărire, după avere și putere, pretinzând fiecare rit pentru sine exclusiv o dominațiune absolută preste omenirea proastă, îmbecilă și inertă ce umblà besmetecă de cap, îmbătată fiind de atâta sfințenie popească al fiecărui rit în felul său. Fiecare rit căuta de a-și trage numai pentru sine foloasele colosale imense ce le aducea cu

1. Croații se derivă, după susținerea istoriografilor Croați dela un pretins *Hrabat*, (și de acolo numirea de Croat), ce ar fi locuind înainte de venirea lor în Balcani în părțile nordice ale Carpaților, adică în Galiția vestică de astăzi.

sine pe atuncea, ce le aduce şi astăzi o atare dominaţiune popească, clerului din amândouă biserici. Intortochiarea şi mutilarea învăţăturei lui Christos în scopul lor egoistic, aroganţa şi rafinismul clerului din amândouă părţi, dar mai ales al celui catolic, în frunte cu Papa cel atot Sfânt, atâtea şi atâtea perversităţi şi corupţiuni au fost cauza ivirei atâtor secte religioase. Aşà se ivì, precum am văzut mai sus între altele şi doctrina Paterenilor, ce se consolidase în o sectă puternică. Şi aceasta erà o necesitate etic-morală, precum e astăzi de tot necesară ivirea atâtor idei şi principii moral-filozofice, moral-etice, cari combat cu mare temeiu şi cu mare succes întortochiăturile dogmatice-morale-popeşti ale religiunilor de astăzi, o necesitate, etic-morală al timpului de azi moralmente foarte decăzut, de tot depravat de atâta doctrină şi sfinţenie ortodoxă popească, ca o urmare naturală a unei doctrine predată într'un mod ce nu corespunde mai mult timpului de azi, a unei doctrine ce nu mulţumeşte mai mult pre nimene.

Deci, cu cât mai mult se simţeau Paterenii apăsaţi şi împiedicaţi în libertatea lor, în executarea liberă a credinţei a doctrinei lor, atât pe timpul primului şi al doilea imperiu Româno-Bulgar, cât şi de statele cele nouă ce începeau a se ridicà şi a se consolidà sub numirea de Serbia, Croaţia, Ungaria, etc., cu atâta mai mult se consolidară ei, şi se uniră la un loc spre apărarea comună, în familie, în triburi, în ţinuturi şi se retraseră prin munţi, fortăreţele naturale ale Bosniei şi ale Herzegovinei, păstrându-şi acì atât libertatea lor individual-naţională, cât şi a cultului lor. Acì în aceste cercuri se simţeau ei, dejà din cauza referinţelor primitive, mai familiari, mai siguri, aci putură ei din cauza datinelor, din cauza doctrinei şi firei lor, ce predomina vieaţa lor, cu atât mai uşor propaga doctrina lor. E deci explicabil de ce statele vecine cuceritoare aflară acì la acest popor o resiztenţă atât de puternică şi atât de înfocată. Rezistenţa politică, stăruinţa înverşunată a cnezilor a, jupânilor şi ale singuraticilor triburi după libertate, erà pusă ca bază pe primul plan şi ca condiţiune pentru existenţa lor etnică-religioasă. Această rezistenţă dublă politică şi religioasă a unui întreg popor, unit la un loc şi jalus de libertatea sa, formase *statul bosniac*, iar punctul de consolidare erà întregul teritoriu al fluviului Bosna.

Banul Kolin erà predestinat de soarte ca el să introducă in.

Bosnia o rară doctrină religioasă ca religiune de stat, ceeace la costat lupte grele şi o mare precauţiune.

Din acuza aşà numitului „rege” de Deoclea, Vulcan, la Papa Inocenţiu III în contra credinţei heretice bosniace, ştim noi, că Banul Kolin stăteà în rudenie mai de aproape cu familia Marelui Jupan din Serbia. Sora lui Kolin erà soţia ducelui *Miroslav de Zahum*, fratele lui *Ştefan Nemania*. După moartea lui Miroslav se retrase văduva la fratele ei Kolin, îi aduse toată ereditatea ei din Zahum şi cu aceasta totdeodată şi înclinaţiunea ei pentru Paterenism. Ea îl întărì pre fratele ei, în convingerea lui, că pe lângă un stat independent pre care voì el să-l creieze, erà de lipsă ca ţara şi poporu să aibă şi o credinţă, o religiune proprie independentă. Pe altă parte se sileà Banul Kolin din răsputeri să se emancipeze cu totul de sub influenţa regilor din Ungaria, şi pentru ca să deştepte conştiinţa de sine şi demnitatea naţională în poporul său, introduse el doctrina bogumilă ca religiunea ţării sale. Papa Inocenţiu III se ridicase însă în contra lui, şi îl predase din cauza favorizării, unei doctrine heretice, jurisdicţiunei penale a regelui Emerich din Ungaria.

Insă dejà înainte de acuzarea lui Vulcan luase Bela III anteriorul rege al Ungariei, ca pion al religiunei şi al bisericii catolice, măsuri contra Paterenilor bosniaci, şi îl trase pre Banul Kolin la răspundere. Banul se scoase din această afacere, răspunzând regelui, că curia romană n'are nimic ce obiectă în contra doctrinei Paterenilor, de oarece el n'o cunoaşte. După ce aduse însă Vulcan acuza sa public înaintea Papei în 1199, că în Bosnia în o ţară care e supusă regelui Ungariei, herezia face progrese imense şi că singur Banul Kolin cu soţia sa, cu soră-sa, văduva după Miroslav, ducele de Zahum, cu celelalte rude ale sale, şi cu mai mulţi de 40.000 de creştini au trecut la doctrina heretică se decise Papa să nimicească pe Patereni cu toate mijloacele ce-i stă la mână, şi dacă nu ar ajută admonierele atunci fie şi prin întreprinderea unei cruciade. Inocenţiu se adresase deci direct către Emerich, regele Ungariei, pre care îl observă el de suveran al Bosniei, îl admoniase să ţie în respect puterea sa dominatoare şi îl rugă, să admonieze pre Banul Kolin, ca se abzică dela doctrina paterenă şi să n'o sprijinească, din contra să-i expulzeze din ţară pre toţi Paterenii şi să le confisce toate averile lor. Şi dacă ar rămâneà admonierele sale fără de efect, atunci să intre el cu o armată în ţară, să detroneze pre Banul

Kolin şi să confişte el singur averile tuturor Paterenilor pentru că părăsirea legii catolice erà declarată de o crimă contra stat ş biserică, şi să-i alunge pre toţi din imperiul său. Aceasta s'o facă el, ca să simţească Banul puterea sa, dacă el nu se va lăsà înduplecat şi nu va păşì pe căi adevărate (?) (papale ? Aut.).

Aceasta n'a fost nimic alta decât un apel pentru o cruciadă pre care o voì Papa să iniţieze în contra Paterenilor din Bosnia. Pentru noi e de însemnătate şi acea împrejurare că din epistola Papei către rege mai aflăm noi, că Archiepiscopul din Spalato a fost alungat o mulţime de Patereni din Trau şi Spalato (Dalmaţia), pre cari Banul Kolin nu numai că-i primise şi le dădù azil, ci îi sprijinise public şi îi stimase mai mult decât pre catolicii adevăraţi.

Kolin se aflase acuma în o mare dilemă (strâmtoare), între Scila şi Charibde, pentru că acuma îl ameninţase pericolul atât din partea curiei romane, cât şi din partea regelui Ungariei, care erà deja angajat în afacerile sârbeşti şi aşteptase numai o ocaziune binevenită spre aşi întărì poziţiunea sa preste Bosnia. Emerich provocase deci pre Kolin ca să se rectifice, şi ceruse dela el, conform ordinaţiunei papei, ca să confişte averile tuturor Paterenilor şi să-i alunge din ţară. Banul se dezvinuì, că el nu i-a taxat pre Patereni de heretici, ci de buni catolici. Insă, în fine, el promite că va trimite pre vreo câţiva din ei la Roma, ca să deà Papei desluşiri necesare asupra credinţei lor. E apoi treaba Papei ca să-i întărească în cele bune, sau ca să-i întoarcă dela rău, pentrucă ei ar fi gata şi cu totul decişi de a se ţineà de doctrinele bisericei romane.

In anul 1202 trimise el în adevăr vre-o câţiva Patereni cu archiepiscopul şi cu archidiaconul din Raguza la Roma. Şi ca să devie el şi mai plăcut lui Papa, ceruse el totodată ca să-i trimită pre un bărbat vrednic la Bosnia, care ar aveà să cerceteze şi să ispitească pre poporul său şi să reguleze afacerile bisericeşti în Bosnia. In acest mod paralizase Banul toată bănuiala adusă asupra sa, că el ar fi părăsit credinţa creştină ; în detrimentul regelui Ungariei, şi îi luase lui astfel toată cauza de a se amestecà în afacerile ţării sale.

Inocenţiu III primise cu mare plăcere propunerea Banului, designase pre *Bernhard Archiepiscopul din Spalato* şi pre capelanul aulic *Ioan*, ca delegaţi ai curiei romane la Bosnia. Papa le dăduse la amândoi informaţiuni cum au ei să proceadă. Ei au să se informeze exact despre credinţa şi ţinuta Banului Kolin. Aceeace vor

afla ei de bine, aceea pot ei să confirme după canoanele bisericeşti, aceea însă ce contrazice doctrinei adevărate, aceea se caute şi să aducă iar la calea adevărată. In contra celor renitenţi se întrebuinţeze însă aceleaşi mijloace aspre care se întrebuinţează contra hereticilor.

Se pare că Archiepiscopul de Spalato predase toată cercetarea, capelanului aulic, deoarece în scriptele din urmă provine amintit în această afacere numai capelanul aulic. Acesta luase afacerea cu totul serios. El conchiemă la 8 Aprilie 1203 pre toţi capii Paterenilor la o adunare în Bjelopolji. La această adunare luaseră parte afară de delegatul papal şi Banul Kolin, Archidiaconul de Raguza. Aceştia delegaţi renunţară în numele consoţilor săi la doctrina lor de până acuma şi se obligară că vor observà deacuma înainte ceremoniile bisericei romano-catolice.

Declaraţia lor care conţine în sine multe date interesante asupra principiilor sectei, sună în traducerea românească astfel : „Noi capii (priores) acelor oameni pe cari i-am observat până acuma ca deosebit privilegiaţi pentru a puteà purtà numele de creştin pe teritoriul Bosniei, jurăm înaintea lui Dumnezeu, în prezenţa D-lor *Ioan de Casamara*, capelanul Papei şi a bisericei romane, care e trimis spre acest scop la Bosnia, înaintea patronului nostru, Banului Kolin, Domnul Bosniei şi înaintea tuturor cari aparţin asociaţiunei noastre frăţeşti că noi vrem să ţinem toate instituţiunile şi ordinaţiunile bisericei romane, atât în vieaţă cât şi în purtarea noastră, că vom ascultà de ele şi vom trăì după preceptele lor; şi ne obligăm în numele comiţiilor noştri şi punem chezăşie toată averea şi posesiunile noastre, dacă vom cădeà iar, cândva în păcatul heresiei. Mai întâi ne lepădăm de heresia de care suntem acusaţi şi recunoaştem biserica română de maica noastră, de capul întregei unităţi creştine. In toate locurile noastre unde se află monastiri (fratrum conventes) vom face oratorie (case de rugăciuni) în care ne vom adunà noaptea public, spre a face serviciul bisericesc de dimineaţă, eară peste zi vom observà orele de rugăciune. In toate bisericile vom face altare şi cruci, şi vom cetì acolo din cărţile Testamentului nou şi vechiu, precum o face biserica romană. In toate comunele noastre vom ţineà preoţi, cari vor cetì mise (leturghie) măcar în zile de sărbătoare, ne vom mărturisì după ritul bisericesc. Pe lângă case de rugăciuni se vor aflà şi cimitire unde vor fi îngropaţi fraţii noştrii şi cei noi veniţi între noi,

dacă din întâmplare vor muri acolo. Măcar de şapte ori pe an vom primi din mâna preotului trupul D-lui şi anume de Crăciun, de Paşti, Duminica-Mare, Sfântul Petru, Sf. Ilie, Sf-ta Maria-Mare, şi cea Mică, şi la 1 Noemvrie de ziua tuturor sfinţilor. Afară de aceea vom ţineà posturile de preste an prescris de biserică. Femeile cari aparţin asociaţiunei noastre vor trăi strict separate de bărbaţi, atât despărţiturile de dormit cât, şi de mâncare, nici unui frate nu-i va fi permis să vorbească cu o femeie între patru ochi, ca să nu fie suspect. Indecomun noi nu vom primi nici bărbaţi însuraţi nici femei măritate, în congregaţiunea noastră, afară doară că amândoi sunt convertiţi şi se vor obligà cu învoirea reciprocă de a purtà o vieaţă fără prihană. Noi voim să ţinem zilele de sărbători orânduite de Sfinţii Părinţi. Pentru viitor nu vom primi în societatea noastră pre nici unul, despre care se ştie cu siguranţă că e un Manicheu sau un heretic. Aşà precum ne deosebim noi de ceilalţi prin vieaţă şi purtarea noastră, tot aşà voim să ne deosebim prin îmbrăcămintea noastră, care n'are să fie prea bătătoare la ochi, ci încheiată până la glesne. Indecomun noi ne vom numi şi deacuma înainte ca şi până acuma nu creştini ci fraţi, ca prin acest nume să nu se facă o nedreptate altor creştini. Dacă moare cel mai bătrân dintre noi (magister), vor alege deacuma înainte priorii în coînţelegere cu fraţii pioşi pre *un prelat*, care va fi confirmat de către papa. Dacă curia romană ar voi ceva să adaoge sau să elimineze, vom concede aceasta cu toată supunerea. Şi ca să aibă toate acestea exprimate de mai sus o constantă legalitate şi valoare, confirmăm toate cu propria noastră subscriere".

De remarcat e, că nicăieri în acest jurământ nu se află vorba că Banul Kolin ar fi abzis dela heresie, ci el e amintit numai ca patronul şi apărătorul Paterenilor. Se vede că el a fost foarte circumspect şi că au ştiut a scuti cu mare tact şi iscusinţă cauza atât de periclitată a Paterenilor. Legatul papal l-a fost lăsat desigur deaceea în pace pentrucă el i-a stat la toate în ajutor şi va fi luat desigur toată chezăşia pentru executarea lor.

După ce finise Ioan afacerile sale în Bosnia, luase el pre doi din reprezentanţii Paterenilor cu sine şi se duse la Emerich regele Ungariei (ad Christianissimum Regnum), spre a-l convinge şi pre el despre rezultatele sale mari. Insă acest rezultat a fost cu totul efemer, numai în aparenţă.

La 30 April comunicase el aceasta consiliului regal din Buda (la

insula „Regio", astăzi „Margareta"). La această convenire luară parte dignitarii clerului și al statului. Cei doi reprezentanți ai Paterenilor jurară înaintea acestei adunări că vor abzice credinței lor de până acuma, și că vor ținea atât la jurământul lor făcut, cât și la ordinațiunile bisericei romano-catolice. Regele confirmase singur jurământul lor dat în scris, cu sigilul său și-l predase actul sigilat fiului Banului Kolin, care venise la Buda ca suplinitor al tatăne-său, și'l admoniase, că atât el cât și tatăl său să ție strict promisiunile făcute. Fiul lui Kolin trebuià să se oblige atât în numele său, cât și în numele tatăne-său că va plătì 1000 de mărci în argint pedeapsă, dacă vor suferì ei pe heretici în țara lor. Papa Inocențiu III dispuse deja în 1200, că protejatorul heresiei să fie pedepsit cu o penală în bani, ce nare să fie mai mică decât a patra parte din toată averea sa. Afară de aceea să piardă domnitorul dreptul său la tron dacă în decurs de un an nu ar fi dat el satisfacție bisericei.

Legatul papal referase apoi la Roma asupra rezultatului său dobândit în Bosnia, și anunțase totodată moartea lui Dănilă, a unicului episcop al Bosniei, și făcù propunerea ca să trimită la Bosnia pre un episcop latin, pentrucă un atare va fi mai de încredere decât un autochton, apoi propuse Ioan ca să se mai creieze încă alte trei episcopate în Bosnia.

De remarcat e, că legatul papal numește dejà pe atuncea Bosnia „regnum" regat. Aceasta îl decise desigur *conștiința puternică națională*, și conștiința de sine, profundă, pre care a aflat-o el în țară, atât de bine dezvoltată, și starea atât de înfloritoare a țării sub dominațiunea Banului Kolin.

Nu e de admirat ca aceste demersuri față de Patereni s'a fost luat tocmai acuma pe timpul Banului Kolin, dacă judecăm că în Occident s'au fost întreprins chiar cruciade contra hereticilor. Pe cât timp au trăit Inocențiu se purtară Paterenii liniștiți și tăcuți. Abià ce închise el ochii intrară ei pe loc în acțiune. Urmașul lui Inocențiu *Honorius III* provocase națiunea ungară, clerul și pre regele ca să întreprindă o cruciadă în contra Paterenilor. Silința lui a fost însă de tot zadarnică, deși erà el sprijinit în această privință de către regele Serbiei, Ștefan Nemania, pentru că Paterenii deveniseră dejà prea tari. In Bosnia existau pe atunci 3 religiuni: cea româno-catolică, ortodoxă-orientală și cea Paterenă, însă cea din urmă erà până la invaziunea otomană religiunea principală

a ţării, şi fu înlocuită abià prin cea islamă când regatul bosniac picase cu totul sub dominaţiunea otomană în anul 1463.

Astfel ştiù Banul Kolin a-şi păstrà, faţă de atâţia duşmani aprigi ce-l încunjurară din toate părţile (la vest Papa, la nord regele Ungariei, la ost regele Serbiei Ştefan Nemania, la sud împăratul Române-bulgar Ioniţă), intact atât ţara cât şi legea ţării sale, ba mai mult încă, sub dominaţiunea sa binecuvântată înflorise ţara, iar doctrina Paterenă se întărise mereu şi devenise o putere de care avuse dejà respect şi Papa Honorius. Domnia Banului Kolin era una din cea mai bună domnie de preste tot timpul cât a existat Bosnia ca stat naţional independent.

Incetul pe tăcut, fără ştirea Papei, fără ştirea regelui Emerich se lăţise secta Paterenă în un mod extraordinar. Ea luase în asalt toată populaţiunea ţării, ba şi populaţiunea altor ţări învecinate. Dar nu numai poporul, ci şi întreaga aristocraţime a ţării împreună cu Banul Kolin, precum am văzut mai sus, chiar şi domnitorii şi regii posteriori, îmbrăţişară această doctrină şi deveniră cu toţii Patereni. Dejà căsătoria Banului Kolin cu sora lui Ştefan Nemania Regele Serbiei, cunoscutul partizan al religiunei nouă erà suspectă. Dar când se opuse el ordinaţiunilor episcopului din Spalato, şi când dăduse el şi emise şi ordinaţiuni în contra clerului catolic din ţară, atunci apăruse părtinirea sa la legea heretică cu totul pe faţă. Prin trecerea sa pe faţă la legea paterenă trecuse nu numai populaţiunea ţării, dar şi o parte foarte mare din clerul ţării cu totul discret la Patereni în frunte cu *Dionisius* Episcopul Bosniei.

Deşi Papa Inocenţiu III păşì cu mare energie în contra Paterenilor şi întrebuinţase toate mijloacele cele mai severe dacă nu spre a nimicì, dar cel puţin spre a împiedicà lăţirea lor, totuş toată strădania sa erà zadarnică, dizpoziţiunile lui nu ajutară nimica. Papa cunoscând situaţiunea politică de supunere în care se aflà Banul Kolin faţă de regele Ungariei, ameninţase pre regele Emerich cu anatema bisericească, dacă el nu va stărui ca să ducă pre domnitorul Bosniei înapoi la legea catolică, iar zăpăcitul rege n'avù alta ce face decât să'l sfătuiască, precum am văzut mai sus, pre Banului Kolin, ca să meargă la Roma şi să se justifice înaintea Papei. Banul argumentase însă Romei coram publico, că el e tot catolic. Care confesiune era a lui cea adevărată, aceasta e greu de constatat, căci el erà după împrejurări, şi după cum erà trebuinţa

țării când pateren, când catolic. Lucrul cert însă erà, că el nu părăsise niciodată pre Patereni săi, nici legea lor pre care o declarase el de legea țării. El o aflase din contra de necesară țării sale, din cauza că dânsa devenise dejà legea națională. El o lățise după putință și cautase să o împământenească cu atât mai mult, pentrucă el voia să creeze pe baza unei religiuni *naționale, independente,* o partidă națională puternică în țară, el voià indecomun se formeze un popor aparte pentru sine liber și independent, un popor cu propria sa limbă, cu propria sa lege, cu propriile sale datine, și obiceiuri ca astfel întărindu-se în ei *conștiința de sine, conștiința națională,* să fie mai puternice, care se poată mai bine rezistà atacurilor ce soseau neîncetat din afară, și căutau să cucerească țara și poporul.

Pe altă parte, îl siliră însă, încă slab fiind, relațiunile ce le avea cu papa și cu regele Ungariei, ca să fie circumspect și să proteieze încâtva măcar pentru ochii lumei biserica catolică. Această trăgănire cât și favorul său față de Patereni silì pe regele Emerich în anul 1200, de a-i ordonà Banului Kolin, sub pedeapsă în bani, de a se declarà în mod pozitiv de aparține ale legii paterene sau nu.

Banul Kolin aveà teamă de mania papei și a regelui Ungariei și de aceea se supuse pro forma ordinațiunilor amândurora. Spre a-îl ținea durabil în legea catolică puse Papa pre Banul Kolin sub supremația hierarhică a Archiepiscopului din Kalosza, adică sub hierarchia regatului unguresc.

Insă Paterenii erau pe atunci dejà prea puternici, încât că ei să fi suferit această înjosire, ci ca să scape pre Banul Kolin și pre magnații țării cari au fost siliți cu toții să primească o hierarchie a unei biserici străine, apucase ei după moartea Papei Inocențiu III și a regelui Emerich, armele, și sprijiniți de către aristocrația țării ucise o mare mulțime de popii catolici, și băgaseră o spaimă cumplită în Papa Honorius și în partizani lui, arse și distruseră reședința episcopului catolic și biserica lui din *Krešcvo.* Provinciile megieșe din Bosnia urmaseră toate acestui exemplu dat de Banul Kolin, și mai ales orașul Spalato se răzbunase în mod îngrozitor în contra clerului catolic. Poporul din împrejurimea Spalato, înconjurase orașul, îl supuse și intrase cu triumf în lăunrtu, și alese de principe al orașului Spalato pre un Pateren pre, *Petru duce al Chlumului.*

Inteleptul Banul Kolin restabilì pacea în țară, însă din acel

timp exercitase Paterenii totdeauna o mare influeinţă în toate afacerile ţării. Ei exercitau de acuma cultul lor liber şi discret, iar legea catolică le devenise din acel timp legea cea mai barbară şi mai urgisită din lume.

Banul Kolin erà precum am arătat mai sus, un Român. El a domnit 36 de ani, una din cea mai binecuvàntată domnie ce a avut ţara prin tot timpul existenţei ei (politice). După moartea lui aleseră magnaţii bosniaci pe *Zibislau*, Voievodul de Usora, de Ban al Bosniei şi în anul 1208, fu confirmat de către *Andrei* III, regele Ungariei.

După moartea Banului Kolin se lăţise Paterenii tot aşà ca şi mai înainte, ba chiar mai puternic, şi aceasta înduplecase pre Andrei III să-l acuze pre Banul Zibislau înaintea Papei, că el ar fi un agent secret al Paterenilor şi ar sprijinì estinderea lor. Zibislau posedà calităţi excelente personale şi de domnie, şi dacă n'ar fi fost iar ingerinţele străine în afacerile interne ale ţării care îl necăjeau şi-l maltratară neîncetat, având neîncetat să apere ţara de atacuri duşmănoase, de sigur că domnia lui ar fi fost tot aşà de salutară pentru ţară precum a fost aceea a predecesorului său Kolin. Regele Andrei trimise însă, pe stăruinţa Papei *Honorius III* în anul 1222 pre *Ugrin* Archiepiscopul de Kalocza cu o armată în Bosnia, şi îi ordonase să estermineze pre Patereni, iar, averile lor să i le confişte. Regele îl asigură chiar că averile ce le va confiscà i le va da lui ca recompensă.

Demersul lui Ugrin, Aerchiepiscopul de Kalocza foarte barbar în Bosnia, persecuţiunile poporului în modul cel mai tiran înscenate de el, deşteptase în popor o nemulţumire foarte mare şi aceasta nu erà de fel în avantajul suveranităţii regale ungureşti. La aceasta mai venise şi acea împrejurare că Ugrin privià teritoriile din Bosnia *Sol* şi *Usora* dejà ca posesiunile sale [1]).

Paterenii ameninţară însă pre Banul lor, că dacă le va fi necredincios îl va destituì de dignitatea sa. Pe asmuţarea Papei mai atacase şi ducele Koloman Bosnia cu o armată considerabilă, cu scop ca şi acesta să se împărţească cu Archiepiscopul Ugrin din

1. *Rainald*: tom. VII. ex. epist. Honorii III Gratum gerimus et acceptum quod catholicae fidei ductus amore ad prodigandos haereticos de Bosna Sey et Wossora ubi tamquam lamiae nudatis mannuis publice catulos suos lactant ad exhortationem — accinxisti.

prăzile ce vor face amândoi prin Bosnia, şi spre a nimici cu desăvârşire pre Patereni. Era adică înscenată o adevărată cruciadă şi un plan de esterminare a unui întreg popor ce locuieşte aproape în mijlocul Europei, numai din simpla cauză că nu voia să fie *catolici*, nici ca să se facă cu sila fericiţi şi sfinţi după felul popilor catolici. Situaţiunea Banului Zibislav erà de tot critică. Ca să scape de această încurcătură se puse Banul sub scutul lui Papa. Urmarea a fost că Papa restabilì din nou Episcopatul şi biserica catolică din Bosnia şi în unire cu *ordinul Franciscan*, care abià acuma făcuse prima intrare în această ţară, se puse mereu pe lucru de a introduce din nou legea catolică în ţară.

Aceste demersuri negreşit că nu putură împiedica creşterea şi influienţa Paterenilor asupra poporului, ci îi mărise mai mult numai ura neîmpăcată contra clerului catolic dejà din aceea cauză că aceşti popi venetici abià veniţi în ţară, îşi făcură în graba cea mai mare, colosale averi în ţară, pentrucă ei nu mergeau după alta decât numai de a prădà şi de a despoia ţara de tot avutul ei, şi se împrăştiară preste toată ţara ca nişte lupi hamnisiţi, flămânzi preste o turmă de oi. De aici, aversiunea teribilă a poporului în contra acestor hiene învălite în rasă neagră. De aici din nou alungarea lor din ţară.

Papa Gregoriu IX provocase pre regele Bela IV ca să intre cu o armată puternică în ţară şi să estermineze pre Patereni. Règele trimise deci acuma iarăş pre ducele Koloman cu o armată puternică, cu deviza pe frunte ca să nimicească pre heretici. Aceasta era dejà *a treia* cruciadă înscenată de Papa. Ostaşii şi clerul terorizase pre sărmanul popor cu o atare furie ş: crudilitate încât aproape toată populaţiunea din Bosnia, fugise în Albania, Serbia, Macedonia, iar ţara care mai înainte cu vre-o câţiva ani erà cea mai avută şi mai populată din tot vestul Balcanului, devenise acuma aproape o pustietate. In mai multe lupte sângeroase a fost Paterenii învinşi, însă cu toate acestea ei nu putură fi nimiciţi cu foc şi sabie, deoarece, aci erà vorba de o mişcare spirituală şi de o convingere şi o conştiinţă de sine ce zăceà adânc gravată în simţul şi în inima poporului. Chiar poziţiunea Bosniei erà astfel de favorabilă pentru aceşti strâmtoraţi, încât partea cea mai mare din Patereni, cari nu se putură refugia în ţările învecinate, se retraseră prin pădurile mari şi munţii sălbateci ale Bosniei, spre a-şi scăpa măcar vieaţa.

Contele Brebir fu denumit conte de Spalato în locul contelui Petru şi căpătase dela regele Ungariei, pe lângă moşiile sale estinse ce le posedă, încă şi alte multe posesiuni. Dejà pe atuncea posedau conţii de Brebir cea mai mare influienţă între magnaţii croaţini, şi erau totodată conducătorii şi apărătorii partidei şi a religiunei catolice.

Aceste persecuţiuni şi nenumătarele răsboaie religioase aruncase ţara în o lipsă şi o sărăcie cumplită. In oraşele dalmatine şi în împrejurime hoţiile şi prădăciunile erau la ordinea zilei, autoritatea clerului ţării şi a Banatului, erà cu totul zdruncinată, O mulţime de magnaţi croatini, dalmatini şi bosniaci ajunseră cu totul la sapă de lemn, cei mai mulţi îşi schimbară credeul lor politic şi religiunea lor, dacă puteau prin aceasta să mărească încât-va numai autoritatea lor. Lipsa de conştiinţă erà pretutindene proverbială. Pe marca (emblemă) oraşului Raguza se aflase literile „S. B". aceeace însemnează „Sanctus Blasius", de popor fu citită această emblemă „cette Banderiere" adică „şepte bandiere", pentrucă dupre cum suflà vântul aşà se schimbà totdeauna şi politica ţării. La fiecare altă împrejurare ce soseà scoateà oraşul şi o altă bandieră afară deasupra cetăţii. Aceste conturbări perpetue provocase în Bosnia o atare confuziune încât pretutindene în ţară nu puteà fi vorba nici despre o justiţie, nici despre o siguranţă a vieţii sau a averei sale, Banii şi magnaţii însă erau necesitaţi, dacă voiau să-şi asigure încâtva autoritatea lor, să fie atât în secret cât şi pe faţă partizani ai Paterenilor, să sprijinească şi să favorizeze afacerile Paterenilor. Prin această protecţiune faţă de Patereni nu făceau ei adică nimica alta decât o politică naţională, pentru că ei voiau să urmeze politicei inaugurate de Banul Kolin şi sperau că prin aceasta vor sprijini şi vor ridicà religiunea Paterenilor la o religiune naţională, că vor intemeià în ţară o domnie independentă, şi că se vor emancipà cu totul de influienţa Romei şi a Bizanţului. Populaţiunea paterenă din ţară nu puteà suferi suprematia regatului unguresc. Tocmai din cauza luptelor religioase ce le întreprinse necontenit regii Ungariei in contra lor, căutasă ei acuma toate căile de a se elibera de ea, şi credea că la aceasta va ajunge tot numai cu ajutorul Paterenilor.

Deci cum numai se retrase ducele Koloman cu armata sa din Bosnia, revenise toate iar la starea cea de mai înainte. Patereni cari emigrară, sau cari erau ascunşi prin munţi şi păduri se reîntoarse

înapoi în țară. Din cauză că ei puteau acuma să se răzbune pentru toate cele suferite și îndurate din partea catolicilor, erà renașterea Paterenilor acuma și mai periculoasă ca mai înainte. Conștienți de puterea lor, se uniră acuma cu atât și mai tare la un loc și-și aleseră ca țintă principală ale răzbunării lor clerul catolic, ca urzitorul principal ale tuturor nenorocirilor.

Invaziunea puternică a Tătarilor în Ungaria, devastările lor teribile, făcute pe atuncea prin tot imperiul unguresc erà acum Paterenilor foarte bine venită, și-și putură din nou întări pozițiunea și dominațiunea lor în țară. Regele Ungariei nu putù trimite acuma nici o trupă în contra Paterenilor, spre a-i decima din nou, deoarece el nu erà în stare nici regatul său să-și apere singur, de către vandalismul, de către invaziunea puternică a Tătarilor, efectuate în anul 1242. In zadar spumegà de mânie prea cinstitul Papa, în zadar aruncà el anatema preste capetele domnitorilor și asupra conducătorilor al Paterenilor, în zadar pornise el binecuvântarea și amnestia generală asupra tuturor acelora cari vor urmări și vor nimicì pre Patereni. In zadar erau toate zbuciumările Papei. Nimenì nu se aflà care l-ar fi ascultat.

Până în Bosnia ajunse invaziunea tătară și Banul Zibislav și mulți magnați bosniaci picară jertfă în lupta contra Tătarilor. După moartea lui Zibislav se înăsprì grozav soarta clerului catolic, întru-atâta încât *Aimo*, nou denumitul Episcop pentru Bosnia, referase în anul 1243 Papei Inocențiu IV că el (Papa) ar trebuì pentru ameliorarea soartei clerului din Bosnia, se prefacă mai întâi Bosnia în o țară catolică, și până atuncea să întrebuințeze alte mijloace pentru convertirea lor decât designarea de episcopii. Papa provocase deci pre *Benedict*, Archiepiscopul din Kalocza, ca să întreprindă în Ungaria o cruciadă în contra Bosniei, dar acest prelat nu putù uità ofensa ce-i făcuse Papa mai înainte, prin aceea că-i sustrase de sub ierarchia sa episcopatul Bosniei, și îi refuzase cu totul ascultarea. [1]).

După moartea lui Zibislav fù ales de Ban al Bosniei fiul său *Ninoslav* și recunoscut ca atare de către regele Ungariei. Insă deoarece Ninoslav fù ales imediat după aceea, în anul 1244, totodată și de conte al orașului Spalato, apoi se iscase între el și regele un răsboiu. Regele trimise pre *Dionisie*, pre un Român care devenise

1. Mirau Albert. ; not. Episcop. tom. IV c. 18 p. 210 Antwerpen. 1615.

prin vitejia sa în lupta contra Tătarilor, Ban al Croaţiei, ce erà pe atunci supuse Ungariei, cu o armată ca să pedepsească pre Spalatrini, pe altă parte intrase Ştefan Cotroman cu o armată de 1000 de călăreţi şi cu o mulţime de pedestri în Bosnia, spre a-l detrona pre Banul Ninoslav. Ninoslav care nu ştià nimic despre scopul acestei expediţiuni, şi care în acea grabă nici nu se putù pregătì ca să se opuie, predase oraşul Spalato generalului Kotroman şi se retrase. Dar nici Kotroman nu se simţì sigur acolo, pentru că Paterenii nu voiau a-l recunoaşte, de aceea erà el nevoit de a cere din nou ajutor dela regele Ungariei. Regele deci provocase pre Archiepiscopul din Kalocza, să meargă el cu o armată puternică în Bosnia, spre a lăţì acolo religia catolică, spre a urmărì şi a nimici pre Patereni, şi spre a întărì acolo autoritatea Banului Kotroman; şi îi promise, dacă va împlinì toate acestea, că-i va predà *supremaţia ierarchică* preste biserica bosniacă la care aspirà el cu atâta înfocare.

Archiepiscopul de Kalocza primise cu mare bucurie această ocaziune de a mărì prestigiul şi puterea sa şi preste Bosnia, şi conduse în anul 1245 o armată compusă din elementele cele mai rele şi mai decăzute din întreagă Ungaria, compuse din antarţi, doritori de hoţie. Aceasta erà cruciada *a patra* în contra hereticilor din Bosnia. Această întreprindere de hoţie aruncase ţara din nou în o mare nenorocire. Prelatul prea sfânt (?) şi preacinstit (?) întrebuinţase toate mijloacele spre a forţà populaţiunea ca să primească religiunea catolică. Acei cari nu voiau să primească catolicismul şi nu avură timp suficient de a fugì de cu vreme, fură măcelăriţi fără milă ca dobitoacele. Prelatul ca Archiepiscop formase cu venirea lui în Bosnia o mulţime de bande de hoţi, (tot aşà precum o fac astăzi prea cinstiţii Episcopi şi Mitropoliţi greci din Macedonia tot aşa precum o face prea cinstitul şi prea ticălosul Patriarch grec din Stambul, nimicind şi omorând tot ce nu e grec), le trimise prin toată ţara, ca să ucidă să omoare fără cruţare pretutindene pe unde vor aflà heretici, să ardă să devasteze satele şi oraşele lor.

Aceasta erà procedura sfântă a prea sfântului prelat, cu care voia el să încredinţeze pre păgânii (?) heretici că această religiune pre care o profesează el e cea adevărat dumnezeiască, şi ca acel Dumnezeu, cărui i se închină el, şi în a cărui nume face el aceste fapte mari nobile creştineşti, e Dumnezeul cel adevărat.

Dar astfel de fapte glorioase creştineşti degradase mult autoritatea atât cea bisericească cât şi cea politică a coroanei ungare, deoarece poporul începù a vedeà şi mai bine că dominaţiunea atât cea papală-catolică, cât şi cea maghiară e o nenorocire, pentru ei deoarece în numele D-zeului creştin fac popii creştini barbariile cele mai mari, se nimiceşte un popor întreg, deoarece în numele regelui Ungariei se aduce sabie foc şi moarte în ţară.

Ninoslav, care erà alungat de pe tronul Bosniei, luptà cu mare bărbăţie, cu ajutorul unei partide puternice paterene, în contra lui Kotroman şi construise pe malul apei Mijlacka o cetate, care devenise mai târziu capitala întregei ţări, (Era oraşul Sarajevo).

Aceste turburări generale le întrebuinţase cu mare rafinament şi şiretie *Milutin Uros II*, ducele Serbiei, care erà cunoscut de un om foarte corupt, care aveà la curtea sa, ca Sultanii, hareme întregi de femei, şi care a jucat în istoria Serbiei un rol puţin onorabil. Acesta estinse acuma ţara sa, pe contul Bosniei de sud, pe un timp când nu erà nimeni cine să se opună acestei tâlhării, când Ştefan V, regele Ungariei erà ocupat în altă parte. In anul 1271 predase el, însă, silit fiind de împrejurări, înainte de ce intrase o armată ungară în Serbia, toată plenipotenţa preste Bosnia ocupată, ducelui *Bela* unui fiu al *ducelui de Galiţia.* Insă această dominaţiune erà foarte scurtă, căci el fù omorât în 1272. In acelaş an murì şi regele Ştefan V, eară urmaşul lui *Ladislau IV* denumì de Ban al Bosniei pre *Ştefan* fiul lui Kotroman.

Sub domnia lui Ştefan Kotroman începù ţara iar a respirà. Paterenii se reîntoarse iar din ascunzătorile lor, începură din nou a lucrà pământul care erà părăsit dejà de vre-o 4 ani. Reintrase liniştea în ţară şi aceasta erà de a se mulţumì de astădată certelor ce se iscase între Papa şi Ladislau IV, pe altă parte şi acelei împrejurări că Kotroman erà singur un Pateren înfocat.

Această linişte durase însă iar numai un timp foarte scurt. Regele Ungariei se împăcase în curând cu Papa şi intrase în anul 1280 din nou cu o armată puternică în Bosnia. El bătuse pre Patereni sub conducerea lui *Nicolai Subić* în mai multe răsboaie şi sub conducerea banului alungat Ninoslav şi detronase pre Banul Kotroman.

Ştefan ducele Serbiei întrebuinţase din nou ocaziunea de a-şi mărì ţara pe contul Bosniei. Insă Nicolai Subic, contele de Brebir, îl bătuse mai în multe rânduri. Puterea şi influenţa cât şi meritele

contelui de Brebir erau atât de mari încât regele Ungariei nu putù predà unui altuia mai vrednic dignitatea de Ban al Bosniei decât contelui de Brebir. El stăteà de aceea la curtea regală în mare graţie pentrucă Ştefan de Brebir, Banul Croaţiei şi al Dalmaţiei, unchiul său, primise pre regele Bela IV, când erà el silit să fugă din Buda de teroarea Tătarilor şi să părăsească tronul, cu mare onoare, îi dădù scut şi ajutor şi îi făcuse mari ovaţiuni. Deaceea denumise *Andrei III* pre *Paul de Brebir* de Ban al Bosniei. Paul fù totodată ales de Ban şi de către magnaţii Bosniei.

Dejà în anul 1282 voì populaţiunea Paterenilor din Bosnia să-l aleagă pre Paul de Banul lor. Ei aşteptau dela el numai cele bune, pentru că el aveà o amiciţie foarte mare cu Banul Ninoslav, ce erà un Pateren înfocat. Pe altă parte făceau ei calculul că Banul Paul va face Bosnia, prin influenţa sa mare şi puternică ce o aveà el la curtea regală, independentă şi ca prin energia sa va scuturà el pentru totdeauna dominaţiunea ungară, cea din suflet urgisită, ce stăteà cu totul sub influenţa papală şi erà o întreagă nenorocire pentru ţară.

Poporul aveà mare groază de domnia ungară, din cauza suferinţelor barbare ce avură de a le suferì poporul dejà prin decenie de ani dela acest stat de tot sălbatic şi barbar. Cu cât mai mare erà influenţa Papei asupra regelui din Ungaria cu atât mai mult sufereà şi poporul din Bosnia, astfel că pe câmpiile Bosniei nu creşteà dejà de mulţi ani nici flori, nici holde mănoase, ci numai mărăcini şi curgeà numai şiroaie de sânge în urma necontenitelor răsboaie religioase.

Preoţimea catolică invitase însă pe *Carol Martell* ca să primească dignitatea de Ban al Bosniei. Prin aceasta se iscase două partide duşmane faţă în faţă, cari se luptară cu mare urgie întreolaltă. Pe partea lui Paul se aflà negreşit partida puternică a Paterenilor. In toată Bosnia, cât şi în Ungaria existà o fierbere şi o agitaţiune şi lupte teribile de partide. Papa *Bonefacius VIII*, voì să aducă pe tronul Ungariei pre *Carol Robert*, fiul lui Carol Martell şi ca să-şi poată ajunge planul, în necazul opoziţiunei Ungariei, atrase el (Papa) pre valorosul Paul de partea sa, şi-i succese chiar de a-l înduplecà pre prepotentul oligarch (Paul) ca el să depuie omagiile sale regelui Carol Robert. Exemplul Banului Paul şi în special ai tuturor conţilor de Brebir fu imitat de toţi ceilalţi magnaţi dalmatini şi croatini. Partida lui Carol Robert crescù astfel

așà de tare încât el putù urcà fără nici o greutate tronul Ungariei. Prin aceasta crescuse însă și mai mult autoritatea lui Paul, ba contele de Brebir ajunse chiar culmea autorității și a puterii lor [1]).

Din cauza bunelor relațiuni cu care stăteà Paul cu Papa, mai cu seamă însă din cauză că Paul erà primul care făcuse ovațiuni regelui Carol Robert, se atașase și partea dușmană a Bosniei pe partea lui Paul, așà că în anul 1283 devenise el unanim ales de Ban al Bosniei. El purtase titula „Banus Croatorum et Bosniae dominus".

Am dat acì numai o mică schiță despre timpul cel mai însemnat al lățirei, al luptelor grozave ce avù de a purtà secta paterenă, despre suferințele nedescriptibile ce avuse de a îndurà această sectă pentru a puteà păstrà existența ei, și prin ce împrejurări grele și amare au trebuit ea să treacă. Și totuș cât de admirabilă a fost tenacitatea acestei secte. Cu toată teroarea grozavă, cu toate barbariile ne mai pomenite a bisericei atot sfinte romane cât și ale celei ortodoxe, secta paterenă, nu au cedat nici catolicismului, nici ortodoxismului ci și-au păstrat existența ei până la sosirea Islamului, și abià acuma în ciuda religiunilor creștine făcuse dânsa loc religiunei islame.

Paterenii din tot Balcanul țineau strâns laolaltă. Patarenii din orientul Balcanic resimțeau totdeauna profund durerea, când se întâmplà vreo nenorocire fraților celor din apus, și această ținută, această conștiință atât de vie unitară, facilitase mult dezvoltarea și răspândirea lor, mărise puterea lor, prin care putură opune ei o resistență atât de admirabilă și de energică, încât puse în respect pre Papii, ca Inocențiu III și Honorius IV. Insă sprijinul cel mai puternic îl aflară toți Paterenii acì în Bosnia. Acì avură ei rădăcinele cele mai tari și mai adânci și se susținură mai lung decât pretutindene, adecă până la secolul al 15-lea în necazul tuturor cruciadelor, în necazul tuturor persecuțiunilor și barbariilor teribile aranjate în contra lor. Nici mânăstirile făcute prin toate părțile de către catolici, nici clerul catolic nu putură nimic esoperà în potriva lor, din contra și aceștia trebuiră după un timp, necesitați fiind de forța împreju-

1. Pe lângă dânșii erau prinții unguresti cari se chemau Mare-bani croatini Mare-bani dalmatini numai niște umbre ce n'aveau nici venituri nici putere, ba chiar nici numele lor nu vine amintit în acest timp atât de agitat. Deja Andrei III ultimul Arpad, caută ca să poată deveni încoronat, să capete sprijimnul lui Paul contelui de Brebir. Vezi mai aproape. *Salamon.* Elso Zrinycek tom. I.

rărilor ţării, se treacă la legea paterenă, pentrucă aceştia ar fi rămas totdeauna cu totul izolaţi de către tot poporul indigen, pentru că doctrina lor se acomodă împrejurărilor poporului. Prin această doctrină se propagase un democratism liber care corespundeà în multe obiceiurilor şi instituţiunelor poporului şi împrejurărilor sociale de pe atuncea şi de aceea erà şi explicabil atracţiunea cea extraordinără a poporului pentru secta bogumilă, de aice e şi de tot explicabil cum se făcù că în secolul 12-lea se aflau Paterenii lăţiţi preste tot Balcanul iară pe la finea secolului al 13-lea, toată Europa de sud dela Pirinei până la Bosporus şi Olimp numărau ei între sine dejà milioane de credincioşi.

g) Stingerea sectei.

Deoarece spaţiul îngust ce-mi stă la dispoziţiune nu-mi permite de a mă ocupà mai pe larg cu toate luptele şi peripeţiile ce a avut a le îndurà secta Paterenă prin tot timpul existenţei ei, deaceea aş amintì, acì în treacăt măcar, unele momente mai importante cari ne vor explicà încâtva încetarea şi peirea acestei secte ce a ţinut în o nelinişte încordată secole întregi chiar pre Papii din Roma şi pre Regii Ungariei.

Paterenii erau pretutindene suspecţionaţi, pretutindene persecutaţi şi urmăriţi, pretutindene repulzaţi şi alungaţi atât prin forţa lumească, prin răsboaie întreprinse direct în contra lor cât şi prin forţa bisericească, prin anatema şi afurisenia papală sau patriarhală, înscenând Roma chiar şi cruciade contra lor. Roma a fost provocat contra Paterenilor până în secolul al 15-lea *patru* cruciade, totuş fără ca puterea papală să fi putut străvì acest popor viguros şi foarte energic, până ce în fine venise Osmanlismul în anul 1463, şi abià acesta consumase în sine tot elementul pateren. Cutremurul, zguduitura ce a lăsat această sectă la dispriţia ei de pe arena luptei, a servit numai spre a subminà cu atât mai mult pământul Balcanului. Vreo câţiva ani mai târziu, a fost îndeajuns Turcilor de a pune aci numai piciorul, spre a puteà nimici acì în Balcani (apoi) orice apărare a creştinismului. Cât de departe au adus popismul cu intoleranţa, aroganţa şi cu brutalitatea sa religioasă se vede deacolo că întreaga Europa creştină, dar mai ales Balcanul, a suferit secole întregi o răzbunare cumplită ce a lăsat urme neşterse după sine, din cauza acestei intole-

ranţe religioase papale. Şi tocmai acestei brutalităţi papale şi bizantine, amândouă religiuni creştineşti, avem noi de a mulţumì invasiunea şi dominaţiunea otomană atât de repede în Europa, căci numai papismul şi bizantinismul fanatic şi terorist le-a pus puntea de trecere preste Dardanele, le-a deschis poarta Bosforului şi i-a netezit drumul spre Balcan, astfel încât urmările cumplite le vedem chiar şi astăzi ce se face în Balcani, şi astăzi sufere Balcanul agitat, şi în urma lui întreaga Europă, vedem cum popoarele de aci se frământă ca într'un cazan, fără ca să poată ele ajunge la o linişte, la o vieaţă şi dezvoltare pacinică şi salutară. Acest proces ce-l vedem astăzi trebuià să fie terminat demult, demult, demult deja cu secole înainte, şi alta faţă ar aveà astăzi Europa dacă creştinismul profesat de popi (catolici, şi bizantini) ar fi fost cel adevărat, cel după perceptele şi învăţăturele lui Chris' os.

Din cauza persecuţiunilor, a suferinţelor teribile din partea papismului, şi a popilor ortodoxi, Paterenii preferară a primì mai bine legea mahomedană, care le dădù mai multe avantaje, care le asigurase mai multă libertate, mai multă demnitate omenească decât sălbăticia creştinească sub titula de religiunea cea blândă a lui Christos legea cea adevărată şi sfântă, preferară să devie mai bine Osmani, decât să se supuie Romei sau ortodoxismului furibund din Fanar, dela cari au avut ei să sufere necontenit nelegiuirile şi nedreptăţile cele mai mari; şi aceasta erà un lucru cu totul natural, căci pre om îl poţi câştigà numai cu blândeţe şi dragoste, dar nu cu sălbăticia şi barbarismul papal sau patriarchal sau austro-maghiar.

In Bosnia şi Herzegovina se susţinură Paterenii de aceea aşà de puternic pentru că ei erau şi în mod geografic-orografic bine scutiţi de munţi şi de locuri întărite dejà dela natură. O mare parte din aristocraţime a fost primit mai pe urmă — dar numai de formă — în timpurile mai posterioare credinţa catolică; rămaseră însă în convingerea şi în internul lor tot Patereni. Paterenismul din Bosnia se aflà pe atuncea la frontiera între cele două culte creştineşti, între cea răsăriteană şi cea apusană, egal de departe atât dela Bizanţ cât şi dela Roma, şi amândouă stăpâniri ierarchice sfinte, dumnezeieşti le erau duşmane egal de mari, egal de barbare, egal de sălbatice, pe când ei, Paterenii, nu preţuiau nimic mai scump şi mai sublim pe pământ decât libertatea credinţei lor şi a ţării lor. Deci, în luptele crâncene ce le aveà de purtat această

sectă, acest popor, însufleţit de libertate, pentru păstrarea legii şi a patriei lor, erà la început, pe timpul de creştere şi de dezvoltare naţională, în timpul heroismului şi al caracterelor mari, era aristocraţimea cu poporul strâns la un loc legat, făcea cu toţii una; şi acest spirit, acest simţ de legătură frăţească etnică-religioasă îl păstrase acest popor cu toate conrupţiunile popismului creştin, lung timp. Ei se ridicară mai pe urmă şi în contra regilor lor, în contra voivozilor şi a tuturor acelora cari erau în contra credinţei lor libere tolerante şi insufleţitoare. Ei sfărmară capetele hidrei şi se validitară totdeauna de un popor conştient de sine. Deci în această unire, în această conştiinţă în puterea lor, apucaseră aristocraţimea paterenă împreună cu poporul totdeauna prima (orice) ocaziune ce le venise în mână, de a se eliberà de un jug religios, adus cu sila preste ei, de împrejurări fatale, pre care jug, au ştiut regii Ungariei să-l exploateze, în modul cel mai nedemn şi exclusiv numai în folosul lor propriu egoist. Deşi Papii Romei au ştiut a aranjà cruciade turbate (4 la număr) contra Paterenilor, totuş curia romană nu i-a putut nimici, tot aşà de puţin, ca şi pre Albingenzi, şi pre Reformaţi, etc..., ei din contră capetele Hidrei se tot înmulţeau mai mult, cu cât mai mari erau sforţările papale şi patriarchale. Această luptă teribilă între două focuri mari creştineşti, mari în mişelie şi ticăloşie, au durat mai multe sute de ani, şi naturalmente că în Patereni deveniseră şi se potenţase o ură mare, o indignare cumplită contra acestui creştinism ticălos, şi luase dimensiuni atât de mari, încât nici la sosirea Turcilor nu s'a putut ntroduce o linişte între ei, cu atât mai puţin o înclinaţiune cât de mică pentru legea creştină. Dela bătălia de pe câmpul Mierlei (Krosovo-polje) dela 7 Iunie 1389, până la regimul lui Mahomed II, deşi bosniecii erau încă liberi, se aflà această sărmană ţară necontenit în lupte teribile pentru credinţa şi conservarea sa. Paterenii avură prin aproape 100 de ani timp destul de a se decide pentru o parte sau alta.

Poporul de munte, de aci (din Bosnia şi Herzegovina), erà deprins de a vedeà în oricare biserică creştină pre un duşman barbar al convingerei şi al libertăţii sale. Imprejurările nesănătoase din acele timpuri făceà deci ca el să fie cu totul atras către această religiune socialistă dar simplă, răsboinică şi de tot îndestulătoare şi chiar potrivită împrejurărilor în care trăia el, ce nu sondà ce nu spionà sub cuvânt de religiune, de sfinţenie, de dum-

nezeire, în un mod atât de mişel şi barbar, inimile credincioşilor. Deci dar numai barbarismul bisericilor creştine, ortodoxismul barbar corumpător sub firma grecismului, catolicismului papal şi cotropitor şi mai rapace sub firma arogantei şi a sfinţeniei papale, a fost, precum am zis, toată cauza lăţirei a Paterenilor în Balcani, a fost totodată şi cauza peirei lor, adică a trecerei lor în mase la legea osmanlină, cari deveniră apoi mai osmanlini mai fanatici decât însuşi Otomanii cari deveniseră apoi însuşi, drept răzbunare, groaza şi urgia creştinilor nu numai din Bosnia şi Herzegovina, ci şi a creştinilor din ţările învecinate din Serbia, Croaţia, Dalmaţia, Ungaria, Austria, Italia etc., făcând ei prin toată era osmanlină, prin toată dominaţiunea otomană chiar până în timpul cel mai nou adică până la tratatul din Berlin 1878, prădăciunile, jafurile, şi omorurile cele mai îndrăsneţe pretutindene pe acolo pe unde se arătau ei.

Astfel picase nu numai Bosnia, ci şi Herzegovina, această fortăreaţă naturală, o ţară aproape necuprinzibilă, sub loviturile puternice a lui Mohamed II, aproape fără o luptă mai serioasă.

După ce se predase Bobovăţ o fortăreaţă principală a Bosniei unde erau de regulă încoronaţi regii Bosniei, şi unde aveau ei adeseori reşedinţa lor de vară, trecuse toată aristrocraţimea ţării împreună cu aproape tot poporul indigen, — numai cu excepţiunea de foarte mici resturi, adică acei ce erau cu totul sărmani şi nu posedau pământuri — trecuse în mase la legea islamită, şi de acì se explică cum vine că în aceste două ţări, cari erau odată complect paterene şi unde secta paterenă era atât de puternică, că această sectă sau strâns cu desăvârşire şi în un timp atât de scurt.

In nici o provincie din toate provinciele balcanice nu au provenit atâtea convertiri la legea islamă ca în Bosnia, şi aceasta a fost desigur şi din cauza aceea, pentru că nicăeri n'au posedat aristocraţimea dejà de secole întregi atâtea libertăţi şi privilejii mai mari ca acì în Bosnia. Aceştia deprinşi fiind până acuma de a trăi în o stare splendită şi favorabilă, şi acuma văzându-se deodată aruncaţi în o stare de lipsă, de mizerie şi sclavie străină, le devenise această situaţiune cu totul insuportabilă şi spre a scăpà de o atare stare de desperare, pe lângă aceea şi de persecuţiunile amintite de mai sus, apoi şi de persecuţiunele religioase ale Turcilor preferară cu toţii, părăsind legea părinţilor lor (secta paterenă), să primească mai bine legea islamă sub a cărei dominaţiune

devenise dejà ţara, decât să primească veri-o confesiune creştinească căpătând prin aceasta şi avantajiul colosal ca devenind ei turci rămân singurii stăpâni pre toate averile şi poziţiunile ce le-au avut în ţară, devin chiar stăpâni pe ţara lor proprie.

Deci spre a-şi îndreptà soarta lor şi spre a rămâneà şi mai departe toţ liberi, deşi, deveniţi supt stăpânirea otomană, trecuseră aproape toţi bogumilii din Bosnia la legea islamă şi tocmai aceştia au fost acei cari au persecutat şi au terorizat apoi la rândul lor şi mai mult pre cei ce au rămas creştini, în modul cel mai teribil. Aceasta a fost răzbunarea cumplită pentru suferinţele lor cumplite, prin atâtea secole (dela 1463 până la Ocupaţiunea acestor ţări prin Austria la anul 1879, deci prin aproape 410 de ani), pentru chinurile şi torturele amare suportate încă prin atâtea sute de ani din partea clerului creştin de amândouă confesiuni. Aceasta e legea universală, legea cauzalităţii care zice că: „Nici o faptă fără răsplată", „precum e cauza aşà efectul". In lume totul să răsbună singur de sine, pentrucă aşà dictează legea cauzalităţii şi nimeni nici un individ, nici un popor, nici un *stat* nu scapă de această lege puternică şi atât sfântă care zice: „Astăzi mie, mâne ţie".

Astfel s'a pierdut secta cea atât de puternică odată a Paterenilor din această ţară, şi urmele lor s'au păstrat în populaţiunea mohamedană din aceste ţări (Bosnia şi Herzogvina) numai în ceremoniele, obiceiurile, datinele, superstiţiunile şi imaginaţiunile ce le găsim astăzi încă la ei.

Se poate deci susţineà cu toată convingerea că Bogumilii au devenit cu toţii Mohamedani, că catolicii au fost cei mai urgisiţi din ţară, şi că ei deveniseră acuma cei mai grozav persecutaţi şi că de aceea erau ei necesitaţi să emigreze de aci în cea mai mare parte prin ţările vecine catolice şi anume în Austria, Ungaria, Italia, pe când ortodoxii cari urau tot atât de mult pre catolici ca şi pre mahomedani şi care în partea lor cea mai mare au fost Români, se supuseră numai pro formă influienţei şi puterei Osmanilor, în speranţa continuă, că vor ajunge cândva zile mai bune, că vor ajunge cândva să fie iar stăpâni în ţară. Ei rămaseră ! deci în ţară şi luaseră locul părăsit de catolici devenind raia, adică sclavii Turcilor. Astfel se răzbună toate în lume.

Acuma punem întrebarea îndreptăţită, ori de se mai aflã Bogumili prin această ţară? *Montalbano*, care a călătorit pe la finea secolului al 10-lea, zice în scrisoarea sa „Rerum Turcarum Commentarius" ce a fost apărut în anul 1630 în ediţia „Turci Im-

perii Status" următoarele : „Et aliud eo in regno hominum genus *Potur* appellatum, qui neque Christiani sunt neque Turcae, circumciduntur tamen pessimique habuntur".

In un alt loc scrie el despre populaţiunea locală : „Eos inter Calvinistae Arianique multi" *Farlato* capătă ştire dejà în anul 1769 dela Minoriţii bosniaci, că în Bosnia nu se mai află urme de Bogumili. E deci fără îndoială că toţi Bogumilii vor fi trecut dejà la începutul erei mohamedane în ţară în mase întregi la legea islamă, pe când rămăşiţa se pare că va fi trecut abià cu timpul mai târziu. Partea cea mai mare va fi trecut la Islamism desigur cu reservatio mentalis, cu speranţa că la un timp oportun se vor puteà întoarce înapoi la legea lor cea vechie. Totdeauna urmăriţi de toţi şi pretutindene, se vor fi deprins desigur, de a se lepădà adeseori de doctrina lor, pentru a reveni după un timp iar la credinţa lor, crezând totdeauna în speranţa unui timp mai favorabil pentru ei. Insă deoarece acel timp favorabil nu voià să vie, se pierduse cu timpul în toată generaţiunea lor şi conştiinţa şi speranţa în religiunea lor vechie [1]).

Jireček [2]) susţine că ar mai existà Bogumili prin Bosnia şi se bazează pe expunerile Archimandritului Kosanović care zice [3]) că ar existà pe râul Narentei, între Konjica şi Jablanica, în ţinutul Ramei şi lângă Kresevo şi astăzi încă creştini, cari n'ar suferi nici pre popii Franciscani nici pre popii ortodoxi, dar nici pre Imani (adică pre Hodzà turcesc) în trebile lor religioase, şi că ei s'ar căuta singuri între sine de religiunea lor, după tradiţiunea lor vechie transmisă din tată în fiu. Aceşti creştini fac adevărat cruce şi merg chiar şi în biserică, dar din toată maniera lor se vede, că ei le fac toate acestea sub oareşicare rezervă secretă, pre care o lasă fiecare tată fiului său sub „*amanet*" [4]) adică sub firmă, că credinţa lor cea vechie se va renaşte încă odată.

In anul 1865 aminteşte franciscanul *Fra Gărgo Martić*, că până la venirea lui *Osman Paşa* (1860) ar fi existat în Zupa (Jupa)

1. *Iohan v. Asboth*, Bosnien und die Herzegovina p. 90.
2. *Jirecek*: Geschichte der Bulgaren pag. 203.
3. vezi Glasnik XXIX p. 174 din anul 1871 Agraam.
4. Acesta e un cuvânt stricat dela cuvântul francez „*amulet*" şi însemnează, un obiect care are o putere fermecătoare în sine, după cunoştinţa ştiinţifică, se zice *magnetizat*, după cea bisericească se zice *sfinţit*. Vezi. *Isidor Ieşan*. Puterea credinţei şi opreaţiunea ei magică. Braşov 1905 şi Călindarul lui *Mangiucă* pe anul 1882.

de nord încă 18 case, cari ar fi aparţinut sectei Paterene, şi cari după credinţa lor nu erau nici Turci, nici creştini, şi nu primeau în trebile lor religioase nici fratres, nici popă, nici hodzà. Tot aşà istoriseşte secretarul de odinioară al consulatului francez din Sarajevo, *Evaryst de Saint-Marie*, că după deschiderea drumului de trăsuri ce duce dela Konjica prin Jablanica la Mostar ar fi aflat pe locul unde se împreună râuleţul Rama cu Narenta, într'adevăr urme încă despre existenţa de odinioară a Bogumilismului [1]).

E de remarcat că Jablanica cu împrejurimea ei, erà până la anul 1868 în adevăr dejà prin poziţiunea locului atât de închis, de lumea externă, încât nici autorităţile turceşti nu îndrăzneau a călcà preste *Borak* acele locuri prăpăstioase, stâncoase, pline de fortăreţe naturale, de unde abià se mai întorceau înapoi aceea cari intrau prea adânc în aceste părţi, din această cauză se poate uşor presupune că secta paterenă se va fi putut susţineà prin aceste locuri până în timpul cel mai nou, şi că, în fine, aşteptând ei în zadar renaşterea credinţei lor, va fi trecut şi această rămăşiţă zbuciumată, definitiv la legea musulmană. Şi aceasta consumă perfect cu expunerile şematismului din Mostar a lui *Petru Bakula* care zice despre acest teritoriu următoarele : „In *Dobačani* familia Helez non multis retro annis Mohamedanismum amplexata est quae fuerat postrema sequax deliriorum Bogumili".

Acest teritoriu e astăzi cu totul mohamedan, totuş femeiele de pe acolo nu se învălesc ca toate celelalte mohamedance (hanume) ; ceeace e cu atât mai curios, deoarece în aceste două ţări Bosnia şi Herzegovina legile religioase mohamedane se ţin cu o stricteţă mult mai mare decât în întreg împeriul otoman.

Urme de bogumili s'au mai păstrat întruatâta, încât datinele, obiceiurile, deprinderile, sociale şi religioase ale Mohamedanilor din aceste ţări ne înfăţişază o mulţime de ceremonii, credinţe, superstiţiuni imaginaţiuni, doctrine, etc., cari toate ne arată originea lor bogumilă. Toate aceste sunt nişte reminiscenţe vădite ale vechei credinţe de odinioară.

Aşà s'a sfârşit o vieaţă tragică a unei religiuni, a unui popor ce a făcut onoare numelui ce a purtat, care a lăsat o amintire glorioasă după sine, asemenea unui erou mare şi puternic, care luptând prin toată vieaţa sa cu toţi duşmanii din jurul său i-au

1. Iohan de Asboth, Bosnien u. die Herzegovina pag. 93.

pus pre toţi în respect prin eroismul curajul şi energia sa uimitoare, dar care în fine lovit de moarte şi sângerând din mii de rane, îşi da sufletul său mare în aureola unei glorii puternice, în convingerea reînălţătoare că au făcut tot ce au putut şi ce au ştiut spre a-şi validità dreptul său de existenţă, că au ştiut să impuie respect tuturor inimicilor săi sălbateci şi mici la suflet. El eroul sfârşeşte acuma această vieaţă, cu expresiunea puternică în sufletul său, că a preferat mai bine să moară cu glorie, luptându-se decât să se predea unor mişei.

h) **Literatura sectară în Balcani.**

α) *Literatura bogumilă în Bosnia.*

Dacă Paterenismul a fost în stare să cucerească poporul bosniac, chiar dela început mai cu succes decât biserica ortodoxă cât şi cea catolică cari concurau puternic în modul cel mai feroce în estinderea lor prin Balcani, apoi aceasta le-a ajutat desigur foarte mult acele scrieri apocrife aşà numite *„cărţi mincinoase"*, cari erau lăţite de către Românii sectari (Pauliciani) din Macedonia şi scrise în limba poporului şi cari erau tot odată acomodate atât împrejurărilor timpului de atunci, cât şi firei poetice şi mitelor a poporului român cât şi a popoarelor balcanice, de curând invadate, ba chiar se întemeiau pe ele. Mai multe monumente ale acelei literaturi s'au păstrat în mare parte şi până în zilele noastre şi nu numai în limba bulgară (vechie slavonă), ci şi în acele limbi cari erau vorbite pe atuncea prin tot balcanul.

Aşà cărţile apocrife ale testamentului vechiu şi nou, cari conţineau în sine şi tradiţiuni păgâneşti, apoi aşà numitele „cărţi mincinoase": precum legendele, prorocirele, blestemurile, esorcismele şi alte superstiţiuni [1]), cel puţin acea parte a literaturei pre care se baza sectarii din Balcani (Paulicianismul) nu putură aflà afară de munţii Pindului, un alt refugiu mai bun decât Bosnia, de oarece sectarii pauliciani alungaţi din celelalte state au aflat două locuri unde se puteau refugià, Macedonia şi Bosnia. Dar mai aprig de cât oriunde au fost ei prigoniţi pe teritoriul sârbesc sub cneazul

1. O mulţime de aceste manuscripte le-a cules dela popoarele slave balcanice şi le-a publicat *Daničić, Jogić, Karadzić şi alţii.*

Nemania. Pe când Paulicianismul în Serbia e nimicit, în Bulgaria se susţine numai ascunşi, în Macedonia e lung timp numai tolerat de unii principi; aci pe acest pământ în Bosnia făcuse această sectă, abià ajunse aci, o propagandă foarte rodnică. Această doctrină (credinţă) se ridică aci în Bosnià la o putere neaşteptată şi ia chiar un caractèr naţional, devenind dânsa aci o religiune a statului luând numele de „Bogumil". Aparenţa acestei doctrine (credinţe) şi existenţa ei pică apoi la un loc cu aparenţa şi cu ideia independenţei politice a ţării în contra diverselor aspiraţiuni de espansiune şi supunere din partea bisericelor creştine de amândouă rituri.

Aşà se numeşte, în fine, această religiune naţională „bosanska crkva" biserica bosniacă, şi desigur că ea nu s'ar fi susţinut cu atâta tenacitate în zilele acelea de mari urmăriri, apăsări şi terorizări teribile urmate din partea amânduror biserici creştine, cât şi din partea celor 4 cruciade întreprinse în contra ei pe comanda Papilor din Roma de către regii Ungariei, cât şi faţă de agitaţiunea vechementă a clerului romano-catolic, dacă n'ar fi existat şi lăţirea secretă ale acelor scrieri mistice-sectare ale Paulicianilor, ceeace făceà ca după fiecare încetare de presiune, ca după fiecare linişte, Bogumilismul să devină din nou puternic şi dominant în ţară. Astfel îi ea Bosnia rolul Macedoniei pe terenul dezvoltării şi a lăţirei a doctrinei sectare aşà că pe când mai înainte, la început, Macedonia erà focarul sectarilor Paulicianі, devenise acuma Bosnia la rândul ei centrul libertăţilor şi al cultului liberal al acestei religiuni care se chiemă acuma, bogumilă".

În fine împrejurările reformaţiunilor din Europa ne avizează toate spre Balcani unde s'a ivit prima reformaţiune a bisericei creştine (cea pauliciană) şi în special spre Macedonia şi Bosnia, şi aceasta ne explică şi împrejurarea că chiar şi biserica romană declară deşi neexact, Bosnia de foçarul, de teritoriul de unde au plecat mişcările heretice, reformatorice posterioare în Italia, Francia, Germania până la Rin, în Anglia, Boemia, Rusia; că aci în Bosnia se aflà şi conducătorul lor spiritual „Papa heresielor". Spre Bosnia se refugiară toţi acei sectari cari erau persecutaţi prin alte ţări, deci legătura vie atât sufletească cât şi literară cu restul sectarilor (prin celelalte părţi numiţi Pauliciani) din Balcani, dar mai ales cu cei din Macedonia, nu se poate negà; astfel că pe lângă Macedonia a avut şi Bosnia o mică parte la întărirea şi răspândirea sectei Pauliciane, acuma bogumile.

Aşà o religiune naţională şi însufleţitoare a trebuit să aibă şi o literatură însemnată şi cumcă această literatură se va fi uzat desigur nu de limba prigonitorilor, ci de aceea a prigoniţilor, adică a poporului care erà însufleţit pentru această doctrină, şi anume de limba română, slavă şi greacă, e cu totul invederat. Tot aşă de evident e că această literatură bogată a trebuit să piară odată cu peirea confesiunei însăşi, adică când nimeni nu se aflà mai mult, care să o fi păstrat şi dezvoltat mai departe pe când pe altă parte erau trei factori mari activi, cari îşi dădură toată silinţa de a o nimicì şi anume : Mohamedanismul, biserica ortodoxă şi cea catolică.

Cu toate acestea s'au păstrat până astăzi încă în biblioteca universitară din Bologna, ornat cu simple desemnări un codex scris pe pergament, care conţine pe 353 pagine tot testamentul nou cu toate psalmele şi apocrifele. Acest codex e din anul 1404 şi e dedicat principelui Hrvoje — se vede că şi el a fost un Bogumil, căci altmintrelea codicele nu ar fi fost lui dedicate — şi se pare că e de origine bosniacă [1]). Apoi există un manuscript scris de un om cu numele *Marcianus* (după nume se pare că a fost român) tot din secolul al 15-lea, [2]). E o *Apocalipsă* pre care a fost aflat-o în secolul trecut un preot din Orşova cu numele *Mateiu Savu* încă un român [3]), etc.

In literatura bogumilă lăţită în Bosnia se află multe poveşti, legende, naraţiuni în cari se vede de tot clar originea română, ale căror urme se află chiar şi în poesia poporală bosniacă.

Aşà se află pe aicea povestea lui Troian şi legenda lui *Alexandru Machedon.* Dar toată prelucrarea, expunerea şi forma poporală ale acestor legende corespunde cu totul celei române. Lucru cu totul natural, deoarece Românii din Macedonia au fost mai întâi acei cari au tradus şi au prelucrat legenda a doua din limba greacă în cea românească pentru poporul român, şi abià de aici au trecut ca şi în Bosnia în forma ei *românească.*

Tot aşà se află acì legenda lui „*Stefanit şi Ichmilit*" şi aceea ce e un lucru şi mai interesant e existenţa pe aici a legendei lui

1. *Dabrowski* Institutiones linquae slavicae p. XIII. Rački. Starine I. p. 93.
2. *Rački* Starine I. Op. 99.
3. *Dabrowski* : ibidem.

„Akir" adică a lui *„Argir şi Helena"* unde e simbolizat răsboiul lui Traian cu Dacii, negreşit travestit în sens sârbesc.

Cum că pe lângă această literatură religioasă şi edificatoare sectară (bogumilă) s'au fost cultivat şi o literatură poetică, încă populară tot în limba poporului pentru aceasta avem încă dovezi. Literatura Medievală bizantină ale legendelor, ale mitelor erà lăţită preste tot Balcanul, negreşit că această literatură a trebuit să intre prin mijlocirea sectarilor români Pauliciani din Macedonia, şi în literatura bogumilă bosniacă, cu atât mai mult, deoarece ele erau scrise în limba tuturor popoarelor ce locuiau pe aici, deci şi în limba română şi slavă, căci amândouă limbi erau lung timp vorbite prin Bosnia.

Unele motive din aceste legende şi mituri se poate vedeà şi astăzi încă în literatura poporului de aici astăzi dejà, cu totul slav, care motive se pare, judecând după asemănarea cea prea mare cu motivele din literatura poporală română, că sunt luate direct din literatura poporală română şi care literatură poporală română erà în timpul medieval foarte lăţită prin tot Balcanul şi în toată Bosnia şi anume propagat de Paulicianii români din Macedonia.

Aşà aflăm acì legendele româneşti amintite mai sus : *Alexandrina, Argir* şi *Helena, Ştefanit* şi *Ichmilit, Josafel,* etc. Intre manuscriptele aflate pe aci se aflà şi un manuscript scris cu litere cirilice, ce tratează legenda lui *„Argir şi Helena"* din anul 1520 şi un manuscript şi mai vechi a legendei *„Alexandrinei"* [1]). Ele fură aflate în Dalmaţia, şi deoarece Dalmaţia erà pe atuncea populată în cea mai mare parte cu Români [2]) apoi se poate cu tot dreptul presupune că şi aceste manuscripte (legende) erau scrise de Români cu litere cirilice uzate pe atuncea, în limba vechie slavonă.

E însă fără îndoială că legenda lui Argir şi Helena ce simbolizează răsboiul lui Traian cu Dacii, e de o origine curat română, căci în manuscriptul din anul 1520 se aflà deşi e scris cu litere glagolitice pe lângă cuvinte greceşti şi slave şi foarte multe cuvinte româneşti. Deci şi acì se poate vedeà influenţa culturală română în Balcani pre care istoriografii Slavi o ignorează cu totul.

---

1. Se află în biblioteca principelui Lobkovitz în Raudnitz conţine 116 pagine şi e edată de *Jagić,* în Starina tom. III.

2. *T. Burada,* au aflat prin excursiunea sa etnică făcută la Românii din *Istria,* pe insula *Veglia* în Dalmaţia încă la anul 1895 urmă de Români, vezi. Teodor Burada *„Cercetări despre Românii din Insula Veglia".* Iaşi 1895.

β) *Literatura sectară în celelalte părţi ale Balcanului.*

Sectarii pauliciani sau aşà numiţii Bogumili din Balcani au avut o literatură proprie destul de estinsă. Insă această literatură e astăzi contopită cu poezia poporală şi cu tradiţia rămasă până astăzi, astfel că literatura curată sectară abià se mai poate cunoaşte din această poezie. De o însemnătate deosebită sunt apocrifele şi cărţile pre cari judecata dogmatică creştină o numeşte mincinoase. In timpul cel mai nou formau aceste cărţi obiectul cercetărilor şi al studiilor mai multor învăţaţi slavi şi panslavi [1].

Dogmele religioase pauliciane influenţase în mod seducător asupra sectarilor cari erau dejà dezgustaţi de luptele religioase de pe atunci. Religiunea creştină de amândouă rituri nu erà pricepută de către popor, pentru că una erà propagată în limba latină, cealaltă în limba paleo-slavonă, deci amândouă rituri nepricepute de către mulţimea poporului care nu erà slav, şi de aceea dânsa (religiunea creştină) nici nu puteà fi îmbrăţişată cu inspiraţiune şi încredere, pe altă parte şi clerul de pe atuncea duceà o mare vină la acest dezgust general pentru învăţătura creştinească. Astfel religiunea creştină erà mai degrabă temută decât iubită, mai mult expulzată decât îmbrăţişată, pe când pe altă parte spiritul cel liberal-poporal şi uşor de priceput al doctrinei sectare, facilitase în un grad puternic naşterea şi lăţirea unei literaturi aparte sectare.

Se ştie din cartea întâmplărilor (istorie), că pe timpul regelui româno-bulgar *Simion* (892—927) şi chiar în prima parte a domniei succesorului său Petru (927 — 969) erà în tot imperiul româno-bulgar şi mai ales în Macedonia o mare activitate culturală religioasă şi că literatura bulgară-slavonă luase un avânt puternic prin concursul Românilor cari scrieau în limba paleo-slavonă. O mulţime de cărţi fură traduse cu această ocaziune din greceşte în această limbă slavă de către Români. Negreşit că prin acest avânt literar slav, provocat şi propagat de către Românii din Balcani s'au fost ridicat gloria nu a Românilor cari au muncit la re-

1. *F. I. Buslev* : Istoria erkve ruske naroda slovenski i iskustve. *N. Kovronsky* : Obraženije vetonoza vjestnich apokrifov. *I. Porfirijev* : Apokrifa skazanija o Bozijeh materii i dejaniach svjetovi apostolov.

dicarea şi mărirea acestei glorie străine, ci a Slavilor, care muncă românească pentru redicarea gloriei străine mai există la Români în mare parte şi până în ziua de astăzi. Şi lucrul de tot caracterristic e, că tocmai Românii au fost aceea cari au redicat, dejà din timpurile cele mai vechi, *Slavismul* (Străinismul) sus, sus pe umerile lor, ignorând totdeodată cu totul interesul lor propriu naţional, rămâind ei singuri obscuri, bagatelizaţi, nebăgaţi în seamă, ba chiar şi călcaţi în picioare de tot aceşti Slavi (Bulgari, Sârbi) şi Greci, pre cari i-am ridicat de atâtea-ori din noianul peirei lor totale. Şi această înstrăinare a poporului Român de interesele sale proprie, de cauzele sale principale de vieaţă individuală-naţională, a adus cu sine numai „*religiunea* străină" „*scrisul* străin", „*limba* străină, indecomun „*Străinismul*", la care ne-am închinat tot mereu, mereu în mod nebun dejà dela primele începuturi ale formaţiunei noastre ca popor român. Deci o decădere naţională avem noi de a înregistrà dejà depe atuncea când abia am început a ne formà ca un popor aparte pentru sine cu datinele, cu limba şi cu credinţa noastră deosebită română de rit latin. Dejà depe atunci a început a roade în corpul, în organismul nostru naţional, boala noastră naţională hereditară, ce o cultivăm drept moştenire dela strămoşii noştrii antici Romani, şi astăzi încă cu mare ardoare, „adorarea Străinismului", „a Cosmopolitismului" sub titlul de cultură, de progres şi înaintare.

Tot pe timpul regelui Simion a trăit un călugăr foarte însufleţit pentru răspândirea Sf-tei Scripturi în graiul bulgaro-slavon, cu numele *Tudor Dux* despre care am amintit dejà mai sus. Acest bărbat a tradus cărţi bisericeşti în limba bulgară-slavonă şi a îndemnat şi pre alţii la această întreprindere în închipuirea sa foarte religioasă (bigotă), foarte proastă, că aceasta ce o face e un lucru foarte plăcut lui Dumnezeu, aşa d. ex. pre *Ioan Exarchul Bulgariei* [1]). Activitatea sa literară şi culturală a desfăşurat-o Tudor în o mânăstire ce se aflà la revărsatul apei *Ticei*. Numele acestui rîu se găseşte fără de nici o indicare mai aproape, la finea cuvântării a patra despre Arieni a Archiepiscopului *Alexandriei Antanasiu* (373), tradusă sloveneşte la anul 906 şi prescrise de acest Tudor Dux. Cuvântul „Ticea", nu e însă nimic

1. Kalaidović Constantin : Ioannius Excarchus, bulgarskoi. Moskva 1824 pag. 14, 96 No. 40, 41, pag. 129.

alta decât râul „*Tisa*" de pe teritoriul Daciei-Traiane. Numele de botez „Tudor", cât şi numele familiar „Dux", sunt evident numiri curat româneşti şi aceasta ne dovedeşte că acest călugăr a fost român de origine şi că el, desigur se trăgeà din o familie domnitoare română din părţile *Tisei*, sau poate şi din casta nobilitară dacică a „*Sarabilor*" despre care vorbeşte ilustrul nostru P. D. Haşdeu în opul său „Magnum Etym. Romaniae, lit. B. Basarabia, căci numai în o atare calitate putù el, ca călugăr simplu se îndemne pre însuş Exarchul Bulgariei la compuneri şi traduceri de cărţi bisericeşti în limba paleo-slavă. El, deci, ca Român şi ca viţă nobilă daco-română a aflat că aşà vrea Dumnezeul-Slavilor, ca el să-şi sacrifice toate puterile sale spirituale şi fizice pentru mărirea Slavilor şi nu pentru mărirea poporului său propriu care l-a fost născut. Aşâ a făcut toţi Românii şi după dânsul. Asà sunt Românii, cu durere, şi până în ziua de astăzi.

Acì avem totodată şi un alt argument pentru teza ce o susţinem noi, că mai cu seamă Românii prin activitatea lor pe terenul religios-bisericesc-slavon, au propagat şi au lăţit literatura slavă, şi prin aceasta vaza şi valoarea slavismului din Balcáni. Căci însuş un călugăr român, chiar pe teritoriul Daciei-Traiane scrie, traduce şi propagă literatura şi religiunea slavă şi îndeamnă chiar şi pre alţii, chiar pre un Archiepiscop slav la acest lucru.

Deci, dar, vedem că dejà pe la anul 892 erà secta pauliciană lăţită printre Românii din stânga Dunării şi că scriitorul şi propagatorul lor înfocat erà tocmai un român de pe malul stâng al Dunărei, originar din Dacia-Traiană.

Tot aşa şi învăţatul *Ed. Reus*, rezemat pe mai mulţi scriitori contimporani şi pe nişte acte publice, ne încredinţează că traducerea Sf. Scripturi, precum şi toate studiile biblice în limba paleoslavă din greceşte, au luat începutul său dela mişcările religioase române, ivite mai cu seamă în secolul al 10-lea prin *Macedonia* şi prin munţii Pindului şi continuate tot de Români prin secolele următoare şi propagate nu numai în întreg Balcanul şi în Dacia-Traiană, ci şi prin Italia şi Francia, ceeace dovedeşte şi rămăşiţele limbistice păstrate în limba franceză şi spaniolă, arătate de P. B. Haşdeu [1]). In special ne spune el, că dela Catari s'a păstrat

1. *P. B. Haşdeu* : Cuvinte din bătrâni vol. 2 pag. 248 249. §. 3.

până astăzi într'un singur codice în *Lyon* o complectă traducere a Noului-Testament, dimpreună cu o liturgie a lor proprie [1]).

După moartea împăratului Simion (927) ajunse literatura religioasă creştină în decadenţă prin turburările indigene. Sub împăratul *Petru*, urmaşul lui Simion, căutase Eremiţii să-şi ridice gloria lor nu prin alcătuirea de opuri folositoare şi fapte morale, care ar fi întărit creştinismul, ci prin post şi rugăciune şi totdeodată prin separarea şi excluderea lor proprie făţarnică de către toată lumea. Reprezentantul acestei direcţiuni, adică ale acestei şcoli erà presbiterul *Cosma*, încă un român născut în Tesalonic, care a trăit pe timpul împăratului româno-bulgar *Samuil* (995—1018). El scrise unele oraţiuni fulminante în limba slavonă în contra Sectarilor [2]).

El aduce în aceste oraţiuni ca exemple mari pre *Exarchul Ioan* şi pre alţi bărbaţi creştini, cari trăiau încă în memoria multora, şi este cu totul indignat de indolenţa contimporanilor săi, cari preferau să predeie cărţile sfinte şi Evanghelia moliilor şi putreziciunei, pe când poporul urmând exemplelor detestabile ale clerului creştin se predase cu totul jocurilor şi desfrânărilor, în loc să aibă grije de biserică şi de Dumnezeu. Şi scrierile lui au fost scrise naturalmente după spiritul timpului (?) de atunci în limba vechie bulgară-slavonă şi cu litere glagotice, deşi el singur erà român.

Tot cam în acelaş timp, prin secolul al X-lea, apare şi călugărul *Atanasie*, încă un român născut în Seres, Macedonia-de-jos, care combate în oraţiunea sa „Despre principiul binelui şi al răului'' ţinuta cam dubioasă a amicului său *Pincu*, încă un Român din Tracia, şi anume în tratarea feluritelor herezii sectare apărate de Pincu şi anume : 1) *Despre matrimoniu* ; 2) *Despre crucea lui Hristos* ; 3) *Despre Hristos ca agricultor* [3]), etc.

După ce reşedinţa patriarchală româno-bulgară erà transferată dela *Târnova* la *Prispa* (Ipek) şi de acolo la *Ohrida* (Acris) la anul 971, se pare că literatura sectară luase un avânt şi mai

1. Real-Encyclopaedie fur protestantische Theologie sub „Romanische Bibelubersetzung'' vol. 13. pag. 94 95.

2. Ediţiunea ultimă se află în ziarul rus „*Cazan*“ „Pravoslavi sovarşenie“ 1864. April şi August.

3. Edat de Archimandritul *Leonide*. Moskva Eparch. Vidomosti. Moskva, 181 C. F. Golubinski 709 Atanasie scrisese şi despre: „săgeata fulgerului'' şi multe altele.

mare, atât în Tracia, cât mai ales în Macedonia (Tesalia, Epir, Albania de Sud) pe unde a lucrat lung timp şi Episcopul sectar paulician Clementie. [1]).

Paulicianii (Bogumilii) români din Macedonia numiţi de Slavi şi „*Babuni*" (dela cuvântul românesc „oameni-buni" cu care epitet se numeau între sine Paulicianii Romani) : au posedat o traducere a Sf-tei Scripturi şi în limba română [2]), cu litere greceşti, dar nu din vulgata, ci din textul grecesc. Pe lângă cărţile sectare ce le aveau Sectarii români se aflà încă şi Psaltirea şi viaţa Prorocilor. In Occident avuse biserica din Albania, care făceà în acel timp parte din Vlachia-magna şi erà altmintrelea numită şi : „Romània", încă şi cărţile lui *Iob, Sirach* şi sentinţele lui *Solomon*. In aceste cărţi eşise la iveală la unii Sectari, dar mai ales la cei Romàni, afară de unele excentricităţi singulare, tendinţa vădită de a se apropià tot mai mult de creştinism, spre a câştigà în modul acesta tot mai mulţi aderenţi între ceilalţi creştini. Aşà învăţase sectarul Italian *Ioan de Luggio* despre incarnaţiunea faptică a lui Christos şi primise totodată neschimbat tot testamentul vechiu.

Numărul cărţilor şi a manuscriptelor române şi slave (sectare) prin Tracia şi Macedonia, prin secolul al XI—XIV erà desigur foarte mare. In Ohrida s'a fost tradus pe porunca Archiepiscopului Ioan de către presbiterul Ioan, un român (1019), vieaţa lui Antonie cel Mare şi a Sft-lui Pangratie.

Imediat după încreştinarea Slavilor se iscase o întreagă literatură de Pseudo-evangelie, de Apocrife, Testamente şi Legende în tot imperiul bizantin. E foarte probabil că toţi Sectarii vor fi

1. *Clementie* erà unul din cei 17 Sfinţi Sectari οἱ ἅγιου ἑπτάριθμοι şi anume : Const Metodiu, Clementie, Goraş, Naum, Angelar, Savu Iulian, Florentin Ioan, etc. Se vede deja după aceste puţine numiri că cei mai mulţi din ei, dacă nu toţi, erau Români, vezi şi *Safarik* : Die Bluthenzeit der bogumilischen Literatur in Macedonien III. 182.

2. *Jireček C.* : Geschichte der Bulgaren. Prag 1876. pag. 214. Condus de fanatismul său panslavist şi în adoraţiunea sa exagerată pentru Bulgari nu vreà să cedeze adevărului. El zice că Sf. Scriptură erà scrisă în Orient în „*limba poporală romană*". Dar ce înseamnează aceasta „limba poporală romană" în Balcani în secolul al XII? Unde găseşte faimosul istoriograf Jireček pe acel timp în Balcani o „limbă romană"? vorbită pe atuncea pretutindenea în Balcani, deoarece Balcanul erà pe arunci plin, compact de Români şi nu de Romani, dar mai ales în Macedonia şi în munţii Pindului erà toată populaţiunea numai română.

cetit aceste scrieri cu mare luare aminte, că ei vor fi lăţit aceste idei şi apocrife între sine şi mai departe. Se pare că aceste scrieri erau mai vechi decât Paulicianismul-macedonean mai vechiu chiar şi decât cel armean, multe din ele par a se trage chiar din secolul prim al creştinităţii dela sectele sirice, chaldeice, persiane şi jidoveşti din Orient. Ele inundară toată Europa şi erau traduse în toate limbile Europei. Pentru Slavii din Vest şi din Ostul Balcanului locul de fabricaţiune ale acestor cărţi heretice, unde originalele greceşti deveniseră transformate şi traduse în limba română şi paleoslavă, erà precum am amintit dejà, Macedonia. Acì se întreceau Românii sectari în traducerea apocrifelor în limba slavă şi în lăţirea lor printre creştinii Balcanilor, cu scop de a atrage cât se poate de mulţi Slavi la secta lor. De aicea se lăţise acele cărţi apocrife apoi spre Bosnia, Serbia, Bulgaria, de aici trecură ele apoi şi preste Dunăre, în ţările româneşti până adânc în Rusia. Tot de aicea din Macedonia erau aceste cărţi duse de Români şi în sudul Balcanului spre Tesalia până în Peloponez. In oraşul *Tesalonic* aveau sectarii români o centrală de unde se expediau aceste apocrife, spre Italia, Spania, şi Francia.

Conţinutul acestor cărţi erà luat de regulă din Biblie cu nişte adaosuri şi fantasii orientale. Poporul aflase mare plăcere în stilul cel simplu ale acestor cărţi, deoarece ele tratau cu mult mai detailat şi mai clar decât Sf-ta Scriptură, şi totodată, cu un avânt poetic, multe curiozităţi particulare, d. e.

1) *Despre secretul ceriului şi al infernului;*

2) *Despre facerea lumei;*

3) *Despre vieaţa Mântuitorului şi a Maicei-Domnului*, etc..

Cât de mult emoţionat trebuià să devie un om simplu d. e. un agricultor, sau un ostaş, la cetirea sau la istorisirea faptelor ca de ex. : „*Ziua cea din urmă*" în scrierile Sf-tului Ioan gură de aur. Acì putù el citì: „că va venì un Anticrist, a cărui păr e ascuţit şi aspru ca săgeata, ai cărui ochi lucesc ca doi luceferi, a cărui unghii dela degete sunt ascuţite şi mari ca secera. Că după nimicirea lui Anticrist va procedà învierea morţilor. Atunci va arde pămîntul, va suflà vânturile din toate patru unghiuri, şi se va ridicà nourii pământului, care va fi atunci fără munţi şi fără văi. Apoi va venì fiul lui D-zeu şi va ţineà judecata cea din urmă".

Un alt exemplu : „*Dialogul celor trei Sfinţi*", istoriseşte, că D-zeu a făcut soarele din o picătură de lacrimă, cerul şi pămîntul

din spuma apelor, că pământul înoată pe o mare apă, iar apele stau pe o mare stâncă, iar stânca pe patru balene de aur, balenele pe un râu de foc, iar focul pe un stejar de fier, a cărui rădăcini sunt înţepate în puterea lui Dumnezeu.

Fantazia poporală prinse aceste fabule, aceste materii atât de sensuale şi le prelucrase în cântece, poveşti şi legende, pre cari se pot auzì şi astăzi încă la poporul român. Biserica creştină urmărise şi nimicise numai scriptele evident heretice sectare, cărţile însă, unde conţinutul lor, unde fiinţa Sf-tei Scripture erà numai înfrumuseţată le lăsară în pace.

Ieremie, după fantazia unor istoriografi Slavi, chiemat şi „Bogumil" cărui i se atribuie, tot din partea Slavilor, organizarea sectei bogumile, şi pre care tot Slavii îl declară de Slav (Bulgar), un comtinporan al împăratului Petru (927—968), are şi el un loc important în istoria literaturei sectare. In vechiul *Nomocanon* se poate cetì şi despre dânsul, că el ar fi scris toată doctrina lui, ar fi scris instrucţiuni pentru toate cazurile mai importante de credinţă, că el ar stà în infern şi astăzi încă înţepat pe parul (talpul) lui Satana.

Creştinii de rit răsăritean şi mai ales preoţii de amândouă rituri, îl ţineau de un fermecător, de un strigoi, vampir, etc... El să fi compilat singur o colecţiune de apocrife în şase cărţi, toate traduse din greceşte în limba bulgară-slavonă. Cuvântarea lui: *Despre lemnul crucei*" conţine istoria celor trei copaci dela Moisi până la Christos. Tractatele celelalte istorisesc: 1) „*Despre douăsprezece fiice alui Irod*", apoi 2) „*Afurisenia spiritelor rele*". 3) „*Cum devine Christos popă*", 4) „*Cum Christos a arat*", 5) „*Cum l-au denumit împăratul roman Probus de amicul său*" şi 6) „*Din câte părţi fu Adam creiat*" [1]).

Scriptele acestui Ieremie ne sunt cunoscute şi din o altă sorginte, care ne dă un testimoniu eclatant despre influienţa ce a exercitat Paulicianismul (sau Bogumilismul) asupra reformaţiunei din Vest.

In indicele ruseşti se află între altele o carte apocrifă şi anume „*Intrebările lui Ioan teologul către Christos pe muntele Tabor*".

1. *Tichonravov*, *Kostomarov*, *Jagic* (Archiv IX) Rački. (Starine V 79. Hist. knjez. 82) *C. F. Pypin*. Slav. Literaturgeschichte 72. *Rački* în Rad VII şi *Golubinski* p. 155.

Un asemenea manuscript există din secolul al 14-lea. Apostolul Ioan se bucură la Patereni (Pauliciani) asemenea de o deosebită veneraţiune. Şi acest op apocrif erà una din scrierile cele mai preţioase ale Albingenzilor. Textul latin complect a fost edat mai întâi în Paris la anul 1691 prin Domenicanul *Bennoit* în „*Histoire des Albingeois*", Manuscriptul latin poartă inscripţia: „*Hoc* est secretum Haereticorum de concoresio portatum de Bulgaria a Nazario, suo episcopo plenum erroribus". Nazarie erà însă episcopul Sectarilor.

Acest text latin este cu mult mai complet decât toate manuscriptele slave şi totodată e documentul sectar cel mai complect, şi lucru caracteristic, el e o traducere a reformaţiunei din Vest. Toată scrierea aceasta ne învaţă despre dualismul între principiul cel bun şi cel rău, pre care l-au învăţat Paulicianii sectari dela Manichei.

Această carte apocrifă conţine o întreagă cosmogonie şi o istorisire despre peirea lumii. Ea fù adusă de către Greci în Macedonia. Acì fù ea tradusă din greceşte de către Sectarii români în limba cea vechie slavonă dar şi în cea română, şi de acì ajunse ea apoi şi în Bosnia, Bulgaria, Serbia apoi desigur de aice — deoarece legăturile religioase între Românii din stânga Dunării cu cei din Balcani, erau pe acel timp foarte mari — şi în ţările româneşti din stânga Dunării. Traducerea italiană, franceză, spaniolă o făcură Sectarii italieni, francezi şi spanioli pentru sine.

In anul 1170 să o fi adus această carte în Occident *Nazarie*, sus amintitul Episcop al Sectarilor din nordul Italiei. Probabil că tot el va fi fost şi acela care a fost tradus această carte italieneşte [1]).

Altele cărţi apocrife cari i se atribuie Sf-tului Ioan gură-de-aur sunt: 1) *Intrebările lui Adam şi Abraham pe muntele Olivilor*" şi o cuvântare, 2) *Despre moartea Maicei-Domnului*".

In mare onoare stăteà afară de aceea la Sectarii balcanici cartea apocrifă 3) *Viziunea lui Isaia*, o legendă vechie care erà

1. Manuscriptul latin se aflase odată conservat în *Concerrezo*, lângă *Monza*, unde se aflase un Episcopat paulician. Acuma se află acest manuscript în archiva inquisiţională de odinioară în *Carcassone* şi e dată, precum am zis mai sus de Bennois: opul sus citat: „Histoire des Ablingeois" I. 283 Thilo. Cod. apocriph. N. T. 884 în ediţiunea slavă vechie de Jagić (Starine V). *Chludov* Codd. 339. rus. de Tichonravov.

cunoscută dejà Gnosticilor şi Manicheilor şi care să fi fost alcătuită de către un jidan de pe timpul lui Nero.

Un apocrif foarte bine primit chiar până în timpul cel mai nou erà: „*Călătoria Maicei-Domnului în Iad*". Ἀποκάλυψις τῆς ὑπεραγίου Θεοτόκου πέρὶ τῶν κολασέων. Acest Apocrif a format o materie abundantă pentru multe poesii şi legende ale poporului român de pe amândouă maluri ale Dunării, ce le aflăm şi astăzi încă în literatura poporului român în Balcani şi în Carpaţi.

Apocrife mai mici sunt.:

1) „*Intrebările şi răspunsurile celor trei Sfinţi:* ale lui Ioan-gură-de-aur, Grigorie teologul şi a lui Vasilie cel mare (din Cesaria), apoi,

2) „*Descrierea chipului lui Christos şi a Maicei Domnului*", apoi,

3) *Istoria acelei creştine care a convertit pre bărbatul ei păgân*".

4) *Cartea lui Metodie din Patara despre Adam.*

5) *Istoria lui Daniil şi Samson.*

6) *Istoria celor 12 Vineri.*

7) *Despre copilăria lui Christos,* apoi tratatul foarte lăţit.

8) *Despre femeiele cele rele.* etc. etc.

Multe din aceste apocrife de pe timpul evului mediu al Sectarilor români din Balcani (Macedonia) se află primite şi cultivate şi azi pretutindene în literatura poporală română. Sediul principal al călugărilor din Bulgaria erà mânăstirea *Zugrav,* cu care mânăstire se laudă astăzi istoriografii slavi ai Bulgarilor atât de mult. Totu-şi acestă mânăstire erà împopulată prin tot evolul de mijloc până aproape în timpul cel mai nou, mai ales pe timpul imperiului româno-bulgar al doilea, numai cu călugări români, pentru că numai ei făceau în acel timp toată literatura slavă, pentru că nici Slavii nu dominau limba slavonă şi mai ales scrisul slav în un mod atât de perfect şi atât de artistic ca tocmai călugării români ce se aflau prin mânăstirile din Balcani ca d. e. Zugrav, Athos, etc. şi se exercitau în această limbă, şi în scrierea ei. Prin aceste mânăstiri şi mai ales în această mânăstire Zugrav s'a fost făcut multă literatură bisericească slavonă de către călugării români, dar durere mare, toate scrise numai în limba bulgară-slavonă.

Locul de gravitate al Sectarilor în general erà deci Macedonia, Acì au sosit mai întâi această sectă, acì s'au organizat ea, şi de aici

s'au şi lăţit ea pretutindene. Aici în Macedonia erau cele mai însemnate locuri de activitate ai Sectarilor. Pe aicea erau oraşele şi satele pline de aderenţi ai doctrinei sectare. Acì se aflau ei în mase compacte în oraşul *Prilep*, şi în jurul lui, apoi pe poalele muntelui *Pind*, pe muntele *Babun* [1]), în jurul *Meglenei*, unde sub împăratul *Emanuil* a purtat Episcopul *Ilarion* grele lupte cu sectarii români de aicea, apoi în jurul *Castoriei*, *Ohrida*, *Bitolia*, *Verea*, *Strumniţa*, *Salonic*, etc., pretutindene se aflau comune româneşti pauliciane având ei aci în Balcani la vre-o *patru* Episcopate sectare. De aicea, din Macedonia s'au fost lăţit doctrina sectară şi asupra Serbiei, de aice merse ea şi preste Dunăre pe malul stâng prin ţările româneşti carpatine: Banat, Transilvania, Muntenia, Moldova, despre cari sectari aminteşte N. Iorga şi P. B. Haşdeu, că ar fi existat şi până în secolul al XVII-lea.

Ultimele urme ale Sectarilor în Balcani adică în Bulgaria, Macedonia, Albania, Pind, etc., se pierd abià prin secolul al XVIII când. şi ultimii adepţi ale acestor doctrine trecură ca şi cei din Bosnia la Islam.

---

1. In secolul al XIII se aminteşte despre un munte „Babun". *Safarik*. Pam 25 zice: „După legendele populare era acest munte în timpurile cele mai vechi un loc de refugiu al Paulicianilor români, cari erau persecutaţi de împăraţii bizantini. Vezi şi *Grigorovici*: Reise im Balkan 139). Eu susţin însă că cuvîntul „Babun" întrebuinţat de istoriografii Slavi pentru Bogumilii din Macedonia, e numai o derivaţiune slavă stricată dela cuvîntul românesc „*Oameni buni*" cu care se numeau Sectarii români din Macedonia şi Balcani.

CAPITOLUL II.

Despre Sectarii români din Dacia-Traiană

Ne mai rămâne să vorbim acuma ceva şi despre Sectarii români din Dacia-Traiană.

Paulicianii sau Sectarii români au existat precum am arătat dejà mai sus pe amândouă maluri ale Dunării; nu numai în ţările Balcanului şi al Pindului, ci şi în ţările Carpaţilor.

Şi erà lucrul natural, deoarece între Românii de amândouă maluri ale Dunării au existat prin secole întregi, dacă ne gândim numai la timpul primului şi al doilea imperiu româno-bulgar, cât şi în urmă o relaţiune religioasă, etnică şi socială întinsă şi foarte vie numai cu unele mici întreruperi, şi aceasta totdeauna şi după invaziunea Turcilor încoace. In deosebi, aproape toate răsboaiele purtate de către imperiul româno-bulgar cu imperiul bizantin, erau purtate împreună cu ajutorul Românilor din stânga Dunării, cari erau numiţi mai ales de către istoriografii slavi, când Cumani, când Schiti, când Ausoni, când Ruşi, când Tătari, când Slavi, când Misi, etc, şi numai arare-ori sub numirea lor adevărată de Valachi (Români).

Poporul român atât cel din stânga cât şi cel din dreapta Dunării nu aveà pe acele timpuri de glorie şi de putere a sectei bogumile, dar mai ales dela secolul al 10-lea încoace biserica sa proprie creştinească naţională cu propria sa limbă, cu propria sa scriere, precum o aveau Grecii, Slavii, Goţii, etc., din acea cauză erau ei în privinţa credinţei neorganizaţi şi dependenţi de biserici străine precum de biserica bulgaro-slavonă, deşi creştimisnul la ei erà cel mai vechi, în ritul latin şi în limba vechie romană, Românii nici nu erau încă bine întăriţi şi organizaţi în religiunea creştină şi această din mai multe cauze. Mai întâi poporul nu pricepeà mor-

măiturele popilor, prea adeseori a popilor străini de neamul său, sub cuvînt de cult religios creştin făcute în limbi străine, sub cuvînt de liturgii, de serviciu Dumnezeiesc, sub cu-vînt de rugăciuni şi învăţături Dumnezeieşti. Inima şi simţirea lui trebuià să rămâie de atàta străinism, de atâta „dumnezeire-străină", propagată de o clică de popi cari erau conduşi numai de egoïsmul lor cel mai crasant; rece, străină, neatinsă, nemişcată. Apoi luptele teribile de rivalitate purtate cu atâta sălbăticie, mai ales pe acele timpuri, între ritul cel apusean şi cel răsăritean, nu dădù nicăiri o stabilitate religioasă, ba nu există nici posibilitatea ca doctrina creştină să poată prinde rădăcini adânci în inima poporului, nu putu da deci nici o bază solidă pentru viaţa lor social-morală. Din această cauză vedem noi şi ivirea atâtor secte şi reformaţiuni religioase — căci terenul pentru aceste reforme erà dat — cu scop de a restabilì cât se poate echilibrul moral, de a aduce iară la valoarè adevărul şi sublimul călcat în picioare, în mod atât de brutal, atât de criminal de către însuşi popii creştini de pe atuncea. De aceea Românii începură a nu cunoaşte pe deplin învăţătura legii curate, şi de aceasta neînţelegere sufereau mai ales Românii din stânga Dunării, din părţile Ardealului, a Maramureşului şi a Banatului. Aceasta ne ilustrèază cu atât mai mult faptul că Românii nu avură nicăieri, dar absolut nicăieri, nici în Balcani nici în Carpaţi, pe timpul trecerei lor la ritul slav, nici mai târziu Episcopi, ca păzitori ai credinţei lor româneşti, cari i-ar fi apărat legea, limba română, precum aveau Slavii, Grecii şi Goţii, că nici Transilvania, nici Banatul nici Maramureşul, nu aveau Episcopi ca păzitori ai credinţei româneşti, ba nici ai ortodoxiei, căci o credinţă proprie românească cu scrisul şi cu limba proprie română nici nu a existat prin tot evolul de mijloc, ci numai o credinţă (religiune) greacă-ortodoxă, sau pravoslavă, şi numai câte un protopop sau un egumen prin unele puţine mânăstiri foarte sărace şi fără rost.

Deci, nici un popor nu erà mai bine pregătit pentru a primì eresurile atât *pauliciane* cât mai târziu şi cele *husite*, adică învăţăturile atât cele din sud-ostul, cât şi cele din apusul Europei, ca Românii, cari au fost totdeauna repezi în pricepere şi înţelegere, deştepţi la minte, şi uşor apucaţi spre orice inovaţiune, apoi din cauza multor suferinţe ce le îndurau, lipsiţi fiind de orice întărire creştinească.

Doctrina husită, care luase în urmă după cea pauliciană un avânt mare şi se lăţise, depăşind Boemia, până chiar în ţările româneşti, au schimbat mult spiritul religios între Români până în secolul al XV şi XVI, pentrucă dânsa a găsit pe aici un teren dejà bine pregătit pentru primirea ei. Legenda *Sfintei Duminice*, pre care o lăţise Husiţii între noi [1]) erà cunoscută deci în o altă formă dejà dela Pauliciani, tot aşà şi despre *„Isprăvile Sf-tei Vinere”* şi despre toate povestirile naive şi straşnice pre care le răspândeau închinătorii *Sfântului Paul*, temătorii de Satana, adică Paulicianii din Balcani. Credinţa de astăzi atât de răspândită în draci sau în *Satana*, împrejurarea că aproape nici o predică fie ea de rit oriental, fie ea de rit occidental, astăzi nu poate fi rostită de pe amvon de către preoţii ambelor confesiuni, fără ca să nu fie pomenit în ea, cu atâta autoritate „Satana” şi „Diavolul”, ni se pare a fi tot reminiscenţe vechi pauliciane. Căci numai la ei au jucat Satana, precum am văzut mai sus, un rol atât de impunător, căci numai la ei erà „Satana” creiatorul lumei materiale, vizibile, toată cauza şi urmările fiecărui pas ce'l facem în viaţă, urzitorul şi pricina tuturor întâmplărilor rele din viaţa omenească. Inainte de apariţia Paulicianilor Satana erà aproape necunoscut în bisericele creştine, cel puţin nu în acea măsură ca astăzi. Amintirea lui se reduceà numai la puţinele consideraţiuni ce se află despre el în Testamentul nou. Deasemenea toate legendele despre Satana şi Diavolul provin numai dela Sectarii pauliciani.

Inrâurirea acestei Secte asupra Românilor din stânga Dunării erà foarte mare şi destul de profundă, astfel încât *Reichersdorf*, care a vizitat Moldova de două ori pe timpul lui *Rareş-Vodă*, nu stă la îndoială să afirme că „Moldovenii recunosc pre Christos şi pre Sfinţii Apostoli şi după cât spun ei, au păstrat din capul locului şi până astăzi încă legea Sfântului Pavel, cu multă veneraţiune şi evlavie” [2]).

Chiar şi *codicele Sturdzan*, *codicele Voroneţian*, precum şi celelalte două manuscripte de psaltiri, precum *„Psaltirea Şcheiană”*

1. Această legendă ar fi căzut din cer într'o piatră minunată pentru mântuirea oamenilor călcători de lege.

2. *N. Iorga.* Istoria literaturei religioase a Românilor până la 1688. Bucureşti 1904 p. 13—30. *Papiu Ilarion* : Tesaur de monuminte istorice II :I. p. 137. *P. B. Haşdeu* : Cuvinte din bătrâni tom. II.

publicată deocamdată numai ca text t. l. d.–I. Bianu în Bucureşti 1889 şi *„Psaltirea Voronețiană”*, fragmentară, descoperită de S. Fl. Marian în anul 1893 şi vândută secretarului de atunci al Academiei Române din Bucureşti, domnului D. A. Sturdza, posed, precum am amintit mai sus, o mulţime de texturi pauliciane (bogumilice). Partea din codicele Sturdza, numită texturi sectare, conţine patru bucăţi: a) *Rugăciune pentru scoaterea dracului*; b) *Călătoria Maicei Domnului în Iad.* Aci întâlnim deci Apocriful amintit mai sus în literatura sectară a Românilor din dreapta Dunării (din Macedonia) Ἀποκάλυψις τῆς ὑπεραγίου Θεοτόκου περί τῶν κολασέων. c) *Apocalipsul Apostolului Paul* şi d) *Cugetări în oara morţii*. Codicele Voroneţian e însă o frântură din o scriere mai voluminoasă şi conţine: a) *Faptele Apostolilor*, ep. 18, o bucată, şi cap. 19—38 întreg; b) *Trimiterea cea sobornicească a Apostolului Iacov* şi c) *Trimiterea cea dintâi sorbonicească a sfântului Apostol Petru*, întreagă şi câteva verse din a două [1]).

Ca dovadă că aceste texte arătate mai sus sunt de origine balcanică, adică venite aci dela sectarii Români din dreapta Dunării (din Macedonia), ne servesc particularităţile ce se află în ele şi care deosibesc în mod esenţial graiul românesc dezvoltat pe teritoriul Daciei-Traiane, şi cari îl apropie foarte mult de cel uzitat până astăzi în Macedonia şi în Istria. Aproape toate particularităţile cari disting astăzi graiul Românilor din Macedonia şi din Istria, şi al acelor din Dacia-Traiană le întâmpinăm şi în graiul din aceste patru manuscripte.

Această concordanţă uimitoare de pronunţare între graiul din aceste patru manuscripte şi între graiul folosit de Românii din dreapta Dunării şi mai ales la cei din Macedonia pe deoparte, şi această abatere dela graiul cel daco-românesc pe de altă parte ne constrâng a crede că aceste scrieri şi-au luat începutul la Românii din Macedonia, la sectarii romani a „Oamenilor-buni” din Macedonia, pe timpul amintit mai sus, al imperiului romano-macedonean Samuil (969—1018) şi a urmaşilor săi nemijlocit între 1018 şi 1186. Promotorii acestor doctrine sectare au fost, mai cu seamă Romani din secta Pauliciană, pentrucă numai aceştia au fost, precum am văzut mai sus, foarte activi, atât pe terenul cultului şi a literaturei creştineşti-slave, cât apoi pe terenul doc-

1. Dr. I. G. Sbiera: Istoria Românilor dela originea lor. Cernăuţi 1906, vol. I, pag. 405—407.

trinci sectare române. Şi aceşti Români au fost acei cari au sprijinit din răsputeri pre Domnitorii imperiului româno-macedonean pre *Şişman Camitopol* şi pre cei patru fii ai săi. David, Moise, Aron şi Samuil, în contra uneltirilor greceşti. Aceasta activitate culturală-română a Românilor sectari nu erà de fel pe plac Grecilor cari urmăreau subjugarea atât spirituală morală şi culturală, cât şi material-naţională ale tuturor celorlalte popoare, deaceea atrase scriitorul bizantin contimporan Checaomenos atenţiunea Grecilor asupra progresului cel fac Românii şi-îi sfătuieşte ca să nu se încreadă în Români, de acea au căutat împăratul bizantin *Alexiu Comnenul* (1081—1118) să nimicească secta Paulicianilor şi prin ea, mai ales pre Români, ca pre unii cari tindeau a naţionalizà bisericile şi a le împărţi după naţiuni.

Noi aflam bărbaţi români autori şi scriitori şi pe pământul Daciei-Traiane dejà în secolul al 9-lea, cari propagau prin traducerile şi scrierile lor doctrina Pauliciană. Aşa erà pe timpul regelui *Simion* (892—927) un călugăr cu numele *Tudor Dux*, despre care am amintit mai sus. Activitatea sa literară o desfăşurase el în o mânăstire la revărsatul apei *Tisei*. Deci, dejà pe la anii 892 erà secta Pauliciană lăţită printre Românii din stânga Dunărei şi ei aveau pe acel timp chiar şi pre un scriitor şi propagator român ai sectei lor. Să ştie că oastea lui Ioniţă erà recrutată nu numai din Români Paulicianii din dreapta, ci şi din Români din stânga Dunării cari erau încă Pauliciani. Aceasta o mărturiseşte şi un scriitor contimporan, Geoffroi de Vila-Herduin [1]).

Românii vor fi scris în acel restimp dela 992 până la timpul lui Ioniţă (1186) putem zice şi până la anul 1230, destul de mult şi în limba românească, dar în timpul următor când curtea română din Târnova, când administraţiunea ţării, când biserica şi toate literatura bisericească creştină a început a se bulgariza, vor fi fost nimicite multe scrieri româneşti parte din ură, parte de frică, că ele să nu dee anză la o nouă deşteptare la o nouă răscoală de astădată nu atât în contra Grecilor, cât mai mult în contra curţii bulgare, care deveniă acuma din ce în ce tot mai conruptă, tot mai decăzută.

Şi cu aceasta se explică totodată de ce avem noi din acele

1. Rerum Gallicorum et Franciscanorum scriptores. vol. 18. Paris 1822. p. 479. No. 208—290.

timpuri atât de puţine scrieri româneşti sau chiar de loc, de ce pe altă parte sau slavizat atât de repede partea cea mai mare a poporului românesc din întreg Balcanul, care formà odinioară pretutindene în Balcani contingente mari şi puternice; de acolo e şi explicabil de ce istoriografii Slavi declară astăzi plini de bucurie şi cu atâta mândrie că întreg Balcanul are numai o istorie slavă, şi ca şi astăzi Balcanul întreg e numai o Mare-slavă. Ceace-e cu totul fals.

La anul 1328 un grup mai mare de Pauliciani români, sihaştri, răspândiţi în mare număr printre Românii din Dacia-Traiană, trec cu concursul regelui unguresc *Carol Robert* la catolicism. Regele Carol Robert scrie adică Papei şi-l roagă, ca el să recunoască pre aceştia de călugări şi să le deà permisunea a se consstitui în un ordin al *Sf-tului Augustin.*

Sectarii Români din Balcani au dat printre ceilălţi Români totdeauna un impuls puternic prin activitatea lor literară, în acele timpuri de înflorire a Paulicianismului pentru întrebuinţarea şi dezvoltarea limbei româneşti şi prin aceasta pentru dezvoltarea conştiinţei de sine. In acel răstimp Românii pauliciani, Sectarii români, ajunse la o însemnătate foarte mare pentru că ei au fost aceia cari au pus temelia unei literaturi poporale atât de frumoase şi atât de vechie cu care ne mândrim şi astăzi. Acea literatură a început dejà prin secolul al 9-lea, a luat o dezvoltare mai mare între 1196—1504 ajungând în acest an din urmă la culme tot numai prin Sectarii Români de pe amândouă maluri ale Dunării, adică din Macedonia şi din Dacia-Traiană, cari cu însufleţire şi cu stăruinţă prin grai viu şi în scris îşi răspândeau convingerile lor, prin toate păturile sociale. Scrierile lor au fost ascultate cu multă plăcere şi primite foarte bine de mulţimea neînvăţată, de massa poporului. Se pare că tocmai de aceea pentru că aceste scrieri erau pe placul poporului de rând, au fost ele urgisite, persecutate, nimicite de către capii şi conducătorii bisericei creştine, care vedeau în acele scrieri un concurent puternic în câştigarea autorităţii asupra poporului, pre care voiau popii să o aibă exclusiv numai pentru sine, cu orice preţ, şi fiindcă aceste scrieri mai aveau şi acea calitate foarte neplăcută pentru popi, pentru că ele deşteptaseră massa poporului la o conştiinţă de sine, şi aceasta negreşit nu puteà fi de loc de folos nici statului, nici popimei de pe atunci.

Invăţăturile lor au rămas însă în inima în intiligenţa, în mintea

poporului român şi s'au păstrat necontenit prin grai viu până astăzi, precum ne arată aceasta credinţele lui despre D-zeu, despre zidirea lumii, ideia despre celelalte lumi, ideea despre Raiu şi Iad, despre Isus Christos şi Maica lui, despre Apostoli, despre Sărbători şi Sfinţi, etc.

Tot aşâ, sunt un fel de serviciu religios extern, deşi nu curat sectar-heretic dar totuş nici curat creştinesc, aşâ numitele datine şi obiceiuri întrebuinţate la diferitele sărbători de preste an, aşâ numiteleColinde, cântece de stea şi de Irozi. Dar nu numai credinţi religioase străine, aparte de creştinism, de dogmele bisericei creştine s'au strecurat în mintea poporului nostru din acele timpuri, ci şi aemintiri despre întâmplări mai însemnate publice şi private, poveşti despre voinici, viteji şi înţelepţi, felurite cântece de bucurie şi de jale, mai ales bocetele, sfaturi înţelepte şi poveţe binevoitoare, descântece, vrăji şi leacuri, cari toate formează astăzi un tezaur întreg şi nepreţuit al literaturii noastre poporale, bogat şi abundent ca la nici un alt popor din lume. P. B. Haşdeu [1]) ne citează mai multe poveşti, legende şi cântece, ca ivite între anii 1230 şi 1380 ca Bogdan, Cuconul, Răducanul, Iancu Sibianul, Sava, Latinul, Nunta-mare, Nunta lui Jancu-Vodă, Olea, etc.

Unele cântece bătrâneşti sunt tocmai din acele timpuri. Aşâ e. „*Mioriţa*" cântecul „*Toma Alimoş*" şi „*Gruie Grozavanul*" cam de pe la anul 1340, pe când se luptau Românii cu Tătarii. Apoi cântecul „*Meşterul Manole*" sau Mânăstirea Argeşului, de pe timpul domniei lui Radu-Negru între 1375 şi 1384. „*Mihul Copilul*" şi din timpul lui Huniadi (1387—1456), iar „*Movila lui Burcel*", „*Ştefan-Vodă şi Şoimul*" sunt chiar de pe timpul lui Ştefan-Vodă [2]), iar Cântecul lui *Marcu-Viteazul* [3]), (Kraljevic-

1. *P. B. Haşdeu* : Negru-Vodă ; un secol şi jumătate din începuturile statului Ţării-Româneşti, ca introducere la tomul IV din Etymologicum Magnum Romaniae Bucureşti 1898 pg. 119, 122 971ţ 239.

2. *V. Alexandri* : Poesii poporale ale Românilor Bucureşti, 1866 N. 1. XXII XXV, XLIII—XLV şi XLVIII.

3. Marcu Viteazul e acelaş „Kreljević-Marco'j favoritul şi fantasticul erou naţional din poesiile popoarale ale Serbilor, despre care scrie C. Jireček în opul seu „ Die Geschichte der Bulgaren" Prag. 1876 pag. 33, că el erà un principe al cărui regat se extindea între munţele Şar în nordul Albaniei şi a Macedoniei între apele Wardar în Ost, Drinu-negru în Vest şi în sud până la afluentul Pelica în apropiere de oraşul Cruşova şi Prilip, care teritoriu erà locuit pe atuncea, pe la anul 1370 nu de Serbi precum o pretind istoriografii Slavi ci în partea cea mai

Marco, eroul național legendar al Serbilor) este de sub domnia lui Mircea celui Bătrân [1]).

In referatele despotului Ioan Mușat (Musachia), se spune mai departe că: *Andrei Muşat II* au fost domn preste Berat şi Coriţa (în Albania) împreună cu teritoriul ce poartă acest nume (Musachia). — (: Țara Musateştilor sau Musachia vezi I. Neniţescu dela Românii din Turcia-Europeană. Bucureşti 1895 p. 503, 505 e şi astăzi plină de sate româneşti :), şi că el plecase cu doi gineri ai săi şi anume cu *Balş II* şi *Ropa* domn în Ohrida la 1370 în contra lui Marcu, şi-i luase Castoria înapoi ce aparţineà dejà din vechime dinastiei Musacheştilor. (: Makusev : Die Slaven in Albanien Rad. II p. 174 :). Tot aşà se spune acolo, că doi delegaţi venind din Castoria în 1280 la despotul *Toma din Janina*, un frate martor al Helenei, fiica lui Clapon din Berhoe, soţia lui Marcu, care erà deci un cumnat de a lui Marcu, ca să predeà acestuia (lui Toma) cetatea *Servia*.

Acest Marcu au jucat, după datele istorice, totdeauna un rol dublu. El erà când cu Turcii în contra creştinilor, când cu creştinii în contra Turcilor şi nimeni nu se încredeà în el. Aşà se ataşase el de Turci sub Sultanul *Baiazid II* şi pornise cu ei în contra lui *Mircea celui Bătrân*, Voevodul Ţării Româneşti. In lupta crâncenă dela *Rovine 1396* fu el însă omorît împreună cu amicul şi tovarăşul său de luptă, *Constantin*, încă un Voevod ce posedà

mare de Români. Acest principe avuse daraveri cu mai mulţi principi şi despoţi români din jurul său, şi anume cu unii din Albania şi Macedonia, şi între aceştia şi o ceartă pentru posesiunea *Castoriei* un oraş în Macedonia ce aparţineà unui principe român *Ropa*. Cearta aceasta se iscase din cauza soţiei sale. — cherchez la feme — El depărtase adică de la sine pre soţia sa Helena fiica ducelui *Radoslav Clapon de Berhoe* (Jireceki îl numeşte, ‚Chlapen") din cauza vieţei imorale ce o purta dânsa. Helena merse la Castoria şi predase oraşul lui Balş II ducele de Zeta, care îşi extinse tocmai pe atuncia domnia sa dela Scodra (Scutari) şi Zeta până preste Durazzo, Valona (Avlona :) şi Canina. Helena îl provocà pre Balş II ca el să alunge pe soţia sa, fata despotului Român din Berat, *Andrei Muşat* (Musachia), şi să iee pre dânsa de soţie, şi ca zestre îi va dà cetatea Castoria. In zadar încercă acuma ducele Marcu, chiar şi cu ajutorul Turcilor de a căpătà înapoi cetatea Castoria şi teritoriul ei din jur. Balş II o apărase puternic. (Un document referativ la acest episod istoric, se află în satul „*Călugăreni*"în Albania, vezi Codex serb. sacrae. XIV de A. Popov. Moskva 1872 p. 347).

1. *Haşdeu P. B.* în ziarul Buciumul pe anul 1864 p. 855. — *Densuşeanu A.* Istoria limbei şi literaturei române ctit. 2. p. 276. *Dr. I. G. Sbiera* : Istoria Românilor dela originea lor. Cernăuţi 1906 p. 789.

un ducat la anul 1379 în nordul Macedoniei, şi vecin cu ducatul Zeta, împreună cu mulţi alţi Paşa şi Voevozi, unde fu nimicită toată armata lui Baiazid II.

Se zice că acest Marcu erà foarte viteaz şi energic, deşi inconstant, şi de aici vin negreşit cântecele şi legendele în cari este el venerat ca erou. Desigur escelându-se el acì la Rovine, deşi pe partea Turcilor, totuş, se vede, că Românii l'au eternizat în cântecele lor poporale numindu-l: „*Marcu Viteazul*". De aici din ţările româneşti au străbătut apoi aceste cântece prin propaganda sectarilor români, prin contactul intim în care stăteau sectarii români din Carpaţi cu cei din Balcani, şi în Macedonia, şi de aici şi la popoarele vecine din Zeta, Dalmaţia, Tribunia, Hum, Bosnia, Serbia, etc. cari pe atunci erau în mare parte populate de români.

Deci e cu totul probabil că acest Marcu, fantasticul erou din legendele şi poesiele poporale ale Serbilor pre care Serbii îl reclamă pentru sine sub numirea de *Kralievič Marko*, nu a fost Serb ci Român, atât după teritoriul românesc precare l-au posedat, cât şi după rudenia lui cu alţi principi români din jurul său. Chiar şi împrejurarea că lung timp au fost el numit în cântecele vechi poporale serbeşti cât şi de către istoriografii vechi Slavi nu „Marko" ci „*Marcul*" cu articolul românesc „*l*", ca şi „*Iancul Sibian*", vorbeşte în favorul susţinerii noastre. In fine se pare că acest Marcu e tot acel Marcu de care se plângeau la anul 1311 Raguzanii, că au ocupat cu forţa şi nu lasă din mână oraşul dalmatin „*Almisa*" (vezi Puić: „Spomeniţe sărbschie t. I. p. 30. citat la P. B. Haşdeu în Etymolog. Magnum Romaniae. Bucureşti 1894 lit. Basaraba p. 320).

Paulicianismul făcuse deci o mare propagandă printre Românii din stânga Dunărei. Imprejurările timpului de atunci erau foarte prielnice acestei doctrine, pentrucă Paulicianismul erà o *doctrină curat socială*, care dădeà poporului sărac, împilat, suferitor nedreptăţit şi batjocorit, mai multă mângâiere, mai multă bază morală şi putere în lupta amară pentru existenţă, mai multă mulţumire sufletească decât biserica slavonă care nu erà suferită de popor; afară de aceea Paulicianismul erà duşman pronunţat al bogăţiei, al măririlor omeneşti, al prepotenţei şi al trufiei preoţeşti, al conrupţiunei şi al orgiilor călugărilor, în scurt al întregei culturi bizantine, el erà duşman şi al sărbătorilor, în cari vedeà

el pe deopotrivă numai smomeli de ale Diavolului şi acestea toate erà pre placul poporului care nu sufereau pre slavi şi greci cu cultul lor, străin de firea de sufletul poporului. Paulicianismul, zic trist, chinuit, superstiţios, lege a celor mai umili şi mai nenorociţi dintre oameni, cari prin acest eres întunecat se simţeau mai sus, mai aproape de Dumnezeu, a trebuit să atragă la sine maî ales pre acei Români, cari aveau mai mult de îndurat, mai mult de suferit.

El n'a înrâurit asupra ivirei Husitismului care venise mai târziu din Apus, dela teologii mari apuseni, deşi sub presiunea populară ce se simţià pretutindene atunci în Europa, dar el a ajutat răspândirea acestei învăţături nouă. Dela Paulicianismul străvechiu până la Husitismul cel nou nu erà decât o deosebire de dogme pre care Românii n'o preţueau fiindcă n'aveau de unde a o înţelege, şi o schimbare binefăcătoare care trebue să-i umple de bucurie tălmăcirea cuvîntului lui D-zeu, nu au existat la Români. Şi e de însemnat că din acest cuvînt dumnezeiesc lipseşte mai tot Testamentul Vechiu, cu care Sectarii nu voiau să aibă de a face [1]), declarându-l întreg de un op al Satanei, decât numai într'o formă deosebită, pre care i-o dau şi în legendele despre vechii patriarchi, proroci, şi regi ai Judeii [2]). De aici s'ar puteà poate deduce împrejurarea că poporul român nu dă nici azi nici un preţ pe testamentul vechiu, ci numai pe cel nou, că nici până astăzi n'au putut pătrunde în popórul român adoraţiunea (proastă) pentru testamentul vechiu (istoria pornografică jidovească plină de porcării) cu toată truda unor bărbaţi din timpul mai nou (precum C. Morariu, Alimănişteanu, I. Slavici, etc.) de a introduce cu forţa această istorie jidovească conruptă şi de tot ruşinoasă cu forţă în poporul nostru.

Ideìa semănată, spiritul sectar s'a păstrat lung timp, chiar şi până astăzi în poporul român, prin traducerea directă a doctrinei, a apocrifelor în limba românească şi această ideè, această doctrină, poporul o îmbrăţişase cu mare căldură, pentru că o pricepeà, cărţile sectare fiind scrise în limba românească, pe când cărţile cetite în biserică erau scrise în limbi străine mai ales în cea bulgaro-slavonă, pre cari nu le pricepeà nici poporul nici chiar

1. *C. Jireček*: Geschichte der Bulgaren, Prag 1876 p. 214.
2. *P. B. Haşdeu*: Cuvinte din bătrâni tom. II p. 255 6.

preotul, care se sileà a le tălmăci. Cărţile traduse pe româneşte, bănuite a fi husitice dar în principiu fiind pauliciene, sunt:

Psaltirea, tipărită la Braşov de diaconul *Coresi* la 1570.

Evanghelia tot de Coresi la anul 1561.

Faptele Apostolilor de popor numit pe scurt Apostolul sau şi Praxiul, apoi traduceri de anumite rugăciuni ca *Tatăl-Nostru*, *Crezul*, *Talcul-Evanghelielor* şi un *Molitvenic*, scoase toate la lumină la anul 1564 tot de către diaconul Coreci, în fine mai multe *Cazanie* şi *Cuvântarea* Sfântului Ioan gură-de-aur. [1].

Multe din apocrifele de pe timpul Sectarilor există şi până astăzi în literatura noastră poporală. Literatura poporală română se poate zice că e chiar foarte avută în principiile, în ideile, în doctrinele sectare. *Dr. M. Gaster* ne înfăţişează în opul său: „Literatura poporală română", [2]) un registru întreg de subiecte cu un conţinut curat sectar-paulician. Aşà în partea I la literatura estetică aflăm indicate: *Alexandrina*, *Varlaam* şi *Iosafat*, *Sindipa*, *Archir* şi *Anadam*, *Iliodor*, *Dracul* şi *Femeia*, *Floarea darurilor*, *Leonat* şi *Dorofata*.

In partea III la literatura religioasă aflăm indicate următoarele sugete sectare:

Zidirea lumei;

Adam şi Eva;

Pentru draci;

Legenda despre lemnul crucei (despre care se zice că ar fi scris Jeremie aşà numitul Bogumil);

Cain şi Avel;

Lameh împreună cu legendele despre moartea lui Cain;

Moartea lui Avraam;

Moisi şi Solomon;

Dărâmarea Ierusalimului şi legenda prorocului Ieremie;

Christos şi Pilat;

Apocalipsul apostolului Paul;

Epistola Maicei-Domnului;

Călătoria Maicei-Domnului prin Iad, amintit mai sus la apocrifele Romanilor din Macedonia;

N. Iorga: opul mai sus citat. Istoria literaturei religioase a Românilor până la 1688. Bucureşti 1904 p. 30.

2. *Dr. M. Gaster*: Literatura poporală română, Bucureşti edit. Haimann 1883. p. 32, 54, 132, 138, 260, 264, 284 etc.

Visul Maicei-Domnului;
Legenda Vinerei;
Legenda Duminicei;
Invăţătura pe 12 Vineri, ce se potriveşte mult cu Apocriful „Istoria celor 12 Vineri a Românilor din Macedonia";
Minunele Maicei-Domnului;
Minunele Sf. Sisoe cu Avestiţa aripa Satanei;
Cele 72 de nume;
Vasilie cel nou;
Judecata cea de pe urmă;
Descoperirea Sf-tei Liturgii;
Irozi;
Apoi cărţi de povestiri şi de noroc precum:
Astrologie;
Gramovnic;
Prorociri de zile;
Prognosticon;
Trepetnic;
Zodiile;
Roata lui Solomon;
Fiziognomie;
Oglinda norocului;
Bilete de plăcinte;
Cărţi de visuri[1], etc., etc.

Această literatură poporală atât de mare unde nu sunt încă toate amintite, ne dă cea mai bună dovadă că poporul român a gusfat odată foarte mult din fructele seducătoare ale Paulicianismului-sectar.

Deci, dar, Maramureşul sau Ardealul din părţile Maramureşului cu Banatul, în parte şi partea Olteniei, care au dat poporului nostru aceste cărţi însufleţite de un spirit complet paulician-husitic, în limba poporului român şi care a păstrat în mare parte această tradiţie populară de un conţinut paulician, a înzestrat şi pre cetitorii din popor şi cu o literatură sectară-românească specială ce se află numai foarte puţin la celelalte popoare balcanice.

Limba în care sunt scrise aceste cărţi şi povestirile de propagandă sectară din veacul XIV şi XV se deosibeşte uşor de limba

1. *N. Iorga:* opul sus citat pag. 39. *Dr. M. Gaster* opul sus citat pag. 340—533.

literară a epocelor posterioare şi e sigur că dânsa a înrâurit simţitor asupra felului de a scrie româneşte până la secolul al XVII. Dacă aceste cărţi, legende, tradiţiuni s'au păstrat până astăzi, aceasta se datoreşte caracterului lor ciudat, se mai datoreşte apoi şi faptului că ele destăinuiau cetitorilor, într'o formă deşi nu desăvârşită înţelesul acelor cuvinte sloveneşti, pre care nici poporul, nici preotul nu le înţelegeà, dar le mormăieau în biserică fără rost, se mai datoreşte şi formei ca şi conţinutului lor extraordinar, înfăţişând toate lucrurile în mod legendar, poetic, atrăgător. Cine nu erà bucuros să ştie d. ex. cum a plâns David nenorocirile sale şi chinurile sufletului său, cum a trăit în vechimea cea mai înaintată poporul cel în etern vagabond, în etern rătăcitor din ţară în ţară, din pământ în pământ, cel în etern parasit sugând mereu popoarele pe unde ajungeà, adurmecând necontenit ţări şi pământuri pe unde curge „lapte şi miere", înhăţând cu sufletul său hapsin, prădător şi cu braţele sale de polip pretutindene, totul ce află în cale, formându-şi toată ţinta vieţei sale ca motor şi ca ideal sublim pentru toată existenţa sa „*Viţelul de aur*", adică *Jidanul, poporul ales a lui Iehovah*", D-zeul Jidanilor, poporul cel mai abject şi mai rapace din lume? Apoi cum s'au desfăşurat pe pământ vieaţa acelui ce a luat asupra sa sarcina grea de a ridicà omenirea din întunericul necunoştinţei şi al moralei, cum a vorbit el către neamurile păgâne, etc., etc.

Scriptura e astfel întocmită încât fiecăruia i se poate păreà că într'ânsa e vorba de mustrările, superstiţiile, de căinţa lui însuşi şi o bucurie trebue să cuprindă atâtea suflete simple când pentru întâiaoară îşi vedeau ei simţirea şi gândirea lor îmbrăcată în cea mai strălucită formă a poeziei răsăritene.

Precum am amintit mai sus Paulicianii români erau în Balcani foarte mulţi, dar mai ales în Macedonia, Tesalia, Epir, Albania [1]).

Mai e de observat, că doctrinele sectare nu erau pretutindene aceleaşi, de tot uniforme, ci ele înfăţişau după ţări şi popoare, mici diverginţe întreolaltă. Cauza va fi fost desigur pe o parte depărtările teritoriale, pe de altă parte firea, datinele, deprinde-

1. Cum că şi în Bulgaria aú fost foarte mulţi sectari români aceasta ne-o dovedeşte între multe altele şi faptul istoric că în anul 1238 întreprinse Bela IV, regele Ungariei, care luase în anul 1233 titlul de rege al Bulgarilor, după râsboiul nenorocit cu Turcii de lângă Vidin, o cruciadă mare în contra Paulicianilor români din Bulgaria, dar cu totul fără rezultat.

nile vechi înrădăcinate pe la diferitele popoare, afară de aceea în Balcani mai erà şi influenţa celorlalte doctrine sectare, precum ale Manicheilor, Ariane, Messalianilor, Adamiţilor, pe când în Carpaţi erà influenţa sectarilor din Apus a Husiţilor, Catarenilor, Reformaţiunilor, etc., mai puternică, mai preponderantă.

Nu ne sunt cunoscute deamănunt toate deosebirile şi divergenţele doctrinei pauliciane-sectare, la români, şi e chiar şi imposibil de ale cunoaşte pre toate, când întreaga literatură despre chestiunea sectară şi mai ales ale acelei părţi ce se referă la sectarii români din Carpaţi, e atât de mărginită. Deaceea voi aminti numai unele.

Sectarii români din Carpaţi respingeau liturgia, respingeau pre toţi Sfinţii, recunoscând de Sfânt numai pre Unul D-zeu spirit Universal-Invizibil, şi toate rugăciunile bisericeşti, ca nişte mormăituri fără sens, fără efect profund sufletesc. In mare cinste ţineau ei numai pre Apostolul Paul, deacolo şi numirea generală pentru Românii din stânga Dunării de „Pauliciani"pe lângă cea de „Oameni-buni". Ei condamnau ca şi cei din Macedonia orice plăcere sexuală, şi priveau aceasta numai ca un mijloc iscoditor prin care se deşteaptă elementul diabolic şi firea animalică în om [1]). Ei pretindeau chiar o castitate sinceră şi onestă dela cel ales dintre ei, adică dela cei „perfecţi", şi pentru ca aceşti „perfecţi" să poată astfel trăi, se retrăgeau ei (cei perfecţi) prin singurătăţi mari, prin codri şi visuini spre a trăi isolaţi de toată omenimea, de acolo avem, putem zice, pre „Zahastrii", „Schimnicii" sau „Pustnicii" noştri, oameni ce seamănă încâtva în toată vieţuirea lor cu „Fachirii" budhişti din India. Indecomun „Sectarii-români duceau sau o vieaţă conjugală foarte curată, sau o vieaţă riguros aschetică, preferind mâncările vegetariene, [2]) şi postind de trei-ori pe săptămână, Lunea,

1. De aceeaşi părere sunt astăzi mai mulţi învăţaţi precum profesorul italian şi naturalistul cel mai renumit al timpului nostru *Paolo Montegazza* în opul său: „La higiene dell'amore". cap. 9; învăţatul rus *Tolstoi* şi alţii. In această chestiune am scris şi eu în opul meu: „Puterea Credinţei şi operaţiunea ei Magică" La I. Ciurcu Braşov 1906, pag. 311—314 unde am desfăşurat mai pe larg valoarea feciorirei şi a reţinerei absolute dela plăcerile sexuale atât pentru vieaţa fizică cât şi pentru cea sufletească a omului, adecă pentru „corpul astral",

2. Poate că de acolo vine şi astăzi preferinţa deosebită la poporul nostru de a duce o vieaţă mai cu seamă vegetariană şi de a posti atât de mult, nu numai cele 4 posturi de preste an, ci chiar de două ori ba şi de 3 ori prin săptămânele de carnelegi.

Miercurea şi Vinerea. Vinerea jucă în genere un mare rol în cultul sectar, o doctrină ce a trecut şi la celelalte două zile, în mare parte la poporul român până în ziua de astăzi.

După modul organizaţiunei primitive ale acelor 12 Apostoli ai lui Christos, fiecare comunitate bisericească se compuneà din un învăţător şi 12 Apostoli, fiecare membru al sectei considerându-se fără deosebire de sex drept preot. Aceste învăţături ale lor, sprijinite de o propagandă fanatică prin graiul viu şi în acelaş timp răspândit printr'o literatură apocrifă bogată şi dibace, şi, în sfârşit, favorizată şi de ignoranţa orientală a ţărilor balcanice, a contribuit ca ele să treacă în acest scurt timp în stânga Dunării, cotropind şi ţările proprie locuite de Români.

Doctrinele posomorâte sectare-pauliciane a îmbrăcat sufletul senin al poporului nostru cu un văl întunecat de bigotism şi superstiţie deşartă, predispunându-l astfel către acel resignat fatalism, care hrănit şi întărit fiind şi de suferinţele din afară ale neamului nostru, ele es la iveală încă şi astăzi într'un fel de apatie nepăsătoare.

Sute de ani Paterenismul a înlănţuit sentimentul şi imaginaţiunea poporului român, iar urmele i se resimt încă şi astăzi în aplicaţiunea destul de învederată a Românilor spre credinţă deşartă, spre superstiţiune, de un caracter pronunţat paulician.

In Buzău se află şi astăzi încă numiri pauliciane [1]). In anul 1236 nişte Dominicani umblau prin Banatul Severinului (astăzi Oltenia) şi tot teritoriul Dunării, ca să nimicească doctrina sectară-pauliciană ce erà lăţită pe acolo, şi făcea o propagandă foarte mare între Românii din acele părţi [2]).

In Ţara Românească *Moise-Vodă* era sectar paulician [3]).

In prima jumătate a veacului XVI cultul Apostolului Paul se găseà, spre deosebire de celelalte popoare creştine, învecinate încă în floare între Români. Documente contimporane numesc pre Moldoveni şi pre *Petru-Vodă Rareş*, precum am amintit mai sus, creştin de legea Sf-lui Paul (Fidei-Sancti-Pauli) [4]). In Transilvania — după cum arată ilustrul *P. B. Haşdeu* în opul său:

1. Studie şi documente v. p. tractate din Lipia.
2. N. Iorga. Geschichte des romanischen Volkes 1905 Gotka p. 136 tom I.
3. Ibidem.
4. P. B. Haşdeu : Cuvinte din bătrâni, tom. II. p. 251.

„Cuvinte din bătrâni" — se află o bogată colecţie de scrieri religioase în majoritate pauliciane, cuprinzând o sumă de cărţi apocrife poporale, cari formează până în ziua de azi literatură de predilecţiune a poporului nostru.

Până la finea secolului XVII-lea existau încă în Transilvania Români, cari puneau pre Apostolul Paul mai pre sus de toţi Sfinţii [2]. (Comune vechi româneşti din Transilvania şi Banat cu numele de „*Săn-Paul*" se ridică la comunităţi bisericeşti pauliciane, din vremurile trecute, sau stau cel puţin în legătură cu cultul exclusiv al Apostolului Paul între Români).

O vechie şi caracteristică reminiscenţă, despre cultul sectar al Sfântului Paul între Românii Transilvăneni se păstrează fără îndoială în zicătoarea Saşilor: „*i-a lăsat, ca Sfântul Paul pre Români*" (Er hat sie verlassen, Wie der Sanct-Paul die Bloch) [1])

De asemenea mi se pare destul de semnificativ că diaconul *Corezi*, primul tipăritor de cărţi româneşti, citează cu preferinţă vorbele Apostolului Paul, nu numai în epilogiele tipăriturilor sale româneşti, dar chiar şi în contextul primei sale *Predice* (Cazanie), singura scriere coresiană care arată urme de originalitate şi de independenţă.

Introducerea limbii româneşti în biserică şi mai ales tipărirea în româneşte a cărţilor principale, liturgice bisericeşti, singure admise de biserica orientală, au înlăturat odată cu limba slavă şi literatura apocrifă pauliciană, codificată tot în sloveneşte (bulgaro-slavonă), dându-se de aci înainte preotului român, prin lectura biblică românească putinţa de a se emancipă de doctrinele pauliciane şi de a ţineà la înălţime adevăratele doctrine ale bisericei creştine răsăritene.

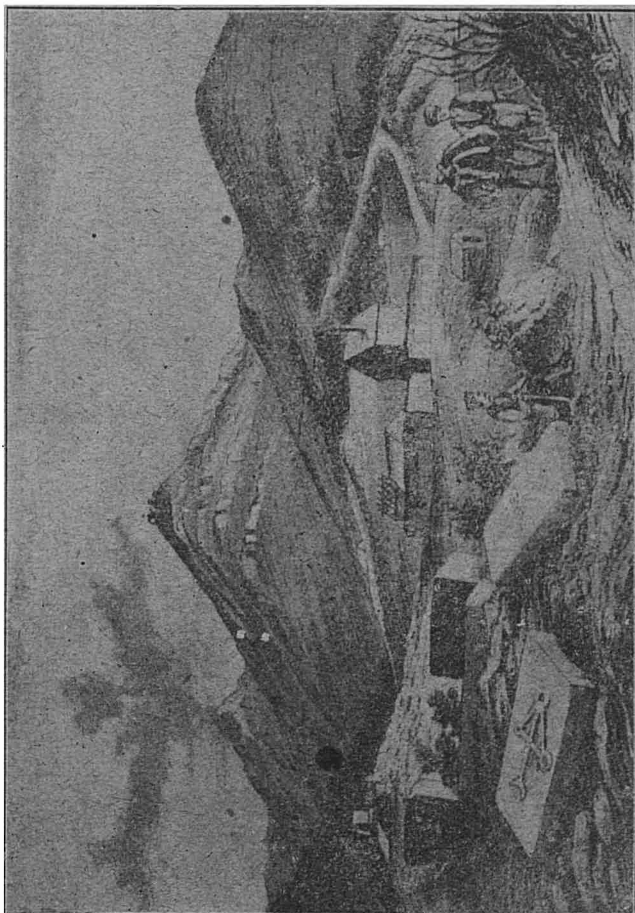
„Drept aceea, fraţilor mei, preoţi, scrisu-v'am această psaltire.... ca să vă fie de *înţelegătură....*" se zice în cunoscutul epilog al psaltirei coresiane din 1577. Iar această repede schimbare culturală bisericească, săvârşită în sânul clerului român, s'a petrecut din capul locului în secolul XVI, prin stăruinţa şi cu concursul material şi spiritual al Saşilor luterani şi al Ungurilor calvini, aşà că nu e nici o mirare dacă tocmai ei au trebuit să ajungă la con-

2. Ibidem tom. II p. 252. Illoa. Ortus ex progressus variarum in Dacia gentium et religionum. Clandiopoli 1764 p. 15.

1. Anuariul XXXVIII al gimnasiului român din Braşov pe anul şcolar 1901/2 pag. 5 notiţa de *N. Sulică* profesor, intitulată: „Formula jurandi valacica" p. 7.

statarea devenită mai târziu proverbială, că Sfântul Paul, dimpreună cu cultul său a părăsit deodată şi pe vecie pre Români.

Dacă însă deodată cu traducerea în româneşte a cărţilor bisericeşti şi deodată cu ridicarea nivelului cultural al preoţimii române, doctrinele paterenice au dispărut din biserică, din altar

Morminte Logumilice din Macedonia, Locul Vărbiţa de lângă apa Vardar.

şi de pe amvon, în sufletul însă atât de conservativ al poporului nostru, urmele propagandei a sectarilor pauliciani au rămas adânc săpate, mult timp încă după aceea, şi ele se văd încă până în ziua de astăzi.

Astfel adorarea excesivă a tuturor Sfinţilor de preste an,

dar nu numai a sfinţilor prescrişi de biserica creştină, ci şi a celor mai neînsemnaţi şi mai obscuri Sfinţi aflaţi de fantazia şi bigotismul poporului român ca d. e. Proca, Damian, Foca, Macrina, Haralambie, Pelagia, etc., ba chiar crearea de feţe nouă Sfinţite, precum este canonizarea zilelor din săptămână (mai ales precum numeşte poporul („Sfânta Miercurea, Sfânta Vinerea, Sf-ta Duminică"), în vederea înlesnirei a mântuirei sufleteşti, observarea atât de riguroasă şi chiar exagerată a tuturor posturilor de preste an, predilecţiunea pentru hrana vegetariană şi mai ales aversiunea pentru carnea de vită, admiraţiunea extatică faţă de vieaţa aschetică, mai ales predilecţiunea cu care se cetesc vieţile Sfinţilor pline de fapte şi poveţe minunate, etc.... sunt toate reminiscenţe încă vii dela stăpânirea seculară a sectei pauliciene în rândurile de jos ale poporului nostrŭ. Doctrina dualistică a ispitei, a luptei între principiul răŭlui şi al binelui, a străbătut şi în literatura estetică a poporului nostru, dând naştere între altele cunoscutului dialog sentimental dintre „cuc" şi „*Turturică*" cu mulţimea de variante şi de versiuni [1] eară legendele sectare ca d. e. Legenda Duminicei, Epistola Domnului, Călătoria Maicei-Domnului în Iad, Visul Maicei Domnului etc... servesc până în ziua de astăzi nu numai ca o lectură predilectă a poporului nostru, ci chiar ca talisman sfânt de noroc şi fericire.

Pe când Slavii din Bosnia îşi traduceau numirea românescă de „Oameni-buni" a sectarilor romani din Macedonia dela primii propagatori al Paulicianismului", al „Sectarismului" în Balcani în cuvântul slav „Bogumil", particularizând astfel pre sectarii „Pauliciani", sau „Oameni-buni" ai ţării lor, de o sectă deosebită aparte, Sectarii Români din Carpaţi şi Balcani îşi păstrară pe lângă numirea lor de „Pauliciani" şi numirea de „Oameni-buni". „Oameni-buni" e o expresiune identică celei franceze, ce-îşi dădeau sie-şi sectarii patereni din Francia, Italia de „bons hommes" şi „boni homines". „*Oameni-buni*", au rămas la poporul român numai ca o amintire istorică dela această sectă, în întrebuinţarea acestei expresiuni ca o alocaţiune pacinică, cu care se adresează Românul în ton sărbătoresc semenilor săi. „*Oameni buni*" e alocaţiunea ce o dă poporul român şi astăzi încă în ton serbătoresc semenilor săi, când îi avorbeşte. Nu încape deci nici o îndoială, că calificativul de „bun" ce şi-l atribuiau sectarii exlcusiv numai sieşi

1. P. B. Haşdeu, opul sus citat p. 497.

a dat desigur naştere în limba română, formei şi noţiunei opuse de „nebuni" care astăzi şi-a pierdut dejà cu totul timbrul religios.

Cine a călcat pragul ţăranului român, acela ştie că printre rugăciunile în genere ale bisericei răsăritene, cea mai în deobşte cunoscută este: „Tatăl-Nostru", pe când celelalte rugăciuni bisericeşti sunt de regulă înlocuite cu o serie întreagă de creaţiuni proprii populare, întocmai ca şi la vechii sectari pauliciani (patereni), cum e d. e. cunoscuta rugăciune a zilelor din săptămână, care începând cu sfânta Lunea, se termină cu sfânta Duminică.

Trăinicia erezielor paterene în poporul nostru presupune o intensivă propagandă de pe timpul său, mai cu seamă în graiul viu românesc al credincioşilor români, iar această propagandă sectară-paterenă desigur că a contribuit încă pe calea aceasta în partea sa, fie cât de minimală la prepararea în mare parte de mai târziu a limbei române în biserica noastră românească, ce o avem abià astăzi, abià de un timp de o sută de ani.

Ca dovadă că Paulicianismul a dăinuit la Românii carpatini mai lung timp decât la fraţii lor Traco-romani din dreapta Dunării decât şi la poporul slav, şi anume cam până la anul 1750, avem următoarea formulă vechie românească de jurământ, păstrată sub titula de „*Formula iurandi Valacica*", găsită de profesorul *N. Sulică* într'un compendiu manuscript de drept, în mare parte latinesc, păstrat în biblioteca şcoalei române gimnasiale din Braşov sub No. 6.550/635.

Infăţişez acì această formulă în transcrierea fonetică corespunzătoare ce păstrează încă semnele grafice ungureşti ale originalului pentru consonantele înmuiate (ty, tye, gy, gye, nye, etc.).

„Aşa să tye ajutye Dumneyezo tatu, fiu, duhu sfântu, un Dumnyezo agyevarat, sfănta Maria, patru posturi intru (un) an, trey zile in septamână, crucea şi biserica, pita şi sarea, cumenyecatura dela moartye, sfănta ruga ,ispasenyea sufletului, toţi doisprezece apostoli Ilie şi Pavel Apostol (i), afurisenyea sufletului şi pe asta şi pe alta lume, blagoslovenyea sufletului; afurisit să fi tu, de nu-i spunye cu toată direptatea sufletului, pe ce tyoi întreba, ce ştii, ce ai auzit, dela cine ai auzit şi ce ai auzit de nu nyii spunye cu toată direptatea sufletului. Aşa să tye ajutye Dumnyezo şi sfinţii tot (i) alui Dumnyezou" [1]).

1. N. Sulică Profesor la gimnasiul din Braşov. Anuariu XXXVIII al gimnaziului român din Braşov pe anul 1901/2 pag. 2.

Această formulă ne prezintă fără îndoială un interes deosebit ca formă şi ca conţinut, fiindcă prin ea ni se arată în un chip cu totul invederat spiritul cel mai pronunţat sectar-paulician.

Ideile şi expresiunile de tot vulgare ca : ispasenia, blagoslovenia sufletului, cuvântul „suflet“ ce ne întâmpină atât de des, comunicatura dela moarte, patru posturi într'un an, trei zile în săptămână (adcă cele trei zile de post ; Lunea, Miercurea şi Vinerea), toţi sfinţii lui Dumnezeu, cei 12 Apostoli şi mai pre sus de toţi, *Apostolul Paul*, la care se adresează cu cea mai mare pietate Românul acum 160 de ani, în solemnul moment de a mărturisi adevărul, apoi rolul important ce jucà *„afurisenia"*, *„blestemul"*, *„esorcismul"*, în rugăciunile şi în cultul sectarilor paulicíani despre care momente esenţiale ale cultului pateren am amintit dejà mai sus, toate acestea trădează mai pre sus de orice îndoială pre credinciosul român, îmbuibat până la supra saturare de elementele doctrinei paterene.

Aceasta ar fi în scurte liniamente rezultatele foarte modeste ale cercetărilor mele, făcute în ţelina de aici cea încă nearată a trecutului nostru românesc, cu privire la chestiunea altfel destul de interesantă a Paterenilor sau a Paulicianilor Români din aceste părţi şi din toate ţările româneşti.

Părerea şi chiar convingerea mea e, că doctrina paterenă n'a trecut Dunărea spre a plecà la Românii din Dacia-Traiană numai dela fraţii lor din Macedonia (din Balcani) cu cari au trăit cei din Dacia-Traiană totdeauna în relaţiuni foarte strânse, ci că această doctrină a fost hrănită şi susţinută în mare parte şi de către Paterenii (Bogumili) Români din Bosnia şi aceasta pentru cuvântul, că aceste ţări a servit în decurs de veacuri, tocmai pe timpul de înflorire a Bogumilismului drept adăpost pentru toţi Paterenii (Pauliciani) prigoniţi şi alungaţi, şi numai acì în Bosnia, Herzegovina şi Zeta au făcut ei din Bogumilism o religiune de stat.

Imprejurarea că Bogumilii (Paulicianii) Români din Bosnia şi Herzegovina formau aristocrăţimea, puterea şi vaza, că ei formau pe acel timp poporul preponderant din ţară, a contribuit ca doctrina bogumilă să se lăţească cu o repeziciune uimitoare şi preste hotarele acestei ţări, lung timp şi după depăşirea Paulicianismului românii din focarul seu adevărat, din Macedonia spre Vest şi Nord şi se pătrundă şi până la valea Dunării şi în Carpaţi.

Astfel uşor se poate presupune că această aristocraţime română bogumilă din Bosnia şi Herzegovina va fi căutat pe acele timpuri legături, fie politice, fie religioase, fie chiar social-familiare şi cu ceilalţi Români atât din Balcani, cât şi cu cei din stânga Dunării, cu atâta mai mult, când ştim că Românii de pe amândouă maluri ale Dunării stăteau, mai ales pe timpul creşterii şi a dezvoltării a doctrinei sectare, şi aceasta a fost mai cu seamă în erà de glorie a poporului român din Balcani, sub *imperiul* romano-bulgar, secund fundat de fraţii Asani, în relaţiuni foarte vie şi intime întreolaltă, când ştim că pe acel timp Românii din stânga Dunării erau foarte mult influienţaţi atât pe terenul social-politic, cât mai cu seamă pe cel moral-religios, de către fraţii lor din dreapta Dunări.

— SFÂRŞIT —

HARTA PENINSULEI BALCANICE
cu părţile limitrofe

după Isidor Ieşan.

16 18 20 22 24 26 28

Agram
Temişoara
Sibiu
Negoiu
Braşov
Prut
Slavonia
Esseg
AUSTRO-UNGARIA
Temişana
Galaţi
Brăila
Munţii Carpaţi
Tisa
Semlin
Banialuca
Sava
Orşova
Vârciorova
ROMÂNIA
Ploeşti
BUCUREŞTI
Ialomiţa
Cernavoda
Constanţa
BELGRAD
Semendria
Argeş
Jiul
Bosna
Bosnia
Drina
Craguievaţ
Morava
M. Golubinie
Craiova
Dinara
Spalato
Seraievo
SERBIA
Giurgiu
Rusciuc
Silistria
Dunărea
Nicopol
Mostar
Herţegovina
Metcovit
Dalmaţia
Dormitor
Novibazar
Niş
Munţii
Plevna
BULGARIA
Şumla
Varna
Tirnova
Balcani
MUNTENEGRU
Cetinie
Cattaro
Antivari
Scutari
SOFIA
Prisrend
Albania
Cazanlic
Burgas
M. Rilo Dag
Filipopol
Mariţa
M. Sar Dag
Scopie
M. ADRIATICĂ
Adrianopol
Vardar
M. NEAGRĂ
Bosforul
Struma
M. Perim Dag
Mţii Rodope
Mesta
TURCIA
Durazzo
Bari
Bitolia
Macedonia
Seres
CONSTANTINOPOL
Scutari
ITALIA
Dedeagaci
Tasos
Brindisi
Tarent
Salonich
G. Orfano
Galipoli
M. Marmara
Str. Otranto
Voiuţa
Vistriţa
Dardanele
Otranto
Olimp
Atos
G. Tarent
G. Salonichi
MAREA EGHEE
Limnos
Corfu
Ianina
Larisa
Volo
Sporadele de Nord
Aspropotamos
Mţii Pind
ASIA MICĂ
Bergama
Mitilini
Insulele Ionice
Leucas
Eubea
Ghedis
Smirna
Chefalonia
Lepanto
Chios
GRECIA
G. Patras
Patras
ATENA
Pireu
Samos
Menderes
Zante
Corint
Argos
Nauplia
G. Nauplia
Ciclade
Sporadele de Sud
Sparta
Iri
Naxos
Navarino
MAREA IONICĂ
C. Matapan
Rodos
Canea
Candia
Ida
I. Creta

44 42 40 38 36 34

18° Est d. l. Greenwich 20 22 24 26 28

HARTA BOSNIEI ȘI A HERȚEGOVINEI
cu date istorice

după Isidor Ieșan.

TABLA DE MATERIE